2 vol.

BgC 512
B5H

or. VT

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/archaeologiagrae01pott

JOHANNIS POTTERI

ARCHÆOLOGIA GRÆCA.

ARCHÆOLOGIA GRÆCA,

SIVE

VETERUM GRÆCORUM,

PRÆCIPUE VERO

ATHENIENSIUM,

RITUS CIVILES, RELIGIOSI, MILITARES ET DOMESTICI,

FUSIUS EXPLICATI

PER

JOHANNEM POTTERUM.

EDITIO ALTERA

ACCURATIOR.

TOMUS PRIMUS.

ADAMI
N°

VENETIIS,

Typis JOHAN: MARIÆ LAZZARONI.

MDCCXXXIV.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

JOANNIS POTTERI ARCHÆOLOGIA GRÆCA,

SIVE

ANTIQUITATES GRÆCIÆ.

LIBER PRIMUS.

Caput Primum

De ſtatu Athenarum uſque ad Cecropem.

MAGNA fuit erga Antiquitatem per omnia ſecula veneratio; neque homines tantum, ſed & familiæ, civitates, & regiones antiquitate præcellentes ſemper & ubique maximo honore dignæ habitæ ſunt. Hincque una ex primis & maxime univerſalibus diſceptationibus, quæ unquam humanum genus turbarunt, originem duxit; quippe ſingulis fere nationibus, quarum haud admodum manifeſta origo erat, æqualem ſibi cum ipſamet terra durationem vindicantibus. Hac ratione Ægyptii, Scythæ, & Phryges ſeſe primum hominum genus fuiſſe imaginabantur, Arcadeſque προσελήνους, ſive *ante lunam natos*, ſe eſſe jactabant. Nec exiguum hiſce opinionibus pondus addebat litterarum defectus, cum enim ſingulis coloniis deeſſent viæ, quibus memoriam avorum ſuorum conſervarent, eamque poſteris traderent, intra paucas generationes primigeniæ nationis ſuæ obliviſcebantur, ſeſeque propriam ſibi regionem ab exordio mundi inhabitaſſe exiſtimabant.

Ipſi noſtri Athenienſes vana hac opinione imbuti erant, & cum præcipuis vicinorum ſuorum de antiquitate acriter palam certabant. Eodem ſe cum ſole (ex Menandro Rhet.) tempore productos eſſe præ ſe ferebant, ſibique honorificum nomen (ut exiſtimabant) arrogabant Αὐτοχθόνων, quod deſignat homines ex eodem, quod inhabitant, ortos ſolo. Vetus enim erat fama, & ubique fere apud populum recepta, in mundi initio homines, inſtar plantarum, mira quadam prolifica virtute ex fœcundo communis matris Terræ utero prodiiſſe; hincque Athenienſes paſſim ſeſe Γηγενεῖς, *e terra natos*, nuncupabant, veluti nos docet Heſychius in voce Γηγενής. Ad eamdem originem adludentes Athenienſes ſæpe ſe vocare amabant

Τέττιγας, *Cicadas*, ipſorumque nonnulli aureas cicadas gerebant, eas capillis ſuis ornamenti gratia innectentes, ut hoc ſigno a recentioris ævi & ignobilioris ortus hominibus diſtinguerentur, quoniam hæcce inſecta ex ipſo ſolo progenita credebantur. Leg. Thucyd. *lib.* 1. Euſtath. *ad Iliad.* γ. Mentionem hujus moris injicit Virgilius in *Ciri:*

Ergo omnis caro reſidebat cura capillo,
Aurea ſolenni comptum quem fibula ritu
Cecropiæ tereti nectebat dente cicadæ.

Haud dubie antiqua admodum natio Athenienſes fuere, & fortean prima & unica, quæ unquam eam regionem incoluit; cum enim Theſſalia, & Peloponneſus, & omnes fere fertiles Græciæ regiones ſingulis annis aliorum imperio paruerunt, ſterilitas Athenienſium ſoli eos ab exterorum invaſionibus tutos reddebat. Nullos tum temporis fixos & perpetuos incolas habebat Græcia, ſed mutationibus in dies erat obnoxia, fortioribus paſſim minus validos e poſſeſſione ſua ejicientibus; ac propterea non niſi de iis, quæ ad ipſos in præſens tempus ſuſtentandos neceſſaria erant, ſibi profpiciebant, quotidie exiſtimantes fore ut potentior natio eos ſedibus ſuis expelleret, veluti ipſimet expulerant ſuos prædeceſſores. Vid. Thucyd. *loco cit.* In hiſce omnibus turbis tuta erat & quieta Attica, nec ſibi quid ab extraneis inimicis metuebat, ob fragoſum & infœcundum ſolum, quod nullum contentioni fomitem præbebat, & ab inteſtinis & civilibus turbis tuta, per quietos & pacificos inhabitantium mores; hac enim aurea ætate nulla ad imperium adfectabatur via, nullæque ambitionis ſcintillæ hominum incendebant mentes, ſed unuſquiſque ſua contentus ſorte, æquali agri aliorumque neceſſariorum portione cum finitimis ſuis fruebatur.

Diuturnam pacem opulentia omniumque abundantia rerum vulgo comitantur, hiſce vero temporibus, cum proprii fundi reditibus fruebantur homines, nec viam invenerant commercii ope ſuis defectibus ſatisfaciendi, longe alia res ſe habebat ratione, atque pax mater erat duntaxat paupertatis & inopiæ, quippe magnam eorum, qui proventus conſumerent, copiam producens, nulla vero præbens adminicula, quæ iis ſuſtentandis paria forent. Atque hoc brevi experti fuerunt Athenienſes, paucis enim exactis ætatibus eum in numerum excreverant, ut ipſorum regio, non tantum infœcunda, ſed inter arctos limites coercita, haud diu neceſſaria iis ſuppeditando ſufficeret. Quare animum adjecerunt ad aliquod inveniendum remedium, quo ſe liberarent, & eam ob rem colonias deduxere novas ſibi quæſituras ſedes, quæ per varias Græciæ partes diſperſæ fuerunt.

Frequens admodum primis mundi temporibus hæcce coloniarum deductio fuit, variaque hujus exempla ſuccedentibus ſeculis reperiuntur, præſertim inter Gallos & Scythas, qui ſæpe ingenti numero patriam reliquerunt, & inſtar univerſalis diluvii omnia ante ſe poſita inundarunt. Quadraginta Athenienſium Colonias enumerat Meurſius; verum nulla omnium earum adeo memoratu digna, ac quam in Aſia Minori patriæ ſuæ nomine Joniam nuncuparunt. Primi enim Athenienſes Jones & Jaones vocati fuerunt. Vid. Herodotus *lib.* 1. Strabo *Geogr. lib.* IX. Æſchylus *Perſis;* tuncque evenit, ut arcta admodum affinitas Atticæ & priſcæ Dia-

lecto

lecto Ionicæ interceſſerit, obſervante Euſtathio *in Iliad. α*. Atque licet e re ſua putarint Athenienſes antiquo iſti ſuo nomini valedicere, non tamen id Theſei tempore omnino inuſitatum erat, ſicuti ex pila apparet ab ipſo erecta in Iſthmo, ut oſtenderet ab hac parte Athenienſium, ab altera Peloponneſiorum limites; ad cujus pilæ latus, quod orientem ſpectabat, hæcce reperiebatur Inſcriptio, ut eſt apud Plutarchum *Theſeo*,

> Τάδ᾽ οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ᾽ Ιωνία.
> *Hæc non ſunt Peloponneſus, aſt Jonia.*

ad id, quod occidentem, ſequens,

> Τάδ᾽ ἐςὶ Πελοπόννησος, οὐκ Ιωνία.
> *Sunt Peloponneſus hæc, haud Jonia.*

Nomen iis inditun vulgo fertur a Javane, quippe Iavan proxime accedit ad nomem Ιάων, atque multo propius, ſi (ut ajunt Grammatici) veteres Græci litteram α large pronunciabant, inſtar diphthongi αυ, hocque apud hodiernos Græcos in hunc uſque diem obtinere Georgius Wheeler narrat. Javan hic quartus Japheti filiorum fuit, diciturque in Græciam adveniſſe poſt confuſionem Babylonis, ſedeſque in Attica fixiſſe. Hocque non leviter confirmatur ex Sacra Scriptura, ubi nomen Javanis variis in locis pro Græcia ſumitur. Bina exempla occurrunt apud *Danielem*, *cap.* x. *vers.* 20. *Et cum ego egreſſus fuero, ecce Princeps Græciæ veniet*. Et denuo, *cap.* XI. *vers.* 2. *Concitabit omnes adverſus regnum Græciæ*. Ubi quamvis vulgares Verſiones non reddant *Javan*, tamen (ut obſervat F. Rous) hæc vox in Hebraico Textu exſtat. Atque rurſum apud *Jeſaiam*, *capite* LXVI. *vers.* 19. *Et illos, qui evadent, mittam ad nationes, quæ ſunt ad mare, in Italiam & in Græciam*. Hic notat G. Raleigh, Verſionem Tigurinam, una cum Genevenſi, Hebraicas voces retinere, & nominibus *Tubalis* & *Javanis* loco *Italiæ* & *Græciæ* uti. Ipſimet vero Græci, cum verus ipſorum conditor iis lateat, nomen hoc ad multo recentius tempus referunt, derivantque ab Jone Xuthi filio. Xuthus hic, (ut refert Pauſanias) cum patris Hellenis pecuniam diripuiſſet, cum male collecta multitudine ſe in Atticam contulit, quæ tum temporis Erechthei imperio ſuberat, qui honeſte ipſum excepit, ſuamque ipſi filiam in matrimonium collocavit, ex qua duo nati filii, Jon & Achæus, quorum prior Jonibus, alter Achæis nomen dedit. Nec veriſimilitudine caret, ipſum Jonem nomen ſuum ab Javane recepiſſe, quippe in omnium Hiſtoria temporum is mos notatu dignus eſt, ut proavi cujuſdam, præſertim iſtiuſmodi, qui eo, quo vixit, tempore illuſtris fuit, priſcum nomen ſervaretur, quo ſcilicet in primario quodam ex ejus poſteris quaſi reviviſceret.

A prima in Atticam deducta colonia, uſque ad Ogygis Regis tempora, nulla rerum ibi geſtarum exſtat memoria. Plato duntaxat in *Timæo* refert, traditum fuiſſe, Athenienſium potentiam & gloriam iis temporibus ingentes admodum fuiſſe, & in civili & militari re fuiſſe admodum expertos, juſtiſſimis æquiſſimiſque legibus paruiſſe, & longe majori ſplendore fuiſſe conſpicuos, quam ad quem ſua ætate pervenerant. Sed de horum ſequentiumque ſeculorum rebus geſtis, ad Theſeum vel Bellum Trojanum uſque, parum vel nihil certi exſpectari poteſt; partim, quia rudis &

litterarum expers ætas annalibus deſtituta erat; partim vero, ob vaſtam nimis temporis diſtantiam, quo hi annales, ſi unquam exſtiterunt, prorſus perierunt; partim etiam, propter veterum Græcorum faſtum & vanam gloriam, qui, id agentes ut divinam aliquam originem habuiſſe exiſtimarentur, induſtrie genealogias ſuas occultarunt, priſciſque hiſtoriis tenebras fabulis & poeticis figmentis ſuis offuderunt. Et ut Plutarchi verbis utar in *Theſeo* princ. ex interpr. Herm. Cruſerii, *Quod faciunt in ſitu orbis deſcribendo Hiſtorici, qui, ſi qua cognitionem ſuam fugiant, ea extremis tabularum partibus ſupprimentes, in margine alicubi annotant, ulteriores regiones arena & ſiccitate ſqualidas feraſque eſſe, aut inſuperabilem limum, aut Scythica juga, aut mare conglaciatum: id mihi liceat de ſuperioribus dicere, ulteriora, monſtroſa & tragica, Poetæ & fabularum ſcriptores depaſcuntur, neque ultra fidem obtinent, vel certitudinem.*

Utcunque neutiquam mihi omittenda ſunt, quæ narrantur de Ogyge, vel Ogygo, quem nonnulli Thebarum, nonnulli Ægypti, Arcadiæ alii, alii vero Atticæ, Regem fuiſſe volunt, quæ ejus ex nomine Ogygia vocata dicitur. Vid. Stephanus Byzant. *de Urb. & Pop.* Potens admodum fuiſſe Princeps & variarum civitatum conditor narratur, præprimis Eleuſinis, refertque præterea Pauſanias, eum Herois Eleuſinis patrem fuiſſe, unde iſta urbs nomen ſuum traxit. Patriarchæ Jacobo coævum fuiſſe fertur, cujus ætatis anno ſeptuageſimo fere ſeptimo natus ſupponitur, apud Hieronymum *Chronic.* Euſeb. aliis eum ad Moſis tempora referentibus, ex Juſtino Mart. *Orat. ad Gentes.* Regnum ejus extrema, ad quam unquam perveniſſe Athenienſium Hiſtoriæ vel Annales præ ſe tulere, periodus eſt, hinc cum alicujus rei ſummam vetuſtatem exprimere cupiunt, Ὠγύγιον vocant, cujus plurima exempla in variis veteribus Auctoribus reperire licet: unicum vero tantummodo proferam ex Nicandri *Theriacis:*

Ὠγύγιος δ᾽ ἄρα μῦθος ἐν αἰζηοῖσι φορεῖται.
Vetus autem fabula inter juvenes fertur.

Et adludendo ad inſignem potentiam, qua gaviſus fuiſſe ſupponitur, aliquid magnum vel potens vocant Ὠγύγιον, veluti nos docent bini eruditi Grammatici. Heſychius: Ὠγυγίȣ, παλαιȣ῀, ἀρχαίȣ, μεγάλȣ πάνυ. *Ogygii, antiqui, veteris, magni admodum.* Suidas: Ὠγύγιον, ἀρχαῖον, παλαιὸν, ἢ ὑπερμέγεθες. *Ogygium, vetus, antiquum, aut prægrande.* Atque hinc Ὠγύγια κακὰ iis erant *ingentia & intolerabilia mala*; & Ὠγύγιος εὐήθεια, apud Philonem, *ſumma ſtultitia & ſtupiditas.* Regnavit XXXII. annos, (ita computante Cedreno) proſpera in omnibus utens fortuna, omniumque rerum abundantia, quas Fortuna alumnis ſuis elargiri valet, fruens; attamen finis ejus haud minus flebilis quam vita proſpera; quippe in hoc fortunæ apice conſtitutum, ſubita & horrenda eum inundatio, quæ non tantum Atticam, ſed totam ipſammet Achaiam, communi diluvio involvit.

Crebra apud Veteres mentio fit variorum, qui in Attica regnarunt, Regum, inter Ogygium Diluvium & primum Cecropem; veluti Porphyrionis, quem Athmonenſes, populus Atticæ, Templum Veneri Οὐρανίᾳ, ſeu *Cœleſti*, apud ipſos condidiſſe referunt, vid. Pauſanias in *Atticis*; ut &

Colæ-

Colæni, idem *ibid.* Memoratur etiam Periphas, qui Antonino Liberali *Metamorph.* VI. ut juſtus ac pius Princeps deſcribitur, tandemque in aquilam transformatus eſſe narratur. J. Tzetzes in *Commentariis ad Lycophronem* meminit cujuſdam Draconis, ex cujus dentibus enatus foret Cecrops, atque hinc nonnulli cauſſam arceſſunt, cur *Διφυὴς* vocatus fuerit. Tandem, ne plura congeram, Pauſanias & Stephanus mentionem faciunt Actæi, vel Actæonis, a quo nonnullis Atticam nuncupatam placet *Acten*; atque hoc nomen ſæpe apud Poetas occurrit, præſertim apud Lycophronem, obſoletorum nominum ſtudioſum captatorem, *Caſſ.* verſ. III.

Ακτῆς διμόρφου γηγενοῦς σκηπτουχίας,

Atticæ, quod eſt biformis terrigenæ regnum.

Verum exigua hiſce narrationibus fides habenda eſt; Philochorus enim, Auctor non minoris fidei quam vetuſtatis, (veluti Africano nominatur) nos docet, Atticam Diluvio Ogygio adeo vaſtatam fuiſſe, ejuſque incolas ad tam exilem numerum redactos, ut per c. & xc. * annos a tempore Ogygis uſque ad Cecropem ſine ullo omnino rege vixerint, atque huic ejus opinioni adſtipulatur etiam Euſebius *Chronico* p. 27. Edit. Amſtelodam.

* CLXXXIX. habet Meurſius pag. 28.

CAP. II.

De ſtatu Athenarum a Cecrope ad Theſeum uſque.

IN eo fere omnes conſentiunt, primum Cecropem pauperes ruri degentes, qui hinc & illinc per Atticam diſperſi erant, congregaſſe, cumque eos in unum corpus coegiſſet, (quamvis non in unam civitatem, hoc enim non niſi elapſis compluribus ætatibus factum eſt) formam quampiam imperii inter eos conſtituiſſe, & nomen *Regis* ſibi vindicaſſe. Principio rerum plures nationes imperio Regum parebant, qui vulgo dignitate & fama præcellebant, & ob fortitudinem, prudentiam, aliaſque virtutes ad id honoris faſtigium univerſali conſenſu & electione populi provehebantur, qui voluntarie potius quam neceſſario, conſilio potius quam vi coactus, iis obediebat; ipſique Reges amore, & virtutum ſuarum pretio, & imperandi ſolertia, quam armorum vi, & ſervili potentiæ ſuæ metu, obedientiam ſibi conciliare malebant. Abſolutum imperium haud ambiebant, populique ſui utilitatem, cui protegendo noverant ſe eo faſtigii evectos, propria ambitione ſua cariorem ducebant. Nec inflexa genua, nec proſtratos vultus deſiderabant, ſed familiaritatem colere non detrectabant, vel cum infimis ſubditorum ſuorum, quotieſcunque ipſorum indigerent auxilio. Brevi, tam exacte medium in omnibus ſuis actionibus tenere ſtudebant, ut neque auctoritatem ſuam contemtui exponerent, nec metum incuterent iis, quos potius beneficiis ad voluntarium obſequium adlicere, quam ſeveritate in coacto officio coercere, cupiebant. Haud aliud ſibi emolumentum, præterquam bonum & felicitatem populorum ſuorum, proponebant, nec auctoritate ſua ulterius utebantur, quam quouſque illa in eum

finem

finem conducebat. Eorum dignitas & munus præcipue in tribus hiſce conſiſtebant.

Primo, in exercendo jure, in audiendis cauſſis, in componendis litibus, quæ inter ſubditos ſuos accidebant, in novis legibus conſtituendis, confirmandiſque, ſicubi erant, veteribus. Vid. Cicero *de Off.* lib. II. cap. XII. Sed in univerſum populus tantopere confidebat adquieſcebatque in juſtitia & æquitate Principis ſui, ut ejus ſolum arbitrium pro legibus eſſet. Leg. Juſt. *Hiſt.* lib. I. princ.

Secundo, in ducendo illos ad bella, in quibus non tantum bonis conſiliis res adminiſtrabant, ſed ipſimet pro ſalute & honore regionis ſuæ in confertiſſimam hoſtium aciem irruebant, & ſæpe eorum fortiſſimis ad ſingulare ſe certamen offerebant. Hocque primariam officii ſui partem rebantur, rationi profecto congruam judicantes, eos, qui aliis honore præſtarent, etiam virtute antecellere debere; &, qui in omnibus conviviis publiciſque conſiliis primas tenerent, anteſignanos etiam in ſubeundis periculis ad patriam ſuam defendendam eſſe oportere. Atque hoc Sarpedon apud Homerum *Iliad.* *μ.* verſ. 310. Glauco conterraneo ſuo probare conatur:

Γλαῦκε, τίη δὴ νῶϊ τετιμήμεσθα μάλιστα,
Εδρῃ τε, κρέασίν τε, ἰδὲ πλείοις δεπάεσσιν
Εν Λυκίῃ, πάντες δὲ, θεοὺς ὥς, εἰσορόωσι,
Καὶ τέμενος νεμόμεσθα μέγα Ξάνθοιο παρ᾽ ὄχθας
Καλὸν, φυταλιῆς καὶ ἀρούρης πυροφόροιο;
Τῷ νῦν χρὴ Λυκίοισι μετὰ πρώτοισιν ἐόντας
Εστάμεν, ἠδὲ μάχης καυστειρῆς ἀντιβολῆσαι.

Glauce, cur autem nos honoramur maxime,
Seſſioneque, carnibuſque, & plenis poculis
In Lycia, omnes autem, Deos tanquam, nos inſpiciunt,
Et prædium incolimus magnum Xanthi juxta ripas
Amœnum, ſoli arboribus conſiti, & arvi frugiferi?
Quare nunc oportet Lycios inter primos exſiſtentes
Stare, & pugnæ ardenti intereſſe.

Tertio, in obeundo ſolemnia ſacrificia, eratque regiæ occupationis pars ſacrorum cura. Lacedæmoniorum Reges cum inaugurabantur, Sacerdotes conſecrabantur Jovis Οὐρανίου, *Cœleſtis*, idque officium ipſi præſtabant. Nemo eſt, cui ignotus Virgilii locus *Æneid.* III. verſ. 80. de Anio, qui ſimul Rex erat & Sacerdos:

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbique Sacerdos.

Rara apud Homerum occurrit ſacrificii mentio, quin aliqui ex Heroibus, iique præcipui totius cœtus, ſacrarum cerimoniarum ritus peragebant; & ſic tantum aberat, ut infra dignitatem majeſtatemque ſuam id eſſe exiſtimarent, ut potius reliquis ipſorum honoribus id augmenti loco putarent acce-

accedere, atque inferioris ordinis cultores haud minori cura hanc divini cultus partem iis reſervabant, quam parati erant ad honoratiorem locum illis concedendum in conviviis, quibus ſeipſos reficiebant, poſt finita ſacrificia.

Nunc ad Cecropem redeamus, quem, ſimulac in novo hocce Regno confirmatus erat, occupatum in formando ſpecimine civitatis cujuſdam, quam imperii ſui ſedem deſtinarat & perpetuæ commorationis locum, reperiemus. Et hunc in finem, utpote commodiſſimum in ditione ſua locum, elegit rupem quamdam a natura adverſus impetus valide munitam, ſitamque in lato campo in medio fere Atticæ, nomenque & urbi, & circumjacenti regioni, de proprio nomine *Cecropiam* dedit. Poſtea auctis Athenienſium viribus, cum vicinas planities ædificiis repleviſſent, Ακρόπολις, ſive *Arx*, evaſit.

Deinde, ut jus rectius exerceretur, & ut mutuum inter ſuos ſubditos commercium promoveret, eos in quatuor diviſit Tribus, quarum nomina erant,

1. Κεκροπίς.
2. Αὐτόχθων.
3. Ακταία.
4. Παραλία.

Cumque jam regionem ſuam incolis admodum bene repletam videret, partim peregrinis eo advenientibus, partim concurrentibus populis ex omni angulo & latebra Atticæ, ubi antea quaſi in receſſu ſepulti fuerant, cenſum inſtituit, jubens, ut unuſquiſque lapidem in locum deſtinatum conjiceret, & ita facta ſupputatione viginti mille reperti ſunt, ut ex Philochoro refert Pindari Scholiaſtes *Olymp.* ode IX. ad verſ. 68.

Verum quandoquidem ſolum natura ſua erat ſterile, nec populus exercitatus in eo colendo, & in uſum optimum convertendo, iſtiuſmodi hominum multitudo non poterat non ad ſummas anguſtias redactum iri, niſi Cecrops artem navigandi eos docuiſſet, atque hac ratione de frumento ex Sicilia & Africa iis proſpexiſſet. Vid. Johan. Tzetzes in *Heſiodi* Εργ. ά. verſ. 18. Edit. D. Heinſii.

Præterea auctor fuit multarum præcellentium legum conſtitutionumque, præſertim circa matrimonium, quod inter unum ſolummodo virum unamque mulierem ex ejus mandato celebrandum erat, cum antea inter ipſos promiſcua licita fuiſſent, uti Nonnus innuit *Dionyſ.* lib. XLI. verſ. 382.

> *Κάδμος ἐϋγλώσσοιο διδάσκεται ὄργανα * φωνῆς,*
> *Θεσμὰ Σόλων ἄχραντα, καὶ ἔννομον Ατθίδι πεύκη*
> *Συζυγίης ἀλύτοιο συνωρίδα δίσυγα Κέκροψ.*
> *Cadmus eloquentis docet inſtrumenta vocis,*
> *Leges Solon illibatas, & legitimum Atticæ tedæ*
> *Conjugii indiſſolubilis currum bijugum Cecrops.*

Nec tantum inſtituendæ mutuo inter ſe vitæ regulas ſubditis ſuis præſcripſit, ſed primus quamdam religionis formam inſtituit, in honorem Deorum erexit altaria, quaque illi ratione colendi eſſent docuit.

Re-

* Vid. *Corp. Vett. Poet. Græc.* p. 569. ubi ὄργια pro ὄργανα.

Regnante Pandione, quinto Athenienſium rege, Triptolemus Athenienſes ſerendi, & terram colendi, rationem docuiſſe dicitur, multaſque utiles & neceſſarias leges tuliſſe, quarum tres memoratas reperimus a Porphyrio ex Xenocrate, *de Abſtinentia ab Animal.* lib. IV.

1. Γονεῖς τιμᾷν, *Parentes honorare*.
2. Θεὺς καρποῖς ἀγάλλειν, *Deos fructibus colere*.
3. Ζῶα μὴ σίνεσθαι, *Animalia non lædere*.

Cecrops † ſecundus, ſeptimus Athenienſium rex, ſubditas ſibi regiones diviſit in duodecim urbes, & ſubditos ſuos vicatim habitantes ad eas implendas compulit. Leg. Etymol. in Επακρία χώρα. Earum nomina erant, (ſicuti a Strabone *Geogr.* lib. IX. traduntur in deſcriptione Atticæ) *Cecropia*, *Tetrapolis*, *Epacria*, *Decelea*, *Eleuſis*, *Aphidna*, *Thoricus*, *Brauron*, *Cytherus*, *Sphettus*, *Cephiſſia*, *Phalerus*. Sed Cecropia ſemper prima imperii ſedes manſit, quamvis unicuique harum urbium (Georgii Wheeleri verba ſunt *Itiner. Græc.* Angl. Edit. p. 339. qui hanc diviſionem ad primum Cecropem refert, inductus Euſebii aliorumque nonnullorum auctoritate) ſeparata & ſingularia eſſent jura magiſtratuſque; ac tam parum Principibus ſuis, Cecropis ſucceſſoribus, erant ſubjecti, ut raro vel nunquam eos conſulerent, niſi duntaxat, ſi quando commune periculum immineret, atque adeo abſolute rerum ſuarum ſatagebant, ut ſæpe bellum inter ſe invicem, nullis cum ſuis Regibus communicatis conſiliis, gererent.

Atque hoc in ſtatu permanebat Attica, uſque ad regnum Pandionis ſecundi, Athenienſium octavi regis, qui regno ſuo ejectus a Metionis patrui ſui liberis; qui tamen ipſi haud diu tam injuſte quæſita poſſederunt: quippe & eos majoribus viribus quatuor Pandionis filii, Ægeus, Lycus, Pallas, & Niſus, expulerunt. Hi, referente Apollodoro, poſtquam Metionidas ejeciſſent, inter ſe regnum diviſerunt. Verum exiſtimant alii, ipſum Pandionem, junctis ipſorum omnium auxiliis quietam regni ſui poſſeſſionem cum recuperaſſet, ſuprema voluntate in quatuor partes diviſiſſe, ſingulis ſuam portionem adſignando: & quamvis veteres Scriptores non conſentiant, quæ pars ſingulis ſorte obtigerit; in eo tamen omnes conveniunt, principatum Athenarum Ægeo attributum, quod magnam invidiam fratrum ei conflavit; atque eo magis, quia (quæ plurimorum eſt opinio) non Pandione progenitus, ſed ab eo adoptatus filius erat; hanc ob rationem (veluti narrat Plutarchus) Ægeus Theſei matri Æthræ filium ſuum, cum ad virilem ætatem perveniſſet, mandavit, ut Trœzene, ubi natus erat, Athenas quam occultiſſime mitteret, præciperetque, ut quam maxime fieri poterat iter ſuum omnes celaret, quoniam admodum metuebat Pallantidas, qui perpetuis ipſum inſidiis appetebant, & ob orbitatem deſpiciebant; erant enim illi quinquaginta fratres, omnes Pallantis filii. Quamquam (veluti idem Auctor refert) ab aperta rebellione abſtinebant, quia ſcilicet regnum recuperare, ſaltem poſt Ægei mortem, quoniam orbus erat, ſperabant: ſed ſimulac apparebat Theſeus, & pro legitimo regni ſucceſſore agnoſcebatur, palam ſe pro inimicis gerere incipiebant, ægerrime ferentes, primo Ægeum, adoptivum duntaxat Pandionis filium, nulloque modo

† Vid. J. Meurſ. *de Reg. Athen.* lib. I. cap. III. ſub finem, ut & p. 146.

modo ad Erechthei progeniem pertingentem, deinde Theſeum, ex aliena regione, & plane quantum ad ipſos peregrinum, avorum ſuorum regno potituros; ſed devicti ſubito & diſperſi Theſei ductu & virtute fuerunt.

Liberata ſeditionibus inteſtinis regione, ſtatim eam externa ſervitute liberare Theſeus aggreſſus eſt. Cum Athenienſes Androgeum, filium Minois, regis Cretæ, fœdum in modum trucidaſſent, impoſuerat iis Minos, ut novennale, vel ſeptennale, vel, ut aliis placet, annuum tributum ſeptem juvenum ſeptemque virginum mitterent Cretam, ubi Labyrintho includebantur, atque eo uſque circumerrabant, donec, cum nulla fugæ ſpes offerretur, fame perirent, vel a Minotauro, horrendo monſtro, ex diverſa hominis taurique compoſito forma, devorarentur. Cum jam tempus, quo hoc tributum mitti deberet, adpropinquaret, ſemet ipſum juvenibus ad abeundum in Cretam damnatis immiſcuit, ab Ariadna Minois regis filia, in cujus amorem inciderat, filum accepit, & ab ea uſum illius edoctus, quo per omnes Labyrinthi flexus deduceretur, ex eo evaſit, occiſo primum Minotauro, & hac ratione cum ſociis ſuis captivis veluti triumphans Athenas rediit.

At vero in reditu, præ nimio gaudio ob felicem itineris ſui ſucceſſum, fuit oblitus album velum expandere, quod ſalutis ipſorum ſignum Ægeo, qui in ſumma quadam rupe eos exſpectabat, & ſimulac navis ipſorum nigrum, & quaſi funeſtum, velum præferens in conſpectum veniebat, cum nihil de eorum fortuna conſtaret, ſe ipſum in mare præcipitem Ægeus dedit, atque ita Theſeo ad maturiorem in regnum ſucceſſionem viam ſtravit. Ad hæc ab primo Cecrope uſque tempora res Athenienſium exigua in mutatione ſteterunt.

CAP. III.

De ſtatu Athenarum, a Theſeo ad Archontes Decennales.

CUM jam memorata occaſione ad regnum perveniſſet Theſeus, ſtatim id incommodi expertus eſt, quod in agris ſubditos ſuos per vicos diſperſos, & hinc inde ſeorſim degentes, haberet. Huic malo ut occurreret, *grande* (inquit Plutarchus in *Theſeo*) *& mirificum opus agitans animo, contribuit Atticæ cultores in unam urbem, uniuſque urbis unum reddidit populum, qui tunc erant divulſi, & ægre ad agendum in communi de repub. conciri poterant: nonnunquam enim diſſidebant mutuo, belloque certabant. Hos adiit, propoſuitque eam rem ſingulis populis & familiis. Cujus conſilium privati & inopes cito acceperunt: opulentis & potentibus quum remp. regno fore liberam proponeret, in qua omnis penes populum eſſet futura poteſtas, ipſe vero moderator tantum belli & legum foret cuſtos, cætera paria omnibus; partim eos perpulit: alii opes ejus veriti jam amplas atque audaciam, malebant ſponte his quam vi compulſi conſentire. Igitur diſſolvit vicatim prytanea, curias, & magiſtratus, unoque ſtatuto omnibus communi illic prytaneo & curia, ubi hoc tempore conſpiciuntur, Aſtu & urbem Athenas appellavit,* & *Panathenæa* (Παναθήναια) *ſacri-*

ſacrificium effecit commune. Celebravit etiam Metœcia, (Μετοίκια) *id eſt*, *feſtum demigrationis*, *ſexto decimo die menſis Hecatombæonis*, *quem etiam nunc feſtum agunt: depoſitoque (ut receperat) regno, remp. digeſſit, ab Diis auſpicatus. Nam conſulenti deum de ea urbe ſortes Delpbis allatæ ſunt hæ:*

Αἰγείδη Θησεῦ, Πιτθηΐδος ἔκγονε κούρης,
Πολλαῖς τοι πολίεσι πατὴρ ἐμὸς ἐγκατέθηκε
Τέρματα δὲ κλωστῆρας ἐν ὑμετέρῳ πτολιέθρῳ.
Ἀλλὰ σὺ μήτε λίην πεπονημένος ἔνδοθι θυμὸν
Βουλεύειν, ἀσκὸς γὰρ ἐν οἴδματι ποντοπορεύσῃ.
Ægida Theſeu, Pittheidis edite partu,
Fata pater multis meus & finem urbibus olim
Conſtituit, voluitque hac in veſtra urbe teneri.
Tuque invicte malis animo ne cede labori,
Uter ut inſanis pelagi jactaberis undis.

Hoc oraculum poſt civitati Athenienſi repetiviſſe ſcribunt Sibyllam, hoc verſu,

Ἀσκὸς βαπτίζῃ, δύναι δέ τοι οὐ θέμις ἐστί.
Immergi poteris, ſed ſubmergi tibi non fas.

Quo autem magis civitatem amplificaret, invitavit omnes pari propoſito jure, & edictum, Δεῦρ' ἴτε πάντες λεῴ, *Huc pergite omnes populi, Theſei autumant fuiſſe, concilium quoddam populorum conſtituentis commune. Non permiſit tamen, ut Reſp. popularis ab affluente & indiſcreta colluvie incondita evaderet & confuſa, ſed primus diſcrevit ſeorſim Patricios*, (qui *Græce* Εὐπατρίδαι) *Agricolas*, (qui Γεωμόροι) & *Opifices*, (qui Δημιουργοί) *: Patriciis curam ſacrorum & magiſtratuum ex ordine ſuo dandorum permiſit jus, legumque diſciplinam & interpretationem, quid jus fas eſſet. De cætero cives adæquavit, quod dignitate patricii, utilitate agricolæ, artifices numero viderentur præcellere. Nam principem eum fuiſſe in plebem (ut auctor eſt Ariſtoteles) propenſum, & dominatum depoſuiſſe, teſtari Homerum quoque in recenſendis navibus apparet, qui ſolum populum* (δῆμον) *Athenienſem vocat.*

Hunc in modum Theſeus Athenienſem Remp. conſtituit, & in eodem permanſit ſtatu uſque ad Codri decimi ſeptimi poſtremique regis, ob virtutem magis quam fortunam celebris, mortem. Cum enim (ex Tullio *Tuſcul. Quæſt.* Juſtin. *lib.* II. *cap.* VI. Vell. Paterc. *lib.* II. Euſebio) Atticam Dores, vel Spartani, vel Peloponneſii, vel, ut nonnulli volunt, Thraces invaſiſſent, conſulto oraculo reſponſum datum, *Superiores fore, ni Regem Athenienſium occidiſſent;* hoc audito Codrus, ſalutem patriæ anteponens ſuæ, indutus ruſticam veſtem haud longe ab inimicorum caſtris cum aliquo rixam movens tantopere quæſita morte potitus eſt. Athenienſes, cum id quod factum eſſet reſciviſſent, cadaver regis ſui ut redderent, inimicos rogarunt; quo intellecto eorum tam fracti ſunt animi, ut e veſtigio caſtra moverent, & ab incœpto deſiſtentes nullius alterius prælii fortunam experirentur.

Athenienſes autem, præ veneratione Codri memoriæ, nunquam ullum amplius præfectum *Regis* nomine voluerunt, ſed parebant Archontibus quibus permittebant, ut dignitate ſua, quamdiu viverent, fruerentur, & morientes liberis ſuis relinquerent, atque ſic potius auctores eos inter Reges numerarunt, quam inter Archontes, qui iis ſucceſſerunt, quibus tantum

tum

tum ad certum quoddam tempus regnum obtinere concedebatur, ſed a Regibus hoc differebant, quod aliquo modo ſubjecti erant populo, & adminiſtrationis ſuæ rationem, ſi peteretur, reddere deberent. Primus horum fuit Medon, Codri filius natu maximus, a quo duodecim ſequentes Archontes cognominati fuerunt Medontidæ, utpote qui ab eo deſcenderant; regnantibus hiſce haud magni momenti mutationes paſſus eſt Athenienſium ſtatus, ſed promovebatur tam commode & tam placide, ut vix memoratu digni ab quopiam illorum geſti aliquid narretur, ipſaque nonnullorum nomina fere oblivioni tradita ſint.

Atque hac ratione conatus ſum compendio Athenienſium ſtatum deſcribere, quamdiu Regibus paruerunt, qui fuere triginta numero, & Athenis imperarunt per ſeptingentos nonaginta quatuor annos, ut computavit eruditiſſimus J. Meurſius, quibus ſi triginta duos Ogygis addas, & annorum centum & nonaginta intervallum, in quibus nulla imperii veſtigia reperiuntur, erunt mille & ſedecim anni.

Series Regum Athenienſium.

	Annos		Annos
Ogyges	XXXII	*Thymœtes*	VIII
Interregnum	CXC	*Melanthius*	XXXVII
Cecrops I.	L	*Codrus*	XXI
Cranaus	IX	*Medon*	XX
Amphictyon	X	*Acaſtus*	XXXVI
Erichthonius	L	*Archippus*	XIX
Pandion I.	XL	*Therſippus*	XLI
Erechtheus	L	*Phorbas*	XXX
Cecrops II.	XL	*Megacles*	XXVII
Pandion II.	XXV	*Diognetus*	XXV
Ægeus	XLVIII	*Pherecles*	XIX
Theſeus	XXX	*Ariphron*	XX
Meneſtheus	XXIII	*Theſpieus*	XXVII
Demophoon	XXXIII	*Agameſtor*	XVII
Oxyntes	XII	*Æſchylus*	XXIII
Aphidas	I	*Alcmæon*	II.

CAP. IV.

De ſtatu Athenarum, a Decennalibus Archontibus ad Philippum Macedonem.

POPULUS Athenienſis quotidie ſuperioribus ſuis jam prævalere incipiebat, ſingulis in ſtatu factis mutationibus aliquid lucri capiens, donec tandem paulatim totum imperium ſub vulgi poteſtatem redactum eſt. Haud contemnendam tamen potentiæ ipſius partem abſtulerunt Theſeus & Me-

don, ſed eam, quæ remanebat ſibi, quamdiu vixere, & ſucceſſionem poſteris ſartam tectam ſervarunt. Verum primo ſeptimæ Olympiadis anno & potentia & ſucceſſio ad populum devolutæ ſunt, qui, ut facilius Archontum ſuorum coerceret ſuperbiam, & potentiam frænaret, per decem tantum annos cum imperio illos eſſe voluit, primuſque hac creatus ſub conditione Charops fuit, Æſchyli filius. Sed ne hic quidem adquievit, quippe elapſis abhinc fere ſeptuaginta annis, ut Archontes favori civium per omnia obnoxii eſſent, communi conſenſu ſtatuerunt, ut eorum auctoritas unius duntaxat anni eſſet, quo exeunte rationem eorum, quæ geſſerant, deberent reddere, eorumque primus Cleon fuit, qui tertio vigeſimæ quartæ Olympiadis anno magiſtratum ſuum iniit, ut habet Clemens *Stromat.* I.

Archon fuit Olympiade trigeſima nona Draco, qui plurimas novas leges, memoratu parum omnino dignas, niſi quia admodum crudeles & inhumanæ fuerunt, quippe quæ vel leviora peccata morte mulctarent, condidit. Ita ut, qui pigritiæ rei peragebantur, punirentur morte, imo qui vel braſſicam, vel pomum aliquod furto abſtulerant, pari cum ſacrilegis, vel homicidis, ſupplicio adficerentur; hincque non atramento, ſed ſanguine, Draconis leges ſcriptas eſſe memoratur dixiſſe Demades. Quin & ipſemet interrogatus, quare omnium delictorum pœnam mortem conſtituiſſet, levia eam mereri crimina, graviſſimis quam ſtatueret majorem non habere, reſpondit. Verum omnes hæ leges, unica, quæ homicidium ſpectabat, excepta, quadrageſimæ ſextæ Olympiadis anno tertio abrogatæ fuerunt.

Erat Archon tum temporis Solon, cui, poſtquam novam introducendam Reipublicæ formam, novaſque illi leges ſtatuendas commiſerant Athenienſes, in omnes præterea magiſtratus, conciones, judicia, Senatus conſilia imperium dederunt, ut eorum numerum, tempus, & cenſum illorum, qui ad ea admitti poſſent, definiret, atque præſentia inſtituta pro arbitrio ſuo vel abrogaret, vel confirmaret, ut refert Plutarchus in *ejus Vita*.

Itaque Solon, exploratis populi animis, cum nonnullos Monarchiæ favere, alios Oligarchiæ, alios vero Democratiæ, divites autem potentes & ſuperbos, pauperes ſub oppreſſionis jugo gementes, deprehendiſſet, omnium litibus componendis, offenſis tollendis, operam dedit, atque ſatisfacere, quantum fieri poterat, omnibus æqui amantibus eſt conatus. In quatuor ergo claſſes Athenienſes pro cujuſque fortunis redegit; in primam eos, quorum facultates quingentis medimnis (menſuris) liquidarum ſiccarumque mercium cenſerentur, adſcripſit, ipſoſque *πεντακοσιομεδίμνους* vocavit. Proximi ab his *Equites*, ſeu *ἱππάδα τελοῦντες*, qui equum alere poſſent, vel quorum cenſus trecentos medimnos ſuppeditabat. Eorum, qui ducentos, quique Ζεύγιται dicti, tertia claſſis fuit. Reliquos ultimæ adſcripſit, vocavitque Θῆτας, ſive *Mercenarios*, hiſque nullum magiſtratum gerere, ſed in omnibus publicis concionibus ſuffragii tamen jus habere permiſit, quod licet initio nullius momenti videretur, poſtmodum tamen eximii juris vicem præſtare apparuit; maximi enim momenti cauſſæ, quia unicuique a Magiſtratuum judicio ad populum in concione congregatum provoca-

vocare licebat, coram iis agebantur. Atque hac ratione divitibus potentiam magiſtratumque confirmavit, plebemque nec ipſorum crudelitati opprimendam exhibuit, nec omni in Republica adminiſtranda parte privavit. Hujuſque exæquationis ipſe meminit hiſce verſibus:

Δήμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον κράτος ὅσσον ἐπαρκεῖ,
  Τιμῆς οὔτ' ἀφελὼν, οὔτ' ἐπορεξάμενος.
Οἳ δ' εἶχον δύναμιν, καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγητοὶ,
  Καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν.
Eστην δ' ἀμφιβαλὼν κρατερὸν σάκος ἀμφοτέροισι,
  Νικᾷν δ' οὐκ εἴασ' ἀμφοτέρους ἀδίκως.

Nam vires populo tribui, quantæ ſatis eſſent,
  Non detractus ei, aut amplificatus honos.
Sed neque divitiis & opum ſplendore ſuperbis
  Tunc plus permiſi, quam ſatis eſſe rebar.
Utraque prævalidis munivi pectora ſcutis,
  At paribus gaudens vincere neutra tuli.

Haud multis dehinc elapſis annis, cum diverſis partium ſtudiis diſtracta eſſet civitas, ſtratagemate imperium occupavit Piſiſtratus; quippe, poſtquam data opera voluntaria ſibi vulnera inflixiſſet, in forum ſe perferri, ibique in ſede collocari curavit, oſtenſiſque populo vulneribus, ab adverſis ſe partibus, quia nimium Reipublicæ faveret, ea paſſum eſſe adfirmavit. Hoc tam ſpecioſo obtentu ad miſericordiam erga infelicem ipſius ſortem facile commota, & in rabiem contra inimicos concitata, imprudens multitudo, impellente Ariſtone, quinquaginta ipſi ſatellites clavis armatos conceſſit. Hoc facto decreto, conceſſos ſibi homines, atque pro lubitu ſuo plures adhuc alios conſcripſit; nemo enim quid ageret animadvertebat, ac tandem, ut ſcilicet civitati amoris & curæ, qua ipſum proſecuta erat, mercedem perſolveret, Arcem invaſit, civeſque ſua orbavit libertate. Triginta poſthæc annos vixit Piſiſtratus, e quibus ſeptemdecim Athenienſibus imperavit. Sed inſtabiles perpetuiſque obnoxiæ viciſſitudinibus per omne id tempus Athenienſium res fuerunt, dum ſcilicet nonnunquam ſuperiores cives eum expellerent, nonnunquam vero ab ipſo ſuperati ut triumphans rediret, inviti licet, pati cogerentur.

Atque huic ſucceſſerunt filii Hipparchus & Hippias, quem Theſſalum vocat Heraclides, quorum primus ab Ariſtogitone occiſus, alter vero poſt tres vel quatuor elapſos fere annos a Cliſthene, qui in auxilium ejectos vocavit Alcmæonidas Lacedæmonioſque, ad abdicandum imperium & inhoneſta ſibi fuga conſulendum adactus fuit. Hac ratione e regione ſua exſul in Perſiam confugit, ubi exactis compluribus annis, Dario Athenas, quod æterno tandem aggreſſum eſſe ipſi dedecori verſum, occupandi auctor fuit. Conſcripto enim magno militum numero, Athenienſium ingreſſus eſt fines, ubi paucula hominum multitudine Miltiadis auſpiciis ductuque, celebri illa pugna Marathonia, & ipſe periit, & totus ejus exercitus dele-

deletus eſt. Poſt expulſum Hippiam anno vigeſimo hanc reportarunt victoriam Athenienſes. Hunc itaque in modum, leges, libertatemque, quas iis eripuerat Piſiſtratus, poſt elapſos ab illo annos ſexaginta octo, Athenienſes recuperarunt.

Poſthæc per triginta tres annos perpetuos floruerunt, quibus elapſis, mutata rerum facie, ad infimam fere ſortem ſunt redacti. Quippe Xerxes, ut Darii cladem ulciſceretur, exercitu (ut nonnulli adfirmant) ſeptem decies centum millium hominum, fines ipſorum invaſit, atque urbem ſuam ut relinquerent coegit, eamque inſultantibus Barbaris ſpoliandam tradidit, qui eam, nemine admodum reſiſtente, in cineres redegerunt: anno autem inſequenti, Regis ſui exemplum ſecutus Mardonius ſecunda denuo vice ipſammet combuſſit. Haſce procellas ſubito ſedarunt Themiſtoclis Ariſtidiſque virtus & ſapientia, qui Perſarum claſſem apud Salamina funditus poſtquam deleverant, haud minorem de Mardonio apud Platæas reportarunt victoriam; quo factum, ut, expulſis plane e Græcia Barbaris, in priſtinum rebus ſtatum redactis, e ruinis ſuis reſurrexerint, majoreque, quam unquam, gloria Athenienſes fuerint cumulati.

Nonnihil tamen mutationis ſecutum; primo enim Ariſtides, (ut refert Plutarchus) mediocri loco & fortuna natus, cum ob præclaras dotes, & ſingularem Reipublicæ navatam operam, ad Archontis honorem eſſet promotus, legem Solonis, juxta quam Θῆτες, ſive *infimæ ſortis homines*, ab omni magiſtratu arcebantur, abrogavit. Deinde Pericles cum Areopagi vim poteſtatemque infregiſſet, confuſam Ochlocratiam introduxit, in qua plebs, & viliſſimæ ſortis quiſque, eumdem cum optimatibus, & præclariſſimo natis genere, excellentiſſimiſque dotibus ornatis, locum in Republica obtinuerunt.

Hæ tamen domeſticæ turbæ, quo minus foris proſpera omnino fortuna ubique uterentur, impedimento non fuerunt. Quippe claſſis, in quam omne robur vireſque ſuas congeſſerant, poſtquam a Xerxe urbem deſerere fuerant coacti Athenienſes, auxilio, maris domini evaſerunt, maximamque Ægæi maris inſularum partem ſibi vindicarunt; reliquiſque Græcis vel ſub poteſtatem ſuam redactis, vel fœdere coercitis, ad Ægypti uſque limites proceſſerunt victores, & (ut Ariſtophanes narrat) mille ſuo imperio civitates ſubjectas habuerunt.

Deinde in Sicilia, ſub auſpiciis ductuque Niciæ, rebus male ſuccedentibus, obortiſque aliis in Republica turbis, præcipui Athenienſium, (ut refert Thucydides *lib.* VIII.) inſolentiæ plebis pertæſi, mutandæ Reipublicæ formæ, & ſummum imperium in paucorum poteſtatem redigendi, anſam hinc arripuerunt. Quem in finem, cum Ducibus, qui peregre verſabantur, facta conſpiratione, in confœderatorum ſuorum civitatibus ut Ariſtocratiam formarent, eos adegerunt. Per idem etiam tempus cum nonnulli, quos maxime veriſimile erat hiſce novis rebus obviam ituros, Athenis occiſi eſſent, tanto terrore perculſum fuit vulgus, ut, qui vel hiſcere adverſum conjuratos auderet, reperiretur nemo; verum quiſque metueret, ne etiam vicinus ſuus e conjuratorum numero eſſet. Hoc terrore omnibus adfectis, Quadringenti Athenarum imperium occuparunt, qui

ſub

ſub ſpecie priſtinam judiciorum formam retinendi, omnes coram populo cauſſas agi, & ſecundum maximam ſuffragiorum partem judicari curarunt, ſed inter ſeſe de iis, quæ proponebantur, jam convenerat; nec populo alia libertas ulla ſuppetebat, niſi ut probaret & conſentiret; e veſtigio enim, qui ulterius quid tentaret, e medio tollebatur, nec in cædis inquirebatur auctores. Hac itaque ratione multa decreta, quæ huic novæ auctoritati firmandæ ſtabiliendæque inſervirent, facta ſunt, nec propterea illa per longum tempus ſervata ſunt: claſſis enim & exercitus, quæ tum temporis in inſula Samo erant, cum ſcilicet Quadringentorum horum tyrannica facta deteſtarentur, Alcibiadem ab exſilio revocarunt, Tyrannique, partim metu Alcibiadis, partim quia in ſe concitatos cives viderent, imperium auctoritatemque ſuam ſponte abdicarunt, & in voluntarium exſilium ſunt profecti.

Nec tamen hæc rerum viciſſitudo ſummum imperium populo, vel toti civitati, plane reſtituit, ſed ſolummodo quinque illis mille, quos Quadringenti (cum auctoritas eorum initium caperet) in adminiſtranda Republica ſibi ſocios adjungere conſtituerant; parum enim vel nihil detrimenti injuriæve hinc pati videbatur plebs, quæ raro majori numero convenire ſolebat; hanc ob cauſſam nullæ ſententiæ ſub Quadringentorum nomine ferebantur, ſed omnia a quinque iſtis millibus dicebantur peragi; uſurpatoreſque *πεντακισχίλιοι, τετρακόσιοι δὲ ὄντες*, *quinque mille, licet quadringenti tantum forent*, nuncupabantur, ut in *Alcibiade* Plato refert. Jam vero cum in tot hominum manus delapſa eſſet poteſtas, non diu poſt, conſentientibus civibus, Alcibiades ejuſque amici ab exſilio revocati ſunt, eumdem in modum ac antea eos revocarant milites, decretumque, ut exercitus, in Samo degens, imperium, quod ad militum mentem e veſtigio concinnatum, quo ſuſciperet, rogaretur.

Domeſticis hunc in modum compoſitis rebus, ſtatim proſpera ſorte externæ ſuppetias ferebant; varias enim victorias, haud exigui momenti, brevi temporis ſpatio, auſpiciis Alcibiadis reportabant: ſed paulo poſt, commota in eum levi & inconſtante plebe, ſecunda in exſilium vice ejectus eſt. Vid. Diodor. Sic. *lib.* XII. Xenoph. *Hiſt. Gr. lib.* II. Juſtin. *lib.* V. Quæ ſemper Athenienſibus funeſta, nunquam funeſtior ac tunc temporis, Alcibiadis abſentia fuit; claſſis enim ipſorum apud Ægos-Potamos, negligentia præfectorum, in manus Lyſandri Lacedæmoniorum Ducis prodita, qui omnem fere ſubmerſit, ita ut ex ducentis vel trecentis navibus octo tantum ſuperſtites forent.

Poſt hanc victoriam, junctis cum Spartæ Regum Agidis & Pauſaniæ ſuis viribus, Lyſander recta Athenas petit, quæ hiſce legibus iis deditæ fuerunt, ut ſcilicet Athenienſes Longum Murum, quo urbs Piræeo portui juncta erat, demolirentur, omnemque ſuam claſſem decem, vel (ut nonnulli volunt) duodecim, quæ evaſerant, navibus exceptis, traderent. Imo & conſiliis agitatum fuit, an non urbs prorſum foret delenda, circumjacenteſque agri devaſtandi; cumque id æquum cenſeret Agis, illius opinioni reſtitit Lyſander, alterutrum ex Græciæ oculis haud eruendum eſſe contendens. Nihilominus tamen aliam in Rempublicam formam induxit,

eam-

eamque ex Democratia in Oligarchiam, quam ſemper amaverunt Lacedæmonii, convertit.

Ut itaque victorum ſuorum mandatis obtemperaret populus Athenienſis, triginta Rectores, qui vulgo *Triginta Tyranni* vocantur, quorumque nomina apud Xenophontem videre licet, ſibi elegit. Atque hi eum in finem electi, ut legum ſuarum corpus facerent, & antiqua iſtiuſmodi decreta, quæ quam maxime iis temporum articulis convenirent, quæque *καινοὶ νόμοι* vocata fuerunt, colligerent. Suprema huic muneri auctoritas comes erat, & eorum commiſſum fidei omne in urbem imperium fuit. Illi autem ab initio ſpecie quadam juris res agere videbantur, eoſque turbulentos homines comprehendentes, qui civibus eſſent exoſi, nec tamen vi legum arceri poſſent, mortis pœna mulctarunt. Poſtea vero quam a Spartanis ſatellitium iis fuerat conceſſum, ut civitatem, ita enim præ ſe ferebant, ſibi obedientem redderent, ſtatim, quo collimarent, manifeſto apparuit; non enim amplius viles & exoſos quærebant cives, ſed Duces & præcipuos in urbe aggreſſi ſunt, & ut ii, quos non abſimile vero erat fore, ut eorum ſe imperio aliqua ratione opponerent, e medio tollerentur, armatos de domo in domum miſerunt. Atque, ut partibus ſuis majores conciliarent vires, eorumque actis colorem quemdam inducerent, tria ejuſmodi civium millia, qui propoſito ſuo maxime conveniebant, elegerunt, iiſque, reliquis omnibus poſtquam arma eripuiſſent, partem quamdam auctoritatis publicæ largiti ſunt. Hocce virium incremento confirmati, majori, quam antea, impetu & ardore ſanguinolentum ſcopum ſuum proſecuti, ſine ullo jure, ullave juſtitiæ adminiſtrandæ forma, imo abſque vel ulla ſimultate, odiove, omnes locupletes, ſolummodo quo divitiarum ipſorum compotes fierent, trucidarunt: imo eo uſque crudelitas avaritiaque eorum occupaverat animos, ut communi conſenſu ſtatuerint, ut ſinguli ſuos, quorum bona facultateſque invaſuri eſſent, poſſeſſoreſque e medio ſublaturi, nominarent: cumque ex ipſorummet numero Theramenes ſe horrendum illud propoſitum deteſtari profeſſus eſſet, e veſtigio damnatum haurire venenum coegerint. Auctoritatem Tyrannorum magno ambitu in principio provehere conatus erat hic Theramenes; verum cum illi occiperent ad iſtiuſmodi injuriam inferendam ea abuti, nemo tanta ac ille violentia eorum conatibus obviam ivit, indeque illud contumelioſum *Κοθόρνε* nomen ſibi contraxit, *ὁ γὰρ κόθορνος ἁρμόττειν μὲν τοῖς ποσὶν ἀμφοτέροις δοκεῖ*, *cothurnus enim* (calceamenti genus) *utrique pedi aptari videtur*.

Tandem ſeptuaginta numero Athenienſes, qui fuga ſe Thebas contulerant, quique, ut a Tyrannis tuti forent, in voluntarium exſilium erant profecti, in eos conſpirarunt, Phylenque, munitum in ditione Athenienſium caſtellum, ductu & auſpiciis Thraſybuli ceperunt, & paulatim vires ſuas numerumque auxerunt; atque adeo eo uſque fuerunt ſuperiores, ut eos Spartam compulerint, omneſque eorum abrogarint leges, novamque illam imperii formam plane everterint. Hunc in modum Olympiadis nonageſimæ quartæ anno quarto libertatem ſuam recuperarunt, & in agrorum ſuorum fortunarumque tranquillam poſſeſſionem reſtituti ſunt Athenienſes; atque, ut contentionibus & litibus, quæ in poſterum accidere

poſ-

poſſent, anſam præciderent, *Αμνηςίαν*, ſeu *Præteritorum oblivionem*, promulgarunt, ex qua, quicumque injuriæ & crudelitatis per Tyrannorum ſummum imperium admiſſæ culpa tenebantur, delicti veniam impetrare poterant.

Poſtquam gravi jugo ſervitutis Lacedæmoniorum hunc in modum patriam ſuam liberarat Thraſybulus, altera illuſtri ad Cnidum victoria, qua Lacedæmoniorum funditus delevit claſſem, eam priſtinis ſuis juribus immunitatibuſque Conon reddidit. Itaque maris imperium hac ratione adepti, animos receperunt, & non niſi de inſtaurandis, & in priſtinam reſtituendis gloriam, Athenis cogitarunt. Nec profecto iis, quæ moliebantur, promovendis fortuna obſtitit; quippe non tantum Lesbon inſulam, Byzantium, Chalcedona, aliaque circum loca ad priſtinum obſequium compulerunt, ſed & ipſas Athenas ita inſtaurarunt, ut potentiſſima & omnium totius Græciæ præcipua urbs evaderet.

Per aliquot annorum decurſum hoc loco Athenienſium res perſtiterunt, donec ex viliſſimis Græciæ ad magnam potentiam evecti Thebani ipſorum magnitudini, ductu eximiaque virtute Epaminondæ, impedimento fuerunt, & de imperii ſumma cum iis diſceptarunt; hanc vero litem ſubito diremit mors Epaminondæ præpropera, in celebri illa ad Mantineam pugna, quæ magnitudini Thebanorum, qui ut ortum & defenſionem ſuam, ita etiam interitum, magno illi viro debuerunt, finem impoſuit. Tot integrorum regnorum viciſſitudinem ſapientia virtuſque unius viri cauſſæ eſſe queunt.

Haud minus Athenienſibus quam Thebanis funeſta mors Epaminondæ fuit; quippe, cum jam nemo, cujus virtutem æmularentur, cujuſve metuerent potentiam, reperiretur, abſque æmulo dominabantur, & nimia felicitate ad ſatietatem uſque cumulati ignaviæ luxuriæque ſeſe totos dedebant; avorum virtus contemtui ipſis erat, dura frugaliſque illorum vivendi ratio ludibrio; publicos reditus, quos in claſſes exercituſque impendere ſoliti fuerant, nunc in ludos erogabant, & in ſumtuoſa feſtorum dierum convivia profundebant; theatralibus ludis intereſſe, quam virilibus exercitiis, & inſipidos Comœdorum jocos audire, quam belli facinora, potius amabant, Mimumque forti & experto Duce præferebant longe; imo vero tantopere illis ſuis voluptatibus immerſi erant, ut qui de reſtaurando exercitu, vel de publicis reditibus in eum ſuſtentandum convertendis, aliquid proponere auderet, capite plectendum decernerent, veluti Libanius obſervat *Argum. ad Olynthiac.* I.

Stulta hæc & degener ipſorum, ut & Græcorum aliorum, qui in eamdem ſupinam ſecuritatem prolapſi ſunt, indoles Philippo, qui Epaminondæ Pelopidæque ſub diſciplina educatus fuerat, Macedonas ex tenui & obſcura ſorte ad omnis Græciæ Aſiæque imperium provehendi occaſionem præbuerunt, ut notat Juſtinus *Hiſtor.* lib. VI. cap. IX. Idque animo conceperat inceperatque Philippus, at ejus filius Alexander Magnus perfecit.

CAP. V.

De Athenarum ſtatu a Philippo Macedone, uſque dum a Romanis liberarentur.

QUANTUMVIS Athenienſes, reliquique Græci, victricibus Philippi armis nonnihil reſiſterent, tertio tamen centeſimæ decimæ Olympiadis anno, collata ad Chæroneam pugna, devicti fuerunt. Atque hæc clades Græcorum gloriæ, ut & maximam partem libertati, quam a tot retro ſeculis adverſum potentiſſimos Monarchas in id uſque tempus integram ſervarant, quamque nunquam poſtea potuerunt recuperare, finem impoſuit. Philippus tamen id agens, ut toti Græciæ contra Perſas præficeretur, nihil ulterius tentans, neque exercitum ſuum illorum acceſſione corroborans, ab omni porro injuria Athenienſibus inferenda abſtinuit, iiſque umbra quadam libertatis frui permiſit.

Vixdum mortuo Philippo rebellantes Macedonum jugum excutere conati ab Alexandro in ordinem facile redacti ſunt, delictorumque veniam nullo negotio impetrarunt; quippe Alexander ardenti Perſiam invadendi deſiderio flagrans, a nobili glorioſoque illo conatu vindictam de vili populo ſumendo avocari noluit. Eo ſuperſtite quieti etiam permanſerunt, imo adverſus ipſum ne hiſcere quidem fuerunt auſi. Sub finem tamen regni ejus, cum in remotis regionibus bella gereret, neque otium ſuppeteret ad ſingulos eorum motus obſervandos, exſules, quos Alexander in omnibus Græciæ civitatibus juſſerat reſtitui, recipere recuſarunt. Quamvis in apertam rebellionem erumpere non ſuſtinuerint, Leoſtheni, uni ex ipſorum Ducibus, ſecreta tamen mandata dederunt, ut ſuo proprio nomine exercitum conſcriberet, & ad ſingulas occaſiones paratus eſſet. Morem iis geſſit Leoſthenes, & ſimulac ex vero nunciatum eſſet, mortuum Alexandrum in Perſia, junctis cum aliis Græcis nonnullis ſuis copiis, Macedonibus, pro libertate Græciæ, bellum aperte indixit. Tandem vero ab Antipatro fuſis ejus copiis, in Munychiam præſidium recipere, & iis, quas imponere placeret victori, legibus parere coacti fuerunt. Formam ille itaque imperii ipſorum immutavit, Oligarchiamque inſtituit, omneſque, quorum facultates duo millia drachmarum non æquarent, jure ſuffragii privavit, & quo melius eos coerceret, ſeditioſos & malevolos in Thraciam cunctos deduxit. Atque in manus novem fere millium hac ratione poteſtas ſuprema devenit.

Mortuo quarto poſthæc anno Antipatro, imperio Caſſandri, qui in Macedonum ſucceſſerat regnum, civitas ſubjecta fuit. Ejus jugum ſæpe excutere conati, amatamque tantopere Democratiam recuperare, anno tandem Olympiadis centeſimæ decimæ quintæ tertio, manus dare coacti ſunt, & lubentes præſidium olim ab Antipatro impoſitum recipere, atque adeo ſub ejuſdem formæ imperio vivere, & illi, quemcumque demum victori ſuprema poteſtate donare placuiſſet, morem gerere. Demetrius itaque Phalereus, qui, referente Diogene Laertio in *ejus Vita*, ex proſapia Cononis oriundus, & ſub Theophraſto Philoſphiæ operam dederat, iis

præ-

præfectus fuit. Qui, cum omni, qua fieri poterat, humanitate & moderatione erga eos uteretur, reditus ipſorum augeret, urbem ſuperbis ædificiis ornaret, & priſtino fere ſplendori redderet, Athenienſes, ut iſtiuſmodi illius meritis gratiam rependerent, omnes, quos in tam afflictis rebus ſuis poterant, honores in eum congeſſerunt, trecentaſque ſtatuas, juxta Attici anni dierum numerum, easque maximam partem equeſtres, ei erexerunt. Vid. Plin. *Hiſt. Nat.* Verum enimvero hæc omnia mera adulatio diſſimulatioque fuerunt potius, quam vera erga ipſum veneratio; nec enim moderatio, nec tot in ipſos collata beneficia, ullum ſincerum erga ipſum amorem producere valuerunt; perpetuo odio ipſum proſequuti ſunt, idque eam tantum ob rationem, quia ſcilicet a Caſſandro iis præpoſitus fuerat; & licet eorum periiſſet potentia, tamen tam elato adhuc animo erant, ut nihil omnino, quod Tyrannidem ſaperet, ferre poſſent. Atque id intra paucos annos manifeſto apparuit: cum enim Antigoni filius, Demetrius Poliorcetes, arma ad tuendam, ut obtendebatur, Græciæ libertatem caperet, ab Athenienſibus publicis gratulationibus exceptus eſt, omnique ipſi ratione ſuum gaudium ſunt teſtati; Demetrium vero Phalereum fuga ut ſibi conſuleret coegerunt, abſentem morte mulctandum decreverunt, ac ipſius vitæ inſidias ſtruxerunt, cumque ipſum prehendere nequirent, furorem ſuum in ejus ſtatuas exercuerunt, quas maxima cum abominatione & horrore, nonnullis in fruſta diffractis, venditis aliis, aliis denuo ſubmerſis, everterunt, ita ut ex trecentis, excepta unica, quæ in arce collocata erat, nulla (prout ſupra citatus Auctor refert) ſuperſtes fuerit.

Poſtquam hac ratione urbem ſub poteſtatem ſuam redegiſſet Demetrius Poliorcetes, Athenienſibus populare ſuum imperium reſtituit, quindecim millia menſurarum tritici iis eſt largitus, eamque præterea ligni copiam, quæ exſtruendis ad defendendam urbem centum triremibus ſufficeret, plenaque illos libertate, nullo impoſito ad eos ad obedientiam compellendos præſidio, frui permiſit. Verum hacce liberatione adeo abrepti fuerunt Athenienſium animi, ut nimias & impotentes gratias ſuas teſtaturi Demetrium & Antigonum non tantum *Regum* nomine, a quo ad id uſque tempus abhorruerant, appellarent, ſed *Tutelares Deos* ſuos vocarent. Imo & Sacerdotes ipſis elegerunt, condideruntque legem, ut legati, quos ad illos mitterent, ejuſdem cum iis, qui vulgo Delphos ad Pythii Apollinis Oraculum conſulendum, vel Elidem ad Olympium Jovem, ad obeunda ſolemnia Græcorum ſacra atque offerenda pro ſalute & conſervatione urbis ipſorum donaria, ſolebant mitti, quoſque θεωρὸς nuncupabant, dignitatis eſſent. Demetrio in æde Minervæ locum adſignarunt, aramque, ubi e curru primum deſcenderat, ei poſuerunt ac conſecrarunt, eamque Δημητρίȣ Καταιβάτȣ, ſeu *Deſultoris*, nominarunt, exhibitis præterea ſordidæ maxime adulationis exemplis prope infinitis, quorum Plutarchus in *Demetrio* aliique non perfunctorie meminere. Cum enim (ut eruditorum recentiorum nonnemo obſervat) Athenienſes, qua ratione manibus ſuis uti poſſent, forent obliti, eum defectum linguis ſuis compenſarunt, atque ita illam eloquentiam, quam avorum virtus ad virilia magis argumenta accommodaverat, in abjectam converterunt adulationem.

Sed jam inclinante Demetrii fortuna, non ille amplius eorum Deus erat, nec Servator, ſed in omnium ante promeritorum gratiam turpiter eum deſeruerunt, in urbem ei ingreſſum negarunt, & plebiſcito pœnam capitis ſtatuerunt, ſi quiſquam vel tantillum de reconciliatione cum Demetrio facienda proponere auderet. Hiſce inteſtinis contentionibus turbata civitate, arrepta inde occaſione Lachares imperium occupat, ſed adveniente Demetrio, recentem auctoritatem abdicare, maturaque ſibi fuga conſulere coactus fuit.

Hunc in modum ſecunda vice ſub poteſtatem Demetrii Athenienſes redacti ſunt. Demetrius vero, quantumvis turpiter ingratos eos expertus eſſet antea, centum millia medimnorum tritici largitus iis eſt, & ut eorum favorem melius promereretur, quos populo gratiſſimos exiſtimabat, ad publica munia promovit. Hac inexſpectata generoſitate ita abrepti, ut impulſu Dromoclidis oratoris communibus populi ſuffragiis decreverint, ut portus Piræeus & arx Munychia Demetrio, ut de iis quidquid vellet ſtatueret, traderentur. Ille autem priori Athenienſium inconſtantia, ne nimium tam ſubmiſſis ſervis fideret, edoctus, duobus hiſce locis, nec non Muſeo, validum præſidium auctoritate propria impoſuit, eum in finem, (inquit Plutarchus in *Demetrio*) ut qui tantæ animi ſui levitatis ſpecimen dederat, populus in obſequio contineretur, neque nova ſua perfidia eum ab aliis rebus gerendis avocaret.

Nec tamen hæc omnia ad inquietum populum, omniumque, quæ ſervitutem redolent, impatientem, in officio continendum ſuffecerunt. Imminuta enim demum, rebus aliquoties male geſtis, Demetrii poteſtate, iterum defecerunt, ejectoque ejus præſidio libertatem omnibus Athenienſibus denuntiarunt; ac Diphilum, eo anno Tutelarium Deorum, hoc eſt, Antigoni & Demetrii, Sacerdotem, quo ſcilicet Demetrio majorem crearent moleſtiam, ordine moverunt, & ſacerdotium edicto populi priſtinæ ſuæ formæ reſtituerunt. Poſtquam ſe aliquantum jam recollegiſſet Demetrius, juſta ob repetitam toties Athenienſium perfidiam ira commotus, arcta obſidione urbem cinxit, ſed a Cratero ſe perſuaderi paſſus eam ſolvit, ipſiſque denuo libertate ſua frui permiſit.

Mortuo non multo abhinc tempore Demetrio ſucceſſit Antigonus Gonatas, qui iterum devictis Athenis præſidium impoſuit, eaſque ſucceſſori ſuo reliquit. Sed mortuo Demetrio, Gonatæ filio, libertatem ſuam recuperare jam denuo conati Athenienſes, in auxilium vocant Aratum, qui, quamvis ab iis inſigni injuria affectus eſſet, & per longum tempus ex morbo decubuiſſet, ne tamen difficilibus temporibus urbi deeſſet, lectica ſe eo portari curavit, impetravitque a præfecto Diogene, ut Piræeum, Munychiam, Salamina, & Sunium Athenienſibus, pretio centum quinquaginta talentorum, traderet, quorum viginti urbi donavit ipſe Aratus. Harum omnium mutationum Pauſanias, Plutarchus, & Diodorus non perfunctorie meminerunt.

Cum Philippo, Macedonum Rege, non longo deinde interjecto tempore litem habuere, qui ad anguſtias eos redegit, regionem eorum vaſtavit, omnia per pagos Athenis circumjacentes templa diruit, cuncta ſplendida

ædi-

ædificia evertit, & militibus ſuis, ut ipſos lapides in fruſta comminuerent, imperavit, ne ſcilicet iis inſtaurandis denuo inſervire poſſent; quæ omnia damna ſimul cum pluribus exaggerationibus in oratione Legatorum Athenienſium ad Ætolos apud Livium *lib.* XXXI. *cap.* XXX. eleganter exhibentur. Sed ab incepto deſiſtere, auxilium Athenienſibus ferentibus Romanis, coactus fuit Philippus, & deletis in integrum poſtea ejus copiis, plenam Græcis libertatem reliquit, qua, ſaltem ex parte, defendentibus eos Romanis, per multos annos iis frui licuit.

CAP. VI.

De ſtatu Athenarum a fœdere cum Romanis inito uſque ad Conſtantinum Magnum.

QUAMVIS Græci, aliique, qui ſe Romanorum tutelæ committebant, ſpecioſo libertatis nomine rerum ſuarum ſtatum donarent, haud tamen longius, quam iis, ſub quorum poteſtate erant, placebat, manebant liberi. Suis revera legibus regebantur, jureque ſuos magiſtratus eligendi gaudebant; ſed ſi Romanorum commodis & beneplacito aliqua ratione obviam ire viderentur, exigua legum ipſorum vis erat. Atque licet in eligendis magiſtratibus, publiciſque rebus adminiſtrandis, unicuique liberum eſſet quodcumque vellet ſuffragium ferre, attamen ſi vel Romanorum molitionibus adverſaretur, vel paulo frigidiori in eos animo eſſet, vel (quod idem erat) libertatem ac jura parriæ ſuæ paulo acrius defenderet, invidis eum oculis, tanquam qui novis rebus ſtuderet & hoſtili in ſe eſſet animo, intuebantur Romani.

Nec profecto aliam ob rationem mille ex principibus Achæorum, nullius criminis inſimulati, ne quidem ſuſpecti proditionis, Romam captivi miſſi ſunt, ubi, nil juvantibus innocentiæ ipſorum teſtimoniis, neque precibus patriæ, quibus Senatum pro eorum libertate perpetuo fatigabat, per ſeptemdecim annos in carcere detenti ſunt; quibus elapſis triginta ex eorum numero dimiſſi ſunt, inter quos Polybius fuit, ex cujus ſincera narratione hæc omnia, prout geſta ſunt, hauriri poſſunt, quæ ipſorum Hiſtorici, licet negare nequeant, utcunque palliare tamen conantur. Cæterum reliqui captivorum vel in carcere mortui, vel evadere conati tanquam malefici pœnam ſubierunt.

Hiſce & ſimilibus rationibus, dum obſequiis & adulatione Romanorum favorem promereri nonnulli conarentur, alii præ vecordia & metu eodem ſe torrente paterentur abripi, paucique illi, quibus animi ſatis erat ad patriæ ſuæ tuenda jura, in exigua exiſtimatione verſarentur, omnia ſecundum vota Romanorum procedebant; imo ſi quid iis contrarium eveniret, e veſtigio eorum legati ad Senatum provocabant, cui poteſtas facta erat iſtiuſmodi audiendi querimonias, & de iis pro lubitu ſtatuendi, quin & armis ad obedientiam, quicunque ſe Senatus judicio ſubmittere recuſarent,

ſarent, compellebantur, & tanquam hoſtibus litem intentabant. Nec bellum decernere, nec pacem pangere, imo vel regiones ſuas defendere, niſi ex Senatus ſententia & conſenſu, licitum iis erat. Quæcunque imponere Senatui luberet vectigalia, ipſis erant perſolvenda. Quin & Romanorum præfecti propria nonnunquam auctoritate tributa imperare auſi ſunt; & licet Macedonico bello, auditis juſtis adverſus ſuos iſtos præfectos querimoniis, Senatus decernere fuerit coactus, ne ulla tributa, prætérquam quæ ſuo mandato imponerentur, Græci penderent, quicumque tamen iis, quæ illi præfecti exigebant, reſiſtere ſuſtineret, pro homine novas res moliente habitus fuit, tandemque eamdem, quam qui in apertam rebellionem prorumperent, ſortem ſubibat.

Atque hoc loco ſub Romanorum imperio res Athenienſium ſteterunt; patienter tamen huic jugo (ſive id facile ferendum, ſi cum illo, quod iis impoſuerant Macedones, compararetur, reputantes, ſive quod jamdiu infortuniis adſuefacti vecordes redditi eſſent, ſive quod viribus ad ſe in libertatem vindicandos deſtituerentur) ſeſe ſubmiſerunt, & nunc temporis ſatis commodam ſervilem eam experiebantur libertatem, quam non multis retro elapſis ætatibus ſumma cum indignatione adſpernati fuiſſent, cuique ſe, etiam vitæ fortunarumque ſuarum reliquarum periculo, ſe eximere omni ope contendiſſent.

Dehinc ad Mithridaticum uſque bellum nullis inſignibus viciſſitudinibus obnoxii fuerunt; ſed malo quodam fato, ſive Philoſophi Ariſtonis ſuaſu, ſive quod Mithridatis exercitum metuerent, ab ejus partibus ſteterunt, & intra mœnia ſua Archeſtratum, unum ex Mithridatis ducibus, receperunt; quo facto ita commotus Sylla urbem obſidione cinctam cepit, tamque diram ſtragem in ea edidit, ut ſanguine plateæ inundarentur. Sub idem tempus Piræeum & Munychia penitus combuſta, mœnia diruta, priſca monumenta everſa, totaque adeo urbs eum in modum deformata, ut ante Adriani tempora nunquam priſtinæ pulchritudini reſtitui potuerit. Vid. Plutarch. in *Sylla*, Strabo *lib.* IX. Lucius Florus *lib.* III. *cap.* V. Appianus in *Mithridatico*.

Hiſce ſedatis procellis, pacem ad uſque civile inter Cæſarem & Pompejum bellum habuerunt. Qui autem Pompeji partibus favebant, a Cæſaris legato Q. Fufio Caleno arcte obſeſſi fuerunt, qui, vaſtatis populatiſque omnibus agris circumjacentibus, Piræeum, per id temporis nondum munitum, ac proinde neutiquam reſiſtere valentem, occupavit. Sed ad nuntium Pompejanæ cladis victori ſeſe dederunt, qui pro ſolita ſua generoſitate in gratiam eos recepit, quippe proavorum ipſorum gloriam virtutemque in mentem revocans, *viventibus propter mortuos ſe parcere* (ut narrat Dion Caſſius *lib.* XLII.) prædicabat.

Nunquam tamen amoris, quo imperium populare proſequebantur, ſcintillæ exſtingui potuerunt: mortuo enim Cæſare, interfectoribus ejus Bruto & Caſſio ſe junxerunt, & præter alios, quos in illos congeſſerunt, honores, ſtatuas juxta Harmodium & Ariſtogitona, qui patriæ ſuæ libertatem adverſus Piſiſtrati filios defenderant, iis collocarunt.

Dehinc poſt Bruti Caſſiique cladem ad Antonium ſe contulerunt, qui,

cum

cum (ut refert Plutarchus in *Antonio*) magnopere exoptaret φιλέλλην, *Græciæ amans*, ſed præprimis φιλαθήναιος, *Athenarum amans*, appellari, multa humanitate eos excepit, multaque iis nequaquam contemnenda largitus eſt; imo (ut alii volunt) imperium in inſulas Tenum, Æginam, Icum, Ceam, Sciathum, & Peparethum conceſſit.

Poſtquam vero Antonium ſuperaſſet Auguſtus, paulo ſeverius, ob ingratum eorum in ſuum patrem animum, cum iis egit, & præter alia, etiam jus vendendi civitatem abſtulit, ut & inſulam Æginam iis eripuit. Vid. Dion Caſſius. Novas denuo res moliri, exeunte ejus regno, adgreſſi, facile ad priſtinum obſequium redacti ſunt; atque, licet tantam crudelitatem, tot populationes, aliaque paſſi eſſent infortunia, multis tamen gaviſi ſunt ſingularibus juribus, priſtinam Reipublicæ ſervarunt formam, ſuoque tempore, qui Tiberio Cæſare imperante vixit, Strabo *lib.* IX. eorum res floruiſſe narrat. Sed & adoptivus Tiberii filius Germanicus eo verſum profectus Lictorem habere iis conceſſit; quippe Lictores apud Romanos ſummos Magiſtratus comitabantur, idque ſupremæ poteſtatis inſigne erat.

Nihil deinde mutationis memoratu dignæ accidit uſque ad Imperium Veſpaſiani, qui Atticam totamque Achajam Romanorum provinciam fecit, imperatiſque tributis, eos ut Romanis legibus parerent adegit.

Sub Nerva libertatis umbra ſaltem illis apparuit, ſed ſub imperio tamen Proconſulis erant, plurimaſque legum ſuarum ab Imperatore accipiebant, qui & ſcholis eos, qui artes & ſcientias profiterentur, præficiebat, atque Archontes præterea conſtituebat. Hinc autem eſt, quod huic numero, antequam ad Imperium perveniret, initiatus ſit Adrianus. Nec alia ratione Trajani tempore res ſe habuit. Plinius enim in Epiſtola *ad Maximum lib.* VIII. *epiſt.* XXIV. qui ad regendam Achajam miſſus erat, eum admonet, ut poteſtate ſua moderate uteretur, & Athenienſes quod attinet, inhumaniſſimam fore barbariem pronuntiat, ſi eos illa umbra illoque nomine libertatis, quod unum iis reliquum erat, privaret.

Nec tamen pax, nec jura illa ſingularia, quibus ab hiſce & aliis Romanis Imperatoribus fruebantur, unquam compenſandis ingentibus illis, quæ ſub Sylla paſſi erant, damnis uſque Adriani tempora ſuffecerunt. Is enim cum Archon eſſet, ſingulari civitatem favore proſequebatur, & ad Imperium ubi pervenerat, inſignia iis jura conceſſit, æquas & moderatas leges ſtatuit, magnam pecuniæ vim & annuum frumentum largitus eſt, totamque iis Cephaleniam inſulam dedit. Deinde arces dirutas inſtauravit & priſtino reſtituit ſplendori, novorumque ædificiorum integram regionem, quam Adrianopolim nuncupavit, ſuis ſumtibus addidit. Brevi totam urbem tantopere exornavit, ut *Novæ Athenæ* vocata exinde ſit. Atque hoc, præterquam quod ex aliis apparet monumentis, etiam videre licet ex Inſcriptione, quæ exſtat in Aquæductu, quem inchoavit Adrianus, ſucceſſor vero ejus Antoninus perfecit.

IMP. CÆSAR. T. ÆLIUS. HADRIANUS.
ANTONINUS. AUG. PIUS. COS.
III. TRIB. POT. II. P. P.

AQVÆ-

AQUÆDUCTUM. IN. NOVIS. ATHENIS. COEPTUM. A. DIVO.

ADRIANO. PATRE. SUO CONSUMMAVIT. DEDICAVITQUE.

Vid. Gruter. *pag.* CLXXVII. Et ex alia quadam apud eumdem Inſcriptione *pag.* CLXXVII. liquet, illos eum pro altero urbis ſuæ fundatore coluiſſe.

ΑΙ Δ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΙ ΘΗΣΕΩΣ Η ΠΡΙΝ ΠΟΛΙΣ
ΑΙ Δ ΕΙΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥ Κ ΟΥΧΙ ΘΗΣΕΩΣ ΠΟΛΙΣ.

Athenæ hæ ſunt antea Theſei urbs,
Hæ ſunt Adriani, non vero Theſei urbs,

Multa alia hic Imperator iis largitus eſt, quæ ejus ſucceſſores, M. Antoninus Pius, & M. Antoninus Philoſophus, illis continuarunt auxeruntque, quorum hic publicis omnium artium & ſcientiarum Profeſſoribus ſtipendia conceſſit, atque ipſemet eorum ordini inſcribi voluit.

Sed dum privatus adhuc Athenis operam litteris daret Serverus, & injuria vel contumelia quadam ab Athenienſibus eſſet affectus, domum reverſus vindictam de illis ſumere conſtituit, nec(ut vulgo exiſtimant) aliam ob cauſam magnam juris ipſorum partem iis abſtulit, ut eſt apud Spartianum.

At impenſius his favit Valerianus; mœniaque inſtaurare ipſis permiſit; quæ, ex quo ea diruerat Sylla, per trecentos & ultra annos in ruderibus jacuerunt. Vid. Zoſimus.

Hiſce tamen novis mœnibus a Gothorum furore ſeſe tutos præſtare nequiverunt. Hi enim ſub Gallieno, (prout Zoſimus refert) vel (ut placet Cedreno) ſub Claudio, in ſuam poteſtatem urbem redegerunt, ſed iis nova illa victoria diu frui haud permiſit Cleodemus, qui Barbarorum ſe furori cum ſubduxiſſet, ingentemque hominum naviumque collegiſſet numerum, partem eorum navali pugna devicit, reliquoſque urbem relinquere & matura fuga ſaluti ſuæ conſulere coegit. Vid. Zonaras. Memoratu dignum eſt, quod de Gothis narrat Cedrenus, eos nempe, cum urbem depopularentur, & magnum numerum librorum coacervaſſent, ut eos ſcilicet comburerent, mentem ob hanc rationem mutaſſe, quia Græcos, cum tempus ſuum iis legendis impenderent, ab rebus bellicis avocatum iri exiſtimabant.

CAP. VII.

De Athenarum ſtatu a Conſtantino Magno.

INCLINANTE jam Romanorum magnitudine, præcipuus e magiſtratu Athenienſium Σρατηγὸς, quaſi *dux exercitus*, vocatus fuit; verum Conſtantinus

tinus Magnus, præter multa alia jura ſingularia civitati conceſſa, illum nomine Μεγάλου Στρατηγοῦ, ſeu *Magni Ducis*, donavit. Leg. Julianus *Orat.* I. Nicephorus Gregoras *Hiſt. Rom. lib.* VII. Conſtantius, rogatu Proæreſii, eorum principatum, varias iis Archipelagi inſulas largiendo, latius extendit.

Imperantibus Arcadio & Honorio, Græciam invaſit Gothorum Rex Alaricus, omniaque vaſtavit & diripuit, jamque ipſas Athenas occupare ſtatuerat, niſi tutelaris urbis Dea armata, quæque formam iſtarum ſtatuarum adſumſerat, quæ protectrici Minervæ dicabantur, ſimul etiam Achilles eo, quo Homerus eum depingit, modo, cum ob mortem Patrocli in rabiem concitatus in Trojanos extremo cum furore irrueret, ei apparuiſſent. Vid. Zoſimus *lib.* V. Sed nullam apud horum temporum Scriptores hujus rei mentionem reperire licet, contra autem Athenas commune reliquis Græcis fatum ſubiiſſe narrant; hinc illud Claudiani *in Ruff. lib.* II.

Si tunc his animis acies collata fuiſſet,
Prodita non tantas vidiſſet Græcia clades;
Oppida ſemoto Pelopeia Marte vigerent;
Starent Arcadiæ, ſtarent Lacedæmonis arces;
Non mare flagraſſet geminum flagrante Corintho;
Nec fera Cecropias traxiſſent vincula matres.

Quin & Syneſius *Epiſt.* CCXXXV. qui eodem tempore vixit, nihil Athenis ſplendidum, nec memoratu nec admiratione dignum, ſuperfuiſſe, præter priſcarum ruinarum celebria nomina, teſtatur; & veluti in ſacrificiis conſumto corpore ex toto animali, præter inanem pellem, nihil reliquum eſt, ita etiam Athenis, ſplendida & magnifica ædificia poſtquam eruta & ſubverſa eſſent, nihil præter extimam ſuperficiem ſuperſtes manſit.

Athenienſibus, ob uxorem Athenis oriundam Reginam Eudociam, faviſſe dicitur Theodoſius II. Pari modo & Juſtinianus admodum in eos propenſus fuiſſe narratur; ſed ab ejus Imperio per ſeptingentos fere annos, ſive quod tam incondita barbaraque ſæcula Hiſtoricorum penuria laborarent, ſive quod pace fruerentur & obſcuram agerent vitam, neque quidpiam, quod poſteris tradi mereretur, dignum perpetrarent, paterenturve, nulla rerum apud eos tranſactarum ante XIII. ſæculum mentio facta reperitur.

Atque tum temporis ſub poteſtate Balduini Athenæ fuerunt, (uti refert Nicetas Choniates in *Vita Balduini*) eaſque obſidione cinxit unus ex Theodori Laſcaris, per ea tempora Imperatoris Græcorum, præfectis, qui non ſine virium detrimento obſidionem ſolvere fuit coactus. Nec diu poſt alteram a Comite Bonifacio obſidionem, qui eas ſub imperium ſuum redegit, expertæ ſunt.

Dehinc ſub poteſtate Delvis cujuſdam, e domo Arragonia oriundi, fuerunt; quo mortuo, Bajazeto Turcarum Imperatori paruerunt. Vid. Chalcocondylas *lib.* III. A Catalaunis poſtea, duce Andronico Palæologo ſeniori, captæ fuerunt. Leg. Niceph. Greg. *lib.* VII. Hos vero Catalaunos Chalco-

condylas Κελτιβήρας appellat, eoſque a Reinerio Acciaiolo Florentino, qui, cum legitima ipſi proles maſcula deeſſet, ſuprema ſua voluntate Venetiarum Reipub. eas adſignaverat, e poſſeſſione ſua deturb atos refert.

Nec diuturnum Venetiarum in Athenas imperium fuit: ab Antonio enim, filio notho Reinerii, qui ſummam in Thebas & Bœotiam poteſtatem ipſi conceſſerat, eo orbatæ ſunt; a quo tempore per aliquot annos Acciaiolis Athenæ paruerunt: Antonio enim ſucceſſit e conſanguineis Nerius nomine; qui a fratre Antonio regno, cui impar erat, pulſus, eodemque mortuo id denuo recuperavit; cum vero unicus illi filius eſſet, adhuc infans, ſucceſſit ejus uxor, quæ ob ſtoliditatem, delatore Franco ſecundo natu Antonii filio, a Mahomete regno pulſa eſt; illique Francus ubi ſucceſſerat, per aliquod tempus in carcere detentam occidi juſſit; qua de cauſa ab ejus filio apud Mahometem II. inſimulatus cum eſſet, exercitus ſub ductu & auſpiciis Omaris ad eum obſidendum miſſus fuit. Quo intellecto Francus Latinorum imploravit auxilium, quod plane ipſi denegarunt, niſi ſubditos ſuos eo adigeret, ut in omnibus Romanam religionem imitarentur, omnibuſque iis fidei renuntiarent articulis, in quibus a Latinis Græca Eccleſia diſſentiret; quod cum præſtare nequiret, anno Domini CIↃCCCCLV. Athenas Turcis dedere coactus fuit, atque ita ſub eorum poteſtate in hunc uſque diem permanſerunt. Vid. Chalcocond. *lib.* VI. & IX.

CAP. VIII.

De urbis Athenarum mœniis, portis, plateis, ædificiis, &c.

PULCHERRIMA atque maxima totius Græciæ urbs, quamdiu ſummo ſuo ſplendore conſpicua eſſet, Athenæ fuerunt; quippe Ariſtides *Panathen.* circuitum earum integri diei facit. Quod tamen rhetoricam potius hyperbolen, quam accuratam veramque computationem, ſapit; ſi enim fidem exactiſſimo calculo habeamus, totus Athenarum ambitus CLXXVIII. ſtadia, hoc eſt, paulo ultra duo & viginti Romana milliaria, duntaxat complexus fuit.

Sed varias rerum ſortiſque viciſſitudines expertæ ſunt, antequam ad id faſtigium magnitudinis adſcenderunt; nam ab initio, quod poſtea arx evaſit, tota urbs erat, eaque Cecropia ab ejus primo conditore Cecrope nuncupata, quem primum urbes condendi rationem inveniſſe referunt, atque hinc Athenienſes, antiquitatis vel minima ſpecie ſuperbientes, eam, utpote primam urbem, per excellentiam ἄςυ & πόλιν nominaverunt. Leg. Stephanus *Voc.* Ἀθῆναι. Dehinc regnante Erichthonio, mutato priori Cecropiæ nomine, Athenæ dictæ ſunt. Inter varias hujus denominationis rationes vulgatiſſima eſt, nomen hoc a Minerva, quæ Græcis Ἀθήνη, quia nempe illa tutelaris urbis Dea fuit, deſumtum fuiſſe: omnes profecto turres arceſque huic Deæ conſecratæ erant, atque hanc ob cauſam Catullo vocatur,

Diva

Diva tenens in ſummis urbibus arces.

Idemque *in Homeri Iliad.* ζ. obſervavit Euſtathius *pag.* 483. Edit. Baſil. cum Minervæ templum in Trojana arce fuiſſe memorat:

Νηὸν Ἀθηναίης γλαυκώπιδος ἐν πόλει ἄκρῃ.

Templum Minervæ cæſiis oculis in arce.

In latiſſima amœniſſimaque planitie & in excelſæ rupis ſummitate ſita fuit: ut enim modo citatus auctor obſervat *ad Iliad.* δ. *pag.* 384. primis urbium conditoribus per hæc tempora in more poſitum fuit, ut in rupium præcipitiis excelſiſque montium earum fundamenta jacerent, eum ſcilicet in finem, partim ut valide ſe adverſus invadere conaturos tueri poſſent, partim imprimis quoniam eorum ope ſe tutos fore ſperarent ab inundationibus, quibus tunc temporis admodum ſibi metuebant, earum enim deplorandos effectus & audiverant, & ſub Ogyge & Deucalione fuerant experti. Aucto deinde incolarum numero, ædificiis repleta tota planities fuit, & a ſitu ἡ κάτω πόλις, ſive *urbs inferior*, ſicuti Cecropia ἡ ἄνω πόλις, vel Ἀκρόπολις, ſive *ſuperior urbs*, dicta.

Arcis ambitus ſexaginta ſtadiorum fuit, ligneis ſudibus ſeptus, vel (ut quidam volunt) oleis cinctus; qua de re, cum Athenienſes ſuis copiis adgrederetur Xerxes, conſultoque Oraculo reſponſum eſſet, ut ligneis ſe mœnibus tutarentur, nonnulli juberi ſe Acropolin ingredi, ibique hoſtis adventum exſpectare exiſtimabant; quod experti quidam, nulla ſalutis ſpe hoſtibus reſiſtentes, tandem eorum numero ſuperati lugubres ineptæ ſuæ interpretationis effectus perſentire coacti ſunt. Vid Syrianus *in Herm.* Cornel. Nepos.

Munita erat arx fortiſſimo muro, cujus pars paulo verſus Auſtrum ſpectans a Cimone, Miltiadis filio ex ſpoliis e Perſico bello relatis exſtructa, & Κιμώνιον τεῖχος, *murus Cimonius*, vocata fuit. Leg. Plutarch. in *Cimone*.

Multis ante ſæculis Borealis muri pars ædificata fuit ab Agrola, (veluti Pauſanias) vel (ut Plinius refert) ab Euryalo & Hyperbio fratribus, qui, cum in id uſque tempus in cavernis degerent, primi domos ſtruendi artem Athenienſes docuerunt. Hi Tyrrhenii natione erant, a qua omne genus ædificiorum in Græcia originem duxiſſe, indeque muri & arces Τύρσεις nuncupata eſſe dicuntur. Leg. Phavor. *Voc.* Τύρσις. Murus hic Πελασγικὸν, vel Πελαργικὸν dictus, quia *Pelaſgi* ejus fundatores a perpetua obambulatione, vel ſedium ſuarum ex una in aliam regionem, in morem ciconiarum, quæ Græcis πελαργοὶ, mutatione denominati fuerunt. Vid. Strabo *lib.* IX. Plin. *lib.* VII. LVI. & Pauſanias *Atticis*. Diris devotum fuiſſe, quicumque ſub hoc muro ædificaſſet, quia ſcilicet Pelaſgi, dum ibi commorarentur, adverſus Athenienſes conſpirarunt, refert Thucydides ejuſque Scholiaſtes *lib.* II. Addit vero Pollux *lib.* VIII. *cap.* IX. foſſam hic ducere, vel frumentum ſerere, lege vetitum, quique eam tranſgreſſus foret, a Nomothetis comprehenſum, ab iis ad Archonta deductum, ipſique ab eo trium drachmarum mulctam irrogatam fuiſſe. Novem portis inſignis fuit, indeque nonnunquam ἐννεάπυλον vocatur; ſed, licet complures minores portæ eſſent, arx tamen unicam tantum magnam portam, ſive introitum, habebat, ubi per gradus albo marmore inductos adſcendebatur; opus id

Periclis erat, tam ſuperbe exſtructum, ut impenſi ſumtus ultra mille drachmas fuerint. Leg. Plutarchus in *Pericle*, Pauſan. *Atticis*, Harpocrat. & Suidas *Voc.* Προπύλαια.

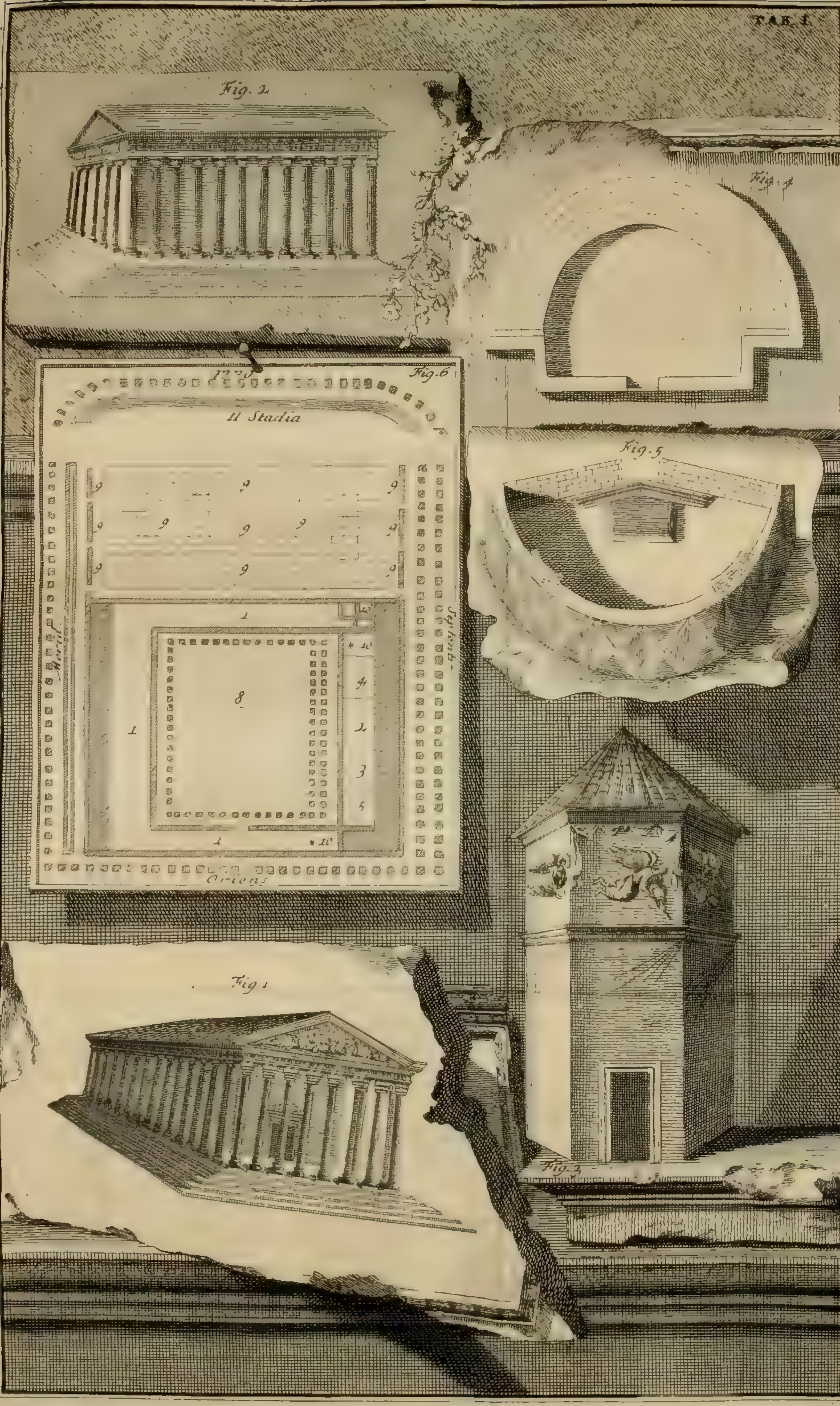
Interna arcis facies innumeris ædificiis exornata fuit, ut & ſtatuis, & monumentis, in quibus priſcæ omnes hiſtoriæ minutim depictæ, ita ut continui ornamenti ſpeciem præ ſe tuliſſe Ariſtides in *Panathenaica* refert. Tædium pareret harum omnium deſcriptio, eamque jam exhibuit doctiſſimus J. Meurſius, qui ſumma induſtria omnes Antiquitatis reliquias, quæ hinc inde per veteres Auctores diſperſæ erant, in unum corpus collegit. Inter hæc memoratu maxime digna fuerunt:

Minervæ Templum, Νίκη, vel *Victoria*, vocatum, in quo Dea, malum Punicum dextra, ſiniſtra caſſidem tenens, conſpiciebatur, alis deſtituta, in memoriam ſcilicet rerum in Creta a Theſeo proſpere geſtarum, quarum fama non niſi ad ejus adventum Athenas pervenerat: vulgo antea in aliis locis alata Victoria repræſentabatur. Leg. Suidas & Harpocration. Arcem introeunti ad dextram illud erat, ex albo exſtructum marmore.

In media fere arce magnificum Minervæ Templum fuit, quod *Parthenion*, vel quia virginitatem ſuam illibatam ſervaret Dea, vel quia Erechthei filiabus, quæ præ aliis παρθένοι dicebantur ex Heſychio, dedicatum eſſet, nuncupaverunt. Quin & Εκατόμπεδον, quod centum quadratos pedes pateret, vocatum eſt. A Perſis combuſtum, a Pericle inſtauratum, & ab unoquoque latere per quinquaginta pedes fuit ampliatum. Vid. Pauſanias, Plutarchus in *Pericle*. Ducentos & ſeptemdecim pedes & novem pollices longum, nonaginta octo pedes & ſex pollices latum eſſe, ac præcellenti albo marmore conſtare, &, ſive materiam, ſive artem ſpectes, omnium, quæ ſuperſunt, Antiquitatis monimentorum longe pulcherrimum eſſe, Georgius Wheeler refert.

Neptuni, cognomine Erechthei, Templum duplex ædificium erat, & præter alia curioſa ſalſum fontem Ερεχθηΐδα dictum, qui e terra, Neptuni Tridente percuſſa in ipſius cum Minerva lite, exſilierat, continebat. Atque hæc ejus pars Neptuno conſecrata fuit. Altera Templi pars Minervæ ſacra, Πολιάς, id eſt, *Urbica*, vel *Protectrix urbis*, & Πάνδροσος ab una e Cecropis filiabus denominata fuit. Sacra hic olea, a Minerva producta, & imago ipſius Deæ, cælo, ut ferebatur, regnante Erechtheo, delapſa, reperiebantur. Ab uno alterove dracone, qui οἰκουροὶ ὄφεις, *domi cuſtodes ſerpentes*, dicti, hæc imago cuſtodiebatur, & ante eam perpetuo ardebat oleo repleta lampas, ululaque illi adſidebat. Leg. Apollodor. *lib.* III. Plutarch. *Symp. lib.* IX. *Quæſt.* VI. Ambo ad hunc uſque diem permanſerunt hæc ædificia, minuſque, quo ad majus introitus datur, viginti novem pedes longum, & viginti cum uno pedes & tres pollices latum, majus vero ſexaginta tres cum dimidio longum, & triginta ſex pedes latum eſt. Ionicis ſtriatis columnis ſuſtentatur tectum, earum vero capitula mixti ex Ionico & Dorico ordinis eſſe videntur.

In poſteriori Minervæ Templi parte publicum Ærarium erat, quod a ſitu Οπισθόδομος, ſeu *poſterior domus*, dictum. In hoc, præter alios nummos publicos, talenta mille, adverſum urgentem aliquam neceſſitatem, repone-

Fig. 2
Fig. 4
Fig. 6
II Stadia
Meridi.
Septent.
Oriens
Fig. 5
Fig. 1
Fig. 3

Periclis erat, ta
chmas fuerint.
Suidas *Voc.* Πρ
Interna arcis
numentis, in
tinui ornamen
Tædium parere
mus J. Meurſiu
hinc inde per
Inter hæc me
Minervæ Te
Punicum dext
in memoriam
fama non niſi
locis alata Vi
introeunti ad
In media fe
nion, vel qui
hei filiabus,
ſet, nuncupa
pateret, voca
unoquoque la
Plutarchus in
longum, no
albo marmor
quæ ſuperſun
gius Wheele
Neptuni,
præter alia
Tridente pe
que hæc eju
ſacra, Πολι
e Cecropis
& imago i
reperiebant
pentes, dić
repleta lam
Symp. lib. I
ædificia, m
longum, &
ginta tres c
ſtriatis colu
& Dorico
In poſte
ſitu Οπισ9
mos public

ponebantur; ſed pœna illi capitalis decreta erat, quicumque eos tralatitia de cauſa expendiſſet. Præterea omnium eorum, qui in Reipublicæ ære eſſent, nomina hic loci catalogo inſcripta reperiebantur, atque hinc illi ἐγγεγραμμένοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει, *in Arce inſcripti*, e contra qui debita exſolviſſent, ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐξαληλιμμένοι, *ex Arce deleti*, vocabantur. Hujus Ærarii tutelares Dii fuerunt Jupiter Σωτὴρ, *Servator*, & divitiarum Deus Plutus, quem alatum, & (quod aliis locis inſolitum) videntem repræſentabant. Vid. Ariſtoph. Scholiaſt. *Pluto*, Etymologus, Thucyd. *lib.* II. Philoſtrat. Εἰκόν. *lib.* II. Demoſthen. Schol. *Orat.* III. *in Timocratem*. Utriuſque hujus Dei ſtatuarum meminit Ariſtophanes ſub finem *Pluti* ſui, ubi Carionem admodum occupatum in collocando, poſtquam viſum recuperaſſet, juxta ſtatuam Jovis Servatoris illo Deo introducit;

ΚΑΡ. Θάῤῥει. καλῶς γὰρ ἔςαι, ἢν Θεὸς θέλῃ,
Ο Ζεὺς ὁ Σωτὴρ γὰρ πάρεςιν ἐνθάδε
Αὐτόματος ἥκων. ΙΕΡ. Πάντ' ἀγαθὰ τοίνυν λέγεις.
ΚΑΡ. Ιδρυσόμεσθ' οὖν αὐτίκ', ἀλλὰ περίμενε,
Πλοῦτον, οὗπερ πρότερον ἦν ἱδρυμένος,
Τὸν Οπισθόδομον ἀεὶ φυλάττων τῆς Θεοῦ.

CAR. *Bono animo ſis: nam, Deo volente, bene omnia*
Habebunt: quandoquidem tuus ille Juppiter
Servator hic eſt, quo ſponte advenit ſua.
SAC. *Bene hercle nuntias*. CAR. *Parumper ſuſtine,*
Nam Plutum eodem collocabimus, ubi erat
Prius repoſitus Juppiter, ut ærarium
Palladis in munito loco cuſtodiat.

Poſtea ad uſque fundamenta hæc domus ab ærario præfectis incendio deleta fuit. Hi enim poſtquam publicos nummos decoxerant, ne a civibus repetundarum accuſarentur, hac ſibi ratione conſuluerunt. Leg. Demoſth. ejuſque Schol. *Orat. in Timocr.* Varia præterea alia in Arce memoratu digna ædificia extiterunt, veluti Jovis Σωτῆρος, *Servatoris*, & Minervæ Σωτείρας, *Servatricis*, ſacella, ex Lycurgi *Orat. in Leocratem*. Agrauli, filiæ Cecropis, vel Minervæ potius, eo cultæ nomine, Templum, in prominenti & præcipiti fragoſaque rupis parte, juxta Herodot. *lib.* VIII. Et (ut unum tantummodo addam) Veneris Ιππολυτείας Templum, quod, Hippolytum cum perdite amaret, Phædra dedicavit, ſecundum Euripid. Schol. in *Hippolyto*.

Inferiorem vero urbem, in qua omnia illa, quæ arcem cingebant, ædificia una cum caſtello Munychia & duobus Phalero Piræeoque portubus continebantur, haud æque ubique validus ambiebat murus, quippe qui variis temporibus & a diverſis artificibus eſſet exſtructus. Hujus præcipuæ partes fuerunt Μακρὰ Τείχη, *Longi Muri*, quæ urbi portum Piræeum jungebant. Horum longitudo erat quinque admodum milliarium, atque hinc eos Plutarchus in *Cimone* μακρὰ σκέλη, *longa crura*, Propertius autem *lib.* III. *Eleg. longa brachia* vocavit:

Inde

Inde ubi Piræei capient me littora portus,
Scandam ego Theſeæ brachia longa viæ.

Laterum duorum, ex quibus conſtabat, alterum, Septentrioni expoſitum, a Pericle ſummis ſumtibus exſtructum eſt, (ut narrat Plutarch. in *Pericle*) continetque XL. ſtadia; Auſtro obverſum alterum Νότιον τεῖχος, *Auſtralis murus*, vel διὰ μέσȣ τείχη, *intermedii muri*, vel Νότιον διὰ μέσȣ τεῖχος, *murus Auſtralis intermedius*, ut ab Auſtrali ipſius arcis muro diſtingueretur, vocatum fuit; imo nonnunquam & τεῖχος φαληρικὸν, *Phalericus murus*, quia Phalerum portum in ſe continebat. A Themiſtocle ex ingentibus quadratis lapidibus factus, nec cæmento coagmentatus, ſed ferro plumboque compactus fuit. Quadraginta cubitorum fuit altitudine, quæ Themiſtoclis propoſito ex dimidia tantum parte reſpondebat; longitudine vero triginta quinque ſtadia adimplebat. In utriſque complures erectæ erant turriculæ, quæ Athenienſibus, ubi eum in numerum excreverant, ut eos urbs non caperet, domiciliorum vicem præſtiterunt. Vid. Plutarch. in *Themiſtocle*, Appian. in *Mithridatico*, Thucyd. *lib.* I. & II. Μȣνύχιον, vel murus, qui Munychiam circumdabat, eamque jungebat Piræeo, LX. ſtadia complectebatur; & exterior ab altera urbis parte murus longitudine XLIII. ſtadia æquabat, ita ut totus urbis ambitus CLXXVIII. ſtadia, quæ viginti duo Romana milliaria aliquantum ſuperant, complexus fuerit.

Præcipuæ urbis portæ fuerunt. 1. Πύλαι Θριάσιαι, *Porta Thriaſia*, poſtea Δίπυλον vocatæ, quia ſcilicet omnibus reliquis latiores erant. Ad introitum Ceramici fuerunt, unde eædem eſſe videntur cum Πύλαις Κεραμικȣ̃, *Portis Ceramici*, apud Philoſtratum in *Philagro Sophiſt. lib.* II. Xenophontem *Hiſt. Græc. lib.* II. Plutarchum in *Pericle* & *Sylla*.

2. Πύλαι Πειραϊκαὶ, *Porta Piræenſis*, quæ ad Piræeum ducebat; prope hanc Herois Chalcodoontis Templum, & eorum, qui patriam ſuam defendentes, cum ſub Theſeo Atticam invaderent Amazones, occubuerunt, monumenta fuerunt exſtructa, ut refert Plutarch. in *Theſeo*.

3. Ιππάδες, *Porta equeſtris*, prope quam Hyperides Rhetor ejuſque familia ſepulti fuerunt, ex Heſychio.

4. Ηρίαι, *Sepulcralis*, quia per illam cadavera ad ſepulcra, quæ ἠρία Græcis, efferebantur. Vid. Theophraſt. *Charact. Ethic.*

5. Ιεραὶ, *Sacra*, ducebat Eleuſinen: hac qui Eleuſiniæ Cereris ſacra celebrabant, ſolenni ritu egredi conſueverant, & ab hoc more nomen ſuum porta traxit; quidquid enim vel tantillulum ad hæc myſteria attineret, ἱερὸν, *ſacrum*, appellari ſolebat.

6. Αἰγέως Πύλαι, *Ægei Porta*, Theſei patris, cujus domus eo erat loco, quo poſtea Delphinium exſtructum fuit; atque exinde Mercurii ad orientalem Templi partem ſtatua, Ερμῆς ἐπ' Αἰγέως πύλαις, *Mercurius ad portam Ægei*, fuit dicta, unde hanc portam prope Delphinium fuiſſe conſtat. Leg. Plutarch. in *Theſeo*.

7. Διοχάρȣς Πύλαι, *Porta Diocharis*.

8. Πύλαι Αχαρνικαὶ, *Porta*, quæ verſus *Acharnas*, Atticæ pagum, proſpicit.

9. Διόμειαι, verſus pagum *Diomia*.

10. Πύ-

10. Πύλαι Θρακίαι, *Porta Thracia.*

11. Πύλαι Ιτωνίαι, *Porta Itonia*, cui proxima erat columna in memoriam Amazonum erecta. Vid. Æſchines Philoſophus in *Axiocho*.

12. Πύλαι Σκαιαὶ, *Porta Scæa*. Leg. Hilduinus in *Vita Dionyſii Areopagitæ*.

13. Αδριανȣ Πύλαι, *Porta Adriani*, qua in partem urbis, ab illo Imperatore inſtauratam, & Αδριανόπολιν dictam, introitus eſt.

Vias Athenarum quod attinet, in genere de iis dici poteſt, non admodum uniformes fuiſſe, nec pulchras, (ut refert Dicæarchus in *Deſcriptione Græciæ*) & quamvis Homerus *Odyſſ.* VII. εὐρυάγυιαν nuncupet,

Ικετο δ' εἰς Μαραθῶνα, ϗ εὐρυάγυιαν Αθήνην,

Venit autem Marathona, & latas plateas habentes Athenas,

videtur tamen duntaxat magnitudinem, non vero pulchritudinem ipſarum deſignare; ita enim aliis in locis eodem epitheto Poeta uſus eſt. Magnus ſine dubio viarum numerus, ſed plurima earum nomina plane perierunt; paucaque, ſi modo ulla, præter ſequentia apud Auctores reperire licet. Ιερὰ Συκῆ, Via Eleuſina ducens. Οδὸς Θησεία, *Via Theſei*, inter Longos Muros, ad Piræeum tendebat, videturque eadem eſſe cum illa, quæ ἡ εἰς Πειραιᾶ, *Via Piræenſis*, vocabatur. Η τῶν πολεμίων, *Via hoſtium*, prope Academiam. Η τῶν Ερμογλύφων, *Via Statuariorum*. Η τῶν Κιβωτοποιῶν, *Via Arculariorum*. Η Εςία, *Via Veſtæ*. Η ξενικὴ, *Via peregrinorum*. Μυρμήκων ὁδὸς, *Via formicarum*. Ρύμη τρίτη, *Vicus tertius*.

Τρίποδες, Via prope Prytaneum fuit, in qua multis in locis complures ænei tripodes affabre elaborati reperiebantur, inter quos etiam celebris ille Satyrus, Græcis Περιβόητος dictus, ex præcipuis Praxitelis operibus. Ac de his Tripodibus integrum opus ſcripſiſſe Heliodorus dicitur, ut videre eſt apud Harpocrat. *Voc.* Ονήτωρ.

Proximum eſt, ut inferioris urbis ædificia enarrem; itaque eorum duntaxat, quæ memoratu maxime digna exſtiterunt, vel a quibus hiſtoria quæpiam, ſive conſuetudo dependet, mentionem facturus ſum; reliqua quod attinet, Lectorem ad Pauſaniæ & Meurſii uberiores *Commentarios* remitto.

Magnificum ædificium fuit Πομπεῖον, in quo ſacra utenſilia, quorum diebus ſolennibus uſus erat, ſervabantur, ibique omnia, quæ ad pompam ſpectabant, apparare erant ſoliti. Ad veteris urbis introitum, qua Phalerum ſpectat, ſitum; variiſque ſtatuis Heroum Athenienſium exornatum fuit. Et profecto vix ullus in urbe locus reperiebatur, qui iſtiuſmodi figuris repletus non eſſet.

Vulcani, vel Vulcani & Minervæ, Templum, haud longe a Ceramico intra urbem, publicus carcer fuiſſe videtur, frequens enim eorum, qui ibi torquerentur, mentio occurrit.

Huic proximum Cœleſtis Veneris Templum, duplex enim iis Venus fuit, quarum alteram, quæ caſtis amoribus præeſſet, Οὐρανίαν, *Cœleſtem*, alteram vero, quæ libidini & fornicationi, Πάνδημον, *Vulgarem*, nuncupabant. Sicut autem natura & charactere diverſæ erant hæ Veneres, ita & variæ in ipſarum cultu adhibebantur cærimoniæ. Primam colentes modeſte & graviter ſe gerebant, alteri præter petulantiam laſciviamque nil gratum

erat

erat. Imo publica lupanaria in ipſius Templo, in quibus meretrices proſtarent, permiſit Solon. Præter hæc modo dicta, varia adhuc alia Veneri Templa dedicata fuerunt, quo blandirentur Demetrio Poliorcetæ, uti Veneri Lamiæ, & Leænæ, in honorem duarum ejus amaſiarum, quæ hiſce nominibus nuncupabantur. Quin & eo adulationis proceſſerunt Athenienſes, ut Deorum ſuorum numero varios ex Paraſitis ſuis adſcriberent ac in eorum honorem templa araſque exſtruerent. Vid. Plutarchus in *Demetrio*.

Theſei Templum a Conone in media urbe fuit ædificatum, prope illum locum, ubi juventus luctam aliaque exercitia corporis addiſcere ſolebat, hocque ſingulare jus ipſi conceſſum, ut aſylum ſervis eſſet, iiſque omnibus mediocris fortunæ hominibus, qui a potentiorum perſecutione illuc confugerent, idque in memoriam factum Theſei, qui, dum viveret, oppreſſos tutari, iiſque auxilium ferre adſueverat. Plurima præter hæc alia Templa Theſeo adhuc ſuperſtiti ſacrata ſunt, ibique gratias pro beneficiis ab eo in urbem collatis referebant Athenienſes; quæ tamen omnia, exceptis quatuor, Herculi dedicavit, & quæ antea Θήσεια, *Theſea*, tum Ηράκλεια, *Herculea*, vocavit; etenim ex Philochoro refert Plutarchus in *Theſeo*, Theſeum, auxilio Herculis, e manibus Regis Moloſſorum liberatum fuiſſe. Vario uſui unum eorum inſerviit: quippe magiſtratus quidam ibi loci a Theſmothetis lecti, juxta Æſchin. *Orat. in Cteſiphont.* Cauſæ etiam hic dicebantur, & carcer erat, ex Etymologo. Atque hinc quidam furcifer ingenioſe ab Ariſtophane Θησειότριψ dictus, quem & non minori elegantia *Colonum carceris* Plautus appellat.

In hunc uſque diem Theſei Templum conſpicitur, & (ut refert Georgius Wheeler) Templo Minervæ in arce exſtructo per omnia, ſi ejus materiam, formam, ordinemque Architecturæ attendas, ſimile, latitudinis vero tantæ non eſt. S. Georgio dicatum, & artificioſiſſimum eſt ædificium, cui par vix inveniri, multo minus quod illud ſuperet, aliud poteſt. Tab. I. Fig. II. col. 29.

Ανάκειον, Templum Caſtoris & Pollucis, qui Ανάκεις vocati ſunt. Hic ſervi venum exponebantur.

Ολύμπιον, vel Ολυμπίειον, Templum fuit in honorem Jovis Olympii exſtructum, ſuperbiſſimum Athenienſium ædificiorum, quod quatuor ſtadia ambitu ſuo complectebatur, eamque ob rationem columnis illud ſuffulcire neceſſe habebant, quod ante hæc tempora Athenis incognitum erat, ut ait Plinius *lib.* XXXVI. *cap.* VI. Hujus fundamenta jecit Piſiſtratus, plurimique, qui illi ſucceſſerunt, Imperatores aliquid eidem adjecerunt, nunquam tamen ante Adriani tempora, quæ in ſeptingenteſimum a Piſiſtrati Tyrannide annum incidunt, omnino perfectum fuit.

Apollinis & Panis Templum in infima arcis parte fuit, verſus ſeptentrionem, in ſpelunca vocata Μακραὶ πέτραι, *Longæ rupes*, vel Κεκρόπιαι πέτραι, *Cecropiæ rupes*. Hic Creuſam filiam Erechthei Apollo dicebatur deſtupraſſe. Apud Euripidem *Jone* ejus mentio exſtat:

——οἶσθα Κεκροπίας πέτρας,
Πρόσβορρον ἄντρον, ἃς Μακρὰς κικλήσκομεν;
Πρ. Οἶδ᾽, ἔνθα Πανὸς ἄδυτον, καὶ βωμοὶ πέλας.

novi-

—— noviſti Cecropias rupes,
Septentrionale antrum, quas Macras vocamus?
Novi, ubi Panis adytum, & aræ prope.

Dianæ etiam Templum fuit Λυσιζώνυ, exinde dictæ, quod mulieres, quæ primum pariunt, zonas ſuas ſolvere, easque illi Deæ dedicare, ſolitæ eſſent, ut refert Apollonii Schol. *lib.* I.

Πάνθεον omnibus Diis ſacratum fuit, qui ut erant ſimul omnes in uno templo conjuncti, ita & unum commune feſtum, quod Θεοξένια dictum, in eorum honorem celebrabatur. Magificentiſſimum id fuit & centum viginti columnis marmoreis ſuffultum, extrinſecus omnes Deorum hiſtoriæ accurate ſculptæ erant, & ſupra magnam portam collocati erant duo equi, ſummo artificio a Praxitele facti. Etiam nunc hæc exſtant, prout Theodorus Zygomalas teſtatur in *epiſtola ad Martinum Cruſium* A. D. CIƆIƆ LXXV. exarata, in qua res Athenarum, ſicut eo ſe habebant tempore, deſcribit.

Templum Octo Ventorum, a Pauſania omiſſum, commemorat deſcribitque Georg. Wheeler ex Vitruvio, qui accuratiores obſervatores ventorum in octo eos diviſiſſe narrat; veluti præſertim Andronicus Cyrrhaſtes, qui hanc formam Athenienſibus exhibuit; turrim enim octogonam marmoream exſtruxit, ſingulisque ejus lateribus figuram venti ab ea parte qua flabat inſculpſit. Summitati hujus turris exiguam marmoream pyramidem impoſuit, cujus vertici impoſitus æneus Triton flagellum dextra tenens, quo circumacto ventum tum ſpirantem indicabat. Omnes exacte venti pyxidi nauticæ reſpondebant, & figuris naturæ ipſorum convenientibus exhibebantur, hiſce eorum nomina grandioribus Græcis literis ſuperſcripta erant ſequentia, ΕΥΡΟΣ, *Eurus*, ΑΠΗΛΙΩΤΗΣ, *Subſolanus*, ΚΑΙΚΙΑΣ, *Cæcias*, ΒΟΡΕΑΣ, *Boreas*, ΣΚΙΡΩΝ, *Corus*, ΖΕΦΥΡΟΣ, *Occidens*, ΝΟΤΟΣ, *Notus*, ΛΙΨ, *Libs*, *Africus*. Turris hæc, excepto illo Tritone, adhuc dum ſuperſtes eſt. Tab. I. Fig. III. pag. 33.

Multæ numero erant Στοαὶ, vel *Porticus*, verum præ cæteris Πεισιανάκτιος, *Piſianactia*, & poſtea Ποικίλη, ſive *Varia*, dicta, propter ingentem numerum præcellentium tabularum, a præcipuis Græciæ Pictoribus, veluti Polygnoto, Mycone, & Pandæmo Phidiæ fratre, pictarum. Ibi Philoſophiam ſuam Zeno docuit, eamque inſtituit Sectam, quæ a loco nomen ſuum ſortita, nempe a Στοᾶ Στοικοί. Atque vulgo etiam pro ea Philoſophorum Secta ipſa Στοὰ ſive *Porticus* ſumitur, ſicuti cum Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VIII. Zenonem τῆς Στοᾶς κτιςὴν, ſeu *Porticus fundatorem*, appellat.

Μυσεῖον, *Muſeum*, prope arcem locus munitus erat, ab antiquo illo Poeta Muſæo Orphei diſcipulo denominatur; ille enim ibi carmina ſua ceciniſſe atque etiam ſepultus eſſe dicitur. Præſidium illi impoſuit Antigonus, ejusque filius Demetrius, quo tutius redderet, muro cinxit.

Ωδεῖον Muſicum Theatrum fuit, a Pericle ædificatum; ſtructuram ejus quod attinet, intrinſecus plenum erat columnarum ordinibus ſcamniſque, extrinſecus in tecto ab uno puncto verticis compluribus declivitatibus de-

orſum tendebat, atque eum in modum fabricatum fuiſſe fertur (ut narrat Plutarchus in *Pericle*) ad exemplar tentorii Regis Perſarum. Etiam tribunal (ut ex Ariſtophane in *Veſpis* diſcimus) fuit;

> *Οἱ μὲν ἡμῶν ὅπερ Αρχων. οἱ δὲ παρὰ τὸς Ενδεκα.*
> *Οἱ δ' ἐν Ωδείῳ δικάζοσ'.*

> *Pars ad Archontem ſedemus: pars ad Undecimviros:*
> *Pars ad Odei forum jus dicimus.*

A Lycurgo admodum exornatum fuit, juxta Hyperid. *Orat. pro Lycurgo*; ſed Mithridatico bello dirutum, ex Appiano in *Mithridatico*, ab Herode Attico inſtauratum eo ſplendore, ut, referente Pauſania, omnia Græciæ ædificia ſuperaverit. Conſpiciebatur in Ceramico, quo nomine veniebant duo loca a Ceramo Bacchi & Ariadnæ filio dicta; vel *ἀπὸ τῆς κεραμικῆς τέχνης*, *ab arte figulina*, quæ a Corœbo in uno ex hiſce locis primum inventa eſt. Vid. Suidas, Plin. *lib.* VII. *cap.* LVI. Horum alter intra civitatem erat, & innumeras domos, templa, theatra, porticus, &c. continebat; alter vero in ſuburbiis poſitus, publicum ſepulturæ locum præbebat, Academiamque & plurima alia ædificia complectebatur. Tab. I. Fig. IV. pag. 34.

Athenienſium *Αγοραὶ*, ſive *Fora*, plurima fuerunt, ſed omnium duo præcipua, nempe *Vetus*, & *Novum*. Novum forum in loco erat, qui Straboni *lib.* IX. Ερετρία dicitur. Atque hoc non longe abfuiſſe a Porticu Zenonis probabile eſt, ſuo enim tempore Forum prope eum locum exſtitiſſe Pauſanias narrat. Vetus forum in Ceramico intra urbem fuit, vocatumque *ἀρχαία Αγορά*. In hoc publicæ populi conciones habebantur; verum huic præcipue uſui inſerviebat, ut eo populus ad emendum vendendumque conveniret, hincque in duas diviſum partes diverſas pro ratione vendundarum mercium fuit; ſingulis enim, quæ vendebantur, diverſus in foris adſignatus locus erat; hinc Κύκλε, ſeu *Circi*, mentionem factam reperimus, ubi ſervi & vaſa vendebantur, ſecundum Heſych. Hinc & *ἀλφιτόπωλις ἀγορὰ*, *forum farinarium*, *ἰχθυόπωλις ἀγορὰ*, *forum piſcarium*, & *γυναικεία ἀγορὰ*, *forum muliebre*, ubi veſtes & ornamenta muliebria venum exponebantur; imo præter hæc innumera alia fuiſſe legimus. A rebus, quæ in foris venduntur, nonnunquam ipſa fora denominari ſolent, veluti Οἶνος, *Forum Vinarium*, Ελαιον, *Forum Olearium*, &c. Leg. Pollux *lib.* IX. *cap.* XV. Exempli loco ſint illa Eupolidis:

> *Περιῆλθον εἰς τὰ σκόροδα, καὶ τὰ κρόμμυα,*
> *Καὶ τὸν λιβανωτὸν, καὶ εὐθὺ τῶν ἀρωμάτων,*
> *Καὶ περὶ τὰ γέλγη.*

> *Circumiverunt ad allia, & cepas,*
> *Et thus, & recta ad aromata,*
> *Et merces alias.*

Tem-

Tempus, quo res venum exponebantur, πλήθουσα ἀγορά, ſeu *plenum forum*, vocabatur, a multitudine ſcilicet populi tum temporis eo confluentis; & profecto his vel illis mercibus diverſas horas conſtitutas eſſe videtur, hancque ob rationem Suidam dixiſſe puto, nonnullis in locis *Plenum Forum* hora tertia, alibi quarta, quinta, vel ſexta fuiſſe.

Præter hæc loca, etiam ſua mercatoribus Βουλευτήρια, ſive *Curiæ*, in quæ convenirent & de negotiis ſuis inter ſe conferrent, fuerunt. Quippe mercatura Athenis ita viguit, ut ſi quis alicui vitio verteret, quod vitam iſtiuſmodi quæſtu ſuſtentaret, injuria affecto actio de calumnia adverſus eumdem competebat. Vid. Demoſth. *Orat. in Eubulid.* Quin & hæc vivendi ratio tantum abeſt, ut pro ignobili habita fuerit, ut vel præcipuæ dignitatis viri iſtiuſmodi ſe negotiis, præcipue quæ mercaturam ſpectabant, addicere non ſint dedignati, veluti Plutarchus nos docet, qui & ipſummet Solonem ſe ad mercaturam contuliſſe narrat, quamvis nonnulli eum peregrinatum fuiſſe, ut doctrinam & experientiam acquireret potius quam ut Rempublicam aliquam fundaret, ſcribant. Nec profecto ejus tempore (ſecundum Heſiodum) inhoneſta vel ignominioſa mercatura fuit, neque eam facientes viliores reddidit; ſed dignum vivendi genus, optima omnia, quibus fruebantur barbaræ nationes, domum apportans, anſam amicitiæ cum barbaris præbens Regibus, & experientiæ mater. Magnas urbes nonnulli condiderunt mercatores, veluti ille tanti habitus a Gallis, qui circa Rhenum habitabant, Maſſiliæ conditor; ſunt, qui Thaletem & Hippocratem Mathematicum mercaturam exercuiſſe, ut & Platonem in Ægypto oleum vendendo ſumtibus in itinera erogatis proſpexiſſe, referant. Ita Plutarchus in *Solone*.

Haud frequentes Athenis *Aquæductus* ante Romanorum tempora fuerunt; eorum vero defectum ſupplebant putei; qui partim a privatis hominibus, partim publicis ſumtibus effodiebantur; verum cum pauci admodum in Attica regione fluvii eſſent, qui potui poſſent inſervire, (Eridanum enim lutulentum & uſui ineptum fuiſſe refert Strabo *lib.* IX.) paucique lacus, vel magni fontes, parce proinde aqua inſtructa fuit, idque perpetuis inter cives rixis anſam dedit. Quare Solon legem tulit, ubi puteus publicus eſſet, intra ἱππικὸν, (hoc eſt, *quatuor ſtadia*) ut omnibus ex eo aquam haurire liceret; ſed qui inde eſſent remotiores, privatam ſibi aquam quærerent; atque ſi ad decem paſſuum profunditatem effodiſſent, neque aquam reperirent, liberum iis eſſet quotidie a vicinis ſex congios petere; prudentiæ enim eſſe exiſtimabat (ut Plutarchus noſter in *Solone* ait) defectum ſupplere, non vero pigritiam fovere. Præter alia ſplendida ædificia, magnifici aquæductus fundamenta Adrianus jecit, quem ejus ſucceſſor perfecit Antoninus. Remanetque ejus pars quæpiam etiamnum hodie, Jonicis columnis ſuffulta, eamque frontiſpicium receptaculi aquæ fuiſſe exiſtimat Georg. Wheeler.

Lacedæmone primum in uſu fuiſſe *Gymnaſia* dicuntur, ſed poſtea per totam Græciam vulgaria fuerunt, eaque ſunt imitati & magnam partem auxerunt Romani. Non hæc ſingularia ædificia, ſed multæ ſimul conjunctæ domus fuerunt, quæ multa hominum millia eodem tempore poterant

continere, & in quibus, Philoſophis, Rhetoribus, omniumque aliarum ſcientiarum Profeſſoribus ad docendum, ut & Luctatoribus, Saltatoribus, omnibuſque aliis, ad ſua eodem tempore, ſine ulla moleſtia vel interruptione, peragenda exercitia, ſatis loci eſſet. Multis ea partibus conſtabant, quarum præcipuæ hæ fuerunt.

1. Στοαὶ, *Porticus*, quæ plenæ erant ἐξέδραις, & lateralibus ſtructuris ſedibus inſtructis, & ad diſſerendum docendumque accommodatis; atque hic ſolitos convenire diſcipulos veriſimile eſt.

2. Εφήβειον, locus, ubi Ephebi vel Juvenes exercebantur, vel, ſecundum nonnullos, quo, qui ſtatuerant ſe exercere, conveniebant, ut de genere exercitii, quo contenderent, & quodnam victori præmium decerneretur, agerent.

3. Κωρίκειον, Ἀποδυτήριον, γυμναστήριον, ubi veſtes exuebant.

4. Ελαιοθέσιον, ἀλειπτήριον, locus, ubi luctaturi, vel qui balneo uſi fuerant, ungebantur.

5. Κονιστήριον, Κονίστρα, ubi pulvis, quem in inunctos ſpargebant, ſervabatur.

6. Παλαίστρα, quæ nonnunquam pro toto Gymnaſio ſumitur, ſed propria ſua ſignificatione locum deſignat, in quo omnia exercitia, quæ ad πένταθλον ſpectabant, vel (ut nonnulli dicunt) ſola lucta & παγκράτιον peragebantur; & pulvere ſive arena conſperſum ſolum erat, ne decertaturi lapſarentur, vel cadendo læderentur. Alius præterea in Gymnaſio locus fuit, qui pulvere replebatur, quique illo palæſtræ multo profundior erat. Tab. I. Fig. VI. pag. 36.

7. Σφαιριστήριον, locus variis exercitiorum generibus, ſed præcipue pilæ, deſtinatus.

8. Spatia relicta inter porticus & muros intermedia ad lucem recipiendam, & Area περιστυλὶς, quæ locus erat ſpatioſus ac quadratus, vel nonnunquam oblongus in Gymnaſii medio, in quo ambulare eaque exercitia peragere conſueverant, quorum uſus in palæſtra, vel in profundiori arena, vel in alio quopiam Gymnaſii loco, non erat; iſtiuſmodi erant (ut nonnulli exiſtimant) curſus & diſcus.

9. Ξυστοὶ, & Ξυστὰ, quæ in Græcia & Romæ diſtincta loca, ſuperne tectum habebant, erantque Luctatorum exercitiis deſtinata, cum ſcilicet ſub dio verſari tempeſtas iis non permitteret. Xyſta, nonnunquam Περιδρομίδες dicta, erant aperta ambulacra, & exercitiis, vel oblectamento, per æſtatis calorem, vel molliora hyemis tempora, inſerviebant.

10. *Balnea*, in quibus aquæ calidæ & frigidæ ſecundum varios gradus reperiebantur, atque hic exercitiis delaſſati, vel etiam aliis temporibus ſeſe refovebant. Priſcis Græcis haud frequentia Balnea fuerunt, rarus enim eorum uſus, niſi poſt perfectum aliquod inſigne opus, quod maximum laborem requireret, ex quo genere ſunt, bellum finitum, vel præclarum aliquod & ærumnoſum inceptum. Leg. Artemidorus *Oneirocrit. lib.* I. Atque hac ratione, poſt finitum Trojanum bellum, domum redux Agamemnon in balneum ſe contulit, ut præteritorum memoriam laborum omnium elueret, ibique proditione uxoris Clytæmneſtræ occiſus eſt. Vid. Lycophron

cophron

cophron *Caſſandra*. Sequentibus ſæculis celebrioris uſus fuerunt, & vel ſanitatis vel oblectamenti gratia frequentabantur ab utroque ſexu, qui Spartæ in communi lavabantur balneo, ſed aliis in urbibus diſtincta utrique loca fuerunt.

II. *Stadium*, amplus ſemicirculus, in quo exercitia peragebantur, fuit; id autem in commodum ſpectatorum ingenti numero eo confluentium gradibus aliis alios ſuperantibus inſtructum fuit, ut, qui in ſuperioribus ordinibus ſederent, ſupra illos, qui in inferioribus eſſent, proſpicere poſſent. Horum plura Athenis in Gymnaſiis aliiſque locis reperiebantur; præcipuum tamen id, quod prope fluvium Iliſſum a Lycurgo exſtructum fuit, poſteaque ab Herode Attico, uno ex opulentiſſimis, quos unquam habuerunt Athenæ, civibus, ampliatum. Factum id e Pentelico marmore, ea magnificentia, ut de eo agens Pauſanias Lectoribus ſuis difficile admodum fore dicat, fidem iis, quæ dicturus ſit, habere; omnibus enim, qui id contemplentur, miraculum cenſeri, tantæque magnitudinis eſſe, ut montem quemdam marmoreum in ripa Iliſſi eſſe forte quiſpiam judicaturus eſſet. Ad hunc uſque diem nonnihil lapidei operis in ea parte, quæ verſus fluvium eſt, remanere, ſed reliqua eſſe tantum Stadium terreum ſupra ſolum exſtans, narrat Georgius Wheeler. Quamvis figura ejus & magnitudo adhuc conſpicuæ ſint, omnes tamen gradus ſublati ſunt. Longus locus fuit, duobus parallelis præditus lateribus, verſus orientalem partem in circulum tectus, verſus oppoſitam apertus; centum & viginti quinque paſſus Geometricos fere longus, viginti ſex vel viginti ſeptem latus, hincque illi nomen *Stadium*, quod vulgaris apud Græcos menſura, octavam Romani milliaris complectens partem, fuit.

Inter varia illa, quæ Athenis fuerunt, Gymnaſia, hæc tria maxime memoratu digna, *Lyceum*, *Academia*, & *Cynoſarges*. Λυκεῖον, *Lyceum*, in ripa ſitum erat Iliſſi, eique nomen dedit Apollo Λυκοκτόνος, *Luporum interfector*, vel Λύκιος, *Lupinus*, cui conſecratum erat. Nec vero (ut Plutarchus in *Symp. lib.* VIII. *quæſt.* IV. exiſtimat) abſque ratione ſacer hic Apollini locus fuit; quippe haud immerito ab eo, qui morbos noſtros curat ſanitatemque inſtaurat noſtram, Deo robur & fortitudinem, quibus cum paribus in exercitiis contendamus, exſpectare licet. Hujus ædificii a nonnullis Piſiſtrato adſcribitur ſtructura, ab aliis Pericli, Lycurgo ab aliis; indeque probari forſan poſſet, omnes illos aliquid eo contuliſſe; & fundamenta hujus forte jecit Piſiſtratus, in altitudinem illud extulit Pericles, ampliavit & ornavit Lycurgus. Hic certe loci Philoſophiam docuit Ariſtoteles, cumque iis, qui ipſum doctrinæ gratia adibant, ſermones habuit, & quotidie ad horam unctionis uſque obambulavit; Græcis enim ante prandium & cœnam in uſu fuit unctio; atque hinc factum, ut ipſe Ariſtoteles ac ſui Diſcipuli Περιπατητικοὶ ἀπὸ τȣ̃ περιπατεῖν, *Ambulatores ab ambulando*, dicti ſint, juxta Suidam. Sunt vero, qui huic denominationi ejus obambulationem ſermocinationemque cum Alexandro originem dediſſe referant.

Ἀκαδημία Ceramici intra urbem pars fuit, ab eoque ſex fere remota ſtadia, nomen ſortita ab Academo, priſco Heroe, qui Helenam, raptam a Theſeo, & Aphidnis latitantem, Caſtori & Polluci indicavit, atque hanc

ob

ob rationem, dum in vivis eſſet, maximo illi ipſum honore proſecuti ſunt: imo huic loco, cum ſequentibus temporibus Atticam frequenter invaderent omnemque vaſtarent circa regionem, Lacedæmonii ſemper pepercerunt. Verum duos Arcadas in Caſtoris & Pollucis exercitu fuiſſe Dicæarchus tradit, quorum alter Echedemus, alter vero Marathon vocabatur, a quorum priore, quæ poſtea Academia, Echedemiam nuncupatam eſſe, pagum vero Marathona a poſteriore dictum. Ita Plutarchus in *Theſeo*. Umbroſis ſylvis ac ſolitariis ambulationibus ſtudiis meditationique aptis cinctum, teſtibus Poetis aliisque, fuit. Ex Eupolide in Αϛρατεύτοις ſequens verſus citatur:

Ἐν εὐσκίοις δρόμοισιν Ἀκαδήμȣ Θεȣ̃.
In umbroſis curriculis, Academi Dei.

Pari ratione Horatius *Epiſt. lib.* II. *epiſt.* II.

Atque inter ſylvas Hecademi quærere verum.

Initio deſertus locus fuit, & ob paludes, quæ eum valde inſalubrem reddebant, incultus, ſed illis a Cimone deſiccatis, amœnus jucunduſque evaſit, & ab omne genus hominibus frequentabatur, ab iis præprimis, qui Philoſophiæ operam dabant, eo enim ad audiendum Platonem, qui perpetuo ibi docebat, ingenti numero confluebant. Sed cum is ex inſalubri aere, qui nondum plane purgatus erat, morbum contraxiſſet, ejuſque Medici, ut Scholam ſuam in Lyceum transferret, ei auctores eſſent, reſpondit ille, elegiſſe ſe Academiam, ut corpus ſuum domaret, ne præ nimia valetudine laſciviret, & imperium rationis difficilius agnoſceret, eodem ſcilicet modo, quo vites, cum ſe nimium late diſpergunt, pampinare, nimiumque luxuriantes ramos amputare ſolemus. Vid. Baſil. Magnus *lib. de legendis Gentil. libris.* Nec omittendum, muro cinctam Academiam a Piſiſtrati filio Hipparcho, qui ut ſumtibus erogandis par eſſet, tam grave tributum populo impoſuit, ut deinceps, quidquid multos ingenteſque ſumtus requireret, Ἱππάρχȣ τειχίον, *Hipparchi murus*, vocatum ſit.

Κυνόσαργες in ſuburbiis prope Lyceum fuit; nomen illi ab *albo* aut *celeri cane*, qui Græcis *κύων ἀργὸς*, quique, Diomo ſacra Herculi faciente, victimæ partem ſurripuit, ex Heſychio aliiſque innumeris. Variis hic locus templis ſaniſque, Hebæ, Alcmenæ, & Iolao ſacris, (quæ aliquo modo ad Herculem, præcipuum ejus Deum, referuntur) ornatus fuit, imo & in ipſius Herculis honorem magnificum fanum exſtructum. Nihil vero ibi Gymnaſio memoratu dignius, in quo peregrini, iique, qui vel alterutra ex parte ad Athenienſes pertingerent, ſive qui patre aut matre Athenienſi procreati eſſent, ſeſe exercere poterant; quippe Hercules, cui ſacrum erat, haud plane legitimo partu editus, nec ex immortalium Deorum erat numero, ſed matre mortali natus; atque hinc Themiſtocles cum nothus eſſet, plurimos ex nobilibus juvenibus perſuaſit, ſe ut comitarentur, & inungerent exercerentque in Cynoſarge; quo facto callide inter vere nobiles, alienoſque, interque eos, qui veri, eoſque, qui nothi Athenienſes, diſcrimen ſuſtuliſſe videtur. Leg. Plutarch. in *Themiſtocle*. Quin & hic coram judicibus cauſæ de nothis agebantur, examinabaturque illi, quos falſo nomina ſua vere natis Athenienſibus inſeruiſſe ſuſpicio erat. Vid. Nonnus

Mona-

Monachus in *Colleƈt. Hiſt.* Hoc in Gymnaſio Sectam Philoſophorum, qui a loci nomine, (ut nonnulli exiſtimant) *Κυνικοὶ*, *Cynici*, vocati ſunt, Antiſthenes inſtituit, prout narrat Diog. Laert. in *Antiſthenis Vita*.

Omnia Theatra Baccho & Veneri, ludorum voluptatiſque Diis, ſacra fuerunt, ex Lactantio *lib.* VI. imo & Baccho originem ſuam debere dicuntur, juxta Polydor. Virgil. *lib.* III. *cap.* XIII. atque hinc in iis editi ludi, qui *Διονυσιακὰ*, ſeu *Bacchanalia*, appellabantur, quique iis exſtruendis occupantur artifices, *Διονυσιακοὶ τεχνῖται*, *Bacchanales artifices*, utpote, qui ad *Διόνυσον*, ſive *Bacchum*, pertingerent.

Vetuſtiſſima Theatra ad tempus erecta fuerunt, & ex meris tantum tabulis, per gradus ſibi invicem, in commodum ſpectatorum, ſuperpoſitis, conſtiterunt, hincque *ἴκρια*, ſive *tabulæ*, vocata ſunt, juxta Heſychium in *Voc.* *Ικρια*. Verum vilia hæc ædificia Reipublicæ tantum non fatalia evaſerant; quippe cum omnis fere civitas, magiſtratus, & nobiles, æque ac ii, qui inferiores eſſent dignitate, ad audiendum, ut ſolebant, Pratinam Tragœdiam acturum confluxiſſent, nimis debile ad ingens confertæ mutuoque ſe prementis multitudinis ſuſtinendum pondus Theatrum ſubito corruit, parumque abfuit, quin omnes ſub ruinis ſuis ſepeliret, ex Suida *Voc.* *Πρατίνας*. Hoc periculum poſtquam ægre evaſerant, cautioribus factis, anſam lapidei Theatri, majoris ſecuritatis ergo, erigendi præbuit. Ab hoc itaque tempore Athenienſes, quorum exemplum haud diu poſt reliqui ſecuti Græci ſunt, fixa & permanentia lapidea exſtruxerunt Theatra, eaque ut plurimum ex marmore, atque lapſu temporis ad eam magnitudinem illumque excreverunt ſplendorem, ut omnia fere reliqua per Græciam ædificia ſuperarent.

Semicircularis Theatrorum erat figura, quamvis haud exacti dimidii circuli eſſent, ſed majus circuli dimidium continerent, ac propterea poſſent dici Amphitheatra, quæ eum in modum erant conſtructa, quo duo Theatra quaſi conjungi poſſent, nec accurate orbicularis, ſed ovatæ, figuræ erant. Ex duabus partibus conſtabant, quarum una *Σκηνὴ*, *Scena*, altera *Κοῖλον*, *Cavea*, vocabatur. Scena diſſepimentum erat, Actorum inſerviens uſui, quod Theatrum tranſverſum tranſibat. Ab initio vero, pro ratione priſtinæ ſimplicitatis, ex arcubus arborum foliis contectis confecta fuit, ſed inſequentibus ſæculis, cum majores in iſtiuſmodi res ſumtus impenderentur, pretioſis admodum aulæis, quibus machinarum directionem, aliaſque Actorum actiones, ſpectatorum oculis ſubducerent, exornari cœpit. Duplici fabricari ſolebat modo, vel enim in orbem circumagi poterat, atque tunc *Verſatilis* vocabatur, vel ſurſum attolli, cum dicebatur *ductilis*, atque poſterior hicce modus vulgo in noſtris Theatris, cum Scenæ proſpectum mutare volumus, obtinet.

Tres præcipuas januas Scena habuit; unam ad dextram, ad ſiniſtram alteram, iiſque mediocria & vulgaria oſtendebantur ædificia, tertia vero, quæ media erat, ſplendidiores ſtructuræ, ut Deorum Templa, Regum Palatia, ob oculos ponebantur. Et ad ſingula cujuſque januæ latera minor quæpiam apertura erat, per quam vel Dii, vel homines, variarum machinarum ope, (quarum nomina apud Julium Pollucem *Onomaſt. lib.* IV. *cap.*

XIX.

xix. reperire licet) in Scenam prodire ſoliti erant. Tota Scena in varias partes diviſa fuit, quarum hæ præcipuæ fuerunt.

Βροντεῖον, locus erat ſub Scena, in qua ænea ſervabantur vaſa, lapidibus aliaque materia repleta, quibus βροντῆς *tonitru* fragorem imitabantur.

Επισκήνιον, locus in ſummitate Scenæ, ubi omnes machinæ, quibus variæ figuræ variæque Scenæ mutationes exhibitæ, agebantur.

Παρασκήνιον, locus poſt Scenam, in quo ſe veſtiebant exornabantque Actores.

Προσκήνιον, locus ante Scenam porrectus, ubi Actores ludos agebant. Atque ea iſtius pars, ubi Chorus ſaltare & canere adſueverat, Ορχήστρα dicebatur, cujus in medio locatum erat Pulpitum, Græcis Λογεῖον, ſive Θυμέλη, dictum.

Ὑποσκήνιον, ſub Pulpito diſſepimentum, Muſicorum uſibus ſerviit.

Κοῖλον, ſive *Cavea*, ſpectatoribus adſignata fuit. Tres hanc partes æquali diſtantia ſupra invicem exſtructæ componebant, quarum infima præcipuæ dignitatis viris & magiſtratibus, media plebi, ſuprema mulieribus, erat dicata.

Quia vero Theatra ſuperne aperta eſſent, Porticus poſt Caveam, ad quas pluvia tempeſtate confugerent, exſtruxerunt.

Portus Athenis tres erant:

1. Πειραιεὺς, *Piræeus*, in Tribu Hippothoontide. Diſtabat ab urbe triginta quinque vel quadraginta ſtadiis, antequam ei jungeretur muro nobili, de quo paulo ante dictum. Quo tempore Themiſtocles navalia huc tranſtulit, cum Athenienſes Phalero præcipue uſi antea fuerant. Porro tres erant in Piræeo navium ſtationes. Prima, Κάνθαρος, a Canthаro heroe dicta. Secunda Αφροδίσιον, a duobus fanis Veneris, (Αφροδίτης) quorum alterum a Themiſtocle, alterum a Conone dicatum. Tertia, Ζέα, a frumento, quod Græci ζειὰν vocant. Habebat hic portus quinque porticus, quæ quia conjunctæ erant Μακρὰ στοὰ dicebantur. Geminum etiam ibi forum erat, quorum hoc haud procul a mari & longa porticu diſtabat: illud remotius a mari fuit, & ab iis præcipue frequentabatur, qui propius urbi habitabant. Atque horum alterum, uti videtur, *Hippodamium* (Ιπποδάμειος ἀγορὰ) appellatum, ab Hippodamo architecto, qui Piræeum urbi adſtruxit: erat ibi mercatus adeo celebris, ut commune Græciæ emporium diceretur. Hinc natum proverbium, Τὸν Πειραιέα μὴ κεναγγίαν ἄγειν, *Piræeum non afferre vaſorum inanitatem*, id eſt, famem. Denique, hunc Piræeum jam ſuo tempore Strabo, qui ſub Auguſto & Tiberio Coſſ. vixit, ad pauca quædam domicilia redactum tradit: quæ calamitas a Sylla ei illata fuiſſe videtur, a quo belli Mithridatici tempore incenſus eſt.

2. Μουνυχία, *Munychia*, collis haud procul a Piræeo, peninſulæ formam obtinens: tum natura, tum arte, idque a Thraſybulo præcipue, munitus. Nomen accepit a Munycho quodam, qui fanum ibi Dianæ Μουνυχίας ſtatuit, cujus tamen conditorem Embarum fuiſſe tradunt alii.

3. Φαληρὸν, *Phalerum*, in Tribu Antiochide. Diſtabat ab urbe triginta quinque ſtadiis, (ut Thucydides) viginti ad ſummum, (ut Pauſanias *Arcadicis pag.* 471. *Edit. Hanov.*) Navale erat omnium in Attica antiquiſſimum

ſimum : ex hoc enim Meneſtheus ad Trojam, & Theſeus ad Cretam, navigaturi ſolviſſe feruntur.

CAP. IX.

De Athenarum civibus, tribubus, &c.

TRIUM generum incolæ Atticæ fuerunt. 1. Πολῖται, ſive *Cives*. 2. Μέτοικοι, ſive *Inquilini*. 3. Δȣ̃λοι, ſive *Servi*. Dignitate & potentia cæteris ſuperiores erant Cives; penes hoſce enim imperium erat; ſed numero longe illos excedebant Servi; quippe maxima Civium pars complures Servos, vel qui ipſos comitarentur, vel qui eorum negotia peragerent, alere ſoliti erant. Cecropis tempore viginti Civium millia fuiſſe jam ante dixi: ſub Pericle (ut ex Plutarcho in *hujus Vita* liquet) minor ipſorum numerus fuit. Cum vero Demetrius Phalereus iis imperaret, priorem ſub Cecrope numerum millenario tantummodo ſuperabant, eodemque tempore Inquilinorum erant decem millia, Servorum vero quadraginta millia, ſicuti id ex cenſu juſſu Demetrii inſtituto, cujuſque mentionem facit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VI. apparet.

Atque hinc manifeſtum eſt, incrementum ipſorummet Athenienſium exigui plane momenti fuiſſe; ſed indies auctus hic incolarum numerus, qui ad eam magnitudinem, quo ſequentibus ſeculis pervenit, urbem provehebat, vel e Servis, vel ex Inquilinis conflatus erat, qui commercii ergo, vel alia ob commoda, Athenas habitatum veniebant; atque ſub Cecrope utriuſque hujus generis paucos, vel nullos fuiſſe, probatu haud difficile, quia ſcilicet, cum in recens condito ſuo imperio rari adhuc ſubditi reperirentur, ut peregrinis animum ad ſedes ſuas ibi figendas adderet, opus illi fuerit, ut eadem, quæ incolis, advenis etiam jura largiretur. Quin etiam lex quædam vetus exſtat apud Ariſtophanis Scholiaſtem *in Ran.* qua jubentur, quicunque Athenas habitandi cauſa commigrarunt, intra breve tempus in Cives cooptari. *Νόμος γὰρ ἦν τȣ̀ς ἐξ ἀλλοδαπῆς Ἀθήνησι κατοικεῖν ἐθέλοντας, εἰς πολίτας ἐνταῦθα χρόνον ὀλίγον διατρίψαντας ἐγγράφεσθαι.*

Elapſis deinde aliquot ſæculis jus civitatis acquirere haud valde difficile fuit; ſed cum incrementa caperet Athenienſium potentia, & glorioſa ipſorum facinora per omnem eos Græciam celebres redderent, ſummi favoris loco hoc jus habitum fuit, neminique, præterquam nativitate vel fama conſpicuis, vel iis, qui Reipublicæ inſignem navarant operam, conceſſum. Imo lege quadam cautum, ne quis civitate donaretur, niſi qui meritis clarus eſſet. Vid. Auctor *Orat. in Neæram.* Quæ lex lata eſt poſt devictum Mardonium ad Platæas. Quin. & ægre admodum ipſimet illi hoc adipiſci poterant; quippe Menoni Pharſalio, qui Athenienſibus, bello adverſus Eonem, prope Amphipolin, ducentorum equitum ſupplementum miſerat, quantumvis id deſideraret, negatum tamen fuit. Imo etiam Perdiccas, Macedoniæ Rex, poſtquam Athenienſibus contra Perſas auxilium tuliſſet, meram tantum *ἀτέλειαν*, ſive *immunitatem a tributo*, quod ab

Inquilinis pendebatur, non vero jus ſuffragii, vel alia Civibus communia jura, ſibi comparare potuit.

Nec tamen hæc rigida pertinacia, quæ proſpere geſtis eorum rebus victoriiſque ortum debebat, perpetuo pervicaces ipſos adeo reddidit, neque impedimento fuit, quo minus multi præclari viri, licet prioribus vel natalium ſplendore vel fortunis inferiores, in Civium numerum adſciſcerentur: quorum ex numero fuerunt Hippocrates Medicus, Ajacis filius Euryſaces, cum pluribus aliis, præter integram Platæenſium civitatem, quos ob inſignem bello Perſico navatam operam jure civitatis donarunt. Sed quamvis hiſce donationibus numerus Civium auctus eſſe forte dici queat, non tamen exinde aliquid incolis acceſſionis factum; ii enim perpetuo iidem numero remanſerunt, quoniam ſcilicet, qui hoc modo in Cives referebantur, raro jure ſuo uterentur, idque potius tanquam honoris inſigne, quam eo animo, ut ulla ratione ad ampliorem dignitatem ipſius auxilio proveherentur, ambirent. Inſuper Solonis lege cautum, ne quis civitate donaretur, niſi qui e patria in perpetuum exilium pulſus fuiſſet, aut tota cum familia Athenas commigraret artis ſuæ exercendæ cauſa: melius enim affectos erga Athenas fore putabat, ſi alibi terrarum nihil carius haberent. Vid. Plutarchus in *Solone*: *Παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ ὁ τῶν δημοποιήτων νόμος, ὅτι γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίᾳ τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι φασὶν αὐτὸν, οὐχ οὕτως ἀπελαύνοντα τοὺς ἄλλους, ὡς κατακαλούμενον τούτους Ἀθήναζε ἐπὶ βεβαίῳ τῷ μεθέξειν τῆς πολιτείας. καὶ ἅμα πιστοὺς νομίζοντα, τοὺς μὲν ἀποβεβληκότας τὴν ἑαυτῶν διὰ τὴν ἀνάγκην, τοὺς δ' ἀπολελοιπότας διὰ τὴν γνώμην.*

Civitas non potuit niſi a toto populo donari, unde Cives adſcititii vulgo dicebantur *δημοποιητοί*. Nec tamen id populi donum ratum erat, niſi ſequenti etiam concione, cui ad minimum ſex mille Athenienſes intereſſe debebant, comprobaretur.

In neminem conferri hoc jus niſi ex millium ad minimum Civium conſenſu poterat. Verum, ne alicujus auctoritas, vel commodum, invitos ipſos, ut iſtiuſmodi ſupplicationibus aures præberent, adigeret, privatim ſuffragia tulerunt, conjicientes nimirum exiguos calculos in urnas, eum in finem in concionibus ſuis a Prytanibus poſitas, qui & ipſimet ſufficientem calculorum numerum ſuffragium laturis ſuppeditare debebant: quin & peregrini, qui civitatem ambiebant, in concionem, antequam omnes ſuffragia tuliſſent, non admittebantur. Quibus omnibus peractis, ſi quis collato in ipſum honore indignus videretur, ad Curiam provocare licebat, cui poteſtas facta erat in vitam moreſque eorum inquirendi, eoſque ordine movendi, quos indignos reperiſſet, jus civitatis revocando, quod ignorantia & imprudentia vulgi conceſſum fuerat, atque hoc infortunium Pytholao Theſſalo & Apollonidi Olynthio accidit; ut legere eſt apud Demoſth. *Orat. in Ariſtocrat.*

Cum in civitatem admittebantur, in Cives Athenienſes renunciabantur relati, omnibuſque honoribus, privilegiis, & immunitatibus ornati donatique; & jure poterant participes fieri & adeſſe in peragendis omnibus Civium ſacris ritibus & myſteriis, iis duntaxat exceptis, quæ certis quibuſdam

dam nobilibus familiis propriæ erant, veluti Eumolpidarum, Cerycum, Cynidarum, quibus certa quædam ſacerdotia, certaque ſacra peculiaria erant, aut potius (ut quidam exiſtimant) ab omnibus ſacerdotiis arcebantur: quippe cum a familiarum iſtarum ſacerdotiis cæteri etiam indigenæ repellerentur: exceptis etiam muneribus Novem Archontum, quæ obire non niſi Civibus natis Athenienſibus conceſſum erat, ut Religio & Reſpub. a ſolis indigenis adminiſtrari poſſent: quibus tamen adſcititiorum Civium liberi adnumerabantur; denique in certam quamdam Tribum & Centuriam admittebantur, atque ita toti huic cærimoniæ finis imponebatur. Vid. Demoſthen. *Orat. in Neæram.*

Cives nati Athenienſes ii erant, quorum vel uterque, vel alteruter ex parentibus, Athenienſis; refertque Ariſtoteles *Polit. lib.* III. *cap.* V. in nonnullis Rebuſpublicis ab initio eos pro liberis habitos fuiſſe, qui libera matre nati fuerant; verum indies aucto incolarum numero, eos tantum liberos exiſtimatos, qui ex ambobus liberis parentibus eſſent progeniti. Atque ita hoc Athenis evenit; ibi enim lege cautum, ne notho, vel nothæ, jus eſſet cognationis; idque a Solone, uti conſtat ex Ariſtophanis *Avibus pag.* 602. *Edit. Amſtelod.*

> Ερῶ δὲ δὴ ϗ τὸν Σόλωνός σοι νόμον.
> Νόθῳ δὲ μὴ εἶναι ἀγχι-
> στείαν.
>
> *Dico autem jam & Solonis tibi legem:*
> *Spurio autem non eſſe affinitatem.*

Quæ lex tacito conſenſu abrogata eſt, donec Pericles, cum ejus in Republica exiſtimatio vigeret, & cum ex legitimo matrimonio filios ſuſcepiſſet, legem tulit, ut ii duntaxat pro veris civibus Athenienſibus haberentur, qui ambobus parentibus Athenienſibus civibus nati eſſent; & poſtquam populo, ut id concederet, perſuaſiſſet, tantum non quinque millia libertate orbata, & pro ſervis vendita fuerunt, eorumque, qui examini ſatisfeciſſent, & propterea remanſiſſent in Republica, & pro vere natis Athenienſibus exiſtimati & probati fuiſſent, numerus cenſu inſtituto quatuordecim mille & quadraginta homines complexus fuiſſe repertus eſt. Poſtea vero cum omnes ſuos legitimos filios amiſiſſet ipſe ille Pericles, eo uſque Athenienſium pellexit animos, ut legem hanc abrogarent, eique concederent, ut nothum ſuum filium in propriam ſuam Tribum paterno ſub nomine referret; hiſce enim damnis ſatis ipſum pœnarum ob priorem arrogantiam ſuperbiamque dediſſe exiſtimabant, atque ſatis acriter ſevereque divinam in eum animadvertiſſe vindictam, cujus tantam expertus acerbitatem eſſet, atque id quod petebat, & peti & concedi poſſe (uti Plutarchus in *Pericle* refert) reputabant.

Eadem lex poſtea revocata eſt ab Ariſtophonte Rhetore in prætura Euclidis poſt exactos triginta Tyrannos. Tunc enim ſtatutum, pro nothis habendos eſſe, qui non erant matribus civibus nati. Caryſtius Ιστορικῶν Ὑπομνημάτων *lib.* III. Αριστοφῶν δὲ ὁ Ρήτωρ τὸν νόμον εἰσήνεγκεν ὑπὸ Εὐκλείδου Αρχον-

τος. Ος ἂν μὴ ἐξ ἀςῆς γέννηται, νόθον εἶναι. *Ariſtophon autem Rhetor legem hanc induxit ſub Euclide Archonte. Quicumque ex cive non natus ſit, nothum eſſe.* Liberos enim legitimos niſi ex legitima uxore procreare non poterant: legitima autem uxor nulla habebatur præter civem, cæteræ concubinæ erant. Hinc apud Homeri Interpretes *Iliad. ν.* & Pollucem *lib.* III. Νόθος, ὁ ἐκ ξένης, ἢ παλλακίδος. *Nothus, ex peregrina, aut pellice* natus. At, Γνήσιος, ὁ ἐκ γυναικὸς ἀςῆς καὶ γαμετῆς, τουτέςιν, ἐκ νομίμων γάμων. *Legitimus, ex muliere cive & nupta, id eſt, ex legitimo matrimonio*, progenitus.

Si qui ex dimidio, quaſi dicas, ſanguine eſſent, & libertate donarentur, ſemper inferiores, minorique in honore iis, qui ex integro, habiti fuerunt; variaque iis ſigna, & conſuetudines, quibus ab aliis diſtinguerentur, fuerunt, veluti præcipue, quod iis, qui alterutro tantum parente Athenienſi eſſent, ſeſe exercere in aliquo ex Gymnaſiis, quæ ab utroque parente Athenienſi natis frequentabantur, non liceret, ſed ſolummodo in Cynoſarge, loco extra urbem ſito; atque hoc ignominiæ notam fuiſſe docuit Themiſtocles, qui alteram tantum partem Athenienſi ſanguine cum natus eſſet, ut hanc diſtinctionem vel tolleret, vel ſaltem imminueret, nobilibus Athenienſibus perſuaſit, ut ſecum ſeſe exercerent. Vid. Plutarch. in *Themiſtocle*. Eodem in loco curia quædam erat, coram qua ii, quos illegitimos eſſe ſuſpicio erat, examinabantur, quique rei peragebantur, libertate, quam falſo ſibi vindicabant, orbati pro ſervis vendebantur.

Porro graviſſimum crimen putabant, ſi quis peregrinus civitatis jus aſſumeret: adeo ut quicunque accuſabantur τῆς ξενίας, (id enim erat huic actioni nomen) in vincula ſtatim conjicerentur, & carceris pœnam neceſſario ſuſtinerent, priuſquam coram judicibus ſiſterentur, idque ad gravitatem hujus ſceleris teſtandam: ut docet Demoſthenes *in Timocrat.* & Ulpianus. Nec ſatis fuit ſemel ſe purgaſſe, quin eum licuit cuivis ad Theſmothetas denuo in jus vocare, ſi judices muneribus corrupiſſe probabiliter ſuſpectus eſſet.

Et quo civitas falſis nominibus purgaretur, inſtituta fuit diſquiſitio (διαψήφισις) Archia Prætore anno ſecundo Olympiadis nonageſimæ, ut conſtat ex Harpocratione, & Olympiadum Deſcriptore anonymo. Hæc autem diſquiſitio fiebat a viris ejuſdem pagi, (δήμου) utpote qui ad cognoſcendum de vicinis & municipibus ſuis aptiſſimi erant. Cum itaque mota eſſet de cujuſpiam titulo lis, pagi iſtius Præfectus (Δήμαρχος) quem penes erat τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ſive *liber civium nomina continens*, δημότας ſuos convocabat. Recitatis dein e lexiarchico omnium, qui pagum illum incolebant, nominibus, qui pereginitatis poſtulabatur, avos ſuos, eorumque φρατρίαν, ſive *familiam*, oſtendere & idoneis teſtibus probare tenebatur, ſi indigenam ſe diceret: alioquin, ſi adſcititius eſſet, publica decreta, quibus in civitatem cooptatus fuerat, proferebat. Tum δημόται jurati, ante ſolis occaſum, (qui præſtituti temporis terminus erat) foliis vel fabis ſententiam ferebant, idque private, odii declinandi cauſa. Albæ fabæ ſi numero ſuperiores eſſent, vincebat reus: ſin nigræ, ex albo civium expungi, atque inter inquilinos referri debebat, indeque dictus eſt ἀπεψηφισμένος, & ipſa res ἀποψήφισις. Vid. Demoſthenes

in

in Eubulid. Pollux *lib.* VIII. Heſychius, & Suidas. Sin condemnatus non acquieſceret ſuorum δημοτῶν judicio, Theſmothetæ judices ipſi dabant, quorum judicio ſi vinceret, in ſuam familiam reſtituebatur: ſin damnatus eſſet, in ſervitutem vendebatur: ut Auctores modo citati tradunt.

Ne quis autem ſe civem falſo dicere poſſet, pater unuſquiſque liberos, quos e legitimis nuptiis ſuſceperat, quoſque ſecundum leges adoptarat, inter φράτορας ſuos referre tenebatur, jurejurando profitens, eos a ſe legitime ſuſceptos, aut ſecundum Athenienſium jura adoptatos. Vid. Iſæus *de Apollodori hæred.* Nec tamen jurato patri fides ſemper habita eſt, ſed φράτορες ſuffragiis privatis conſenſum ſuum, aut diſſenſum ſignificabant. Leg. Demoſthenes *in Macart.* Quod ſi Φράτορες juvenem admittere nollent, adverſus illos judicio experiri licebat. Vid. Demoſthen. *in Neæram*. Atque ita demum, qui vere γνήσιοι, vel legitime adoptati reperiebantur, τῶν φρατόρων albo ſuo paternoque nomine inſcripti ſunt, hac forma, Θράσυλλος Απολλοδώρου. Vid. Iſæus *Orat. citata*. Hoc autem album dicebant κοινὸν γραμματεῖον. Et adoptivi quidem Thargeliorum feſto, geniti vero Apaturiorum tertia die, quæ dicta Κουρεῶτις, inſcribi ſolebant. Quo anno inſcriptio hæc facta fuerit, incertum eſt. Alii enim tribuunt primo anno, cum *Etymologici* Auctore *Voc.* Απατούρια: Εν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ τοὺς γεννωμένους ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ παῖδας τότε ἐνέγραφον. *In hoc feſto natos illo anno pueros tunc inſcribebant*. Alii tertio, aut quarto, ut ſcribit Proclus *in Platonis Timæum:* Η δὲ τρίτη (ἡμέρα Απατουρίων) Κουρεῶτις. ἐν ταύτῃ γὰρ τοὺς κούρους ἐνέγραφον εἰς τοὺς φρά τορας τριετεῖς ἢ τετραετεῖς ὄντας. *Tertia autem (dies Apaturiorum)* Κουρεῶτις dicta: *in illa enim pueros inſcribebant inter contribules, qui triennes, aut quadriennes erant*. Cnemon apud Heliodori *librum* I. inſcribitur in φράτορας, ubi prima elementa didicit. Denique apud Ariſtophanem in *Ranis Act.* I. *Scen.* VII. *pag.* 231. *Edit. Aurel. Allobrog.* Chorus Archidemum exagitat, quod necdum inſcriptus fuiſſet τῷ φρατόρων albo annos natus ſeptem:

Βούλεσθε δῆτα κοινῇ
Σκώψωμεν Αρχέδημον;
Ος ἑπτέτης ὢν οὐκ ἔφυσε φράτορας.

Vultiſne, ut una
Taxemus Archidemum?
Qui ſeptennis exiſtens non edidit tribules.

Quem tamen locum Scholiaſtes vetus ad Archidemi peregrinitatem reſpicere haud ſine probabilitate putavit. Sed quicquid hiſce de verſibus ſtatuatur, ex dictis certum eſt, non omnes eodem ætatis anno inſcriptos fuiſſe.

Alia duo tempora numerantur, quibus Athenienſes liberorum ſuorum nomina inſcribere ſolebant, quæ quia cum jam dicta inſcriptione a nonnullis doctis viris male confundi ſolent, non incommode huc referantur. Quippe ſecunda inſcriptio erat in album Epheborum, cujus legitimum tempus erat annus decimus octavus, ut clare docet Pollux *lib.* VIII. *cap.* IX. Καὶ εἰς μὲν τοὺς Εφήβους εἰσῄεσαν ὀκτωκαίδεκα ἔτη γενόμενοι. *Et in Ephebos quidem*

dem

dem intrabant nati octodecim annos. Quod autem hæc inſcriptio in Ephebos cum priori illa in φράτορας confundatur, inde fuiſſe videtur, quod utraque fieret eadem die, nempe tertia Apaturiorum, quam etiam Κουρεῶτιν nonnulli tradunt dictam *ἀπὸ τοῦ κείρειν τὴν κόμην*, quod Ephebi tum comas tonderent, quas pro veteri more Deo cuipiam alebant; quod certe non poteſt illis convenire, qui in φράτορας inſcripti fuere.

Tertia demum profeſſio fiebat apud τοὺς δημότας, id eſt, *viros ejuſdem pagi*, (δήμου) ante Panathenæa (Vid. Demoſthenes *in Leocharem*) anno ætatis viceſimo. Inſcribebantur τῷ ληξιαρχικῷ γραμματείῳ, ſive libro cui inerant nomina eorum, qui in eo pago admittebantur ad τὰς λήξεις (*hæreditates*.) Ab hoc enim tempore incipiebant eſſe ſui juris, & ſua negotia tractare. Teſtis præter alios Julius Pollux *loc. cit.* Εἰκοστῷ δ' ἔτει ἐνεγράφοντο τῷ ληξιαρχικῷ γραμματείῳ. ὁ δὲ εἰς ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγγραφεὶς ἤδη τὰ πατρῷα παραλαμβάνει. ἡ δὲ πατρῴα οὐσία καὶ λῆξις ἐκαλεῖτο. *Vigeſimo autem anno inſcribebantur in libro nomina civium continente: huic vero libro inſcriptus jam paterna bona accipiebat: atque ſubſtantia paterna etiam* λῆξις *vocabatur*. Hinc dicebantur εἰς ἄνδρας ἐγγράφεσθαι, *inter viros ſcribi*.

Poſtquam formam quamdam Imperii inter Athenienſes ſtabiliſſet Cecrops, quo melius juſtitiam exerceret, atque fraudibus artibuſque illicitis, quæ in mercatura evenire poſſent, obviam iret, in quatuor eos diviſit Φυλὰς, vel *Tribus*; ſingulas Tribus in tres ſubdiviſit partes, quæ Τριττὺς, *Trittys*, ſive *Ternio*, Ἔθνος, *Gens*, vel Φρατρία, *Curia*, nuncupabantur; harum denuo ſingulas in triginta Γένη, vel *Familias*, quæ, quia triginta conſtarent hominibus, Τριακάδες dictæ, diremit; quique harum membra erant, Ὁμογάλακτοι, ſive *Collactanei*, & Γεννῆται, ſeu *Cognati*, non ob aliquam conſanguinitatis cauſam, ſed ſolummodo quia in eodem pago viverent, & ſimul educarentur, & in unum corpus vel ſocietatem cogerentur, vocati fuerunt; quin & iidem Ὀργεῶνες dicti, quoniam eorumdem ſacrorum participes eſſent, eoſdemque Deos una colerent, ab *Orgiis* ſcilicet; Ὄργια enim, quamvis proprie Bacchi Myſteria ſignificent, ſæpe etiam pro cærimoniis in cultu alterius cujuſpiam Numinis uſurpatis ſumi ſolent. Leg. Pollux *lib.* III. *cap.* IV. *lib.* VIII. *cap.* IX.

Tribuum nomina hæc fuerunt. 1. Κεκροπὶς, a Cecrope denominata; quippe Veteres, præ ſerio memoriam ſuam poſteritati commendandi deſiderio, urbes, vel regiones, vel alia quævis monumenta, quæ aliqua veri ſpecie in ſecutura ſæcula permanſura eſſe augurabantur, de propriis ſuis nominibus denominare ſoliti erant. 2. Αὐτόχθων, ab ejuſdem nominis Rege, quem nonnulli ante Cecropem in parte quadam Atticæ regnaſſe referunt; vel potius quia Athenienſes Αὐτόχθονες appellari non mediocriter ambiebant. 3. Ακταία, ab Actæo, vel Actæone, alio ante Cecropem Rege; vel ab ἀκτῇ, ſive *littore*, quia nempe magna pars Atticæ, eaque præcipue, quam illa Tribus inhabitavit, ad mare ſita erat, atque hanc ob rationem tota regio nonnunquam *Acte* dicta fuit. Quin eadem de cauſa quarta Tribus Παραλία, ſive *Maritima*, quoniam ſcilicet mari vicina eſſet, nuncupata fuit.

Nova tamen iis nomina, regnante Cranao, impoſita fuerunt, dictæque

ſunt,

ſunt, 1. Κραναῒς, a Regis nomine. 2. Ατθὶς, a Cranai filia Atthide. 3. Μεσόγαια, *Mediterranea*. 4. Διακρὶς, *Petroſa*. Atque haſce duas a ſitu ſic nuncupatas eſſe crederem; poſterior enim in confragoſo ſita fuit littore, prior vero in interiori parte regionis.

Cum vero ad regnum perveniſſet Erichthonius, a Jovis, Minervæ, Neptuni, & Vulcani nominibus, 1. Διὰς, 2. Αθηναῒς, 3. Ποσειδωνιὰς, 4. Ηφαιστιὰς, ab ipſo denominatæ fuerunt, ut diſcimus ex Polluce *lib.* VIII. *cap.* IX.

Poſtea ſub Erechtheo nova iis nomina a filiis Jonis, magnæ inter Athenienſes dignitatis viri, & exercituum ipſorum ducis, (uti narrat Herodotus *lib.* VIII. *cap.* XLIV.) indita fuerunt. En tibi hæc nomina. 1. Γελέοντες. 2. Οπλῖται. 3. Αἰγικόρεις. 4. Αργάδεις. Atque de hiſce nominibus intelligendus eſt Euripides, cum Minervam de Ione ſic loquentem introducit *Ion.* ad finem:

Λαβοῦσα τόνδε παῖδα, Κεκροπίων χθόνα
Χώρει, Κρέουσα, κ' εἰς θρόνους τυραννικοὺς
Ιδρυσον· ἐκ γὰρ τοῦ Ερεχθέως γεγὼς
Δίκαιος ἄρχειν τῆς γ' ἐμῆς ὅδε χθονὸς,
Εσαι τ' ἀν' Ελλάδ' εὐκλεής. οἱ τοῦδε γὰρ
Παῖδες γενόμενοι τέσσαρες ῥίζης μιᾶς,
Επώνυμοι γῆς, κἀπιφυλίου χθονὸς
Λαῶν ἔσονται, σκόπελον οἳ ναίουσ' ἐμόν.
Γελέων μὲν ἔσαι πρῶτος· εἶτα δεύτερον
Οπλητες, Αργαδεῖς τ', ἐμῆς τ' ἀπ' Αἰγίδος
Εμφυλον ἕξουσ' Αἰγικορεῖς.

Accipiens hunc filium, ad Cecropiam terram
Vade, Creuſa, & in thronis regiis eum
Colloca. Nam ex Erechthei poſteris *natum*
Hunc æquum eſt imperare meæ terræ,
Eritque per totam Græciam clarus. Hujus enim
Filii quatuor ex una radice nati,
Cognomines terræ, diſtributique in Tribus agri
Populorum erunt, qui rupem meam habitant.
Geleon quidem primus erit: deinde ſecundum
Hopletes, tertium *autem Argades*, *&* quartum
denominatum *a mea Ægide*
Ægicoreis habebunt tribulem, &c.

Quin & Herodotus *lib.* v. *cap.* LXVI. ac Pollux in eadem verſantur opinione, quamvis alii hic iis contradicant, veluti e Plutarcho in *Solone* liquet, qui earum nomina paulo aliter recenſet. Verba ejus hæc ſunt Καὶ τὰς φυλάς εἰσὶν οἱ λέγοντες οὐκ ἀπὸ τῶν Ιωνος υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γενῶν, εἰς ἃ διῃρέθησαν οἱ βίοι τὸ πρῶτον, ὠνομάσθαι· τὸ μὲν μάχιμον ὁπλίτας, τὸ δ' ἐργατικὸν ἐργάδεις· δυεῖν δὲ τῶν λοιπῶν τελέοντας μὲν, τοὺς γεωργοὺς, αἰγικόρεις

δὲ,

δὲ, τὰς ἐπὶ νομαῖς καὶ προβατείαις διατρίβοντας. Ac ſunt qui dicunt Tribus non ab Ionis filiis, ſed a generibus, in quæ diſtributa a primordio ſtudia hominum fuerunt, nomina ſortitas eſſe : milites *quidem* ὁπλῖται, artifices ἐργάται: *reliquorum autem duorum*, agricolæ, γεωργοὶ, paſtores *vero ac* pecuarii αἰγικόραι.

Poſt hæc, cum incolarum numerus augeretur, Cliſthenes conſulto Apollinis Oraculo (ut in ſingulis alicujus momenti rebus fieri ſolebat) numerum Tribuum mutavit, & quatuor prioribus decem alias ſuperaddidit, iiſque nova nomina indidit, a certis quibuſdam priſcis Heroibus deſumta, qui omnes, excepto Telamonis filio Ajace, in Attica nati erant; Ajaci enim inter reliquos, utpote vicino, amico, & in bellis ſocio, locum adſcripſit, juxta Herodotum & Pollucem *locis citatis*; quippe Ajax (ut refert Homerus *Iliad. β.*) ſuas copias cum Meneſthei Athenienſium ducis copiis junxerat:

Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας,
Στῆσε δ' ἄγων ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

Ajax vero e Salamine adduxit duodecim naves,
Et diſpoſitas duxit ubi Athenienſium phalanges ſtabant.

Quin & Plutarchus narrat, cum inter Athenienſes & Megarenſes de Salamine lis exorta eſſet, cumque Spartanos ad eam litem dirimendam advocaſſent, hæc ex Homero carmina Solonem citaviſſe, atque adeo, quoniam hæc ad jus ipſorum in illam inſulam confirmandam multum conferrent, magno ipſos beneficio ſibi devinxiſſe. Ad rem ut redeamus, Heroes illi ἐπώνυμοι, ab imponendo ſcilicet Tribubus nomine, dicti, & in eorum honorem juxta Curiam ſtatuæ erectæ fuerunt. Horum a Pauſania ſequentia recenſentur nomina, Erechtheus, Cecrops, Ægeus, Pandion, Acamas, Antiochus, Leo, Œneus, Hippothoon, Ajax. Tribuum vero hæc fuerunt nomina, Ερεχθηὶς, Κεκροπὶς, Αἰγηὶς, Πανδιονὶς, Ακαμαντὶς, Αντιοχὶς, Λεοντὶς, Οἰνηὶς, Ιπποθοωντὶς, Αἰαντίς.

Poſtea, quando Antigonus & Demetrius a ſervitute Macedonica Athenienſes liberaſſent, eorumdem Tribus auxerunt, priorique ipſarum numero duas addiderunt, quæ in liberatorum ſuorum honorem de ipſorum nominibus Αντιγονὶς & Δημητριὰς dictæ. Vid. Plutarchus in *Demetrio*. Verum cum gratus Athenienſium animus non diutius ſe prodidiſſet, quam prædicti illi duo Principes bona & felici fortuna uſi fuiſſent, priora harum Tribuum nomina ſtatim immutata fuerunt, dictæque ſunt Ατταλὶς & Πτολεμαὶς, altera ſcilicet ab Attalo Pergami Rege, altera vero a Ptolemæo Rege Ægypti, a quibus Athenienſes eximiis quibuſdam beneficiis erant affecti. Leg. Stephan. *Voc.* Ατταλὶς & Βερενικίδας.

Atque hic conſtans Athenienſium Tribuum numerus fuit, qui quamdiu ſuam tutata libertatem eſt civitas, formamque ſuam Reipublicæ ſervavit, perpetuo remanſit. Harum ſingulæ primo in triginra Γένη, *Genera*, ſeu potius *Familias*, diviſæ fuerunt, quæ denuo ſingula hominibus triginta conſta-

ſtabant, juxta Pollucem *loc. cit.* Ut autem mutuum commercium eo melius foverent, & ſocietatem amoremque inter ipſas invicem promoverent, ſolennia iis feſta erant a Solone primum inſtituta, ad quæ omnes conveniebant; lætique & hilares convivia peragebant, ex Athen. *Dipnoſoph. lib.* xv. Porro horum cœtuum nomina ab iis, qui ibi congregabantur, deſumpta; ſi enim tota φυλὴ, ſeu *tribus*, eo ſe conferret, *δεῖπνον φυλετικὸν*, *convivium tribule*, dictum; ſi ſolummodo quædam φρατρία, ſive *curia*, tunc *δεῖπνον φρατρικὸν*, *convivium curiale*; vel ſi δῆμος, ſive *pagus*, quiſpiam, *δεῖπνον δημοτικὸν*, *convivium paganum*.

Exigui Pagi in Attica erant hi Δῆμοι, quorum plures ad ſingulas pertinebant Tribus, & licet in negotiis Reipublicæ conjuncti cenſerentur, ſeorſum tamen ſuas domos habitabant, diſtinctoſque in divino cultu peragendo ritus & cærimonias obtinebant, quin & diverſi ipſis Dii erant; ſinguli enim peculiaria numina adorabant, licet unanimi omnes conſenſu Minervam, utpote tutelarem totius regionis Deam, colerent: reliquis vero Diis certæ quædam duntaxat partes adſignatæ, atque propterea Minerva unica ſuprema gubernatrice hi inferiores erant. Atque iſte circa religionem diſſenſus antiquiſſimus fuit, ſimulque cum ipſa Republica exortus eſt; cum enim Theſeus iis perſuaſiſſet, ut ruſticas ſuas domos relinquerent, & in unam civitatem convenirent, proavorum ſuorum Deos deſerere impium nullaque expiandum ratione facinus exiſtimarunt; quapropter e re ſua, & reverentiæ, quam tutelaribus Diis ſuis deberent, congruum magis duxerunt, ut eoſdem iis exhiberent honores, eademque, quæ antea ſoliti erant, loca ipſos colendi ergo adirent. Leg. Livius, Pauſanias *Atticis*.

Maximus horum Δήμων uſus in legum formulis contractibuſque erat; horum enim ope, omni fraudi, impoſturæ, erroribuſque obviam ibatur. Atque hinc præciſæ illæ in eorum ſcriptis clauſulæ, veluti N. filius N. e Tribu Æantide, e Pago Rhamnunte, &c.

Centum ſeptuaginta quatuor numero hi Pagi fuerunt, ex Euſtath. *Iliad.* β. Strab. *lib.* IX. quorum nonnulli cum ejuſdem nominis eſſent, ſitu diſtinguebantur, vocabanturque καθύπερθεν, *ſuperiores*, & ὑπένερθεν, *inferiores*. Hi omnes in majores & minores dividebantur; μικροὶ, vel *minores*, erant ſequentes, ſecundum Pauſaniam *Atticis*, Αλιμȣσιοὶ, Ζωϛὴρ, Προσπάλτιοι, Αναγυράσιοι, Κεφαλῆνες, Πρασιεῖς, Λαμπρεῖς, Φλυεῖς, Μυῤῥινȣ́σιοι, Αθμονεῖς, Αχαρναὶ, Μαραθὼν, Βραυρὼν, Ραμνȣ̃ς. Reliqui majores erant; en tibi eos promiſcuo ſecundum ipſorum Tribus ordine.

ΚΕΚΡΟΠΙΣ.

Αἰξώνη,
Δαιδαλίδαι,
Επικεῖδαι,
Ξυπήτη,
Πίθος,
Συπαληττὸς,
Τρινεμεῖς,
Αθμονὸν, ἢ Αθμονία.
Αλαὶ,
Φλύα.

ΕΡΕΧΘΗΙΣ.

Αγραύλη, ἢ Αγροίλη,

Εὐωνυμία, ἢ Εὐώνυμος,
Θήμακοι, ἢ Θήμακος,
Κηφισία,
Λαμπρὰ καθύπερθεν,
Λαμπρὰ ὑπένερθεν, ἢ παράλιος,
Παμβωτάδαι,
Περγασὴ,
Συβρίδαι,
Φηγοῦς,
Αναγυροῦς,
Κήδαι.

ΠΑΝΔΙΟΝΙΣ.

Αγγελὴ,
Κυδαθηναίων,
Κύθηρον,
Οα, ἢ Οεῖς,
Παιανιὰ καθύπερθεν,
Παιανιὰ ὑπένερθεν,
Προβάλινθος,
Στειριὰ,
Φηγαία,
Μυῤῥινοῦς.

ΑΙΓΗΙΣ.

Αλαὶ,
Αραφηνίδες, ἢ Αράφην,
Βατὴ,
Γαργηττὸς,
Διομεία,
Ερεχθία,
Ερίκρια,
Εχρία,
Ικαρία, ἢ Ικάριος,
Κολυττὺς,
Κυδαντίδαι,
Πλωθειὰ,
Τίθρας,
Φηγαία,
Φιλαίδαι,
Χολλίδαι,
Ιωνίδαι.

ΑΚΑΜΑΝΤΙΣ.

Αγνοῦς,
Ειρισίδαι.
Ερμὸς, ἢ Ερμοὶ,
Ηφαιστιάδαι,
Θόρικος,
Ιτέα,
Κίκινα,
Σφηττὸς,
Χολαργεῖς, Χολαργία, ἢ Χόλαργοι,
Κεφαλὴ,
Πρόσπαλτα,
Κυρτιάδαι.

ΛΕΟΝΤΙΣ.

Αἰθαλίδαι, ἢ Αἰθαλία,
Αφίδνα,
Δειράδες,
Εκάλη,
Εὐπυρίδαι,
Κηττοὶ,
Κρωπία,
Λευκόνιον,
Οἶον Κεραμεικὸν,
Παιονίδαι,
Πήληκες,
Ποταμὸς,
Σκαμβωνίδαι,
Σούνιον,
Υβάδαι,
Φρέαῤῥοι,
Μαραθὼν,
Αλιμοῦς,
Χολεῖδαι.

ΙΠΠΟΘΟΩΝΤΙΣ.

Αζηνιὰ,
Αμαξαντεία,
Ανάκαια,
Αχραδοῦς,
Δεκέλεια,

Ελα-

Ελαιεὺς, ἢ Ελαιῦς,
Ελευσὶς,
Εροιάδαι,
Θυμοιτάδαι,
Κειριάδαι,
Κορυδαλλὸς,
Οἶον Δεκελεικὸν,
Οἰνέη πρὸς Ελευθέραις,
Σφενδάλη,
Κοίλη.

ΑΝΤΙΟΧΙΣ.

Αἰγιλία, ἢ Αἰγίλος,
Αλωπεκὴ, ἢ Αλωπεκαὶ,
Αμφιτροπὴ,
Ανάφλυστος,
Ατήνη, ἢ Ατηνία,
Βήσσα,
Θοραὶ,
Κριῶα,
Λευκοπύρα,
Μελαινεῖς, ἢ Μέλαιναι,
Παλλήνη,
Πεντέλη,
Σημαχίδαι,
Φάληρον,
Λίκκον.

ΑΙΑΝΤΙΣ.

Οἰνέη πρὸς Μαραθῶνι,
Τιτακίδαι,
Τρικόρυθος,
Ραμνῦς,
Ψαφίδαι.

ΟΙΝΗΙΣ.

Βῦτεια, ἢ Βυτάδης,
Επικηφισία,
Θρία, ἢ Θρίω,
Ιπποδαμάδαι,
Λακία, ἢ Λακιάδαι,
Λυσία,
Μελίτη,
Οὴ, ἢ Οἴη,
Περιθοῖδαι,
Πτελέα,
Φυλὴ,
Αχάρναι,
Τυρμίδαι.

ΠΤΟΛΕΜΑΙΣ, ἢ ΑΝΤΙΓΟΝΙΣ.

Βερενικίδαι,
Θυργωνίδαι,
Κονθύλη.

ΑΤΤΑΛΙΣ, ἢ ΔΗΜΗΤΡΙΑΣ.

Απολλωνιεῖς.

Præter hos, complures alii Pagi fuerunt, de quibus, ad quam pertinerent Tribum, incertum eſt; iſtiuſmodi fuerunt,

Αγρα,
Αγχισμος,
Αμφιάδη,
Αρχίλαια,
Αστυπάλαια,
Αταλαντη.
Βελβίνη,
Βραύρων,
Υδρῦσα,
Υμήττιοι,
Φορμίσιοι,
Χιτώνη,
Βριλησσὸς,
Εννα,
Εχελίδαι,
Ζωστὴρ,
Θριὼν,
Κοθοκῖδαι,
Κυνόσαργες,
Σποργιλὸς,
Υσιαι,
Φρίττιοι,
Ορωπὸς,
Κεραμεικὸς ἔξω τῆς πόλεως,
Λαύριον,
Ληναῖον,

Λίμναι, Μȣνυχία, Παρνεῖς, Πνὺξ, Πατρόκλȣ βόθρος, Σίρον, Φαυρὰ, Φορῶν, Ψυτταλία, Φαρμακȣ̃σαι, &c.

CAP. X.

De Inquilinis & Servis Athenienſibus.

SECUNDUM Atticæ incolarum genus Μέτοικοι, *Inquilini*, fuerunt appellati, quo vocabulo iſtiuſmodi deſignabantur homines, qui e peregrina advenientes regione, ſedemque ſuam in Attica figentes, a Concilio Areopagitico admiſſi in publicum catalogum referebantur. Vid. Ariſtophanis Scholiaſtes *in Aves*. A Πολίταις, ſive *Civibus*, hoc differebant, quod non ingenui Athenienſes, ſed ex alia civitate vel ipſimet oriundi eſſent, vel ab iſtiuſmodi alio oriundis deſcenderent. A Ξένοις, ſive *Peregrinis*, autem diſtinguebantur, quoniam hi ad breve tantum tempus ibi commorabantur; Μέτοικοι vero fixum habebant domicilium, & eodem loco, in quem ſeſe contulerant, perpetuo degere amabant.

In urbe habitare iis permiſſum erat, propriaque ſua negotia, nemine impediente, obire, ſed nullis publicis muneribus fungi, nec ſuffragium in concionibus ferre, nec ullo modo imperii participes eſſe poterant; verum perpetuo ſeſe quaſi pro ſpectatoribus in theatro gerere, nec ulla ratione Reipublicæ negotiis ſeſe immiſcere, eorumve curam habere, ſed patienter decretis a Civibus factis ſeſe ſubmittere, omneſque regionis leges & conſuetudines ſervare debebant. Atque hinc Ariſtophanes apud Suidam eos paleæ comparat, utpote qui incommodam & inutilem Reipublicæ partem conſtituerent:

Τȣ̀ς γὰρ Μετοίκȣς ἄχυρα τῶν ἀςῶν λέγω.

Inquilinos enim paleam civium voco.

Nihil agere aut nullum negotium proprio nomine obire conceſſum ipſis erat; verum aliquem ex Civibus neceſſe erat ut eligerent, cujus curæ ac patrocinio ſeſe committerent, cujuſque officium erat eos ab omni vi & oppreſſione tutari. Atque hoc in Terentii *Eunucho Act. ult. Scen. ult.* edocemur, ubi Thais ſeſe Phædriæ familiæ commendat:

—— CH. *Tum autem Phædriæ,*
Meo fratri, gaudeo amorem eſſe omnem in tranquillo, una eſt domus,
Thais patri ſe commendavit, in clientelam & fidem
Nobis dedit ſe.

Atque

Atque is, cujus ſe fidei committebant, Προϛάτης, *Patronus*, dicebatur, cui varia ab iis obſequia exigere licitum erat, quæ ſi non rite præſtabant, vel ſi patronum eligere negligebant, actio in eos dabatur, (quæ Απροϛασίȣ δίκη, ſive *Actio propter non electum patronum*, dicta apud Polemarchum) bonaque ipſorum ærario adjudicabantur.

Ob ſingularia iis conceſſa jura, varia etiam ipſis officia peragenda Reſpublica impoſuit; exempli gratia, in Panathenæis, feſto in honorem Minervæ celebrato, viri certa quædam vaſa, quæ Σκάφαι, mulieres autem alia, quæ Υδρίαι dicta, adportare tenebantur, atque hinc eſt, quod viri nonnunquam Σκαφηφόροι, vel Σκαφεῖς, mulieres vero Υδριαφόροι, a Poetis Comicis nuncupentur. Eædem Σκιαδηφόροι dictæ ſunt, quod ferrent etiam σκιάδεια (*umbellas*), quibus a matronis virginibuſque, quibus jus civitatis erat, ſolem arcebant. Qui mos ortus videtur poſt Xerxem & Perſas e Græcia fugatos, ubi Athenienſes proſpero ſuarum rerum ſucceſſu inſoleſcere cœperunt: ſic enim Ælianus *Var. Hiſt. lib.* VI. *cap.* I. Αθηναῖοι εὐτυχίας λαβόμενοι, τὴν εὐπραγίαν σωφρόνως ȣ̓κ ἤνεγκαν· τὰς γȣ̃ν παρθένȣς τῶν μετοίκων σκιαδηφορεῖν ἐν ταῖς πομπαῖς ἠνάγκαζον ταῖς ἑαυτῶν κόραις, τὰς δὲ γυναῖκας ταῖς γυναιξὶ, τȣ̀ς δὲ ἄνδρας σκαφηφορεῖν. *Athenienſes, adſpirante ſibi fortuna, non potuerunt eam modeſte ferre: quippe virgines inquilinorum umbellas præferre in pompis adigebant ſuis puellis, & mulieres mulieribus, & viros ſcaphas geſtare.* Porro σκάφαι illæ erant naviculæ, quarum circumgeſtatione teſtabantur ſe non eſſe indigenas Athenienſium civitatis, ſed navi e peregrina terra advectos fuiſſe: quod pauci hactenus advertiſſe videntur. Corrigendus ergo Meurſius, Harpocrationis Interpres, & alii, qui σκάφας *ligones* vertunt.

Præter hæc, viri annuum duodecim drachmarum tributum pendebant, (quamvis Heſychius decem tantummodo mentionem faciat) ac mulieres filiis orbæ ſex drachmas perſolvere debebant; verum illæ, quarum filii pendebant, immunes erant. Atque hoc tributum Μετοίκιον vocabatur, nec ab iis ſolum, qui Athenis habitarent, ſed ab omnibus illis exigebatur, qui in ulla urbe Atticæ ſedem figerent. Exemplum nobis exhibet Lyſias *Orat. in Philonem* Oropum, Athenienſem urbem in Bœotiæ confiniis ſitam. Eodem fere tempore, quo Xerxes Græciam invaderet, cum præclaris facinoribus ſuis ad magnam in Republica potentiam ſe evexiſſet Themiſtocles, Athenienſes eo adduxit, ut hoc tributum remitterent, & inquilinos ſuis privilegiis frui deinceps paterentur, neque ullum tale quid ab iis expoſcerent. Vid Diodor. Sicul *lib.* XI. Quamdiu vero hac immunitate gaviſi fuerint, affirmare nequeo, id autem certum eſt, per exiguum tempus eam ipſis conceſſam fuiſſe, & fortaſſe ſimulac Athenienſium favori exciderat Themiſtocles, illa ipſis libertas ablata, decretumque abolitum fuit. Quod ſi quis hoc tributum non ſolviſſet, e veſtigio a Cenſoribus comprehenſus in forum quoddam illi uſui deſtinatum abducebatur, (Μετοίκιον id vocat Plutarchus in *Flaminio*, Πωλητήριον τȣ̃ Μετοικίου Demoſthenes *Orat.* I. *in Ariſtogit.*) ibique venum exponebatur a Πωληταῖς, qui publicis reditibus præfecti erant. Atque parum abfuit quin celebris ille Philoſophus Xenocrates hoc fatum ſubiiſſet, niſi e manibus illorum præfectorum (ut

refert

refert Plutarchus *loc. cit.)* ipſum liberaſſet Lycurgus. Revera venditum fuiſſe narrat Diogenes Laertius in *ejus Vita*, cum ſcilicet illi non eſſet, unde tributum penderet, ſed a Demetrio Phalereo redemtum, qui, quoniam leges civitatis violare nollet, nec tamen tantum & tam dignum virum eo anguſtiæ redactum videre poſſet, ſuam illi libertatem reſtituit, & a Cenſoribus exactum pretium perſolvit.

Verum enimvero, quamvis iſtiuſmodi homines nullo modo promoverentur, neque ullum in Republica munus obirent, incitamentis tamen ad exercendam virtutem, & ad egregia ſuſcipienda facinora, & Reipublicæ commodis ſerviendum haud erant plane deſtituti. Quippe qui inſigni aliquo facinore ſe conſpicuos reddiderant, raro negligebantur, vel ſua mercede carebant, ſed publice perpenſis eorum geſtis, peculiari populi edicto honos in eos conferebatur immunitatis ab omnibus tributis, vectigalibus, aliiſque muniis, iis tamen exceptis, quæ ab ingenuis Athenienſibus exigebantur; atque hinc factum, ut hunc honorem ἰσοτέλειαν appellarint, eoſque, qui ipſo fruerentur, ἰσοτελεῖς, quia ſcilicet ἴσα ἐτέλουν τοῖς ἀςοῖς, *æqualem cum civibus partem perſolvebant*. Atque hoc quaſi dimidia libertas quædam fuit, nec diverſum ab eo, quod nonnunquam ἀτέλειαν vocatum eſſe invenimus, de quo jam ante locutus ſum; idque iis peregrinis, qui de Republica bene quidem meriti erant, non vero ſatis inſignem ipſi præſtiterant operam, ut verorum civium numero adſcribi poſſent, conceſſum fuit. Exemplum nobis ſuppeditat Macedonum Rex Perdiccas, ut & integræ civitates & Reſpublicæ nonnunquam, quæ peculiari quodam officio benevolentiam ſuam atque amorem erga Athenas teſtatæ erant: cujus rei bina exempla, Thebanos ſcilicet atque Olynthios, apud Theophraſtum reperire licet, prout a Suida, cui cum Harpocratione & Heſychio hæc debemus, citatur.

Proximo jam loco ad tertiam, eamque numeroſiſſimam, eorum, qui Atticam incoluerunt, partem progredior, *Servos* ſcilicet, quorum duo genera fuerunt; primum eorum, qui ob paupertatem mercede conducti ſervire cogebantur, quamvis liberi alioquin cives nati eſſent, verum ratione habita egeſtatis ipſorum nullum in publicis negotiis ſuffragii jus haberent; nonnullis enim temporibus (quippe hoc perpetuum non fuit) prohibitum erat, ne illis, qui iſtiuſmodi opes, quarum mentio in lege facta, non poſſiderent, jus ſuffragii ferendi concederetur. Atque hi proprie Θῆτες & Πελάται vocati fuerunt, ex Polluce *lib.* III. *cap.* VIII. hocque minus vile Servorum genus fuit, quod vel pro lubitu, vel quamdiu res ipſorum id exigebant, hiſce ſub conditionibus ſerviebat; quin & in ipſorum poteſtate fuit, vel novo domino ſervire, vel ſervitute omnimoda ſemet liberare; propriis ſimulac facultatibus vitam ſuſtentare apti eſſent.

Alterum *Servorum* genus poteſtati & voluntati dominorum ſuorum plane erat ſubjectum, dominiſque æquum in ipſos, ac in agros ſuos & facultates ſuas, quorum magna pars cenſebantur, jus competebat. Eorum imperio omnino parebant, eamque, quam ipſi exigebant, operam præſtare, vel in peſſimis ærumnoſiſſimiſque ſervitiis, cogebantur; atque pro eorumdem lubitu quoniam cum ipſis ageretur, vel victu defraudabantur, vel fame eneca-

enecabantur, vel verbera ipſis infligebantur, torquebanturque, (atque hoc, in plurimis quidem locis, abſque ad ſuperiorem poteſtatem provocandi jure) imo vel ipſa morte mulctabantur. Quin & , quod ſcilicet augmenti loco miſerandæ ipſorum ſorti accedebat, nulla iis recuperandi ſibimet ipſis libertatem, neque eam poſteris procurandi ſpes erat reliqua, ſed per omnem vitam in eodem ſtatu vivere cogebantur, omniſque hæreditas, quam eorum liberi cernere poterant, (domini enim non tantum concedere, ſed & animum iis addere, ut matrimonio ſe jungerent, quo ſcilicet numero augerentur, ſoliti erant) ærumnarum parentum ſuorum, conditioniſque vel ipſarum beſtiarum conditione vix potioris, poſſeſſio fuit.

Satis equidem attente ad animum Veteres duram illam moleſtamque Servorum conditionem revocabant; ſeriumque illud, quod menti ipſorum obverſabatur, libertatis deſiderium, & quod eos perpetuo ad vitam ſuam, illius tuendæ ergo, variis periculis exponendam pronos reddebat, ſufficientem profecto cauſam ad eamdem, quæ Servorum inſederat animos, æmulationem in ipſiſmet excitandam præbebat. Quippe eo fere omnes homines ingenio ſunt, ut iiſdem animi affectibus propenſionibuſque, quarum ipſimet rei fuerunt, alios etiam obnoxios eſſe ſuſpicentur. Atque induſtrie omnino hoc malum eos præcaviſſe, omneſque iſtiuſmodi motus ſedaſſe, Servos ad magnum a ſe intervallum removendo, reperimus; nulla enim ratione eos in familiaritatem ſuam admittebant, (in genere de ipſis loquor) tantum abeſt ut cum iis jocarentur; præterea exiguam de ſe ipſis opinionem mentibus eorum inſtillabant, eorum ingenia reddebant abjectiora, in iiſque (quantum fieri poterat) generoſi & virilis animi ſcintillas omnes illiberali educatione exſtinguebant, colaphis plagiſque (quæ ingenuos liberoſque minime decere exiſtimabant) ipſos adſuefaciendo; quin & difficili labore egeſtateque illos ſibi ſubmittebant, & (ut uno dicam verbo) eodem, imo nonnunquam pejori, ac nunc temporis nos bruta animantia, habebant loco. Hujuſce rei exemplum ſatis idoneum (etſi alia non ſuppeterent) nobis præbebit Romanus Cato, is profecto vir, qui per omnes ætates ob exactam exquiſitiſſimarum regularum Juris obſervationem celebris fuit; nec ſane evidentiæ adſerti mei vim eluſerit, quod hoc a Romano factum, cum & Romæ, & in Græcia, omnibuſque fere aliis humanioribus civitatibus, Servorum uſus in multis idem, nonnullis exiguis differentiis exceptis, fuiſſe videatur. Hic itaque Cato, (ut in *ejus Vita* Plutarchus refert) poſtquam ipſius Servi ſenes & ad laborem inepti evaſiſſent, quantumvis admodum fuiſſent fidi, & inſignia officia ei præſtitiſſent, ſuamque juventutem atque robur ſuum in ipſius uſum impendiſſent, nihilominus, cum jam ipſos opprimeret ſenectus, vireſque deficerent, ipſis victum ſubminiſtrare recuſavit, vel ut ineptos, qui vitam ſuam ſuſtentarent, e domo ejecit, vel in propria ſua familia morte confici curavit. Leg. Plutarch. in *Catone*. Verum equidem eſt, hanc barbariem non ubique obtinuiſſe, quin & ipſe noſter Plutarchus hoc factum Catoni huic Cenſori vitio vertit, ferique & a natura abhorrentis ingenii indicium exiſtimat; hinc tamen miſeram Servorum colligere conditionem licet, qui maxime arbitrarium imperium injuſtiſſimaque a crudeliſſimis & maxime barbaris Tyrannis impoſita onera ſubire cogebantur.

Jam

Jam vero, ut eo melius conditionem eorum ob oculos ponam, paucis quibuſdam exemplis, (quæ nec affectui cuidam animi, nec ſuperbiæ, nec indoli quorumdam hominum, ſed vulgari potius & ubique recepto mori adſcribi poſſunt) quo pacto perpetuo ſe erga ipſos domini gererent, ſpeciminis loco exhibere aggredior.

Si quis Servus liberos ulla in re imitaretur, vel eos referre vellet ſive ornatu ſive moribus, neutiquam ferenda impudentia cenſebatur. In iis civitatibus, ubi moris erat comam alere, ſi eam Servus aleret, nullo modo expiandum crimen erat, ita ut Ariſtophanes in *Avibus pag.* 564. *Edit. Amſtelod.* per modum proverbii de eo, qui aliquid, quod ipſum non decet, facit, dicat:

ΠΕΙ. Επειτα δῆτα δῦλος ὢν κόμην ἔχεις;

Dein profecto ſervus exiſtens comam habes?

Servi peculiari tondebantur more, qui Θρὶξ ἀνδραποδώδης, *Capillitium ſervile*, vocabatur, quemque deſerebant, ſi unquam adeo propitiam experirentur fortunam, quæ libertati eos redderet. Cum autem Servi in genere rudes & ignari eſſent, hinc factum, ut ἔχειν τὰς ἀνδραποδώδεις ἐπὶ τῆς ψυχῆς τρίχας, *habere ſerviles in mente capillos*, proverbio de obeſæ naris & ſtupido homine dictum ſit. Vid. Euſtath. *ad Iliad. α. pag.* 59. *Edit. Baſ.* Quin & Servi a liberis veſtitu differebant; liberorum enim tunicæ erant ἀμφιμάσχαλοι,, *utrinque manicam habentes*, contra vero Servorum tunicæ erant ἑτερομάσχαλοι, *alterutram manicam habentes*. Leg. Pollux *Onom. lib.* III. *cap.* XIII.

Pueros amare Athenis vulgata conſuetudo erat; ſatis equidem noti Socratis & Platonis amores, quin & ipſe Solon huic affectui pravo obſiſtere neutiquam valuit, eumque nec legibus adverſantem, nec bonis cum moribus pugnantem, quin econtra honore dignum, & qui ingenuam educationem deceret, judicavit; quapropter Servis hac voluptate interdixit, ad eam percipiendam viros dignitate conſpicuos, quaſi invitans, interea dum inferiori loco natos ab ea abſtinere imperaret, ut in *ejus Vita* inquit Plutarchus. Nec eoſdem inungi vel gratis odoribus delibutos eſſe idem Legislator paſſus eſt, quippe qui hujuſcemodi elegantias clariori genere oriundis duntaxat concederet.

Nonnullorum Deorum cultui intereſſe Servis conceſſum non erat, ſed pro impuris ac prophanis cenſebantur; quin & Deorum iram concitare, ſuaque præſentia eorum ſacra polluere exiſtimabantur, exempli loco ſint ſacra Eumenidum aut Furiarum Athenis, Herculis vero Romæ; de quibus plura quædam proferendi infra offeretur occaſio.

Servis teſtimonii dictio non erat legibus conceſſa. Terentius in palliata Apollodori fabula *Phormione Act.* II. *Scen.* I.

Servum hominem cauſam orare leges non ſinunt.
Neque teſtimonii dictio eſt.

Tamen

Tamen per tormenta licebat e Servis veritatem extorquere ; & quia non raro miſerum hominem tormenta enecabant, aut mutilabant, qui Servum in quæſtionem poſtulabat, (quæ poſtulatio, ut id obiter moneam, πρόκλησις dicebatur) is pretii, quo æſtimabatur Servus, fidejuſſores dabat. Vide Demoſthenis *Orat. adv. Pantænetum*. Varios habendæ quæſtionis modos deſcripſit Ariſtophanes *Ranis Act.* II. *Scen.* VI.

ΞΑΝΘ. Βασάνιζε γὰρ τὸν παῖδα τουτονὶ λαβών.
ΑΙΑΚ. Καὶ πῶς βασανίζω; ΞΑΝΘ. Πάντα τρόπον, ἐν κλίμακι
Δήσας, κρεμάσας, ὑστριχίδι μαστιγῶν, δέρων,
Στρεβλῶν, ἐπί τε τὰς ῥίνας ὄξος ἐγχέων,
Πλίνθους ἐπιτιθεὶς, πάντα τἄλλα, πλὴν πράσῳ
Μὴ τύπτε τοῦτον, μήτε γηθείῳ νέῳ.

XANTH. *Torque igitur puerum iſtum, cum prehenderis.*
ÆAC. *Et quomodo torqueam?* XANTH. *Omni modo, ſcalæ*
Alliga, ſuſpende, loris flagella, cæde,
Torque, naribuſque acetum ingere,
Lateres admove, omniaque alia, ſolummodo porro
Ne feri illum, nec gethyo (cepæ genere) *recenti.*

Atque hæc Servorum educatio ab ingenuorum educatione plane erat diverſa; hi enim omnes liberales artes, illi vero duntaxat, quomodo obediendum, quaque ratione dominorum ſuorum peragenda eſſent negotia, edocebantur. Cum autem ingenuo loco natos ad officia ſua præſtanda leni quadam & manſueta methodo quaſi invitare vulgo ſolerent, Servos haud ſecus, ac ſi fera animalia cicurarent, verberibus nempe ac acerbiſſima cum ſeveritate domabant. Nec tamen nonnulli defuerunt, quos feliciore genio & pluribus ingenii dotibus benigna natura donaverat, quoſque mitioribus lenioribuſque dominis conciliaverat fortuna, qui ob inſignes ſuos in doctrina & ſapientia progreſſus manifeſto indicio fuerunt, animæ nobilitatem magnitudinemque ingenii nullo ordine nullave conditione coerceri, ſed vero vel infimæ viliſſimæque ſortis hominibus in abſtruſiſſima naturæ ſecreta licere penetrare, & intimæ apud Muſas admiſſionis eſſe. Hujuſce non inficiandum teſtimonium exhibent pauper ille & deformis Æſopus, ut & Poeta Alcman, apud Ælian. *Var. Hiſt. lib.* XII. *cap.* L. quin & (ne plures congeram) Epictetus, celebris ille Ethicus Philoſophus, idem hoc confirmat ; cujus paupertatis ſerviliſque conditionis mentio fit in ſequenti Epigrammate *Antholog. lib.* III. *cap.* XXXIII.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Servus Epictetus fui, & corpore mutilus,
Et paupertate Irus, & amicus immortalibus.

Servos ullo nomine inter liberos uſitato appellare arrogantiæ loco habitum fuit, quippe quod liberorum aliquid dignitati detraheret; verum ſi quis eo audaciæ procederet, ut Servo ſuo viri cujuſdam dignitate & honoribus conſpicui nomen inderet, inſignis contumelia cenſebatur. Metium Pompoſianum puniviſſe dicitur Domitianus, quia Servos ſuos præclaris Hannibalis & Magonis nominibus donaret; & (ut ad rem accedamus propius) legem tulerunt Athenienſes, qua omnibus interdictum fuit, ne ullum ex Servis ſuis auderent appellare de nominibus Harmodii & Ariſtogitonis, celebribus patriæ ſuæ defenſoribus, qui magno animo magnaque virtute Piſiſtrati filiorum conatibus reſtiterant. Vid. Alex. ab Alex. *lib.* III. *cap.* XX. Alio decreto cautum Athenis, ne ludorum ſolennium nomina Servis darentur: unde Athenæus *Deipnoſoph. lib.* XIII. quæſtionem movet, quomodo tibicina Nemea nomen acceperit a Nemeis ludis. Maximam vero partem (ut Strabo refert) a patria ſua nomen ſortiebantur, ſicuti Λυδὸς vel Σύρος, ſi in Lydia vel Syria nati eſſent; vel etiam a nominibus apud eas nationes maxime uſitatis, veluti in Phrygia *Manes* vel *Midas*, vel in Paphlagonia *Tibias*. Athenis maxime vulgaria nomina fuerunt *Geta*, & *Davus*, nempe a Getis deſumta, & Dacis, quos idem Strabo *lib.* VII. antea Δαύȣς, vel *Davos*, nuncupatos fuiſſe putat. Raro ea nomina pluribus quam duabus ſyllabis conſtabant; atque hinc eſt, quod Demoſthenes *Orat.* περὶ Στεφάνȣ, poſtquam Æſchini objeciſſet, patrem ejus Servum fuiſſe, porro, tanquam id quod dixerat demonſtraturus, nomen etiam ipſius fictitium protuliſſe inſimulat, quippe qui *Atrometem* eum, qui re vera *Tromes* erat, appellaſſet. Atque hujuſce conſuetudinis hæc fuiſſe ratio videtur, ut ſcilicet brevia illa ipſorum nomina eo facilius citiuſque pronunciari poſſent. Hinc etiam Oppianus Κυνηγέτ. I. canes brevibus nominibus vocandos cenſet:

—— ȣ̓νόματα σκυλάκεσσι
Βαιὰ τίθει, θοὰ πάντα, θοὴν ἵνα βάξιν ἀκȣ́ῃ.

—— nomina catulis
Brevia inde, expedita omnia, velocem ut appellationem exaudiant.

Manumiſſi ſervile nomen ſæpe mutabant, & aliquando ſyllabas augebant: ut Stephanus ille, qui Philoſtephanus appellari voluit, *Antholog. lib.* II. *cap.* XLVII. *epig.* XXXVIII.

Ην Στέφανος πτωχὸς, κ̀ πᾶις ἅμα· νῦν δὲ προκόψας
Πλȣτεῖ, κ̀ γεγένητ' εὐθὺ Φιλοςέφανος.

Erat Stephanus mendicus, & puer ſimul: jam vero proficiens
Diteſcit, & factus eſt ſtatim Philoſtephanus.

Præprimis illud curabant Veteres, ne Servi arma gererent, quod (ratione habita numeri ipſorum, quo vicies fere vulgo liberos cives excedebant) Reipublicæ forſan detrimento foret. Quapropter moris vulgo non erat,

rat, ut in bellum irent; cum itaque Virgilius *Æneid. lib.* IX. *verſ.* 544. loquitur de illis, qui in bello Trojano militabant, legi aut conſuetudini contrarium fuiſſe dicit:

—— vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi; quorum primævus Helenor,
Mæonio Regi quem Serva Lycimnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis.

In ſubito ingruentibus & prætervulgaribus caſibus duntaxat Servos, ut dominos ſuos atque ſemetipſos tuerentur, armatos reperimus; hoc tamen non niſi rebus periculoſiſſimo in ſtatu conſtitutis, cum omnes ſervandi Rempublicam aliæ viæ præcluſæ eſſent, fieri ſolebat; primaque illud vice (uti dixi) accidit, cum ſub Dario Athenienſes aggrederentur Perſæ, & apud Marathona in integrum delerentur, juxta Pauſaniam. Poſtea & apud alias Reſpublicas, ſed non niſi quam cautiſſime, hic mos obtinuit; cum a Macedonibus & Achæis admodum premeretur Spartæ Rex Cleomenes, eorumque viribus reſiſtendo ſe imparem videret, duo Helotarum, ſive Lacedæmoniorum Servorum, millia armavit, ut hoc facto aptum colligeret agmen, quod Antigoni *Leucaſpidis*, ſeu *militibus albis clypeis armatis*, opponeret; ſed vero plures alios, licet tum temporis multo majori numero abundaret Laconia, conſcribere non auſus eſt. Leg. Plutarchus in *Cleomene*. Ac profecto hoc in caſu merito quis eorum prudentiam laudaverit; cum enim duriſſimis modis ipſorum animos multum exaſperaverant, nulla ſane ratio erat, cur, ſi unquam illi ſuperiores evaderent, ullam ab iis miſericordiam clementiamve ſe promerituros ſperarent. Quin & miraculo mihi proximum videtur, ſi attendamus quadringenta millia hominum ſub oppreſſione viginti vel triginta millium (tot enim, ut jam ante dixi, numero erant Servi, Cives, & Inquilini, qui Atticam incolebant) abſque ullo (exceptis paucis quibuſdam temporibus) ſe in libertatem vindicandi conatu gemere; præſertim, cum ad prorſus evertendam Rempublicam ſatis illis virium ſuppetiiſſe manifeſtum ſit, nec fieri non potuerit, quin multæ opportunæ occaſiones, præcipue belli, ſeditionis, tumultuſque temporibus, quibus civitas perpetuis turbis agitabatur, ad iſtiuſmodi propoſitum exſequendum iis oblatæ fuerint. Hoc vero partim vigilibus iſtis oculis, quos in eos perpetuo eorum domini, imo tota Reſpublica, defixos tenebant, partim vero degeneri iſti vecordiæ, quæ vulgo magna ex parte pervertit abjectoſque reddit eorum animos, quos ſervili conditioni fortuna ſubjecit, quantumvis nobile audaxque ingenium ipſis ineſſet, acceptum referri debent; vere enim Homerus *Odyſſ.* ρ. *verſ.* 322. cecinit:

Ημισυ γὰρ τ᾽ ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ανέρος, εὖτ᾽ ἄν μιν κατὰ δέλιον ἦμαρ ἕλησι.

Dimidium enim virtutis aufert late videns Jupiter
Viri, quando ipſum ſervilis dies occupat.

 Sed

Sed neque anxia Reipublicæ cura, neque magna illa vis, qua ad infringendos hominum animos pollet oppreſſio, in perpetuo eos obſequio retinere valuit; verum & ſuas vires nonnunquam exercere voluit natura, cum vel egregia opportunitate allecti, vel graviſſime vexati, impellerentur ad denuo recuperandam libertatem, hoc eſt, vitam fortunaſque ſuas propriam ſub poteſtatem redigendas. In Attica eos aliquando caſtellum Sunium invaſiſſe, totamque regionem depopulatos eſſe, quin & eodem tempore ſecunda vice Siciliam aggreſſos, (ea enim in inſula frequenter admodum rebellarunt) ſed tandem ingenti clade affectos (quippe decem myriadibus ipſorum occiſis) ad priſtinum obſequium rurſus compulſos fuiſſe, ſcribit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VI. Complures alios iſtiuſmodi ipſorum conatus aliis in locis, ſummo cum periculo, & ut plurimum extrema earum regionum everſione, adhibitos reperimus. Belli nonnunquam temporibus ad hoſtes transfugere amabant, idque *αὐτομολεῖν* vocabant, ut diſcimus ex Ariſtoph. *Equit.* quod, excepto furto, delicto iis admodum familiari, vulgatiſſimum eorum, quæ illi committebant, criminum fuit: nulla enim aliquibus in locis alia ſemetipſos a ſervitute liberandi via ſuppetebat; verum ſi apprehenderentur, caro admodum pretio ipſis illud deſiderium libertatis conſtabat, cum ſcilicet rotæ adligarentur, & flagellis crudeliſſime cæderentur, prout docet Ariſtophanes in *Pace pag.* 634. *Edit. Amſtelod.*

> Η δȣ̃λος αὐτομολεῖν παρεσκευασμένος,
> Ἐπὶ τροχȣ̃ γ' ἕλκοιτο μαςιγȣ́μενος.
>
> *Vel ſervus transfugere paratus,*
> *Super rota trahatur flagris cæſus.*

Eadem ipſis ob commiſſum furtum pœna infligebatur, ut diſcimus ab Horatio *Epiſt. lib.* I. *epiſt.* XVI.

> Non furtum feci, nec fugi, *ſi mihi dicat*
> *Servus,* habes pretium, loris non ureris, *ajo.*

Aliquando rotæ adligati torquebantur, (quæ crudelitas nunquam profecto in liberos exercebatur) ut ea ratione confeſſionem ab iis, cum ſceleſto cuidam facinori auxiliares manus præbuiſſe accuſabantur, extorquerent; ſicut nos docet Ariſtophanes in *Pluto Act.* IV. *Scen.* III. ubi Sycophanta Servo dicit:

> Ἐπὶ τȣ̃ τροχȣ̃ γὰρ δεῖ σ' ἐκεῖ ςρεβλȣ́μενον
> Εἰπεῖν ἃ πεπανȣ́ργηκας.
>
> *Super rota enim oportet te ibi tortum*
> *Dicere, quæ flagitia perpetraſti.*

Quod ſi aliquod commiſiſſent crimen, flagellis illos vulgo cædere adſueverant,

rant, atque hinc factum, ut nebulo quiſpiam, qui crimine aliquo pœna digno teneretur, *μαςιγιᾷν*, hoc eſt, *flagello indigere*, diceretur. Nonnunquam autem, ne fuga ſibi conſulerent, columnæ adligabantur, unde apud Pollucem *Onomaſt. lib.* III. *cap.* VIII. Hyperides, *κρημάσας ἐκ τȣ̃ κίονος ἐξέδειρεν*, *ſuſpenſum ex columna excoriavit*. Ita enim legendum, non vero *κρεμάσαι ἐκ τȣ̃ κίονος ἐξέδειρεν*, prout vulgares Editiones habent, exiſtimo.

Si autem inſignis cujuſpiam criminis rei tenerentur, ad molendum in piſtrino damnabantur, laborem ſane tum temporis moleſtiſſimum; quippe granum ſuum in farinam tundendo convertere cogebantur, neque facili illi molendi modo, qui apud nos obtinet, quique poſteriorum ſæculorum inventum eſt, adhuc dum adſueverant. Quapropter cum improbum quempiam laborem indicare vellent, vulgo cum labore, qui in piſtrino ſuſtinendus erat, comparare ſolebant; *Tibi mecum erit, Craſſe, in eodem piſtrino vivendum*, (inquit Tullius *de Orat.*) hoc eſt, Tibi & mihi, Craſſe eadem moleſta vitæ ratio ſubeunda erit. Verum præter hunc, ad quem addicebantur, laborem, virgis vel flagellis cædebantur, nonnunquam, ſi atrox quodpiam ſcelus admiſiſſent, morte plectebantur, ut e Terentio diſcimus in *Andria Act.* I. *Scen.* II. cujus Dramatis Scena in Attica exhibetur:

Verberibus cæſum te in piſtrinum, Dave, dedam uſque ad necem.

Vel, prout alii hunc locum explicant, hæc iis pœna ad totam vitam imponebatur.

Molæ hæ in genere Μύλωνες dicebantur, atque hoc vocabulum, ob crudelitatem, quæ ibi loci in miſeros Servos exerceri ſolebat, *ȣ̓κ εὔφημον*, *inominatum*, vel *inauſpicatum*, fuiſſe, imo nec nominari licuiſſe, refert Pollux *Onomaſt. lib.* I. *cap.* VIII. atque adeo Σιτοποϊικὸν οἶκον, ſive *piſtrinum*, appellat. Varia iis molis nomina a variis granorum generibus, quæ in iis molebantur, indita fuerunt, ut *χονδροκόπια*, vel *χονδροκοπεῖα*, *alicæ mola*, *ἀλφιτεῖα*, *farinaria*, *ζώτεια*, *ζώντεια*, vel *ζωντεῖα*, *molæ*, & *ζητρεῖα*, *molendina*, ſive *piſtrina*, unde derivatur vox *ζατρεύειν*, *in piſtrino torquere*, quod eo in loco fieri uſuveniebat. Vid. Pollux *lib.* III. *cap.* VIII. Heſychius, Suidas, Etymologus.

Præter hæc, ſtigma eorum fronti ut plurimum, nonnunquam etiam aliis corporis partibus, inurebant; moris enim erat; uti Galenus *lib.* VI. obſervat, id membrum, quod peccaverat, punire; quod ſi Servus helluo eſſet, ventri ipſius infligenda erat pœna; ſi garrulus, exſcindenda ipſi erat lingua, atque ita de reliquis. Vulgaris ſtigmate notandi modus hic erat; candenti ferro, cui certæ quædam litteræ inſculptæ erant, membrum tamdiu inurebatur, uſque dum iſtæ litteræ ſic ſatis ipſi impreſſæ eſſent, dein ſulcis infundebatur atramentum, ut ſcilicet quæ inſcripta erant magis conſpicua & lectu faciliora eſſent. Qui hoc modo ſtigmate notati erant, *Στιγματίαι*, & *Στίγωνες*, ut inquit Pollux, appellabantur; vel etiam *Attagæ*; id enim avium genus *ποικιλόπτερον*, ſive *alis verſicoloribus*, erat, prout narrat Ariſtophanes in *Avibus*. Iſtiuſmodi Servos *Inſcriptos* vocat Plinius *lib.* XVIII.

cap.

cap. III alii *Litteratos* eos nuncupant, e quorum numero Plautus *Caſina Act.* II. *Scen.* VI.

—— OL. *Si hic litteratus me ſinat.*

Quin & nemini ignotum eſſe poteſt, quid eidem Auctori *Trium litterarum homo* ſignificet. Rarum hoc pœnæ genus erat, vel nunquam ſaltem ulli, præter Servos, infligebatur, inter quos adeo frequens erat, ut, cum Samii ingentem Servorum numerum libertate donarent, eoſque ad publica munia admitterent, famoſo *Litteratorum* nomine traducti fuerint:

Σαμίων ὁ δῆμος ἐςὶ πολυγράμματος,

Samiorum populus eſt litteratus,

Inquit Ariſtophanes apud Plutarchum in *Pericle*; quamvis alii (inter quos & ipſemet Plutarchus) varias hujus appellationis rationes enarrent, ut videre eſt apud Eraſm. *Adag.* Atque hæc maxima infamiæ nota erat, quam Servi incurrere poterant, & propterea Phocylides *verſ.* 212. ab ea abſtinendum eſſe vel in Servis ſuadet:

Στίγματα μὴ γράψῃς, ἐπονειδίζων θεράποντα,

Stigmata ne inſcribas, opprobrio afficiens Servum.

Contra vero in Thracia (prout ſcribit Herodotus *lib.* V.) pro inſigni honoris id habitum fuit, nec niſi a viris dignitate ac auctoritate conſpicuis uſurpatum, & ab infimæ conditionis hominibus duntaxat prætermiſſum. Τὸ μὲν ἐςίχθαι, εὐγενὲς κέκριται· τὸ δὲ ἄςικτον, ἀγενές. *Stigmate notari, nobilitatis indicium habetur: non eſſe ſic notatum, ignobilitatis.* De Gelonis teſtatur etiam Claudianus *in Ruffin. lib.* I.

Membraque qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus.

His adde quod Lucas de Linda de priſcis Britanniæ incolis tradit, quod nempe *tenellis infantibus notas, certaſque figuras animalium ardenti ferro imprimebant.* Vid. ejus *Deſcript. Orbis.* Huic quoque fidem facit Tertullianus *De velanda Virgin.* ubi docet eorum inſignia fuiſſe *ſtigmata, ut pennas Garamantum, crobylos Barbarorum, cicadas Athenienſium.* Item Claudianus *de Bello Getico*:

—— *ferroque notatas*
Perlegit exſangues Picto moriente figuras.

Hic vero monendum eſt, ſtigmata non modo Græcorum Servis impreſſa fuiſſe in ſceleris alicujus pœnam, ſed (qui communiſſimus erat ſtigmatum

uſus)

uſus) ut dignoſcerentur ſi a dominis fugerent. Quem in finem milites plerumque ſtigmate notabantur, ut *lib.* III. *Archæologiæ* hujus dicetur; ea tamen differentia, quod milites in manibus, Servi plerumque in fronte; illi ducum, hi vero dominorum nomine, aut inſignibus notarentur. Hinc etiam Deorum quorumdam cultoribus ſtigmata fuiſſe impreſſa legimus. Lucianus de miniſtris Deæ Syriæ ait: Στίζονται δὲ πάντες, οἱ μὲν εἰς καρποὺς, οἱ δὲ εἰς αὐχένας, ϗ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες Ἀσσύριοι στιγματοφορέουσι. *Certis autem notis compinguntur omnes, alii quidem in vola manus, alii autem in cervice, & inde eſt quod omnes Aſſyrii notis inſculpti ſint.* Hinc Theodoretus opinatur, Judæis vetitum fuiſſe, ut ſe ſtigmate aliquo notarent, ne illo ſigno Deo alicui Ethnico in ſervitutem ſe addicerent: Ἕλληνες τινὰ τοῦ σώματος μόρια βελόναις ἐκέντουν, ϗ μέλαν ἐπέβαλον εἰς θεραπείαν τῶν δαιμόνων. ταῦτα οὖν ὁ θεῖος νόμος ἀπαγορεύει. *Gentiles quaſdam corporis partes acubus compungebant, dein atramentum immittebant in reverentiam Dæmonum: hæc igitur Dei lex interdicit.* Notæ, quibus inſculpti ſunt, variæ erant: vel enim notabantur proprio Dei nomine, vel ejus παρασήμῳ, ſeu *inſigni*, quale erat fulmen Jovis, galea vel haſta Martis, caduceus Mercurii, tridens Neptuni, hedera Liberi Patris: unde Ptolemæus Philopater, quod hedera eſſet notatus, Galli nomen obtinuit: *Etymologici* Auctor: Γάλλος, ὁ Φιλοπάτωρ Πτολεμαῖος, διὰ τὸ φύλλα κισσοῦ κατεστίχθαι. Vel denique notabantur numero aliquo, aliave nota myſtica, quæ plerumque Dei nomen continebat: qua ratione nomen ſolis myſticum ad numerum ſexcentorum & octo pervenit, ut nos docuit Martianus Capella, & hoc modo notabatur XH. Quos tres notandi modos expreſſit divinus Auctor *Apocalypſeos* XIII. 17. Καὶ ἵνα μή τις δύνηται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. *Et ne quis poſſit emere aut vendere, niſi qui habet characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis ipſius.*

Athenis autem paulo humanius cum Servis agebatur, quam aliis plurimis in locis; ſi enim aliqui ſub gravi ſervitute gemebant, conceſſum iis erat ad Theſei templum tanquam ad aſylum confugere, unde eos ſi quis extrahere vellet, ſacrilegii loco habitum fuit, juxta Plutarch. in *Theſeo*. Quin & ii, qui a dominis ſuis barbarum in modum excepti erant, actionem adverſus ipſos intendendi jure gaudebant, eamque actionem Ὕβρεως δίκην, *Contumeliæ actionem*, vel Αἰκίας δίκην, *Injuriæ Actionem*, vocabant; harum prima erat adverſus iſtiuſmodi, qui caſtitati Servorum ſuorum vim inferre aliqua ratione eſſent conati; ſecunda adverſus eos, qui nimia in illis puniendis ſeveritate eſſent uſi; atque ſi liqueret, legitimas eſſe Servi querimonias, dominus Servum ſuum vendere cogebatur. Quod tum ex aliis diſcimus, tum e Pollucis *Onomaſtico lib.* VII. *cap.* II. Ὁ δὲ οἱ νῦν φασὶ τοὺς οἰκέτας πρᾶσιν αἰτεῖν, ἔστιν εὑρεῖν ἐν ταῖς Ἀριστοφάνους Ὥραις.

Εἰ μὴ κράτιστόν ἐστιν εἰς τὸ Θησεῖον
Δραμεῖν, ἐκεῖ δ' ἕως ἂν εὕρωμεν πρᾶσιν,
Μένειν.

Ἀντικρυς δὲ ἐν ταῖς Εὐπόλιδος Πόλεσι:

Κα-

Κακὰ τοιάδε πάσχουσιν, οὐδὲ πρᾶσιν
Αἰτοῦσιν

De Theſei autem templo, quod Servis a dominorum ſævitia fugientibus peculiare aſylum fuerit, *libro ſequente* plura dicentur. Id interea addam, quod ſi quis, excepto proprio domino, eos pulſarit, adverſus eum dabatur actio. Hoc nos docet Athenæus *Dipnoſoph. lib.* VI. *Ἀθηναῖοι δὲ καὶ τῆς τῶν δούλων προνοοῦντες τύχης, ἐνομοθέτησαν καὶ ὑπὲρ δούλων γραφὰς ὕβρεως εἶναι. Ὑπερίδης γοῦν ὁ Ῥήτωρ ἐν τῷ κατὰ Μαντιθέου, αἰκίας, φησὶν, ἔθεσαν οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ καὶ ἐάν τις εἰς δούλου σῶμα ὑβρίσῃ, γραφὰς εἶναι κατὰ τοῦ ὑβρίσαντος.*

Athenienſium Servi, præterquam quod ab injuria, qua a Tyrannis afficiebantur, liberati eſſent, multis paraſangis potioribus commodis fruebantur, quam ſortis ipſorum ſocii, qui aliis in locis degebant; quippe longe majori loquendi libertate gaudebant, veluti id paſſim ex Comœdiis Ariſtophanis, Plauti, & Terentii colligere licet; & compluribus voluptatum generibus indulgebant, quarum ne minimum guſtum quidem percipere ipſis aliis in locis licitum erat. Atque hinc Demoſthenes *Philipp.* III. narrat, vitæ conditionem Servorum Athenienſium liberorum inquilinorum, qui in nonnullis aliis civitatibus degebant, præferendam fuiſſe; cujus adſerti veritatem ſatis confirmat Plautus in *Sticho Act.* III. *Scen.* I.

Atque id ne miremini, homines ſervulos
Potare, amare, atque ad cœnam condicere;
Licet hoc Athenis nobis.

Præterea opes ſibi comparare iis conceſſum erat; modo ex iis exiguum tributum quotannis dominis ſuis penderent, quin &, ſi tantam pecuniæ ſummam conficere poterant, qua ſe redimere poſſent, non erat in dominorum poteſtate, ut impedimento ipſis eſſent, quo minus libertatem ſuam argento ſibi compararent; idque ex eodem Auctore patet, qui Servum ita loquentem inducit in *Caſina Act.* II. *Scen.* V.

Quid tu me vero libertate territas?
Quod ſi tu nolis, filiuſque etiam tuus,
Vobis invitis, atque amborum ingratiis,
Una libella liber poſſum fieri.

Nonnunquam, ſi fideles & ſedulos in dominorum ſuorum negotiis gerendis ſe præſtitiſſent, eos ipſi quamvis non rogati manumittebant; quin &, ſi inſignem quampiam Reipublicæ navaſſent operam, id vulgo Reipublicæ curæ erat, ut libertate mercedis loco donarentur. Quibus in bello mereri permiſſum erat, raro in ſervili conditione relinquebantur, ſive præ metu, ne priores injurias in memoriam revocantes animum ad transfugiendum ad hoſtes adjicerent, vel domi res novas molirentur, cum tam opportuna iis offerretur occaſio; ſive ut eos incitarent ad fortiter conſtanterque

terque

terque obnitendum injuſtis conatibus hoſtium, cum ſcilicet tantam pro periculis, quæ ſubirent, mercedem exſpectarent; ſive denique, quod rationi neutiquam conſentaneum exiſtimarent, ut illi, qui vitam ſuam pro tuenda patriæ libertate exponerent, ſub duro ſervitutis jugo ipſimet gemerent, & vel minima eorum, quæ maxime ipſorum virtuti & fidelitati accepta ferenda eſſent, parte privarentur; ob harum unam, inquam, vel ob omnes haſce rationes, eos, qui ingruentibus bellis pro publica ſecuritate arma caperent, fere ſemper libertate donabant. Exempli loco (ne plura congeram) ſint illi Servi, qui in navali illa apud Arginuſas pugna, in qua Athenienſes inſignem de Callicratida præfecto Lacedæmoniorum reportarunt victoriam, fortes ſe geſſerant; atque hinc apud Ariſtophanem *Ran. Act.* I. *Scen.* I. Servus quidam, mox opprimendus gravi quopiam onere, ſuam ignaviam accuſat, quæ impedimento fuerat, ne nomen ſuum navalibus copiis adſcribi curaſſet, atque adeo ne ſuam recuperaſſet libertatem:

Οἴμοι κακοδαίμων, τί γὰρ ἐγὼ ἴκ ἐναυμάχυν;

Heu me miſerum! cur enim navali prælio non interfui?

Quamdiu Servi ſub imperio domini alicujus eſſent, Οἰκέται, id eſt, *Domeſtici*, vocabantur, ſed, poſtquam jam iis fuerat libertas conceſſa, dicebantur Δȣ̃λοι: quippe cum non, ut priores, pars facultatum dominorum ſuorum amplius eſſent, ſed tantum tenerentur ad quoddam animi grati ſpecimen ac exigua quædam officia præſtanda, non abſimilia iis, quæ a Μετοίκοις exigebantur, quibus in nonnullis rebus inferiores erant; quemadmodum docet Chryſippus *de Concordia lib.* II. Verum raro, imo forte nunquam, ad dignitatem ingenuorum Civium perveniebant, præſertim ſi libertatem ſuam privato homini, non vero ſuis de Republica bene meritis acceptam ferrent; iſtiuſmodi enim, qui ob Reipublicæ præſtita officia ulterius promoti erant, in majori exiſtimatione verſati fuiſſe videntur, majorique gaviſi libertate, quam alii, qui exinde ſolummodo, quod de privatis quibuſdam hominibus bene meriti eſſent, libertate donati erant; nam conſtat jus civitatis his aliquando conceſſum fuiſſe: quod tamen rarius, nec ſine multorum Civium querelis fieri ſolebat. Ariſtophanes *Ranis Act.* II. *Scen.* VI.

Καὶ γὰρ αἰσχρόν ἐςι, τȣ̀ς μὲν ναυμαχήσαντας μίαν,
Καὶ Πλαταιᾶς εὐθὺς εἶναι, κἀντὶ δȣ́λων δεσπότας.

Nam turpe eſt, qui prælio navali interfuerunt ſemel,
Hos ſtatim Platæenſes, & pro ſervis heros cenſeri.

Et cum admiſſi in civitatem a præcone renunciari ſolerent, lege vetabantur præcones, idque ſub pœna ignominiæ, Servum liberum in Theatro renunciare, ne Græci cæterarum urbium, qui forte ludis intererant, ejus

rei teſtes eſſent. Vid. Æſchinis *Orat. adverſus Cteſiphontem*. Denique manumiſſi dicebantur *nothi*, quod infame nomen erat, & ignominioſum ac quaſi adulterinum libertatis genus eos eſſe conſecutos notabat. Nonnus in Nazianzeni Στηλιτευτ. α΄. Εκάλουν δὲ παρὰ Αθηναίοις καὶ τοὺς ἀπελευθέρους, νόθους· νόθοι γὰρ καὶ οὗτοι πρὸς τοὺς ἐκ γενετῆς ἐλευθέρους.

Quam ſimilis autem conditio Servorum manumiſſorum, quibus jus civitatis conceſſum non erat, inquilinorum conditioni fuit, hinc patet, quod cum a Μετοίκοις, ſeu *Inquilinis*, tributum exigebatur duodecim drachmarum, idemque additis tribus obolis ſolvere debebant *Liberti*, ex Harpocratione. Etiam quemdam Προστάτην, ſive *Patronum*, eligere cogebantur, qui alius eſſe non debebat præter dominum, e cujus ſervitute liberati eſſent, eumque in eumdem fere colebant modum, ac apud Romanos *Liberti* & *Clientes* ſuos *Patronos*; quod ſi autem refractarios & ingratos erga dominum ſe geſſiſſent, manum iis injicere, eoſque coram judice adducere poterat, a quo, ſi ſontes comperiebantur, libertate privati ad priſtinam ſuam miſeram conditionem redigebantur; quod ſi vincerent manumiſſi, penitus erant a dominis emancipati. Vid. Harpocration, Suidas. Hanc actionem Απροστασίου δίκην, *Actionem non quæſiti patroni*, vocabant; quod nomen etiam expoſtulationibus Servorum & Libertorum adverſus dominos & patronos ſuos datum fuit, eæque expoſtulationes utriſque permiſſæ erant, ſi non debita utrorumque conditioni humanitate excipiebantur; ſed quia omnia publica Libertorum, ut & τῶν Μετοίκων, ſeu *Inquilinorum*, negotia præcipue per vicarios peragebantur, utrique, cum in libertatem adſererentur, eo gaudebant jure, ut Επίτροπον, vel *Curatorem*, eligere poſſent, qui, ſi ejus Cliens aliqua injuria ab ipſius Patrono eſſet affectus, eum defenderet, pro eo intercederet, ejuſque cauſam coram judicibus ageret; iique Curatores præ reverentia erga Patronum ex propria ipſius Tribu eligebantur. Leg. Suidas, Harpocration.

Atque hæc Servorum Athenienſium ſors erat, quæ, etſi ſatis miſeranda, attamen, ſi cum ærumnis ſociorum ipſorum in aliis civitatibus comparetur, valde commoda, ſaltem ferenda, nec iſtiuſmodi, ut de ea queri quis poſſit, videtur. Poſſem equidem hic varias Servorum in variis Græciæ regionibus conditiones recenſere, veluti *Peneſtarum* in Theſſalia, *Clarotarum* & *Minoitarum* in Creta, *Corynephororum* Sicyone, *Gymnitarum* Argis, pluriumque aliorum; verum in præſenti duntaxat ſtatum Helotarum Spartæ ob oculos ponam, qui, cum tam frequens eorum apud Auctores mentio injicitur, omitti neutiquam debent; atque ex modo, quo illos habebant domini, (quamvis eſſent genus quoddam quaſi elegantiorum Servorum, & majori gauderent jure, quam reliqui juxta Pollucem *lib.* III. *cap.* VIII.) conſtabit eorum, quæ Plutarchus in *Lycurgo* nobis narrat, veritas, nempe de Sparta trito proverbio dicebatur. Εν Λακεδαίμονι τὸν ἐλεύθερον μάλιστα ἐλεύθερον εἶναι, καὶ τὸν δοῦλον μάλιστα δοῦλον, *Lacedæmone liberum maxime liberum, & ſervum maxime ſervum eſſe*.

Helotæ dicti ſunt ab urbe Laconica, cui nomen *Helos*, a Spartanis, qui omnes ejus urbis incolas captivos ceperant & in ſervitutem redegerant, devicta. Vid. Strabo *lib.* VIII. Harpocrat.

Liber-

Libertis Spartanis omne exercitium vilis aut mechanicæ artis interdictum erat, quapropter omnis civitati quæ erant neceſſaria ſuppeditandi cura Helotis commiſſa erat; terram hi colebant, omnis generis obibant negotia, interea dum eorum domini, nobilium inſtar, omne ſuum tempus ſaltationibus, epulis, exercitationibus, certaminibus venatoriis, & λέσχαις, ſive locis, ad quæ multi vulgo ſodales conveniebant, impenderent. Leg. Plutarch. in *Lycurgo*.

Verum enim vero ad iſtiuſmodi ſervitutem per omnem vitam ſi qui damnati eſſent, ferre id ſaltem potuiſſent, niſi præterea barbarum quam maxime in modum iis cum eſſet actum, injuriaque vel patientiſſimo homini non ſuſtinenda affecti, quin & ſæpe, nulla licet admiſſa culpa, imo abſque vel ulla juſtitiæ ſpecie, morte mulctati eſſent. Atque hujus rei Κρυπτία, ſive *Arcana lex*, (cujus inventionem quidam Ephoris, quidam ipſi Lycurgo tribuunt) ſufficiens exſtat argumentum; hæc enim edictum erat, (verba fere ſunt Plutarchi in *Lycurgo*) ſecundum quod ii, quibus juventutis demandata cura, clam nonnullos ex ipſorum numero, quos ad id aptiſſimos judicabant, in agros emittere, pugionibus duntaxat armatos, & pauxillo commeatu inſtructos, ſolebant; hi autem interdiu ſemet in ſylvis & rupium cavernis occultabant, ibique quiete jacebant; noctu autem in publicas vias ſeſe conferebant, omneſque, in quos incidebant, trucidabant Helotas; nonnunquam etiam interdiu eos, cum in agris opus ſuum faciebant, aggrediebantur, eoſque ſedato corde occidebant, prout in *Belli Peloponneſiaci Hiſtoria* refert Thucydides. Quin & (tradente Plutarcho) ſcribit idem Auctor, magnum numerum ipſorum, cum publico edicto (quod ſignum erat eorum libertatis recuperatæ) eſſent corona donati, ut & in libertatem ob inſignia præſtita officia adſerti, & circum omnia templa honoris cauſa eſſent circumducti, ſubito diſparuiſſe, (erant autem fere duo millia) neque tunc temporis, nec deinde ullum hominem extitiſſe, qui, quo pacto mortem obiiſſent, ſciverit. Addit Ariſtoteles, Ephoros, ſimulac magiſtratum ſuum iniiſſent, vulgo bellum iis indixiſſe, ut ſcilicet ſpecie quadam legis occidi poſſent.

Apud omnes in confeſſo eſt, (pergit Plutarchus in *Lycurgo*) Spartanos cum Helotis aſpere omnino egiſſe; vulgo enim iſte mos obtinebat, ut eos ultra modum vino ſe replere cogerent, & ſic ebrios in publica convivia introducerent, ut ſcilicet eorum liberi exinde docerentur, *quam adſpernandum & fœdum ſpectaculum eſſet homo ebrius*. Indecoras choreas ſaltare, ridiculaſque cantare cantilenas compellebant; quin & nominatim iis, quidquid ſerium & virile eſſet, proferre interdicebant, *ne* ſcilicet *illa ipſorum ore polluerentur*. Atque hanc ob cauſam, cum Laconiam invaderent, plurimoſque ex Helotis captivos facerent Thebani, nullis eos rationibus adducere potuerunt, ut *Odas* Terpandri, Alcmanis, vel Spendonis, celebrium Lacedæmone Poetarum, canerent; *Eæ enim* (inquiebant) *dominorum noſtrorum cantilenæ ſunt, quapropter eas canere non audemus*. Vid. Plutarch. *ibidem*.

Poſtquam jam in genere recenſuerim, quo pacto Veteres cum Servis egerint, reliquum eſt, ut enarrem, qua ratione in tam miſeram conditio-

nem ex illa libertate, qua omnes homines naturæ beneficio gaudent, redacti ſint. Atque hoc triplici factum modo apparet. Primo, præ paupertate, ob quam cum vitam ſuam proprio Marte ſuſtentare homines non poſſent, & forte debitis obruti eſſent, libertatem ſuam cedere, ſeſeque iis, qui eos alere & tutari poſſent, in ſervitutem addicere fuerunt compulſi; vel creditoribus ſuis corpora ſua vendere, & quod nummis non poterant, ſervitio iis perſolvere fuerunt coacti. Secundo, ingens eorum numerus ſorte belli, qua victi omnino victorum arbitrio ſe permittere cogebantur, in ſervitutem redactus eſt. Tertio, illorum id accidit perfidia, qui Servos emere ac vendere ſolent, qui ſæpe ingenue natos educatoſque furto abducerent, eoſque venum exponerent. Hoc flagitio inclaruiſſe Theſſalos memorat Ariſtophanes *Pluto Act.* II. *Scen.* V.

—— ΠΕ. Πόθεν ὖν ἕξεις θεράποντας;
ΧΡ. Ωνησόμεθ' ἀργυρίυ δήπυ. ΠΕ. Τίς δ' ἔςαι πρῶτον ὁ πωλῶν,
Οταν ἀργύριον κἀκεῖνος ἔχῃ; ΧΡ. Κερδαίνειν βυλόμενός τις
Εμπορος, ἥκων ἐκ Θετταλίας παρὰ πλείςων ἀνδραποδιςῶν.

—— PA. *Unde igitur habebis Servos?*
CH. *Ememus argento ſane.* PA. *Quis igitur primum erit venditor,*
Quando argentum & ille habeat? CH. *Lucri cupidus quiſpiam*
Mercator, veniens e Theſſalia a plurimis plagiariis.

Quod ſi vero aliquis liberum hominem prodidiſſe convinci poterat, ex legibus Solonis ſevere in eum animadvertebatur, eo tamen excepto caſu, ſi foret filia, vel ſoror, has enim vendere licitum erat, ſi cum viro deprehenſæ eſſent. Leg. Plutarch. in *Solone*.

Athenis in foro varia vendendis Servis loca deſtinata erant; de quibus jam ante locutus ſum; atque quovis primo menſis die mercatores, *ἀνδραποδοκάπηλοι*, ſeu *mancipiorum mangones*, dicti, eos in forum adducebant, juxta Ariſtoph. Scholiaſt. *in Equit.* quin & præco lapidi eum in finem erecto, quique *πρατὴρ λίθος*, ſive *venditionis lapis*, dicebatur, inſiſtebat, populumque convocabat, ſecundum Pollucem *lib.* III. *cap.* VIII. Atque hinc Cicero *Orat. in Piſonem* cum opprobrio Tribunos vocat *emtos de lapide*, quoniam eos ad aliquod negotium obeundum conductos eſſe ſuſpicio erat.

Cum Athenis noviſſime emtus Servus domum deducebatur, convivium quaſi quoddam apparatum erat, quo illi novum ejus ſervitium veluti gratulabantur, & nonnulla etiam ejus capiti infundebantur bellaria, quæ ob id *καταχύσματα* appellabant, ex Ariſtoph. in *Pluto*, & Polluce *loc. cit.* Verum hunc morem aliis in locis obtinuiſſe non reperio, quamvis omnibus aliis in regionibus Servi inſtar aliarum mercium emerentur venderenturque; præprimis notantur Thraces, qui ſale eos emebant, atque hinc vocabantur *πρὸς ἁλὸς ἀγορασμένα*, *ſale emta*; addit Euſtathius, *ἁλώνητα δυλάρια*, *ſale emtos ſervulos*, iſtiuſmodi fuiſſe, qui admodum vili pretio

eme-

emebantur. Primi eos pecunia emiſſe referuntur Chii apud Cœl. Rhod. *Antiquit. lib.* XXV. *cap.* IX. Antea enim vulgo aliis mercibus permutabantur; revera hac ratione Veterum mercatura exercebatur; apud Homerum enim Heroes ſæpe captivos rebus ad victum neceſſariis dicuntur permutaſſe, idque præcipue ſub finem *Iliad.* η.

> *Ενθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ,*
> *Αλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,*
> *Αλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,*
> *Αλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι· τίθεντο δὲ δαῖτα θάλειαν.*

> *Illinc vinum emebant capitibus comati Achivi,*
> *Alii quidem ære, alii autem ſplendido ferro,*
> *Alii autem pellibus, alii vero ipſis bobus,*
> *Alii etiam mancipiis: apparabant itaque convivium opiparum.*

Atque hinc apparet, barbaram illam oppreſſionem crudelitatemque erga Servos non ſequentium ſæculorum ſuperbiæ acceptam ferendam, ſed primis & ſimpliciſſimis temporibus jam obtinuiſſe; quandiu vero illa duraverit, incertum eſt.

Primus poteſtatem Servos morte mulctandi, niſi prius rationem facti reddidiſſent, abſtulit Adrianus. Atque ſub Imperio Neronis, aliorumque crudelium Imperatorum Romanorum, humaniter eos domini excipere & cum iis agere cogebantur, metuentes ſcilicet, ne ipſos tanquam mali quid contra Rempublicam molientes accuſarent.

Verum Religionis Chriſtianæ per orbem terrarum incrementum hanc nullis limitibus coercitam poteſtatem, quam domini prioribus ſæculis in Servos ſuos ſibi vindicabant, abrogaſſe videtur; quippe Chriſtiani ſumma cum manſuetudine & humanitate erga eos ſe gerebant, partim, ut eos allicerent ad amplectendam Chriſtianam Religionem, cujus propagationi magis, quam propriis ſuis commodis, operam navabant; partim, quia barbarum & a natura abhorrens exiſtimabant, homines a natura iiſdem, quibus ipſimet, dotibus facultatibuſque naturalibus, iiſdem temperamentis & propenſionibus donatos, non majori lenitate excipi, quam iſtiuſmodi creaturas, quæ ratione deſtitutæ ſunt, neque ulla poteſtate conditionem ſuam perpendendi, neque ærumnas, quibus oppreſſæ ſunt, ſentiendi gaudent.

CAP. XI.

De Athenienſium Magiſtratibus.

MAGISTRATUS Athenis in tria genera dividuntur ab Æſchine *Orat. in Cteſiphont.* Ulpiano in *Androt.* Cujus diſtinctionis fundamentum a diverſis eos eligendi & ad honores provehendi modis deſumitur.

I. Χει-

1. Χειροτονητοὶ, ſeu *per ſuffragia creati*, iſtiuſmodi erant, qui dignitatem ſuam a populo in legitima concione (quæ hac occaſione in Pnyce ſemper habita eſt) congregato accipiebant, atque ita denominabantur a modo, quo eligebantur; populus enim ſuffragia ſua ſurſum elevatis manibus ferebat.

2. Κληρωτοὶ ſive *ſorte ducti*, erant illi, qui ſortibus creabantur, quas in Theſei templo Theſmothetæ educebant. Ad hanc ſortitionem haud omnes, quibus erat cenſus, admiſſi fuiſſe videntur, ſed quos populus prius deſignaverat. Illud inſuper notandum, quod interdum populus magiſtratum, ſortibus creari ſolitum, præter morem ſuffragiis creabant, ſi quem honore peculiari dignum judicarent. Cujus rei exemplum præbet Ariſtides, quem juſſu populi Αρχοντα conſtitutum memorant hiſtoriæ Scriptores. Porro ſortiendi ritus erat ejuſmodi: Candidati uniuscujuſque nomen tabellæ æneæ inſcriptum cum fabis in urnam demittebatur, & is demum electus habebatur, cujus nomen cum alba faba exiit. Si quis autem nomen ſuum duabus tabellis inſcripſiſſe deprehenſus fuiſſet, capitalem pœnam luebat. Vid. Demoſthenis *Orat. in Bœotum de Nomine*.

3. Αἱρετοὶ, ſive *electi*, magiſtratus erant extra ordinem a quavis φυλῇ, *tribu*, aut δήμῳ, *pago*, ad curandum aliquod negotium conſtituti; iſtiuſmodi erant publicorum operum curatores, & id genus alii.

Secundum Solonis inſtituta nemini, niſi qui amplas fortunas divitiaſque poſſideret, magiſtratum gerere permiſſum erat; ſed Ariſtidis opera, vel pauperioribus in adminiſtranda Republica pars quædam erat, quin & unusquiſque liber Inquilinus non ſine verſimilitudine ſummam dignitatem ſperare poterat. Verum ea erat populi modeſtia, ut præcipua munera, atque iſtiuſmodi, a quibus cura Reipublicæ dependeret, dignitate præcellentioribus relinquerent, nec ad aliud quid, præterquam ad minutiora & e trivio negotia obeunda, adſpirarent, ut videre eſt apud Xenophontem *de Rep. Athen.* Nihilominus id poſtea mutatum videtur. Nam Plutarchus in *Phocione* meminit τῶν ἀποψηφισθέντων τοῦ πολιτεύματος διὰ τὴν πενίαν: *hominum qui propter inopiam cenſus magiſtratu arcebantur*. Neque abſimile vero eſt, cives interdum univerſos, interdum ditiores ſolummodo, fuiſſe ad magiſtratum admiſſos, in diverſis Reipub. temporibus, nunc plebe, nunc optimatibus rerum potitis.

Verum etſi nullius hominis ſtatus vel conditio eum a publicis muneribus arceret, attamen illud a vitæ ratione & inſtituto plurimum pendebat; quippe ſi quis vitam vitiis inquinatam malique exempli duxiſſet, vel minimo munere indignus cenſebatur; non enim veriſimile videbatur, ut is, qui haud ita ſe gerere privatus poterat ad bonam ſibi famam exiſtimationemque conciliandam, prudenter, & ſapienter vitam ſuam in publica ſtatione collocatus inſtituere poſſet, vel ut is, qui ſuarum propriarum rerum non ſategiſſet, atque in iis adminiſtrandis peccaſſet, ad publicum quodpiam negotium ſuſcipiendum, videndumque, ne quid detrimenti caperet Reſpublica, aptus foret. Quapropter, antequam aliquis ad publicum quoddam munus admitteretur, ſui ipſius præteritæque vitæ rationem coram certis quibuſdam judicibus in foro (loco ad hocce examen, dictum δοκιμασίαν, *explora-*

plorationem, deſtinato) reddere debebat. Leg. Lyſiæ *Orat. in Evand.* Æſchines *contra Timarchum*. Nec tamen hoc ſolum ſufficere cenſebatur, licet enim tunc temporis examini cum laude ſatisfeciſſent, in prima tamen poſt eorum electionem κυρίᾳ concione novo iterum examini ſubjiciebantur, tum vero, ſi probroſi quid adverſus eos exciperetur evincereturque, honoribus ſuis excidebant. Vid. Demoſthen. *in Theocr.* Item lege ſancitum dicitur, ut, ſi quis obæratus magiſtratum gereret, ei capital eſſet. Vid. Demoſthen. *in Leptin.* Accuſabatur autem coram Theſmothetis. Idem *in Timocrat.* Atque poſt finitos eorum magiſtratus, rerum geſtarum rationem Notariis ac Logiſtis reddere intra triginta dies tenebantur, eamque vocabant Εὐθύνην: & ſi quis id neglexiſſet, vel priori examini ſe non ſubjeciſſet, peculiari lege populo interdicebatur, ne eum corona (quæ ſolita eorum merces, qui honores & famam ſollicita prudentique publicarum rerum cura ſibi quæſiviſſent) donarent. Quin & antequam rationes ſuas probaſſent, nullum alium magiſtratum, vel inſigne aliquod munus ambire, nec in peregrinis regionibus mercaturam exercere, nec de fortunis facultatibuſque ſuis, vel earum parte quadam, aliquid, ſive ultima voluntate, ſive eas piis uſibus conſecrando, ſive alia quacunque demum ratione, ſtatuere iis licitum erat. Leg. Suidas, Heſychius, Æſchines *Orat. de Ement. Legat.* Verum omnia ipſorum bona integra & intacta ſervari debebant, ne, ſi publicos reditus intervertiſſe & dilapidaſſe comperirentur, detrimenti exinde quidpiam civitas caperet juxta Æſchin. *in Cteſiphont.* Porro Logiſtæ (Λογιςαὶ) illi, qui magiſtratuum rationes exigebant, decem erant numero. Hi, ſi magiſtratus aliquis rationes non daret, eum actione perſequebantur, quæ dicitur ἀλογίȣ δίκη juxta Heſychium. Quod ſi aliqua controverſia oriebatur, pro varia ejus materia varie determinata fuiſſe videtur: ſi de pecunia eſſet, ipſi Logiſtæ judicabant: ſi de injuriis, ad judices ejus generis cauſarum referebant, ſecundum Pollucem, ſin de rebus, quæ ad concionem popularem ſpectabant, ad populum referebant. Vid. Ulpianus *ad Demoſthenis Orat. de falſa legat.* Accuſatoris munere fungi cuilibet permiſſum erat: unde ſolennis illa præconii formula, hac occaſione pronunciata, Τίς βȣ́λεται κατηγορεῖν; *Quis vult accuſare*? Vid. Æſchines *Orat. adv. Cteſiphontem*. Ea tamen libertas, ſicut e Julio Polluce diſcimus, non ultra triceſimum diem pertingebat; quo præterlapſo, nemini licebat accuſationem intentare. Quod ſi quis intra legitimum tempus accuſatus ſe non ſtitiſſet, ab apparitore in jus vocabatur ad Senatum Quingentorum. Demum ſi vadimonium deſereret, ab illis infamia notabatur. Vid. Demoſthenes & Ulpianus *Midiana*.

Quinetiam magiſtratus metu haud vacabant in ipſo tempore ſui honoris, ſi quid ab iis male gereretur: ſiquidem (ut nos docet Pollux) omnes novem Archontes qualibet κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ *ſtata concione* tenebantur ad populum referre, an recte præeſſent magiſtratus, necne? Et ſi qua quæſtio de quopiam oriretur, jubebat præco ut manus tollerent, qui ipſum merito accuſari credebant; quæ actio dicta eſt καταχειροτονία. Tum cæteri manus tollebant, quibus innocens videbatur, idque appellabatur ἀποχειροτονία, uti docet Suidas, cujus elegans hac de re locus exſtat. Ea demum ſententia vincebat, quam plures manus confirmandam ſignificabant.

Magi-

Magiſtratus munera ſua inire ſolebant primo die Hecatombæonis, primi menſis in Athenienſium Calendario; ſolenne tunc etiam erat feſtum, quod a re ipſa nomen ſuum erat ſortitum, Εἰσιτήρια, omnique lætitiæ genere, quod iſtiuſmodi feſtis diebus proprium, celebrari ſolebat. Quin & a Senatoribus, plurimiſque ex aliis magiſtratibus, Diis ſacrificia offerebantur, preceſque pro incolumitate civitatis in Jovis Minervæque fautorum æde fundebantur. Vid. Suidas, Ulpian. *in Midianam*, Antiphon *Orat. de Choreuta*.

CAP. XII.

De Novem Archontibus, &c.

PRÆCIPUI Athenienſium magiſtratuum novem erant numero, omnibuſque iis commune nomen *Archontes*. Sorte hi legebantur, ſed ad munera ſua, antequam duplex examen, in ſenaculo unum, quod Ἀνάκρισις, in foro alterum, quod Δοκιμασία dicebatur, ſubiiſſent, non admittebantur. Quæſtiones, quæ a Senatu iis proponebantur, hujuſmodi fere erant. Utrum nati eſſent proavis, qui a tertia retro generatione cives Athenienſes fuiſſent? E qua tribu, vel e qua centuria eſſent, atque num cognationem quamdam ad Apollinem & Jovem Herceum haberent? An parentibus rite morem geſſiſſent? An in bellis meruiſſent? An opibus ſatis eſſent inſtructi? Vid. Demoſth. *in Eubulid.* Pollux *Onomaſt. lib.* VIII. *cap.* IX. Denique an eſſent ἀφελεῖς, *corpore integri*? mutili enim ad magiſtratum non admittebantur. Quod vero attinet ad quæſtionem, qua interrogabant de Apolline Patrio, & Jove Herceo, ſenſus ejus fuiſſe videtur, an indigenæ cives eſſent? nam cives Athenienſes univerſi cognationem quamdam ad hos Deos habere credebantur. Ariſtophanis Interpres *Nub.* de Apolline Patrio verba faciens, ὡς πρόγονον οὖν αὐτὸν ἐτίμων καὶ οἱ Ἄρχοντες, ὅτε ἐχειροτονοῦντο. ἐκ γὰρ τοῦ μὴ εἰδέναι, ξένους αὐτοὺς ἐνόμιζον, *ipſum igitur tanquam proavum colebant quoque Archontes, cum ſuffragiis creabantur: quos enim non noverant, peregrinos exiſtimabant*. Hinc Comicus ille *Avib. pag.* 596. *Edit. Amſtelod.*

—— οὐ γάρ εἰσι βάρβαροι,
Ὅθεν ὁ πατρῷός ἐστιν. ——

—— non enim ſunt barbari,
Unde patrius eſt (Apollo). ——

Poſtea tamen, cum Athenienſes rebus haud ita proſperis uti cœpiſſent, datum eſt, non modo indigenis, verum etiam civium adſcitorum liberis, matre cive genitis, Archontes fieri: quinetiam id tandem ipſis adſcriptis civibus conceſſum fuiſſe colligit Petitus e Plutarcho, qui refert ſe Athenienſi civitate donatum, & in tribum Leontidem relatum, Archonta creatum fuiſſe, *Sympoſiac. lib.* I. *Probl.* X. & *lib.* X. *Probl.* ultimo. Quin &, juxta quorumdam

rumdam ſententiam, aliis omnibus magiſtratibus eædem quæſtiones proponebantur, ut tradit Dicæarchus *contra Ariſtogit.*

Ad hos autem magiſtratus propius ſpectabat jusjurandum, quod ab iis in porticu, (quæ *βασίλειος ςοὰ*, ſive *regia porticus*, vocabatur) vel in foro *πρὸς τῷ λίθῳ*, *ad lapidem*, exigi ſolitum erat antequam admitterentur, idque hunc in finem, ut leges obſervarent, jus dicerent nullo partium ſtudio abrepti, nulliſque muneribus ſe corrumpi paterentur, vel, ſi ſecus accideret, ſtatuam auream, ſibi parem magnitudine, Delphico Apollini ponerent dedicarentque. Hinc in arcem ſe conferebant, & idem repetebant jusjurandum. Quod inſtitutum fuiſſe Solonis narrat Plutarchus; etſi is ſolummodo Theſmothetarum meminit; cæteros tamen Novemviros eodem jurejurando obſtrictos fuiſſe memorat Phædrus Platonicus: *Καί σοι ἐγὼ ὥσπερ οἱ ἐννέα Αρχοντες, ὑπισχνοῦμαι χρυσῆν εἰκόνα ἰσομέτρητον εἰς Δελφοὺς ἀναθήσειν. Ac tibi ego, ſicut novem Archontes, polliceor auream imaginem æqualis menſuræ ad Delphos poſiturum.*

Hiſce peractis munus ſuum ſuſcipiebant, cujus nonnullæ partes ab illis ſeorſim, prout mutua ipſorum officia id exigebant, peragendæ erant, nonnullæ vero ex æquo ad omnes ſpectabant. Penes eos omnes morte mulctandi maleficos poteſtas erat, omneſque myrtea corona caput cingebantur; commune ipſorum officium erat ſorte deſignare *Δικαςὰς* & *Αθλοθέτας*, e ſingulis tribubus ſingulos eligendo, uti etiam *Ιππάρχους*, *Φυλάρχους*, & *Στρατηγοὺς* creare, & in cæterorum magiſtratuum mores & vitæ rationem inquirere, nec non eos, qui collato in ipſos munere indigni judicati eſſent ſuffragiis populi, ordine movere. Vid. *ibid.* Pollux, qui ubique laudatur in his capitibus. Atque, quod præſtitorum officiorum quaſi merces erat, ab omnibus tributis & vectigalibus, quæ ab aliis civibus ad conſcribendos milites exigebantur, immunes erant, neminique præterquam ipſis hæc immunitas unquam conceſſa fuit. Et ſi quis Theſmothetam, aut Archontem coronatum, aliumve quemlibet eorum, quibus civitas immunitatem aliquam, aut coronam, aliumve honorem contulit, contumelia affecerat, pulſaverat, aut maledixerat, ignominia notabatur, quod non tam privatum hominem, quam ipſam civitatem injuria affeciſſet. Vid. Demoſthenes *in Midiam*.

Atque hæc ſuffecerint de Novem Archontibus ſimul ſumtis, nunc de ſingulis ſeorſim agam; id mihi tantum dicere liceat, nihil certi de prima origine nominis ipſorum memoriæ traditum eſſe; ſed tamen Sigonius conjicit nomina Βασιλεὺς & Αρχων per imitationem deſumta eſſe a præcipuis priorum ſæculorum magiſtratibus, cum civitas primum imperio Regum, deinde Archontum pareret; ut & nomen Πολέμαρχος, in memoriam præfecti exercitus, qui ab primis Regibus plerumque creabatur, ut ipſis belli tempore auxilio eſſet. Videntur etiam Θεσμοθέται (prout & ipſum nomen indicat) in gratiam populi conſtituti eſſe, ut ſcilicet ipſius leges ac privilegia contra aliorum Archontum vim & injuriam defenderent; atque hæc poteſtas, antequam Rempublicam ordinaret Solon, longe major, nec tam arctis limitibus coercita, quam inſequentibus temporibus, videtur fuiſſe; ille enim Legislator ſanxerat, ut eorum munus præcipue in hiſce, quæ ſequuntur, conſiſteret.

Αρχων, ita quaſi per excellentiam dictus, princeps illorum Novem erat; nonnunquam etiam Επώνυμος vocatur, quia ejus de nomine annus denominabatur. Ipſius imperium ad eccleſiaſticas ſimul & civiles res ſpectabat; quin & ipſius erat omnes lites inter maritos & uxores dirimere; veluti de uxoribus, quæ poſt maritorum ſuorum mortem peperiſſent, de ſupremis voluntatibus & teſtamentis, de dotibus & legatis; cura etiam ipſi habenda erat orphanorum, iiſque tutores ac curatores dare debebat; ut & querelas eorum, qui a vicinis ſuis aliqua injuria eſſent affecti, audire; atque eos, qui ebrietati dediti eſſent, punire; quin & primus inquirere in nonnullas publicas actiones, ex quarum genere erant, quæ Εἰσαγγελίαι, Φάσεις, Ενδείξεις, Εφηγήσεις dicebantur, de quibus poſtea agemus. Locus, ubi jus dicere ſolebat Archon, erat *Odeum*, ibique de victu aliisque ad vitam ſuſtentandam neceſſariis rebus cauſæ ad eum deferebantur. Ejus item officium erat Curatores, Επιμελητὰς dictos, conſtituere, rationem celebrandorum feſtorum, quæ Διονύσια & Θαργήλια vocabantur, habere, præter alia nonnulla ſolennia; quin & ludorum ſcenicorum, cantorum, choreutarum, aliorumque, quæ ad eos requirebantur, cura ei incumbebat. Quod ſi vino madere deprehenſus foret, capital erat. Vid. Pollux *Onomaſt.* hic & ubique, Lyſias *in Alcibiadem*, Demoſthenes *in Macartatum*, Suidas, Harpocration ubique in his capitibus.

Βασιλεὺς in Regia Porticu jus dicebat, ibique ejuſmodi dirimebat lites, quæ inter Sacerdotes & ſacras intercedebant familias, e quarum genere erant *Ceryces*, *Eteobutadæ*, &c. quarumque nonnulla officia in divino cultu peragendo jure hæreditario competebant. Coram eo etiam adducebantur ii, qui impietatis, vel profanatorum myſteriorum quorumdam, templorum, aliarumve rerum ſacrarum inſimulabantur. Præterea præſentem ſe ſiſtebat in celebrandis Eleuſiniis & Lenæis feſtis, & in iis omnibus, in quibus faces manibus gerentes curſu contendebant, videlicet in Panathenæis, Hephæſtiis, ac Prometheis; publica etiam ſacrificia pro incolumitate & proſperitate Reipublicæ debebat offerre. Ejus uxor, quam Βασιλίσσαν nuncupabant, ei adſtabat in plurimis; ſi vero non ex iſtiuſmodi oriunda eſſet familia, quæ ex integro Athenienſi ſanguine progenita, vel ſi alteri marito, antequam Βασιλεῖ nuberet, juncta fuiſſet, ſecundum legem munus ſuum haud debito modo obire poterat. Nam lege tenebatur virginem civem ducere, (quod etiam Judæorum Pontifici injunctum) alias haud idoneus putabatur ſacris publicis præeſſe. Vid. Demoſthenes *in Neæram*. Ad eum præterea res quædam civiles pertingebant; quippe quæſtiones de rebus inanimatis coram eo proponebant, ut & delationes de homicidio, ipſiuſque munus erat in eas inquirere, & deinde ad Areopagitas, inter quos jus habebat ſuffragii, deferre, ſed vero coronam ſuam, (quæ inſigne quoddam muneris ipſius erat) interea dum cauſa agebatur, deponere debebat. Leg. Demoſthenes *in Lacritum* & *Neæram*.

Πολέμαρχος omnium peregrinorum & inquilinorum Athenienſium gerebat curam, eademque in ipſos auctoritate, qua in cives Archon, pollebat. Munus ipſius erat Enyalio, (qui ab aliis pro Marte, ab aliis vero pro quodam ex ejus comitibus habetur) ut & Dianæ Αγροτέρᾳ ab pago

quo-

quodam Athenienſi ſic dictæ, ſacra facere; præterea celebris illius patriæ defenſoris Harmodii exſequias celebrare, & curare, ut liberi eorum, qui pro patria ſua mortem obiiſſent, ex publico ærario debita ratione alerentur.

Verum enimvero, quandoquidem tres hi magiſtratus præ juventute ſæpe in legibus ritibusque patriæ ſuæ non tam verſati eſſent, quam quidem optandum fuiſſet, ne ſibi ſolis plane relinquerentur, in more poſitum erat, ſingulis ſocios dare duos viros ætate, morum gravitate, & exiſtimatione conſpicuos, qui ipſis in obeundo munere ſuo auxilio eſſent, &, ſi offerretur occaſio, nonnunquam eos docerent informarentque. Hos autem viros Παρέδρυς, ſive *Aſſeſſores*, vocabant, iidemque ſe examini in ſenaculo & publico foro, quod alii ſubibant magiſtratus, ſubjicere, quin etiam illos rerum, dum munere ſuo fungerentur, geſtarum, poſtquam magiſtratu abiiſſent, rationem reddere cogebant.

Reliqui ſex Archontes communi nomine *Theſmothetæ* dicebantur. Delationes hi audiebant adverſus eos, qui falſæ criminationis, & calumniæ, corruptionis, impietatis accuſabantur; quod etiam pars erat Regii muneris, hac tamen cum differentia, quod accuſatores ſolebant φαίνειν τὸν ἀσεβῆ, ſive oretenus impium deferre ad tribunal Regis, cum contra Theſmothetis γράφειν, hoc eſt, ſcriptam delationem tradere, deberent. Coram iis etiam omnes cauſæ & lites inter cives & peregrinos, inquilinos, vel ſervos, controverſiæque de mercatura & mercibus diſceptabantur. Ab iis provocationes ad populum inſtituebantur, publica examina variorum magiſtratuum peragebantur, & in publicis concionibus ſuffragia colligebantur. Omnia publica pacta & fœdera rata faciebant, dies, quibus judices cauſas in variis ſuis curiis audituri eſſent, aſſignabant, curam etiam gerebant, ne ullæ leges ferrentur, præterquam iſtiuſmodi, quæ ad Reipublicæ ſalutem & incolumitatem conducerent, eorumque nomina deferebant, qui incautam multitudinem pellicere, eique, ut conſentiret in omnibus iis, quæ Reipublicæ commodis adverſarentur, perſuadere ſtuduiſſent.

Εὔθυνοι decem magiſtratus erant, eum in finem creati, ut Archontibus auxilio eſſent, & magiſtratuum rationes examinarent, mulctamque imponerent iis, quos publicam pecuniam intervertiſſe, vel ullo modo Reipublicæ injuriam res male adminiſtrando intuliſſe comperiſſent. Hos nonnunquam Ἐξεταςὰς, & Συνηγόρυς vocatos fuiſſe narrat Ariſtoteles *Polit. lib.* VI. *cap.* ultimo; nonnulli autem ipſos eoſdem fuiſſe ac Λογιςὰς volunt, tamen ſecundum Ariſtotelem ab illis diſtincti dicuntur.

CAP. XIII.

De Athenienſium Magiſtratibus.

Οἱ Ἕνδεκα, ſive *Undecim*, a numero ita appellati, ex ipſo populo eligebantur, atque ſingulæ decem tribus unum ſuppeditabant; quibus addebatur Γραμματεὺς, ſive *Scriba*, ut ita numerus eſſet plenus. Nonnunquam illi vocabantur Νομοφύλακες, *Legum cuſtodes*; quæ appellatio ab

 eorum

eorum deſumta munere ; quippe in nonnullis haud abſimiles erant iis , quos in Anglia *Sheriffs* vocamus : etenim in puniendis maleficis præſentes eſſe debebant, ipſisque eorum incumbebat cura, qui in publicos carceres abducebantur. Penes eos etiam poteſtas erat fures, plagiarios, & latrones ſub ſuſpicione comprehendendi, eoſque, ſi facinus confitebantur, morte mulctandi, ſin minus, judicio eos perſequi debebant.

Φύλαρχοι erant magiſtratus, qui Athenienſibus tribubus præerant, quibus ſingulis ſinguli ſorte aſſignabantur. Poſtea hoc nomen peculiare præfecturæ cujuſdam militaris erat, præfectique tribuum Ἐπιμεληταὶ φυλῶν vocabantur. Eorum erat publici ærarii, quod ad ſingulas tribus pertinebat, curam gerere, omnibus ipſarum commodis proſpicere, eaſque omnes in conſilium vocare, ſimul ac quidpiam accideret, quod univerſi tribuum cœtus præſentiam requireret.

Φυλοβασιλεῖς in plurimis eodem munere, ratione habita ſingularum tribuum, quo reſpectu Reipublicæ Βασιλεύς, functi fuiſſe videntur. Ex Εὐπατρίδαις, vel *Nobilibus*, eligebantur, publica ſacrificia cæterumque divinum cultum his vel illis tribubus proprium curabant, & in Porticu, quæ Βασίλειον dicebatur, nonnunquam etiam in illa, quæ Βουκολεῖον, conveniebant.

Φρατρίαρχοι & Τριττύαρχοι in variis Φρατρίαις & Τρίττυσι eamdem, quam in univerſam tribum Φύλαρχος, poteſtatem exercebant.

Δήμαρχοι eodem fungebantur munere in Δήμοις, redituum ipſorum, ex quibus omnia, quæ ab ipſis exigebantur, ſolvebant, iis cura incumbebat, populum in pagis, qui ſub ditione ſua erant, convocabant, quorum omnium nomina albo inſcripta ſervabant, & electioni Senatorum aliorumque magiſtratuum, qui ſorte creabantur, præerant. Aliquando Ναυκράρους eos, pagoſque Ναυκραρίας, nuncupatos reperimus, quoniam eorum ſinguli, præter duos equites, unam navem in publicum commodum ſuppeditare debebant.

Ληξίαρχοι ſex erant præcipui, quibus adjungebantur triginta magiſtratus inferiores ordine, iique mulctam irrogabant illis, qui ad publicas conciones non veniebant, & in eos, qui præſentes eſſent, inquirebant; eos etiam, qui in foro emendo & vendendo occupati eſſent, a mercatura deſiſtere, & publica negotia curare compellebant, idque auxilio peragebant Τοξότων, qui certi quidam inferiores magiſtratus, vel potius miniſtri erant, admodum ſimiles Romanorum Lictoribus, & Anglorum noſtrorum *Sheriffs Liverymen*, *Bayllifs*, &c. Mille iſtiuſmodi Athenis erant, qui ſub tentoriis in medio foro erectis degebant, poſteaque ad Areopagum abducebantur. Nomen ipſorum videtur deſumtum fuiſſe ab armis, quæ vulgo geſtabant, ſicuti prætorianæ cohortis milites Δορυφόροι nuncupabantur. Nonnunquam Δημόσιοι Ἐπόπται dicuntur, quod nomen ab eorum munere deductum; aliquando Πευσίνιοι, a Peuſino, uno ex priſcis Athenienſibus, qui hoc munus vel primus inſtituit, vel regulas, ſecundum quas id obeundum eſſet, dedit; quin & Σκύθαι a regione Scythia; quippe vulgo, qui inde oriundi eſſent, ad hoc munus eligebantur, utpote qui validi & audaces homines eſſent; atque hinc Ariſtophanes ejuſque Scholiaſtes *Acharn.* & *Theſmoph.* aliquem ex iis ignoto & barbaro more loquentem inducit. Sed

ut

ut ad *Lexiarchos* redeamus, hi Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ſive Λεύκωμα, vel *Album publicum*, totius civitatis ſervabant, in quo omnia inſcripta erant civium nomina, ſimulac ad eam ætatem, qua paternam hæreditatem Λῆξιν vocatam adire poterant, perveniſſent.

Νομοφύλακες miniſtri erant, quorum munus, ut magiſtratus & populus ſecundum leges vitam inſtituerent, curare, & contumaces atque refractarios punire. Vid. Cicero *de Legib. lib.* III. Columella *de Re Ruſt. lib.* XII. *cap.* III. Eum in finem publicis in concionibus ſedes iis cum Προέδροις aſſignatæ erant, ut præſto eſſent ad iis obviam eundum, quicumque contra leges vel receptas conſuetudines agere, vel aliquid bono publico adverſum proponere vellent. Ludorum ſolennium publicorumque ſpectaculorum tempore albam vittam gerebant, tanquam inſigne conſpicuæ iſtius provinciæ, quæ ipſis demandata erat, iiſque ſellæ e regione novem Archontum erant collocatæ.

Νομοθεται numero mille erant, & ſorte capiebantur ex eorum numero, qui in Heliæa judices fuiſſent, eorumque munus non (uti ex nomine colligi videtur) novas leges propria auctoritate ferre, (hoc enim, niſi approbante ſenatu, confirmanteque populo, fieri non poterat) ſed veteres examinare, & ſi aliquam earum inutilem, vel noxiam, prout res Athenienſium tunc ſe haberent, vel alii legi contrariam reperiſſent, operam dabant, ut illæ plebiſcito abrogarentur. Præter hæc, curandum iis erat, ne quis intra murum Pelaſgicum profunde araret foderetve, & ut, qui ſecus fecerat, comprehenderetur, & ad Archontem duceretur.

CAP. XIV.

De Athenienſium Magiſtratibus.

QUÆSTORES ac Tribuni ærarii apud Athenienſes diverſorum generum erant; verum, antequam de munere ipſorum ediſſeram, neceſſario quædam præmittenda ſunt de publicis reditibus, qui a diligentiſſimo Sigonio in hæc quatuor ſequentia genera dividuntur.

1. Τέλη denotant iſtiuſmodi reditus, qui ex agris, metallorum fodinis, ſylvis aliiſque publicis fundis proveniebant, quique in uſum Reipublicæ ſeponebantur; & tributa, quæ inquilini & liberti pendebant; veluti & vectigalia, quæ a certis artibus & opificiis, præſertim autem a mercatoribus pro exportandis importandiſque mercibus ſuis, exigebantur.

2. Φόροι annua tributa erant, quæ ab omnibus civitatibus tributariis exigebantur, eaque poſt cladem Xerxis primum impoſita ab Athenienſibus fuerunt, ut eo melius bellum gerere poſſent, ſi forte, veluti metuebant, hoſtis denuo eos invaderet. Primus hoc tributum collegit Ariſtides, qui (ſicuti in *ejus Vita* Plutarchus refert) omnium & ſingulorum, de urbe in urbem, pro cujuſque facultatibus, cenſum inſtituit; ex quo cenſu quadringentorum & ſexaginta talentorum ſumma confecta fuit. Hiſce (pergit

git Plutarchus) Pericles tertiam fere partem addidit; narrat enim Thucydides, initio belli Peloponneſiaci ad Athenienſes e confœderatis civitatibus ſexcenta talenta rediiſſe. Poſt mortem Periclis Oratores, aliique viri magna inter populum auctoritate pollentes, paulatim hanc pecuniam auxerunt eo uſque, ut ad mille & trecenta talenta adſcenderet; atque id quidem non tam propter extraordinarios in bellum erogandos ſumtus, quam populum ad munificentiam, & expenſas in ludos ſcenicos, & ad erigendas ſtatuas, atque templa exſtruenda excitando.

3. Εἰσφοραὶ taxationes erant civibus æque ac inquilinis & libertis, auctoritate concionis & ſenatus, ad ſuppeditandos ſumtus, qui in extraordinaria onera, occaſione diuturnorum infeliciumque bellorum vel aliis de cauſis impoſita, erogandi erant.

4. Τιμήματα mulctæ fuerunt, quæ omnes in ærarium deferebantur, decima tamen excepta parte, quæ Minervæ donabatur, ut & quinquageſima, quæ reliquorum deorum, ut & heroum, qui Επώνυμοι vocabantur, erat propria. Poſtquam huc uſque de publica egi pecunia, nunc de iis, qui illi præfecti erant, acturus ſum.

Επιςάτης e Prytanibus ſorte eligebatur, publicique ærarii claves ſervabat, quod munus tanti fuit æſtimatum, ut nemini id plus quam ſemel obire licitum fuerit. De reliquis honoribus & officiis hujus ærarii præfecti alio loco agere conſtitui.

Πωλῆται decem numero erant, & ſimul cum iis, quibus cura pecuniæ in publica ſpectacula deſtinatæ incumbebat, etiam pecuniam e tributis provenientem, omneſque reditus elocandi, vendendique bona, quæ ærario addicta erant, poteſtate gaudebant, omniaque hæc pacta nomine ejus, qui illis præeſſet, confirmabantur, atque rata fiebant. Præterea eorum erat eos, qui tributum, Μετοίκιον dictum, non ſolviſſent, reos peragere, eoſque conſtituta auctione vendere. Hiſce ſuberant magiſtratus quidam inferiores, Εκλογεῖς dicti, quorum officium erat publicam pecuniam colligere pro iis, qui publicos reditus conducebant, quique Τελῶναι vocabantur; hi ſemper erant viri bonæ exiſtimationis, & præter propria ſua pacta, pro ſolutione pecuniæ, quam juxta conductionem ſuam debebant, aliud fidei ſuæ pignus dare eos oportebat, & ſi ultra nonam Prytaneam ſolvere vel tantillulum ſuperſederent, duplum ſortis perſolvendum mulctæ loco vel ipſiſmet, vel eorum vadibus imponebatur, quo neglecto omnes conjiciebantur in carcerem, eorumque bona ærario addicebantur. Leg. Suidas, Ulpianus *in Demoſthen.* &c. Poſt expulſos Triginta Tyrannos, certi quidam magiſtratus, Σύνδικοι dicti, cum poteſtate omnes querimonias de bonis ærario addictis cognoſcendi, creati fuerunt, prout ex *Oratione* quadam Lyſiæ *pro Nicia* apparet.

Επιγραφεῖς erant magiſtratus, qui omnes illos, a quibus tributa & vectigalia exigebantur, pro cujuſque facultatibus cenſebant, publicas ſervabant rationes, & eos, qui tributa ſua ſerius pendebant, judicio perſequebantur.

Αποδέκται erant decem Tribuni ærarii, quibus omnes publicos reditus, pecuniam e tributis collectam, & quæ Reipublicæ debebantur, perſolvi opor-

oportebat; quo facto omnem, quam acceperunt, pecuniam rationibus inferebant, & e tabulis publicis eorum nomina, qui debita ſua perſolviſſent, coram toto ſenatu delebant. Quod ſi quædam controverſia de pecunia vel tributis orta eſſet, eam illis dirimendi poteſtas erat, præterquam, ſi res difficilis & impedita, vel magni momenti eſſet, iſtiuſmodi enim ad curias judicum deferebant.

Ἀπογραφεὺς τῆς βȣλῆς publicus Scriba erat, qui in primo hujus muneris exordio ſuffragiis, poſtea ſorte creabatur, & rationum τῶν Ἀποδέκτων autographum, ut ſcilicet omni fraudi errorique obviam iretur, ſervabat.

Ἑλληνοταμίαι, vel Ἑλληνοταμιαῖοι, in tributariis civitatibus fungebantur eo munere, quod in propria Athenienſium ditione ad Ἀποδέκτας pertinebat.

Πράκτορες ii erant, qui nummos publicos e mulctis, qui alicujus criminis reis irrogabantur, colligebant.

Ταμίαι τῆ Θεȣ̃, καὶ τῶν Θεῶν, illam mulctarum colligebant partem, quæ Minervæ reliquiſque diis debebatur, idque coram ſenatu fieri ſolebat. Decem hi numero erant, atque e Πεντακοσιομεδίμνοις, ſive *Nobilibus*, ſorte legebantur, ac in eorum poteſtate erat de nonnullorum mulctis, ſi liquido oſtenderetur magiſtratus injuſte illas impoſuiſſe, aliquantum remittere. Eoſdem cum iis fuiſſe, qui Κωλακρέται vocabantur, narrat Pollux, hique, prout Ariſtophanis Scholiaſtes teſtatur, non tantum pecuniam, quæ diis e mulctis addicebatur, ſed & alios reditus ad civilem uſum deſtinatos, & præprimis Τριώβολα, quæ inter judices diſtribuebantur, indeque δικαςικὸς μισθὸς, ſive *merces judicialis*, dicta ſunt, colligere ſolebant. Ita vocabantur, quaſi Κωλαγρέται, quoniam ſacerdotum quoddam genus erant, debitamque ſibi partem e reliquiis ſacrificiorum, inter quas animalium pelles & κωλαὶ, *pernæ* vel *ſuffragines*, erant, petere ſolebant. Vid. Ariſt. Schol. *Avibus*, *Veſpis*.

Ζητηταὶ magiſtratus erant in extraordinariis caſibus creari ſoliti, ut nempe in publica debita inquirerent, ſi quando quæſtorum negligentia, vel aliis de cauſis ad ingentem ſummam excreverant; & periculum ſuberat, ne ſolverentur, niſi ut exigerentur daretur opera.

Magiſtratuum differentia, de quibus huc uſque egimus, præcipue deſumta eſt a diverſo publicam pecuniam colligendi modo; itaque Sigonii methodum ſecuturus ſum, proximoque loco enarraturus eos, qui ex diverſa ratione eam expendendi diſtinguuntur. Quapropter ſciendum eſt, publicum ærarium in tres partes diviſum fuiſſe, pro ratione ſcilicet diverſorum uſuum, ad quos impendebatur; primam vocabant

1. Χρήματα τῆς διοικήσεως, pecuniam, quæ in civilem uſum convertebatur.

2. Στρατιωτικὰ, quæ ad ſumtus in bella erogandos requirebatur.

3. Θεωρικὰ, quæ piis uſibus inſerviebat, cuique accenſebant expenſas in ludos, publica ſpectacula, & feſta, cum ſcilicet eorum plurima in honorem deorum, vel in defunctorum quorumdam heroum memoriam celebrarentur; atque hoc etiam nomine vocatam eſſe eam pecuniam, quæ judicibus, & populo in publicas conciones confluenti, dari adſueverat, Pollux refert. Hæ vero pecuniæ ingruente belli neceſſi-

tate

tate in militum ſtipendia irrogari juſſit lex quædam a Demoſthene memorata *Orat. in Neæram*, quam poſtea abrogavit Eubulus, ut ſibi gratiam popelli conciliaret, eodemque tempore contraria lege ſanxit, ut capite lueret, quicunque auderet tentare, ut theorica pecunia militiæ uſibus addiceretur. Vid. Ulpianus *Olynthiaca* I.

Ταμίας τῆς διοικήσεως, alio nomine Επιμελητὴς τῶν κοινῶν προσόδων dictus, præcipuus ærarii præfectus erat, reliquis honore & poteſtate longe præcellens, qui a populo creabatur, & quinque annos ſuo fungebatur munere, quibus elapſis, ſi honeſte & integre ſe geſſiſſet, moris erat, ut altera & tertia vice eligeretur.

Αντιγραφεὺς τῆς διοικήσεως, antigraphum rationum præcipui ærarii præfecti, ne ſcilicet illæ corrumperentur, adulterarenturve, videtur habuiſſe.

Ταμίας τῶν ςρατιωτικῶν princeps eorum erat, qui militibus ſtipendia perſolvebant.

Ταμίας τῶν θεωρικῶν, vel Ο ἐπὶ τῷ θεωρικῷ, in ante memoratos uſus τὰ θεωρικὰ χρήματα convertebat. Verum longe maxima moleſtiſſimaque muneris ipſius pars in pecuniam in pauperes cives, ut loca ſibi in Theatro emere poſſent, erogando conſiſtebat; atque hic mos originem ſuam duxit, & lege confirmatus eſt a Pericle, ut populi ſibi gratiam conciliaret. Leg. Plutarch. in *Pericle*. Quippe (veluti obſervat Libanius *in Olynthiac*) primis Reipublicæ ætatibus, cum e ligno exſtructa eſſent Theatra, ad loca ſibi occupanda avidus populus rixari inter ſe, quin & nonnunquam ſibi invicem verbera & vulnera infligere ſolebant; huic itaque malo ut mederentur, decernebatur, ut unuſquiſque, antequam in Theatrum ingrederetur, duos pro ingreſſu obolos, vel drachmam perſolveret, prout ſcribit Harpocration; & ne inferioris ſortis homines jucunditate ſpectacula videndi privarentur, unicuique eam pecuniam ex ærario petere licitum erat.

CAP. XV.

De Athenienſium Magiſtratibus.

Σιτῶναι dicebantur ab ipſorum munere, quod in eo conſiſtebat, ut frumentum in uſum civitatis compararent, atque eum in finem Ταμίας τῆς διοικήσεως eam, quam pro ratione temporis poterat, pecuniæ ſummam iis debebat ſuppeditare. In arido & ſterili ſolo, quod propriis ſuis incolis neceſſarium victum ſuppeditando haud ſufficiebat, Athenæ ſitæ erant, atque eam ob rationem frumentum a peregrinis nationibus quærere, aliorumque abundantia penuriam ſuam compenſare, cogebantur, hocque, iſtiuſmodi magiſtratus ut crearent, Athenienſes adegit.

Σιτοφύλακες quindecim numero erant, quorum decem intra civitatem, quinque autem in Piræeo, officio ſuo fungebantur; providendum iis erat, ne frumentum & farina nimio pretio venderentur, præterea juſtum pondus & magnitudinem panibus ſtatuere debebant. Ad hos quam proxime accedebant Σιτομέτραι, vel Αποδεκταῖοι, quorum erat curare, ut menſuræ frumenti legitimæ & æquales eſſent.

Αγορα-

Αγορανόμοι decem numero erant, quorum quinque pertinebant ad civitatem, alii vero quinque ad Piræeum. At quindecim Αγορανόμȣς fuiſſe exiſtimat Petitus, nempe decem in urbe, quinque in Piræeo; is enim tertiam Athenarum partem conſtituebat. Eorum negotium in foro erat, ubi omnium rerum vendibilium, excepto frumento, curam gerebant; & præcipue iis videndum erat, ne quis alterum injuria vel afficeret, vel in emendo vendendove deciperet, ut docet Theophraſtus *de Legibus*. Λογιςαὶ aliquando dicti ſunt. Vid. Ariſtophanis Scholiaſtes *in Acharn.* Atque iis vectigal pendebant, qui Athenas portaſſent quidquam mercimonii: unde Dicæopolis in Ariſtophanis *Acharnenſibus Act.* I. *Scen.* IV. anguillam a Bœoto poſtulat tanquam ἀγορᾶς τέλος:

ΔΙΚ. *Αγορᾶς τέλος ταύτην γέ πȣ δώσεις ἐμοί.*

DIC. *Fori vectigal hanc quidem mihi dabis.*

Μετρονόμοι iſtiuſmodi erant magiſtratus, qui omne genus menſurarum, exceptis menſuris frumenti, examinabant; horum quinque in urbe, decem vero degebant in Piræeo, ubi maximum totius Atticæ forum erat. Οψονόμοι, quorum curæ commiſſum forum piſcarium, duo vel tres a Senatu eligebantur. Vid. Athenæus *lib.* VI. Euſtathius *ad Iliad.* λ. Piſces enim peculiariter ὄψα dicuntur. Plato *Sympos.* IV. *Problem.* IV. Πολλῶν ὄντων ὄψων, ἐκνενίκηκεν ὁ ἰχθὺς μόνον ἢ μάλιςά γε ὄψον καλεῖσθαι. *Cum multa eſſent edulia, obtinuit piſcis tantum vel maxime ὄψον (edulium) vocari.* Item ὀψάριον, ut S. Joann. Evangel. *cap.* VI. *vers.* 9.

Εμπορίȣ ἐπιμεληταὶ magiſtratus erant, quorum curæ portus demandatus; decem illi numero fuerant, præcipuaque ipſorum muneris pars erat curare, ut duæ ad minimum partes omnis frumenti, quod in portum invehebatur, in civitatem perferretur, & ne ullum argentum e civitate a privato homine, exceptis iis, qui ad mercaturam frumentariam exercendam conſtituti erant, exportaretur. Vid. Demoſthenes *in Lacrinum*.

Ναυτοδίκαι, vel Υβριςοδίκαι, in lites inter mercatores & nautas ortas inquirebant, atque iſtiuſmodi examinabant homines, qui, cum & a parte patris & a parte matris peregrinorum filii eſſent, per fraudem tamen nomina ſua in publicis tabulis perſcribi curaverant, atque ea ratione jura ingenuorum civium ſibi vindicabant; hocque ſexto vigeſimo uniuſcujuſque menſis die agere ſolebant. Nec multum ab his (prout Sigonius & Emmius de iis referunt) differebant Επαγωγεῖς: eorum ſolummodo erat eas cauſas, quæ ad mercaturam ſpectabant, audire, quas ſubito dijudicari oportebat, quæque in menſtruos illos Ναυτοδίκων conventus differri nequibant. Narrat autem Pollux, præter hæc examina, eos in controverſias de feſtis & publicis conviviis inquiſiviſſe.

Αςυνόμοι erant publici vicorum urbis curatores. Aliarum quoque rerum curam habebant, quæ gerebantur in vicis publicis, περί τε τῶν αὐλητρίδων, ϗ ψαλτριῶν, ϗ τῶν κοπρολόγων, ϗ τῶν τοιȣ́των, *deque tibicinis, fidicinis, ſordida loquentibus, & hujuſmodi*. Ariſtoteles apud Harpocrationem decem Αςυνόμȣς memorat, quorum quinque in urbe, & totidem in

Piræeo, munus ſuum exſequebantur: tamen Petitus ſicut Ἀγορανόμους, ita Ἀστυνόμους quindecim numerat, decem nempe in urbe, quinque in Piræeo; numeroſque apud Harpocrationem corruptos eſſe queritur, eo quod Piræeum, cum tertiam urbis partem conſtituerit, tertiam partem ejuſmodi curatorum habuiſſe probabile ſit: ſed forte cum emporium in Piræeo longe maximum fuerit, ejus cura non paucioribus viris commiſſa eſt, quam toti urbi præfuerunt. Porro e Demoſthene colligi poteſt, neminem Aſtynomi officio bis fungi potuiſſe. Vid. ejus *Procem.* LXIV.

Ὀδοποιοὶ, viarum inſpectores.

Ἐπιστάται τῶν ὑδάτων omne genus aquæductuum curam gerebant. Fontes autem ad aliorum pertinebant officium, qui Κρηνοφύλακες dicebantur. Horum autem quatuor munera ſub uno Ἀστυνομίας nomine comprehendit Ariſtoteles.

Ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων iſtiuſmodi erant magiſtratus, quibus omnium publicorum ædificiorum cura, inventio, & adminiſtratio commiſſa erat, exceptis tamen urbis mœnibus, quorum peculiares curatores erant ab officio ipſorum Τειχοποιοὶ dicti, quorum vulgo idem, qui tribuum, numerus erat; ſingulis enim tribubus, quotieſcumque id occaſio poſtulabat, unum Τειχοποιὸν eligere licitum erat.

Σωφρονισταὶ decem erant, curabantque, (ſicuti ex eorum nomine colligere licet) ut juventus ſobrie & modeſte ſe gereret, ex ſententia Æſchinis in *Axiocho*. Eumdem in finem noctu per urbem obambulare, & in eos, qui aliquas turbas darent, animadvertere ſolebant Theſmothetæ, ex Ulpiano in *Orat. adverſus Midiam.*

Οἰνόπται tres erant magiſtratus, qui in publicis conviviis lumina & faces ſuppeditabant, curamque, ut quiſque debitam ſibi partem biberet, gerebant, ſecundum Athenæum *Deipnoſoph. lib.* X.

Γυναικονόμοι ſuo etiam in publicis feſtis, ſacrificiis, matrimoniis, aliiſque ſolennibus munere fungebantur, &, ne quid adverſum receptos mores fieret, cavebant, juxta eumdem *lib.* VI.

Γυναικοκόσμοι magiſtratus erant, quibus mulierum apparatum ſecundum modeſtiæ & decori normam dirigendi cura incumbebat, quin & mulctam iis, quæ nimium delicatæ & moroſæ in veſtitu ſuo eſſent, irrogabant, eumdemque in Ceramico publice ſpectandum exhibebant.

Λειτουργοὶ erant homines opibus divitiiſque pollentes, qui vel a propria tribu, vel univerſo populo publicos quoſdam cultus peragere, vel propriis ſumtibus Reipublicæ neceſſaria ſuppeditare jubebantur. Varia horum genera fuerunt, qui omnes e mille ducentis ditiſſimis civibus eligebantur, quos populus, ſi id poſtularet neceſſitas, omnia oneroſiſſima moleſtiſſimaque officia in Republica ſubire jubebat, atque unaquæque tribus centum & viginti ex ſuo proprio eligebat corpore; quamvis hoc (ut obſervavit Sigonius) Solonis adverſetur inſtituto, ſecundum quod quivis, qualiſcumque demum foret conditionis, publico inſervire pro facultate ſua oportebat, ea tamen lege, ut nemo duo munera eodem tempore obire cogeretur. Vid. Demoſthenes *in Leptinem*; qua *Oratione* aliam antiquam legem profert, qua ſinguli altero quoque anno jubentur λειτουργεῖν.

In

In duas hi mille & ducenti dividebantur partes, quarum altera ex iis, qui maximas poſſiderent opes, erat compoſita, altera ex tenuiorum facultatum hominibus conſtabat. Harum ſingulæ in decem dividebantur *Συμμορίας*, quæ erant diſtincta corpora, quibus peculiares præfecti & magiſtratus ex ſuo proprio numero erant. Denuo hæ *Συμμορίαι* in duas ſubdividebantur partes, juxta facultates eorum, qui illas componerent; atque hac ratione ex primis decem *Συμμορίαις* trecenti ex opulentiſſimis Athenienſibus civibus deſignabantur, qui, quotieſcumque res id poſtularet, Reipublicæ neceſſariam pecuniam ſuppeditare, & ſimul cum nongentis reliquis omnes prætervulgares cultus ſuis vicibus peragere debebant. Vid. Ulpian. *in Olynthiac.* II. & *Aphob.* I. Atque primum diſtributi ſunt Athenienſes in *Συμμορίας* Nauſinico Prætore circa annum tertium Olympiadis centeſimæ. Antea ex inſtituto Solonis, qui *τῆς λειτουργίας* oneri ferendo impares erant, ex lege *τῆς ἀντιδόσεως* remedium quærebant: erat autem *ἀντίδοσις*, bonorum commutatio, quæ fiebat hoc modo: Si quis eorum, qui obeundis publicis muneribus deſignatus erat, ſe locupletiorem aliquem, qui munere vacaret, oſtendere potuit, excuſabatur. Quod ſi alter deſignatus ditiorem eſſe ſe negaret, permutabant inter ſe facultates. Is porro, qui alterum citaverat, ejus ædes obſignabat, ne quid inde exportaretur. Tum juramentum præſtabant hujuſmodi verbis: *Ἀποφαίνω τὴν οὐσίαν τὴν ἐμαυτοῦ ὀρθῶς καὶ δικαίως, πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς ἀργυρείοις, ὅσα καὶ νόμοι ἀτελῆ πεποιήκασι. Indicabo facultates meas recte & juſte, exceptis iis quæ in argenti fodinis ſunt, quas immunitate lex donavit*. Porro indicium facultatum faciebant intra tres, ex quo juraverant, dies: id dicebatur *ἀπόφασις*. Nec penitus exolevit hic mos poſt inſtitutas Nauſinico Archonte *Συμμορίας*, ſed tum ſi quis e trecentis ſumtus tolerare non poſſet, excuſabatur, ſi quem ſe ditiorem vacantem oſtendiſſet. Vid. Demoſthenes *in Leptin.* & *Phænip.* Denique hæc tota lis dicta eſt *διαδικασία*, quæ tamen vox ad alias cauſas aliquando extenditur, & idem ſonat quod *ἀμφισβήτησις*, aut *κρίσις*, ut nos docet Heſychius, quanquam a Suida reſtringitur ad *τοὺς Χορηγοὺς*. Fiebat hæc *διαδικασία*, ſi contenderent qui ad Trierarchi munus deſignabantur, apud Strategum, iſque judices litigantibus dabat, ut qui rerum omnium bellicarum curam gereret: alii apud alios contendiſſe videntur.

Munera publica alia ad pacem, alia ad bellum pertinebant. Pacis quidem ſunt *χορηγία*, *γυμνασιαρχία*, & *ἑστίασις*. Belli vero, *τριηραρχία*, & *εἰσφορά*.

Χορηγοὶ ſumtibus in Actores, Cantores, Saltatores, & Muſicos, quotieſcumque publica feſta & ſolennia celebrandi ſe obtuliſſet occaſio, erogandis præerant. Leg. Lyſias *Orat. de Muneribus*, Plutarchus *de prudentia Athenienſium*. In Lenæo, feſto Bacchi, inquilini erant *Χορηγοὶ*, & hinc licebat peregrinis in choro ſaltare, quod alio tempore non niſi civibus concedi potuit. Vid. Ariſtophanis Scholiaſtes *in Plutum*.

Γυμνασίαρχοι oleum atque iſtiuſmodi alia, quæ luctatoribus aliiſque gymnaſtis neceſſaria erant, curabant, juxta Ulpianum *in Leptin.* Atque hi a quaque tribu conſtituebantur.

Εςιάτορες τῶν φυλῶν in publicis feſtis toti ſuæ tribui convivium apparabant, ex Demoſth. *Midiana* & *Leptiniana*. Ad quod munus ſorte eligebantur, exceptis qui libere id ſuſcipiebant, ſecundum Pollucem. Et quidem inquilini & peregrini ſuos habebant Εςιάτορας, a quibus excipiebantur conviviis.

Τριήραρχοι omnia, quæ ad claſſem inſtruendam neceſſaria erant, debebant curare, (ut ſcribit Plutarch. *loco cit.*) naveſque conſtruere, ad quod opus interdum plures, interdum pauciores, pro ratione facultatum contribuiſſe videntur.

Εἰσφέροντες Reipublicæ pecuniam, pro facultatibus ſuis, militibus perſolvenda ſtipendia, ut & aliis in caſibus, ſuppeditare neceſſe habebant, ex Lyſiæ *Orat. de Muneribus*.

Præter hæc, in caſibus extraordinariis, ſi quando ſolita ſubſidia non ſufficerent, ſicuti diuturnorum ancipitumque bellorum temporibus, ditiores e civibus generoſo animo præter illa, quæ ab ipſis exigebantur, quæque, ne ſolverent, evitare non poterant, pro ratione facultatum ſuarum publicis neceſſitatibus ſubvenire ſoliti erant. Atque hi a Polluce ἐπιδιδόντες ἐπιδόσεις, εἰσφέροντες ἑκόντες, ἐθελονταὶ, &c. nuncupantur.

Fuerunt & alii, nonquidem proprie magiſtratus, hoc tamen loco, quia publica peragebant negotia, neutiquam omittendi.

Ex eorum genere erant Σύνδικοι, ſive *Oratores*, qui a populo, ut cauſam de lege aliqua ferenda, vel abroganda, agerent, creabantur, de quibus alio loco locutus ſum. Atque hi quamvis erant diverſi ab iis qui ſequuntur, tamen aliquando Ῥήτορες, & Συνήγοροι dicti fuiſſe videntur, & operæ pretium habuiſſe τὸ συνηγορικόν. Hinc, ne munus publicæ utilitatis cauſa inventum in quæſtum privatum verteretur, ſtatutum eſt, ut nemini liceret bis a populo Syndicum deſignari. Vid. Demoſthenes & Ulpianus *in Leptin.*

Ῥήτορες numero decem erant, atque ſorte eligebantur, ut publicas cauſas coram Senatu agerent, & pro ſingulis, quibus operam dabant, cauſis drachmam e publico accipiebant ærario. Nonnunquam & Συνήγοροι vocati fuerunt, eorumque merces τὸ Συνηγορικὸν dicta, juxta Ariſtoph. Scholiaſtem *in Veſpas*. Ariſtophanes *Veſpis pag.* 464. *Edit. Amſtelod.*

Αὐτὸς δὲ φέρει τὸ συνηγορικὸν, δραχμήν. ——

Ille autem fert patrocinii pretium, drachmam. ——

Atque hi Rhetores non ante quadrageſimum annum, (ut docet Ariſtophanis Interpres *ad Nubes*) vel (ut aliis videtur) ad triceſimum admitti ſolebant ad orandum coram Populo, aut Senatu. Neque officium illud exſequebantur, antequam habito examine compertum eſſet, eos fuiſſe pios erga parentes, fortes in bello, prudentes in rebus ſuis adminiſtrandis, nec prodigos, aut impudicos. Cujus examinis capita infra inter leges deſcripta invenies.

Πρέσβεις Legati erant populi ſuffragiis ad agendum cum exteris Regnis

vel

vel Rebus publicis electi. Hi nonnunquam plena poteſtate omnia, prout maxime conducere ad Reipublicæ ſalutem honoremque exiſtimabant, peragendi inſtructi mittebantur, quo in caſu Πρέσβεις Αὐτοκράτορες, vel, ut hodie vulgo vocantur, *Plenipotentiarii* dicebantur, neque domum reduces rerum geſtarum rationem reddere tenebantur; verum enim vero limitibus coercita eorum vulgo poteſtas erat, & examini ſubjici poterant, ſi mandata tranſgreſſi aliquod aliud, præterquam id, cujus ergo miſſi eſſent, vel alia, quam præſcripta ipſis, ratione quadam confeciſſent negotium. Legationis tempore certam pecuniam ex ærario accipiebant, quæ an ſemper fuerit eadem haud liquet: Ariſtophanis ætate binæ drachmæ dabantur in ſingulos dies: ſic enim ille in *Acarnenſibus Act.* I. *Scen.* II.

> Επέμψαθ' ἡμᾶς ὡς βασιλέα τὸν μέγαν,
> Μισθὸν φέροντας δύο δραχμὰς τῆς ἡμέρας
> Επ' Εὐθυμένους Αρχοντος. ——

> *Miſiſtis nos ad regem maximum,*
> *Mercedem diurnam ferentes duas drachmas*
> *Euthymene Archonte.* ——

Si fidem operamque ſuam redditis rationibus populo probaſſent, publico convivio a Senatu excipiebantur in Prytaneo. Demoſthenes & Ulpianus *Orat. de falſa legat.* Qui male obierat legationem, mulctabatur. Thucydidis Scholiaſtes *lib.* VI. At qui nec a Populo, nec a Senatu creatus legationem ſuſcepit atque obivit, morte puniebatur. Demoſthenes *loc. cit.*

Πρέσβεις vulgo comitabatur Κῆρυξ, ſive *Præco*; imo nonnunquam & ipſi Κήρυκες Legatorum munere fungebantur, (veluti obſervat Sigonius) præcipue primis temporibus, cum nulli præter hos Legati crearentur, hique ſacri & inviolabiles haberentur, non ideo tantum, quia a Mercurio ſuam originem ducerent, ejuſque in ſervitio occuparentur, verum quia publici conciliatores eſſent, ſine quorum ope de omni inter hoſtes commercio & ſpe reconciliationis plane actum eſſet. Atque hinc Euſtathius *ad Iliad.* α. *pag.* 183. *Edit. Baſil.* obſervat, Ulyſſem, cum in itineribus ſuis exploratores miſiſſet, qui, in quam regionem & ad quem populum venti atque maria pertuliſſent, inquirerent, ſemper ipſis Κήρυκα comitem adjunxiſſe, cujus præſentia eos ab omni injuria ſecuros, in omnibus orbis partibus, in quas eos fortuna deferret, exceptis Læſtrygonum, Cyclopum, aliarumque iſtiuſmodi ferarum gentium regionibus maxime barbaris, quæque omnem humanitatem exuerant, præſtabat.

Γραμματεῖς, *Scribæ*, varii erant, qui diverſis magiſtratibus inſerviebant: de quibus in genere nihil aliud obſervo, quam quod lege cautum erat, ne qui δὶς ὑπογραμματεύῃ τῇ αὐτῇ ἀρχῇ, *eidem magiſtratui bis eſſet ſcriba*: qua lege fraudibus occurſum videtur. Porro erat quoddam peculiare Scribarum officium, ut nos docent Harpocration & Suidas. Tres nempe ſorte eligebantur, qui publica decreta, tabulas, & leges cuſtodirent, deſcriberent, & recitarent. Horum unus in populi concione creabatur,

qui

qui tum populo, tum ſenatui recitabat; cæteri duo in ſenatu, quorum alter leges, alter literas & decreta publica cuſtodiebat. Vid. Pollux *lib.* VIII. Quælibet autem Prytanea ſuum Scribam eligebat, qui cum diebus triginta integris miniſtraſſet, officium depoſuit, ejusque rationem reddidit. Lyſias *in Nicom.* Id ſolum addam, Syracuſis quidem Scribas magno honore habitos fuiſſe, juxta Ulpianum *in Leptinianam*; ſed Athenis ignominioſum erat eorum munus, εὐτελὴς ὑπηρεσία, *vile miniſterium*, ſecundum Libanium *Argumento Orat. Demoſthen. de falſa legat.* & ad id plerumque aſſumebant publicos miniſtros, quos Græci δημοσίους, teſte Harpocratione, Juriſconſulti Latini *vulgares*, & Gloſſæ *calones* vocant. Hi autem erant e ſervis, & bello captis, qui, ut utiliores fierent dominis ſuis, litteras edocti fuiſſent, ex Ulpiano *in Olynthiac.* II. Talis erat Nicomachus ille, adverſus quem Lyſiæ *Oratio* ſcripta eſt.

Præter ſupra memoratos Magiſtratus & Præfectos, plures alii erant, ut Πρυτάνεις, Πρόεδροι, &c. Verum de hiſce, ut & de iis, qui bellicis ac ſacris muneribus fungebantur, ſuo loco acturus ſum.

CAP. XVI.

De Concilio Amphictyonum.

QUANDOQUIDEM proximo loco de Athenienſium Conciliis Foriſque judicialibus acturus ſum, non poſſum non celebris illius Amphictyonum conſeſſus mentionem facere, qui licet Athenis non haberetur, nec illi urbi peculiaris & proprius eſſet, ad Athenienſes tamen, & reliquos fere omnes Græcos, pertinebat.

Concilium hoc primo inſtitutum fuiſſe, nomenque ſuum traxiſſe ab Amphictyone Deucalionis filio, vulgaris opinio eſt. Vid. Pauſanias *Phocicis*, Suidas, &c. Verum, Argivorum Regem Acriſium, primum illi originem dediſſe, legeſque ſecundum quas dirigeretur conſtituiſſe, Strabo *Geogr. lib.* IX. exiſtimat. Atque hoc in caſu nomen illi indidiſſent Αμφικτίονες, quandoquidem circumjacentium regionum incolæ in iſtud conveniebant concilium, ex Suida. Atque horum Senatorum primum nomen *Amphictiones* fuiſſe, quamvis ſequentibus ſæculis in *Amphictyones* mutatum ſit, apud Pauſaniam Androtion narrat. Prior tamen opinio ex iis confirmatur, quæ de loco, in quo hic conſeſſus fit, Herodotus *lib.* VII. *cap.* CC. refert, ſcilicet, fuiſſe ibi Templum Amphictyoni & Cereri Amphictyonidi ſacrum; quin & hanc deam ab Amphictyonibus cultam Strabo affirmat.

Locus, in quem conveniebant, *Thermopylæ*, nonnunquam etiam *Pylæ*, dicebatur; quippe erat arcta atque anguſta quædam via, & quaſi porta vel introitus in regionem. Atque hinc factum, ut hi Senatores ſæpe Πυλαγόραι, ipſumque Concilium Πυλαία vocarentur. Leg. Herodotus, Heſychius, Suidas, Harpocration, Strabo, Pauſanias *Achaicis*. Sed vero hoc nomen ortum ſuum Pyladi Oreſtis amico, qui primus coram hoc Concilio criminis poſtulatus fuit, utpote qui cædi Clytæmneſtræ auxiliares manus præbuerat,

buerat, debuiſſe Sophoclis Scholiaſtes ſcribit. Nonnunquam Delphos ſe conferebant, ubi Apollinis Templi cura, ut & ludorum Pythiorum, qui eo loci celebrabantur, iis incumbebat, juxta Pauſaniam *Phocicis* & *Achaicis*, aliosque; Delphorum enim ſitus ad conveniendum commodiſſimus erat, quod ſcilicet, prout Geographi referunt, in media Græcia eſſent.

Secundum Pauſaniam ii, ex quibus hoc conſtabat Concilium, quique ab ipſo Amphictyone convocati, Ionum perſonam gerebant, quorum numero accenſebantur Athenienſes, Dolopes, Theſſali, Ænianes, Magneſii, Melii, Phthii, Dores, Phocenſes, & Locrenſes, qui proxime montem Cnemin habitabant, eamque ob cauſam Epicnemidii vocabantur. Harpocration etiam & Suidas duodecim enumerant nationes, ex quibus hoc Concilium compoſitum fuit, nimirum Iones, Dores, Perrhæbios, Bœotos, Magneſios, Achæos, Phthios, Melios, Dolopes, Ænianes, Delphicos, Phocenſes. Undecim tantum ſupputat, & in Achæorum, Ænianum, Delphicorum, Dolopumque locum hos tres duntaxat, videl. Theſſalos, Oetæos, Locrenſes, ſubſtituit Æſchines *Orat.* Περὶ παραπρεσβ.

Poſt hæc, Philippi Macedonum Regis, atque patris Alexandri Magni, temporibus, cum Delphicum templum diripuiſſent ſpoliaſſentque Phocenſes, Amphictyonum decreto a reliquis Græcis in eos, ut in ſacrilegam impiamque nationem, impetus factus, & poſt decennale bellum jus inter Amphictyones ſedendi illis ablatum, quin & ſimul etiam illorum ſociis Lacedæmoniis, qui Dorum pars erant, quibuſque, eo nomine, antea hoc in Concilio ſua ſedes fuerat: atque in illorum locum ſubſtituti fuerunt Macedones, qui ob egregie bello Phocenſi navatam operam in hoc Concilium admiſſi ſunt. Verum poſt elapſos annos fere ſexaginta octo, cum Galli, duce Brenno, horrendam ſtragem per Græciam ederent, omniaque, in quæ incurrebant, vaſtarent diriperentque, nec ſacris nec profanis parcerent, barbaroque & ſacrilego furore Delphicum ſpoliarent templum, tam ſtrenue ſe geſſerunt & tantopere reliquis Græcis eo in prælio præcelluerunt Phocenſes, ut commiſſum antea crimen ſuum ſic ſatis expiaſſe viderentur, priſtinoque ſuo juri dignitatique redditi fuerint. Vid. Pauſanias *Phocicis*.

Regnante Auguſto Cæſare aliam mutationem Amphictyones ſubierunt; poſtquam enim Antonium navali apud Actium pugna deviciſſet hic Imperator, novam in hujus memoriam victoriæ civitatem condidit, Nicopolimque appellavit, ejuſque incolas in huncce conſeſſum admitti deſiderans, ejus ergo, Magneſii, Melienſes, Phthii, & Ænianes, quibus in id uſque tempus diſtincta erant ſuffragia, Theſſalis ut annumerarentur juſſit, interdixitque, ne alios, ipſorum geſturos perſonam, præterquam eos, qui omnibus communes eſſent, mitterent; præterea jus ſuffragii, quod ad has nationes, & Dolopes ſpectabat, (populum, cujus longe ante everſus ſtatus, exſtinctumque nomen fuerant) Nicopolitis dari voluit. Leg. idem *ibidem*.

Qui ſub Auguſti Tiberiique Imperio floruit, Strabo hoc, ut & Achæorum illud generale Concilium, ſub hoc tempus diſſolutum eſſe refert; Pauſanias vero, qui complures poſt hocce tempus annos ſub Antonino Pio vixit, integrum id ſuo tempore remanſiſſe, atque numero Amphictyones tum triginta fuiſſe, & a ſequentibus nationibus, nempe Nicopolitis, Macedonibus

bus Theſſalis, Bœotis, (qui vetuſtioribus temporibus Æoles dicebantur; partemque quamdam Theſſaliæ inhabitabant) Phocenſibus, Delphicis, Locrenſibus, qui Ozolæ dicuntur, iisque, qui Eubœæ ex adverſo ſiti erant, Doribus, Athenienſibus, & Eubœis, miſſos fuiſſe teſtatur.

Singulis annis bis tantum ad hanc concionem ſtatis temporibus conveniebant, primo, ineunte vere, ſecundo, tempore autumnali, juxta Strabonem *loc. cit.* ea tamen lege, niſi occaſio quæpiam emergens eos, ut convenirent, adigeret. Hocce in conventu ſuo publicas lites dirimere ſimultatesque, quæ Græciæ civitatibus inter ſe invicem intercederent, cum alia eas inter ſe conciliandi via non ſuppeteret, componere ipſis propoſitum erat. Solenne illis erat, antequam negotia tractarent, bovem in minimas partes diſſectum Apollini Delphico ſimul immolare, quo ſacrificandi ritu Græcarum urbium unionem & concordiam ſignificabant. Horum ſententiæ ubique ſumma cum veneratione recipiebantur agnoſcebanturque, atque ſancte ſervabantur, ſemperque Græci adverſus eos, qui illas rejicerent, tanquam adverſus communes hoſtes, vires ſuas conjungebant.

Vicinarum civitatum conventus, ad quem, ut in commune bonum conſulerent, conveniebant, vulgo Αμφικτυονία videtur vocatus fuiſſe, atque præter celebrem hunc conventum, de quo jam modo locutus ſum, alterius cujuſdam meminit Strabo *Geogr. lib.* VIII. qui in templo Neptuni Trœzene habitus fuit, & in quo ſeptem ſequentium Rerumpublicarum, nempe Hermiones, Epidauri, Æginæ, Athenarum, Praſiorum, Naupliorum, & Orchomenorum Bœotiæ, delegati intereſſe ſolebant.

CAP. XVII.

De Εκκλησίαις *vel publicis Concionibus Athenarum*

Εκκλησία conventus erat populi ſecundum legem, ubi de Reipublicæ commodo conſilium inibat, congregati. Huic concioni aderant omnes cujuscumque conditionis cives, ut alibi obſervatum: quotquot autem ἄτιμοι, ſive *infamia notati*, ſervi, peregrini, fœminæ, & minorennes, arcebantur. Tamen Cecropis ætate fœminæ ut publicis conſiliis, ita concionibus etiam interfuerunt; unde in certamine Minervæ & Neptuni de præſidio Athenarum, cum id populo ipſi referretur, Minerva, fœminarum ſuffragiis adjuta, viciſſe dicitur. Quam rem eleganter deſcripſit Varro apud Auguſtinum *De civitate Dei lib.* XVIII. *cap.* IX. *Iſto oraculo Cecrops accepto, cives omnes utriuſque ſexus (mos enim tunc in eiſdem locis erat, ut fœminæ publicis conſultationibus intereſſent) ad ferendum ſuffragium convocavit: conſulta igitur multitudine, mares pro Neptuno, fœminæ pro Minerva tulere ſententias: & quia una plus eſt inventa fœminarum, Minerva vicit. Tunc Neptunus iratus marinis fluctibus exæſtuantibus terras Athenienſium populatus eſt, quoniam ſpargere latius quaslibet aquas difficile dæmonibus non eſt. Cujus ut iracundia placaretur, triplici ſupplicio dicit idem Auctor ab*

Athe-

Athenienſibus affectas eſſe mulieres : ut nulla ulterius ferrent ſuffragia : ut nullus naſcentium maternum nomen acciperet : ne quis eas Ἀθηναίας *vocaret*. Duplex is fuit, prior Κυρία, Σύγκλητος alter vocabatur.

Κυρίαι dicebantur ἀπὸ τοῦ κυρεῖν τὰ ψηφίσματα, quia in iis populus Senatus decreta confirmabat, faciebatque rata; vel potius, quod ἡμέραις κυρίαις, vel ὡρισμέναις, καὶ νομίμοις, *diebus ſtatis*, & *lege conſtitutis*, habebantur. Vid. Suidas, Ariſtoph. Schol. *Acharn.*

Quater hi conventus habebantur triginta quinque dierum ſpatio, hocque illud tempus erat, quo ſingulæ Πρυτανεῖαι, ſive *Prytanum Collegia*, Senatui præerant. Primi conventus negotium erat magiſtratus approbare, vel reprobare, Actiones Εἰσαγγελίας dictas agnoſcere, &, quæ in commune bonum proponebantur, audire, ut & iſtiuſmodi bonorum, quæ in commodum Reipublicæ ærario addicta eſſent, catalogum inſpicere, præter varia adhuc alia. In ſecundo, & publicis & privatis perſonis proſpiciebatur; atque unicuique aliquid petere, vel judicium ſuum de alterutris ferre licitum erat. In tertio, exterarum Rerumpublicarum legati audiebantur. Quartus in religione rebuſque ad divinum cultum ſpectantibus totus occupabatur. Vid. Pollux *lib.*VIII. *cap.*VIII. Quo tempore, ut videtur, Prytanes, quos oportebat θύειν ἑκάστοτε κοινῇ, *ſacrificare ſemper & ubique in communi*, populo renunciabant, utrum litaſſent, necne. Cujus renunciationis ſolennia verba non erit a re præſenti alienum ex Demoſth. *Procem.* LXXIII. apponere: Καὶ δίκαιον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ καλὸν, καὶ σπουδαῖον, ὅπερ ὑμεῖς εἰώθατε, καὶ ἡμᾶς προνοεῖν, ὅπως τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς ἕξει. ἡ μὲν οὖν ἡμετέρα γέγονεν ἐπιμέλεια ὑμῖν εἰς δέον· καὶ γὰρ ἐθύσαμεν τῷ Διὶ τῷ Σωτῆρι, καὶ τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ τῇ Νίκῃ, καὶ γέγονε καλὰ καὶ σωτήρια ταῦθ' ὑμῖν τὰ ἱερά. Ἐθύσαμεν δὲ καὶ τῇ Πειθοῖ, καὶ τῇ Μητρὶ τῶν θεῶν, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ ἐκαλλιερούμεν καὶ ταῦτα. Ην δ' ὑμῖν τὰ τοῖς ἄλλοις θεοῖς τυθέντα ἱερὰ ἀσφαλῆ, καὶ βέβαια, καὶ καλὰ, καὶ σωτήρια. Δέχεσθε οὖν παρὰ τῶν θεῶν διδόντων τἀγάθα. *Et æquum, o viri Athenienſes, & honeſtum, & præclarum eſt, quod vos facere ſoletis, ejus nobis etiam eſſe ſtudium, ut res divinæ pie ac religioſe curentur: ac noſtra quidem curatio vobis opportune cecidit: etenim ſacrificavimus Jovi Servatori, & Minervæ, & Victoriæ, eaque ſacra & pulchra & ſalutaria vobis fuerunt. Sacrificavimus quoque Suadelæ, & Matri deorum, & Apollini, quibus & ipſis litavimus. Fuerunt vobis etiam reliquis diis facta ſacra, & tuta, & certa, & præclara, & ſalutaria. Accipite igitur a diis ea bona, quæ largiuntur.* Prima concio undecimo Prytaniæ die, ſecunda vigeſimo, tertia trigeſimo, quarta trigeſimo tertio, habebatur. Sunt, qui ſecundum menſes ſupputent, ſinguliſque menſibus tres conciones habitas fuiſſe referant, nempe primo, decimo, & trigeſimo, vel decimo, vigeſimo, & trigeſimo diebus. Leg. Ulpian. *in Demoſth.* Ariſtoph. Schol. Sed vero prima computatio magis convenire cum conſuetudine priſcorum Athenienſium videtur, apud quos decem Πρυτανεῖαι erant, ſcilicet pro numero ſuarum tribuum, quæ ſingulæ triginta quinque dies, intra quos quater ſolebant convenire, imperabant. Dehinc, harum tribuum numerus cum duabus novis auctus eſſet, duodecim etiam Πρυτανεῖαι fuerunt, ſingulæque ſingulos imperarunt menſes, atque hac ratione Ulpianus *Orat. de falſa Legat.* recte fortean computaverit.

Σύγκλητοι Ἐκκλησίαι ita dicebantur ἀπὸ τῦ συγκαλεῖν, quia populus ad conventum convocabatur, contra vero in Κυρίαις ſua ſponte, a magiſtratibus nulla ratione admoniti, congregabantur, veluti Ulpianus obſervat in *Orat. de falſa Legat.* Qui populum convocabant, Στρατηγοὶ vulgo, vel Πολέμαρχοι, vel eorum nomine Κήρυκες erant, quandoquidem ſubitum aliquod, inexſpectatum, ancepſque bellum ut plurimum extraordinariis hiſce conventibus occaſionem præbebat; nonnunquam etiam id faciebant Prytanes, ſi id juberet Senatus, ut vulgo fieri ſolebat, ſi quando civilia quæpiam negotia, quæ ad Στρατηγὺς non pertinebant, citius, quam in Κυρίαις fieri poſſet, expediri poſtularent.

Κατεκκλησίαι, veluti Pollux, vel Κατακλήσεις, ut Ammonius, vel Κατακλησίαι, ut eas vocat Heſychius, conciones erant, quæ ſuper nonnullis magni momenti rebus habebantur, ad quas non tantum eos convocabant cives, qui in urbe habitabant, ſed omnes, qui in agris vel qui in navibus, tum temporis in portu in anchoris conſiſtentibus, degebant. Videtur autem præco non ſemel, ſed bis terve populum ante concionem vocaſſe, ut omnes mature adeſſent; nam in Ariſtophanis *Concionatricibus pag.* 686. *Edit. Amſtelod.* tempus eſſe dicitur eundi ad concionem, quod præco ſecunda vice calaſſet:

Ὥρα βαδίζειν, ὡς ὁ κήρυξ ἀρτίως,
Ἡμῶν προσιόντων, δεύτερον κεκόκκυκεν.

Hora eundi, præco enim modo,
Nobis procedentibus, ſecunda vice clamavit.

Varia erant, in quibus Ἐκκλησίαι habebantur, loca, ſicuti primo; Ἀγορὰ, ſive *Forum*, ibique non tantum Athenienſes, ſed & plurimæ aliæ urbes, publicos ſuos conventus celebrabant, quia vulgo ſpatioſum admodum erat. Atque hinc factum, ut ipſi illi conventus, ſive conciones, Ἀγοραὶ appellati fuerint, & *pro concione verba facere* ἀγορεύειν ſignificarit, veluti obſervat Harpocration.

Πνὺξ locus prope arcem fuit, ita dictus διὰ τὸ πεπυκνῶσθαι τοῖς λίθοις, ἢ ταῖς καθέδραις, ἢ διὰ τὸ πεπυκνῶσθαι ἐν αὐτῇ τὺς βυλευτὰς, *quia lapidibus, vel lapideis ſedibus refertus erat, vel quia in concionibus, quæ ibi habebantur, ſenatores ob frequentiam hominum premebantur*, atque hinc apud Comœdiographos πνυκίτης pro urgente & premente multitudine ſumitur, ſecundum Ariſtoph. Schol. *Acharn. Equit.* &c. Nullam aliam ob rem, præterquam ob mediocritatem ædificiorum, eorumque apparatum, notatu dignus fuit, quare & ejuſmodi ſæculis, quæ elegantiam & ſplendorem affectabant, priſcæ ſimplicitatis monumentum remanſit, juxta Pollucem *lib.* VIII. *cap.* VIII.

Deinceps Bacchi Theatrum ſolitus, in quo conciones habebantur, locus fuit, ex Demoſthen. *Midiana*. Sed vel tunc Pnyx non omnino negligebatur; legi enim adverſum erat, ſi alicui corona decerneretur, vel ulli magiſtratus eligerentur ullo alio in loco, veluti Pollux, vel ſaltem Στρατηγοὶ, uti Heſychius refert.

Ordi-

Ordinariæ conciones in ſupra memoratis locis habebantur, verum, qui extraordinariis in caſibus celebrabantur, cœtus, nullo certo & fixo loco adſtricti erant; quippe nonnunquam in Piræeo habiti fuerunt; ubi forum quoddam erat, Ἱπποδάμεια ἀγορὰ vocatum, Munychia, vel alius quidam locus, qui capiendo populo par eſſet.

Magiſtratus, quibus concionum cura & adminiſtratio commiſſa, Prytanes, Epiſtatæ, & Proedri erant.

Nonnunquam populum convocabant Prytanes, ſemperque, antequam convenirent, Πρόγραμμα aliquod iſtiuſmodi loco affigebant, ad quem celebris erat hominum concurſus, eoque materiam, de qua ſequenti concione conſulendum eſſet, proponebant, ut ſcilicet unicuique de ea deliberandi, antequam judicium ferret, tempus ſuppeteret. Vid. Pollux *lib.* VIII. *cap.* VIII.

Πρόεδροι a primis, quos in concionibus occupabant, locis vocabantur. Quamdiu decem tantum Athenienſium tribus fuerunt, novem numero Proedri erant, iique ſorte legebantur ex novem tribubus, quæ per id tempus a Prytanum munere obeundo immunes erant. Eorum officium erat populo eas res, de quibus acturi eſſent, proponere, eaſque eo in conventu expedire, ut cenſet Ulpianus *in Timocrat.* quo peracto magiſtratu ſuo abibant. Novam legem latam fuiſſe memorat Æſchines *in Timarchum*, qua jubetur, ut in ſingulis concionibus una tribus ſortito ducatur, quæ προεδρεύῃ (*præſideat*) circa ſuggeſtum, ut leges & Rempub. tueatur; nempe impediendo, ut veriſimile eſt, oratores, alioſve, ſi quis concionem habere apud populum vellet, cui fas non erat, aut de quibus fas non erat, aliud quid ageret receptis moribus adverſum. Denique Proedris adeſſe in concione ſolebant Νομοφύλακες, qui intercedebant, ne populo ſuffragia ferendi poteſtas daretur, ſi quid proponeretur Reipub. minus ſalutare. Pollux *lib,* VIII. *cap.* IX. Τοῖς δὲ Προέδροις ἐν ἐκκλησίᾳ συγκαθίζουσι Νομοφύλακες, ἔνια διακωλύοντες ἐπιχειροτονεῖν, ὅσα μὴ συμφέρει.

Ἐπιστάτης concionis præſes, ex Proedris ſorte creabatur; præcipua muneris ipſius pars in eo videtur conſtitiſſe, quod populo libertatem ſua ferendi ſuffragia (quod illi facere, antequam ipſe teſſeram dediſſet, non licebat) concederet. Leg. Harpocration, Demoſthenes *Androtiana*, Æſchines *in Cteſiphontem*.

Quod ſi populus in conciones venire cunctaretur, ſummam navabant operam magiſtratus, ut ipſum eo compellerent; omnes claudebant portas ea duntaxat excepta, quæ tranſeunda, ſi in concionem venire vellent, erat; curabant, ut quidquid venum expoſitum eſſet, e foro auferretur, ne ſcilicet aliquid impedimento eſſet, quo minus præſentem ſe ſiſteret populus; atque hoc ſi non ſufficeret, Logiſtæ (quorum hoc negotium erat) funem capiebant minio illitum, quo inſtructos duos τοξότας in Forum mittebant, horumque alter ab hac, alter ab oppoſita parte collocati, omnes, quos ibi loci offendebant, perſequebantur, atque jam dicto fune, quoſcumque aſſequi poterant, notabant, cunctiſque illis certa quædam mulcta imponebatur, veluti Ariſtophanis Scholiaſtes *ad Acharn. Act.* I. *Scen.* I. obſervat:

M 2 Οἱ δ'

Οἱ δ' ἐν ἀγορᾷ λαλοῦσι, κἄνω καὶ κάτω
Τὸ χοινίον φεύγουσι τὸ μεμιλτωμένον.

Hi vero in foro loquuntur, & ſurſum ac deorſum
Funem fugiunt minio illitum.

Denique ut excitarent populum concionibus mature adeſſe, obolum dabant celeriter venientibus, auctore Calliſtrato Parnyte; poſtea triobolum dari juſſit Agyrrhius: atque hujus quidem gratia pauperiores civium in concionem feſtinabant: unde Ariſtophanis jocus in *Pluto Act.* I. *Scen.* II.

ΚΑΡ. Εκκλησία δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον γίγνεται;

CAR. *Concio autem nonne propter hunc fit?*

Sero autem venientes nihil accipiebant, ut ex ejuſdem *Concionatricibus pag* 704. *Edit. Amſtelod.* colligere licet:

ΒΛΕ. Ατὰρ πόθεν ἥκεις ἐτεόν; ΧΡ. Εξ ἐκκλησίας.
ΒΛΕ. Ηδη λέλυται γάρ; ΧΡ. Νὴ Δί' ὄρθριον μὲν οὖν.
Καὶ δῆτα πολὺν ἡ μίλτος, ὦ Ζεῦ φίλτατε,
Γέλων παρέσχεν, ἣν προσέῤῥαινον κύκλῳ.
ΒΛΕ. Τριώβολον δῆτ' ἔλαβες; ΧΡ. Εἰ γὰρ ὤφελον·
Αλλ' ὕστερος νῦν ἦλθον, ὥς τ' αἰσχύνομαι
Μὰ τὸν Δί', οὐδὲν ἄλλον ἢ τὸν θύλακον.

BL. *At unde venis, quæſo?* CHR. *E contione.*
BL. *Jamne dimiſſa eſt?* CHR. *Per Jovem & quidem diluculo.*
Et certe plurimum rubrica, o Jupiter dilectiſſime,
Riſum præbuit, quam undique adſperſerant.
BL. *Triobolum vero accepiſti?* CHR. *Utinam vero!*
Sed tardior jam veni, unde erubeſco
Per Jovem, nihil aliud quam panarium (ferens, idque vacuum.)

Quod ſi turbida quædam procella, vel ſubita tempeſtas, quam Διοσημείαν ex Ariſtoph. Schol. *ibid.* vocabant, ingrueret, vel omen aliquod inauſpicatum apparuiſſet, e veſtigio in alium diem differebatur concio. Sed ſi omnia conſueto ſe haberent more, hunc in modum negotium peragebatur.

Primo, locum, ad quem convocati erant, occiſis porcellis luſtrabant, quos, ut in iſtiuſmodi luſtrationibus fieri ſolebat, in orbem per hujus loci extrema circumferebant; in exteriori ejus parte nulli homini conſiſtere licitum erat, quia hæc loca pro profanis & pollutis habebantur, ineptiſque adeo, in quibus tanti momenti negotium, quod ad ſalutem & incolumitatem Reipublicæ maxime conduceret, perageretur; hoc autem ex Ariſtophane *Acharn. Act.* I. *Sen.* II. diſcimus, apud quem publicus Præ-

co

co populum monebat, ut intra κάθαρμα conſiſteret, ita enim ſacrificia appellabant, quæ expiationis ergo offerebantur:

Πάριθ', ὡς ἂν ἐντὸς ἦτε τοῦ καθάρματος.

Procedite, ut intra luſtratum ſitis locum.

Quamquam alii καθάρσια vocant *piaculare ſacrum*, & καθάρματα *recrementa, ſordeſque*. Ammonius: Καθάρσια καὶ καθάρματα διαφέρει· καθάρσια μὲν γὰρ λέγονται τὰ ἱερὰ, καὶ τὰ ἄλλα οἷς καθαίρονται· καθάρματα δὲ, τὰ μετὰ τὸ καθαρθῆναι ἀποῤῥιπτούμενα. *Καθάρσια & καθάρματα differunt: καθάρσια enim dicuntur ſacra, aliaque quibus ſordes eluuntur: καθάρματα vero, ea, quæ poſtquam purgata ſunt, projiciuntur*. Sed hanc diſtinctionem haud perpetuam eſſe e *loco* jam *citato* evincitur; quo forte reſpexit Heſychius: Κάθαρμα, τὸ χοιρίδιον, ᾧ τὴν ἑστίαν ἐκάθαιρον ἐν ταῖς ἐκτροπίαις· ὁ δὲ ἐπιτελῶν δημοσίως, περιστίαρχος ἐλέγετο. *Κάθαρμα, porcellus, quo domum luſtrabant in eluvionibus: qui vero hoc munus publice obibat*, περιστίαρχος (quaſi circitor) *dicebatur*.

Qui luſtrationis munus obibat, Καθαρτὴς vocabatur, ut & Περιστίαρχος a περίστια, alio καθαρμάτων nomine, juxta Ariſtoph. Scholiaſtem *ibid.* & *Concionatr.* Suidam, Harpocrationem, etiam Ἐστίαρχος, ſecundum Pollucem.

Finitis hiſce ritibus expiatoriis, ſolennes pro ſalute Reipublicæ & proſpera conſiliorum auſorumque ejus fortuna preces publicas concipiebat Præco, ex Demoſth. *in Timocrat.* Inter priſcos enim Gentiles omnia magna pietatis religioniſque ſpecie peragebantur; atque tantopere Deos res humanas curare exiſtimabant, ut nullum unquam, quod alicujus momenti eſſet, negotium, præſertim quod rem ſpectaret publicam, abſque implorata prius ipſorum ope & auxilio, ſuſciperent.

Diras deinde exſecrationes horrendaſque adverſum eos fundebat preces, qui aliquid in iſta concione molirentur, quod Reipublicæ detrimento cederet, Deoſque imprecabatur, ut & ipſe ejuſque tota familia memoratu dignum divinæ vindictæ exemplum exhiberent. Vid. Demoſth. περὶ Παραπρεσβείας.

Tum Præco, Proedris jubentibus, recitavit προβούλευμα: id erat ſenatuſconſultum, ſecundum quod rogandus & in ſuffragia mittendus erat populus. Recitato probuleumate juſſit Præco in medium conſulere qui vellet; nec tamen id ſimplici præconio factum; primo enim rogabat, Τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων; *Quis major quinquagenario orationem habere vult*? Dein, cum ſeniores quæ vellent, propoſuiſſent, ſecunda vice clamavit, Λέγειν τῶν Ἀθηναίων τὸν βουλόμενον οἷς ἔξεστι, *Licere cuivis Athenienſium, cui id leges permitterent, orationem habere*. Quippe, ſicuti a ratione alienum exiſtimabant, ut ullius hominis dignitas ætaſve (niſi tamen trigeſimum nondum attigiſſet annum) impedimento ipſi eſſet, quo minus id, quod in commune Reipublicæ bonum animo concepiſſet, pronunciaret, ita etiam ab altera parte indecorum omnino eſſe, nec juvenes decere cenſebatur, ut ſuam opinionem, antequam eorum audiiſ-

diiſſent ſententiam, quos & ætas & experientia ad judicandum idoneos magis aptoſque reddiderant, proferrent.

Sed ſapienti Legislatori haud expedire viſum, ut unicuique, nullo habito diſcrimine, ſententiam ſuam ferre licitum eſſet; eos enim, qui horrendi cujuſdam criminis, impietatis, profanatorum ſacrorum, vel luxurioſe inſtitutæ vitæ rei eſſent peracti, qui ſigna ſua dereliquiſſent, vel magno Reipublicæ ære obruti eſſent, ab omni in iſtiuſmodi deliberationibus gerenda re arcebat, ex Demoſthene *in Ariſtogit.* Æſchine *in Cteſiphontem*; vix enim fieri poſſe videbatur, ut ii, qui vitam nefariam & flagitioſam egiſſent, vel quorum de ſuis fortunis ſpes jam eſſet profligata, aliquid, quod ad pacem incolumitatemque Reipublicæ conduceret, peracturi eſſent, ſed potius perturbationem atque everſionem Reipublicæ molituros exiſtimabant, quo ſcilicet hac ratione e ſpoliis proborum honeſtorumque hominum ſe ipſos ditarent, inhoneſtiſque voluptatibus ſuis, abſque fræno legum pœnæque metu, libere indulgere poſſent. Cui ergo aures commodare non dignabantur, Prytanes ſilentium imperabant. Quare apud Ariſtophanis *Concionatrices pag.* 692. *Edit. Amſtelod.* ubi mulieres finguntur concionem agere, Praxagora, quæ Prytanis munus gerebat, mulieri male ſana effutienti ſilentium indicit:

ΠΡ. *Σὺ μὲν βάδιζε, καὶ κάθησ᾽· ὐδὲν γάρ εἶ.*

PR. *Tu quidem vade, & ſede*: mulier *enim nihili es.*

Qui nolebant ſilere, e ſuggeſto deturbabantur a lictoribus, quos *τοξότας* vocabant: hinc Ariſtophanes in *Acharnenſibus Act.* I. *Scen.* II.

—— ΠΡ. Οἱ *τοξόται.*
ΑΜΦ. Ω Τριπτόλεμε καὶ Κελεὲ περιόψεσθέ με;
ΔΙΚ. Ω ᾽νδρες Πρυτάνεις ἀδικεῖτε τὴν ἐκκλησίαν,
Τὸν ἄνδρ᾽ ἀπάγοντες, ὅϛις ἡμῖν ἤθελε
Σπονδὰς ποιῆσαι, καὶ κρεμάσαι τὰς ἀσπίδας.

—— PR. *Sagittarii*, (vel *Lictores.*)
AMPH. *O Triptoleme & Celee mene contemnetis?*
DIC. *O viri Prytanes injuriam facitis concioni,*
Hunc virum abducentes, qui nobiſcum volebat
Fœdera pangere, ac ſuſpendere clypeos.

Ubi Scholiaſtes: *Ω τοξόται· τῦτο φησὶν εἷς τῶν Πρυτανέων, κελεύων ἐκβαλεῖν τὸν Αμφίθεον ὡς ὑβριϛὴν. O Lictores: hoc dicit unus Prytanum, jubens ejicere Amphitheum tanquam convitiatorem.*

Compoſitis jam diſceptationibus, mandato Epiſtatæ, vel, ut alii referunt, Proedrorum, populum rogabat Præco, *Ecquid ratum facere decretum vellent*? permittebatque, ut ſuffragia ſua ferrent, atque adeo, ut id vel confirmarent, vel rejicerent, hocque *ἐπιψηφίζειν τὸ ψήφισμα*, vel *διδόναι διαχειροτονίαν τῷ δήμῳ* vocabant.

Suf-

Suffragia ſua vulgo levatis ſurſum manibus ferebant, ideoque χειροτονίαν hoc nuncupabant; atque χειροτονεῖν *ſtatuere* aliquid, vel *ratum facere*, ἀποχειροτονεῖν vero *abrogare* ſignificat. Atque hic quidem vulgaris ſuffragia ferendi mos erat; ſed nonnullis in occaſionibus, veluti præſertim cum magiſtratus a munere ſuo, quod male illud geſſiſſent, removebantur, ſecreto ſuffragia ſua ferebant, ne ſcilicet eorum, qui accuſabantur, potentia & dignitas ipſos cohiberet, & cur adverſum mentem ac voluntatem ſuam agerent, cauſa eſſet. Id fiebat calculos mittendo in cados, qui in concionis loco ſtabant: hos autem cados & calculos ſuppeditare tenebantur Prytanes: Τὲς Πρυτάνεις ἔδει τὲς καδίσκες καὶ τὴν ψῆφον διδόναι προσιόντι τῷ δήμῳ. Ante calculorum uſum, ſuffragia fabis dabant: Πρὸ γὰρ εὑρέσεως τῶν ψήφων κυάμοις ἐχρῶντο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Suidas.

Simulac populus ſuffragia ſua tuliſſet, Proedri, ſumma cum cura examinato ſuffragiorum numero, decretum vel ratum, vel abolitum pronunciabant, nempe prout major pars id approbaſſet, vel rejeciſſet. Denique obſervandum, id lege cautum fuiſſe, ne Prytanes populum eadem de re bis in ſuffragia mitterent. Vid. Oratio Niciæ apud Thucyd. *lib.* VI. Peracto negotio concionem dimittebant Prytanes, ſicuti apud Ariſtophanem *Acharnenſ.* I. *Scen.* IV. videre licet:

> Οἱ γὰρ Πρυτάνεις λύεσι τὴν ἐκκλησίαν.
>
> *Prytanes enim dimittunt concionem.*

Qui concionem Athenienſium graphice deſcriptam videre cupit, adeat Ariſtophanis Θεσμοφοριαζέσας *pag.* 783. *Edit. Aurel. Allobrog.*

C A P. XVIII.

De Quingentorum Senatu.

TOTA poteſtas & rerum gerendarum cura ex inſtituto Solonis penes populum fuit, ejuſdemque ſingulare jus erat provocationes, quæ fiebant a foris judicum, audire, leges antiquas abrogare, novasque ferre, mutationes introducere, quas ex uſu Reipublicæ fore judicabant, & (ut verbo dicam) omnia negotia, vel publica, vel privata, extera, aut domeſtica, civilia, militaria, vel religionem ſpectantia, ab eo adminiſtrabantur.

Verum, quandoquidem tanti momenti res, abſque ulla ulteriori cura, inconſtantis ac imprudentis multitudinis arbitrio adminiſtrationique permittere periculoſum foret, ita ut quis ſolerti acutoque ingenio præditus verborum lenociniis ac cauſis ſpecioſis populo imponeret, illique auctor eſſet, ut quidpiam, quod rebus ſuis adverſaretur & quod in perniciem Reipublicæ cederet, moliretur; itaque ut hiſce malis obviam iret Legislator, ad conſervationem Reipublicæ omnino neceſſarium duxit, ut ſupremum inſtitueretur Concilium, ex iſtiuſmodi conſtans viris, qui optimæ

fidei

fidei & exiſtimationis in urbe cenſerentur, quorum munus foret omnes cauſas, quæ coram populo proponerentur, cognoſcere, & videre, ne quid, quod non exacte examinatum ante eſſet, ad generalem Concionem deferretur. Vid. Plutarchus in *Solone*. Sub idem tempus aliud Concilium inſtituit, aut ſaltem ordinavit, Solon, Areopagiticum ſcilicet, quod, quamvis priori ordine & poteſtate inferius, tamen dignitate & exiſtimatione præcellebat, atque inde ἡ ἄνω Βȣλὴ *Concilium ſuperius*, vocabatur; huic inſpiciendas cuſtodiendaſque leges dabat; quippe Rempublicam duobus hiſce Conciliis, quaſi anchoris, firmatam minus obnoxiam turbis fore exiſtimabat, minusque metuendum, ne iſtiuſmodi hominibus, quibus ſatis ad moliendum ſceleratæ audaciæ, ſatis etiam ad populum in propriam ipſius perniciem pelliciendum ſolertiæ eloquentiæque eſſet, prædæ cederet. Idem *ibid.*

Cum primo hoc Concilium inſtitueretur, e quadringentis Senatoribus, ſingulis centenis e ſingulis tribubus electis, conſiſtebat, quippe tempore Solonis quatuor duntaxat numero tribus fuerunt. Idem *ibid.*

Sortibus creabantur, in quibus educendis utebantur fabis, qua de re eos Βȣλευτὰς ἀπὸ κυάμȣ, *Senatores fabaceos*, & Senatum Βȣλὴν ἀπὸ κυάμȣ, *Senatum fabaceum* quaſi dicas, vocat Thucydides. Modus eos eligendi hic erat; Certo quodam die ante Hecatombæonis menſis initium, uniuſcujuſque tribus præſes omnia eorum exhibebat nomina, qui in ipſius degebant ditione, qui huic dignitati pares erant, eamque ambiebant. Hæc vero æneis tabellis, quæ πινάκια vocabantur, ex Harpocratione, inſculpebantur, & in vas conjiciebantur, eum in finem eo loci poſitum; idem fabarum numerus, quarum centum albæ, reliquæ vero omnes nigræ, in vas aliud ingerebatur. Tunc ſingula Candidatorum educebantur nomina, ut & fabæ, iique, quorum nomina ſimul cum albis prodibant, in Senatum adſciſcebantur. Leg. Sigonius & Emmius *de Republ. Athen.* & ubique in hac parte hujus libri.

Elapſis fere octoginta ſex poſt conditam a Solone Rempublicam annis, cum tribuum quatuor numerum ad decem uſque auxiſſet Cliſthenes, Senatui etiam centuria acceſſit, quæ prioribus addita, ex quingentis ut conſtaret, effecit, atque ex eo tempore Βȣλὴ τῶν πεντακοσίων *Senatus quingentorum* appellatus eſt.

Poſtea novæ duæ tribus in honorem Antigoni, ejuſque filii Demetrii, a quibus nomina ſua receperunt, prioribus ſunt additæ, atque tunc Senatorum numero alterius centuriæ acceſſio facta eſt, juxta Stephan. Byzant. *de Urbibus*, *&* *Populis*; quippe in ambabus hiſce poſtremis mutationibus, ut e ſingulis tribubus quinquaginta in Senatum allegerentur, imperatum fuit. Modum electionis quod attinet, idem ille perpetuo manſit, hac tamen cum exceptione, ut loco centum albarum fabarum, quæ a ſingulis educebantur tribubus, nunc quinquaginta tantum pro Senatorum numero uſurparent.

Poſt electos Senatores, eos magiſtratus deſignare aggrediebantur, qui Senatui præeſſent, quos Πρυτάνεις vocabant. Hunc in modum hi eligebantur; in unam urnam cum novem nigris fabis nomina tribuum, in aliam vero alba unica faba, conjiciebantur; tribus, cujus nomen ſimul cum

alba

alba faba forte fortuna educebatur, prima præerat, reliquæ autem ex ordine, quo ex urna eductæ fuerant; ſuis enim vicibus ſingulæ tribus præerant, & propterea annus Atticus juxta tribuum numerum in decem diviſus erat partes, quæ ſingulæ diebus triginta quinque conſtabant; quatuor tamen primæ partes triginta ſex continebant, ut ſcilicet ea ratione lunaris annus plenus redderetur, qui ſecundum ipſorum computum trecentorum cum quinquaginta quatuor dierum erat, ut videre eſt apud Harpocrat. Alii vero hoſce ſupernumerarios quatuor dies creandis magiſtratibus impendi fuiſſe ſolitos exiſtimant, & per omne hocce tempus nullos omnino Athenienſibus magiſtratus fuiſſe, prout cenſet Liban. *Argumento in Androtianam*; quare illos ἀνάρχυς ἡμέρας & ἀρχαιρεσίυς appellabant. Poſthæc, cum jam ad duodenarium numerum excreviſſent tribus, integrum menſem unaquæque Senatui præerat, veluti e Polluce *lib.* VIII. *cap.* IX. docemur. Tempus, quo unumquodque Prytanum Collegium ſuo munere fungebatur Πρυτανεία dictum fuit, eoque toto ab omnibus aliis publicis officiis peragendis immunes erant. Idem *ibid. cap. ult.*

Hi porro quinquaginta Prytanes non ſimul triginta quinque dies imperabant, ne ex tanto numero confuſio & tumultus oriretur: quælibet ergo Prytaneia in quinque dierum hebdomadas diſtribuebatur, & ſecundum has hebdomadas Prytanes quinquaginta in quinque decurias diſtributi ſunt, ut decem ſingularum decuriarum viri ſingulas hebdomadas imperarent, quo tempore Πρόεδροι dicti ſunt: hi autem Proedri ſortiebantur inter ſe regna ſeptem ſuæ hebdomadis dierum, quolibet enim die unus cæteris præſidebat: ſic fiebat, ut e decem ſingularum hebdomadum Proedris tres ſupereſſent, qui ſuum diem non imperabant.

Is autem e Proedris, qui diem imperabat, Επιςάτης dicebatur. Ei committebant ſigillum publicum, acropoleωs etiam & publici ærariii claves: ideo lege cautum, ne quis bis fieret Epiſtata, aut ultra unius diei ſpatium eum honorem retineret, ne tanta opportunitate tyrannidis ad ſpem elevaretur. Vid. Ulpianus *in Androtianam*.

Sed alii perhibentur fuiſſe Proedri a modo dictis diverſi: nam quotieſcumque habebatur Senatus, Epiſtata legebat novem Proedros, videl. unum e ſingulis tribus, excepta illa, ex qua erant eo tempore Prytanes: atque hi ea vice Senatui præſidebant, nam Πρόεδροι dicti ſunt ἀπὸ τῦ προεδρεύειν. Julius Pollux: Οταν οἱ Πρυτάνεις τὸν δῆμον, ἢ τὴν βυλὴν συνάγωσιν, ὁ Επιςάτης ἐξ ἑκάςης φυλῆς (ſic enim legendum cum Petito pro βυλῆς) Πρόεδρον ἕνα κληροῖ, μόνον τὴν πρυτανεύυσαν ἀφιείς. Eadem fere in Suida reperias.

Aliquid tamen notatu dignum in electione Senatorum reſtat; quippe præter eos, qui e veſtigio in Senatum admittebantur, Subcenturiatos eligebant, qui, ſi caſu quopiam Senatores ob male geſtum munus magiſtratu moverentur, vel ante muneris ſui egreſſum mortem obirent, abſque ullo ulteriori negotio in eorum locum ſufficerentur; hique illis Επιλαχόντες dicebantur, & exæquabant Senatorum numerum. Vid. Harpocratio.

Prytanum auctoritas præcipue conſiſtebat in convocatione Senatus, qui, ut plurimum, quotidie ſemel, (exceptis tantum diebus feſtis) ſæpius autem, ſi id exigeret occaſio, conveniebat. Et ut ad omnes, qui aliquid, quod

quod ad Rempublicam ſpectaret, proponere cuperent, audiendos parati eſſent, in quemdam prope Senaculum locum, quem *Prytaneum* vocabant, ſe conferre erant ſoliti, ibique ſacrificia offerebant, & communem celebrabant conventum. Leg. Pauſanias. Senatores, quoties Senatum ingrediebantur, ſacra faciebant Jovi Βȣλαίῳ & Minervæ Βȣλαίᾳ, ſic dictis a *conſilio* præbendo, quorum ſacellum ibi fuiſſe docet Antiphon *de Choreuta*, ut proſpera ipſis conſilia inſpirare dignarentur: atque hoc dicebant εἰσητήρια ἱεροποιεῖν, ut tradit Ulpianus.

Quod ſi quis aliquid conſideratione dignum propoſuiſſet, tabellis id inſculpebant, ut ſcilicet omnes Senatores, de quibus proximo conventu agendum eſſet, ſcire poſſent; atque tum unuſquiſque, poſtquam Prytanes vel Epiſtatæ ſubjectam propoſuiſſent materiam, opinionem mentemque ſuam aperiendi libertate gaudebat, ſuaſque vel pro ea, vel adverſus eam rationes proferebat. Atque hoc quidem ſtantes peragere erant ſoliti; ubique enim apud veteres Auctores obſervare licet, neminem, cujuſcumque demum ordinis dignitatiſve foret, ſedentem loqui ſuſtinuiſſe, & propterea, ubicumque apud Poetas Heros aliquis orationem habere fingitur, ſemper ſurrexiſſe dicitur. Sic Homerus *Iliad. α. vers.* 58. ait:

Τοῖσι δ' ἀνιςάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς.

Hoſce vero, poſtquam ſurrexiſſet, allocutus eſt pedibus celer Achilles.

Ovidius quoque alicubi (ne plura exempla congerendo moleſtus ſim) hujus moris meminit:

Surgit ad hos clypei dominus ſeptemplicis Ajax.

Poſtquam omnes ſuam dixiſſent ſententiam, negotium, quod in decretum abiturum eſſet, ab aliquo ex Prytanibus, vel aliis Senatoribus, perſcribebatur, & alta voce in Prytaneo legebatur, ſecundum Demoſth. *Orat. in Cteſiphont.* & *in Neæram*; quo facto, Senatores, data ab Epiſtatis vel Prytanibus venia, ad ſuffragia colligenda progrediebantur, idque ſecreto, conjectis in urnam eo loci eum in finem appoſitam fabis. Duplices hæ fabæ erant, nigræ & albæ, & ſi priorum numerus major repertus eſſet, res propoſita rejiciebatur, ſi poſteriores ſuperarent, in decretum abibat, ex Ulpiano *in Ariſtocrat.* quod Ψήφισμα vel Προβȣ́λευμα ideo vocabant, quoniam in Senatu eo fine approbaretur, ut poſtea coram concione populi proponi poſſet, atque adeo a populo ulterius ratum fieri, abſque eo enim ſi foret, nec legis vicem obtinere, neque ulla vi obligatoria poſt elapſum illum annum, quo tempore Senatores & omnes fere magiſtratus ſuo munere abire erant ſoliti, pollere poterat. Nam lege cautum fuit, ne ſenatus conſulta ultra annum valerent. O *νόμος δ' ἐπέτεια κελεύει τὰ τῆς βȣλῆς εἶναι ψηφίσματα.*

Hujus Concilii magna erat poteſtas, illique omnis Reipublicæ cura incumbebat; cum enim populo ex inſtituto Solonis ſuprema poteſtas eſſet

con-

conceſſa, omniſque illi tam privatarum quam publicarum rerum gerendarum commiſſa cura, Senatorum præcipuum munus erat intra debitos limites illum coercere, omnes cauſas, antequam ad ipſum referrentur, cognoſcere, & id omnino operam dare, ne aliquid coram eo proponeretur, præter id, quod, matura habita deliberatione, publico bono inſervire comperiſſent. Atque præter hanc Conventus curam, multæ aliæ res erant, quæ ſub cognitionem hujus Fori cadebant, veluti a magiſtratibus munere ſuo abeuntibus reddendæ rationes, juxta Pollucem *lib.* VIII. *cap.* VIII. pauperumque cura, qui publicis ex ærario ſumtibus alebantur, ex Harpocratione. Eorum erat publicis carceribus cuſtodes aſſignare, & eos, qui iſtiuſmodi inſimulabantur criminum, quæ nulla lege prohibebantur, ſecundum Pollucem, examinare & punire, claſſis curam gerere, novi milites ut conſcriberentur operam dare, ſicut docent Ariſtophanes *Avibus* & Libanius *Argumento in Androtianam*, cum aliis plurimis gravioribus negotiis.

Quoniam vero magni momenti hæc munera eſſent, nemo ad ea admittebatur, antequam accuratam δοκιμασίαν, ſive *examen*, quo in omnem ejus anteactam vitam inquirebatur, ſubiiſſet, & cum fide & laude eam inſtituiſſe eſſet compertus, alioquin ab illis arcebatur. Vid. Æſchines *in Timarch.*

Et, quo arctius eos obſtrictos tenerent, ſolenne ab ipſis exigebatur jusjurandum, cujus ſequens fere formula; Bonum publicum ut promoverent, in omnibus conſiliis ſuis operam ſe daturos; nihil, quod legibus contrarium eſſet, ſe ſuaſuros; in quæcumque allecti ſorte eſſent fora, jus ſe dicturos; (nonnulla enim fora judicialia judicibus e Senatu electis inſtruebantur) neminem Athenienſem, qui tres vades ejuſdem, qua ipſemet, conditionis dare poterat, ſe in vinculis detenturos, iis tantum exceptis, qui emiſſent vel collegiſſent publicos reditus, vel vades ſe pro iis ſtitiſſent, & Reipublicæ, quæ debebant, non perſolverent, quique eamdem prodere molirentur. Sed hoc tantum (interpretante Demoſthene *in Timocrat.* & *Ariſtocrat.*) de reis ante ipſorum damnationem intelligendum, quippe in vincula poſt latam adverſus eos ſententiam ſi ipſos conjicerent, infringere legem haud cenſebantur. Re vera tamen nihil gravius poterat hic Senatus, quam ut mulctam quingentarum drachmarum imponerent: quando ea non erat par crimini, reos tradebant τῷ δικαστηρίῳ, *foro judiciali*, in eam cognitionem deſignato. Vid. Demoſthenes *in Euerg.* & *Mneſibulum*. Quos autem ſic tradebat Senatus, Theſmothetæ in judicium introducebant. Leg. Pollux *lib.* VIII. *cap.* IX. Denique poſt exactos triginta Tyrannos, jurabant ſe legem ἀμνηστίας obſervaturos, qua omnibus indemnitas præſtabatur. Porro Senatus hic reddundis rationibus ſuæ adminiſtrationis erat obnoxius; ideoque ne paucorum ſcelere damnarentur, ſevere in ſuos animadvertebant.

Quod ſi Senatorum quiſpiam jusjurandum ſuum temeraſſet, aliquid injuſte agens, vel alia ratione ſe gerens, quam ordinem ipſius dignitatemque deceret, a reliquis ſociis ejiciebatur, & in ejus locum ἀντιλαχόντων quis ſubſtituebatur. Hoc autem ἐκφυλλοφορῆσαι, nuncupabant, a φύλλοις, ſive *foliis*, quibus in ferendis ſuffragiis utebantur, pari ratione, qua in decernendo *Oſtraciſmo* ὄστρακα, ſive *teſtæ*, a populo adhibebantur. Sed hic mos

N 2 non

non admodum antiquus fuit, indeque ortus, quod Xenotimus quiſpiam magiſtratum gerens mutatis fabis (quæ in id uſque tempus in uſu fuerant) ſuffragia corrupiſſe compertus eſſet. Leg. Pollux *lib.* VIII. *cap.* V. Harpocration, Etymologus, Suidas. Licebat tamen τὺς ἐκφυλλοφορηθέντας ἐν τῷ δικαστηρίῳ καταδέχεσθαι, *in judices allegere eos qui Senatu moti fuiſſent*, ut docent Græcorum *Commentarii*. Atque hinc colligi poteſt levioribus interdum cauſis e Senatu motos ſuiſſe, neque enim fas eſſet homines publica ingnominia affectos in judicum numerum allegere.

Ex adverſo autem, qui juſte & integre vitam ſuam tranſegiſſent, eorum merces pecunia ex publico ærario deſumta erat, juxta Demoſth. *in Timocratem*. Quilibet Senator indies accepit drachmam. Heſychius; Βὐλῆς λαχεῖν, τὸ λαχεῖν βυλευτὴν, καὶ δραχμὴν τῆς ἡμέρας λαχεῖν. Quod ſi vero quædam naves bellicæ ſub eorum imperio conſtructæ eſſent, in publica ſua concione honorem coronæ iis decernebat populus; ſin minus, ne iſtiuſmodi jus ambirent lex prohibebat, utpote qui Reipublicæ non providiſſent, cujus incolumitas utilitaſque a nulla re magis, quam a robore & navium numero dependeret, juxta eumdem in *Androtiana*. Quod poſt Salaminiam victoriam conſtitutum fuiſſe videtur: tunc enim primum Athenienſes rei navali ſtrenue operam dabant.

CAP. XIX.

De Senatu & Foro Areopagitico.

HUIUS Senatus nomen deſumtum eſt a loco, in quem convenire ſolebat; erat enim collis non longe ab arce diſtans, Αρειοπάγος, vel Αρεῖος πάγος, juxta Herodotum *lib.* VIII. hoc eſt, *Martius collis*, a *Marte*, belli & ſanguinis Deo, dictus, quandoquidem omnes voluntariæ cædes ad hoc Forum referebantur, ex Suida; vel, prout Fabulæ narrant, ab accuſatione in *Martem* lata, qui primus in hoc cædis reus peractus fuit, ſecundum Pauſaniam, Ariſtidem *Panathen.* Suidam; vel denique quia Amazones, quas Poetæ *Martis* filias fuiſſe fingunt, hic loci, cum Athenas obſiderent, caſtra ſua ſunt metatæ, ſacrificiaque belli Deo obtulerunt. Vid. Æſchylus *Eumenidibus*, Auctor *Etymologici*.

Quando hoc primum inſtitutum fuerit Forum, incertum eſt; nonnulli illud ad Cecropis, primi Athenarum conditoris, uſque tempora referunt; alii ſub Rege Cranao initium cepiſſe autumant; denique alii multo recentius faciunt, & Solonis demum tempore ortum eſſe volunt. Huic autem opinioni quamvis optimæ fidei Auctores (ut Plutarchus in *Solone* & Cicero *de Offic. lib.* I.) faveant, attamen eidem adverſatur Ariſtoteles *Polit. lib.* II. ut & Solonis quæpiam lex ab ipſo Plutarcho citata, in qua judiciorum hoc in Foro, antequam aliam Reipublicæ formam induxiſſet Solon, latorum mentio fit. Probatu tamen maxime facile videtur, Senatum Areopagiticum primum inſtitutum fuiſſe diu ante Solonis tempora, ſed ab eo continuatum, in ordinem redactum, auctumque, quin

&

& ſuperiorem factum Ephetis alio a Dracone inſtituto Foro, majorique poteſtate, auctoritate, amplioribuſque privilegiis, quam unquam antea gaviſus erat, donatum. Vid. Pollux *lib.* VIII. *cap.* IX.

De numero eorum, ex quibus venerandum hoc Concilium erat compoſitum, omnes non conſentiunt; a nonnullis enim ad novem reſtringitur, ab aliis ad triginta & unum, ab aliis etiam ad quinquaginta unum, quin & a nonnullis ad plures extenditur. Ex quinquaginta & uno conſtitiſſe narrat Maximus, *πλὴν ἐξ εὐπατριδῶν ϗ πλȣ́τῳ ϗ βίῳ σώφρονι διαφερόντων*, *præter eos e nobilibus, qui divitiis & temperanti vita præcellerent*; quibus verbis novem Archontes, qui perpetuum quaſi ſeminarium magnæ hujus Concionis eſſent, quique, variis ſuis muneribus poſtquam perfuncti eſſent, ſingulis annis in eam tranſibant, deſignare videtur. Leg. Plutarchus in *Solone* & *Pericle*. Tamen nonnullis viſum eſt, non omnes novem Archontes, ſed ſolum Theſmothetas in Areopagitarum Concilium quotannis cooptatos fuiſſe. Vid. Libanius in *Androtianæ Argumento*. Atque hæc ratio fuit, quare eorum numerus non ſemper fuerit idem, ſed vel major, vel minor, prout hi forte per longius vel brevius temporis ſpatium in Senatu remanebant. Quapropter cum in hoc Foro damnatus eſſet Socrates, (quemadmodum ex natura criminis ipſius apparet) ducentos octoginta & unum adverſus ipſum ſuffragia tuliſſe, præter eos, qui ipſum ſuffragiis ſuis abſolverent, reperimus. Atque in antiqua Inſcriptione in columna arcis, quæ Athenis eſt, in memoriam Rufi Feſti, Græciæ Proconſulis, erecta, ex trecentis Senatus Areopagiticus conſtare dicitur.

Non omnes, qui munus Archontis obierant, in hunc allegebantur Senatum, ſed iſtiuſmodi duntaxat, qui in officio ſuo recte ſe geſſiſſent; quin & ne quidem illi, antequam geſti muneris rationem Logiſtis reddidiſſent, eorumque approbationem, poſt inquiſitionem in vitam ipſorum inſtitutam, eſſent nacti; quæ quidem inquiſitio non tantum mera (ut ita loquar) erat ceremonia aut conſuetudo, ſed ſeverum admodum, rigidum, & peculiare examen. Vid. Plutarch. in *Pericle*, Pollux *lib.* VIII. *cap.* X. Demoſth. *in Timocrat.* Hiſce peractis poſt oblata nonnulla Limnis, Athenis loco, qui Baccho dedicatus erat, ſacrificia ſtatis diebus admittebantur, juxta Demoſthenem *in Neæram.* Hunc in modum ex Solonis hæc dirigebantur inſtituto, quod per plura ſæcula exacte & ad amuſſim obſervatum fuit; ſed inclinata jam Athenienſium magnitudine ſimul cum aliis compluribus præclaris & utilibus inſtitutis, vel omnino omiſſum abrogatumque, vel, quod eodem redit, neglectum eſt, & in deſuetudinem abiit. Atque tum temporis, non tantum Archontes, ſed & alii, diſſolutæ vitæ, & mediocris fortunæ, æque ac ſummæ dignitatis, ſeveræque virtutis homines, quin & ipſi peregrini in hoc Concilium adſciti ſunt, veluti ex multis, quæ a doctiſſimo Meurſio proferuntur, exemplis, præcipue autem Rufi Feſti, cujus, tanquam ejus Concionis membri, in ſupra dicta Inſcriptione mentio fit, apparet.

Hoc Forum *τῶν ἐν τοῖς Ἕλλησι δικαςηρίων τιμιώτατον ϗ ἁγιώτατον*, *totius Græciæ bonoratiſſimum ſanctiſſimumque tribunal*, fuiſſe narrat Ariſtides; & ſi æquitatem omnium decretorum judiciorumque ab illis latorum, morum

inte-

integritatem, ſapiens prudenſque vitæ inſtitutum, eximiam dignitatem, provinciamque, quam in Republica ſuſtinebant, conſideremus, haud abs ratione meritove hoc charactere illud ab Ariſtide inſignitum eſſe liquebit. Quod ſi quis in Oenopolio vel publica domo ſediſſe compertus eſſet, ſufficiens hæc, cur inter Archontes non admitteretur, ratio erat, juxta Athenæum *Deipnoſophiſt. lib.* XIV. quin etiam, quamvis munere ſuo per omnem vitam vulgo fungi eſſent ſoliti, ſi tamen Senatorum quiſpiam aliquid, quod bonis moribus adverſaretur, admiſiſſe convictus eſſet, omni gratia omnique favore procul habito, ſtatim ordine movebatur. Nec profecto vitam innocue omnino integreque inſtituiſſe ſatis erat, ſed & alia præter hæc ab iis exigebantur, geſtus, verba & actiones debebant eſſe rite compoſita, ſeria, graviaque, ultra quam ab alio quocumque (etiam ſummæ virtutis) viro exſpectari poſſet. In Concione ridere levitatis non condonandæ erat, ex Æſchine *in Timarch.* Comœdiam ſcribere peculiari legis præcepto omnibus interdictum erat, juxta Plutarch. *de Gloria Athenienſ.*

Imo tanta reverentia, tanta veneratione erga ſolennem hanc gravemque Concionem omnes, qui in ea ſederent, affecti erant, ut Iſocrates *Areopagitica* narret, ſuo tempore, cum jam a primæva illa virtute degeneraſſent, quamvis alioquin inconditis eſſent moribus, cum in hunc tamen Senatum ſemel allecti eſſent, e veſtigio illis improbis propenſionibus valedixiſſe, & ſe ad iſtius leges moreſque componere, ἢ ταῖς αὐτῶν κακίαις ἐμμένειν, *quam in perverſa illa ſua vivendi ratione perſeverare*, potius duxiſſe. Atque tam exacte juſta, nullique addicta parti, erant eorum judicia, ut Demoſthenes *Ariſtocratea* ad ſua uſque tempora ne unam quidem ipſorum deciſionem repertam fuiſſe dicat, de qua querendi ullam rationem vel accuſator vel defenſor haberet. Atque hoc per omnem Græciam tantopere innotuerat, ut vel exteri, quandocunque aliquæ inter ipſos lites controverſiæque obortæ eſſent, lubentes eas ipſorum judicio ſubmitterent; Meſſenios præſertim, ante prima ipſorum cum Sparranis bella, ſtudioſe quæſiviſſe, ut ipſorum controverſia ad Areopagitas referretur, ambæque partes in ipſorum ſententia acquieſcerent, narrat Pauſanias *Meſſeniacis*.

Hoc Forum de vita & morte primum judicaſſe referunt; (vid. Etymolog. *Voc.* Ἄρειος πάγος) poſterioribuſque ſæculis plurimæ cauſæ capitales iis dijudicandæ exhibitæ fuerunt; ad hoſce adducebantur omnes incendiarii, omneſque, qui regionem ſuam dereliquiſſent, quos non minori ſeveritate, quam eos, qui proditionis rei peracti eſſent & convicti, proſequi ſolebant, utroſque enim mulctabant morte. Leg. Lycurgus *in Leccratem.* Præterea & qui alicujus vitæ inſidias ſtruxerant, ſive illæ ſucceſſiſſent, ſive non; ipſum enim propoſitum animuſque aliquem occidendi haud minorem, quam mortis, pœnam mereri exiſtimabatur; ſunt autem alii, qui haſce cauſas coram Tribunali Palladii examinatas fuiſſe autumant. Vid. Harpocration, Suidas. Quidquid ſit, hoc ſaltem certum eſt, omnia vulnera malo animo inflicta, omnia voluntaria homicidia, præſertim ea, quæ veneno perpetrabantur, ſub hujus Fori cognitionem cecidiſſe. Leg. Demoſth. *in Ariſtocrat.* Pollux *lib.* VIII. *cap.* X. aliique. Ab Areopagitis ad

popu-

populum non licuiſſe provocare volunt nonnulli; alii vero (inter quos Meurſius) in contraria verſantur opinione, affirmantque, non tantum ſententias ipſorum in dubium vocare licitum fuiſſe, & ſi id neceſſum eſſet, a concione populi aboleri, juxta Dinarchum *Orat. in Ariſtogit.*, verum etiam ipſoſmet, ubi debitos moderationis limites in infligendis pænis exceſſiſſent, rationem Logiſtis reddere neceſſe habuiſſe, ex Demoſthene *in Neæram*, Æſchine *in Cteſiphontem*. Idem alibi nobis narrat Auctor, huic foro poteſtatem fuiſſe ſententiam cujuſdam Concionis irritam faciendi, ſi populus aliquem criminis cujuſdam reum, qui meruiſſet pœnam, ſecundum Demoſthenem *pro Corona*, abſolviſſet, ut & ipſius ex manibus eos inſontes liberandi, qui quodam præjudicio, vel cauſa non bene perſpecta, a populo damnati eſſent. In ambabus hiſce opinionibus veri quid fortean reperitur, ſi nempe unam de Areopagi prima origine, alteram vero, cum ejus a Pericle imminuta eſſet potentia, intelligas.

Magna ipſorum in Republica potentia erat; ex inſtituto enim Solonis inſpectio & cuſtodia legum iis demandata, ex Plutarcho in *Solone*. Publica pecunia eorum arbitrio adminiſtrabatur, juxta eumdem in *Themiſtocle*. Ad eos univerſæ, quæ in urbe erat, juventutis pertinebat cura, ipſiſque tutores & curatores conſtituere, ſecundum Æſchinem Philoſophum in *Axiocho*, ac cavere ne contra illorum dignitatem fortunaſve educarentur, eorum munus erat, ex Iſocrate *Areopagitica*. Nec tantum juventuti erant præpoſiti, ſed in omnium ætatum omniſque ſexus homines eorum ſe extendebat poteſtas; qui incondite viverent, vel aliqua impietate vel malis moribus tenerentur, eos pro criminum ſuorum meritis puniebant; eoſque, qui virtute & proba vivendi ratione præcellerent, remunerandi poteſtate gaudebant. Hunc in finem cum Gynæconomis per omnes publicos circumibant cœtus, veluti nuptias, ſolennia ſacrificia, quæ convivio quodam ut plurimum finiebantur, ut ſcilicet operam darent, quo omnia decore ſobrieque peragerentur. Vid. Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VI. Sub cognitionem ipſorum in primis cadebat ſocordia, iiſque (atque hoc Solonis peculiare inſtitutum fuiſſe videtur) erat poteſtas conceſſa & cura demandata ſevere in ſingulorum vivendi rationem inquirendi, ut &, quibus mediis ſe in ea, in qua locati eſſent, ſtatione ſuſtentarent, examinandi, ut nempe illis, qui illegitimis artibus, impoſturis, fraudibuſque, furtis, & rapinis quæſtum facerent, nullus locus relinqueretur. Leg. Plutarch. in *Solone*, Valerius Max. Præterea res, quæ ad religionem ſpectarent, blaſphemia in Deos, ſacrorum myſteriorum contemtus, omne genus impietatis, novorum Deorum conſecratio, templorum altariumque exſtructio, novarum in divinum cultum ceremoniarum introductio, ad hujus judicium Fori referebantur; qua de re unius cognitionem Dei in Ægypto edoctus Plato opinionem ſuam præ metu, ne ejus rationem coram Areopagitis reddere adigeretur, diſſimulare neceſſe habuit, juxta Juſtinum Martyrem; quin & D. Paulus apud eos accuſatus eſt, utpote *qui peregrinos annunciaſſet Deos, cum Jeſum & ἀνάςασιν*, ſive *reſurrectionem, prædicaret*, *Act. Apoſtol.* XVII. 18. 19. Atque hæc præcipua negotia erant, in quibus hic Senatus occupabatur, raro enim publicis ſe rebus ingerebant, præterquam, ſi magnum

gnum

gnum aliquod immineret periculum, atque hiſce in caſibus ad eos vulgo, utpote ad extremum tutiſſimumque ſuum aſylum, confugiebat Reſpublica. Vid. *Argument. Orat. Androt.*

In Areopagum ter ſingulis menſibus, vigeſimo ſeptimo, vigeſimo octavo, & vigeſimo nono diebus, conveniebant, ſecundum Pollucem *lib.* VIII. *cap.* X. Quod ſi vero aliquid accideret, quod moram non pateretur, in Βασιλικὴν Στοὰν, ſive *Porticum Regiam*, vulgo ſe conferebant, eamque circumdabant fune, ne ſcilicet ab eo confluente multitudine premerentur, quod & in aliis Foris fieri conſueverat. Leg. Demoſth. *Orat.* I. *in Ariſtogit.*

In ipſorum judiciis duo notatu præcipue digna reperiuntur; primum eſt, eos ſub dio ſediſſe, juxta Pollucem *loc. cit.* atque hic mos in omnibus Foris, coram quibus cauſæ de homicidio agebantur, obtinuit; partim, quia actorem & reum iſtiuſmodi in caſibus ſub eodem verſari tecto leges non permittebant, partim vero, ne judices, qui ſancti habebantur, profanorum hominum conſortio polluerentur, qui enim tam atro & exſecrando facinore tenerentur, pro profanis pollutiſque exiſtimati ſunt, ex Antiphon. *Orat. de cæde Herodis*. Secundo omnes cauſas audiebant dijudicabantque noctu & in tenebris, ne ſcilicet, cum nec accuſatorem, nec defenſorem vidiſſent, ab alterutro, ne ab æquo abducerentur corrumperenturve, periculum ſubirent, juxta Lucian. *Hermotimo.* Quanti enim momenti fuerit reos vidiſſe, exemplo eſt Phryne meretrix, quæ impietatis accuſata, cum jam in eo eſſet ut damnaretur, nudatis extemplo papillis, ob formæ elegantiam ſecundis judicum calculis abſoluta eſt. Vid. Plutarchus in *Hyperide*, Athenæus *lib.* XIII. & qui eum ſequitur Euſtathius.

Actiones de homicidio ad Areopagum referebat Βασιλεὺς, cui inſtar judicis inter eos, depoſita corona, quæ muneris inſigne erat, ſedere licitum fuit, ſecundum Pollucem.

En tibi morem, qui apud eos in cognoſcendis cauſis obtinuit; Congregato Foro, foraſque amandato populo, in varios ſe dividebant conſeſſus, quibus ſingulis ſuæ cauſæ audiendæ & diverſimode dijudicandæ, ſi tanta negotiorum ingrueret multitudo, ut ſigillatim in ea inquirendo totus Senatus par non eſſet, aſſignatæ erant: atque hoc ſorte peragebatur, eum ſcilicet in finem, ne, cum omnes in Forum, antequam conſtitutum eſſet, quænam cauſæ ad ipſos eſſent referendæ, venirent, eorum quiſpiam, ne muneribus corrumperetur, periculum ſubire neceſſe haberet. Vid. Lucianus *bis Accuſato*.

Antequam cauſas examinare inciperent, ſolennia juramenta ſuper teſticulis hirci, arietis, taurique per Σεμνὰς Θεὰς, ſive *Furias*, pronunciabant accuſator & defenſor. In caſu homicidii accuſator ſe defuncto cognatione junctum eſſe, (nemini enim, niſi genere proximo, ad minimum conſobrino, homicidam jure perſequi licebat) reumque criminis cauſam mortis illius fuiſſe jurabat, reus vero ſe ab illo crimine, cujus inſimulabatur, purum eſſe jurejurando affirmabat. Diris imprecationibus juramenta ſua confirmabant ambo, optantes, ut, ſi pejerarent, ipſimet cum domo ſua totaque familia penitus delerentur, divinaque eradicarentur vindicta,

dicta, juxta Demoſthen. *in Ariſtocrat.* Dinarchum *in Demoſthen.* Lyſiam *in Theomneſtum*, Pollucem *lib.* VIII. *cap.* X. quam tam horrendam certamque exiſtimabant, ut nullam iis pœnam lex infligeret, qui hoc in caſu perjurii rei eſſent, ad ſuperius tribunal eos quaſi deferentes.

Dehinc ambo adverſarii duobus argenteis ſcabellis inſidebant; in ſede ὕβρεως, ſeu *injuriæ*, accuſator, reus in ſede ἀναιδείας, ſeu *impudentiæ*, (vel ἀναιτίας, ſeu *innocentiæ*, ut emendat Adrianus Junius) collocabatur; atque his duabus Deabus altaria, & deinde templa in Areopago erecta ſunt. Leg. Pauſanias, Cicero *de Legibus lib.* II. Hoc in loco tres quæſtiones, quæ ab Æſchylo in *Eumenidibus* τρία παλαίσματα, ſive *luctationes*, vocantur, reo proponebat accuſator, & ad eas ſingulas reus diſtincte reſpondere debebat. Prima erat, Εἰ κατέκτονας, *An occidiſti*? ad hanc reſpondebat ἔκτονα, vel οὐκ ἔκτονα, *occidi*, vel *non occidi*. Secunda, Ὅπως κατέκτονας, *Quomodo occidiſti*? Tertia, Τίνος βουλεύμασι κατέκτονας, *Cujus conſiliis occidiſti*?

Deinde ambo cauſam ſuam agebant, reoque ſe defendere duabus licebat orationibus, quarum prima ad finem perducta fuga ſibi conſulere, & in voluntarium proficiſci exſilium, ſi cauſæ ſuæ non fideret, conceſſum ipſi erat; quo jure ſi uteretur, omnia ejus bona addicebantur ærario, & a Πωληταῖς venum exponebantur. Vid. Demoſthenes *in Ariſtocrat.* Pollux *lib.* VIII. Primis temporibus ambo pro ſe ipſis dicebant, juxta Sextum Empiricum *adverſus Mathemat. lib.* II. inſequentibus vero ætatibus alios, qui cauſam ſuam agerent, conſulere licitum fuit. Sed quicumque demum loqueretur, meram veritatem proferre debebat, nec ulla præfatione, vel epilogo uti, & ab omnibus ornamentis figuriſque Rhetorices, vel aliis quibuſcumque judicum favorem ſibi conciliandi, affectuſve movendi viis abſtinere, ut videre eſt apud Ariſtotelem *Rhetoric. lib.* I. Lucianum *Anacharſide*, Demoſthenem, Quintilianum, alioſque innumeros.

Audita utraque parte, quod ſi reus examen ſubire ſuſtineret, ad ferendam ſententiam progrediebantur, atque id quidem ſumma cum gravitate altoque fiebat ſilentio; hinc Αρεοπαγίτου σιωπηλότερος, *Areopagita taciturnior*, & Αρεοπαγίτου στεγανώτερος, *Areopagita tectior*, in proverbium abierunt; licet cæteroquin alii hoc ab eorum prudentia & ſevera gravitate derivent, qua de re Αρεοπαγίτης vulgo pro gravi, majeſtate conſpicuo, ſeveroque viro ſumitur; alii autem ab eximia illa cura, quam, ut omnia celarentur, quæ in ſuo Senatu peragebantur, adhibebant, atque hoc innuit Juvenalis *Sat.* IX. cum dicit:

Ergo occulta reges, ut Curia Martis Athenis.

Sententiam ferendi ratio hæc erat; Duæ in Foro collocatæ erant urnæ, quarum altera ænea, a loco ὁ ἔμπροσθεν, *anterior*, vocabatur; κύριος, *rata*, *quia* in eam conjecta ſuffragia juſtam accuſationem pronunciabant; etiam θανάτου, *mortis*, quoniam reum morte mulctandum decernebant. Altera urna lignea erat, atque poſt priorem collocabatur; in eam illi, qui reum abſolvebant, ſua conjiciebant ſuffragia; qua de cauſa ὁ ὕστερος, vel ὁ ὀπίσω,

poſterior, ὁ ἄκυρος *irrita* & ὁ ἐλέȣ, *miſericordiæ*, appellabatur, prout obſervat Ariſtoph. Schol. *in Veſp.* & *Equit.*

Poſtea vero cum imperio ſuo civitatem ſubjeciſſent triginta Tyranni, imperarunt iis, ut apertius & palam magis ſua ſuffragia ferrent, calculoſque ſuos in duas conjicerent tabulas, quarum altera ſuffragia, quæ reum abſolverent, altera ea, quæ damnarent, continebat, eum nempe in finem, ut quodnam quiſque tuliſſet ſuffragium, & quo in rei commodum cauſamque animo eſſet affectus, ſciri poſſet, juxta Lyſiam *in Agorat.*

Præter ea crimina, quæ ſub eorum cognitionem peculiariter cadebant, alia nonnulla ad eos referebantur, in quibus eorum ſententia non erat peremtoria, ab iis enim ad id Forum, ad quod proprie pertinebant, obſervante Sigonio, provocare licebat.

Senatores Areopagitæ ob præſtita officia nunquam donabantur coronas, quippe eas illi gerere neutiquam permiſſum erat, ex Æſchine *in Cteſiphontem*; ſed de publico quodammodo alebantur, accipiebantque id, quod Κρέας vocabant, ſecundum Heſychium in Κρέας; atque eamdem illorum mercedem, quæ aliis nonnullis judicibus ſorte aſſignata erat, tres nempe pro ſingulis, quas dijudicabant, cauſis obolos fuiſſe, ex Luciano in *bis Accuſato*, obſervavit Meurſius. Denique tenebantur Areopagitæ rerum a ſe geſtarum rationem apud Logiſtas referre, ut docet Æſchines *in Cteſiphontem*. Idque quotannis factum fuiſſe conjicit Petitus *Commentario in Leges Atticas.*

Integra iis ſua ſervabatur auctoritas uſque ad Periclis tempora, qui, cum in ipſorum admitti numerum, utpote qui nunquam Archontis geſſit munus, nequiret, omnes ſuas vires atque omnem induſtriam adverſus eos intendit, & cum Reipublicæ maximam gratiam ſibi conciliaſſet, opitulante Ephialte, adeo conturbavit eorum Senatum, ut plurimæ cauſæ atque negotia, quæ antea coram iis examinabantur, ab eorum cognitione removerentur, juxta Plutarchum in *Pericle*. Ab hoc deinde tempore; excuſſo, quod iis impoſitum fuerat, maximam partem jugo, ab priſca virtute manifeſto degenerare occœperunt, brevique laxas omni licentiæ generi permiſerunt habenas Athenienſes, ſecundum Iſocratem *Areopagitica*, quapropter a Plutarcho fero & effræni equo, qui excuſſo equite non amplius regi continerique poteſt, comparantur. Eadem vitia, iidem inconditi mores, qui inter cives obtinebant, per gradus etiam inter ipſos Areopagitas ſe ingerere incipiebant; quapropter Demetrius, ex Phalereorum oriundus familia, cum ab iis, tanquam diſſolutam qui vitam viveret, correptus eſſet, aperte ipſis edixit, ſi civitatem reformare iis animus foret, domi exordiundum eſſe, quippe vel inter ipſoſmet iſtiuſmodi reperiri complures omnino, qui haud melius, imo nequius ac ipſe, vitam ſuam inſtituerent, & (quod ſane crimen erat venia minus dignum omnibus iis, quæ ipſe admiſerat) complures etiam, qui alienas uxores ad nequitiam adducerent, atque ſemet ipſos muneribus corrumpendos præberent. Leg. Athenæus Δειπνοσοφ.

CAP.

CAP. XX.

De aliis quibuſdam Foris.

CUM Solon in animo haberet æquam omnibus ſuis civibus libertatem concedere, maxime huic inſtituto conducere judicavit, ſi a populo judicia redderentur; ita enim futurum, ut pauperiores divitum injuriis minime eſſent obnoxii. Quamobrem a magiſtratuum ſententia ad judices provocationem dabat, adeo ut Novemviri, qui ad id tempus ſummis judiciis præfuiſſent, paucas admodum controverſias finirent, & fere nihil aliud agerent, præterquam quod, cognita lite, eam præſtituto tempore ad judices detulerint.

Judices porro erant quilibet cives, ſine ullo cenſus diſcrimine; cum ipſi etiam Θῆτες, ſive infima plebs, Solonis lege ad publicas conciones & judicia reddenda admitterentur, modo tamen eſſent triginta annos nati, (Pollux *lib.* VIII. *cap.* X.) famæque integræ, nec ignominia affecti, & inter ærarios relati. Id tamen mirum forte videatur, quod tradunt Græcorum *Commentarii*, fas fuiſſe in judices allegere eos, qui e Senatu moti fuiſſent: ſed videntur levioribus de cauſis e Senatu ejecti fuiſſe, quam quæ judicis officio rite obeundo inidoneos reddunt, ut ſuo loco jam dictum eſt. Nunquam enim licitum erat in judices recipere, qui publica infamia notati fuiſſent.

Quod ad Tribunalia ſpectat, ea decem erant Athenis præter Areopagum, in quibus judices e populo creati judicia reddebant: horum quatuor *ἐπὶ τῶν φονικῶν πραγμάτων, ad audiendas cauſas de ſanguine*; cætera ſex *ἐπὶ τῶν δημοτικῶν, ad civiles controverſias determinandas* conſtituebantur. Hæc autem decem Tribunalia, prout nos docet Scholiaſtes Ariſtophanis *in Plutum*, his litteris erant inſcripta, Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, Ι, Κ, ſingulis Tribunalibus ſingulas litteras ſortitis, ex quibus nomina illis dabantur, ut unum diceretur Ἄλφα, aliud Βῆτα, atque ſic deinceps. Athenienſes ergo, qui vellent reddendis judiciis vacare, nomina ſua dabant inſcripta tabellæ, adſcripto una patris & pagi ſui nomine: dein qui rei hujus curam gerebant, his tabellis ſingulis alteram, prout ſors obtigerat, addebant, quæ aliqua decem prædictarum litterarum notabatur: atque ita fiebat, ut prout quiſque hanc aut illam litteram ſortitus eſſet, ita huic aut illi Foro judex deſtinaretur. Tum ille litteram ſuam Fori totius, ad quod mittebatur, Præconi oſtendebat, atque ab eo accipiebat tabellam, in qua ſuum Fori nomen deſcriptum erat, itemque virgam cum eodem Fori nomine; his inſtructus judicandi poteſtatem adipiſcebatur. Quod ſi quis nullam habens litteram, inter judices ſediſſet, is mulctabatur *διαφόρως*, id eſt, ut videtur, *varie*: quippe diverſis in Foris diverſæ mulctæ pro loci cujuſque dignitate irrogatæ fuiſſe videntur. Illud hic addendum; Tribunalia non modo fuiſſe propriis, & litterarum quibus inſcripta erant, verum etiam colorum quorumdam nominibus nota, qui cum litteris inducti

ipſis fuere : hinc Forum *βατραχιοῦν* , *φοινικοῦν* , &c. Judicis inſigne erat *τὸ σκῆπτρον*, a veterrimis uſque ſeculis: unde ſanctitatem quamdam ipſi ineſſe credebant , & jurantes , ejus mentione facta , fidem dictis addebant . Homerus *Iliad. α. verſ.* 233.

Ἀλλ᾽ ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ᾽ ἀναθηλήσει· περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε
Φύλλα τε καὶ φλοιόν. νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν
Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικάσπολοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται. ——

Sed tibi edico, atque adeo magnum jusjurandum juro,
Næ per hoc ſceptrum , quod quidem nunquam folia & ramos
Producet, poſtquam primo truncum in montibus reliquit,
Neque repullulabit: (circa enim ipſum ferrum delibravit
Foliaque & corticem) nunc autem ipſum filii Achivorum
In manibus portant judices, quique lege ſancita
A Jove tuentur. ——

Regum & virorum illuſtrium ſceptra clavis argenteis & aureis inſignia plerumque erant. Idem Poeta *Iliad. α. verſ.* 245.

—— ποτὶ δὲ σκῆπτρον βάλε γαίῃ
Χρυσείοις ἥλοισι πεπαρμένον. ——

—— ſceptrum autem projecit in terram
Aureis clavis transfixum. ——

Finita igitur cognitione, cui habendæ deſtinabantur , judices Athenienſes, de quibus paulo ante diximus , ſceptra ſua ſinguli reddebant , quod erat depoſiti officii ſignum. Dein accipiebant *μισθὸν δικαστικὸν* , ſive laboris ſui præmium , ex pecunia publica ſolutum : id autem interdum erat obolus pro ſingulis litibus, interdum triobolum , & alio quidem tempore plus, alio minus: namque , ut recte obſervavit Ariſtophanis Scholiaſtes ex Ariſtotele *de Repub.* judicum mercedem modo auxerunt , modo minuerunt Demagogi: ideoque lege quadam vetitum fuit, ne quis duobus in foris eodem die judicium redderet , quod avaritiam arguebat . Vid. Demoſthenes & Ulpianus *in Timocrat.* Aliquando præmium illud abſolute *τὸ δικαστικὸν* dictum . Heſychius: *Δικαστικὸν , Ἀριστοφάνης ἐν Ὥραις τριόβολον φησὶν εἶναι. οὐ μέν τοι ἕστηκεν, ἀλλ᾽ ἄλλοτε ἄλλως ἐδίδοτο. Δικαστικὸν , Ariſtophanes in Horis tres obolos ait eſſe: non quidem fixum fuit , ſed multipliciter dabatur.* Denique , ſi quis judicum muneribus corruptus fuiſſe deprehendebatur , mulctari ſolebat. Vid. Thucyd. Scholiaſtes *lib.* VI.

Ἐπὶ Παλλαδίῳ Forum , regnante Demophoonte , Theſei filio , hac occaſione

caſione fuit inſtitutum; cum nonnulli Argivi, duce Diomede, vel, ut alii ajunt, Agamemnone, noctu ad littora Atticæ appulſi eſſent, in portu Phalero e navibus deſcenderunt, atque, hoſtilem rati regionem eſſe, ad eam diripiendam ſpoliandamque ſe contulerunt. E veſtigio Athenienſes arma arripientes, & in unum ſe corpus, duce Demophoonte, conjungentes, aggreſſores magno cum illorum detrimento repulerunt, magnumque ipſorum numerum occiderunt, reliquoſque, ad naves ſuas fuga ſe ut proriperent, adegerunt; ſed cum ſub ortum diei Acamas Demophoontis frater inter mortuorum cadavera Palladium, ſive Minervæ ſtatuam Troja advectam, reperiſſet, eos, quos occiderant, amicos ſuos confæderatoſque fuiſſe experiebatur; quamobrem Athenienſes, conſulto prius Oraculo, honeſta eos ſepultura in ipſo, in quo occubuerant, loco proſecuti ſunt, Deæque conſecrarunt ſtatuam, templum in ejus honorem exſtruxerunt, inſtitueruntque Forum, in quo de non voluntaria cæde accuſati judicacabantur. Primus in eo cædis poſtulatus eſt ipſe Demophoon, qui, dum e memorato jam prælio rediret, ſubito equi ſui circumactu e ſuis aliquem ſubditis occiderat. Alii vero narrant, Agamemnonem ob amiſſos ſuos milites ira percitum, & ob feſtinam nimis in eos incurſionem Demophoonti infenſum, litem hanc quinquaginta Athenienſibus, totidemque Argivis, dirimendam exhibuiſſe, eoſque Εφέτας dictos, *διὰ τὸ παρ' ἀμφοτέρων ἐφεθῆναι αὐτοῖς τὰ τ̃ κρίσεως*, *quia ab ambobus cauſa iis dijudicanda commiſſa eſſet*.

Poſtea excluſi fuerunt Argivi, Ephetarumque numerus ad quinquaginta unum reductus a Dracone, qui primus eos inſtituiſſe a nonnullis perhibetur; attamen veroſimilius alii, eum illos direxiſſe atque reformaſſe, eorum poteſtatem auxiſſe, multis inſignibus privilegiis honoraſſe, & Senatu Areopagitico ſuperiorem reddidiſſe referunt. Hoc modo uſque ad tempora perſtiterunt Solonis, a quo eorum infracta imminutaque eſt potentia, eorumque auctoritas refrænata, cauſæ, quas ante cognoſcebant, ab eorum judicio & cognitione remotæ, eæque tantum, quæ ad homicidium, & fortuitam cædem, quin, ut nonnulli volunt, etiam conſpirationem in vitam civium, quæ, antequam effectum ſortita eſſet, indicata & palam facta erat, pertinebant, iis relictæ ſunt.

Quinquaginta ex iis electione creabantur, e ſingulis tribubus electis quinque, impar vero ille unicus ſorte legebatur; omnes bonæ notæ, probæque vitæ, & ſeverorum morum, ſpectatæque gravitatis erant, in eorum enim numerum nemo, niſi qui annos natus eſſet quinquaginta, admitti poterat. Iidem in Delphinio olim judicabant, ut & cæteris Tribunalibus, in quibus cognitio cædis permiſſa. Vid. Harpocration *Voc.* Εφέται; Pollux *lib.* VIII. *cap.* X. Et a nonnullis putantur in Areopago etiam jus dediſſe: ſiquidem Pollux eos vult in *πέντε δικαςηρίοις* (*quinque foris*) cauſas de ſanguine audiviſſe; & præter Areopagum quatuor ſolum Tribunalia memorantur quæ de ſanguine cognoſcebant.

Ad hoc Forum cauſas referebat Βασιλεὺς, atque eas agendi mos in nonnullis haud abſimilis erat conſuetudini, quæ in Areopago obtinebat; ambæ enim partes, Actor, & Defenſor, ea, quæ proferebant, ſolennibus juramentis ac imprecationibus confirmare cogebantur, & tunc, poſt-

quam

quam ſuas egiſſent partes oratores, ad ferendam ſententiam judices ſe conferebant. Vid. Pauſanias, Harpocration, Suidas, Pollux *lib.* VIII. *cap.* X.

Επὶ Δελφινίῳ Forum erat in Templo Apollinis Delphinii & Dianæ Delphiniæ. Ad ejus cognitionem omnes illæ referebantur cædes, quas ſe perpetraſſe confitebantur rei, ſed eas permittentibus legibus admiſſas eſſe evincere conabantur, ſicuti, ubi ſui conſervandi gratia facta eſſet, vel in caſu adulterii, unicuique enim adulterum in ipſo deprehenſum facto occidere licitum erat. Leg. Plutarch. in *Solone*. Primus in hoc Foro judicatus eſt Theſeus; hic enim in ſuo Athenas verſus itinere latrones, qui vias inter Trœzenen Athenaſque infeſtaverant, deinde etiam Pallantis filios, qui adverſus ipſum rebellarant, occiderat. Vid. Pollux *loc. cit.* Pauſanias.

Επὶ Πρυτανείῳ Forum erat, quod homicidia, rebus vita ſenſuve deſtitutis, veluti lapidibus, ferro, ligno, quæ acciderant, cognoſcebat; hæc enim, ſi alicui caſu quodam mortis cauſa fuiſſent, vel a manu ignota fuiſſent emiſſa, vel ab aliquo, qui aufugiſſet, hoc in loco judicio ſubjiciebantur, & e ditione Athenarum a φυλοβασιλεῦσι, ſive *tribuum regibus*, ejici jubebantur. Hoc Forum ejuſdem, ac Erechtheus, antiquitatis fuit, atque in eo primum examini ſubjecta narratur ſecuris, qua unus e Sacerdotibus Jovis bovem, (animal iis temporibus ſacrum omnino habitum) qui libum quoddam conſecratum comederat, occidiſſe, & e veſtigio poſt factam cædem fuga ſibi conſuluiſſe dicitur. Leg. iidem, & Ælianus *Var. Hiſt. lib.* VIII. *cap.* III. Harpocration. In hoc etiam loco publica celebrabantur convivia, atque ſacra lampas, quæ perpetuo igne ardebat, a viduis, quæ jam annos & voluptates matrimonii ſuperarant, matrique Deorum ſacræ erant, ſervabatur, atque illa lampas, ut in *Numæ Vita* refert Plutarchus, Tyranno regnante Ariſtione, exſtincta fuit; iidem hic ritus, eædem obtinebant cerimoniæ, quæ Romæ circa ignem Veſtalem, quem ad illius exemplar inſtitutum fuiſſe, ut & alium ſacrum ejuſdem naturæ ignem apud Delphicos, idem Auctor narrat.

Εν Φρεαττοῖ, Εν Φρεάττῳ, ad littus maris in Piræeo ſitum erat Forum, nomenque illi inditum ἀπὸ τοῦ φρέατος, quandoquidem *in puteo* erat conditum, & propterea illud ἐν φρεάτει vocat Pollux, vel, ut veriſimilius eſt, ab Heroe Phreuto denominatum fuit. In hoc Foro iſtiuſmodi audiebantur cauſæ, quæ ad eos pertinebant, qui e patria ſua ob commiſſum homicidium aufugiſſent, vel qui ob cædem non voluntariam profugi poſtmodum voluntario & deliberato animo quempiam occidiſſent. Primus hic judicatus eſt Teucer; qui, narrante Lycophrone, a patre Telamone e Salamine in exſilium proficiſci juſſus erat, quod ſcilicet in occidendo Ajace auxiliares ipſum manus præbuiſſe, quamvis immerito, ſuſpicaretur. In littus deſcendere, quin vel anchoram jacere, neutiquam accuſato licitum erat, ſed in navi ſuam agebat cauſam; quod ſi reus comperiretur, ventis fluctibuſque committebatur, vel, ut alii volunt, debitas pœnas luebat; quod ſi vero innocens, poſterioris criminis abſolvebatur, & ob prius (ut vulgo fieri ſolebat) exſilio duodecim menſium mulctabatur. Vid. Demoſthenes *in Ariſtocrat.* Harpocration, Pollux *loc. cit.* Heſychius.

Sed

Sed hæc ſufficiant de Foris, ad quæ crimina capitalia ſpectabant: jam ſupereſt ut hujuſmodi Fora referam, quibus cura rerum civilium commiſſa erat.

CAP. XXI.

De quibuſdam aliis foris, illorumque judicii formulis, &c.

Παράβυϛον (prout ex nomine colligere eſt) obſcuræ notæ & exiſtimationis Forum erat, ad quod rerum infimi momenti, quarum pretium unam drachmam non excedebat, cognitio pertinebat, vel quia ſitum erat *ἐν ἀφανεῖ τόπῳ πόλεως*, *in obſcura parte urbis*. Duo hujuſce nominis Fora exſtitiſſe tradit Pollux, quorum alterum Παράβυϛον μεῖζον, alterum Παράβυϛον μέσον dicebatur. Viri, qui adſtabant ut judices in Parabyſto medio, erant undecim Senatores, *οἱ* Ενδεκα *Undecim* dicti; ideoque expungendum eſt hoc Forum e numero decem Tribunalium, ad quæ ſorte capiebantur judices e populo. Ejus itaque loco reponam,

Τὸ Καινὸν, *Novum Forum*, cujus meminit Ariſtophanes *Veſpis pag.* 430. *Edit. Amſtelod.*

> ——ὁ δ᾽ αὐτῷ τυμπάνῳ
> Αἴξας, ἐδίκαζεν ἐς τὸν Καινὸν ἐμπεσών.

> ——*ille autem cum tympano*
> *Aſſurgens, judicabat in Novum* (Forum) *progreſſus*.

Ubi Interpres: *Τόπος ἐν τῷ δικαϛηρίῳ ἔτω λεγόμενος· εἰσὶ δὲ* Παράβυϛος, Καινὸς, Τρίγωνος, Μέσος (ſcil. *μέσος* Παράβυϛος.) *Locus in foro judiciali ſic dictus: ſunt autem Parabyſtus, Novus, Triangularis, Medius*. Vid. Pauſanias *Atticis*, Harpocratio, Suidas, &c.

Τρίγωνον, ſic vocatum, quia triangulare erat, ut ex iiſdem Auctoribus patet.

Τὸ ἐπὶ Λύκε, ab Heroe Lyco, cujus templum ibi erectum, nomen habuit. Ejuſdem viri ſtatuæ in omnibus Foris viſebantur, quæ faciem lupinam referebant; idcirco Λύκε δεκὰς ſycophantas denotat, & τὲς δωροδοκεῦντας, qui juſtitiam muneribus venderent, qui deni, id eſt, turmatim, illa loca adibant, vel quod improbi iſti nebulones frequentarent τὰ δέκα δικαϛήρια, *decem tribunalia*. Leg. Ariſtoph. Scholiaſtes *in Veſpas*, Zenobius, Harpocratio, Pollux, Suidas, &c.

Τὸ Μητίχε, a quodam Meticho architecto, cujus cura ædificatum eſt, nomen accepit.

Horum omnium Fororum judices ſacratiſſimo jurejurando per patria numina, Apollinem puta, Cererem, ac Jovem Regem, obſtringebantur, ſe judicia æqua legibuſque conſona laturos, quando cognitio eſſet de rebus, quæ lege ſtatuebantur: ſin vero lex nihil præciperet, juſtiſſime ex conſcientiis. Hujuſmodi autem juramentum, ut & aliud judicibus Heliææ impoſitum, peragebatur in loco flumini Iliſſo contermino dicto *Ardetto* ab Heroe

ejuſ-

ejuſdem nominis, qui obortæ ſeditionis partes decertantes conciliavit, illaſque eo adduxit, ut ſua pacta mutuo ſacramento hoc in loco firmarent; quapropter impii profligatique pejeratores *Αρδηττοι* vocabantur. Leg. Etymologus, Pollux, Suidas, Heſychius, Harpocration.

Ex omnibus tribunalibus, quæ civilia tractabant, Ηλιαία longe maximum ac celeberrimum erat; ſic autem vocatum *ἀπὸ τȣ̃ ἁλίζεσθαι*, a populo ſe invicem premente, juxta Ulpianum *in Demoſthenem;* vel potius *ἀπὸ τȣ̃ ἡλίȣ*, quia erat locus apertus ſolique expoſitus, ſecundum Ariſtoph. Scholiaſtem *in Nubes*, *Equites*, *Veſpas*, ac Suidam.

Hoc Forum judicibus ad minimum quinquaginta, ſed vulgo ducentis aut quingentis conſtabat, qui ex plebe ſortibus creabantur; quando graviores lites incidebant, judices ex aliis foris accerſebantur: interdum mille, cum duo; interdum mille & quingenti, cum tria; interdum duo millia, cum quatuor fora coibant in unum. Atque hinc apparet, non Heliæam modo, verum etiam cætera tribunalia aliquando quingentos judices habuiſſe. Vid. Pollux *lib.* VIII. *cap.* X. Steph. Byzantinus *Voc.* Ηλιαία, Harpocratio.

Res politicæ maximi momenti ac ponderis ſub illorum judicum cognitionem cadebant, quibus non licebat ſententiam ferre, niſi prius ſacro-ſanctum jusjurandum depoſuiſſent, cujus formula hæc erat, ut nobis a Demoſthene *Orat. in Timocratem* traditur: *Ψηφιȣ̃μαι κατὰ τȣ̀ς νόμȣς ϗ τὰ ψηφίσματα τȣ̃ δήμȣ τῶν Αθηναίων ϗ τῆς βȣλῆς τῶν πεντακοσίων. Καὶ τύραννον ȣ̓ ψηφιȣ̃μαι εἶναι, οὐδὲ ὀλιγαρχίαν· οὐδὲ ἐάν τις καταλύῃ τὸν δῆμον τῶν Αθηναίων, ἢ λέγῃ, ἢ ἐπιψηφίζῃ παρὰ ταῦτα, οὐ πείσομαι· οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπὰς, οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Αθηναίων, οὐδ' οἰκιῶν, οὐδὲ τȣ̀ς φεύγοντας κατάξω, οὐδὲ ὧν θάνατος κατέγνωσαι, οὐδὲ τȣ̀ς μένοντας ἐξελῶ παρὰ τȣ̀ς νόμȣς τȣ̀ς κειμένȣς, ϗ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμȣ τῶν Αθηναίων ϗ τῆς βȣλῆς· οὔτ' αὐτὸς ἐγὼ, οὔτ' ἄλλον οὐδένα ἐάσω, οὐδὲ ἀρχὴν καταςήσω, ὥςε ἄρχειν ὑπεύθυνον ὄντα ἑτέρας ἀρχῆς, ϗ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ϗ τȣ̃ ἱερομνήμονος, ϗ ὅσοι μετὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων κυαμεύονται ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ϗ κήρυκος, ϗ πρεσβείας, ϗ συνέδρων· οὐδὲ δὶς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἄνδρα, οὐδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ· οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς Ηλιάσεως ἕνεκα οὔτ' αὐτὸς ἐγὼ, οὔτ' ἄλλος ἐμοὶ, οὔτ' ἄλλοι εἰδότος ἐμȣ̃, ȣ̓ τέχνῃ, οὔτε μηχανῇ οὐδεμιᾷ, ϗ γέγονα οὐκ ἔλαττον ἢ τριάκοντα ἔτη, ϗ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρȣ ϗ τȣ̃ ἀπολογουμένȣ ὁμοίως ἀμφοῖν, ϗ διαψηφιȣ̃μαι περὶ αὐτȣ̃ ȣ̔̃ ἂν ᾖ δίωξις. Επόμνυμι Δία, Ποσειδόνα, Δήμητρα, ϗ ἐπαρᾶται ἐξώλειαν ἑαυτῷ ϗ οἰκίᾳ τῇ ἑαυτȣ̃, εἴ τι τȣ́των παραβαίνοι· εὐορκοῦντι δὲ καλὰ πολλὰ κἀγαθὰ εἶναι· Pronunciabo ſecundum leges & decreta populi Athenienſis & ſenatus quingentorum. Tyrannidem vero, aut paucorum dominatum, mea ſententia non comprobabo: neque ſi quis populi Athenienſis libertatem oppreſſerit, aut quidquam contra hæc dixerit, aut decreverit, concedam: neque novas tabulas privatim, neque agrorum Athenienſium diviſionem, neque ædium, neque exſules revocabo, neque capitis damnatos, neque eos, qui manent, expellam contra leges receptas & decreta populi Athenienſis & ſenatus: neque ipſe ego, neque alium ſinam, neque magiſtratum creabo, ut is imperet, antequam de alio geſto magiſtratu rationes retulerit, ſive ſit novemvir, ſive ponti-*

pontifex, ſive quicumque cum novemviris eodem die creantur, ſive præco, ſive legatus, ſive aſſeſſor: neque bis eumdem magiſtratum eumdem virum, neque binos magiſtratus eumdem gerere ſinam eodem anno: nec accipiam munera propter Heliæam, vel ipſe ego, vel quiſquam alius mihi, vel alii me conſcio, non fraude, non machinatione ulla, & natus ſum annos non minus quam triginta, & audiam tum accuſatorem tum reum æquo animo ambos, & ſententiam de eo feram quod eſt in controverſia poſitum. Adjuro Jovem, Neptunum, Cererem, & ipſe mihi exitium imprecor & familiæ meæ, ſi quid horum neglexero & violaro: ſin bona fide præſtitero, præclara mihi & bona multa eveniant.

Præter illa decem publica fora mox memorata, Athenis alia fuerunt inferioris notæ, in quibus peculiares magiſtratus aut *Διαιτηταὶ* vel *Τεσσαράκοντα* in cauſas ad illorum ſingulorum officia ſpectantes inquirebant; cujus generis erant Forum Cynoſargis, Odeum, Theſei Templum, Bucoleum, & quædam alia.

Modus, quo jura dabant, is fuit. Primum actor adverſarii ſui nomen deferebat ad magiſtratum, cujus erat dicam illam in judicium introducere (*εἰσάγειν*.) Tum magiſtratus cognitionem de allata cauſa inſtituit, quam *ἀνάκρισιν* vocant Grammatici, eamque definiunt *ἐξέτασιν ὑφ᾽ ἑκάστης ἀρχῆς γινομένην πρὸ τῶν δικῶν, περὶ τῶν συντεινόντων εἰς τὸν ἀγῶνα· ἐξετάζουσι δὲ καὶ εἰ ὅλως εἰσάγειν χρή*. Hic ergo quærebat, an ea cauſa ad ſe pertineret? an eſſet digna quæ coram judicibus expenderetur? Tum permiſſu magiſtratus actor adverſarium citabat, ut coram magiſtratu compareret: idque dictum *κλητεύειν* Ulpiano *in Demoſthenis Orat. de Corona*, & fiebat aliquando per apparitores, quos vocabant *κλήτορας*, vel *κλητῆρας*, juxta Ariſtophanis Scholiaſtem *ad Aves*: interdum ipſe actor adverſarium in jus citabat, non tamen ſine advocatis teſtibus, quos etiam *κλητῆρας* appellabant, & *κλήτορας*. Vid. Ulpianus *loc. cit.* Harpocration, Suidas. Cujus moris exemplum habemus apud Ariſtophanis *Veſpas pag.* 502. *Edit. Amſtelod.*

> —— *προσκαλοῦμαί σ᾽, ὅστις εἶ,*
> *Πρὸς τοὺς Ἀγορανόμους βλάβης τῶν φορτίων,*
> *Κλητῆρ᾽ ἔχουσα Χαιρεφῶντα τουτονί.*

> —— *in jus te voco, quicumque es,*
> *Coram Ædilibus ob damnum mercium,*
> *Anteſtatum habens Chærephontem hunc.*

Formula in jus vocandi ab apparitoribus uſitata hujuſmodi erat: *Κατηγορῶ τὸν δεῖνα τοῦδε, καὶ προσκαλοῦμαι τοῦτον διὰ τοῦ δεῖνος εἰς τὴν Ἀρχὴν τήνδε*. Formula autem ab ipſo actore pronunciata, quando ipſe convocatis teſtibus adverſarium citabat, his verbis concipiebatur *Προσκαλοῦμαι τὸν δεῖνα τοῦδε ἀδικήματος πρὸς τὴν Ἀρχὴν τήνδε, κλητῆρα ἔχων τὸν δεῖνα*. Ulpianus *in Midianam.* Nam lege cautum eſt, ut *τοῦ κλήτορος* nomen, ſive is teſtis, ſive apparitor eſſet, adſcriberetur citationis formulæ, ut is teſtimonium præberet. Denique cum fœmina vocabatur in jus, una virum ejus citabant,

hac forma: Τὴν δεῖνα κὴ τὸν κύριον. Fœminæ enim maritorum juri ſubjectæ ſunt.

Quod ſi reus nollet ſe ſiſtere, vi ducebatur, ut e Terentii *Phormione Act.* v. *Scen.* VII. conſtat:

DE. *In jus eamus.* PH. *In jus? huc, ſi quid lubet.*
DE. *Aſſequere, ac retine, dum ego huc ſervos evoco.*
CH. *Enim ſolu' nequeo: accurre huc.* PH. *Una injuria eſt*
Tecum. CH. *Lege agito ergo.* PH. *Altera eſt tecum, Chreme.*
DE. *Rape hunc.*

Paulo poſt idem Demipho ait:

—— ni ſequitur, pugnos in ventrem ingere,
Vel oculum exclude. ——

Interdum qui in jus vocabatur, non ſtatim ſequi debebat, ſed aliquot poſt diebus coram magiſtratu comparere. Qui dies erant in formula vocationis præſtituti. Ariſtophanes *Avibus pag.* 572. *Edit. Amſtelod.* hunc morem expreſſit:

ΕΠ. Καλȣ̃μαι Πεισθέταιρον ὕβρεως
Εἰς τὸν Μȣνυχιῶνα μῆνα.

EX. *In jus provoco Piſthetærum ob injuriam illatam*
In Munychionem (Ianuarium) *menſem.*

Cum ergo actor & reus coram magiſtratu comparuiſſent, hic interrogabat actorem, an teſtes & teſtimonia haberet in promptu, an aliquo evocato ipſi opus eſſet, ne ſcil. imparatus ad accuſandum in judicium veniret: atque hæc erat ſecunda ἀνάκρισις, cui actor adeſſe ſub infamiæ pœna tenebatur. Quod ſi omnia parata non haberet, juratus poſtulavit dari ſibi tempus, quod ὑπόμνυσθαι dicebant, & eam excuſationem ὑπωμοσίαν. Vid. Demoſthenes *in Olympiod.* & *in Midiam*, Ulpianus *in Midianam*, & Iſæus *de Philoctemonis hæreditate*. Eadem excuſatio reo conceſſa fuiſſe dicitur, ut actio differretur, ejus jurejurando interpoſito. Idem reus alia exceptione utebatur, quæ παραγραφὴ, vel παραμαρτυρία, dicta eſt: qua nempe teſtibus adductis probavit non eſſe eam δίκην εἰσαγώγιμον, ſive actionem quæ legitime in forum introduci poſſet: Quod ſcil. prius pœnas dediſſet, vel accuſatus legitime abſolutus fuiſſet: Quod injuria ante quinquennium illata fuiſſet, nam poſt quinquennium actio non dabatur: Quod lis coram teſtibus conciliata fuiſſet, quælibet enim adverſariorum pactiones, coram teſtibus voluntarie initæ, ratæ habebantur, modo non eſſent contra leges: Denique legitima exceptio erat, quod is magiſtratus non haberet ejus rei cognitionem. Huic παραγραφῇ ſua reſponſa teſtibus firmata opponere ſolebat actor; utramque, tum actoris, tum rei, conteſta-

tio-

tionem hanc vocabant *διαμαρτυρίαν*. Vid. Pollux *lib.* VIII. *cap.* VI. Harpocration *Voc.* Διαμαρτυρία. Quod ſi reus nulla exceptione interpoſita judicio experiri vellet, *εὐθυδικεῖν* dicebatur, atque judicium illud *εὐθυδικία*. Tum utraque pars juramentum præſtitit: actore jurante, *ἀληθῆ κατηγορεῖν*, *ſe juſte reum accuſare*, addebat præterea in actionibus publicis, ſe nullis muneribus, aut promiſſis induci velle, ut ab actione deſiſteret: reus jurabat, *ἀληθῆ ἀπολογήσασθαι*, *ſe juſtam defenſionem facturum*, vel *μὴ ἀδικεῖν*, *non feciſſe injuriam*. Et quidem actoris jusjurandum *προωμοσία*, rei autem *ἀντωμοσία*, (quam & *ἀντιγραφὴν* eſſe quidam putant) & utraque *διωμοσία* dictæ ſunt. Hæc autem juramenta ſcripta in tabellis, unaque cum teſtimoniis, cæteriſque, quæ ad actionem ſpectabant, libellis, vaſi fictili, aut æneo, quod *ἐχῖνον* vocabant, incluſa, judicibus tradebant. Leg. Pollux, Harpocration, Suidas, Ariſtophanis Scholiaſtes *ad Veſpas*.

Circa id tempus magiſtratus judices eligebant ſortibus jactis, qui *ἡμέρᾳ κυρίᾳ*, ſive *die ſtatuto*, in forum conveniebant, & loca ſua ſubibant, poſtquam publicus præco omnes negotii vacuos foras exire denunciaſſet his verbis, Μετάστητε ἔξω, id eſt, *Exite foras*. Deinde ad arcendam multitudinem, ne illos premeret obrueretque, juſſu Senatorum foro funis circumducebatur, atque lictores fores cuſtodiebant dictas *κιγκλίδας*, quæ coincidunt cum Romanorum foribus cancellatis, ſecundum Pollucem *lib.* VIII. *cap.* X. Sed ne quis judicum abeſſet, publice his verbis promulgabatur: Εἴ τις θύρασιν Ἡλιαστής, εἰσίτω, *Si quis judicum foris eſt, ingrediatur:* ſi enim quis adveniſſet poſtquam cauſa examinari cœpiſſet, nunquam admittebatur, exiſtimantes illum minime idoneum ſententiæ de lite ferendæ, qui, quod ambæ partes afferre pro ſua cauſa potuiſſent, non audiſſet, ex Ariſtophane ejuſque Scholiaſte *in Veſpas*.

Dein magiſtratus cauſam judicibus exponebant, iiſque poteſtatem dirimendi conferebant; qui mos dicebatur *εἰσάγειν τὴν δίκην εἰς τὸ δικαστήριον*, *adducere cauſam in judicium*, cauſa ipſa *δίκη εἰσαγώγιμος*, *cauſa adducenda*, qui vero illam proponebat, *εἰσαγωγεὺς* dicebatur. Legibus enim Athenienſibus ſtatutum erat, ut peculiares quædam cauſæ ad certos magiſtratus deferrentur, quibus quidem illas examinare, non vero dirimere, licitum erat; ſi autem tanti momenti forent, quas in foro audire congruum videretur, ad judices hunc in finem conſtitutos die definito illas referre tenebantur, hoc autem vocabatur *ἡγεμονία δικαστηρίων*.

Extemplo libellus accuſatorius publico in foro a præcone vel a ſcriba legebatur, in quod cauſæ accuſationis, ut & injuria accepta; ejuſque modus, & damnum accuſatori illatum ordine deſcribebantur; quæ ſingula capita a judicibus exſcribebantur, ut videre eſt apud Demoſthenem.

Si reus non ſe ſtitiſſet, abſque mora ſententia in eum ferebatur, & inſuper mille drachmas mulctabatur, idque dicebatur *ἐξ ἐρήμης καταδικασθῆναι* & *ἐρήμην ὀφλισκάνειν*. Sin intra decem dierum ſpatium coram judice apparuiſſet, poſtquam liquido demonſtraſſet ſe morbo aut alio inſolito urgenteque caſu detentum fuiſſe, prior ſententia abrogabatur, qua de re *δίκη μὴ οὖσα* nuncupabatur. Deinde examen ad bimeſtre de novo reſumebatur, res dicta *ἀντίληξις*, & actio *ἀντιλαχεῖν δίκην*: ſin vero cauſam tempore ſtatuto

dirimendam neglexiſſet, prius judicium ratum manebat, & executioni mandabatur in rei detrimentum, & præterea notabatur infamia. Porro ex dictis conſtat, cur tanta cura erat adhibendi teſtes, eorumque nomina tabellæ accuſatoriæ adſcribendi, quando aliquem in jus vocabant. At ſi quis adverſarium falſo diceret in jus a ſe vocatum fuiſſe, neque habebat κλήτορας, qui citationi adfuerunt, ei actio intendebatur, quam Grammatici vocant γραφὴν ψευδοκλητείας. Leg. Ulpianus *in Demoſthenem*, Pollux *lib.* VIII. *cap.* VI.

Antequam examen aggrederentur, ambæ partes certam pecuniæ ſummam dictam Πρυτανεῖαν in manus illius judicis, qui illarum cauſam fori matriculæ inſerebat, deponere tenebantur, quæ niſi ſolveretur, cauſa ex matricula illico expungebatur, nec ulterius progredi per illum judicem licitum erat. Si cauſa controverſa pretium centum, imo mille, drachmarum æquabat, tres drachmas deponebant; ſin vero mille excedebat, nec ultra decem mille procedebat, triginta deponebant, quæ poſt litem diremptam inter judices dividebantur, & qui a cauſa exciderat, extra alios ſumptus ſolvendos adverſæ partis nummos reſtituere tenebatur, ex Polluce, & Harpocratione.

Παρακαταβολὴ dicebatur pecuniæ ſumma depoſita ab illis, qui apud Rempublicam pro bonis fiſco addictis, aut quæ fiſcus ſibi vendicabat, aut quæ privati homines pro hæredibus puellis repoſcebant, intercedebant; priores quintam, poſteriores vero decimam partem bonorum, de quibus lis erat, tradebant. Vid. Petitus *de Legibus Atticis*.

Παράστασις erat drachma in cauſis privatis & parvi momenti, quæ a διαιτηταῖς dirimi ſolebant, depoſita, ſecundum mox allegatos.

Επωβελία mulcta dicebatur illis irrogata, qui accuſationem in adverſarios illatam demonſtrare non valebant; ſic autem nominata eſt, quia ſextam partem pretii illius rei, de qua litigabant, perſolvere ſolebant ab ὀβολὸς, quia ex ſingulis drachmis unum obolum, qui drachmæ ſexta pars erat, tradere cogebantur, ut videre eſt apud eoſdem. In omnibus cauſis forenſibus, paucis exceptis, ante examen ſuſceptum quædam ex ſuperius memoratis ſummis deponebantur.

Dein teſtes ſiſtebantur, & ſi quis eorum in foro comparere recuſaret, ab apparitore dicto κλητῆρι citabatur, atque ſi teſtimonium dicere nollet, tria ipſi proponebantur, nimirum ut factum jurejurando firmaret; aut illud ejuraret, hoc eſt, denegaret ſe illius conſcium eſſe; aut denique mulctam mille drachmarum perſolveret; cui mulcta imponebatur ob juramentum denegatum, aut qui juramentum diceret ex metu, ἐκκλητεύεσθαι, qui vero tantum accerſitus juramentum ſponte depoſuiſſet, κλητεύεσθαι dicebatur. Juramentum ad altare ſumma cum ſolennitate peragebatur, quem in finem omnibus in foris altaria erigebantur.

Teſtes erant viri bonæ famæ, quorumque nihil intererat, nemini enim in propria ſua cauſa jurare licebat; & qui ob pravos mores a ſuis privilegiis exciderant, erantque ἄτιμοι aut jure civitatis privati, minime exiſtimabantur fide digni; ſervis non indulgebatur, ut in rebus publicis ſe immiſcerent, idcirco nec teſtes agere, niſi prius equuleo probati, nec cauſas

in

In foro dicere ipſis concedebatur. Vid. Petitus *de Legibus Atticis*. Inquilinis tamen & libertis non eſſe interdictum teſtimonium probabile eſt, eo excepto, quod in διαμαρτυρία dabatur, in iis actionibus, quas vocant ἀπροςασίε δίκας, ut tradunt Grammatici ex Hyperide.

Duo genera teſtimoniorum diſtinguuntur; quorum prius dicitur μαρτυρία, cum qui juramentum dicebat, teſtis oculatus erat: poſterius vero ἐκμαρτυρία, cum jurator teſtimonium a tertio acceperat, qui fuerat facti oculatus teſtis, ſed tunc temporis aut defunctus, aut in peregrinatione, aut morbo detentus, aut alia urgente neceſſitate impeditus, quominus comparere potuiſſet; nam exceptis illis caſibus teſtimonia abſentium non valebant apud judices. Porro teſtes tabulis inſcriptum teſtimonium dabant: idque lege ſanctum, ne quis teſtimonium corrumperet, aut mutaret, utque adverſus teſtem facilius inſtitui poſſet actio falſi teſtimonii: tamen differebant illæ tabulæ, quibus teſtes certo propoſito ad tribunal accedentes teſtimonia ſua domi inſcripſerant, a tabulis eorum, qui forte fortuna judiciis interfuerunt: nam illæ exaſciatæ atque expolitæ, hæ autem e cera compoſitæ erant, ut poſtea mutari poſſent, ſi quid teſti in mentem venerat, quod adſcribi aut deleri debebat. Leg. Harpocratio & Pollux.

Juratis teſtibus, & accuſatore ad tribunalis ſiniſtram, reo vero ad dextram collocatis, (ex Ariſtot. in *Problem.*) ambo orationem pro ſua cauſa dicebant, utplurimum ab oratoribus concinnatam; cujus moris Antipho Rhamnuſius auctor cenſetur, juxta eumdem *Rhetoric. lib.* I. *cap.* XXXIII. Aliquando ſi poſtularent, iis συνήγοροι ſeu *patroni*, qui pro illis perorarent, a judicibus concedebantur, quod dicebatur ἐπὶ μισθῷ συνηγορεῖν, id eſt, *pro mercede cauſas agere*, ſecundum Clem. Alexandr.

Et ne prolixiore oratione judices tædio afficerentur & ab aliis negotiis agendis impedirentur, certum temporis ſpatium ipſis demenſum erat, dictum διαμεμετρημένη ἡμέρα Harpocrationi, quod menſurabatur κλεψύδρα, a noſtra diverſa in eo, quod pro arena aqua adhibebatur, & ut omni fraudi doloque obviam iretur, conſtitutus fuit præfectus qui aquam utrinque æqualiter infundebat, idcirco nuncupatus Εφύδωρ ſive Εφ' ὕδωρ. Clepſydra elapſa, diutius dicere non permittebantur, quapropter maxime cavebant, ne unius aquæ guttæ jacturam facerent, & dum leges ab iis citatæ legerentur, aut ſi quod aliud negotium interveniret, jubebant ut clepſydra ſiſteretur, juxta Demoſthenem. Sed ſi quis peroraſſet, antequam tempus definitum effluxiſſet, ei licebat partem aquæ reſiduam cuivis alteri, qui indigeret, tradere; ad quem morem alludit Orator his verbis, Τῷ ὕδατι τῷ ἐμῷ λαλείτω, id eſt, *Peroret donec meæ aquæ reliquum effluxerit*.

Poſtquam ambæ partes peroraſſent, Præco publicus juſſu magiſtratus, qui tum temporis in foro præſidis officio fungebatur, judices ad ſententiam dicendam hortabatur; atque his caſibus, quibus lege cautum erat & pœnæ ſtatutæ, (qui dicebantur ἀγῶνες ἀτίμητοι) ſimplex ſententia, qua accuſatus declarabatur reus aut inſons, ſufficiebat; ſed in hujuſmodi caſibus, de quibus leges ſilebant, quique nuncupabantur ἀγῶνες τιμητοὶ, duplex ſententia ferebatur, ſi accuſatus peragebatur reus, qua definiebatur pœnæ genus crimini congruum, ſecundum Harpocrationem. Antequam vero

ſen-

ſententia ferretur, damnatus rogabatur, quid damni adverſæ parti a ſe illatum eſſe, quantamque compenſationem ex æquo jure eidem tribuere exiſtimaret, & accuſatoris ratio una cum libello accuſatorio, quæ mox in manus judicum depoſuerat, accurate perpendebantur; denique circumſtantiis utrinque rite & æque ponderatis, extrema ſententia ferebatur. Nec non in cauſis criminalibus, quibus leges mortem non irrogabant, judices damnatis pœnas proponebant. Quem morem eleganter illuſtravit Cicero *de Oratore lib.* I. de Socrate agens: *Ergo ille quoque damnatus eſt: neque ſolum primis ſententiis, quibus tantum ſtatuebant judices, damnarent, an abſolverent; ſed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis, ſi fraus capitalis non eſſet, quaſi pœnæ æſtimatio: ex ſententia, cum judicibus daretur, interrogabatur reus, quam quaſi æſtimationem commeruiſſe ſe maxime confiteretur: quod cum interrogatus Socrates eſſet reſpondit, ſeſe meruiſſe ut ampliſſimis honoribus & præmiis decoraretur, ut ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur; qui honos apud Græcos maximus habetur. Cujus reſponſo ſic judices exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſſimum condemnarent.*

Antiquitus albis aut nigris conchis dictis χοιρίναις aut calculis dictis ψήφοις ſententia ferri ſolebat; cujus moris meminit Ovidius *Metam. lib.* XV. *fab.* I.

Mos erat Antiquis, niveis atriſque lapillis,
His damnare reos, illis abſolvere culpa.

Deinceps σπονδύλων ſive *glabulorum æneorum* uſus obtinuit, quos abrogatos exceperunt κύαμοι, ſeu *fabæ*; duplices erant, albæ & nigræ, illæ integræ, quibus abſolvebatur, hæ vero perforatæ, quibus damnabatur reus. Vid. Pollux, Heſychius, Harpocratio, Ariſtoph. Scholiaſtes *in Ran.* & *Veſp.*

Qua de cauſa apud Ariſtophanem in *Equit.* judices, qui munera accipiebant pro cauſis agendis indeque victum parabant, nominantur κυαμοτρῶγες, hoc eſt, *fabarum edaces*; & λευκὴ ψῆφος proverbio dicitur eodem ſenſu, quo αἲξ οὐράνια, Amaltheæ capra; prædicabatur enim de iis, quæ larga emolumenta afferunt, & unde vivunt eorum domini. Leg. Heſychius, & Euſtathius *ad Iliad.* γ.

Haſce fabas judices ex ara ſumebant, eaſque in duas urnas, vocatas κάδους aut καδίσκους, & in medium poſitas, tribuſque digitis, nimirum indice, medio, & pollice, prehenſas, ne plures una ſingulis vicibus intruderentur, injiciebant. Reliqui eorum ritus fere coincidunt cum illis, quæ (ut jam deſcripſi) in foro Areopagitico obtinebant, exceptis cauſis privatis, in quibus quatuor urnæ (prout Sigonius ex Demoſthene *Orat. in Macart.* tradit) in foro ponebantur. Cur autem hoc inſtitutum fuerit, referri poteſt ad numerum litigantium; ſi enim plures duobus de hæreditate contendiſſent, ſinguli ſingulis urnis gaudebant, in quas, qui judicium ferebant, fabas injiciebant, & qui maximum numerum ſortiebatur, victor cenſebatur; quod Sigonius videtur non animadvertiſſe.

Poſtquam omnium ſuffragia lata forent, ne quis a ſuffragio dicendo ex

ſtudio

ſtudio abſtineret, Præco in foro hæc verba edicebat, Εἴ τις ἀψήφιςος, ἀνιςάϑω, *Si quis ſuffragium non tulerit, ſurgat*, ac ferat.

Tunc urnæ aperiebantur, atque ſuffragia numerabantur coram Senatoribus, qui adſtabant manu virgam tenentes, quam fabis imponebant, dum numerarentur, ne quis ex dolo aut errore aliquam omitteret, aut bis numeraret. Si numerus nigrarum fabarum major foret, reus damnabatur, & in ſignum damnationis judices oblongam lineam ducebant, unde apud Ariſtophanem ejuſque Scholiaſtem *in Ran.* & *Veſp.* ἅπασι τιμᾷν μακρὰν idem eſt ac omnes damnare; econtra, ſi albæ fabæ nigris plures, imo tantum pares eſſent, brevis linea in argumentum abſolutionis ducebatur. Clementia enim legum Athenienſium cautum erat, ut ſi cauſa videretur ambigua, ſeveritas & rigor legum miſericordiæ ac benignitati cederent; illudque in omnibus foris Athenienſium obſervatum fuiſſe videtur. Euripides, ut plures alios taceam, hujus moris meminit variis in locis, ut in *Electra vers.* 1265.

Ισαι δέ σ᾽ ἐκσώζυσι μὴ ϑανεῖν δίκῃ
Ψῆφοι τεθεῖσαι. Λοξίας γὰρ αἰτίαν
Εἰς αὑτὸν οἴσει, μητέρος χρήσας φόνον.
Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅ δε νόμος τεθήσεται,
Νικᾷν ἴσαις ψήφοισι τὸν φεύγοντ᾽ ἀεί.

Paria vero te ſervabunt, ne judicio damnatus *moriaris*,
Suffragia a judicibus *lata*: *Phœbus enim culpam*
In ſeipſum transferet, qui matris cædem oraculo tibi *ſuaſerit*:
Et reliquis hæc lex feretur,
Ut reus in judicio *paribus ſuffragiis ſemper vincat*,

Et rurſus in *Iphig. Taur. vers*. 1469.

Γνώμης δικαίας, οὕνεκ᾽ ἐξέσωσά σε,
Καὶ πρίν γ᾽ Αρείοις ἐν πάγοις ψήφυς ἴσας,
Κρίνασ᾽, Ορέςα, ϰ̀ νόμισμ᾽ εἰς ταυτό γε
Νικᾷν, ἰσήρεις ὅςις ἂν ψήφυς λάβῃ.

Suffragio juſto, ob quod ſervavi te,
Et prius in Areopago ſuffragia paria
Judicans tibi dedi, *o Oreſtes, & eadem lege* volo,
Ut vincat, quiſquis paria ſuffragia habuerit.

Accuſator διώκων, cauſa δίωξις, reuſque φεύγων vocabantur. Libellus accuſatorius ante evictionem dicebatur αἰτία, poſt evictionem vero ἔλεγχος, & poſt damnationem ἀδίκημα. Dum cauſa non erat deciſa, in publico loco exponebatur tabellæ inſculpta, necnon nomen rei, & appendebatur ſtatuis heroum cognomine ἐπονύμων, quo nullus locus in tota civitate frequentior; illud appellabatur ἐκκεῖσϑαι, ſecundum Demoſth. ejuſque Schol. *in Midiam*: videturque hunc in finem inventum fuiſſe, ut quotquot aliquid

ju-

judicibus notum facere vellent, cauſa probe cognita ſe in foro ſiſterent.

Si reus criminis capitalis teneretur, manibus τῶν Ἐνδεκα tradebatur, ut delicti pœnam debitam lueret: ſi autem mulcta pecuniaria ipſi irrogabatur, ταμίαι τῆς θεȣ̃ illam ſolvendam curabant, ſed ſi reus non ſolvendo erat, illum proſcribebant ac perpetuo carcere damnabant. Vid. Demoſth. *in Androt.* Cornel. Nepos in *Miltiade*.

Econtra ſi accuſator adverſarium injuria accuſaſſet falſaque teſtimonia in ipſum produxiſſet, in quibuſdam locis vi legis tenebatur eamdem pœnam ſubire, quam illud crimen, cujus inſontem falſo inſimulaverat, merebatur, Athenis vero ſolummodo mulcta ei imponebatur. Tum qui pejerarat, & alter qui ſubornarat, in jus abripiebantur; in priorem lis intentabatur nuncupata ψευδομαρτυρία, in poſteriorem vero dica κακοτεχνίας inſcribebatur. Sed de his ac de pœnis, quæ hujuſmodi reis infligebantur, alibi plura afferam.

Judicio finito, judices templum Lyci petebant, ubi ῥάβδους, id eſt, *virgas* aut *ſceptra*, muneris inſignia reponebant, accipiebantque pro mercede laborum a quibuſdam præfectis dictis κωλακρέταις nummum quemdam, qui ab initio fuit obolus tantum, deinde ad duo, præterea ad tres, tandemque ad drachmam, quæ ſex obolos conficiebat, excrevit, ut nos docent Ariſtoph. Scholiaſtes *in Ran.* & *Veſp.* Heſychius, Suidas, Pollux. Etſi autem hujuſmodi merces magnos ſumptus inferre minime videretur, nihilominus Athenienſium indoles turbulenta, quique de ſuo jure ne quid minimum cedere neſciebant, in cauſa fuit tot litium, ut illorum exiguorum nummorum exſolutione ærarium publicum ſenſim exhauriretur, iidemque Reipublicæ oneri fuerint, quod ſæpius ab Ariſtophane in *Ran.* ibidemque ab ejus Scholiaſte animadverſum; ille enim Poeta Comicus anſam arripuit ubique carpendi ac exprobrandi illam rixoſam litigioſamque indolem, quæ apud eos adeo increverat, ut quivis urbis angulus infeſtaretur integris examinibus illorum tumultuoſorum tenebrionum, qui nihil aliud agebant, niſi quod fabellas conſuerent, & in viros bonæ famæ exiſtimationiſque liticulas moverent; ii dicebantur συκοφάνται, qui utplurimum audiunt falſi teſtes, ſed proprius ſumuntur pro vitilitigatoribus, cum ea vox deducatur ἀπὸ τȣ̃ τὰ σῦκα φαίνειν, hoc eſt, *ab accuſando illos qui ficus exportabant*; nam apud priſcos Athenienſes cum illud fructus genus primo inventum fuit aut tempore famis & inopia annonæ, interdictum fuit, ne ficus extra Atticam efferrentur, & quia illa lex in poſterum nunquam expreſſe abrogata fuerit, quod redeunte copia annonæ, inutile cenſebatur, inde plures maligni ac perditi nebulones anſam arripuerunt illos accuſandi, quos ipſam litteram legis tranſgredientes deprehendebant, & abhinc omnes delatores inuſti ſunt infami nomine Sycophantarum. Alii dicunt lege aliqua punitos fuiſſe qui ficus clepſerint; & inde delatores dictos συκοφάντας. Suidas: Τὸ γὰρ παλαιὸν τίμια παρ' Ἀθηναίοις ἦν τὰ σῦκα, καὶ εἴ τις διεβλήθη κλέπτων σῦκα, ἐκολάζετο. Leg. Suidas, Ariſtoph. Scholiaſtes in *Plut. Equit.* &c.

CAP.

C A P. XXII.

De Quadraginta Viris & Arbitris

Οἱ Τεσσαράκοντα dicuntur Quadraginta Viri, qui comitia in ſingulis pagis ſtato tempore agebant, & ſub eorum cognitionem cadebant omnes liticulæ de nummis, cum nimirum decem drachmas ſumma non excedebat; pariter (prout Demoſthenes *Orat. in Pantæn.* refert) actiones verberum & pulſationis ad eoſdem deferebantur. Pollux teſtatur a prima inſtitutione triginta non plures fuiſſe; ſed Heſychius econtra aſſerit judices illos, qui dicuntur οἱ τριάκοντα, mulctas irrogaſſe iis, qui a publico conſeſſu aberant.

Διαιτηταὶ, ſeu *Arbitri*, duplices erant.

Κληρωτοὶ, qui quadraginta quatuor viros, ſexagenarios, (ut Pollux) vel quinquagenarios, (ut Suidas contendit) ex ſingulis tribubus ſorte electos conficiebant, omnes controverſias circa nummos, quorum ſumma decem drachmas excedebat, cognoſcebant. Horum numerus erat XLIV. e ſingulis tribubus, ſive in univerſum (cum decem eſſent tribus) CCCCXL. Ulpianus *in Midianam*. Judicia reddebant in locis publicis, & veriſimile eſt ſingulas tribus locum certum habuiſſe, in quo Arbitri ſui cauſas audiebant. Eorumdem ſententia non cenſebatur decretoria; ſi enim alterutra partium litigantium injuriam accepiſſe exiſtimaſſet, ad ſuperiora fora provocare ei fas erat, ut notat Demoſthenes *Orat. in Aphobum*. Ab initio quaſvis cauſas, quæ decem drachmas ſuperabant, audiebant, antequam ad alia tribunalia eas deferre liceret, ſecundum Pollucem ac Ulpianum. Judicium ferebant nullo juramento adhibito; ſed in cæteris eadem methodo cum aliorum fororum judicibus inſiſtebant; unam a reo accipiebant drachmam, quæ παράστασις & διάστασις appellabatur, alteram vero ab actore, cum eum jusjurandum rogabant quod ἀντωμοσίαν vocabant. Tenebantur autem ſedere ad occaſum uſque ſolis, nec ultra: quare ſi is, qui fugiebat, arbitrio ſe non ſiſteret ad hanc horam, præſenti tunc litem addicebant. Ulpianus *in Midianam*. Munere gaudebant per annum integrum, quo elapſo rationes reddebant, & ſi pateret illos aut judicium dicere noluiſſe, vel corruptos fuiſſe, infamia notabantur. Vid. Demoſthenes, Ulpianus *in Midianam*, Petitus *Miſcellaneorum lib.* VIII. Iis ſubjiciebantur quidam Præfecti nuncupati Εἰσαγωγεῖς, quorum officii erat εἰσάγειν τὰς δίκας, hoc eſt, *cauſas accipere & in forum adducere*, quæ ſub cognitionem Διαιτητῶν cadebant. Leg. Pollux. Cum litigantes ab arbitris ad judices provocabant, arbitri litis inſtrumenta & teſtimonia reponebant in vaſe quodam æneo, vel figulino, quod ἐχῖνον dixerunt; idque obſignabant, ne qua ſubripi poſſent, donec reſignarentur in manus judicum. Harpocration, Scholiaſtes *in Veſpas Ariſtophanis*.

II. Διαλλακτήριοι vel κατ' ἐπιτροπὴν Διαιτηταὶ, id eſt, *Compromiſſarii*, dicebantur arbitri, quos ambæ partes ad litem inter ipſos obortam dirimendam eligebant; & hos cuivis per legem licebat poſtulare, ſed per eam-

dem, quidquid definirent, ratum habere tenebantur, nec ulli fas erat ad aliud tribunal provocare; idcirco ſanctiori jurisjurandi vinculo obſtringebantur fore ut judicium æquum ferrent. Vid. Demoſthenes.

Judicium Διαιτητῶν δίαιτα & ἀποτροπὴ, cauſamque ad eos deferre δίαιταν ἐπιτρέψαι dicebatur, juxta Pollucem.

CAP. XXIII.

De publicis judiciis, actionibus, &c.

JUDICIORUM apud Athenienſes duo erant genera, nimirum δημοτικὰ & ἰδιωτικὰ, ſive *publica* & *privata*; priora ſpectabant ad hujuſmodi crimina, quibus in Rempublicam peccatum erat, dicebanturque κατηγορίαι: poſteriora vero quaſvis lites inter privatos homines obortas complectebantur, & nomine δίκαι veniebant. Vid. Iſocrates. Nec quoad ſolam materiam a ſe invicem differebant, ſed & quoad totam formulam atque adminiſtrationem, præſertim hac in re, quia in actionibus privatis nemini, niſi parti, quæ injuriam acceperat, aut alicui ex ſuis proximis conſanguineis, reum perſequi fas erat; econtra quoad publica judicia attinet, lex omnibus civibus præcipiebat injuriæ Reipublicæ illatæ vindices ſe gerere, utpote qui reum ad condignam pœnam adducere tenerentur, juxta Plutarchum in *Solone*.

Publica judicia hæc erant.

I. Γραφὴ dica dicitur, quæ iis inſcribebatur, qui peragebantur rei ſequentibus criminibus, ut videre eſt apud Pollucem *lib.* VIII. *cap.* VI. & Sigonium *de Athenienſ. Repub.*

Φόνος, *cædes.*

Τραῦμα ἐκ προνοίας, *vulnus ex malitia illatum.*

Πυρκαϊὰ, *urbis incendium.*

Φάρμακον, *venenum*

Βούλευσις, *conſpiratio* in vitam alicujus, aut crimen cuſtodum publici ærarii, qui tabulis publicis nomina illorum inſcribebant, qui in ære publico minime erant, vel imputabant alicui debitum, quod prius ſolverat. Leg. Harpocratio.

Ἱεροσυλία, *ſacrilegium.*

Ἀσέβεια, *impietas.*

Προδοσία, *proditio.*

Ἑταίρησις, *impudicitia.*

Μοιχεία, *ſcortatio.* Convicti hujus criminis mulctabantur. Thucyd. Scholiaſtes *lib.* VI.

Ἀγάμιον, *cœlibatus.*

Ἀστρατεία, *neglecta militia.* Convicti infamia notabantur.

Λειποστράτιον, *deſerta militia*. Convicti mulctabantur. Scholiaſtes Thucyd. *loc. cit.*

Λειποτάξιον, *deſerti ordinis* crimen dicebatur, cum quis ſub peditatu nomen dare recuſaret, & deinde in equitatu militaret; quod Solonis legibus tan-

tantum crimen, quantum militia deſerta, cenſebatur, imo gravius; nam convicti erant infames.

Δειλία, *ignavia*. Convicti erant infames.

Λειποναύτιον, *claſſis deſertæ* crimen.

Αναυμάχιον, mulcta, quæ irrogabatur iis, qui expeditione navali ſegnius ſe geſſiſſent, nec cum hoſte depugnaſſent. Convicti erant infames, ipſi cum liberis. Suidas.

Τὸ ῥίψαι τὴν ἀσπίδα, *abjicere parmulam*. Convicti erant infames.

Ψευδεγγραφὴ, ψευδογραφὴ, vel ψευδὴς ἐγγραφὴ, erat judicium in eos, qui quemquam tanquam debitorem falſo accuſaſſent, ac in jus vocaſſent, quod Harpocratio vocat ψευδοκλητείαν, etſi illud videatur crimen illius, qui in fraudem deſerti vadimonii incidit, juxta Pollucem. Sed quomodo tum diſtinguitur a βϐλευσις, quam ſupra memoravi? Sunt qui dicant, ψευδεγγραφὴν reſpicere eos, qui pecuniam nunquam debitam imputabant, βϐλευσιν eos ſolos, qui imputabant debita prius ſoluta. Audi Suidam: Ψευδὴς ἐγγραφὴ, τϐτο ὄνομα δίκης· ζητήσει δ᾽ ἄν τις, τίνι διαφέρει ψευδεγγραφὴ βϐλεύσεως, κὶ γὰρ διαφέροντα τίθησιν ὁ Λυκϐργος. τάχα ϐν ψευδεγγραφῆς μὲν ἐλάγχανον οἱ μὴ ὀφείλοντες μὲν, ἐγγραφέντες δὲ ψευδῶς. Βϐλεύσεως δὲ, οἱ πάλαι μὲν ὠφληκότες, ἀποδόντες δὲ, κὶ αὖθις κατ᾽ ἐπιβϐλὴν ψευδῶς ἐγγραφέντες. Hujus culpæ convicti mulctabantur.

Συκοφαντία, *calumnia* aut *falſa accuſatio*. Mulcta puniebatur hujus criminis convictus. At ψευδομαρτυρία eſt falſi teſtimonii dictio, cujus ter convicti erant infames.

Δῶρα, vel δωροδοκία, cum munera accipiebantur ad aliquod publicum negotium adminiſtrandum, aut ad jus pervertendum; nec ſolum acceptor, ſed & oblator munerum, dignus cenſebatur, qui mulctaretur & in jus vocaretur; accuſatio in utrumque lata appellabatur δεκασμός. Eadem dica in cauſis ad jus civitatis ſpectantibus peculiari nomine effertur δωροξενία. Corruptionis convicti maximo infamiæ genere notabantur, & ſolvebant decuplum accepti muneris. Quod ſi actor quintam partem ſuffragiorum non tuliſſet, mille drachmis mulctabatur, & minimum infamiæ genus ſubibat.

Ψευδοκλητεία, *falſa provocatio*. Ea convictus incurrebat infamiam.

Ὕβρις, *contumelia* in civem ingenuum, qui verberibus aut vinculis excipiebatur in morem mancipiorum. Convictus mulctam ſolvebat. Scholiaſtes Tucyd. *lib.* VI.

Αγράφιον, cum nomen alicujus ex publicis tabulis expungebatur, ære nondum ſoluto. Eodem crimine tenebatur, ſi quis nomen inſcribere neglexiſſet.

Αγραφον μέταλλον, cum fodina effodiebatur inſciis publicis præfectis hunc in finem conſtitutis; nemini enim licebat metallum ex fodina eruere, niſi prius ſuum propoſitum præfectis mox memoratis notum feciſſet, eo nimirum ut vigeſima pars metalli Reipublicæ cederet.

Αλόγιον, in magiſtratus ferebatur, qui rationes reddere neglexerant.

Παρανόμων γραφὴ illis inſcribebatur, qui novam legem inducebant antiquis & conſtitutis legibus adverſantem.

 Eὐ-

Εὐθύνη erat actio in magiſtratus, legatos, aut alios præfectos, qui publicum ærarium in privatos uſus diverterant, aut qui aliud facinus in ſuorum munerum exercitio perpetrarant. Quæ legatis inſcribebatur, aliquando peculiari nomine παραπρεσβεία dicebatur.

Δοκιμασία erat actio, qua magiſtratuum aliorumque virorum, qui publica negotia gerebant, periculum fiebat.

Προβολὴ dica dicitur, quæ Reipublicæ malevolis ac iis, qui plebeculam ab officio abducebant, inſcribebatur; nec non ſycophantis & illis, qui in celebrando quodam feſto tumultum conciverant, aut quid indecori, quodque diei ſolennitatem non decebat, admiſerant.

Απογραφὴ intelligitur actio, cum quis in jus vocatus pro debitis publicis arguebat acccuſationem falſi, una in medium proferens nummos, quos apud ſe habebat, & demonſtrans media ac modum, quibus illos comparaverat. Suidas addit, ἀπογραφὴν ſæpius ſumi pro actionis genere in eos, qui mulctas ipſis irrogatas, antequam nona Prytania poſt latam ſententiam effluxiſſet, nec ſolviſſent, nec idoneum vadimonium Reipublicæ dare valerent.

Απόφασις ſæpius coincidit cum ἀπογραφῇ, ut nos docet Suidas; ſed vulgo accipitur pro actione, qua reditus bonorum exhibebantur, quando eadem ſimul cum publicis muneribus permutabantur; cum enim quis munus oneroſum ac ſumptuoſum declinaret, illudque in alterum ſe ditiorem devolveret, ei, quem propoſuerat, fas erat ipſum ad bonorum permutationem provocare, ut ad obeundum munus, quod recuſarat, compelleretur.

II. Φάσις utplurimum intelligitur de quodam facinore occulto, quod detegebatur; ſed proprius dicitur de actione in illos, qui frumentum ex Attica exportaverant, quique publicos reditus profuderant ac in proprios uſus converterant, aut ſibi arrogarant prædia aliave bona ad Rempublicam ex æquo ſpectantia. Præterea uſurpatur de actione in pupillorum curatores, qui illorum ædibus ac prædiis elocandis vel non proſpexerant vel illa viliori pretio elocarant.

III. Ενδειξις dicitur de illis, qui aliquid agendum ſuſceperant, aut aliquod munus, a quo obeundo vi legis exciderant, ambiverant, ex. gr. ſi quis civitate privatus, aut ære publico obrutus, munera in Republica ambibat, aut cauſas in foro dicere audebat. Necnon extenditur ad eos, qui crimina, quorum inſimulabantur, ſine ullo examine fatebantur.

IV. Απαγωγὴ dicebatur, cum reus in ipſo facto deprehenſus ad magiſtratum adducebatur. Si accuſatori non fas eſſet illum coram magiſtratu ſiſtere, magiſtratum ad domum, ubi reus deliteſcebat aut confugerat, deducere ſolebat; illud autem vocabatur ἐφηγεῖσθαι, actio vero ἐφήγησις.

V. Ανδρολήψιον, ἀνδροληψία, actio dicitur in illos, qui homicidas ſub patrocinio exceperant, qua defuncti affinibus fas erat tres homines ex civitate vel domo, quo confugerat reus, apprehendere, donec ſe dedidiſſet, aut pro cæde alio modo ſatisfeciſſet.

VI. Εἰσαγγελίας tria erant genera. Prima ad gravia & publica delicta ſpectabat, quibus Reſpublica in diſcrimen adducebatur; hujuſmodi actio non

non ad quoddam forum judiciale, ſed immediate ad Senatum Quingentorum, aut conventum populi deferebatur, referentibus Theſmothetis prima cujuſque Prytanias ſtata concione, ubi reus ſeveram pœnam ſubibat, dum accuſator nihil periclitabatur, etſi accuſationem probare nequiret, excepto hoc caſu, cum ne quidem quinta ſuffragiorum parte gauderet, tunc enim mille drachmis mulctabatur. Secunda erat actio *κακώσεως*, de qua alio loco diſſeram; deferebatur autem ad Archontem, cui accuſator libellum accuſatorium tradebat, ſed ulli mulctæ minime obnoxius erat, quamvis ſententia in illum lata eſſet. Tertia erat actio in *διαιτητὰς*, *arbitros*; ferebatur autem ab illis, qui injuriam a *διαιτηταῖς* ſe accepiſſe putabant, quorumque libertas & civitatis jus in diſcrimen adducebantur, ſi accuſationem demonſtrare non valerent. Obſervetur autem, in omnibus prædictis accuſationibus, exceptis ſolis *εἰσαγγελίαις*, pœna mox memorata una cum mulcta mille drachmarum accuſatori irrogabatur, niſi quintam ſuffragiorum partem haberet.

CAP. XXIV.

De privatis judiciis, actionibus, &c.

Ἀδικίου δίκη, actio propter quamlibet injuriam, *ὄνομα δίκης κατὰ τῶν ὁποσοῦν ἀδικούντων*, *Etymologici* Auctor. Mulcta convicto irrogabatur, quam ſi non ſolverit intra nonam Prytaniam, duplo tenebatur. Harpocration.

Κατηγορίας δίκη erat actio injuriarum propter maledictum, qua reus quingentis drachmis mulctabatur.

Αἰκίας δίκη erat actio verberum, quo in caſu nulla pœna legibus cenſita erat, ſed judices in damnum accuſatori illatum inquiſitione facta reum ad idoneam reſtitutionem compellebant.

Βιαίων aut *βίας δίκη* eſt actio de fœmina vitiata, aut de vi in virum illata.

Βλάβης δίκη dicebatur actio delicti in eos, qui aliena bona, prædia, domus, veſtes, &c. damno affecerant.

Κακώσεως δίκη, *γραφὴ*, aut *εἰσαγγελία*, erat actio uxorum in viros, parentum in liberos, pupillorumque in curatores, pro injuria accepta.

Ἀποπομπῆς δίκη dicitur de marito, qui conjugi libellum divortii dederat. Econtra cum uxor conjugem deſeruerat, actio vocabatur *ἀπολείψεως δίκη*.

Κλοπῆς δίκη furibus inſcribebatur. Demoſthenes *in Timocratem* narrat, ſi quis interdiu præter quinquaginta drachmas furatus eſſet, actionem in illum ad forum Undecim deferri ſolitam eſſe. Alias ſi furtum nocte admiſſum fuiſſet, reum in ipſo facto deprehenſum occidere aut perſequi, ac, ſi ſe dedere nollet, eum vulnerare fas erat, indeque ad tribunal Undecim traducendus, apud quos *ἀπαγωγῆς* actio dabatur, reo autem vadimonium dare non licebat, ſed illico ad mortem damnabatur. Præterea ſi quis aliquid

quid infimi pretii ex Lyceo, Academia, Cynoſarge, alioque Gymnaſio, aut præter decem drachmas ex portubus furtim rapuiſſet, morte plectebatur. Tandem qui privato judicio convictus furti teneretur, cui injuriam intulerat, reſtitutionem faciebat ſolvendo duplo majus quam quod ſubduxerat, nec illa pœna idoneum piaculum pro delicto cenſebatur; illum enim ſpatio quinque dierum noctiumque in vinculis detinere judicibus fas erat, vinctumque omnium conſpectui in publicum traducere. Andocides *de Myſteriis* docet, furti convictos infamia notatos fuiſſe.

Παρακαταθήκης δίκη erat actio in eos, qui depoſitum reddere recuſabant.

Χρέους δίκη erat actio inter debitores ac fœneratores.

Συμβολαίȣ δίκη inſcribebatur illis, qui conventa pactaque præſtare nollent. Ad hanc proxime accedit συνθηκῶν δίκη, niſi quod poſterior intelligatur de privatis pactis circa nummos mutuo datos, hæreditatum diviſionem, ac τῶν διαιτητῶν arbitrationes; prior vero extendebatur ad publica negotia, quæ inter Reſpublicas Regnaque tranſigebantur, ut & ad pacta privata. Sunt qui hanc diſtinctionem reſpuunt.

Εἰς δατητῶν αἵρεσιν δίκη erat actio in illos, qui dividendis bonis aut facultitabus, quorum alii participes eſſe debebant, conſentire nolebant.

Διαδικασίας δίκη, cum is, cui publicum aliquod miniſterium (λειτȣργία) impoſitum erat, ab eo ſe excuſabat, & ditiorem aliquem ad id obeundum citabat; prout ſupra dictum eſt. Verum interdum ſumitur ſenſu generaliori pro quavis lite in judicium ducta, & idem valet, quod κρίσις, aut ἀμφισβήτησις. Nam διαδικασία ἐςὶν ὄνομα δίκης περὶ χρημάτων, ἢ περὶ κτημάτων. Ulpianus *in Timocrat.*

Ἐπιδικασίας δίκη intelligitur de filiabus, quæ bonorum paternorum ſolæ hæredes ſuperſtites erant, quæque proximis conſanguineis nubere lege tenebantur. Hæc fuit occaſio actionis, quæ a cognatis inferebatur, quorum ſinguli proximam cognationem cum hærede ſibi tribuebant. Virgo, de qua inter cognatos lis erat, ἐπίδικος dicebatur. Ἐπίκληρος intelligitur filia, quæ cum fratribus legitimis careret, paterna bona jure hæreditario ſola conſequebatur. Ἐπίπροικος vero, cui fratres erant, quæque una cum illis patrimonii particeps erat.

Ἀμφισβήτησις dicebatur actio, qua quis jus in bona cujuſdam viri defuncti ſub nomine filii ſive ex natura ſive ex adoptione obtendebat.

Παρακαταβολὴ inferebatur a cognatis defuncti, qua jus in illius bona vi cognationis aut legationis ſibi vendicabant. Sic vocabatur ἀπὸ τȣ̃ παρακαταβάλλειν, quia accuſator hæreditatis decimam partem, ſi cauſa foret privata, ſin vero de publicis bonis lis eſſet, quintam tantum deponebat: illam autem mulctam incurrebat, ſi lite excideret.

Ἀντιγραφὴ erat actio de cognatione, qua quis huic aut illi familiæ affinitatem ſibi vendicabat, idcirco eadem cum παρακαταβολῇ eſſe videtur.

Διαμαρτυρία eſt genus litis, qua defunctus hæredem conſtituiſſe arguebatur, quaque petitio hæreditatis bonorumque poſſeſſionis a propinquis ſummovebatur.

Ἐπίσκηψις audiebat inſtantia litis, qua διαμαρτυρία falſa atque temere aſſerta evincebatur.

Ἐνε-

Επεπίσκεμμα intelligebatur, cum quis partem alienorum bonorum, quæ fiſco addicta aut ad haſtam locata erant, ſibi tribuebat.

Σίτε δίκη dicebatur de marito, qui uxori libellum divortii dederat; lege enim cautum erat, ut dotem ipſi reſtitueret, aut ſi illud declinaret, pro ſingulis libris obolos novem quovis menſe eidem ſolveret; quorum utrumvis niſi exſolveret, actio in ipſum ferebatur in Odeo a ſuæ conjugis ἐπιτρόπῳ ſeu *curatore*, cujus cura ad victum annuum uxori ſubminiſtrandum adigebatur.

Μισθώσεως οἴκε, &c. δίκη, non raro dicta φάσις, erat actio in curatores, qui res ſuorum pupillorum negligebant, & aut domos bonave viliori pretio elocabant, aut nullam uſuram ex iis percipiebant. Cum domus conducenda foret, januæ aut alteri domus parti inſcribi ſolebat, ut Roux colligit ex his verbis Terentii *Heautontim. Act.* I. *Scen.* I.

—— inſcripſi illico
Ædes mercede. ——

Επιτροπῆς δίκη erat actio in curatores, qui pupillos bonis defraudarant. Intra ſpatium quinque annorum a pupilli majoritate inſcribi debebat, alias non valebat.

Ενοικίε δίκη intelligitur, cum quis in domum quamdam jus ſibi vendicans actionem in illum, qui eam habitabat, ferebat, ejuſque uſuram ab eo poſtulabat. Si de prædio lis eſſet, actio nuncupabatur χωρίε δίκη, aut καρποῦ δίκη, quia fructus illius prædii exigebantur. Si accuſator adverſarium in utravis lite viciſſet, alteram actionem illi inſcribebat, qua domum aut prædium tanquam partem ſuorum bonorum ſibi vendicabat, qua de cauſa appellata eſt οὐσίας δίκη. Quibus peractis, ſi poſſeſſor legitimo hæredi bona reddere pervicaciter recuſaret, tertia actio, quæ vocata eſt ἐξούλης δίκη, ab ἐξέλλω *ejicio*, in eum inferebatur; quod actor eſſet ἐξελλόμενος, καὶ ἐξειργόμενος, καὶ κωλυόμενος, quo minus poſſeſſiones ſuas adiret: nam ἐξέλη eſt actio ἐξειργεμένε κατὰ τε ἐξείργοντος, & dicitur de quavis actione, qua quis reſtitui petit ad ſuum, a quo ἐξέλλεται, *ejectus eſt*. Δίδωσιν ὁ νόμος δικάζεσθαι ἐξέλης, καὶ περὶ ἀνδραπόδε, καὶ παντὸς ε φησί τις αὐτῷ μετεῖναι. Suidas.

Βεβαιώσεως δίκη erat actio, qua emptor venditorem ad pacta præſtanda adigebat, quæ prius dato arrhabone contracta fuiſſent.

Εἰς ἐμφανῶν κατάςασιν δίκη dicebatur actio, qua inquiſitio fiebat de re quadam concelata, ex. gr. de rebus furto ſubductis.

Εξαιρέσεως δίκη inſcribebatur ingenuo civi, qui ſervum in libertatem aſſerere moliebatur invito hero.

Απροςασίε δίκη ferebatur in advenas, qui patronum eligere negligebant; quo de more alibi egimus.

Αποςασίε δίκη ab hero vel patrono clientibus, cujuſmodi liberti, qui officia debita præſtare nollent, inſcribebatur.

Αφορμῆς δίκη dicebatur de nummis trapezitis concreditis, quibus antiquiores Athenienſes ἀφορμῆς, recentiores vero ἐνθήκης nomen tribuebant.

Αφε-

Αφεσις erat actio, qua quis obæratus de parte debiti remittenda apud populum inſtabat, obtendens ſe ſolvendo minime parem eſſe.

Ψευδομαρτυριῶν δίκη erat in falſos teſtes.

Κακοτεχνιῶν δίκη inſcribebatur illis, qui falſos teſtes ſubjecerant.

Λειπομαρτυρίȣ δίκη ferebatur in eos, qui promiſſum teſtimonium præſtare non poterant.

Variæ aliæ actiones occurrunt apud veteres Scriptores, quarum quaſdam alibi tractavi, reliquarum vero nomina omnibus ita nota ſunt, ut inutile duxerim illas ſigillatim exponere; quales erant βολίτȣ δίκη, ἀχαριςίας δίκη, &c. Vid. Heſychius, Harpocration, Suidas, Pollux, Ulpianus *in Demoſthenem*, Sigonius *de Repub. Athen.* & Rouxæus in *Arch. Att.* iidemque ubique in his capitibus ſunt conſulendi.

CAP. XXV.

De pœnis ac remunerationibus apud Athenienſes.

USITATISSIMÆ & notiſſimæ pœnæ, quibus rei Athenis plectebantur, hæ fuere.

Ζημία, quæ etſi latiori ac generaliori ſenſu pro quavis pœna ſæpius uſurpetur, nihilominus ſtrictiori ſignificatione non raro ſumitur pro mulcta pecuniaria, quæ reo pro ratione delicti irrogabatur.

Ατιμία, *ignominia* vel *infamia* dicitur, qua reus ab omni munere, cauſis in foro dicendis, aut ſuffragio in publicis conventibus ferendo excidebat, necnon quibuſvis privilegiis liberi civis, quæ ei jus in Republica adminiſtranda conferebant, exuebatur. Ex his ſceleratis (ut tradit Ariſtophanis Scholiaſtes *in Ranas*) quoslibet triremibus damnabant, cui ſervituti captos in bello addicere ſolebant, prout ſcribit Plutarchus in *Lyſandro*. Porro tria genera ἀτιμίας numerantur. 1. Quando vir infamis bona ſua poſſidebat, certis tamen privilegiis, quæ reliqui cives habebant, arcebatur: ut ſi quis Tyranno dominium exercente juſſus ſit exire ex urbe, aut prohibitus concionem habere ad populum, navigare ad Ioniam, aliamve certam regionem. 2. Cum omni civitatis jure, tam ſacro, quam profano, excidit, & bonorum publicationem patiebatur: quales erant, qui inter ærarios publicos relati fuerant, donec nomina ſua expunxerint. 3. Demum infamiam paſſi ὁλόκληρον ἠτιμȣ̃ντο, qui quamvis in bonis ſuis eſſent, tamen omni civitatis jure, ſacro pariter ac profano, excidebant, itemque eorum liberi, & poſteri: quod genus infamiæ luebant furti, perjurii, aliorumque gravium criminum convicti. Andocides *de Myſteriis*.

Δουλεία, *ſervitus*, erat pœna, qua reus in ſervitutem redigebatur. Nemini, niſi ἀτίμοις ſeu *infamia notatis*, inquilinis, ac libertis infligebatur; una enim ex Solonis legibus cautum erat, ne quis ingenuus civis in morem ſervi exciperetur.

Στίγματα nulli præterquam ſervis aut profligatiſſimis reis raro inurebantur, de qua pœna ſuperius plura dixi.

Στήλη erat (ut vox ipſa ſonat) columna, in qua rei crimen majuſculis litteris inſcriptum legebatur. Qui deriſioni ac conviciis omnium hunc in modum exponebantur, vocati ſunt ϛηλῖται. Unde ϛηλιτευτικὸς λόγος uſurpatur pro quavis invectiva, aut oratione, qua quis traducebatur.

Δεσμὸς erat pœna carceris vel vinculorum. Carcer leniore nomine dicebatur οἴκημα, ſive *domus*; Athenienſes enim quidquid durum erat meliori ac ſuaviori appellatione mitigare atque minuere ſolebant, ex. gr. ſcortum ipſis erat ἑταίρα, *amaſia*; taxationes nuncupabantur *cenſus*; milites præſidiarii, *cuſtodes*; illudque primo a Solone inventum, qui redemptionem populi a debitis σεισαχθείαν, id eſt, *excuſſionem jugi*, vocari voluit, refert Plutarchus in *ejus Vita*. Athenis triplex carceris genus fuiſſe ſcribit Plato *de Leg. lib.* x. Primus erat foro vicinus, in quem debitores aliique conjiciebantur, ne aufugerent. Secundus vocabatur, σωφρονιϛήριον, id eſt, *ergaſtulum*. Tertius ſitus erat in loco deſerto ac ſolitario, in quo compingebantur capite plectendi. Unus ex eorumdem carceribus appellabatur νομοφυλάκιον, & porta, qua rei ad ſupplicium educebantur, Χαρώνειον a Charone inferorum portitore dicebatur. Ad carceris fores erecta erat imago Mercurii, illius loci numinis tutelaris, quod vocabatur ϛροφαῖος, ab ϛροφεὺς, hoc eſt, *cardo*.

Vinculorum varia erant genera, quorum notatu maxime digna hæc ſunt.

Κύφων, collare vulgo ligneum, ſic denominatum a κύπτω, *incurvo*, quia rei caput incurvabat. Illud pœnæ genus dicitur κυφωνισμὸς, unde res aut perſonæ, a quibus damnum infertur, non raro κύφωνες nuncupantur, juxta Ariſtoph. Scholiaſt. *in Plutum*. Item Heſychius: Κύφων ἐπὶ πάντων δυσχερῶν ϗ ὀλεθρίων. Ab aliis vero dicitur χλοιὸς, vel χλοιὸν, aut χολοιὸς, a κλείω, *claudo*, quia rei collum eo includebatur. Quidam inter Grammaticos referunt collum, manus & pedes una in illo conſtricta fuiſſe, idcirco veroſimilius eſt idem fuiſſe ac ξύλον πεντεσύριγγον, hoc eſt, *lignum quinque foraminum*, quod a Polluce memoratur, videturque proxime ad pœnam accedere, quæ in militia obtinet, cum rei collum pedeſque una vinciuntur. Ariſtophanes illud vocat ξύλον τετρημένον, ut nos docet ejus Scholiaſtes ad hæc verba *Lyſiſtr. pag.* 862. *Edit. Amſtelod.*

——τὰς δ' Ἀμαζόνας σκόπει,
Ἃς Μίκων ἔγραψεν ἐφ' ἵππων μαχομένας τοῖς ἀνδράσιν.
Ἀλλὰ τούτων χρῆν ἁπασῶν ἐς τετρημένον ξύλον
Ἐγκαθαρμόσαι λαβόντας τουτονὶ τὸν αὐχένα.

—— Amazonas autem adſpice,
Quas Micon pinxit ſuper equos pugnantes cum viris.
Sed harum oportet omnium ad perforatum lignum
Adaptare, poſtquam comprehenderint, hanc cervicem.

Πανσικάπη, machina erat rotunda, cui collum inſerebatur, ut manus ori admoveri non poſſent.

Χοῖνιξ erat cippus, quo pedes vel crura conſtringebantur, ut diſcimus

ex Ariſtoph. in *Pluto act.* II. *Scen.* I. ubi de impudente ac protervo ſervo loquens hæc habet:

—— αἱ κνῆμαι δέ σου βοῶσιν
Ἰοῦ, ἰοῦ· τὰς χοίνικας καὶ τὰς πέδας ποθοῦσαι.

—— *crura autem tua clamant*
Heu, heu: compedes & pedicas expoſcentia.

Huic pœnæ non multum abſimilis fuiſſe videtur ποδοκάκη, ποδοκάκκη, aut ποδοστράβη, aliquando dictum ξύλον, a ligno, ex quo conficiebatur, ſecundum Ariſtoph. Scholiaſt. *in Equites*. Verum in hoc diſtinguuntur ποδοκάκκη & ποδοστράβη, quod poſterior ſit genus tormenti, quo pedes vincti torquebantur: ποδοκάκκη autem ſit ſimplex δεσμὸς τῶν ποδῶν, *pedum vinculum*, ſine membrorum luxatione, aut extenſione. Non auſim tamen affirmare, quod hæc differentia perpetuo obſervata ſit. Vid. Ulpianus *in Timocrateam*, Heſychius, Suidas.

Σανὶς erat lignum, cui ſons alligabatur, quemadmodum videre eſt apud eumdem Comicum in *Theſmoph. pag.* 804. *Edit. Amſtelod.*

—— δῆσον αὐτὸν εἰσάγων,
Ω τοξότ᾽, ἐν τῇ σανίδι. ——

—— *liga ipſum, cum introduxeris,*
O lictor, aſſeri. ——

Et paulo poſt *ibid. pag.* 806.

—— γυμνὸν ἀποδύσαντά με
Κέλευε πρὸς τῇ σανίδι δεῖν τὸν τοξότην.

—— *nudum exuentem me*
Jube ad aſſerem ligare lictorem.

Præter illa, quæ memoravimus, pœnarum genera, plura alia apud Auctores reperiuntur, quæ ſingula recenſere & tædium crearet & inutile foret.

Φυγὴ erat perpetuum exilium, quo ſons omnibus bonis ſuis exuebatur, quæ ad haſtam locata divendebantur, & ex patria ſine ſpe reditus expellebatur, niſi ab illo magiſtratu, qui eum in exilium pepulerat, domum revocatus; quod ſæpiſſime contingebat. In hoc autem differebat φυγὴ ab ὀστρακισμῷ, quod eo reus exilio decem annorum tantum damnabatur, quibus elapſis domum repetere, ac bonis, quæ tamdiu intacta ſervabantur, iterum frui, exulibus licebat, juxta Ariſtoph. Scholiaſt. *in Equit.* & *Veſp.* Inſtitutus fuit non tam in pœnam rei, quam ut leniretur & ſedaretur invidorum hominum inſania, qui viris virtute atque heroicis factis inſignibus deprimendis operam dabant, & ut illa infamiæ nota ipſis inuſta illorum malevolorum livor partim pelleretur. Hipparchum Cholargium, Tyranno cognomini cognatum, hanc pœnam primum ſubiiſſe narrat Plutarchus.

chus. Euſtathius vero *ad Iliad. ι.* ab antiquioribus ſæculis, imo a Theſei temporibus, illud repetit, quem ex Theophraſto ac Pauſania primum illa pœna plexum fuiſſe tradit. Heraclides *lib. de Republ.* oſtraciſmi inventorem Hippiam Tyrannum Piſiſtrati filium contendit. Photius *Excerptis ex Ptolem. Hephæſt. lib.* VI. ad quemdam Achillem Lyconis filium illud inventum refert, Ælianus vero *Var. Hiſt. lib.* XIV. *cap.* XXIV. ad Cliſthenem, quem illa pœna primum affectum fuiſſe præterea *ibid.* aſſerit. Nemini, niſi præclaris viris, infligebatur; Demetrius Phalereus (ut tradit Plutarchus) ſolos divites illa pœna damnatos fuiſſe probare conatur, quo argumento utitur ad Ariſtidis opulentiam demonſtrandam, (quem amplis facultatibus gaviſum fuiſſe vult, etſi plerique Scriptores in contrariam ſententiam abeant) quia, inquit ille, oſtraciſmo in exilium pulſus fuit. Scriptor vero noſter aliter ſentit, nec immerito, quia viri, fama, genere, divitiis, eloquentia cæteros antecellentes, & vulgi invidiæ objecti, oſtraciſmo obnoxii erant, ita ut ipſe Damon Periclis præceptor per eumdem exilio damnatus fuerit, quia ingenio præter hominum vulgus pollere videbatur. In poſterum cum abjecti, obſcuri, ac profligati nebulones huic judicio ſubjicerentur, ab illo omnino deſueverunt; Hyperbolus enim oſtraciſmi ſanctione ultimus in exilium abiit. Iſte Hyperbolus erat malæ famæ tenebrio, qui omnibus Comœdographis contemporaneis materiam pro ſatyricis invectivis ſubminiſtrabat; quidquid autem de ſe ipſo diceretur, non curabat, & ut fama, ita infamia non tangebatur; nemo illum amore nec exiſtimatione proſequebatur, ſed illo pro neceſſario inſtrumento populus frequentiſſime utebatur ad viros auctoritate ac fama præclaros defamandos & conviciandos. Cauſa ſui exilii hæc fuit: Alcibiades, Nicias, & Phæax tunc temporis varias factiones fovebant, quarum ſingulæ imperium in civitatem exercentes invidiam inferiorum civium incurrebant, qui ſuadente Hyperbolo in quorumdam illorum exilio decernendo acres ſe geſſerunt. Cum Alcibiades periculum, in quo verſabantur, cognoviſſet, conſilia vel cum Nicia, vel cum Phæace (non enim inter Scriptores convenit uter fuerit) communicavit, atque res ita diſpoſuit, ut diverſis factionibus confœderatis oſtraciſmus in Hyperbolum incautum caderet. Idcirco populus illud ægre ferens, quaſi injuria ei illata fuiſſet, hujuſmodi judicium omnino abrogavit. Ut paucis dicam, oſtraciſmus hunc in morem peragebatur. Singuli acceptum ὄστρακον, ſeu *teſtam*, deferebant in certum mercatus locum ligneis cancellis circumſeptum, qui decem portis juxta numerum decem tribuum patebant, illarum enim unaquæque per portam ſibi propriam intrabat. His peractis, Archontes teſtas in toto numerabant, ſi enim pauciores ſex millibus forent, oſtraciſmus irritus erat; deinde ſingulorum nominibus ſepoſitis, illum, cujus nomen in majore teſtarum parte inſcriptum reperiebatur, exilio decem annorum ſalvis ejus bonis damnabant. Vid. Plutarchus in *Ariſtide*, *Alcibiade*, *Nicia*, & *Themiſtocle.* Hoc pœnæ genus non raro dicitur κεραμεική μάστιξ, a κέραμος, quia ὄστρακα erant teſtæ argillaceæ, quibus populus ſuffragia ferebat, ex Heſychio in *Voc.* Ὄστρακον. Idem mos obtinebat Argis, Megaræ, ac Mileti, ſecundum Ariſtoph. Scholiaſt. in *Equites*; præterea Syracuſanorum πεταλισμὸς tertio anno octuageſimæ

ſextæ Olympiadis eumdem in finem inſtitutus fuit; ſed ab oſtraciſmo in hoc differebat, quod exilium hoc judicio ſancitum ad quintum annum tantum durabat, & pro ὀςράκοις in ſuffragiis ferendis πέταλα ſeu *folia*, utplurimum oleæ, adhibebant, ut nos docet Diodorus *lib.* XI.

Θάνατος, ſive *mors*, ſontibus inferebatur variis modis, quorum hi præcipui.

Ξίφος, quo reus obtruncabatur.

Βρόχος, quo ſontis gula laqueo frangebatur in morem Turcarum, aut ipſe ſuſpendebatur, prout apud noſtrates obtinet; quod autem illud pœnæ genus antiquiſſimum ut & probroſiſſimum fuerit, patet ex Homero, apud quem Ulyſſes & Telemachus illos, qui Penelopes nobilibus procis manus auxiliares præbuerant, vulgari morte plectentes inducuntur; ſed ancillas, quæ eorum libidini paruerant, ſuoſque heros ludibrio ac deſpicatui habuerant, ut graviori crimine reas ſuſpendi jubent; cujus pœnæ modus apud eumdem Poetam *Odyſſ.* χ. *vers.* 465. his verbis deſcribitur:

—— καὶ πεῖσμα νεὼς κυανοπρώροιο
Κίονος ἐξάψας μεγάλης, περίβαλλε θόλοιο
Ὑψόσ' ἐπεντανύσας, μή τις ποσὶν οὖδας ἵκηται.
Ὡς δ' ὅτ' ἂν ἢ κίχλαι τανυσίπτεροι ἠὲ πέλειαι
Ἕρκει ἐνιπλήξωσι, τό θ' ἑςήκει ἐνὶ θάμνῳ,
Αὖλιν ἐσιέμεναι, ςυγερὸς δ' ὑπεδέξατο κοῖτος·
Ὡς αἵ γ' ἑξείης κεφαλὰς ἔχον, ἀμφὶ δὲ πάσαις
Δειρῇσιν βρόχοι ἦσαν, ὅπως οἴκτιςα θάνοιεν.
Ἤσπαιρον δὲ πόδεσσι μίνυνθά περ, οὔτι μάλα δήν.

—— & funem navis cœruleam proram habentis
Ex columna cum ſuſpendiſſet magna, circumjecit tholo
Alte cum extendiſſet, ne qua pedibus ſolum tangeret.
Sicut autem quando vel turdi pandis alis vel columbæ
In ſepto ſeſe *conquaſſant, quod ſtat in fruticeto,*
Caſtra intrantes, odioſum autem ſuſceptum eſt cubile:
Sic hæ ordine capita habebant, circum vero omnia
Colla laquei erant, ut miſerrime morerentur.
Tremebant autem pedibus paulum, nec multum diu.

Φάρμακον, *venenum*, cujus varia erant genera; maxime vero uſurpabant ſuccum κωνείȣ, *cicutæ*, non multum abſimilis herbæ Anglice dictæ *hemlock*, quæ ob ſummam frigiditatem venenoſa eſt, cujuſque hauſtu enecatus eſt Socrates, ut canit Perſius *Sat.* IV. *vers.* I.

Rem populi tractas, barbatum hoc crede Magiſtrum
Dicere, ſorbitio tollit quem dira cicutæ.

Κρημνὸς, *præcipitium*, unde reus præceps detrudebatur.

Τύμπανα, vel τύπανα, erant fuſtes lignei, quibus malefactores ad mortem

tem uſque cædebantur, (ut nos docent Ariſtoph. Scholiaſtes *in Plutum*, Suidas, Heſychius, Etymologus, Pollux & ubique in hoc capite) ſuſpenſique alligabantur palo, qui vocabatur τύμπανον, ideoque τυμπανίζεται a Suida & Etymologo exponitur κρέμαται, & ἐτυμπανίσθησαν ἐκρεμάσθησαν ab Heſychio; vanum enim ac ridiculum videtur illud patibuli genus fuiſſe inde colligere; nec magis probatur eorum ſententia, qui exiſtimant illud fuiſſe tormenti genus, quo reus diſtendebatur tympani inſtar, quod a Græcis nuncupatur τύμπανον, idemque fuiſſe ac Romanæ fidiculæ, quæ erant funiculi, quibus ſontes ſuper tormento diſtendebantur; videntur autem Græcorum σχοίνοις, qui in ſupplicio σχοινισμῷ dicto adhibebantur, non abſimiles fuiſſe.

Σταυρὸς, *crux*, (cujus Thucydides *lib.* I. meminit) in uſu fuit apud Græcos, ſed multo frequentiore Romæ: conſtabat ex duobus lignis ſeſe tranſverſim ſcindentibus, figuram autem litteræ T referebat, teſte Luciano in δίκῃ φωνηέντων, niſi quod crucis tranſverſum lignum paululum infra cacumen recti ligni infixum hærebat. Reus vibiæ ſuſpendebatur, eique pedes clavis affigebantur, manus vero varæ.

Βάραθρον erat foſſa profunda ad tribum Hippothoontida pertinens, in quam damnati præcipitabantur; aliquando dicitur ὄρυγμα, unde carnifex nomen accepit τῦ ἐπὶ τῷ ὀρύγματι. Erat tenebroſus fœtiduſque locus, cujus introitu infixi erant aculei acuminati, quorum aciem nemo damnatorum effugere poterat, alii vero fundo impacti erant aculei, quibus ſontes infixi miſere cruciabantur, juxta Ariſtophanem in *Pluto* ejuſque Scholiaſtem. A profunditate & capacitate natum eſt proverbium de avaro aut lurcone, quorum appetitus nunquam ſatiatur; cujuſmodi apud Latinos ille Barathro, de quo Lucretius *lib.* III.

Aufer ab hinc lachrymas, Barathro, & compeſce querelas.

Et Horatius *lib.* I. *ſat.* II.

Mendici, mimæ, barathrones, hoc genus omne.

Huic loco non abſimilis fuit Lacedæmonum καιάδας, in quem Ariſtomenes Meſſenius dejectus mirum in modum mortem effugit, ut refert Pauſanias in *Meſſeniacis*.

Λιθοβολία, ſive *lapidatio*, vulgare erat ſupplicium, quo apud antiquiores Græcos qui in ipſo adulterio deprehendebantur, plecti ſolebant, prout nos docet Homerus *Iliad.* γ. *vers.* 57. ubi Hector inducitur Paridem his verbis alloquens:

Λάϊνον ἕσσο χιτῶνα, κακῶν ἕνεχ', ὅσσα ἔοργας

Lapideam indutus fuiſſes tunicam, ob mala, quoquot patraſti.

Varia alia erant ſuppliciorum genera, quæ pro certis criminibus ſontibus infligebantur; ex quibus quædam ſuo loco tractabo.

Ut a legibus ſeveræ pœnæ in reos decernebantur, quibus cæteri homines a malis

malis moribus, flagitiis, & turpibus inhoneſtiſque moliminibus abſterrerentur; ita ampla præmia illis, qui demeruerant, conferebantur, quo alii ad virtutem & honeſta facta, necnon ad glorioſa facinora accenderentur; ab utriuſque æqua juſtaque retributione ſalutem Reipublicæ imprimis pendere exiſtimabat Solon, ſecundum Ciceronem *Epiſt. ad M. Brutum*. Præter enim publica præmia atque munera, ad quæ inferioris ordinis hominibus promoveri ſperare licebat in Regimine Democratico, ſi unquam præclare geſtis de populo bene meriti fuiſſent, varia alia erant præmia, quibus donabantur condigni, inter quæ eminent ſequentia.

Προεδρία, id eſt, privilegium in ſpectaculis, ludis, conviviis, aut publicis concionibus, primum locum occupandi, atque advenientibus, qui hoc honore inſigniti fuere, cæteri aſſurgentes loco cedebant, ſecundum Ariſtoph. in *Equitibus* ejuſque Scholiaſtem, & Suidam.

Εἰκὼν intelligitur præmium, cum cujuſdam viri imago aut ſtatua in arce, foro, aliiſve locis publicis erigebatur, ut nos docent Demoſth. *de falſa Legat.* aliique. Hujuſmodi autem virtutis monumenta Athenis plura exſtitiſſe quam ulla alia in toto terrarum orbe civitate, cuivis illorum accuratam deſcriptionem apud Pauſaniam attente legenti omnino patebit.

Στέφανοι, coronæ, aut populi ſuffragio in publicis concionibus, aut a Senatoribus in Senatu, aut a contribulibus in ſua tribu, aut a δημόταις in ſuo δήμῳ (*pago*) donabantur. Verum ne ipſi populo alibi quam in concione, aut Senatoribus quam in ſenaculo, coronam dare licuit; idque veteri quadam lege, cujus ratio erat, ut qui eum honorem obtinebant, *ἀγαπῶσιν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τιμώμενοι ὑπὸ δήμου, contenti eſſent ſuæ civitatis opinione*: ideo vetitum erat tam Populo & Senatui, quam contribulibus & pagi ejuſdem incolis, in theatro & ludis publicis quibus ingens ex univerſa Græcia multitudo intereſſe ſolebat, cuiquam coronam decernere, & ſi quis præco datam a ſua tribu coronam tunc publice renunciaret, ignominia notabatur. Tamen hoſpitales coronæ civibus Athenienſibus ab exteris civitatibus donabantur in theatro & ludis, ſi id ſciviſſet populus Athenienſis, cui ſupplicare tenebantur iſtarum civitatum legati: quo tempore corona donandi examen ſubibant, & vitæ ſuæ, an honeſte & temperanter acta eſſet, rationes reddebant. Hæc autem corona Minervæ ſacra erat, quæ vero a civibus ſuis dabantur, domi aſſervatæ ſunt, poſteris ſuis monumentum, quo ad patriæ & avorum virtutem imitandam excitarentur. Vid. Æſchines *in Cteſiphontem*. Sed de illis, quia pleraque iis, qui in bello præclare ſe geſſerant, conferebantur, ut & de aliis præmiis militaribus, alio loco dicam.

Ἀτέλεια erat immunitas ab omnibus publicis muniis, vectigalibus, ac tributis, niſi illa excipias, quæ in bellis gerendis inſumebantur, a quibus nemo liber erat; cui adjicere poſſis pecuniam inſtruendis triremibus deſtinatam, a qua nemo erat immunis, exceptis Novemviris. Etſi illud præmium rariſſime collatum fuerit, attamen non deſunt exempla, præſertim Harmodii & Ariſtogitonis familiarum, quæ pluribus ſæculis illo honore gaviſæ ſunt. Vid. Demoſthenes *Orat. in Leptinem*, ejuſque Interpres.

Σιτία, παρασιτία, σίτησις ἐν Πρυτανείῳ, erat alimentum, quod iis, qui de Republica bene meriti erant, ex Prytaneo ſuppeditabatur; quales

ſpecia-

ſpeciatim erant qui publicas legationes cum laude obiiſſent. Porro veteri lege cautum a Solone, (ut in *ejus Vita* memorat Plutarchus) ne quis in Prytaneo ſæpius pranderet. Tamen poſtea mutata fuiſſe hæc lex videtur: nam multi ἀείσιτοι, fuerunt, ut Julii Pollucis vocabulo utar; iſque honos interdum hæredes ſequebatur, quod Demoſthenis meritis tributum fuiſſe legimus, cujus cognati in Prytaneum admiſſi ſunt Gorgia Archonte. Vid. Plutarchus in *Demoſthene*. Quinetiam fœminis a claris viris oriundis id conceſſum eſt; ut ab exemplo Polycrites Ariſtidis neptis colligi poteſt. Plutarchus in *Ariſtide*. Porro maximum fuiſſe hunc honorem docet Cicero *lib.* I. *de Oratore*: *Cum* (inquit) *interrogatus Socrates eſſet, reſpondit ſeſe meruiſſe, ut ampliſſimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur, qui honos apud Græcos maximus habetur*. Illud præmium integris familiis pro majorum præclare geſtis conferebatur, exemplo ſint familiæ Hippocratis, Harmodii, & Ariſtogitonis. Cibus, quo vulgo alebantur, erat placentæ aut farciminis genus dictum μάζα, niſi quod diebus feſtis panis ipſis ſubminiſtrabatur; quo inſtituto Heroas Homericos imitatum fuiſſe Solonem ex Athenæo diſcimus *Deipnoſoph. lib.* IV. Σόλων δὲ τοῖς ἐν Πρυτανείῳ σιτȣμένοις μάζαν παρέχειν κελεύει, ἄρτον δὲ ταῖς ἑορταῖς παρατιθέναι· μιμȣ́μενος τὸν Ὅμηρον, καὶ γὰρ ἐκεῖνος τȣ̀ς ἀριςεῖς συνάγων πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα, Φύρετο δ' ἄλφιτα, φησίν. *Solon autem iis, qui in Prytaneo alebantur, placentam præbere jubet, panem vero diebus feſtis apponere: imitans Homerum, etenim is proceres congregans apud Agamemnonem*, Commiſcebatque farinam, *inquit*. Leg. Demoſthenes *loc. cit.* Pollux *lib.* IX. *cap.* V. Præter alia alimenta, decima pars inteſtinorum victimarum iiſdem dicata erat, quam ſi quis perſolvere omiſiſſet, judicio Prytanum tenebatur, ut nos docet Ariſtophanes in *Equit. Act.* I. *Scen.* III.

Καί σε φανῶ τοῖς Πρυτάνεσιν,
Αδεκατεύτȣς τῶν Θεῶν ἱε-
ρὰς ἔχοντα κοιλίας.

Ac te referam Prytanibus,
Non decimatos Deorum ſa-
cros habentem ventriculos.

Id vero prætermitti non debet, quod ii præcipue publica cura protegendi, & ab injuriis vindicandi eſſe putabantur, quibus honos aliquis a civitate collatus fuiſſet: nam tradente Demoſthene in *Midiana*: Ἐάν τινα τȣ́των, οἷς ἂν ἡ πόλις τινὰ ἄδειαν, ἢ ςεφανηφορίαν, ἤ τινα τιμὴν δῷ, ὑβρίσῃ τις, ἢ πατάξῃ, ἢ κακῶς εἴπῃ, ἄτιμος ἔςω. *Si quis aliquem eorum, quibus civitas aliquam immunitatem, aut coronæ ferendæ jus, aut alium honorem conceſſerit, contumelia affecerit, aut pulſaverit, aut maledixerit, ignominioſus ſit*. Iſta enim totius civitatis eſſe injuria exiſtimabatur. Multo plura addi poſſent de præmiis, quæ illis defunctis, qui pro Republica præclare ſe geſſerant, in celebrandis funeribus & in illorum memoria religioſe ſervanda, conferri ſolebant; ſed de his alio loco dicam; unum tantum addam, non ſolum paren-

parentes, ſed & poſteros, ſuæ virtutis fructus percepiſſe; ſi enim illorum liberi paupertate premerentur, ex publico ærario utplurimum ipſis abunde proviſum eſt; ex. gr. Ariſtidis ambæ filiæ merito elocatæ ſunt ex Prytaneo, dote trecentarum drachmarum iis a civitate aſſignata. Nec mirum videri debet, (ait Auctor noſter) ſi populus Athenienſis eorum, qui in urbe degebant, curam habuerit; cum enim audiiſſent Ariſtogitonis neptim in inſula Lemno paupercu1am jacere, & ob paupertatem fore ut marito careret, illam Athenas accerſitam viro genere inſigni elocarunt amplaque dote ornarunt. Cujus liberalitatis & humanitatis (inquit idem) civitas Athenæ hoc ipſo ſæculo varia dedit ſpecimina, qua de cauſa in magna exiſtimatione & admiratione merito habetur. Denique id notari dignum, quod quamdiu priſca Athenienſium virtus, morumque ſimplicitas manſit, multo difficilior erat honorum & præmiorum publicorum aditus: adeo ut, cum Miltiades Marathonia victoria Græciam a Barbaris conſervaſſet, coronam obtinere non potuit; verum cum id honoris peteret, reſpondit ei quidam e turba, *Solum coronatum iri, quando ſolus vinceret*. Sed Ariſtophanis ætate mutata eſt rerum facies, ſic enim ille ſui temporis ambitionem perſtringit *Equitibus Act.* I. *Scen.* III.

—— καὶ ϛρατηγὸς ἐδ' ἂν εἷς
Τῶν πρὸ τȣ͂ σίτησιν ἤτησ', ἐρόμενος Κλεαίνετον·
Νῦν δ' ἐὰν μὴ προεδρίαν φέρωσι, καὶ τὰ σιτία:
Οὐ μαχεῖσθαί φασιν. ——

—— & ducum ne quidem unus
Veterum victum petiit, orato Clecæneto:
Nunc autem niſi primas ſedes accipiant, atque cibaria,
Non pugnaturos ajunt. ——

Poſtea tempore Demetrii Poliorcetæ, & Demetrii Phalerei, quam facile erat ad maximos honores adſcendere, ex eorum hiſtoriis notiſſimum eſt. Vid. Plutarchus in *Ariſtide*.

CAP. XXVI.

De Legibus Athenienſium.

JAMDIU a Tullio obſervatum eſt, maximam partem artium & inventorum, quæ vitæ humanæ moderandæ neceſſario deſiderantur, originem debere Athenienſibus, a quibus ad cæteros Græcos manarunt, indeque ad alias remotas regiones in commodum generis humani pervenerunt. Sed ex omnibus inventis, quæ Athenienſibus tribuuntur, nullum hominibus magis proficuum exiſtimatur inſtitutione legum, quæ (ut Ælianus *lib.* III. *cap.* XXXVIII. & alii referunt) Athenis natæ ſunt, quamvis alii Zaleuco Locrenſi, aut Minoi Cretæ Regi, eum honorem tribuant. Vid. Clemens Alexandrinus *Strom. lib. pag.* 309. Cætera fere ingenioſa in-

inventa humanæ vitæ tantum ſubſidia ſunt, inventio vero legum eſt fundamentum civilis regiminis omniſque ſocietatis inter homines ineundæ; iis enim magiſtratus edocetur rationem regiminis, populus vero obſequii; iiſdem magiſtratuum auctoritas in populum aſſeritur, & populus ſecurus manet ab arbitraria poteſtate injuſtiſque magiſtratuum poſtulatis, ut & a fraude, vi & oppreſſione aliorum in alios.

Poetæ fabulantur Cererem uſum legum Athenienſes primam docuiſſe, in cujus beneficii memoriam inſtituta feſta dicta Θεσμοφόρια, in quibus illa Dea colebatur ſub nomine Θεσμοφόρȣ, cui optime reſpondet Latinum nomen *Legiferæ* apud Virgilium *Æneid. lib.* IV. *verſ.* 57.

> —— *mactant lectas de more bidentes*
> *Legiferæ Cereri.* ——

Inde autem nata de Cereris legislatione videri poſſit opinio, quod illa fruges & agrorum culturam inveniſſe dicatur. Hinc cum in diviſione agrorum jurgia orirentur, illa legibus datis hominum animos conciliavit & violentiam repreſſit: atque hujus inſtituti exemplo ducti homines cætera vitæ neceſſaria diſtribuere, & alia jura condere cœpiſſe putandi ſunt.

Quædam ex legibus Triptolemi huic Deæ gratioſi exſtant, ac de illis alio in loco diſſerui. Sed Poetarum fabulis ac figmentis prætermiſſis, hoc unum certum liquidumque videtur, nimirum Athenienſes legibus obſecundaſſe ante diſſolutam eorum Monarchiam, prout colligi poteſt ex iis, quæ Plutarchus de Theſeo refert, ubi legere eſt, Theſeum, depoſita ſuprema majeſtate, & forma Reipublicæ Athenis conſtituta, leges in novo regimine omnino cuſtodiendas eſſe ſanxiſſe, illudque pro magno privilegio habuiſſe.

Poſt Theſei tempora Draco, qui munus Archontis gerebat primo anno XXXIX. Olympiadis Athenienſibus primus leges tulit, quas proprie dici θεσμοὺς, & nullam aliam ob cauſam quam ob immodicam ſeveritatem inſignes fuiſſe tradit Ælianus *Var. Hiſt. lib.* VIII. *cap.* x. iis enim quodvis leviſſimum delictum morte plectebatur, & qui pomum furatus erat, tam ſeverum judicium ſubibat, quam patriæ proditor. Sed hujuſmodi rigor non diu viguit, populo enim intolerabile jugum videbatur; quapropter etſi non penitus abrogatæ, nihilominus tacito conſenſu neglectæ ſunt.

Tandem Solon, qui Draconem excepit, illas omnes leges, exceptis iis, quæ de cæde ſancitæ ſunt, quæque dicuntur φονικοὶ νόμοι, abrogavit, acceptaque a populo poteſtate mutationes, quas vellet, inferendi, Rempublicam in novam formam compoſuit, ac multas proficuaſque & præſtantiſſimas leges tulit, quæ, ut a Draconis θεσμοῖς diſtinguerentur, vocatæ fuerunt νόμοι. Ne autem magiſtratu connivente leges ſuæ in neglectum adducerentur, prout acciderat legibus prædeceſſoris, Senatum ad illas cuſtodiendas ſolenni jurejurando obſtrinxit, ſinguloſque Theſmothetas eo adduxit, ut, ſi quis eorum quoddam ex ſuis ſtatutis violaſſet, Apollini Delphico ſtatuam auream ejuſdem cum corpore ſuo craſſitiei ſe dicaturum voveret, populumque ad illas præſtandas per ſpatium centum annorum obligavit. Vid. Plutarchus in *Solone*, Diogenes Laertius, Ælianus *loc. cit.*

Sed quidquid providerat Solon, ab exlegum & ambitioſorum hominum moliminibus ſuas leges tueri non valuit; brevi enim tempore elapſo Piſiſtratus populi gratiam adeo iniit, ut Democratia, quam Solon inſtituerat, abrogata ſupremam majeſtatem conſequeretur, quam filiis tranſmiſit, qui per aliquot annos eam ſervarunt; & quamvis ipſum Piſiſtratum, ejuſque filios patre defuncto, Solonis legibus utcumque paruiſſe ſcribat Plutarchus in *Solone*, nihilominus ejuſdem ſtatutis morem gerebant non ulla vi legum obligatoria, ſed potius videntur illa habuiſſe pro ſanis ac proficuis conſiliis, a quibus recedebant quandocumque ipſorum commodo aut propoſito adverſari illas deprehenderent.

Piſiſtrati familia ex Attica pulſa, Solonis legum inſtaurationem ſuſcepit Cliſthenes, atque plures novas leges tulit, juxta Herodotum, Plutarchum in *Pericle*, Iſocratem *Areopagitica*, quæ viguerunt uſque ad belli Peloponneſiaci tempora, cum regiminis forma primo a quadringentis Viris, & deinde a triginta Tyrannis immutata eſt. Illis turbis pacatis, antiquæ leges inſtauratæ ſunt Archonte Euclide, aliæque ſancitæ ſuadentibus Diocle, Ariſtophonte, cæteriſque viris in civitate principibus. Tandem Demetrius Phalereus, accepto a Macedonibus ſummo Athenarum imperio, plurimas novas ſed præſtantiſſimas & non contemnendas leges conſtituit, ex Plutarcho in *Ariſtide*. Hi præcipui Athenienſium legislatores, antequam Romanum jugum ſubiiſſent, eſſe videntur; duo alii, nimirum Thales & Æſchylus, a nullo vetere Scriptore, præter Suidam, memorantur.

Præter recenſitas leges, plures aliæ ſuffragiis populi latæ ſunt Athenis nata occaſione ac urgente neceſſitate; tacebo enim ψηφίσματα τῆς Βȣλῆς, id eſt, *ſenatusconſulta*, quia pro conſtitutis atque fixis legibus minime habebantur, ſed ſimpliciter pro edictis, quæ cum majore auctoritate quam Senatus placito, cujus poteſtas ad annum tantum durabat, non ſancitæ fuiſſent, quo elapſo omnem vim legis amittebant. Leges ferendi ratio hæc fuit: Cum quis aliquid excogitaſſet, quod in commodum Reipublicæ verſurum iri exiſtimabat, illud primo Prytanibus exponebat, qui erant certi Præfecti ad omnia conſilia, quæ ad Rempublicam ſpectabant, audienda conſtituti; deinde convocato Senatui illud proponebant Prytanes, quod poſt maturam deliberationem reſpuebatur, ſi inutile aut damnoſum, ſin vero proficuum cenſeretur, admittebatur, tuncque dicebatur προβȣ́λευμα. Quibus peractis Prytanes tabellæ inſcribebant quod pro lege ſanciendum erat; tempus autem, quo populus in publicam concionem ad illud dirimendum conveniret, vocabatur πρόγραμμα. Haud tamen Prytanes, quæ fuiſſent a ſe approbata, populo ſtatim proponebant, ſed reſervabant ad id uſque tempus, quo leges in quæſtionem vocari ex veteri more ſolebant: quod vocabant ἐπιχειροτονίαν νόμων, quæ paulo poſt deſcribetur.

Nulla lex cœtui proponi licebat, niſi prius tabellæ inſcripta & aliquot dierum ſpatio ob oculos omnium ſtatuis Heroum, qui nuncupabantur ἐπώνυμοι, affixa fuiſſet, ut, quid proximo conventu in medium proferendum eſſet, omnes cives legere ac de illo judicium maturius ferre poſſent. Concione congregata decretum legebatur, de quo aut qualibet ejus clauſula mentem aperire cuivis fas erat; ſi autem poſt debitum examen populus illud in-

incommodum pronunciaret, rejiciebatur, ſin vero approbaretur, abibat in ψήφισμα vel νόμον, quæ (ut nos docent Demoſthenes ejuſque Enarrator Ulpianus *in Leptinem* alibique) eadem erant quoad vim obligatoriam, ſed in hoc diverſa, quod νόμος generalis æternaque lex eſſet, ψήφισμα vero ad tempus, locum, cæteraſque circumſtantias peculiarius reſpiciebat. Verum leges ferendi ratio paulo poſt accuratius tradenda eſt.

Nemo niſi magna cum cautela & antiquiorum legum ſtatutorumque perfecta cognitione quid novi in medium proferre vix ſuſtinebat, quia in magnum diſcrimen adducebatur, ſi, quod propoſuiſſet, cum populi moribus ac genio non conveniret. Eudemus Cydathenienſis hac de cauſa vitam amiſiſſe populique furori immolatus fuiſſe refertur. Hujuſmodi ſeveritati non multum abſimile Zaleuci Locrenſis legislatoris ſtatutum, quo ſancitum eſt, ut, qui novam legem ferendam aut antiquam abrogandam proponere vellet, laqueo ob collum alligato in cœtum veniret, tuncque argumenta adduceret, quibus aſſertum firmaret, quæ ſi probarentur, quod in medium protulerat, ratum habebatur; ſecus, illico ad ſupplicium rapiebatur. Nihilominus Athenienſes in quemquam tanto rigoris uti minime ſoliti erant, niſi neceſſitate urgente, cum levis plebecula inſolito furore ac impetu abriperetur, ut Eudemo obtigit; verum enimvero, ſi quis legem, quæ Reipublicæ damno foret, conſtituiſſet, illum in jus vocare & ad examen adducere intra anni ſpatium fas erat, ſed ſi illum diutius ſiviſſent, a lege ſecurus erat. Cauſa autem dicta παρανομίας γραφὴ ob tranſgreſſam legem eidem inſcribi licebat, præſertim ob iſtas rationes; 1. Si ſuum conſilium debito tempore notum facere neglexiſſet. 2. Si verbis ambiguis atque doloſis illud propoſuiſſet. 3. Si quid legibus antiquis ac ſtatutis contrarium in medium protuliſſet; idcirco ſi quam veterum legum iis, quæ proponere ſtatuerant, adverſantem deprehendiſſent, illud ſemper caverunt, ut ante omnia abrogaretur. Nomen illius, qui accuſabatur, quod legem rogaret παράνομον, vel ἀνεπιτήδειον, ad Theſmothetas deferebatur, qui ipſum in judicium vocabant. Pollux: Θεσμοθέται εἰσάγουσι τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς, καὶ εἴ τις μὴ ἐπιτήδειον νόμον γράψειε. *Theſmothetæ adducunt legum perperam latarum actiones, & ſi quis inutilem legem tulerit.* Quamquam non omnes hujuſmodi actiones apud Theſmothetas ſcriptæ videntur, verum pro ratione legis, in quam offenſum eſſet, modo ad Archontem, modo ad Theſmothetas, modo ad reliquos (ut videtur) Novemvirorum deferebantur: ſinguli enim variis de criminibus cognitionem habebant, ut ſuo loco dictum eſt. Hinc dica Cteſiphonti ab Æſchine ſcripta ad Chærondam Archontem delata eſt, cum is Demoſthenem præter leges (ut pertendit Æſchines) corona donaſſet. Quod ſi accuſatus a judicibus condemnaretur, mulcta ipſi imponebatur (ut videtur) pro criminis gravitate: quam ſi non poſſet ſolvere, infamia notabatur. Et qui ter fuiſſet παρανόμων damnatus, adeoque concionibus arcebatur: unde Antiphanes Sappho:

Πῶς γὰρ γένοιτ' ἂν, ὦ πάτερ......
Ῥήτωρ ἄφωνος, ἢν μὴ ἁλῷ τρὶς παρανόμων.

Quomodo igitur contigerit, o pater......

Delator mutus, niſi damnatus fuerit ter legum perperam latarum. Quod ſi accuſator cauſa caderet, multabatur mille drachmis. Demoſthenes *Timocratea:* Εμοὶ δ' ἐν χιλίαις ὑπὲρ ὑμῶν ἐσθ' ὁ κίνδυνος. *Ego veſtra cauſa de mille* (drachmis) *pericliter*. Ubi Ulpianus: Φησὶ γὰρ ὅτι ἐὰν ἡττηθῶ, ὡς συκοφάντης παρέξω τὰς χιλίας. *Dicit enim, quod ſi ſuccubuero, ut calumniator mille* (drachmas) *ſolvam*. Denique quamvis poſt annum elapſum non erat pœnæ obnoxius qui iniquam legem rogaſſet, tamen in judicium vocandus erat, ut legis ſuæ rationem redderet, ne quid inde Reſpublica detrimenti caperet. Argumentum Orationis *in Leptinem*: Εγράψατο μὲν πρότερον Βάθιππος Λεπτίνην, ὃς ἀπέθανε πρὶν εἰσελθεῖν τὴν γραφήν· κᾆτα διετρίβη χρόνος, καὶ γέγονε Λεπτίνης ἀνεύθυνος. νόμος γὰρ ἦν τὸν γράψαντα νόμον ἢ ψήφισμα μετὰ ἐνιαυτὸν μὴ εἶναι ὑπεύθυνον· ὅμως ἐπειδὴ καὶ ὅτω κατὰ τὸν νόμον ἐξῆν ποιεῖσθαι τὰς κατηγορίας, κἂν οἱ γράψαντες ἔξω κινδύνων ὦσι. *Primum quidem accuſavit Batbippus Leptinem, qui mortuus eſt antequam cauſa in foro ageretur: & poſtea tritum eſt tempus, & Leptines factus indemnis: lex enim erat, ut auctor legis vel decreti poſt annum eſſet indemnis: tamen quoniam & ſic ex lege licebat accuſare, tametſi auctores legis indemres eſſent.* Vid. iidem. Sed quia illa cautela adhibita impedire non poterat, quin novæ leges antiquis contrariæ ſæpius ſancirentur, ſtatutum eſt, ut Theſmothetæ quotannis leges diligenter perlegerent, & ſi alteram alteri contrariam deprehenderent, populo proponebant, qui hoc in caſu eadem methodo inſiſtebant, quæ in legibus abrogandis obtinebat, ita ut altera legum irrita haberetur. Cæterum nemini fas erat aliquam legem abrogandam moliri, niſi novam in antiquæ locum ſubſtituendam proponeret.

Sed quia immutatis tempore aliiſque circumſtantiis immutari ſolent res ac ſtatuta, quæ prius utilia, imo neceſſaria cenſebantur, nunc ſcena rerum immutata, nullius uſus, imo incommoda noxiaque fiunt; a Solone decretum eſt, ut leges ſingulis annis accurate reviderentur ac perpenderentur, & ſi quæ ſtatui rerum præſenti adverſa deprehenderetur, abrogaretur, quod vocabatur ἐπιχειροτονία τῶν νόμων, ab elevatione manuum, quæ in ſuffragiis ferendis uſuveniebat. Ecce morem, quo peragebatur: Die undecimo menſis Hecatombæonis, quando Prytanes primam ſtatam concionem celebrabant, precibus juxta modum ſolitum coram concione a Præcone ſolenniter habitis, leges perlegebantur hoc ordine, primo quæ ad Senatum ſpectabant, deinde quæ ad populum, poſtea ad novem Archontes, & ſic de cæteris magiſtratibus. Quibus peractis, quæſtio inſtituebatur, an leges jam ſancitæ ſufficerent Reipublicæ, necne, & ſi illas corrigi neceſſum duceretur, examen ad diem quartum menſis Metagitnionis differebatur, quo die ultima ſtata concio juxta primum ordinem Prytanum habebatur, prout leges in prima repetitæ fuerant. Cæterum θεσμοὶ aut *leges* ad hæc ſpectantes ſummo cum rigore ſervabantur, Prytaneſque ac Proedri, ſi quid omiſſum deprehenderetur, ſevere plectebantur: in hoc enim θεσμὸς & νόμος differunt, quod θεσμός ἐςι νόμος πῶς ἔδει νομοθετεῖν. Vid. Libanius *in Argument. Leptineæ*. Primo die Metagitnionis alia concio congregabatur, in qua Proedri rem controverſam

ſam

ſam populo proferebant, qui controverſiam ipſemet non dirimebat, ſed Nomothetas in ſuum locum ſubrogabat; hiſque Nomothetis præſcribi ſolebat tempus, pro legum examinandarum numero & difficultate, intra quod oporteret eos *δοκιμάζειν καὶ κυροῦν τοὺς νόμους, ἢ ἀποχειροτονεῖν καὶ ἀποδοκιμάζειν*, *comprobare ac confirmare leges, aut abrogare atque rejicere*: item quinque Oratores dicti *Σύνδικοι*, qui antiquas leges nomine populi defenderent, conſtituebantur. Porro grave erat crimen ſi Prytanes concionem celebrare neglexiſſent, ideoque mille drachmis mulctabantur: at ſi habita concione Proedri non retulerint legem ad populum, quadraginta ſolvebant: *Ὅτι βαρύτερόν ἐστιν ὅλως τὸ μὴ συνάξαι τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μὴ ὑποβάλλειν*. *Gravius eſt concionem omnino non habere, quam de hac vel illa re non referre*. Prytanum & Proedrorum nomina, qui ſic deliquiſſent, jus erat cuivis ad Theſmothetas deferre: Theſmothetæ delatos in judicium Heliacum rapiebant, quod ſi ſecus feciſſent, in Senatum Areopagiticum non poterant cooptari. Id ex lege conſtat: *Καὶ ἔνδειξις αὐτῶν ἔστω πρὸς Θεσμοθέτας. οἱ δὲ Θεσμοθέται τοὺς ἐνδειχθέντας εἰσαγόντων εἰς τὸ δικαστήριον κατὰ τὸν νόμον, ἢ μὴ ἀνιόντων εἰς Ἄρειον πάγον*. Nomothetæ, auditis quæ Oratores pro legis antiquæ defenſione in medium adduxerant, ſententiam ferebant, quæ ſequenti concione a populo rata habebatur. Tum lex auctoritate populi munita inſcribi ſolebat parieti in regia porticu, ab omnibus conſpicienda. Leg. iidem.

Solonis exemplo cæteri Athenienſium legislatores leges ſuas ſcripto mandarunt; qua in re a Lycurgo aliarumque Græciæ civitatum legislatoribus recedebant, qui leges mentibus civium quam tabellis, ubi in neglectum ac oblivionem adduci poſſent, inſcribere tutius duxerunt, ut Plutarchus nos docet in *Vita Numæ Pompilii*: *Πυρὶ μὲν οὐκ ἔδοσαν τὸν νεκρὸν, αὐτοῦ κωλύσαντος, ὡς λέγεται· δύο δὲ ποιησάμενοι λιθίνας σοροὺς, ὑπὸ τὸν Ἰάνοκλον ἔθηκαν, τὴν μὲν ἑτέραν ἔχουσαν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ἑτέραν, τὰς ἱερὰς βίβλους, ἃς ἐγράψατο μὲν αὐτὸς, ὥσπερ οἱ τῶν Ἑλλήνων νομοθέται τοὺς κύρβεις· ἐκδιδάξας δὲ τοὺς ἱερεῖς ἔτι ζῶν τὰ γεγραμμένα, καὶ πάντων ἕξιν τε καὶ γνώμην ἐνεργασάμενος αὐτοῖς, ἐκέλευσε τὰς ἱερὰς βίβλους συνθαφῆναι μετὰ τοῦ σώματος, ὡς οὐ καλῶς ἐν ἀψύχοις γράμμασι φρουμένων τῶν ἀπορρήτων*. *Cadaver quidem non cremaverunt, ipſo (* Numa *) probibente, ut fertur: verum duas arcas lapideas fecerunt, atque ſub Janiculo poſuerunt, unam quidem continentem* ejus *corpus, alteram vero ſacros libros, quos ipſe ſcripſerat, ſicut Græcorum legislatores* tabulas, quas *κύρβεις* vocant; *cumque edocuiſſet pontifices, dum viveret, quæ iis expreſſa erant, omniumque arte & ſenſu eos imbuiſſet, juſſit ſacros illos libros una cum corpore humari, quaſi non bene* eſſet *mortuis litteris committi arcana*.

Ante litterarum inventionem quibuſdam in locis leges decantari ſolebant, ut memoriæ penitius infigerentur; qui mos, ſecundum Ariſtotelem *Probl. ſect.* x. *cap.* XXIX. ſuo tempore apud Agathyrſos gentem Scythiæ vicinam obtinebat, qua de cauſa ipſemet opinatur Muſicæ leges, quibus cantus numerique moderantur, dictas fuiſſe *νόμους*. Idem *ſect.* XIX. *Problem.* XXVIII. *Διὰ τί νόμοι καλοῦνται, οὓς ᾄδουσιν; ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασι*. *Quare νόμοι*

appel-

appellantur, quos canunt? quam quod, priuſquam homines *litteras ſcirent, leges cantarent, ne eas oblivioni traderent, prout apud Agathyrſos adhuc mos eſt*. Simili inſtituto Moſes, paulo antequam moreretur, canticum a Deo juſſus conſcripſit, utque ab Iſraelitis diſceretur operam dedit, in æternam divinæ legis & providentiæ memoriam *Deuteronom.* XXXI. Et veteres Pythagorei, ut narrat M. Tullius, carminibus præcepta ſua tradebant, unde Romanorum priſcorum morem natum exiſtimat, quo virorum illuſtrium laudes incultis carminibus in conviviis canebant. Quinetiam credibile eſt, communem fuiſſe omnibus fere gentibus morem, ut ea verſibus mandarent, quæ memoriæ tenaciter ſervari vellent: atque hinc, ſi Straboni *Geograph. lib.* I. *pag.* 18. fides habenda ſit, omnia Veterum ſcripta metris incluſa edebantur, nec niſi poſt aliquod tempus orationis ſolutæ uſus aliquis fuit.

Sed aliud ſentiebat Solon, qui tutius exiſtimavit ſi leges litteris mandarentur, ſcil. quia integræ & incorruptæ ſervarentur, econtra vero aliorum legislatorum ſtatuta ore tenus tantum tradita, vel incuria & oblivione, vel aſtutia ac nequitia omnino perire poſſent, aut perpetuis machinationibus atque mutationibus plane inutiles Reipublicæ redderentur, imo hominum perfidorum ac ambitioſorum moliminibus promovendis abunde inſervirent. Quamobrem optime caviſſe dicitur hic legislator, ne populo fieret injuria, expreſſa lege jubens, *ἀγράφῳ νόμῳ τὰς ἀρχὰς μὴ χρῆσθαι μηδὲ περὶ ἑνὸς*, *ut magiſtratus de nulla re ſecundum legem non ſcriptam jus dicerent*. Andocides *de Myſteriis*. Plutarchus refert Solonem leges ſuas ſcripſiſſe in tabellis ligneis quæ vocabantur *ἄξονες*, & ita componebantur, ut in orbem convolutæ in oblongis capſis reponi poſſent, quarum nonnullas ſua ætate adhuc exſtitiſſe & in Prytaneo Athenis ſervatas eſſe ipſemet tradit; eaſdem autem fuiſſe ac *κύρβεις* aſſerit Ariſtoteles. Sed alii autumant illas tabulas dici *κύρβεις*, in quibus leges de ſacrificiis ſacriſque ritibus inſculpebantur, cæteræ vero nuncupabantur *ἄξονες*, teſte Plutarcho in *Solone*. Econtra Apollodorus, apud Ariſtophanis Scholiaſtem *in Nubes* & *Aves*, contendit *κύρβεις* fuiſſe lapideas & denotaſſe quaslibet tabulas, in quibus leges aut publica edicta deſcribebantur, ut & nomen accepiſſe *παρὰ τὸ κεκορυφῶσθαι εἰς ὕψος*, quia in altum tollebantur, vel a Corybantibus earumdem inventoribus, prout Theopompus in *Tract. de Pietate* ſcribit. Ariſtoteles *Tract. de Republ. Athenienſium*, cui accinit Pollux *lib.* VIII. *cap.* X. illas tabulas fuiſſe triangulares addit, Pollux vero *loco* mox *cit.* *ἄξονες* quadratas æneaſque fuiſſe ulterius tradit. Tandem Ammonius *lib. de differ. voc.* (ne pluribus moleſtiam Lectori afferam) illas tabulas ita diſtinguit, ut *ἄξονες* quadratæ fuerint, ac leges civiles continuerint, *κύρβεις* vero triangulares, in quibus leges ſacræ inſcriptæ erant. Illarum numerum dicere non poſſem, quia nullus Veterum de illo quidquam tradidit. In Arce primo, ſed deinde in Prytaneo ſervabantur, ut cuivis illas conſulere nata occaſione liceret, ſecundum Pollucem *ibid.* etſi alii ſentiant earumdem apographa tantum huc delata fuiſſe, dum autographum Solonis manu deſcriptum in Arce ſervabatur. Inde leges diſtinctas fuiſſe in *τοὺς κάτωθεν* & *τοὺς ἄνωθεν νόμους*, quarum priores in Prytaneo, quod civitatis pars inferior

ferior erat, poſteriores vero in Arce aut ſuperiore civitate aſſervatas fuiſſe, opinatur Pollux. Iterum alii exiſtimant τὸν κάτωθεν νόμον apud Demoſthenem, qui illam diſtinctionem adhibet, nihil aliud præter inferiorem tabulæ partem denotaſſe; ſed ſi ita foret, procul dubio numerum tabularum notaſſet, ut ipſimet aliiſque idem facere alias ſolenne eſt, nec unquam ſiviſſet nos hærere in dubio quænam tabularum foret; rurſus accidere poſſet, ut pars tabellæ inferior contineret primam legis partem, quæ improprie diceretur τὸ κάτωθεν, quia illud vocabulum aliquid infimum extremumque præ ſe ferre videtur; unica enim tabella non ita ampla, ut totam legem capere poſſet, quemadmodum diſcimus ex Plutarcho in *Solone*, ubi octava lex in decima octava tabula inſcripta fuiſſe legitur. Per τὸν κάτωθεν νόμον nihil aliud intellexiſſe Demoſthenem præter legem inferius aut deinceps in eadem Oratione ab illo citatam contendit Petitus. Alii illud interpretantur de inferiori linea, quia leges dicuntur ſcriptæ fuiſſe βουστροφηδὸν, id eſt, Pauſania interprete in *Eliacis*, quando ſecunda linea inverſo ordine deſcribebatur, initio facto a prima, juxta morem aratoris, dum aratrum invertit,

ΕΚ ΔΙΟΣ ΑΡ-
·ꓯΘƧƎWƱX

Legem ex tabellis eradere aut aliquid in illa immutare nemini fas erat, & ad majorem cautelam quidam viri a munere appellati Γραμματεῖς præfecti erant, qui leges ab omni corruptela integras ſervarent, &, ſicut eorum nomen ſonat, antiquas exſcriberent, novas vero tabellis inſcriberent; a Senatu autem eligebantur, variaque præmia in majorem muneris gloriam ipſis conferebantur, de quibus ſuo loco. Denique leges in Porticu regia parieti inſcriptæ, (quod paulo ante dictum eſt) & omnibus expoſitæ ſunt, ut legi poſſent. Hoc autem non eſt ſolitum fieri ante exactos triginta Tyrannos. Andocides *de Myſteriis*. Hæc ſufficiant de legibus Athenienſium in genere. De legibus eorum particularibus Tractatum accuratiſſimum nobis dedit Petitus, quem hic ſubjungere lubet.

DE
DEORUM CULTU, SACRIS ÆDIBUS, DIEBUS FESTIS, ET LUDIS.

TITULUS I.

α'. ΘΕΟΥΣ καρποῖς ἀγάλλειν.

1. *DEOS frugibus venerantor*. Triptolemi lex, e Porphyrio περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων. Vid. *Archæologiæ* hujus *lib.* II. *cap. de ſacrificiis*.

β'. Θεσμὸς αἰώνιος τοῖς Ατθίδα νεμομένοις κύριος τὸν ἅπαντα χρόνον, Θεοὺς τιμᾷν καὶ Ηρωας ἐγχωρίους ἐν κοινῷ ἑπομένοις νόμοις πατρίοις, ἰδίᾳ κατὰ δύναμιν σὺν εὐφημίᾳ καὶ ἀρχαῖς καρπῶν πελάνους ἐπετείους.

2. *Lex eſto antiquiſſima æternæque auctoritatis in Attica, venerandos eſſe Deos atque Heroas patrios & indigenas publice ſecundum patrias ſanctiones, privatim vero bonis verbis, frugumque primitiis, libis annuis, pro facultatum modulo.* Draconis lex apud Porphyr. περὶ ἀποχ. Obſerva, Athenis non licuiſſe Deos peregrinos colere, antequam eſſent ab Areopagi Concilio adſciti.

γ'. Πρόβατον, καὶ δραχμὴν, ἡ ἀντὶ μεδίμνου.

3. *Drachma in ovem, octodecim in medimnum*. Lex Solonis, qua modum ſtatuere ſumptibus ſacris intendit. Plutarchus *Solone*.

δ'. Τὰ ἔκκριτα ἱερεῖα.

4. *Eximiæ hoſtiæ*. Plutarchus *Solone* loquitur de victimis, quas perfectas & eximias ſeligebant. Vide *cap. de ſacrificiis lib.* II.

ε'. Τοὺς ἐκ θυσίας ἰόντας φέρειν ἐξ αὐτῆς τῆς θυσίας τοῖς οἰκείοις.

5. *Qui ſacra fecerunt, aliud e victimis domum referunto*. Ariſtoph. Schol. *Pluto*. Vide *lib.* II. *cap.* IV.

ϛ'. Τὰ ὑπολειπόμενα τῆς θυσίας τοὺς ἱερέας λαμβάνειν.

6. *Reliqua ex ſacris victimis cedunto ſacerdotibus*. Ariſtoph. Schol. *Veſp.* Vide *lib.* II. *cap.* III.

ζ'. Τὸν ἁλόντα θακεύοντα ἐν τῷ τεμένει τοῦ Απόλλωνος ἑαυτὸν αἰτιάσασθαι, καὶ θνήσκειν.

7. *Qui in æde Apollinis ventrem exoneraverit, ſe ipſum in judicio deferto, eique capital eſto*. Piſiſtrati lex, cum ſtatueret Apollini in Pythio templum, in quo Athenienſes ſe exonerare ſolebant in contemptum Tyranni. Vaticana Proverbiorum Appendix *Cent.* I. *Prov.* LXXXII. Suidas, Heſychius.

η'. Τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δούλοις ἐλθεῖν ἐξεῖναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ, καὶ θεασαμένους καὶ ἱκετεύσοντας εἰσιέναι.

8. *Peregrinis ſerviſque fas eſto puplica Athenienſis populi templa adire, vel videndi cauſa, ibidemque ſupplicibus ſedere*. Demoſthenes *Orat. in Neæram*.

θ'. Τοῖς δευτεροπότμοις μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν Σεμνῶν θεῶν.

9. *Redeuntibus poſtliminio ab hoſtibus fas non eſto ſacellum Eumenidum adire*. Heſychius, Phavorinus. Vide *lib.* II. *cap.* IV.

10. Sup-

ι'. Τοὺς ἱκέτας εἶναι ἀσφαλεῖς.

ια'. Απάντων τῶν Αθηναίων ἀγόντων ἱερομηνίαν μήτ' ἰδίᾳ, μήτε κοινῇ μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, μηδὲ χρηματίζειν, ὅ, τί ἂν μὴ περὶ τῆς ἑορτῆς ᾖ.

ιβ'. Εν τῷ τῶν Παναθηναίων ἀγῶνι μὴ ἐξεῖναι τῷ βαπτὸν ἔχοντι ἱμάτιον θεωρεῖν.

ιγ'. Καθ' ἑκάστην πενταετηρίδα Παναθηναίων τὰ τοῦ Ομήρου ἔπη ῥαψῳδεῖσθαι.

ιδ'. Τοὺς μετοίκους ἐν ταῖς πομπαῖς αὐτοὺς μὲν σκάφας φέρειν· τὰς δὲ θυγατέρας αὐτῶν ὑδρεῖα καὶ σκιάδεια.

ιε'. Μηδένα ξένον μύειν.

ιϛ'. Τὸν ἐξειπόντα τὰ Μυστήρια τεθνάναι.

ιζ'. Εν οἷς τις ἱματίοις μυηθείη, εἰς ταῖν θεαῖν ταῦτα ἀνατιθέναι.

ιη'. Επὶ ζεύγους μὴ ἀπεῖναι γυναῖκα Ελευσίναδε· εἰ δέ τις φωραθείη, ἀποτίνειν δραχμὰς ἑξακισχιλίας.

ιθ'. Μὴ τιθέναι ἱκετηρίαν τοῖς Μυστηρίοις.

κ'. Μηδενὸς τοῖς Μυστηρίοις ἐπιλαμβάνεσθαι.

κα'. Τὴν βουλὴν τῇ ὑστεραίᾳ τῶν Μυστηρίων ἕδραν ποιεῖν ἐν τῷ Ελευσινίῳ.

κβ'. Κατ' ἔτος τελεῖν τὰ Θεσμοφόρια.

κγ'. Εν τοῖς Θεσμοφορίοις λύεσθαι τοὺς δεσμώτας.

κδ'. Ευήγορος εἶπεν, ὅταν ἡ πομπὴ ᾖ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεῖ, καὶ οἱ Κωμῳδοὶ, καὶ οἱ Τραγῳδοὶ, καὶ ἐπὶ Ληναίῳ πομπὴ, καὶ οἱ Τραγῳδοὶ, καὶ οἱ Κωμῳδοὶ, καὶ τοῖς ἐν ἄστει Διονυσίοις ἡ πομπὴ, καὶ οἱ παῖδες, καὶ ὁ Κῶμος, καὶ οἱ

10. *Supplices ſacroſancti ſunto*. Lex vetuſta. Ariſtoph. Schol. *Equit.*

11. *Die populo Athenienſium feſto ne cuiquam, ſive privatim, ſive publice injuria fiat, neve habetor concio de aliis rebus, quam iis, quæ ad feſtorum religionem pertinent.* Lex jubet ut ſacra Diis rite fierent, non avocato ad alias curas τῶν ἑορταζόντων animo. Demoſthenes *in Timocratem*.

12. *Nefas eſto in veſte tincta Panathenæorum pompam ludoſque ſpectare*. Lucianus in *Nigrino*.

13. *Panathenæis majoribus rhapſodi Homeri carmina recitanto*. Lycurgus *in Leocratem*, Ælian. *Var. Hiſt. lib.* VIII. *cap.* II. Vide *lib.* II. in *feſtis*.

14. *Inquilini in pompa ligones ferunto: eorumque filiæ hydrias & umbellas*. Harpocration *Voc.* Σκαφηφόροι.

15. *Peregrinum Myſteriis ne initiato*. Ariſtoph. Schol. *Pluto*. Vide *lib* II. *cap. de Feſtis* in Ελευσίνια.

16. *Qui Myſteria vulgarit, ei capital eſto*. Sopater in *diviſione Quæſtionis*. Vide *ibid.*

17. *Initiati, qua tunc eſſent amicti veſte, Deabus conſecranto*. Ariſtoph. Schol. *Pluto*. Vide *ibid.*

18. *Fœmina bigis ad ſacra Eleuſinia ne vehitor: ſi quæ ſecus faxit, mulcta drachmarum ſex mille irrogator*. Plutarchus *Lycurgo Rhetore*. Vide *ibid.*

19. *Libellum ſupplicem Myſteriorum diebus ne offerto*. Andocides ἐν τῷ περὶ μυστηρίων. Vide *ibid.*

20. *Nemini Myſteriorum diebus manum injicito*. Demoſthenes *in Midiam*. Vide *ibid.*

21. *Poſtridie Myſteriorum Senatus in Eleuſinio habetor*. Solonis lex. Andocid. περὶ τῶν μυστηρίων. *ibid.*

22. *Quotannis Theſmophoria celebrantor*. Theocriti Schol. *Idyll.* IV. Vide *lib.* II. in Θεσμοφόρια.

23. *Theſmophoriis nexi vinculis ſolvuntor*. Sopater *de diviſione quæſtionis*. Vide *ibid.*

24. *Cum pompa Libero ducitur in Piræeo, agunt Comœdi, item Lenæa pompa, & agentibus Tragœdis, atque Comœdis: Aſtycorum quoque Liberalium pompa, ſaltante puerorum choro, dum fit Comus, aguntque Comœdi, & Tragœdi: Thargeliorum item pompa & certamine: neque quidquam alterius*

Κωμῳδοὶ, καὶ οἱ Τραγῳδοὶ, καὶ Θαργηλιῶν τῇ πομπῇ, καὶ τῷ ἀγῶνι μήτε ἐξεῖναι, μήτε ἐνεχυράσαι, μήτε λαμβάνειν ἕτερον ἑτέρου, μηδὲ τῶν ὑπερημέρων ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. ἐὰν δέ τι τούτων τὶς παραβαίνῃ, ὑπόδικος ἔςω τῷ παθόντι, καὶ προβολαὶ κατ' αὐτοῦ ἔςωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Διονύσου, ὡς ἀδικοῦντος καθ' ἃ περὶ τῶν ἄλλων ἀδικούντων γέγραπται.

κε'. Τοὺς Πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑςεραίᾳ ἐν Πανδίοις, ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν, ἔπειτα τὰς προβολὰς παραδιδότωσαν τὰς γεγενημένας ἕνεκα τῆς πομπῆς, ἢ τῶν ἀγώνων τῶν ἐν τοῖς Διονυσίοις, ὅσαι ἂν μὴ ἐκτετισμέναι ὦσιν.

κς'. Μηδενὸς τοῖς Διονυσίοις ἐπιλαμβάνεσθαι.

κζ'. Δημοσίᾳ μηδένα ἀποκτιννύναι πρὶν ἂν εἰς Δῆλον ἀφίκηται τὸ πλοῖον, καὶ πάλιν δεῦρο.

κη'. Αλώοις ἱερεῖα μὴ θύειν.

κθ'. Τῷ Ολύμπια νικήσαντι δραχμὰς πεντακοσίας δίδοσθαι.

λ'. Τῷ Ισθμια νικήσαντι δραχμὰς ἑκατὸν δίδοσθαι.

λα'. Τὸν Τραγικὸν Χορὸν συνιςάναι ἐκ πεντηκαίδεκα.

λβ'. Τὰς Τραγῳδίας τῶν ποιητῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, τὸν Γραμματέα τῆς πόλεως παραναγινώσκειν, τοῖς ὑποκρινομένοις οὐκ ἐξεῖναι αὐτὰς ὑποκρίνεσθαι.

λγ'. Τὸν περὶ τῶν Κωμῳδῶν ἀγῶνα τοῖς χύτροις ἐπιτελεῖν ἐφάμιλλον ἐν τῷ θεάτρῳ, καὶ τὸν νικήσαντα εἰς ἄςυ καταλέγεσθαι.

λδ'. Μὴ εἰσελθεῖν τινα εἰπεῖν μήπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα.

λε'. Τὸν Αρχοντα μὴ φανερῶς κωμῳδεῖν.

rius capito, neque pœnam pro mora exigito ab eo, qui judicatum non ſolverit. Qui ſecus faxit, accuſator a læſo, & probolæ adverſus eum dantor apud populum, pro concione in Bacchi, ſirempſe lege, qui adverſus alios, qui feſti religionem temerarint. Demoſthenes *in Midiam*. Vide *lib.* II. in Διονύσια, Ανθεςήρια, &c.

25. *Prytanes concionem in Bacchi cogunto, Pandiis, poſtridie Dionyſiorum, & de ſacris primum referunto, probolæ deinde dantor de injuriis illatis, pompæ vel ludorum Dionyſiacorum cauſa, de quibus tranſactum non fuerit.* Demoſthenes *in Midiam*.

26. *Nemini diebus Liberalium feſtis manum injicito.* Idem *ibid.*

27. *Deliorum feſtos dies, dum Delum itur, ac reditur, damnatorum ſuppliciis ne funeſtato.* Xenophon Απομνημ. *lib.* IV. Plato *Phædone*. Vide *lib.* II. *cap.* IX.

28. *Alois victimam ne mactato.* Demoſthenes *in Neæram*. Vide *lib.* II. in *Feſtis*.

29. *Olympionicis quingentæ de publico drachmæ dantor.* Plutarch. *Solone*. Vide *lib.* II. *cap.* XXI.

30. *Iſthmionicis centum de publico drachmæ dantor.* Idem *ibid.*

31. *Tragicorum Chorus e quindecim perſonis conſtituitor.* Pollux *lib.* IV. *cap.* XV.

32. *Æſchyli, Sophoclis, & Euripidis Tragœdias, urbis Scriba publice prælegito. Hiſtriones eas ne agunto.* Plutarchus *Lycurgo*. Lex in honorem Triumviratus hujus Tragici lata.

33. *Comœdi Antheſteriis fabulas docento atque committunto in theatro. Victorem civitate donato.* Plutarchus *Lycurgo*. Vide *lib.* II. in Ανθεςήρια.

34. *Hiſtrio fabulam ne agito annorum triginta minor.* Ariſtoph. Schol. *Nub.* ubi tradit alios quadraginta annos ponere pro triginta.

35. *Magiſtratui in Comœdia convicium palam ne facito.* Idem *in eandem fabulam*.

36. *Ne-*

λϛʹ. Μὴ κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος.

36. *Nemini in Comœdia expreſſo nomine convicium facito.* Hermogenes *de ſtatibus.* Vide *ibid.*

λζʹ. Τὴν Μουσικὴν κατ' εἴδη ἑαυτῆς διαιρεῖσθαι, καὶ οὐκ ἐξεῖναι ἄλλῳ εἰς ἄλλο καταχρῆσθαι μέλους εἶδος.

37. *Muſica in ſua genera diſtribuitor, eaque ne invicem permutantor.* Vetus lex, quæ poſtea in deſuetudinem abiit, qua Muſica diſtributa erat in ſuas ſpecies, quas non licebat temere confundere, qui ſecus feciſſet a peritis artis, qui judices ad hanc rem erant conſtituti, puniebatur. Plato *lib.* III. *de Legibus.*

λή. Εὐκοσμίαν ἔχειν ἐν τοῖς θεάτροις, τὸν Ἄρχοντα τοῖς ὑπηρέταις ἐξείργειν τὸν μὴ πείθοντα εἰπεῖν, οὐδ' οὕτω ἐπείθῃ, ἐπιβολὴν ἐπιβάλλειν.

38. *Spectatores ſine rixa in theatro ſedento, qui ſecus fecerit, Archontis juſſu ab apparitoribus ſubmovetor, ni paret, mulctator.* Demoſthenes ejuſque Scholiaſtes in *Midiana.* Lex agit de feſto Dionyſiorum, in quo Archon ludis præfuit, aliis in feſtis videtur aliis magiſtratibus commiſſa hæc eadem auctoritas, quibus nempe ludorum cura injuncta, ut Rex in Lenæis & Antheſteriis, &c.

λθʹ. Τοῦ Ποσειδῶνος ἀγῶνα ποιεῖν ἐν Πειραιεῖ, κυκλίων χορῶν οὐκ ἔλαττον τριῶν. δίδοσθαι μὲν τοῖς νικῶσιν οὐκ ἔλαττον δέκα μνᾶς. τοῖς δὲ δευτέροις, ὀκτώ. ἓξ δὲ τοῖς τρίτοις κριθεῖσι.

39. *Neptuno ludi celebrantor in Piræeo choris tribus ad minimum* ἐγκυκλίοις *ſaltantibus. Decem minæ victori præmium eſto. Octo ei, qui ſecundas. Sex vero ei, qui tertias obtinuerit.* Lex a Lycurgo Rhetore lata, ut tradit in *ejus Vita* Plutarchus.

μʹ. Ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους.

40. *Galli gallinacei publice committuntor in theatro, uno quotannis die.* Ælian. *Var. Hiſt. lib.* II. *cap.* XXVIII. Vide *lib.* II. in Ἀλεκτρυόνων ἀγών.

μά. Ταῖς Νουμηνίαις θύειν.

41. *Menſium Kalendis ſacra facito.* Vide *lib.* II. in Νουμηνία.

De Sacrorum Miniſtris.

TITULUS II.

αʹ. Ἐπιμελεῖσθαι δὲ τὸν βασιλεύοντα τῶν τε ἀρχόντων, ὅπως ἂν καθισθῶνται καὶ τοὺς Παρασίτους ἐκ τῶν δήμων αἵρονται, κατὰ τὰ γεγραμμένα· τοὺς δὲ Παρασίτους ἐκ τῆς βουκολίας ἐκλέγειν ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἑαυτῶν ἕκαστον ἑκτέα κριθῶν δαινύσθαι τοὺς ὄντας Ἀθηναίους ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὰ πάτρια· τὸν δὲ ἑκτέα παρέχειν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῷ Ἀπόλλωνι τοὺς Ἀχαρνέων Παρασίτους ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν κριθῶν.

1. *Rex e Novemviris unus, ut Paraſitos conſtituant, & e ſingulis ſecundum leges eligant populis, curato. Paraſiti ſinguli ſine dolo malo ſeponunto hecteum hordei e parte quiſque ſua. Athenienſes epulo in templo excipiunto ſecundum patrium morem. Acharnenſium Paraſiti ex illo, quod collegerunt, hordei hecteum Apollini in apothecis reponunto.* Athen. *Deipnoſoph. lib.* VI. Vide *lib.* II. *cap.* III.

βʹ. Θύειν τῷ Ἀπόλλωνι τοὺς Ἀχαρνέων Παρασίτους.

2. *Paraſiti Athenienſium ſacra Apollini faciunto.* Idem *eodem libro.*

γʹ. Ἐπιμελεῖσθαι δὲ τὸν Βασιλέα τὸν ἀεὶ βασιλεύοντα καὶ τοὺς Παρασίτους, οὓς

3. *Rex, quiſquis is erit, cum Paraſitis, quos e ſingulis antea elegerint populis, cum*

 ſeni-

ἂν ἐκ τῶν δήμων προαίρωνται, καὶ τοὺς γέροντας, καὶ τὰς γυναῖκας τὰς πρωτοπόσεις.

δ'. Τὰ δὲ ἐπιμήνια θυέτω ὁ Ἱερεὺς μετὰ τῶν Παρασίτων. Οἱ δὲ Παράσιτοι ἕνα τῶν ἐκ τῶν νόθων καὶ τῶν τούτων παίδων κατὰ πάτρια· ὃς δ' ἂν μὴ θέλῃ παρασιτεῖν, εἰσαγέτω καὶ περὶ τούτων εἰς τὸ δικαστήριον.

ε'. Καὶ τὼ Κήρυκε ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων τοῦ τῆς Μυστηριώτιδος, τούτους δὲ παρασιτεῖν ἐν τῷ Δηλίῳ ἐνιαυτόν.

ϛ'. Τοῖν δὲ βοοῖν τοῖν ἡγεμόνοιν τοῖν ἐξαιρουμένοιν, τὸ μὲν τρίτον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, τὰ δὲ δύο μέρη, τὸ μὲν ἕτερον τῷ Ἱερεῖ, τὸ δὲ τοῖς Παρασίτοις.

ζ'. Εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ νεῶ, τοῦ ἀρχείου, καὶ τοῦ παρασιτίου, καὶ τῆς οἰκίας τῆς ἱερᾶς, διδόναι τὸ ἀργύριον, ὁπόσου ἂν οἱ τῶν Ἱερέων ἐπισκευασαὶ μισθώσωσιν.

η'. Θαλλοφόρους τῇ Ἀθηνᾷ τοὺς καλοὺς γέροντας ἐκλέγεσθαι.

θ'. Τὴν γυναῖκα τοῦ Βασιλέως ἀστὴν εἶναι, καὶ μὴ ἐπιμεμιγμένην ἑτέρῳ ἀνδρὶ, ἀλλὰ παρθένον γαμεῖν.

ι'. Τοὺς Ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ὑπευθύνους εἶναι, οὐ μόνον ἰδίᾳ, ἀλλὰ κοινῇ τὰ γένη.

ια'. Μηδένα Ἱερωσύνην οὐθενὸς Θεῶν κληροῦσθαι, οὐκ ὄντα καθαρὸν τὸ σῶμα.

ιβ'. Ἐπειδὴ Ἀγνοῦντι θυσία ἐστι τῷ λεῷ.

ſenibus item, atque fœminis univiris, curato. Idem *ibid.*

4. *Sacerdos cum Paraſitis menſtrua ſacra facito. Paraſiti de nothis aut nothorum liberis unum eligunto ſecundum morem patrium: ſi paraſitari detrectat, in jus vocanto.*

5. *Duo Ceryces ſunto e genere Cerycum Myſticorum, iidemque annum in Delio templo Paraſiti ſunto.* Item *ibid.*

6. *Duorum boum præcidaneorum eximiorum tertia pars in certamen, reliquarum duarum una Sacerdoti, altera Paraſitis cedunto.* Idem *ibid.* Lex inſcripta columnæ in Anaceo.

7. *Ad ſacra tecta templi, apothecæ, paraſitii, & ædis ſacræ, tantum argenti dator, quanto faciendum opus locaverint Sacerdotes, quibus id commiſſum eſt.* Athen. *lib.* IV. Pollux *lib.* VI. *cap.* VII.

8. *Senes Minervæ oleæ ramum Panathenæis geſtantes formi florenti eliguntor.* Xenophon *Sympoſ.* Vide *lib.* II. in Παναθήναια.

9. *Rex in uxorem civem Atticam virginem ducito.* Demoſthenes *in Neæram.* Vide *lib.* I. *cap.* XII.

10. *Sacerdotes privatim ſinguli, totæque gentes & familiæ, ſacerdotii ſui rationem reddunto.* Æſchin. *in Cteſiphont.* Vide *lib.* II. *cap.* III.

11. *Nullius Deorum Sacerdos ſorte legitor, qui caſtus non ſit.* Æſchin. *in Timarch.* Vide *ibid.*

12. *Cum apud Agnuſios ſacrificium ab iis fiat.*

LIBER PRIMUS

De Legibus.

TITULUS I.

ΕΠΙΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΝΟΜΩΝ.

Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης Πρυτανείας τῇ ἑνδεκάτῃ, ἐν τῷ δήμῳ, ἐπειδὰν εὔξηται, ὁ κῆρυξ ἐπιχειροτονίαν ποιεῖν τῶν νόμων, πρῶτον μὲν περὶ τῶν βουλευτικῶν, δεύτερον δὲ περὶ τῶν κοινῶν, εἶτα οἳ κεῖνται

LEGUM RECENSIO.

Undecimo primæ Prytanias die, pro concione, poſt vota voce præconis peracta, leges ordine recenſentor, primum eæ, quæ ſunt de Senatu: deinde de Republica: tum de Novemviris: demum de reliquis

ma-

τοῖς ἐννέα ἄρχουσιν, εἶτα τῶν ἄλλων ἀρχῶν. Ἡ δ' ἐπιχειροτονία ἔστω ἡ προτέρα ὅτῳ δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ νόμοι οἱ βουλευτικοί, ἡ δ' ὑστέρα ὅτῳ μὴ δοκοῦσιν, εἶτα τῶν κοινῶν κατὰ ταῦτα· τὴν δ' ἐπιχειροτονίαν εἶναι τῶν νόμων κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους. ἐὰν δέ τινες τῶν νόμων τῶν κειμένων ἀποχειροτονηθῶσι, τοὺς Πρυτάνεις, ἐφ' ὧν ἂν ἡ ἐπιχειροτονία γένηται, ποιεῖν περὶ τῶν ἀποχειροτονηθέντων τὴν τελευταίαν τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν. Τοὺς δὲ Προέδρους, ὅταν τύχωσι προεδρεύοντες ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, χρηματίζειν ἐπάναγκες πρῶτον μετὰ τὰ ἱερὰ περὶ τῶν Νομοθετῶν, καθ' ὅ τι καλοῦνται, καὶ περὶ τοῦ ἀργυρίου ὁπόθεν τοῖς Νομοθέταις ἔσται. Τοὺς δὲ Νομοθέτας εἶναι ἐκ τῶν ὀμωμοκότων τὸν Ἡλιαστικὸν ὅρκον. ἐὰν δ' οἱ Πρυτάνεις μὴ ποιῶσι κατὰ γεγραμμένα τὴν ἐκκλησίαν, ἢ οἱ Πρόεδροι μὴ χρηματίσωσι κατὰ τὰ γεγραμμένα, ὀφείλειν τῶν μὲν Πρυτανέων ἕκαστον χιλίας δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἀθηνᾷ, τῶν δὲ Προέδρων ἕκαστος ὀφειλέτω τετταράκοντα δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ ἔνδειξις αὐτῶν ἔστω πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας, καθάπερ ἐάν τις ἄρχῃ ὀφείλων τῷ δημοσίῳ. Οἱ δὲ Θεσμοθέται τοὺς ἐνδειχθέντας εἰσαγόντων εἰς τὸ δεσμωτήριον κατὰ τὸν νόμον, ἢ μὴ ἀνιόντων εἰς Ἀρειονπάγον, ὡς καταλύοντες τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν νόμων. Πρὸ δὲ τῆς ἐκκλησίας ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων νομοθετεῖν ἐκτιθέτω πρόσθεν τῶν Ἐπωνύμων γράψας τοὺς νόμους, οὓς ἂν τιθῇ, ὅπως ἂν πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐκτεθέντων νόμων ψηφίσηται ὁ δῆμος περὶ τοῦ χρόνου τοῖς Νομοθέταις. Ὁ δὲ τιθεὶς τὸν καινὸν νόμον ἀναγράψας εἰς λεύκωμα ἐκτιθέτω πρόσθεν τῶν Ἐπωνύμων ὁσημέραι, ἕως ἂν ἐκκλησία γένηται. αἱρεῖσθαι δὲ καὶ τοὺς συναπολογησομένους τῶν δήμων τοῖς νόμοις, οἳ ἂν ἐν τοῖς Νομοθέταις λύωνται πέντε ἄνδρες ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων τῇ ἑνδεκάτῃ τοῦ Ἑκατομβαιῶνος μηνός.

magiſtratibus. Primumque ſciſcitor, an ſatis ſit legum de Senatu: deinde, an non ſit ſatis: atque ita deinceps de legibus, quæ Rempublicam ſpectant. Concio habetor ſecundum leges, quæ obtinent, ad recenſendas leges. Si quæ autem leges, quæ obtinent, improbantur, Prytanes, qui huic legum recenſioni præſunt, ultimam trium concionum habento de improbatis legibus. Proedris, quibus concioni huic præeſſe ſortito contingerit, omnino referunto; poſt relationem primam, quæ eſt de rebus ſacris, de Nomothetis, de quibus ſcilicet legibus ſententiam ſint laturi, & unde ſtips illis ſuppetet. Nomothetæ autem de iis ſunto, qui Heliaſticum jusjurandum jurarunt. Si vero Prytanes concionem non habeant, aut Proedri non referant, ſecundum has leges, Prytanum quiſque mille drachmis Minervæ ſacris, Proedrorum vero ſinguli quadraginta drachmis, Minervæ item ſacris, mulctantor. Eorum nomina apud Theſmothetas deferuntor, quemadmodum eorum, quia ærarii cum ſint, tamen magiſtratum gerunt. Si vero Theſmothetæ delatos in judicium non rapiant, ex hac lege, in Senatum Areopagiticum ne cooptantor, ut qui legum emendationem perverterint. Ante concionem quiſquis Athenienſium legem ferre voluerit, proponat ſcriptis ad Eponymorum ſtatuas leges, quas rogaturus eſt, ut pro numero propoſitarum legum populus decernat de tempore, quod Nomothetis erit præſcribendum. Qui vero novam legem fert, in album deſcribito, & proponito quotidie ad Eponymorum ſtatuas, donec concio habeatur. Eliguntor autem ex univerſo Athenienſium populo, die Hecatombæonis undecimo, viri quinque, qui patroni futuri ſint legum, quæ a Nomothetis abrogandæ erunt. Demoſthenes *Timocratea*. Vide *lib.* I. *cap.* XXV.

ΨΗΦΙΣΜΑ.

Ἔδοξε τῷ δήμῳ. Τισάμενος εἶπε. Πολιτεύεσθαι Ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια. Νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος, καὶ μέτροις, καὶ σταθμοῖς, χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ. Ὁπόσων δ' ἂν προσδέοι, οἱ δὲ ᾑρημένοι Νομοθέται ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἀναγραφόντων ἐν σανίσι, καὶ ἐκτιθέντων πρὸς τοὺς Ἐπωνύμους, σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ, καὶ παραδιδόντων ταῖς ἀρχαῖς ἐν τῷδε τῷ μηνί, τοὺς δὲ παραδιδομένους δοκιμασάτω πρότερον ἡ βουλὴ, καὶ οἱ Νομοθέται οἱ πεντακόσιοι, οὓς οἱ δημόται εἵλοντο, ἐπειδὴ ὀμωμόκασιν. ἐξεῖναι δὲ καὶ ἰδιώτῃ τῷ βουλομένῳ, εἰσιόντι εἰς τὴν βουλὴν βουλεύειν ὅ, τι ἂν ἀγαθὸν ἔχῃ περὶ τῶν νόμων. ἐπειδὰν δὲ τεθῶσιν οἱ νόμοι, ἐπιμελείσθω ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου τῶν νόμων, ὅπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς κειμένοις νόμοις χρῶνται. Τοὺς δὲ κυρουμένους τῶν νόμων ἀναγράφειν εἰς τὸν τοῖχον, ἵναπερ πρότερον ἀνεγράφησαν σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ.

Ἐὰν τὶς μὴ ἐπιτήδειον θῇ νόμον, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ.

Τὸν γράψαντα νόμον μετὰ ἐνιαυτὸν μὴ εἶναι ὑπεύθυνον τιμωρίᾳ, ὅμως δὲ ἐξεῖναι ποιεῖσθαι τὰς κατηγορίας.

Τῶν δὲ νόμων τῶν κειμένων μὴ ἐξεῖναι λῦσαι μηδένα, ἐὰν μὴ ἐν Νομοθέταις, τότε δ' ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ, τῶν Ἀθηναίων λύειν ἕτερόν τι τιθέντι ἀνθ' ὅτου ἂν λύῃ, διαχειροτονίαν δὲ ποιεῖν τοὺς Προέδρους περὶ τούτων τῶν νόμων, πρῶτον μὲν περὶ τοῦ κειμένου, εἰ δοκεῖ ἐπιτήδειος εἶναι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ἢ οὔ. Ὁπότερον δ' ἂν χειροτονήσωσιν οἱ Νομοθέται, τοῦτον κύριον εἶναι, ἐναντίον δὲ νόμον μὴ ἐξεῖναι τιθέναι τῶν νόμων τῶν κειμένων μηδενί. ἐὰν δὲ τὶς λύσας τινὰ τῶν νόμων τῶν κειμένων, ἕτερον ἀντιτιθῇ μὴ ἐπιτήδειον τῷ Ἀθηναίων δήμῳ, ἢ ἐναντίον τῶν κειμένων, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον, ὃς κεῖται, ἐὰν τὶς μὴ ἐπιτήδειον θῇ νόμον.

DECRETUM.

Populus ſcivit. Tiſamenus ſcripſit. Athenienſes Rempublicam ſecundum patria inſtituta gerunto. Legibus autem Solonis, & menſuris, & ponderibus utuntor, ut & Draconis ſanctionibus, quibus etiam olim uſi ſumus. Si quibus vero opus fuerit legibus, eas electi a Senatu Nomothetæ in tabella deſcribunto, & ad Eponymorum ſtatuas proponunto, ut a quovis legi poſſint: eodemque hoc menſe magiſtratibus in manus danto: datas prius Senatus Quingentorum, & Nomothetæ, quos populares elegerint, jurati approbanto. Cuivis privato Senatum adire liceto, & quod ſibi bonum videtur de illis legibus conſulere. Ubi latæ erunt leges, Senatus Areopagiticus provideto, ut magiſtratus latis legibus utantur. Latæ leges in pariete deſcribuntor, ubi prius ſunt deſcriptæ, ut a quovis legi poſſint. Lex lata poſt aſſertam a Thraſybulo libertatem. Andocides *de Myſteriis.*

Damnoſam legem ne rogato, qui ſecus faxit, dica ei ſcribitor. Demoſthenes *in Timocratem.* Vide *ibid.*

Qui legem tulit etiam elapſo a lege lata anno, accuſari jus eſto, indemnis tamen eſto.

Legum nullam antiquare liceto, niſi apud Nomothetas: apud illos cuivis Athenienſium, cui libuerit, antiquare liceto, ſi modo alteram legem rogarit vicem illius, quam eſſe cenſet antiquandam. Proedri autem, quid de his legibus fieri velint, jubeant, in ſuffragia mittunto. Et primum quidem de lege, quæ jam obtinet, an utilis videatur populo Athenienſium, necne: deinde de lege, quæ rogatur. Quarum autem legum alterutram ſciverint Nomothetæ, ea rata eſto. Legem vero contrariam alicui legum, quæ jam obtinent, rogare ne liceto. Si quis vero legem jam latam antiquans, alteram ejus vicem rogarit, quæ utilis non ſit Athenienſium populo, aut contraria ſit alicui earum, quæ jam obtinent, ei dicam ſcribito ſecundum legem, quæ lata eſt adverſus eum, qui damnoſam legem rogavit. Demoſthen. *ibid.* & *Leptin.*

Qui

Τὸν λέγοντά τινα νόμον, καὶ μὴ ἀντεισφέροντα, κολάζεσθαι.

Qui legem promulgat, nec rogat, in eum animadvertitor. Ulpian. *in Leptin.*

Τοὺς Θεσμοθέτας καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν διορθοῦν ἐν τῷ δημοσίῳ τοὺς νόμους, ἀκριβῶς ἐξετάσαντας, καὶ σκεψαμένους, εἴ τις ἀναγέγραπται νόμος ἐναντίος ἑτέρῳ νόμῳ, ἢ ἄκυρος ἐν τοῖς κυρίοις, ἢ εἴπου εἰσὶ νόμοι πλείους ἑνὸς ἀναγεγραμμένοι περὶ ἑκάστης πράξεως. Κᾂν τι τοιοῦτον εὑρίσκωσιν, ἀναγεγραφότας ἐν σανίσιν ἐκτιθέναι πρόσθεν τῶν Ἐπωνύμων. Τοὺς δὲ Πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν, ἐπιγράφοντας Νομοθέτας, τὸν δὲ Ἐπιστάτην τῶν Προέδρων διαχειροτονίαν διδόναι τῷ δήμῳ, καὶ τοὺς μὲν ἀναιρεῖν τῶν νόμων, τοὺς δὲ καταλιπεῖν.

Theſmothetæ quotannis in publico tabulario convenientes in leges inquirunto, & cum cura vidento, utrum lex alteri contraria obtineat, aut quæ rata non ſit, aut plures ſint ſcriptæ una eademque de re. Quod ſi quam hujuſmodi deprebenderint, deſcriptam in tabella ad Eponymorum ſtatuas proponunto. Prytanes concionem habento, & Nomothetas deſignanto, Proedrorum vero Epiſtates populum in ſuffragia mittito de legibus, quæ vel abrogandæ, vel ratæ habendæ ſunt. Æſchin. *in Cteſiphontem.*

* *Legem de privo bomine ne rogato, ſed de omnibus Athenienſibus, niſi id videatur ſex mille civibus ſuffragia clam ferentibus.* Andocides *de Myſteriis.* Æneas Gazæus in *Theophraſt.* Solonis lex.

Ei, qui in judicio commentitiam legem laudarit, capital eſto. Demoſtenes *Orat.* II. *in Ariſtogitonem.*

Legum ſua ab anno, quo Euclides Archon fuit, auctoritas eſto. Andocides *de Myſteriis.* Euclides Archon erat paulo poſt exactos triginta Tyrannos. Ea cauſa lex hæc lata eſt, ne propter ea quæ præceſſere, judicia redderentur ſecundum leges. Volebant cives veterum ἀμνηστίαν agere, ut inter ſe omnes conciliarentur, odiaque & metus deponerent.

Dixit Diocles, leges ante Euclidem libera Repub. eodemque Euclide Archonte latæ, ac in tabulas relatæ, ratæ ſunto. Quæ vero poſt Euclidis præturam ſcriptæ ſunt, & in poſterum ferentur, ratæ ſunto ab eo die, quo unaquæque earum lata eſt, præterquam ſi cui adſcriptum ſit tempus, a quo debet incipere. Iis vero, quæ jam obtinent, Scriba Senatus intra triginta dies inſcribito. In poſterum qui cunque Scriba erit, adſcribito ſtatim, legem ratam eſſe ab eo die, quo lata eſt. Demoſthenes *in Timocrat.* Solonis legibus, quæ ab ipſo centum in annos ſanciebantur, hac lege perpetua additur auctoritas.

* *Quatuor iſtæ leges à Pottero ſunt additæ.*

De Senatuſconſultis & Plebiſcitis.

TITULUS II.

α΄. Ἐπέτεια τὰ τῆς βουλῆς εἶναι ψηφίσματα.

1. *Senatuſconſulta in annum tantum jus faciunto.* Demoſthenes *in Ariſtocrat.* Vide *lib.* I. *cap.* XVIII.

β΄. Ἀπροβούλευτον ψήφισμα μὴ εἰσιέναι ἐν τῷ δήμῳ.

2. *Sine Senatus præjudicio populus nulla de re rogator.* Solonis lex, Plutarch. *Solone.* Vide *ibid.*

γ΄. Μὴ καθελεῖν τὸ πινάκιον, ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγχανεν.

3. *Tabulam, in qua inciſum eſt pſephiſma, ne revellito.* Plutarch. *Pericle.*

δ΄. Ψήφισμα δὲ μηδὲν μήτε βουλῆς,

4. *Nullius pſepbiſmatis major, quam Senatus,*

μήτε δήμου, μήτε νόμου, κυριότερον εἶναι.

ε'. Μηδένα ψευδῆ γράφειν ἐν τοῖς δημοσίοις ψηφίσμασι.

natus, aut populi, aut legum, auctoritas eſto. Demoſthenes *Timocratea.*

5. *In ſcribendis pſephiſmatis ab omni mendacio caveto.* Æſchines *in Cteſiphontem.*

De Civibus aboriginibus & adſcititiis.

TITULUS III.

α'. Τοῖς πολίταις τὰ ἴσα εἶναι.

β'. Τοὺς Εὐπατρίδας γινώσκειν τὰ θεῖα, καὶ παρέχειν Ἄρχοντας, καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι, καὶ ὁσίων καὶ ἱερῶν ἐξηγητάς.

γ'. Τοὺς Θέτας μὴ ἄρχειν οὐδεμίαν ἀρχήν.

δ'. Τοὺς Θέτας συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν.

ε'. Κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς Ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἱρεῖσθαι.

ϛ'. Πᾶσι τὰ ἴσα εἶναι.

ζ'. Μὴ γενέσθαι πολίτας, πλὴν τοὺς φεύγοντας ἀειφυγίᾳ τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίους Ἀθήναζε μετοικιζομένους ἐπὶ τέχνῃ.

η'. Τὸν φύσει δοῦλον γενόμενον μὴ μετέχειν τῆς πολιτείας.

θ'. Τοὺς ἐξ ἀλλοδαπῆς Ἀθήνησι κατοικεῖν ἐθέλοντας εἰς πολίτας ἐνταῦθα χρόνον ὀλίγον διατρίψαντας ἐγγράφεσθαι.

ι'. Μὴ ἐξεῖναι ποιήσασθαι Ἀθηναῖον, ὃν ἂν μὴ δι' ἀνδραγαθίαν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἄξιον ᾖ γενέσθαι πολίτην· ἐπεὶ ἐπειδὰν πεισθῇ ὁ δῆμος, καὶ δῷ τὴν δωρεὰν, μὴ κυρίαν γενέσθαι τὴν ποίησιν, ἐὰν μὴ τῇ ψήφῳ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν ὑπὲρ ἑξακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ψηφίσωνται κρύβδην ψηφιζόμενοι· τοὺς δὲ Πρυτάνεις τιθέναι τοὺς καδίσκους, καὶ τὴν ψῆφον διδόναι τῷ δήμῳ προσιόντι, πρὶν τοὺς ξένους εἰσιέναι, καὶ τὰ γέρα ἀναιρεῖν· ὅσους δὲ ὁ δῆμος ποιήσεται ὁ Ἀθηναίων πολίτας, μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς τῶν ἐννέα Ἀρχόντων γενέσθαι, μηδὲ ἱερωσύνης μηδεμιᾶς μετασχεῖν· τοῖς δ' ἐκ τούτων ἐξεῖναι, ἐὰν ὦσιν ἐκ γυναικὸς ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς κατὰ τὸν νόμον.

1. *Omnibus civibus jus idem eſto.* Theſei lex, e Plutarcho.

2. *Patricii ſacerdotia, atque magiſtratus obeunto. Legum, rerumque ſanctarum atque divinarum interpretes ſunto.* Theſei lex, e Plutarcho, Vide *lib.* 1. *cap.* III.

3. *Proletarii nullum magiſtratum gerunto.* Solonis lex, e Plutarcho. Vide *lib.* I. *cap.* IV.

4. *Proletarii in concione ſuffragia ſua ferunto, & inter judices leguntor.* Ejuſdem *ibid.*

5. *Ad Rempublicam quivis civis accedito, magiſtratuſque nullo diſcrimine ex omnibus Athenienſibus eliguntor.* Ariſtidis lex, e Plutarcho. Vide *ibid. cap.* XI.

6. *Omnes pari jure ſunto.* Theſei lex, e Plutarcho. Vide *lib.* 1. *cap.* III.

7. *Ii ſoli, qui perpetuum in exſilium patria pulſi ſunt, aut tota cum familia Athenas commigrarunt artis exercendæ cauſa, jure civitatis donantor.* Solonis lex, e Plutarcho. Vide *lib.* 1. *cap.* IX.

8. *Vernis jus civitatis ne danto.* Dio Chryſoſtomus *Orat.* XV.

9. *Advenæ, qui Athenas habitandi ergo commigrarunt, intra breve tempus in cives cooptantor.* Ariſtoph. Schol. *Ranis.* Vide *ibid*

10 *Athenienſium civitate nemo, niſi de ea bene meritus, donator. Donum populi ratum non eſto, niſi ſequenti concione plus quam ſex mille Athenienſes latis clanculum ſuffragiis id ſciverint. Prytanes cados deſtituunto, & accedenti populo calculos danto, antequam peregrini, de quibus agitur, ad populum accedant, & clypeos offerant. Adſcititii autem iſti cives ne Novemviratum ſortiuntor, aut Sacerdotium ullum. Id tamen jus eſto ejus liberis, matre cive, & ſecundum leges deſponſata, natis.* Lex lata poſt victum ad Platæas Mardonium. Demoſthen. *Orat. in Neæram.* Vide *ibid.*

11. Athe-

ια'. Ἐξεῖναι τῷ βȣλομένῳ Ἀθηναίων Παρανόμων γραφὴν κατὰ τȣ̃ δημοποιήτȣ γράφειν, ὡς ȣ̓κ ἄξιος ἐςὶ τῆς δωρεᾶς, ἀλλὰ παρὰ τȣ̀ς νόμȣς Ἀθηναῖος γέγονε.

11. *Athenienſium cuivis jus eſto adſcititium civem in jus vocare & accuſare, quod præter meritum legeſque jus civitatis conſecutus ſit*. Demoſthen. *ibid.* Vide. *ibid.*

ιβ'. Γενέσθαι ζήτησιν πάντων τῶν ἐγγεγραμμένων τοῖς ληξιαρχικοῖς γραμματείοις, εἴτε γνήσιοι πολῖται εἰσὶν, εἴτε μή· τȣ̀ς δὲ μὴ γεγονότας ἐξ ἀςȣ̃ καὶ ἐξ ἀςῆς ἐξαλείφεσθαι. διαψηφίζεσθαι δὲ περὶ πάντων τȣ̀ς δημότας, καὶ τȣ̀ς μὲν ἀποψηφισθέντας καὶ ἐμμείναντας τῇ ψήφῳ τῶν δημοτῶν, ἐξαληλίφθαι, καὶ εἶναι μετοίκȣς· τοὺς δὲ βȣλομένȣς, ἔφεσιν εἰς δικαςὰς δεδόσθαι, κἂν μὲν ἁλῶσι, ϗ παρὰ τῷ δικαςηρίῳ πεπρᾶσθαι, ἐὰν δὲ ἀποφύγωσιν, εἶναι πολίτας.

12. *Quæſtio de omnibus in civium albo inſcriptis habetor, utrum vere cives ſint, necne. Qui utroque parente cive nati non erunt, ex albo expunguntor. Populares de ſuis popularibus judicium ferunto. A popularibus damnati peregrinitatis, neque ad judices provocantes, expunguntor, & in cenſum inquilinorum referuntor. Provocatio a popularibus ad judices dator. Damnati a judicibus venduntor, ſi ſecundum illos pronunciarint, cives cenſentor*. Argument. Demoſthen. πρὸς Εὐβȣλίδην ἐφέσεως, *lata* Archia Prætore.

ιγ'. Ἐξεῖναι Ἀθηναίων τῷ βȣλομένῳ λαβόντι τὰ αὑτȣ̃ ἀπιέναι ὅπη ἂν βȣ́ληται.

13. *Athenienſium cuivis quocunque voluerit cum omnibus ſuis bonis commigrare liceto*. Plato *Critone*.

De liberis legitimis, nothis, adoptivis, & patria poteſtate.

TITULUS IV.

α'. Μόνȣς Ἀθηναίȣς εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεγονότας.

1. *Utroque parente cive Athenienſi nati ſoli cives ſunto*. Lex Periclis, e Plutarcho. Vid. *lib.* 1. *cap.* IX.

β'. Νόθον εἶναι τὸν μὴ ἐξ ἀςῆς γεγονότα.

2. *Qui matre cive natus non erit, nothus eſto*. Ariſtophontis Rhetoris lex. Caryſtio Ἱςορικῶν Ὑπομνημάτων *lib.* III.

γ'. Μηδὲ νόθῳ μηδὲ νόθῃ ἀγχιςείαν εἶναι μήθ' ἱερῶν μήθ' ὁσίων ἀπ' Εὐκλείδȣ ἄρχοντος.

3. *Notho, nothæve, cognationis jus nullum eſto, ne quidem in iis, quæ ſive ſacra, ſive publica, ſpectant. Secundum hanc legem Judicia redduntor ab Euclidis prætura*. Demoſthen. *ad Macartatum*.

δ'. Ὅταν τις ὢν ἄπαις, κύριος τȣ̃ ἑαυτȣ̃, ποιήσεται υἱὸν, ταῦτα κύρια εἶναι.

4. *Si quem orbus, rerum ſuarum dominus, adoptaverit, ea adoptio rata eſto*. Demoſthen. *ad Leocharem*.

ε'. Τὸν ζῶντα ποιεῖσθαι παῖδα.

5. *Vivus liberos adoptato*. Vivus pro ſano & ſapienti poni videtur. Libanius *Argumento Orat. Demoſthenis ad Leocharem*.

ϛ'. Τῷ ποιηθέντι ȣ̓κ ἐξεῖναι ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον.

6. *Adoptatus in familiam ſuam naturalem ne redito, niſi relicto in adoptiva familia filio legitimo*. Iſæus *de hæred. Philoctemonis*, & Harpocratio. Solonis lex. Vide *lib.* IV. *cap.* XV.

ζ'. Τȣ̀ς γονέας θέσθαι τȣ̃νομα ἐξαρχῆς, καὶ πάλιν ἐξαλεῖψαι, ἐὰν βȣ́λωνται.

7. *Patres liberis, quæcumque libuerit, nomina imponunto, aut etiam aliis mutanto*. Demoſthenes *Orat.* πρὸς Βοιωτὸν περὶ ὀνόματος. Vide *lib.* IV. *cap.* XIV.

η'. Ἐάν τέ τινα φύσει γεγονότα εἰσαγάγῃ τὶς, ἐάν τε ποιητὸν, ἐπιτιθέναι πί-

8. *Si quis aliquem in* Φρατόρων *album referat, ſive legitimum, ſive adoptivum, jure-*

στιν κατὰ τῶν ἱερῶν, ἢ μὲν ἐξ ἀστῆς εἰσάγειν καὶ γεγονότα ὀρθῶς, καὶ τὸν ὑπάρχοντα φύσει, καὶ τὸν ποιητόν.

θ′. Τὸ ἱερεῖον μὴ μεῖον εἰσάγειν ὡρισμένου σταθμοῦ· αἶγα μὲν πεντήκοντα μνῶν, δύο δὲ πρόβατα τετταράκοντα καὶ ὀκτὼ μνῶν.

Ο ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ ΟΡΚΟΣ.

Οὐ καταισχυνῶ τὰ ὅπλα τὰ ἱερά, οὐδ᾽ ἐγκαταλείψω τὸν πρωτοστάτην ὅτῳ ἂν στοιχήσω. Αμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὑπὲρ ὁσίων, καὶ μόνος, καὶ μετὰ πολλῶν, καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω, πλεύσω δὲ κατὰ γῆς, καὶ καταρώσω, ὁπόσην ἂν παραδέξωμαι, καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων ἐμφρόνως, καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἱδρυμένοις πείσομαι, καὶ οὓς τινὰς ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἱδρύσηται ὁμοφρόνως, καὶ ἄν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς, ἢ μὴ πείθηται οὐκ ἐπιτρέψω. Αμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων, καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσω, ἵστορες Θεοὶ, Αγραυλοὶ, Ενυάλιος, Αρης, Ζεὺς, Θηλὼ, Ηγεμόνη.

Υπερμαχεῖν ἄχρι θανάτου τῆς θρεψαμένης.

Οροις χρήσασθαι τῆς Αττικῆς, πυροῖς, κριθαῖς, ἀμπέλοις, ἐλαίαις.

Τοὺς γονέας κυρίους εἶναι ἀποκηρῦξαι.

Μὴ ἐξεῖναι θυγατέρας πωλεῖν, μήτ᾽ ἀδελφὰς, πλὴν ἂν μὴ λάβῃ παρθένον ἀνδρὶ συγγεγενημένην.

Τοὺς παῖδας διδάσκεσθαι πρῶτον νεῖν τε καὶ γράμματα· καὶ τοὺς μὲν ὑποδεέστερον πράττοντας, ἔπειτα περὶ τὰς γεωργίας καὶ τὰς ἐμπορίας καὶ τὴν τέχνην· τοὺς δὲ βίον ἱκανὸν κεκτημένους περί τε μουσικὴν, καὶ ἱππικὴν, καὶ τὰ γυμνάσια, καὶ τὰ κυνηγέσια, καὶ τὴν φιλοσοφίαν διατρίβειν.

Ο τοὺς γονέας τύπτων, ἢ μὴ τρέφων, ἢ μὴ παρέχων οἴκησιν καὶ τὰ ἐπιτήδεια, ἄτιμος ἔστω.

Εὰν δέ τις ἀπαχθῇ τῶν γονέων κακώσεως ἡλωκὼς εἰσιὼν ὅπῃ μὴ χρὴ, δησάν-

jurando caveto, eum, ſive legitimus ſit, ſive adoptivus, cive natum, & legitime adoptatum eſſe. Iſæus *de hæred. Apollodori.* Vide *lib.* I. *cap.* IX.

9 *Hoſtias immolanto intra legitimum pondus; capram quidem quinquaginta minarum pondo, duas vero oves pondo quadraginta octo minarum.*

JUSJURANDUM EPHEBORUM.

Non dehoneſtabo hæc ſacra arma: neque deſeram protoſtaten, quiſquis ille ſit, quem in verſu meo excipiam. Pro aris & focis dimicabo, ſive ſolus, ſive cum aliis multis. Patriam libens non relinquam in deteriore, ſed potius in meliore ſtatu. Navigabo ad terram, eamque colam, quantulacumque illa ſit, quæ habenda mihi tradetur. Obtemperabo iis, qui judicia reddent prudenter. Parebo legibus, quæ obtinent, cæteriſque omnibus, quas populus unanimi conſenſu feret. Quod ſi quis leges abrogare velit, populo non ſciſcente, minime feram. Vindicabo autem, ſive ſolus, ſive cum aliis omnibus. Patria ſacra colam, teſtes Dii ſunto, Agrauli, Enyalus, Mars, Jupiter, Nutritia Terra, Diana. Stobæus, Pollux, Plutarchus *Alcibiade*, & Ulpianus *in Demoſthen.* περὶ παραβρεσβείας.

Ad mortem uſque pro nutritia terra dimicabo.

Fines agri Attici ſtatuam, frumentum, hordeum, vites, oleas.

Parentibus liberos abdicare jus eſto. Demoſthen. *Orat. ad Bœotum.* Vide *lib.* IV. *cap.* XV.

Filiam at ſororem vendere nemini jus eſto, niſi in ea adhuc virgine mœchum deprehenderit. Solonis lex, e Plutarcho.

Pueri natare & literas primum docentor. Tenuiores deinde ruri opus facere, aut peregre ad mercatum ire, aut artem exercere: honeſtiores vero in muſicis, in re equeſtri, in gymnicis, ad venandum, in philoſophia inſtituuntor. Solonis lex.

Si quis parentes pulſaverit, aut non aluerit, aut tectum ad habitandum cæteraque neceſſaria non præbuerit, ignominioſus eſto. Solonis lex, e Diogene Laertio, & Æſchine *in Timarchum.* Vide *lib.* IV. *cap.* XV.

Si quis damnatus malæ parentum tractationis, & deprehendatur ingredi loca, quibus arce-

των αὐτὸν οἱ ἕνδεκα, καὶ εἰσαγόντων αὐτὸν εἰς τὴν Ἡλιαίαν, κατηγορείτω δὲ ὁ βουλόμενος οἷς ἔξεστιν. Ἐὰν δὲ ἁλῷ, τιμάτω ἡ Ἡλιαία ὅτι χρὴ παθεῖν αὐτὸν ἢ ἀποτίσαι. ἐὰν δὲ ἀργυρίου τιμηθῇ, δεδέσθω τέως ἐὰν ἐκτίσῃ.

Υἱῷ τρέφειν τὸν πατέρα μὴ διδαξάμενον τέχνην ἐπάναγκες μὴ εἶναι.

Μηδὲ τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν.

Ὑπὲρ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν πίστιν δοῦναι, ἐάν τις τεθνεῶτι ἐπικαλῶν δικάζηται τῷ κληρονόμῳ. τοὺς γονεῖς τιμᾶν.

Ἐάν τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτιθέναι, καὶ οὐκ ἐᾶν ἄρχειν τοῦτον.

Υἱῷ τὸν πατέρα ὑπὸ νόσων ἢ γήρως διατιθέμενον αἰσχρῶς ἐξεῖναι παρανοίας γράφεσθαι· παρανοίας δὲ ἑλόντι τὸν πατέρα ἐξεῖναι καὶ δῆσαι.

arcetur, undecim viri capitales eum vinciunto, & in judicium apud Heliæam rapiunto: quicumque voluerit, cui licet, accuſato. Heliæa ei convicto pœnam vel mulctam irrogato. Si mulcta irrogata fuerit, quouſque eam ſolverit, in vinculis eſto. Solonis lex, e Demoſthene *Orat. in Timocratem.* Vide *ibid.*

Filius, quem pater artem non docuerit, ad eum alendum ne cogitor. Solonis lex, e Plutarcho. Vide *ibid.*

Nothi patres alere ne coguntor. Solonis lex, e Plutarcho. Vide *ibid.*

Filius pro patre jusjurandum dato, ſi quis mortuum criminatus, cum hærede agat. Honorato parentes. Demoſthen. *ad Callippum.*

Si quis parentes non honorarit, dica illi ſcribitor neque magiſtratum gerito. Xenophon Ἀπομνημονευμάτων *lib.* II.

Filio jus eſto patri tanquam deſipienti ob morbum vel ſenectutem dicam ſcribere; deſipere convictum in vinculis habeto. Xenophon Ἀπομνημονευμάτων *lib.* I. Vide *lib.* IV. *cap.* XV.

De Inquilinis.

TITULUS V.

Τῶν μετοίκων ἕκαστον ἕνα τῶν ἀστῶν νέμειν προστάτην, καὶ δι' αὐτοῦ τό τε μετοίκιον τίθεσθαι κατ' ἔτος, καὶ τὰ ἄλλα διοικεῖσθαι.

Ἀπροστασίου δίκη.

Μὴ ἐξεῖναι διαμαρτυρεῖν τοῖς ξένοις ἐπὶ ταῖς γραφαῖς ταῖς τοῦ Ἀπροστασίου.

Τοὺς τῆς ξενίας γραφθέντας ἐν τῷ οἰκήματι πρὸ τῆς κρίσεως μένειν, καὶ μὴ ἐξεῖναι ἐγγυητὰς καταστῆσαι. κᾂν μὲν ἁλῶσι, καὶ παρὰ τῷ δικαστηρίῳ πεπρᾶσθαι.

Τοὺς ἀποφυγόντας ξενίας ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ πάλιν γράψασθαι δωροξενίας.

Inquilinorum ſinguli unum de civibus patronum eligunto: per illum quotannis tributum pendunto, cæteraque alia adminiſtranto. Vide *lib.* I. *cap.* X.

Actio propter non adoptatum patronum, aut *tributum non præſtitum.* Vide *ibid.*

Peregrinis teſtimonii dictio non eſto in actionibus Ἀπροστασίου *ad exceptionem.*

Peregrinitatis accuſati in vincula, antequam judicium reddatur, conjiciuntor. Fidejuſſores dare iis jus non eſto. Convicti apud judices venduntor. Demoſthen. *in Timocratem.* Vide *lib.* I. *cap.* IX.

Abſolutum judicio peregrinitatis jus eſto cuicumque libuerit accuſare corrupti muneribus judicii. Hyperides *in Ariſtagoram.* Vid. *ibid.*

De Servis & Liberis.

TITULUS VI.

Ἄν τις τύπτῃ τὸν ἀλλότριον δοῦλον, γραφὰς εἶναι αἰκίας κατὰ τοῦ τύπτοντος.

Μηδενὶ ἐξεῖναι Ἀθηναίων, μηδὲ τῶν οἰκούντων Ἀθήνησιν, ἐλεύθερον σῶμα

SI quis alienum ſervum pulſarit, adverſus eum lege injuriarum agito. Xenophon *de Athen. Repub.* Vide *lib.* I. *cap.* X.

Athenienſium civium, aut inquilinorum, nullus captivum, qui liber fuerit, in ſervi-

πριάσθαι ἐπὶ δουλείᾳ ἐκ τῶν ἁλισκομένων, ἄνευ τῆς τοῦ προτέρου δεσπότου γνώμης.

Ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ ἀφαιρεῖσθαι εἰς ἐλευθερίαν, καὶ κατεγγυῆσαι τὸν ἀγόμενον εἰς δουλείαν πρὸς τῷ Πολεμάρχῳ.

Ἐὰν μή τις δικαίως εἰς ἐλευθερίαν ἀφέλεσθαί τινα, τὸ ἥμισυ τοῦ τιμήματος ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ.

Τοῖς δούλοις ἐξεῖναι πρᾶσιν αἰτεῖσθαι, καὶ δεσπότην μεταβάλλειν ἐπιεικέστερον.

Τοῖς δούλοις ἐξεῖναι ἑαυτοὺς ἐλευθερῶσαι, ἀργύριον καταβαλλόντας τῷ δεσπότῃ.

Μὴ οἰκέτην ἀπελευθεροῦν ἐν τῷ θεάτρῳ, ἢ ἄτιμον εἶναι τὸν Κήρυκα.

Τοὺς ἀπελευθερωθέντας μὴ ἀφίστασθαί τι ἀπὸ τῶν ἀπελευθερωσάντων, μήτε ἕτερον ἐπιγράφεσθαι προστάτην, καὶ ἃ κελεύουσιν οἱ νόμοι ποιεῖν.

Ἀποστασίου γραφὰς εἶναι κατὰ τῶν ἀπελευθερωθέντων τοῖς ἀπελευθερώσασιν, ἐὰν ἀφιστῶνταί τι ἀπ' αὐτῶν, ἢ ἕτερον ἐπιγράφωνται προστάτην, καὶ ἃ κελεύουσιν οἱ νόμοι, μὴ ποιῶσι· καὶ τοὺς μὲν ἁλόντας δούλους εἶναι. τοὺς δὲ νικήσαντας, τελέως ἤδη ἐλευθέρους.

Ἐξεῖναι ἐπὶ ταῖς γραφαῖς ταῖς τοῦ Ἀποστασίου διαμαρτυρεῖν τῷ βουλομένῳ ὁμοίως τῶν ξένων καὶ τῶν ἐπιχωρίων.

Τοῦ λυσαμένου ἐκ τῶν πολεμίων εἶναι τὸν λυθέντα, εἰ μὴ ἀποδιδῷ λύτρα.

Μὴ ἐξεῖναι ἀργὸν τρέφειν οἰκέτην.

tutem vendito, abſque prioris domini conſenſu. Lycurgi Oratoris lex, e Plutarcho.

Cuivis jus eſto alium liberali aſſerere cauſa manu, ſeque pro illo fidejuſſorem dare apud Polemarchum. Æſchines *in Timarchum*.

Si quis per injuriam alterius ſervum liberali cauſa manu aſſeruerit, ærario ſemiſſem æſtimationis pendito. Argument. Demoſthen. *in Theocrinem*.

Servis jus eſto dominos iniquos adigere, ut ſe vendant humanioribus. Plutarch. *de ſuperſtitione*.

Servis jus eſto libertatem conſequi, numerata domino pecunia pro capite. Dion. Chryſoſt. *Orat.* XV.

Servos liberos in theatro ne renunciato: Præco, qui renunciarit, ignominioſus eſto. Æſchines *in Cteſiphontem*.

Liberti eos, a quibus manumiſſi ſunt, colunto: neminem alium patronum adoptanto: eaque, quæ legibus imperantur, iis præſtanto. E Grammaticis colligitur hæc lex.

Actio Ἀποστασίου *patronis eſto adverſus libertos, qui patronos non coluerint, aut alios adoptaverint, eaque, quæ legibus imperantur, non præſtiterint: convicti liberti in ſervitutem revocantor: ſi ſecundum libertos pronunciatum fuerit, perfecte liberi ſunto*. E Grammaticis.

Cui libuerit, ſive peregrino, ſive civi teſtimonii dictio eſto in actionibus Ἀποστασίου *ad exceptionem*. Ex Hyperide apud Harpocrat.

Redemptus ex hoſtibus illius eſto, qui redemit, niſi redimias ipſe perſolverit. Demoſthenes *ad Nicoſtratum*.

Servum otioſum ne alito. Ulpian. *in Midianam*.

LIBER TERTIUS.

De Senatu Quingentorum & Concione.

TITULUS I.

Δὶς οὐκ ἐξεῖναι γενέσθαι τὸν αὐτὸν Ἐπιστάτην.

Ο ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΟΡΚΟΣ.

Τὰ βέλτιστα βουλεύειν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων.

Nemini bis eſſe Epiſtatæ liceto. Pollux *lib.* VIII. *cap.* IX. Vide *lib.* I. *cap.* XVIII.

JUSJURANDUM SENATUS.

Optima quæque conſulam Athenienſi populo. Juramenti primum caput e Demoſthene *adverſus Neæram*. Secundum e Xenophontis Ἀπομνημονευμάτων *lib.* I. Tertium e Demoſthenis *Timocratea*. Quartum e Philochoro. Quintum ex Andocide *de Myſteriis*.

Secun-

Κατὰ τοὺς νόμους βουλεύσειν.

Οὐδὲ δήσω Ἀθηναίων οὐδένα, ὃς ἂν ἐγγυητὰς τρεῖς καθίςῃ τὸ αὐτὸ τέλος τελοῦντας, πλὴν ἐάν τις ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως, ἢ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνιὼν ἁλῷ, ἢ τέλος πριάμενος, ἢ ἐγγυησάμενος, ἢ ἐκλέγων, μὴ καταβάλῃ.

Καθεδεῖσθαι ἐν τῷ γράμματι, ᾧ λάχωσι.

Καὶ οὐ δέξομαι ἔνδειξιν οὐδὲ ἀπαγωγὴν ἕνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων πλὴν τῶν φευγόντων.

Φῶκος εἶπεν. Ὅπως ἂν ἡ βουλὴ ἄγῃ τὰ Ἀπατούρεια μετὰ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων κατὰ τὰ πάτρια. Ἐψηφίσθαι τῇ βουλῇ ἀφεῖσθαι τοὺς βουλευτὰς τὰς ἡμέρας, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι βουλαὶ διαφίενται ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἧς οἱ Προτένθαι ἄγουσι πέντε ἡμέρας.

Τὸν κήρυκα εὔξασθαι μετ' εὐφημίας πολλῆς, καὶ ὅπως τὸ βουλεύεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων παραδιδόναι.

Τὸν κήρυκα τοῖς θεοῖς εὔχεσθαι, εἴ τις δῶρα λαμβάνων μετὰ ταῦτα λέγῃ, καὶ γινώσκῃ περὶ τῶν πραγμάτων, ἐξώλη ποιεῖν αὐτὸν, καὶ γένος, καὶ οἰκίαν.

Πρῶτον μὲν τὸν πρεσβύτατον τῶν Ἀθηναίων σωφρόνως ἐπὶ τὸ βῆμα παρελθόντα τὰ βέλτιςα τῇ πόλει συμβουλεύειν. δεύτερον δ' ἤδη καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν τὸν βουλόμενον καθ' ἡλικίαν.

ΚΗΡΥΓΜΑ.

Τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων.

Λέγειν τῶν ἄλλων Ἀθηναίων τὸν βουλόμενον, οἷς ἔξεςι.

Καθ' ἑκάςην ἐκκλησίαν ἀποκληροῦν φυλὴν ἐπὶ τὸ βῆμα, ἥτις προεδρεύσει, καὶ καθῆσθαι τοὺς φυλέτας βοηθοῦντας τοῖς νόμοις καὶ τῇ δημοκρατίᾳ.

Τοὺς Πρυτάνεις μὴ ἀναψηφίσαι.

Οὐκ ἐξεῖναι τῇ βουλῇ Ἀθηναίων δῆσαι οὐδένα, ὃς ἂν ἐγγυητὰς τρεῖς καθίςῃ τὸ αὐτὸ τέλος τελοῦντας, πλὴν ἐάν τις ἐπὶ προ-

Secundum leges conſulam.

Neminem vinciam, qui vades dederit tres ejuſdem cenſus, niſi quis ad urbem prodendam, aut popularem ſtatum evertendum conſpirarit; aut emtor vectigalium, aut ſponſor, aut coactor, pecuniam non numerarit.

Aſſidebo eo ordine, quem litteræ ſors attribuerit.

Neminem, niſi exſulum, deferri ducive ſinam, præteritorum cauſa.

Phocus dixit: ſenatus Apaturiorum feſtum agitet cum aliis Athenienſibus ſecundum inſtituta patria. Senatores ferientur tot diebus, per quot reliquæ curiæ vacant, quinque nempe diebus ab eo, quem Protenthæ celebrant. Ex Athenæo. Vide feſta in Ἀπατούρια.

Præco omnia fauſta apprecator, & in medium conſulere jubeto. Dinarchus *in Ariſtogitonem.* Vide *lib.* I. *cap.* XVII.

Præco diris devoveto, ſi quis muneribus acceptis pro concione verba faciat, & ad Rempublicam accedat, ut hunc Dii cum gente & familia male perdant. Ibid.

Primi Athenienſium ſeniores, decenter ſuggeſto adſcenſo, optima quæque populo Athenienſium conſulunto. Deinde & aliis ordine, quibus libuerit, pro ætatis ratione. Solonis lex. Æſchines *in Cteſiphontem.*

PRÆCONIUM.

Quis major quinquagenario orationem ad populum habere vult? Æſchines *in Cteſiphontem.*

Quis aliorum Athenienſium, quibus licet, orationem habere vult.

Singulis concionibus ſortito ducitor tribus, quæ præſideat circa ſuggeſtum, & leges atque Rempublicam tueatur. Æſchines *in Timarchum.*

Prytanes populum iterum de eadem re in ſuffragium ne mittunto. Niciæ Orat. apud Thucyd. *lib.* VI.

Senatui Athenienſium civem vincire jus non eſto, ſi vades dederit tres ejuſdem cenſus: niſi quis ad urbem prodendam, aut popula-

rem

δοσίᾳ τῆς πόλεως, ἢ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνιὼν ἁλῷ, ἢ τέλος πριάμενος, ἢ ἐγγυησάμενος, ἢ ἐκλέγων, μὴ καταβάλῃ.

rem ſtatum evertendum conſpirarit: aut emtor vectigalium, aut ſponſor, aut coactor, pecuniam non numerarit, Demoſthenes *Timocrat.* Vide *lib.* I. *cap.* XVIII.

Τὴν βουλὴν κυρίαν εἶναι ζημιοῦν πεντακοσίαις.

Senatui jus eſto mulctare drachmis quingentis. Demoſthen. *in Everg.* & *Mneſibul.* Vide *ibid.*

Τὴν βουλὴν τῶν Πεντακοσίων ποιεῖσθαι τριήρεις καινάς.

Senatus Quingentorum naves novas ædificato. Demoſthenes *Androtiana*, & in *ejus Argumento* Libanius, *ibidem*que Ulpianus.

Τὴν βουλὴν τὴν ποιήσασαν τὰς τριήρεις αἰτεῖν τὴν δωρεάν. τὴν μὴ ποιήσασαν τὰς τριήρεις μὴ αἰτεῖν δωρεάν.

Senatus, qui naves ædificavit, munus petito: ſi ſecus fecerit, munus ne petito. Iidem *ibid.*

Τὴν βουλὴν τοὺς Πεντακοσίους ὑπεύθυνον εἶναι.

Quingentorum Senatus reddundis rationibus obnoxius eſto. Æſchines *in Cteſiphontem.*

Ἐὰν ἀξίως ἡ βουλὴ δοκῇ βουλεῦσαι δωρεᾶς, διδόναι τὸν δῆμον τὴν δωρεὰν αὐτῇ.

Si bene Rempublicam geſſerit Senatus, meritum illi populus muneris bonorem habeto. Demoſthen. Ulpianuſque *Androtiana.*

De Magiſtratibus.

TITULUS II.

Τοὺς εὐπόρους τὰς ἀρχὰς ἁπάσας ἄρχειν.

Ii ſoli, quibus cenſus eſt, magiſtratus gerunto. Solonis lex, e Plutarcho. Vide *lib.* I. *cap.* XI.

Κυάμοις τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι.

Fabis magiſtratus ſortiuntor. Lucianus.

Ἐπὶ τῷ δυοῖν πινακίοιν τὸν ἕνα κληροῦσθαι, θάνατος ζημία.

Si quis duabus tabellis magiſtratum ſit ſortitus, capital eſto. Demoſthen. πρὸς Βοιωτὸν περὶ ὀνόματος.

Τὸν δῆμον Ἀρχόντων καταστάσεως κύριον εἶναι.

Populus magiſtratus creato.

Δὶς μὴ ἀρχὴν τὴν αὐτὴν ἄρχειν τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ. μηδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ.

Idem eumdem magiſtratum eodem anno bis ne gerito. Neque item duos magiſtratus eodem anno. Ulpianus *in Demoſthenis Timocrateam.*

Τὰς χειροτονητὰς ἀρχὰς ἁπάσας, καὶ τοὺς ἐπιστάτας τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πάντας ὅσοι διαχειρίζουσί τι τῶν τῆς πόλεως, πλέον ἢ τριάκονθ' ἡμέρας, καὶ ὅσοι λαμβάνουσιν ἡγεμονίας δικαστηρίων ἄρχειν δοκιμασθέντας ἐν τῷ δικαστηρίῳ, καὶ λόγον, καὶ εὐθύνας ἐγγράφειν πρὸς τὸν γραμματέα καὶ τοὺς λογιστάς, καθάπερ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς.

Electi magiſtratus omnes, quotquot ſunt, & præfecti publicorum operum, & omnes, qui Rempublicam gerunt, ultra dies triginta, quique judiciis præſunt, a judicibus approbantor: & probati magiſtratum gerunto: magiſtratu abdicato, ejus geſti apud ſcribam & logiſtas rationes referunto, quemadmodum & alii magiſtratus. Æſchines *in Cteſiphontem.*

Ἐγγράφειν, ὅτι ἔλαβον τοῦτο τῶν τῆς πόλεως, τοῦτο ἀνήλωσα· ἢ ὅτι ἔλαβον οὐδὲν τῶν τῆς πόλεως, οὔτ' ἀνήλωσα.

Rationes ita referuntor: hoc de publico accepi, hoc expendi: vel nihil de publico accepi, nihil expendi. Idem *ibid.*

Τὸν ὑπεύθυνον τὴν οὐσίαν μὴ καθιεροῦν, μηδὲ ἀνάθημα ἀναθεῖναι, μηδὲ ἐκποίητον γενέσθαι, μηδὲ διαθέσθαι τὰ ἑαυτοῦ.

Magiſtratus referendis rationibus obnoxius de ſuis bonis nihil quidquam diis conſecrato, aut appendito. Neque adoptator, neque teſtamentum facito. Idem *ibid.*

Ma-

Αρχὴν ὑπεύθυνον μὴ ἀποδημεῖν.

Magiſtratus, priuſquam rationes retulerit, corona ne donator. Idem *ibid.*

Εάν τις ὀφείλων ἄρχῃ τῷ δημοσίῳ, θάνατον ζημίαν εἶναι.

Si quis ærarius magiſtratum gerat, capital eſto. Demoſthenes *Leptinea.*

Εἴ τις ἐπιχειροίη τυραννεῖν, θάνατον ζημίαν εἶναι.

Si quis tyrannidem affectarit, capital eſto. Plutarchus *Solone.*

Ος ἂν ἄρξῃ ἐν τῇ πόλει τῆς δημοκρατίας καταλυθείσης, νηποινὶ τεθνάναι. καὶ τὸν ἀποκτείναντα ὅσιον εἶναι, καὶ τὰ χρήματα ἔχειν τοῦ ἀποθανόντος.

Qui magiſtratum geſſerit everſo Reipublicæ ſtatu, eum impune occidito: qui occiderit, purus a cæde eſto, ejuſque bona illi cedunto. Andocides *de Myſteriis.*

ΨΗΦΙΣΜΑ.

Εδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, Αἴαντις ἐπρυτάνευσε, Κλεογένης ἐγραμμάτευε, Βοηθὸς ἐπεστάτει, τὰ δὲ Δημόφαντος συνέγραψεν· ἄρχει χρόνος τοῦδε τοῦ ψηφίσματος· ἡ βουλὴ οἱ πεντακόσιοι λαχότες τῷ κυάμῳ, ὅτε Κλεογένης πρῶτον ἐγραμμάτευεν, ἐάν τις δημοκρατίαν καταλύῃ τὴν Αθήνησιν, ἢ ἀρχήν τινα ἄρξῃ καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας, πολέμιος ἔστω Αθηναίων, καὶ νηποινὶ τεθνάτω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω, καὶ τῆς Θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον. ὁ δὲ ἀποκτείνας τὸν ταῦτα ποιήσαντα, καὶ ὁ συμβουλεύσας, ὅσιος ἔστω καὶ εὐαγής, ὀμόσαι Αθηναίους ἅπαντας καθ' ἱερῶν τελείων, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ δήμους, ἀποκτείνειν τὸν ταῦτα ποιήσαντα.

PSEPHISMA.

Placuit Senatui, populoque Athenienſium: Ajantis tribus imperabat, Cleogenes erat ſcriba: Boethus præerat: Demophantus pſephiſma ſcripſit. Incipit tempus hujus pſephiſmatis, ex quo Quingentorum Senatu ſorte capto, Cleogenes primum ſcriba erat. Si quis Athenienſium Remp. evertat, aut ea everſa magiſtratum gerat, Athenienſium hoſtis eſto, impuneque occiditor, bona ejus publicantor, ſubducta eorum parte decima Minervæ ſacra. Is, qui occiderit, aut occidendi conſilium dederit, purus a cæde eſto: Athenienſes omnes in ſua quiſque tribu & populo, inter ſacra jurant ſe occiſuros, qui hæc patrare ſuſtineat. Andocides *ibid.*

ΟΡΚΟΣ.

Κτενῶ τῇ ἐμαυτοῦ χειρὶ, ἂν δυνατὸς ὦ, ὃς ἂν καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν τὴν Αθήνησι, καὶ ἐάν τις ἄρξῃ τὴν ἀρχὴν καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας τὸ λοιπόν· καὶ ἐάν τις τυραννεῖν ἐπαναστῇ, ἢ τὸν τύραννον συγκαταστήσῃ· καὶ ἐάν τις ἄλλος ἀποκτείνῃ, ὅσιον αὐτὸν νομιῶ εἶναι, καὶ πρὸς Θεῶν καὶ Δαιμόνων, ὡς πολέμιον κτείναντα τῶν Αθηναίων· καὶ τὰ κτήματα τοῦ ἀποθανόντος πάντα ἀποδόμενος ἀποδώσω τὰ ἡμίσια τῷ ἀποκτείναντι, καὶ λόγῳ καὶ ψήφῳ, καὶ οὐκ ἀποστερήσω οὐδέν· ἐὰν δέ τις κτείνων τινὰ τούτων ἀποθάνῃ ἢ ἐπιχειρῶν, εὖ ποιήσω αὐτόν τε, καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνου, καθάπερ Αρμόδιόν τε καὶ Αριστογείτονα, καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν.

JUSJURANDUM.

Occidam mea ipſius manu, ſi poſſim, eum, qui everterit Remp. Athenienſium, aut ea everſa magriſtratum geſſerit in poſterum: & ſi quis tyrannidem invadat ipſe, aut alteri adſtruat, eumque quis alius occiderit, is mihi purus erit a cæde apud Deos & Dæmonas, ut qui populi Athenienſium hoſtem occiderit: bonaque occiſi reſtituam, ita ut ſemiſſis eorum cedat illi, qui occidit, me auctore & ſuffragante, neque quidquam ſubducam: ſi quis autem, dum occidit, aut aggreditur illos, pereat, honores ei tribuam, quales Harmodio & Ariſtogitoni, eorumque poſteris. Lycurgus *in Leocratem.*

Quæ-

Ὁπόσοι δὲ ὅρκοι ὀμώσονται Ἀθήνησιν, ἢ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἢ ἄλλοθί που, ἐναντίοι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, λύω καὶ ἀφίημι.

Τὰς ἐκ τοῦ δήμου χειροτονίας ἐν τῇ βουλῇ μὴ ἐξόμνυσθαι.

Ἐάν τις ἀρχὴν ἐν συνεδρίῳ λοιδορῇ, ζημιοῦσθαι.

ΑΝΑΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ ΑΡΧΟΝΤΩΝ.

Εἰ Ἀθηναῖοι εἰσὶν ἑκατέρωθεν ἐκ τριγονίας, καὶ τῶν δήμων πόθεν· καὶ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῖς Πατρῷος, καὶ Ζεὺς Ἑρκεῖος.

Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοὶ πατήρ; ἐμοί; ὁ δεῖνα. Οἰκεῖοι τινὲς εἶναι μαρτυροῦσιν αὐτῷ; πάνυ γε· πρῶτον μέν γε οἱ δεῖνα ἀνεψιοί· εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς· εἶτα ὁ δεῖνα, οἷς ἠρία ταῦτα· εἶτα Ἀπόλλωνος Πατρῴου καὶ Διὸς Ἑρκείου γεννῆται· εἶτα φράτορες· εἶτα οἱ δημόται, πολλάκις αὐτὸν δεδοκιμάσθαι καὶ ἀρχὰς ἄρξαι, καὶ αὐτοῦ διεψηφισμένοι φαίνονται.

Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοὶ μήτηρ; ἐμοί; ἡ δεῖνα. οἰκεῖοι τίνες μαρτυροῦσιν αὐτῇ; πάνυ γε· πρῶτον μέν γε οἱ δεῖνα ἀνεψιοί· εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς· εἶτα οἱ φράτορες τῶν οἰκείων αὐτῆς καὶ δημόται.

Εἰ τοὺς γονέας εὖ ποιοῦσι.

Εἰ ἐστρατεύοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Εἰ τὸ τίμημά ἐστιν αὐτοῖς.

Εἰ ἀφελεῖς.

ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ ΑΡΧΟΝΤΩΝ.

Συμφυλάξειν τοὺς νόμους, ἢ χρυσοῦν ἀνδριάντα ἀποτίσαι ἰσομέτρητον.

Τῷ Ἄρχοντι, ἂν μεθύων ληφθῇ, θάνατος ἔστω ἡ ζημία.

Ἐὰν Θεσμοθέτην, ἢ Ἄρχοντα ἐστεφανωμένον, ἢ τινα τούτων, οἷς ἂν ἡ πόλις τινὰ ἄδειαν, ἢ στεφανοφορίαν, ἢ τινὰ τιμὴν δῷ, ὑβρίζῃ τις, ἢ πατάξῃ, ἢ κακῶς εἴπῃ, ἄτιμος ἔστω καθάπαξ.

Quæcumque autem juramenta concipientur Athenis, aut in caſtris, aut ubicumque ſit, contraria Athenienſium populo, irrita habeo & remitto.

Munus a populo mandatum apud Senatum ne ejurato. Æſchines *de falſa Legat.*

Si quis magiſtratui forum agenti maledixerit, mulcta ei irrogator. Lyſias *pro Milite.*

EXAMEN NOVEMVIRORUM.

AN ab abavis utrinque cives eſſent Athenienſes, & ex quo populo: an illis eſſet Apollo Patrius, & Jupiter Herceus, necne. Pollux *lib.* VIII. *cap.* IX. Vide *lib.* I. *cap.* XII.

Heus tu, quis tibi pater eſt? Mihine? Ille. Quinam de cognatione teſtimonium illi dicunt? Multi; primum quidem hi patrueles: deinde hi patruelium filii: deinde hi, quibus ſepulchri jus cum illo commune eſt: deinde Apollinis Patrii & Jovis Hercei cognati: deinde phratores: deinde populares, qui illi ſæpius ſuis ſuffragiis magiſtratus commiſerunt, atque approbarunt.

Heus tu, quæ tibi mater eſt? Mihine? Hæc. Quinam de cognatione teſtimonium illi dicunt? Multi: primum quidem hi patrueles: deinde hi patruelum filii: deinde phratores & populares cognatorum ejus.

An parentes honorarint, necne?
An pro patria militarint, necne?

An cenſus ſit illis, necne?
An integri corporis eſſent, necne?

JUSJURANDUM NOVEMVIRORUM.

Leges obſervabo, ſi ſecus fecero, auream ſtatuam meam æqui ponderis pendam. Pollux *lib.* VIII. *cap.* X. Plutarch. in *Solone*, &c.

Si Archon vino madere deprehenſus fuerit, capital eſto. Laertius *Solone.*

Si quis Theſmothetam, aut Archontem coronatum, aliquem eorum, quibus civitas, aut immunitatem aliquam, aut coronam ferre, aut honorem aliquem conceſſit, contumelia affecerit, aut pulſaverit, aut maledixerit, ignominioſus eſto. Demoſthenes *Midiana.*

* *Regis*

* *Regis uxor civis eſt, virgoque, ei nubito.* Lex hæc in columna lapidea juxta Bacchi aram ἐν λίμναις ſcripta, eaque cautum, ne quid in ſacris præter ritus patrios fieret. Demoſthenes *in Neæram.*

Τὴν ἐν Αρείῳ πάγῳ βουλὴν εἶναι ἐκ τῶν κατ᾽ ἐνιαυτὸν Αρχόντων.

In Senatum Areopagiticum Novemviri cooptantor. Plutarchus *Solone*, Libanius *Argumento Androtianæ.* Vide *lib.* I. *cap.* XIX.

Τὴν ἐν Αρείῳ πάγῳ βουλὴν εἶναι ἐπίσκοπον πάντων, καὶ φύλακα τῶν νόμων.

Senatus Areopagi Rempubl. conſilio ſuo cogito, legeſque ſervato. Plutarchus *Solone.*

Μηδένα ποιεῖν κωμῳδίας Αρειοπαγίτην.

Nullus Areopagitarum comœdiam ſcribito. Plutarchus *de gloria Athenienſium.*

Τὴν βουλὴν τὴν ἐν Αρείῳ πάγῳ ἐγγράφειν πρὸς τοὺς λογιστὰς λόγον καὶ εὐθύνας διδόναι.

Senatus Areopagiticus apud logiſtas rationes ſuas referto. Æſchines *in Cteſiphontem.*

Τὸν στρατηγὸν παιδοποιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ γὴν ἐντὸς ὅρων κεκτῆσθαι.

Strategus liberos ſuſcipito e legitimis nuptiis: agrumque intra fines Atticæ poſſideto. Dinarchus *in Demoſthen.* Vide *lib.* III. *cap.* V.

ΟΡΚΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ.

JUSJURANDUM STRATEGORUM.

Δὶς ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐμβάλλειν.

Bis quotannis in agrum Megarenſem irrumpam. Plutarchus *Pericle.*

Τοὺς στρατηγοὺς δεινὰ ποιοῦντας, καὶ κατάγοντας τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων, εἰσαγγέλλειν.

Adverſus ſtrategos vexantes ſocios, aut eorum naves intercipientes, publica inſtituuntor judicia. Demoſthenes περὶ τῶν ἐν Χεῤῥονήσῳ.

Μὴ ἐξεῖναι χειροτονηθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου πλέον, ἢ ἅπαξ συνδικῆσαι.

Nemo, pluſquam ſemel, ſyndicus a populo creator. Demoſthen. *in Leptinem.* Vide *lib.* I. *cap.* XV.

Αν τις ἀστυνομήσῃ δίς.

Si quis ſemel atque iterum aſtynomus fuerit. Demoſthen. *Proœm.* LXIV. Vide *ibid.* Illa verba pars ſunt iſtius legis, quæ prohibuit aſtynomos bis fieri.

Γνώμῃ τοῦ δήμου χειροτονεῖσθαι τὸν ταμίαν.

E populi ſententia quæſtores creantor. Ulpianus *ad Androtionem.*

Μὴ πλείω πέντε ἐτῶν διεπεῖν τὸν χειροτονηθέντα ἐπὶ τὰ δημόσια χρήματα.

Quæſtor ultra quinquennium non eſto. Plutarchus *Lycurgo Oratore.*

Νόμος περὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν κεχειροτονημένων.

Lex de quæſtoribus theoricæ pecuniæ.

Ο ἡγεμόνος νόμος περὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν κεχειροτονημένων.

Lex hegemonis de quæſtoribus theoricæ pecuniæ.

Εάν τις, οὔτε βουλῆς, οὔτε δήμου, χειροτονήσαντος αὐτὸν, ᾤχετο πρεσβεύων, θάνατος ἡ ζημία ἔσω.

Si quis, neque a Senatu, neque a populo creatus, aliquo legatus eat, capital eſto. Demoſthenes *de falſa Legat.*

Υπογραμματεῦσαι οὐκ ἔξεστι δὶς τὸν αὐτὸν τῇ ἀρχῇ τῇ αὐτῇ.

Semel tantum ſub eodem magiſtratu ſcriba eſto. Lyſias *in Nicomachum.* Vide *lib.* I. *cap.* XV.

* *Hæc lex a Pottero addita.*

De Oratoribus.

TITULUS III.

Μὴ εἰσελθεῖν τινα εἰπεῖν μήπω τριάκοντα ἔτη γεγονέτα.

NE quis annis trigInta minor in Senatu, aut populo, orato. Vide *lib.* I. *cap.* XV. Hæc de pubiicis Oratoribus intelligi ſolent, cum iis quæ ſequuntur.

ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΡΗΤΟΡΩΝ.

Αν τὶς λέγῃ ἐν τῷ δήμῳ, τὸν πατέρα τύπτων, ἢ τὴν μητέρα, ἢ μὴ τρέφων, ἢ μὴ παρέχων οἴκησιν.

Εἰ τὰς στρατείας μὴ ἐστρατευμένος, ὅσοι ἂν αὐτῷ προσαχθῶσιν, ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκώς.

Εἰ πεπορνευμένος, ἢ ἡταιρηκώς.

Εἰ ὁ τὰ πατρῷα καταδηδοκὼς, ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται.

Εὰν δέ τις παρὰ ταῦτα λέγῃ, δοκιμασίαν μὲν ἐπαγγειλάτω Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος οἷς ἔξεστιν· τοὺς δὲ δικαστὰς περὶ τούτων ἐν τῷ δικαστηρίῳ διαγινώσκειν.

Τὸν ῥήτορα παιδοποιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ γῆν ἐντὸς ὅρων κεκτῆσθαι.

Τῶν ῥητόρων ἐὰν τὶς λέγῃ ἐν βουλῇ ἢ ἐν δήμῳ περὶ τῶν εἰσφερομένων, ἢ μὴ χωρὶς περὶ ἑκάστου, ἢ δὶς περὶ τοῦ αὐτοῦ ὁ αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς, ὅτι ἢ λοιδορεῖται, ἢ κακῶς ἀγορεύει τινὰ, ἢ ὑποκρούει, ἢ χρηματιζόντων μεταξὺ ἀνηκέστως λέγῃ περὶ τῶν μὴ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἢ παρακελεύηται, ἢ ἕλκῃ τὸν Ἐπιστάτην ἀφειμένης τῆς ἐκκλησίας ἢ τῆς βουλῆς, κυριευέτωσαν οἱ Πρόεδροι μέχρι πεντήκοντα δραχμῶν, εἶθ' ἕκαστον ἀδίκημα ἐπιγράφειν τοῖς πράκτορσιν. Εὰν δὲ πλέονος ἄξιός ἐστι ζημίας ἐπιβάλλοντος μέχρι πεντήκοντα δραχμῶν εἰσφερέτωσαν εἰς τὴν βουλὴν, ἢ εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ὅταν διεξίωσι κλήσεις κρινάτωσαν. καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ αὐτοῦ κρύβδην ψηφιζόντων τῶν βουλευτῶν, ἐγγραψάτωσαν οἱ Πρόεδροι τοῖς πράκτορσι τῶν παρανόμων.

DE ORATORUM VITA QUÆSTIO.

SI quis in populo oret, qui alterum parentum pulſarit, aut non aluerit, aut tectum ad habitandum non præbuerit. Æſchines *in Timarchum.*

Si ad militiam vocatus non reſponderit, aut clypeum abjecerit.

Si ſcortetur, aut muliebria patiatur.

Si paternam, aut aliam quamvis ad ſe delatam hæreditatem, decoxerit.

Si, inquam, in populo oret nihilominus, illius nomen Athenienſium quivis, cui libuerit, & licuerit, deferto: judiceſque ea de re judicium reddunto.

Orator liberos ſuſcipito e legitimis nuptiis, agrumque intra fines Atticæ poſſideto. Dinarchus *in Demoſthenem.*

Si quis Oratorum in Senatu, aut in populo, vel non ſeorſim de re propoſita, vel bis de eadem re apud eoſdem dixerit, ſive conviciatus fuerit, ſive maledixerit alicui, ſive pede ſupploſerit, vel inter decernendum importune locutus fuerit de rebus alienis ab his, de quibus referebant Proedri, vel aliquem concitarit, vel Epiſtatam traxerit, dimiſſa concione, aut Senatu, ejus mulctandi poteſtas eſto penes Proedros ad quinquaginta drachmas uſque. Quinquaginta hæ drachmæ exigendæ inſcribuntor exactoribus hoc nomine. Quod ſi graviorem meruiſſe pœnam videbitur, irrogata mulcta ad quinquaginta drachmas uſque, deferunto ad Senatum aut concionem, quæ prima habebitur. Ubi in jus vocatus fuerit, in Senatu judicanto. Quod ſi damnatus fuerit, clam ſuffragia ferentibus Senatoribus, Proedri mulctam exactoribus exigendam legum violatarum nomine inſcribunto. Æſchines *in Timarchum.*

De

De Muneribus & Honoribus.

TITULUS IV.

Ενιαυτὸν διαλιπόντα ἕκαςον λειτȣργεῖν.

Altero quoque anno munera obeunto. Demoſthenes *Leptinea.*

Εν ἐκκλησίᾳ τὸν Αρχοντα ἐπικληρȣ̃ν τοῖς χοροῖς τȣ̀ς αὐλητάς.

Archontes pro concione tibicines choris ſortito danto. Idem *Midiana.*

Μὴ χορεύειν ξένον, ἢ χιλίας ἀποτίνειν τὸν χορηγόν.

Hoſpes in choro ne ſaltato, ſi ſecus fecerit, choragus mille drachmis mulctator. Idem & Ulpianus *Midiana.*

Ξένον ȣ̓κ ἔτι εἰσελθόντα εἰς τὸ θέατρον ἐξεῖναι προσκαλέσαθαι πρὸς τὸν Αρχοντα.

Peregrinum, antequam ludis ipſis ſaltet, in jus apud Archontem vocare fas eſto. Ulpianus. *ibid.*

Αν τις χορηγὸς ἀγωνιζόμενον τὸν ξένον καλέσῃ μὲν πρὸς τὸν Αρχοντα, πεντήκοντα δραχμάς· ἐὰν δὲ καθίζεθαι κελεύσῃ, χιλίας ἀποτίνειν.

Si quis choragus ſaltantem in choro hoſpitem rapiat in jus ad Archontem, drachmis quinquaginta: ſi ſuo moveat loco, mille drachmis mulctator. Demoſthenes & Ulpianus. *ibid.*

Εξεῖναι τȣ̀ς ἀτίμȣς ἀγωνιζομένȣς ἐπιλαμβάνεθαι τῆς χειρὸς, ϗ̀ ἐξάγειν ἐκ τῆς θυμέλης.

Ignominioſos in choro ſaltantes de ſcena deturbare fas eſto. Demoſthenes *ibid.*

Τȣ̀ς Τριηράρχȣς καλεῖθαι ἐπὶ τ̀ τριήρη συνεκκαίδεκα ἐκ τῶν ἐν τοῖς λόχοις συντελειῶν ἀπὸ εἴκοσι ϗ̀ πέντε ἐτῶν εἰς τετταράκοντα, ἐπὶ ἴσον τῇ χορηγίᾳ χρώμενον.

Trierarchi ſeni deni ad inſtruendam unam triremem ſeponuntor e manipulorum contributionibus, munuſque obeunto ab anno ætatis viceſimo quinto ad quadrageſimum uſque, ſumptuſque ex æquo faciunto. Demoſthenes *de Corona.*

Τȣ̀ς Τριηράρχȣς αἱρεῖθαι ἐπὶ τ̀ τριήρη ἀπὸ τῆς ȣ̓σίας κατὰ τίμησιν ἀπὸ ταλάντων δέκα· ἐὰν δὲ πλειόνων ἡ ȣ̓σία ἀποτετιμημένη ᾖ χρημάτων, κατὰ τὸν ἀναλογισμὸν ἕως τριῶν πλοίων, ϗ̀ ὑπηρετικȣ̃ ἡ λειτȣργία ἔσω. ϗ̀ οἷς ἐλάττων εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα.

Trierarchi ad triremem inſtruendam deliguntor e facultatum cenſu, qui ſit denum talentum: ſi major ſit denis talentis, pro cenſus modo vel tres naves cum ſcapha inſtruunto: eadem proportione obſervata, tot eorum, quorum cenſus minor eſt talentis decem, una conferunto, quot ſimul dabunt cenſum decem talentorum. Demoſthenes *de Corona.*

Τȣ̀ς Τριηράρχȣς τȣ̀ς ἐκπλέοντας, ϗ̀ τȣ̀ς ἐπιμελητὰς ἐν ταῖς συμμορίαις, τȣ̀ς ὀφείλοντας παραλαβεῖν τὰ σκεύη, καθ' ὧν αἱ συμμορίαι συνεπάχθησαν, ϗ̀ εἰσπράττειν.

Trierarchi munus ſuum fungentes, & curatores claſſium, nomina eorum recipiunto, qui armamenta debent Reipublicæ, ſuntque ejuſdem claſſis, atque ab iis armamenta repetunto. Idem *in Evergum & Mneſibulum.*

Τὸν ὀφείλοντα τὰ σκεύη τῇ πόλει, ἢ ἀποδιδόναι τὰ σκεύη, εἰ δὲ μὴ, ἐνέχυρα λήψεθαι.

Qui armamenta debet Reipublicæ, ea reddito, aut pignus capito. Idem.

Τȣ̀ς διαδόχȣς ἀπιέναι ἐπὶ τὰς ναῦς, ὅταν καταςαθῶσιν.

Deſignati Trierarchiæ ſucceſſores ad naves obeunto, ubi deſignati fuerint. Idem *pro Polycle.*

Εάν τις μὴ διαδέξηται τὴν ναῦν ἐν τῷ χρόνῳ τῷ εἰρημένῳ, ἐπιτίμια εἶναι.

Si quis præfinito tempore navem non acceperit, mulctator. Idem.

Τὰς Τριηράρχας ὑπευθύνας εἶναι.

Trierarchi muneris ſui rationes referunto. Æſchines *in Cteſiphontem.*

Καθ' ἕκαστον ἔτος ποιεῖν τὰς ἀντιδόσεις. τὸν εἰς λειτουργίαν τινὰ χειροτονούμενον ὑπεξελθεῖν ἐκ τοῦ συντάγματος, εἴ τινα ἑαυτοῦ πλουσιώτερον σχολάζοντα ἐπεδείκνυε, καὶ εἰ μὲν ὁ προβληθεὶς ὡμολόγει πλουσιώτερος εἶναι, εἰς τοὺς τριακοσίους ἀντικαθίστατο· εἰ δὲ ἠρνεῖτο, οὐσίαν ἀντεδίδοσαν.

Quotannis ad facultatum permutationes provocanto. Sepoſitus ad obeunda munera claſſe ſua excedito, ſi quem ſe locupletiorem vacantem oſtenderit. Si is, qui deſignatus eſt, locupletiorem ſe eſſe faſſus ſit, in trecentos alterius loco refertor: ſi neget, facultates inter ſe permutanto. Solonis lex, e Demoſthen. *Leptin. Phænipp.* Vide *lib.* I. *cap.* XV.

Παρασημαίνειν τὰ οἰκήματα τοῦ προβληθέντος.

Ejus, qui ad facultatum permutationem provocatus eſt, ædes obſignantor.

Τοὺς ἀντιδόντας ἀλλήλοις, ὅταν ὀμόσαντες ἀποφαίνωσι τὴν οὐσίαν προσομνύειν, καὶ τόνδε τὸν ὅρκον ἀποφαίνω τὴν οὐσίαν τὴν ἐμαυτοῦ ὀρθῶς καὶ δικαίως, πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς ἀργυρείοις, ὅσα οἱ νόμοι ἀτελῆ πεποιήκασι. Τριῶν ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ἂν ὀμόσῃ, διδόναι τὴν ἀντίφανσιν.

Qui facultates inter ſe permutant, ſe indicaturos facultates ſuas juranto his conceptis verbis: Indicabo facultates meas recte & juſte, exceptis iis, quæ in argenti fodinis ſunt, quas leges immunes faciunt. Intra tres, ex quo jurarunt, dies facultates ſuas indicanto.

Τῶν ἐν τοῖς ἔργοις μηδὲν ἀποφαίνειν.

Bonorum, quæ in fodinis ſunt, nihil indicanto.

De Excuſationibus munerum.

TITULUS V.

* *Duo munera ſimul ne obeunto.* Demoſthenes *pro Polycle.*

Ἀτελῆ δὲ μηδένα εἶναι τριηραρχίας, πλὴν τῶν ἐννέα ἀρχόντων.

Nemo, præter Novemviros, triremis inſtituendæ immunis eſto. Idem *Leptinea.*

Τῶν εἰς τὸν πόλεμον πασῶν εἰσφορῶν μηδένα εἶναι ἀτελῆ.

Conferendæ in bellum pecuniæ nemo immunis eſto.
Idem cum Ulpiano. *ibid.*

* *Hæc lex a Pottero addita.*

De Præmiis bene de Republica meritorum.

TITULUS VI.

Τὸν αὐτὸν μὴ παρασιτεῖν πολλάκις· ἐὰν δὲ ᾧ καθήκῃ μὴ βούληται, κολάζεσθαι.

Eidem epulum in Prytaneio ſæpius ne præbetor: qui hunc honorem præterhabuerit, mulctator. Solonis lex, e Plutarcho. Vide *lib.* I. *cap.* XXV.

Τοῖς παρασιτουμένοις μᾶζαν παρέχειν, ἄρτον δὲ ταῖς ἑορταῖς προσπαρατιθέναι.

Convivantibus in Prytaneio maza, diebus vero feſtis panis apponitor. Athen. *lib.* IV.

Ἐὰν μέν τινα ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων στεφανοῖ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν στέφανον ἀνα-

Qui corona a populo donantur, in concione donantor, qui a Senatu, itidem in

Sena-

γορεύεσθαι· ἐὰν δὲ ἡ βουλὴ, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ· ἀλλαχόθι δὲ μὴ ἐξεῖναι.

Μὴ ὑπὸ τῶν φυλετῶν ἢ δημοτῶν ἀναγορεύεσθαι στεφανούμενον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἢ ἄτιμον εἶναι τὸν κήρυκα.

Μηδὲ ὑπὸ ἄλλου μηδενὸς ἀνακηρύττεσθαι στεφανούμενον, ἀπούσης βουλῆς, καὶ δήμου, καὶ φυλετῶν, καὶ δημοτῶν.

Μὴ κηρύττεσθαι τὸν ἀλλότριον στέφανον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐὰν μὴ ψηφίσηται ὁ δῆμος. αὐτὸν δὲ τὸν στέφανον ἱερὸν εἶναι τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὸν στεφανούμενον ξενικῷ στεφάνῳ τὸν λόγον ποιεῖσθαι, εἰς βίον ἀξιόχρεων, καὶ τρόπον σώφρονα.

Ὅπως ἂν πλουσιώτατοι λειτουργοῦσι. μηδένα ἀτελῆ εἶναι, πλὴν τῶν ἀφ' Ἁρμοδίου, καὶ Ἀριστογείτονος, καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων. μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι τῷ δήμῳ αἰτηθέντι διδόναι. Εἰ δὲ τὶς ἀλῷ αἰτῶν, ἄτιμον αὐτὸν εἶναι, καὶ γένος, καὶ οἰκίαν, καὶ ὑποκεῖσθαι γραφαῖς καὶ ἐνδείξεσιν. εἰ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἀλῷ, ἔνοχον αὐτὸν εἶναι τοῖς αὐτοῖς, οἷσπερ οἱ δικάζοντες ὅταν ὀφείλοντες τῷ δημοσίῳ δικάζωσι.

Τὰς δωρεὰς, ἃς ὁ δῆμος ἔδωκε, κυρίας εἶναι.

Τὰς δωρεὰς, ἃς ὁ δῆμος ἔδωκε, κυρίας εἶναι. τοὺς δὲ ἔχοντας κρίνεσθαι, ἵν' εἰ μὲν ἄξιοι, ἔχωσιν, εἰ δὲ ἀναξίως ἔχειν δοκοῖεν, ἐλεγχθέντες ἀφαιρεθῶσιν.

Senatu, alibi vero jus non eſto. Æſchines *in Cteſiphontem.* Vide *ibid.*

Qui corona a tribulibus aut popularibus donantur, ne donantor in theatro, ludis; ſi ſecus factum, præco ignominioſus eſto. Vide *ibid.*

A nemine alio quiſquam corona donator, niſi in Senatu, aut in concione, aut inter tribules, aut inter populares. Vide *ibid.*

Nemo ab exteris civitatibus corona donator in theatro, ludis, niſi id ſciverit populus. Corona Minervæ ſacra eſto. Vide *ibid.*

Qui corona donandus eſt hoſpitali, rationes vitæ honeſte & temperanter actæ reddito. Vide *ibid.*

Ditiſſimi quique munera obeunto: nemo immunis eſto, exceptis Harmodii & Ariſtogitonis poſteris, itemque Novemviris. Neque in poſterum populus petenti excuſationem munerum concedito. Si quis petere convincatur, ignominioſus eſto cum genere ſuo & familia: eumque, ſi quid, quod ignominioſo non liceat, faciat, deferre cuivis jus eſto. Convictus mulctator eadem pœna, qua ii, qui inter ærarios relati judices ſedent. Leptinis lex anno primo Olympiadis centeſimæ ſextæ ſcripta, anno ſequente abrogata, orante Demoſthene, cujus *Oratio in Leptinem* adeunda.

Dona populi rata ſunto. Demoſthenes *Leptinea.*

Dona populi rata ſunto: in eorum vitam, quibus conceſſa ſunt, quæſtio habetor. Dignis rata, indignis irrita ſunto. Argumentum Demoſthen. *Leptin.*

De Gymnaſiis.

TITULUS VII.

Οἱ δὲ τῶν παίδων διδάσκαλοι ἀνοιγέτωσαν μὲν τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, κλειέτωσαν δὲ πρὸ ἡλίου δύνοντος. καὶ μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παίδων ἡλικίαν οὖσαν εἰσιέναι, τῶν παίδων ἔνδον ὄντων, ἐὰν μὴ υἱὸς διδασκάλου, ἢ ἀδελφοῦ, ἢ θυγατρὸς ἀνήρ. ἐὰν δὲ τὶς παρὰ ταῦτ' εἰσίῃ, θανάτῳ ζημιούσθω.

Puerorum præceptores ludum litterarium ne aperiunto ante orientem ſolem, claudunto vero ante occaſum. Nemini liceto ætatem puerilem ſupergreſſo in ludum ingredi, quamdiu pueri in illo ſunt, excepto filio præceptoris, aut e fratre nepote, aut genero. Si quis adverſus hanc legem commiſerit, & ingreſſus fuerit, morte luito. Gymnaſiarchæ neminem provectiori ætate Mer-

curii

θω. ϗ οἱ Γυμνασιάρχαι τοῖς Ερμαίοις μὴ ἐάτωσαν συγκατιέναι μηδένα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τρόπῳ μηδενί. ἐὰν δὲ ἐπιτρέπῃ, ϗ μὴ ἐξείργῃ τȣ Γυμνασίȣ, ἔνοχος ἔϛω ὁ Γυμνασιάρχης τῷ τῆς ἐλευθέρων φθορᾶς νόμῳ. οἱ δὲ Χορηγοὶ οἱ καθιϛάμενοι ὑπὸ τȣ δήμȣ ἔϛωσαν τὴν ἡλικίαν ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη.

curii feſtis diebus accedere ullo modo ſinunto; ſi ſecus fecerit, neque Gymnaſio expulerit, Gymnaſiarcha lege de ingenuorum corruptela tenetor. Choragi a populo deſignati annis quadraginta majores ſunto. Æſchines *in Timarchum*. Lege hac puerorum caſtitati conſultum, præcipue in publicis feſtis, quæ in ſcholis obſervabant. Vide Ερμαια *lib.* II.

Δȣ̃λον μὴ γυμνάζεσθαι, μηδὲ ξηραλοιφεῖν ἐν ταῖς παλαίϛραις.

Servi ſe in palæſtra neque exercento, neque unguento. Idem *ibid.*

De Medicis, & Philoſophis.

TITULUS VIII.

NE quis ſervus, neve quæ fœmina artem medicinam diſcito. Hyginus in *Fab.* CCLXXIV. Vide *lib.* IV. *cap.* XIV. ubi de obſtetricibus Græcis agitur, quarum ars medicinæ pars erat inter Veteres.

Ingenuæ fœminæ artem medicinam diſcunto. Vide *ibid.*

Λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν.

Philoſophiam ne quis doceto. Xenophon Απομνημον. *lib.* I. Lex a triginta Tyrannis lata, & illis exactis abrogata.

Μηδένα φιλοσόφων ϭολῆς ἀφηγεῖσθαι, ἂν μὴ τῇ βȣλῇ ϗ τῷ δήμῳ δόξῃ· εἰ δὲ μὴ, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Nemo Philoſophus ſcholam habeto, niſi Senatui populoque Athenienſi ita videatur: qui ſecus faxit, capital eſto. Diogenes Laertius *Theophraſto*. Lex lata, ut videtur, circa annum tertium Olympiadis CXVIII. rogante Sophocle Sunienſis Amphiclidæ filio, & haud diu poſt abrogata, ipſique Sophocli mulcta talentorum quinque irrogata eſt, accuſante Philone.

LIBER QUARTUS.

De judicibus.

TITULUS I.

Περὶ ἐκείνων, ὅσα αἱ ἀρχαὶ κρίνȣσι, εἰς τὸ δικαϛήριον ἐφέσεις εἶναι τοῖς βȣλομένοις.

A magiſtratuum ſententia ad judices provocanto. Solonis lex, e Plutarcho. Vide *lib.* I. *cap.* XX.

Εξεῖναι ἐν τῷ δικαϛηρίῳ καταδέχεσθαι τȣ̀ς ἐκφυλλοφορηθέντας.

Iis judices allegere eos, qui Senatu moti ſunt, fas eſto. Vide *ibid.*

Πάντας Αθηναίȣς λαχεῖν εἰς τὰ δικαϛήρια.

Athenienſes in ſua quiſque fora ſorte diſtribuuntor. Solonis lex, e Demoſthene *in Ariſtogit.* α. & Ariſtophanis Schol. *Pluto.*

ΟΡΚΟΣ ΗΛΙΑΣΤΩΝ.

Ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων, καὶ τῆς βουλῆς τῶν Πεντακοσίων. καὶ τύραννον οὐ ψηφιοῦμαι εἶναι, οὐδὲ ὀλιγαρχίαν. οὐδὲ ἐάν τις καταλύῃ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἢ λέγῃ, ἢ ἐπιψηφίζῃ παρὰ ταῦτα, οὐ πείσομαι· οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπὰς, οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων, οὐδ' οἰκείων, οὐδὲ τοὺς φεύγοντας κατάξω, οὐδ' ὧν θάνατος κατέγνωσται, οὐδὲ τοὺς μένοντας ἐξελῶ παρὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους, καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων, καὶ τῆς βουλῆς. Οὔτ' αὐτὸς ἐγὼ, οὔτ' ἄλλον οὐδένα ἐάσω, οὐδ' ἀρχὴν καταστήσω, ὥστε ἄρχειν ὑπεύθυνον ὄντα ἑτέρας ἀρχῆς, καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ τοῦ ἱερομνήμονος, καὶ ὅσοι μετὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων κυαμεύονται ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ κήρυκος, καὶ πρεσβείας, καὶ συνέδρων· οὐδὲ δὶς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἄνδρα, οὐδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ. οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς Ἡλιάσεως ἕνεκα, οὔτε αὐτὸς ἐγὼ, οὔτ' ἄλλος ἐμοὶ, οὔτ' ἄλλοι εἰδότος ἐμοῦ, οὔτε τέχνῃ, οὔτε μηχανῇ μηδεμιᾷ, καὶ γέγονα οὐκ ἔλαττον ἢ τριάκοντα ἔτη. καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου, καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν, καὶ διαψηφιοῦμαι περὶ αὐτοῦ οὗ ἂν ᾖ δίωξις. Ἐπόμνυμι Δία, Ποσειδῶνα, Δήμητρα, καὶ ἐπαρῶμαι ἐξώλειαν ἐμαυτῷ, καὶ οἰκίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ, εἴ τι τούτων παραβαίνοιμι· εὐορκοῦντι δὲ καλὰ πολλὰ κἀγαθὰ εἶναι.

Καὶ οὐ μνησικακήσω, οὐδὲ ἄλλῳ πείσομαι, ψηφιοῦμαι δὲ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους.

Τοῦ τε κατηγόρου, καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροᾶσθαι.

JUSJURANDUM HELIASTARUM.

Sententiam feram ſecundum leges, & populi Athenienſis ſcita, & Quingentorum ſenatuſconſulta. Tyrannum, aut paucorum dominatum meo calculo non approbabo. Neque, ſi quis popularem Athenienſium ſtatum evertere conetur, aut dicat, aut decernat adverſus hæc, aſſenſum præbebo: neque novas tabulas fieri, aut agrum, domoſque populi Athenienſis dividi patiar. Exſules non reſtituam, neque capitis damnatos: neque eos, qui urbem incolunt, ea pellam, adverſus leges receptas, & populi Athenienſis ſcita, Senatuſque conſulta. Neque quemquam alium id aggredi ſinam. Neminem magiſtratum gerere ſinam, qui rationes alterius a ſe geſti magiſtratus non retulerit, ſive ſit e Novemviris, ſive Hieromnemon, ſive quis alius eorum, qui eodem cum Novemviris die magiſtratus ſortiuntur, ſive Præco, ſive Legatus, ſive Aſſeſſor: neque eumdem bis in eodem eſſe magiſtratu, aut duos magiſtratus gerere eodem anno. Munera non accipiam propterea quod judex in Heliæa ſedeo, non ego ipſe, neque alter mihi, neque ullus me conſcio, nulla arte, nulla fraude. Non ſum minor annis triginta. Utramque partem audiam, ex æquo ſententiam feram de ea re, de qua inſtituta erit actio. Jovem, Neptunum, Cererem vindices teſtor, imprecorque exitium ipſe mihi & familiæ meæ, ſi quid horum non obſervavero: ſi fidem contra datam libero, omnia proſpera atque fauſta. Vide *lib.* I. *cap.* XXI.

Neque præteritorum in malum meminero, neque alteri meminenti aſſenſum præbebo. Andocides *de Myſteriis*. Juramentum præſtitum a judicibus, cum indemnitas omnibus erat conceſſa poſt exactos triginta Tyrannos.

Utramque partem ex æquo audito. Solonis lex, e Demoſthene *de Corona*.

De

De in jus vocando.

TITULUS II.

Τὸν τῆς προσκλήσεως κλητῆρα ἐπιγράψασθαι.

Τοὺς ἐμπρόθεσμον δίκην ἔχοντας, εἶτα μὴ ἀπαντῶντας εἰς τὴν κυρίαν, ἐρήμην ἁλίσκεσθαι. τὸ δὲ τίμημα εἶναι χιλίας δραχμάς.

Τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχεῖν ἐξεῖναι.

Ejus nomen, qui adfuit cum in jus vocaretur adverſarius, adſcribito. Demoſthen. *Midiana*. Vide *lib.* I. *cap.* XXI.

Cui ſtatus condictus dies eſt cum adverſario, nec iverit, Eremodicii damnator, & mille drachmis mulctator. Idem *ibid.*

Reſtaurationem Eremodiciis præſtato. Idem *ibid.*

De Præparatoriis Judiciorum.

TITULUS III.

Τοὺς Ἄρχοντας ἀνακρίνειν τοῖς συντείνουσι εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τοὺς συντείνοντας εἰς τὸν ἀγῶνα ἀποκρίνειν.

Τὸν μέλλοντα κατηγορεῖν, ὄμνυσθαι ὑπὲρ τοῦ ἐπεξελθεῖν, εἰ πάντα ἕτοιμα ἔχει τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἢ ὑπόμνυσθαι.

Τοὺς Ἄρχοντας καλεῖν εἰς τὸ δικαστήριον τοὺς συντείνοντας εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ εἰσάγειν εἰς τὸ δικαστήριον.

Τοὺς δικαστὰς ἀποκληροῦν εἰς τὸ δικάζεσθαι.

Τοὺς δικαστὰς μὴ δικάζειν δὶς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

Δικάσω περὶ ὧν ἂν ἡ δίωξις ᾖ, καὶ περὶ μὲν ὧν νόμοι εἰσὶ, κατὰ τοὺς νόμους ψηφίσμαι, περὶ δὲ ὧν μὴ εἰσὶ γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ.

Magiſtratus litigantes interroganto: litigantes reſpondento. Iſæus *de Hæredit. Philoctemonis lib.* I. *cap.* XXI.

Actor jusjurandum dato, ſe actionem proſecuturum, ſi parata omnia habeat ad judicium: ſin minus, jurejurando ſibi tempus dari poſtulato. Demoſthenes *in Midiam.*

Magiſtratus ad judicium admittunto litigantes, iiſque judices danto. Demoſthenes *in Olympiodorum*.

Judices e tribunalibus ad judicia reddenda ſorte dantor. Demoſthenes *in Ariſtogitonem Orat.* I.

Nemo judex eadem die duo reddito judicia. Demoſthenes & Ulpianus *Timocratea*.

Jus dicam de iis, de quibus actio eſt: atque ſententiam feram ſecundum leges in iis, de quibus legibus cautum eſt: de quibus vero legibus cautum non eſt, quam juſtiſſime potero. Judicum jusjurandum ex Polluce *lib.* VIII. *cap.* X.

De judiciis.

TITULUS IV.

Τοὺς κρίνοντας γράφειν τὰ κεφάλαια ἕκαστον.

Judicum ſinguli actionis, de qua judicium reddunt, diverſa capita in libello adnotanto. Heſychius *Voc.* Διὰ παντὸς κριτής. Vide *lib.* I. *cap.* XXI.

Ma-

Διαγράφειν τὸν Ἄρχοντα τὴν τοῦ ἀμφισβητοῦντος, καὶ τῆς δίκης ἕνεκα ἀπόντων, ἀμφισβήτησιν.

Magiſtratus nomen illius, qui litis cauſa abeſt peregre, ex albo cæterorum, qui de bonis alicujus controverſiam alteri faciunt, expungito. Demoſthenes *in Olympiodorum*.

Ἀπολογητέον.

Reus oratione ſe purgato. Plato *Socratis Apologia*.

Servus homo cauſam ne orato. Terentius *Phormione Act.* II. *Scen.* I.

Τὸν κήρυκα κηρύττειν, τῶν ψήφων ἡ τετρυπημένη ὅτῳ δοκεῖ ἀδικῆσαι ὁ δεῖνα, ἡ δὲ πλήρης ὅτῳ μή.

Præco edicito, cui videtur N. injuſte feciſſe, perforatum calculum mittito: integrum vero, cui non videtur injuſte feciſſe. Æſchines *in Timarchum*.

Τὸν φεύγοντα νικᾷν ἴσαις ψήφοις.

Paribus calculis ſecundum reum pronunciato.

Τοὺς καδίσκους τιθέναι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀμφισβητούντων.

Cados apponunto pro litigantium numero. Demoſthenes *in Macartatum*.

Τοὺς δικαστὰς προτιμᾷν τὴν τιμωρίαν· τὸν φεύγοντα ἀντιτιμῆσαι αὐτῷ, ὅτι τοῦδε εἰμὶ ἄξιος· λοιπὸν παρὰ τῷ δικαστῇ εἶναι τὴν κρίσιν τοῦ ἀνάσχεσθαι, ἢ οὔ.

Judices pœnas proponunto: reus quaſi pœnam æſtimato: judices de ea ſententiam ferunto. Ulpianus *in Timocrateam*, Cicero *lib.* I. *de Oratore*.

Ὁ ἥλιος ἐπὶ τῶν ὅρων ἡ ἐσχάτη ὥρα ἔστω.

Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto. Stobæus *Sermone* I.

Ἐάν τις συνίστηται ἢ διαδεκάζῃ τὴν Ἡλιαίαν, ἢ τῶν δικαστηρίων τι τῶν Ἀθήνησιν, ἢ τὴν βουλὴν ἐπὶ δωροδοκίᾳ, χρήματα διδοὺς, ἢ δεχόμενος, ἢ ἑταιρίαν συνίστῃ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, ἢ συνήγορος ὢν λαμβάνει τὰ χρήματα ἐπὶ ταῖς δίκαις, ἢ ἰδίαις, ἢ δημοσίαις, τούτων εἶναι τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς θεσμοθέτας.

Si quis coierit, aut data vel accepta pecunia corruperit Heliæam, aut quodvis aliud Athenienſium forum, aut Senatum, aut cœtum fecerit ad evertendam Rempublicam, aut advocatus pecuniam accipiat litis cauſa, ſive privatæ, ſive publicæ, eorum nomina apud theſmothetas cuivis deferre jus eſto. Demoſthenes *in Stephanum de falſo Teſtamento α'*.

Ὅσα ἂν τὶς ἑκὼν ἕτερος ἑτέρῳ ὁμολογήσῃ ἐναντίον μαρτύρων, ταῦτα κύρια εἶναι.

Quæcumque alter cum altero volens cum volente coram teſtibus pactus fuerit, rata ſunto. Idem *in Phænippum*.

Μὴ συντίθεσθαι παρὰ τὸν νόμον.

Adverſus leges ne paciſcitor. Ariſtot. *Rhet. lib.* I. *cap.* XXV.

Ὧν ἂν ἀφῇ καὶ ἀπαλλάξῃ τὶς, μηκέτι τὰς δίκας εἶναι.

Eorum, de quibus pacta conventa facta ſunt, lites ne ſunto. Demoſthenes *in Pantænetum*.

Παραγράφεσθαι πρὸς τὸν ἀντίδικον τὴν δίκην, μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι.

Exceptionem interopponito actioni ad eludendum id, quod in intentionem condemnationemve deductum eſt. Idem *in Stephanum de falſo Teſtamento α'*.

Παραγράφεσθαι περὶ ὧν ἂν τὶς ἀφεὶς καὶ ἀπαλλάξας πάλιν δικάζηται.

Litem inferenti de pacto convento exceptionem interopponito. Idem *in Nauſimachum*.

Τοῖς ἀδικουμένοις τὰ πέντε ἔτη εἶναι εἰσπράττεσθαι.

Intra quinquennium læſi dicam ſcribunto. Idem *pro Phormione*.

Τὴν παραγραφὴν ἀντιλαγχάνειν περὶ ὧν οὐκ εἰσὶν εἰσαγωγεῖς.

Exceptione utitor, ſi in jus vocetur ad magiſtratum, cujus ea non eſt juriſdictio. Idem *in Pantænetum*.

Ὑπὲρ μὲν τῶν μὴ γενομένων ὅλως συμβολαίων Ἀθήνησι, μήδ' εἰς τὸ Ἀθηναίων ἐμπόριον παραγράφεσθαι.

In jus vocatus apud magiſtratum Athenienſium propter contractus, qui neque omnino Athenis facti ſunt, neque aliunde merces Athenas importare cavent, exceptione fori utitor. Idem *pro Phormione.*

De Arbitris.

TITULUS V.

Ἐὰν δέ τινες περὶ συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι, καὶ βούλωνται διαιτητὴν ἑλέσθαι ὁντινοῦν, ἐξέστω αὐτοῖς αἱρεῖσθαι ὃν ἂν βούλωνται διαιτητήν, ἐπειδὰν βούλωνται, κατὰ κοινὸν μενέτωσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τούτου διαγνωσθεῖσι, καὶ μηκέτι καταφερέτωσαν ἀπὸ τούτου ἐφ' ἕτερον δικαστήριον ταῦτα ἐγκλήματα, ἀλλ' ἔστω τὰ κριθέντα ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ κύρια.

SI litigatores de privatis contractibus in aliquem arbitrum compromittere voluerint, in quemcumque libuerit, compromittunto. Arbitri compromiſſi ſententiæ ſtanto, nec ad aliud judicium eunto. Sed arbitri compromiſſi ſententia rata eſto. Demoſthenes *Midiana.* Vide *lib.* I. *cap.* XXII.

Τὸν διαιτητὴν ὀμόσαντα διαιτᾶν.

Arbitri jurati ſententiam dicunto. Idem πρὸς Κάλλιππον.

Τὸν διαιτητὴν μένειν ἄχρι τῆς ἑσπέρας· μὴ φανέντος δὲ τοῦ φεύγοντος, καταδικάζειν τὴν καταδίκην.

Arbitri ad ſolem occaſum ſedento: ſi reus non adſit, tunc præſenti actori litem addicunto. Ulpianus *in Midianam.*

Ἀπὸ τῶν κληρωτῶν διαιτητῶν ἐς ἕτερον ἐφεῖναι δικαστήριον.

Ab arbitris ſortito datis ad judices provocanto. Lucianus *Abdicato.*

De jurejurando.

TITULUS VI.

Τρεῖς θεοὺς ὀμνύναι, Ἱκέσιον, Καθάρσιον, Ἐξακεστήριον.

Per tres Deos juranto, per Supplicem, per Procuratorem, per Averruncatorem. Pollux *lib.* VIII. *cap.* XII. Heſychius *Voc.* Τρεῖς Θεοί. Vide *lib.* II. *cap.* VI.

De Teſtibus.

TITULUS VII.

Μὴ μαρτυρεῖν τοὺς ἀτίμους.

Ignominioſi inteſtabiles ſunto. Demoſthenes *in Neæram.*

Servis teſtimonii dictio ne eſto. Terentius *Phormione Act.* II. *Scen.* I. Vide *cap. de Servis lib.* I.

Μὴ μαρτυρεῖν αὐτὸν, οὔτ' ἐπὶ ταῖς γραφαῖς, οὔτ' ἐν ταῖς εὐθύναις.

Nemo in re ſua idoneus teſtis eſto, ſive in publico, ſive in privato judicio, ſive in referendis rationibus. Demoſthenes *in Stephanum de falſo Teſt.* β. Vide *lib.* I. *cap.* XXI.

Adver-

Τοῖν ἀντιδίκοιν ἐπάναγκες εἶναι ἀποκρίνασθαι τὸ ἐρωτώμενον· μαρτυρεῖν δὲ μή.

Μὴ ἐπάναγκες εἶναι οἰκείῳ καταμαρτυρῆσαι ἂν τἀληθῆ.

Εςω δὲ καὶ ὑπόδικος τῶν ψευδομαρτυριῶν ὁ μαρτυρήσας αὐτῷ τέτῳ, ὅτι μαρτυρεῖ παρὰ τὸν νόμον, καὶ ὁ προβαλλόμενος κατὰ ταῦτα.

Μαρτυρεῖν ἐν τῷ γραμματείῳ.

Τὰς μάρτυρας ὅρκον διομόσασθαι.

Ἃ ἂν εἰδῇ τὶς, καὶ οἷς ἂν παραγένηται πραττομένοις, ταῦτα μαρτυρεῖν ἐν γραμματείῳ γεγραμμένα.

Ἀκοὴν εἶναι μαρτυρεῖν τεθνεῶτος, ἐκμαρτυρίαν δὲ ὑπερορίȣ καὶ ἀδυνάτȣ.

Τιθέναι τῷ τὴν μαρτυρίαν λειπόντι τὴν δραχμὴν τῆς λειπομαρτυρίȣ.

Τὸν ἐκκλητευθέντα, ἢ μαρτυρεῖν, ἢ ἐξομόσασθαι, ἢ χιλίας δραχμὰς ἀποτίσαι τῷ δημοσίῳ.

Ἐξεῖναι τοῖς ἀντιδίκοις, ἂν βȣ́λωνται, διαμαρτυρεῖν.

Ὁ μαρτυρήσας τὰ ψευδῆ, ὑπόδικος ἔςω τῶν ψευδομαρτυριῶν, καὶ ὁ προβαλλόμενος τῶν κακοτεχνιῶν.

Adverſarii alter alterius interrogatis reſpondere coguntor: teſtimonium ne dicunto. Idem *ibid.*

Familiares teſtimonium dicere in familiarem ſuum inviti ne coguntor. Idem πρὸς Τιμόθεον.

Falſi teſtimonii damnator, qui, præter quam legibus licet, teſtimonium dixerit. In eum, qui hunc teſtem advocaverit, ſirempſe lege agito. Idem *in Steph. de falſo Teſt.* β.

Scripto teſtimonium dicito. Idem *in Steph. de falſo Teſt.* α.

Teſtes jurati teſtimonium dicunto. Valerius Maximus *lib.* II. *cap. de Majeſtate.*

Eorum, quibus interfuerunt dum fierent, & fieri viderunt, teſtimonium ſcripto dicunto. Demoſthenes κατὰ Στέφαν. ψευδ. β.

De re a mortuo accepta, aut peregre geſta, cui intereſſe non potuerint, teſtimonium auriti, non oculati, dicunto. Idem *ibid.*

Drachmam deponunto adverſus eum, qui teſtimonium defugerit. Idem πρὸς Τιμόθεον.

In jus vocatus teſtimonium, vel dato, vel ejurato, vel mille drachmis mulctator. Harpocration, Suidas, Demoſthenes *ad Timotheum.*

Litigantes, ſi libuerit, διαμαρτυρίᾳ *utuntor.* Demoſthenes *ad Leocharem.*

Teſtis, qui falſum dixerit, falſi teſtimonii lege, qui vero produxerit, κακοτεχνιῶν *tenetor.* Idem *in Evergum* & *Mneſibulum.*

De re judicata & integri reſtitutione.

TITULUS VIII.

Ὅσων δίκη πρότερον ἐγένετο, ἢ εὐθύνα, ἢ διαδικασία, περὶ τȣ̃ ἐν δικαςηρίῳ, ἢ ἰδίᾳ, ἢ δημοσίᾳ, ἢ τὸ δημόσιον ἀπέδοτο, μὴ εἰσάγειν περὶ τȣ́των εἰς τὸ δικαςήριον, μηδ᾽ ἐπιψηφίζειν τῶν ἀρχόντων μηδένα, μηδὲ κατηγορεῖν ἐώντων, ἃ ȣ̓κ ἐῶσιν οἱ νόμοι.

Τὰς δίκας καὶ τὰς διαίτας, ὅσαι ἐγένοντο ἐπὶ τοῖς νόμοις ἐν δημοκρατȣμένῃ πόλει, κυρίας εἶναι. ὁπόσα δ᾽ ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἐπράχθη, ἢ δίκη ἐδικάσθη, ἢ ἰδίᾳ, ἢ δημοσίᾳ, ἄκυρα εἶναι.

De quibus prius ſive privato ſive publico judicio a judicibus pronunciatum eſt, aut populus ſcitum fecit, de iis iterum judices magiſtratus ne danto, neque in ſuffragia mittunto, neque eorum, quæ leges non concedunt, accuſare permittunto. Demoſthenes *Timocratea.*

Judicia arbitriave, quæcunque libera Republica ex legibus pronunciata, rata ſunto. Acta vero triginta Tyrannis rerum potientibus, & judicia, ſive privatim, ſive publice, reddita, reſcinduntor. Idem *Timocratea.* Lex lata poſt exactos triginta Tyrannos.

De Pœnis.

TITULUS IX.

α. Μηδὲν τίμημα ὑπάρχειν ἐπὶ κρίσει πλέον, ἢ ἕν, ὁπότερον ἂν τὸ δικαστήριον, παθεῖν, ἢ ἀποτίσαι, ἀμφότερα δὲ, μὴ ἐξέστω.

β. Τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων οὐκ εἰσάγειν ἐστὶν, ἀλλὰ ἰδίᾳ λαβόντα διδάσκειν καὶ νουθετεῖν.

γ. Ἐξοστρακίζεσθαι τοὺς ὑπερέχοντας τὰ δέκα ἔτη.

δ. Μὴ ὑποδέχεσθαι τῶν φευγόντων οὐδένα, ἢ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι τὸν ὑποδεχόμενον τοὺς φεύγοντας.

ε. Ἀποτίνειν δεκάβοιον.

ς. Μὴ πλείω εἶναι τριταίας τὴν κρίσιν.

ζ. Δεδέσθαι ἐν τῇ ποδοκάκῃ ἡμέρας δέκα τὸν πόδα, ἐὰν μὴ προτιμήσῃ ἡ Ἡλιαία.

η. Τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον.

θ. Τῶν κακούργων τοὺς ὁμολογοῦντας ἄνευ κρίσεως κολάζειν.

ι. Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὀφείλειν, ἀφ' ἧς ἂν ὄφλῃ, ἐάν τε ἐγγεγραμμένος ᾖ, ἐάν τε μή.

ια. Μὴ ἐκτισθέντος δὲ τοῦ ὀφλήματος ἐπὶ τῆς ἐννάτης Πρυτανείας, διπλοῦν ἔσεσθαι τὸ ὄφλημα.

ιβ. Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ μὴ πολιτεύεσθαι.

ιγ. Τὸν ἐξελεγχθέντα ὀφείλοντα τῷ δήμῳ λέγειν ἐν τῷ δήμῳ παραδίδοσθαι τοῖς ἕνδεκα.

ιδ. Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ, μέχρις ἂν ἐκτίσῃ, ἄτιμον εἶναι.

ιε. Εἴ τις ὀφείλων πρὸ τῆς ἐκτίσεως τελευτήσει, τοὺς παῖδας ἀποδιδόναι τὸ ὄφλημα· εἰ δὲ μὴ, καὶ αὐτοὺς ἀτίμους εἶναι, ἕως ἂν ἀποδῶσι.

1. *Pœnæ plures ne irrogantor, quamcumque inflixerint judices, luendam, ſive in corpore, ſive in ære: utramque ſimul ne irroganto.* Demoſthenes.

2. *Peccantes invite in jus ne rapiuntor, ſed privatim officii admonentor.* Plato *Apologia Socratis.*

3. *Potentiores in exſilium decennale mittuntor.* Ariſtides apud Photium in *communi Apologia*, Plutarchus in *Pericle*. Vide *lib.* I. *cap.* XXV.

4. *Exſulum nullum recipito, qui ſecus faxit in exſilium mittitor.* Demoſthenes *in Polyclem.*

5. *Viginti drachmas pendito.* Pollux *lib.* IX. *cap.* VI.

6. *Plus ſedecim chœnicibus litem ne æſtimato.* Heſychius *Voc.* Τριταία.

7. *Decem dies in nervo habetor, niſi Heliæa in plures dies haberi jubeat.* Lyſias *in Theomneſtum Orat.* I.

8. *Idem in conſultorem atque reum ſtatuito.* Andocides *de Myſteriis.*

9. *Inconfitentes reos indicta cauſa animadvertunto.* Demoſthenes *Timocratea.*

10. *Damnati mulctam debento ab ea die, qua illis irrogata eſt, ſive in ærarios relati ſint, ſive non relati.* Idem *in Theocrinem.*

11. *Qui intra nonam Prytaneiam mulctam non ſolverit, duplione tenetor.* Libanius *Argumento Orat. in Ariſtogitonem.*

12. *Ærarius Rempublicam ne gerito.* Idem *Argumento Androtianæ.*

13. *Ærarius orationem ad populum habuiſſe convictus, ad undecimviros capitales abducitor:* Dinarchus *in Ariſtogit.*

14. *Ærarius, donec mulctam irrogatam ſolverit, ignominioſus eſto.* Libanius *Argumento Orat. in Ariſtogit.*

15. *Si quis ærarius, antequam mulctam ſolverit, obierit, liberi eam ſolvunto: ſecus ſi faxint, ignominioſi ſunto, donec ſolverint.* Ulpianus *Timocratea.*

16 *Æra-*

ιϛ. Απαλείφειν τὰς ἐγγεγραμμένας ἀπὸ τοῦ ὀφλήματος, καθ' ὅτι ἂν ἐκτίνῃ.

ιζ. Τὰ τρία τῆς οὐσίας μέρη τῷ ἰδιώτῃ τῷ ἀπογράψαντι γίγνεσθαι.

ιη. Ενδειξιν εἶναι κατὰ τοῦ ὀφείλοντος καὶ μὴ ἐγγεγραμμένου.

ιθ. Τὸν οὐ δικαίως ἐγγεγραμμένον ἐξαλείφεσθαι, τὸν δ' οὐ δικαίως αὐτὸν ἐγγεγραφότα ἀντιγράφεσθαι.

κ. Εάν τὶς τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ μὴ ἐκτίσας τὸ ὄφλημα τῇ πόλει ἐξαλειφθῇ, εἶναι κατ' αὐτοῦ τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας τοῦ ἀγραφίου.

κα. Ατίμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Αρείου πάγου, ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Εφετῶν, ἢ ἐκ Πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόνῳ, ἢ σφαγαῖσιν, ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφυγον, ὅτε θεσμὸς ἐφάνη ὅδε.

κβ. Μηδὲ περὶ τῶν ἀτίμων ὅπως χρὴ ἐπιτίμους εἶναι, μηδὲ περὶ τῶν ὀφειλόντων τοῖς θεοῖς ἢ τῷ δημοσίῳ τῶν Αθηναίων περὶ ἀφέσεως τοῦ ὀφλήματος ἢ τάξεως, ἐὰν μὴ ψηφισαμένων Αθηναίων τὴν ἄδειαν πρῶτον μὴ ἔλαττον ἑξακισχιλίων, οἷς ἂν δόξῃ κρύβδην ψηφιζομένοις, τότε δ' ἐξεῖναι χρηματίζειν, καθ' ὅ τι ἂν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δοκῇ. ἐὰν δέ τὶς ἱκετεύῃ ἐν τῇ βουλῇ, ἢ ἐν τῷ δήμῳ, περὶ ὧν δικαστήριον, ἢ βουλὴ, ἢ ὁ δῆμος κατέγνω, ἐὰν μὲν αὐτὸς ὄφλων ἱκετεύῃ πρὶν ἐκτίσαι, ἔνδειξιν εἶναι κατ' αὐτοῦ, καθάπερ ἐάν τὶς ὀφείλων τῷ δημοσίῳ ἠλιάζηται· ἐὰν δ' ἄλλος ὑπὲρ τοῦ ὠφληκότος ἱκετεύῃ, πρὶν ἐκτίσαι, δημοσία ἔστω αὐτοῦ ἡ οὐσία πᾶσα. ἐὰν δέ τὶς τῶν προέδρων δῷ τινὶ τὴν ἐπιχειροτονίαν, ἢ αὐτῷ τῷ ὠφληκότι, ἢ ἄλλῳ ὑπὲρ ἐκείνου, πρὶν ἐκτίσαι, ἄτιμος ἔστω.

16. *Ærariorum nomina expungito mulcta ſoluta*. Demoſthenes *in Theocrinem*.

17. *Dodrans bonorum, quæ fiſco cedunt, illius eſto, qui detulerit*. Idem *ad Nicoſtratum*.

18. *Quivis ærarium inter illos non relatum deferto*. Idem *in Theocrinem*.

19. *Injuſte inter ærarios relati nomen expungito, qui inſcripſerit, in ejus locum refertor*. Idem *in Ariſtogitonem Orat. 1*.

20. *Si quis ærarius non ſoluta Reipublicæ mulcta ex albo ærariorum expunctus fuerit, poſtulator apud Theſmothetas ab eo, cui licet & libet, expuncti nominis*. Idem *in Theocrinem*.

21. *Infamia notati quotquot ſunt ante Solonis præturam, integræ famæ reſtituuntor, præterquam iis, qui ab Areopagitico Senatu, vel Ephetis, vel in Prytaneio, referente Rege, damnati cædis, aut latrocinii, aut affectati regni in exſilium iverunt, cum hæc lex promulgata*. Solonis lex, e Plutarcho.

22. *Relationem nemo facito de ignominioſis, ut famæ reſtituantur, neque de ærariis, ut expungantur, & dignitati reddantur priſtinæ, niſi Athenienſes ſex millibus non pauciores, clanculum ſuffragia ferentibus, quibus libitum erit, ſcitum fecerint id licere: tunc relationem faciunto, quomodo Senatui populoque viſum fuerit. Si quis apud Senatum aut populum ſupplicet de iis, de quibus judices, aut Senatus, aut populus ſententiam tulerunt, ſi ipſe quidem ærarius ſupplicet, antequam mulctam ſolverit, ejus nomen defertor, quemadmodum illius, qui ærarius cum ſit, inter judices lectus eſt: ſi quis vero alius pro ærario, antequam mulctam ſolvat, deprecetur, omnia ejus bona publicantor. Si quis vero proedrus concionem in hunc finem dederit ærario, non alteri cuiquam pro eo, antequam mulctam ſolverit, ignominioſus eſto*. Demoſthenes *Timocratea*.

De

De Redemtoribus vectigalium, Ærario publico, & Theorica pecunia.

TITULUS X.

Κυρίαν εἶναι τὴν βουλὴν, ὃς ἂν πριάμενος τέλος μὴ καταβάλῃ, δεῖν εἰς τὸ ξύλον.

Senatus Quingentorum redemtorem vectigalium, qui in publicum non præſtiterit, in nervo habeto. Andocides *de Myſteriis.*

Τοὺς τὰ τέλη ὠνουμένους, εἰ μὴ καταβάλοιεν τὰ χρήματα ἕως τῆς ἐννάτης Πρυτανείας, τὰ διπλᾶ καταβαλεῖν.

Publicani reliquatores vectigalium ad nonam uſque Prytaneiam duplum in publicum præſtanto. Demoſthenes *Timocratea.*

* *Si prædes in publicum non præſtiterint, bona eorum publicantor.* Demoſthenes *Nicoſtrat.*

Επεγγυᾷν δὲ ἐπιορκήσαντα τὸν Απόλλω, δεδιότα δὲ δίκης ἕνεκα δρασκάζειν.

Fidejubeto juratus Apollinem ...... fugerit ſibi metuens litis cauſa. Lyſias *in Theomneſtum Orat.* 1.

Τοὺς ἔχοντας τά τε ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια χρήματα, καταβάλλειν εἰς τὸ βουλευτήριον· εἰ δὲ μὴ, τὴν βουλὴν αὐτοὺς εἰσπράττειν τοῖς νόμοις χρωμένην τοῖς τελωνικοῖς.

Qui pecuniam ſacram publicamve tenent, eam apud Senatum numeranto: niſi numerent, ab illis Senatus ſirempſe lege, qua a publicanis, exigito. Demoſthenes *Timocrat.*

Τὸν χρησάμενον δημοσίοις χρήμασιν ἐπὶ ἐνιαυτὸν ὅλον, διπλάσια ταῦτα διδόναι· τὸν δ᾽ ὀφείλοντα ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐνιαυτοῦ δεδέσθαι, ἕως ἂν ἐκτίσῃ.

Qui pecunia publica annum ipſum utitur, duplum reſtituito: qui anno altero eamdem debet, in vinculis habetor, donec exſolverit. Anonymus *Argumento Timocrateæ.*

Τῶν ἄλλων ἕνεκα.

Aliorum cauſa. Demoſthenes *Androtiana.* Lex vult pecuniam publicam exigi tanquam cauſa aliorum, ſcil. pauperum & bello mutilatorum, quorum neceſſitatibus ſuppeditabat.

Χίλια τάλαντα κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἐξαίρετα εἶναι τῷ δήμῳ καὶ μὴ ἀναλοῦν· ἢν δέ τις εἴπῃ ἢ ἐπιψηφίσῃ κινεῖν τὰ χρήματα ταῦτα ἐς ἄλλο τι, ἢν μὲν οἱ πολέμιοι νηΐτῃ στρατῷ ἐπιπλέωσι τῇ πόλει, καὶ δέῃ ἀμύνασθαι, θάνατον ζημίαν εἶναι.

Mille talenta quotannis ſeponunto non expendenda: ſi quis dixerit aut populum rogarit ea impendi in alios uſus, quam ſi hoſtes navibus appulſi Atticam invadant, & propugnanda ſit patria, capital eſto. Andocides *de pace Lacedæm.*

Οπόταν πόλεμος ᾖ, τὰ περιόντα χρήματα τῆς διοικήσεως στρατιωτικὰ εἶναι.

Ingruente bello, e theorica pecunia militum ſtipendia numerantor. Demoſthenes *in Neæram.*

Θανάτῳ ζημιοῦσθαι, εἴ τις ἐπιχειροίη μεταποιεῖν τὰ θεωρικὰ στρατιωτικά.

Si quis attentet facere, ut theorica pecunia in militum ſtipendia numeretur, capite luito. Ulpianus *Olynthiaca α'.* Lex ab Eubulo lata, ut populo gratificaretur.

* *Hac lex a Pottero addita.*

LIBER QUINTUS.

Finium regundorum.

TITULUS I.

Οπου μὲν ἐςὶ δημόσιον φρέαρ ἐντὸς ἱππικοῦ, χρῆσθαι τούτῳ, ὅπου δὲ πλεῖον ἀπεῖχε, ζητεῖν ὕδωρ ἴδιον.

Publico puteo, qui intra hippicum ſit, utitor: ſi majus ſit intervallum, privatum ſibi quiſque effodiunto. Solonis lex, e Plutarcho. Siticuloſa admodum erat Attica, unde aquarum poſſeſſio certis legibus definiebatur.

Εάν τις φρέαρ παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύττῃ, ὀργυιὰν ἀπολιπεῖν.

Si quis puteum juxta alterius agrum fodiat, orgyæ ſpatium relinquito. Solonis lex, e Gajo *l.* IV *ad leg.* XII. *Tabularum.*

Εάν δὲ ὀρύξαντες ὀργυιῶν δέκα βάθος παρ' ἑαυτοῖς μὴ εὕρωσιν ὕδωρ, τότε λαμβάνειν παρὰ τοῦ γείτονος, ἑξαχοῦν ὑδρίαν δὶς ἑκάςης ἡμέρας πληροῦντες.

Si quis depreſſo in altum puteo decem orgyas aquam in ſuo non inveniat, extrahito e vicini puteo bis quotidie aquam urna ſex choum capace. Solonis lex, e Plutarcho.

Εάν τις τάφον, ἢ βόθρον παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος αὐτοῦ ᾖ, τοσοῦτον ἀπολιπεῖν.

Si quis ſepulcrum fodiat, aut foſſam ducat juxta vicinum agrum, ab eo tantumdem ſpatii relinquito, in quantam profunditatem deprimet. Solonis lex, e Plutarcho, & Gajo *loc. cit.*

Εάν τις αἱμασίαν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν δὲ τειχίον, πόδα ἀπολιπεῖν, ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας.

Si quis ſepem ad alienum prædium fodiens ducat, limitem ne excedito; ſi murum, pedis unius, ſi caſam, duorum pedum intervallum relinquito. Solonis lex, e Gajo *loc. cit.*

Εἰ δέ τις ἐν ἀγρῷ βούλοιτο κτίσαι, τόξου βολὴν ἀπὸ τοῦ ἀγρογείτονος ἀπεχέτω...... ὀργυιάν.

Si quis in fundo ædificare velit, a fundo vicini ad arcus uſque jactum abeſto .... ulnam. Solonis lex, ex *Eclogis Baſilicῶν.*

Μελιττῶν σμήνη καθισάμενον ἀπέχειν τῶν ὑφ' ἑτέρου πρότερον ἱδρυμένων πόδας τριακοσίους.

Qui apum alvearia facit, ab alvearibus vicini diſtantia pedes trecentos collocato. Solonis lex, e Plutarcho.

Ελαίαν δὲ καὶ συκὴν ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν· τὰ δὲ ἄλλα δένδρα πέντε πόδας.

Oleam & ficum novem pedes longe ab alieno fundo ſerito: cæteras vero arbores pedes quinque. Solonis lex, e Plutarcho & Gajo *loc. cit.* Hæ arbores dicuntur radices agere longius, & halitum efflare cæteris plantis noxium.

Στοιχάδας.

Oleæ privatæ ordine conſitæ.

Εάν τις ἐλαίαν Αθήνησιν ἐξορύττῃ, ἐὰν μὴ εἰς ἱερὸν Αθηναίων δημόσιον, ἢ δημοτικὸν, ἢ ἑαυτῷ χρῆσθαι μέχρι δυοῖν ἐλαίαν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάςου, ἢ ἐπὶ ἀποθανόντα δέῃ χρήσασθαι, ὀφείλειν ἑκατὸν δραχμὰς τῷ δημοσίῳ τῆς ἐλαίας ἑκάςης· τὸ δὲ ἐπιδέκατον τούτου τῆς θεοῦ εἶναι· ὀφειλέτω

Si quis oleam Athenis evellat, niſi in uſum templorum Athenienſium, aut in privatum ſuum duas evellat quotannis, aut in funus, in ſingulas oleas centum drachmas pendito: decima mulctæ Minervæ ſacra eſto: centum quoque drachmæ addicuntor actori. Dicæ ſcribuntor apud magiſtratum, cujus eſt judices dare. Actor ſacramentum deponito.

Reo

δὲ καὶ ἰδιώτῃ τῷ ἐπεξιόντι ἑκατὸν δραχμὰς καθ' ἑκάστην ἐλαίαν. τὰς δὲ δίκας εἶναι περὶ τούτων πρὸς τοὺς ἄρχοντας, ὧν ἕκαστοι δικασταί εἰσι. Πρυτανεῖα δὲ τιθέτω ὁ διώκων τοῦ αὐτοῦ μέρους, ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ ἐγγραφόντων οἱ ἄρχοντες, πρὸς οὓς ἂν ᾖ ἡ δίκη, τοῖς πράκτορσιν, ὃ τῷ δημοσίῳ γίνεται τοῖς ταμίαις τῆς θεοῦ· ἐὰν δὲ μὴ ἐγγράφωσιν, αὐτοὶ ὀφειλόντων.

Reo damnato magiſtratus exigendam tradito mulctam, quæ in ærarium publicum infertur, exactoribus, decimam vero, quæ Minervæ cedit, quæſtoribus Deæ: ſi ſecus fecerint magiſtratus, ipſi de ſuo pendunto. Demoſthenes *in Macart.*

De agris, armento, atque grege.

TITULUS II.

Μὴ κτᾶσθαι γῆν ὁπόσην ἂν βούληταί τις.

Agrum, quantum voluerint, ne poſſidento. Solonis lex, ex Ariſtot. *Polit. lib.* II. *cap.* VIII. Modum divitiarum ſtatuit.

Ὁ τὰ πατρῷα κατεδηδοκώς, ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται, ἄτιμος ἔστω.

Decoctores paternæ, aut alterius cujuſvis hæreditatis, ignominioſi ſunto. Solonis lex, e Diogene Laertio, & Æſchine *in Timarchum.*

Τῷ κομίσαντι λύκον, πέντε δραχμὰς δίδοσθαι, λυκίδα δὲ, μίαν.

Ei, qui lupum attulerit, quinque drachmæ dantor, una ei, qui lupam. Solonis lex, e Plutarcho. Attica lupis infeſtata fuiſſe videtur.

Βοῦν ἀρότην μὴ θύειν.

Bovem aratorem ne mactato. Lex vetus, ex Æliano *Var. Hiſt. lib.* V. *cap.* XIV. Vide *lib.* I. *cap.* IV.

Βοῦς μὴ καταθύεσθαι.

Boves ne mactanto. Alia lex lata cum deficerent boves. Athenæus *lib.* IX.

Μὴ σφάττειν πρόβατον ἄπεκτον ἢ ἄτοκον.

Agnum anniculo minorem ne mactato. Lex lata cum raræ eſſent oves. Athen. *lib.* I. & IX. Euſtath. *Iliad.* ω.

Ζῶα μὴ σίτεσθαι.

Carnibus ne veſcitor. Triptolemi lex, e Porphyrio περὶ ἀποχῆς, & Hieronymo in *Jovinian.* II.

De emtione, venditione, & evictione.

TITULUS III.

Τὸν ἀμφισβητοῦντα χωρίου δικάζεσθαι τῷ ἔχοντι αὐτὸ, καρποῦ, εἰ δὲ οἰκίας, ἐνοικίου.

Qui de agro litigat, poſſeſſori de proventu, qui de domo, dicam de obventione ſcribito. Lyſias in *Demoſthen. Curat.*

Ἀψεύδειν κατὰ τὴν ἀγοράν.

In foro ne mentiuntor. Demoſthenes *Leptinea.*

Τοὺς ἰχθυοπόλους μὴ ἀποδοῦναι τοὺς ἰχ-

Piſcarii piſces minoris, quam judicarint, ne

θύας ἐλάττονος ἧς εἶπον τιμῆς, ἢ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπάγεσθαι.

Τὰς ἰχθυοπώλας μὴ ῥαίνειν τὰς ἰχθῦς σαπρὰς.

ne vendunto; ſi ſecus fecerint, in carcerem abducuntor. Alexis Comicus *Lebete.*

Piſcarii piſces putres aqua ne riganto. Xenarchus Πορφύρᾳ.

De Uſuris.

TITULUS IV.

Τὸ ἀργύριον στάσιμον εἶναι, ἐφ' ὁπόσον ἂν βάληται ὁ δανείζων.

Μὴ λαμβάνειν πολλὰς τόκας.

Uſurarum modus eſto, quem ſtipulatus fuerit fænerator. Lyſias *in Theomneſtum Orat.* α.

Pecuniam ingenti fœnore ne occupato. Ulpianus *Timocratea extrema.*

Εἰς ἃ τις ἀπετίμησεν, μὴ εἶναι δίκας, ἔτ' αὐτοῖς, ἔτε κληρονόμοις.

In rem oppigneratam neque ei, qui oppigneravit, neque ejus hæredi, actio eſto. Demoſthenes πρὸς Σπεδίαν.

Τὰς ἐγγύας ἐπετείας εἶναι.

Sponſiones in annum ſunto. Idem πρὸς Απατέριον.

Επὶ τοῖς σώμασι μηδένα δανείζειν.

Pecuniam ſub corporis nexu mutuam ne danto Solonis lex, e Plutarcho.

Εἴτις ἐκπροθεμήσειε, καὶ καταβάλοι τὰς δίκας, ἐξεῖναι ἅπτεσθαι αὐτῷ τῶν κτημάτων.

Qui judicatum definito die non ſolvit, in bona ejus invadunto. Ulpianus *in Midianam.*

Τὸ τῆς ἐξάλης δίκης τίμημα εἶναι δημόσιον.

Mulcta irrogata in judicio de vi in publicum committitor. Demoſthenes *Midiana.*

Εκατὸν δραχμῶν τὴν μνᾶν εἶναι.

Mina centum drachmarum eſto. Solonis lex, cum regulas menſuris & pecuniæ pretio poſuit, ut Plutarchus.

Εάν τις τὸ νόμισμα διαφθείρῃ, θάνατον τὴν ζημίαν εἶναι.

Adulteraſſe monetam capital eſto. Lex omnium fere urbium. Demoſthenes *Leptinea & Timocratea.*

Αργύριον δὲ μὴ ἐξεῖναι ἐκδῦναι Αθηναίων καὶ τῶν μετοίκων τῶν Αθήνησι μετοικέντων μηδενὶ ὧν ἔτοι κύριοί εἰσιν εἰς ναῦν, ἥτις ἂν μὴ μέλλῃ ἄξειν σῖτον Αθήναζε, καὶ τἄλλα τὰ γεγραμμένα περὶ ἑκάστε αὐτῶν. ἐὰν δέ τις ἐκδῶ παρὰ ταῦτα, εἶναι τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπογραφὴν τῶν ἀργυρίε πρὸς τὰς ἐπιμελητὰς, καθὰ περὶ τῆς νεὼς καὶ τῶν σίτε εἴρηται. κατὰ ταῦτα καὶ δίκη αὐτῷ μὴ ἔσω περὶ τῶ ἀργυρίε, ὃ ἂν ἐκδῶ ἄλλοσέ πη ἢ Αθήναζε· μηδὲ ἀρχὴ εἰσαγέτω περὶ τέτε μηδεμία.

Athenienſium civium, aut inquilinorum nullus, qui rerum ſuarum dominus ſit, mutuam pecuniam nauticam dato in nave, quæ frumentum aliaque legibus deſignata Athenas non importet. Si quis ſecus fecerit, defertor apud curatores mercatus, & pecunia ejus deſcribitor, quemadmodum de nave & frumento cautum eſt lege. Ad hæc ei actio ne dator adverſus debitorem, cui mutuam pecuniam dedit in alium quam Athenienſium mercatum: neque magiſtratus ullus judices illi dato. Idem πρὸς Λάκριτον.

Τὰς ναυκλήρας καὶ τὰς ἐπιβάτας πλεῖν εἰς ὅ, τι ἂν συνθῶνται, ἐμπόριον· εἰ δὲ μὴ, ζημιᾶσθαι.

Navicularii vectoreſque in illum appellunto mercatum, de quo pacti ſunt: ſi ſecus faxint, mulctantor. Idem *in Dionyſiodorum.*

De rebus Athenis alio, aut aliunde Athenas importandis, vel exportandis.

TITULUS V.

Ἔλαιον μόνον ἐξάγειν, ἀλλὰ δὲ μὴ καὶ κατὰ τῶν ἐξαγόντων ἀρὰς τὸν Ἄρχοντα ποιεῖσθαι, ἢ ἐκτίνειν αὐτὸν ἑκατὸν δραχμὰς εἰς τὸ δημόσιον.

Oleum Athenis exportato, cæteros proventus non item: qui exportarit, eum Archon diris devoveto, aut centum drachmis mulctator. Lex lata ob Attici agri ſterilitatem, ſcripta in primo axone Solonis., Plutarch. Excipiebantur victores in ludis Panathenæis, Pindari Scholiaſtes *Nem.* x.

Ἀθήνηθεν μὴ ἐξάγειν ἀλλοσέ που σῦκα.

Ficus Athenis alio ne importato. Ariſtoph. Schol. *Pluto.*

Ἐάν τις Ἀθηναίων ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων ἀλλοθί που σιτηγήσῃ ἢ Ἀθήναζε, κατὰ τούτων φάσεις εἶναι.

Si quis Athenienſis mercator, aut nauclerus alio, quam Athenas, frumentum importet, indicator. Demoſthenes *Timocratea.*

Τὸν φαίνοντά τινα ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων Ἀθηναίων, ὡς ἑτέρωσέ ποι καὶ μὴ Ἀθήναζε σεσιτηγηκότα, τὰ ἡμίσεα τῶν φανθέντων λαβεῖν.

Qui indicarit aliquem Athenienſium mercatorum, ſive nauclerorum, alio quam Athenas frumentum importantem, bonorum indicatorum ſemiſſem accipito. Idem *in Theocrinem.*

Μὴ φαίνειν, εἰ μὴ πιστεύει τις αὐτῷ δείξειν ἐν τοῖς δικασταῖς τὰ γεγενημένα, περὶ ὧν ποιεῖται τὴν φάσιν· ἐὰν δέ τις παρ' αὐτὰ ποιῇ, τῶν συκοφαντούντων ἔνδειξιν αὐτῶν εἶναι καὶ ἀπαγωγήν.

Nemo, cui probationes deſunt, nauclerum ſive mercatorem deferto: qui ſecus fecerit, accuſator, & abducitor. Idem *ibid.*

Ἐάν τίς τινα φήνας, ἢ γραψάμενος γραφὰς, μὴ ἐπεξίῃ, ἢ ἐπεξιὼν μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, χιλίας ἀποτίνειν, καὶ τὸ λοιπὸν μὴ φαίνειν, μηδὲ γράφεσθαι, μηδ' ἀπάγειν, μηδ' ἐφηγεῖσθαι.

Si quis ſemel inſtitutam publici judicii actionem mittat, aut quintam punctorum partem eam inſtituens non ferat, mille drachmis mulctator, nec in poſterum actionem publici judicii inſtituito. Idem *ibid.* ejuſque *Argument.*

Μεδένα τῶν ἐν τῇ πόλει πλείω σῖτον πεντήκοντα φορμῶν συνωνεῖσθαι.

Nemo eorum, qui Athenis degunt, plus quinquaginta phormis coemito. Lyſias κατὰ τῶν σιτοπόλων.

Μὴ ἐξάγειν ξύλα καὶ πίτταν.

Ligna & picem ne exportato. Ariſtoph. ejuſque Schol. *Equitibus.* Navium ſtructuræ conſulitur.

Τὰς δίκας εἶναι πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας τοῖς ναυκλήροις καὶ τοῖς ἐμπόροις τῶν Ἀθήναζε, καὶ τῶν Ἀθήνηθεν συμβολαίων, περὶ ὧν ἂν ὦσι συγγραφαί· ἐὰν δέ τι ἀδικῶνται ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἐνθέν τε ποι πλέοντες, ἢ ἑτέρωθεν δεῦρο, δεδέσθαι, ἕως ἂν ἐκτίσωσιν ὅ, τι ἂν αὐτῶν καταγνωσθῇ· ἂν δέ τις παρὰ ταῦτα δικάζηται, παραγράφεσθαι ἐξεῖναι.

Actiones dantor apud Theſmothetas naucleris & mercatoribus Athenis alio, aut aliunde Athenas navigantibus, ſecundum tabulas contractus: ſi quid vero injuſte feciſſe videantur, in vinculis habentor, donec mulctam irrogatam exſolverint: ſi quis præter hæc in jus vocet, exceptione utuntor. Argumentum Orat. Demoſthen. πρὸς Ξενόθεμιν.

De Artibus.

TITULUS VI.

Ο ἀργὸς ὑπεύθυνος ἔςω παντὶ τῷ βϐλομένῳ γράφεϑαι.

Μὴ δύο τέχνας μετιέναι.

Τὺς ἄνδρας μὴ μυροπολεῖν.

Τὺς ξένυς ἐν τῇ ἀγορᾷ μὴ ἐργάζεϑαι.

Ενοχον εἶναι τῇ κατηγορίᾳ τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἢ τῶν πολιτῶν ἢ τῶν πολιτίδων ὀνειδίζοντά τινι.

Τὸν ἄριςον ὄντα τῶν ἑαυτϐ συντεχνῶν σίτησιν ἐν Πρυτανείῳ λαμβάνειν, ϗ προεδρίαν.

Εάν τις τῶν πορθμέων τῶν εἰς Σαλαμῖνα πορθμευόντων ἄκων ἐν τῷ πόρῳ πλοῖον ἀνατρέψῃ, τϐτῳ μὴ ἐξεῖναι πάλιν πορθμεῖ γενέϑαι.

Lentitudinis dicam quivis impingito. Lex Draconis, e Plutarcho. Eadem Soloni & Piſiſtrato etiam adſcribitur.

Duas artes ne exerceto. Demoſthenes & Ulpianus *Timocratea.*

Ne quis vir unguentariam facito. Solonis lex, ex Athenæo *lib.* XIII. & XV.

Peregrini in foro nihil vendunto, neque ullam artem exercento. Demoſthenes πρὸς Εὐβϐλίδην.

Qui civi, ſive mari, ſive fœminæ, exprobrarit, quod in foro merces venales exponat, accuſare eum jus eſto. Idem *ibid.*

Peritior in ſua arte publice in Prytaneio epulator, primamque ſedem occupato. Ariſtophanes *Ranis.*

Si quis portitorum, qui in Salamina tranſmittunt, nolens in eo naufragium fecerit, neminem in poſterum tranſmittito. Æſchines *in Cteſiphont.* Ratio, ne quis Græcorum capiti impune illudat.

De Collegiis, & Pollicitationibus.

TITULUS VII.

Εὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμοτάφοι, ἢ ϑιασῶται, ἢ ἐπὶ λίαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅ, τι ἂν τϐτων διάϑονται πρὸς ἀλλήλϐς, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα.

Εάν τις ὑποσχόμενός τι, τὸν δῆμον ἐξαπατήσῃ, εἰσαγγελίαν εἶναι περὶ αὐτϐ· κἂν ἁλῷ, ϑανάτῳ ζημιοῦν.

Εάν τις ὑποσχόμενός τι, τὸν δῆμον, ἢ βϐλὴν, ἢ δικαςήριον ἐξαπατήσῃ, εἰσαγγελίαν εἶναι περὶ αὐτϐ· κἂν ἁλῷ, ϑανάτῳ ζημιϐν.

Εάν τις ἐναντίον τῶν πολιτῶν ὁμολογήσας τὶ παραβῇ, τϐτον ἔνοχον εἶναι τῷ ἀδικεῖν.

SI populares, aut phratores, aut e ſacerdotibus, aut Orgeonibus ſint ii, aut coepulones, aut eodem tumulo qui conduntur, aut thiaſotæ, aut ad frumentum coemendum, aut alias merces profecti, quam velint, pactionem ſibi ferunto, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Gajus *lib.* IV. *ad legem* XII. *Tabularum.*

Si quis quidquam Reipublicæ pollicitus fuerit, nec præſtiterit, publica adverſus eum judicia inſtituuntor: convictus capite luito.

Si quis quidquam Reipublicæ, aut Senatui, aut judicibus pollicitus fuerit, nec præſtiterit, publica adverſus eum judicia inſtituuntor: convictus capite luito. Demoſthenes *Leptinea.*

Si quis coram civibus aliquid faſſus inſuper habeat, injuſte feciſſe pronunciator. Dinarchus *in Philoclem.*

Ἐάν τις Ἀθηναίων λαμβάνῃ παρά τινος, ἢ αὐτὸς διδῷ ἑτέρῳ, ἢ διαφθείρῃ τινὰς ἐπαγγελλόμενος ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δήμου, καὶ τινὸς τῶν πολιτῶν τρόπῳ, ἢ μηχανῇ ἡτινιοῦν, ἄτιμος ἔστω, καὶ παῖδες, καὶ τὰ ἐκείνου.

Si quis Athenienſium ab alio munera accipiat, aut ipſe det alteri, aut pollicitationibus corrumpat alios in perniciem populi, aut alicujus civis, aut quocumque alio modo & arte, ignominioſus eſto cum liberis & bonis ſuis. Demoſthenes *Midiana*.

Τοὺς δωροδοκοῦντας, ἢ θανάτῳ ζημιοῦσθαι, ἢ δεκαπλοῦν τοῦ ἐξ ἀρχῆς λήμματος ἐκτίνειν.

Si quis eorum, qui Rempublicam gerunt, dona acceperit, capite luito, aut ejus, quod accepit, muneris decuplum pendito. Dinarchus *in Demoſthenem*.

LIBER SEXTUS.

De Connubiis.

TITULUS I.

Ἕνα ἄνδρα μιᾶς γυναικὸς τυχεῖν.

Unam tantum uxorem ducito. Cecropis lex, Athen. *lib.* XIII. Vide *lib.* IV. *cap.* XI.

Γαμεῖν ἀστὴν μίαν.

Unam uxorem legitimam, eamque civem, ducito. Vide *ibid.*

Ἐπ' ἀρότῳ παίδων.

Liberum quærendum. Iſidorus Peluſiota *lib* III. *epiſt.* CCXLIII. non voluptatis, ſed liberorum gratia uxor ducenda.

Ἣν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι, ἢ πατὴρ, ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους· ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ τὸν κύριον ἔχειν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ τοῦτον κύριον εἶναι.

Ex ea, quam in legitimam uxorem deſponſarit pater, aut germanus frater, aut avus paternus, legitimos liberos tollunto: ſi nullus horum ſuperſit, & virgo orba ſit, nubito ei, qui judicio obtinuerit; ſi orba non ſit, tutor eam deſponſato. Demoſthenes *in Stephanum Teſtem*.

Ἐὰν δέ τις ἐκδιδῷ ξένην γυναῖκα ἀνδρὶ Ἀθηναίῳ ὡς ἑαυτῷ προσήκουσαν, ἄτιμος ἔστω, καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ δημοσία ἔστω, καὶ τοῦ ἑλόντος τὸ τρίτον μέρος· γραφέσθω δὲ πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας, οἷς ἔξεστι, καθάπερ τῆς ξενίας.

Si quis peregrinam tanquam ſibi proximam elocarit Athenienſi civi, ignominioſus eſto, ejuſque bona publicantor, triens accuſatori cedito: accuſanto, queis fas eſt, apud Theſmothetas, quemadmodum peregrinitatis. Idem *in Neæram*.

Ἐὰν δὲ ξένος ἀστῇ συνοικῇ, τέχνῃ, ἢ μηχανῇ ἡτινιοῦν, γραφέσθω πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστιν· ἐὰν δὲ ἁλῷ πεπράσθω, καὶ αὐτὸς, καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ τὸ τρίτον μέρος ἔστω τοῦ ἑλόντος. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐὰν ἡ ξένη τῷ ἀστῷ συνοικῇ κατὰ ταῦτα, καὶ ὁ συνοικῶν τῇ ξένῃ ἀκούσῃ, ὀφειλέτω χιλίας δραχμάς.

Si quis peregrinus civem ducat, quocumque modo aut arte, accuſato Athenienſium cuicumque libuerit & licuerit apud Theſmothetas; ſi convictus fuerit, ipſe venditor, & bona ejus, eorum triens accuſatori cedito. Siremps lex dicta eſto peregrinæ, quæ civi nupſerit; & ſi quis poſthac rem habeat cum ea, quæ peregrinitatis damnata eſt, mille drachmis mulctator. Idem *ibid.*

Ἐπὶ ξένης μὴ ἐκδίδοσθαι ἀστὴν οὖσαν.

Civis peregre ne nubito. Idem, Ulpianuſque *Timocratea*.

Sora-

Ἐξεῖναι γαμεῖν τὰς ἐκ πατέρων ἀδελφάς.

Sororem germanam in matrimonio habere jus eſto. Cornelius Nepos *Cimone*.

Μὴ ἐξεῖναι ταῖς ἐπικλήροις ἔξω τῆς ἀγχιστείας γαμεῖν, ἀλλὰ προσῆκον εἶναι αὐταῖς μετὰ τῶν χρημάτων τῷ ἐγγύτατα γένους συνοικεῖν.

Virgo dotalis extra cognationem ne enubito; ſed agnato proximo nubito, & omnia ſua bona in dotem adferto. Iſæus *de Hæred. Ariſtarchi*.

Κληροῦν δὲ τὸν κλῆρον ϗ ἐπίκληρον, ὅσοι εἰσὶ μῆνες, πλὴν τοῦ Σκιῤῥοφορίωνος, ἀνεπίδικον δὲ κλῆρον, ϗ ἐπίκληρον μὴ ἔχειν.

Hæreditatem, dotalemque virginem in jure tibi vindicato: judicia redduntor ſingulis menſibus, excepto Scirrophorione: nullus hæreditatem poſſideto, aut dotalem virginem in matrimonio habeto niſi judicio expertus. Demoſthenes *in Stephanum Teſtem*. Vide *lib.* IV. *cap.* XV.

Ἐὰν δὲ ἐπιδεδικασμένου ἀμφισβητῇ τοῦ κλήρου ἢ τῆς ἐπικλήρου, προκαλείσθω τὸν ἐπιδεδικασμένον πρὸς τὸν ἄρχοντα, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων δικῶν, παρακαταβολὰς δ᾽ εἶναι τῷ ἀμφισβητοῦντι. ἐὰν δὲ μὴ προκαλεσάμενος ἐπιδικάσηται, ἀτελὴς ἔσται ἡ ἐπιδικασία τοῦ κλήρου· ἐὰν δὲ μὴ ζῇ ὁ ἐπιδικασάμενος τοῦ κλήρου, προσκαλείσθω κατὰ ταῦτα ᾧ ἡ προθεσμία μήπω ἐξήκει. τὴν δ᾽ ἀμφισβήτησιν εἶναι τῷ ἄρχοντι, καθότι ἐπεδικάσατο οὗ ἂν ἔχῃ τὰ χρήματα.

Si quis de hæreditate aut dotali puella judicio evicta controverſiam faciat, provocato eum, qui evicit judicio, apud prætorem, ut in aliis cauſis, cum ſponſione. Si is, qui judicio evicit, alios non provocarit, nulla eſto evictio illa hæreditatis. Si ſuperſtes jam non ſit is, qui evicerit hæreditatem, provocato, ſi nondum definitum tempus abiit. Controvertito apud prætorem, quemadmodum qui hæreditatem judicio evicit. Idem *in Macartatum*.

Τὰς μὲν ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκδοθείσας ϗ συνοικούσας ἀνδράσι γυναῖκας, ἂν ὁ πατὴρ αὐτῶν τελευτήσας, μὴ καταλιπὼν αὐταῖς γνησίους ἀδελφοὺς, τοῖς ἐγγύτατα γένους ἐπιδίκους εἶναι.

Fœminas a patribus elocatas, & a maritis domum deductas, ſi pater obeat nullis ſuperſtitibus liberis legitimis maſculis, proximiores cognatione jure ſibi vindicanto. Iſæus *de Hæred. Pyrrhi*.

Τὴν ἐπίκληρον, ἂν ὁ κρατῶν ϗ κύριος γεγονὼς κατὰ τὸν νόμον, αὐτὸς μὴ δυνατὸς ᾖ πλησιάζειν, ὑπὸ τῶν ἔγγιστα τοῦ ἀνδρὸς ὀπύιεσθαι.

Dotalis fœmina, ſi maritus, qui eam ſibi jure vindicavit, coire non poſſit, cum mariti agnatis concumbito. Solonis lex, e Plutarcho. Vide *lib.* IV. *cap.* XI.

Τρὶς ἑκάστου μηνὸς ἐντυγχάνειν πάντως τῇ ἐπικλήρῳ τὸν λαβόντα.

Maritus dotalis fœminæ ter ſingulis menſibus cum ea pernoctato. Ibidem.

Ἐὰν ἁρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα ϗ βιάσηται, ζημίαν ἑκατὸν δραχμὰς διδόναι.

Qui virgini ingenuæ vim intulerit, drachmis centum mulctator. Ibidem.

Τὸν βιασάμενον κόρην χιλίας διδόναι.

Raptor virginis mille drachmis mulctator. Hermogenis Schol.

Τὸν βιασάμενον κόρην αὐτὴν γαμεῖν.

Raptor virginis, quam vitiarit, ducito. Ibid.

Τὸν ἐπίτροπον τῇ τῶν ὀρφανῶν μητρὶ μὴ συνοικεῖν.

Tutor pupillorum ſuorum matrem in uxorem ne ducito. Solonis lex, e Laertio.

Χρῆσθαι δὲ δούλους συνουσίαν γυναικῶν.

Servi fœminis utuntor. Plutarchus *Amatorio*. Vide *lib.* I. *cap. de Servis*.

Τὰς νύμφας ἰούσας ἐπὶ τὸν γάμον φρύγετρον φέρειν σημεῖον.

Sponſæ, cum domum mariti deducuntur, phrygetrum in ſignum ferunto. Solonis lex, e Polluce *lib.* I. *cap.* XII. Vide *lib.* IV. *cap.* XI.

Spon-

Τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκαθείργνυσθαι μήλου κυδωνίου συγκατατρωγοῦσαν.

Sponſa in thalamum deducta malum cydonium guſtato. Ejuſdem lex, e Plutarcho. Vide *ibid.*

De Dotibus.

TITULUS II.

Ἱμάτια τρία, καὶ σκεύη μικροῦ νομίσματος ἄξια, ἕτερον δὲ μηδὲν ἐπιφέρεσθαι τὴν γαμουμένην τὰς φερνάς.

Tres tantum veſtes, & vaſa aliquot non magni conſtantia, ſponſa ad maritum deferto in dotem. Lex Solonis, e Plutarcho. Vide *lib.* IV. *cap.* XI.

Τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσιν, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότω ἐπιδοὺς. ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμὰς, ὁ δ' ἱππεὺς τριακοσίας, ὁ δὲ ζυγίτης ἑκατὸν πεντήκοντα πρὸς τῆς αὐτῆς. ἐὰν δὲ πλείους ὦσιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει τῇ ἐπικλήρῳ πρὸς μέρος ἐπιδιδόναι ἕκαστον· ἐὰν δὲ αἱ γυναῖκες πλείους ὦσι μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐκδοῦναι τῷ ἐν γένει, ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐκδιδόναι ἢ αὐτὸν ἔχειν. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγυτάτω γένους, ἢ μὴ ἐκδῷ, ὁ Ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν ἢ ἐκδοῦναι· ἐὰν δὲ μὴ ἐπαναγκάζῃ ὁ Ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἥρᾳ. ἀπογραφέτω δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα ταῦτα ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν Ἄρχοντα.

Orbæ, qui ſunt genere proximi eis nubunto; aut ii orbis dotem danto: Pentacoſiomedimni quidem drachmarum quingentarum. Equites vero trecentarum. Zygitæ denique centum quinquaginta. Si plures ſint proximi uni orbæ pro rata ſinguli conferunto: ſin plures ſint orbæ, ſinguli ſingulas elocanto, aut ducunto. Si vero proximi neque ducant ipſi, neque elocent, Archon eum cogito aut ducere aut elocare: ni coegerit, mille drachmis Junoni ſacris mulctator. Ejus nomen, qui hanc legem violarit, apud Archontem quivis deferto. Demoſthenes *ad Macartatum.* Vide *ibid.*

Μενούσης τῆς μητρὸς ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ ζώσης, καὶ προῖκα ἐπενεγκαμένης, οὐκ ἀπογράφειν τὴν προῖκα χρέος αὐτῇ, ἀλλὰ μετέχειν τῶν παιδῶν τὴν μητέρα.

Manente domi cum liberis matre, dote non repetita, liberi propter dotem fœnus ne pendunto, ſed mater bona illorum participato. Idem *in Phænippum.*

Καὶ ἐὰν ἐπικλήρου τις γένηται, καὶ ἅμα ἡβήσῃ ἐπὶ διετὲς, κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρί.

Dotali matre natus, & in viros tranſſcriptus, jus in matris bona habeto, eamque exhibeto. Idem *in Stephanum Teſtem.*

Τὴν ὁμολογηθεῖσαν προῖκα γίνεσθαι εἰς τὸν ἐγγυήσαντα, εἴ τι ἔπαθεν ἡ γυνὴ πρὶν γενέσθαι παῖδας αὐτῇ.

Dos, quam accepiſſe cavit maritus, ſi fœmina orba deceſſerit, ad illum redito, qui dotem dederat. Iſæus *de Hæred. Pyrrhi.*

Ἐὰν ἀποπέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα· ἐὰν δὲ μὴ, ἐπ' ἐννέ' ὀβολοῖς τοκοφορεῖν, καὶ σίτου εἰς ᾨδεῖον εἶναι δικάσασθαι ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τῷ κυρίῳ.

Si uxorem dimiſerit, dotem reddito: ni reddat, in novem obolos menſtruos fœnus pendito: adverſus eum in odeo de victu uxoris illius tutori actio dator. Demoſthenes *in Neæram.*

Ἐὰν ἀπολίπῃ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα, ἢ ἐὰν ὁ ἀνὴρ ἐκπέμψῃ τὴν γυναῖκα, μὴ ἐξεῖναι πράξασθαι τῷ δόντι ὃ μὴ προικὶ τιμήσας ἔδωκεν.

Si uxor a viro, aut vir ab uxore diverterit, qui mulierem elocavit, ne exigito plura, quam maritus in dotem accepiſſe hypotheca data cavit. Iſæus *de Hæred. Pyrrhi.*

De Divortiis.

TITULUS III.

Τὴν γυναῖκα τὴν ἀπολείπουσαν τὰ τῆς ἀπολείψεως γράμματα παρὰ τῷ Ἄρχοντι θέσθαι, μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλ' αὐτὴν παροῦσαν.

Uxor, quæ a viro divertit, libellum divortii ipſa, non per alterum, Archonti præſens offerto. Plutarchus *Alcibiade*. Vide *lib.* IV. *cap.* XII.

De Adulteriis.

TITULUS IV.

Ἐὰν τὶς μοιχὸν λάβῃ, ὅ, τι ἂν βούληται, χρῆσθαι.

SI quis adulterum deprehenderit, de eo, quod libuerit, ſtatuito. Draconis, Solonîſque lex. Lyſias *de cæde Eratoſthenis*, Ulpianus *lib.* I. Vide *lib.* IV. *cap.* XIV.

Ἐὰν τὶς μοιχὸν λάβῃ ἐν ἔργῳ ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντα, ὅ, τι ἂν βούληται, χρῆσθαι.

Si quis adulterum in ipſa turpitudine deprehenderit, de eo, quod libuerit, ſtatuito.

Ἐὰν τὶς ἀδίκως εἵρξῃ ὡς μοιχὸν, γράφεσθαι πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας ἀδίκως εἱρχθῆναι, κἂν μὲν ἕλῃ τὸν εἵρξαντα καὶ δόξῃ ἀδίκως ἐπιβεβουλεῦσθαι, ἀθῶον εἶναι αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐγγυητὰς ἀπηλλάχθαι τῆς ἐγγύης· ἐὰν δὲ δόξῃ μοιχὸς εἶναι, παραδοῦναι αὐτὸν τοὺς ἐγγυητὰς τῷ ἑλόντι· ἐπὶ δὲ τοῦ δικαστηρίου ἄνευ ἐγχειριδίου χρῆσθαι ὅ, τι ἂν βουληθῇ, ὡς μοιχῷ ὄντι.

Si quis tanquam adulter in cuſtodia habeatur, libellum ſupplicem Theſmothetis offerto, quod injuſte in cuſtodia habeatur, ſi apud judices probaverit, injuſte vinctum fuiſſe, innoxius dimittitor, & vades ejus ſponſione liberantor: ſi vero adulterii damnatus fuerit, vades dato ei, qui in uxore deprehenderit; judices, excepta capitis pœna, pro arbitrio in eum animadvertunto. Demoſthenes *in Neæram*.

Ἐὰν τὶς γυναῖκα αἰσχύνῃ βίᾳ, διπλοῦν τὴν βλάβην ὀφείλειν.

Si quis per vim vitium fœminæ intulerit, duplo mulctator. Lyſias *de cæde Eratoſthenis*.

Ἐπειδὰν δὲ ἕλοι τὸν μοιχὸν, μὴ ἐξέστω τῷ ἑλόντι συνοικεῖν τῇ γυναικί· ἐὰν δὲ συνοικῇ, ἄτιμος ἔστω· μηδὲ τῇ γυναικὶ ἐξέστω εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ, ἐφ' ᾗ ἂν μοιχὸς ἁλῷ· ἐὰν δὲ εἰσίῃ, νηποινὶ πασχέτω ὅτι ἂν πάσχῃ, πλὴν θανάτου.

Poſtquam adulterum maritus adulterii damnaverit, ab uxore adultera divertito: niſi diverterit, ignominioſus eſto: adulteræ templa publica ingredi fas non eſto: ſi ingreſſa fuerit, impune pœnas cuivis dato, morte excepta. Demoſthenes *in Neæram*.

Τὴν γυναῖκα, ἐφ' ᾗ ἂν ἁλῷ μοιχὸς, μὴ ἐξεῖναι κοσμεῖσθαι· ἐὰν δὲ κοσμῆται, τὸν ἐντυχόντα καταῤῥηγνύναι τὰ ἱμάτια, καὶ τὸν κόσμον ἀφαιρεῖσθαι, καὶ τύπτειν, εἰργόμενον θανάτου, καὶ τοῦ ἀνάπηρον ποιῆσαι.

Adultera in publicum ornata ne prodito: ſi ſecus faxit, quivis ejus veſtes diſcindito, ejuſque mundum auferto, atque eam pulſato, ſi libuerit, dummodo ne occidat, aut membro aliquo captam reddat. Solonis lex. Æſchines *in Timarchum*.

Χιλίας ζημιοῦσθαι τὰς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἀκοσμούσας γυναῖκας.

Fœminæ inornatius in publicum prodeuntes mille drachmis mulctantor. Philippidis lex, ex Harpocratione.

Τὴν γυναῖκα ἐξιέναι μὲν ἱματίων τριῶν

Fœmina foras proficiſcens tribus ſtolis plu-

res

μὴ πλέον ἔχουσαν, μηδὲ βρωτὸν ἢ ποτὸν πλείονος ἢ ὀβολοῦ φερομένην, μηδὲ κάνητα πηχυαίου μείζονα, μηδὲ νύκτωρ πορεύεσθαι πλὴν ἁμάξῃ κομιζομένην, λύχνου προφαίνοντος.

res ne habeto, neque plus cibi aut potus quam obolo emtum ſecum efferto, neque calathum cubitali majorem: de nocte iter ne facito, niſi curru vecta ad lucernam. Lex Solonis, e Plutarcho.

De puerorum amoribus, & productione, & ſcortis.

TITULUS V.

Δοῦλον ἐλευθέρου παιδὸς μὴ ἐρᾷν, μήτ' ἐπακολουθεῖν, ἢ τύπτεσθαι τῇ δημοσίᾳ μάστιγι πεντήκοντα πληγάς.

Servus ingenuum puerum ne amato, neve aſſectator: qui ſecus faxit, publice quinquaginta plagarum ictus illi infliguntor. Æſchines *in Timarchum.* Vide *lib.* 1. *cap. de Servis.*

Ἐάν τινα ἐκμισθώσῃ ἑταιρεῖν πατὴρ, ἢ ἀδελφὸς, ἢ θεῖος, ἢ ἐπίτροπος, ἢ ὅλως τῶν κυρίων τις· κατ' αὐτοῦ μὲν τοῦ παιδὸς γραφὴν ἑταιρήσεως οὐκ εἶναι, κατὰ δὲ τοῦ μισθώσαντος καὶ τοῦ μισθωμένου, τοῦ μὲν ὅτι ἐξεμίσθωσε, τοῦ δὲ ὅτι ἐμισθώσατο. καὶ ἴσα τὰ ἐπιτίμια ἑκατέρῳ εἶναι. καὶ μὴ ἐπάναγκες εἶναι τῷ παιδὶ ἡβήσαντι τρέφειν τὸν πατέρα, μηδὲ οἴκησιν παρέχειν, ὃς ἂν ἐκμισθωθῇ ἑταιρεῖν· ἀποθανόντα δέ θαπτέτω, καὶ τἄλλα ποιείτω τὰ νομιζόμενα.

Si quis alium proſtituerit, ſive pater is ſit, ſive frater, ſive patruus, ſive tutor, ſive quis alius, in cujus poteſtate ſit: adverſus puerum impudicitiæ actio ne eſto, ſed adverſus illum, qui proſtituerit, & qui conduxerit. Et uterque eamdem pœnam incurrunto. Puer proſtitutus ubi adoleverit, patrem alere, aut in ædes ſuas recipere ne cogitor: mortuum tamen eum ſepelito, eidemque juſta facito. Idem *ibid.* Vide *lib.* IV. *cap.* IX.

Ἐάν τις ἐλεύθερον παῖδα ἢ γυναῖκα προαγωγεύσῃ, τὸν προαγωγὸν γράφεσθαι· κἂν ἁλῷ, θανάτῳ ζημιοῦσθαι.

Si quis liberum atque ingenuum puerum aut fœminam produxerit, dica ei ſcribitor: convictus morte mulctator. Idem *ibid.*

Ἐάν τις ὑβρίζῃ τινὰ ἢ παῖδα, ἢ γυναῖκα, ἢ ἄνδρα, τῶν ἐλευθέρων, ἢ τῶν δούλων, ἢ παράνομόν τι ποιήσῃ, εἰς τούτων τινὰ γραφέσθω πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων, οἷς ἔξεστιν. οἱ δὲ Θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν Ἡλιαίαν τριάκοντα ἡμερῶν, ἀφ' ἧς γραφῇ, ἐὰν μὴ τὸ δημόσιον κωλύῃ. εἰ δὲ μὴ, ὅταν ᾖ πρῶτον οἷόν τε. ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ ἡ Ἡλιαία, τιμάτω περὶ αὐτοῦ παραχρῆμα, ὅτι ἂν δόξῃ ἄξιος εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι· ἐὰν δὲ θανάτου τιμηθῇ τῆς ὕβρεως παραδοθεὶς τοῖς ἕνδεκα τεθνάτω αὐθήμερον, ὅσοι δ' ἂν γράφωνται γραφὰς ἰδίας κατὰ τὸν νόμον. Ἐὰν δέ τις μὴ ἐπεξέλθῃ, ἢ ἐπεξιὼν μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, ἀποτισάτω χιλίας δραχμὰς τῷ δημοσίῳ· ἐὰν δὲ ἀργυρίου τιμηθῇ τῆς ὕβρεως, ἀποτισάτω ἐν ἕν-

Si quis puerum, aut fœminam, aut hominem, ſive ingenuum, ſive ſervum, corruperit, aut opprobrium contra leges fecerit, dicam ei Athenienſium quivis, cui fas eſt, ſcribito: Theſmothetæ judices ex Heliaſtis ſortiuntor intra dies a ſcripta dica triginta: aut, ſi juſtitium res indicant publicæ, ubi primum licebit: Heliaſtæ primis ſententiis damnatum pœna addicunto in continenti, quam meritus eſt, ſive in corpore, ſive in ære: mortis ſententiam paſſus eo ipſo die ab undecimviris capitalibus animadvertitor. Si is, qui dicam ſcripſit, in ſua habeat poteſtate ſervum, ſive liberum hominem corruptum, & vel actionem inſtitutam mittat, vel quintam ſuffragiorum partem non ferat, mille drachmas ærario pendito: cui pecuniaria mulcta eſt irrogata, is mulctam intra undecim dies ſolvito: & interea dum ſolverit, ſi quidem in liberum corpus

pec-

δεκα ἡμέραις μετὰ τὴν δίκην, ἐὰν μὴ παραχρῆμα δύνηται ἀποτίνειν. δεδέσθω δὲ, ἐὰν ἐλεύθερον ὑβρίσῃ, μέχρις ἂν ἐκτίσῃ.

peccaverit, *in vinculis habetor*. Idem *ibid.* Demoſthenes *Midiana*.

Αν τὶς Αθηναίων ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέςω αὐτῷ τῶν ἐννέα Αρχόντων γενέσθαι, μηδ' ἱερωσύνην ἱεράσασθαι, μηδὲ συνδικῆσαι τῷ δήμῳ, μηδὲ ἀρχὴν ἀρχέτω μηδεμίαν, μήτε ἔνδημον μήτε ὑπερόριον, μήτε κληρωτὴν, μήτε χειροτονητὴν, μηδ' ἐπὶ κηρυκείαν ἀποςελλέσθω, μηδὲ γνώμην λεγέτω, μηδ' εἰς τὰ δημοτελῆ ἱερὰ εἰσίτω, μηδ' ἐν ταῖς κοιναῖς ςεφανηφορίαις ςεφανέσθω, μηδ' ἐντὸς τῶν τῆς ἀγορᾶς περιῤῥαντηρίων πορευέσθω. Εὰν δὲ τὶς ταῦτα ποιῇ καταγνωσθέντος αὐτοῦ ἑταίρειν, θανάτῳ ζημιούσθω.

Si quis Athenienſium corpus proſtituerit, inter novem Archontas ne ſorte capitor: ſacerdotium ne gerito: ſyndicum creari fas non eſto: magiſtratum nullum, ſive intra ſive extra fines Atticæ, gerito, vel ſorte captus, vel ſuffragiis creatus: præco nullum in locum mittitor: ſententiam ne dicito: in templa publica ne intrato: neque cum cæteris in pompis coronator: neque intra fori cancellos ingreditor. Si quis autem impudicitia damnatus legem hanc præterhabuerit, capite luito. Æſchines *in Timarchum*.

Μὴ ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαςηρίου κάθωνται, ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως· ὅσαι δὲ πεφασμένως πωλοῦνται, καὶ οἰκῆος, καὶ βλάβης τὴν δούλην εἶναι ὀφείλειν.

Ne quis pro mœcho prehenditor in meretrice, quæ vel in lupanari, vel publice proſtat: quæ publice proſtant, etiam ſervorum injuriæ obnoxiæ ſunto. Demoſthenes *in Neæram*, Lyſias *in Theomneſtum Orat.* I. Vide *lib.* IV. *cap.* XI.

Τὰς ἑταίρας ἄνθινα φορεῖν.

Meretrices floridas veſtes indutæ ſunto. Suidas, Artemidorus *lib.* II. *cap.* III.

De Teſtamentis & Hæreditario Jure.

TITULUS VI.

Εν τῷ γένει τοῦ τεθνηκότος δεῖν τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον διαμένειν.

Extra gentem familiamque hæredem ne ſcribito. Lex vetus a Solone abrogata, teſte Plutarcho. Vide *lib.* I. *cap.* XV.

Παιδὶ μὴ ἐξεῖναι συμβάλλειν μηδὲ γυναικὶ παρὰ μεδίμνου κριθῶν.

Puer aut fœmina teſtamento ne danto leganto ultra medimnum hordei. Iſæus *de Hæredit. Ariſtarchi*.

Οσοι μὴ ἐπεποίηντο, ὥςε μήτε ἀπειπεῖν, μήτ' ἐπιδικάζεσθαι, ὅτε Σόλων εἰσῄει, τὰ ἑαυτοῦ διαθέσθαι εἶναι, ὅπως ἂν ἐθέλῃ, ἂν μὴ παῖδες ὦσι γνήσιοι ἄῤῥενες, ἂν μὴ μανιῶν, ἢ γήρως, ἢ φαρμάκων, ἢ νόσου ἕνεκεν, ἢ γυναικὶ πειθόμενος ὑπὸ τούτων τῶν παρανόμων, ἢ ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθείς.

Quicumque cives adſcripti non ſunt, nemine controverſiam illis faciente de bonis, aut judicio experiente, quando præturam adiit Solon, teſtamento ſuo danto leganto, cuicumque libuerit, ſi nullos ſuperſtites habeant liberos maſculos: neque furioſi ſint, vel præ ſenectute, vel morbi aut veneficii vi: neque ab uxoribus perſuaſi: aut neceſſitate aliqua vel vinculorum tædio coacti. Demoſthenes *in Stephanum Teſtem Orat.* β.

Ο, τι ἂν γνησίων ὄντων υἱῶν ὁ πατὴρ διάθηται, ἐὰν ἀποθάνωσιν οἱ υἱεῖς, πρὶν ἐπιδιετὲς ἡβᾶν, τὴν τοῦ πατρὸς διαθήκην κυρίαν εἶναι.

Hæredes a patre teſtamento ſubſtituti liberis, ſi liberi ante annum ætatis ſuæ viceſimum deceſſerint, hæredes ſunto. Idem *ibid.*

Ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ τις τὰ αὑτοῦ, ἂν θηλείας γνησίας καταλίπῃ ἐπὶ ταύταις.

Bona ſua, cuicumque libuerit, teſtamento danto leganto, etiam ſuperſtitibus filiabus, quas in uxores ducunto ſcripti hæredes. Iſæus de *Hæredit. Pyrrhi*.

Τοῖς ποιηθεῖσιν μὴ ἐξεῖναι διαθέσθαι, ἀλλὰ ζῶντας ἐγκαταλιπόντας υἱὸν γνήσιον ἐπανιέναι, ἢ τελευτήσαντας ἀποδιδόναι τὴν κληρονομίαν τοῖς ἐξ ἀρχῆς οἰκείοις οὖσι τοῦ ποιησαμένου.

Adoptati teſtamentum ne faciunto, ſed vel domum patris naturalis redeunto relicto filio legitimo, vel adoptato mortuo hæreditatem ejus adoptantis patris cognati adeunto. Solonis lex, e Demoſthene in *Leocharem*.

Ἅπαντας τοὺς γνησίους υἱοὺς ἰσομοίρους εἶναι τῶν πατρῴων.

Omnes legitimi filii hæreditatem paternam ex æquo inter ſe herciſcunto. Iſæus *de Hæredit. Philoctemonis*.

Ἐὰν ποιησαμένῳ παῖδες ἐπιγένωνται, τὸ μέρος ἑκάτερον ἔχειν τῆς οὐσίας, καὶ κληρονομεῖν ὁμοίως ἀμφοτέρους.

Si cui, poſtquam filium adoptavit, alii legitimi naſcantur, uterque hæreditatem ex æquo inter ſe herciſcunto. Idem *ibid.*

Ὅς τις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπῃ θηλείας, σὺν ταύτῃσι· ἐὰν δὲ μή, κυρίους εἶναι τῶν χρημάτων. Ἐὰν δὲ ἀδελφοὶ ὦσιν ὁμοπάτορες, καὶ ἐὰν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν λαγχάνειν· ἐὰν μὴ ἀδελφοὶ ὦσιν, ἢ ἀδελφῶν παῖδες ἐξ αὐτῶν, κατὰ ταῦτα λαγχάνειν· κρατεῖν δὲ τοὺς ἄῤῥενας, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀῤῥένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὦσι, καὶ ἐὰν γένει ἀπωτέρω· ἐὰν δὲ μὴ ὦσι πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιαδῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταῦτα κυρίους εἶναι. Ἐὰν δὲ μηδ' ἑτέρωθεν ἦν ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρὸς ἐγγυτάτω κύριον εἶναι. Νόθῳ δὲ μηδὲ νόθῃ μὴ εἶναι ἀγχιστεῖαν, μήτε ἱερῶν, μήθ' ὁσίων ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος.

Si quis inteſtatus moritur, relictis filiabus, qui eas in uxores ducent, hæredes ſunto: ſi nulli ſuperſint, hi hæreditatem ab inteſtato cernunto. Et primo quidem fratres defuncti germani, & legitimi fratrum filii hæreditatem ſimul adeunto. Si nulli fratres, aut fratrum filii ſuperſint, iis geniti eadem lege hæreditatem cernunto: maſculi autem iiſque geniti, etiamſi remotiori cognationis ſint gradu, præferuntor. Si nulli ſuperſint paterni proximi ad ſobrinorum uſque filios, materni defuncti propinqui ſirempſe lege hæreditatem adeunto. Si e neutra cognatione ſuperſint intra definitum gradum, propior cognatus paternus adito. Notho, nothæve, cognationis jus nullum eſto, ne quidem in iis, quæ ſive ſacra, ſive publica ſpectant. Secundum hanc legem judicia redduntor ab Euclidis prætura. Demoſthenes *in Macartatum*.

Γνησίας μὲν οὔσης θυγατρὸς, νόθου δὲ υἱοῦ, μὴ κληρονομεῖν τὸν νόθον τὰ πατρῷα.

Superſtite legitima filia nothus hæreditatem patris ne adito. Schol. Ariſtophanis *ad Aves*.

Τοῖς νόθοις μέχρι πέντε μνῶν καταλιμπάνειν.

Nothis ne plus minis quinque dato. Suidas *Voc.* Ἐπίκληροι.

* *Plures eodem jure ex æquo hæreditatem cernunto.* Iſæus *de Hæredit. Hagnii*.

Κληροῦν δὲ τὸν κλῆρον ὅσοι εἰσὶ μῆνες, πλὴν τοῦ Σκιῤῥοφοριῶνος· ἀνεπίδικον δὲ κλῆρον μὴ ἔχειν.

De hæreditatibus judicio experiuntor, toto vertente anno, excepto menſe Scirrophorione: hæreditatem niſi in jure vindicatam ne adeunto. Demoſthenes *in Stephanum Teſtem Orat. β.*

Ἐὰν δ' ἐπιδεδικασμένου ἀμφισβητῇ τοῦ κλήρου, προσκαλείσθω τὸν ἐπιδεδικασμέ-

Qui litem movit ei, qui antea judicio ſibi hæreditatem vindicavit, illum in jus ad prætorem vocato, ut fieri amat in aliis

* *Hæc lex a Pottero addita.*

cauſis

νον πρὸς τὸν ἄρχοντα, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων δικῶν· παρακαταβολὰς δ᾽ εἶναι τῷ ἀμφισβητοῦντι· ἐὰν δὲ μὴ προσκαλεσάμενος ἐπιδικάσηται, ἀτελὴς ἔσαι ἡ ἐπιδικασία τοῦ κλήρου. Εὰν δὲ μὴ ζῇ ὁ ἐπιδικασάμενος τοῦ κλήρου, προσκαλείσθω κατὰ ταῦτα, ᾧ ἡ προθεσμία μήπω ἐξήκει· τὴν δ᾽ ἀμφισβήτησιν εἶναι τῷ Αρχοντι, καθότι ἐπεδικάσατο, οὗ ἂν ἔχῃ τὰ χρήματα.

cauſis: ſacramento autem, qui in jus vocat, contendito: niſi in jus vocaverit, judicium, quo ſibi hæreditatem vindicaverit, irritum eſto. Si deceſſerit, qui hæreditatem judicio creverat, vocatio tamen in jus fiat ab eo, cui non præſcribit tempus: lis ſub Archonte eſto, quemadmodum judicio ante expertus fuit is, qui in bonis eſt. Idem *in Macartatum.*

Πέντε ἐτῶν δικάσασθαι τοῦ κλήρου, ἐπειδὰν τελευτήσῃ ὁ κληρονόμος.

Intra quinque a morte illius, qui hæreditatem adierat, annos hæreditatem petito. Iſæus *de Hæredit. Pyrrhi.*

De Tutelis.

TITULUS VII.

Μὴ ἐπιτροπεύειν, εἰς ὃν ἡ οὐσία ἔρχεται τῶν ὀρφανῶν τελευτησάντων.

Tutor is ne eſto, qui agnationis jure hæreditatem pupilli poteſt herciſcere. Lex Solonis, e Laertio.

Τὸν ἐπίτροπον τὸν οἶκον μισθοῦν.

Tutor ædes pupilli locato. Demoſthenes *in Aphobum.*

Ο Αρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν, καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν οἴκων τῶν ἐξερημουμένων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων φάσκουσαι κύειν, τούτων ἐπιμελείσθω, καὶ μὴ ἐάτω ὑβρίζειν, ἢ ποιεῖν τὶ παράνομον· κύριος δ᾽ ἐπιβάλλειν κατὰ τὸ τέλος. Εὰν δὲ μείζονος ζημίας δοκῇ ἄξιος εἶναι, προσκαλεσάμενος πρόπεμπτα, καὶ τίμημα ἐπιγραψάμενος ὅ, τι ἂν δοκῇ αὐτῷ, εἰσαγαγέτω εἰς τὴν Ηλιαίαν. Εὰν δ᾽ ἁλῷ, τιμάτω ἡ Ηλιαία περὶ τοῦ ἁλόντος ὅ, τι χρὴ αὐτὸν παθεῖν ἢ ἀποτίσαι.

Archon orphanorum, dotalium fœminarum, familiarum quæ intercidunt, & prægnantium mulierum, quæ poſt maritorum obitum in eorum ædibus permanent, curam habeto, neque contumeliam, aut aliquid injuſtum iis fieri ſinito: mulctam, quantam poteſt magiſtratus poteſtate, irrogare ei jus eſto. Si majore pœna dignus videtur, qui adverſus hanc legem fecerit, Archon in jus vocato in quintum diem, & pœna pro arbitrio irrogata Heliaſtis judicium permittito. Si convictus fuerit, Heliaſtæ de eo, quod luere in corpore vel in ære debet, judicium reddunto. Idem *in Macartatum.*

Εὰν πέντε ἔτη παρέλθῃ, καὶ μὴ δικάσωνται, μηκέτ᾽ εἶναι τοῖς ὀρφανοῖς δίκην περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς ἐγκλημάτων.

Poſt quinquennium tutores male adminiſtratæ tutelæ a pupillis ne poſtulantor. Idem πρὸς Ναυσίμαχον.

De Sepulchris & Funeribus.

TITULUS VIII.

Mortuum terra humato. Cecropis lex, e Tullio *lib.* II. *de Legibus.* Vide *lib.* IV. *cap.* VI.

Ne quis ſepulchrum facito operoſius, quam quod decem homines effecerint triduo, neque id opere tectorio exornato, nec Hermas imponito. Idem *ibid.*

Super terræ tumulum ne quid ſtatuito, niſi columellam tribus cubitis non altiorem, aut menſam, aut labellum. Lex Demetrii Phalerei. Idem *ibid.*

Ne quis ſepulchra deleat, neve alienum inferat; ſi quis tymbon, aut monumentum, aut columnam violarit, dejecerit, fregerit, pœna eſto. Lex Solonis. Idem *ibid.*

Ἐπ' ἀλλότρια μνήματα μὴ βαδίζειν χωρὶς ἐκκομιδῆς.

Ne quis ad alienum monumentum accedito, niſi dum it exſequias. Lex Solonis, e Plutarcho. Ne manes laceſſerent.

Τὸν ἀποθανόντα προτίθεσθαι ἔνδον, ὅπως ἂν βούλωνται· ἐκφέρειν δὲ τὸν ἀποθανόντα τῇ ὑστεραίᾳ, ᾗ ἂν προθῶνται πρὶν ἥλιον ἐξέχειν. Βαδίζειν δὲ τοὺς ἄνδρας πρόσθεν, ὅταν ἐκφέρωνται, τὰς δὲ γυναῖκας ὄπισθεν. Γυναῖκας δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος, μηδ' ἀκολουθεῖν ἀποθανόντι, ὅταν εἰς τὰ σήματα ἄγεται, ἐντὸς ἑξήκοντ' ἐτῶν γεγονυῖαν πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιαδῶν εἰσὶ, μηδ' εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος εἰσιέναι, ἐπειδὰν ἐξενεχθῇ ὁ νεκὺς, γυναῖκα μηδεμίαν, πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιάδων εἰσίν.

Mortuum pro arbitrio intus collocanto; ante lucem efferunto poſtridie collocationis. Funus producunto viri quidem primi ordine, fœminæ ſubſequuntor. Fœminæ funeſtam domum ne intranto, aut exſequias eunto, ſexagenariis minores, aut quæ ſobrinis natæ non ſint: neque item intranto domum, poſtquam funus elatum eſt, niſi ſobrinis natæ ſint. Demoſthenes *in Macartatum*. Vide *lib.* IV. *cap.* IV.

In funeribus celebritas virorum ac mulierum producendis ne intereſto. Cicero *de Legibus*.

Μὴ συντιθέναι πλέον ἱματίων τριῶν.

Plus tribus riciniis mortuum ne humato. Solonis lex, e Plutarcho.

Mulieres genas ne radunto, neve leſſum funeris ergo habento. Solonis lex, ex eodem & Cicerone. Vide *lib.* IV. *cap.* V.

Τῇ τε ἱερείᾳ τῇ τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς ἀκροπόλει, ὑπὲρ τοῦ ἀποθανόντος, φέρειν χοίνικα κριθῶν, καὶ πυρῶν ἑτέραν, καὶ ὀβολόν.

Sacerdoti Minervæ, quæ eſt in arce, in ſingulos mortuos, duos hordei ſextarios, totidem frumenti, itemque obolum pendito. Hippiæ lex, ex Ariſtot. *Oeconom. lib.* II.

Μὴ ἐναγίζειν βοῦν.

Bove ne parentato. Solonis lex, e Plutarcho. Vide *lib.* IV. *cap.* VIII.

Τοὺς παῖδας ἢ τοὺς κληρονόμους, ἐπειδὰν ἀποθάνωσιν οἱ γονεῖς, ὅπως τῶν νομιζομένων τύχωσι, παρασκευάζειν.

Liberi aut hæredes mortuis parentibus juſta faciunto. Demoſthenes *in Timocratem*, Iſæus *de Hæredit. Cleonymi*.

Servulis unctura omniſque circumpotatio tollitor. Cicero *de Leg. lib.* II. Vide *ibid.*

Nec de mortui laude, niſi in publicis ſepulturis, nec ab alio, niſi qui publice ad eam conſtitutus ſit, dicitor. Idem *ibid.*

Δημοσίᾳ ταφὰς ποιεῖσθαι τῶν ἐν τῷ πολέμῳ ἀποθανόντων.

Qui in bello occubuerunt, publice ſepeliuntor. Thucyd. *lib.* II. Vide *lib.* III. *cap.* XI.

Τὸν πατέρα τοῦ ἀρίστου ἀποθανόντος ἐν πολέμῳ λέγειν τὸν ἐπιτάφιον.

Pater illius, qui fortius in bello cecidit, de laudibus mortuorum dicito. Polemo *Argumento* τῶν ἐπιταφίων λόγων.

Ora

Oratio, qua laudantur in concione ii, qui in proteliis interfecti ſunt, quotannis illo die recitator. Cicero *de Oratore*.

Ος ἂν ἀτάφῳ περιτύχῃ σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν, θάπτειν δὲ πρὸς δυσμὰς βλέποντας.

Inſepulto hominis cadaveri terram injicito, & in ſepulchro occaſum verſus condito. Ælian. *Var. Hiſt. lib.* V. *cap.* XIV. Vide *lib.* IV. *cap.* I. & VI.

Τὸν τεθνηκότα μὴ κακῶς ἀγορεύειν.

De mortuo ne detrahito. Lex Solonis, e Plutarcho. Vide *lib.* IV. *cap.* I.

Μὴ λέγειν κακῶς τὸν τεθνεῶτα, μηδ᾽ ἂν ὑπὸ τῶν ἐκείνου τὶς ἀκούῃ παίδων αὐτός.

De mortuo ne detrahito, ne quidem conviciis provocatus ab ejus liberis. Lex ejuſdem, ex Ulpiano *in Leptineam*.

LIBER SEPTIMUS.

De Sicariis.

TITULUS I.

Δικάζειν δὲ τὴν βουλὴν τὴν ἐν Αρείῳ πάγῳ φόνου ϗ τραύματος ἐκ προνοίας, ϗ πυρκαϊὰς, ϗ φαρμάκων, ἐὰν τὶς ἀποκτείνῃ δούς.

Senatus Areopagiticus jus dicito de cæde, aut vulnere, non caſu, ſed voluntate inflicto, de incendio item, malo veneno hominis necandi cauſa dato. Demoſthenes *in Ariſtocratem*. Vide *lib.* I. *cap.* XIX.

Μηδὲ προοιμιάζεσθαι, μηδ᾽ οἰκτίζεσθαι, μηδ᾽ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν.

Neque oratores præfantor, neque affectus movento, neque extra rem dicunto. Pollux *lib.* VIII. *cap.* X. Vide *ibid.*

Τὸν ἐκ προνοίας ἀποκτείναντα θανάτῳ ζημιοῦσθαι.

Si quis hominem ſciens morti duit, capital eſto. Antipho *de cæde Herodis*.

Τοὺς Θεσμοθέτας τοὺς ἐπὶ φόνῳ φεύγοντας θανάτῳ ζημιοῦσθαι.

Theſmothetæ in homicidas animadvertunto. Demoſthenes *in Ariſtocratem*.

Τοὺς δ᾽ ἀνδροφόνους ἐξεῖναι ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ ϗ ἀπάγειν, ὡς ἐν τῷ ἄξονι ἀπαγορεύει· λυμαίνεσθαι δὲ μὴ, μηδὲ ἀποινᾶν, ἢ διπλοῦν ὀφείλειν, ὅσον ἂν καταβλάψῃ· εἰσφέρειν δὲ τοὺς ἄρχοντας, ὧν ἕκαστοι δικασταὶ εἰσὶ τῷ βουλομένῳ, τὴν δ᾽ Ηλιαίαν διαγινώσκειν.

Homicidas morte mulctanto in patria occiſi terra, & abducunto, ut lege cautum eſt: in eos ne ſæviunto, neve pecuniam exigunto: qui ſecus faxit, noxæ dative damni duplionem præſtato: nomenque deferto, cui libuerit, apud magiſtratus, quorum eſt cognitio, de eo vero Heliaſtæ jus dicunto. Solonis lex, e Demoſthene *in Ariſtocratem*.

Εὰν δὲ τὶς τὸν ἀνδροφόνον κτείνῃ, ἢ αἴτιος ᾖ φόνου, ἀπεχόμενον ἀγορᾶς ἐφορίας, ϗ ἄθλων, ϗ ἱερῶν Αμφικτυονικῶν, ὥσπερ τὸν Αθήναιον κτείναντα, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι· διαγινώσκειν δὲ τοὺς ἐφέτας.

Si quis homicidam, foro, urbis territorio publicis certaminibus, & ſacris Amphictyonicis abſtinentem, occiderit, aut mortis cauſam præbuerit, perinde ac ſi Athenienſem civem necaſſet, capital ei eſto: & ephetæ jus dicunto. Idem *ibidem*. De homicida loquitur, qui non erat damnatus a judicibus.

Ac-

Επειδὰν τις ἀπογραφῇ φόνου δίκην, εἴργεσθαι τῶν νομίμων.

Accuſatus cædis, ab illo die omnibus civitatis juribus abſtineto. Antipho *de Choreuta.*

Εὰν τὶς τινὰ τῶν ἀνδροφόνων τῶν ἐξεληλυθότων, ὧν τὰ χρήματα ἐπίτιμα, πέρα ὅρων ἐλαύνῃ, ἢ φέρῃ, ἢ ἄγῃ, τὰ ἶσα ὀφείλειν, ὅσαπερ ἂν καὶ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ δράσῃ.

Si quis imprudentem homicidam, qui ſolum verterit, extra Atticam exagitarit, ſirempſe lege tenetor, qua is qui intra Atticam civem Athenienſem exagitaverit. Demoſthenes *in Ariſtocratem.*

Τὸν ἐργασάμενον φόνον, φεύγειν ὅλον ἐνιαυτὸν μὴ ψαύοντα τῆς πατρίδος.

Qui alium caſu fortuito necaſſit, annum extra patriæ fines exſulato. Lex vetus, ex Euripidis Scholiaſte & aliis.

Τὸν ἁλόντα ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ, ἐν ἐνιαυτῷ ἀπελθεῖν ταυτὴν ὁδὸν, καὶ φεύγειν ἕως ἂν αἰδήσεταί τινα τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος· ἥκειν δὲ, καὶ θῦσαι, καὶ καθαρθῆναι.**

Qui alium caſu fortuito necaſſit, in annum deportator, donec aliquem e cognatis occiſi placarit: revertitor vero peractis ſacris & luſtrationibus. Lex vetus & bene nota, ex *Ariſtocratea* Demoſthenis, & aliis.

Φόνου δὲ δίκας μὴ εἶναι οὐδαμοῦ κατὰ τῶν τοὺς φεύγοντας ἐνδεικνύντων, ἐάν τὶς κατίῃ ὅποι μὴ ἔξεστιν.

Cædis ne poſtulator unquam is, qui homicidam exſulantem eoque redeuntem, quo non licet, in jus ad magiſtratum rapuerit, aut detulerit. Lex Draconis, ex *eadem.*

Εὰν τὶς ἀποκτείνῃ ἐν ἄθλοις ἄκων, ἢ ἐν ὁδῷ καθελὼν, ἢ ἐν πολέμῳ ἀγνοήσας, ἢ ἐπὶ δάμαρτι, ἢ ἐπὶ μητρὶ, ἢ ἐπὶ ἀδελφῇ, ἢ ἐπὶ θυγατρὶ, ἢ ἐπὶ παλλακῇ, ἢ ἣν ἂν ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείνοντα.

Si quis imprudens in certaminibus alium necaſſit, aut inſidiantem, aut ignotum in prælio, aut in uxore, vel matre, vel ſorore, vel filia, vel concubina, vel ea, quam in ſuis liberis habet, deprehenſum, cædis ergo ne exſulato. Ex *eadem.* Vide *lib.* IV. *cap. de Adulteriis.*

Καὶ ἐὰν φέροντα ἢ ἄγοντα βίᾳ ἀδίκως εὐθὺς ἀμυνόμενος κτείνῃ, νηποινὶ τεθνάναι.

Si quis alium injuſte vim inferentem continenti necaſſit, jure cæſus eſto. Ex *eadem.*

Εάν τις ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ πεφευγὼς, μήπω τῶν ἐκβαλλόντων αὐτὸν ἠδεσμένων, αἰτίαν ἔχῃ ἑτέρου φόνου ἑκουσίου, τοῦτον ἐν πλοίῳ προσπλεύσαντα, ἐν Φρεαττοῖ λέγειν τῆς γῆς οὐχ ἁπτόμενον. Τοὺς δὲ δικαστὰς δικάζειν ἐν τῇ γῇ, κἂν μὲν ἁλῷ, τὴν ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις φόνοις δίκην διδόναι· ἐὰν δὲ ἀποφύγῃ, ταύτης μὲν ἀθῷον ἀφίεναι, τὴν δὲ ἐπὶ τῷ προτέρῳ φόνῳ φυγὴν ὑπέχειν.

Si quis exſulans ob imprudentem cædem, nondum exoratis iis, quibus accuſantibus damnatus eſt, poſtuletur alterius cædis voluntariæ, navigio impoſitus, Phreatte terram non tangens, cauſam orato, judices in terra judicia reddunto: damnatus in pœnam voluntariæ cædis incurrito, & dato: abſolutus dimittitor, ob priorem tamen cædem exſulato. Ex *eadem.* Vide *lib.* I. *cap.* XX.

Ος ἂν ἄρχων ἢ ἰδιώτης αἴτιος ᾖ τοῦτον θεσμὸν συγχυθῆναι τόνδε, ἢ μεταποιήσῃ, αὐτὸν ἄτιμον εἶναι, καὶ παῖδας ἀτίμους, καὶ τὰ ἐκείνου.

Si quis de magiſtratibus, aut populo auctor ſit has leges corrumpendi, aut abrogandi, ille, ejuſque liberi impune occiduntor, bona publicantor. Ex *eadem.* Lex hæc ad ſtabiliendos τοὺς φονικοὺς νόμους, *leges ſanguineas*, lata.

Τὸν ἀνδροφόνον περιϊόντα ἐν τοῖς ἱεροῖς, καὶ κατὰ τὴν ἀγορὰν, ἀπάγειν ἐξεῖναι εἰς τὸ δεσμωτήριον· καὶ ἐὰν μὲν ἁλῷ, θανάτῳ ζημιοῦσθαι. ἐὰν δὲ μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπ-

Homicidam, in locis ſacris & in foro verſantem, in carcerem abducito: convictum morti dato. Si vero is, qui in carcerem abduxit, quintam ſuffragiorum partem non tulit,

τον μέρος τῶν ψήφων ὁ ἀπαγαγὼν, χιλίας προσοφείλειν.

lit, mille drachmis mulctator. Ex *eadem*.

Εάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείνοντας ἐκδῶσι, τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέων δὲ μή.

Si quis violenta morte obierit, cognatis pignerandi homines jus eſto, quoad judicium cædis ſubierint, vel necis auctores dediderint: jus vero in pignus capiendi homines ad tres uſque, nec eo amplius, jus eſto. Ex *eadem*.

Προσειπεῖν τῷ κτείναντι ἐν ἀγορᾷ ἐντὸς ἀνεψιότητος, καὶ ἀνεψίου, συνδιώκειν δὲ καὶ ἀνεψιῶν παῖδας, καὶ γαμβροὺς, καὶ ἀνεψιοὺς, καὶ πενθεροὺς, καὶ ἀνεψιαδοῦς, καὶ φράτορας. Εὰν δὲ αἰδέσασθαι δέῃ, ἐὰν μὲν πατὴρ ᾖ, ἢ ἀδελφὸς, ἢ υἱεῖς, πάντας, ἢ τὸν κωλύοντα κρατεῖν, ἐὰν δὲ τούτων μηδεὶς ᾖ, κτείνῃ δ᾽ ἄκων, γνῶσι δ᾽ οἱ πεντήκοντα, καὶ εἷς οἱ ἐφέται ἄκοντα κτεῖναι, ἐσέσθων οἱ φράτορες, ἐὰν θέλωσι, δέκα, τούτοις δὲ οἱ πεντήκοντα, καὶ εἷς ἀρίστων δὴν αἱρείσθων. καὶ οἱ πρότερον κτείναντες ἐν τῷ δὲ τῷ θεσμῷ ἐνεχέσθων, τοὺς δ᾽ ἀπογινομένους ἐν τοῖς δήμοις, οὓς ἂν μηδεὶς ἀναίρηται, ἐπαγγελέτω ὁ δήμαρχος τοῖς προσήκουσιν ἀναιρεῖν, καὶ θάπτειν, καὶ καθαίρειν τὸν δῆμον τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἂν ἀπογένηται ἕκαστος αὐτῶν. Επαγγέλλειν δὲ περὶ μὲν τῶν δούλων τῷ δεσπότῃ, περὶ δὲ τῶν ἐλευθέρων τοῖς τὰ χρήματ᾽ ἔχουσιν. Εὰν δὲ μὴ ᾖ χρήματα τῷ ἀποθανόντι, τοῖς προσήκουσι τοῦ ἀποθανόντος ἐπαγγέλλειν. Εὰν δὲ τοῦ δημάρχου ἐπαγγείλαντος μὴ ἀναιρῶνται οἱ προσήκοντες, ὁ μὲν δήμαρχος ἀπομισθώσατο ἀνελεῖν, καὶ καταθάψαι, καὶ καθάραι τὸν δῆμον αὐθήμερον ὅπως ἂν δύνωνται ὀλιγίστου· ἐὰν δὲ μὴ ἀπομισθώσῃ, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς τῷ δημοσίῳ· ὅ, τι δ᾽ ἂν ἀναλώσῃ, διπλάσιον πραξάσθω παρὰ τῶν ὀφειλόντων· ἐὰν δὲ μὴ πράξῃ, αὐτὸς ὀφειλέτω τοῖς δημόταις.

*H,micidam in foro poſtulanto intra ſobrinitatem ſobrini: adſunto etiam ſobrinorum liberi, & generi, itemque ſobrinorum ſoceri, & conſobrini, & phratores. Exorantor autem occiſi pater, ſi ſuperſit, aut frater, aut liberi ſimul omnes: nam ſi unus nolet, exorati ne ſunto. Si vero nullus horum ſuperſit, cædes autem ſit fortuita, & pronunciarint ephetæ quinquaginta & unus imprudentem occidiſſe, adſunto phratores, ſi velint, decem, his quinquaginta, & unus ex optimatibus eliguntor **. Qui ante hanc legem ſcriptam cædes perpetrarunt, ea tenentor. Si quis autem in aliquo populo cæſus ſit, quem nemo tollat, demarchus ejus cognatis denunciato tollere, & ſepelire, & luſtrare populum ea ipſa die, qua is cæſus eſt. De ſervis autem domino eorum denunciato, de ingenuis vero iis, qui in eorum bona ſuccedunt: ſi vero is, qui cæſus eſt, nihil in bonis habeat, ejus cognatis denunciato. Si demarcho denunciante cognati non tollant, demarchus ipſe tollendum & ſepeliendum cadaver, eaque ipſa die luſtrandum populum, locato, quam minimo poterit: ni locarit, mille drachmas ærario publico pendito: duplum autem ejus, quod impenderit, a debentibus exigito: ni exegerit, ipſe popularibus ſuis præſtato.* Demoſthenes *in Macartatum*.

Εάν τις αὐτὸν διαχρήσηται, τὴν χεῖρα τοῦτο πράξασαν ἀποκόπτειν, καὶ χωρὶς τοῦ σώματος θάπτειν.

Qui ſibi manus intulit, ei manus præciditor, nec eodem tumulo conditor. Æſchines *in Cteſiphontem*.

Εκτὸς ἰώρου εἶναι τοὺς ἀνδροφόνους.

Homicidæ intra excubiarum locum ne ſunto. Suidas *Voc.* Iωρος.

Τὰ ἄψυχα, ἐάν τινα ἐμπεσόντα ἀποκτείνῃ, ὑπερορίζειν.

Inanimata, quorum caſu cædes alicujus ſit facta, finibus ejiciunto. Draconis lex, ex Æſchine *in Cteſiphontem*. Vide *lib.* 1. *cap.* XX.

Si

Αν τις τύπτῃ τινὰ ἄρχων, χειρῶν ἀδικῶν αἰκίας δίκην εἶναι.

Si quis alterum prior pulſarit, injuriarum poſtulator. Demoſthenes *Ariſtocratea.*

Αν μέν τις ἀνδρὸς σῶμα τρώσῃ ἐκ προνοίας, κεφαλὴν, ἢ πρόσωπον, ἢ χεῖρας, ἢ πόδας, αὐτὸν μὲν φεύγειν τὴν τοῦ ἀδικηθέντος πόλιν, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημεύεσθαι· καὶ ἐὰν μὲν κατίῃ, ἐνδειχθέντα θανάτῳ ζημιοῦσθαι.

Si quis alterius corpus, aut caput, aut vultum, aut manus, aut pedes deſtinato læſerit vulnere, exſulato a vulnerati patria, & bona ejus publicantor: quod ſi in patriam redierit, delatus morte luito. Lyſias *pro Callia, in Simonem,* &c.

De Accuſationibus.

TITULUS II.

Παντὶ λαβεῖν δίκην ὑπὲρ τοῦ κακῶς πεπονθότος ἐξεῖναι.

Cuivis eum, qui alteri injuriam intulerit, accuſare permiſſum eſto. Lex Solonis, e Plutarcho.

De Damnis.

TITULUS III.

Αν μέν τις ἑκὼν βλάψῃ, διπλοῦν, ἂν δ' ἄκων, ἁπλοῦν τὸ βλάβος ἐκτίνειν.

Si quis prudens ſciens damnum duit, in duplum, ſi imprudens, in ſimplum tenetor. Demoſthenes *Midiana.*

Ἐὰν μὲν ἕνα ὀφθαλμὸν ἔχοντος ἐκκόψῃ τις, ἀντεκκόπτειν τοὺς δύο.

Si quis monoculo oculum effoderit, uterque ei effoditor. Lex Solonis, e Laertio.

Κύνα δακόντα παραδοῦναι κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον.

Canem, qui momorderit, catena quatuor cubitorum revinctum noxæ dato. Lex Solonis, e Plutarcho.

De vi bonorum raptorum.

TITULUS IV.

Τὸν βίᾳ ὁτιοῦν ἀφελόντα διπλοῦν ἐκτίνειν τῷ ἰδιώτῃ, καὶ τὸ ἴσον τῷ δημοσίῳ προστιμᾶν.

Qui per vim aliquid abſtulerit, in duplum tenetor ei, a quo per vim abſtulit, in duplum quoque ærario publico tenetor. Demoſthenes *Midiana.*

De

De Furtis.

TITULUS V.

FUREM CUJUSCUMQUE MODI FURTI SUPPLICIO CAPITIS PUNITO. Lex Draconis. Plutarchus in *Solone*, A. Gellius *lib.* XI. *cap.* XVIII.

Ο, τι ἐάν τις ἀπολέσῃ, ἐὰν μὲν αὐτὸ λάβῃ, τὴν διπλασίαν καταδικάζειν, ἐὰν δὲ μὴ, τὴν δεκαπλασίαν πρὸς τοῖς ἐπαιτίοις· δεδέσθαι δ' ἐν τῇ ποδοκάκῃ τὸν πόδα πένθ' ἡμέρας καὶ νύκτας ἴσας, ἐὰν προστιμήσῃ ἡ Ἡλιαία· προστιμᾶσθαι δὲ τὸν βουλόμενον, ὅταν περὶ τοῦ τιμήματος ᾖ.

SI furtum factum ſit, & quod furto perierat, receperit dominus, duplione luito furtum qui fecit, & quorum ope conſilioque fecit, decuplione vindicator, ni dominus rem furtivam receperit: in nervo quoque habetor dies ipſos quinque, totidemque noctes, ſi Heliaſtæ pronunciarint: pronuncianto autem, cum de pœna illius agitur. Solonis lex. A. Gellius *lib.* X. *cap.* XVIII. Demoſthenes *Timocratea.*

Εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς Ἕνδεκα εἶναι· εἰ δέ τις νύκτωρ ὁτιοῦν κλέπτοι, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι, καὶ τρῶσαι διώκοντα, καὶ ἀπαγαγεῖν τοῖς Ἕνδεκα, εἰ βούλοιτο· τῷ δ' ἁλόντι, ὧν αἱ ἀπαγωγαί εἰσιν, οὐκ ἐγγυητὰς καταστήσαντι ἔκτισιν εἶναι τῶν κλεμμάτων, ἀλλὰ θάνατον τὴν ζημίαν. καὶ εἴ τις γ' ἐκ Λυκείου, ἢ ἐξ Ἀκαδημίας, ἢ ἐξ Κυνοσάργους, ἱμάτιον, ἢ ληκύθιον, ἢ ἄλλό τι φαυλότατον, ἢ τῶν σκευῶν τι, τῶν ἐκ τῶν γυμνασίων ὑφείλετο, ἢ ἐκ τῶν βαλανείων, ἢ ἐκ τῶν λιμένων, ὑπὲρ δέκα δραχμὰς, καὶ τούτοις θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Si lucri furtum, cujus æſtimatio ſit ſupra quinquaginta drachmas, faxit, ad Undecimviros rapitor: ſi nocte furtum faxit, ſi eum aliquis occiſit, jure cæſus eſto, aut vulnerarit fugientem, ſine fraude eſto, aut rapitor ad Undecimviros: manifeſtum hujuſmodi furtum qui faxit, etiamſi vades dederit, non noxæ factæ ſarcitione, ſed morte luito. Si quis item ex aliquo Gymnaſio, veſtis, aut lecythi, aut alicujus vel minimæ rei, aut ſupellectilis e gymnaſio, aut ex balineo, aut e portubus, quod excedat decem drachmarum æſtimationem, furtum faxit, morte luito. Demoſthenes *ibid.*

Ὅστις δὲ ἀπίλλῃ τῇ θύρᾳ, ἔνδον τοῦ κλέπτου ὄντος.

Quicumque a janua probibuerit, cum fur intus eſſet. Lex imperfecta, in furum adjutores, ut videtur, lata. Lyſias *in Theomneſtum Orat. α.*

Τοὺς ἀπάγοντας εἰς τὸ δεσμωτήριον τινὰς ἐπὶ δίκῃ κλοπῆς, χιλίας διδόναι δραχμὰς τοὺς ἁλόντας.

Qui alterum tanquam furem in carcerem abduxerit, ni eum reum peragat, mille mulctator drachmis. Suidas.

Ἐάν τις φανερὸς γένηται βαλαντιοτομῶν, τούτῳ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Manifeſti ſaccularii morte luunto. Xenophon Ἀπομνημον. *α.*

Ἐάν τις φανερὸς γένηται τοιχωρυχῶν, τούτῳ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Vecticularii manifeſti morte luunto. Idem *ibid.*

Ἐάν τις φανερὸς γένηται ἀνδραποδιζόμενος, τούτῳ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Plagiarii manifeſti morte luunto. Idem *ibid.*

Φωράσοντα γυμνὸν χιτωνίσκον ἔχοντα ἄζωστον εἰσιέναι εἰς τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι.

Qui furtum it quærere in domo aliena, cincticulo amictus intrato. Ariſtophanes, ejuſque Scholiaſtes *Nubibus.*

Ὃ μὴ κατέθηκέ τις, μὴ ἀναιρεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Si quis tollat, quod non poſuerit, capital ei eſto. Solonis lex, è Laertio.

IN HORTOS IRRUMPERE FICOSQUE DELIGERE CAPITAL ESTO. Feſtus. Lex abrogata a ſequente.

Κλέπτοντα σῦκα κολάζεσθαι.
Τὰς βόλιτον ὑφελομένους κολάζεσθαι.

Qui ficus clepſerit, mulctator. Suidas.
Fimi fures animadvertuntor. Ariſtophanis Scholiaſtes *Equitibus*.

De Conviciis.

TITULUS VI.

Ζῶντα μὴ κακῶς λέγειν πρὸς ἱεροῖς, καὶ δικαστηρίοις, καὶ ἀρχείοις, καὶ θεωρίας ὄσης ἀγώνων· ἢ τρεῖς δραχμὰς τῷ ἰδιώτῃ, δύο δ' ἄλλας ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον.

De nemine, qui in vivis ſuperſit, detrahito, inter ſacra, in judicum aut magiſtratuum ſeſſimoniis, aut in ſpectaculis: qui ſecus faxit, mulctator tribus drachmis, quæ convicium paſſo cedant, & duabus, quæ ærario publico inferantur. Lex Solonis, è Plutarcho.

Τὸν λέγοντα κακῶς, ἐὰν μὴ ἀποφαίνῃ ὡς ἐστιν ἀληθῆ τὰ εὐρημένα, ζημιοῦσθαι.

Qui de alio detraxerit, ni probarit verum eſſe quod objecit probrum, mulctator. Lex Solonis, è Lyſiæ *Orat. α'. in Theomneſtum*.

Τὰς λέγοντάς τι ΤΩΝ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ πεντακοσίας δραχμὰς ὀφείλειν.

Qui exprobrarit alteri quidquam legibus damnatum, quingentis drachmis mulctator. Iſocrates *in Lochitem*.

ΑΝΔΡΟΦΟΝΟΝ μὴ λέγειν.
Ἐὰν δέ τις φάσκῃ ἀποβεβληκέναι τὴν ἀσπίδα, ὑπόδικον εἶναι.

Homicidam alterum ne dicito. Lyſias *loc. cit.*
Si quis exprobrarit clypeum abjeciſſe, mulctator. Idem *ibid.* Vide *lib.* III. *cap.* XIII.

De negotiis geſtis.

TITULUS VII.

Περὶ ὧν καθυφῆκέ τις, αὐτὸν ὁμοίως ὀφλισκάνειν, ὥσπερ ἂν αὐτὸς ἔχῃ.

Qui mala fide bona alterius adminiſtrarit, ea ipſe præſtato. Demoſtenes *in Aphobum*.

Τὴν γυναῖκα μὴ συναλλάσσειν, πλὴν ἄχρι μεδίμνου κριθῶν.

Fœmina plus quam de medimno hordei ne contrahito. Dio Chryſoſtomus *Orat. περὶ ἀπιστίας*.

De Ingratis.

TITULUS VIII.

Ἐξεῖναι ἀχαριστίας δικάζεσθαι κατὰ τοὺς εὐεργέτας μὴ ἀντευποιούντων.

Ingrati actio dator adverſus eos, qui bene meritis gratiam non rependunt. Lucianus *Abdicato*, Valer. Maximus *lib.* V. *cap.* III.

De

De deſignandis Athenienſibus.

TITULUS IX.

Προσπαραγράφειν τȣ̃ πατρὸς ϗ̀ τȣ̃ δήμȣ τȣ̓́νομα.

Patris & paterni populi nomen adſcribunto. Demoſthenes *in Bœotum.* Lex jubet in omnibus tabulis patris pagique nomen ſuo adſcribere, ut fraudes & controverſias tolleret.

De Indicibus.

TITULUS X.

Εἰ μὲν τἀληθῆ μηνύσειέ τις, εἶναι τὴν ἄδειαν· εἰ δὲ τὰ ψευδῆ, τεθνᾶναι.

Indici vera indicanti, impune: ſin falſa, capital eſto. Andocides *de Myſteriis.*

De Conviviis.

TITULUS XI.

Τȣ̀ς κεκλημένȣς μὴ εἶναι ἐπὶ τοῖς τριάκοντα.

Convivæ plures triginta ne ſunto. Lynceus Samius in *Apophthegmatis*, Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VI.

Πάντας μαγείρȣς τȣ̀ς ἐν τοῖς συνόδοις διακονȣ̃ντας παρὰ τοῖς γυναικονόμοις ἀπογράφεσθαι.

Omnes coqui ad aliquas epulas conducti ſua ad gynæconomos nomina deferunto. Menander *Cecryphalo.*

Εν τοῖς συμποσίοις μὴ πίνειν ἄκρατον.

In conviviis merum vinum ne bibunto. Alexis *Æſopo.*

Προσφέρεσθαι μετὰ τὰ σῖτα ἄκρατον μόνον ὅσον γεύσασθαι τȣ̃ ἀγαθȣ̃ Δαίμονος.

Confecto jam epulo deguſtanto merum vinum in honorem boni Dæmonis. Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VI.

Τȣ̀ς Αρεοπαγίτας κολάζειν τȣ̀ς ἀσώτȣς.

Areopagitæ aſotos animadvertunto. Idem *lib.* IV.

De Metallicis Actionibus.

TITULUS XII.

Εάν τις ἐξείλλῃ τινὰ τῆς ἐργασίας τῶν μετάλλων, ἂν ὑφάψῃ τὶς, ἂν ὅπλα ἐπιφέρῃ, ἂν ἐπικατατέμνῃ τῶν μέτρων ἐκτὸς, μεταλλικὰς δίκας εἶναι.

Si quis alterum probibuerit opus facere metallicum, ſi quis ignem importarit & ſuccenderit, ſi vaſa inſtrumentaque exportarit, ſi effoderit extra fines ſuos, metallicæ actiones adverſus eos dantor. Demoſthenes *in Pantænetum.*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΑΣ.

TITULUS XIII.

Τιμοκράτης εἶπεν· ὁπόσοι Ἀθηναίων κατ' εἰσαγγελίαν ἐκ τῆς βȣλῆς, ἢ νῦν εἰσὶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἢ τὸ λοιπὸν κατατεθῶσι, ϗ μὴ παραδοθῇ ἡ κατάγνωσις αὐτῶν τοῖς Θεσμοθέταις ὑπὸ τȣ͂ γραμματέως τȣ͂ κατὰ Πρυτανείαν κατὰ τὸν εἰσαγγελτικὸν νόμον, δέδοχθαι τοῖς Θεσμοθέταις εἰσάγειν τȣ̀ς Ενδεκα εἰς τὸ δικαστήριον ἐντὸς τριάκονθ' ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ἂν παραλαβῶσιν, ἐὰν μή τι τῇ δημοσίᾳ κωλύσῃ· ἐὰν δὲ μὴ ὅταν πρῶτον οἷόν τ' ᾖ. Κατηγορεῖν δὲ Ἀθηναίων τὸν βȣλόμενον οἷς ἔξεστιν. ἐὰν δ' ἁλῶ, τιμάτω ἡ Ηλιαία περὶ αὐτȣ͂ ὅ, τι ἂν δοκῇ ἄξιος εἶναι παθεῖν, ἢ ἀποτίσαι. ἐὰν δὲ ἀργυρίȣ τιμηθῇ, δεδέσθω τέως ἕως ἂν ἐκτίσῃ ὅ, τι ἂν αὐτȣ͂ καταγνωσθῇ.

Timocrates rogavit: quicumque Athenienſium εἰσαγγελίας *damnati a Senatu, aut impræſentiarum, aut in poſterum habentur in cuſtodia, neque damnatoria tabella Theſmothetis a ſcriba illius Prytaniæ, prout leges jubent, ſit in manus tradita, Theſmothetæ ad judicium admittunto Undecimviros intra triceſimum diem, a quo acceperint tabellam damnatoriam, niſi quid publice obſtet. Athenienſium quivis, cui lubet & licet, accuſato. Convictos Heliææ vel mulctato, vel pœnas ab illis exigito. Mulctati in vinculis habentor, donec mulctam expunxerint.* Demoſthenes *in Timocratem.* Vide *lib.* I. *cap.* XXIII.

LIBER OCTAVUS

De Militia.

TITULUS I.

Τȣ̀ς Ἀθηναίȣς μέχρι τετταράκοντα ἐτῶν στρατεύεσθαι, ἀρξαμένȣς ἀπὸ ὀκτωκαίδεκα, ϗ μέχρι μέντοι εἴκοσι παῖδας ὄντας τέως περιπολεῖν τὰ περὶ τὴν πόλιν φρȣ́ρια, εἰς ὑπερορίȣς δὲ πολέμȣς ἀπὸ εἴκοσιν.

Athenienſes ad annum uſque quadrageſimum militanto ab anno decimo octavo: & quidem ad annum viceſimum intra Atticæ fines, ab anno vero viceſimo extra Atticam militanto. Ulpianus *Olynth.* III. Vide *lib.* III. *cap.* II.

Εάν τις ἀδοκίμαστος ἱππεύῃ, ἄτιμον εἶναι.

Si quis inter equites mereat ſine examine, ignominioſus eſto. Lyſias *in Alcibiadem.* Vide *lib.* III. *cap.* III.

Τȣ̀ς ἱππέας καθιστάναι τȣ̀ς δυνατωτάτȣς ϗ χρήμασι ϗ σώμασιν.

Equites leguntur ex opulentiſſimis & fortiſſimis. Xenophon *Hipparchico.*

Τȣ̀ς νέȣς μηκέτι ἁβροδιαίτȣς εἶναι, μηδὲ κομᾷν.

Equites poſthac plus æquo cutem ne curanto, neve comam alunto. Ariſtophanis Scholiaſtes *ad Equites.* Lex a Cinea & Phryno lata. Vide *lib.* III. *cap.* VIII.

Arma

Μὴ θεῖναι τὰ ὅπλα ἐνέχυρα.

Arma pignori ne opponunto. Ariſtophanis Scholiaſtes *ad Plutum*.

Στρατείαν μὴ ἐξάγειν πρὸ τῆς τȣ͂ μηνὸς ἑβδόμης.

Copias ne educunto ante ſeptimum menſis diem. Zenobius *Cent.* III. *Prov.* LXXIX. Vide *lib.* III. *cap.* VII.

Ἄρνα προβάλλειν τȣ̀ς πόλεμον αἱρεῖν βȣλομένȣς.

Agnum immittunto in hoſtium fines bellum indicturi. Diogenianus *Cent.* II. *Prov.* XCVI. Vide *lib.* III. *cap.* VIII.

Τὸν πολέμαρχον ἔχειν κέρας τὸ δεξιόν.

Polemarchus dextrum aciei cornu ducito. Herodotus *Erato*. Vide *lib.* III. *cap.* V.

De Vacatione Militiæ.

TITULUS II.

Ἀτέλειαν εἶναι τῆς ϛρατείας τοῖς τέλος πριαμένοις.

Τȣ̀ς τῷ Διονύσῳ χορεύοντας μὴ ϛρατεύεσθαι.

Redemptores vectigalium militia vacanto. Demoſthenes *in Neæram*. Vide *lib.* III. *cap.* II. *Choreutæ militia vacanto*. Idem *Midiana*. Vide *ibid.*

De Præmiis & Pœnis militum.

TITULUS III.

Πλεονεκτεῖν μὲν ποιεῖν τȣ̀ς εὐτάκτȣς, μειονεκτεῖν δὲ ἐν πᾶσι τȣ̀ς ἀτακτȣ͂ντας.

Qui egregiam in bello operam præſtant, ad majora provehuntor: qui ſecus fecerint, in minorem militiæ gradum dejiciuntor. Xenophon *Hipparchico*. Vide *lib.* III. *cap.* XIII.

Τὸν ἀϛράτευτον, καὶ τὸν δειλὸν, καὶ τὸν λιπόντα τὴν τάξιν, ἀπέχεσθαι ἀγορᾶς, μήτε ϛεφανȣ͂σθαι, μήτ' εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ· ἐὰν δέ τις ταῦτα ποιῇ, εἰσιὼν ὅπῃ μὴ χρὴ, δησάντων αὐτὸν οἱ Ἕνδεκα, καὶ εἰσαγόντων αὐτὸν εἰς τὴν Ἡλιαίαν· κατηγορείτω δὲ ὁ βȣλόμενος οἷς ἔξεϛιν· ἐὰν δὲ ἁλῷ, τιμάτω ἡ Ἡλιαία, ὅ, τι χρὴ παθεῖν αὐτὸν, ἢ ἀποτίσαι· ἐὰν δὲ ἀργυρίȣ τιμηθῇ, δεδέσθω τέως, ἕως ἂν ἐκτίσῃ.

Qui militiam detrectat, aut ignavus eſt, aut ordinem deſerit, a foro arcetor, neque coronator, neque in publica intrato templa: ſi quis ſecus faxit, Undecimviri eum vinciunto, & ad Heliaſtarum tribunal rapiunto: quicumque voluerit, & ei fas eſt, accuſato: eo convicto, Heliaſtæ pronuncianto, quam meruerit pœnam aut mulctam: ſi mulcta irrogata ſit, in vinculis habetor, donec eam ſolverit. Æſchines *in Cteſiphontem*, Demoſthenes *Timocratea*. Vide *ibid.*

Τὸν τὰ ὅπλα ἀποβεβληκότα ἄτιμον εἶναι.

Qui arma abjecerit, ignominioſus eſto. Lyſias *in Theomneſtum Orat.* α.

Τȣ͂ λειποναυτίȣ καὶ ἀναυμαχίȣ τὴν ζημίαν εἶναι ἀτιμίαν.

Qui navali bello navem deſeruerit, itemque qui militiæ navali vocatus nomen non dederit, ignominioſus eſto. Pollux *lib.* VIII. *cap.* VII. Vide *lib.* III. *cap.* XXII.

Muti-

Τὰς πηρωθέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέφεσθαι.

Mutilati in bello publice aluntor. Piſiſtrati lex, e Plutarchi *Solone*. Vide *lib.* III. *cap.* XIII.

Τὰς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτησάντων παῖδάς τε καὶ γεννήτορας ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως ἂν οἱ τάτων μὴ ἀδικῶνται πατέρες τε καὶ μητέρες· τὰς δὲ παῖδας δημοσίᾳ τρέφεσθαι, καὶ παιδεύεσθαι, καὶ πανοπλίᾳ κεκοσμημένας ἐκπέμπεσθαι ἐπὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν, καὶ καλεῖσθαι εἰς προεδρίαν.

Curanto liberos parenteſque eorum, qui in bello occubuerunt, ne qua injuria afficiantur parentes: liberi de publico educantor, & inſtituuntor, armiſque inſtructi ad ſua mittuntor negotia, primaſque in theatris ſedes occupanto. Solonis lex, e Laertio. Vide *ibid.*

Miſcella.

TITULUS IV.

Ατιμος ἔςω ὁ ἐν ςάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενος.

Si quis in ſeditione non alterius utrius partis fuerit, ignominioſus eſto. Lex Solonis, e Plutarcho, qua jubentur ſinguli pro virili Reipublicæ adeſſe.

Τὸν ἀπὸ τᾶ ἄςεος ἐν Πειραιεῖ μείναντα, τᾶτον τεθνάναι.

Si quis ab aſtu in Piræeo permaneat, morte luito. Solonis lex, e Suida, ad tollenda diſſidia inter cives.

Ος τις ἐν ἄςει σιδηροφοροίη μηδὲν δέον, ἢ ὅπλα ἐξενέγκοι εἰς τὸ δημόσιον, τιμᾶσθαι.

Si quis intra urbem, nulla neceſſitate cogente, ferro accinctus, armiſque inſtructus, prodierit, mulctator. Solonis lex, e Luciani *Anacharſide*. Vide *lib.* III. *cap.* IV.

Εάν τις ἢ πόλιν προδιδῷ, ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαςηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Αττικῇ· τὰ δὲ χρήματα αὐτᾶ δημόσια εἶναι.

Si quis in judicio proditionis, aut ſacrilegii damnatus fuerit, intra Atticam ne ſepelitor: bona ejus publicantor. Xenophon Ἑλληνικῶν *lib.* I. Vide *lib.* IV. *cap.* I.

Εάν τις φρέριόν τι προὔδωκεν, ἢ ναῦν, ἢ ςρατόπεδον, θανάτῳ ζημιᾶσθαι.

Si quis caſtellum prodiderit, aut navem, aut exercitum, morte luito. Lyſias *in Philonem*.

Τὸν τῆς αὐτᾶ πατρίδος προδότην τῆς Αθηναίων χώρας μὴ ἐπιβαίνειν· εἰ δὲ μὴ, τοῖς αὐτοῖς ἔνοχον εἶναι, οἷσπερ ἂν τις τῶν φευγόντων ἐξ Αρείε πάγε κατίῃ.

Atticam ne intrato patriæ ſuæ proditor: ſi intrarit, eadem lege tenetor, qua is qui ab Areopagitis damnatus ſolum verterit, redierit. Dinarchus *in Demoſthenem*.

Τὰς αὐτομολᾶντας θανάτῳ ζημιᾶσθαι.

Transfugæ capite puniuntor. Ulpianus *ad Timocrateam*. Vide *lib.* III. *cap.* XIII.

Ατιμος ἔςω καὶ πολέμιος τᾶ δήμε τῶν Αθηναίων, καὶ τῶν συμμάχων αὐτὸς καὶ γένος.

Impune occidito, hoſtiſque eſto populi Athenienſis, & ſociorum, cum is, tum ejus liberi. Fragmentum legis in eum, qui eſſet hoſtis patriæ. Demoſthenes *Philipp.* III.

Τὰ σύμβολα κύρια εἶναι, ἐπειδὰν ἐν τῷ δικαςηρίῳ κυρωθῇ.

Fœdera rata ſunto, poſtquam a judicibus approbata ſunt. Idem *de Haloneſo*.

Μὴ μνησικακεῖν **** μήτε ἄδικον, μήτε δίκαιον λέγειν.

Omnem memoriam diſcordiarum oblivione delento, neque fas, neque nefas exprobranto. Lex poſt triginta Tyrannos exactos lata ad conciliandos civium animos, (Cicero *Philipp.* I. Lyſias *in Cteſiphontem*) in quam jurabat populus univerſus. Andocides *de Myſteriis*.

Si

Αν τὶς δικάζηται παρὰ τȣ̀ς ὅρκȣς, ἐξεῖναι τῷ φεύγοντι παραγράψασθαι· τȣ̀ς δὲ Αρχοντας περὶ τȣ́τȣ πρῶτον εἰσάγειν, λέγειν δὲ πρότερον τὸν παραγραψάμενον· ὁπότερος δ᾽ ἂν ἡττηθῇ, τὴν ἐπωβελίαν ὀφείλειν.

Si quis in jus vocat adverſus hoc juſjurandum, reus exceptione utitor: eaque de re Archontes primum judicia reddunto: prior qui exceptione utitur, dicito: qui cauſa ceciderit, epobelia mulctator. Archini lex ad priorem ſtabiliendam lata.

Τȣ̀ς ξένȣς μὴ ἀδικεῖσθαι.

Hoſpites injuria ne afficiuntor. Xenophon Απομνημον. *lib.* II.

Υποφαίνειν ὁδὸν πλανωμένοις, καὶ κοινωνεῖν κατὰ τὸν βίον ὕδατος ἢ πυρός.

Erranti viam monſtranto, peregrinos tecto excipiunto. Cicero *Offic. lib.* III.

Δακτυλιογλύφῳ μὴ ἐξεῖναι σφραγῖδα φυλάττειν τȣ̃ πραθέντος δακτυλίȣ.

Annularius expreſſum annuli, quem vendidit, ſignum apud ſe ne habeto. Lex Solonis, e Laertio.

ARCHÆOLOGIÆ GRÆCÆ

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De Religionis Inventoribus.

RELIGIONEM ab Ægyptiis ad Græcos manaſſe *lib.* II. ſuæ *Hiſtoriæ* tradit Herodotus, quod a Plutarcho *de Herodoti Malevol.* dilucide confutatur, præſertim quia nec ab Homero nec ab ullo alio Veterum memoratum. Tamen Cecrops Athenarum conditor, qui primus (ut ait Euſebius in *Chronico*) τὸν Δία ὕπατον προσηγόρευσεν, id eſt, (ut etiam ex Pauſaniæ *Arcadicis* diſcimus) ὑπάτω *cognomen Jovi tribuit*, & humaniorem vitam introduxit, Ægyptius erat: atque hinc aliqui tradunt eum διφυῆ appellatum fuiſſe, ὅτι Αἰγύπτιος ὢν τὰς δύο γλώσσας ἠπίσατο, *quia cum Ægyptius eſſet duas illas linguas callebat*. Quinetiam Ægyptium hominem Phoroneum templa, altaria, & ſacrificia primum inſtituiſſe ferunt Clemens Alexandrinus in *Protreptico* & Arnobius *lib.* VI. *contra Gentes*. Denique Athenienſes ab Ægyptiis ritus cæremoniaſque Deorum plurimas habuiſſe conſtat: id enim illis exprobrat Comicus:

Αἴγυπτον αὐτῶν τὴν πόλιν πεποιήκασιν ἀντ' Ἀθηνῶν.

Ex Athenis in Ægyptum urbem ſuam mutavere.

Ariſtophanes in *Ranis* & Euripides in *Rhœſo* aſſerunt Orpheum Græcos in cultu Deorum primum inſtituiſſe, qui cum Thrax fuiſſet, inquit Nonnus Συναγ. Ἱστορ. *Stella* I. idcirco religio Θρησκεία, quaſi Θρᾳκία, dicta eſt a Thrace inſtitutore.

Jam memorati Scriptores nec omnino recte ſentire, nec in omnibus falli mihi videntur; ut enim conſenſus religionis Græcorum cum religione Thracum nonnullis capitibus evincit unam ex altera ortam, ita vice verſa Græcorum cum Ægyptiis concentus in pluribus cultus Deorum partibus liquido arguit ab his ad illos perveniſſe: ſed totam Græcorum religionem vel a Thracibus, vel ab Ægyptiis, vel ab alia peculiari quadam gente originem duxiſſe vero abſimile, ne dicam impoſſibile, videtur, prout patebit cuivis attendenti ad multiplicem Græcorum religionem, quorum ſingulæ civitates diverſa Numina eorumque diverſum cultum ſectabantur. Vero autem ſimilius videtur Græciam a variarum gentium colonis, qui illic ſedes fixerunt, diverſam religionem accepiſſe; ex. gr. Thebani a Phœnicibus, quo-

rum

rum ſanguine ſati, cultum Deorum maxima parte habuerunt, & Argivos religionem Ægyptiorum a Danao ejuſque ſociis edoctos fuiſſe tradit Antiquitas. His adde, Græcos in genere, ac ſpeciatim Athenienſes tanta ſuperſtitione flagraſſe, ut non tantum antiqua Numina colerent, ſed & nova in dies fingerent; præterea aliarum gentium, quibuſcum commercium fovebant, Numina ſuis accenſebant, ita ut Heſiodi tempore eorum numerus ad triginta millia excreverit; quemadmodum ille ait Ἐργ. καὶ Ἡμερ. *lib.* ά. *vers.* 250.

> Τρὶς γὰρ μύριοί εἰσιν ἐπὶ χθονὶ πȣλυβοτείρῃ
> Ἀθάνατοι Ζηνὸς, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.
>
> *Ter enim decies mille ſunt in terra multos paſcente*
> *Dii Jovis, cuſtodes mortalium hominum.*

Etſi enim, referente Iſocrate *Orat. Areopag.* religionem a majoribus traditam veteres Athenienſes imprimis coluerint, nihilominus pro more varia peregrina Numina admittebant; quapropter religione ſervabant Θεοξένια, id eſt, *Deorum exterorum feſta*, quæ Delphis quoque celebrari ſolebant, quemadmodum teſtatur Athenæus *Deipnoſoph. lib.* IX. *cap.* III. Quin imo Athenienſes tanta cum religione ab ullo Deorum negligendo cavebant, ut teſte Pauſania in *Atticis* altaria Diis incognitis erigerent. Aliquis forſan objiciet, Socratem ob nullum aliud crimen quam ob Deorum peregrinorum cultum morte damnatum fuiſſe, prout in *ejus Vita* ſcribit Laertius. Sed regeri poteſt, etſi novorum Numinum religione arderent Athenienſes, attamen nullum illorum ſacro cultu decoratum, niſi prius ab Areopagitis probatum ſancitumque fuiſſet, ut notat Harpocratio *Voc.* ἐπιθέτȣς ἑορτάς: idcirco cum D. Paulus Jeſum & reſurrectionem annunciaſſet, ad illud Concilium citatus eſt, ut de nova doctrina, quam proferebat, rationem redderet.

CAP. II.

De Græcorum Templis, Aris, Imaginibus, Aſylis, Lucis, & Agris ſacris.

A PRIMIS mundi ſæculis homines nec ſtatuis nec templis Deos colebant, ſed in aperto aere manus ſupplices cœlum verſus tollebant. Mos autem erat tum Græcorum, tum aliarum gentium, in editis locis ſacra facere. Hinc Jupiter de Hectore *Iliad.* χ'. *vers.* 170. loquitur:

> —— ὅς μοι πολλὰ βοῶν ἐπὶ μηρί' ἔκηεν
> Ἴδης ἐν κορυφῇσι πολυπτύχȣ, ἄλλοτε δ' αὖτε
> Ἐν πόλει ἀκροτάτῃ. ——
>
> —— *qui mihi multa boum femora adolevit,*

Cum in Idæ jugis multos vertices habentis, tum etiam
In urbis ſumma arce. ——

Nam Trojanorum templa in illis excelſis locis fuere. Sic & apud Athenienſes & Romanos templa in arce erant auguſtiſſima, ut omnes norunt. De Perſis id diſerte obſervat Strabo *lib.* xv. etſi illi neque altaria, nec imagines Diis ſtatuerint: Πέρσαι τοίνυν ἀγάλματα καὶ βωμοὺς οὐχ ἱδρύονται, θύουσι δὲ ἐν ὑψηλῷ τόπῳ. *Perſæ nec aras nec ſtatuas erigunt, in loco tamen excelſo ſacrificant*. Sic Cyrus apud Xenophontem *lib.* VIII. ſacra facit Διὶ Πατρῴῳ, καὶ Ἡλίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις Θεοῖς ἐπὶ τῶν ἄκρων, ὡς Πέρσαι θύουσι, *Jovi Patrio, & Soli, & aliis Diis, in ſummis montium jugis, qui Perſis ſacrificandi mos eſt*. Conf. Herodotus *lib.* I. *cap.* XI. Vicini Judæorum in excelſis locis ſolebant etiam ſacra facere, ut paſſim docent Scriptores Sacri. BalaKus Rex Moabiticus Balaamum tum ad Bahalis excelſa, tum ad alios montes duxit, ut ibi offerret ſacrificia, & Iſraelitas devoveret, *Numer.* XXIII. Addam alterum exemplum, quo hujus moris antiquitas patebit: Deus Abrahamum juſſit ut filium in excelſo monte mactaret: *Tolle*, inquit, *unigenitum tuum, quem diligis, Iſaac, & offer illum in holocauſtum, ſuper unum montium, quem monſtravero tibi*. Atque hinc excelſiores montes Diis plerumque ſacri habebantur, præcipue quidem Jovi, aut Saturno, ſed tamen aliis aliquando Numinibus. Homerus *Hymno in Apollinem* juga montium ei quoque Deo perſæpe ſacra fuiſſe docet *vers.* 144. ubi ſic Poeta Deum alloquitur:

Πᾶσαι δὲ σκοπιαί τε φίλαι, καὶ πρώονες ἄκραι
Ὑψηλῶν ὀρέων. ——

Omnes enim ſpeculæ caræ, & vertices ſummi
Altorum montium.

Qui plura de hac re videre cupit, adeat *Commentarium noſtrum in Lycophronis Caſſandram vers.* 42. Cæterum quæ fuerit prima hujus moris origo, haud facile dictu eſt: id vero conſtat Ethnicos opinionem habuiſſe, quod a ſummis montium cacuminibus propior eſſet ad Deos aditus, ut qui cœlos incolerent. Hinc in *Annalibus* Tacitus de quibuſdam excelſis montibus ait, *eos maxime locos cœlo appropinquare, preceſque mortalium a Deo nuſquam propius audiri*. Et Lucianus, ut e Græcis teſtimonium addam, tradit ſacrorum miniſtros ad loca excelſiora ſe contuliſſe, ὅτι τῶν εὐχωλέων ἀγχόθεν ἐπακούουσιν οἱ Θεοὶ, *quod ibi Dii preces e propinquo exaudiant*. Perſæ, etſi in montibus ſacra fecerint, id tamen peculiare habebant, quod nulla apud eos Deorum templa fuere: ut narrat Herodotus in *Euterpe*, ὅτι οὐκ ἀνθρωποφυέας ἐνόμισαν τοὺς Θεοὺς, καθάπερ οἱ Ἕλληνες, *quod non exiſtimarunt Deos ex hominibus natos, ſicut Græci*. Atque hæc cauſa fuiſſe dicitur, cur Xerxes templa Græciæ igne devaſtarit, quod Perſis impium & abſonum a ratione videretur, Deos parietibus includere, quibus deberent omnia patentia eſſe ac libera, quorum hic mundus omnis templum eſſet ac domus: ut loquitur Cicero *lib.* II. *de Legibus*.

Quis

Quis autem primum templum exſtruxerit, inter Veteres quæſtio erat: *Templorum ſi quæris audire quis prior fuerit fabricator, aut Phoroneus Aegyptius, aut Merops tibi fuiſſe monſtrabitur, aut, ut tradit in Admirandis Varro, Jovis progenies Aeacus*: ut ait Arnobius *lib.* VI. *contra Gentes*. Tamen alii Jovem ipſum primum templorum conditorem fuiſſe, atque eam ob cauſam principatum inter Deos obtinere affirmant: Ægyptii id Iſidi tribuunt, Phœnices Uſoni cuipiam, alii Phrygiæ, Thraciæ, vel Arcadiæ incolis, alii Cretenſibus, aut eorum Regi Meliſſeo, alii Dionyſo, alii Cecropi Athenarum conditori, alii denique (ut plures enumerare ſuperſedeam) uſum templorum natum eſſe ex ſuperſtitioſa pietate, quam Veteres defunctis amicis, conſanguineis, ac benefactoribus perſolvere ſolebant, aſſerunt. Vid. Euſebius, Lactantius, Clemens Alexandrinus in *Protreptico*. Ut autem pleraque Numina erant ſolummodo mortales, qui de genere humano bene meriti fuerant, ita maxima pars Gentilium templorum tantum ſplendida monumenta in honorem mortuorum erecta primo fuiſſe creduntur. Ex. gr. templum Palladis in arce civitatis Lariſſæ erat Acriſii ſepulchrum, Cecrops conditus in Athenarum acropoli, Erichthonius vero in templo Minervæ Poliæ, ne plura referam. Noſtra ſententia præterea firmatur ex eo quod illæ voces, quæ proprie ſepulchrum aut monumentum tantum denotant, ab antiquis Scriptoribus Deorum templis tribuuntur; hoc ſenſu Lycophron, qui voces obſoletas aucupatur, *τύμβον* uſurpat in *Caſſandra vers.* 613.

—— *τύμβος δ' αὐτὸν ἐκσώσει μόρου*
Ὁπλοσμίας, σφαγαῖσιν κυτρεπισμένον.

—— *templumque Hoploſmiæ illum a morte ſervabit,*
Neci paratum.

Ubi loquitur de Diomede, qui quum Troja rediret, petitus fuit inſidiis uxoris Ægialeæ, temploque Junonis perfugio uti coactus fuit. Unicum tantum exemplum ex Virgilio *Aeneid.* II. *vers.* 742. afferam:

—— *tumulum antiquæ Cereris, ſedemque ſacratam*
Venimus. ——

Nec mirum monumenta in templa tandem mutata fuiſſe, quum ad quodvis vulgare ſepulchrum moris eſſet offerri preces, ſacrificia, ac libamina, de quibus plura deinceps.

Templa maximo cum ſplendore ac decore exſtrui & ornari ſolebant, nec in his nec in cæteris cultus Deorum partibus perſolvendis labori ſumptibuſve parcebant. Hujuſmodi pietatis officia religioſe peragebant, partim ex ſumma Deorum veneratione, quibus nihil acceptius pretioſis ornamentis fore putabant; partim ut cultorum reverentiam Diis conciliarent. Tantum notatu dignum, apud Lacedæmonios legem latam fuiſſe, qua omnes tenebantur minimo ſumptu Deos colere, qua in re a cæteris Græcis diſſentiebant; Lycurgus autem rogatus cauſam illius inſtituti omnium homi-

num opinioni adverſantis, reſpondit, *Ne Deorum cultus unquam in neglectum adduceretur;* veritus ne eorumdem cultus tam ſumptuoſus, qui in reliquis Græciæ regionibus obtinebat, vel ex avaritia vel ex egeſtate tandem negligeretur: necnon exiſtimans ſplendida ædificia atque ſumptuoſa ſacrificia Diis nunquam æque grata fore, ac veram ſinceramque cultorum pietatem. Illius Legislatoris ſententia Ammonis oraculo comprobata eſt, juxta Platonem in *Alcibiade*; cum enim Athenienſes a Lacedæmoniis diverſis præliis tum terreſtribus tum navalibus profligati Jovem Ammonem interrogaſſent, quid ipſis agendum foret ad hoſtes debellandos, ut & cur ipſimet, qui præ cæteris Græcis Deos tam magnifice ac ſplendide colebant, tot clades ſubirent, dum Lacedæmonii, qui in Deorum cultu tam parci ac ſordidi erant, felicem ſucceſſum & victoriam continuo conſequebantur? ab Oraculo reſponſum acceperunt, Lacedæmoniorum puram ac minime fictam religionem Diis magis placere, quam cæterarum gentium ſplendidam ſumptuoſamque pietatem. Lector nobis condonet ſi huc uſque excurrimus, quia quæ attulimus duarum totius Græciæ florentiſſimarum gentium diverſam indolem plane ac plene exhibent.

Sed ut e diverticulo redeamus, idem templum quandoque pluribus Diis ſacrum erat: hi *σύνναοι*, vel *συνοικέται* dicebantur, ſicut *ὁμοβώμιοι*, quibus eadem ara dicata fuit. Hinc vetus illud numiſma apud Saubertum, cujus inſcriptio hæc erat:

ΔΙΙ ΗΛΙΩ
ΜΕΓΑΛΩ
CΑΡΑΠΙΔΙ
ΚΑΙ ΤΟΙΣ CΥΝΝΑ
ΟΙΣ ΘΕΟΙΣ.

Atque uno in templo ſociati fuiſſe memorantur Iſis & Apis: Ceres, Bacchus, & Phœbus: Jupiter Capitolinus, Juno, & Minerva: Apollo Palatinus, Latona, & Diana: Hercules & Muſæ: Venus & Cupido: Caſtor & Pollux: Æſculapius & Apollo: Sol & Luna: Mars & Venus: Pan & Ceres, ut alios plures taceam. Quædam templa univerſo Deorum choro ſacra fuere: tale erat Pantheon Romæ, & templum Athenis ab Adriano Imperatore exſtructum, ut narrat Pauſanias in *Atticis*: & in *Laconicis* memorat *ἱερὸν ἀρχαῖον Θεῶν ἁπάντων*, *vetus templum omnium Deorum*. Et in *Corinthiacis* refert fuiſſe apud Torneates, *ναὸν Θεοῖς πᾶσιν ἐς κοινὸν ἀνειμένον*, *templum Diis omnibus in commune conſecratum*. Templa in hunc morem, quem Diis, quibus dicata erant, maxime placiturum putabant, ædificari ſolebant; ut enim arbores, aves, cæteraque animantia certis Numinibus ſacra habebantur, ita etiam fere ſingulis Diis propria ædificii forma, quæque ipſis gratiſſima exiſtimabatur, conſecrata erat. Ex. gr. Doricæ columnæ Jovi, Marti, & Herculi; Jonicæ Baccho, Apollini, & Dianæ; Corinthiacæ vero virgini Veſtæ ſacræ erant. Fateor quidem illam diverſam ſtructuram ſæpius adhibitam uno eodemque templo, ſed vel pluribus Numinibus ſacro, vel uni ſoli Numini plurium rerum præſidi;

ſidi; dum enim Veteres crederent mundum divina providentia regi, rerum humanarum moderamen huic aut illi Deo tribuebant; ex. gr. Martem bello, Venerem amori præficiebant; ſed alibi unico Deo diverſarum rerum curam adſcribebant, ut Mercurius, qui mercatorum, oratorum, ac furum Deus cenſetur; Minerva vero militum, doctorum, artificum Dea, &c. Unde non mirum, ſi illius Deæ templa ſæpius decorabantur tribus columnarum ordinibus diverſæ artis, 1. Doricæ, 2. Corinthiacæ, 3. Ionicæ.

Quoad templorum loca, cum alii Deorum ſylvis, alii fontibus, alii montibus, alii vallibus, alii agris, alii fluminibus delectari, iiſque præſidere crederentur, fiebat ut illis in locis templa Diis præſidibus erigerent: atque hinc populus ſperabat Numina ſibi propitia futura, & omnigenam fœlicitatem præbitura eſſe: quo factum; exempli gr. ut templa, vel altaria paſſim in triviis & agris exſtructa ſint ad promovendam terræ fœcunditatem: hinc illæ Libanii querelæ adverſus Chriſtianos Monachos impetum in Ethnicorum templa facientes *Orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: *Peragrant agros ſicut torrentes, perdentes agros, templa diruendo,* ὅπȣ γὰρ ἂν ἱερὸν ἐκκόψωσιν ἀγρȣ͂, τȣ́τῳ τετύφλωταί τε, καὶ κεῖται, καὶ τέθνηκε. ψυχὴ γὰρ, ὦ βασιλεῦ τοῖς ἀγροῖς τὰ ἱερὰ &c. *ubi enim templum in agro exſciderint, hoc ipſo ager occœcatur, & jacet, & moritur: nam templa, o Rex, ſunt ipſa anima agrorum, utpote quæ primordia fuerunt ædificiorum in agris, ac per multas ætates huc uſque pervenerunt:* καὶ τοῖς γεωργȣ͂σιν ἐν αὐτοῖς ἐλπίδες, *& agricolarum in ipſis ſpes omnis de viris, uxoribus, liberis, ſatis, bobus, & plantis.* Rure lucis Deo tutelari ſacris, ubi ante templa inventa Dii coli ſoliti feruntur, circumcingebantur; in civitatibus vero & oppidis, ubi nulli erant luci, templa inter, imo ad ædes communes conſtrui ſolebant, niſi quod Tanagræi ſacris Deorum domiciliis illud minime convenire exiſtimantes, templa in locis a tumultu hominumque frequentia remotis ædificanda curabant, qua de re a Pauſania in *Bœoticis* laudantur. Sed quocumque loco ædificarentur, ſitum, ſi fieri poſſet, ita diſponebant, ut feneſtræ ſolem orientem reſpicerent, juxta Vitruvium *lib.* IV. *cap.* V. Frons occaſui obverſa erat, altaria vero & ſtatuæ ex oppoſito ſita erant, ut cultorum facies illa adſpicerent; ab antiquo enim apud Gentiles mos obtinuerat, ut facie ſoli orienti obverſa Deos colerent, ex eodem *ibid. Ædes ſacræ Deorum immortalium ſic erunt conſtituendæ, ut ſignum, quod erit in cella collocatum, ſpectet ad veſpertinam cœli regionem: ut qui adierint ad aram immolantes, aut ſacrificia facientes, ſpectent ad partem cœli orientis, & ſimulacrum, quod erit in æde: & ita vota ſuſcipientes contueantur ædem & orientem cœli, ipſa ſimulacra videantur exorientia contueri ſupplicantes & ſacrificantes: quod aras omnes Deorum neceſſe eſſe videatur ad orientem ſpectare.* Traduntur etiam templorum portæ orienti fuiſſe obverſæ, idque magna Auctorum conſenſione, e quibus unum & alterum teſtimonium adducam. Porphyrius *de Antro Nymph.* Ὡς ἂν σχεδὸν πάντων τῶν ἱερῶν τὰ μὲν ἀγάλματα καὶ τὰς εἰσόδȣς ἐχόντων πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένας· τῶν καὶ εἰσιόντων πρὸς δύσιν ἀφορώντων, ὅταν ἀντιπρόσωποι τῶν ἀγαλμάτων ἑςῶτες, τοῖς Θεοῖς τιμὰς καὶ θεραπείας προσάγωσι. Huic conveniunt illa Dionyſii Thracis: Οἱ ναοὶ τῶν παλαιῶν καὶ τὸν ἥλιον ὑπερκύψαντα εὐθὺς ὑποδέχεσθαι εἰώθεσαν, καὶ τȣ͂ φωτὸς εὐθὺς ἐμπίμπλασθαι τῶν θυ-

ρῶν

ρῶν ἀναπεπταμένων. Et populorum Orientalium, a quibus Europæorum religio manavit, templa portas orientem verſus habuere: quod de templo Deæ Syriæ e Luciano, de templo Dei Memphitici a Pſammeticho Ægypti Rege exſtructo e Diodoro, de templo Vulcani ab alio quodam Ægypti Rege condito ex Herodoti *Euterpe*, denique de templo Hieroſolymitano ex omnibus fere Auctoribus conſtat, qui id argumentum tractarunt. Tamen ſunt nonnulli qui templa antiquiſſima in occidentem, recentiora in orientem ſpectaſſe affirment. Hyginus Auguſti libertus *de Agror. Limit. conſtit. lib.* I. *Antiqui architecti in occidentem templa ſpectare recte ſcripſerunt: poſtea placuit omnem religionem eo convertere, ex qua parte cæli terra illuminatur*. Clemens Alexandrinus *Strom.* VIII. Τὰ παλαιότατα τῶν ἱερῶν πρὸς δύσιν ἔβλεπεν, ἵνα οἱ ἀπαντιπρόσωποι τῶν ἀγαλμάτων ἱστάμενοι, πρὸς ἀνατολὴν τρέπεσθαι διδάσκωνται. Templorum, quæ ad flumina poſita erant, facies littus reſpiciebat, ſecundum eumdem, quæ vero ad vias publicas exſtructa erant, ita diſponi ſolebant, ut viatores prætereuntes in illa commode introſpicere & Diis debitam reverentiam perſolvere poſſent.

Templa in duas partes, ſacram, & profanam, diſtinguebantur; hæc τὸ ἔξω περιῤῥαντηρίων, illa τὸ ἔσω περιῤῥαντηρίων vocabatur. Illud autem περιῤῥαντήριον erat vas, plerumque lapideum vel æneum, aqua luſtrali plenum (juxta Suidam & Phavorinum) quo omnes, qui ad ſacrificia admiſſi, conſpergebantur, & ultra quod nemini βεβήλῳ ſive *profano* tranſire licitum erat. Quidam aſſerunt illud collocatum fuiſſe ad introitum ἀδύτου ſive *penetralis*, quod erat locus templi ſecretior, ad quem nulli niſi Sacerdoti aditus dabatur, ſicque ἀνάκτορον nuncupatum teſte Polluce; unde βέβηλος τόπος, ut ait Phavorinus, ita dicitur reſpectu illius adyti. Caſaubonus vero *in Theophr. Charact.* nos docet περιῤῥαντήριον ad templi fores poſitum fuiſſe; quæ ſententia probabilior videtur, quia quotquot ἀβέβηλοι ſeu *impolluti* erant, ipſis concedebatur illud præterire, quod facere nequiviſſent, ſi ad ingreſſum adyti ſitum fuiſſet.

Vocabulum σηκὸς diverſimode uſurpatur; Ammonius *de Verb. Differ. & Simil.* ac Pollux *Onomaſt. lib.* I. ajunt proprie ſignificare templum Heroi ſeu Semideo dicatum; ab Heſychio & Suida exponitur ὁ ἐνδότερος τόπος τοῦ ἱεροῦ, ſive *interior templi locus*, ita ut videretur idem fuiſſe cum ἀδύτῳ ſeu *penetrali*. Ammonii atque Pollucis interpretatio manifeſto falſa, ut innumeris exemplis probari poſſet, ſi neceſſum foret. Illa vox in ſua maxime propria ſignificatione accipitur pro *caula*; quia autem Deorum imagines juxta vetuſtiſſimum morem in medio templo ſtatuebantur & undique cancellis obſepiebantur, ille locus ob caulæ ſimilitudinem, quam præ ſe ferebat, appellabatur σηκὸς, qui procedente tempore denotavit templum ipſum, parte pro toto accepta. Eumdem in modum ἑστία, id eſt, *focus*, pro tota domo ſumebatur.

Porro, in templis erat quoddam ſacrarii genus Græce ἀρχεῖον dictum, quod a nonnullis *ſummum templum* effertur, quaſi in ſuperiore templi parte exſtitiſſet. Videtur fuiſſe ærarium in uſum ædium ſacrarum tantum, eorumque, qui facultates ſartas tectas habere cuperent, ut factum eſt a Xenophonte, qui Sacerdoti Dianæ Epheſinæ theſauros cuſtodiendos concredidit.

dit. Hinc illa ejus epitheta apud Pollucem *Onomaſt. lib.* 1. quando illud vocat μεγαλόπλουτον, πολύχρυσον, ἀρχαιόπλουτον, &c.

Antiqua Scholia *in Sophoclem Oedip. Tyr. vers.* 15. & ex iis Phavorinus templa ſic depingunt; Ναὸς, & Ιερὸν, ſive *totum ædificium*, in quo continebantur, Βωμὸς, *Ara*, ad quam ſacrificia fiebant; Πρόναον, *Veſtibulum templi*, ubi ara aut imago plerumque ſtabat; & Τέμενος, locus, in quo Dei primarii ſimulachrum erectum viſebatur.

Sicut apud Ægyptios veteres ἀξόανοι νηοὶ ἦσαν, *templa ſine idolis erant*, ut docet nos Lucianus *de Dea Syria*, ſic priſci Græci templa ſine ſimulacris habuere uſque ad Cecropem Athenienſium Regem primum Moſi (ut putavit Euſebius) coævum: atque eum nonnulli tradunt primum viſibilem imaginem Græcis hominibus colendam propoſuiſſe. Initio ſimulachrum nihil aliud erat quam truncus aut tabula, unde a Clemente Alexandrino in *Protrept.* nuncupatur σανὶς: cujuſmodi erat illud Junonis Samiæ, quod poſtea Procle imperante in ſtatuam mutatum fuit. Ut vero appareat quanta fuerit apud Veteres hujuſmodi ſignorum varietas, non pigebit ipſius Clementis verba appoſuiſſe *Protrept. pag.* 29. & 30. Πάλαι μὲν οὖν οἱ Σκύθαι, τὸν ἀκινάκην· οἱ Αραβες τὸν λίθον· οἱ Πέρσαι, τὸν ποταμὸν προσεκύνουν· καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἱ ἔτι παλαιότεροι, ξύλα ἱδρύοντο περιφανῆ, καὶ κίονα ἵστων ἐκ λίθων· ἃ δὴ καὶ ξόανα προσηγορεύετο διὰ τὸ ἀποξεῖσθαι τῆς ὕλης. ἀμέλει ἐν Ικάρῳ τῆς Αρτέμιδος τὸ ἄγαλμα, ξύλον οὐκ εἰργασμένον· καὶ τῆς Κιθαιρωνίας Ηρας ἐν Θεσπίᾳ πρέμνον ἐκκεκομμένον· καὶ τὸ τῆς Σαμίας Ηρας, ὥς φησὶν Αέθλιος, πρότερον μὲν ἦν σανὶς, ὕστερον δὲ ἐπὶ Προκλέους Αρχοντος ἀνδριαντοειδὲς ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ἀνθρώποις ἀπεικονίζεσθαι τὰ ξόανα ἤρξατο, βρέτη τὴν ἐκ βροτῶν ἐπωνυμίαν ἐκαρπώσατο. ἐν Ρώμη δὲ τὸ παλαιὸν δόρυ φησὶν γεγονέναι τοῦ Αρεως τὸ ξόανον Οὐάῤῥων ὁ συγγραφεύς· οὐδέπω τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον ταύτην κακοτεχνίαν ὡρμηκότων. *At Scythæ quidem antiquitus adorabant acinacem: Arabes lapidem: Perſæ fluvium: & ex aliis hominibus ii, qui erant adhuc antiquiores, ligna erigebant conſpicua, & columnas ſtatuebant e lapidibus, quæ etiam* ξόανα *appellabantur, eo quod eraderentur e ſaxo. In Icaro certe, imago Dianæ lignum erat non elaboratum: & Cithæroniæ Junonis in Theſpia, truncus exciſus: & Samiæ Junonis, ut ait Aethlius, prius quidem erat tabula, poſtea autem Archonte Procle in formam ſtatuæ effecta eſt. Poſtquam autem ſtatuæ formari hominibus ſimiles cœperunt,* βρέτη *eas vocabant. Romæ autem antiquitus ſtatuam Martis fuiſſe haſtam tradit Varro, cum nondum perveniſſent artifices ad hoc ſpecioſum quidem ſed improbum artificium.* Horum autem ſignorum frequentius apud Veteres nullum erat, quam *columnæ* vel oblongi lapides; hinc idem Auctor *Strom.* 1. *pag.* 348. & 349. Πρὶν γοῦν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἱστάντες οἱ παλαιοὶ, ἔσεβον τούτους ὡς ἀφιδρύματα τοῦ Θεοῦ. γράφει γ᾽ οὖν ὁ τὴν Φορωνίδα ποιήσας:

Καλλιθόη κλειδοῦχος Ολυμπιάδος βασιλείης
Ηρης Αργείης, ἣ στέμμασι καὶ θυσάνοισι
Πρώτη ἐκόσμησεν περὶ κίονα μακρὸν ἀνάσσης.

Αλλὰ

Ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν Εὐρωπίαν ποιήσας, ἱστορεῖ τὸ ἐν Δελφοῖς ἄγαλμα Ἀπόλλωνος κίονα εἶναι, διὰ τῶνδε:

> Ὄφρα Θεῷ δεκάτην ἀκροθίνιά τε κρεμάσαιμεν
> Σταθμῶν ἐκ ζαθέων καὶ κίονος ὑψηλοῖο.

Prius quam igitur ſtatuarum figuræ arte perficiebantur, Veteres columnas erigentes, eas colebant tanquam ſimulachra Deorum. Atque idcirco ſcribit Phoronidis Auctor:

> *Callithoe cuſtos templi cœleſtis reginæ*
> *Junonis Argivæ, quæ ſertis & fimbriis*
> *Prima exornavit excelſam columnam reginæ.*

Et Auctor Europiæ narrat Apollinis Delphici ſignum fuiſſe columnam, his verſibus.

> *Ut Deo decimas & primitias offeramus ſuſpenſas*
> *Apud ſedes ſacroſanctas, altamque columnam.*

Idemque obſervavit Euſebius *de Præparat. Evang. lib.* I. Hic autem mos a populis Orientalibus ad Græcos devenit. Nam Iſraelitæ a Deo prohibentur ejuſmodi lapides erigere *Levit.* XXVI. I. *Non facietis vobis idola: ſculptile ſimulacrum, ſtatuamve vobis non erigetis: lapidem adſpiciendum non ponetis in terra veſtra, ut ea adoretis.* Et apud Ægyptios erant frequentes, ut docet Strabo his verbis *lib.* XVII. ubi de via Syena Philas tendente: Παρ' ὅλην δὲ τὴν ὁδὸν ἦν ἰδεῖν ἑκατέρωθεν πολλαχοῦ, ὥσπερ Ἑρμαῖα, πέτρον ἠλίβατον στρογγύλον, λεῖον ἱκανῶς, ἐγγὺς σφαιροειδοῦς, τοῦ μέλανος καὶ σκληροῦ λίθου, ἐξ οὗ αἱ θυεῖαι γίνονται, ἐπὶ πέτρῳ κείμενον μείζονα, καὶ ἐπ' ἐκείνῳ πάλιν ἄλλο. ἔστι δ' ὅτε αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς ἔκειντο οἱ πέτροι. ἦν δ' ὁ μὲν μέγιστος τὸν διάμετρον ποδῶν οὐκ ἐλαττόνων ἢ δώδεκα, ἅπαντες δὲ μείζους ἢ ἡμίσεις τούτων. *Per totam viam videre licebat utrinque, multis in locis, quaſi ſtatuas Mercuriales, lapidem altum, rotundum, ſatis lævem, propemodum ſphæricum, ex nigro & duro ſaxo, ex quo mortaria fiunt, majori lapidi impoſitum, ac rurſum ſuper eo alium; nonnulli etiam ſeorſim jacebant. Maximi diameter erat non minor pedibus duodecim, omnes vero hujus dimidio majores erant.* In Syria autem Heliogabali, ſive Solis, templum ejuſmodi lapidem habebat, quem e cœlo decidiſſe, & Solis imaginem eſſe pertendebant, ut tradit Herodianus *lib.* V. *cap.* V. Cæterum hos lapides vocabant Βαιτύλια e Phœnicum lingua petito nomine, apud quos *Bethel* ſignificat *domum Dei*, quod eos a Numine inſideri crederent: atque hunc lapidem, quem Saturnus pro Jove devoraſſe fingitur, βαίτυλον vocant: Heſychius: Βαίτυλος, οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ δοθεὶς λίθος τῷ Κρόνῳ ἀντὶ Διός. Βαίτυλος, *ita vocabatur ille lapis Saturno traditus pro Jove.* A Patriarchæ Jacobi *Bethel* originem duxiſſe, ſunt qui veriſimile putant. Vide *Comment. in Geneſ.* XXVIII. Quidam ab Urano inventos tradunt; Sanchoniathon apud Euſebium *Demonſtr. Evang.*

vang.

vang. lib. 1. *cap.* x. Επενόησε Θεὸς Οὐρανὸς βαιτύλια, λίθους ἐμψύχους μηχανησάμενος. *Invenit Deus Cœlus bætulia, lapidibus animatis factis*. Quinetiam rudes lapides ſub aliis formis Deos repræſentabant. Hæc a Pauſania in *Achaicis* firmari videntur, quum ſcribit in Achaia ſanctiſſime ſervari triginta quadratos lapides, quibus inſculpta totidem Deorum nomina, ſed abſque ulla pictura aut effigie. Alio in loco loquitur de vetuſtiſſima Veneris Deliæ ſtatua, cui pro pedibus erat lapis quadratus. Et Martis quoddam ſignum in Petra Arabiæ e lapide nigro, rudi, & quadrato a Suida memoratur: Θεὺς Αρης· τουτέστι Θεὸς Αρης, ἐν Πέτρᾳ τῆς Αραβίας· σέβεται δὲ Θεὸς Αρης παρ' αὐτοῖς, τόν δε γὰρ μάλιστα τιμῶσι. τὸ δὲ ἄγαλμα λίθος ἐστι μέλας, τετράγωνος, ἀτύπωτος· ὕψος ποδῶν δ'. εὖρος β'. ἀνάκειται δὲ τῆς βάσεως χρυσηλάτου. τούτῳ θύουσι, καὶ τὸ αἷμα τῶν ἱερείων προχέουσι, καὶ τοῦτο ἐστιν αὐτοῖς ἡ σπονδή. ὁ δὲ οἶκος ἅπας ἐστὶ πολύχρυσος, καὶ ἀναθήματα πολλά. Ubi non eſt notatu indignum, eum lapidem nigro colore fuiſſe, idemque ex Auctoribus paulo ante laudatis de columnis ſacris obſervari poſſit: unde colorem hunc rebus ſacris maxime convenientem iis temporibus habitum fuiſſe colligitur, quo quid innuere volebant poſt dicetur. Denique apud omnes fere gentes, lapides, aut ſtipites rudes & ἀνέργαστοι Deorum tum nominibus, tum cultu & honore ornabantur. Tacitus *libro de Moribus Germanorum*, poſtquam de lucis & nemoribus eorum quædam notavit, *His*, inquit, *ſimulacra Deorum addita*, *id eſt*, *ſtatuæ e ſtipitibus rudibus*, *& impolito robore*. His ſimiles deſcribit Lucanus in *Obſidione Maſſiliæ*.

Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo:
Arboribus ſuus horror ineſt: tum plurima nigris
Fontibus unda cadit; ſimulacraque miſta Deorum
Arte carent, cæſiſque exſtant informia truncis.

Utque his generale teſtimonium adjiciam, Dion Chryſoſtomus *Serm.* XII. ait: Πολλοὶ τῶν Βαρβάρων, πενίᾳ τε, καὶ ἀπορίᾳ τέχνης, ὄρη Θεοὺς ἐπονομάζουσι, καὶ δένδρα ἀργὰ, καὶ ἀσήμους λίθους. *Multi e Barbaris, ex paupertate, & defectu artis, montes Deos vocant, & arbores impolitas, atque informes lapides*. Et quamvis in Oriente multis ante ſæculis floruiſſent artes omnifariæ, tamen in Græcia Themiſtius quoque *Orat.* XV. tradidit omnes imagines uſque Dædali tempora eodem modo formatas fuiſſe; qui primus duos pedes diſtinctos iis effecit, quum antea continuæ eſſent; unde perhibebatur (inquit Palæphatus) Dædalum ſtatuas moventes ſe atque incedentes effinxiſſe; quapropter primum vocabantur juxta Clementem Alexandrinum in *Protreptico* ξόανα, διὰ τὸ ἀποξεῖσθαι, quia abraſa erant; hujuſmodi vero vocabulum proprie ſignificat idolum, quod eſt ἐξεσμένον, aut *raſum* ex ligno vel lapide, ait Heſychius in *Voc.* ξόανον. Poſterioribus ſæculis, arte ſculpendi & cælandi excogitata, hujuſmodi maſſam rudem & informem in figuras animantia, plerumque homines, referentes mutarunt; tuncque imago dicebatur δείκηλον, aut βρέτας, διὰ τὸ βροτῷ ἐοικέναι, quia hominis figuram præ ſe ferebat. Nihilominus informia Veterum ſimulacra, ſi qua ad cultiorem ætatem conſervarentur, non ideo honore deſtituebantur, quod

artificio carerent : ſed potius majore cultu decorata ſunt ob reverentiam antiquitatis, & novis quibuſcumque facile præferebantur . Porphyrius teſtis eſt *de Abſtinent. lib.* II. *ſect.* XVIII. Ἀγάλματα ἀρχαῖα, καίπερ ἁπλῶς πεποικιλμένα, θεῖα νομίζεσθαι. τὰ δὲ καινὰ περιέργως εἰργασμένα, θαυμάζεσθαι μὲν, Θεοῦ δὲ δόξαν ἧττον ἔχειν. *Veteres ſtatuas, quamvis ſimplices, divinas cenſeri; novas autem artificio quidem admirationem excitare, ſed minorem Divinitatis venerationem habere.*

Materia, ex qua hujuſmodi ſtatuæ conficiebantur , communiter lignum erat apud priſcos Græcos , ut Plutarchus & Pauſanias nos docent ; quorum poſterior refert ſe animadvertiſſe arbores ſequentes quamplurimum eo adhibitas fuiſſe , nimirum ebenum , cupreſſus , cedrus , quercus , ſmilax, & lotus. His addit radicem oleæ Theophraſtus *lib. de Plant.* ex qua minores imagines utplurimum conſtitiſſe aſſerit . Obſervatum quoque eſt illis arboribus, quæ alicui Deo ſacratæ erant, cum maxime delectari, ideoque Jovis ſimulachrum ex quercu, Veneris ex myrto, Herculis ex populo, Minervæ ex olea, &c. conficiebatur. Quæ omnia vera magna ex parte videntur , ſed non tam univerſaliter , ut nunquam aliter ſe habere queant . Aliquando ſimulachra fiebant ex lapide, nec tantum vulgari, verum etiam pretioſo, interdum ex nigro, quo denotabatur Deorum inviſibilitas. Marmor atque ebur ſæpiſſime uſurpabantur , quandoque etiam argilla & creta; tandemque aurum , argentum , æs , cæteraque metalla adhibebantur . Cum ſimulachrorum figuræ ac antiqui habitus nitantur utplurimum fabulis Poetarumque figmentis, ad Mythologos Lectorem remittimus; nam in effingendis Deorum ſimulacris, Poetarum , præcipue Homeri , deſcriptiones imitari ſolenne fuit.

Locus ſimulachris deſtinatus erat in medio templi , ubi ſtylobatæ ſupra aram ſeſe extollenti ſtabant, cancelliſque circumdabantur, unde iſte locus appellabatur σηκός . Imagines autem fuiſſe ita collocatas teſtatur Virgilius , quando canit:

Tum foribus Divæ, media teſtudine templi.

Ubi per *fores Divæ* intelligi debet introitus τοῦ σηκοῦ . Poetarum alter , de templo ædificando verba faciens, ait:

In medio mihi Cæſar erit. ——

Plura exempla afferri poſſent, ni hujuſmodi mos adeo notus eſſet , ut ulterioris confirmationis non indigeat.

Βωμὸς apud Græcos latius patet quam *altare* apud Latinos ; nam iſtud proprie denotat illum locum, ad quem Superis litabant , altius a terra elevatum, ideoque dictum *altare* ab *altitudine*; βωμὸς vero non tantum ſignificat hujuſmodi ſublimem aram , ſed inferiores a Latinis dictas *aras*. Sunt tamen aliqui, qui βωμὸν, quaſi ſublimis eſſet, ἀπὸ τοῦ βαίνειν deducendum putant . Aræ illæ diſcrepabant pro Deorum , quibus dicatæ erant , diverſitate; nam Θεοὶ οὐράνιοι, ſive *Superi* , aras ab humo in ſummam altitudinem exſtructas habebant, ita ut Pauſanias *Eliacis α'.* dicat aram Jovis Olympici

fuiſſe

fuiſſe fere viginti duos pedes altam; Porphyrius illas non diſtinguit ab aris *Θεῶν χθονίων*, ſive *Inferorum*; quamvis vero per eamdem vocem explicentur, tamen paris altitudinis non fuiſſe videntur; Vitruvius enim *lib.* VI. *cap.* VIII. ſcribit aras Jovis omniumque Superorum valde excelſas, ſed Veſtæ, Telluris, ac Maris admodum depreſſas fuiſſe. Heroibus litabant ad aras a terra paululum ſurgentes, a Græcis dictas *ἐσχάρας*, unoque tantum gradu altas, ſecundum Euripidis Scholiaſtem *in Phœniſſas*. Diis ſubterraneis aut inferis, nuncupatis *ὑποχθονίοις*, pro aris erant ſcrobiculi ſive foſſæ hunc in finem erutæ aut proſciſſæ, quas Græci vocant *λάκκους* & *βόθρους*. His addit quintum Porphyrius, aſſerens Mundum, Nymphas, & hujuſcemodi Numina ararum vice habuiſſe *ἄντρα* ſeu *ſpeluncas*; ubi cultus religioſus ipſis perſolvebatur, *διὰ τὰ ἐν ἄντροις καταλειβόμενα ὕδατα, ὧν αἱ Ναΐαδες προεστήκασι Νύμφαι*, *quia in antris deſtillant aquæ, quibus Najades Nymphæ præſident*.

Omnia altaria orientem verſus poſita erant, (inquit Vitruvius *lib.* IV. *cap.* VIII.) ac in templis ſemper humiliora Deorum ſimulachris. Exſtruebantur fere ex terra congeſta, aliquando ex cineribus, cujuſmodi illud Jovis Olympii antea memoratum, quod (teſte Pauſania *Eliacis α'.*) ex holocauſtorum cineribus compoſitum; & illud apud Thebas Apollini dicatum, quem inde *Σπόδιον* vocabant, uti ab eodem Auctore diſcimus. Denique, conſtabant alia quavis materia, velut e cornibus, quale erat illud Apollinis Delii: vel ex cocto latere, quale memorat Pauſanias *lib.* VI. ſed præcipue e lapidibus.

Altarium figuræ erant variæ. Pauſanias *Eliacis* meminit aræ *ἐπιμήκους*, *oblongæ*, Parcis dicatæ; in *Bœoticis* aræ quadratæ in Cithæronis vertice: aliæ denique aræ rotundæ fuere, uti ex nummis veteribus conſtat.

Altaria Deorum a vetuſtiſſimis ſæculis videntur cornibus inſtructa fuiſſe. Hinc Nonnus *Dionyſiac. lib.* XLIV. 96. tradit Agaven, ex præſcripto Cadmi ſacrificium celebrantem, in excelſum montem adſcendiſſe, *καὶ εὐκεράῳ παρὰ βωμῷ*, *pulcre cornuto in altari*, ovem obtuliſſe. Et *in aris, quas a Romanis habemus, in æreis argenteiſque nummis exſculptas, cornua ſemper animalium cornuum imaginem referunt*; ut notavit Sanctius *Comment. in Reg.* Quinetiam *altaria lapidea, quæ paſſim conſpiciuntur inter parietinas urbis* (Romæ) *ruinas, religionis notam in cornibus oſtendere* docet Fortunatus Scacchus *Myrothec. lib.* II. *cap.* 65. Denique ipſe Deus Moſi præcepit, ut altari ſuo cornua quatuor faceret *Exod.* XXVII. 2. Hæc autem cornua, etſi variis uſibus inſerviebant, veluti cum ad ea ligabantur victimæ, aut a ſupplicibus, qui ad altare confugiebant, prehendebantur; tamen haud poſſum dicere hos in fines primo erecta, cum potius e veteri more & opinione inſtituta fuiſſe videantur, qua cornua ſingularem quamdam potentiam & dignitatem ſignificabant. Quo factum, ut priſcorum hominum Dii, Heroes, fluviorum imagines, arbores etiam ſacræ, cornibus exornari conſueverint. Hinc Serapidis, Iſidis, Ammonis, Bacchi, aliorumque effigies in vetuſtioribus numiſmatis cornibus conſpicuæ ſunt. Quinetiam Regum Perſicorum, Alexandri etiam, & ſucceſſorum ejus, nummi capita eorum cornibus ornata exhibent: quippe quæ omnibus tum rebus, tum perſonis affigebantur,

quibus aliquid divinum aut ſuſpiciendum ineſſe credebatur: adeo ut a vivis etiam geſtata tanquam honoris inſignia dicantur. Nam & Clemens in *Protreptico* tradit Alexandrum Magnum cornu, tanquam ortus divini indicium, frequenter uſum fuiſſe. Et Phœnicum Theologi de Aſtarte ſua, Regina priſca, produnt, eam tauri caput, tanquam βασιλείας παράσημον, *regiæ majeſtatis inſigne*, capiti ſuo impoſuiſſe, ut narrat Euſebius *Præparat. Evangel. lib.* I. *cap. ult.*

Altaribus inſcribi ſolebant Deorum nomina, quibus ſacra fuere, aut eorum inſignia, aliæve notæ, quibus dignoſci poſſet, cujus in honorem erecta fuerint. Hinc illa inſcriptio, quam S. Paulus Athenis in ara quadam vidiſſe ſe affirmat, quæ conſecrata fuerat ΑΓΝΩΣΤΩ ΘΕΩ, ut in *Actis Apoſtolorum* docemur. Nonnunquam addebant cauſam, ob quam erecta fuiſſent: ſicut illi apud Romam, cui hæc inſcriptio erat:

C. JULIUS ANICETUS
SOLI DIVINO SUSCEPTO VOTO
ANIMO LUBENS D. D.

Βωμοὶ ſive *altaria*, alii erant ἄπυροι, ſeu ἀναίμακτοι, alii ἔμπυροι. Poſteriores ſic dicti, quod ſacra in iis *igne* comburi ſolerent. Priores nullum *ignem*, aut *ſanguinem* patiebantur. Altaris ἀπύρου, quod juxta altare corneum in Delo ſtabat, meminit Laertius in *Pythagora*, traditque eum Philoſophum ibi veneratum fuiſſe, quia nefas eſſe ducebat, animalium ſanguinem effundere. Ἀμέλει καὶ βωμὸν προσκυνῆσαι μόνον ἐν Δήλῳ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Γενέτορος ὅ ἐστιν ὄπισθεν τοῦ κερατίνου. διὰ τὸ πυροὺς, καὶ κριθὰς, καὶ τὰ πόπανα μόνα τίθεσθαι ἐπ' αὐτοῦ ἄνευ πυρὸς, ἱερεῖον δὲ μηδὲν, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν Δηλίων πολιτείᾳ. *Denique Deli ſolam Apollinis Genitoris aram veneratus eſſe fertur, quæ pone corneam eſt: quod in ea frumentum, & hordeum, & placentulæ ſolæ abſque igne, nulla autem victima apponeretur, quemadmodum ait Ariſtoteles in Deliorum republica.* Orpheus *de Lapidibus*:

Πρῶτα μὲν οὖν σπεύδοντας ἀναιμάκτων ἐπὶ βωμῶν.

Primum igitur properantes incruenta ad altaria.

Jovis Ὑπάτου altare exſtat apud Pauſaniam in *Arcadicis pag.* 456. 457. *Edit. Hanov.* in quo nihil vita præditum immolabatur, idque Cecropis Athenarum Regis juſſu, ſed placentas quaſdam in Attica uſitatas, & πελάνους dictas offerebant. Denique Paphiæ Veneris ara, memoratur a Tacito haud procul ab initio *lib.* II. *Hiſtor.* ea quidem ἀναίμακτος, at non ἄπυρος: nam animalia illic offerre nefas, *ſolis precibus & igne puro adolebant*.

Antequam templa uſuvenirent, altaria quandoque in nemoribus, interdum aliis in locis conſtituebantur; & Euſtathius *ad Iliad. β. pag.* 171. *Edit. Baſil.* docet illa viis publicis in viatorum commoditatem ſæpius exſtitiſſe. Inferi in depreſſis locis altaria habebant, Superi vero in montium cacuminibus colebantur, unde quivis mons Jovi ſacer credebatur, ut diſcimus

mus ex Melanthe *lib. de Sacrif.* & Sophoclis Schol. *in Trach.* Subinde, ob defectum templorum, ſub dio altaria ædificabant, ita ob penuriam altarium antiquitus humi & quandoque ſuper ceſpitibus gramineis ſacrificabant; quo aliqui referre videntur *vivum ceſpitem* Horatii *Carm. lib.* III. *od* VIII. qui tamen aram e virenti gramine ſtructam ſignificat, uti ex ejus *Carm. lib.* I. *od.* XIX. manifeſtum eſt. Cæterum hæc ſacrificia, quæ ſine altaribus offerebantur, dicta ſunt *θυσίαι ἀπόβωμοι*, ut Heſychius, atque qui eum tranſcribit Phavorinus, nos docent *Voc.* Απόβωμος.

Modus altarium ac ſimulachrorum conſecrandorum idem erat, ſicque deſcribitur ab Ariſtophanis Scholiaſte in *Pluto Act.* v. *Scen.* III. Mulier veſte verſicolore induta geſtabat ſuper capite ollam elixorum leguminum, qualia fabæ, piſa, aut ſimilia, quæ Diis grate offerebantur, in memoriam antiqui eorum cibi. Porro Ariſtophanis locus *Pluto Act.* v. *Scen.* III. ſic ſe habet:

—— ΚΑ. Τὰς χύτρας, αἷς τὸν Θεὸν
Ἱδρυσόμεθα, λαβοῦσ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, φέρε
Σεμνῶς· ἔχουσα δ' ἦλθες αὐτὴ ποικίλα.

—— KA. *Ollas iſtas, quibus Deum*
Collocabimus, accipe, capiti impone, ac defer
Decenter: ipſa autem ades cum veſtibus verſicoloribus.

Scholiaſtes: Ἔθος γὰρ ἦν ἐν ταῖς ἱδρύσεσι τῶν ἀγαλμάτων, ὀσπρίων ἑψημένων χύτρας περιπομπεύεσθαι ὑπὸ γυναικῶν ποικίλως ἠμφιεσμένων, καὶ τούτων ἀπήρχοντο χαριστήρια τοῖς Θεοῖς ἀπονέμοντες. Ἄλλως· ἐπειδὴ ὁπότε μέλλοιεν βωμοὺς ἀφιδρύειν, ἢ ἄγαλμα Θεῶν, ἕψοντες ὄσπρια ἀπήρχοντο, τούτων τοῖς ἀφιδρυμένοις εὐχαριστήρια ἀπονέμοντες τῆς πρώτης διαίτης· ὅθεν καὶ ἐν ταῖς Δαναΐσι,

Μαρτύρομαι δὲ Ζηνὸς Ἑρκίου χύτρας,
Παρ' αἷς ὁ βωμὸς οὗτος ἱδρύθη ποτέ.
Πορφυροῖς δὲ καὶ ποικίλοις ἱματίοις
Ἐπόμπευον. ——

Sed iſte mos potiſſimum ſervabatur in dicandis Ἑρμαῖς, ſeu *Mercurii ſimulachris*, & quidem ſolummodo a proletariis, prout Comicus innuit in *Pace pag.* 660. *Edit. Amſtelod.*

ΧΟ. Ἄγε δὴ τί νῶϊν ἐντευθενὶ ποιητέον;
ΤΡ. Τί δ' ἄλλο γ', ἢ ταύτην χύτραις ἱδρυτέον;
ΧΟ. Χύτραισιν, ὥσπερ μεμφόμενον Ἑρμίδιον;
ΤΡ. Τί δαὶ δοκεῖ; βούλεσθε λαρινῷ βοΐ;

CH. *Age jam quid nobis deinde faciendum?*
TR. *Quid autem aliud, quam illam ollis locare decet?*

CH.

CH. *Olliſne, tanquam contemnendas parvas ſtatuas Mercurii?*
TR. *Quid tum videtur? vultiſne ſaginato juvenco?*

Ubi Scholiaſtes obſervat, quod aliquando in eorum conſecrationibus majores fiebant ſumptus, quippe quæ peragerentur oblationibus ac ceremoniis amplioribus. Res ita ſe habet: Priſci pro ſimplici ac frugali ratione vivendi exiguos ſumtus impendebant, adeo ut Jovem ſummoſque Deos iis ceremoniis erigerent, quæ poſtea vix viliſſimis ſtatuis ſufficiebant; quando a tenuiſſimæ fortunæ hominibus conſecrabantur: nam quod Jovis ſimulacra modo jam deſcripto conſecrari conſueverint, ex verſibus illis, quos laudavit e *Danaidum* Fabula paulo ante citatus Scholiaſtes, abunde conſtare videtur. Hæc autem, ut & alia ad Deorum cultum ſpectantia, diverſa erant pro cultorum conditione Numinumque indole; en tibi exemplum. Athenæus *Deipnoſoph. lib.* IX. ſcribit Jovis Cteſiæ ſimulachrum dicatum fuiſſe hoc modo: Sumebant vas novum duabus anſis, quibus ſingulis corollam ex lana alba, & aliam ex flava parti illius anteriori alligabant, vaſque cooperiebant; deinde ante ſimulacrum effundebant libamen dictum *ambroſiam*, quæ erat mixtura aquæ, mellis, ac omnigenorum fructuum. Verum dedicatio plerumque perficiebatur, hujuſmodi coronam imponendo, oleo inungendo, preces fundendo, ac ſacrificia faciendo, interdum diris devovendo omnes, qui illa polluere, iiſque inſcribere Numinis nomen ac eorum conſecrationis rationem audebant. Ad inſtar Spartanæ virgines apud Theocritum *Idyll.* XVIII. *vers.* 43. in Helenæ honorem arborem ſacrare ſpondent; arbores enim aut plantas eodem modo, quo altaria & ſimulachra, dicare moris erat.

Πρᾶταί τοι ϛέφανον λωτῶ χαμαὶ αὐξομένοιο
Πλέξασαι, σκιερὰν καταθήσομεν ἐς πλατάνιϛον·
Πρᾶται δ' ἀργυρέας ἐξ ὄλπιδος ὑγρὸν ἄλειφαρ
Λαζόμεναι, ϛαξεῦμες ὑπὸ σκιερὰν πλατάνιϛον.
Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται (ὡς παριών τις
Ἀνγνοίη) Δωριϛὶ, Σέβευ μ'· Ἑλένας φυτὸν εἰμί.

Primæ tibi coronam ex loto humi naſcente
Nectentes, in umbroſa ſuſpendemus platano:
Primæque argentea ex pyxide liquidum unguentum
Accipientes, ſtillabimus ſub umbroſam platanum.
Litteræ vero in cortice ſcribentur (ut quis præteriens
Legat) Dorice, Venerare me: Helenæ arbor ſum.

Similiter Ovidius *Metamorph. lib.* VIII. canit ea vittis exornanda eſſe:

Stabat in his ingens annoſo robore quercus,
Una nemus; vittæ mediam, memoreſque tabellæ,
Sertaque cingebant, voti argumenta potentis.

Cæterum mos offerendi victimas, & ſe conviviis exhilarandi, cum Diis ſimula-

ſimulacra aut templa conſecrabant, ab antiquiſſimis ſæculis manavit. Nam & cum vitulum Aaronis dicabant, univerſus Judæorum populus *adoleverunt holocautomata, & ſalutares victimas admoverunt: dein ſederunt ad convivandum, & ad ludendum ſurrexerunt Exod.* XXXII. Tabernaculum & Altare Moſis oblatione ab omnibus Iſraelitarum principibus facta dicantur *Num.* VII. Et Templum Solomonis ſacrificiis, precibus, & conviviis conſecratum fuiſſe, tradit *Hiſtoriæ Sacræ* Auctor. Neque aliter Ægyptii ſuum Apidem divinis honoribus deſtinabant, ut nos docuit Suidas: Εορτὴν (inquit) μεγάλην ἦγον, ϗ ἱερεῖς τινες περὶ τὸν τεχθέντα βȣ̃ν ἱερῶντο, παρατιθέντες πανδαισίαν, ὡς εὐωχȣ̃ντες αὐτοῖς. *Feſtum magnum celebrabant, & ſacerdotes quidam circa bovem illum natum ſacra faciebant, omne genus epularum apponentes, tanquam iis* (Apidibus) *convivantes.*

Sed ipſa conſecrandi actio potiſſimum in unctione conſiſtebat, nam oleo res ad divinos uſus ſeparari credebantur. Unde Ethnici, ut eis exprobrat Clemens Alexandrinus *Strom. lib.* VII. *pag.* 713. πάντα λίθον, τὸ δὴ λεγόμενον, λιπαρὸν ἐπροσκύνȣν, *omnem lapidem, ut dici ſolet, pinguem adorabant.* Et Arnobius *lib.* I. *contra Gentes: Si quando conſpexeram lubricatum lapidem, & ex olivi unguine ſordidatum, tanquam ineſſet vis præſens, adulabar, affabar.* Hinc Moſes, *cum abſolviſſet erigere Tabernaculum, id unxit, conſecravitque, & omnia ejus ſupellectilia: Altare etiam, omniaque ejus vaſa unxit & conſecravit Numer.* VII. I. quod expreſſo Dei mandato factum fuiſſe conſtat ab *Exod.* XL. 9. 10. ubi Sacerdotes etiam ungendo conſecrari jubentur, qui mos in Regibus inaugurandis perpetuus erat. Unde non modo res inanimas, verum etiam perſonas hoc ritu Deo dicatas fuiſſe certiſſimum eſt. Quem morem a vetuſtiſſima antiquitate traditum fuiſſe oſtendit Jacobi Patriarchæ exemplum, qui poſt viſum in ſomno Deum, *cepit lapidem, quem ſibi cervical poſuerat, eumque erectum ſtatuit, & oleum faſtigio affudit Genes.* XXVIII. 18. Et iterum: *Ibidem lapidem erexit Jacobus, ubi ſecum locutus erat Deus, & ſuper eum libamen oleumque fudit Genes.* XXXV. 14. Exiſtimant nonnulli, ut ſcribit Joannes Clericus, imitatos hac in re Phœnicas Jacobum, unde & ad alias gentes pervenit hæc conſuetudo. Sed credibilius eſt, Jacobum morem antea uſitatum ſecutum fuiſſe. Moſes enim hanc rem non ita narrat, quaſi eam inſtituerit Jacobus; ſed uti veteris moris obſervationem deſcribere potuiſſet. Similem ritum inter Chriſtianos deſcribit Theodoretus *Quæſt.* LXXXIV. Οἷς εἶχε τὸν μεγαλόδωρον ἠμείψατο κύριον· ὀρθώσας γὰρ τὸν λίθον, ὃν ὑπέθηκε κεφαλῆ, κατέχεεν αὐτȣ̃ ἔλαιον· τȣ̃το δὲ ϗ νῦν ἐςιν εὑρεῖν παρὰ πολλῶν γυναικῶν τῶν τῷ Κυρίῳ πεπιςευκότων γινόμενον· εἰώθασι γὰρ ἐν τοῖς θείοις σηκοῖς ἐλαίῳ καταχέειν τὰς τῶν ἀνακτόρων κιγκλίδας, ϗ τῶν ἁγίων μαρτύρων τὰς θήκας. *Iis quæ habuit munificum Dominum viciſſim donavit; erectum enim lapidem, quem capiti ſubjecerat, oleo perfudit. Hoc videmus adhuc fieri a multis mulieribus, quæ Domino crediderunt: ſolent enim in divinis ſeptis oleo perfundere adytorum cancellos, & ſanctorum Martyrum thecas.* Atque aliis uſibus applicari ſolebat oleum a primævæ religionis antiſtitibus, quos deſcribere tametſi forte non inutile aut candido Lectori ingratum, tamen inſtituto operi minus congruum eſſet.

De

De ſingulis arboribus, quas Diis conſecrabant, paulo ante dictum; nunc aliquid de lucis dicendum reſtat: nam apud Poetas cæteroſque rerum priſcarum deſcriptores nullius rei frequentius quam lucorum occurrit mentio, in quibus ut plurimum aræ, aut ſacella Deorum viſebantur: atque adeo perpetuus fuiſſe dicitur hic mos, ut ἄλσεος nomen, quod proprie *lucum* ſignificat, omnibus ſacrariis tribuatur: ſic enim nos docuit Strabo *Geogr. lib.* IX. *Poetæ*, inquit, *propter conſitarum arborum juxta templa perpetuam conſuetudinem*, ἄλση καλοῦσι τὰ ἱερὰ πάντα, *omnia loca ſacra lucos appellant, etiamſi careant arboribus*. Et quando lucum habere non poterant, ſub arbore lata altare erigebant, ut ramis undique pendentibus contegeretur: quo modo Virgilius Hercei Jovis aram in ædibus Priami deſcripſit *Æneid. lib.* II. *vers.* 512.

Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.

Hinc inter cætera Judæorum inſtituta, quibus a Gentium idolis deditarum imitatione prohibebantur, illud erat, *ne plantarent lucum, aut ullam arborem ad altare Dei Deuteron.* XVI. 21. Item: *Funditus perdetis omnes locos, quibus Gentes, quas poſſidetis, ſervierint Diis ſuis, ſuper montes excelſos, & ſuper colles, & ſub omni arbore viridi Deuteron.* XII. 2.

Cadmus morem conſecrandi lucos ſecum in Græciam ex Oriente tranſtuliſſe dicitur: & Heinſius conjicit, eum nomen impoſuiſſe *Aſcræ* Bœotiæ vico, in quo natus Heſiodus, a luco querno ibi conſecrato; nam lucus in S. Scripturis אשרה vocatur, & Ασκρα ab Heſychio exp. δρῦς ἄκαρπος. Et ſane lucorum religio apud omnes fere gentes, tam Orientis quam Europæ, invaluiſſe videtur, idque ob has præcipue cauſas, ut exiſtimant rerum veterum ſtudioſi.

1. Lucorum amœnitas ad alliciendos vulgi animos imprimis idonea erat, præcipue in calidioribus regionibus, ubi arbores altæ, denſæ, virenteſque ſuaviſſimam umbram præbent: nam luci ſacri non tam ex arboribus frugiferis, quam e proceris & pulcris conſiti erant. Hinc Herodotus Dianæ templum deſcribit in *Euterpe cap.* CXXXVIII. Εστι δ' ἔσωθεν ἄλσος δενδρέων μεγίστων πεφυτευμένων περὶ νηὸν μέγαν, ἐν τῷ δὲ τὤγαλμα ἔνι. *Interius eſt delubrum ingens, proceriſſimarum arborum manu conſitarum luco ambiente, in quo delubro ſtatua eſt*. Paulo poſt, tradit viam, quæ ad Mercurii ducit, utrinque conſita habere δένδρεα οὐρανομήκεα *arbores ad cœlum pertingentes*. Adhuc clarius eſt Cyrilli teſtimonium *Homil.* IV. *in Jerem.* Ἄλλο τὸ ἀλσῶδες ξύλον, ἄλλο τὸ καρποφόρον. εἰς ἄλση ὅταν φυτεύωσι ξύλα, φυτεύουσι οὐ τὰ καρποφόρα, οὐ συκῆν, οὐδ' ἄμπελον, ἀλλὰ μόνον τέρψεως χάριν τὰ ἄκαρπα ξύλα. *Aliud lignum luci idoneum, aliud frugiferum: luci enim conſiti non ſunt arboribus frugiferis, quales ſunt ficus, aut vitis, ſed potius infrugiferis, quæ delectationem pariunt*. Quibus fidem faciunt Poeticæ lucorum deſcriptiones.

2. Lucorum ſolitudo vulgi in animis opinionem pariebat Deos illic habitare, & religioſum quemdam horrorem intrantibus incuſſit. Ovidius *Faſt. lib.* III.

Lucus

Lucus Aventino ſuberat niger ilicis umbra,
Quo poſſis viſo dicere Numen ineſt.

Seneca *lib.* v. *epiſt.* iv. *Si tibi occurrit vetuſtis arboribus, & ſolitam altitudinem egreſſis, frequens lucus, illa proceritas ſilvæ, & ſecretum loci, & admiratio umbræ fidem Numinis facit.* Addam alterum teſtimonium e Plinii *Nat. Hiſt. lib.* XII. *cap.* I. ubi de ſilvis loquitur: *Hæc fuere Numinum templa, priſcoque ritu ſimplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore ſimulacra, quam lucos, & in iis ſilentia ipſa adoramus.*

3. Lucorum uſum tam late invaluiſſe ſentiunt aliqui, quod primi homines in lucis dumiſque habitarint. Nam obſervatu dignum eſt, pleraſque veteres Deorum cæremonias ex uſu quotidiano iſtorum ſæculorum petitas fuiſſe: ſicuti hominibus domos, ita Diis templa: ſicut hominibus menſas, ita Diis altaria erigebant. Sacrificia Deorum dapes habebantur, & quæ humano victui inſerviebant, in Deorum quoque ſacris adhibita fuiſſe legimus, quod in ſequentibus manifeſtum fiet. Atque hæc erat Cluverii ſententia, quam his verbis explicat, ubi *de Germanorum Moribus* agit: *Lucorum conſecratio ex vetuſtiſſimo more, atque adeo ab ipſo Adamo profluxit. De Fennis, Germaniæ gente, Tacitus in libro de Germania:* Non aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeunt juvenes, hoc ſenum receptaculum. *Eodem vel ſimili ritu primum mortalium Adamum cum uxore & liberis habitaſſe haud dubium eſt: quum itaque ſacrificia iiſdem in locis Deo faceret, in quibus ipſe habitabat, id eſt, in luco, ſeu nemore; poſteri quoque ejus eumdem morem ad multa ſæcula obſervarunt, non modo Celtæ noſtri, ſed omnes pariter gentes.* Medus etiam noſter *Diſſert. de Sanctit. Relat.* de lucis & quercetis agens, eorum religionem e Paradiſo deducit, uti jampridem obſervavit Joannes Spencerus libro *de Legibus Hebræorum*, ubi plura in hoc argumentum congeſſit e diverſis Auctoribus: porro Medi verba hæc ſunt: *Hujuſmodi loca Patriarchæ ſacris obligaſſe putandi ſunt, non tantum neceſſitate vitæ ruſticæ & paſtoritiæ, ſed etiam ex ritu & more priſco: quale enim in principio Deus fecit hominibus habitaculum, talia & illi fecerunt Deo: hominem in Paradiſo collocavit Deus, homines Deo plantarum ſacras Paradiſos, id eſt, lucos. Hæc nimirum vera lucorum origo, in quibus principio Patriarchæ Deum verum, poſtea multæ gentes multos quoque Deos, ſunt venerati.*

Poſtea exolevit paulatim hæc conſuetudo, cum frequentes habitari urbes, & populus ſplendidis ædificiis, urbanaque magnificentia potius, quam ruſtico cultu, delectari cœperunt: honor tamen lucis conſtabat, ſi qua manerent tam venerandæ antiquitatis monumenta, & ex iis arbores cædere piaculum habebatur. Hinc Lucanus *lib.* III. reſpiciens forte ad Lycurgi fabulam, qui cum ſacras Bacchi vites exſcindere tentaret, propria crura abſcidit, de Cæſaris ſervis ſic loquitur:

Sed fortes tremuere manus, motique verenda

Majeſtate loci, ſi robora ſacra ferirent,
In ſua credebant redituras membra ſecures.

Nam lucum ſacrum exſcindere ſummum nefas ſemper habebatur, uti conſtat ex Eriſicthonis ſupplicio, quod ei inflixit Ceres, cum lucum ejus cædere parabat, qua de re prolixa eſt narratio apud Callimachum *Hymno in Cererem*.

Hujuſmodi templa, ſimulachra, altaria, arboreſque tam ſacra habebantur, ut ad complura illorum ſontes tuto confugere poſſent; itaque, ſi aliquis reus ad ea perfugiſſet, indeque vi raperetur, ſacrilegium cenſebatur, ejuſque cædem iis, qui illud tentaſſent, imputatam iri exiſtimabant, ita ut qui trucidarunt inſequentes Cylonem, qui Minervæ templum diripuerat, quia illos, dum altaribus adſtabant, neci dederunt, ab uſque illo tempore vocati ſunt, *ἀλιτήριοι profani ac impii nebulones*. Vid. Plutarchus *Solone*, & Pauſanias *Atticis* & *Achaicis*. Et cum *Laodamia*, quæ *in aram Dianæ confugiſſet, concurſu populi interfecta* erat, *id facinus Dii immortales aſſiduis cladibus gentis, & prope interitu totius populi Ætolorum vindicaverunt: nam ſterilitatem famemque paſſi, & inteſtina diſcordia vexati, externis ad poſtremum bellis pene conſumpti ſunt. Miloque Laodamiæ percuſſor in furorem verſus, nunc ferro, nunc ſaxo, in ſumma, dentibus laceratis viſceribus, duodecimo die interiit*: ut tradit Juſtinus *Hiſt. lib.* XXVIII. *cap.* III. Hinc, ut queritur Tacitus *Annal. lib.* III. *cap.* LX. *Græcas per urbes licentia atque impunitas aſyla ſtatuendi: complebantur templa peſſimis ſervitiorum: eodem ſubſidio obærati adverſus creditores, ſuſpectique capitalium criminum receptabantur: nec ullum ſatis validum imperium erat coercendis ſeditionibus populi flagitia hominum, ut cæremonias Deum, protegentis*. Et quod vetus fuerit hæc querela, docet nos apud Euripidem Jon cognominis *Fabulæ vers.* 1312. *Act.* IV. fines:

ΙΩΝ. Φεῦ. Δεινόν γε, θνητοῖς τȣ̀ς νόμȣς ὡς ȣ̓ καλῶς
Εθηκεν ὁ Θεὸς, ȣ̓δ᾽ ἀπὸ γνώμης σοφῆς·
Τȣ̀ς μὲν γὰρ ἀδίκȣς βωμȣ̀ς ȣ̓χ ἵζειν ἐχρῆν,
Ἀλλ᾽ ἐξελαύνειν· ȣ̓δὲ γὰρ ψαύειν καλὸν
Θεῶν πονηρὰν χεῖρα· τοῖσι δ᾽ ἐνδίκοις
Ιερὰ καθίζειν, ὅϛις ἠδικεῖτ᾽, ἐχρῆν·
Καὶ μὴ ἐπὶ ταὐτὸ τȣ͂τ᾽ ἰόντ᾽ ἔχειν ἴσον,
Τόν τ᾽ ἐσθλὸν ὄντα, τόν τε μὴ, Θεῶν πάρα.

ION. *Proh! Mirum certe* eſt, *quod hominibus non recte leges*
Poſuerit Deus, neque ſapienti conſilio:
Impios enim ad *aram ſedere non conveniebat,*
Sed depelli inde: *neque enim honeſtum* eſt *attrectari*
Deos manu impia: ſed probos
Ad ſacra loca ſedere oportebat, quicumque injuria afficerentur:
Non autem in eumdem hunc locum *venientes par* beneficium *impetrare*
A Diis, & bonum, & improbum virum.

Quan-

Quanto ſapientius apud Hebræos jus aſyli conſtitutum; apud quos hoc tantum præſtitit homicidæ, ne indicta cauſa periret, ut ex Moſaicis Libris diſcimus? Et quidem inter Græcos Lacedæmonii aſylorum privilegium ingenioſe eluſerunt, cum Pauſaniam, qui poſt inita cum Perſis adverſus patriam conſilia ad Minervam Χαλκίοικον confugerat, fame necabant. Sed quam inſolens fuerit iſtiuſmodi ultio, declarat in *Laconicis pag.* 194. *Edit. nov.* Pauſanias, cum tradit *μόνον αὐτὸν ἱκετευσάντων τὴν Χαλκίοικον ἁμαρτεῖν ἀδείας*, *ſolum eum ex omnibus, qui ad* Minervam *Chalciœcam ſupplices confugiſſent, pœnas non evaſiſſe*. Tamen dicitur etiam moris fuiſſe, ut gravium criminum convictos fame occiderent; atque in eum finem templi fores obſtruere, & interdum tectum ipſum demoliri, quo citius aeris injuria miſeri interirent. Aliquando ignem admovebant aris. Hinc in Euripidis *Andromacha vers.* 256. Hermione ignem minatur Andromachæ juxta Thetidis ſignum ſedentis:

ΕΡΜ. Πῦρ σοι προσοίσω, κὐ τὸ σὸν προσκέψομαι.

HERM. *Ignem tibi admovebo, nec tui rationem habebo.*

Ubi Scholiaſtes: Ἔθος ἦν τοῖς εἰς βωμὸν καταφεύγουσι πῦρ προσφέρειν. Atque in *Hercule Furente vers.* 240. Lycus conſanguineos Herculis ab aris igne terrere minatur:

Αγ', οἱ μὲν Ἑλικῶν', οἱ δὲ Παρνασοῦ πτύχας
Τέμνειν ἄνωχθ' ἐλθόντας ὑλουργοὺς δρυὸς
Κορμούς· ἐπειδὰν εἰσκομισθῶσιν πόλει,
Βωμὸν πέριξ νήσαντες ἀμφήρη ξύλα,
Ἐμπίμπρατ' αὐτῶν, καὶ πυροῦτε σώματα.

Agite, alii quidem in *Heliconem, alii vero* in *Parnaſſi valles*
Lignatores profectos jubete ſecare quercuum
Truncos: poſtquam vero in urbem importati fuerint,
Circum aram cumulantes utrinque conſtructa ligna,
Incendite, & cremate corpora ipſorum.

Quem locum imitatus Seneca, ut Lyci crudelitatem & iram ſupra modum augeret, jubet totum templum incendio abſumere, cum revera igne tantum ſupplices terrebant: verba ejus ſic ſe habent in *Herc. Fur. vers.* 506.

Congerite ſylvas: templa ſupplicibus ſuis
Injecta flagrent: conjugem & totum gregem
Conſumat unus igne ſubjecto rogus.

In *Moſtellaria Act.* v. *Scen.* 1. Plauti Theuropides ignem minatur, cum Tranio ſervus ad Deos confugiſſet:

Jam jubebo ignem & ſarmenta, carnifex, circumdari.

Ejuſdem in *Rudente Act.* III. *Scen.* VI. Labrax leno ancillas ſuas, quæ ad Veneris aram ſe receperant flammis abſterriturum dicit:

LAB. *Volcanum adducam, is Veneris eſt adverſarius.*

Ratio hujus conſuetudinis hæc fuiſſe videtur, ut non ab hominum manu per vim & injuriam amoveri ab aſylo viderentur, qui in id perfugerant: ſed incendii metu inde fugere cogerentur: proinde quaſi non ab hominibus id oblatum, ſed velut fortuito, vel potius Diis procurantibus, & ſupplicum tutelam recuſantibus, natum foret. Itaque raro utebantur hoc commento, idque vix ſine impietatis & ſacrilegii imputatione: quod ſi hominum conſenſu receptum & probatum ſemel fuiſſet, aſylorum omnium religionem penitus ſuſtuliſſet. Unde Andromache Hermionæ ignem minitanti reſpondet apud Euripidem in *Androm. vers.* 257.

ΑΝΔ. Σὺ δ᾽ οὖν κάταιθε· Θεοὶ γὰρ εἴσονται τάδε.

Accende igitur tu: Dii enim hæc videbunt.

Ex tam frequenti mentione ſupplicum ubique ad Deos confugientium videri poſſit omnes aras & templa jus aſyli habuiſſe, ſecundum Euripideum illud in *Suppl. vers.* 267.

—— Ἔχει γὰρ καταφυγὴν, θὴρ μὲν πέτραν,
Δοῦλοι δὲ βωμοὺς Θεῶν. ——

Habet enim confugium, fera quidem petram,
Servi vero altaria Deorum. ——

Sed certum eſt, (ut Servii verbis utar *in Æneid.* II.) *non fuiſſe aſylum in omnibus templis, niſi quibus conſecrationis lege conceſſum eſt.* Unde Diodorus Siculus, agens de æde, quam Athenienſes Theſeo dicarunt, καὶ τέμενος ἄσυλον (inquit) ἐποίησαν ἐν Ἀθήναις τὸ προσαγορευόμενον ἀπ᾽ αὐτοῦ Θησεῖον, *& templo Athenis ab ejus nomine appellato aſyli privilegium tribuerunt.* Neque enim, ſi omnia templa eo jure gauderent, ulla fuiſſet iſtius rei ſpecialis mentio. Nonnulla eorum erant publica aſyla, omnibuſque patebant; alia peculiaria certis quibuſdam hominibus aut flagitiis; ſic Dianæ Epheſinæ templum erat aſylum debitoribus ære alieno oppreſſis; tumulo aut templo Theſei perfugio uti poterant ſervi cæterique abjectæ conditionis homines, qui ſeveram ac iniquam tractationem dominorum atque potentiorum effugere vellent; propterea quod Theſeus ad incitas redactos juvaſſet ac tutatus fuiſſet, nec unquam miſeros ſupplices a ſe repuliſſet, qui ad ſe veniebant opem imploraturi, quemadmodum Plutarchus in *ejus Vita* narrat. Hujuſmodi honos non ſolum Diis, ſed etiam ſimulachris aut ſepulchris Principum aliorumque illuſtrium virorum tribuebatur, juxta Strabonem *lib.* III. Sic Achillis ſepulchrum in Sigæo littore poſterioribus ſæculis aſylum conſti-

conſtitutum eſt, Ajaxque eumdem honorem hujus tumulo ad littus Rhœteum exhibuit. Porro metus & reverentia aſylorum a ſæculis heroicis invaluit. Nam Phemius ad aram Jovis confugere parat, quo ſibi parceret Ulyſſes *Odyſſ. χ.* Et apud Euripidis *Hecubam vers.* 146. cum Polyxena mactanda erat, ait aliquis.

Ἀλλ' ἴθι πρὸς ναοὺς, ἴθι πρὸς βωμοὺς
Ἵζ' Ἀγαμέμνονος ἱκέτις γονάτων.

Sed abi ad templa, abi ad altaria.
Accede ſupplex ante Agamemnonis genua.

Priamus ad Jovis Hercei aram ſe recepit poſt captum Ilium, ut docet Pauſanias in *Corinthiacis*: Virgilius Hecubam & liberos ipſi comites adjungit *Æneid. lib.* II. *vers.* 512.

Primum aſylum (ut nonnulli dicunt) Athenis ab Heraclidis exſtructum fuit, quo liberi a parentibus vexati perfugere poterant; quod tamen cujuſcumque generis ſupplicibus confugium fuiſſe ab aliis dicitur. Vid. Statius *Theb. lib.* XII. ejuſque vetus Interpres, & Servius *ad Æneid.* VIII. Alii veriſimilius aſſerunt prius aſylum erectum fuiſſe quando Thebæ a Cadmo ædificarentur, ubi perfugii privilegium quibuslibet reis conceſſum, atque ad illius inſtar aſylum Romæ a Romulo apertum fuit, teſte Alex. ab Alex. *Genial. Dier. lib.* III. *cap.* XX. Vid. Pauſanias *lib.* VII. & Epigram. Græc. *Antholog. lib.* IV. Probabile eſt aſylorum privilegia cum cætera religione ex Oriente in Græciam deveniſſe, ſed quo tempore id contigerit, haud ita facile dictu eſt. Loca illa inviolata ac integra manſerunt uſque ad imperium Tiberii Cæſaris, qui, ratione habita multorum incommodorum, quæ neceſſario accidebant ex eo quod tot nebulones tolerarentur, utpote qui in his aſylis ſemper exciperentur, omnia delevit, ſervatis tantum Junoni Samiæ ac uni templorum Æſculapii antiquis privilegiis. Svetonius in *Tiberio cap.* XXXVII. tradit eum *aboleviſſe jus moremque aſylorum, quæ uſquam erant.* Verum hæc res accuratius a Tacito narratur *Annal. lib.* III. *cap.* LX. & tribus ſequentibus, unde diſcimus haud penitus abolita tunc aſylorum privilegia, ſed modum iis præſcriptum duntaxat fuiſſe.

Antequam huic capiti finis imponatur, de ſacris agris pauca dicenda reſtant: ſolebant enim certas agrorum portiones Diis aſſignare: ea, *τεμένη* dicta ſunt. Homeri Interpres *Iliad. β. vers.* 696. *Τέμενος· ἱερὸν χωρίον, ἀφωρισμένον Θεῷ κατὰ τιμὴν ἢ ἥρωϊ.* Hujus generis loca ſæpe occurrunt, tum apud Homerum, tum apud Pauſaniam in Deſcriptione Græciæ, aliosque Auctores. Aliquando fructus inde colligi ſacroſque in uſus aſſervari ſolebant, ut notat Plato *lib.* VI. *de Legibus*. Nimirum, (ut ſæpius annotatum eſt) Deos eodem, quo homines, modo colebant: templa erant eorum domus; ſacrificia pro conviviis, luci & amœnæ arbores voluptatis cauſa conſita ſunt, denique & ager illis aſſignatus, ut inde fructus neceſſarii ſuppeditarentur. Idemque Regibus, & aliis præclaris viris, deque ſocietate publica bene meritis fieri ſolebat. Heſychius: *Τέμενος, πᾶς ὁ μεμερισμένος τόπος τινὶ εἰς τιμὴν, ἢ ἱερὸν καὶ βωμὸς ἢ ἀπονεμηθὲν Θεῷ, ἢ Βασιλεῖ.* Teſtis de Latino Rege Virgilius *Æneid. lib.* IX. *vers.* 274.

Inſu-

Inſuper id campi quod Rex habet ipſe Latinus .

Sic agrum deinde habuit Tarquinius Superbus Romæ in Campo Martio . Apud Homerum Sarpedon Lyciorum Rex alterum ejuſdem populi Regem alloquitur *Iliad. μ. vers. 313.*

Καὶ τέμενος νεμόμεϑα μέγα Ξάνθοιο παρ᾽ ὄχθας,
Καλὸν φυταλιῆς καὶ ἀρούρης πυροφόροιο.

Et agrum poſſidemus amplum juxta Xanthi littora ,
Pulcrum , tum arboribus plantandis , tum ſegeti ferendæ aptum .

Lycii quoque Bellerophonti τέμενος aſſignant *Iliad. ζ. vers.* 194. idque Ætoli Meleagro promittunt *Iliad. ι. vers.* 574.

CAP. III.

De Græcorum Sacerdotibus , eorumque Officiis .

APUD univerſas gentes mos obtinuit , ut ſingulari veneratione & obſervatione Sacerdotes proſequerentur , vel ex Deorum reverentia , quorum miniſtri erant , vel (ut Plutarchus in *Ethicis* refert) quia non ſolum pro ſeipſis, familiis, amiciſque , ſed pro Republica , imo pro toto genere humano, Diis preces fundebant . Nec tantum vota & ſacra Diis facere pro aliis hominibus , ſed & eos quid precarentur inſtituere , ipſorum munus erat; quid a Diis petere maxime liceret, quæ ſacrificia, quæ vota, quæ dona iis præcipue grata, & (ut uno verbo dicam) omnes ceremonias, quæ in Deorum cultu peragebantur, aliqs edocere tenebantur, prout tradit Plato in *Dialogo de Regno* . Præterea futura prædicere , Deorumque oracula interpretari, ad Sacerdotes pertinebat ; ut autem Deorum voluntatem hominibus revelabant , ita vice verſa hominum pietatis ac religionis officia Diis offerebant , quia illorum nomine ſacra faciebant , etſi veteres Græci ſæpius ſacrificia ipſimet Diis offerrent , omneſque ritus ſacros, quos recentioribus ſæculis a ſolis Sacerdotibus perfici fas erat, peragerent. Ex. gr. Eumæus apud Homerum dicitur ſacra feciſſe, quod a Principibus & Heroibus itidem factum , a quovis inter cæteros honoratiſſimo illa ſacra provincia ſemper ſuſcepta, undique liquet: illis enim temporibus hoc ſacrum munus in tanta exiſtimatione & dignitate habebatur , ut Sacerdotes eumdem veſtitum ac Reges geſtare , Diiſque proximo loco aſſidere ſolerent ; tantam reverentiam iis , qui res divinas tractabant , debitam exiſtimabant Gentiles. Imo ipſi Reges ſacerdotio initiari non dedignabantur ; duo exempla tantum afferam, unum Anii , qui Deli Rex Apolliniſque Sacerdos dicitur a Virgilio *Æneid. lib.* III. *vers.* 80.

Rex Anius, Rex itidem hominum, Phœbique Sacerdos.

Alte-

Alterum a Lacedæmone petam, cujus Reges cum ſupremam majeſtatem inducerent, Jovis Cœleſtis & Spartani ſacris initiari ſoliti erant, quod a ſua dignitate minime alienum, ſed potius illuſtre privilegium ac regiæ majeſtatis decus ab iis habebatur, prout diſcimus ex Alex. ab Alex. *Genial. Dier. lib.* III. *cap.* VII. Supervacaneum duco pluribus verbis dicere apud Athenienſes atque in cæteris Græciæ urbibus religionis curam & adminiſtrationem principibus magiſtratibus commiſſam fuiſſe. Et profecto ſæculis antiquioribus ſacra peragendi munus legibus ſolutum fuiſſe videtur: ut ſacrificia, preces, & quæ reliquæ ſunt ſacerdotii partes obire cuivis e privatis fas eſſet. Nec hoc inter profanas ſolummodo nationes, ſed etiam inter Dei veri cultores obtinuiſſe veriſimile eſt; cum Abel & Cain, filii Adami, ipſo adhuc ſuperſtite munera ſua Domino obtuliſſe dicantur *Geneſ.* IV. 3. 4. Jacobus olei libamen in lapidem fundens partes egit Sacerdotis *Genes.* XXVIII. 18. & domeſtica ſacrificia ordinarie a patribus familiarum offerebantur: omnes enim familiarum rectores, Noachus, Abrahamus, Jobus, aliique ſacrificandi munus obiiſſe perhibentur. Quem morem probabile eſt duraſſe ad tempora Moſaicæ Legis, qua Judæi expreſſe vetantur, victimas privatas extra locum ſacri conventus offerre *Levit. cap.* XVII. at antequam ea Lex lata erat, Moſes altari exſtructo miſiſſe fertur *juvenes e filiis Iſrael, qui holocauſta offerrent, ſalutareſque hoſtias vitulo Jehovæ mactarent Exod.* XXIV. 5. Is nempe mos fuit, ut homines juventute florentes, ut qui corporis forma & robore præcellerent, ad ſacra peragenda eligerentur, quod in Jaſonis ſacrificio religioſe obſervatum fuiſſe notat Apollonius Rhodius *Argon. lib.* I. *verſic.* 405.

Τείως δ' αὐτ' ἀγέληθεν ἐπιπροέηκαν ἄγοντες
Βουκόλοι Αἰσονίδαο δύω βόε· τοὺς δ' ἐρύσαντο
Κουρότεροι ἑτάρων βωμοῦ σχεδόν· οἱ δ' ἄρ' ἔπειτα
Χέρνιβα τ' οὐλοχύτας τε παρέσχετον. ——

Tum interim præſtabant in medios actum de armento
Par boum armentarii Jaſonis: quos duxerunt
Ad aram juniores ſociorum: alii dein
Aquam ad manus expromſerunt & frugem fuſilem. —

Ubi Scholiaſtes vetuſtiſſimus hæc verba habet: Κουρότεροι· *ἐπεὶ ἴσως νέος ὁ Θεὸς, καὶ οἱ τῶν ἑταίρων νεώτεροι τὴν θυσίαν ἐπιτελοῦσιν. Καὶ Ομηρος ἐπὶ τῆς τῶν νέων θυσίας,* Κοῦροι *μὲν κρητῆρας ἐπεστέψαντο.* Credit nempe Diis miniſtraſſe juvenes, quod illi perpetua juventute floreant: qua de re plura dicenda erunt in IV. *hujus Archæologiæ libro*, ubi *de Conviviis* agemus. Ut ad Apollonium redeam, id forte non erit notatu indignum, quod poſtquam juvenes laborioſum ſacrificandi opus peregiſſent; Jaſon ipſe preces fundit:

—— *αὐτὰρ* Ιήσων
Εὔχετο κεκλόμενος πατρώϊον Απόλλωνα.

—— *at Jaſon*
Proavitum invocabat cum prece Apollinem.

Nem-

Nempe ſolebant (ut paulo ante obſervatum) cœtus primores viri divino cultui præeſſe. Quidquid autem hoc de loco fiat, id certum videtur, viros principes Diis miniſtraſſe: unde & iis in locis, quibus certos Sacerdotes habebant, ii videntur ubique principibus ſecundi, cæteris autem omnibus honoratiores fuiſſe. Unde & regali veſtitu ornabantur, quod de Sacerdote Judæorum manifeſtum: apud eos etiam ἡ τῆς ἱερωσύνης μετουσία τεκμήριόν ἐςι γένους λαμπρότητος, *jus habere ſacerdotii argumentum eſt nobilitatis*, tradente Joſepho initio *Vitæ ſuæ*. Atque alterum dignitatis ſacerdotalis apud veterrimos homines argumentum eſt, quod *Princeps* & *Sacerdos* eadem voce notentur: unde Potipherum Joſephi, & Jethro Moſis ſocerum, Interpretum alii *Sacerdotes*, alii *Principes*, alii demum *Principes* & *Sacerdotes* fuiſſe conjiciunt.

Sacerdotes miniſteria ſua adibant jure hæreditario, quod apud Ægyptios perpetuum fuiſſe tradit Herodotus in *Euterpe*: idem apud Judæos, aliasque gentes factum. Alii forte, vel magiſtratus deſignatione, vel denique (quæ vetus etiam conſuetudo erat) populari electione conſtituebantur: quos ineundi ſacerdotium modos memorat Euſtathius, ubi ſcribit Theano Minervæ Sacerdotem fuiſſe a Trojana multitudine conſtitutam, οὔτε κληρωτὴν, οὔτε ἐκ γένους, οὔτε ἑνὸς ψήφῳ, ἀλλ' ἣν, ὡς οἱ παλαιοί φασι, τὸ πλῆθος εἵλετο.

Nemini, niſi omnibus membris integro & perfecto, ſacrum illud munus obire fas erat; Deos enim minime decere, ſi quodam claudo, manco, aut alio membro mutilo, pro miniſtro uterentur; idcirco ante conſecrationem explorabantur, an ἀφελεῖς forent, necne, quod vocabulum, Heſychio interprete, denotat hominem perfectum & integrum, in cujus corpore nihil deeſt nec redundat. Sic ipſe Deus inter cætera, quæ Judæis dedit, præcepta, mandavit & hoc, *Ad velum non ingredietur, & ad altare non accedet Sacerdos, cui ineſt macula, ne polluat ſanctuarium meum. Levit.* XXI. 23. Sicuti etiam Regum & Nobilium miniſtri, oris totiuſque corporis elegantia conſpicui, quamdam dominis ſuis majeſtatem in opinione hominum conciliant. Quod vero Sacerdotes Athenis (ſicuti de magiſtratibus *præcedente libro* dictum eſt) δοκιμασίαν quamdam ſubibant, eo fine, ut repellerentur, qui omnibus membris integri non erant, ex *Etymologici* Auctore diſcimus: Ἀφελὴς, ὁ ὑγιὴς τὸ σῶμα καὶ ὁλόκληρος· οὕτω παρ' Ἀθηναίοις καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς ἐδοκιμάζοντο Ἀθήνηθεν, εἰ ἀφελεῖς, καὶ ὁλόκληροι. Nempe inter Judæorum & Athenienſium leges magna erat conſpiratio.

Nec corporis tantum, ſed & mentis integritas deſiderabatur; cum nihil niſi purum ac intemeratum ad Deos accedere permitteretur. Athenis nemo Sacerdos conſtituebatur, qui non eſſet caſtis moribus. Æſchines *in Timarchum*: Καὶ, ὡς ἔοικεν, ὁ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ ἱερωσύνην μὲν οὐδενὸς Θεῶν κληρώσεται, ὡς οὐκ ὢν ἐκ τῶν νόμων καθαρὸς τὸ σῶμα. *Utque videtur, nullius Deorum Sacerdos forte legendus eſt, ut qui præſcriptam a legibus corporis puritatem non habet*. Qua de cauſa Sacerdotes temperate caſteque vivebant, imo ab ipſis voluptatibus, quæ aliis hominibus licitæ erant & indulgebantur, abſtinebant; ita ut, teſte Euripide, Jovis Cretenſis Prophetis non ſo-

lum carnis, ſed & cujuslibet cibi elixi, uſu interdictum fuerit. Tam auſteram caſtitatem profitebantur, ut Deorum Matri Samiæ Sacerdotes ſibi membra virilia mutilaſſe dicantur, idque in Gallis adeo conſtans fuit, ut Sacerdos pro Eunucho aliquando ponatur. Heſychius: Γάλλος, ὁ ἀπόκοπος, ἤτοι ὁ εὐνοῦχος. Hierophantæ quoque Athenis ſacro munere induti potu ſucci cicutæ ſe debilitabant; ut paucis dicam, iis, qui ſacris religionis myſteriis vacabant, herbarum & medicamentorum uſu vim maſculam enervare ſolebant, quo caſtius ac purius Diis miniſtrarent. Porro conſortium hominum deſerebant, ut omni negotio & cura liberi Deorum cultu commodius vacare ac pietati ſe totos dedere poſſent. Herbam, quæ vocatur *agnus caſtus*, Græce λύγος aut ἄγνος, quaſi ἄγονος, quia generationi noxia, vulgo uſurpabant, eamque lecto ſubſternere ſoliti erant, quia exiſtimabant illud oleris genus virtute nativa caſtitatis conſervatrice pollere, prout Euſtathius *ad Iliad. ζ. pag.* 768. *Edit. Baſil.* pluresque alii jamdiu obſervarunt. Sed quamvis Sacerdotes ad ſeveram caſtitatem ac temperantiam obſtricti forent, plurimique ex illis auſteritati hujuſmodi ſtuderent, nihilominus uxorem ducere iis ſæpenumero licitum erat, imo Euſtathius *ibid. pag.* 503. refert Sacerdotum cælibatum recentioribus ſæculis inſtitutum fuiſſe: ad cujus rei confirmationem Homerus nobis ſuppeditat exemplum Theano, Minervæ Sacerdotis, & Antenoris Trojani uxoris, *Iliad. ζ. vers.* 298.

Τῇσι θύρας ὤϊξε Θεανὼ καλλιπάρῃος,
Κισσηΐς, ἄλοχος Ἀντήνορος ἱπποδάμοιο.
Τὴν γὰρ Τρῶες ἔθηκαν Ἀθηναίης ἱέρειαν.

Eis fores aperuit Theano pulchris genis,
Ciſſeis, uxor Antenoris equorum domitoris:
Illam enim Trojani fecerant Minervæ Sacerdotem.

Atque (ut plura exempla prætercam) Chryſes filiam habuit Chryſeidem *Iliad. α.* & Dares Vulcani apud Trojanos antiſtes duos filios *Iliad. ε.* Tamen ſecundæ nuptiæ infames habitæ fuiſſe videntur: nam Dido Virgiliana eas inire culpam exiſtimabat *Æneid.* IV. *vers.* 19.

Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.

Ubi Servius annotat, *quod Antiqui repellebant a ſacerdotio bis nuptas*. Et juxta Tacitum apud Germanos ſecundæ nuptiæ lege prohibebantur. Alibi tamen id haud fuiſſe neceſſarium videtur, ut Sacerdotes a ſecundis nuptiis abſtinerent: apud poſterioris ævi homines id non fuiſſe obſervatum, ipſius Servii verba arguunt, quando ait, *Antiquos repuliſſe bis nuptas*. Imo plura matrimonia quandoque erant ad ſacerdotium neceſſaria. Minutius Felix: *Alia ſacra coronat univira, alia multivira, & magna religione conquiritur, quæ plura poſſit adulteria numerare*. Neque mirum ſi obſcœni Dii obſcœnis aliquando miniſtris gauderent.

Athenis Sacerdotes ſinguli privatim, totæque gentes ſacræ, ſacerdotii ſui ratio-

rationes reddebant: nec excipiebantur illi, qui titulo tenus ſacrorum curæ præficiebantur, aut pro urbe vota tantum & preces concipiebant. Æſchines *in Cteſiphontem pag.* 18. *Edit. Oxon.* Τὺς ἱερεῖς ϗ ἱερείας ὑπευθύνυς εἶναι κελεύει ὁ νόμος, ϗ συλλήβδην ἅπαντας, ϗ χωρὶς ἑκάςυς κατὰ σῶμα, τὺς τὰ γέρα μόνον λαμβάνοντας, ϗ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς τὺς Θεὺς εὐχομένυς· ϗ ὐ μόνον ἰδίᾳ, ἀλλὰ ϗ κοινῇ τὰ γένη Εὐμόλπιδας ϗ Κήρυκας, ϗ τὺς ἄλλυς ἅπαντας. *Sacerdotes ſive viros ſive fœminas, & omnes eos qui honorarium aliquod ſuſceperunt, & ad Deos pro vobis ſupplices accedunt, tum ſimul, tum ſigillatim rationes referre lex jubet. Quibus adjungit familias etiam, quales ſunt Eumolpides, Ceryces, aliæque gentes ſacræ.*

Interdum idem Sacerdos ſacrificabat, templa cuſtodiebat, cæteraque munera, quæ ad ſacerdotia pertinere ſolent, exequebatur: ubi vero major erat cultorum numerus, diverſi homines hæc agebant. Ariſtoteles *Polit. lib.* VI. *cap.* VIII. *pag.* 506. *Tom.* III. *Edit. Paris.* Συμβαίνει δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ταύτην ἐνιαχῦ μὲν εἶναι μίαν, οἷόν τε ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσιν· ἐνιαχῦ δὲ πολλὰς ϗ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης, οἷον ἱεροποιὺς, ϗ ναοφύλακας, ϗ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων. *Evenit autem ut hæc curatio alicubi ſit una, ut in parvis civitatibus, alicubi in multas, eaſque a ſacerdotio ſeparatas diviſa; verbi gr. in ſacrificos, æditųos, & ſacrarum pecuniarum cuſtodes.*

De variis Sacerdotum ordinibus nil certi dici poteſt, quia ſinguli Dii non unico, ſed pluribus Sacerdotum ordinibus gaudebant, prout locus aliæque circumſtantiæ ferebant; quapropter ne Lectori tædium afferam, ſingulis ſacrorum miniſtrorum generibus, qui ad ſingula Numina in innumeris Græciæ civitatibus pertinebant, recenſendis ſuperſedebo, quia illud moleſtum nec maxime proficuum foret, ſed illorum ordines ac munera præcipua breviter notabo.

Primo in ſingulis urbibus locum obtinebat Ἀρχιερωσύνης ſeu *ſummus Sacerdos*, qui cæteris præſidebat, quique ſacratiſſimos religionis ritus ac myſteria peragebat. Apud Opuntios teſte Alex. ab Alex. *Genial. Dier. lib.* II. *cap.* VII. duo erant ſummi Sacerdotes, quorum unus Superis, alter vero Inferis & Semideis miniſtrabat. Athenis plurimi erant, cum ſinguli Dii ſummum Sacerdotem haberent, qui reliquis præficiebatur; ex. gr. Dadouchus Herculis, Stephanophorus vero Palladis Sacerdotibus præerat. Delphis quinque principes Sacerdotum creari conſueverant, qui una cum Prophetis Deorum cultu vacabant, ac religionis præſides erant; hi appellabantur ὅσιοι, id eſt, *ſancti*, qui ſacrificiis præerat, ὁσιωτὴρ, id eſt, *qui alios ſanctificat*; alter vero oraculi præfectus dicebatur ἀφήτωρ, Apollinis cognomen ab Homero ei inditum, & *oracula proferentem* denotans.

Alius ſacrorum miniſtrorum ordo dicebatur Paraſitorum, juxta Athenæum *Deipnoſoph. lib.* VI. quod vocabulum, interprete Clearcho Solenſi Ariſtotelis diſcipulo, primitiva ſignificatione τὸν ἕτοιμον *hominem agilem & expeditum* indicabat, ſed deinceps pro *compotatore* ſumptum eſt; etiamſi Polemo in contrariam ſententiam abeat, qui putat primum illius vocis uſum ad Sacerdotum genus ſpectaſſe, qui ita dicti, eo quod pars ſacrificiorum ipſis una cum aliis Sacerdotibus aſſignata erat, ut apparet ex Inſcriptione ſequenti ad columnam intra Anaceum:

ΤΟΙΝ ΔΕ ΒΟΟΙΝ ΤΟΙΝ ΗΓΕΜΟΝΟΙΝ ΤΟΙΝ

ΕΞΑΙΡΟΥΜΕΝΟΙΝ ΤΟ ΜΕΝ ΤΡΙΤΟΝ ΜΕΡΟΣ ΕΙΣ

ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΑ ΔΕ ΔΥΟ ΜΕΡΗ ΤΟ ΜΕΝ ΕΤΕΡΟΝ

ΤΩ ΙΕΡΕΙ ΤΟ ΔΕ ΤΟΙΣ ΠΑΡΑΣΙΤΟΙΣ.

Quod ex duobus bobus tertia pars in certamen reſervaretur, & ex reliquis duabus una Sacerdotibus, altera Paraſitis cederet. Ab initio munus illorum in maxima exiſtimatione habebatur; legibus enim antiquis ſancitum erat, ut Paraſiti inter principes magiſtratus locum obtinerent. Τὸ Παρασίτου ὄνομα πάλαι ἦν σεμνὸν καὶ ἱερὸν, *Paraſiti nomen olim venerabile & ſacrum erat*, inquit Athenæus. Ὁ Παράσιτος νῦν ἐπ' ἄδοξον κεῖται πρᾶγμα, πρότερον δ' ἐκαλοῦντο παράσιτοι, οἱ ἐπὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ σίτου ἐκλογὴν αἱρούμενοι. *Paraſitus nunc ſane rem fœdam & inhoneſtam ſignificat: olim vero ſic vocabantur, quos deligendis annotandiſque ſacris frumentis præficiebant*: ut ait Crates *lib.* II. *de proprietate Attici ſermonis* apud Athenæum *Deipnoſoph. lib.* VI. *pag.* 235. Cui ſimilia tradunt Heſychius & Pollux *lib.* VI. *cap.* VII. ubi ἱερὸν σῖτον vocat, totum illud frumentum, quod ex agris publicis, qui ſacris uſibus deſtinabantur, aliisve cauſis, ad Deos pertinebat. Eorum officii erat frumentum, quod publicis ſacrificiis dicatum erat, a colonis accipere, quod vocabatur προσόδια μεγάλα, id eſt, *reditus maximi*, & ab Ariſtophane in *Avib.* ponitur pro ipſis majoribus ſacrificiis, quæ, ut ejus Scholiaſtes notat, vulgo ſic dicebantur, quia illorum ſumptus a publicis reditibus petebantur. Publicum horreum, in quo illæ primitiæ ſervabantur, nuncupabatur παρασίτιον. Diodorus Sinopenſis apud Athenæum in Ἐπικλήρῳ refert, in ſingulis ditionis Athenienſis pagis quoſdam Paraſitos in Herculis honorem ex publico reditu alitos fuiſſe, ſed in poſterum ſublevandæ Reipublicæ cauſa opulentioribus a magiſtratu impoſitum eſt, ut illos domi propriis ſumptibus alerent, unde recentioribus ſæculis illa vox uſurpata ſit pro gnathone, qui ad prandium captandum cuivis aſſentatur. Et ſic quidem Diodorum explicat Caſaubonus: ſed ejus verba indicare potius videntur, quod cum olim Paraſiti eſſent Herculis, facti quoque ſunt hominum potentiorum, qui Herculem imitari voluerunt, & Paraſitos quidem ipſi habere, non χαριεστάτους, quales Herculi ſerviebant, ſed qui adulandi artem optime ſcirent. Conf. Athenæus *pag.* 239. quo loco multa de Veterum Paraſitis dicuntur.

Κήρυκες, aut *publici præcones*, ſacrificiis pariter intereſſe conſueverant, quorum officium idem ac poparum & victimariorum apud Latinos fuiſſe videtur; nam apud Athenæum *lib.* X. & XIV. quidam Clidemnus tradit eos fuiſſe loco μαγείρων & βουθυτῶν, hoc eſt, *coquorum* & *laniorum*, nec non addit diu obtinuiſſe, ut præco victimam mactaret, quæ in ſacrificiis requirebantur pararet, & in convivio munus pincernæ obiret; præterea *ibid.* notat, in ſacrificiis miniſtrare ab antiquo eidem ſolenne fuiſſe; quod confirmatur ab Euſtathio *in hunc Homeri verſum Odyſſ. υ. verſ.* 277.

Κήρυκες δ' ἀνὰ ἄςυ Θεῶν ἱερὴν ἑκατόμβην
Ηγον. ——

Præcones autem per civitatem Deorum ſacram hecatomben
Duxerunt. ——

Phavorinus ac Cœlius Rhodiginus, cur ab Homero Διὸς ἄγγελοι dicti ſint, hanc cauſam reddunt; quia Deorum ſacrificiis adeſſe ſolebant, & (ſicut prior adjicit) τὰς ἑορτὰς τῶν Θεῶν ἤγγελον, id eſt, *tempora, quibus feſta celebranda erant, promulgabant*; cujus rei innumera exempla ex Antiquis, præſertim ex Homero, afferri poſſent. Hujuſmodi Κήρυκας publicos miniſtros, qui nata occaſione adhibebantur, fuiſſe pro certo haberi debet; legatorum, coquorum, ac præconum vices pro re nata gerebant, & (ut paucis dicam) quolibet munere, præter ſervile abjectumque, fungi non recuſabant; eorum autem nomen dictum eſt ἀπὸ τȣ̃ κρείττονος juxta Athenæum, hoc eſt, a meliore ac propriore officii parte, quæ erat τὸ κηρύττειν, *promulgare*; ipſorum munus ad res ſacras æque ac civiles ſpectabat; nam cum ſacra auſpicarentur, ad ſilentium & attentionem præſentes hortabantur his aut ſimilibus verbis, Εὐφημεῖτε, σιγῇ πᾶς ἔςω λεώς. Sacris finitis cœtum dimittebant hiſce verbis, Λαῶν ἄφεσις, ſed de his plura deinceps. Athenis erat familia nomine Κήρυκες a Κήρυκι Mercurii & Pandroſiæ filio, quæ ſacra habebatur, unde Suidas *Voc.* Εὐμολπίδαι illos vocat γένος ἱερὸν ϗ θεόφιλον, hoc eſt, *familiam ſacram ac Diis charam*; huic adde familiam Eumolpidarum, qui Athenis jure hæreditario ſacerdotium poſſidebant, vel quia a Rege Eumolpo prognati, vel in ejus memoriam inſtituti ſunt. Ceryces (prout Anthemio Comœdus apud Athenæum *Deipnoſoph. lib.* XIV. aſſerit) in cibis coquendis, quales caro ovilla & bovilla, quam antea crudam devorare ſoliti erant, primi inſtituerunt homines. Athenis in magna exiſtimatione habebantur, ita ut Athenæus inde probare conetur artem culinariam liberalem fuiſſe, eo quod Ceryces, ſacrificiorum coqui, in pretio habiti ſint, præterea quia alia ſacra officia, quæ aliis in locis ad Κήρυκες ſpectabant, peragere iis licitum fuerit. Diodorus Siculus *lib.* I. comparationem inſtituit inter illos & Ægyptios paſtophoros, imo ex his originem duxiſſe putat; verum eſt certas amborum muneris partes ſimiles fuiſſe; ambo enim victimam mactare ac Sacerdotibus miniſtrare ſolebant. Sed notandum eſt illa officia obire non omnibus Cerycibus conceſſum fuiſſe, quia eorum familia in plures alias diſtinguebatur, prout patet e Solonis ſtatuto ex Ariſtophane apud Athenæum citato, quo ſancitum eſt, ut duo ex illa Cerycum familia Diis dicata Paraſitorum partes in templo Apollinis dicto Delio per annum obirent. Et ſic Caſaubonus, cui vix adduci poſſum ut fidem habeam, cum id nec alio Auctore probatur, nec ipſo Athenæo, cujus verba ſunt hæc *Deipnoſoph. lib.* VI. Εν δὲ τοῖς κύρβεσι, τοῖς περὶ τῶν Δηλιαςῶν ȣ̃τως γέγραπται· Καὶ τὼ Κήρυκε ἐκ τȣ̃ γένȣς τῶν Κηρύκων τȣ̃ τῆς μυςηριώτιδος, τȣ́τȣς δὲ παρασιτεῖν ἐν τῷ Δηλίῳ ἐνιαυτόν. *In tabu-*

lis

lis legum, titulo de mittendis ad Delum Theoris, dicitur: Duo Ceryces ſunto e gente Cerycum myſticorum, iidemque annum in Delio templo Paraſiti ſunto. Nihil hic de diſtinctione familiarum.

Νεωκόροι, & juxta Nicandrum in *Alexipharm.* ζακόροι, ſic dicti a κορεῖν, quod *purgare* aut *ornare* ſonat; ipſorum enim officii erat templorum ornamenta comparare atque ſervare; ſed Suidas in *Voc.* Νεωκόρος contendit vili officio immundities e templis ejiciendi nunquam functos fuiſſe, qua in re adverſatur Euripidi *Ione vers.* 121. qui Ionem νεωκόρον ſeu *æditum* Apollinis, Mercurio dicentem, templum ſcopis laureis ſe purgaſſe inducit. Pariter dicuntur ναοφύλακες, qui ſacris utenſilibus præfecti erant, ut providerent ne quid deeſſet, & collapſa inſtaurarent, quemadmodum refert Ariſtoteles in *Politicis*. Imo templorum reficiendorum cura Paraſitis concredita fuiſſe dicitur; idcirco Athenis lex lata eſt, qua ſtatutum eſt, ut ſumptus, quos facerent in templis reparandis, iis redderentur.

Præter hoſce memorantur alii Sacerdotes, quorum unus ab Ariſtophane in *Pluto Act.* III. *Scen.* II. dicitur πρόπολος, qui in genere denotat quemlibet miniſtrum, ideoque ut ejus ſignificationem ad Deum reſtringat, ab illo effertur πρόπολος Θεοῦ. Hujuſmodi Sacerdotum genus Deorum cultu ſemper vacabat, ac preces publicas pro populo, dum ſacrificia peragerentur, fundebat, imo omnia alia officia, quæ ad Ceryces non pertinebant, obiiſſe videtur; cutis ac pedes ſacrificiorum ipſis pro ſorte cedebant; lingua enim Cerycum portio erat. In confeſſo eſſe debet, qui Diis miniſtrabant, ex ſacrificiis aliiſque ſacris donis ſuſtentatos fuiſſe. Ariſtophanes ad hunc morem alluſit in *Pluto Act.* V. *Scen.* II. ubi Cario Sacerdoti dicit:

> Οὐκοῦν τὰ νομιζόμενα σὺ τούτων λαμβάνεις;
>
> *Cur non ab his ratam partem accipis?*

Scholiaſtes: Ἐπειδὴ νόμος ἦν, τὰ ὑπολειπόμενα τῆς θυσίας τὸν ἱερέα λαμβάνειν. ἄλλως, ἔθιμα τῶν παρεχομένων τοῖς ἱερεῦσι δέρματα καὶ κῶλα. Ejuſdem Comici Scholiaſtes in *Veſpis*: Νόμος δὲ ἦν, τὰ ὑπολειπόμενα τῆς θυσίας λαμβάνειν τοὺς ἱερέας· ἅ εἰσὶν, οἷον δέρματα, καὶ κῶλα. Sic apud Homerum Apollo in *Hymno* ipſi dicato Cretenſibus, quos ſibi elegerat Sacerdotes, promittit victum e ſacrificiis *verſ.* 535. Quinetiam veteres Sacerdotes plerumque divites fuiſſe videntur: exemplo ſit Chryſes, qui pro filiæ redemptione offert ἀπερείσι' ἄποινα *Iliad.* α. *vers.* 13. & Dares *Iliad.* ε. *vers.* 9.

> Ἦν δέ τις ἐν Τρώεσσι Δάρης ἀφνειὸς, ἀμύμων,
> Ἱρεὺς Ἡφαίστοιο. ——
>
> *Erat autem inter Trojanos Dares dives, inclytus,*
> *Sacerdos Vulcani.* ——

Hi ſunt potiſſimi Sacerdotum ordines, ex reliquis plerique certis Diis & ali-

aliquando certis feſtis ſacri erant, de quibus, ut & de illis, qui oraculo miniſtrabant, atque de iis, qui artem divinandi ullo modo profitebantur, inferius dicam.

CAP. IV.

De Græcorum Sacrificiis, Donariis, & Decimis.

DIDYMUS in ſuis *ad Pindarum Annotationibus* (juxta Cœl. Rhod. *lib.* XII. *cap.* I.) quemdam Meliſſum Cretæ Regem (cujus filiæ fuerunt Amalthea & Meliſſa Jovis nutrices, quæ illum lacte caprino ac melle aluerunt) primum ſacrificia Diis obtuliſſe ſacroſque ritus inſtituiſſe tradit.

Sunt, qui Phoronea Ægyptium, aut Meropem prima Diis ſacrificia obtuliſſe referunt: Clemens Alex. in *Protreptico pag.* 28. Εἴτε Φορωνεὺς ἐκεῖνος ἦν, εἴτε Μέροψ, εἴτε ἄλλος τις, οἳ νεὼς καὶ βωμοὺς ἀνέστησαν αὐτοῖς· πρός δὲ, καὶ θυσίας παραστῆσαι πρῶτοι μεμύθευνται. *Seu Phoroneus ille fuerit, ſeu Merops, ſeu aliquis alius, qui illis templa & altaria erexerunt: etiam ſacrificia primi obtuliſſe in fabulis narrantur.* Auctor *Titanomachiæ* Chironi ſacrificiorum quorumdam inſtitutionem tribuit apud eumdem Patrem *Strom.* I. *pag.* 306. Sed his & ſimilibus fabuloſis prætermiſſis, ritus, qui apud antiquos Græcos in ſolennibus ſacrificiis obtinebant, enarrabo: ut autem ſcopum attingam, 1. de illorum origine & fine, 2. de materia, 3. de prærequiſitis, una cum ornamentis ſacrificorum, victimarum, & altarium, 4. de ceremoniis, quæ inter & poſt celebrationem ſacrificiorum uſurpabantur, tractabo.

I. Sacrificiorum cauſa & occaſio quadruplex videtur; illa enim erant.

1. Εὐκταῖα aut Χαριστήρια, id eſt, *votiva* & *voluntaria dona*; cujuſmodi erant quæ a ſacrificulis ante conflictum Diis promiſſa poſt victoriam adeptam perſolvebantur; pariter primitiæ, a colonis poſt meſſem Diis oblatæ in animi grati teſtimonium, quia illorum laborem operamque in agro colendo larga mercede coronaverant; hæc a Suida in *Voc.* Θυσία dicuntur θυσίαι δωροφορικαὶ, quia ſpontanea dona, & ἀποπληστικαὶ, quia vota Diis pendebantur: ſed quoniam utraque animi grati ſpecimina erant, in unum caput illa contrahere conſentaneum duxi. Errat ergo Saubertus, cum tradit εὐκταῖα fuiſſe oblata, quando *apprecabantur bona, vel deprecabantur mala,* atque ita ea cum αἰτητικοῖς confundit. Heſychius teſtis erit Εὐκταῖον, τὸ κατ' εὐχὴν ἀποδιδόμενον.

2. Ἱλαστικὰ, vel διαλλακτικὰ, hoc eſt, *propitiatoria*, quæ adhibebantur ad iram Numinis ſedandam; qualia erant omnia ſacrificia expiatoria.

3. Αἰτητικὰ, *ſupplicia ſacrificia*, quibus fœlicem inceptorum ſucceſſum flagitabant; ipſi enim Ethnici Deorum religionem ita ſtudioſe colebant, ut nihil momenti ſuſcipere vellent, niſi Diis prius interrogatis & ſupplicibus votis ſollicitatis.

4. Τὰ ἀπὸ μαντείας, quæ ab Oraculo vel Propheta præcepta & impoſita erant. Non me latet plura ſacrificiorum genera ab aliis afferri, quæ con-

conſulto prætereo, quippe quod ad jam dicta quatuor capita reduci queunt.

II. De ſacrificiorum materia nobis agendum. A primis rerum primordiis nec viventia nec quidquam pretioſum ac ſplendidum in ſacrificiis obtinebant; nec myrrha, nec thus, nec caſſia adhibebantur, ſed pro illis aromatibus herbæ ac plantæ cum radicibus avulſæ, integræ cum foliis & fructu in honorem Deorum adolebantur, ſecundum Cœl. Rhod. *lib.* XII. *cap.* I. quod gratiſſimum magnique apud Deos pretii ſacrificium exiſtimabatur. Similem morem veteri Italiæ familiarem deſcribit Ovidius *Faſtor. lib.* I.

Ante, Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis.
Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas
Acta per æquoreas hoſpita navis aquas:
Thura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum:
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus aduſta ſono:
Si quis erat, factis prati de flore coronis
Qui poſſit violas addere, dives erat.

Euſebius in *Chronico pag.* 361. tradit Cecropem animalia obtuliſſe, & primum boves mactaſſe, quod ad id tempus nefas habebatur: Οὗτος (inquit) πρῶτος βȢν ἔθυσεν, ϗ Ζῆνα προσηγόρευσε Θεόν. *Ille primus bovem mactavit, & Jovem vocavit Deum.* Sed Pauſanias diſerte affirmat eum nulla animalia ſacrificaſſe in *Arcadicis*, ubi Cecropis & Lycaonis, qui coævi fuiſſe dicuntur, comparationem inſtituit: Δοκῶ (inquit) ἔγωγε Κέκροπι ἡλικίαν τῷ βασιλεύσαντι Ἀθηνῶν ϗ Λυκάονι εἶναι τὴν αὐτήν, σοφίᾳ δὲ Ȣ̓χ ὁμοίως σφᾶς ἐς τὸ θεῖον χρήσαθαι. Ο μὲν γὰρ Δία τε ὠνόμασεν Ὕπατον πρῶτος, ϗ ὁπόσα ἔχει ψυχὴν, τȢ́των μὲν ἠξίωσεν Ȣ̓δὲν θῦσαι· πέμματα δὲ ἐπιχώρια ἐπὶ τȢ͂ βωμȢ͂ καθήγισεν, ἃ πελάνȢς καλȢ͂σιν ἔτι ϗ ἐς ἡμᾶς Ἀθηναῖοι. Λυκάων δὲ ἐπὶ τὸν βωμὸν τȢ͂ ΛυκαίȢ Διὸς βρέφος ἤνεγκεν ἀνθρώπȢ, ϗ ἔθυσε τὸ βρέφος, ϗ ἔσπεισεν ἐπὶ τȢ͂ βωμȢ͂ τὸ αἷμα. *Eadem ætate Cecropem Athenis & Lycaonem in Arcadia regnaſſe arbitror, prudentia tamen rerum divinarum multo Lycaonem inferiorem fuiſſe cenſeo. Ille enim primus Jovem cognomine Supremum appellavit, & nihil vita præditum immolandum duxit, ſed liba tantum patria (* πελάνοι *etiamnum Athenis dicuntur) ut ad aram porricerentur ſanxit. At Lycaon ad Jovis Lycæi aram infante mactato humanum ſanguinem libavit.* Ex quibus patet eo tempore non penitus deſiiſſe religioſam illam animantium curam, quæ a primis ſæculis manaſſe videtur: quinetiam multo poſt Athenienſes abſtinuerunt ab animalibus. Idem liquet, præter alia Antiquitatis monumenta, imprimis ex Triptolemi legibus, quæ Athenienſibus ſevere interdicunt uſu animantium, juxta Porphyrium *de Abſtin. ab animal.* Imo ad Draconis uſque tempora ſacrificia Athenis ex ſolis terræ donis ſæpe conſtabant, ſed jam ante illius ſæculum pluribus in locis ab illa priſca frugalitate ac ſimplicitate deſciverant homines, ipſiſque Athe-

Athenis non diu poſt illius mortem ; cum enim antiquum cibum herbarum atque radicum deſerere incepiſſent, earumque loco carne animantium veſcerentur, (quod a Veteribus quid nefandum habebatur) ſacrificia itidem immutata ſunt ; quia ipſis ſolenne erat ſuis æque ac Deorum conviviis (quo nomine ſacrificia vocabantur) eoſdem cibos adhibere.

Recentioribus ſæculis ſacrificia ex tribus, ſcil. σπονδῇ, θυμιάματι, & ἱερείῳ, conſtitiſſe ſubindicat Heſiodus *Oper. & Dier. verſ.* 334.

> *Καδδύναμιν δ' ἔρδειν ἱερ' ἀθανάτοισι Θεοῖσιν*
> *Αγνῶς καὶ καθαρῶς, ἐπὶ δ' ἀγλαὰ μηρία καίειν,*
> *Αλλοτε δὴ σπονδῆσι θυέεσί τε ἱλάσκεσθαι,*
> *Η μὲν ὅτ' εὐνάζῃ, καὶ ὅταν φάος ἱερὸν ἔλθῃ.*

> *Pro virili autem ſacra facito immortalibus Diis*
> *Caſte & pure, ſplendidaque femora adurito,*
> *Interdum certe libaminibus atque hoſtiis placa,*
> *Et quando cubitum iveris, & quando lux ſacra venerit.*

Sed hic non prætermittendum, quod licet ſolenniora ſacrificia ex illis tribus partibus componerentur, attamen in aliis ſingulas ſeorſim adhibere permiſſum erat; idcirco non in ſolis ſacrificiis, ſed & ante iter terra marive ſuſceptum, vel antequam lectum peterent, vel quando peregrinus apud eos diverſaretur, aliaque ſimili occaſione vina libari ſolita Euſtathius *ad Iliad. α pag.* 102. *Edit. Baſil.* ſcribit. Ut paucis dicam, in omnibus vitæ humanæ rebus minimi momenti thure adolendo vel vino libando Deorum favorem ac tutelam ſibi conciliare ſtudebant, dum ſolenniora ſacrificia pro rebus magni momenti tantummodo uſurpabantur, quia & ſumptuoſa & oneroſa erant. Harum conſuetudinum ut cauſam eruamus, in ſacrificiorum originem, quam ex vulgi opinione habebant, inquirendum eſt. Itaque (ut ſupra fuit notatum) ſacrificia exiſtimabantur eſſe convivia Deorum: unde quæ ad epulas inſtruendas neceſſaria ſunt, in ſacris offerebant. Et quidem ſicuti hominum trahit ſua quemque voluptas, ita Deorum palatis varias dapes placere putabant: hinc pro diverſitate Deorum diverſa fuit ſacrificiorum materia: quidam animalia varii generis, quidam terræ fruges, omnes fere ſalem & potum requirebant: unde tam conſtans ſalis in omnibus ſacris uſus, ſicut etiam libaminum, quæ quidem ſine victima ſæpius oblata fuere, cum victimæ ſine libamine mactari nunquam conſueverint: quod homines non raro bibant, cum nihil comedunt: at nunquam cibo ſtomachos replent ſine potu.

I. *Σπένδειν* & *λείβειν* apud Græcos idem ſignificare Heſychius & Phavorinus jamdiu obſervarunt, ſimpliciterque ſonant *effundere*, quod coincidit cum Latino verbo *libare*, inquit Iſidorus *Orig. lib.* VI. *cap.* XIX. Quia autem ejuſmodi vocabula in ſacris libaminibus continuo uſu venerunt, lapſu temporis factum ut iis ſolis tribuerentur; quod intelligendum eſt de illorum conjugatis, σπονδῇ, λοιβῇ, ac *libatione*, quæ ſunt ſynonyma. In his σπονδαῖς vinum vulgo adhibebatur, quod duplex erat, ἔνσπονδον, & ἄσπον-

ἄσπονδον : prius ſic vocabatur, quia libari fas erat; poſterius vero econtra, cujuſmodi vinum aqua mixtum; unde *ἄκρατον*, id eſt, *purum merum vinum*, a Veteribus frequenter memoratur; quamvis autem vinum mixtum in ſacrificiis adhibitum legatur, attamen (ſi Euſtathio fides habenda) non ex vino & aqua, ſed ex variis vini generibus miſcebatur. Libamina vini expreſſi ex uvis abſciſſis, aut præſectis, aut quæ humi deciderant, aut pedibus ſanguine & vulnere contaminatis in torculari conculcatis, vel a vite nunquam amputata, vel de cœlo tacta, vel cui aliquis ſuſpenſus fuerat, productis, nefanda fuiſſe aſſerit Plinius *Hiſt. Nat. lib.* XIV. *cap.* XIX. Et *lib.* XIV. *cap.* XVIII. addit uvæ genus dictæ *aſpendiæ*, cujus vinum libare minime licitum erat. Quamvis autem libamina utplurimum ex vino fierent, ſæpius ex aliis rebus componebantur, dicebanturque *νηφάλιοι θυσίαι, ἀπὸ τῦ νήφειν*, hoc eſt, *ſobrietati ſtudere*. Hujus generis libamina Eumenidibus offerebantur; cujus rei Suidas *Voc.* Νηφάλιοι θυσίαι hanc reddit rationem, quia nempe divinam vindictam ſemper vigilare decet. *Ibid.* apud eumdem additur, Athenis ſimilia libamina in honorem Nympharum facta, Veneris Uraniæ, Mnemoſynes, Auroræ, Lunæ, & Solis; peculiaris autem ratio afferri poſſet, cur illis ſingulis Numinibus dona hujuſmodi oblata fuerint. Ex. gr. mel, vinum nunquam, Soli libatum fuiſſe, quia qui omnia cingit ac ſuſtentat, temperantiæ ſtudioſus eſſe debet; imo Plutarchus *de Sanit.* refert illas *νηφαλίυς θυσίας* Baccho perſolvi ſolitas, tantum ne homines mero ac generoſo vino bibendo aſſueſcerent. Apud Eleenſes vinum nec *Δεσποίναις*, id eſt, Cereri ac Proſerpinæ, nec ad altare Diis omnibus ſacrum unquam libatum fuiſſe aſſerit Pauſanias. Plutoni oleum pro vino offerebatur, teſtibus Virgilio *Æneid.* VI. *vers.* 254. & Homero *Odyſſ.* κ. *vers.* 25. qui inducit Ulyſſem his verbis Alcinoum compellantem:

—— ἐγὼ δ᾽ ἄορ ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηρῦ,
Βόθρον ὄρυξα ὅσον τε πυγύσιον ἔνθα καὶ ἔνθα·
Αμφ᾽ αὐτῷ δὲ χοὰς χέομεν πᾶσι νεκύεσσιν,
Πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ,
Τὸ τρίτον αὖθ᾽ ὕδατι· ἐπὶ δ᾽ ἄλφιτα λευκὰ πάλυνον.

—— ego autem, gladio acuto extracto a fœmore,
Scrobem fodi cubitalem quoquoverſus:
Circa eam autem libamina fundebamus omnibus Manibus,
Primum mulſo, poſtea vero dulci vino,
Tertiumque aqua: inſuper autem farinam albam adſpergebam.

Sed de Deorum infernalium oblationibus alius erit dicendi locus.

Aliis Numinibus in quibuſdam locis vinum nullum libabatur; pro exemplo ſit Jupiter Ὕπατος ſeu *Supremus*, cujus altare apud Athenienſes nec vino nec animantium ſanguine unquam madebat; ſed de his jam ſatis. Interim non eſt omittendum, quod hæc *ſobria* libamina ratione materiæ, qua utplurimum conſtabant, dividantur, in *τὰ ὑδρόσπονδα*, *aquea*: *τὰ*

μελίσπονδα, *mellea*: τὰ γαλακτόσπονδα, *lactea*: τὰ ἐλαιόσπονδα, quæ ex *oleo* fiebant: qui liquores non modo puri, ſed inter ſe aut cum vino ſæpe offerebantur. Porphyrius *de Abſtin. lib.* II. exiſtimavit primo aquam, dein mel, poſtea oleum, & poſtremo vinum in libaminibus adhibitum fuiſſe: Τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν ἱερῶν νηφάλια παρὰ πολλοῖς ἦν. νηφάλια δ' ἐςὶν τὰ ὑδρόσπονδα· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, μελίσπονδα· τῦτο γὰρ ἕτοιμον παρὰ τῶν μελιττῶν πρῶτον ἐλάβομεν τὸν ὑγρὸν καρπόν· εἶτ' ἐλαιόσπονδα· τέλος δ' ἐπὶ πᾶσιν τὰ ὕςερα γεγονότα οἰνόσπονδα. *Sacrorum libaminum maxima pars apud Veteres ſobria fuit: ſobria autem vocantur, quæ ex aqua conſtant: poſtea ex melle fiebant, quod ab apibus elaboratum, eſt in promtu: huic oleum ſucceſſit: & poſt omnia vinum adhiberi ſolitum eſt.* Et quidem licet hunc ordinem exacte ſervatum fuiſſe affirmare nolim, hoc tamen certum eſſe videtur, quod cultus Deorum quo vetuſtior, eo ſimplicior fuit: nec enim tot moleſti & operoſi ritus, tot ornamenta, tantaque profuſio in ſacra admiſſa fuere, priuſquam a ſimplici ratione vivendi degeneratum eſt: & tum vitia communis vitæ in Deorum cultum tranſiere.

Poſtremo notandum eſt, quod poculis plenis libabant, idque bonæ ſcævæ gratia, quia Diis nihil niſi plenum & perfectum offerri debet: atque hoc apud Poetas ἐπιςέφειν κρατῆρα, *vina coronare*, dicitur: unde pocula οἴνοιο ἐπιςεφέα, id eſt, *vino plena*. Athenæus *Deipnoſoph. lib.* I. *cap.* XI. Ἐπιςέφονται δὲ ποτοῖο οἱ κρατῆρες, ἤτοι ὑπερχειλεῖς οἱ κρατῆρες ποιῦνται, ὥςε διὰ τῦ ποτῦ ἐςεφανῦσθαι· καὶ ταῦτα ἔπρασσον, πρὸς οἰωνῦ τιθέμενοι. *Coronanturque vino pateræ, hoc eſt, ita implentur, ut, vino labra exſuperante, ſuperſtare corona videatur, quod bonæ ſcævæ cauſa fiebat.* Idem Auctor hujus conſuetudinis rationem latius explicavit *lib.* XV. *cap.* V. Ἀριςοτέλης δ' ἐν τῷ Συμποσίῳ φησὶν, ὅτι ὐδὲν κολοβὸν προσφέρομεν πρὸς τὺς Θεὺς, ἀλλὰ τέλεια καὶ ὅλα· τὸ δὲ πλῆρες τέλειόν ἐςι· τὸ δὲ ςέφειν πλήρωσίν τινα σημαίνει. Ομηρος;

Κῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεςέψαντο ποτοῖο.

Καὶ,

Ἀλλὰ Θεὸς μορφὴν ἔπεσι ςέφει.

Ariſtoteles in Convivio ſcribit mutilum nihil Diis eſſe offerendum, ſed quod integrum ac perfectum ſit: perfectum eſſe quod plenum: & coronare plenitudinem ſignificare: ut apud Homerum:

Adoleſcentes potu pateras coronarunt.

Et,

Sed formam Deus verbis coronat.

II. In ſacrificiis obſervandus eſt *ſuffitus*, Græcis dictus θύος, quæ vox primitus non denotabat *victimam*, ſed τὰ ψαιςὰ, hoc eſt, *fructus*, *frondes*, aut

glan-

glandes decerptas, quæ ſola in ſacrificiis adhibebant Veteres; hinc apud Suidam τὰ θύη explicantur θυμιάματα, ſeu *ſuffitus*. Similiter verbum θύειν ad ſignificandum *victimæ occiſionem* nunquam uſurpat Homerus, (in hac enim ſignificatione utitur verbo ῥέζειν, & δρᾶν) ſed interpretatur *oblatio* τῶν ψαιστῶν, teſte Athenæo *Deipnoſoph. lib.* XIV. Huic Porphyrii teſtimonium adjiciam *de Abſtinent. lib.* II. Ἐκ τῆς θυμιάσεως τῶν ἀπὸ τῆς γῆς, θυμιατήριά τε ἐκάλουν, καὶ τὸ θύειν, καὶ θυσίας· ἃ δὴ ἡμεῖς ὡς τὴν ὑστέραν πλημμέλειαν ἐκβαίνοντα οὐκ ὀρθῶς ἐξακούομεν, τὴν διὰ τῶν ζώων δοκοῦσαν θεραπείαν καλοῦντες θυσίαν. *Ex* θυμιάσει (ſeu *ſuffitu*) *ſtirpium terræ* θυμιατήρια *acerras vocabant, &* θύειν *rem divinam facere, &* θυσίας *victimas: quæ ſane erroris ſummum aſſequuta nos recte non audimus, cum rem divinam facere ex animalium ſacrificio* θυσίαν *dicitur*. Et poſtea: Ὅθεν καὶ θυσίαι, καὶ θυηλαὶ, καὶ θυμέλαι ἐκαλοῦντο, καὶ αὐτὸ τὸ θύειν τοῦ θυμιᾶν εἴχετο, καὶ τοῦ νῦν παρ᾽ ἡμῖν λεγομένου ἐπιθύειν· ὃ γὰρ ἡμεῖς θύειν λέγομεν, ἔρδειν ἔλεγον. *Unde* θυσίαι, (primitiæ ex odoriferis plantis & fructibus) *&* θυηλαὶ, (arculæ, in quibus illæ primitiæ aſſervabantur) *&* θυμέλαι, (aræ, ſuper quas primitiæ adolebantur) *dicebantur: ipſumque* θύειν *eſt a* θυμιᾶν, (ſuffire) *ut quod apud nos dicitur* ἐπιθύειν: *quod enim dicimus nos nunc* θύειν, ἔρδειν *dicebant*. Porro, (ut utar verbis Aldrovandi *Dendrolog. lib.* I.) *nulla fuere Veterum ſacrificia, in quibus arbores, earumque partes, partem haud exiguam ſibi non vendicabant*. Et quidem arbores odoratas præcipue in ſacris uſitatas tradit Porphyrius, idque in ſuum uſque ſæculum obtinuiſſe: Τὴν δὲ ἀρχαιότητα τῶν εἰρημένων θυμιαμάτων κατίδοι τις ἂν ἐπιβλέψας, ὅτι πολλοὶ καὶ νῦν ἔτι θύουσι συγκεκομμένα τῶν εὐωδῶν ξύλων τινά. *Dictorum vero ſuffituum antiquitatem perſpiciat quiſpiam, qui conſiderat multos etiam adhuc ligna quædam odorata fruſtillatim conciſa adolere*. Sed tamen herbas virentes locum in ſacris multo antiquiorem quam arbores odoratas habuiſſe, tum ex priſcorum hominum ſimplicitate conjicere, tum ex eodem Porphyrio *de Abſtin. lib.* II. diſcere licet: nam οὐ τούτων θυμιαμάτων, inquit ille, ἔθυον πρότερον, ἀλλὰ χλόης· οἷον εἴ τινα τῆς γονίμου φύσεως χνοῦν ταῖς χερσὶν ἀράμενοι, *primum non ſuffituum iſtorum, ſed virentis herbæ, primitiis ſacra faciebant: eam veluti quamdam naturæ fertilis lanuginem manibus decerpentes*. Quæ ſignificatio poſtea mutata. Suffituum materia plerumque thus, aut nonnulli grati odores; ſed multo ſerius thus in uſum venit: tempore enim Belli Trojani nullum uſurpabatur, illius vero loco offerebatur lignum cedrinum ac citreum, ut ait Plinius *Nat. Hiſt. lib.* XIII. *init. cap.* I. *Iliacis temporibus thure non ſupplicabatur: cedri tantum & citri ſuorum fruticum in ſacris fumo convolutum nidorem verius quam odorem noverant*. Diſcimus quoque ex Græcorum Fabulis, thus prima vice adhibitum, cum adoleſcens quidam religioſus nomine Libanus in illam arborem mutatus fuiſſet, a quo nomen mutuata. Sed dimiſſis fabulis certum eſt uſum thuris in poſterioribus ſæculis ubique invaluiſſe: nec tamen penitus alios odores excluſit, qui licet non tam univerſim, tamen multis in altaribus adolebantur. Et quidem lignorum alia cum vino, alia cum aquæ libamine comburebant: & quidem vino ſociæ arbores fuere plerumque vitis, ficus, & myrtus: cæteræ cum aqua communiter offerebantur, atque eam ob cauſam dictæ ſunt νηφάλια

 ξύλα,

ξῦλα, *ſobria ligna*. Suidas: Νηφάλια ξῦλα, τὰ μήτ' ἀμπέλινα, μήτε σύκινα, μήτε μύρσινα· ἐκεῖνα γὰρ οἰνόσπονδα λέγεται, ὡς καιόμενα ὅτε μήτε ὕδωρ, ἀλλὰ οἶνος σπένδεται. Et paulo poſt eorumdem meminit, quo loco tradit præterea thymum primo adoleri conſueviſſe: Καὶ ξῦλα δὲ νηφάλια, τὰ μὴ ἀμπέλινα, μήτε σύκινα, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν θύμων. καὶ πρώτη ἐςὶν αὕτη ἡ ὕλη πρὸς τὰς ἐμπύρους θυσίας. Hæc de ſuffitu & lignis dicta ſunto. Huc etiam referri poſſunt οὐλοχύται, οὐλαὶ, ſeu *molæ ſalſæ*, quæ erant placentæ ex hordeo cum ſale mixto, ſive κριθαὶ μετὰ τῶν ἁλῶν, ἃς ἐπέχεον τοῖς βωμοῖς πρὸ τῆς ἱερουργίας, *hordea ſale conſperſa, quæ ante ſacrificium ſuper aris effundebant*; initio ante molarum & molendi uſum integrum & infractum offerebatur hordeum, unde dictæ οὐλαὶ, quaſi ὅλαι, juxta Euſtathium *in Iliad. α. pag.* 99. *Edit. Baſil.* has molas offerre dicebant οὐλοθυτεῖν. Porro apud Homerum ubique fit hujuſce conſuetudinis mentio. His adde πόπανα, id eſt, rotunda, lata, & tenuia liba, ut & πελάνους, quorum varia erant genera, præſertim hæc tria, θίσιοι, ἀνάςατοι, & ἀμφιφῶντες, a Phavorino memorantur. Similiter σελῆναι placentæ genus, a figura lata & cornuta in ſpeciem lunæ dimidiatæ ſic dictum. Alia quidem erant liba cornuta, quæ a figura βόες dicebantur, quæque Apollini, Dianæ, Hecate, & Lunæ ſacra erant. In Lunæ ſacris poſt ſex σελῆνας unum ex illis βουσὶ offerri ſolitum, quod idcirco βοῦς ἕβδομος vocabatur; ſacrificium ſex animantium ſæpius excepiſſe refert Suidas; quam ob cauſam βοῦς ἕβδομος, quia moles omni vita carens, proverbio trito pro homine ſtupido ſumebatur. Alia exſtant hujuſmodi oblationum genera, certorum Numinum propria, ut ὀβελιαφόροι Baccho, μελιττοῦται Trophonio, & plura alia, quæ, quia brevitati ſtudeo, conſulto prætermitto. Sed notandum eſt nullam oblationem Diis gratam exiſtimari niſi ſale conditam. Eaque conſuetudo a prima antiquitate tradita fuiſſe videtur, adeo gentes univerſas pervadit. Deus ipſe ſalem a Judæis requirit *Levit.* II. 13. *Non ceſſare facies ſalem fœderis Dei tui a munere tuo: cum omni oblatione tua offeres ſalem*. Tantumdem de ſacrificiis Gentilium e Plinio diſcimus *Nat. Hiſt. lib.* XXXI. *cap.* VII. *Maxime autem in ſacris intelligitur ejus auctoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa*. Eique fidem ubique faciunt Poetæ in ſuis ſacrificiorum deſcriptionibus. Virgil. *Æneid. lib.* II. *vers.* 132.

—— mihi ſacra parari,
Et fruges ſalſæ. ——

Et apud homines primorum ſæculorum ſal cum proventu telluris erat laudatiſſimum ſacrificium. Ovidius *Faſtor. lib.* I. *vers.* 337.

Ante, Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis.

Plura exempla, quæ cuivis in promptu eſſe poſſunt, omitto. Porro ſal tanti exiſtimabatur, quia pro amicitiæ documento credebatur, (de quo plura deinceps) & quia reliqui cibi illo condiuntur, ut palato bene ſapiant;

nam

nam (ut ſæpius notatum eſt) ſacrificia eadem ex materia plerumque conſtabant, qua in hominum conviviis utebantur: unde cum ſine ſale nuſpiam apparetur humanum convivium, nec a Deorum cibis abeſſe debere credebatur. Hinc etiam perpetuus frumenti aut panis in omnibus ſacris uſus: ſpeciatim vero hordeum offerebatur in memoriam præclari illius beneficii in genus humanum a Diis collati, qui hominibus auctores fuerant inventi uſus frumenti loco glandium primitivi cibi; unde κριθὴ a quibuſdam deducitur ex κρίνω, id eſt, *diſcerno*, quia tum primum a brutis homines diſtingui cœperunt, cum illo cibi genere uſi ſunt, juxta Euſtathium *ad locum Homeri mox citatum*; primi enim homines longo tempore nullum aliud frumenti genus habuere, ut patebit in *Archæologiæ hujus lib.* IV. ubi de materia convivii agetur. Eamdem ob cauſam Romani zeam ſeu far obtulere. Dionyſius Halicarnaſſenſis *lib.* II. *pag.* 95. *Edit. Lipſ.* Ὥσπερ Ἕλληνες τὸν κρίθινον καρπὸν ἀρχαιότατον ὑπολαμβάνοντες, ἐπὶ τῶν θυσιῶν κριθαῖς καταρχόμεθα, ὀλὰς αὐτὰς καλοῦντες· οὕτω Ῥωμαῖοι τιμιώτατόν τε καρπὸν καὶ ἀρχαιότατον νομίζοντες τὰς ζέας διὰ τούτων πάσης ἐμπύρου θυσίας κατάρχονται. μένει γὰρ ἔτι καὶ οὐ μεταπέπτωκεν εἰς πολυτελεστέρας ἀπαρχὰς τὸ ἔθος. *Quemadmodum nos Græci antiquiſſimam hordeaceam frugem rati, hordeo victimas initiamus, molam ſalſam illud vocantes: ita Romani quamvis hoſtiam igne adolendam reſpergunt farre, quippe qui hoc frugum genus antiquiſſimum exiſtimant & honoratiſſimum: manet enim is mos hodieque, nec quidquam eſt additum ad priſcam frugalitatem*. Et Athenienſes in ejuſdem beneficii memoriam non aliud hordeum adolere conſueverunt, quam quod e Rharhio agri Attici campo proveniebat. Pauſanias *Atticis pag.* 71. Τὸ δὲ πεδίον τὸ Ῥάριον σπαρῆναι πρῶτον λέγουσι, καὶ πρῶτον αὐξῆσαι καρπούς, καὶ διὰ τοῦτο οὐλαῖς ἐξ αὐτοῦ χρῆσθαι σφίσι, καὶ ποιεῖσθαι πέμματα ἐς τὰς θυσίας καθέστηκεν. *In campo vero, quem Rharbium vocant, frugum primo jacta ſemina adoleviſſe ferunt: in cujus rei memoriam, hordeum ex eo ipſo ſolo demeſſum, in ſacris ad molas & liba adhibent*. Atque hæc de molis dicenda habui.

III. Quod ſacrificii præcipuum erat, dictum ἱερεῖον, ſeu *victima*: primo autem notandum eſt, illam integram membriſque omnibus perfectam abſque nævo & macula deſideratam fuiſſe; alias Diis, quos ex optimo gregis & armenti coli conſentaneum erat, minime accepta fore credebatur; quape cauſa Solonis legibus populo Athenienſium expreſſe præceptum eſt, ut ἔκκριτα ἱερεῖα, id eſt, *ſelectas victimas*, Diis offerre ſtuderent; quapropter apud Veteres pro more obtinuit, ut ex grege quodvis eximium eligerent, certiſque notis a reliquo pecore diſcernerent. Illorum armenta in tres ordines diviſa, quorum primi propagando gregi, ſecundi ſacro uſui, tertii vero terræ ſcindendæ deſtinabantur, nos docet Virgilius *Georg. lib.* III. *vers.* 157.

Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis,
Continuoque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram.

Idem ſubindicat Apollonius Rhodius *lib.* II. *Argonaut. vers.* 355.

Sed

Sed quidquid curæ in eligendis victimis adhiberetur, non impediebat, quin illas Diis offerri illicitum haberetur, niſi prius a Sacerdotibus pluries exploratæ fuiſſent; de quo ritu deinceps dicam. Cum victima a Sacerdote probabatur, τελεία θυσία dicebatur, unde apud Veteres frequenter memorantur ταῦροι, αἶγες, βόες τέλειοι, &c. ſin reprobaretur, illico repudiata, alia examini ſubjiciebatur, donec omni numero perfecta reperiretur. Homerus *Iliad. α. vers.* 66.

—— ἀρνῶν κνίσσης, αἰγῶν τε τελείων.

—— *agnorum nidoris, caprarumque perfectarum.*

Ubi Scholia vetera: Τελείων. ἤτοι τὴν ἡλικίαν ὁλοκλήρων· λελωβημένον γὰρ οὐ θύεται, ἀλλ' ὑγιὴς ἡ τῶν τελουμένων θυσία. At Spartæ, in qua divinus cultus minimo ſumptu celebrari conſuevit, eo fine ut nunquam a pauperibus intermitteretur, mutilas aliquando victimas oblatas fuiſſe legimus: quod eis ab Athenienſibus objiciebatur, ut eſt apud Platonem *Alcibiade* II. *pag.* 458. *Edit. Francof.* Οὕτως ὀλιγώρως διάκεινται πρὸς τοὺς Θεοὺς, ὥστε καὶ ἀνάπηρα θύειν ἑκάστοτε. *Adeo circa divinum cultum negligentes ſunt, ut animalia mutilata paſſim mactent.* Putabant enim Deos non tam ad numerum cæremoniarum, aut ſumptus, & externum cultum attendere, quam ad internam animi puritatem.

Quoad animalia in ſacrificiis adhibita, etſi ſingulas fere rerum & animalium ſpecies altaribus inferrent, quidquid ſibi uſui erat, id Diis quoque gratum fore exiſtimantes, tamen victimæ diverſæ diverſis Diis offerebantur, ratione habita eorum, qui illas donabant; opilio ovem, bubulcus bovem, caprarius caprum, & piſcator poſt egregiam capturam thynnum, inquit Athenæus, Neptuno immolare ſolebat, & ſic de cæteris, pro ratione ſingulorum artis. Pariter diverſæ victimæ in diverſorum Deorum ſacris requirebantur, Inferis enim & Cacodæmonibus nigræ victimæ, beneficis albæ, ſterilibus ſteriles, frugiferis frugiferæ, maſculis mares, fœminis femellæ, utplurimum ſacræ & acceptæ cenſebantur; utplurimum, inquam, quia illa generaliora præcepta non tam religioſe obſervabantur, quin ab illis ſæpius recederent. Fere ſingulis Diis certum animantium genus ſacrum erat, ex quibus victimæ eligi ſolebant, ex. gr. Hecate canem, Veneri columbam aut columbum, Soli equos, Dianæ cervas mactabant. Denique in ſacrificiis ratio habita eſt diverſæ Numinum indolis, in quorum honorem immolanda erant; Marti enim ſola animalia furibunda & bellicoſa, ut taurus, placere credebantur; eadem de cauſa caper, quia vinetis noxius, Baccho ſacer erat, & Cereri ſues mactabantur, tanquam ſegeti inimicæ. Atque hæ primæ cauſæ fuiſſe dicuntur, ob quas animalia mactabant, cum antea id nefas haberetur. Ovidius *Metamorph. lib.* XV.

—— & prima putatur
Hoſtia ſus meruiſſe necem, quia ſemina pando
Eruerat roſtro, ſpemque interceperat anni.

Vite

Vite caper morſa Bacchi mactatus ad aras
Ducitur ultoris: nocuit ſua culpa duobus.

De ſue idem Auctor teſtatur iterum *Faſtor. lib.* I. & Athenæus σῦν dictum tradit quaſi θῦν, quia ſacrificiis, Græce θυσίαις, idoneus eſt, *Deipnoſoph. lib.* IX. Οἱ δὲ σῦν εἰρῆσθαι οἱονεὶ θῦν, τὸν εἰς θυσίαν εὔθετοῦντα. Cui ſimilia tradit Clemens Alexandrinus niſi quod θύειν ad mactationem cibi potius, quam ſacrificii cauſa factam referat *Stromat. lib.* II. *pag.* 401. Quinetiam ut in ſacrificia, ita in victum primus ex animalibus ceſſiſſe dicitur, ut oſtendetur ubi ad Convivii materiam perventum fuerit: nam eadem animalia Deorum ſacrificiis, quæ hominum victui, inſerviebant. Porro quod ſuem primum immolabant, Varro luculenter probat *de Re Ruſt. lib.* II. *cap.* IV. *Sus dicitur Græce ὗς, olim θῦς, ita dictus ab illo verbo, quod dicitur θύειν, quod eſt immolare: a ſuillo enim pecoris genere immolandi initium ſumptum videtur. Cujus veſtigia ſunt, quod initiis Cereris porci immolantur: & quod initiis pacis, fœdus cum feritur, porcus occiditur: & quod nuptiarum initio in Hetruria nova nupta & novus maritus primum porcum immolant: priſci quoque Latini, & etiam Græci, idem factitaſſe videntur.* Denique Porphyrius (ut id quoque addam) *lib.* II. *de Abſtinent.* ſuem concedit primam victimam fuiſſe, etſi id contigiſſe affirmet ex Apollinis reſponſo, quando Clymene ex iis animalibus quoddam per imprudentiam occidiſſet: a quo tempore invaluit mos animalia mactandi, quod antea nefas erat. Atque hinc probabilis ratio reddi forte poterit, cur hoc animal Judæis tantopere exoſum fuerit: quorum inſtituta haud pauca ad eruendam ex animis Ethnicam ſuperſtitionem tradita fuiſſe videntur.

Præter ſues, taurus, bos, vacca, ovis, agnus, caper, & aper ex quadrupedibus, ex volatilibus vero gallus, gallina, & hujuſmodi, in ſacrificiis adhibebantur. Et certa ætate, & habitu corporis, Diis acceptiora habebantur. Exempli gr. vacca gratiſſima erat, unius anni, & priuſquam ſubiiſſet jugum, qualem Palladi vovet Diomedes *Iliad.* κ'. *vers.* 292.

Σοὶ δ' ἐγὼ αὖ ῥέξω βοῦν ἦνιν, εὐρυμέτωπον,
Ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ.

Tibi autem mactabo vaccam anniculam, lata fronte,
Indomitam, quam nemo ſub jugum unquam duxit.

Simile votum concipit Neſtor *Odyſſ.* γ. *vers.* 382. aliique apud alios Poetas. Quinetiam id in mandatis divinis erat *Num.* XIX. 2. ut juvencam jugularent *integram, quæque jugum non ſubiiſſet.* Nempe Deo indigna erat victima, quæ humanis uſibus inſervierat. Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VII. ex Agatharıde refert Bœotos anguillas portentoſæ magnitudinis, in Copaide ſuæ regionis lacu captas, iiſdem ritibus, qui in aliis ſacrificiis obtinebant, mactare ſolitos. Hujuſce moris cauſam reddere ſubdifficile videtur; Athenæus enim *loc. cit.* tradit, inquilino, qui mox memoratis ſacrificiis intererat, illorum originem inquirenti, Bœotos nil aliud reſpondiſſe, niſi quod ad majorum inſtituta religioſe ſervanda, non vero ad illorum cauſas cuivis

pere-

peregrino reddendas tenerentur. Omnia fere animalia mactari fas erat, ſi excipias bovem aratro ac labori ſubjectum, cui Athenienſes idcirco parcebant, quia illius opera in terra colenda utebantur, & (ut ita dicam) laboris cum homine conſors erat, juxta Ælianum *Var. Hiſt. lib.* v. *cap.* XIV. Nec a ſolis Athenienſibus, ſed ab univerſis ferme gentibus, graviſſimum crimen cenſebatur, ſi quis illud animal in cibum aut ſacrificium occidiſſet; imo erat delictum capitale, prout Varro *de Re Ruſt. lib.* II. ſcribit; idemque de Phrygibus narrat Ælianus *de Animal. lib.* XII. *cap.* XIV. & Plinius *Nat. Hiſt. lib.* VIII. *cap.* XLV. cujuſdam meminit, qui exilium pro ejuſdem criminis pœna Romæ luit; ſed recentioribus ſæculis non tam ſevera fuit hominum religio; Plutarchus enim *de eſu animal. lib.* II. aſſerit carnem bubulam conviviis appoſitam fuiſſe, unde non mirum ſi ipſos boves Diis mactarint, quod factum Lucianus *Dial. de Sacrificiis* teſtatur; imo hic mos adeo invaluit, ut boves eſſent omnium fere victimarum maxime frequentes: hinc βουθυτεῖν ſimpliciter eſt *mactare* in Ariſtophanis *Pluto Act.* IV. *Scen.* I.

> Καὶ νῦν ὁ δεσπότης μὲν ἔνδον βουθυτεῖ
> Ὗν, καὶ τράγον, καὶ κριὸν ἐστεφανωμένος.
>
> *Et nunc quidem herus intus mactat*
> *Suem, & hircum, & arietem coronatus.*

Aratus imputat boum cædem ætati æneæ *pag.* 19. *Edit. Oxon.*

> —— πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων.

Ubi Theon ejus Scholiaſtes Ulyſſis ſocios perditos fuiſſe vult, quod boves aratores occidiſſent; adeoque Trojani belli tempore id illicitum fuiſſe: ſed primo ab Athenienſibus, deinde a cæteris quoque gentibus Græcorum tentatum eſſe: Καὶ εἰς τοῦτο, inquit, ἱκανῶς μέμφεται αὐτοῖς ἀρξαμένοις ἐσθίειν ἀροτῆρας βοῦς, τῆς προτέρας γενεᾶς μήπω τοῦτο ἐργασαμένης· οἱ γὰρ ἀρχαῖοι ἐφύλαττον τοὺς ἐργάτας βοῦς καθιερεύειν· διὸ καὶ Ὅμηρός φησι, βοῦν ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ· ἀσεβὲς γὰρ ἐδόκει τὸν ἀρότην σφάξαι. πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι ἐγεύσαντο τῶν τοιούτων βοῶν. φασὶ δὲ καὶ τοὺς Ὀδυσσέως ἑταίρους τοιούτους βοῦς κατεδηδοκέναι· ὠργίσθη δὲ ὁ ἥλιος, ἐπεὶ οἱ ἀροτῆρες βόες τοῦ ὁρᾷν ἡμᾶς τὸν ἥλιον αἴτιοί εἰσι, τροφῆς ποριστικοὶ ὄντες καὶ τὴν ζωτικὴν δύναμιν διὰ ταύτης τοῖς πᾶσιν ἔμμονον κατεργαζόμενοι. Alii ſpeciatim Cecropi imputant, quod primus bovem mactarit, uti prius ex Euſebio annotatum fuit.

Verum tanta ſuperſtitio & dementia hominum animos poſſedit, ut non modo animalia rationis expertia, ſed etiam ſe invicem fictitiis Diis mactarent. Qui mos apud barbaros pleroſque invaluiſſe videtur: de finitimis Judæorum ipſiſque Judæis, quando in eorum vitia delapſi ſunt, non uno in loco teſtatur S. Scriptura: de Gallis Cæſar, ſpeciatimque de Maſſilienſibus Lucanus, de Germanis & Britannis Tacitus idem ſcribunt: ſanctique Patres id Ethnicis ubique fere in ipſorum pro Chriſtiana Religione *Apologiis* exprobrant.

Apud Græcos aliamve bene moratam gentem humanæ victimæ raro mactaban-

ctabantur, imo tam immanis crudelitas credebatur, ſi homines in honorem Deorum immolarentur aut vivi comburerentur, ut Lycaon in lupum converſus fuiſſe dicatur, quod humanam victimam mactarit, adeo inſolens fuit apud priſcos homines ea conſuetudo; ut nos docet Pauſanias in *Arcadicis pag.* 457. *Edit. Hanov.* Tamen non pauca occurrunt hujus barbariæ exempla, ut in Themiſtocle, qui ad felicem belli exitum in Perſas ſuſcepti conſequendum plurium illius gentis præfectorum ſacrificio Deos litare voluit, quod ample deſcribitur a Plutarcho in *Vita Themiſtoclis*; & Ariſtomenes Meſſenius trecentos homines, quos inter Theopompus Lacedæmoniorum Rex, Jovi Ithometæ mactavit. Atque hic mos in luſtrationibus & expiationibus valde frequens fuit. Præterea in Arcadia Baccho innumeræ virgines virgis ad mortem cæſæ feruntur; aliquid ſimile apud Lacedæmonios obtinebat, qui ſuos liberos in honorem Dianæ Orthiæ aliquando uſque ad mortem flagris excipiebant. Manibus & inferis Diis ſacrificia hujuſmodi offerri ſolebant; ut patet exemplo Polyxenæ, quæ Achillis Manibus mactata traditur, imo illum Heroem duodecim Trojanos bello captos exequiis Patrocli immolaſſe refert Homerus. Atque apud Virgilium *Æneid. lib.* x. *verſ.* 517. Æneas, pietate celebratus:

—— Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.

Immorari exemplis, quæ pene infinita ſunt in promptu, non eſt opus: ſed Lectorem remitto ad Clementem Alexandrinum *Protrept. pag.* 27. Lactantium *de Falſa Relig. cap.* XXI. & *de Juſtitia lib.* V. *cap.* X. Minutium Felicem *pag.* 99. *Edit. Oxon.* MDCXXXVI. Cyrillum *adv. Julianum lib.* IV. *pag.* 128. *Edit. Paris.* & præcipue Euſebium *de Præparat. Evang. lib.* IV. *cap.* XVI. aliosque, qui contra Gentiles ſcripſerunt, e quibus abunde conſtat,

Quantum Religio (falſa) *potuit ſuadere malorum.*

Porro notandum eſt, ſacrificia conditioni eorum, qui illa offerebant, conſona fuiſſe; ut enim vir opulentus Deorum contemptor habitus fuiſſet, qui vile ſordidumque ſacrificium obtuliſſet, ita vice verſa minima pauperis dona Diis grata credebantur, cui ob penuriam loco vivi bovis alterum ex pane triticeo confectum offerre licitum fuiſſe ſcribit Suidas in *Voc.* Βοῦς. Et alio caſu, cum ſacrificia ſolita deerant, aliquid aliud, prout loci ac temporis ratio ferebat, ſubſtituere fas erat; unde Cyziceni arcta obſidione cincti, quibus bos niger non ſuppetebat, (hujus enim coloris certo anniverſario die feſto offerre conſueverant) altero bove ex frumento ſolitis ritibus Deos donarunt; itidem Ulyſſis comites apud Homerum deficiente hordeo quercina folia obtulerunt, & pro vino aquam Diis libarunt. Nihilominus ab iis, qui facultatibus pollebant, ſumptuoſa ſacrificia requirebantur, & opulentiores pro præclaris beneficiis a Diis vel acceptis vel poſtulatis ſacrificia plu-

rium animalium mactare conſueverant ; hinc Veteres frequenter meminerunt *hecatombes*, quæ centum animalium & *chiliombes*, quæ mille erat ſacrificium. Quamvis enim Euſtathius *ad Iliad. α. pag.* 36. *Edit. Baſil.* tradat hecatomben proprie denotare ſacrificium centum boum, quod a Cliſthene apud Herodotum mactatum refertur, attamen in genere ſumitur pro ſacrificio centum animalium, cujuslibet generis fuerint ; ſed quia bos omnium victimarum præcipua ac pretioſiſſima erat, idcirco illud ſacrificium dictum h catombe, quia ex ἑκατὸν βουσὶ, ſeu *centum bobus*, conſtabat ; alii illud nomen deduci volunt, juxta eumdem Commentatorem, ab ἑκατὸν βάσεσι ἤτοι ποσὶ, hoc eſt, *centum pedibus*, quia ex viginti quinque animalibus tantummodo componebatur ; iterum alii contendunt, numero finito poſito pro indefinito juxta figuram apud Poetas uſitatiſſimam, hecatomben nihil aliud præter ſacrificium plurium animalium ſignificare ; econtra plurimi aſſerunt, illud nomen originem duxiſſe non tam a victimarum numero, quam eorum, qui ſacrificio intererant ; denique ceremonias, quæ in hecatombe peragebantur, paucis tradit Julius Capitolinus in *Maximo* & *Balbino* ; centum enim altaria ex ceſpite, quibus centum ſues aut oves, &c. mactari ſolebant, erecta ſunt. Suidas in *Voc.* Βοῦς aliud ſacrificii genus memorat, quod ex ſeptem partibus conſtabat, nimirum ove, ſue, capro, bove, gallina, anſere, tandemque bove farinaceo; unde proverbium, Βοῦς ἕβδομος, (de quo antea actum) natum eſſe nonnulli volunt. Præterea memoratur ſacrificium trium animalium, idcirco dictum τριττὺς vel τριττύα, quod (teſte Epicharmo apud Euſtathium *ad Odyſſ. λ. pag.* 423. *Edit. Baſil.*) ex duabus ovibus & bove, aut ex bove, capro, & ove, vel ex apro, ariete, ac tauro, vel ex ſue, capro, & ariete, (cujus ultimi ſacrificii meminit Ariſtophanes) conſtabat. Tandem notetur duodecim animalium ſacrificium, quod idcirco apud ſæpius memoratum Scholiaſtem *loc.* mox *cit.* dicebatur δωδεκαῒς θυσία, & ſic de cæteris. Sed hæc ſufficiant de ſacrificiorum materia.

Proxime conſideranda veniunt ſacrificiorum prærequiſita & ornamenta. Ad ſolenniora ſacrificia accedere nemini fas erat, niſi prius per aliquot dies purificato, in quibus ab omni voluptate carnali abſtinebat; ad quod alludit Tibullus *lib.* II. *eleg.* I.

—— diſcedite ab aris,
Queis tulit heſterna gaudia nocte Venus.

Tanta cum ſeveritate ſacrum illum ritum ſervabant, ut in nonnullis ſolennioribus ſacris Sacerdotes ad juramentum dicendum adigerentur, quo ſe debitum in morem purificatos aſſeverabant : cujuſmodi ſacramentum Bacchi Sacerdotibus Athenis impoſitum eſt hac formula apud Demoſthenem *in Neæram:* Ἁγιστεύω, ϗ εἰμὶ καθαρὰ, ϗ ἁγνὴ ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν οὐ καθαρευόντων, ϗ ἀπ᾽ ἀνδρὸς συνουσίας· ϗ τὰ Θεοίνια ϗ τὰ Βακχεῖα γεραίρω τῷ Διονύσῳ κατὰ τὰ πάτρια, ϗ ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις. Id eſt: *Ego pura, immaculata, & ab omni pollutione, præſertim ab illa, quæ ex viri concubitu contrahitur, libera, ad ſacra Bacchi facienda tempore ſtato & ritibus patriis*

per-

pergo. Quæ verba intelligenda ſunt non ſolum de adulterio & fornicatione, ſed etiam de licita voluptate conjugali; nam in ſolennioribus Deorum ſacris celebrandis plus quam vulgarem puritatem ac ſanctimoniam requiri exiſtimabant, idcirco ab illis oblectamentis, quæ alias licita erant, hac occaſione abſtinebant: nihilominus a nonnullis illa purificatio inutilis ducebatur; Theano enim, quæ apud Athenienſes ſacerdotio fungebatur, interrogata an mulieri liceret a conſortio viri ad ſacrificium accedere, reſpondit, a proprio viro ſemper, ab adultero nunquam ei licitum eſſe.

Præterea nemo niſi aqua luſtratus ad ſolenniora ſacrificia admittebatur; qua de cauſa ad ſanctuarii aditum poſitum erat vas aqua luſtrali plenum, ſæpius cum ramo laureo, inquit Plinius *Nat. Hiſt. lib.* XV. *cap.* XXX. quo Sacerdotes introeuntes luſtrabant; unde illud vas appellatum eſt περιῤῥαντήριον, ἀπὸ τȣ͂ περιῤῥαίνειν *a luſtrando*. Sozomenus *Hiſtor. Eccleſiaſt. lib.* VI. *cap.* VI. *pag.* 644. *Edit. Paris.* ubi agit de Valentiniano Julianum ſequente in templum: Ἐπεὶ δὲ ἔμελλεν ὑπεραμείβειν τȣ͂ ναȣ͂ τὸν ȣ̓δὸν, θαλλȣ̀ς τινας διαβρόχȣς κατέχων ὁ ἱερεὺς νόμῳ Ἑλληνικῷ περιέῤῥαινε τȣ̀ς εἰσιόντας. *Cumque limen templi transgreſſurus eſſet, ſacerdos verbenas aqua tinctas manu geſtans, Gentilium more ingredientes conſperſit*. Interdum ſe conſpergebant hac aqua, idque aliquando torre in eam intincto. Euripides in *Hercule Furente vers.* 928.

Μέλλων δὲ δαλὸν χειρὶ δεξιᾷ φέρειν,
Εἰς χέρνιβ᾽ ὡς βάψειεν Ἀλκμήνης τόκος.

Cum autem torrem manu dextra laturus eſſet
Filius Alcmenæ, ut intingeret in aquam luſtralem.

Ad quem locum hæc adnotavit Athenæus Δειπνοσοφ. *lib.* IX. *pag.* 409. *Edit. Lugd.* Ἐςὶ δὲ ὕδωρ, εἰς ὃ ἀπέβαπτον δαλὸν ἐκ τȣ͂ βωμȣ͂ λαμβάνοντες ἐφ᾽ ȣ̃ τὴν θυσίαν ἐπετέλȣν· καὶ τȣ́τῳ περιῤῥαίνοντες τȣ̀ς παρόντας ἥγνιζον. *Eſt autem aqua, in qua titionem ex altari, in quo ſacrificium offerebatur, ſumtum tingebant: & conſperſos purificabant quotquot adeſſent*. Meminit etiam Ariſtophanes in *Pace pag.* 696. *Edit. Aurel. Allobrog.*

Φέρε δὴ τὸ δᾳδίον, τόδ᾽ ἐμβάψω λαβών.

Cedo bucce torrem, ut aqua intingam.

Quo loco Scholiaſtes tradit titione uſos fuiſſe, quod ignis vim purificandi habere crederetur: Τὸ ὕδωρ ἐδόκȣν ἀποβάπτοντες τȣ͂ πυρὸς, καθαρτικὸν γὰρ πᾶν τὸ πῦρ, ὡς Εὐριπίδης ἐν Ἡρακλεῖ. Illorum, qui Diis ſuperis ſacra faciebant, integra corpora, vel ſaltem manus, ablui, econtra illos, qui Diis inferis ſacrificabant, minore luſtratione uſos fuiſſe, refert Spondanus. Aliquando pedes æque ac manus lavabant; hinc nata trita proverbia, ἀνίπτοις χερσὶν, & ἀνίπτοις ποσὶν, Latine *illotis manibus*, & *illotis pedibus*; quæ tribuuntur iis, qui incaute ac ſine debita cura quidquam ſuſcipiunt. Programma foribus inſcriptum fuiſſe, quo cuivis prohibitum erat ultra περιῤ-

ῥαντήριον progredi, niſi prius manibus aqua luſtrali ablutis, tradit Porphyrius *de Victim.* imo illius ſacræ ceremoniæ neglectus pro tanto crimine habebatur, ut Timarchides in *lib. de Coronis* quemdam Aſterium referat, qui fulminis ictu occiſus eſt, quia manibus illotis aram Jovis adire auſus fuerat. Nec in ſolennibus ſacrificiis tantum, ſed & in quavis Deorum cultus minima parte, ſervabatur ille ritus; ipſemet Hector apud Homerum *Iliad. ζ. verſ.* 266. Jovi libare illotus non audet:

> Χερσὶ δ' ἀνίπτοισι Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον
> Αζομαι. ——

> *Manibus autem illotis Jovi libare nigrum vinum*
> *Vereor.* ——

Et in ejuſdem *Odyſſea* Telemachus vota ſupplicia Diis facere non ſuſtinuiſſe dicitur antequam manus laviſſet. Illum autem ritum ſervabant, quia peccata luſtratione purgari exiſtimabant Ethnici; necnon quidquam impurum ac pollutum ad Deos accedere nefas eſſe ſignificabant. Eamdem ob cauſam ad tantam ſuperſtitionem pervenerunt, ut veſtimenta lavarent; quod a Penelope factum, antequam preces Diis funderet, ſcribit Homerus, quod poſtquam corpus ſuum laviſſet veſtes puras induit *Odyſſ. δ. verſ.* 759.

> Η δ' ὑδρηναμένη, καθαρὰ χροῒ εἵμαθ' ἑλοῦσα.

> *Ipſa vero lota puras corpori veſtes induit.*

Citari ſolent & hæc:

> *Caſta placent Superis, pura cum veſte venito.*

Et,

> —— *pura cum veſte Sacerdos.*

Cæterum in luſtrationibus non quamlibet aquam, ſed præcipue puram, de fontibus, fluminibusve hauſtam adhibebant: nam quæ fæce, vel communi uſu contaminata erat, ad purgationem minus apta videbatur. Hinc Æneas apud Virgilium *Æneid. lib.* VI. *verſ.* 635.

> *Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti*
> *Spargit aqua.* ——

Vide etiam *Æneid. lib.* IV. *verſ.* 635. & *lib.* II. *verſ.* 719. Plura exempla notiſſimæ conſuetudinis attuliſſe vix operæ pretium foret. Id vero prætereundum non eſt, eumdem morem apud alias quoque gentes olim invaluiſſe. Nam & Judæi, atque inter eos Eſſæi, quorum ſecta erat maxime omnium in ſanctimoniæ & puritatis exercitio verſata, *participes facti ſunt* καθα-

καθαρωτέρων τῶν πρὸς ἁγνείαν ὑδάτων, ut notat Porphyrius *de Abſtinent. lib.* IV. *cap.* XII. quem ritum quoque Apoſtolus ob oculos habuiſſe videtur, ſic Hebræos alloquens *cap.* X. *vers.* 22. 23. Προσερχώμεθα....... *λελυμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ*. *Accedamus....... corpus abluti aqua pura*. Cui haud abſimile Ezechielis dictum ad luſtrationem Judaicam reſpicientis *cap.* XXXVI. *vers.* 25. *Effundam ſuper vos καθαρὸν ὕδωρ*, &c. Omnium vero efficaciſſima erat aqua ſalſa: nam ſali vim quamdam *καθαρτικὴν* ineſſe credebant. Homeri Scholiaſtes *Iliad. α. vers.* 314. *φύσει δὲ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καθαρτικόν ἐστι*. Hinc apud Apollonium *lib.* IV. *vers.* 662. Argonautæ:

—— Κίρκην
Εὗρον ἁλὸς νοτίδεσσιν κάρη ἐπιφαιδρύνουσαν,
Τοῖον γὰρ νυχίοισιν ὀνείρασιν ἐπτοίητο.

—— Circen
Invenerunt aqua marina caput expurgantem,
Adeo nocturnis terrebatur ſomniis.

Et Stobæus, cum hoc Euripidis dictum citaſſet,

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά,

Mare abluit omnia hominum mala,

ſtatim ſubjungit. *Φέρεται δὲ εἰς τοὺς δεισιδαίμονας, οἳ θαλάσσῃ περικαθαίρονται*. *Dicitur de ſuperſtitioſis, qui mari luſtrantur*. De Judæis itidem narrat Ariſteas, quod ante preces matutinas *ἔθος ἐστὶ πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις ἀπονίψασθαι τῇ θαλάττῃ τὰς χεῖρας*, *mos eſt Judæis omnibus mari abluere manus*. Sin aqua marina non aderat, aliquando ſalem in aquas immittebant, priuſquam vel homines, vel loca polluta irrorarent. Hinc Theocritus *Idyll.* XXIV. *vers.* 94.

—— καθαρῷ δὲ πυρώσατε δῶμα θεείῳ
Πρᾶτον, ἔπειτα δ' ἅλεσσι μεμιγμένον, ὡς νενόμισται,
Θαλλῷ ἐπιρραίνειν ἐστεμμένον ἀβλαβὲς ὕδωρ.

—— & puro luſtrate domum ſulphure
Primum, deinde ſale mixtam, ut ritus eſt,
Ramo virenti inſpergite coronatam puram aquam.

Inſuper de luſtrationibus notandum, aliquando aqua circumlata ramo lauri aut oleæ luſtrari ſolitos fuiſſe; quem in modum Corynæi comites apud Virgilium *Æneid. lib.* VI. *vers.* 229. purificati referuntur:

Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ.

Hujuſ-

Hujuſmodi ritus aquam circumferendi in omni fere purificationum genere obtinebat; unde pleraque purificandi vocabula apud Græcos componuntur ex præpoſitione περὶ, ut περιμάττεσθαι, περιαγνίζειν, περιθειοῦν, &c. Et apud Romanos ille mos tam univerſo venit uſu, ut verbum *luſtro*, quod proprie ſonat *purifico* aut *expio*, apud Virgilium *Æneid. lib.* I. *vers.* 611. ſumatur pro circuire:

> —— *dum montibus umbræ*
> *Luſtrabunt convexa.* ——

Præterea ſulphure aqua ſalſa diluto & ramo lauri aut face accenſa præſentes undique luſtrabat Sacerdos; quapropter verbum Græcum περιθειοῦν, id eſt, *purificare*, a θεῖον *ſulphur* factum eſt; cujus moris meminit Juvenalis *Sat.* II. *verſ.* 157.

> —— *cuperent luſtrari, ſi qua darentur*
> *Sulphura cum tædis, & ſi foret humida laurus.*

Ovidius *Metam. lib.* VII. *fab.* II. illam luſtrationem trino circuitu peractam tradit:

> *Terque ſenem flamma, ter aqua, ter ſulphure luſtrat.*

Sed alia purificationis ſpecies erat ventilatio, prout Grangæus *ad locum Juvenalis mox citatum* obſervavit.

Duos adhuc purificandi modos notabo, quorum Theophraſtus *Charact. Ethic.* meminit. Prior peragebatur ſcilla corpus hominis purificandi circumducta; qui ritus a Luciano in Επισκοποῦντες memoratur. In altero vero catulus circumferebatur, quem modum luſtrandi apud omnes pene Græcos obtinuiſſe refert Plutarchus in *Quæſt. Rom.* illum efferens nomine περισκυλακισμȣ̃, a σκύλαξ, *catellus*.

Qui infame crimen, ut homicidium, inceſtum, aut adulterium, perpetrarat, a ſacris ritibus arcebatur donec probe purificatus; Pauſanias quoque in *Achaicis* meminit templi ab Oreſte Eumenidibus dicati, in quod quis ingreſſus, licet tantum inſpiciendi gratia, illico a Furiis correptus ratione deſtituebatur. Imo nemini poſt victoriam adeptam in hoſtem, quem jure belli adortus fuerat, ſacrificia aut vota Diis facere, antequam purgatus foret, fas erat; quapropter Hector in *loc.* mox *cit.* addit:

> —— οὐδέ πῃ ἐςι κελαινεφέϊ Κρονίωνι
> Αἵματι κὴ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάασθαι.

> —— *nec ullo modo fas eſt nubes atras cogenti Saturnio*
> *Sanguine & cruore inquinatum vota facere.*

Quicumque ſacris intereſſe permittebantur, dicti ἀβέβηλοι, ὅσιοι, &c. reliqui βέβηλοι, ἀλιτροὶ, ἀκάθαρτοι, ἐναγεῖς, δυσαγεῖς, μιαροὶ, παμμιαροὶ,

ἀνό-

ἀνόσιοι, ἐξειργόμενοι: cujuſmodi erant ſervi quibuſdam in locis, captivi, virgines, & nothi Athenis, juxta Iſæum, ſi excipias templum Herculis intra Cynoſarges; quia Hercules ipſe aliquo modo ſpurius erat, nec ex numero ſummorum Deorum immortalium, cuique mulier mortalis pro matre erat.

Heſychius *Voc.* Δευτερόποτμος, Plutarchus *Quæſt. Rom.* & Phavorinus tradunt, templum Eumenidum ingredi *δευτεροπότμοις* aut *ὑςεροπότμοις* non licitum fuiſſe. Iſti vero ita vocabantur, quod pro mortuis habiti, & poſt inferias illis datas inopinato ad vitam revocati erant; vel qui poſt longam in peregrinis regionibus abſentiam, ubi vitam finiiſſe crediti, domum incolumes repetebant. Athenis purificabantur per gremium veſtis muliebris demiſſi, ut ſic renati viderentur, tumque ſacris admittebantur. Quem Athenienſium morem imitati ſunt ex parte Romani: nam eum, qui poſtliminio ab hoſtibus revertebatur, nolebant per limen ingredi, ſed tecto perforato in ædes admittebatur. Permoleſtum foret memorare omnes, qui in ſacrificiis lociſve ſpecialibus profani exiſtimati ſunt; quapropter id ſolummodo addam, quod ante ſacros ritus inchoatos Κῆρυξ ſive *Præco*, interdum Sacerdos, alta voce clamabat omnes illos abire; prout videre eſt apud Callimachum *Hymn. in Apollinem vers.* 2.

—— *ἑκὰς, ἑκὰς, ὅςις ἀλιτρός.*

—— *procul, procul* (eſto) *quivis profanus.*

Quod Virgilius *Æneid. lib.* VI. *vers.* 258. imitatus eſt

—— Procul, o procul eſte, profani,
Conclamat Vates, totoque abſiſtite luco.

Orpheus *Fragm. vers.* 1. jubet fores iis occludi:

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐςὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις
Πᾶσιν ὁμῶς. ——

Edico quibus jus eſt, fores autem claudite profanis
Simul omnibus. ——

Templi locus ſacer a profano ſeparabatur fune, quem tranſgredi *βεβήλοις* non concedebatur; iſte funis Græce dicebatur *σχοινίον*, ideoque ſacris ritibus non admiſſi vocantur apud Demoſthenem *Orat. in Ariſtogitonem* *ἀπεσχοινισμένοι*, *fune ſeparati*.

Denique id notandum eſt, ſordes, quas in luſtrationibus abſterſiſſent, ab oculis hominum, veluti rem profanam, remotas fuiſſe. Et ſi juxta mare luſtrabantur, ſordes in id mittebant: quod faciunt Græci *Iliad. α. vers.* 313.

Λαοὺς δ' Ατρείδης ἀπολυμαίνεσθαι ἄνωγεν·
Οἱ δ' ἀπελυμαίνοντο, καὶ εἰς ἅλα λύματα βάλλον.

Popu-

Populum Agamemnon luſtrari juſſit:
Hi autem luſtrabantur, & purgamenta in mare ejiciebant.

Vel, præſertim ſi mare procul diſtaret, ea λύματα, ſeu καθάρματα, (ſic enim appellant ſordes luſtrationum) in terra defodiebant: quod ex Oreſtis exemplo conſtat, e cujus ſordibus in terra Trœzeniorum defoſſis laurus germinavit: Pauſanias *Corinthiacis pag.* 145. eam ad ſua tempora monſtrari affirmat.

Ornamenta in ſacrificiis uſurpata ſic ſe habebant. Sacerdotes (ut & in aliis circumſtantiis) ſplendidas ac pretioſas veſtes gerebant, plerumque eaſdem cum togis regiis, ſaltem ab illis non multum diverſas. Athenis aliquando induebantur ſumptuoſis ſuperbiſque veſtimentis ab Æſchylo in uſum Tragœdorum excogitatis, ut diſcimus ex Athenæo *Deipnoſop. lib.* I. *cap.* XVIII. Spartæ veſtitus Sacerdotum conveniens quoque erat aliis cultus partibus, ideoque nec ſumptuoſus, nec ſplendidus, ſemperque preces fundebant ac ſacrificia faciebant nudipedes.

In omnibus ſacris ritibus veſtes eorumdem debebant eſſe puræ, laxæ, atque ſolutæ; ſi vero fœdatæ fuiſſent contactu cadaveris, aut fulmine fulgureve tactæ, cum iis rem divinam facere Sacerdoti nefas erat.

Veſtes ſumebant diverſas pro diverſitate Deorum, in quorum honorem ſacra celebrabantur. Diis ſuperis ſacrificantes veſte purpurea, inferis nigra, Cereri alba, cincti erant.

Coronæ quoque eorum capiti impoſitæ erant, plexæ utplurimum ex frondibus arboris, quæ ſacra exiſtimabatur Deo, quem colebant, ita in ſacrificiis Apollini factis lauro, (juxta Apollonium Rhod. *Argonaut. lib.* II. *vers.* 159.) Herculi populo, coronati erant, & ſic de cæteris. Nec Diis placebant, qui ſine coronis ſacrificabant: nam gratiſſimæ illis eſſe coronæ credebantur; adeo ut quidam coronarum etiam convivalium originem inde petendam cenſeant, quod prima convivia in honorem Deorum celebrata fuerint. Vid. Athenæus *Deipnoſoph. lib.* XV. *cap.* V. *pag.* 674. Qua de re plura dicenda erunt, cum ad Convivia ventum fuerit.

Præter coronam Sacerdos capite geſtabat ſacram infulam ſeu mitram, a qua utrinque pendebat vitta, ut diſcimus ex Virgilio *Æneid. lib.* X. *vers.* 538. Infulæ vulgo ex lana conficiebantur, nec tantum Sacerdotum capita iis circumcingebantur, imo victimæ cornibus, templo, & altari ſuperimponebantur; ſimilem in modum coronas adhibebant univerſi. At vero ſolebant præcipue Romani in ſacris capitis tegumenta geſtare: quem morem Æneas in Italiam intulit: is enim dicitur ſacra velato capite peregiſſe, ne quod malum omen ipſi obveniret, ut nos docet Virgilius *Æneid. lib.* III. inque eum locum Servius, quibus addas Aurelium Victorem, Plutarchum in *Roman. Quæſt.* & alios. Tamen in nonnullis ſacris Romani etiam aperto capite adſtare ſolebant, ut docet Macrobius *Saturnal. lib.* 8. & ἀπαρακαλύπτῳ κεφαλῇ Saturni ſacra fieri apud ipſos teſtatur Plutarchus, quod a Græcis acceptum fuiſſe vult Macrobius ejuſdem *lib. cap.* X. Quinetiam eo ritu ſacra fiebant Herculi in ara maxima, ut tradit Dionyſius Halicarnaſſenſis

ſis *lib.* I. nimirum quid id ſacrum ab Evandro Græco inſtitutum erat. Unde Paulus Apoſtolus Græcis Corinthiis jubet, ut Deum aperto capite colerent, ejuſque ritus cauſas affert, quales ferebat rei natura. Victimarum cornua infula & vittis, ipſarumque cervix corollis vinciebantur. Sed tamen is ordo an perpetuus fuerit, haud poſſum affirmare. Quod autem tum vittas & infulas, tum etiam coronas geſtarent victimæ, teſtes ſunt plurimi. Virgilius *Georg. lib.* III. *verſ.* 486.

—— ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta.

Sed hæ infulæ Romanis præcipue in ſacris, juxta Phrygiorum uſum, adhiberi ſolebant. In Græcis Auctoribus coronatarum victimarum frequens mentio. Hinc Polyxena a Græcis mactata ϛεφηφόρος βȣ̃ς a Lycophrone dicitur *Caſſandra verſ.* 327. ὅτι ἐϛεφάνȣν ϗ ἄνθεσιν ἔπαττον τȣ̀ς θυομένȣς, ut ibi loquitur Tzetzes. Extraordinaria quadam occaſione, ut cum petebant aut accipiebant inſigne aliquod beneficium, auro obducebantur victimarum cornua; quod Diomedes apud Homerum *Iliad. κ'. verſ.* 294. Minervæ pollicetur:

Τήν τοι ἐγὼ ῥέξω, χρυσὸν κέρασιν περιχεύας.

Hanc tibi ego ſacrificabo, auro cornibus circumfuſo.

Ad quem morem alludens Porphyrius boves in ſacrificium deſtinatos χρυσοκέρȣς vocat. Majores hoſtias ſolas, cujuſmodi boves, ſic decoratas fuiſſe notat Plinius *Nat. Hiſt. lib.* XXXIII. *cap.* III. ſed contrarium elici videtur ex Senatuſconſulto Romano a Macrobio *Saturnal. lib.* I. citato, quo Decemviri jubentur, ex Græcorum more, bovem ac duas capras cornibus deauratis Apollini mactare; niſi (ut nonnulli volunt) capri inter hoſtias majores annumerentur, æque ac oves inter maximas recenſitæ, non tam ob craſſitiem, quam quia Diis valde pretioſæ & acceptæ credebantur.

Altaria ſterni ſolebant ſacris herbis a Romanis dictis *verbenis*; quo nomine omnia herbarum genera, quæ in ſacrificiis uſuveniebant, efferebantur; hac autem parte, ac pluribus aliis, ſingulis Diis ſingulæ herbæ, quibus delectari credebantur, offerri conſueverant.

Tempora ſacrificiorum ſolennia pro natura & ingenio Deorum varia fuere: nam Cœleſtibus ſub ortum ſolis, ſaltem aperto die: Inferis ſub occaſum ſolis, aliquando etiam media nocte, ſacrificabant: quod illi luce, hi vero tenebris delectari crederentur: unde Manes noctu terras oberrare, & ſub adventum ſolis in tenebras ſuas ſe recipere finguntur. Unde Magica ſacra, quibus Hecate præerat, noctu peracta fuiſſe, nemini obſcurum eſſe poteſt. Apollonii Scholiaſtes *lib.* I. Τοῖς μὲν κατοιχομένοις ὡς περὶ ἡλίȣ δυσμὰς ἐναγίζȣσι· τοῖς δὲ ȣ̓ρανίοις ὑπὸ τὴν ἕω ἀνατέλλοντος τȣ̃ ἡλίȣ.

Omnibus ita diſpoſitis, mola ſalſa, culter, aliudve inſtrumentum victimæ jugulandæ aptum, & coronæ in caniſtro dicto κανȣ̃ν afferebantur, un-

de virgines Athenienſes, quæ in Panathenæis pluribuſque aliis ſacris feſtis illud caniſtrum geſtabant, appellatæ ſunt κανηφόροι.

Hoſtiæ minores, qualis ovis, aut aliud inter minora animalia, ad aram liberæ agebantur; majores vero cornibus ligatæ adducebantur, ut patet ex verbis Homeri *Odyſſ. γ'. vers.* 439. quibus ſacrificium Neſtoris deſcribitur.

> Βοῦν δ' ἀγέτην κεράων Στράτιος καὶ δῖος Ἐχέφρων.
>
> *Bovem autem ducebant cornibus Stratius & divus*
> *Echephron.*

Aliquando fune oblongiore, nunquam vero breviore aut arctiore, victimam, ne ad altare vi adacta videretur, ductam fuiſſe teſtatur Juvenalis *Satyra* XII. *vers.* 5.

> *Sed procul extenſam petulans quatit hoſtia funem*
> *Tarpejo ſervata Jovi, frontemque coruſcat.*

Quod ex Virgilio etiam conſtat *Æneid. lib.* V. *vers.* 773.

> *Tres Eryci vitulos, & Tempeſtatibus agnam*
> *Cædere deinde jubet, ſolvique ex ordine funes.*

Nulla enim vi deducebantur, aut deducta mactari ſolebant, ſed potius ſolutis vinculis Diis ſponte ſe offerebant. Unde & apud Virgilium *loco* jam *laudato* vincula victimarum ſolvi jubentur. Et in Ariſtoclis *Epigrammate* anus quædam taurum aure ducit ad altare:

> Τοῦτον γραῦς στείχουσα μόνη μόνον οὔατος ἕλκει
> Τὸν δ' ἐπὶ βωμὸν, ὃ δ', ὡς ματέρι παῖς, ἕπεται.
>
> *Illum anus incedens ſola ſolum aure trahit*
> *Ad altare, ille enim, tanquam filius matrem, ſequitur.*

Muſica & alia pompa hoſtia ad aram ſæpenumero ducebatur; quod tamen raro obtinebat, niſi in majoribus ſacrificiis, cujuſmodi erant hecatombæ.

Deinde altari circumſtabant, quod Sacerdos a dextera ad ſiniſtram circuibat, farinaque & aqua luſtrali adſpergebat, ut obſervant Ariſtophanes ejuſque Scholiaſtes in *Pace*; necnon face accenſa ab altari petita aut ramo lauri præſentes luſtrabat. Illa ſacra aqua, quæ dicebatur χέρνιψ, non diverſa erat ab illa, qua in purificationibus utebantur; quapropter Poetæ verbum χερνίπτεσθαι pro ἱερὰ ῥέζειν, *ſacra facere*, non raro uſurpant. Pariter vaſa cepis, aqua, ſulphure, & ovis purgari ſolebant.

His peractis, Præco alta voce clamabat: Τίς τῇδε; *Quis adeſt?* Cui populus reſpondebat, Πολλοὶ κἀγαθοὶ, *Multi & boni*; deinde precabantur, atque Sacerdos eos hortabatur ut cum illo dicerent, Εὐχώμεθα, *Precemur*. Addam Ariſtophanis locum in *Pace pag.* 662. *Edit. Amſtelod.*

— Τρ.

—— ΤΡ. Ἀλλ' εὐχώμεθα.
Τίς τῇδε πȣ ποτ' ἐςί; ΘΕ. Πολλοὶ κἀγαθοί.

—— TR. *Sed precemur:*
Quis autem hic adeſt? FAM. *Multi & boni.*

In genere Deos rogabant, ut ſacra ſua dona accipere ſibique ſanitatem ac fœlicitatem præſtare dignarentur; in ſuis αἰτητικοῖς, ſeu *ſacrificiis flagitatoriis*, ſingulare quoddam beneficium a Diis quoque petebant. In omnibus iſtiuſmodi occaſionibus videntur uſurpaſſe communem precum formulam; quæ etſi verbis diſcreparet, eodem plerumque tendebat; cujuſmodi obſervare eſt apud Ariſtophanem *loco* mox *citato*, & Athenæum *Deipnoſoph. lib.* XIV. ex Menandro adulatore. Jamque Præco ſilentium indicebat his aut ſimilibus verbis, Εὐφημεῖτε, σίγα, σίγα πᾶς ἔςω λεώς. Eamdem conſuetudinem ſervabant in ſacrificiis Romani clamantes, *Favete linguis*, quod convenit cum Græco Εὐφημεῖτε, quo (ut videtur) populus non jubebatur altum continuumque ſilentium agere, ſed potius abſtinere omnibus profanis ſermonibus verbiſque ominatis, juxta Horatii interpretationem *Carm. lib.* III. *ode* XIV.

—— *male ominatis.*
Parcite verbis.

Precibus finitis, Sacerdos omnia victimæ membra explorabat, num deprehenderet in ea quemdam nævum aliudve vitium; imo ulterius inquirebant, an intus ſana eſſet, idque cognoſcebant apponendo ei cibos, ut hordeaceam farinam bobus, vicias hircis, qui, ſi illa aſpernarentur, corrupti cenſebantur. Hircos quoque aqua frigida conſpergebant, quam ſi abſque contractione membrorum ferrent, aliquo modo male ſe habere credebantur, juxta Plutarchum *de Defectu Oraculorum*. Poſthæc tentabant, utrum victima ſponte Diis mactari vellet, idque fiebat, cultrum ab ipſius fronte ad caudam pertrahendo, (quemadmodum Servius animadvertit *in Æneid.* XII. *vers.* 173.) quod ſi victima reluctaretur, rejiciebatur ut Diis minime grata; ſi vero ad aram quieta ſtaret, Deos ea delectari exiſtimabant; nec mera patientia ſufficiebat, niſi aſſentiretur quaſi nutu facili, (quo antiquitus aliquid annuebant aut approbabant, unde Græcum vocabulum ἐπινεύειν, & Latinum *annuere*, denotat *præbere aſſenſum alicui rei*) eoque aqua in ejus aurem infundebatur, & aliquando hordeum, quæ vocabantur προχύται, referente Scholiaſte Apollonii Rhodii *in Argon. lib.* I. *vers.* 425.

Poſtea iteratis precibus, iiſque finitis, Sacerdos vini poculum ſumebat, quo deguſtato, adſtantibus præbebat, tumque reſiduum effundebat inter cornua victimæ, ut diſcimus ex Ovidii *Metam. lib.* VII. *vers.* 593.

—— *dum vota Sacerdos*
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum.

Eumdem morem paſſim memorant Auctores; unicum tantum afferam ex-

 emplum

emplum ex Furio Eveno, veteri Poeta Græco, qui fuit Philiſti Hiſtorici magiſter, floruitque circa XCII. Olympiadem, de quo exſtat hocce epigramma *Antholog. lib.* I. *cap.* VI. *epigr.* I. in quo vitis hircum ſic alloquitur:

Κ' ἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω
Ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι, τράγε, θυομένῳ.

Etſi me devores ad radicem uſque, tamen adhuc fructum producam
Quantum libando ſatis ſit *tibi, hirce, mactato.*

Dein thura aliosque gratos odores ſuper altari, & (ſecundum nonnullos) ſuper victimæ fronte ponebant, ex thuribulo, Græcis dicto θυμιατηρίῳ, tribus digitis illa accipientes, prout nos docet Ovidius *Faſt. lib.* II.

Et digitis tria thura tribus ſub limine ponit.

Hinc eſt, quod Pythia apud Porphyrium dicat, omnes Theſſalorum hecatombas non magis placuiſſe Diis, quam illa ψαιστὰ, a quodam viro Hermionenſi tribus digitis libata. Tum partem τῶν οὐλῶν effundebant dorſo victimæ, quæ idcirco irrorabatur levi aquæ adſperſione. His peractis, iterum preces fundebant, reliquiaſque τῶν οὐλῶν ad aras libabant; quæ omnia dicebantur προθύματα, quia offerebantur antequam victima mactaretur.

Tunc Sacerdos, aut Κῆρυξ, ſive *Præco*, aut ex adſtantibus honoratiſſimus quivis, victimam mactabat, vel obtruncando, vel jugulando. Si ſacrificium in Superorum honorem fieret, jugulum flectebatur cœlum verſus, quod Homerus dicit αὖ ἐρύειν vel una voce αὐερύειν: ſi vero Heroibus aut Inferis ſacrificarent, victima cædebatur jugulo in terram inclinato, juxta Euſtathium *ad Iliad. α.* Si victima fortuito ictum declinaſſet, tranſiliiſſet, mugitus edidiſſet, nec prona humum cecidiſſet, poſt caſum calcitraſſet ac ſupplodiſſet, irrequieta foret donec cum dolore ac difficultate expiraſſet, ſanguinem non libere miſiſſet, diuque poſt mortua fuiſſet, Diis minime grata exiſtimabatur; illa enim omnia erant inauſpicata omina, hiſque contraria indicabant Deorum affectum atque benevolentiam. Κήρυκες ſeu *Præcones* operam ſuam conferebant in pelle victimæ detrahenda, lignis accendendis, cæteriſque infimis officiis peragendis, interea dum Sacerdos aut haruſpex exta cum ſeceſpita invertebat, inſpiciebat, iiſque futura præſagiebat, illa enim manibus attingere nefas erat. Victimarum ſanguinem vaſe, quod vocabatur σφαγεῖον, ἀμνίον, aut ſecundum Lycophronem ποιμανδρία, excipiebant, eumque Diis ſuperis ad aras libabant; ſi ſacrificium in honorem Deorum æquoreorum fieret, ſanguinem in muriam injiciebant; ſi vero in littore maris ſtabant, victimam ſupra σφαγεῖον non mactabant, ſed ſuper aquam, in quam interdum eamdem immittebant; cujus rei exemplum extat apud Apollonium Rhodium *Argonaut. lib.* IV. *verſ.* 1601.

Ἦ ῥ' ἅμα δ' εὐχωλῇσιν ἐς ὕδατι λαιμοτομήσας
Ἧκε κατὰ πρύμνης. ——

Has

Has inter preces jugulatam in aquas
Miſit de puppi. ——

In inferiis victima aut ſuper foſſam cædebatur, aut ejus ſanguis ex σφαγείῳ in eam effundebatur. Deinde vinum una cum thure in ignem conjiciebant, ut flammæ invaleſcerent; tumque victimam altari imponebant, quæ antiquitus in honorem Deorum tota cremabatur, unde ipſi nomen ὁλοκαύτωμα vel ὁλόκαυστον. Prometheus (ut fingunt Poetæ) hancce conſuetudinem primus ſuſtulit, eo quod videret plebeculam non habere quo cum ſumptus in holocauſtum exſolveret, ideoque a Jove ei poteſtas facta, ut ſacrificii una pars tantum Diis offerretur, reſiduum vero ipſiſmet cederet. Partes Diis propriæ erant μηροὶ, ſeu *femora*, quæ adipe Græcis dicta κνίσσῃ cooperiebant, ut ſic flammis prorſus conflagrarent; ni enim omnia comburerentur, credebant ſe non καλλιερεῖν aut *litare*, id eſt, ſuum ſacrificium Diis non placere. Hiſce μηροῖς ſuperinjiciebant carnis fruſtula ex ſingulis victimæ partibus exſecta, cujuſmodi ἀπαρχαὶ ſeu *primitiæ*; quod dicebant ὠμοθετεῖν, aut quia humerum a Græcis vocatum ὦμον prius abſcindebant, aut quia ὠμὰ τίθεντο *cruda* illa carnis fruſta reliquis partibus *ſuperimponebant*. Sic *Iliad. α'. vers.* 459.

—— καὶ ἔσφαξαν, καὶ ἔδειραν,
Μηρούς τ' ἐξέταμον, κατά τε κνίσσῃ ἐκάλυψαν,
Δίπτυχα ποιήσαντες, ἐπ' αὐτῶν δ' ὠμοθέτησαν.

—— *& mactarunt, & excoriarunt,*
Femoraque abſciderunt, & pinguedine obtegerunt,
Duplicia componentes, & ſuper ea partes crudas poſuerunt.

Ubi Scholiaſtes vetus: Ὠμοθέτησαν· ἀπ' αὐτῶν δὲ ὠμῶν τῶν ἱερείων ἀπαρξάμενοι, ἔκοψαν μικρὸν ἀπὸ παντὸς μέρους, καὶ ἐπέθηκαν ἐπὶ τὰ μηρία, ὡς δοκεῖν ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἱερείου καρποῦσθαι. Μηροὶ, ſive *femora*, Diis dicati erant, ob honorem hiſce partibus debitum, ceu membris quæ generationi ac ambulationi maxime inſervirent, juxta Euſtathium *ad Iliad. α'.* διὰ τὸ συντελεῖν τοῖς ζώοις εἰς βάδισίν τε καὶ εἰς γένεσιν. Nempe (ut ait Joannes Tzetzes *in Heſiodi Oper. & Dier. lib.* 1. *vers.* 335.) allegorice ſignificabant, ſe ſuaſque actiones & cœpta omnia Diis hoc ritu commendari. Caſaubonus vero *in Theophraſtum* aſſerit, exta aliquando Diis offerri, in quo diſſentit ab Euſtathio, qui nos docet illa dividi inter eos, qui ſacrificio aderant: ita Homerus in ſacrificiis deſcribendis plerumque dicit, quod extis epularentur, σπλάγχν' ἐπάσαντο. Per iſtam vocem σπλάγχνα, cum proprie *exta* ſignificet, intelligenda ſunt (ait Euſtathius *in Iliad. α'.*) lien, jecur, & cor; & quod interdum ſumatur pro corde, patebit ex ſignificatione compoſitorum; nam per ἄσπλαγχνον ἄνδρα innuitur *vir timidus* ac *puſillanimis*, econtra vero εὔσπλαγχνος denotat virum *fortem* & *magnanimum*, teſte Scholiaſte Sophoclis *in Ajacem*. Et quod in quibuſdam ſacris viſcera adoleri

leri conſueverunt, e Poetis eſt manifeſtum. Nam apud Virgilium *Æneid. lib.* VI. *verſ.* 252. Æneas,

> *Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras,*
> *Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.*

Item Ovidius *Matamorph.*

> *Viſcera jam tauri flammis adolenda dediſſet.*

Sed Dionyſius Halicarnaſſenſis, ubi Græcorum & Romanorum ſacrificia deſcribit, primitias ſolummodo e viſceribus, ut de cæteris membris decerptas, adoleri conſueviſſe tradit. Cujus verba non erit a propoſito noſtro alienum hoc loco deſcripſiſſe, ut utriuſque gentis ritus ſacrificandi uno intuitu conſpiciantur: ſic itaque ſcribit *Antiquit. Roman. lib.* VII. *pag.* 478. & 479. ubi Romanis Græcam fuiſſe originem probare nititur: Καίτοι εἰ βάρβαροι ἦσαν οἱ τὴν Ρώμην οἰκίσαντες, ϗ τὴν ἑορτὴν ταύτην κατασησάμενοι, τί προσῆκεν αὐτοῖς τοὺς μὲν Ἑλληνικοὺς πάντας σέβειν Θεοὺς τε ϗ Δαίμονας, τῶν δὲ πατρίων ὑπερορᾷν; ἢ δειξάτω τις ἡμῖν ἔξω τοῦ Ἑλληνικοῦ φύλου ἕτερον ᾧ πάτριά ἐςι ταῦτα τὰ ἱερὰ καὶ τότε διαβαλέτω ταύτην τὴν ἀπόδειξιν, ὡς οὐχ ὑγιῆ. Συντελεσθείσης δὲ τῆς πομπῆς, ἐβουθύτουν εὐθὺς οἵ τε ὕπατοι, ϗ τῶν ἱερέων οἷς ὅσιον, ϗ τῶν θυηπόλων. Τρόπος ὁ αὐτὸς ἦν τῷ παρ' ἡμῖν· χερνιψάμενοί τε γὰρ αὐτοὶ, ϗ τὰ ἱερὰ καθαρῷ περιαγνίσαντες ὕδατι, ϗ Δήμητρος καρποὺς ἐπιῤῥάναντες αὐτῶν ταῖς κεφαλαῖς, ἔπειτα κατευξάμενοι, θύειν τότε τοῖς ὑπηρέταις αὐτὰ ἐκέλευον· τῶν δὲ, οἱ μὲν ἑςῶτος ἔτι τοῦ θύματος, σκυτάλῃ τοὺς κροτάφους ἔπαιον. οἱ δὲ πίπτοντος ὑπετίθεσαν τὰς σφαγίδας· ϗ μετὰ τοῦτο δείραντές τε ϗ μελίσαντες, ἀπαρχὰς ἐλάμβανον ἐξ ἑκάςου σπλάγχνου ϗ παντὸς ἄλλου μέλους. ἃς ἀλφίτοις ζέας ἀναδεύσαντες, προσέφερον τοῖς θύουσιν ἐπὶ κανῶν· οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς βωμοὺς ἐπιθέντες ὑφῆπτον, ϗ προσέσπενδον οἶνον κατὰ τῶν ἁγιαζομένων· ἕκαςον δ' ὅτι κατὰ νόμους ἐγίνετο τοὺς ἀμφὶ θυσίαν ὑφ' Ἑλλήνων κατασαθέντας, ἐκ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως γνῶναι ῥᾴδιον· ϗ γὰρ χερνιπτομένους εἰσάγει τοὺς Ἥρωας, ϗ οὐλαις χρωμένους, ἐν οἷς φησιν.

> Χερνίψαντο τ' ἔπειτα, ϗ οὐλοχύτας ἀνέλοντο.

Τριχοτομοῦντάς τε ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὰς τρίχας, ϗ τιθέντας ἐπὶ τὸ πῦρ, ὧδε γράφων.

> Ἀλλ' ὅ γ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν.

Σκυτάλαις τε παίοντας τὰ μέτωπα τῶν ἱερείων, ϗ τὰ πεσόντα θύοντας, ὡς ἐπὶ τῆς Εὐμαίου ποιεῖ θυσίας.

> Κόψε δ' ἀπαρχόμενος σχίζῃ δρυὸς, ἣν λίπε κείων.
> Τὸν δ' ἔλιπε ψυχή· τὶ δ' ἔσφαξάν τε ϗ εὗσαν.

Ἀπαρ-

Ἀπαρχάς τε ἀπὸ τῶν σπλάγχνων λαμβάνοντας, ϗ ἀπὸ τῶν ἄλλων μελῶν, ϗ ταύτας ἀλφίτοις δεύοντας ϗ καθαγίζοντας ἐπὶ τῶν βωμῶν, ὡς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ποιεῖ θυσίας.

—— ὁ δ' ὠμοθετεῖτο συβώτης,
Πάντοθεν ἀρχόμενος μελέων ἐς πίονα δημόν·
Καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βάλλε παλύνας ἀλφίτου ἀκτῇ.

Ταῦτα δὲ Ῥωμαίους ἔτι ϗ εἰς ἐμὲ πράττοντας ἐπὶ ταῖς θυσίαις ἰδὼν ἐπίϛαμαι. *Atqui ſi barbari fuiſſent Romæ conditores, & feſti hujus inſtitutores, quorſum attinebat Græcanicos Deos Genioſque omnes colere, contemptis patriis? aut oſtendat nobis aliquis præter Græcos nationem aliam, cui ſacra hæc ſint domeſtica; & tum demum probationem hanc ut infirmam calumnietur. Peracta pompa, confeſtim ſacrificabant conſules, ſacerdoteſque, & victimarii, quibuſcumque fas erat; idque more noſtratium. Lotis enim manibus, & luſtratis aqua pura victimis, inſperſiſque in earum capita frugibus Cerealibus, conceptiſque precibus, tum demum miniſtros eas mactare jubebant: quorum alii ſtantem etiam tum hoſtiam vecte feriebant in tempora: alii ſuppoſitis cultris cadentem excipiebant; ac mox excoriatam concidebant membratim, delibataſque ex ſingulis extis aliiſque membris primitias farrea farina imbuebant, & in caniſtris offerebant ſacrificantibus: qui aris impoſitas ſuccendebant, & vinum inter adolendum affundebant. Quæ ſingula juxta Græcas ſacrificiorum leges factitata eſſe, ex Homerica poeſi facile eſt cognoſcere: namque manus lavantes Heroas inducit, moliſque utentes, ubi ſic canit:*

Hinc lotis manibus, ſalſa hordea porriciebant.

Pilos quoque de capite victimæ diſſectos, in ignem jeciſſe ſic ait:

Injecitque igni ſectos de vertice pilos.

Vectibus etiam hoſtias in frontem ferientes inducit, & collapſas mactantes, ſicut in Eumæi ſacrificio:

Atque mola ſparſum, querna ſude percutit: inde
Exanimem jugulant, ſetaſque jacentis oburunt.

Primitias item extorum aliorumque membrorum deſumentes, eas farina imbutas ſuper aris adolentes introducit: ut in eodem ſacrificio:

Crudaque de cunctis delibans fruſtula membris
Pingui conveſtit; mox omnia polline puro
Conſpergit, flammiſque adolenda voracibus indit.

Hæc Romanos etiamnum mea ætate in ſacris obſervare ipſe oculatus ſum teſtis.

Dum ſacrificium comburebatur, Sacerdos, & qui victimam præbuerat, vota concordia ad Deum concipiebant, manibus aræ impoſitis, quod erat

ſtatus

ſtatus quo plerumque precabantur, ut deinceps oſtendemus. Durante ſacrificio fidibus interdum canebant, exiſtimantes Numen hiſce placari, quemadmodum apparet ex hiſtoria, quæ apud Plutarchum *Sympoſ. lib.* II. *quæſt.* I. de Iſmenia narratur hiſce verbis: Καὶ τȣ̃ Ισμηνία τῇ θυσίᾳ προσαυλȣ̃ντος ὡς οὐκ ἐκαλλιέρει, παρελόμενος τȣ̀ς αὐλοὺς ὁ μισθωσάμενος ηὔλησε γελοίως· αἰτιωμένων δὲ τῶν παρόντων, Εϛιν, (ἔφη) τὸ κεχαρισμένως αὐλεῖν θεόθεν· ὁ δ᾽ Ισμηνίας γελάσας, Αλλ᾽ ἐμȣ̃ μὲν αὐλοῦντος ἡδόμενοι διέτριβον οἱ Θεοὶ, σȣ̃ δ᾽ ἀπαλλαγῆναι σπεύδοντος ἐδέξαντο τὴν θυσίαν. *Iſmenias cum tibiis caneret ad ſacrificium, neque litaretur, qui conduxerat tibias ei ademit, atque ipſe ridicule cecinit; cumque id reprehenderent abſtantes, Divinitus (inquit) eſt canere gratioſe: ibi ſubridens Iſmenias, Imo ait me canente Dii oblectati moram produxerunt: tu autem ut miſſos ipſos faceres, propere ſacrificium acceperunt* Hujuſmodi conſuetudo in ſacrificiis Numinum cœleſtium, quæ organis muſicis ac ſuaviſſimis cantibus delectari credebantur, præſertim ſervabatur.

Tumque circuibant aram ſaltando ac ſacros hymnos cantando, qui conſtabant tribus ſtichis ſeu partibus; primam dictam *ſtrophen* canebant ab oriente in occaſum converſi; alteram nuncupatam *antiſtrophen*, ab occaſu in orientem obverſi; deinde ante aram ſtantes accinebant *epoden*, qua finiebatur cantus. Hujuſmodi hymni in honorem Deorum componebantur, ipſorumque facinora, clementiam, liberalitatem, ac beneficia ab iis in humanum genus collata continebant, tandemque abſolvebantur votis, quibus Deos ſollicitabant, ut favere ipſis pergerent. In genere appellabantur Παιᾶνες, ita tamen ut cuivis fere Deo dicatus eſſet hymnus ſibi proprius, juxta Pollucem; ex. gr. Veneris hymnus vocabatur Υπιγγος, Apollinis ſpeciatim Παιὰν, uterque Προσῳδία, Bacchi Διθύραμβοι, &c. Ex omnibus organis muſicis tibiam in ſacrificiis maxime adhibitam fuiſſe videtur, unde ortum proverbium, Αὐλητȣ̃ βίον ζῆν, iis accommodatum, qui alieno cibo vivunt, quia αὐληταὶ ſeu *tibicines* ſacrificiis miniſtrantes ex iis partem accipiebant, iiſque gratis vitam ſuſtentabant, ut tradit Suidas *Voc.* Αὐλητής. Atque gentes fere omnes pervadit hic mos Deos muſica æque ac ſacrificiis placandi: nam etiam apud homines, ut Homeri verbis utar, in conviviis adhibebantur:

Μολπή τ᾽, ὀρχηϛύς τε, τὰ γάρ τ᾽ ἀναθήματα δαιτός.

Cantus, & ſaltatio, quæ ornamenta convivii ſunt.

Qui mos inde ad convivia ſeu ſacrificia Deorum tranſiit. Hinc Horatius *Carm. lib.* I. *od.* XXXVI.

Et thure & fidibus juvat
Placare, & vituli ſanguine debito,
Cuſtodes Numidæ Deos.

Arnobius *contra Gentes lib.* VII. *Etiamne æris tinnitibus, & quaſſationibus cymbalorum? etiamne tympanis? etiamne ſymphoniis? quid efficiunt crepitus ſcabillo-*

billorum, ut cum eos audierint Numina, honorifice ſecum exiſtiment actum, & ferventes animos irarum oblivione deponant? Denique (ne pluribus exemplis congerendis immorer) Judæorum Sacerdotes, ſaltem in publicis & ſolennibus ſacris, dum victima igne conſumebatur, tubas inflabant. *Numer.* x. 10.

Sacrificio finito, Sacerdoti cedebat ſua portio, de qua jam dixi; magiſtratibus, qui Athenis dicebantur Πρυτάνεις, decima pars tribuebatur. Spartæ in omnibus ſacrificiis publicis præcipuam partem obtinebant Reges, victimæque pelles iis aſſignatæ erant. Plerumque etiam domum aſportabant ex ſacrificio aliquid, boni ominis cauſa, idque vocabant ὑγίεια, exiſtimantes illud eorum incolumitati ac ſanitati tuendæ conducere. Heſychius: Ὑγίεια. ἄλφιτα οἴνῳ μεμιγμένα· καὶ πᾶν τὸ ἐκ Θεοῦ φερόμενον, εἴτε μύρον, εἴτε θαλλὸς, ἡ ὑγίεια. Vid. Athenæus Δειπνοσοφ. *lib.* III. Hujuſmodi morem ſervare Athenienſes lex jubebat; quique avari erant, Deorum benignitatem interdum tam ſordide pignerabantur, ut quod ſupererat venderent, atque ex ſua pietate quæſtum facerent. Aliquando ſacrificii reliquias amicis abſentibus mittebant; quod animadvertit Theocritus *Idyll.* v. *vers.* 139.

—— καὶ τὺ δὲ θύσας
Ταῖς Νύμφαις, Μόρσωνι καλὸν κρέας αὐτίκα πέμψον.

—— tu ergo ſacrificans
Nymphis, Morſoni bellam carnem mox mittas.

Sed plerumque, præſertim bono omine, aut divinæ benevolentiæ aliquo ſigno accepto, ſacrificium excipiebat convivium; quem in finem in omnibus templis menſæ poſitæ erant. Illæ menſæ aliquando ex pretioſa materia conſtabant, & variis modis ornabantur: unde Cicero *lib.* III. *de Natura Deorum*, de Dionyſio agens ſcribit: *Jam menſas argenteas de omnibus delubris juſſit auferri, in quibus quod more veteris Græciæ inſcriptum eſſe Bonorum Deorum, uti ſe eorum bonitate velle dicebat.* Delicatis cibis aut nimio vino Veteres nunquam indulgere ſolitos niſi in ſacrificiis refert Athenæus *Deipnoſoph. lib.* III. *cap.* III. idcirco convivium dictum eſt, θοίνη, quia διὰ Θεοὺς οἰνοῦσθαι, id eſt, *in honorem Deorum inebriari*, adſtrictos ſe putabant; pariter ebrium eſſe dicebant μεθύειν, quia μετὰ τὸ θύειν, id eſt, *poſt ſacrificium*, vino ſe ingurgitabant. Vid. idem Auctor *pag.* 363. & quæ poſtea in IV. *Archæologiæ hujus libro* de Conviviis dicentur. Quod vero in antiquiſſimis temporibus conſuetum poſt ſacrificia epulum celebrare, eoque ritu inter Deorum convivas & familiares recenſeri, certum eſt ex antiquis fabulis, e quibus, licet vel maxime fictitiis, & aliquando abſurdis, ſæculorum iſtorum opiniones haud raro colligi poſſunt. Atque ſic apud Homerum Alcinous loquitur *Odyſſ.* ή. *vers.* 202.

Αἰεὶ γὰρ τοπάρος γε Θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς
Ἡμῖν, εὖθ' ἔρδωμεν ἀγακλειτὰς ἑκατόμβας.
Δαίνυνταί τε παρ' ἄμμι, καθήμενοι ἔνθα περ ἡμεῖς

Semper enim antea Dii apparent manifeſti
Nobis, quando mactamus inclytas hecatombas.
Convivanturque apud nos, ſedentes ubi & nos.

Quo etiam referri debet Jovis ad Æthiopum convivia deſcenſus *Iliad. α. vers.* 423.

Ζεὺς γὰρ ἐπ' Ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα· Θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο.

Jupiter enim ad Oceanum inclytoſque Æthiopas
Heſternus profectus eſt ad convivium: Diique ipſum omnes ſecuti ſunt.

Eo nempe tempore Æthiopes ſolenne feſtum agitabant, quo Dii excipi olim credebantur. Et quidem adeo perpetuus & conſtans fuit hæc convivandi poſt ſacrificia conſuetudo, ut voces illæ *epulandi*, *comedendi*, & conſimiles, aliquando totum ſacrificandi officium denotent. Virgilius *Æneid. lib.* IV. *vers.* 206.

Jupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem.

Sic & apud *Ezechielem* Prophetam XVIII. 6. *Vir ſi fuerit juſtus, nec in montibus comederit*, id eſt, immolaverit idolis. Et in *Exodo*, cum Deus Moſi mandaſſet a Pharaone exigere, ut Judæis liceret *abire in deſertum ad ſacrificandum Domino Exod.* III. 18. ille mutatis divini mandati verbis ſic Pharaonem alloquitur: *Sic dicit Dominus Deus Iſraelis, dimittas populum meum, ut feſtum mihi celebrent in deſerto Exod.* V. 1. Nam & apud orientales populos nullibi non invaluit hic mos: quod patet tum ex Judæorum conſuetudine, quæ ex Moſe petenda eſt: tum etiam e facto Balaki Regis Moabitici, qui victimarum carnibus Bileamum ſocioſque principes excepit *Numer.* XXII. & cæterorum Moabitarum, qui Iſraelitæs ad Deorum ſuorum convivia pellexere *Num.* XXV. tum denique ex Canaanitis & Syris; nam Iſraelitæ idololatriæ Canaaniticæ monumenta omnia penitus delere his verbis jubentur: *Ne fœdus ineas cum gentibus terræ, & illis victimam offerentibus quis vocet te, & de illius ſacrificio comedas Exod.* XXXIV. 13. 14. 15. Plura teſtimonia ſuperflua fore videntur. In convivio laudes Deorum continuo decantabant, prout Homerus *Iliad. α. vers.* 472. tradit de ſacrificio a Chryſe aliiſque Græcis Apollini facto:

Οἱ δὲ πανημέριοι μολπῇ Θεὸν ἱλάσκοντο,
Καλὸν ἀείδοντες παιήονα κοῦροι Ἀχαιῶν,
Μέλποντες ἑκάεργον. ——

Illi autem per totam diem cantu Deum placabant,
Lætum cantantes pæana pueri Achivorum.
Cantu celebrantes longe jaculantem.

Veſtæ

Veſtæ ſacrificia tota abſumenda erant, nec eorum minimam partem alio diſtrahi fas erat; unde natum proverbium, Εϛίᾳ θύειν, & apud Latinos *Lari ſacrificare*, dictum de gulone, qui cibos ipſi appoſitos exedit; eidem Deæ offerebatur præcipua pars libaminum, ſaltem illorum, quæ Penatibus perſolvebantur, hinc adagium, Αφ' ἑϛίας ἄρχεϑαι, hoc eſt, *Domi incipere*. Illum antiquum morem juri a Jove Veſtæ conceſſo originem debere aſſerit Ariſtophanis Scholiaſtes *in Veſpas*; deletis enim Titanis filiis, ſe, quidquid peteret, ratum habiturum Veſtæ promiſit Jupiter; ab illo autem petiit cum perpetuam virginitatem tum primam omnium ſacrificiorum partem. Sed, præter primam, ultimam quoque eorumdem partem illi Deæ ceſſiſſe plures volunt; cujus moris hæc redditur ratio, ad Veſtam enim, quæ eadem eſt ac Terra, prima & ultima partes jure merito pertinent, quia omnia ex illo elemento gignuntur iterumque in illud reſolvuntur. Sic Phurnutus. Paulo aliter M. Cicero *de Nat. Deor. lib.* II. *Cumque in omnibus rebus vim haberent maximam prima & extrema, principem in ſacrificando Janum eſſe voluerunt, quod ab* eundo *nomen eſt ductum: ex quo tranſitiones perviæ*, Jani, *foreſque in liminibus profanarum ædium* januæ, *nominantur. Nam Veſta nomen a Græcis: ea eſt enim, quæ ab illis* Εϛία *dicitur: vis autem ejus ad aras & focos pertinet. Itaque in ea Dea, quæ eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio & ſacrificatio extrema eſt*. Sed ut e diverticulo redeamus, convivium in quibuſdam locis ante ſolis occaſum concludi ſolitum, nec ullo in loco certum ſtatutum tempus exceſſiſſe tradit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* IV. Convivio finito, aleis ludere ſolebant, prout Saubertus ex Platone obſervat. Verum hæc quorſum? Notum eſt Veteres, omnia poſt convivia non modo talis & aſtragalis, ſed aliis quibuſcumque ludis vacaſſe: adeo ut Judæi, poſtquam vitulo ſuo ſacrificaſſent, *ſederint ad convivandum, & ad ludendum ſurrexerint Exod.* XXXII. 10. At de his plura poſthac dicenda erunt. Poſt epulas atque ludos ad aram redibant, & Jovi τελείῳ, ſeu *perfecto*, libamen faciebant. Sed notandum eſt priſcos Græcos una cum libamine vini linguas Mercurio obtuliſſe, teſte Athenæo *Deipnoſoph. lib.* I. *cap.* XIV. cui accinit Apollonius *Argonaut. lib.* I. *vers.* 516.

> Οὐδ' ἐπιδὴν μετέπειτα κεραασάμενοι δὴ λοιβὰς,
> Η θέμις ἐϛὶ, τέως ἐπί τε γλώσσῃσι χέοντο
> Αἰθομέναις· ὕπνȣ δὲ διὰ κνέφας ἐμνώοντο.
>
> *Haud multo poſt miniſtratum ad libamina vinum,*
> *Prout fas erat, tandem profuderunt in linguas*
> *Ardentes: ſomnum autem propter tenebras cogitarunt.*

Feſtum autem earum linguarum ſacrificio claudebant, vel in piaculum indecori ſermonis, quo quis convivarum uſus fuiſſet; vel ut ſignificarent quidquid in menſa dictum Deorum teſtium obſervationi ſe committere, aut perpetuæ oblivioni traditum, nec unquam palam factum iri. Mercurio autem illæ offerebantur, quia eloquentiæ Deus, qui idcirco illo membro maxime delectari credebatur. Verum his de rebus opportunior erit dicendi locus, quando de Conviviis agemus.

Tandem gratiis Diis redditis, eo quod tanto honore ac privilegio illos dignati eſſent, ut cum iis victimæ participes fuiſſent, miſſi fiebant a Κήρυκι ſive *Præcone* hac formula, Λαοῖς ἄφεσις. Apulejus *Metam. lib. ult. Tunc ex his unus, quem γραμματέα dicebant, pro foribus aſſiſtens, cœtu paſtophorum, quod ſacroſancti collegii nomen eſt, velut in concionem vocato, indidem de ſublimi ſuggeſtu, de libro, de literis, fauſta vota præfatus, principi magno, ſenatuique, & equiti, totique Romano populo, nauticis navibus, quæque ſub imperio mundi noſtratis reguntur, renunciat ſermone rituque Græcienſi ita*, Λαοῖς ἄφεσις, *Populis miſſio*. Ad quæ verba Beroaldus obſervat, quod ea *verba ſunt, quæ Græci noſtrique juxta uſurpant poſt cuncta celebrata myſteria*.

Atque hic prolixo capiti coronis imponenda eſſet, niſi de cæteris donariis, quibus Græci Deos ſuos placabant, pauca dicenda reſtarent.

Itaque præter templa, aras, ſtatuas, arbores ſacras, lucos, ludos, dieſque feſtos, de quibus partim antea jam dictum eſt, partim dicendum erit, in poſterum, alia erant donaria, vel ex antiquiſſima uſque vetuſtate Diis oblata. Nam & Judæis præcipitur *Deuteron.* XII. 6. *Offeretis in eo loco holocauſta & victimas veſtras, decimas & primitias manuum veſtrarum, & vota atque donaria*. Ut alia teſtimonia prætéream.

Et quidem eoſdem plane ob fines oblata videntur, quibus ad ſacrificia adolenda impellebantur. Nempe iis vel Deos iratos placabant, vel beneficia & gratiam expetebant, vel accepto beneficio gratias reddebant.

Erant autem hæc donaria, interdum coronæ ſacræ, veſtes, vaſa aurea, argentea, ærea, & id genus infinita: quæ quia plerumque in aliqua templi parte ſuſpendebantur, ἀναθήματα dicta ſunt, ἀπὸ τοῦ ἀναθεῖναι Nam modo columnis, modo parietibus ac poſtibus, modo faſtigiis vel tholis templorum affigebantur. Hinc Virgilius *Æneid. lib.* IX. *vers.* 407.

—— ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi.

Et Horatius *Carm. lib.* I. *od.* V.

—— Me tabula ſacer
Votiva paries indicat uvida
Suſpendiſſe potenti
Veſtimenta maris Deo.

Eadem tamen, quod in templis *repoſita* eſſent, ibique forte *jacerent*, ἀνακείμενα dicta reperias.

Aliquando iis cauſam, cur dicata fuerant, inſcribebant: interdum & quidem præſertim cum donarii materia literis inſcribi non poſſet, tabulam adjungebant, quæ literis, vel pictura, eam declarabat. Quod tum ex modo laudatis Horatii *verſibus* conſtat, tum ex Tibullo *lib.* I. *eleg.* III.

Nunc, Dea, nunc ſuccurre mihi: nam poſſe mederi
Picta docet templis multa tabella tuis.

Et Ovidio *Amor. lib.* II. *eleg.* XIII. *ad Iſidem, ut parientem Corinnam juvet.*

Ipſe

Ipſe ego thura dabo fumoſis candidus aris:
Ipſe feram ante tuos munera vota pedes:
Adjiciam titulum, ſervata Naſo Corinna:
Tu modo fac titulo muneribuſque locum.

Denique de occaſionibus, quibus hæc donaria offerebantur, cum eas haud eſſe a ſacrificiorum finibus diverſas modo dictum ſit, id tantum adjiciam, quod quicumque novam vivendi rationem inibant, inſtrumenta, quæ ad veteres mores & ſtudia pertinebant, Diis conſecrare religioſum putabant gratitudinis perpetua monumenta. Sic apud Julianum Ægyptium piſcator Nymphis rete ſuum dicat *Anthol. lib.* VI. *cap.* III. *epigr.* VI.

Ταῖς Νύμφαις Κίνυρις τόδε δίκτυον· ὀ γὰρ ἀείρει
Γῆρας ἀκοντιστὴν μόχθον ἐκηβολίης.

Nymphis Cinyras hoc rete: non enim fert
Senectus jaculatorem laborem longæ projectionis.

Paſtores fiſtulas ſuas ſuſpendebant Pani, aliive cuidam e ruſticis Numinibus. Tibullus *lib.* II. *eleg.* V.

Pendebatque vagi paſtoris in arbore votum,
Ruſtica ſilveſtris fiſtula ſacra Deo.

Denique (ne ſim prolixus) Lais anus facta ſpeculum ſuum Veneri obtuliſſe in Platonis *Epigrammate* memoratur *Anthol. lib.* VI. *cap.* VIII. *epigr.* I.

Η σοβαρὸν γελάσασα καθ' Ελλάδος, ἡ τὸν ἐρώντων
Εσμὸν ἐνὶ προθύροις Λαῒς ἔχουσα νέων,
Σοὶ, Παφίη, τὸ κάτοπτρον· ἐπεὶ τοίη μὲν ὁρᾶσθαι:
Οὐκ ἐθέλω· οἵη δ' ἦν πάρος ὀ δύναμαι.

Quæ ſic vertit Auſonius:

Lais anus Veneri ſpeculum dico, dignum habeat ſe
Æterna æternum forma miniſterium.
At mihi nullus in hoc uſus; quia cernere talem,
Qualis ſum, nolo: qualis eram, nequeo.

Quod ſi quis hac de re plura ſcire cupiat, ille imprimis Pauſaniæ *Phocica* adeat *pag.* 624. & ſeq. quo loco donariorum, quæ in templo Apollinis Delphici repoſita fuere, numerum, materiam, formam, magnificentiamque univerſam deſcripta reperiet.

Neque indignum fortaſſe obſervatu, aut ab hoc loco alienum eſt, quod Græci, ut pleræque aliæ gentes, rerum ſuarum decimas ſacrare ſoliti ſint. Quemadmodum, Perſis bello fugatis, Græci univerſi tripoda aureum e ſpoliorum decimis conflatum Delphis poſuerunt, ut ſcribit Diodorus Siculus

Bi-

Biblioth. Hiſt. lib. XI. Simile exemplum occurrit in Pauſaniæ *Eliacis* α. ubi clypeus in templo Jovis dicatus cum hac inſcriptione memoratur :

Ναὸς μὲν φιάλαν χρυσέαν ἔχει, ἐκ δὲ Ταναγρας
  Τῆς Λακεδαιμονίης συμμαχίδος γε τεθὲν
Δῶρον ἀπ᾽ Αργείων, καὶ Αθηναίων, καὶ Ιώνων,
  Τὰν δεκάταν νίκας ἕνεκα τῶ πολέμω.

Ex auro phialam capta poſuere Tanagra,
  Juverat hæc bello quod Lacedæmonios,
Cecropidæ, Argivique duces, & Jonica pubes
  Victores partis de ſpoliis decimam.

E fundo Dianæ ſacro qui proventum capiebat, decimam partem quotannis adolebat, ut tradit Xenophon *de Expedit. Cyri lib.* V. Lucianus *Dialogo de Saltatione* memorat decimas manubiarum Marti conſecratas. Herodotus *Terpſich.* ſeu *lib.* V. *cap.* LXXVII. memorat æream quadrigam ab Athenienſibus e decimis ſpoliorum Palladi ſic inſcriptam :

Εθνεα Βοιωτῶν καὶ Χαλκιδέων δαμάσαντες
  Παῖδες Αθηναίων ἔργμασιν ἐν πολέμου,
Δεσμῷ ἐν ἀχλυόεντι σιδηρέῳ ἔσβεσαν ὕβριν·
  Τῶν ἵππους δεκάτην Παλλάδι τάσδ᾽ ἔθεσαν.

Attica perdomitis acri ſub Marte juventus
  Bœotum populis, Chalcidicaque manu,
Damna rependerunt vinclis & carcere cœco :
  Quorum hæ de decima ſtant tibi, Pallas, equæ.

Et Pauſanias in *Phocicis pag.* 628. ubi de Siphniorum aurifodinis verba facit, earum decimam partem ſibi offerri Apollinem juſſiſſe memorat. Quinetiam Piſiſtratus in *epiſtola*, qua Solonem ab exſilio in patriam invitat, Athenienſes redituum ſuorum decimam Diis & Reipubl. tribuere perhibet: Απάγει δὲ ἕκαστος Αθηναίων τοῦ αὐτοῦ κλήρου δεκάτην, οὐκ ἐμοὶ, ἀλλὰ ὁπόθεν ἐστιν ἀναλοῦν εἴς τε θυσίας δημοτελεῖς, &c. apud Diogenem Laertium. Id nempe tributi exigebat Piſiſtratus: nam Reges etiam, Legati, & Vicarii Deorum immortalium, decimas a civibus ſuis habebant. Hinc Propheta, cum Regis, qui Iſraelitis præficiendus erat, mores depingit, hæc verba habet: *Segetes veſtras & vinearum reditus addecimabit, ut det eunuchis & ſervis ejus: greges quoque veſtros addecimabit* I. *Sam.* VIII. 15. 17. Quod ideo nota dignius, quoniam ibi Samuel regii imperii incommoda, quibus aliæ gentes premebantur, Judæis in mentem revocat. Sed aliarum gentium moribus immorari meum non eſt, ad Græcos revertor: apud quos adeo recepta fuit tum Diis, tum Regibus decimas addicendi, ut δεκατεύειν ſignificet aliquando καθιερῶσαι, λαφυραγωγεῖν, τελωνεῖν: & δεκατευταὶ, vel δεκατηλόγοι, ſint τελῶναι: omitto Heſychii, Harpocrationis, & Suidæ teſtimonia,

& ſo-

& ſolius Etymologici verba, quæ tamen cætera fere continent, adducam: Δεκατευτήριον (inquit) παρὰ τὸ δεκατευτὴς, τοῦτο παρὰ τὸ δεκατεύειν· σημαίνει δὲ τὴν δεκάτην εἰσπράττεσθαι καὶ λαφυραγωγεῖν, τὸ τὴν δεκάτην εἰσφέρειν ὧν ἔχει τις χρημάτων, ἢ δεκάτην εἰσπράττειν· τὰ γὰρ ἐκ τῶν πολεμίων ληφθέντα ἐδεκατεύοντο τοῖς Θεοῖς· διὸ κυρίως δεκατεῦσαι, τὸ καθιερῶσαι· κατὰ μεταφορὰν δὲ τὸ δεκάτην ὁποσοῦν λαβεῖν καὶ ἀπαιτῆσαι. Θουκυδίδης δὲ ἐπὶ τοῦ τελωνεῖν τὴν δεκάτην ἔθηκε, καὶ τὸ δεκατεύειν· ὅθεν καὶ δεκατευτὰς τοὺς τελώνας ἔλεγον τοὺς τὴν δεκάτην ἐκλέγοντας, καὶ δεκατηλόγους τοὺς αὐτούς. Denique (ne ſim prolixus in teſtimoniis de re notiſſima, & populorum fere omnium moribus recepta, congerendis) id ſolum addam, manifeſta eſſe conſuetudinis hujuſce in primæva antiquitate veſtigia, ubi Abraham Melchiſedeco Regi & Sacerdoti ſpoliorum decimas perſolvit.

C A P. V.

De Græcorum Precibus, Votis Supplicibus, & Diris.

ANTIQUORUM Græcorum pietas ac reverentia erga Deos maxime elucet in continuis precibus ac votis, quibus illos colebant; neminem enim, niſi plane vecordem, quidquam magni aut parvi momenti, antequam Deorum conſilium & opem imploraſſet, ſuſcepiſſe indicat Plato in *Timæo*, nimirum ut eorum incœpta fœlicem exitum conſequerentur. Neque id a Philoſophis ſolum præceptum, ſed etiam moribus receptum fuiſſe, ex Poetis aliiſque vetuſtiſſimis Auctoribus conſtat. Homerus veterum Heroum pietati teſtimonium ubique perhibet: namque apud eum Neſtor legationem obiturus ad Achillem *Iliad.* ι. Priamus ab eodem repetiturus Hectoris cadaver *Iliad.* ω. Ulyſſes exploraturus Trojanorum caſtra *Iliad.* κ. denique quicumque prælium cum hoſtibus inituri ſunt, Deorum immortalium opem & auxilium expoſcunt.

Certa precum formula utebantur Lacedæmonii, qui nec publice nec private quidquam aliud, niſi quod honeſtum & utile ipſis foret, Deos rogaſſe teſtatur Plato in *Alcibiade* II. ſed unum aliud, nempe injuriarum tolerantiam, petiiſſe ſcribit Plutarchus *Inſtit. Lacon.* Athenis pro incolumitate Reipublicæ, ut & Chiorum, publicæ preces fiebant, quemadmodum docet Alexand. ab Alex. *Genial. Dier. lib.* V. *cap.* XXVII. Sed Panathenæis, quæ ſemel quinquennio celebrabantur, pro Athenienſibus ac Platæenſibus Diis preces fundebat Præco publicus.

Moris etiam fuiſſe videtur ut bis in die, mane nempe & veſperi, Deorum curæ ſe commendarent. Id innuere videntur Platonis verba *lib.* X. *de Legibus:* Ἀνατέλλοντός τε ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ πρὸς δυσμὰς ἰόντων, προσκυλίσεις ἅμα καὶ προσκυνήσεις ἀκούοντές τε καὶ ὁρῶντες Ἑλλήνων τε καὶ Βαρβάρων πάντων ἐν συμφοραῖς παντοίαις ἐχομένων καὶ εὐπραγίαις. *Sole lunaque orientibus & occidentibus, advolutiones & adorationes ſpectare & audire licet omnium tam Græcorum quam Barbarorum, tam eorum, qui fœlicem vitam agunt,*

quam

quam qui miſeriis urgentur. Quo pertinent illa Horatii *Carm. lib.* IV. *od.* V. *vers.* 37.

Longas o utinam, dux bone, ferias
Præſtes Heſperiæ, dicimus integro
Sicci mane die: dicimus uvidi,
Cum ſol Oceano ſubeſt.

Hoc eſt, vota pro Italiæ fœlicitate ſuſcipimus, tum ſobrii primo diluculo, tum etiam nocte bene poti.

Modum Diis ſupplicandi hoc in loco præſertim deſcribendum ſtatueram, ſed quia eumdem in morem vota ſupplicia hominibus plerumque fiebant, de utroque ſimul agam. Diis & hominibus ſupplices, palmites manibus, coronam in capite, ſertaque circa collum, geſtabant, ut nimirum benevolentiam illorum, quibus ſupplicabant, ſibi conciliarent, prout Triclinius *Comment. in Soph. Oedip. Tyr. vers.* 3. tradit. Illi autem rami vario nomine efferuntur, ut *θαλλοὶ*, *κλάδοι ἱκτήριοι*, *φυλλάδες ἱκτῆρες*, & *ἱκετηρίαι*, vel ab olea vel a lauro decerpti, unde Statius *Theb. lib.* XII. ſic canit;

Mite nemus circa, ——
Vittatæ laurus, & ſupplicis arbor olivæ.

Illæ arbores adhibebantur primo, quia erant *ἀειθαλεῖς*, ſeu *ſemper virides*; qua de cauſa harum poſteriori epitheton *ἀκηράτου*, id eſt, *non marceſcentis*, ab Euripide in *Jone vers*. 1436. tribuitur. Secundo, quia laurus victoriæ, fœlicitatis, & lætitiæ, olea vero pacis & benevolentiæ, ſignum erat. Illos palmites lana circumdare ſolebant, idcirco idem Tragœdus in Ἱκέτ. illum ramum lana obvolutum *δεσμὸν ἄδεσμον φυλλάδος*, id eſt, *vinculum nodo carentem*, efferre videtur. Hujuſmodi lana, quia circumvolvi ſolebat, a Latinis vocabatur *vitta* vel *infula*, unde Virgilius *Æneid. lib.* VII. *vers.* 236.

——*ne temne, quod ultro*
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum.

Græcis vero dicitur *ςέμμα*: quale erat illud Chryſis apud Homerum *Iliad. α. vers.* 14.

Στέμμα τ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος.

Namque vetus Sophoclis Scholiaſtes id expreſſe affirmat in *vers.* 3. *Oedip. Tyr.* *ςέμμα δέ ἐςι τὶ προσειλημένον ἔριον τῷ θαλλῷ.*

Ramo, & aliquando manu, ſi ſucceſſus dubius foret, cuivis ſupplici, ſtatuæ aut hominis genua, cui vota faciebat, attingere ſolenne erat; ſi major ſpes ipſis affulgeret, ad manum dexteram, nunquam ad ſiniſtram, (quod mali ominis habebatur) ſin vero de fœlici exitu certi, ad mentum vel genas uſque palmitem admovebant. Horum omnium exempla apud Homerum & Veteres adeo obvia ſunt, ut ea afferre minime opus ſit. Caput autem tangebant, vel quia corporis humani præcipuum & honoratiſſimum membrum habetur, ſi Euſtathio *ad Iliad. α. pag.* 97. *Edit. Baſil.* credere

fas

ſas eſt; vel quia illo geſtu ei, apud quem ſupplices erant, indicabant ut ſuis votis annuere dignaretur, nutu enim capitis vota rata habebantur; unde Jupiter apud Homerum *Iliad. α. vers.* 524. Thetidis petitione ratihabita addit:

Εἰ δ', ἄγε τοι κεφαλῇ κατανεύσομαι, ὄφρα πεποίθῃς.
Τοῦτο γὰρ ἐξ ἐμέθεν γε μετ' ἀθανάτοισι μέγιστον
Τέκμωρ· οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον, οὐδ' ἀπατηλὸν,
Οὐδ' ἀτελεύτητόν γ', ὅ τι κεν κεφαλῇ κατανεύσω.

Sed age, jam tibi capite annuam, ut fidem habeas:
Hoc enim a me cum immortalibus maximum
Signum: non enim meum revocabile, neque fallax,
Neque infectum, quodcumque capite annuam.

Manum vero tangebant, (juxta Euſtathium *ad locum mox citatum*) quia pars ad agendum apta; genua vero, quia, ut ejus animus, cui vota ſupplicia fiebant, ad ſuas preces exaudiendas flecteretur, ſollicitabant; illæ enim partes humani corporis cæteris flexibiliores ſunt; vel quia ad motum idoneæ, illo geſtu eumdem rogabant, ut excitatus ad ſua vota perficienda moveretur. Atque (ut tradit Plinius *Nat. Hiſt. lib* XI. *cap.* XLV.) *hominis genubus quædam religio ineſt, obſervatione gentium: hæc ſupplices attingunt: hæc, ut aras, adorant: fortaſſe quia ipſis vitalitas*. Aliquando unam manum ad genua, alteram vero ad caput vel manus admovebant, ut patet exemplo Thetidis Jovi ſupplicantis apud Homerum *Iliad. α. vers.* 497.

Ἠερίη δ' ἀνέβη μέγαν οὐρανὸν, Οὔλυμπόν τε·
Εὗρεν δ' εὐρύοπα Κρονίδην ἄτερ ἥμενον ἄλλων
Ἀκροτάτῃ κορυφῇ πολυδειράδος Οὐλύμποιο.
Καί ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο καὶ λάβε γούνων
Σκαιῇ, δεξιτερῇ δ' ἄρ ὑπ' ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα.

Matutinaque adſcendit magnum cœlum Olympumque:
Invenit autem late ſonantem Saturnium ſeorſum ſedentem ab aliis
In ſummo vertice multa cacumina habentis Olympi.
Et ante ipſum ſedit, & prehendit genua
Siniſtra, dextra autem mento prehenſo.

Alias manus & genua deoſculabantur. Priamus Achillis genua attingens, ejus manibus oſcula dat apud Homerum *Iliad. ω. vers.* 478.

Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας.

Manibus Achillis genua prehendit, & manus oſculatus eſt.

Ulyſſes narrat ſe Ægyptii Regis genua prehendiſſe & oſculatum fuiſſe *Odyſſ. ξ. vers.* 279.

Καὶ κύσα γοῦναθ' ἑλὼν· ὁ δ' ἐρύσατο, καὶ μ' ἐλέησεν.

Et genua prehendens oſculatus ſum : hic autem mei miſertus, me liberavit.

Imo ſupplices timidi, præſertim ſi cum viris genere claris rem haberent, ſubmiſſa inclinatione pedibus eorum oſcula dabant; id Latini dicebant *labratum*, quod vetus Gloſſator φίλημα βασιλικὸν ἢ ἀσπαστικὸν βασιλέως, hoc eſt, *oſculum regium*, interpretatur. Iterum manibus deoſculatis illum, ad quem ſupplices accedebant, tangere conſueverant. Porro mos obtinuit, ut Deos ſalutarent indice pollici ſuperimpoſito, (forte ad medium illius digiti articulum, ut fieri ſolebat cum per denos numerarent) dextrorſum converſi. Ad quem morem alludit Plautus in *Curcul. Act.* I. *Scen.* I.

PHÆD. *Quod ſi non affert, quo me vortam neſcio.*
PAL. *Si Deos ſalutas, dextrovorſum cenſeo.*

Quinetiam limina templorum humiliter oſculari conſueverunt. Tibullus *lib.* I. *eleg.* v.

Non ego ſi merui, dubitem procumbere templis,
Et dare ſacratis oſcula liminibus.

Quem ritum cum aliis graviter inſectantur Chriſtiani Apologiſtæ: e quibus Arnobius hæc verba habet *lib.* I. *contra Gentes : Cum per omnia ſupplices irent templa, non Deorum ante ora proſtrati, limina noſtra converterent oſculis*, &c.

Mos autem deoſculandi ſupplicibus tam ſolennis fuit, ut verbum προσκυνεῖν, *adorare*, a κύειν, *oſculari* deduci velit Euſtathius *ad Odyſſ.* ε.

Præterea capilli avulſi, cui ſupplicabant, non oblati, quemadmodum Agamemnon ad Jovem ſupplex veniſſe dicitur, Græcis ab Hectore prælio victis, *Iliad.* κ. *vers.* 15.

Πολλὰς ἐκ κεφαλῆς προθελύμνους ἕλκετο χαίτας
Ὑψόθ' ἐόντι Διΐ. ——

Multos ex capite radicitus vellebat capillos
Superne exiſtenti Jovi. ——

Tandem veſte ſordida aut lugubri induti vota ſupplicia offerebant ad miſericordiam movendam.

Varia corporis poſitura in precibus obtinebat; orabant enim vel ſtantes, vel ſedentes, ſed vulgo genua flectentes, quia ille geſtus maximam humilitatis ſpeciem præ ſe ferebat; unde verba γουνάζεσθαι, γονυπετεῖν, ac ſimilia *orare* aut *ſupplicare* ſignificant. Sæpius etiam in faciem proſtrati, atque ante ſimulacra, aras, vel in ipſis templi liminibus provoluti ſupplicabant. Ovidius *Metamorph. lib.* I.

Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque
Pronus humi, gelidoque pavens dedit oſcula ſaxo.

Quos

Quos ritus palam irridet Lucretius *lib.* v.

Nec pietas ulla eſt, velatum ſæpe videri
Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras:
Nec procumbere humi proſtratum, & pandere palmas
Ante Deum delubra.

Illorum faciem ad ortum, cum Diis, ad occaſum vero obverſam fuiſſe, cum Heroibus aut Semideis preces fundebant, refert Pindari Græcus Scholiaſtes. Alii (juxta Cœlium Rhodig. *lib.* XII. *cap.* II.) volunt, orantum faciem ſemper ſolem reſpexiſſe; matutino enim tempore ortum, meridiano meridiem, veſpertino occaſum adſpiciebant.

Locus ſupplicibus tutiſſimus (ſi templa & altaria excipias) erat focus, quo illico confugiebat, qui in extera regione peregrinabatur aut exſulabat, quia Veſtæ & Penatum ara cenſebatur. Sic Ulyſſes in Alcinoi regia ſupplex *Odyſſ. η. vers.* 153.

—— *κατ' ἄρ' ἕζετ' ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν κονίῃσι.*

—— *ſedit ad focum in cineribus.*

Ibi autem in cineribus jacentes ſtatu lugubri vultuque dejecto ullas voces querulas proferre nec indigebant nec ſolebant; ille enim triſtis habitus inopiam ac miſeriam ſupplicum alta voce clamabat, & plus ad movendum valebat quam mille orationes, prout nos docet Apollonius *Argon. lib.* IV. *vers.* 693.

Τὼ δ' ἄνεῳ καὶ ἄναυδοι ἐφ' ἑστίῃ ἀΐξαντες
Ἵζανον, ἥ τε δίκη λυγροῖς ἱκέτῃσι τέτυκται.

Illi autem ſine ſonitu & voce, in focum impetu facto,
Sidebant, quod a miſerabilibus fieri ſupplicibus jus eſt.

Apud Moloſſos conſuetudo ſupplicandi obtinebat a cæterarum gentium moribus diverſa; qua uſus eſt Themiſtocles, cum illum Athenienſes & Lacedæmonii perſequerentur, & apud Admetum illius populi Regem aſylum quærere coactus fuerit; Principem enim infantem ulnis amplexus, coram Penatibus ſe inclinavit; quod apud Moloſſos modus ſupplicandi ſacratiſſimus habebatur, nec omnino contemnendus, prout Plutarchus in *Themiſtocle* tradit.

Qui ad Deos perfugium & opem quærebant, illorum altaria floribus prius coronare ſolebant, quam vota ſua iis palam facerent, ut diſcimus ex Euripide in *Alceſt. vers.* 168.

Πάντας δὲ βωμοὺς, οἳ κατ' Ἀδμήτου δόμους,
Προσῆλθε, κἀξέστεψε, καὶ προσηύξατο.

Ad omnes porro aras, quæ erant *in Admeti ædibus,*
Acceſſit, illaſque coronavit, & precata eſt.

Aram ſæpius prehendebant, teſte Virgilio *Æneid. lib.* VI. *verſ.* 124.

Talibus orabat dictis, araſque tenebat.

Unde altaria dicta *aras*, quaſi *anſas*, (quod vocabulum in genere denotat quidquid facile prehendi poteſt) autumat Varro. Orantes brachia ad cœlum tollere ſoliti erant, ut patet ex Helenæ oratione ad Junonem in Euripidis *Helena verſ.* 1101.

—— ὀρθὰς ὠλένας πρὸς ȣ̓ρανὸν
Ριπτȣ͂νθ', ἵνα οἰκεῖς ἀςέρων ποικίλματα.

—— *recta brachia ad cœlum*
Jactantes, ubi habitas in varia ſede aſtrorum.

Ariſtoteles *de Mundo*: Πάντες ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι. *Omnes homines elevamus ad cœlum manus dum precamur.*

Facile autem conjici poteſt cur manus ad cœlum tollebant, nimirum ut eas ad Deos, qui in cœlis habitare credebantur, dirigerent. Homerus illius geſtus frequentiſſime meminit, qui cum de orantibus differit, ſemper addit, χεῖρας ἀνασχών. Imo hujuſmodi mos tam communis fuit, ut manuum ſublatio pro oratione ſumatur, teſte Horatio *Carm. lib.* III. *ode* XXIII.

Cœlo ſupinas ſi tuleris manus.

Econtra, quia Dii inferi ſubter terram degere exiſtimabantur, manibus deorſum inclinatis illos orare ſolebant. Quinetiam ut inferos excitarent ad audiendum, terram aliquando percutiebant pedibus: quod feciſſe dicuntur, dum pronunciarent illa Hecubæ verba, quibus Deorum infernalium opem implorat apud Euripidem *Hecuba verſ.* 79.

Ω χθόνιοι Θεοὶ, σώσατε παῖδ' ἐμόν.
O Dii ſubterranei, ſervate filium meum.

Aliud exemplum e Cicerone *Tuſcul. Quæſt.* II. adjiciam: *Tum Cleanthem,* (inquit) *cum pede terram percuſſiſſet, verſum ex Epigonis dixiſſe ferunt:*

Audiſne hæc Amphiarae, ſub terram abdite.

Quandoque manibus pulſabant terram: nempe quando in genua provoluti precabantur. Sic mater Meleagri *Iliad.* ι. *verſ.* 564.

Πολλὰ δὲ καὶ γαῖαν πολυφόρβην χερσὶν ἀλοία,
Κικλήσκȣσ' Αΐδην καὶ ἐπαινὴν Περσεφόνειαν,
Πρόχνυ καθεζομένη. ——

Valde

Valde terram multos paſcentem manibus triturabat,
Invocans Plutonem & rigidam Proſerpinam,
Genibus flexis. ——

Denique, qui Diis marinis preces fundebant, verſus mare manus expandebant. Sic apud Homerum *Iliad. α. vers.* 350. Achilles a Thetide opem rogans ſedebat:

Θῖν' ἐφ' ἁλὸς πολιῆς, ὁρόων ἐπὶ οἴνοπα πόντον·
Πολλὰ δὲ μητρὶ φίλῃ ἠρήσατο χεῖρας ὀρεγνύς.

In littore cani maris, nigrum in pontum oculos figens:
Matri autem multas preces fudit, manibus extenſis.

Et apud Virgilium idem facit Cloanthus *Æneid. lib.* v. *vers.* 233.

Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, Divoſque in vota vocaſſet;
Dii, quibus imperium pelagi, &c. ——

Hanc rem totam breviter explicavit vetus Homeri Scholiaſtes *ad Iliad. ι. verſus modo citatos:* Εὔχονται δὲ οἱ ἥρωες (inquit) τοῖς μὲν ὐρανίοις Θεοῖς, ἄνω τὰς

Χεῖρας ἀνίσχοντες μέγα εὐχετόωντο ἕκαστος.

Τοῖς δὲ θαλασσίοις,

Πολλὰ δὲ μητρὶ φίλῃ ἠρήσατο χεῖρας ὀρεγνύς.

Εἰς θάλασσαν δηλονότι,

Τοῖς καταχθονίοις δὲ, κόπτοντες τὴν γῆν, ὡς ἐνθάδε φησι,

Finita oratione manum ad labia admotam deoſculabantur; quem morem Romani obſervabant quotieſcumque per templum tranſirent, eoque Deos venerari credebant, prout nos docet Alex. ab Alex. *Genial. Dier. lib.* IV. *cap.* XVI. Idem ex Homero aliiſque obſervavit Lilius Gyraldus in *Syntagm. de Diis Gent.* Lucianus *Encomio Demoſthenis* ait: Καὶ τὴν χεῖρα τῷ στόματι προσαγαγόντος, οὐδὲν ἄλλ' ἢ προσκυνεῖν ὑπελάμβανον. *Cum ille manum ori admoveret, neque ego ſuſpicabar aliud eum facere, quam orare Deos.* Et *de Sacrif.* Ὁ δὲ πένης ἱλάσατο τὸν Θεὸν, φιλήσας μόνον τὴν αὐτῦ δεξιάν. *Pauper vero Deum propitium reddidit, dexteram duntaxat ejus exoſculatus.* Manum ergo dexteram oſculabantur, non ſiniſtram: nec manus partem internam, ſed externam, quæ ὀπισθέναρ Græce dicitur: quam Catoni de provincia diſcedenti raro & inuſitato quodam honore milites oſculatos fuiſſe tradit.

His

His teſtibus Plinium comitem addam *Nat. Hiſt. lib.* XI. *cap.* XLV. *Ineſt & aliis partibus quædam religio : ſicut dextera oſculis averſa appetitur.*

Quidam preces efficaciores eſſe putabant, ſi lingua ignota offerrentur : unde qui magicas artes exercebant, barbaros & ignotos ſonos mutientes introduci ſolent. Nam exteras linguas hominibus eſſe nativas, & voces a natura inventas continere, credebant. Clemens Alexandrinus *Strom.* I. *pag.* 339. Αἱ δὲ πρῶται ϰ̀ γενικαὶ διάλεκτοι, βάρβαροι μὲν, φύσει δὲ τὰ ὀνόματα ἔχουσιν· ἐπεὶ ϰ̀ τὰς εὐχὰς ὁμολογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι δυνατωτέρας εἶναι τὰς βαρβάρῳ φωνῇ λεγομένας. *Primæ autem & genitales dialecti, barbaræ quidem ſunt, verum habent voces a natura: nam & preces fatentur homines efficaciores eſſe, quæ lingua barbara recitantur.*

Precibus a Diis exauditis, præſertim cum res magni momenti foret, in animi grati teſtimonium pro beneficio accepto donum pretioſum aut ſacrificium iis nonnunquam offerebant, vel Sacerdoti templi præſidi declarabant, ut tabulis referretur, in monumentum benignitatis Deorum, qui mortalium preces exaudire, iiſque opem ferre nunquam dedignantur; & ut homines ad vota Diis facienda, & ab iis auxilium petendum allicerentur; qua de cauſa omnes preces apud Homerum memoratas, quæ juſtæ ac honeſtæ erant, plene & ex voto a Diis exauditas fuiſſe notat Euſtathius. Atque hæc de more precandi dicta ſunto.

Precibus diras adjungam. Nam diris defigi nemo non metuebat : quas experientia conſtabat adeo potentes eſſe, ut domos totas aliquando perdiderint. Exemplo eſſe poterit Thyeſtis execratio, qua fratris Atrei familia tantis calamitatibus oppreſſa eſt. Hinc *Thyeſteæ preces* in proverbium abierunt: quo utitur Horatius *Epod.* V. *vers.* 86.

Miſit Thyeſteas preces.

Quamvis Lycophron eas miſerias Myrtili Pelopis aurigæ diris tribuendas doceat *Caſſandræ vers.* 164. is enim a Pelope præcipitatus:

Φερωνύμους ἔδυψε Νηρέως τάφους,
Πανώλεθρον κηλῖδα θωΰξας γένει.

Cognomina ſubiit Nerei ſepulcra,
Pernicioſas imprecatus generi diras.

Earumdem dirarum meminere Sophocles in *Electra*, & in *Oreſte* Euripides. Verum de his rebus conſuli poteſt noſter *in Lycophronem Commentarius.* Sed parentum, vel ſacerdotum diræ maxime exitiales credebantur, vel aliorum hominum ſacrorum, vatum, regum, & ſimilium. Meleager periiſſe dicitur a matre devotus *Iliad.* ι. *vers.* 562. ubi de ipſo ſic loquitur Phœnix:

Ἐξ ἀρέων μητρὸς κεχολωμένος, ἥ ῥα θεοῖσι
Πόλλ᾽ ἀχέουσ᾽ ἠρᾶτο κασιγνήτοιο φόνοιο·

Πολλὰ

Πολλὰ δὲ καὶ γαῖαν πολυφόρβην χερσὶν ἀλοία,
Κικλήσκουσ' Αΐδην καὶ ἐπαινὴν Περσεφόνειαν,
Πρόχνυ καθεζομένη· δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι.
Παιδὶ δόμεν θάνατον· τῆς δ' ἠεροφοῖτις Ερινὺς
Εκλυεν ἐκ Ερέβευσφιν, ἀμείλιχον ἦτορ ἔχουσα·

Ob maternas diras iratus: nam illa Diis
Multa adverſus ipſum precata eſt, fraterna cæde irritata:
Et terram fertilem manibus vehementer pulſavit,
Invocans Plutonem, rigidamque Proſerpinam,
Genibus inflexis: (& lacrymis rigavit ſinum)
Ut filium morti darent, eam vero obſcura Erinnys
Audivit ex Erebo, implacabili corde prædita.

Et paulo ante de ſe Phœnix narraſſet, quod propter patris ſui diras liberos habere conceſſum ipſi non fuerit, ejuſdem *lib. Iliad. vers.* 455. Atque moris aliquando fuiſſe videtur, ut homines nefariorum ſcelerum damnatos publicis diris a ſacerdotibus devoverent: quod Alcibiadi evenit, cum Cereris myſteria violaſſet, atque aliorum criminum reus judicaretur, ſola Theano ei mali aliquid imprecari recuſante. Plutarchus *Alcibiade pag.* 202. *Edit. Paris.* Ερήμην δ' αὐτοῦ καταγνόντες, καὶ τὰ χρήματα δημεύσαντες, ἔτι καταρᾶσθαι προσεψηφίσαντο πάντας ἱερεῖς καὶ ἱερείας, ὧν μόνην φασὶ Θεανὼ τὴν Μένωνος Αγραυλῆθεν, ἀντειπεῖν πρὸς τὸ ψήφισμα, φάσκουσαν εὐχῶν οὐ καταρῶν ἱέρειαν γεγονέναι. *Damnaverunt eum Athenienſes indicta cauſa, publicaverunt bona ejus, inſuper ſanxerunt ut omnes ſacerdotes tam fœminæ quam viri caput ejus devoverent: e quibus unam ajunt Theano Menonis Agraulenſem plebiſcito repugnaſſe, ac votorum ſe dixiſſe, non execrationum eſſe ſacerdotem.*

Eumdem morem Romanarum quoque rerum Auctores memorant. Nam, (ut ſcribit Plutarchus) cum Craſſus adverſus Parthos fatale iter ſuſciperet, ab Atejo diris devotus fuit. Item Appianus in *Parthico*: Ο δὲ Ατήϊος προσδραμὼν πρὸς τὴν πύλην, ἔθηκεν ἐσχαρίδα καιομένην, καὶ τοῦ Κράσσου γενομένου κατ' αὐτὸν, ἐπιθυμιῶν καὶ κατασπένδων, ἀρὰς ἐπηρᾶτο δεινὰς μὲν αὐτῷ καὶ φρικώδεις. *Atejus ad portam præcurrens, thuribulo ardente poſito ſuffitus libationeſque faciens, horribiles in Craſſum diras imprecatus eſt.* Vid. Cicero *de Divinat. lib.* 1. Atque haud averti aut expiari poſſe mala, quæ quis ardens juſta ira, cum gravi fuerat injuria læſus, ei qui læſerat, imprecatus eſſet, tradunt. Quo pertinent verba pueri a veneficis interfecti apud Horatium *Epod.* v. *vers.* 89.

Diris agam vos: dira deteſtatio
Nulla expiatur victima.

Et hæc Plinii *Nat. Hiſt. lib.* XXVIII. *cap.* II. *Diris deprecationibus defigi nemo non metuit.* Poeticam dirarum deſcriptionem & genealogiam, quæ apud Virgilium occurrunt *Æneid. lib.* XII. *vers.* 845. prætereo.

Denique eamdem opinionem & conſuetudinem aliis quoque gentibus familiarem ex ultima vetuſtate fuiſſe Sacræ Litteræ docent: nam in his, præ-

præter alia exempla, memorantur Saulis diræ, quibus Jonathan filius ejus unigenitus pene interiit, poſt partam genti ſuæ ſalutem & victoriam 1. *Sam.* XIV. 24. &c. Joſhuæ in eum, qui Jerichuntem ædificaret *Joſh.* VI. 26. quæ poſt in Hiele completæ fuiſſe narrantur 1. *Reg.* XVI. 34. Balakus Moabitarum Rex Bileamum magnum accerſit, ut populum Iſrealiticum devoveret *Numer.* XXII. 5. 6. &c. Jacobus Patriarcha, ut filiis cæteris benedicit, (quæ conſuetudo non minus antiqua fuit) ita Simeoni & Levi, atque etiam Reubeni, qui concubinam ejus polluiſſet, imprecatur *Genes.* XLIX. 3. 4. &c. Denique reſtituti orbis pater Noachus Canaani nepoti male precatus eſt *Genes.* IX. 25. 26. 27. Quæ diræ longo poſt tempore effectum habuere.

CAP. VI.

De Græcorum Juramentis.

SACRIFICIORUM & ſacrarum precum ritibus deſcriptis, proximo loco nobis agendum eſt de honore Diis collato, qui in pactis, promiſſis, & juramentis veritatis ac probitatis teſtes, mendacii vero atque perjurii vindices, invocari ſolebant. Hac enim invocatione eorum θεότητα agnoverunt. Unde Adraſtus apud Statium Archemori umbram ſic affatur *Thebaid. lib.* VII. *verſ.* 102.

—— Inachias nec tantum culta per urbes
Numina, captivis etiam jurabere Thebis.

Lucanus eadem periphraſi Heroum Romanorum ἀποθέωσιν exponit *lib.* VII. *verſ.* 457.

Bella pares ſuperis facient civilia divos:
Fulminibus manes, radiiſque ornabit, & aſtris:
Inque Deum templis jurabit Roma per umbras.

Denique Horatius ſic adulatur Cæſari *lib.* II. *epiſt.* I. *verſ.* 16.

Jurandaſque tuum per nomen ponimus aras.

Eodem modo Sacri Scriptores loquuntur: dum enim vetant fictitiorum Deorum cultum, per unius Dei nomen jurare præcipiunt. *Jehovam Deum tuum revereberis, eum coles, & per nomen ejus jurabis Deuteron.* VI. 13. Iterum apud *Iſaiam* XLV. 23. *Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua jurabit,* inquit Deus. Et *per eum jurans* dicitur, quivis ejus cultui addictus, *Pſalm.* LXIII. 12.

Ορκος, juramentorum Deus, ab Heſiodo in *Theog. verſ.* 231. Εριδος, ſeu *Contentionis*, filius dicitur; ætate enim aurea, qua homines veri & æqui obſervantiſſimi erant, nullum fuiſſe juramentorum uſum tradunt Fabulæ: ſed cum a primitiva ſimplicitate degenerarent homines, & veritas juſti-

tiaque

tiaque ex terra exſularent, ita ut quivis fraudibus & malis artibus proximum opprimere ſtuduerit, nec ulli credere fas eſſet, neceſſitas illos urgebat; ut de mediis cogitarent, quibus alii ab aliorum dolis ac perjurio tuti forent; unde nata ſunt juramenta. Clemens Alexandrinus ex Auctore *Titanomachiæ* tradit Chironem juramenta introduxiſſe primum: verum multo probabilius eſt ea ſemper in uſu fuiſſe, idque in omnibus gentibus, quæ Numinis aliquem ſenſum habuere: nec forte aliud voluit ille Auctor, quam quod Chiron Græcos rudes & Deorum atque virtutum pene expertes ad humaniorem vitam & ſenſum aliquem pietatis reduxit. Εἴς τε δικαιοσύνην θνητοὺς ἤγαγεν, δείξας ὅρκον, ϗ θυσίας ἱλαράς, &c. *Mortales ad juſtiorem vitæ morumque rationem duxit, monſtrato juramento, inſtitutiſque Deorum feſtis & lætis ſacrificiis Strom.* 1. *pag.* 306. Licet autem veroſimilius videatur juramenta in rebus magni momenti tantum primo adhibita fuiſſe, attamen lapſu temporis in quibuslibet minutiis ac vulgari ſermone uſu venerunt; exinde ortam eſſe diſtinctionem juramenti in τὸν μέγαν, qui in ſeria & ponderoſa re ſolummodo uſurpabatur; & τὸν μικρὸν, quo in rebus minimi momenti abuſi ſunt; imo ſæpius particulæ expletivæ locum ſolummodo tenuiſſe ad ſenſum claudendum, & ad aliquid ponderis periodo addendum, quidam volunt. Sed alii contendunt in μεγάλῳ ὅρκῳ per Deos, in μικρῷ per creaturas juraſſe; ſed illius diſtinctionis vanitas pluribus exemplis demonſtrari poſſet, unum tantum memorabo, nempe Arcadum, a quibus ſacratiſſimum & intemeratum habebatur juramentum dictum per fontem Stygem non procul Nonacride civitate, juxta Herodotum in *Erato*, vel ex aliorum ſententia monte Arcadiæ; quapropter Cleomenes Lacedæmonius ad Arcadum fidem ſibi datam firmandam, principes illius gentis viros ad Nonacrim venire voluit, quo loco per prædictum fontem jurarent, etſi prius jusjurandum dixiſſent, prout jam memoratus Scriptor *loc. cit.* refert. Non incongruum duco hoc loco nonnulla dicere de maximo Deorum juramentu per lacum Stygium ex Jovis inſtituto, teſte Heſiodo in *Theog. verſ.* 400.

Αὐτὴν μὲν γὰρ ἔθηκε θεῶν μέγαν ἔμμεναι ὅρκον.

Ipſam enim conſtituit Deorum magnum ut ſit juramentum.

Unde vocem ὅρκος, id eſt, *juramentum*, ab Orco, inferno, quidam deducunt. Illud jurisjurandi genus a Jove inſtitutore cæteris Diis injunctum eſt in honorem Stygis; vel quia ipſamet cum filiis in bello contra Gigantes Jovi copias auxiliares prima præbuit; vel quia Victoria ejus filia Deo adfuit, inquit Heſiodus; vel quia ejus aquis in prælio ſitim ſedaverat. Quicumque Deorum per illas aquas pejeraſſet, potu nectaris interdicebatur, ac divinitate exuebatur ſpatio centum annorum; alii volunt tantum novem; ſed Servius ex Orpheo ad novem millia annorum pœnam producit. Quod ſi quis Stygi Arcadicæ tributum *magni* juramenti honorem propter Numen divinum, quod ipſi præſidebat, opinetur: tamen exemplis paulo poſt adducendis facile conſtabit, religioſiſſima juramentorum invocatis mortalium nominibus aliquando concepta fuiſſe.

Quamvis frequentiſſimus erat in rebus nullius momenti juramentorum uſus, ut ex Veterum Comœdiis aliiſve dialogis & interlocutoriis ſermonibus conſtat: tamen haud pauci religioſe iis abſtinebant. Hinc illud Platonis:

Ορκος περὶ παντὸς ἀπέςω.

Super omnibus a juramento cavendum.

Et aliud Chœrili:

Ορκον τ' ὅτ' ἄδικον χρεὼν ἔμμεναι, ὅτε δίκαιον.

Juramentum neque injuſtum oportet eſſe, neque juſtum.

Item Menandri:

Ορκον δὲ φεῦγε, κἂν δικαίως ὀμνύῃς.

Juramentum fugias, etſi juſte jurare poſſis.

Nec tamen hi, aut ſi quis alius ejuſmodi ſententias protulerit, omnia juſjuranda prorſus rejicere videntur: ſed ea ſolummodo, quæ non erant ob cauſas neceſſarias aut graves ſuſcepta. Nam quod Ethnicus aliquis jurare in re magni momenti prorſus recuſaverit, haud conſtat: econtra in aſſignandis legitimis jurandi cauſis eorum Sapientes ſæpius verſari invenias. Sic Iſocrates: Ορκον ἐπακτὸν προσδέχȣ διὰ δύο προφάσεις, ἢ σαυτὸν αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλȣς ἐκ μεγάλων κινδύνων διασώζων· ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα Θεὸν ὀμόσῃς, μηδ' ἂν εὐορκεῖν μέλλῃς. *Juramentum delatum ſuſcipe ob duas cauſas, aut teipſum a turpi crimine vindicans, aut amicos e maximo periculo liberans: pecuniæ autem cauſa nullum Deum juraveris, neque pejeraveris.* Ubi omnes jusjurandum, quod Dei alicujus nomine invocato ſuſcipitur propter pecuniam, prorſus improbat; duas vero cauſas admittit jurisjurandi, & quidem ἐπακτȣ̃ ſive *judicialis*, ut *infamiam fugias*, aut *ut amicum e magno periculo liberes*: quo exemplo Simplicius *ad Epictetum* utitur, adjiciam, aut ut *patriæ magnam operam naves*. Clinias Pythagoricus, cum trium talentorum mulctam jurejurando effugere poſſet, maluit tantæ pecuniæ damnum facere. Denique Hierocles nullum probat jusjurandum, niſi ob res neceſſarias & præſtantes, quæque ſine jurejurando obtineri non poſſint: Τήρει αὐτȣ̃ (ſcil. ὅρκȣ, ut ait ille in *Commentario ad aureum carmen Pythagoræ*) τὴν χρείαν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ τιμίοις, καὶ τότε ὅτε ȣ̓δεμία ἄλλη τῶν τοιȣ́των σωτηρία φαίνεται εἰ μὴ διὰ μόνης ἐκ τȣ̃ ὅρκȣ ἀληθείας.

Inter Deos Jupiter juramentorum præſes imprimis credebatur, imprimis inquam, quia omnium Deorum nomina in juramentis veniſſe videntur, quippe per quemvis eorum jurare fas erat, & quivis perjurus Deos offendiſſe in genere dicebatur, cujus loquendi modi innumera exſtant exempla; attamen in confeſſo eſſe debet, Jovem præ cæteris Diis juramentis præfuiſſe creditum; quod licet non tam plane liqueat (ut autumant nonnulli) ex voce *jusjurandum*, quaſi foret *Jovis jurandum*, abunde demonſtratur ex Euripide in *Medea vers.* 169.

——Ζῆνα θ', ὃς ὅρκων
Θνατοῖς ταμίας νενόμιςαι.

——*& Jovem, qui juramentorum*
Cuſtos hominibus exiſtimatur.

Solonis ſtatuto Athenienſes in publicis cauſis jurare conſueverant per triplicem Deum, nempe Ικέσιον, Καθάρσιον, & Εξακεςήριον, (vid. Pollux *lib.* VIII. *cap.* XII.) qui potius unius Jovis Ορκίυ tria nomina erant. Sunt etiam qui tres diverſos Deos expreſſe nominant, veluti Plato in *Euthydemo*, nempe Απόλλωνα, Αθηνᾶν, Ζῆνα, *Apollinem*, *Minervam*, *Jovem*. Cui convenit Demoſthenes in *Midiana*: Νὴ τὸν Δία, τὸν Απόλλω, ϗ τὴν Αθηνᾶν. *Per Jovem*, *Apollinem*, *& Minervam*. Idem *contra Timocratem Orationem* habens, ait: Επόμνυμι Δία, Ποσειδῶνα, Δήμητρα. *Adjuro Jovem*, *Neptunum*, *Cererem*. Et in ſermone vulgari per quemlibet Deorum jurabant; aliquando per omnes Deos in genere; alias per duodecim maximos Deos, ut Μὰ τὺς δώδεκα Θεὺς: Spartani vulgo Μὰ τὼ Σιώ, *Per Caſtorem & Pollucem*. Mulieres per Junonem, Dianam, aut Venerem, ſeu Νὴ τὼ Θεώ, id eſt *Per Cererem & Proſerpinam*; quæ juramenti formulæ ſexus muliebris propriæ erant, juxta Phavorinum *Voc.* Νὴ, nec unquam a viris adhibitæ, niſi mulierum exemplo. Non tamen inde colligendum, illa juramenta ſola a mulieribus uſurpata; nam per cæteras Deas, imo per Deos, ipſas juraſſe aliunde abunde patet, præſertim ex Ariſtophane, ſed illa ipſis fuiſſe tantum uſitatiſſima.

Viri per Deum illius negotii, de quo agebatur, aut loci, in quo aderant, præſidem jurare ſoliti erant; in nundinis per Ηρμῆν Αγοραῖον, hoc eſt, *Mercurium Forenſem*, ab agricolis per Cererem, ab illis, qui equis delectabantur, per Neptunum juratum eſt. Solos Athenienſes ex omnibus Græcis per Iſidem, Thebanos vero per Oſiridem vulgo juraſſe tradit Alex. ab Alex. *Genial. Dier. lib.* V. *cap.* X. Aliquando ex præcipitantia, aut ex nimia fiducia, aut ob aliam ſimilem cauſam, per quemvis Deorum indeterminate ſæpius jurabant, alteri parti concedentes quemlibet Deorum eligere, cujus nomen in præſenti cauſa invocaretur his verbis, Ομνυμι μέν τινα τῶν Θεῶν: qua formula uſus eſt Plato in *Dialogo*, qui inſcribitur *Phædrus*, necnon occurrit in *Epiſt.* Euxithei ad Pytheam apud Ariſtenætum. Alii nefas exiſtimantes nomen Dei uſurpare in qualibet re levicula dicere ſolebant Μὰ τὸν, hoc eſt, *Per illum*, religionis cauſa nomine ſuppreſſo, prout ſcribit Phavorinus *Voc.* Μά. In cauſis de pecunia per ullum Deum jurare minime licitum fuiſſe tradit Iſocrates apud Stobæum *Serm.* XXV. Pythagoram caute & raro per Deos juraſſe, nec illud diſcipulis permiſiſſe, nos docet Hierocles in *Pythag. aureo Carm. vers.* 2. ſed loco Deorum jurare conſueverant per τετράκτυν ſive *quaternionem*, referente Plutarcho in *lib. de Plac. Philoſoph.* quia animam humanam hiſce quatuor facultatibus, nimirum perceptione, ſcientia, opinione, & ſenſu, perfici credebant. Socrates diſcipulos docebat, Rhadamanthum virum juſtiſſimum homines prohibuiſ-

ſe, ne per Deos jurarent, quorum loco ſubſtituit canem, anſerem, arietem, & ſimilia animalia; unde juxta illud placitum νὴ τὸν κύνα, χῆνα, aut πλάτανον, id eſt, *per canem*, *anſerem*, aut *platanum*, jurare aſſueverat iſte Philoſophus; Zeno vero Stoicorum ſectæ inſtitutor νὴ τὴν κάππαριν ſeu *per capparem*. Apud Ananium quidam juraſſe per cramben notatur a Cœlio Rhodig. *Antiq. Lect. lib.* XXVII. *cap.* XXVIII. cujus juramenti meminerunt Teleclides, Epicharmus, & Eupolis, necnon apud Iones maxime in uſu fuiſſe videtur. Denique Interpres ad Homerum adnotavit, Græcorum vetuſtiſſimos non fuiſſe ſolitos προπετῶς κατὰ τῶν Θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, *temere per Deos jurare, ſed per alias quaſvis res*.

Iterum jurabant per ſolum quod calcabant, ut Hippolytus apud Euripidem *Hippol. Coron. vers.* 1025.

—— κ̀ πέδον χθονὸς
Ομνυμι. ——

—— *& ſolum terræ*
Juro. ——

Aliquando per flumina, fontes, undas, elementa, ſolem, lunam, & ſtellas, quæ ab iis habebantur ſacratiſſima juramenta, ut diſcimus ex Alex. ab Alex. *Genial. Dier. lib.* V. *cap.* X. Alias quivis jurare ſolebat per ſuum ſuppellectile, ut piſcator per retia, miles per haſtam, quod credebatur maximum jusjurandum, ſi Juſtino fides adhibenda, qui *lib.* XIII. tradit Veteres illud armorum genus pro Numine coluiſſe; in cujus rei monumentum recentioribus ſæculis Deorum ſtatuæ haſtam geſtare ſolebant: imo Euſtathius *in Iliad.* α. ſcribit Cæneum haſtam erectam pro Deo coli præcepiſſe. Reges & Principes per ſceptra jurabant, ut ex ſcriptis Homeri paſſim colligere eſt; quod pariter exiſtimabatur intemeratum ſacramentum, quia ſceptrum dignitatis Regis & Judicis ſymbolum ac inſigne erat.

Similiter per homines jurabant, imo aliquando per mortuos; cujus jurisjurandi præclarum exemplum nobis præbet Demoſthenes, qui in *Orat. ad Popul. Athen.* διὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι, id eſt, *per illos, qui in prælio Marathonio fortiter pugnando occubuerunt*, jurare auſus eſt; ſæpius per vivos juraſſe aſſerit Stuchius *lib. de Sacris pag.* 93. Vulgo autem per σωτηρίαν, *ſanitatem & incolumitatem*, aut per ἄλγεα, *infortunia*, aut per nomina, aut per membra ſua, ut oculos, dexteram, præſertim caput, quod credebatur ſacroſanctum juramentum, quemadmodum patet ex hiſce verbis Homeri *Hymno in Merc. vers.* 274.

—— πατρὸς κεφαλὴν μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι.

—— *patris caput magnum juramentum juro*.

Idem aſſerit Helena Menelao jurans apud Euripidem in *Helena vers.* 841.

Ἀλλ'

Ἀλλ' ἁγνὸν ὅρκον σὸν κάρα κατομῶσα.

At ſanctum jusjurandum per tuum caput juro.

Nimirum quia caput omnium corporis humani partium præcipuum & nobiliſſimum eſt; vel quia ſanitatis hieroglyphicum adhibebatur, prout opinatur Hanſenius *lib. de Juram. Veterum*.

Interdum per dilectiſſimos, cujuſmodi parentes & liberi, vel per illos, quos in maxima exiſtimatione habebant, jurare ſoliti erant; ſic Pythagorei per Magiſtrum Pythagoram, non ſub nomine Dei aut Herois, ſed quia tantum virum, cujus præclara dicta & facta ad divinam naturam proxime accedebant, maximo honore dignum reputabant.

Juramenta manibus in cœlum ſublatis quandoque dicebantur; unde Apollo apud Poetam Lacheſim χεῖρας ἀνατεῖναι jubet; quem morem recentioribus ſæculis tantum introductum fuiſſe autumat Hanſenius. Aliquando in μεγάλῳ ὅρκῳ, id eſt, *magno juramento*, altari manus imponebant, prout patet ex dicto Periclis, qui amico illum ſollicitanti ad perjurium ſui cauſa reſpondit, *Se eſſe ejus amicum uſque ad aras tantum*. Idem pariter colligi poteſt ex illis, quæ Diogenes Laertius refert de Xenocrate viro moribus ſeveris & incorruptis præclaro, qui teſtis advocatus in cauſa quapiam, dictis quæ pro certis noverat in re controverſa, aram adire volebat, ad quam teſtimonium juramento firmaret, ni judices integritatem viri experti illum uno ore inhibuiſſent, ſolis ipſius verbis fidem habentes. Denique eumdem ritum expreſſit Virgilius in illo celebri fœdere inter Æneam & Latinum *Æneid. lib.* XII. *vers.* 201.

Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet.

Quinetiam ad nos tranſiit hic mos, ut jurantes Sacris Libris manus imponamus. Loco altaris, lapide uſos fuiſſe ſcribit Pfeifferus *Antiquit. Græc. lib.* II. *cap.* XXVII. a Suida edoctus, qui illa hauſit ex Ariſtotelis & Philochori ſcriptis, imo ad majorem confirmationem ex Demoſthenis *Orat. in Cononem* hæc verba citat: Τῶν τε παρόντων καθ' ἕνα ἡμῶν ἕτωσὶ πρὸς τὸν λίθον ἄγοντες, καὶ ἐξορκοῦντες. *Tum nos ſingulos, qui aderamus, ad lapidem adduxerunt, & jurarunt*. Fateor Athenienſes ſæpius πρὸς τὸ λίθον juraſſe, quem Pfeifferus perperam interpretatus fuiſſe videtur: nam Ariſtophanis Scholiaſtes *in Acharn.* illius lapidis uſum indicat iſto verſiculo *Acharn. Act.* II. *Scen.* VI.

Τονθορίζοντες δὲ γήρᾳ τῷ λίθῳ προσέςαμεν.

Murmurantes autem cum ſenio conſtitimus ad lapidem.

Ubi nos docet, illum λίθον fuiſſe βῆμα, ſeu *tribunal*, in Pnyce, aut publico

blico foro, quo populi Athenienſis cœtus convenire ſolebant: cujus appellationis alicubi cauſam reddit, cum Comœdus locum dictum fuiſſe Πέτραν aſſerit, quia petra aut rupe fundatus erat; hinc facile intelligitur, quinam fuerint λιθωμόται, id eſt, qui in Pnyce jusjurandum dicebant. In privatis pactis, ex more Romanorum, jurans manum ſuam alterius, cui jurabat, manui jungebat; cujus ritus meminit Euripides in *Helena vers.* 844.

Ἐπὶ τοῖς δὲ τοίνυν δεξιᾶς ἐμῆς θίγε.

Ad hæc igitur confirmanda *dextram meam tange*.

Omnia enim pacta & fœdera junctis dextris feriri ac firmari ſolebant; vel quia numerum denarium, qui ambarum manuum digitis perficitur, reverebantur; vel quia illa manuum junctio amicitiæ & concordiæ ſignum erat: unde, cum amici in unum locum conveniebant, manus jungere in concordiæ teſtimonium conſueverant. Dextra, quia honoratior, eo quod illa qui præſunt aliis imperant, in vulgariori uſu erat, quam ſiniſtra; ad quod alludens Crinagoras in *epigramm.* VI. *lib.* I. *cap.* VI. *Anthol.* negat Romæ hoſtes viribus junctis illam vincere poſſe:

Ῥώμης οὐδ᾽ ὅσσον βλάψει σθένος, ἄχρι κε μίμνῃ
  Δεξιὰ σημαίνειν Καίσαρι θαρσαλέη.

Romæ ne tantillum nocebit robori, quouſque manſerit
  Dextera imperans Cæſari confidens.

Denique inter teſtandum aliquando imam auriculæ partem apprehendebant. Plinius *Nat. Hiſt. lib.* XI. *cap.* XLV. *Eſt in aure ima memoriæ locus, quem tangentes atteſtamur*. Ubi conſuetudinis hujus rationem reddit, ob quam etiam cauſam *vellere aurem* admonere dicimus. Virgilius *Eclog.* VI. *vers.* 3.

— *Cynthius aurem*
Vellit, & admonuit. —

Unde Romani in atteſtationibus morem habebant, ut actor imam auriculam tangeret anteſtati, addens hoc verbum, *Memento*. Ad quem Horatius alludit *lib.* I. *ſat.* IX. *vers.* 75.

— *magna*
Inclamat voce: &, licet anteſtari? Ego vero
Oppono auriculam,

Unde Lipſius apud Plinium legendum exiſtimat *anteſtari* pro *atteſtari*: emendatione probabili forte, verum non ita neceſſaria. Cæterum illa pars auriculæ, quam teſtes apprehendebant, ea de cauſa λοβὸς nonnullis dicta fuiſſe

ſuiſſe videtur. *Etymologici* Auctor: Λοβοὶ, τὰ κάτω μέρη τῶν ὤτων. Paulo poſt: Λοβοὶ λέγονται, ἐπειδὴ μαρτυρόμενοι τινὶ, λαμβανόμεθα αὐτῶν.

Præterea omnia ſacra fœdera in honorem Deorum, per quos jurabant, plerumque vel apri, vel arietis, vel capri, imo trium illorum ſimul, vel eorum loco taurorum aut agnorum ſacrificio pangere moris erat. Alias apri, &c. mactandi teſticulos exſcindebant, quibus inſiſtentes juramentum dicebant. Aries aut aper ille ſic mutilatus vocabatur τομίας. En tibi ritus. Primo pilos ab hoſtiæ capite abſciſſos præſentibus diſtrahebant, ut indicarent omnes juramenti participes eſſe, prout docemur ab Homero *Iliad. γ. vers.* 273.

Ἀρνῶν ἐκ κεφαλῶν τάμνε τρίχας· αὐτὰρ ἔπειτα
Κήρυκε Τρώων ϗ Ἀχαιῶν νεῖμαν ἀρίστοις.

Agnorum ex capitibus abſcidit pilos: ſed eos *poſtea*
Præcones Trojanorum & Achivorum diſtribuerunt principibus.

Illius autem ritus ſenſum tradit Euſtathius ex Sophoclis *Ajace Flagell. vers.* 1200.

Κακὸς κακῶς ἄθαπτος ἐκπέσοι χθονὸς,
Γένους ἅπαντος ῥίζαν ἐξημημένος,
Αὔτως ὅπως περ τόνδ' ἐγὼ τέμνω πλόκον.

Malus male inſepultus ejiciatur e terra,
Radicitus cum toto ſuo genere exſtirpatus,
Impune, quemadmodum ego hunc præcido capillum.

Poſtea Deos fœderis initi teſtes & in perjurum animadverſuros invocabant. Quibus peractis, victimam mactabant gula fracta, ſecundum Homerum *Iliad. γ. vers.* 292.

—— Ȣ ἀπὸ στομάχους ἀρνῶν τάμε νηλέϊ χαλκῷ.

& jugulos agnorum abſcidit ſævo ferro.

Στόμαχος enim primitiva ſignificatione *fauces* denotaſſe obſervat Euſtathius *in hunc locum*. Hinc orta phraſis Græca, ὅρκια τέμνειν, Latine *ferire fœdus*, hoc eſt, *pactum inire*. Deinde capita fœderis, ambarum partium juramento firmandi, relegebantur, prout liquet ex induciis inter Græcos & Trojanos pactis apud Homerum.

Iterum vina mixta in ſymbolum conſenſus & concordiæ libabant. Tandem Diis rurſus invocatis, libamina fundebant, voventes, ut primi perjuri ſanguis atque cerebrum eumdem in morem effundi poſſint, ſicut ex his Homeri verſiculis *Iliad. γ. vers.* 295. diſcimus:

Οἶνον δ' ἐκ κρητῆρος ἀφυσσάμενοι δεπάεσσιν
Ἔκχεον, ἠδ' εὔχοντο Θεοῖς αἰειγενέτῃσιν.

Ωδε

Ωδε δέ τις εἴπεσκεν Αχαιῶν τε Τρώων τε,
Ζεῦ κύδιϛε, μέγιϛε, καὶ ἀθάνατοι Θεοὶ ἄλλοι,
Οππότεροι πρότεροι ὑπὲρ ὅρκια πημήνειαν,
Ωδέ σφ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέοι ὡς ὅδε οἶνος,
Αὐτῶν, ϗ τεκέων· ἄλοχοι δ' ἄλλοισι μιγεῖεν.

Vinum autem ex cratere hauſtum poculis
Effundebant, & vota faciebant Diis ſempiternis:
Sic autem quidam dicebat Achivorumque Trojanorumque,
Jupiter glorioſiſſime, maxime, & immortales Dii
Utri priores præter fœdera offenderint,
Sic ipſorum cerebrum humi fluat ſicut hoc vinum,
Ipſorum, & liberorum; uxores vero aliis miſceantur.

Uſuveniebat in juramentis, ut diris & imprecationibus ſe devoverent, ſi unquam perjuri forent, præſertim iſtis de cauſis; Vel ut alios ad fidem præſtandam efficacius moverent; pro exemplo ſit juramentum Demoſthenis *Orat. contra Cononem*: Εἰ μὲν εὐορκῶ πολλά μοι ἀγαθὰ γένοιτο, εἰ ἐπιορκῶ, ἐξώλης ἀπολοίμην. *Si quidem ſancte juro, multa mihi bona eveniant, ſin pejero, penitus peream*. Vel ut ſanctiore & arctiore vinculo obſtricti ad mentem & propoſitum mutandum nunquam adduci poſſent, Idcirco Phocenſes apud Herodotum *lib.* I. & Strabonem *lib.* IV. qui in poſterum urbem Maſſiliam in Gallia Narbonenſi condiderunt, iter ingreſſi, ſacramento & imprecationibus ſe devoverunt domum nunquam reverſuros; unde natum proverbium, Φωκέων ἀρὰ, quod extenditur ad quemvis ſacro-ſancto juramento obligatum.

Ut ad propoſitum redeamus, caro, qua alias epulari ſolebant, in hoc ſacrificio comedi nefas erat; idcirco illam inhumari in ædibus jurantis ſolitam fuiſſe tradit Euſtathius *in Iliad.* γ. Priamus enim ſic feciſſe de victima ſacrificii ſupra memorati videtur; ſin vero jurans peregrinus foret, ſacrificii caro in mare projiciebatur, ut Talthybii ſus, ad quoddam Agamemnonis jusjurandum firmandum mactata, vel alio ſimili modo peribat. Nec hoc in loco prætereundum, ſi quid ominoſi in ſacrificio apparuiſſet, juramentum vel in aliud tempus diſtuliſſe, vel omnino abrupiſſe; cujus facti exemplum nobis ſuppeditat Plutarchus in *Vita Pyrrhi*, qui, dum Pyrrhus, Lyſimachus, & Caſſander ad pacem jam inter ſe initam ſacro juramento ac ſacrificio firmandam in unum congregati eſſent, ex capro, tauro, & ariete, qui in hoſtias producti fuerant, arietem repentina morte correptum fuiſſe refert; quod etſi plures deriderent, attamen Theodotus Sacerdos Pyrrhum a juramento dicendo prohibuit, aſſerens illud omen mortem unius trium Regum confœderatorum præſagire & ex Vatis conſilio pacem ratam habere recuſavit Rex ille.

Alexander ab Alexandro *Genial. Dier. lib.* v. *cap.* x. aliam jurandi formulam nobis ita exhibuit. Veſtibus ſuccinctis, enſeque in jugulum directo, cœlum, terram, ſolem, ac Furias teſtes in illud, quod acturi erant, invocabant; deinde verrem mactabant, ac in mare projiciebant, quo peracto juramentum dicebant,

Jus-

Juſjurandum ſic vulgo concipiebant Moloſſi: Bovem in fruſta ſecabant, tumque jurabant: unde quidquid minutim diſſectum erat, proverbii loco dicebatur, Βȣ̃ς ὁ Μολοττῶν, prout Suidas in *Voc.* Βȣ̃ς & Zenodotus in *Proverb.* in Βȣ̃ς teſtantur. Obiter obſervanda eſt hallucinatio Eraſmi in *Adagiis*, qui loco *Bos Molottorum* ſcribit *Bos Homolottorum*, legens (ut opinor) in Auctoribus modo allegatis Βȣ̃ς Ὁμολοττῶν pro Βȣ̃ς ὁ Μολοττῶν.

Alia juramenti formula deſcribitur a Plutarcho in *Vita Ariſtidis*, ubi tradit, Græcos, deletis ac penitus profligatis Xerxis copiis, victoria ſuperbientes, aggreſſos fuiſſe irrumpere in Perſiam; interea Ariſtides ad firmandum eorum animum obſtrinxit omnes jurejurando ſe fœdus ſervaturos, ipſemet nomine Athenienſium juravit, & poſtquam diris devoviſſet illum qui juſjurandum violaret, laminas ferri candentis in mare jecit; quo intelligi volebat, juramentum fore ſacrum & intemeratum, quamdiu laminæ ferreæ in fundo maris reſiderent nec ſupernatarent; cujus moris mentio fit apud Callimachum, qui (ut citatur ab Scholiaſte Sophoclis *in Antig. verſ.* 270.) de Phocenſibus ſic loquitur:

Φωκήων μέχρις κε μένῃ μέγας εἰν ἁλὶ μύδρος.

Donec Phocenſium ingens ignitum ferrum in mari maneat.

Occurrit alia juramenti formula apud Plutarchum in *Dione*, (quo Dionis uxor & ſoror obſtrinxerunt Callippum Athenienſem, eo adductæ quod eum conſpirationis in Dionis vitam conſcium eſſe ſuſpicarentur) ſic compoſita: Jurator ſe conferebat in templum Cereris ac Proſerpinæ, aut, juxta nonnullos, Cereris Theſmophoræ ſeu Legiferæ; ubi, certis quibuſdam ceremoniis peractis, induebatur veſte purpurea Deæ, & tædam ardentem manibus tenens, quaſi ſtaret coram Numine, per univerſos Deos jurabat; illudque a Syracuſiis maximum & ſacro-ſanctum cenſebatur juramentum.

Aliud juramenti genus obtinebat Palicæ, Siciliæ civitate, ad fontem nomine Acadinum, in quem juratores tabulam juramento inſcriptam injicere ſolebant, quæ ſi aquis ſupernataſſet, convictus credebatur crimine purus; ſin vero, flammis rapidis citiſſime abſorbebatur; ſic tradunt Ariſtoteles *lib. de Mirabilibus* & Stephanus Byzantinus in Παλίκη.

Præterea ab imputatione criminum diverſis aliis ſacramentorum formulis ſe purgare ſolebant, ex. gr. Convictus prius jurans ſe falſo accuſari, per ignem manibus reptabat, aut ferrum candens, a Græcis dictum μύδρος, (prout Sophoclis Scholiaſtes nos docet) manibus geſtabat, qui ſi ſceleris purus, damno immunis emergebat. Apud Sophoclem in *Antigone verſ.* 270. unus ex ſatellitibus Creonti dicens inducitur, ſe omnes libenter illum in morem juraturos, nec Polynicen ab iis inhumatum, nec qui illum humo mandaverint, ſe ſcire:

Ἦμεν δ᾽ ἕτοιμοι κ̀ μύδρȣς αἴρειν χεροῖν,
Καὶ πῦρ διέρπειν, κ̀ Θεȣ̀ς ὁρκωμοτεῖν

Τὸ μήτε δρᾶσαι, μήτε τῷ συνειδέναι
Τὸ πρᾶγμα βουλεύσαντι, μήτ᾽ εἰργασμένῳ.

Eramus autem parati ignitum ferrum manibus capere,
Et ignem pertranſire, & per Deos ſancte jurare,
Quod non feciſſemus, nec ſciremus quemquam
Feciſſe noſtro conſilio.

Ab illo autem jurandi modo non multo diverſum, quod in Anglia apud noſtros majores Saxones uſu venit, quodque idcirco ab illis dictum eſt *fire-ordeal*, id eſt, *ignis purgatorius*, (*ordeal* enim lingua Saxonica ſignificat *purgationem*) & hunc in modum peragebatur; Convictus in plures vomeres candentes certis intervallis a ſe invicem diſpoſitos, oculis clauſis & nudis pedibus, ſubſilire ſolebat; ad illud Ordalium ſubeundum matrem Emmam adegit Edwardus dictus *Confeſſor*, quo adulterii cum Alwyno Epiſcopo Wincheſterienſi perpetrati ſuſpicio omnino tolleretur; illo autem examine ſuam caſtitatem abunde demonſtravit, quæ omnibus illis ferris ardentibus tranſilitis priuſquam animadvertiſſet exclamavit, *Quando ad locum meæ purgationis venero?* Iterum Kunigunda Henrici II. Imperatoris uxor, ut ab eodem crimine ſe purgaret, a ferro candente manu prehenſo nihil damni accepiſſe traditur. Sed plus nimio digreſſi ſumus.

Tantum mihi condonet Lector benevolus, ſi unum aliud ex illis purgatoriis ſacramentis addam, quod ab Achille Tatio *lib.* 8. *Amorum Clitophontis & Leucippes* deſcribitur. Mulier a crimine impudicitiæ ſe purgare ſolebat juramento tabellæ inſcripto, cum qua collo appenſa in aquam deſcendebat ad media crura; ſi ſceleris pura, nil novi accidebat; ſin vero rea foret, aquæ ſubito impetu turgentes illius collum & tabellam ſuperabant; ne tam horrendum & deteſtabile crimen, quale perjurium, a ſole palam conſpiceretur. Alia fuerunt juramenta, quæ deſcribere mens foret, ni Lectori plus nimio jam moleſtum fuiſſe non immerito metuerem; idcirco tantum pauca dicam de religione ſacramentorum, quæ apud Veteres vigebat, quaque iſtud caput claudetur.

Quam religioſe juramenta ſervaverint, patet ex eo quod εὔορκος, id eſt, *qui juramentum præſtat*, vulgo ſumitur pro εὐσεβὴς, id eſt, *pius*. Sic apud Heſiodum *Oper. & Dieb. vers.* 188.

Οὐδέ τις εὐόρκου χάρις ἔσσεται, οὔτε δικαίου.

Neque ulla pii gratia erit, neque juſti.

Quo ſenſu intelligitur idem vocabulum apud Ariſtophanem in *Pluto Act.* I. *Scen.* II.

Ἀλλ᾽ εἴ τι χαίρεις ἀνδρὸς εὐόρκου τρόποις.

Sed ſi quid tibi placent viri pii mores.

Econtra improbum perditumque hominem per ἐπίορκον exprimebant, quo no-

nomine nil deterius & magis infame credebant: unde Ariſtophanes in *Nubibus Act.* I. *Scen.* IV. verba faciens de fulgure & fulmine, quæ præſertim in improbos jaculari exiſtimabatur Jupiter, rogat:

Εἴπερ βάλλει τοὺς ἐπιόρκους, πῶς δῆτ' οὐχὶ Σίμων' ἐνέπρησεν,
Οὐδὲ Κλεώνυμον, οὐδὲ Θέωρον; καίτοι σφόδρα γ' εἰσ' ἐπίορκοι.
Ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ γε νεὼν βάλλει, καὶ Σούνιον ἄκρον Ἀθηναίων,
Καὶ τὰς δρῦς τὰς μεγάλας· τί παθών; οὐ γὰρ δὴ δρῦς ἐπιορκεῖ.

Si ferit perjuros, quomodo igitur non Simonem combuſſit,
Neque Cleonymum, neque Theorum? quandoquidem ſupra modum ſunt perjuri.
Sed ipſe ſuam ædem fulmine percutit, & Sunium arcem Athenienſium,
Et quercus magnas: quid ab illis *patitur? non enim ſane quercus pejerat.*

Iis, qui ſine cauſa pejerare aſſueverant, inuſtum ab Athenienſibus nomen infame Adrettorum, ab Adretto (inquit Heſychius, & ex illo Phavorinus) loco, ubi juramenta dici ſolita antequam publica munera obirent.

Perjuri in quibuſdam locis morte plectebantur, aliis in locis illius criminis, quo alios falſo accuſarant, pœnam ſubibant; alibi vero pecunia tantum mulctabantur. Si autem hominum, ſaltem Deorum vindictam perjurum quemvis minime effugiturum pro certo creditum eſt; imo ipſi Dæmones tam infame crimen abominari callide fingebant. Cujus rei præclarum exemplum afferam ex Herodoto in *Erato*. In manibus cujuſdam Glauci Spartani juſtitiæ & vitæ integritatis fama inclyti apud omnes Græcos, ex metu jacturæ, ſi opes domi ſervaret, & magno viri nomine allectus, ingentem pecuniæ ſummam depoſuit civis quidam Mileſius: certo autem temporis ſpatio elapſo illius Mileſii civis filii Spartam ſe conferentes, a Glauco nummos ejus fidei traditos repetierunt producto chirographo; Claucus autem ſe neſcire fingens, rem penitius inquiſiturum, & ſi quid iis debere deprehenderet, ſoluturum promiſit, tandem quadrimeſtris temporis mora, quam poſtularat, præterlapſa iter ſuſcepit Delphos, ut Apollinis oraculum interrogaret, an pecuniam perjurio ſibi ſervare licitum foret, necne? Deus autem hominis impudentiam indignatus ſequentia verba reſpondit apud Herodotum *Erato* ſive *lib.* VI. *cap.* LXXXVI.

Γλαῦκ' Ἐπικυδείδη, τὸ μὲν αὐτίκα κέρδιον οὕτω
Ὅρκῳ νικῆσαι, καὶ χρήματα ληΐσασθαι.
Ὄμνυ· ἐπεὶ θάνατός γε καὶ εὔορκον μένει ἄνδρα.
Ἀλλ' Ὅρκου πάϊς ἐστὶν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες,
Οὐδὲ πόδες· κραιπνὸς δὲ μετέρχεται, εἰσόκε πᾶσαν
Συμμάρψας ὀλέσῃ γενεὴν καὶ οἶκον ἅπαντα.

Glauce Epicydides, equidem expedit ad breve tempus
Sic orco viciſſe, interVertiſſeque nummos.
Dejera: & evorcum quoniam manet exitus idem.

Aſt Orci natus, qui nomine, qui manibus, qui
Nullis eſt pedibus, rapide advenit, uſque adeo dum
Convolvens omnem perdat prolemque domumque.

Quod oraculum in Glaucum, etſi pecuniam ſibi creditam reddidiſſet, impletum eſt, cujus familia intra pauca ſæcula penitus exſtincta divinæ vindictæ præclarum monumentum exſtitit. Sed notandum eſt, præ cæteris Diis Jovem cognominatum Ορκιον perjurii vindicem creditum fuiſſe: nam in Olympiæ βουλευτηρίῳ, id eſt, *conſeſſus publici loco*, Jovis ſtatuam utraque manu fulmen geſtantem, & ad pedes tabulam æneam, cui quædam carmina elegiaca, ad homines ab illo Deo in perjuriis invocando deterrendos compoſita, inſculpta viſebantur, poſitam eſſe tradit Pauſanias. Præterea perjuri a Furiis corripi & exagitari credebantur, quæ ſingulorum menſium quinto die loca perluſtrabant ad illos impios plectendos, juxta Heſiodum *Oper. & Dieb. vers.* 801.

Εν πέμπτῃ γάρ φασιν Ερινύας ἀμφιπολεύειν,
Ορκον τιννυμένας, τὸν ἔρις τέκε πῆμ' ἐπιόρκοις.

In quinta enim ajunt Furias obambulare,
Perjurium vindicantes, quod contentio genuit exitium perjuris.

Itaque Agamemnon jurans ſe nunquam Briſeida noviſſe teſtes Furias adhibet apud Homerum *Iliad.* τ' *vers.* 259.

——Ερινύες, αἵ θ' ὑπὸ γαῖαν
Ανθρώπους τίννυνται, ὅ, τις κ' ἐπίορκον ὀμόσσῃ.

—— *Furiæ, quæ ſub terram*
Homines puniunt, quicumque perjurium juraverit.

Pœna, quam ibi innuit Homerus, poſt mortem irrogata fuiſſe videtur; ait enim, ὑπὸ γαῖαν ἀνθρώπους, &c. ſeu *homines ſub terram*; & quod ita intelligendum ſit, patet ex alio jurejurando apud eumdem Poetam *Iliad.* γ. *vers.* 278. quo inferi Dii ſic invocantur:

—— καὶ οἳ ὑπένερθε καμόντας
Ανθρώπους τίννυσθε, ὅ, τις κ' ἐπίορκον ὀμόσσῃ.

& qui ſub terra mortuos
Homines punitis, quicumque perjurium juraverit.

Sed nonnulli iſto loco legunt καμόντες, & ita intelligi volunt, fato functorum animas inſervire ad perjuros nebulones cruciandos.

Imo quibuſdam in locis res ſenſus expertes iſtud crimen ulciſci traduntur; in Arcadia enim vulgo creditum, neminem per aquas Stygias pejeraſſe, quin crudeles ac ingentes pœnas daret; deque caverna ſubterranea Palæmoni dicata apud Corinthios narrant, quod perjurus nemo, quam primum in eam ingrederetur, tremendam Numinis vindictam effugeret.

Apud

Apud Siculos in templo Palicorum intra urbem Palicam exſtructo erant quidam crateres, fontes, aut lacus, (interdum enim ſic vocantur) dicti *Delli*, ex quibus continuo erumpebant flammæ, ignis globi, & aqua fervida ac fœtida; hucque ad controverſias dirimendas undique convenire ſoliti erant: ſi quis juxta illos fontes falſo juraret, illico fiebat cœcus, aut mancus, aut morte etiam plectebatur, aut abſorbebatur ac in lacus ſubmergebatur. Verum de his paulo ante dictum eſt. Vid. præter Ariſtotelem & Stephanum ſupra laudatos, Diodorus Siculus *lib.* XI. & Macrobius *Saturnal. lib.* V. *cap.* XIX.

Quamvis hocce flagitium Diis maxime diſpliceret, (ut patet exemplis mox adductis pluribuſque aliis) & nefarium ac turpe eſſet, a Græcis tamen tam frequenter admiſſum, ut nunquam efficere potuerint, quin dolus & perfidia ipſis adſcriberetur; ita ut *Græca fides* communi proverbio dicatur de hominibus vanis, levibus, & quibus fidere non eſt: Plautus in *Aſinaria* per *Græca fide mercari* intelligit emere præſente pecunia, quippe alias cum Græcis mercari minime tutum. En ipſius verba *Act.* I. *Scen.* III.

> *Diem, aquam, ſolem, lunam, noctem, hæc argento non emo;*
> *Cætera, quæ volumus uti, Græca mercamur fide.*

Tullius Cicero in *Orat. pro L. Flacco* de iiſdem ſimiliter dicit: *Teſtimoniorum religionem & fidem nunquam iſta natio coluit.* Euripides quoque ipſorum popularis hac in re huic adſtipulatur, cum ait in *Iphig. Taur. verſ.* 1205.

> Πιςὸν Ἑλλὰς οἶδεν οὐδέν. ——

> *Fidem Græcia novit nullam.* ——

Polybius *lib.* VI. *Hiſt.* adhuc plenius idem declarat, cum ait: Παρὰ *μὲν τοῖς Ἑλλησιν, ἐὰν τάλαντον μόνον πιςευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγίδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρας διπλασίους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίςιν. Apud Græcos quidem, ſi vel unum duntaxat talentum fuerit eis creditum, decem reſcriptoribus adhibitis, ſigillis totidem, teſtibus autem duplo pluribus, fidem tamen ut ſervent impetrare ab iis nequeas.* Tamen Auſonius de illis melius ſentit, niſi ipſius verba ironice accipiantur, quum Paulo ſuo ait *Epiſt. lib. epiſt.* X.

> *Nobiſcum invenies* κατευόπλια, *ſi libet uti*
> *Non Pœna, ſed Græca fide.*

Theſſali præſertim iſto vitio infames fuerunt; unde juxta Zenodotum per Θεσσαλῶν νόμισμα intelligitur fraus ac dolus; imo aliud proverbium, Θετταλῶν σόφισμα, ex perfidia & prævaricatione Theſſalorum in confœderatos natum eſſe videtur; quorum perfidiæ memorabile exemplum exſtat in

bello

bello Peloponneſiaco; illi enim, dum acriter utrinque dimicaretur, terga verterunt, caſtriſque Athenienſium relictis ad Lacedæmonios transfugerunt: quæ ratio veriſimilior videtur illa a Zenodoto adducta, quem adi. Theſſali hecatombas humanas Apollini quotannis offerre ſolenniter vovebant, minime cogitantes vota ſua unquam reddere, patris Theſſali veſtigia prementes, qui ſimile votum Apollini fecit, ſed quam impium ac Deo ingratum foret ſibi conſcius, illud nunquam præſtitit. Locri non multo minus infames hac in re erant; unde iſti loquendi modi, qui in proverbio dici ſolent, Λοκροὶ τὰς συνθήκας, & Λοκρῶν σύνθημα, vulgo accipiuntur de viris fraudulentis ac artibus doloſis, ut ex Zenodoto diſcimus. Plura exempla recenſere ſuperſedebo, Lacedæmonios duntaxat præterire nequeo, qui ut fortitudine, temperantia, aliiſque virtutibus præ cæteris Græcis inclyti, ita perfidia & juramentorum contemptu valde infames fuerunt; hinc Lycophron *Caſſandra vers.* 1124. ipſos vocat αἱμύλους, quos Scholiaſtes *in hunc locum* interpretatur ψεύστας καὶ δολίους, id eſt, *mendaces & doloſos*. Euripides *Androm. vers.* 446. huic adſtipulatur, dicens:

Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλευτήρια.

Spartæ incolæ, doloſa conciliabula.

Ariſtophanes adhuc apertius ac diſertius de Lacedæmoniis loquitur, cum afferit illos nec altaria, neque promiſſa, nec juramenta ſacroſancta habere; en ipſius verba in *Acharn. Act.* II. *Scen.* II.

Οἶσιν οὔτε βωμοὶ, οὔτε πίστις, οὔθ' ὅρκος μένει.

Quibus nec religio, nec fides, nec jusjurandum eſt.

Nec meram fuiſſe Poetæ calumniam abunde patet ex Lyſandri illius gentis præclariſſimi ducis aphoriſmo, Ἐξαπατᾶν χρὴ παῖδας μὲν ἀστραγάλοις, πολεμίους δὲ ὅρκοις. *Pueros talis, hoſtes vero juramentis decipiendos eſſe;* etſi alii illud placitum Dionyſio Tyranno tribuant. Leg. Alex. ab Alex. *lib.* v. *cap.* x. Quidquid ſit, Lacedæmonios, qui in privatis negotiis promiſſis ſanctius ſtabant, in publicis ſacramenta minime reveritos fuiſſe in confeſſo eſſe debet; ipſemet enim magnus Ageſilaus illius gentis Rex ſacramenti fidem, ſi Reipublicæ commodo adverſaretur, minime ſanctam habuiſſe videtur; quia is fuit ſcopus & ultimus finis, quo omnia illorum molimina collimabant, ut bonum publicum iniquiſſimis artibus promovere licitum crederent; nam patriæ benefacere illos imprimis ſtuduiſſe, nec ullam aliam æqui & iniqui legem habuiſſe refert Plutarchus in *Vita Ageſilai*.

Athenienſes juſtitiæ ſtudioſiores fuiſſe, liquet ex iis, quæ Plutarchus refert de Themiſtocle, qui cum indicaſſet populo ſe quid moliri in maximum Reipublicæ beneficium, quod toti concioni aperire non conveniebat, juſſus eſt inceptum ſolius Ariſtidis fidei committere, populus autem ab

Ari-

Ariſtide certior factus, conſilium quidem utiliſſimum, ſed pariter iniquiſſimum eſſe, ab illo peragendo Themiſtoclem inhibuit. Diogenianus *lib. Collection.* tradit, *Ἀττικὸν μάρτυρα* pro verace & incorrupto teſte, ut & *Ἀττικὴν πίςιν* pro ſincera & intemerata fide ſæpius ſumi: etſi alii illud proverbium deduci volunt a Dea Fide, cujus templum Athenis fuit, teſte Plauto in *Aulul.* Alii iterum non ad mores populi, ſed ad ſolum infrugiferum, quod ſemen acceptum nec plus nec minus reddebat, unde Attica fides tribui ſolet homini, qui depoſitum reddit, referunt: ſed Vellejus Paterculus *Hiſtor. lib.* I. illud interpretatur de fide incorrupta, quam Romanis Athenienſes præſtiterunt; quapropter Attica fides a Flacco *Argonaut. lib.* IV. dicitur *certa*, ab Horatio *lib.* III. *od.* XVI. *impolluta*, a Silio vero *Belli Punici lib.* XIII. *pura*; & pluribus aliis nominibus bonæ famæ apud Poetas ornatur. Nihilominus illius populi fides non ita ſibi conſtitit, quin boni publici promovendi ſpe allecti illam ſæpius violarint; unum tantum exemplum, quo caput claudetur, afferam ex Plutarcho in *Vita Ariſtidis*, quod magis notatu dignum & illius gentis mores & genium evidentius oſtendere mihi videtur, quia ab ipſo populo probatum, & ab Ariſtide viro nemini Athenienſium juſtitiæ & integræ fidei fama æquiparando impletum eſt. Cum cæteris Græcis (poſtquam Xerxis exercitus potentiſſimi reliquias penitus deleviſſent) fœdus ad Perſiam junctis viribus ſubito invadendam Reipublicæ Athenienſium nomine Ariſtides ſacro-ſancto juramento pepigit: ſed in poſterum rerum ſtatu requirente, ut conſilia regerentur a potentiore duce, quam cum fœdere convenire videretur, illos ſuaſit, ut, perjurii culpa in illum ſolum injecta, rebus ſuis maxime conſulerent. Summatim, Theophraſtus apud Plutarchum nos docet, illum virum, qui in propriis & aliorum civium privatis cauſis æqui obſervantiſſimus erat, in publicis negotiis, præſentis Reipublicæ ſtatus & emolumenti ratione tantum habita, leges juſtitiæ tranſgredi minime dubitabat. Tandem refert, cuidam quærenti an certum theſaurum Delo, ſuadentibus Samiis, ſed prohibente fœderis fide, Athenas tranſmittere liceret, necne, Ariſtidem reſpondiſſe, *Conſilium quidem iniquum eſſe, ſed expedire.*

CAP. VII.

De Græcorum Divinatione & Oraculis in genere.

A TEMPORIBUS antiquiſſimis creditum eſt, Deos hominibus quibuſdam familiarius uti, iiſque conſilia ſua aperire, & res miras ſupraque humanas vires poſitas agendi virtute induere. Hos Græci communi nomine *μάντεις* vocabant: nam *μαντικὴ* (quo nomine omnes divinandi artes efferuntur) rerum arcanarum & futurarum, quæ ordinaria naturæ ope ſciri nequeunt, cognitio dicitur. A Platone in *Phædro*, & poſt illum ab Ariſtotele, Plutarcho, & Cicerone, in duas ſpecies diſtinguitur, quarum altera dicitur *ἄτεχνος*, *ἀδίδακτος*, & *naturalis*, id eſt, quæ nullis inſtitutis, præceptis, & experimentis acquiritur, ſed in vatem inſpiratur, hoc unum caven-

caventem & curantem, ut purgatus & diſpoſitus foret ad divinum afflatum accipiendum. Ad illam ſpeciem referendi ſunt quotquot oracula proferebant, & futura prædicebant Numinis afflatu, abſque ſignorum & ominum ope, cujuſmodi Sibyllæ & alii Ενθεοι aut *Numine pleni*. Divinandi modus per ſomnia a quibuſdam huc reducitur, quia iis, qui ſomniabant, res arcanæ detegebantur ſine illorum labore & arte; ſed in eo falluntur, quod non qui ſomniabant, ſed ſomniorum interpretes proprie divinabant: illorum enim peritiam arte & experientia acquiri, patet ex innumeris libris de hac materia compoſitis, & ex ſignis, quibus conjecturæ fiunt, ibidem traditis; pariter, aves ominoſas adſpicere, quod cuivis rudi & imperito homini caſu evenire poſſet, non Auguris erat, ſed quid illarum adſpectus portendebat interpretari.

Quocirca hæ & aliæ hujuſmodi divinandi artes ad ſecundam ſpeciem dictam τεχνικὴν aut *artificialem*, quæ non inſpiratur, ſed longa experientia paratur, referri debent, exempli gratia, ars magica: aut quæ hominum artibus, technis, & impoſturis præſertim tribui debet, non tamen ſine Numinis ſingulari præſidio & regimine, cujuſmodi erat ars divinandi per ſortes.

Exordio facto a priore divinandi ſpecie, primo agam de ejus nobiliſſima parte, nimirum oraculis, quæ Græce dicuntur χρησμοὶ, χρησμῳδίαι, χρησμῳδήματα, μαντεύματα, θεοπρόπια, θεσπίσματα, θέσφατα, &c. oraculorum interpretes aut expoſitores, χρησμολόγοι, qui illa conſulebant, θεοπρόποι, loca vero, in quibus proferebantur, χρηστήρια, μαντεῖα, &c. attamen fatendum eſt quædam ex his nominibus aliis divinandi ſpeciebus ſæpius tribui.

Ex omnibus divinationibus, oracula, quia a Diis immediate procedere credebantur, in maxima exiſtimatione ſemper habita ſunt. Sed aliæ divinandi artes ab hominibus tradebantur, & ab hominum voluntate peculiarius pendebant, qui vel ex imperitia falli poſſent, vel ex metu pœnæ, aut ſpe emolumenti, aut alia illicita & injuſta de cauſa veritatem reticere vel prodere vellent; econtra Dii, qui nec iræ ſubjiciuntur, nec hominum muneribus & promiſſis tanguntur aut indigent, ad neutrum perpetrandum ullo modo vinci poſſe credebantur. Qua de cauſa tantam fidem & exiſtimationem apud homines obtinuerunt oracula, ut in omnibus dubiis & controverſiis illorum reſponſa ſacra & intemerata habita fuerint; unde Strabo *Geogr. lib.* XVI. tradit ingentem hominum frequentiam eo confluxiſſe, qui ſuorum dubiorum ſolutionem quærerent, & in rebus ſuis adminiſtrandis conſilium peterent: ita ut nil momenti ſuſceptum fuerit, vix ulla pax pacta fuerit, ullum bellum indictum, ulla regiminis forma inſtitura, aut ullæ leges latæ fuerint, niſi oraculum prius interrogatum fuiſſet. Crœſum bellum Perſis inferre non ſuſtinuiſſe, antequam non ſolum celeberrima Græciæ oracula, ſed & ipſum Jovem Ammonem in Libya per legatos conſuluiſſet, refert Herodotus *lib.* I. Minos Cretenſium legislator Jovis commercio familiariter uſus fuiſſe, & ab illo novam regiminis inſtituendi formam accepiſſe dicitur a Strabone *loco citato*. Pariter Lycurgus ab Apolline Delphico, quem ſæpius inviſebat, in Lacedæmoniorum Republica

blica rite componenda inſtitutus fuiſſe creditur. Nec multum refert noſſe an illa vera fuerint, necne, cum pro veris credita fuerint; inde enim colligi poteſt quanta fuerit oraculorum dignitas, ſaltem in vulgi opinione, quum ipſi legislatores & viri maximæ exiſtimationis iis artibus uti neceſſum duxerint, ut homines in obſequium flecterentur. Imo Scriptor jam citatus præclariora tribuit viris Numine plenis, qui maximis honoribus & muneribus digni credebantur; ita ut ad ſolium & regiam dignitatem ſæpius evecti dicantur; qui enim ad Deorum intima conſilia admittebantur, generis humani ſaluti & incolumitati proſpiciendis maxime idonei exiſtimabantur.

Illa autem oraculorum dignitas Sacerdotibus, qui ex iis victum quærebant, non parum profuit; quum enim oraculorum fidem hominum mentes ubique invaſiſſe deprehenderent, nemo ea interrogare permittebatur, niſi prius ſumptuoſa ſacrificia & pretioſa munera depoſuiſſet: unde ſoli principes & opulenti viri Deos conſulendos adibant, quia ingentibus illis ſumptibus ſuſtinendis ſoli pares erant, quod non parum auxit vulgi reverentiam pro oraculis; ut enim quidquid iis familiare & vulgare contemnere, ita vice verſa ea, quorum uſu iis interdicitur, mirari ſolent homines. Quocirca, ut apud ipſos magnates ſemper vigeret oraculorum pretium, paucis ſtatis diebus tantum eos admitti fas erat; aliis autem temporibus principum maximus & viri genere clariſſimi reſponſum nec ullo pretio emere, nec ullo alio modo conſequi valebant; ipſum Alexandrum aperte recuſavit Pythia, donec in Tripoda vi ſublata eſt, ex quo, quum in Numinis afflantis impetum reniti diutius non poſſet, exclamavit, Ἀνίκητος εἶ, *Invictus es*. Quæ verba boni ominis & oraculi loco credita & accepta ſunt.

An a Dæmonibus proceſſerint, an vero callidorum ſacrificulorum impoſturæ ſolummodo fuerint oracula, jamdiu controvertitur. Van Dale Scriptor ille Belga amplo *Tractatu* poſteriorem ſententiam adſtruere conatur, cujus argumenta non tam valida mihi videntur quin facile dilui poſſent, ſi vel inſtitutum exigeret, aut tempus mihi adforet. Quidquid ſit, huic & aliis divinationibus præeſſe vulgo credebatur Jupiter, qui fatorum libros tenebat, ex quibus plura aut pauciora pro lubitu Dæmonibus pandere dicebatur; qua de cauſa dictus eſt Πανομφαῖος ab Euſtathio *Commentario in Iliad. θ. vers.* 250.

Ενθα Πανομφαίῳ Ζηνὶ ῥέζεσκον Αχαιοί.

Ubi Panomphæo Jovi ſacrificabant Achivi.

Ex cæteris Diis Apollo in futuris revelandis primas tenebat, quapropter omnibus prophetis & vatibus præfici ſolebat: ſed tantum ſubordinate ad Jovem, & ex ejus colloquio & revelatione, prout Æſchylus in *Fragm. Sacerdotum Edit. Lond. pag.* 640. nos docet:

Στέλλειν ὅπως τάχιστα· ταῦτα γὰρ πατὴρ
Ζεὺς ἐγκαθιεῖ Λοξίᾳ θεσπίσματα.

Mittere quam citiſſime; hæc enim pater

Jupiter communicat Apollini oracula.

Iterum idem Tragœdus in *Eumenidibus* poſtquam Apollinem homines ſua oracula revereri jubentem induxerit, addit Jovis oracula eamdem reverentiam demereri, nulla aliorum propheticorum Numinum mentione facta; ejus verba ſic ſonant in *Eumenid. verſ.* 716. *Edit. Lond. pag.* 532.

ΑΠ. Κἀγώ τε χρησμοὺς τοὺς ἐμοὺς τε καὶ Διὸς
Ταρβεῖν κελεύω. ——
ΑΡ. *Ego quoque oracula & mea & Jovis*
Timere jubeo. ——

Quamvis alii Apollinem divinationem a Pane didiciſſe ferant, inter quos eſt Apollodorus *Argon. lib.* III. alii a Glauco, ut Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VII. alii a Themide, ut Orpheus *Hymno in Themidem verſ.* 6. alii denique tum ad Apollinem tum ad cæteros Deos univerſos a cœleſti Venere deſcendiſſe hanc artem fabulentur: Τὴν Ἀφροδίτην οὐρανίαν εἶναι μητέρα ὅλων, πάσης μαντείας καὶ προγνώσεως εὑρετήν. *Cœleſtem Venerem eſſe totius naturæ parentem, omniſque divinationis & præſcientiæ inventricem*, ut ait Artemidorus.

Oracula nec ubique nec ſemper eumdem in morem dicebantur: quibuſdam in locis Dii illa pandebant per interpretes, ut Apollo Delphicus: iterum in aliis locis ipſimet reſponſa dabant vel viva voce, vel per ſomnia, vel per ſortes, (quorum prius a Diis inſpirari, poſterius vero dirigi tantum credebatur) aut alio aliquo modo. Reſponſa a Diis ipſis reddita χρησμοὶ αὐτόφωνοι, quæ vero prophetarum miniſterio edebantur, χρησμοὶ ὑποφητικοὶ, dici ſolent. Sed in pluribus locis utrumque obtinebat: exempli gratia, qui Trophonii oraculum adibant, dubiis propoſitis reſponſum primo accipiebant inter ſomniandum, quod ſi obſcurius quam quod intelligi poſſet, ejus ſenſus a viris, hunc in finem alitis, & a Numine in hac arte inſtitutis, interpretari ſolebat: ſed diverſum alium reſponſorum ab illo Deo iis qui interrogabant redditorum modum refert Pauſanias in *Bœoticis*, & in *Meſſenicis* idem Scriptor tradit, illius oraculi reſponſum prolatum fuiſſe his heroicis carminibus:

Πρὶν δορὶ συμβαλέειν ἐχθροῖς, στήσασθε τρόπαιον.
Ἀσπίδα κοσμήσαντες ἐμὴν, τὴν εἴσατο νηῷ
Θοῦρος Ἀριστομένης Μεσσήνιος· αὐτὰρ ἐγώ τοι
Ἀνδρῶν δυσμενέων φθίσω στρατὸν ἀσπιστάων.

Ne petite ante hoſtem, ſacrum quam cura trophæum
Sit vobis poſuiſſe: hic, ſcutum ornate, quod acer
Fixit Ariſtomenes Meſſenius: ipſe inimicas
Scutatorum acies infeſtaque tela refringam.

Quod ante pugnam Leuctrenſem acceperunt Thebani, qui duce Epaminonda Lacedæmonios eorumque confœderatos ingente affecerunt clade.

Hæc ſufficiant de oraculis in genere. Jam de iis præſertim celebrioribus ſigillatim agam, necnon breviter deſcribam ritus, qui a ſupplicibus obſerva-

ſervari ſolebant, de reſponſorum forma, & de pluribus aliis rebus, quæ in ſingulis notatu digna videntur. Quia autem Jupiter oraculorum fons exiſtimabatur, idcirco ab iis, quæ ex illo ſupremo Numine immediate manare credebantur, initium faciam.

C A P. VIII.

De Jovis Oraculis.

DODONA civitas Theſſaliæ a nonnullis credita, ab aliis Epiri; & ad duas haſce ſententias conciliandas alii ſtatuunt duplicem Dodonam, unam in Theſſalia, alteram in Epiro. Vid. Euſtathius *ad Iliad. β. pag.* 254. & *ad Iliad. π. pag.* 1074. *Edit. Baſil.* & Stephanus Byzantius. Qui Dodonam in Epiro ponunt, (quæ univerſe habita oraculi ſedes, ſive exſtiterit altera Dodona in Theſſalia, necne) hac de re inter ſe diſſentiunt; horum enim nonnulli in Theſprotia, alii in Chaonia vel Moloſſa fuiſſe contendunt; verum Euſtathius *in Odyſſ. ξ. pag.* 544. controverſiam dirimit, aſſerens Dodonam revera in ditione Theſprotiorum olim fuiſſe, poſtea vero in Moloſſorum poteſtatem veniſſe; & in iſta re cum ipſo conſentit Strabo *Geogr. lib.* x.

Primus eam condidit Deucalio, qui tempore diluvii univerſalis, quo maxima Græciæ pars periit, eum in locum ſe recepit, ubi præ altitudine ab aquis tumidis tutus fuit. Huc ad eum convenerunt quotquot fluctibus eluctati, quibuſcum novam urbem frequentavit, eique nomen *Dodona* indidit, ſive ab una Nereidum cognomine; ſeu a Dodon filio aut Dodone Jovis & Europæ filia; ſive a fluvio Dodon aut Don, ita enim dicitur Stephano; ſeu, juxta quoſdam, a Dodanim filio Javanis, qui (ut tradunt) dux fuit coloniæ miſſæ ad illas Epiri partes incolendas. Sub idem tempus exſtruxiſſe templum Deucalio dicitur, illudque Jovi dicaſſe, qui inde *Dodonæus* appellatus eſt. Primum in Græcia templum fuit, ſed oraculum longe ante exſtitiſſe videtur; nam Herodotus *Hiſt. lib.* II. refert antiquiſſimum Græciæ oraculum fuiſſe; quod falſum foret, niſi ante tempora Deucalionis exſtitiſſet; ille enim (ut Poetæ produnt) ex diluvio elapſus oraculum Themidis ſupra montem Parnaſſum ſciſcitatus eſt, qua ratione regionem novis incolis replere poſſet; idemque oraculum (ut ferunt) Tellus una cum Neptuno tenuit, antequam ad Themidem perveniret.

Hujus rei originem, ſed, ut in aliis vetuſtiſſimis fit, fabulis involutam, petam, in gratiam Lectoris, ex ſupra *memorato* Herodoti *loco*, ubi hujuſce rei duas cauſas adduxit, quarum prior a Sacerdotibus Jovis Thebis in Ægypto ei data talis erat: nimirum, Phœnices hinc abduxiſſe duas Sacerdotes, unamque in Libya, alteram in Græcia vendidiſſe; utramque erexiſſe primum oraculum apud illas gentes, unum Jovis Ammonis, alterum Jovis Dodonæi. Poſterior vero ipſi reddita fuit a Sacerdotibus fœminis Dodonæ, atque firmata ab iis omnibus, qui in templo miniſtrabant, ſcil. Ex duabus columbis nigris, quæ Thebis in Ægyptum avolabant,

bant, unam in Libya, ubi oraculum Ammoni erigendum juſſit, aliam Dodonæ ſubſtitiſſe, ubi quercui inſidens, hominumque vocem imitans, imperavit ut hoc in loco oraculum Jovis conderetur. Deinde Herodotus hac de re ſententiam ſuam prodit, nimirum, Quod ſi Phœnices Thebis duas mulieres vere aſportaſſent, ac unam earum in Libya, aliam in Græcia venundaſſent, probabile ſit, quæ in Græciam advecta, venditam fuiſſe Theſprotiis in illa regione, ſuo tempore Hellade, ſed antehac Pelaſgia vocata, ubi Jovis oraculum ſtatuit, modumque præſcripſit, quo colendus eſſet. Ad ſuam conjecturam firmandam addit, ambo iſta oracula maximam inter ſe ſimilitudinem habere. Narrat inſuper, duas illas fœminas coloris nigri fuiſſe, quia ex Ægypto deportatæ, dictaſque columbas, quod ipſarum ſermo barbarus & inconditus ad inſtar avium eſſet; poſtea cum Linguam Græcam didiciſſent, voce humana loqui dictæ ſunt.

Hujuſmodi appellationis duas rationes ſubjungit Euſtathius *ad Odyſſ. ζ. pag.* 544. 545. *Edit. Baſil.* Prior nempe, iſtas mulieres nuncupatas Πελείας ſeu *Columbas*, quaſi Πελειομάντεις, quoniam futura prædicebant ex obſervatione harumce avium; quemadmodum qui corvos ad divinandum adhibebant, vocati ſunt Κορακομάντεις. Poſterior, quod Lingua Moloſſorum anus πέλειαι, ſenes πέλειοι vocabantur, & quod iſtæ prophetides, cum eſſent vetulæ, ſeu voce perperam intellecta, ſive Poetica homonymia, vulgo dicebantur Columbæ; cur autem homines ætate provecti ita denominarentur, diſcimus ex veteri Scholiaſte Sophoclis *in Trachin. vers.* 176. nam (inquit ille) tres antiquæ prophetiſſæ appellabantur Πέλειαι, quaſi Πεπολιωμέναι, ob canos capillos.

Poſtremo afferam Servii rationem, quam proponit in *Commentario ſuo ad Virgilii Eclog.* XI. *vers.* 13. videl. Quod Theſſalorum Lingua vocabulum πελειὰς uſurpabatur ad denotandum hariolam æque ac columbam; nec inſolitum apud veteres Græcos videtur, ut Columbarum nomen prophetidibus inderetur; ideoque ænigmaticus Poeta bis in una ſententia Caſſandram hoc nomine deſignat *Caſſandra vers.* 357.

> Τῆμος βιαίως φάσσα πρὸς τόργυ λέχος
> Γαμφαῖσιν ἅρπης οἰνὰς ἑλκυσθήσομαι.
>
> *Tunc violenter palumba ad accipitris lectum*
> *Faucibus harpes columba raptabor.*

Hæc denique ratio datur, quod mulieres, quæ viduæ ad mortem uſque permanent, in Ægyptiorum Hieroglyphicis *nigræ columbæ*, ſymbolo notentur. Horapollo: Γυναῖκα χήραν ἐπιμείνασαν ἄχρι θανάτυ θέλοντες σημῆναι, περιστερὰν μέλαιναν ζωγραφῦσι. *Mulierem, quæ vidua ad mortem permanet, volentes ſignificare, nigram columbam pingunt.* Quæ eſt ipſa appellatio, quam Herodotus tribuit mulieribus, quæ ex Ægypto profectæ, & apud Dodonen religioni ſe addicentes (qui mos erat Ægyptiorum) vitam caſtam & cœlibem ducebant.

Alii tradunt, Dodonæ oraculum a Pelaſgis fundatum fuiſſe, antiquiſſimis omnium populis, qui Græciam incoluerunt; quam ſententiam amplectitur

ctitur Strabo *Geogr. lib.* VII. eo adductus teſtimonio Homeri, qui eumdem Jovem duplici nomine Dodonæi & Pelaſgici donat *Iliad. π'. verſ.* 233.

Ζεῦ, ἄνα Δωδωναῖε, Πελασγικέ. ——

Jupiter, rex Dodonæe, Pelaſgice. ——

Heſiodus, quem teſtem adhibet quoque Strabo, diſertius rem declarat, quum ait:

Δωδώνην, φηγόν τε, Πελασγῶν ἕδρανον ἧκεν.

Dodonam, quercumque, Pelaſgorum ſedem venit.

Idque paulo veriſimilius videtur; præſertim ſi iis, quæ vulgo de Deucalione referuntur, fides habenda, videl. Quod aquis tumidis elapſus non receſſerit ad cacumen montis Dodonæ, ſed Parnaſſi, ubi petiit oraculum Themidis. Strabo aliam de fundatione iſtius oraculi fictam ſententiam adducit ex Suida in *Theſſalica*, qui (ait Auctor noſter) in Theſſalorum gratiam novam fabellam excogitavit, cum memoriæ prodiderit oraculum Dodonæ ex Pelaſgia in Epirum regionem Theſſaliæ fuiſſe tranſportatum una cum multis fœminis, a quibus in poſterum ortæ prophetiſſæ, unde Jupiter cognominatus *Pelaſgicus*.

Qui oracula edebant, homines initio erant, prout Strabo & Euſtathius *loc. cit.* obſervarunt ex Homero, qui eos genere maſculino nominat Ὑποφήτας & Σελλὰς *Iliad. π. verſ.* 233.

Ζεῦ, ἄνα Δωδωναῖε, Πελασγικὲ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρȣ. ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ
Σοὶ ναίȣσ', ὑποφῆται ἀνιπτόποδες, χαμαιεῦναι.

Jupiter, rex Dodonæe, Pelaſgice, procul habitans,
Dodonæ præſidens hyberno frigore infeſtæ: circum autem Selli
Tui habitant, interpretes pedibus illotis, humi cubantes.

Ubi quidam (ut animadvertit *ad iſtum locum* Euſtathius) legunt, ἀμφὶ δὲ σ' Ἐλλοι, hoſque Sacerdotes *Hellos* dictos volunt; ſed juxta illum prior lectio a pleriſque admittitur. Selli ita appellati ſunt a Sellis urbe Epiri, aut ſecundum Euſtathium a fluvio, qui vocatur Selleis apud Homerum *Iliad. o. verſ.* 531.

Ηγαγεν ἐξ Εφύρης, ποταμȣ̃ ἀπὸ Σελλήεντος.

Attulit ex Ephyre, a fluvio Sellente.

Verum hac in re diſſentit a Strabone, qui *ad locum mox memoratum* obſervat, illud flumen non referri ad Ephyram in Theſprotia, (hujuſce enim nominis nec ibi loci, nec etiam in Moloſſia ullum fuit) ſed ad aliam

Ephy-

Ephyram civitatem Elidis in Peloponneſo. Iidem nuncupati Elli vel Helli ab Ello Theſſalo, a quo Ellopia regio circa Dodonam nomen accepti; & Philochorus apud Strabonem putat iſtos Sacerdotes dictos fuiſſe Ellos ab hac regione; Plinius vero Sellos ac Ellopiæ incolas diverſam gentem fuiſſe contendit. Apollodorus apud Strabonem autumat eos Ἑλλῶν nomen habuiſſe *ἀπὸ τῶν ἑλῶν* ſive *paludibus* juxta Dodonæ templum. Ariſtoteles teſtatur hanc plagam Græciam veterem fuiſſe, & a Sellis habitatam: *Ὤκουν γὰρ Σελλοὶ ἐνταῦθα, καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοὶ, νῦν δὲ Ἕλληνες. Habitabant enim Selli iſtic, & illi tunc appellati quidem Græci, nunc vero Hellenes.* Ex quo loco conjici poteſt Ἕλλους tum dictos fuiſſe, cum ab iis nomen habeant Ἕλληνες. Adde quod ipſum templum *Hella* dictum ſit. Heſychius: *Ἑλλὰ, καθέδρα, καὶ Διὸς ἱερὸν ἐν Δωδώνῃ, Λάκωνες.* Quod nomen ab Hello quodam lignatore, qui primus hoc oraculum monſtravit, ductum eſt. Homeri vetus Interpres *ad Iliad. π. vers.* 234. *Πίνδαρος δὲ Ἕλλους αὐτοὺς κληθῆναι φησὶ χωρὶς τοῦ πρώτου σ' ἀπὸ Ἕλλου τοῦ δρυτόμου, ὥς φασι, πρώτου καταδείξαντος τὸ μαντεῖον.* Selli ergo procedente tempore dicti ſunt, ſive corruptione vocum σ' Ἕλλοι apud Homerum, quod facilius fieri potuit, quando continuo ductu ſcribebant; ſive quod aſpiratio, in σ' tranſierit, quod haud præter morem contigiſſe e Grammaticis diſci poteſt. Ex duobus hiſce epithetis, *ἀνιπτόποδες* & *χαμαιεῦναι*, quæ ipſis tribuit Homerus *Iliad. π. vers.* 235. barbaris ac inconditis moribus homines fuiſſe Strabo colligit; Euſtathius *ad Iliad. π. pag.* 1074. *Edit. Baſil.* tradit appellatos eſſe *χαμαιεῦνας*, quia pellibus induti humi dormiebant ſicque jacentes vaticinia in ſomnis a Jove expectabant; alii juxta eumdem contendunt dici *χαμαιεῦνας*, quoniam non in lectis, ſed humi cubabant, & *ἀνιπτόποδες* dicti, quod ex templo nunquam exibant, ideoque pedes abluere non opus habebant: hinc de illis ait Euripides in *Erechtheo vers.* 123.

Πηγαῖσι δ' οὐχ ὑγραίνουσι πόδας.

Fontibuſque non lavant pedes.

Denique alii nomina illa ſenſu metaphorico intelligi volunt, hunc in modum: *Χαμαιεῦναι μὲν, ἀνιπτόποδες δὲ, τουτέστι, χαμαὶ μὲν εὐναζόμενοι, ἀνιπτάμενοι δὲ τῶν κάτω ταῖς διανοίαις, διὰ τὴν ἐν μαντείαις φιλοσοφίαν. Humi quidem cubantes, pedibuſque illoti, hoc eſt, humi quidem corpora jacent, mentes vero ope philoſophiæ fatidicæ altius adſcendunt, avolantes ſupra infimas haſce regiones.* Quas & alias ſimiles rationes reddit etiam vetus Homeri Interpres.

Nonnulli Pherecydis teſtimonio innixi tradunt, quod ante Sellos templum Dodonæum incoleretur a ſeptem Atlantis filiabus, quæ erant Bacchi nutrices, & ab iſto templo nuncupatæ Dodonides. En ipſarum nomina, Ambroſia, Eudora, Paſithoe, Coronis, Plexaure, Pytho, & Tyche vel Tythe. Quidquid ſit, poſterioribus ſæculis oracula a tribus vetulis edi ſolita certum eſt; & Strabo ſcribit illud immutatum, quando Jupiter Dionen in illud templum admiſit ac cum ipſo coli voluit; nec mirum aut inſolitum

tum unum idemque templum duobus Numinibus ſacratum fuiſſe: nam Apollo & Bacchus in templo Delphico, Apollo & Branchus, vel (ut aſſerit Stephanus in *Voc.* Δίδυμα) Jupiter & Apollo in Mileſio adorabantur.

Strabo *Geogr. lib.* IX. Bœotiam deſcribens ait, quod ex populis, qui iſtud oraculum conſulebant, ſoli Bœoti a viris reſponſa accipiebant, ac cæteri omnes a mulieribus; cujus conſuetudinis rationem *ibid.* reperire eſt, nimirum; Bello inter Bœotos & Pelaſgos, iſti Dodonam profecti ut de exitu belli Jovem ſciſcitarentur, reſponſum tulerunt, incœptum bene ſucceſſurum, modo perfide ſe gererent; quo reſponſo Bœoti ſuſpicantes vatem pro Pelaſgis dicere, (hi enim iſtud oraculum primi condiderunt) eam corripuerunt ac in ignem conjecerunt, jus facti probantes. Ex altera parte, qui in templo miniſtrabant, impium ac injuſtum ducentes morte mulctare indemnatum, ut cauſa ad duas ſuperſtites vates remitteretur contendebant; ſed Bœoti allegantes nullis legibus licere mulieres judicium pronunciare, conventum fuit ut duo viri una cum illis controverſiam dirimerent; cum dies ſententiæ dicendæ venit, a mulieribus damnati fuere, a viris vero abſoluti; idcirco (ut plerumque fiebat quando ſuffragia utrinque paria erant) Bœoti dimiſſi ſunt; jam inde ſancitum fuit, ut viri ſoli Bœotis reſponſa darent.

Hujuſce templi vates vulgo dicebantur *Tomuri*, prophetides *Tomuræ*, a Tomuro monte Theſprotiæ, ad cujus radices templum ſtabat. Quæ vox adeo frequenter uſurpata eſt, ut tandem per illam deſignaretur quivis propheta; Heſychius enim ſic interpretatur, & Lycophron in hunc ſenſum adhibuit, Pryli filio Mercurii eam tribuens in *Caſſandra vers.* 223.

Τόμυρε πρὸς τὰ λῷςα νημερτέςατε.

Vatem ad optima veriſſimum.

Tamen alii ſolas fœminas hoc oraculum rexiſſe, idque contra Strabonis & Origenis auctoritatem, contendunt. Atque hi Sellos volunt accolas iſtius regionis fuiſſe, & ὑποφήτας dici, quod ab iis ad cæteros homines reſponſa manarent, quæ ipſi a ſacerdotibus prius acceperant: quippe qui vicina loca incolerent, & forte in templo aliquod miniſterium haberent. Atque hac ſignificatione ὑποφήτην contradiſtingui τῷ προφήτῃ notum eſt ex Homeri Interprete: Ὑποφήτας γὰρ (inquit) λέγουσι τοὺς περὶ τὰ χρηςήρια ἀσχολουμένους, καὶ τὰς μαντείας τὰς γιγνομένας ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐκφέροντας.

Prope templum erat lucus quercubus vel fagis conſitus, quem incolere credebantur Dryades, Fauni, ac Satyri, ibique ſæpius videbantur ſaltantes ac ludentes laſcive ſub umbra arborum. Ante artem ſerendi excogitatam, quando homines loco frumenti glandibus veſcerentur, illæ ex iſto nemore plurimi æſtimabantur; ita ut Virgilius *Georg. lib.* 1. *vers.* 7. κατ' ἐξοχὴν eas meminerit:

Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta.

Et

Et rurſus *eod. lib. vers.* 146.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit; cum jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.

Iſtæ quercus vocales erant, atque oracula fundebant, quapropter dictæ *προσηγόροι ϰ̀ μαντικαὶ δρύες*, hoc eſt, *loquaces & fatidicæ quercus*. Argo quoque, Argonautarum navis, ex iſtius nemoris arboribus compacta, loquendi poteſtate prædita erat, ideoque Lycophron *Caſſandra vers.* 1319. *λάληθρον κίσσαν*, *loquacem picam*, vocat. Hujus figmenti cauſam nonnulli hanc eſſe putant, nimirum: Cum vates reſponſa dabant, in unam ex his arboribus inſcendebant, (unam enim illarum ſolummodo vocalem fuiſſe aliqui tradunt) ſicque oraculum edidiſſe quercus credebatur, quod non niſi ex cavo trunco aut e ramis fundebatur. Et quidem e ramis fagi vel quercus oracula reddita fuiſſe probabile eſt ex Herodoto, qui columbam vaticinatricem *ἐπὶ φηγȣ̃ ἰζομένην*, *fago inſidentem*, inducit: tum etiam e Sophoclis Scholiaſte, qui columbas ſuper oraculum fuiſſe itidem narrat, *Trachin. vers.* 174. *Ὑπεράνω τȣ̃ ἐν Δωδώνῃ μαντείȣ δύο ἦσαν πέλειαι.* Verum ex ejus caudice reſpondiſſe vatem potius credent alii, tum quia tutiores in eo latebræ, magiſque ad fraudes accommodatæ ſunt: tum etiam, quia Heſiodus id affirmat in quodam fragmento, quod ex ejus *Eois* reliquum eſt;

Τὴν Ζεὺς φίλησεν, ϰ̀ τὸ χρηςήριον εἶναι
Τίμιον ἀνθρώποις, ναῖον δ' ἐν πυθμένι φηγȣ̃,
Ἐνθεν ἐπιχθόνιοι μαντεύματα πάντα φέρονται.

Quam Jupiter adeo amavit, ut voluerit illic oraculum eſſe
Æſtimatiſſimum hominibus, habitans in fundo fagi,
Unde mortales omnia reportant vaticinia.

Non eſt omittenda alia vaticinandi ratio ibidem uſurpata, quæ fiebat tinnitu æreorum lebetum, qui (ut refert Demon apud Suidam) cum tanta arte circa templum diſpoſiti erant, ut, cum unus percuteretur, reliqui omnes tinnirent. Ariſtoteles (inquit idem Auctor) aliter ſentit, quippe ſcribit exſtitiſſe ibi duas columnas, uni impoſitum fuiſſe lebetem, alteri puerum præ manibus habentem flagellum cum ſcuticis ferreis, quod vi venti in lebetem impulſum ciebat continuum tinnitum; unde natum proverbium, *Δωδωναῖον χαλκεῖον*, *Dodonæum æs* ſeu *tintinnabulum*, *ἐπὶ τῶν μικρολογούντων*, *in pauciloquos*, juxta Suidam, aut potius *ἐπὶ τῶν μακρολογούντων*, *in multiloquos*, nam dicebatur de hominibus loquacibus. Huic non multum abſimile iſtud, *Κερκυραίων μάςιξ*, *Cercyræorum flagrum*, quod, ex quorumdam ſententia, deſumptum ab iſto flagro, una cum puero ac lebete Cercyræis dicato, juxta Epitom. Strab. *lib.* VII. Tamen aliis videtur, hæc ſolummodo templo ornando, minime vero oraculis edendis, inſerviiſſe. Quo tempore aut quam ob cauſam defecerit iſtud oraculum, non liquet; verum Strabo, qui Auguſto Cæſare imperante florebat, aſſerit *Geogr. lib.* VII. hocce plurimaque alia a Diis neglecta fuiſſe.

Idem

Idem Geographus *lib.* VIII. in deſcriptione Elidis memorat oraculum Jovis Olympii, quod olim celebre fuit, ſed non diu; attamen templum, in quo ſtabat, priſcum ſplendorem etiamnum retinuit, decoratum magnificis ædificiis, ac opulentum Græciæ univerſæ donis. Pindarus quoque *Olymp. init. od.* VI. obſervavit altare Jovi ſacrum Piſæ, ubi reſponſa dabantur a Jami poſteris.

Cretæ viſebatur aliud antiquiſſimum Jovis oraculum, cujus meminit Strabo, & a quo Minos formam legum poſtea a ſe latarum habuiſſe dicitur; hinc Homerus *Odyſſ. τ. verſ.* 179. de illo ait:

Εννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλυ ὀαριςῆς.

Per novem annos regnavit Jovis magni confabulator.

Id eſt, (prout Plato apud Strabonem interpretatur) *Deſcendit in ſacrum Jovis antrum*, (iſtud enim oraculum erat ſubterraneum) *ab eoque accepit illa præcepta, quæ poſt in commune generis humani bonum divulgavit*. Ibi Deorum voluntas per ſomnia declarabatur, hucque ſe conferebant Dii ac familiariter converſabantur cum iis, qui eos ſciſcitatum venerant; ſicuti diſcimus ex hiſtoria Epimenidis apud Maximum Tyrium *Diſſert.* XXVIII. qui per multos annos hoc in loco obdormivit; una cum illo deſcendit Pythagoras in illam ſpeluncam, ut Deos conſuleret, teſte Diogene Laertio in *illius Vita*. Ibidem erat templum Jovi conſecratum, a quo in civitatem Cnoſſum ducebat via regia amœniſſima ac jucunda, juxta Platonem *de Leg. lib.* I. Exſtabat in monte Ida, & quamvis Maximus Tyrius *loco* mox *adducto* nuncupet Δικταίυ Διὸς ἄντρον, tamen *Diſſert.* XXII. tradit ſitum fuiſſe ſuper Ida, cui concinit Diogenes Laertius, aliique. Interdum dicebatur Αρκέσιον, a voce ἀρκέσαι, quod ſignificat *opem fere* aut *defendere*; quia Titanis filii, a Saturno devicti, in illud antrum confugerunt, ac furori victoris inſectantis ſe ſubduxerunt, ſecundum *Etymolog.* Auctorem.

CAP. IX.

De Oraculis Apollinis.

JAM procedimus ad oracula Apollini dicata, qui potiſſimum vatibus præeſſe, ipſiſque futurorum cognitionem dare credebatur; quamobrem ænigmaticus Poeta *Caſſandra verſ.* 208. eum vocat Κερδῷον ſeu *Lucroſum*, a κέρδος, *lucrum*, ob commoda ac beneficia, quæ in genus humanum conferebantur ex ſuis vaticinationibus, ut obſervat Tzetzes *ad illum locum*.

Apollinis oracula & numero & exiſtimatione reliqua antecellebant; inter quæ oraculum Delphicum primas tenebat, non tantum antiquitatis nomine, (de qua cum ipſo Dodonæo oraculo certabat) ſed præſertim ob reſponſorum certitudinem & perſpicuitatem, ſumptuoſum ædificium, ſacrorum ἀναθημάτων aut *donariorum* Numini dicatorum & multitudinem & opulentiam, interrogantiumque frequentiam, qui eo undique convenie-

bant; iis omnibus capitibus cæterorum Deorum oracula, imo quæ ipſi Apollini ſacra erant, huic cedebant.

Locus, quo oracula reddebantur, Pythium, ſacerdos Pythia, ludi in Apollinis honorem inſtituti Pythii, ipſemet vero Apollo Pythius dicebatur, vel a Pythone ſerpente, aut viro ob immanem crudelitatem ſic cognominato, illius loci domino, qui ab Apolline victus eſt: vel ἀπὸ τȣ̃ πύθειν, id eſt, *a putreſcendo*, quia illius Pythonis cadaver ibidem jacuit & putredine confectum eſt: (hæc nominis cauſa ab Homero *Hymno in Apollinem vers.* 372. redditur) vel ἀπὸ τȣ̃ πυθέσθαι, hoc eſt, *ab inquirendo*, quia ibidem oraculum conſulebatur & interrogabatur, juxta ſententiam Strabonis *Geogr. lib.* IX. vel a Pythone Delphorum cognomine, quod a Pythide filio Delphi Apollinis filii accepit.

Delphorum civitas, Strabone *Geogr. lib. eodem* referente, a pluribus in medio terrarum orbe ſita credebatur; Poetæ enim fingunt Jovem, ut terræ meditullium pro certo ſciret, duas aquilas, (Pindarus vult cornices fuiſſe, alii vero cygnos) alteram ad ortum, alteram vero ad occaſum miſiſſe, quæ in hunc locum convenerunt. Quidquid ſit, in media Græcia a Strabone collocatur; unde a Poetis vulgo vocatus Ομφαλος, qui ſonat *Umbilicus*, corporis humani centrum; eadem de cauſa illius loci oraculum a Sophocle μεσόμφαλον μαντεῖον appellatur: ad illud autem nomen umbilici ex candido lapide confecti cum vitta pendente loco, quo umbilici ligamentum in corpore humano adhæret, cui incumbunt duæ aquilæ in monumentum aquilarum a Jove emiſſarum, effigiem, quæ in hoc templo conſpiciebatur, alluſiſſe tradunt Strabo & Pauſanias. Econtra Lactantius & Phurnutus hoc nomen non a ſitu loci, ſed a Deorum reſponſis ibidem redditis, quæ Græce dicuntur Ομφαι, originem duxiſſe opinantur; quibuſcum Varroni convenit.

De oraculi origine in diverſa abeunt Scriptores; Telluri, quæ Daphnen Nympham montanam ſacerdotem ſibi conſecravit, primo ſacrum fuiſſe tradunt Pauſanias in *Phocicis* & Diodorus Siculus *lib.* XVI. *cap.* XVI. licet poſterior afferat in *Græco Poemate* dicto *Eumolpia* Telluri & Neptuno ſacra dici, præterea Tellurem ipſam reſponſa reddidiſſe, Neptunum vero per interpretem nomine Pyrconem illa expoſuiſſe, qui deinceps a ſuo jure abiit in gratiam Telluris. Hanc Deam excepit Themis, quæ oracula ibidem dabat circa Deucalionæi diluvii tempora, qui illam interrogavit, quod ex Ovidio notiſſimum eſt; alii vero contendunt Themidem illud oraculum ab initio tenuiſſe, ut Orpheus *Hymno in Themidem*: quippe eadem fuere Terra & Themis, πολλῶν ὀνομάτων μορφὴ μία, ut ait Æſchylus *Prometh. vers.* 208. unde eam Ariſtides *de concordia ad Rhodios* vocat Θεῶν πρεσβυτάτην. Ipſe tamen Æſchylus initio *Eumenidum* tradit, primo Terram, dein ejus filiam Themidem, tertio Phœben Titanida aliam Terræ filiam, Themide ſponte cedente, hoc oraculum rexiſſe: eam vero Apollini tandem pro natalitio munere tradidiſſe. Alii narrant Apollinem id vi cepiſſe, atque Terram iratam eum Tartaro detrudere conatam eſſe: ut docet Pindarus, & ex eo Æſchyli Scholiaſtes. His partim ſimilia refert Euripides in *Iphigenia vers.* 1259. quo loco docet Apollinem vi Themidem

eje-

ejeciſſe, ipſumque rurſus a Terra Themidis matre pulſum, tandem imperio Jovis oraculum recuperaſſe. Cui convenit quod ab Apollodoro narratur, *Apollinem, a Pane vaticinandi artem edoctum, Delphos adiiſſe, quo tempore Themis oracula dabat: & cum Python ſerpens aditu ſpecus Deum prohiberet, eo occiſo oraculum occupaviſſe*. Id vero prætereundum non eſt, quod Terra in ſomniis reſponſa dederit, ut ex *loco* Euripidis modo *laudato* diſcimus:

—— νύχια
Χθὼν ἐτεκνώσατο φάσματα.

—— nocturna
Terra peperit ſpectra, &c.

Et mox Apollo, ſuperatus a Terra, & oraculo ſpoliatus, Jovem orat. *verſ.* 1271.

Πυθίων δόμων
Χθονίαν ἀφελεῖν
Θεᾶς μῆνιν, νυχίυς τ' ἐνοπάς.

Pythiis templis
Terreſtrem ut auferat
Divæ iram, nocturnaque reſponſa.

Terra enim mater eſſe ſomniorum credebatur, ut latius dicetur, cum ad Divinationem ex ſomniis ventum fuerit. Apud Cœlium Rhodig. *Lect. Antiq. lib.* XVI. *cap.* XI. Saturno ſacrum fuiſſe illud oraculum plures volunt, atque ab eo datum fertur illud reſponſum, quo Græcos non ante decimum annum Ilium capturos eſſe ſignificabatur. Quo pertinet illud Lycophronis *Caſſand. verſ.* 202.

Οἱ δ' ἀμφὶ βωμὸν τῦ προμάντιος Κρόνυ.

Illi vero juxta vatis aram Saturni.

Ubi Tzetzes hæc habet: Φασὶν ὅτι τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον πρότερον τῦ Κρόνυ ἦν, ἔνθα ἔλαβον χρησμὸν οἱ Ἕλληνες, ὅτι τῷ δεκάτῳ ἔτει τὸ Ἴλιον πορθήσυσι. Tandem Apollini ceſſit, qui illum locum ſolus non diu tenuit; Bacchum enim, qui in bello contra Titanis filios mutilatus & laceratus erat, redivivum in ſuum templum excepit, eique ſummos honores ibidem perſolvi juſſit frater Apollo. Hæc fabula deſcribitur ex Callimacho & Euphorione in Iſaaci Tzetzis *Commentario in Lycophronem verſic.* 209. ubi ſacrificia in Apollinis Delphici templo Baccho offerens inducitur Agamemnon. Unde illam civitatem dictam fuiſſe Delphos, quaſi ἀδελφοὺς, id eſt, *fratres*, quia Apollo & Bacchus Jovis filii credebantur, quidam aſſerunt.

Illud oraculum gregi caprino (in cujus rei memorandæ monumentum, qui Delphos adibant, caprum plerumque offerebant) ortum debere tradit Diodorus Siculus *Biblioth. Hiſtor. lib.* XVI. In monte Parnaſſo, ubi grex

paſci ſolebat, erat profundum antrum anguſto aditu, ad quod ſi capri acceſſiſſent, illico inſolitum & non vulgarem in modum ſaltare, miroſque & inauditos ſonos edere incipiebant; quod cum animadvertiſſet caprarius, (a Plutarcho vocatur Coretas) prodigii cauſam miratus, cavernam adiit, qui ſaltandi, tripudiandi, & futura prædicendi inſania pariter correptus eſt. Iis autem pervulgatis ingens hominum multitudo eo ſe contulit, qui ſi antrum introſpiciebant, a Numine eumdem in morem afflabantur. Tandem, quia plures a Numine inſpirante tanto impetu abripiebantur, ut in voraginem ſeſe præcipites darent, illius loci aditu omnibus lege interdictum eſt; ſed tripus ibi poſitus eſt, cui inſidens virgo Dei oracula panderet. Hæc eſt de illius oraculi origine vulgaris opinio: alias affert Pauſanias, quas non memorabo, quia pluribus vanis commentis deſcribendis Lectori moleſtus eſſe nolo. Attamen hoc certum eſt, ſi quid certi in tanta ſæculorum intercapedine haberi poteſt) illud oraculum in antiquiſſimis temporibus centum circiter annis ante bellum Trojanum floruiſſe.

De tripode ad antri introitum poſito variæ exſtant ſententiæ: quidam tradunt illud fuiſſe urnam pulvere plenam, per quam Numinis afflatus in virginem inſpiratus ex ejus ore proferebatur. Scholiaſtes *in Ariſtoph. Lyſiſtr.* refert fuiſſe patulam ollam æneam, ψήφοις, id eſt, *calculis*, plenam, ad quorum ſaltum vates conjiciebat. Econtra alii cenſent fuiſſe vas profundum tribus pedibus ſuffultum, in quod vates ſe immergebat, quum Numinis adventum ſentiebat. Sed juxta vulgarem opinionem Cœlius Rhodig. *Lect. Antiq. lib.* VIII. *cap.* XV. non vas, ſed tabulam aut ſedem, cui innitebatur aut inſidebat Pythia, fuiſſe abunde probavit. Tripodis tegumentum, vel, ut alii volunt, ipſe tripus, dicebatur ὅλμος, qui juxta Heſychium *mortarium* aut *lapidem rotundum* ſignificat; unde apud Sophoclem Apollo dicitur Ἐνολμος, ejuſque vates Ἐνολμίς. Hinc autem natum eſſe proverbium, Ἐν ὅλμῳ εὐνάσω, quod tribuitur iis, qui futura prædicunt, nonnulli aſſerunt; ſed alii illud deducunt a quodam vate dicto Holmo; iterum alii (inter quos Ariſtophanes Grammaticus apud Zenodotum) id tribuunt antiquæ hominum ſuperſtitioni, qui in illis ὅλμοις dormire ſolebant, ut ibidem Numinis afflatum in ſomnio acciperent. Tripoda Apollini ſacrum fuiſſe (vel quia ternio perfectus habebatur numerus, vel ut alluderetur ad tres circulos cœleſtes, quorum duos attingit, tertium vero trajicit ſol motu annuo) contendit Phurnutus. Tripodis ex ſententia Ariſtoph. Scholiaſtæ *in Plut. Act.* I. *Scen.* I. tres pedes ſymbolice exprimebant omniſcientiam Dei conſideratam relate ad triplex tempus, præſens, præteritum, & futurum:

Ὃς τ' ᾔδει τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Qui noverat præſentia, & futura, & præterita.

Eodem tripode non ſemper uſi ſunt; primum hoc in loco poſitum fuiſſe a vicinis incolis veroſimilius videtur; in poſterum, Pelops, Oenomai Eleorum Regis filia Hippodamia in uxorem ducta, tripode a Vulcano elaborato Apollinem donavit, qui tripus ille æneus a Poetis tam celebratus fuiſſe videtur. Fuit & alter tripus aureus, qui (prout Ariſtoph. Scholiaſtes

ſtes *loco* jam *citato* tradit) Apollini hac de cauſa dicatus eſt. Mileti piſcatores nonnullis adſtantibus prima piſcium captura vendita, retibuſque in aquam conjectis tripoda aureum nacti ſunt, de quo obortæ ſunt lites vehementes inter piſcatores & emptores; priores enim tripoda ſuum eſſe arguebant, quia ſolos piſces, quos capturi eſſent, vendiderant; alteri econtra contendebant ſe totam capturam emiſſe, unde quidquid in retia inciderit, jure merito tanquam proprium ſibi vendicabant: tandem, quum neutra partium alteri cedere vellet, conſenſerunt ut controverſia ab Apolline Delphico dirimeretur, qui hoc reſponſum interrogantibus reddidit juxta eumdem *ibid.*

> Εκγονε Μιλήτȣ, τρίποδος περὶ Φοῖβον ἐρωτᾶς;
> Ος σοφίῃ πάντων πρῶτος, τȣτῳ τρίποδα δός.
>
> *Mileto oriunde, interrogaſne Phœbum de tripode?*
> *Cum ſit omnium ſapientiſſimus, ei illum dica.*

Notandum autem eſt illud oraculum prolatum fuiſſe tempore, quo ſeptem Sapientes in Græcia florebant; idcirco tripus ille uni illorum (quis fuerit non convenit inter Veteres) in munus oblatus eſt, qui cum renuiſſet modeſtiæ cauſa, alterum donare voluerunt, & ſic de cæteris, qui illum pariter recuſarunt, unde illum Apollini tanquam ſapientiæ fonti dicari ſtatutum eſt. Tripus a Latinis dicebatur cortina, cujus appellationis diverſæ traduntur interpretationes, de quibus conſulendi ſunt Grammatici. Interim alii affirmant cortinam tripodis tegumentum ſolummodo fuiſſe, nomine facto a corio, quia ex cute Pythonis confectam fuiſſe a pluribus credebatur. Denique alii veroſimilius exiſtimant hac voce denotari tentorium, in quo ſervabatur ſacer tripus, quodque ſic vocatum eſt a figura rotunda inſtar lebetis, quam referebat; eadem de cauſa cortina uſurpatur pro ſcena theatri; ex qua actores derepente in medium prodibant; pariter cœli hemiſphærium ab Ennio cœli cortina nuncupatur; & tholus a quodam Scriptore exprimitur per cortinam theatri.

Mulier, dicta Pythia, Pythoniſſa, aut Phœbas, Dei oracula reddebat; quarum celeberrimam & clariſſimam fuiſſe Phemonoen, non ſolum quia prima oraculi vates fuerit, ſed præſertim quia oracula carmine heroico prima protuliſſe vulgo credebatur, refert Pauſanias in *Phocicis*; licet Bœo Delphica matrona in *Hymno* quodam tradat Olenum cum Hyperboreis illud oraculum primum inſtituiſſe & primum reſponſa reddidiſſe verſibus heroicis; cujus verba apud Pauſaniam in *Phocicis* hæc ſunt:

> Ενθα τοι εὔμνηϛον χρηϛήριον ἐκτελέσαντο
> Παῖδες Υπερβορέων Παγασὸς ϗ δῖος Αγυιεύς.
>
> *Hic poſuere tibi juvenes penetralia Phœbe,*
> *Olim ab Hyperboreis Pagaſuſque & dius Agyieus.*

Deinde pluribus aliis ſacerdotibus Hyperboreis recenſitis ad *Hymni* calcem ſubjicit:

Πλὴν

Ωλήν θ', ὅς γένετο πρῶτος Φοίβοιο προφάτας,
Πρῶτος δ' ἀρχαίων ἐπέων τεκτήνατ' ἀοιδάν.

Atque Olen, primus cecinit qui oracula Phœbi,
Et veterum primus modulari carmina cœpit.

Qua in parte univerſæ hominum opinioni, antiquiſſimorum Scriptorum teſtimonio firmatæ, qui ſolas mulieres Apollinis Delphici vates fuiſſe unanimi conſenſu tradunt, eam adverſari aſſerit Pauſanias. At vero Herodotus virum quemdam Aceratum προφήτην fuiſſe tradit *lib.* VIII. *cap.* XXXVII. Sed & Homerus Cretenſes narrat ab Apolline electos fuiſſe, ut divina reſponſa ederent, *Hymno in Apollinem vers.* 393.

Κρῆτες ἀπὸ Κνωσσῦ Μινώϊυ, οἵ ῥά τ' ἄνακτι
Ἱερά τε ῥέζυσι, καὶ ἀγγέλλυσι θέμιστας
Φοίβυ Ἀπόλλωνος χρυσαόρυ, ὅττι κεν εἴπῃ
Χρείων ἐκ δάφνης γυάλων ὑπὸ Παρνησοῖο.

Cretenſes ex Cnoſſo Minoio, qui utique Regi
Sacra faciunt, & enunciant leges
Phœbi Apollinis aureo enſe præditi, quodcunque dixerit
Oracula edens e lauro in vallibus Parnaſſi.

Niſi forte hi omnes inter ſacerdotes & ὑποφήτας potius, quam veros prophetas & divino Numine afflatos, recenſendi ſint.

Plures Pythias ſimul fuiſſe cenſet Venerius *de Divinat. & Orac. antiq.* illudque colligit ex eo quod Herodotus *Hiſt. lib.* VI. tradiderit Cleomenem muneribus corrupiſſe vatem Periallam, quæ vocatur *vaticinantium mulierum antiſtes*: illum recte conjicere non percipio, cum nullibi me legiſſe meminerim plures Pythias ſimul vaticinatas fuiſſe: licet enim locus a Venerio adductus in Verſione Latina reperiatur, attamen nil tale in Græcis dicitur, nec inde merito inferri poteſt, ubi Perialla vocatur tantum πρόμαντις, quæ (etſi *vatum præſes* ſonare videatur) nihilominus ex uſu ſolito idem denotat ac μάντις, quo ſenſu ab Euripide in *Helena* uſurpatur, ubi legitur πρόμαντις κακῶν, *quæ mala prædicit*. Eodemque ſenſu ipſemet Herodotus alio in loco verbum προεμαντεύσατο adhibuit: plura exempla afferre ſupervacaneum duco.

Prima inſtitutione illæ vates fuere virgines, donec una illarum ab Echechrate Theſſalo conſtuprata, illud ſacrum munus commiſſum eſt mulieribus pluſquam quinquagenariis, quæ libidinum appetitu non amplius tangebantur; ſi autem caſtitatem unquam fregiſſent ætate parturiendi exacta, illarum impudicitia hominibus non perſpecta erat, unde oraculorum & religionis dignitas integra ſervabatur: nihilominus virginum veſtitum geſtabant, quo ſignificabant ſe caſtitatem virgineam & modeſtiam profiteri. Vid. Diodorus Siculus *lib.* XVI. Ad auſteriſſimam temperantiam & caſtitatem ſervandam tenebantur, quæ nec ſplendida & ſumptuoſa veſte indui, nec habitum laſcivientem adhibere permittebantur; imo illis nec unguentis nec purpura uti licitum fuiſſe expreſſius nos docet Plutarchus *Tract. de Pyth. Orac.*

Orac. Antequam Pythia tripoda conſcenderet, in Caſtalide fonte ad pedem Parnaſſi, quo Poetæ viri eodem Numine inſpirati lavari & potari dicuntur, totum corpus, præſertim capillitiem, lavare ſolebat: quum prius in tripode ſediſſet, laurum vicinam quatiebat, vel non raro folia decerpta comedebat. Præterea ipſamet vates & tripus ſertis laureis coronari ſolebant, prout diſcere eſt ex Ariſtoph. Scholiaſte *Plut. Act.* 1. *Scen.* 1. ubi quis inducitur rogans:

> Τί δῆθ' ὁ Φοῖβος ἔλακεν ἐκ τῶν στεμμάτων;
>
> *Quid ergo Phœbus garriit per coronas?*

Nec ſola Pythia, ſed & alii vates, lauro, quæ Numinis afflatum juvare credebatur, utebantur; unde dicitur μαντικὸν φυτὸν, id eſt, *planta prophetica*. Divinus afflatus in ventrem Pythiæ tripodi inſidentis inſpirabatur, quæ idcirco vocatur ἐγγαστρίμυθος aut στερνόμαντις, quia Dæmon ſæpius intra illam loquebatur. Numinis afflatu accepto, extemplo inflabatur & ſpumabat, imo in orbem agebatur, capillos vellebat, carnem incidebat, & in omni geſtu phreneſi & inſania correpta videbatur. Non tamen ſemper eumdem in morem afficiebatur, ſi enim Dæmon levior & mitior foret, furor multo remiſſior erat; ſin vero moroſior & malignior, inſolitum in morem furebat; ipſemet Plutarchus *de Defectu Orac.* tradit exemplum vatis cujuſdam, quæ tanto furore correpta eſt, ut non ſolum qui interrogabant, ſed & ipſi ſacerdotes ejus adſpectu perterriti aufugerint, imo ex paroxyſmi vehementia ipſa vates mox occubuit. Sub tripode viſum fuiſſe draconem, qui reſponſa reddebat, juxta nonnullos, vulgo credebatur: ſerpentem εἰλεῖσθαι περὶ τὸν τρίποδα tradit etiam Euſebius *lib.* IV. *de Vita Conſtantini*. Et ab eo icta quædam Pythia deceſſiſſe fertur.

Unico anni menſe oraculum interrogare licebat. Hic menſis apud Plutarchum *Quæſt. Græc.* IX. vocatur βύσιος, ut quidam volunt, quaſi φύσιος, a φύειν *naſci*, quia ineunte vere, in quam anni tempeſtatem ille menſis incidebat, omnia florent & germinant; cujus nominis hanc genuinam non fuiſſe cauſam abunde probat Plutarchus *ibidem*, quia Delphi non Β pro Φ, (ut Macedones, qui pro Φίλιππος, Φαλακρὸς, & Φερονίκα dicunt Βίλιππος, Βαλακρὸς, & Βερονίκα) ſed pro Π utuntur; vulgo enim πατεῖν, βατεῖν, & πικρὸν, βικρὸν efferre ſolebant: quapropter βύσιος ponitur pro πύσιος, διὰ τὴν πύσιν, quia illo menſe Apollinis oraculum ſciſcitari licebat, quæ eſt genuina illius populi dialectus. Illius menſis dies ſeptimus dicebatur Apollinis natalis, cognominatus πολύφθοος, (male πολύφθονος, ut quidam legunt) non quia illo die libi genus, quod dicitur φθοῖς, coquere ſolebant, ſed quia Deus oracula libere & abunde proferebat; ab initio Pythia hoc ſolo die reſponſa reddebat, teſtibus Calliſthene & Anaxandride apud Plutarchum; imo recentioribus ſæculis ſemel ſingulis menſibus oracula pandi ſolebant.

Qui oraculum conſulebat, ampla munera Deo offerre tenebatur; unde lapſu temporis hoc templum reliqua in toto terrarum orbe opulentia, dignitate, & decore ſuperavit; necnon Aphetoriæ opes (ab Ἀφήτωρ Apolli-

nis

nis cognomine, quia oracula proferebat, ut nonnulli aſſerunt) vulgari proverbio pro abundantia & opulentia ponuntur. Præterea qui reſponſa quærebant, ſuas interrogationes pauciſſimis verbis, quantum fieri poſſet, exprimere debebant: prout a Philoſtrato in *Vita Apollonii lib.* VI. *cap.* V. traditur. Cæterum Apollini ſacrificia facere ſolebant, quorum ſi omnia inauſpicata viderentur, vates reſponſum denegabat. In illis ſacrificiis quinque ſacerdotes, dictos ὁσίους, id eſt, *ſanctos*, vatibus miniſtraſſe ſimulque cum iis plura alia munera obiiſſe, & a Deucalione oriri creditos, refert Plutarchus *loco citato*; fuit & illorum antiſtes vocatus ὁσιωτὴρ, id eſt, *purificator*; licet Plutarchus ſcribat hoſtiam, quæ in ὁσίοις initiandis mactabatur, illo nomine efferri ſolitam eſſe; niſi pro τὸ θυόμενον ἱερεῖν, ſeu *ſacrificium mactatum*, nobis liceat legere τὸν θυόμενον ἱερεῖον, vel *ſacerdotem qui hoſtiam mactabat*. Denique ſacerdos dictus ἀφήτωρ eadem de cauſa, qua ipſemet Apollo hoc nomine inſigniri ſolet, vati ſemper præſto aderat in oraculis adminiſtrandis.

Reſponſa ſemper Græce reddita fuiſſe liquet ex Ciceronis *lib.* II. *de Divinatione*, qui oraculum apud Ennium ab Apolline Pyrrho Epirotarum Regi redditum hoc verſiculo,

Ajo te, Æacida, Romanos vincere poſſe,

Inde genuinum non eſſe colligit, quia Latine oracula eloqui nunquam aſſueverat Pythia: necnon ex eo quod Pyrrhi temporibus a reſponſis carmine proferendis deſueviſſent, qui mos (ut jam dictum eſt) ſuperioribus ſæculis a prima oraculi origine & ex Phemonoes Pythiarum primæ inſtitutione obtinuerat. Imo antiqui Græci leges verſibus tradebant; unde, teſte Ariſtotele, νόμος, qui proprie denotat *legem*, ſæpius pro carmine aut hymno ponitur. Ipſi veteres Philoſophi placita ſua, quæ in lucem edere vellent, hominibus mandare ſolebant; ut paucis dicam, vix quidquid egregium, eximium, ac momentoſum illis temporibus ſcriptum eſt, quod verſu non donatum fuerit. Pythiæ carmina plerumque incompta & inconcinna, nec Homericis aut Heſiodeis æquiparanda fuiſſe narrat Plutarchus *Tract. de Pyth. Orac.* quod tamen, addit ille, Apollini Poetarum Deo minime vertitur culpæ, quia rem ſolam Pythiæ pandebat, quam ſub qualibet forma proferre vati licitum fuit; ſenſus ab Apolline, verba vero a Pythia manabant. Eodem *Tract.* ſcribit, ex nonnullorum ſententia plures Poetas in templo alitos fuiſſe, qui oracula eo ipſo tempore quo proferebantur accepta verſu ornare callebant. Carmina utplurimum exametra erant; quocirca ſequens oraculum, juxta Suidam in *Voc.* Σοφὸς, Apolline tanto Auctore indignum fuiſſe creditum eſt, quia longius a cothurno heroico recedebat:

Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος γ' Εὐριπίδης,
Ἀνδρῶν δ' ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος.

Sapiens Sophocles, ſapientiorque Euripides,
Hominum autem omnium Socrates ſapientiſſimus.

Re-

Recentioribus ſæculis, quibus oracula in contemptum adduci cœperunt, illa carmine efferri deſierunt, cujus rei cauſæ abunde ventilantur a Plutarcho in *Tractatu* de hac materia compoſito, qui a Lectore conſulendus eſt. Unum tantum notabo: nimirum, ut mos reſponſa carmine reddendi non tam univerſe obtinuit, quin proſa ſæpius illa reddita fuerint, (quod Plutarchus innumeris exemplis demonſtrat) ita vice verſa non adeo obſoleverunt carmina, quin ſæpius oracula illis mandata fuerint, cujuſmodi exemplum ſuæ ætatis nobis tradit idem Scriptor. Et in Auguſti tempore, etſi prius deſiiſſet metrice fari Apollo, oraculum fertur de Salvatore noſtro verſu redditum, cum Imperator ille de ſucceſſore Imperii ſciſcitaretur: de quo vid. Euſebius, Zonaras, & Cedrenus. Denique memoratur oraculum Juliano τῷ παραβάτῃ verſibus datum, quod poſtea deſcribetur.

Oracula Delphica, comparate ad nonnulla alia, clara & perſpicua jure merito dicuntur: quapropter eos, qui a Jove Dodonæo obſcurum reſponſum acceperant, ab Apolline Delphico, qui innumera explicuerat, illius interpretationem quærere ſolitos fuiſſe refert Hermeas Philoſophus. Nihilominus vulgo obſcura & ambigua erant, ita ut Apollo dictus fuerit λοξίας, quia ejus reſponſa λοξὰ καὶ σκολία, id eſt, *flexuoſa & intellectu difficilia*, erant. Heraclitus apud Plutarchum de Apolline hæc habet, οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει, hoc eſt, *veritatem nec dilucide profert, nec omnino celat, ſed tantum ſubindicat;* quocirca, ſi rerum exitus hominum ſpem fefelliſſet, culpari potius debebant illorum imperitia & ſiniſtra oraculi interpretatio, quam Apollinis perfecta ſcientia & veracitas in dubium adducerentur. Sed hujus obſcuritatis cauſa, quam aſſignabant Veteres, eſt apud Clementem Ale. *Strom.* v. Οὐ καθαρῷ γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι οὐ θεμιτὸν, &c. *Impuro enim purum contrectare nefas*, &c. nempe res divinas exiſtimabant non eſſe temere vulgandas, ne in profanorum hominum contemptum inciderent.

Illius oraculi veritas tanti nominis fuit, ut τὰ ἐκ τρίποδος, id eſt, *reſponſa a tripode reddita*, trito proverbio dicerentur de rebus certis & indubiis: quapropter Cicero recte arguit Delphicum oraculum ad tantam exiſtimationem nunquam perveniſſe, nec ab omnibus fere regibus & gentibus opulentiſſimis muneribus ditatum fuiſſe, ni ſuarum prædictionum certitudo omnium præteritorum ſæculorum experientia abunde comprobata fuiſſet. Sed recentioribus ſæculis, diu ante ſua tempora, inquit Cicero, malam famam ſibi conflavit illud oraculum; imo Pythiam Φιλιππίζειν, *Philippizare*, id eſt, Philippi Macedonis voluntati plus nimio parere, conqueritur Demoſthenes, qui trecentis annis ante Ciceronem floruit. Iterum munus a Cliſthene accepiſſe dicitur, ut Lacedæmonios ad Athenienſes a Tyrannorum jugo liberandos adduceret. Denique Perialla Pythia a munere excidit, quia viri cujuſdam a Cleomene ſubrogati artibus corrupta fuit, ut diceret Demaratum Cleomenis Collegam non genuinum fuiſſe Ariſtonis filium, quibus auditis fore ut tanquam illegitimus hæres de throno pelleretur ſperabat.

Quando & cur illud oraculum ceſſaverit, incertum eſt; ejus antiquam exiſtimationem ſuo tempore periiſſe tradit Strabo *lib.* IX. Dio narrat a Nerone ſublatum hoc oraculum fuiſſe, cum ille mactaſſet homines εἰς τὸ στόμιον.

μιον, ἐξ οὗ ἱερὸν τὸ πνεῦμα ἀνήει, in os illud, unde ſacer ſpiritus exibat. Iterum Juvenalis ævo Dii illum locum deſeruerant, ſi illius Poetæ verbis *Sat.* IV. *verſ.* 554. credere fas eſt:

—— *Delphis oracula ceſſant.*

Minutius Felix ſuo quoque tempore ſiluiſſe teſtatur: *De Pyrrho* (inquit) *Ennius Apollinis Pythii reſponſa confinxit; cum jam Apollo verſus facere deſiiſſet: cujus nunc cautum illud & ambiguum defecit oraculum, cum & politiores homines & minus creduli eſſe cœperunt*. Imo diu ante pugnam Pharſalicam ceſſaſſe tradit Lucanus *lib.* V.

—— *non ullo ſæcula dono*
Noſtra carent majore Deum, quam Delphica ſedes,
Quod ſiluit. ——

Quæ non ita intelligenda ſunt, quaſi penitus periiſſe & in perpetuum ſiluiſſe illud oraculum vellent hi Scriptores, quod tum ceſſaſſe tum iterum viguiſſe abunde demonſtravit Van Dale *Diſſert. de Oraculis*. Reſponſa ibi reddita ſua ætate, quæ in Marci Aurelii ejuſque filii Commodi Imperium circiter incidit, teſtatur Lucianus *Alexandro Pſeudomante*; ſed, an ab Apolline proceſſerint, an vero ſuppoſititia fuerint, definire non audet. Præterea hoc, Delium, Dodonæum, pluraque, alia oracula uſque ad tempora Juliani Apoſtatæ, qui illa interrogare ſolebat teſte Theodoreto, exſtitiſſe certum eſt, & quidem ab Apolline Delphico tale reſponſum habuit:

Εἴπατε τῷ βασιλῆι, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, ἐ μαντίδα δάφνην,
Οὐ πάγαν λαλέεσαν, ἀπέσβετο καὶ καλὸν ὕδωρ.

Dicite regi, ad terram cecidit pulcra domus,
Non amplius Phœbus tugurium, non laurum vaticinatricem,
Non fontem loquacem, exſtincta enim eſt amœna aqua.

Ex quibus poſt hoc tempus ſiluiſſe oraculum hoc colligitur: verum an iterum frequenter reſponderit, aut quando alia penitus exſtincta fuerint omnino incertum eſt. Qui plura velit ſcire de oraculorum ceſſatione, conſulat Van Dale *Tractatum* de hac materia ſcriptum.

Relictis Delphis, ad Scythas Hyperboreos ſe recepiſſe Apollinem diſcimus ex Claudiano:

—— *pulcher Apollo*
Luſtrat Hyperboreas Delphis ceſſantibus aras.

Librum de illius Dei oraculis eorumque in hunc locum tranſmigratione ſcripſiſſe dicitur Abaris Scytha Apollinis ſacerdos. Imo, dum peſtis per totam

tam

tam Græciam graſſaretur, oraculum hinc petierunt Athenienſes quo vota & preces pro reliquis Græcis facere juſſi ſunt; & in poſterum dona muneraque, quæ olim Delphis dicare ſolebant, eo miſerunt.

De templi Delphici opulentia & dignitate plura adderem, ni Lectori jam plus nimio tædio fuiſſe non immerito metuerem; ſi autem quis cupiat tempus & otium in illis minutiis legendis inſumere, ſplendidorum ædificiorum, pretioſorum munerum, opificiorum ſumma arte elaboratorum, plurium aliarum illius loci rerum ſelectiſſimarum, amplam & accuratam deſcriptionem ipſi exhibet Pauſanias.

Cirrha, Delphorum navale & ab iis ſtadiis LX. diſtans, oraculo Apollinis celebris erat. Statius *Thebaid. lib.* VII. *vers.* 411.

Tunc & Apollineæ tacuere oracula Cirrhæ.

Ubi Lutatius hæc habet: *In Cirrha tantum proſpera Deorum dabantur oracula: nam cui exitium imminebat, taciturnitate templi penitus damnabatur.* Alii quoque plures meminere: quamvis neque Strabo, nec Pauſanias quidquam de oraculo tradunt, & poſterior Cirrhæum agrum Apollini dicatum, & templum, in quo viſebantur Apollinis, Latonæ, Dianæque ſtatuæ, memoret, cæteraque ſigillatim deſcribat, quæ ad Cirrhæos pertinent. Quidam de Cirrhæo oraculo ita loquuntur, quaſi propter urbium viciniam eo nomine Delphicum appellarent: id occiſo Pythone obtinuiſſe Apollinem tradit Seneca, quod Delphico convenire ſciunt omnes *Herc. Oetæo vers.* 92.

Cirrhæa Pæan templa, & ætheriam domum
Serpente cæſo meruit.

Et ſicuti Delphis Pythia fœmina reſponſa dedit, ita Cirrhæa vates ab eodem Tragico memoratur *Oedip. vers.* 269.

Et ipſe noſtris vocibus teſtis veni,
Fatidicæ vatis ora Cirrhææ movens.

Statius Cyrrhæum antrum memorat, quod Delphico ſpecui apprime convenit, *Theb. lib.* III. *vers.* 474.

—— *non Cirrha promiſerit antro*
Certius, aut frondes lucis quas fama Moloſſis
Chaonia ſonuiſſe tibi. ——

Ex inſularum Cycladum congerie in mari Ægeo celeberrima fuit Delos. A Poetis autem celebratur, eo quod Apollinis & Dianæ locus natalis fuerit, qui ea de cauſa ita ſacer & intemeratus habebatur, ut Perſæ, dum cætera fere omnia Græciæ templa diriperent & everterent, templo Delio pepercerint, quod in littore ex oppoſito Eubœæ eo ipſo loco, quo Apollo natus eſſe fingebatur, ſitum erat. Hoc in loco imago draconis Apollini dicata eſt, reſponſa reddens, quæ non ſolum Delphicis minime cedebant, ſed ea & reliqua Apollinis oracula, prout nonnulli tradunt, longe ſuperabant; quia clare & perſpicue proponebantur ſine ulla ambiguitate &

tenebris. Sed illa reſponſa toto anno reddita fuiſſe minime credendum eſt; Apollo enim hic ſtationem æſtivam ſolummodo tenebat, hyeme vero ſe recipiebat Pataram Lyciæ civitatem, prout notavit Servius *Commentario in hæc Virgilii carmina Æneid. lib.* IV. *vers.* 143.

Qualis ubi hybernam Lyciam Xanthique fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo.

Ara Delia inter ſeptem mundi miracula a nonnullis annumeratur; ab Apolline autem puero quartum annum agente poſita eſt, & ex cornibus caprorum a Diana in monte Cyntho occiſorum mirum in modum ſine ullo conſpicuo vinculo aut cæmento concinnatis condita eſt, prout ab Ovidio edocemur:

Miror & innumeris ſtructam de cornibus aram.

Viva animalia ad hanc aram mactare illicitum fuit, imo locus ille, quem a cæde & omni pollutione purum Dii ſervandum edixerant, ſanguine contaminabatur. Nec canes in inſulam venire, nec quemquam ibidem mori aut naſci permiſſos fuiſſe tradit Thucydides *lib.* IV. quapropter Athenienſes, ut ex oraculi juſſu inſulam purgarent, ipſa cadavera ex monumentis effoſſa in vicinam inſulam inhumanda tranſmiſerunt; ut autem in poſterum ab hujuſmodi pollutione tutam ſervarent, edictum latum eſt, quo quivis lethifero aut periculoſo morbo detentus, & mulieres gravidæ in parvam inſulam dictam Rhenam migrare tenebantur.

Hoc loco non prætermittendum eſt, Ambarvalia in honorem Apollinis ab Athenienſibus in inſula Delo quotannis celebrata fuiſſe. Illa autem feſta inſtituit Theſeus, quum ipſe & reliqui Athenienſes adoleſcentes in Cretam trajecti, ut a Minotauro vorarentur, Apollini voverunt, ſi unquam ſalvos & incolumes domum reducere dignaretur, ſe ſingulis annis ejus templum Delium religionis cauſa inviſuros. Feſta vocabantur Θεώρια, qui illa celebrabant Θεωροὶ & Δηλιασταὶ, a nomine inſulæ, præſes Αρχιθέωρος, navis vero, quam conſcendebant, Θεωρὶς & Δηλιὰς, qua ipſa navi in Cretam vectus eſt Theſeus ejuſque ſocii; Plutarchus autem tradit illam uſque ad Demetrii Phalerei tempora Athenis exſtitiſſe, quia continuo reficiebatur, & antiqua carieque confecta tabulata recentibus & ſanis reſarciebantur; ita ut Philoſophis præbuerit materiam diſputandi & inquirendi, an quæ tot inſtaurationes & immutationes paſſa fuiſſet, eadem individua navis dici poſſet, necne? imo plures inde ſuam opinionem illuſtrare conabantur, qui tuebantur corpus humanum eamdem numericam ſubſtantiam ſemper manere, etſi per totum vitæ curriculum antiquæ partes continuo diſſiparentur, & novæ accederent; qua de cauſa navem ſempiternam vocat Callimachus *Hymno in Delum*:

Ενθεν ἀειζώοντα Θεωρίδος, ἱερὰ Φοίβῳ,
Κεκροπίδαι πέμπουσι τοπνία νηὸς ἐκείνης.

Hinc ſempiternam Theoridis, ſacra Phœbo,

Cecro-

Cecropidæ mittunt armamenta navis iſtius.

Iter incipiebant quamprimum Apollinis ſacerdos navis clavum ſertis coronaverat, teſte Platone in *Phædone;* exinde urbem purgare & luſtrare aſſueverant; nec ullum ſontem morte plectere licitum fuit, donec domum rediiſſet; quam ob cauſam Socratis pœnam ad trigeſimum diem a ſententia lata productam eſſe nos docet Xenophon *Memorab. lib.* IV. Theori coronas ex lauro in capite geſtabant, ſtipati duobus viris ex familia dicta Κήρυκες, qui hoc anno munere παρασίτων (de quo ſuperius actum eſt) fungi debebant. Iis præibant viri ſecures præ manibus geſtantes, quibus in prædones excurrere viderentur in memoriam Theſei præclari facti, qui Trœzene Athenas rediens regionem interjacentem a latronibus hinc inde graſſantibus liberavit. Ad quem morem alludere videtur Æſchylus *Eumenid.* initio:

Πέμπουσι δ᾽ αὐτὸν, καὶ σεβίζουσι μέγα
Κελευθοποιοὶ παῖδες Ηφαίστου, χθόνα
Ανήμερον τιθέντες ἡμερωμένην.

In pompa vero deducunt eum, & plurimum colunt
Vias exſcindentes filii Vulcani, terram
Horridam reddentes frugiferam.

Eo tendentes ἀναβαίνειν, *adſcendere*, redeuntes vero καταβαίνειν, *deſcendere*, dicebantur. Appulſi ad inſulam ſacrificia & feſta in honorem Apollinis celebrabant: quibus peractis in navem reverſi domum repetebant. Iis in patriam reducibus populus obviam ire, & foribus apertis prætereuntes ſalutare ſolebat; quem honorem ſibi non perſolutum eſſe conqueritur Theſeus in Euripidis *Hippolyto vers.* 792.

Οὐ γάρ τι μ᾽ ὡς θεωρὸν ἀξιοῖ δόμος
Πύλας ἀνοίξας εὐφρόνως προσεννέπειν.

Haud enim me ut peregre advenientem dignatur familia
Portis apertis hilariter ſalutare.

Sed agamus de oraculo Apollinis Didymæi ſic dicti (teſte Macrobio *Saturnal. lib.* I. *cap.* XVII.) a duplice luce, altera diurna a ſe directe & immediate procedente, altera vero nocturna mediate a lunæ corpore reflexa, quam generi humano impertitur. Locus, qui pariter Didyma dicitur, in agro Mileſio fuit, unde Apollo *Mileſius* dictus eſt. Iterum vocabatur oraculum Branchidarum, & ipſemet Apollo Branchides a Brancho, qui Macharei filius putatitius ab Apolline genitus erat; ſolenne enim antiquis Heroibus, ut duplicis patris, alterius mortalis, qui illorum matris ſponſus erat, alterius vero ejuſdem Dei mœchi, qui illius amore ardebat, filii diceren-

cerentur ; exempli gratia , Hercules Jovis & Amphitryonis filius , Hector Priami & Apollinis credebatur, & ſic de cæteris. Ille Branchus, ab Apolline, cui oſculum ſingulari caſu dederat , corona & ſceptro ſimulque vaticinandi dono acceptis, derepente diſparuit. Paulo poſt tempore ſplendidum templum in ipſius & Apollinis honorem conditum eſt, unde Statius canit *Thebaid. lib.* III.

—— patrioque æqualis honori.

Alii illud nomen deducunt a Brancho Theſſalo adoleſcente , quem deperibat Apollo , quemque in ſuum templum introductum ſummis honoribus donavit vita defunctum . Sed illud templum Jovi & Apollini ſacrum tradit Stephanus Byzantius in *Voc.* Δίδυμα : forſan tribus ſimul dicatum fuit . Varro oraculi originem ſic deſcribit, de Branchi matre agens: *Illa cum prægnans ex eo eſſet , vidit in ſomnis per fauces ſuas introiſſe ſolem, & exiſſe per ventrem: ideo infans editus Branchus vocatus eſt , quia mater ejus per fauces (* βρόγχον *) ſibi viderat uterum penetraſſe . Hic cum in ſylvis Apollinem oſculatus fuiſſet, comprehenſus eſt ab eo , & accepta corona virgaque , vaticinari cœpit, & ſubito nuſquam comparuit . Templum ei factum eſt , quod Branchon nominatur, &* Apollini Phileſio *conſecrata ſunt templa, quæ ab* oſculo *Branchi, ſive certamine puerorum,* Phileſia *nuncupantur*. Oraculum hoc erat (ut Herodoti verbis utar) ἐκ παλαιῦ ἱδρυμένον, τῷ Ιωνές τε πάντες καὶ Αἰολέες εἰώθεσαν χρέεσθαι , *pervetuſtum , eoque tum Iones univerſi , tum Æoles uti conſueverunt*. Habebatur autem χρηστηρίων Ἑλληνικῶν μετὰ Δελφὺς κράτιστον, *oraculorum Græcorum poſt Delphos optimum*, tradente Conone in *Photii Bibliotheca*.

Illud templum (juxta Strabonem *lib.* XIV. & Suidam in *Voc.* Βραγχίδαι) tempore belli Perſici dirutum & igne conſumptum eſt , quum proditione Branchidarum ſacerdotum in barbarorum poteſtatem veniſſet: ii autem juſtam ſui ſceleris pœnam non immerito veriti , Xerxem pro officio Perſis præſtito rogarunt ſedem in remotiſſimis Aſiæ finibus , unde in Græciam nunquam redire poſſent, ſed ubi a quæſitoris perſecutione tuti tectique forent; qui, petitione ab Xerxe ratihabita, profecti, licet plura inauſpicata omina iis viſa fuiſſent, urbem condiderunt , eamque fecerunt ſuo nomine Branchidarum . Sed parentum crimen divina vindicta ulta eſt in liberos , quos Alexander Magnus devicto Dario & ſubjugata Aſia internecione delevit , civitatemque ſolo æquavit , ut ſignificaret ſe illorum impiorum hominum ipſam progeniem execrari.

Perſis debellatis, & pace Græciæ reddita , ex Strabonis *loco citato* , tam amplifice a Mileſiis reædificatum eſt illud templum , ut cætera Græciæ templa magnitudine ſuperaret, & ad tantam molem excreverat, ut infectum relinquere coacti fuerint; oppidi enim & ad minimum quatuor aut quinque ſtadiorum ambitum æquabat.

Aliud Apollinis oraculum Abis Phocidis civitate memoratur apud Herodotum *lib.* I. *cap.* XLVI. & Stephanum Byzantium *Voc.* Ἄβαι, item Heſychium & Phavorinum *ead. Voc.* Stephanus Delphico antiquius facit . Sophocles illius pariter meminit *Oedip. Tyr. vers.* 908.

Οὐκέτι

Οὐκέτι τὸν ἄθικτον εἶμι
Γᾶς ἐπ' ὀμφαλὸν σέβων,
Οὐδ' εἰς τὸν Ἀβαῖσι ναόν.

Non eſt ut ad ſanctum poſthac eam
Terræ umbilicum religionis cauſa,
Neque ad delubrum, quod eſt Abis.

Scholiaſtæ *in hunc locum* cenſent Abas Lyciæ civitatem fuiſſe, quorum ſententia abunde refellitur teſtimoniis mox allatis. Hoc vetuſtiſſimum oraculum a Xerxe incenſum fuiſſe refert in *Phocicis* Pauſanias.

Clari Ioniæ civitate non procul Colophone fuit ſimiliter oraculum Apollini ſacrum, quod erectum fuit a Manto Tireſiæ filia, quæ eo confugit tempore ſecundi belli Thebani, cum Epigoni, id eſt, filii illorum, qui ſuperiore bello occubuerant, duce Alcmæone, ut mortis parentum vindices ſe præſtarent, Thebas invaſerunt. Virum, vulgo ex certis familiis, plerumque Mileſiis, accerſitum, reſponſa reddidiſſe aſſerit Cœlius Rhodiginus *Antiq. Lect. lib.* XXVII. *cap.* V. licet autem literarum plane ignarus, attamen oracula, quæ conſulentibus mire conveniebant, eorumque vota implebant, carmine proferre ſolebat ope fonticuli, qui ex lacrymis Manto ſuæ patriæ ruinam deflentis manaſſe dicitur: quum autem ſciſcitantibus reſponſa reddere vellet, eo deſcendebat vates; qui ſcientiam inde petitam magno pretio comparabat, quia aquas illius ſanitati nocuiſſe, unde ejus vita brevior præcidebatur, tradit Plinius *Nat. Hiſt. lib.* II. *cap.* CIII. Taciti de hoc oraculo luculentiſſimum exſtat teſtimonium *Annal. lib.* II. *cap.* LIV. *Appellit Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non fœmina illic, ut apud Delphos, ſed certis e familiis, & ferme Mileto accitus ſacerdos, numerum modo conſultantium & nomina audit: tum in ſpecum degreſſus, hauſta fontis arcani aqua ignarus plerumque literarum & carminum, edit reſponſa verſibus compoſitis, ſuper rebus quas quiſque mente concepit. Et ferebatur Germanico per ambages, ut mos eſt oraculis, maturum exitium cecinisse.*

Fuit & Lariſſæ Argivorum munimenti oraculum Apollinis, qui dicebatur Δειραδιώτης a Dirade agri Argivi tractu. Mulier, quæ ab omni hominum conſortio abſtinebat, in hoc loco vaticinia proferebat; ſingulis autem menſibus agni noctu mactati ſanguine deguſtato, furore divino illico corripiebatur. Vid. Pauſanias *Corinthiacis*.

Oropæi Apollinis oraculum apud Oropen, Eubœæ urbem, memorat Stephanus.

Corypæi Apollinis oraculum in Corype, Theſſaliæ urbe, memoratur a Nicandro in *Theriacis*:

Μαντείας Κορυπαῖος ἐθήκατο, καὶ θέμιν ἀνδρῶν,

Vaticinia Corypæus poſuit, & juſtitiam hominum.

Selinuntii Apollinis apud Oropias erat μαντεῖον ἀψευδέςατον, *oraculum veraciſſimum*, ut refert Strabo in deſcriptione Eubœæ, haud longe ab initio *lib.* X.

Apol-

Apollinis oraculum apud Hyblam a Caribus quodam tempore conſultum memorat Athenæus *Deipnoſoph. lib.* XV. *cap.* IV. ubi pro Ὕβλαν Caſaubonus reponere voluit Ἄβας, verum nulla firmiori ratione nixus, quam quod nullo alio loco Hyblæi Apollinis ullam eſſe mentionem meminerit.

Apollinis Ichnæi oraculum fuiſſe in Macedonia refert Heſychius *Voc.* Ἰχναίην. Ichnæ enim urbs quædam Macedoniæ dicta fuit.

Iterum Apollini ſacrum erat oraculum Eutreſi Bœotiæ pago inter Theſpias & Platæas ſito. Leg. Stephanus in *Voc.* Εὔτρησις.

Tegyris Bœotiæ civitate oraculum tenuit Apollo a loco dictus *Tegyræus*, quod magna ſciſcitantium frequentia cultum eſt uſque ad bellum Perſicum, a quo tempore in perpetuum ſiluiſſe refert Plutarchus in *Pelopida*.

Nec minus celebre fuit oraculum Apollinis Ptoi a Ptoo monte Bœotiæ, ubi templum eidem Numini dicatum eſt: illud autem ceſſavit, quum Thebæ ab Alexandro everſæ ſunt, teſte Pauſania *Bœoticis*.

Apollo cognomine Δαφναῖος, vel a Daphne chariſſima ejus amaſia, vel a lauro, in quam mutata eſt, vaticinabatur ad fontem Caſtalium, cujus aquas fuiſſe fatidicas teſtatur Clemens *Protrept.*

Apollo dictus eſt Iſmenius a flumine & monte Bœotiæ, ubi ejus templum & oraculum exſtiterunt.

Pauſanias *Bœoticis* meminit alius loci Bœotiæ, ubi Apollo reſponſa reddebat: nimirum fuit lapis dictus Σωφρονιστὴρ, cui ſuperſtructa erat ara ex cineribus hoſtiarum in hujus Dei honorem mactatarum; unde Apollo dictus eſt *Spodius*, ab σποδὸς, id eſt, *cinis*; quapropter pro Σπόνδιος apud Pauſaniam legendum eſt Σπόδιος. Hic non viva voce, ut aliis in locis, ſed ominibus vaticinabatur Apollo, quorum ſcientia plures ab illo Deo inſtituti erant, ut data occaſione per illa prædicerent: hæc enim ars divinandi obtinuit apud Græcos, præſertim Smyrnæ, (inquit Auctor jam ſæpius citatus) ubi templum hunc in finem ad exteriora civitatis mœnia conditum eſt. Sed hæc ſufficiant de Apollinis oraculis.

CAP. X.

De Trophonii Oraculo.

TROPHONIUS, Ereſini filius, & Agamedis frater, (juxta Suidam in *Voc.* Τροφώνιος) ex nimia gloriæ cupidine Lebadeæ civitate Bœotiæ domicilium ſubterraneum ſibi exſtruxit, in quod ingreſſus inſolita futurorum ſcientia ſe illico inſpirari jactitabat; tandem vero, ſive ut plebi perſuaderet ſe ad Deos evectum fuiſſe, aut alias ad id coactus, in hoc antro periit, teſte Phavorino. Cicero *Tuſcul. Quæſt. lib.* I. interitum illius longe aliter deſcribit, ait enim: *Cum Trophonius & Agamedes Apollini Delphis templum exædificaſſent, venerantes Deum petierunt mercedem non parvam quidem operis & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimum homini; quibus Apollo ſe id daturum oſtendit, poſt ejus diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti.* Plurima alia de Trophonio mortiſque ſuæ genere figmenta indicabit Ariſtophanis Scholiaſtes *ad Nubes*.

Quo-

Quomodocumque ſe res habuerit, divinis honoribus poſt mortem decoratus eſt Trophonius, ac Jovis Trophonii nomine cultus fuit, ſecundum Strabonem *Geogr. lib.* IX. nec inſolitum homines in Deorum numero adſcriptos ornari nomine alicujus Dei; ex pluribus exemplis illud Agamemnonis ſolummodo afferam, quem Spartani coluerunt ceu Jovem Agamemnonem, prout teſtatur Lycophron *Caſſandra vers.* 1123.

Εμὸς δ' ἀκοίτης, δμωΐδος νύμφης ἄναξ,
Ζεὺς Σπαρτιάταις αἱμύλοις κληθήσεται,
Τιμὰς μεγίστας Οἰβάλου τέκνοις λαχών.

Meus deinde maritus, captivæ dominus ſponſæ,
Jupiter a Spartanis argutis vocabitur,
Summos honores ab Oebali poſteris conſequens.

Ubi loquitur Caſſandra de Agamemnone, cujus captiva & pellex poſt excidium Trojæ fuerat.

Iſtud oraculum hac de cauſa primo inclaruit, nimirum; Cum per biennium in Bœotia non pluiſſet, univerſæ civitates hujus regionis unanimi conſenſu delegerunt viros quoſdam, qui Delphos venirent, ibi Apollinem nomine regionis pie colerent, ejuſque conſilium & opem peterent: illorum ſacra vota Deo quidem grata fuere, ſed nullum aliud reſponſum ab eo retulerunt, quam quod domum redirent, ac Lebadeæ Trophonium conſulerent. Legati juſſis ſine mora obtemperantes Lebadeam repetierunt, etiamnum æque ignari ac antea, cum ibi oraculi cujuſdam ne minimum indicium aut veſtigium conſpiceretur: tandem poſtquam diu fruſtraque quæſiiſſent ac ſucceſſum deſperare inciperent, Saon Acrephienſis Legatorum major natu vidit examen apum, & illico ſtatuit illas ſequi; hac ratione venit ad ſpeluncam quamdam, in quam ſimul atque ingreſſus eſſet, quibuſdam claris indiciis percepit, ibi exſtare oraculum, quod ſciſcitari Apollo juſſerat. Interim cultum religioſum Trophonio præſtitit, & ab ipſo tulit reſponſum gratum propitiumque, ab eoque edoctus quem in modum & quibus ritibus ſacris eum adirent conſulturi. Vid. Pauſanias in *Bœoticis*.

Iſtius oraculi ſedes infra terræ ſuperficiem erat, ideoque vulgo dicebatur *καταβάσιον*, quique illud petebant *καταβαίνοντες*, quia deſcendendo huc perveniebatur. De eo multæ narrantur fabulæ, quæ hic loci memorari non merentur; idcirco illis prætermiſſis, ſolummodo adducam quæ de eo memoriæ prodiderunt Pauſanias & Plutarchus; quorum prior ipſemet ſciſcitatus illud eſt, & eorum, quæ refert, teſtis oculatus fuit. En illius verba in *Bœoticis*: *Επειδὰν ἀνδρὶ ἐς τοῦ Τροφωνίου κατιέναι δόξῃ, πρῶτα μὲν τεταγμένων ἡμερῶν δίαιταν ἐν οἰκήματι ἔχει· τὸ δὲ οἴκημα Δαίμονός τε ἀγαθοῦ καὶ Τύχης ἱερόν ἐστιν ἀγαθῆς. Διαιτώμενός τε ἐνταῦθα τά τε ἄλλα καθαρεύει, καὶ λουτρῶν εἴργεται θερμῶν· τὸ δὲ λουτρὸν ὁ ποταμός ἐστιν ἡ Ερκυνα καί οἱ κρέα ἄφθονά ἐστιν ἀπὸ τῶν θυσιῶν. Θύει γὰρ δὴ ὁ κατιὼν αὐτῷ τε τῷ Τροφωνίῳ, καὶ τοῦ Τροφωνίου τοῖς παισὶ, πρὸς δὲ Απόλλωνί τε, καὶ Κρόνῳ, καὶ Διῒ ἐπίκλησιν Βασιλεῖ, καὶ Ηρᾳ τε Ηνιόχῃ, καὶ Δήμητρι, ἣν ἐπονομάζοντες Εὐρώπην, τοῦ Τροφωνίου φασὶν εἶναι τροφόν. Καθ' ἑκάστην δὲ τῶν θυσιῶν ἀνὴρ μάντις παρὼν,*

ἐς τοῦ ἱερείου τὰ σπλάγχνα ἐνορᾷ· ἐνιδὼν δὲ προθεσπίζει τῷ κατιόντι, εἰ δὴ αὐτὸν εὐμενὴς ὁ Τροφώνιος καὶ ἵλεως δέξεται. Τῶν μὲν δὴ ἄλλων ἱερείων τὰ σπλάγχνα οὐχ ὁμοίως δηλοῖ τοῦ Τροφωνίου τὴν γνώμην· ἐν δὲ νυκτί, ᾗ κάτεισιν ἕκαστος, ἐν ταύτῃ κριὸν θύουσιν ἐς βόθρον, ἐπικαλούμενοι τὸν Ἀγαμήδην. Θυμάτων δὲ τῶν πρότερον πεφηνότων αἰσίων, λόγος ἐστὶν οὐδεὶς, εἰ μὴ τοῦδε τοῦ κριοῦ τὰ σπλάγχνα τὸ αὐτὸ θέλει λέγειν. Ὁμολογούντων δὲ καὶ τούτων, τότε ἕκαστος ἤδη κάτεισιν εὔελπις· κάτεισι δὲ οὕτω. Πρῶτα μὲν τῇ νυκτὶ αὐτὸν ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὴν Ἕρκυναν· ἀγαγόντες δὲ, ἐλαίῳ χρίουσι καὶ λούουσι δύο παῖδες τῶν ἀστῶν, ἔτη τρία που καὶ δέκα γεγονότες, οὓς Ἑρμᾶς ἐπονομάζουσιν· οὗτοι καταβαίνοντά εἰσιν οἱ λούοντες, καὶ ὁπόσα χρὴ διακονούμενοι, ἅτε παῖδες. Τὸ ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν ἱερέων οὐκ αὐτίκα ἐπὶ τὸ μαντεῖον, ἐπὶ δὲ ὕδατος πηγὰς ἄγεται· αἱ δὲ ἐγγύτατά εἰσιν ἀλλήλων· ἐνταῦθα δὴ χρὴ πιεῖν αὐτὸν Λήθης τε ὕδωρ καλούμενον, ἵνα λήθη γένηταί οἱ πάντων, ἃ τέως ἐφρόντιζε· καὶ ἐπὶ τῷδε ἄλλο αὖθις ὕδωρ πίνειν Μνημοσύνης ἀπὸ τούτου, τὸ μνημονεύειν τὰ ὀφθέντα οἱ καταβάντι. Θεασάμενος δὲ ἄγαλμα, ὃ ποιῆσαι Δαίδαλόν φασιν, ὑπὸ δὲ τῶν ἱερέων οὐκ ἐπιδείκνυται πλὴν ὅσοι παρὰ τὸν Τροφώνιον μέλλουσιν ἔρχεσθαι, τοῦτο τὸ ἄγαλμα ἰδὼν, καὶ θεραπεύσας τε καὶ εὐξάμενος, ἔρχεται πρὸς τὸ μαντεῖον, χιτῶνα ἐνδεδυκὼς λινοῦν, καὶ ταινίαις τὸν χιτῶνα ἐπιζωσθεὶς, καὶ ὑποδησάμενος ἐπιχωρίας κρηπῖδας. Ἔστι δὲ τὸ μαντεῖον ὑπὲρ τὸ ἄλσος ἐπὶ τοῦ ὄρους· κρηπὶς μὲν ἐν κύκλῳ περιβέβληται λίθου λευκοῦ, περίοδος δὲ τῆς κρηπῖδος κατὰ ἅλων τὴν ἐλαχίστην ἐστίν· ὕψος δὲ ἀποδέουσι δύο εἶναι πήχεις· ἐφεστήκασι δὲ ἐπὶ τῇ κρηπῖδι ὀβελοὶ καὶ αὐτοὶ χαλκοῖ, καὶ αἱ συνέχουσαι σφᾶς ζῶναι· διὰ δὲ αὐτῶν θύραι πεποίηνται. Τοῦ περιβόλου δ' ἐντὸς χάσμα γῆς ἐστὶν, οὐκ αὐτόματον, ἀλλὰ σὺν τέχνῃ καὶ ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ ἀκριβέστατον ᾠκοδομημένον· τοῦ δὲ οἰκοδομήματος τούτου τὸ σχῆμα εἴκασται κριβάνῳ· τὸ δὲ εὖρος ἡ διάμετρος αὐτοῦ τέσσαρας παρέχοιτο ἂν ὡς εἰκάσαι πήχεις· βάθος δὲ τοῦ οἰκοδομήματος, οὐκ ἂν οὐδὲ τοῦτο εἰκάζοι τὶς ἐς πλέον ὀκτὼ καθήκειν πηχῶν· κατάβασις δὲ οὐκ ἔστι πεποιημένη σφίσιν ἐς τὸ ἔδαφος. Ἐπειδὰν δὲ ἀνὴρ ἔρχηται παρὰ τὸν Τροφώνιον, κλίμακα αὐτῷ κομίζουσι στενὴν καὶ ἐλαφράν· καταβάντι δέ ἐστιν ὀπὴ μεταξὺ τοῦ τε ἐδάφους καὶ τοῦ οἰκοδομήματος, σπιθαμῶν τὸ εὖρος δύο, τὸ δὲ ὕψος φαίνεται εἶναι σπιθαμῆς. Ὁ οὖν κατιὼν, κατακλίνας ἑαυτὸν ἐς τὸ ἔδαφος, ἔχων μάζας μεμαγμένας μέλιτι, προεμβάλλει τε ἐς τὴν ὀπὴν τοὺς πόδας, καὶ αὐτὸς ἐπιχωρεῖ, τὰ γόνατά οἱ τῆς ὀπῆς ἐντὸς γενέσθαι προθυμούμενος· τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα αὐτίκα ἐφειλκύσθη τε καὶ τοῖς γόνασιν ἐπέδραμεν, ὥσπερ ποταμῶν ὁ μέγιστος καὶ ὠκύτατος συνδεθέντα ὑπὸ δίνης ἀποκρύψειν ἄνθρωπον. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν τοῖς ἐντὸς τοῦ ἀδύτου γενομένοις, οὐχ εἷς οὐδὲ ὁ αὐτὸς τρόπος ἐστὶν ὅτῳ διδάσκονται τὰ μέλλοντα· ἀλλά που τὶς καὶ εἶδε, καὶ ἄλλος ἤκουσεν. Ἀναστρέψαι δὲ ὀπίσω τοῖς καταβᾶσι διὰ στομίου τέ ἐστι τοῦ αὐτοῦ, καὶ προεκθεόντων σφίσι τῶν ποδῶν. Ἀποθανεῖν δὲ οὐδένα τῶν καταβάντων λέγουσιν, ὅτι μὴ μόνον τῶν Δημητρίου τινὰ δορυφόρων· τοῦτον δὲ οὔτε ποιῆσαι περὶ τὸ ἱερόν φασιν οὐδὲν τῶν νενομισμένων, οὔτε χρησόμενον τοῦ Θεοῦ καταβῆναι, χρυσὸν δὲ καὶ ἄργυρον ἐκκομιεῖν ἐλπίσαντα ἐκ τοῦ ἀδύτου· λέγεται δὲ τούτου τὸν νεκρὸν ἑτέρωθι ἀναφανῆναι, καὶ οὐ κατὰ στόμα ἐκβληθῆναι τὸ ἱερόν. Ἐς μὲν δὴ τὸν ἄνθρωπον λεγομένων τῶν ἄλλων, εἴρηταί μοι τὰ ἀξιολογώτατα. Τὸν δὲ ἀναβάντα παρὰ τοῦ Τροφωνίου παραλαβόντες εὐθὺς οἱ ἱερεῖς, καθίζουσιν ἐπὶ θρόνον Μνημοσύνης καλούμενον· κεῖται δὲ οὐ πόρρω τοῦ ἀδύτου. Καθεσθέντα δὲ ἐνταῦθα ἀνερωτῶσιν ὁπόσα εἶδέ τε καὶ ἐπύθετο. Μαθόντες δὲ ἐπιτρέπουσιν αὐτὸν ἤδη τοῖς προσήκουσιν. Οἱ

σιν. Οἱ δὲ ἐς τὸ οἴκημα ἔνθα καὶ πρότερον διῃτᾶτο παρά τε Τύχῃ καὶ Δαίμοσιν ἀγαθοῖς, ἐς τοῦτο ἀράμενοι κομίζουσι, κάτοχόν τε ἔτι τῷ δείματι καὶ ἀγνῶτα ὁμοίως αὑτοῦ τε καὶ τῶν πέλας· ὕστερον μέν τοι τά τε ἄλλα οὐδέν τι φρονήσει μεῖον ἢ πρότερον, καὶ γέλως ἐπάνεισίν οἱ. Γράφω δὲ οὐκ ἀκοὴν, ἀλλὰ ἑτέρους τε ἰδὼν, καὶ αὐτὸς Τροφωνίῳ χρησάμενος. Τοὺς δὲ ἐς τοῦ Τροφωνίου κατελθόντας, ἀνάγκη σφᾶς ὁπόσα ἤκουσεν ἕκαστος, ἢ εἶδεν, ἀναθεῖναι γεγραμμένα ἐν πίνακι. *Ubi ſtatuerit quis in Trophonii deſcendere, primum dierum certum numerum eſt ei in ædicula quadam commorandum: eſt illa Bono Genio & Bonæ Fortunæ ſacra. Illic degens & alia ſuſcipit expiationum genera, & calidis abſtinet aquis: Hercyna fluvio ſe abluit, eique carnes de victimis large ſuppeditant. Immolat enim, qui huc deſcendit, Trophonio, ejuſque filiis, Apollini præterea, Saturno, Jovi, cognominato Regi, Junoni Heniochæ, & Cereri, quam Europen vocant, ac fuiſſe Trophonii nutricem perhibent. Adeſt haruſpex, qui cæſarum hoſtiarum viſcera inſpectat: ex ea inſpectione vaticinatur, numquid Trophonius placatus jam & propitius conſultorem ſit accepturus. Alia tamen exta non tam perſpicue Trophonii mentem declarant: verum ea nocte, qua quis deſcendit, arietem mactat ad ipſam foveam, invocato Agamedis numine. Exta priora pro nihilo ducuntur, etiamſi maxime fuerint læta, niſi eo ipſo ariete litatum fuerit. Id ubi ita evenerit, ut extorum conſentiat ſignificatio, bona cum ſpe deſcendit conſultor: atque hoc maxime modo* initiatus, hocque ritu *deſcendit. Primo quidem deducunt* ſacrificuli *eum noctu ad Hercynam fluvium*: huc *autem deductum oleo perungunt & abluunt duo pueri ex oppidanis, annos ferme tredecim nati, quos Hermas nuncupant: hi ſunt qui deſcendentem lavant, quique miniſtrant quæ ſunt opus omnia, ut puerorum eſt captus. Hinc non ſtatim ad oraculum a ſacrificulis, ſed* prius *ad amnis fontes ducitur: ſunt vero* duo *inter ſe proximi: ibi ſane bibenda eſt ei Lethes quæ dicitur aqua, ut cunctorum, quæ memoria complectebatur, oblivio ei contingat: Mnemoſynes deinde aquas potat, ut, quæ intra ea penetralia viderit, memoria contineat. Jam ſimulacrum, quod feciſſe Dædalum autumant, contemplatus, (nemini prorſus id oſtenditur a ſacrificulis, præterquam iis, qui ad Trophonium ſunt acceſſuri) eo ſigno conſpecto, & cum multa religione votis nuncupatis, ad oraculum progreditur, tunicam indutus lineam, ac tæniis incinctus, ſoleiſque popularibus pedes inductis. Eſt vero oraculum ſupra lucum in monte: crepido quidem in orbem candido ſaxo circumducta eſt, cujus ambitus eſt inſtar areæ minimæ: altitudo vero minor duobus cubitis: erecti autem ſunt ſuper crepidine obeliſci ænei, ut & zonæ, quibus continentur: interque eos media ſunt oſtia. Intra ambitum ſpecus eſt, non natura, ſed arte & certo proportionis modulo quam ſolertiſſime exſtructa: ejus* ſubterraneæ *cellulæ forma furno perſimilis eſt: cujus latitudo dimenſa per rectam lineam cubitos plus minus quatuor æquarit: in altum ſubſidit hiatus haud amplius octo fere cubitorum: nulli vero gradus conſtructi ſunt, qui ingreſſos ad imum ſolum demittant. Sed ad Trophonium deſcenſuri, ſcalam admovent anguſtam ac levem: ubi deſcenſum fuerit, medium inter ſolum & antri teſtudinem cavernula eſt, latitudine duorum dodrantum, altitudine vero dodrantali, videtur eſſe. Qui eo penetrarit, humi proſtratus, melle ſubactas offas tenens, pedes in illam cavernulam prius immittit,*

mittit, mox genua properat ad pedes adjungere: reliquum vero corpus ſtatim ad genua contractum, eodem prope modo, quo ſi maximi & concitatiſſimi amnis aquarum vortice correptum fuiſſet, intro abripitur. Qui certe intra penetrale pervenerint, futura non uno & eodem cognoſcunt modo: ex viſis alius, ex auditis alius. Per eaſdem fauces patet omnibus *reditus, in pedes vero retrogrediuntur. Nullum omnino ex iis, qui eo pervaſerint, non reducem evaſiſſe affirmant, uno excepto, qui de ſpiculatoribus Demetrii fuit: illum ſane neque eorum quidquam ſacrorum, quæ fieri ad fanum illud religione ſancitum eſt, feciſſe, neque ut Deum ſciſcitaretur, ſed quod aurum & argentum ex penetrali ſe aſportaturum ſperarat, introiiſſe ajunt: ejus itaque cadaver in diverſam partem apparuiſſe, & non per ſacrum illud oſtium ejectum fuiſſe. De quo quidem homine quum multa dicantur alia, ea ipſe quæ narratu duxi digniſſima expoſui. Conſultorem a Trophonio reverſum, atque a ſacrificulis exceptum, ſtatim in ſolio collocant, quod Mnemoſynes vocant, quodque poſitum eſt, non longe ab adyto. Ab eo ſic collocato percontantur quæcumque vel viſa vel audita reportarit. Ea ubi accepere, ſuis illum reddunt. Hi ſublatum hominem in cellam Bonæ Fortunæ ac Boni Genii, in qua prius commoratus fuerat, reducunt, correptum adhuc terrore ac ſuimet omniumque adſtantium oblitum: reſipiſcit tamen paulo poſt, & priſtina ei mens ac riſus redit. Scribo autem non ſolum audita, ſed quæ & aliis accidiſſe vidi, & egomet ſum expertus, quum ad Trophonium conſulendi cauſa ipſe etiam venerim. Coguntur ſane omnes, qui a Trophonio redeunt, quæcumque vel audiverunt, vel viderunt, a ſe conſcripta in tabulam referre.* Huc uſque Pauſanias.

Quæ a Plutarcho narrantur, ad viſiones conſultoribus exhibitas ſpectant, quæ etſi multiformes & rariſſime ſub eadem ſpecie apparerent, quia tamen in illis aliquid notatu dignum occurrit memoratum a Plutarcho *de Socratis Genio*, ob oculos ponam ejuſdem verba: Οὗτος οὖν ποθῶν γνῶναι τοῦ Σωκράτους δαιμόνιον ἣν ἔχει δύναμιν, ἅτε δὴ νέος οὐκ ἀγεννὴς ἄρτι γεγευμένος φιλοσοφίας· ἐμοὶ καὶ Κέβητι κοινωσάμενος μόνοις, εἰς Τροφωνίου κατῆλθε, δράσας τὰ νομιζόμενα περὶ τὸ μαντεῖον· ἐμμείνας δὲ δύο νύκτας κάτω καὶ μίαν ἡμέραν, τῶν πολλῶν ἀπεγνωκότων αὐτὸν ἤδη καὶ τῶν οἰκείων ὀδυρομένων, πρωῒ μάλα φαιδρὸς ἀνῆλθε· προσκυνήσας δὲ τὸν Θεὸν, ὡς πρῶτον διέφευγε τὸν ὄχλον, διηγεῖτο ἡμῖν θαυμάσια πολλὰ καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι. Εφη δὲ, καταβὰς εἰς τὸ μαντεῖον, περιτυχεῖν σκότῳ πολλῷ τὸ πρῶτον· εἶτα ἐπευξάμενος κεῖσθαι πολὺν χρόνον, οὐ μάλα συμφρονῶν ἐναργῶς εἴτ᾽ ἐγρήγορεν, εἴτε ὀνειροπόλει· πλὴν δόξαι γε τῆς κεφαλῆς ἅμα ψόφῳ προσπεσόντι πληγείσης, τὰς ῥαφὰς διαςάσας μεθιέναι τὴν ψυχήν· ὡς δ᾽ ἀναχωροῦσα κατεμίγνυτο πρὸς ἀέρα διαυγῆ καὶ καθαρὸν ἀσμένη, πρῶτον μὲν ἀναπνεῦσαι τότε δοκεῖν διὰ χρόνου συχνοῦ, τεινομένην τέως, καὶ πλείονα γίνεσθαι τῆς πρότερον, ὥσπερ ἱςίον ἐκτεταννυμένον. Επειτα κατακούειν ἀμαυρῶς ῥοίζου τινὸς ὑπὲρ κεφαλῆ περιελαυνομένου φωνὴν ἡδεῖαν ἱέντος· ἀναβλέψας δὲ, τὴν μὲν γῆν οὐδαμοῦ καθορᾷν, νήσους δὲ λαμπομένας μαλακῷ πυρὶ, κατ᾽ ἀλλήλων ἐξαμειβούσας ἄλλην ἄλλοτε χρόαν, ὥσπερ βαφὴν ἄγειν τῷ φωτὶ ποικιλλομένῳ κατὰ τὰς μεταβολάς· φαίνεσθαι δὲ, πλήθει μὲν ἀναρίθμους, μεγέθει δὲ ὑπερφυεῖς, οὐκ ἴσας δὲ πάσας, ἀλλ᾽ ὁμοίως κυκλοτερεῖς· οἴεσθαι δὲ ταύταις τὸν αἰθέρα κύκλῳ φερομέναις ὑπορροιζεῖν........ εἶναι γὰρ ὁμολογουμένην τῇ τῆς κινήσεως λειότητι τὴν πραότητα τῆς φωνῆς ἐκείνης ἐκ πασῶν συνηρμοσμένης.

διὰ

διὰ μέσου δὲ αὐτῶν θάλατταν ἢ λίμνην ὑπερκεχύσθαι τοῖς χρώμασι διαλάμπουσαν διὰ τῆς γλαυκότητος ἐπιμιγνυμένοις· καὶ τῶν νήσων ὀλίγας μὲν ἐκπλεῖν κατὰ πόρον, καὶ διακομίζεσθαι πέραν τοῦ ῥεύματος, ἄλλας δὲ πολλὰς....... ἐφέλκεσθαι τῇ........... σχεδὸν ὑποφερομένοις· εἶναι δὲ τῆς θαλάσσης πῆ μὲν πολὺ βάθος κατὰ νότον· μάλιστα δὲ ἀραιὰ τενάγη καὶ βραχέα. πολλαχῆ δὲ καὶ ὑπερχεῖσθαι καὶ ἀπολιπεῖν αὖθις οὐ μεγάλας ἐκβολὰς λαμβάνουσαν, καὶ τὰς χρόας, τὸ μὲν ἄκρατον καὶ πελάγιον, τὸ δὲ οὐ καθαρὸν, ἀλλὰ συγκεχυμένον καὶ λιμῶδες. Τῶν δὲ ῥοθίων τὰς νήσους ἅμα παραινομένας ἐπανάγειν· οὐδὲν εἰς ταυτὸ συνάπτειν τὸ πέρας τῇ ἀρχῇ, οὐδὲ ποιεῖν κύκλον, ἀλλ' ἡσυχῆ παραλλάττειν τὰς ἐπιβολὰς, ἕλικα ποιούσας μίαν ἐν τῷ περιστρέφεσθαι. Τούτων δὲ πρὸς τὸ μέσον μάλιστα τοῦ περιέχοντος, καὶ μέγιστον ἐγκεκλίσθαι τὴν θάλασσαν ὀλίγῳ τῶν ὀκτὼ μερῶν τοῦ παντὸς ἔλαττον, ὡς αὐτῷ κατεφαίνετο. δύο δὲ αὐτὴν ἔχειν ἀναστομώσεις πυρὸς ἐμβαλόντος ἐναντίους ποταμοὺς δεχομένας, ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἀνακοπτομένην κολάζειν, καὶ ἀπολευκαίνεσθαι τὴν γλαυκότητα. Ταῦτα μὲν οὖν ὁρᾷν τερπόμενος τῇ θέᾳ. κάτω δ' ἀπιδόντι φαίνεσθαι χάσμα μέγα στρογγύλον, οἷον ἐκτετμημένης σφαίρας, φοβερὸν δὲ δεινῶς καὶ βαθὺ, πολλοῦ σκότους πλῆρες οὐχ ἡσυχάζοντος, ἀλλ' ἐκταραττομένου καὶ ἀνακλύζοντος πολλάκις. Ὅθεν ἀκούεσθαι μυρίας μὲν ὠρυγὰς καὶ στεναγμοὺς ζώων, μυρίων δὲ κλαυθμὸν βρεφῶν, καὶ μεμιγμένους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὀδυρμοὺς, ψόφους δὲ παντοδαποὺς καὶ θορύβους ἐκ βάθους πόῤῥωθεν ἀμυδροὺς ἀναπεμπομένους, οἷς οὐ μετρίως αὐτὸς ἐκπεπλῆχθαι. Χρόνου δὲ προϊόντος εἰπεῖν τινα πρὸς αὐτὸν οὐχ ὁρώμενον, &c. *Is ergo* (Timarchus) *cupiens cognoſcere quam vim haberet Socratis genius, utpote juvenis generoſa indole, qui recens philoſophiam guſtaverat: re mecum & cum Cebete tantum communicata, in* antrum *Trophonii deſcendit, rite peractis omnibus ad conſultationem: cumque duas noctes & unum diem ibi exegiſſet, jam pleriſque actum de eo eſſe putantibus, atque familiaribus eum deplorantibus, mane admodum hilaris rediit: cumque Deum adoraſſet, ut primum turbam evaſit, nobis mira multa narravit viſa ſibi & audita. Ajebat autem ſe, cum deſcendiſſet in oraculum, initio in magnas incidiſſe tenebras: votis deinde factis diu jacuiſſe, non ſatis ſentientem vigilaretne an ſomniaret: viſum autem ſibi caput ſtrepitu una accidente percuſſum fuiſſe, & ſuturis invicem diſcedentibus animam exiviſſe: quæ ſimul atque recedens aeri pellucido ac puro permiſcebatur, idque lubens, tunc primum longo poſt tempore ſibi reſpirare viſa eſt, hactenus oppreſſa, majorque priore facta fuit, inſtar veli expanſi. Poſtea audivi obſcure quemdam ſtrepitum ſupra caput circumagitatum & ſuavem emittentem vocem: ſuſpiciens autem, terram nuſquam vidi, ſed inſulas ſplendentes molli igne, mutantes alium ex alio colorem, unde varie quaſi tingeretur lumen iſtis mutationibus: viſæ autem ſunt illæ mihi, numero quidem infinitæ, magnitudine immodica, non æquales omnes inter ſe, ſed æque rotundæ. His in orbem circumvectis putabam ætherem ſubſtrepere........ nam levitati motus reſpondebat lenitas vocis illius ex omnibus concinnatæ: per medium earum mare aut palus diffundebatur coloribus glauco admixtis refulgens, inſularum autem paucæ per fretum enabant, & trans paludem efferebantur, aliæ multæ...... attrahebantur..........fere ſubſidentibus: mariſque profunditas quibuſdam in locis verſus auſtrum magna erat: maxime autem anguſta ſtagna & brevia: paſſim etiam effundebatur & recedebat non magnis æſtibus,*

bus, color vero alibi ſincerus & marinus, alibi non purus, ſed commixtus & paluſtris. Inſulæ ſimul etiam trajicientes impetu fluctuum revertebantur: neque motus earum finis ad principium redibat, neque circulum conficiebant, ſed converſione ſua paulatim loco excedentes gyrum in ſe non redeuntem trahebant. Harum ad medium maxime ambientis inclinatum erat mare, paulo minus octava univerſi parte, ut mihi videbatur: habet autem duos apertos meatus, quibus adverſi fluvii ignis irrumpentis excipiuntur, quo igni magna pars glauci coloris in albedinem vitiatur. Hoc quidem ſpectaculum mihi fuit jucundum: deorſum autem intuenti apparuit hiatus ingens, teres inſtar globi exciſi, terribilis valde ac profundus, plenus multa caligine non quieſcente, ſed ſubinde conturbata & exæſtuante. Hinc exaudiebantur infiniti rugitus gemituſque animalium, vagitus multorum infantium, mixti virorum ac mulierum ejulatus, omniſque generis ſoni & tumultus e profundo ſurſum obtuſe elati, quibus haud mediocriter fui ipſemet perterritus. Paulo poſt quidam a me non conſpectus dixit mihi, &c.

Quæ ſequuntur nil niſi diffuſa atque odioſa ſuper varia argumenta oratio. Unum hic potiſſimum notatu dignum, nempe, Trophonium effeciſſe, ut Timarchus fronte ſerena & hilari ex oraculo rediret, quum alias, qui illud conſulebant, fierent mœſti ac melancholici, animus æger duruſque, & vultus, utut antea lætus atque jucundus, languidus ac triſtis; hinc de homine mœſto, melancholico, vel nimium ſevero, utplurimum dicebatur, εἰς Τροφωνίȣ μεμάντευται, id eſt, *Trophonii oraculum ſciſcitatus eſt*, accommodatum ἐπὶ τῶν ὠχρȣ́ντων ϗ ἀγελάςων, ut loquuntur Grammatici. Sed hoc ſolummodo accipiendum de tempore, poſtquam conſuluiſſent, ſtatim ſubſequente; nam (ut diſcimus ex Pauſania) quicumque iſtud oraculum petierant, priſtinam hilaritatem in templo Boni Genii & Bonæ Fortunæ recuperabant.

CAP. XI.

De aliis Græcorum Oraculis.

AMPHIARAUS, Oiclei filius, & Eriphyles Adraſti Argivorum Regis ſororis conjux, artis magicæ peritiſſimus fuit, qua prædixit ſe in bello Thebano periturum. Ut autem certam mortem effugeret delituit; ſed ab uxore Eriphyle, quam aureæ catenæ munere corruperat Polynices, detectus, juſſu Adraſti Thebas ire militatum coactus eſt, ubi ei accidit prout vaticinatus erat; ipſe enim ſimulque currus & equi, quibus vehebatur, terra dehiſcente abſorpti ſunt. Eo alludens Ovidius hæc habet:

Notus humo merſis Amphiaraus equis.

Alii volunt illum ſiniſtrum caſum obtigiſſe in itinere inter Thebas & Chalcidem, qua de cauſa illum locum hunc uſque diem dictum fuiſſe ἅρμα, id eſt, *currum*, tradit Pauſanias in *Atticis*.

Vita

Vita functus ſummis honoribus decoratus eſt primo ab Oropiis & in poſterum a reliquis Græcis: imo ſumptuoſum templum & ſtatuam ex candido marmore eo ipſo loco, quo humo merſus eſt, duodecim circiter ſtadiis Oropo in confiniis Atticæ & Bœotiæ civitate, quæ idcirco utrique regioni indiſcriminatim tribuitur, diſtante, in ejus honorem erecta fuiſſe aſſerit Auctor mox citatus. Pariter ibidem exſtitit ara inſignis in quinque partes diſtincta, quarum prima Herculi, Jovi, & Apollini Pæonio; ſecunda Heroibus eorumque uxoribus; tertia Veſtæ, Mercurio, Amphiarao, & Amphilochi filiis; (Alcmæoni enim Amphiarai filio nulli honores, qui Amphilocho aut Amphiarao perſolvebantur, tributi ſunt, eo quod matrem Eriphylen occidiſſet) quarta Veneri, Panaceæ, Jaſoni, Hygiæ, & Minervæ Pæoniæ; quinta vero Nymphis, Pani, & fluminibus Acheloo & Cephiſo ſacra erat.

Reſponſa non per Pythoniſſam, (prout in oraculis Apollinis uſuveniebat) ſed per ſomnia reddi ſolebant. Amphiaraum ſemel verſu reſpondiſſe tradit Jophon Gnoſſius, qui antiqua oracula carminibus heroicis compoſuit; ſed hac in re ei adverſatur Scriptor ſæpe citatus, qui præterea tradit hanc vulgarem fuiſſe opinionem, ſola Apollinis oracula carmine, cætera vero ſomniis, auſpiciis, & haruſpiciis edita fuiſſe. Imo firmiſſimum argumentum, quo demonſtrentur reſponſa ibi reddita fuiſſe in ſomniis, inde colligere vult, quia Amphiaraus ſomniorum interpres peritiſſimus, & pro illa arte inventa in Deorum numerum relatus fuit.

Qui oraculum inquirebant, primo purgabantur ſacrificio facto Amphiarao & cæteris Diis, quorum nomina aræ inſcripta erant: eos viginti quatuor horarum ſpatio præterea jejunaſſe, & triduo a vino abſtinuiſſe tradit Philoſtratus *Vita Apollonii Tyanei lib.* II. Tandem arietem Amphiarao mactabant, in cujus ſubſtrata pelle dormiebant, ac reſponſa in ſomnis accipiebant. Sic ſe habebat in Apulia Daunia Podalirii oraculum, qui in illis partibus mortuus ſciſcitantibus in ſomnio futura pandebat; qui interrogabant, ad aram in vellere ovino dormiebant, prout diſcimus ex hoc Lycophronis diſticho *Caſſandra vers.* 1050.

Δοραῖς δὲ μήλων τύμβος ἐγκοιμμένοις
Χρήσει καθ' ὕπνον πᾶσι νημερτῆ φάτιν.

Et in ovillis ſuper heroum cubantibus
Reddet in ſomnis vera cunctis oracula.

Sed e diverticulo in viam. Illud oraculum adire omnibus licebat, ſi Thebanos excipias, qui Amphiarai ope hac in parte uti non permittebantur: iis enim (referente Herodoto *lib.* VII. *cap.* CXXXIV.) quorum unum eligerent duobus propoſitis, vel conſilio, quo uterentur urgente neceſſitate, vel auxilio, quo in periculo iis adfuturus eſſet, poſterius maluerunt, exiſtimantes ſe præſidio magis quam conſilio, quod iis abunde ſuppetebat ex Apolline Delphico, indiguiſſe.

Iſtud oraculum in maxima fuit exiſtimatione: ab Herodoto enim *lib.* I.

cap.

cap. XLVI. recenſetur inter quinque præcipua Græciæ oracula, nimirum Delphicum, Dodonæum, Amphiarai, Trophonii, & Didymæum, quæ Crœſus interrogavit, antequam bellum Cyro inferret; imo duobus primis mox memoratis, ipſiuſque Jovis Ammonis oraculis non ceſſiſſe tradit Valerius Maximus *lib.* VIII. *cap.* XV.

Templo vicinus fuit fons, ex quo Amphiaraus, quum in numerum Deorum receptus eſt, in cœlum adſcendiſſe credebatur, qui idcirco de ejus nomine dictus eſt: ſed ita ſacer habitus eſt ille fons, ut crimen capitale cenſeretur, ſi quis ejus aquas prophano uſu, qualis manuum lotio, aut purificatio, adhibuiſſet; imo juxta illum ſacrificia facere, quod in aliis fontibus obtinebat, minime licitum erat. Primaria, fere dixerim unica, hac in re inſerviebat, ut, quorum morbi oraculi conſilio ſanati fuerant, nummum aureum aut argenteum eo injicerent; quem morem ab antiquis & primitivis temporibus obtinuiſſe tradit Pauſanias in *Atticis*.

Pharis Achajæ civitate vaticinabatur Mercurius dictus Ἀγοραῖος, ab ἀγορᾷ, id eſt, *mercatu*, ubi ſtatua lapidea barbata (quod in illius Dei ſtatuis inſolitum erat) ei erecta ſtabat: ante poſita erat humilis ara lapidea, cui incumbebant pelves ænei plumbo ſolidati. Qui conſultum veniebant, primum thure in ara oblato, lampadibus accenſis, oleum ſuperfundebant, deinde nummo ſingulorum patria inſignia ferente dicto χαλκῷ ad latus aræ dextrum depoſito, dubia, quibus torquebantur, proponebant aure ſtatuæ admota; quibus peractis abibant ambas aures manibus obturantes, donec mercatum excurriſſent, tum manibus retractis primam vocem, quæ illorum aures feriebat, loco divini oraculi habebant. In Ægypto eoſdem ritus uſuveniſſe in Sarapidis oraculo refert Pauſanias *Achaicis*.

Buræ Achajæ civitatis in antro quodam fuiſſe Herculis dicti *Buraici* oraculum & ſtatuam, ubi talorum jactu futura prædicebantur, aſſerit Pauſanias *ibidem*. Qui oraculum inquirebant, ſupplicibus votis ante omnia Deo factis, & ex pluribus teſſeris ibi paratis, quæ certis notulis in libro hunc in uſum ſervato expoſitis a ſe invicem diſtinguebantur, quatuor in menſam projectis, librum illum adibant & inſpiciebant, in quo ſingulis fata dicebantur.

Patris Achajæ civitate in maris littore ſita, non longe a luco Apollini ſacro, ex Pauſania *ibidem* exſtitit Cereris templum, in quo tres ſtatuæ, Cereri & Proſerpinæ ſtantibus duæ, tertiæ vero Telluri in throno ſedenti dicatæ erant. Ex fonte e regione templi ſcaturiente oracula, quorum veritas maxime celebratur, reddebantur. Ea autem non circa quamlibet rem, ſed circa morborum exitum prædicendum verſabantur. En tibi morem, quo illud oraculum inquirebatur: Speculo funiculi ope in fontem demiſſo, ita ut extremam aquarum ſuperficiem tantum tangeret, nec in eas immerſo, præterea ſuffimentis & votis Deæ factis, ex diverſis figuris & imaginibus, quæ in ſpeculo exhibebantur, de morborum exitu divinabant.

Panis oraculum apud Piſæos erat, ſi Statio fides habenda ſit, qui hos verſus habet *Theb. lib.* III. *verſ.* 476.

—— *licet aridus Ammon*
Invideat, Lyciæque parent contendere ſortes.

Nilia-

Niliacumque pecus, patrioque æqualis honori
Branchus, & undoſæ qui ruſticus accola Piſæ
Pana Lycaonia nocturnum exaudit in umbra.

Terræ oraculum priſcis temporibus fuiſſe apud Eleos docet Pauſanias *Eliacis α*.

Oraculum fuit Mycenis, ſi Senecæ credamus *Thyeſte vers.* 677.

—— hinc orantibus
Reſponſa dantur certa, cum ingenti ſono
Laxantur adyto fata, & immugit ſpecus
Vocem Deo ſolvente. ——

Trœzene Peloponneſi civitate ab antiquis temporibus Muſis & Somno aram dicaſſe Ardalum Vulcani filium, tibiæ inventorem & Muſarum gratioſum, a quo dictæ ſunt *Ardalides*, nos docet Pauſanias. Qui oraculum ſciſcitabantur, a vino per aliquot dies abſtinere ſolebant; deinde juxta aram decumbentibus remedia ſuis morbis ſanandis propria tacito Muſarum afflatu in ſomnis revelabantur.

Epidauri Peloponneſi civitatis Æſculapii ob morborum ſanandorum facultatem, quorum præbia in ſomnio indicabantur, templum fuiſſe narrat Pauſanias in *Corinthiacis*. Sanatorum autem nomina ſimulque ſanatio in ſacras templi tabulas referebantur. Sequentibus ſæculis illud Numen Romam tranſiit juſſu Apollinis Delphici, qui cum Romanis interrogantibus reſpondiſſet, peſtem, quæ tunc temporis inter illos graſſabatur, ſe ſola illius Dei ope pulſuros, legati Epidaurum miſſi ſunt, ut inde ſacram effigiem accerſerent; ſed Epidauriis tam benefici hoſpitis jacturam facere nolentibus, Æſculapius ſub ingentis ſerpentis forma navem Romanam ſua ſponte petiit, in qua conſidens magna cum pompa Romam tranſvectus ibique ingenti omnium gaudio exceptus eſt, qui, plaga amota, in exigua fluminis Tiberis inſula templo donatus, & ſub illa ipſa forma, quam aſſumpſerat, cultus eſt. Hæc a Plinio *Nat. Hiſt. lib.* IV. & ab Ovidio *Metamorph. lib.* XV. pluribus verbis narrantur.

Amphicleæ (quæ ab Herodoto Ophitea, Amphicæa vero ab Stephano dicitur) templum, in quo nulla imago, ſaltem quæ conſpiceretur, Baccho dicatum erat, quæ morbos ſanaſſe medicina per ſomnia indicata, & ope vatum, quos ſuo Numine afflabat, futura prædixiſſe dictitabant Amphiclei, referente Pauſania in *Phocicis*.

In ditione Corinthiaca inter Lechæum & Pagas Junonem oraculum tenuiſſe tradit Strabo in *Corinthi deſcriptione*.

Fuit & in Laconia ſtagnum fatidicum Junoni ſacrum, in quod placentæ injectæ ſi mergerentur quid boni, ſin vero emergerent, quid mali ominis portendere credebantur.

Lesbi Orphei caput oracula edidiſſe in gratiam quorumlibet interrogantium, ſed præſertim Græcorum, quibus prædixit ſine Herculis ſagittis Trojam ſe nunquam expugnaturos, nos docet ex Philoſtrato Cœlius Rhodiginus

nus *Antiq. Lect. lib.* XV. *cap.* IX. Præterea addit Perſiæ & Babylonis Reges per legatos illud oraculum ſæpius conſuluiſſe, præſertim Cyrum, cui ſciſcitanti de genere mortis, quo occubiturus eſſet, reſponſum redditum eſt, Τὰ ἐμὰ, ὦ Κῦρε, τὰ σὰ, id eſt, *Mea fata, o Cyre, ſunt tua*; quibus verbis ſignificabatur Regis illius obtruncatio: Orpheus enim illa morte periit in Thracia a mulieribus rabie in eum percitis, eo quod ab illarum ſexu abhorreret: cujus viri caput in mare projectum Lesbum appulit, ubi vaticinabatur in antro ſubterraneo. Porro notandum plures initiatos fuiſſe Orphei ſacris, dictos idcirco Ορφεοτελεστὰς, qui ſuis diſcipulis certum fœlicitatis gradum poſt mortem pollicebantur: cuidam enim Philippo, illius ſacræ diſciplinæ aſſeclæ pauperrimo, illam prærogativam jactanti, Leotychidas Spartanus reſpondiſſe dicitur, *Cur non moreris, ſtulte, ut morte ærumnis tuis finem imponas*? Quum quis illius ſocietatis myſta fiebat, præſertim ad arcana celanda juramento obſtringebatur.

In Laconia inter Oetylum & Thalamas fuiſſe templum & oraculum Inus, quæ in ſomnio reſponſa inquirentibus reddebat, aſſerit Pauſanias in *Laconicis*.

Plutarchus in *Agide* meminit alius celebris oraculi Thalamiis Laconiæ civitate ſacri Paſiphae, quæ juxta nonnullos exiſtimatur Atlantis filia, & ex Jove filium Ammonem peperit. Alii vero cenſent illam fuiſſe Caſſandram Regis Priami filiam, quæ hoc in loco fatis cedens dicta eſt Paſiphae, παρὰ τὸ πᾶσι φαίνειν τὰ μαντεῖα, id eſt, *a revelandis oraculis*. Iterum alii opinantur fuiſſe Daphnen Amyclæ filiam, quæ ab Apollinis facie fugiens & in laurum mutata, dono vaticinandi ab illo Deo ornata eſt. Agim Spartæ Regem, Lacedæmoniis ad priſcos mores revocandis & Lycurgi legibus antiquatis auctoritati reddendæ ſtudentem, non parum adjuvit & animavit iſtud oraculum, quo populus juſſus eſt ad priſtinam æqualitatem redire. Cleomene idem iterum tentante, idem conſilium ab oraculo acceperunt hunc in modum, prout tradit Scriptor mox citatus in *Cleomene*: Συνέβη δὲ περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, κὶ τῶν Εφόρων ἕνα κοιμώμενον ἐν Πασιφάας ὄναρ ἰδεῖν θαυμαστόν· ἐδόκει γὰρ ἐν ᾧ τόπῳ τοῖς Εφόροις ἐστι καθεζομένοις χρηματίζειν, ἕνα δίφρον κεῖσθαι, τὰς δὲ τέτταρας ἀνῃρῆσθαι. κὶ θαυμάζοντος αὐτοῦ, φωνὴν ἐκ τοῦ ἱεροῦ γενέσθαι, φράζουσαν, ὡς τοῦτο τῇ Σπάρτῃ λῷόν ἐστι. *Per eoſdem forte dies, uni Ephororum in Paſiphaes templo dormienti mirum ſomnium oſtenſum fuit; ei enim videbatur, quo loco conſidere Ephoris ſolenne eſt ad jus dicendum, una ſella poſita, quatuor vero ſublatæ; quum autem obſtupeſceret, vox e fano reddita, dicens, hoc Spartæ conducibilius eſſe.*

In cacumine Cithæronis montis Bœotiæ exſtitit antrum dictum Sphragidium, in quo plures illius regionis incolæ a Nymphis dictis Sphragitidibus inſpirari credebantur, qui idcirco Νυμφόληπτοι, id eſt, *a Nymphis afflati*, vocabantur.

Ulyſſes tenuit oraculum apud Eurytanes gentem Ætolicam, prout ex Ariſtotele in *Ithac. Polit.* refert Tzetzes *Commentario in hæc Lycophronis verba Caſſandra vers.* 799.

Μάντιν δὲ νεκρὸν Εὐρυτὰν σέψει λεὼς,
Ο τ' αἰπὺ ναίων Τραμπύας ἐδέθλιον.

Vati-

Vaticinans autem cadaver Eurytanus coronabit populus,
Quique altas habitat ſedes Trampyæ.

Plura alia oracula, præſertim Tireſiæ, Ægei, & alia minoris notæ, quæ idcirco prætermitto, apud Veteres memorantur.

CAP. XII.

De Theomantia.

DESCRIPTIS celeberrimis Græciæ oraculis, quæ pro primaria & nobiliſſima naturalis divinationis ſpecie jure merito habentur, ad ſecundam, quæ Græce Θεομαντεία dicitur, pergam: componitur autem ex duabus vocibus, quibus ſimul ſumptis a cæteris divinandi artibus diſtinguitur; priore nempe Θεὸς, diſcernitur ab artificiali divinatione, quæ etſi Diis tribui liceat, attamen ab iis non immediate manat, quum experientia & induſtria acquiratur: poſteriore vero, nimirum μαντεία, oraculorum vaticinationibus opponitur, quæ licet generaliore nomine quamlibet divinandi ſpeciem denotet, nihilominus ſtrictiore ſenſu tribuitur tantum prædictionibus ab hominibus prolatis; qua ſignificatione opponitur χρησμῷ, ſicut obſervavit Sophoclis Scholiaſtes *in Oedip. Tyr.*

Hæc de nomine. Quoad rem ipſam, Θεομαντεία diſtinguitur ab oraculorum divinatione (nimirum illa, quæ per interpretes tradebatur, ut Delphis moris erat, in cæteris enim ſpeciebus diſcrimen clarius patet) in eo quod poſterior certo tempori & loco ſemper alligata erat: Pythia enim nullo alio loco quam Apollinis templo & in ſacro tripode a Numine afflabatur; econtra Θεομάντεις liberi nec loco aut tempori adſtricti erant, ſed (ſacrificiis aliiſque ſolitis ritibus peractis) ſemper & ubique vaticinari poterant.

Diverſi vates divinum afflatum diverſo modo non ſemper accipiebant; Pythia enim ipſæque Sibyllæ & plures alii fatidici furore divino correpti rabie intumeſcebant, quaſi furerent & inſanirent: quem horridum adſpectum Sibyllæ tribuit Virgilius *Æneid. lib.* VI. *vers.* 47.

—— cui talia fanti
Ante fores ſubito non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ, ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument; majorque videri,
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei.

Omnes vates ſic furere ſolebant, ſpumantes, ululantes, & peregrinos horrendoſque ſonos edentes; imo ſæpius dentibus frendebant, trepidabant, tremebant, & innumeros alios inſolitos geſtus agebant; unde plures putant vocem μάντις dici ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, *ab inſaniendo.*

Alii mores iis cum Pythia communes erant, illos tantum notabo, qui

Sſ 2 perage-

peragebantur lauro, quæ Apollini vaticiniorum Deo a Daphnes illius dilectiſſimæ amaſiæ morte & mutatione ſacra fuit, quæque inſpirationem multum adjuvare credebatur, quocirca dicitur *μαντικὸν φυτὸν*, *planta fatidica*, ut canit Claudianus:

—— venturi præſcia laurus.

Illius autem arboris ramo eorum capita coronari ſolita fuiſſe patet ex iis, quæ Euripdes in *Andromache* de Caſſandra habet; cui accinit Æſchylus in *Agamemnone vers.* 1274. *Edit. Lond. pag.* 380.

Καὶ σκῆπτρα καὶ μαντεῖα περὶ δέρῃ στέφη.

Et ſceptra & fatidicas circa collum corollas.

Quo in loco *σκῆπτρον* ſumitur pro *baculo ex lauro*, quem vates in manibus geſtare ſolebant; Græce dici *ἰθυντήριον* nos docet Heſychius. Præterea, illius arboris folia comedere iis ſolenne erat, unde Lycophron *Caſſandra vers.* 6. hæc Caſſandræ tribuit:

Δαφνηφάγων φοίβαζεν ἐκ λαιμῶν ὄπα.

Laurivoro vaticinata eſt ore.

Imo ipſa Sibylla apud Tibullum lauri eſum tantam prærogativam exiſtimat, ut virginitati æquiparet, quæ etſi ab aliis vatibus ſæpius neglecta, attamen huic ſacratiſſima ſemper fuit: Caſſandra enim Agamemnonis pellex fuit; ſi quis autem objiciat ei captivæ vim illatam fuiſſe, apud omnes in confeſſo eſt Helenum Andromachen duxiſſe uxorem; nec minus notum Manto filiam patrem Tireſiam cœcum circumducere ſolitam. Sed ad Sibyllam redeamus, cujus verba apud Tibullum *lib.* II. *eleg.* V. hæc ſunt:

—— ſic uſque ſacras innoxia laurus
Veſcar, & æternum ſit mihi virginitas

Nec laurum modo, ſed etiam avium, animaliumque, quibus vix divinatrix ineſſe credebatur, corda, jecinora, & alia forte membra deglutiebant, ſperantes animas eorum cum carne ſibi uniri. Memorabilis eſt ea de re Porphyrii locus in *lib.* II. *de Abſtinentia ab animal.* Ὅτι γὰρ ὅλκος τῆς ψυχῆς ἡ τοῦ συγγενοῦς σώματος φύσις, ἡ πεῖρα ἐδίδαξεν· οἱ γοῦν ζώων μαντικῶν ψυχὰς δέξασθαι βουλόμενοι εἰς ἑαυτοὺς, τὰ κυριώτατα μόρια καταςπῶντες, οἷον καρδίας κοράκων, ἢ ἀσπαλάκων, ἢ ἱεράκων, ἔχουσι παροῦσαν τὴν ψυχὴν, καὶ χρηματίζουσι, ὡς Θεοῦ εἰσιόντος εἰς αὐτοὺς ἅμα τῇ ἐνθέσει τῇ τοῦ σώματος. *Experientia docuit naturam corporis congeniti animam attrahere ad ſe: quare qui capiunt intra ſe animantium divinorum animas recipere, deglutientes præcipuas eorum partes, ut corda corvorum, talparum, aut vulturum, habent animam præſentem, & reſpondent, quaſi Deus cum buccella corporis eos ſit ingreſſus.*

Hæc ſufficiant de illis vatibus in genere; tantum addam hos ut cæteros divinatores Athenis publicis ſumptibus ex Prytaneo vel publico foro alitos fuiſſe, prout Ariſtophanis Scholiaſtes jamdiu notavit.

Θεομάν-

Θεομάντεις apud Græcos triplices ſuerunt, modo, quo divinum afflatum accipiebant, a ſe invicem diverſi.

Primi a Dæmonibus fatidicis invadebantur, qui vel iis reſponſa dictabant, vel ex illorum ventre aut pectore loquebantur, dum ipſi Dæmoniaci obmuteſcebant, nec linguam aut labia ullo modo movebant; vel potius ipſa Dæmonia reſponſa reddebant per Dæmoniacorum membra. Vocabantur autem *Δαιμονόληπτοι*, id eſt, *a Dæmonibus poſſeſſi*; & quia Spiritus in illis habitabat & intra illorum corpora loquebatur, dicebantur pariter *ἐγγαστρίμυθοι*, (quo nomine inſigniebantur quoque Dæmones) *ἐγγαστριμάντεις*, *στερνομάντεις*, *ἐγγαστρῖται*, &c. Qui divinandi modus ut & Necromantia apud alias gentes, præſertim apud Judæos, obtinuiſſe videntur: iis enim, qui utravis illarum artium magicarum utebantur, Dei graviſſima judicia comminatur Propheta Eſaias *cap.* VIII. *vers.* 19. cujus verba a LXX. Senioribus ſic reddita ſunt: *Καὶ ἐὰν εἴπωσι πρὸς ὑμᾶς, Ζητήσατε τοὺς ἐγγαστριμύθους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς φωνοῦντας, τοὺς κενολογοῦντας, οἳ ἐκ τῆς κοιλίας φωνοῦσιν· οὐκ ἔθνος πρὸς Θεὸν αὐτοῦ ἐκζητήσουσι; τί ἐκζητοῦσι περὶ τῶν ζώντων τοὺς νεκρούς*; Noſtri Interpretes Angli ita verterunt: *And if they ſay unto you, Seek unto them, Whoſe ſpeech is in their belly, and thoſe that ſpeak aut of the earth, thoſe that utter vain Words, that ſpeak out of their belly: shall not a nation ſeek unto their God? Why do they enquire of the dead concerning the living?* Latine ſic ſonant: *Et ſi vobis dixerint, Inquirite illos, quorum ſermo eſt in ventre ſuo, & qui ex terra loquuntur, qui vana verba proferunt, qui ex ſuo ventre loquuntur: annon gens quæret Deum ſuum? cur inquiritis mortuos de vivis?* Ut e diverticulo redeamus, illi divinatores dicuntur Εὐρυκλεῖς & Εὐρυκλεῖται ab Eurycle, qui primus illam artem Athenis exercuit, prout nos docet Ariſtophanis Scholiaſtes *in Veſpas Edit. Amſtelod. pag.* 482.

> *Μιμησάμενος τὴν Εὐρυκλέους μαντείαν καὶ διάνοιαν,*
> *Εἰς ἀλλοτρίας γαστέρας ἐνδὺς, κωμῳδικὰ πολλὰ χέασθαι.*
>
> *Imitatus Euryclei vaticinium mentemque,*
> *In alienos ventres ingreſſus, comica multa effudit.*

Dicebantur etiam Πύθωνες aut Πυθωνικοὶ, a Πύθων, id eſt, *Dæmon divinator*, juxta Heſychium & Suidam; cujus mentio fit *Actor. cap.* XVI. *vers.* 16. *Ἐγένετο δὲ, πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχὴν, παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος ἀπαντῆσαι ἡμῖν*. Angli ita reddiderunt: *And it came to paſſ, as We Went to prayer, a certain Damſel poſſeſſed With a ſpirit of Divination met us*. (Sed in margine legitur *Pyton*, pro *Divination*, quod eſt nomen generale, & iſto in loco adhiberi poteſt, ut plebi intellectu facilius) Latine ſic efferuntur: *Factum eſt autem, euntibus nobis ad precationem, puellam quamdam habentem ſpiritum Pythonis nobis occurriſſe*. Hæc Dæmonia antiquitus dicta fuiſſe Εὐρυκλεῖς, recentioribus vero ſæculis Πυθώνας, tradit Plutarchus in *Tractatu de Oraculorum defectu*: *Εὔηθες γάρ ἐστι καὶ παιδικὸν κομιδῆ τὸ οἴεσθαι τὸν Θεὸν αὐτὸν, ὥσπερ τοὺς ἐγγαστριμύθους,*

θȣς, Εὐρυκλέας πάλαι, νυνὶ δὲ Πυθώνας προσαγορευομένȣς, ἐνδυόμενον εἰς τὰ σώματα τῶν προφητῶν, ὑποφθέγγεσθαι τοῖς ἐκείνων ϛόμασι, καὶ φωναῖς χρώμενον ὀργάνοις. *Eſt enim fatuum nimiſque puerile opinari ipſum Deum, ſicut ventriloquos, Eurycleas olim, nunc vero Pythonas vocatos, ſe immittentem in corpora vatum, loqui eorum ore, & voce pro inſtrumento uti.*

De origine nominis Python variæ exſtant ſententiæ, quarum probabilior videtur illorum, qui hanc vocem deducunt ab Apolline Pythio omnium divinationum præſide Numine credito, ſed in poſterum uſuvenit, ut huic ſoli ſpeciei tribueretur; multa enim reperiuntur vocabula, quæ primitiva ſignificatione univerſaliter accipiebantur, poſtea vero uni tantum rei adſcripta ſunt: ex. gr. Τύραννος, qui ab antiquis Græcis omnibus Regibus juſtis & clementibus æque ac crudelibus & injuſtis tribuebatur, recentioribus ſæculis ad poſteriorem ſenſum reductus eſt, nomenque maxime infame & exoſum evaſit. Econtra vocabula, quæ primum ſtrictiore ſenſu ſumebantur, generaliorem tandem ſortita ſunt: ut μαντεία, quæ ab initio de illa ſola divinandi ſpecie, in qua vates inſanire & furere ſolebat, intelligebatur, (quia juxta Platonem & alios ἀπὸ τȣ͂ μαίνεσθαι, *a furendo*, venit, quo ſenſu uſurpatur ab Homero *Iliad. α.*) cæteriſque divinandi artibus, ut quæ per ſomnia aut viſcerum inſpectionem peragebantur, opponebatur, ſed lapſu temporis quaslibet divinandi ſpecies denotavit.

Secundi Θεομάντεις vocabantur ἐνθȣσιαϛαὶ, ἐνθεαϛικοὶ, & θεοπνευϛαὶ, qui quod enthuſiaſmum vocamus ſibi tribuebant: diverſi autem erant a prioribus in eo quod Numen ipſum in illis habitabat, hi vero a Numine tantum regebantur, agebantur, aut afflabantur, & futurorum præſcientiam accipiebant; cujuſmodi fuerunt Orpheus, Amphion, Muſæus, & plures Sibyllæ.

Tertii denique nuncupabantur ἐκϛατικοὶ, qui animi raptum vel exſtaſim patiebantur, quique tanquam morte aut ſomno obruti, omnique ſenſu & motu exuti jacebant, ſed aliquo temporis ſpatio elapſo (ſæpius diebus, menſibus, imo annis integris, Epimenides enim Cretenſis per ſeptuaginta quinque annos ſic jacuiſſe traditur) ad vitam revocati mira & ſtupenda quæ viderant aut audierant enarrabant: animæ enim humanæ corpora ſæpius deſerere & in has auras ſuperiores hinc inde vagari, imo mortuorum ſedem & quæ ibi agebantur inviſiſſe, & in Deorum Heroumque conſortio plura, quæ vitæ humanæ recte inſtituendæ inſerviebant & conducebant, didiciſſe, vulgo creditæ ſunt. Quemdam Pamphilum Pheræum, poſtquam inter occiſorum cadavera decem dierum ſpatio decubuerat, in rogo poſitum igne comburendum ad vivos rediiſſe, ac loca, quæ in cœlis, terra, & inferis perluſtrarat, & quidquid ibidem agebatur, mirantibus auditoribus retuliſſe tradit Plato *Politicorum lib.* x. Iterum Plutarchus in *Tractatu de Socratis Dæmone* narrat Hermodori Clazomenii animam per plures noctes dieſque e corpore ceſſiſſe, per diverſas regiones iter feciſſe, & poſtquam in remotiſſimis locis res perluſtraſſet, & cum hominibus confabulata fuiſſet, iterum rediiſſe vulgo dictam eſſe, donec cujuſdam mulieris fraude corpus ejus exanime proditum eſt in poteſtatem hoſtium, qui domum combuſſerunt.

ſerunt, dum incola peregre abierat. Plura alia hujus farinæ, quæ vera fuerint necne non multum noſtra refert, dummodo pro veris credita & accepta fuerint, apud Hiſtoricos narrantur.

Denique, aliud his genus, ſi libeat, addamus: morientes enim futura præſentire credebantur, cum jam anima pene ſoluta corporis vinculis divinam quamdam vim haberet. Ita apud Homerum Hector moribundus Achilli mortis locum & auctores prænuntiat *Iliad. χ. verſ.* 355. Quem locum imitatus eſt Virgilius, apud quem Orodes exſpirans Mezentii futuram mortem prædicit *Æneid. lib.* x. *verſ.* 739. Tertium exemplum addam e Cicerone *Divinat. lib.* II. *Calanus Indus*, inquit, *cum Alexander eum rogaret, ſi quid vellet ut diceret*; Optime, *inquit*, propediem te videbo. *Quod ita contigit*.

Hæc de naturali divinatione ſufficiant. Proximo loco agemus de artificiali; ſed quia divinandi modus per ſomnia ad naturalem propius accedit præ cæteris, & quia a nonnullis ad hanc ſpeciem reducitur, illius ritus proxime deſcribam.

CAP. XIII.

De Divinationibus per ſomnia.

HOC in loco Lectorem non detinebo variis ſomniorum diviſionibus, quæ ad meum inſtitutum nequaquam ſpectant; cum ſtatuerim illa ſolummodo recenſere, quibus vaticinationes utplurimum fiebant, ac vulgo dicta *divina*, quorum tria erant genera.

I. Χρηματισμὸς, quando Dii aut Dæmones per ſeipſos aliave ſpecie, quam ſumebant, viſionibus colloquiiſque nocturnis homines dignabantur. Hujuſmodi erat Agamemnonis ſomnium, quod occurrit initio *Iliad. β.* ubi ſomniorum Deus, figura Neſtoris indutus, ipſum monet prælium cum Trojanis committere, eoque incitat ſpe non dubia victoriæ adipiſcendæ. Sic illud Pindari, in quo (prout Pauſanias in *Bœoticis* ſcribit) Proſerpina ei apparuit, querens de injuria quam ſibi fecerat, nimirum quod hymnis in honorem omnium Deorum compoſitis ſe ſolam præteriiſſet, itemque quod cum in ſuam ditionem veniſſet, ſaltem laudes ſuas dicturus eſſet. Paucis poſt diebus Poeta mortem obiit, brevique in ſomnis viſus eſt anui cuidam ejus cognatæ, quæ in ipſius carminibus legendis & cantandis maximam temporis partem inſumebat, eique cecinit hymnum in honorem Proſerpinæ ab eo compoſitum.

II. Ὅραμα, in quo ideæ ſeu imagines rerum futurarum plene ac perſpicue exhibentur, & quando res conſpiciuntur ut ſunt, diciturque a nonnullis Θεωρηματικόν. Hujus generis erat illud Alexandri Magni, a Valerio Maximo *lib.* I. *cap.* VII. memoratum, quando ſomniavit ſe a Caſſandro trucidandum fore. Item illud Crœſi Regis Lydiæ, cum in ſomnis ſibi viſus eſt filius Atys, quem in regno hæredem inſtituerat, haſta ferrea occidendus, prout narrat Herodotus *lib.* I. *cap.* XXXIV.

III.

III. Ονειρος, per quem futura quibuſdam typis ſeu figuris declarabantur; unde appellatus Αλληγορικὸς : nam allegoria (prout illam definit Heraclides Ponticus *de Alleg. Hom.*) eſt figura rhetorica, per quam una res exprimitur, & alia ſignificatur. Ejuſmodi erat ſomnium Hecubæ, quando ſomniavit ſe concepiſſe torrem; ut & illud Cæſaris, quo in quiete viſus eſt concumbere matri; per quod intelligebatur illum potiturum imperio Terræ, omnium animantium communis parentis. Hinc nomen acceperunt, qui ſomnia interpretari profitebantur; quippe nuncupati ὀνειροκρίται, ὀνειράτων ὑποκριταὶ, a dijudicandis ſomniis; ὀνειροσκόποι, a rimandis & inſpiciendis illis; & ὀνειροπόλοι, quia circa ea verſabantur. Ad unam ex tribus illis ſpeciebus referri poſſunt omnia prophetica ſomnia; ſed illorum nomina non ſemper accurate ac ſecundum criticæ leges diſtinguuntur.

Primus inventor omnium ſomniorum, ut & aliarum vaticinationum, fuit Jupiter, ſicut jam innuimus:

—— καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐςιν,

—— *etenim ſomnium quoque a Jove eſt*,

inquit Homerus *Iliad. α. vers.* 63. Hoc autem non eſt intelligendum, ac ſi a Jove immediate procedere ſomnia exiſtimarentur: infra ſuam dignitatem ac majeſtatem putabat hujuſmodi tenuia officia facere, ideoque inferiora Numina in his ſimilibuſve miniſteriis occupabantur.

Quamobrem prætermiſſis Deorum ac Dæmonum per ſomnos viſionibus in ſingulis occaſionibus, (cujuſmodi illa Patrocli Manium Achilli oſtenſa, cupientis ut corpus ſuum inhumaretur) Tellus ſomnia concitare credebatur, teſte Euripide in *Hecuba vers.* 70.

—— ὦ πότνια Χθὼν,
Μελανοπτερύγων μᾶτερ ὀνείρων.

—— *o venerada Terra,*
Nigras alas habentium mater ſomniorum.

Ubi Scholiaſtes hanc reddit orationem, nimirum: Quod terra impediente meatus radiorum ſolis fiat nox, per quam homines dormientes ſomnia vident, & ob hanc cauſam tribuuntur Telluri tanquam eorum matri; aut ſecundum alios, quia ex terra provenit cibus, ex cibo ſomnus (cum ſomnus nihil aliud ſit quam obſtructio ſenſuum externorum, quam pariunt humidi vapores ab ſtomacho in cerebrum adſcendentes, ibique ſiſtentes motum ſpirituum animalium, quorum ope ſenſationes cæteræque omnes operationes animales fiunt) & ex ſomno ſomnia; ſed hæc potius habentur fraudes ac præſtigiæ, quemadmodum obſervavit Euſtathius *Comment. in ιθ. Hom. Odyſſ.* ſub finem, atque Poetam de hujuſcemodi loqui, cum ſtatuit ſomnia juxta Oceanum habitare, humidi elementi vaſtiſſimum receptaculum, *Odyſſ. ω. vers.* 11.

Πὰρ δ' ἴσαν Ὠκεανοῦ τε ῥοὰς, καὶ Λευκάδα πέτραν,
Ἠδὲ παρ' ἠελίοιο πύλας, καὶ δῆμον ὀνείρων.

Ibant autem ad Oceani fluxus, & Leucadem petram,
Et ad ſolis januas, & populum ſomniorum.

Nonnulla Manibus attribuebantur, ut cecinit Virgilius *Æneid. lib.* VI. *vers.* 897.

Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.

Id ipſum quoque teſtatur Sophocles in *Electra vers.* 480. quando inducit Electram dicentem, quod Agamemnon, in gratiam Oreſtis, diris ſomniis Clytæmneſtram infeſtaret:

Οἶμαι μὲν οὖν, οἶμαί τι κἀκείνῳ μέλον,
Πέμψαι τάδ' αὐτῇ δυσπρόσοπτ' ὀνείρατα

Arbitror enim ipſum cura iſtarum rerum
Miſiſſe ei (matri) *hæc triſtia ſomnia.*

Alia adſcribebantur Hecate ac Lunæ, noctis Deabus, pro una eademque interdum acceptis, quæ vim peculiarem in omnia, quæ per noctem eveniebant, habere iiſque præeſſe exiſtimabantur, ideoque in incantamentis aliiſque nocturnis myſteriis invocatæ, ut infra oſtendam.

Verum potiſſima eorumdem cauſa erat Deus Somnus, cujus ſedes (prout deſcribit Ovidius *Metam. lib.* XI. *fab.* X.) poſita apud Cimmerios in antro ſumme obſcuro ac via quæ eo ducebat; ipſum circumſtabant examina ſomniorum omnis generis ac magnitudinis, quæ emittebat quando & quo libebat; Virgilius autem ſomniis vanis ac fallacibus alium locum tribuit, nimirum in ulmo ad fauces Orci plantata *Æneid. lib.* VI. *vers.* 282.

In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens; quam ſedem ſomnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.

Forſitan Poeta putavit eorum nonnulla ibi loci manſiſſe, cæteraque Deum Somnum ſtipaſſe. Ovidius tradit ipſi fuiſſe tres comites reliquis ſolertiores, qui multis modis ſe transformare ac varias figuras ſumere poterant, quorumque nomina hæc erant, Morpheus, Phobetor ſeu Icelos, & Phantaſus; primi officium erat ſimulare figuram hominis, ſecundi aſſimilare bruta, ultimique res inanimas; ut apparet ex his carminibus *Metam. lib.* XI. *fab.* X.

Excitat artificem ſimulatoremque figuræ
Morphea; non illo juſſus ſolertior alter
Exprimit inceſſus, vultumque, ſonumque loquendi;
Adjicit & veſtes & conſuetiſſima cuique

Verba, ſed hic ſolos homines imitatur. At alter
Fit fera, fit volucris, fit longo corpore ſerpens,
Hunc Icelon ſuperi, mortale Phobetora vulgus
Nominat. Eſt etiam diverſæ tertius artis
Phantaſos; ille in humum, ſaxumque, undamque, trabemque,
Quæque vacant anima fœliciter omnia tranſit.

Apud Virgilium Deus Somnus ab cœlo ſuper Palinurum delabitur; quod non accipiendum eſt, quaſi cœlum foret propria ſua ſedes, ſed quod hinc miſſus eſſet a quibuſdam Diis cœleſtibus, a quibus huc accerſitus fuerat: aut alioquin exiſtimandus eſt per cælum ſive aerem circumcurſare, ad ſomnia inter homines pro lubitu ſpargenda. En Poetæ verba *Æneid. lib.* v. *vers.* 838.

—— *levis æthereis delapſus Somnus ab aſtris.*
Aera dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras;
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans.

Porro aliud erat Numen, cui cura ſomniorum demandata, appellatum Brizo, a veteri verbo Græco *βρίζω*, quod interpretatur *dormio*. Cœlius Rhodiginus *Antiq. Lect. lib.* XXVII. *cap.* X. aſſerit, illam in inſula Delo cultam fuiſſe, cymbaſque omnigenis rebus, quæ ipſi offerebantur, præter piſces, plenas habuiſſe. Verum credebatur potius intereſſe interpretationi ſomniorum, quam ea excitare; ideoque ab Heſychio dicta Βριζόμαντις. Id hauſit Cœlius ex Athenæi *Deipnoſoph. lib.* VIII. qui præterea addit, quod conſueverant eam precari pro ſalute & incolumitate publica, maxime vero ut naves ſuas tutari atque ſervare dignaretur.

Denique credebant accipitres mortuos ſomnia mittere, quemadmodum ex Æliano diſcimus, *de Anim. lib.* XI. *c.* XXXIX. Τὸν ἱέρακα βίου ἀπελθόντα καὶ μαντεύεσθαι, καὶ ὀνείρατα ἐπιπέμπειν, ἀποδυσάμενον τὸ σῶμα, καὶ ψυχὴ γεγενημένον γυμνή. *Accipitrem mortuum futura oſtendere, & ſomnia immittere, poſtquam exuerit corpus, & nuda anima fuerit.*

Poſtquam egerimus de illis, qui ſomnia concitare crediti, pauca hoc loco dicenda ſunt de modo, quo utplurimum contingere exiſtimabantur. Duplex ille erat, unus ad ſomnia falſa ſpectans, quæ per portam eburnam tranſibant, & alter ad vera, quæ exibant porta cornea. Duarum iſtarum portarum deſcriptiones ubique tam apud Græcos quam Latinos Poetas reperire licet, quibus omnibus prætermiſſis, unam ſolummodo in utraque lingua in medium proferam; tum ex Homero *Odyſſ.* τ. *vers.* 562. ubi de ſomniis diſſerens inquit:

Τῶν οἳ μὲν κ᾽ ἔλθωσι διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος,
Οἵ δ᾽ ἐλεφαίρονται ἔπε᾽ ἀκράαντα φέροντες.
Οἳ δὲ διὰ ξεστῶν κεράων ἔλθωσι θύραζε,
Οἵ ῥ᾽ ἔτυμα κραίνουσι, βροτῶν ὅτε κέν τις ἴδηται.

Horum qui quidem egreſſi fuerint per ſectum ebur,

Spe

Spe fruſtrantur verba imperfecta portantes.
Qui autem per polita cornua iverint foras,
Vera perficiunt, hominum quando quis videt.

Tum ex Virgilio *Æneid. lib.* VI. *verſ.* 893. qui hanc ſequitur:

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus Umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.

Philoſtratus ad illas portas alludens dicit, ſomnia repræſentari ſolita cum veſte alba, quemdam coloris nigri circumvoluta, præ manibus cornu geſtantem. Et Euſtathius *ad locum Homeri mox adductum* diverſas hac de re conjecturas affert, quarum pleræque adeo ineptæ ac nugatoriæ, ut eas tantum memorare operam ludere eſſet; qui autem plura deſiderat, ſi vacat, ipſum Scholiaſtem adire poteſt.

Tempus quo vera ſomnia expectabantur, erat νυκτὸς ἀμολγὸς, ideoque Homerus tradit, Penelopen, viſo auſpicato ſomnio de filio Telemacho, qui ſollicite quærebat patrem Ulyſſem, magis lætatam fuiſſe, quia tunc temporis oſtenſum eſt ſibi *Odyſſ.* δ. ad finem:

—— ἡ δ' ἐξ ὕπνȣ ἀνόρȣσε
Κούρη Ἰκαρίοιο, φίλον δέ οἱ ἦτορ ἰάνθη,
Ὡς οἱ ἐναργὲς ὄνειρον ἐφαίνετο νυκτὸς ἀμολγῷ

—— *ipſa vero ex ſomno excitata eſt*
Filia Icarii, amicum autem illi pectus refloruit,
Quando ipſi evidens ſomnium apparuiſſet nocte liquida.

Quodnam tempus fuerit, non convenit inter Grammaticos; nonnulli illam vocem deducunt (ait Euſtathius) ex particula privandi α & verbo μολέω, *ambulo*, aut μογέω, *laboro*, quaſi eſſet ἄμολος vel ἄμογος, & per epentheſim ἀμολγὸς, tanquam denotaret *concubiam noctem*, per quam homines nec operantur nec obambulant. Alii putant ea ſignificari poſſe *mediam* aut *profundam noctem*, ſed aliam ob cauſam; quippe ἀμολγὸς ſecundum illos idem eſt ac πυκνὸς, *denſus* vel *compactus*; & Heſiodus illud vocabulum hoc ſenſu uſurpavit, quando ait *Oper. & Dieb. verſ.* 588.

Μᾶζα τ' ἀμολγαίη. ——

Libumque lacteum. ——

Quod eſt, juxta Athenæi interpretationem ποιμενικὴ ἀμμιαία, ſpiſſa placenta, qualis in cibum paſtorum & aratorum. Alii admittunt eumdem ſignificatum, ſed tertiam ob rationem, nimirum, ἀμολγὸς apud Achæos, ſecundum Gloſſographos, idem eſt ac ἀκμὴ, quod denotat *medium* vel *ſummum*

alicujus rei, ut ἀκμὴ θέρȣς, tempus illud æſtatis, quo calores ſunt fervidi, ſolſtitium æſtivum; homineſque dicuntur eſſe ἐν ἀκμῇ, quando ætate & viribus valent; quapropter ἀμολγὸς, vel ἀκμὴ νυκτὸς, debet eſſe *profunda* aut *media nox*. Verum iſta interpretatio nihil ad rem noſtram; nullibi enim legimus, ſomnia aliquanto majorem auctoritatem habuiſſe, quando nocte concubia contingebant. Itaque ἀμολγὸς in alium ſenſum uſurpabatur, ſcil. pro tempore, quo pecora mulgere conſueverant, deduciturque a verbo ἀμέλγω, *mulgeo*; tumque ἀμολγὸς νυκτὸς ſignificabit *matutinum mulgendi tempus*, contraoppoſitum ἡμέρας ἀμολγῷ, ſeu *veſpertino mulgendi tempori*: quod autem hoc ſenſu acciperetur, patet ex Homeri *Iliad.* χ. *vers.* 26. ubi ait caniculam (quæ oritur paulo ante ſolem) lucere ἐν νυκτὸς ἀμολγῷ. En ipſius verba:

Παμφαίνονθ' ὥς' ἀςέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
Ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν. ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἄςρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὅν τε κύν' Ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέȣσι.

Collucentem tanquam ſtellam ruentem per campum,
Quæ nempe autumno oritur: perilluſtres autem ejus radii
Lucent multa inter aſtra nocte intempeſta,
Quam canem Orionis vulgo vocant.

Somnia vero hoc tempore potiſſimum accidiſſe, Horatius *lib.* I. *ſat.* X. non ſinit nos dubitare:

Aſt ego quum Græcos facerem, natus mare citra,
Verſiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
Poſt mediam noctem viſus, quum ſomnia vera.

Ovidius quoque idem ſentiebat, ſic canens:

Namque ſub auroram jam dormitante lucerna,
Tempore quo cerni ſomnia vera ſolent.

His accinit Theocritus *Europa* ſeu *Idyll.* XIX. init.

—— ἔγγυθι δ' ἠὼς,
Εὖτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων.

—— *& prope* (erat) *aurora,*
Cum & veracium paſcitur turba ſomniorum.

Iſtius ſententiæ ratio hæc erat, nimir. Exiſtimabant cibos in ſtomacho reſiduos probe concoctos hoc tempore fuiſſe; nam eouſque ſomnia a vaporibus proximæ cœnæ potius quam ab ulla cauſa ſupernaturali excitari credebantur; ideoque Plinius aſſerit ſomnium nunquam eſſe verum poſt cibum aut potum; & Artemidorus paulo longius progreditur, quum ait non multam fidem adhibendam eſſe ſomnio matutino, ſi nocte proxime præterita plus nimio comederis; quoniam non veriſimile ſit omnes cruditates tunc egeſtas eſſe.

Eapropter qui ſomnium præſagum cernere volebant, peculiarem diætam

tam ſervare ſoliti erant, ita ut nihil concoctu difficile manducarent, cujuſmodi fabas, aut crudos fructus. Nonnulli ad fumos tuto cavendos ac ſtomacho vacuo dormiendum eo ſuperſtitionis deveniebant, ut per unum diem a cibo & per tres a vino abſtinerent. Piſces, cum cito aut facile non digerantur, ſomnia vera impedire veriſimiliter credebantur; hincque colligi poſſe videtur, cur tot & tanti in honorem Deæ Brizo ſacrificarentur; quæ enim Diis gratiſſima, aut quæ ipſi multum abhorrebant, offerri conſueverant; iſta, quoniam ipſis maxime placere exiſtimabantur; hæc vero, quia plurimum averſabantur, ideoque iis ad ipſorum aras adolendis & conſumendis maxime delectari creditum. Plutarchus in *Tract. de audiendis Poetis* obſervat, polypodis caput nocere iis, qui ſomnia prophetica exoptabant:

Πȣλύποδος κεφαλῇ ἒν μὲν κακὸν, ἒν δὲ καὶ ἐσθλόν.

Polypodis capiti perhibent bonum ineſſe malumque.

Propterea quod guſtui ſuave ac gratum eſt, ſed homines inter dormiendum perturbat ac inquietos reddit, tumultuoſa & dira ſomnia excitans; idcirco huic Poeſim aſſimilat, quoniam plurima æque utilia ac jucunda iis, qui bene utuntur, complectitur; qui vero male utuntur, valde damnoſa, ipſorum cerebro varias inanes, ſi non impias, ideas atque opiniones ingerens. Summatim vitanda ſunt, quæcumque ſtomachum gravare, ſanguinem fermentare, ſpiritus nimio vehementer movere, vanas & inſolitas cogitationes parere, hominum quietem turbare, aut liberas & ordinarias mentis operationes ullo modo impedire valent; ita ut in mentem ac phantaſiam defæcatas, & ab omni inſolita externaque impreſſione liberas, facilius irrepant inſpirationes divinæ. Sic quorumdam colorum veſtes adhibebantur, quippe Suidas memoriæ prodidit, maxime conveniens fuiſſe ſi dormirent candida veſte tecti, quaſi ad clariora reddenda ſomnia & viſiones conferret.

Porro (ut nihil dicam de illis, qui ab Amphiarao aliiſve Numinibus expectabant ſomnia per ſortes, quæ ſuperius adduxi) antequam irent cubitum, Mercurio ſacra facere ſolebant; ita Calaſiris apud Heliodorum, precatus omnes cæteros Deos, Mercurium ſupplex orat, ut ipſi largiatur εὐόνειρον νύκτα, hoc eſt, *noctem bonorum ſomniorum*. Jam ſciendum eſt, Mercurium creditum fuiſſe ὕπνȣ δοτῆρα, *ſomni largitorem*, teſte Euſtathio; ideoque illius imaginem inſculpebant lecti fulcris, ob hanc rationem nuncupatis ἑρμῖσι, quam vocem adhibet Homerus *Odyſſ. θ. vers.* 278. ubi aſſerit Vulcanum cancellis incluſiſſe Martem cum Venere in lecto cubantem:

Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ἑρμῖσιν χέε δέσματα κύκλῳ ἁπαντῆ.

Circumfudit e lecti fulcris vincula circulo undique.

Iterum in *Odyſſ.* ψ. *vers.* 198. idem vocabulum exſtat:

—— καὶ ἐπὶ στάθμυν ἴθυνα
Ἑρμῖν᾽ ἀσκήσας. ——

—— & ad

—— & ad amuſſim direxi
Lecti fulcro elaborato. ——

Alii contendunt ἑρμῖς derivari ab ἕρμα, id eſt, *fulcrum* aut *ſuſtentaculum*, quippe lectus eo fulciebatur ac ſuſtinebatur. Quomodocumque ſe res habeat, certum eſt Mercurium peculiariter præfuiſſe ſomno, ſomniis, nocti quoque, una cum omnibus quæ ad illam ſpectant; ſic enim indicavit Homerus *Hymno in hunc Deum vers.* 14. ubi illum vocat:

Ληϊςῆρ', ἐλατῆρα βοῶν, ἡγήτορ' ὀνείρων,
Νυκτὸς ὀπωπητῆρα, πυληδόκον. ——

Prædonem, abactorem boum, ducem ſomniorum,
Noctis ſpectatorem, janitorem. ——

Iſtis omnibus ita diſpoſitis, lectum petebant, inflati ſpe cognoſcendi ante diluculum quæcumque expetebant, aut de quibus ſolliciti erant: ſi vero quod ipſis eventurum foret, verbis obſcuris ſeu allegoricis enunciatum eſſet, ita ut ipſimet ſenſum expiſcari nequirent, extemplo conſulendus interpres. Eorum primus (ut tradit Plinius *Nat. Hiſt. lib.* VII. *cap.* V.) fuit Amphictyon Deucalionis filius: Pauſanias (prout antea dictum eſt) contendit fuiſſe Amphiaraum, qui ob inventam hujuſmodi artem ſacris honoribus decoratus eſt; verum quiſquis fuerit ejus inventor, conſtat fuiſſe in magna auctoritate ac fama apud Græcos, ut patet ex numero Librorum de illa arte conſcriptorum; nam Geminus Pyrius tres, Artemon Mileſius viginti duo compoſuit, præter Panyaſim Halicarnaſſenſem, Alexandrum Mindium, Phœbum Antiochenum, Demetrium Phalereum, Nicoſtratum Epheſium, Antiphontem Athenienſem, alioſque, quorum ſcripta adhuc exſtant, quales Artemidorus, Aſtrampſychus, Philo Judæus, Achines filius Scyrimi, Nicephorus, &c. Sed nihiloſecius hæc nunquam in tanto honore ac pretio fuit, quanto aliæ divinationum ſpecies; ob multa falſa & inania ſomnia, quæ ſingulis hominibus accidunt, reliqua omnia in ſuſpicionem adducuntur; & quæ nil niſi præſtigiæ erant, in dubium vocabant quæ vere διόπεμπτοι ſeu *prophetica*; ideoque Heros apud Homerum *Iliad.* α. *vers* 62. admonens Græcos ut a quodam propheta ſciſcitentur, qua ratione iram Deorum placare valerent, audacter ac proterve loquitur de μαντεῖ, ſeu *vate numine afflato*, & de ἱερεῖ, ſeu *haruſpice*; (ibi enim ſic interpretanda vox ἱερεὺς) ſed quando venit ad ὀνειροπόλον, vel *ſomniorum interpretem*, quadam verborum ſuorum defenſione uti coactus eſt, hunc in modum:

Ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν, ἢ ἱερῆα,
Η καὶ ὀνειροπόλον, καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐςιν.

Sed age jam aliquem vatem conſulamus, aut ſacerdotem,
Vel & ſomniorum interpretem (etenim ſomnium a Jove eſt.)

Hac

Hac ratione occurrit difficultati, quam ſibi fieri poſſe videbat, nimir. Cur autem illum conſuleremus, qui in vanis & fallacibus præſtigiis explicandis ſolummodo occupatur? Cur ſic dicto deceptori vaferrimo univerſi exercitus ſalutem commendaremus? Ad hoc reſpondet: Revera dari innumera falſa & mendacia ſomnia, ſed omnia ſic ſe habere inde concludendum neutiquam eſſe; nam licet quamplurimæ fiant præſtigiæ, tamen nonnulla ſomnia vera exiſtunt, prodeuntque a Jove auctore communi omnium vaticinationum, & idcirco ei fidere poſſumus. Poetæ verba ſic commentatur Euſtathius. Poſterioribus temporibus ſomnia parvi habita ſunt, præterquam a vetulis delirantibus, quæ in illis obſervandis valde ſuperſtitioſæ erant, quemadmodum indicat Propertius *lib.* II. *eleg.* III.

Quæ mea non decies ſomnia verſat anus.

Multis poſt ſæculis populi Gaditani & Boryſtenitæ, incolæ quoque Telmiſſi & Hyblæ Gereatidis civitatis ſub poteſtate Cataneorum in Sicilia, fuerunt inclyti ac peritiſſimi illa arte, quam inveniſſe a nonnullis perhibentur. Sic enim Clemens Alexandrinus *Strom.* I. *pag.* 306. loquitur: Ισαυροι δὲ ϗ Αραβες ἐξεπόνησαν τὴν οἰωνιςικὴν, ὥσπερ Τελμισεῖς τὴν δὶ ὀνείρων μαντικήν. *Iſauri autem & Arabes exercuerunt artem augurandi, quemadmodum Telmiſſenſes artem divinandi per ſomnia.* Singula indicia, quibus divinare credebant, hoc loco recenſere permoleſtum foret; ſi cui tamen tantum otii ſit, aut uſque adeo inſanire velit, ut delectetur hujuſmodi inſulſis ac ridiculis nugis legendis, Artemidorum adire poteſt.

Si ſomnia aliquid diri horrendique continerent, quibuſdam Diis terrores ſuos aperire conſueverant, thus aliaque dona offerentes, atque orantes, ut, ſi quid boni ominis eſſet, ratum haberetur; ſin contra, ut Dii, quidquid mali ex iis portenderetur, avertere dignarentur. Cuidam ſingulari Numini non enarrabantur ſomnia; nonnulli enim Mercurio, alii Jovi illa detegebant, ut nonnemo facit apud Plautum; utcumque ſit, quoniam Penates proxime aderant, domoſque, in quibus culti, præcipue curare credebantur, idcirco ſomnia ipſis, ac præſertim Veſtæ, declarare moris erat, quemadmodum diſcere eſt ex Propertio *lib.* II. *eleg.* XXII.

Vadit & hinc caſtæ narratum ſomnia Veſtæ,
Quæ ſibi, quæque mihi non nocitura forent.

Apollini quoque peculiariter ac jure merito tribuebatur iſte cultus, nomine ἐξακεςηρίȣ, ἀποτροπαίȣ, ſeu *averrunci*, ita cognominati ab averruncandis malis, & προςατηρίȣ, quia ædium præſes eas tutabatur, ideoque (prout nos docet vetus Sophoclis Scholiaſtes) ipſius ſimulacra in veſtibulis exſtabant. Hinc Clytæmneſtra, viſo diro ſomnio, ancillam ſic alloquitur apud Sophoclem *Electra vers.* 635.

ΚΛ. Επαιρε δὴ σὺ θύμαθ' ἡ παρȣ͂σά μοι
Πάγκαρπ', ἄνακτι τῷ δ' ὅπως λυτηρίοις
Εὐχὰς ἀνάσχω δειμάτων ἃ νῦν ἔχω.

CL.

CL. *Tu* ancilla, *quæ ades, aufer incenſa*
Ex variis frugibus, ut regi Phœbo *preces*,
Quæ me his terroribus liberent, effundam.

Tumque precationem inchoat *ibid. vers.* 638.

Κλύοις ἂν ἤδη, Φοῖβε προςατήριε,
Κεκρυμμένην μου βάξιν. ——
Αλλ' ὧδ' ἄκουε· τῇδη γὰρ κἀγὼ φράσω.
Α γὰρ προσεῖδον νυκτὶ τῇδε φάσματα
Διςῶν ὀνείρων, ταῦτά μοι, Λύκει' ἄναξ,
Εἰ μὲν πέφηνεν ἐσθλὰ, δὸς τελεσφόρα·
Εἰ δ' ἐχθρὰ, τοῖς ἐχθροῖσιν ἔμπαλιν μέθες.

Audi nunc Apollo, qui in foribus ſedem habes,
Occultam hanc meam precationem. ——
Verum ſic audi, quemadmodum & ego dicam.
Nam quæ hac nocte ſpectra vidi
Geminorum ſomniorum, hæc mihi, Lycie rex,
Si quidem fauſta ſunt, fac ut rata eveniant:
Sin autem adverſa, ad inimicos meos *illa tranſmitte.*

Verum Soli metum antea patefecerat; Chryſothemis enim Electræ dicit, ſe hac ratione ſomnium ipſius intellexiſſe, edoctam a quodam, qui verba ejus audierat, *ibid. vers.* 435.

Τοιαῦτά του παρόντος, ἡνίχ' ἡλίῳ
Δείκνυσι τοὔναρ, ἔκλυον ἐξηγουμένου.

Hoc mihi quidam, qui tunc audivit, cum ipſa ſoli
Narravit ſomnium, indicavit.

Ambo Scholiaſtæ *in hunc locum* tradunt, hæc facta fuiſſe ſecundum antiquam conſuetudinem renunciandi ſomnia Soli; horumque iſtam rationem profert Triclinius, nimir. Quod, cum Sol noctis contrarium ſit, omnia mala ab illa prodeuntia avertere ac propulſare valet. Eumdem morem uſurpat Iphigenia, cum iſta tamen differentia, quod Cœlo mentem ſuam revelat, cum Clytæmneſtra Soli tantum; en Iphigeniæ verba apud Euripidem *Iphig. Taur. vers.* 42.

Α καινὰ δ' ἥκει νὺξ φέρουσα φάσματα,
Λέξω πρὸς αἰθέρ', εἴ τι δὴ τόδ' ἔς' ἄκος.

Jam vero quæ nox præſens attulit recentia viſa,
Dicam ad aerem: ſi quod hoc eſt remedium.

Quando

Quando hoc agebant, dicebatur *ἀποπέμπεσθαι*, *ἀποδιαπομπεῖσθαι*, & *ἀποτρέπεσθαι ἔννυχον ὄψιν*, ſeu *ἀποτροπιάζεσθαι τῷ ἡλίῳ*, &c.

Antequam autem Deorum aras accedere ipſis permitteretur, ab omnibus nocturnis inquinamentis ſe purgare tenebantur; propterea quidam ſic loquitur apud Æſchylum in *Perſis vers.* 201. *Edit. Lond. pag.* 238.

Επεὶ δ᾽ ἀνέστην, καὶ χεροῖν καλλιρρόου
Εψαυσα πηγῆς, σὺν θυηπόλῳ χερὶ
Βωμῷ προσέστην, ἀποτροπαίοις Δαίμοσι
Θέλουσα θῦσαι πέλανον. ——

Poſtquam vero ſurrexi, & manibus pulchrifluum
Tetigi fontem, ſacrifica manu
Altari adſtiti, averruncis Diis
Oblatura libum. ——

Simili ritu Æneas apud Virgilium ſe luſtrat, aqua manibus e flumine ſublata, idque ad orientem ſolem converſus, *Æneid. lib.* VIII. *vers.* 67.

—— *nox Æneam ſomnuſque reliquit:*
Surgit, & ætherii ſpectans orientia ſolis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces.

Verum alii operoſiori luſtratione utebantur, & totum corpus flumine purgabant: quod e Silio diſcimus *lib.* VIII.

—— *ſub lucem ut viſa ſecundent*
Oro cœlicolas, & vivo purgor in amne.

Nefas enim erat Deos unquam venerari, donec aqua purgati eſſent, (ut antea dictum) imo hoc tempore potiſſimum exigebatur. Præterea Perſius *Sat.* II. *vers.* 15. addit, Romanos, antequam preces matutinas funderent, in aqua caput quinquies immergere ſolitos fuiſſe:

Hæc ſancte ut poſcas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.

CAP. XIV.

De Divinatione per ſacrificia.

Ἱερομαντεία aut Ἱεροσκοπία, id eſt, *Divinatio per ſacrificia*, in diverſa genera juxta diverſam ſacrificiorum materiam diſtinguitur. Divinare enim ſolebant primo per ſigna in partibus exterioribus & victimæ motibus obſerva-

ſervata; deinde per viſcera, per flammam qua abſumebatur, per placentas & ſimilaginem, per vinum & aquam, & per plura alia ſimilia, de quibus ſuo loco.

Primo ars θυτικὴ dicitur, qua omina in hoſtia mactanda aut diſſecanda dignoſcebantur. Si hoſtia vel ad aram vi adducta fuiſſet, vel dum eo iret aufugiſſet, vel ictui lethifero ſe ſubduxiſſet, vel renitens & tumultuans procubuiſſet, vel calcitraſſet, ſubſiliiſſet, mugiiſſet, ſanguinem ultro non emiſiſſet, diu cum morte reluctata fuiſſet, intenſioris ſolito doloris indicia edidiſſet, humum capite colliſiſſet, in motu convulſivo occubuiſſet, aut quid aliud præter morem pecorum mactatorum accidiſſet, pro inauſpicatis ominibus & iræ divinæ indubiis portentis habebantur. Omen omnium fere peſſimum erat, ſi victima ſponte moreretur: unde quum Pyrrhus Epirota cum aliis duobus Regibus fœdus initurus eſſet, haruſpex Theodotus eum jurare vetuit, unique e tribus Regibus mortem denunciavit, quod ex tribus victimis, quæ ad aram adductæ erant, una mortua ante ictum concidiſſet. Vid. Plutarchus in *Pyrrho*. Econtra, Dii propitii & pietatis officia iis perſoluta in bonam partem accipere credebantur, ſi omnia expedite perficerentur, ſi victima ad cædem ultro, non coacte, acceſſiſſet, ictum tranquille excepiſſet, placide collapſa fuiſſet, ejus ſanguis liberior & abundantior erupiſſet, & ſine gemitu exſpiraſſet. Nempe propitios fore Deos expectabant, ſi victima ſponte ſe traderet eorum in honorem mactandam. Unde fœliciſſimum ſignum eſt, quod apud Senecam habemus in *Herc. Fur.*

Stat ecce ad aras hoſtia, expectat manum
Cervice prona. ——

Atque hinc aqua in ejus aurem ſæpe injiciebatur, ut quodam capitis motu ſe immolandam eſſe annueret. Myrtilus *lib.* I. *Leſbicorum*: Οἱ μὲν ἱερεῖς τὸ ὕδωρ εἰώθασιν ἐμβαλεῖν εἰς τὸ οὖς τοῦ ἱερείου, ὡς ἐπινεύῃ ταῖς τελεταῖς. *Sacerdotes aquam in aurem victimæ injicere ſolebant, ut ſacris annueret.* Imo in ipſa caudæ agitatione quid ominoſi obſervare ſolebant; quod patet ex hoc Poetæ verſiculo:

—— κέρκος ποιεῖ καλῶς.

—— *cauda bene ſe habet.*

Quem in finem videntur cultrum a fronte ad caudam victimæ duxiſſe. Sed etiam cauda victimæ in ignem injectæ ſi motu flammæ incurvaretur, moleſtias & difficultates affuturas prænotabat: ſi penitus concideret & demiſſa verſus terram penderet, cladem & infortunium: ſin in altum erigeretur, victoriæ & fœlicitatis omen erat. Euripidis Scholiaſtes *in Phœniſſ.* Η οὐρὰ τοῦ ἱερείου καμπτομένη ὑπὸ τοῦ πυρὸς, σημαίνει δυσχέρειαν· ἀπλωμένη δὲ καὶ κάτω νεύουσα, ἧτταν· ἀνατεταμένη δὲ εἰς ὕψος, νίκην.

Deinde hoſtiæ diſſectæ viſcera obſervabantur; ea Græce ἔμπυρα dicta ſunt ab *igne*, quo victima immolabatur, & hæc divinatio δι' ἐμπύρων μαντεία, unde τὰ ἔμπυρα σήματα apud Platonem dicuntur ea ſigna, quæ ex

hoſtiis

hoſtiis igne calentibus capiebantur. Hæc autem divinatio aut originem habuiſſe, aut perfectionem aliquam ex morte Delphicæ Sibyllæ fingitur, quod ejus corpus in pulverem & poſtea in herbas mutatum, beſtiis id guſtantibus aliquam futurorum præſenſionem indiderit: ſicuti partes, quæ in aerem receſſere, vocibus ominatis futura prædicebant. Fabula eſt apud Clementem Alexandrinum *Strom.* 1. *pag.* 304. ſed a fabulis ad mores & ritus redeo. Itaque ſi in extis integra & ſana, locum, colorem, & juſtam analogiam obtinentia deprehenderentur omnia, res proſpere ſe habebant: ſin vero dilapſa fuiſſent, aut deeſſent, aut incompoſita, aut quid in illis naturæ legibus adverſaretur, aliquid mali portendebatur. Unicum hujus rei exemplum e Senecæ *Oedipo* deſcribam *verſ.* 367.

Mutatus ordo eſt, ſede nil propria jacet:
Sed acta retro cuncta. Non animæ capax
In parte dextra pulmo ſanguineus jacet:
Non læva cordis regio. ——

Etiam ſi valde palpitarent & tremerent exta, malum erat omen. *Ibidem verſ.* 353.

—— *non levi motu, ut ſolent,*
Agitata trepidant exta, ſed totas manus
Quatiunt. ——

Eodem in *loco* alia triſtia ſigna multis verſibus enumerata reperies.

Ex omnibus partibus hepar primo & præſertim inſpiciebatur, atque id divinationum quaſi *tripodem*, hoc eſt, principem, appellant Veteres: *Ἐν ἥπατι φασὶ τὸν τῆς αὐτῶν μαντικῆς εἶναι τρίποδα οἱ δεινοὶ ταῦτα*, inquit Philoſtratus in *Apollonio lib.* VIII. Quod ſi corruptum foret, ſanguinem, imo integrum corpus, pariter ſe habere inde colligebant; qua de cauſa ibi ſubſiſtebant, cæteris partibus neglectis; cujuſmodi omina dicta ſunt *ἀκέλευθα*, quia ne ulterius inquirerent impediebant. Heſychius: Ἀκέλευθα, ἐν θυτικῇ σημεῖον, ὅταν μὴ ᾖ κέλευθος. Quæ vox aliis etiam membris, quæ diro aliquo omine ulteriorem progreſſum impediunt, applicanda eſt. Jecoris inſpectio dicitur Ἡπατοσκοπία, quæ deinde pro haruſpicina in genere ſumpta eſt, eo quod hepar viſcerum præcipuum exiſtimabatur. Si jecur nitido & nativo colore ruberet, ſi ſanum, omni macula & nævo carens, ſi lobi patuli, ſi bini, ſi ad interiora reſpicerent, omnia proſpera & fœlicia ſibi promittebant. Vice verſa, pericula, infortunia, & ærumnæ portendebantur, ſi in jecore foret *δίψὰς*, (prout vocari ſolet) hoc eſt, *nimia ariditas*, vel ſi *δεσμὸς*, aut *vinculum*, quo partes ſibi invicem junguntur, id eſt, ſi *continuum*, præſertim ſi *ἄλοβος*, *lobis careret*, vel ſi omnino defeciſſet ipſum jecur; nam extremitas jecoris, ſicut aliarum rerum, *λοβὸς* dicitur: Pythagoras aruſpex Alexandro mortem prænunciavit, *ὅτι ἄλοβόν οἱ τὸ ἧπαρ ἦν ἱερείου*. Uti etiam Hephæſtionis obitus eodem omine ſignificatus fuiſſe dicitur. Vid. Arrianus *lib.* VII. Præterea, ſi puſtuloſum, ulceroſum, corrugatum, emaciatum, durum fuiſſet jecur, triſtem nigrumque colorem contraxiſſet, ſi ſanie & putridis humoribus vitiatum, aut e loco ſuo deje-

ctum; tandem, ſi dum elixaretur inter cætera viſcera non manifeſto conſpiceretur, ſi fœtido tabo corruptum, ſi plus ſolito molle, & , ut ita dicam, in gelatam coagulatum videretur. Concava hepatis pars dicebatur *ἑστιάς*, id eſt, *familiaris*, quia per illam de ſe & ſuis conjicere ſolebant conſultores; gibboſa vero & exterior *ἐπίβολις* aut *ἀντιστάτιος* vocabatur, quia ad hoſtes ſpectabat: ſi utravis ſuperficies rugoſa, corrupta, aut ægra fuiſſet, exitium minari credebatur; ſin vero patula, ſana, & ſolito craſſior, pro auſpicato omine accipiebatur. Seneca ad hunc morem alluſit *Tragœdia* modo *laudata vers.* 360. ubi Manto jecoris capita deſcribit:

> *Et capita paribus bina conſurgunt toris,*
> *Sed utrumque cæſum tenuis abſcondit caput*
> *Membrana, latebram rebus occultis negans:*
> *Hoſtile valido robore inſurgit latus,*
> *Septemque venas tendit.* ——

Illa divinatione utebantur Romani; victoriam enim, quam Julius Cæſar in Pompejum adeptus eſt, per inſpectionem jecoris prædictam fuiſſe tradit Lucanus his *verſibus*:

> *Quodque nefas nullis impune apparuit extis,*
> *Ecce vidit capiti fibrarum increſcere molem,*
> *Alterius capiti pars ægra & marcida pendet,*
> *Pars micat, & celeri venas movet improba pulſu.*

Locus, qui integrum hepar capit, dicebatur *δέξις* & *δοχή*. Medium ſpatium, quod inter lobos interjacet, *πυλαία* & *εὐρυχωρία* a pluribus nuncupatum. Interpres Demoſthenis *in Orat. de Corona*, *πυλαία, ἡ μέση τοῦ ἥπατος εὐρυχωρία*. *Ὁδοὶ* aut *ἐκτροπαὶ* ab Heſychio, *πύλαι* ab Euripide in *Electra vers.* 828. vocatur.

> —— *πύλαι δὲ καὶ δοχαὶ χολῆς πέλας*
> *Κακὰς ἔφαινον τῷ σκοποῦντι προσβολάς.*

> —— *aditus autem & cellulæ juxta bilem*
> *Adverſos inſpicienti portendebant caſus.*

Hæc malo erant omini, ſi compreſſa & quaſi clauſa apparerent: unde Dio in *Caracalla* tradit, aruſpices monuiſſe ut ſibi caveret, *ὅτι αἱ τοῦ ἥπατος πύλαι κέκλεινται*, *quia jecoris portæ clauſæ ſunt.*

Proxime ſequitur cor, quod ſi plus ſolito exiguum fuiſſet, nimio palpitaſſet, ſubſiliiſſet, rugas contraxiſſet, adipe omnino caruiſſet, malam fortunam præſagiebat; ſi plane defuiſſet, lethiferum omen cenſebatur.

Cor excipiebant fel, lien, pulmones, & membranæ, quæ viſcera capiunt, inſpicienda. Si fel duplex, ſi tumidum, & membranam ambientem perrumpere videretur, acerrimas & cruentas, licet proſperas, pugnas portendebat. Si ſplen locum ſolitum occupare, ſi purus & ſanus, ſi nativo colore nitens, ſi puſtulis, callis, & rugis carens deprehenſus fuiſſet, bo-

nam, contraria vero omina malam fortunam præſagire credebantur: ut & viſcera, ſi e ſacrificuli manibus elapſa, ſi ſanguine polluta, ſi lividis maculis interpuncta, ſi papulis, varis, ſanie, aut ſalſugine corrupta, mutilata aut lacerata, ſi putrida & fœtida fuiſſent, ſi in iis ſerpentes reptaſſent, aut quid aliud portentoſum & inſolitum viſum fuiſſet. Si pulmones lacerati forent, conſilia ad aliud tempus differenda; ſin vero ſani & integri, omni mora & deſidia excuſſis expedienda cenſebantur.

Per cæteras hoſtiæ partes futura prædici pariter ſolebant, præſertim ſi quid inſolitum & præter naturæ leges in iis viſum fuiſſet. Exempli gratia, Regis Pyrrhi eo ipſo die, quo Argis occiſus eſt, mortem ominata fuiſſe hoſtiarum capita a corpore abſciſſa, eo quod ſanguinem, quem effuderant, elamberint, refert Plinius *Nat. Hiſt. lib.* XI. *cap.* XXXVII. Cimoni Athenienſium duci inauſpicatum omen non diu ante mortem itidem obtigit: ſanguis enim victimæ a ſacerdote pro more mactatæ, qui humi concreverat, ab innumeris formicis collectus, in Cimonis hallucem appoſitus eſt: quod cum adſtantium nullus diu percepiſſet, Cimoni primo animadvertenti augur annunciavit hepar hoſtiæ capite carere: brevi autem abhinc tempore occubuit ille inſignis dux.

Huc reducendæ ſunt plures aliæ divinandi artes per ea, quorum uſus in ſacrificiis obtinebat. Primo Πυρομαντεία, id eſt, *divinatio per ſacrificiorum ignem*: ſi enim flammæ omnes hoſtiæ partes ſimul & rapido motu correptas conſumpſiſſent, quod ut fœliciter ſuccederet, τὰ φρύγανα, id eſt, *cremia* quæ facile accenduntur, aræ imponi ſolebant; iterum, ſi flammæ micarent, niterent, nullum ſtrepitum aut fumum edidiſſent, ſi ſub forma pyramidali ſurſum adſcendiſſent, nec exſtinctæ fuiſſent donec omnia in cineres redacta fuiſſent, pro bonis ominibus credita ſunt. Vice verſa, ſi ignis ægre accenſus fuiſſet, ſi flammæ diviſæ fuiſſent, nec omnes victimæ partes ſimul derepente pervaſiſſent, ſed ſerpendo & gradatim illas abſumpſiſſent; rurſus, ſi recta non adſcendiſſent, ſed in circulum actæ fuiſſent, aut dextrorſum aut ſiniſtrorſum aut deorſum deflexiſſent, ſi a ventis, imbribus, aut alio inauſpicato caſu exſtinctæ fuiſſent, ſi præter morem ſolitum crepuiſſent, ſi tenebroſæ fuiſſent, fumum aut ſcintillas emiſiſſent, & ante hoſtiam conſumptam reſtinctæ fuiſſent. Hæc & ſimilia infœlicia omina & iræ divinæ indicia cenſebantur. Quorum nonnulla lethifera & exitioſa pronunciat ſenex Tireſias apud Sophoclem *Antigone vers.* 1122.

—— ἐκ δὲ θυμάτων
Ἥφαιστος οὐκ ἔλαμπεν· ἀλλ᾽ ἐπὶ σποδῷ
Μυδῶσα κηκὶς μηρίων ἐτήκετο.
Κἄτυφε, κἀνέπτυε· καὶ μετάρσιοι
Χολαὶ διεσπείροντο, καὶ καταῤῥυεῖς
Μηροὶ καλυπτῆς ἐξέκειντο πιμελῆς.

—— exque hoſtiis
Ignis non fulgebat; ſed in cinere
Humidus nidor femorum conſumebatur,

Fuma-

Fumabat, & exſpuebat; & levata
Exta diſſipabantur, & corrupta
Femora jacebant extra tectum adipem.

Sed hæc ſigna latiſſime a Tireſia & Manto ejus filia deſcribuntur apud Senecam *Oedip. vers.* 309.

TIR. *Utrumne clarus ignis & nitidus ſtetit,*
Rectuſque purum verticem cœlo tulit,
Et ſummam in auras fuſus explicuit comam?
An latera circa ſerpit incertus viæ,
Et fluctuante turbidus fumo labat?
MAN. *Non una facies mobilis flammæ fuit:*
Imbrifera qualis implicat varios ſibi
Iris colores, parte quæ magna poli
Curvata picto nunciat nimbos ſinu:
Quis deſit illi, quiſve ſit, dubites, color:
Cœrulea fulvis miſta oberravit notis,
Sanguinea rurſus, ultimum in tenebras abit.
Sed ecce pugnax ignis in partes duas
Diſcedit, & ſe ſcindit unius ſacri
Diſcors favilla. Genitor, horreſco intuens,
Libata Bacchi dona permutat cruor,
Ambitque denſus regium fumus caput,
Ipſoſque circa ſpiſſior vultus ſedet,
Et nube denſa ſordidam lucem abdidit.

Aliquando, ſi ex viſceribus diſſectis nil certi prædici poſſet, ex iis accenſis omina abunde eliciebat ſacerdos; veſicam enim, collo lana obligato, (idcirco Sophocles *μαλλοδέτυς κύςεις* vocat) in ignem projectam, ubi rumperetur, & quo urina proſiliret, obſervare ſolebant. Euripidis Scholiaſtes *Phœniſſis:* Τῆς κύςεως τὸ ςόμα ἐρίῳ δεσμῦντες ἐπετίθεσαν τῷ πυρὶ, καὴ παρετήρυν πῶς ῥαγήσεται, καὴ πῦ τὸν ὖρον ἀκοντίζει. Rurſus per picem a tædis deſumptam & in ignem conjectam divinabant, quæ ſi in integram flammam uno impetu exarſiſſet, bonum omen credebatur. Quum de bello aut hoſtili odio omina quærebantur, ἄκρα λαμπὰς, id eſt, *ſummitas flammæ*, & fel (πικροὶ γὰρ ἐχθροὶ, hoſtes enim æque amari erant ac fel quod ardebat) ab iis præſertim obſervabantur.

Καπνομαντεία dicebatur *divinatio per ſacrificiorum fumum*, in cujus verſatione & diverſa inflexione, ſi vel altius adſcendiſſet, vel rectus vel obliquus vel in turbinem latus fuiſſet, ſi vel carnem, quæ comburebatur, vel quid aliud redoluiſſet, omina quærebantur. Hujus divinationis exemplum, ſicut etiam Οἰνομαντείας, quæ poſtea ſequitur, in *verſibus* e Seneca modo *citatis* exſtat.

Λιβανομαντεία eſt *divinandi ars per thus*, quod ſi ignem ſubito concepiſſet, vel fragrantiam exhalaſſet, fœlix omen exiſtimabatur; ſin vero ignis accendi

accendi nollet, vel fœtorem præter thuris ardentis morem emiſiſſet, in fauſta omina erant.

Οἰνομαντεία & *Ὑδρομαντεία*, artes vaticinandi per vinum libatum & per aquam luſtralem, qua hoſtiæ lavabantur earumque nonnullæ partes coquebantur, ex illorum colore, motu, ſonitu, & aliis ſimilibus ſignis omina elicere ſoliti. Virgilius utriuſque artis meminit, de Didone agens *Æneid. lib.* IV. *verſ.* 453.

Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
Horrendum dictu! latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.

Κριθομαντεία & Ἀλευρομαντεία, ars divinandi per ſimilam hordeaceam & triticeam, qua hoſtiæ adſpergebantur.

Huc referri debet Ἰχθυομαντεία *ars divinandi per piſcium exta*, cujus peritiſſimi traduntur Tireſias & Polydamas; ut & *Ὠοσκοπία ars divinandi per ova*, & plures aliæ ſimiles artes fatidicæ. Sed harum divinationum & variorum in illis ſignorum exempla ſigillatim afferre, vix operæ pretium foret, quamobrem erudito Lectori ſatis futurum ſpero, ſi generalia duntaxat capita hic obſervata eſſe, & paucis aliquando teſtimoniis illuſtrata reperiet.

Quis Hieromantiæ inventor fuerit, incertum eſt, niſi quod nonnulli illam tribuunt Prometheo, qui plerarumque artium auctor creditur. Clemens Alexandrinus Tuſcis adſcribit *Strom.* I. *pag.* 306. Et e Tuſcis Tagi cuidam honos iſte tribui ſolet. Sic Lucanus *lib.* I.

Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis
Finxerit iſta Tages. ——

Atque ejuſdem meminit Cicero *lib.* II. *de Divinat.* ubi originem ipſius & formam deſcribit: *Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cum terra araretur, & ſulcus eſſet altius impreſſus, exſtitiſſe repente, & eum affatus eſſe qui arabat: is autem Tages, ut eſt in libris Hetruſcorum, puerili ſpecie dicitur viſus, ſed ſenilis fuiſſe prudentiæ*, &c. Atque alii forte aliis extiſpicii inventionem adſcribunt: verum ab antiquo obtinuiſſe illam artem certum eſt, & in tanta exiſtimatione fuiſſe, ut ab incœptis maximi momenti & optimæ ſpei abſtiterint homines, ſi haruſpicina iis adverſaretur; econtra periculoſiſſima & perdifficilia quævis auſerint, ſi per hoſtiarum viſcera inſpecta liceret. Unicum exemplum ex Plutarcho in *Vita Ariſtidis* afferam. Quum Mardonius Perſa Græcis bellum intuliſſet & ad certamen ventum eſſet, Pauſanias Lacedæmonius ſacrificium, quod obtulerat, Diis minime gratum fuiſſe deprehendens, ut clypeis depoſitis quieſcerent, & ejus conſilio obſequioſi hoſtibus obſiſtere nollent, Spartanos ſuaſit. Deinde ſecundo ſacrificio oblato, (ſi enim ex prima victima nullum auſpicatum omen affulſiſſet, aliam mactare ſolebant, donec vota conſequerentur) ab equitatu hoſtium irruente unus Lacedæmoniorum vulneratus eſt, & alter

Calli-

Callicrates, qui totius exercitus venuſtiſſimus & expeditiſſimus juvenis dicebatur, ſagitta confoſſus ait ſe non mori recuſare, (quia pro Græcia militatum venerat ſuæ vitæ diſpendio) ſed quia morte ingloria peribat dolere : quibus auditis ab hoſtibus ingruentibus repellendis nihilominus abſtinuerunt, Deorumque & imperatoris voluntati parentes, donec meliora affulſiſſent, ſuas acies vulneribus & morte oppeti paſſi ſunt, imo in ſuo propoſito ita pervicaciter perſtiterunt, ut licet plures victimas fruſtra mactaſſent ſacerdotes, & hoſtes majore impetu in illos ruerent, ne quidem pedem dimoverunt, quouſque ſacrificia iis faviſſe audirent, & haruſpices certam victoriam prædixiſſent.

CAP. XV.

De Oſcino.

HOC loco agemus de arte divinandi per aves, cujus inventio a nonnullis adſcribitur Prometheo aut Melampo Amythaonis & Dorippes filio; ſed Carem, a quo Caria dicta, per oſcines primum vaticinatum fuiſſe tradit Plinius *Hiſt. Nat. lib.* VII. *cap.* LV. Orpheum vero per alia animalia. Econtra Pauſanias in *Phocicis* aſſerit Parnaſſum, qui monti Parnaſſo nomen indidit, avium volatum obſervaſſe primum; at ſi Clementi Alexand. credimus, Phryges πτήσεις ὀρνίθων παρεφυλάξαντο πρῶτοι, *primi obſervarunt avium volatus*. Hanc autem artem plurimum profecit Calchas referente Homero *Iliad. α. vers.* 69.

Κάλχας Θεστορίδης οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος,

Calchas Theſtorides augurum longe optimus.

Demum ad tantam perfectionem & dignitatem pervenit illa ars; ut vix quidquam momenti ſuſceptum bello aut pace; ulli honores collati, ulli magiſtratus creati fuerint, niſi auſpicia faviſſent: imo alia vaticinia neglecta ſunt, niſi iis ſuffulta. Lacedæmonis Rex & Senatus auguris conſilio ſemper utebantur; ipſoſque Reges illi arti ſtuduiſſe refert Cœlius Rhodiginus *Antiq. Lect. lib.* VIII. *cap.* I. Quia enim aves hinc inde circumvolant, idcirco hominum privatiſſimas actiones obſervare & inſpicere, necnon omnes eventus noſſe credebantur; unde illud Ariſtophanis in *Avibus Edit. Amſtelod. pag.* 546.

Οὐδεὶς εἶδε τὸν θησαυρὸν τὸν ἐμὸν, πλὴν εἴ τις ἄρ' ὄρνις,

Nullus ſcit theſaurum meum, niſi quæpiam avis.

Simile dictum ex eodem Comico affert ejus Scholiaſtes *in hunc locum:*

Οὐδείς με θεωρεῖ, πλὴν ὁ περιπτάμενος ὄρνις.

Nemo

Nemo me videt, præterquam circumvolans avis.

Fuit & proverbium tritum, cujus ſenſus eodem redit; quum enim omnium hominum cognitionem fugiſſe putarent, dicere ſolebant, *Οὐδεὶς οἶδε τί ὠμίλησα, πλήν γε εἴτις ὄρνις, Nemo novit quid fecerim, niſi forte avis quædam*. Ipſas aves reverentiam ab hominibus ſibi præſtitam dictitantes inducit Ariſtophanes *Avib. Edit. Amſtelod. pag.* 554.

Εσμὲν δ' ὑμῖν Αμμὼν, Δελφοὶ, Δωδώνη, Φοῖβος Απόλλων
Ελθόντες γὰρ πρῶτον ἐπ' ὄρνεις, ὕτω πρὸς ἅπαντα τρέπεσθε.

Sumus autem vobis Ammon, Delphi, Dodona, Phœbus Apollo:
Venientes enim primum ad aves, ſic ad omnia vertimini.

Omina per aves elicita nuncupabantur a Græcis *ὄρνιες, ὀρνεοσκοπικὰ, αἴσιμα, οἰωνοὶ, οἰωνίσματα*, &c. Auſpices vero vocabantur *ὀρνεοσκόποι, ὀρνιθομάντεις, ὀρνιθοσκόποι, οἰωνισαὶ, οἰωνοθέται, οἰωνοπόλοι*, &c. Sed in poſterum illa nomina pro qualibet artificiali divinandi ſpecie promiſcue ſumpta ſunt, æque ac *auſpicium* & *augurium* apud Latinos. Atque vix ullum eſt ominis genus, quod non poſſit appellari *ὄρνις*. Nam, ut docet Ariſtophanis Scholiaſtes, *πᾶν σύμβολον ἐκφευκτικὸν, ἢ προτρεπτικὸν, λέγεται ὄρνις*. Vel etiam *οἰωνὸς*, nam, ut idem Grammaticus tradit, *οἰωνὺς καλῦσι καὶ τὰ μὴ ὄρνεα*. Vocem *οἰονιστικὴ* a prima origine per *ο μικρὸν*, id eſt, *o parvum*, ſcriptam in genere denotaſſe quidquid, *δι' ὃ οἰόμεθα τὰ μέλλοντα, per quod futura prædicimus*, cenſet Plato: ſed nunc (inquit Ariſtides) ſcribitur per *ω μέγα*, hoc eſt, *o magnum*, *τὸ ω σεμνύνοντες, ad majorem nominis decorem*.

Græci Augures non purpura & coccino, (prout Romani ſolebant) ſed albo induti erant, coronam auream, dum auſpiciis vacarent, in capite geſtantes, teſte Alexandro ab Alexandro *Genial. Dier. lib.* xv. *cap.* x. Fuit & *οἰωνιστήριον* locus aut ſedes ubi artem ſuam exercebant, qui ſæpius generaliore nomine dicitur *θᾶκος* & *θῶκος*, quorum poſterius Tireſias omina aucupans adhibuit apud Sophoclem *Antigone vers.* 1115.

Εἰς γὰρ παλαιὸν θῶκον ὀρνιθοσκόπον
Ιζων, ἵν' ἦν μοι παντὸς οἰωνῦ λιμήν.

Nam in veterem ſedem augurii
Sedens, ubi erat mihi omnis augurii portus.

Imo Scholiaſtes *in hunc locum* teſtatur, illius Auguris ſedem peculiari nomine dictam fuiſſe *θῶκον*, quo, quando vellet, aves ex omnibus mundi partibus involabant. Pariter tabulas, in quibus nomina & volatus avium, pluraque alia ad hanc artem ſpectantia, ne minima circumſtantia illorum memoriam fugeret, inſcripta legebantur, circumferre ſolebant.

Omina, quæ ab oriente oſtendebantur, Græcis, Romanis, & aliis gentibus auſpicata credebantur; quia ex illa mundi plaga ſol lucem & calo-

rem, motum & vitam creaturis impertitur. Econtra, quæ ab occidente videbantur, infœlicia habita, quia ſol illa in plaga ſe inclinat.

Græci Augures, facie ſeptentrionem, manu dextra ortum, ſiniſtra vero occaſum reſpicientes, omina obſervare ſolebant; ut patet ex iis, quæ de avium volatu Hector Polydamæ referens inducitur ab Homero *Iliad.* μ. *vers.* 239.

Εἴτ' ἐπὶ δέξὶ ἴωσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε,
Εἴτ' ἐπ' ἀριϛερὰ τοίγε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα.

Sive ad dextram vadant ad auroram ſolemque,
Sive ad ſiniſtram iſti ad occaſum obſcurum.

Cauſa erat, quod ſolis cœlique motus ab oriente inciperet, ideoque ea dignior mundi plaga haberi merito videbatur: Δεξιὰ τῦ κόσμυ, τὰ ἀνατολικὰ μέρη, ἀφ' ὧν ἀρχὴ τῆς κινήσεως· ἀριϛερὰ δὲ, τὰ δυτικά. *Dextra mundi pars oriens eſt, ex qua motus incipit: ſiniſtra vero, occidens*: ut docet Plutarchus ex Platone & Ariſtotele. Quapropter omina dextrorſum oſtenſa fœlicia, ſiniſtrorſum vero infœlicia dicebantur. Econtra Romani, facie ad meridiem, ſiniſtra manu ad ortum, dextra vero ad occaſum obverſa, omina quærere ſolebant, quod innumeris argumentis probari poſſet; ſed quia brevitati ſtudeo, illa prætermitto, qui autem plura voluerit, conſulat Varronem, & alios Latinos Scriptores. Idcirco fœlix omen a Græcis δεξιὸν, a Romanis vero *ſiniſtrum* dicebatur, a quacumque manu viſum fuiſſet. Quum autem Poetæ Latini infauſta per *ſiniſtra* ſæpius efferunt, more Græco loquuntur: ut Virgilius *Ecloga* 1. *vers.* 18.

Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix.

Econtra Statius, quum de ipſis Græcis agitur, more Latino loquitur in *Thebaide*:

Signa feras, lævumque tones. ——

Unde quævis præpoſtera & væcordia conſilia dicta ſunt *ſiniſtra*; quo ſenſu illud vocabulum uſurpat Virgilius *Ecloga* 1. *vers.* 16.

Sæpe malum hoc nobis (ſi mens non læva fuiſſet)
De cœlo tactas memini prædicere quercus.

Pariter apud Sophoclem *Ajace vers.* 184. ἀριστερὸς idem ſonat:

Οὔποτε γὰρ φρενόθεν γ' ἐπ' ἀριϛερὰ,
Παῖ Τελαμῶνος, ἔβας.

Nunquam enim mentis compos ad ſiniſtra,
O fili Telamonis, proceſſiſſes.

Intelligit enim Ajacem, ſi mentis compos fuiſſet, ita inſane & inſulſe nunquam egiſſe; in quem *locum* vetus Scholiaſtes totidem verbis aſſerit, dextera

tera manu prudentiam, ſiniſtra vero væcordiam ſignificari; ait enim: Ἀριστερὰ οἱ παλαιοὶ τὰ μωρὰ ἐκάλουν, δεξιὰ δὲ τὰ συνετά.

Aves vel a natura, vel a loco, vel a volatu auſpicatæ aut inauſpicatæ credebantur: eædem enim volucres diverſis temporibus diverſa imo contraria ominabantur. Aves mali ominis dicebantur ἐξώλαιμοι, id eſt, *exitioſæ*; ἀποθύμιοι, *exoſæ* & *diſplicentes*; ἀεικέλιοι, *moleſtæ*, ab α privativo & εἴκω, *cedo*, quaſi *non ſiniſtræ*, id eſt, *non ſinentes*, quia homines a ſuis incœptis abſterrerent: ſiniſtra enim (ſi Feſto credere fas eſt) non tam a *ſinendo* quam a *ſiniſtra* manu derivantur. Eadem de cauſa dictæ ſunt κωλυτικαὶ & εἱρκτικαὶ, quia homines *cobibent* quominus ſua conſilia ſuſcipiant. Quæ a loco ſolito, aut a loco ominoſo videbantur, dici ſolebant δίεδροι & ἔξεδροι, quæ voces licet Augurum propriæ ſint, nihilominus pluribus aliis, quæ de loco dejecta ſunt, ſæpius tribuuntur, ut quum ab Euripide ἔξεδροι χθονὸς pro *exſulibus* & *extorribus* uſurpantur: & ἔξεδρος φρενῶν *inſanus* & *mentis impos* homo dicitur apud eumdem in *Hippolyto vers.* 934.

—— σοὶ γὰρ ἐκπλήσσουσί με
Φόνοι, παραλλάσσοντες ἔξεδροι φρενῶν.

—— nam perterrefaciunt me tuæ
Cædes, tranſmutantes ſedem mentis.

Econtra aves boni ominis vocabantur αἴσιοι, αἴσιμοι, ἐναίσιμοι, ὅσιοι, & σύνεδροι. Singulas earumque portenta breviter deſcribam. Ante omnia notandum eſt, avium ominoſarum genera duplicia fuiſſe, nimirum πανυπτέρυγες vel *alites*, quæ volatu, ᾠδικαὶ vel *oſcines*, quæ garritu futura prædicere credebantur.

Primo quidem, ſi omnigenæ aves cuidam gregatim circumvolaſſent, pro optimo & ſupra modum fœliciſſimo omine arripiebatur; quod Gordio a tenui fundo ad ſolium evecto obtigiſſe tradit Diodorus Siculus.

Aquila læta, alis plodens, in aere ludens, & a dextra ad ſiniſtram volans viſa pro fœliciſſimo omine interpretabatur, prout nos docet ex Appione Niphus de *Auguriis lib.* I. *cap.* IX. Unde Rex Priamus, quum Græcorum claſſem armis adoriri moliretur ut filium Hectorem in libertatem aſſereret, Jovem ſupplicibus fatigat votis, ut in bonum omen dilectam alitem aquilam mittere dignetur *Iliad.* ω. *vers.* 310.

Πέμψον δ' οἰωνὸν ταχὺν ἄγγελον, ὅς τέ σοι αὐτῷ
Φίλτατος οἰωνῶν, καὶ εὖ κράτος ἐστὶ μέγιστον,
Δεξιόν· ὄφρα μιν αὐτὸς ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας,
Τῷ πίσυνος ἐπὶ νῆας ἴω Δαναῶν ταχυπώλων.

Mitte autem alitem velocem nuncium, qui tibi ipſi
Gratiſſimus alitum, & cujus robur eſt maximum,
Dextrum: ut eum ipſe oculis conſpicatus,
Eo fretus ad naves eam Danaorum pernicium equitum.

Quum aquilam a ſuis caſtris ad hoſtes tranſvolantem vidiſſet Ariſtander,

Ale-

Alexandrum victoriam aſſecuturum prædixit. Præterea quid ominoſi ineſſe credebatur modo quo alites prædam rapiebant: pro exemplo ſit Telemachus apud Homerum *Odyſſ. υ. vers.* 160. patrem Ulyſſem quærens, cujus, dum Spartæ eſſet, a dextera manu advolavit aquila cicurem anſerem unguibus & roſtro tenens, ex quo omine Ulyſſem domum rediturum, omneſque Penelopes procos in ſuis ædibus ex improviſo deprehenſurum, & illos condigna pœna affecturum prædixit Helena. Itidem ex eo quod aquila viginti anſeres domi ſuæ ſaginatos rapuiſſet, idem conjeciſſe fertur Penelope. Iterum aquila hinnulum pedibus raptans, qui in Jovis Panomphæi aram delapſus erat, Græcis jam fatiſcentibus tantum animum addidit, ut in Trojanos impetu facto ingenti clade affecerint. Vice verſa, Hectori naves Græcas comburere molienti aquila ungulis tenente ſerpentem, qui eluctatus eſt, quemque ad nidum deferre non valuit, a ſiniſtra avolante, Hectorem ſuum incœptum miſſurum vaticinatus eſt Polydamas. Rurſus, a Penelopes procis Telemacho inſidias ſtruentibus viſa ſiniſtrorſum aquila unguibus columbam geſtante, illorum conſilia infœliciter ſucceſſura auguratus eſt Amphinomus. Duabus aquilis viſis, ungulis ſeſe invicem diſcerpentibus & procorum conventui circumvolantibus, fore ut omnes ab Ulyſſe occiderentur, prædixit Halitherſes. Denique, ut unicum exemplum addam, aquila jaculum a manu cujuſdam militis Dionyſii Syracuſani abripiens, in altum ſublatum, in profundum iterum demittendo, illius Tyranni ruinam & malam fortunam portendiſſe credita eſt. Plutarchus in *Dione*: Καὶ τῷ Διονυσίῳ πολλὰ τερατώδη παρὰ τοῦ δαιμονίου γενέσθαι σημεῖα· ἀετὸς μὲν ἁρπάσας δοράτιόν τινος τῶν δορυφόρων, ἀράμενος ὕψου, καὶ φέρων ἀφῆκεν εἰς βυθόν.

Vulturum, qui Græcis γῦπες dicuntur, volatum ſollicite obſervare ſolebant, quia (ut nonnulli volunt) raro viſuntur, eorumque nidi rarius vel nunquam reperiuntur; unde res tam inſolita quid novi portendere credebatur: vel quia vultures cadaveribus, non viventium carne, veſcuntur; & tantum abeſt, ut avibus vitam eripiant, ut iis omnibus, etiam mortuis, penitus abſtineant. Unde Herculem, ſi vultur ei viſus fuiſſet, bonam ſui incœpti ſpem foviſſe tradit Herodorus Ponticus; quia omnium avium rapacium æquiſſimam reputabat. Vid. Plutarchus in *Romulo pag.* 23. *Edit. Paris.* ubi hæc res fuſe explicatur. Econtra inter inauſpicatas aves vulturem recenſent Ariſtoteles & Plinius, adduntque illas aves biduo aut triduo ante cruentam ſtragem videri ſolitas eſſe; imo vultures, aquilas, milvos, & alias aves rapaces, quum exercitui circumvolitabant, & alicubi diutius immorabantur, mortis & cædium portenta vulgus hominum credidiſſe.

Accipitrem pro ave rapace & pro malo omine mortem præſagiente, ſi prædam rapiens viſus fuiſſet, habitum fuiſſe, ſin vero præda illius ungulas aut perſecutionem effugiſſet, liberationem a periculis ſignificatam fuiſſe, aſſerit Niphus. Buteo, a Græcis dictus τριόρχης ob tres teſticulos, quibus natura illum donavit, a Phemonoe avis ominoſa habita eſt. Falconem Græce κίρκον iis, qui rem matrimonialem aut pecuniariam tractabant, bona omina tuliſſe refert Plinius *Nat. Hiſt. lib.* x. *cap.* XIII. Hæc avis Apollini ſacra fuit, teſte Homero *Odyſſ. ο. vers.* 525. Telemacho autem diverſis

verſis curis diſtracto & matris ſuæ procos ægre ferenti hunc in modum apparuiſſe falco dicitur, ex quo omine Telemachum hoſtes victurum prædixit Theoclymenus *ibid.*

Ὡς ἄρα οἱ εἰπόντι ἐπέπτατο δεξιὸς ὄρνις,
Κίρκος, Ἀπόλλωνος ταχὺς ἄγγελος, ἐν δὲ πόδεσσι
Τίλλε πέλειαν ἔχων, κατὰ δὲ πτερὰ. χεῦεν ἔραζε
Μεσσηγὺς νηός τε καὶ αὐτοῦ Τηλεμάχοιο.

Sic igitur ei loquuto advolavit dextra avis,
Accipiter, Apollinis velox nuncius, inque pedibus
Vellebat columbam tenens, pennas autem deorſum fundebat
In medio navis & ipſius Telemachi.

Hirundines loco circumvolantes aut inſidentes pro infœlici omine accipiebantur. Dario Scythiæ bellum inferenti viſæ illæ aves malam fortunam, qua in poſterum obrutus eſt, quum illius exercitum penitus profligarunt Scythæ, portendiſſe credebantur. Eædem alites Pyrrhi tentorio & Antonii navi inſidentes cladem, qua utriuſque ducis exercitus affectus eſt, ominatæ ſunt.

Noctuæ pro inauſpicatis alitibus plerumque habebantur; ſed Athenis victoriam & res proſperas ominabantur, quia Minervæ illius civitatis præſidi Numini ſacræ erant; unde natum eſt proverbium, Γλαὺξ ἵπταται, quod de iis, qui ſuorum incœptorum fœlicem exitum aſſequuntur, vulgo dicebatur. Themiſtocli enim in ſummo navis tabulato conſilia cum cæteris præfectis agitanti, iiſque in diverſam ab illo ſententiam abeuntibus, qui pugnæ fortunam tentare recuſabant, noctuam a dextro navis latere viſam & malo inſidentem illorum animum ita accendiſſe, ut pugnandum eſſe unanimiter conſenſerint, & ad prælium ſine mora ſe accinxerint, tradit Plutarchus in *Themiſtocle*. Sed aliis in locis noctuas pro infœlicibus ominibus acceptas fuiſſe, ſi iis, qui rem ſeriam agebant, apparuiſſent, narrat Ælianus *Hiſtor. Animal. lib.* XV. *cap.* LIX. Exemplum nobis ſuppetit in Rege Pyrrho, cujus mortem dedecoroſam, qua Argis occubuit, noctuam in ſummitate haſtæ, quam manu geſtabat, reſidentem prædixiſſe refertur. Quocirca Diomedi & Ulyſſi caſtra Trojana nocte, quo tempore noctuæ in publicum prodire ſolent, explorantibus pro bono omine ἐρωδιὸν aut *ardeam* miſiſſe Minervam tradit Homerus *Iliad.* κ. *vers.* 274.

Τοῖσι δὲ δεξιὸν ἧκεν ἐρωδιὸν ἐγγὺς ὁδοῖο
Παλλὰς Ἀθηναίη. ——

Illis autem dextram miſit ardeam prope viam
Pallas Minerva. ——

In quem *locum* Euſtathius aſſerit, illam alitem iis, qui inſidias aut alios quoſvis dolos ſtruebant, fœlicia omina tuliſſe. Noctuas autem non ſemper inauſpicatas fuiſſe patet exemplo Hieronis, cujus, quum militiæ nomen dediſſet, clypeo aquila, haſtæ vero noctua inſidens prædixit fore ut fortitu-

dine

dine & conſilio polleret, tandemque ad ſolium eveheretur. Hæc refert Juſtinus *ad calcem lib.* III.

Columba apud Homerum dicitur avis boni ominis. Similiter cygnus, præſertim nautis, quibus ſudum præſagire ſolebat, cujus rei cauſam ex Æmilio reddit Niphus:

> *Cygnus in auſpiciis ſemper lætiſſimus ales,*
> *Hunc optant nautæ, quia nunquam mergitur undis.*

Cornices & corvi, ſi exercitui circumvolitaſſent, mala omina credebantur. Quum a dextera crocitabant, pro omine utcumque bono, ſin vero a ſiniſtra, pro infauſtiſſimo accipiebantur, æque ac picarum garritus. Alexandri Babylonem ſubeuntis, & Ciceronis ab Antonii facie fugientis, mors corvorum crocitatione prædicta traditur. Hæ autem alites ſuorum vaticiniorum conſciæ ſolæ credebantur; quia quum omina infauſtiſſima ferebant, lugubrem ſonum edere & voce glutire ſolebant, quaſi ſuffocatæ fuiſſent, prout refert Plinius *Nat. Hiſt. lib.* X. *cap.* XII. Porro corvus divinationem ſuam ab Apolline accepiſſe putabatur; nam *κόρακα ὄρνιν φασὶν ἱερὸν Ἀπόλλωνος καὶ ἀκόλουθον, καὶ μαντικῆς συμβόλοις ἀγαθὸν*, *corvum avem dicunt ſacrum Apollini & comitem, divinationiſque ſymbolis aptum*, ut utar vervis Æliani *de Animal. lib.* I. *cap.* XLVIII.

Galli gallinacei ſimiliter aves fatidicæ credebantur, præſertim in rebus bellicis, quia Marti ſacri erant, cui mactari & quicum depingi ſolebant, unde ab Ariſtophane dicuntur Ἄρεος νεοττοί. Gallorum cantus fœlix omen exiſtimabatur; ii enim victoriam a Themiſtocle in Perſas adeptam prædixiſſe traduntur; in cujus rei monumentum feſtum annuum, dictum *ἀλεκτρυόνων ἀγὼν*, quod gallorum pugna in theatro celebrari ſolebat, ab illo inſtitutum eſt. Pariter inſignem illam ſtragem, quam Lacedæmoniis intulerunt Bœoti, galli pluribus noctibus ante pugnam continuo canentes portendiſſe feruntur: galli enim cantus pro auſpicato omine accipiebatur, quia victus ſilet & languet, victoriam vero conſecutus graſſatur & cantat, quaſi in victum hoſtem triumphum agere videatur. Econtra, gallinæ cantus tremenda judicia comminari cenſebatur.

Hucuſque præcipuas aves ominoſas deſcripſi; attamen non me latet plures alias hujuſmodi alites plureſque vaticinandi rationes fuiſſe præter eas quas memoravi; ſed quæ de iis dixi mihi ſufficere videntur; ita ut prolixiore oratione Lectori tædium afferre nolim. Sed non prætermittendum, plures fuiſſe, qui ex avium garritu res privatiſſimas perſpectas habere jactabant; qualis fuit inſignis ille magus Apollonius Tyaneus; eo enim in cœnaculo una cum amicis conſidente, paſſerculus advolaſſe & innumeris avibus ad feneſtram congregatis garriviſſe narratur; quem cum audiviſſet Apollonius, dixit illam avem cæteras invitare ad convivium in quemdam locum, ubi frumentum, quo mula onuſta erat, humi ſparſum erat: qui autem adſtabant, ut de re certiores fierent, illico ſurgentes eo ſe contulerunt, ubi ea quæ dixerat comperta habuerunt. Itidem Democritus hujus artis peritiam jactabat, alioſque in illa inſtituebat pronunciando nomina quarumdam avium, ex quarum ſanguine mixto ſerpens prodiret, cujus eſu ſcien-

ſcientiam illam fatidicam iis extemplo inſpiratum iri dictitabat. Vid. Plinius *Nat. Hiſt. lib.* x. *cap.* XLIX. Pariter ope draconum ſuas aures lambentium hanc artem acquiſiviſſe fingitur Melampus. Huic non abſimilem fabellam refert Euſtathius de Heleno & Caſſandra Priami Trojanorum Regis liberis, quorum aures, dum in Apollinis templo erant, ſerpentibus in gyrum circumvolutis, auditu ita acres factæ ſunt, ut Deorum conſilia & propoſita percipere poſſent. Unum tantum addam ex Apulejo, qui tradit, ſi quamdam domum introiiſſent inauſpicatæ aves nocturnæ, quales noctuæ, hirundines, veſpertiliones, &c. ad malum omen avertendum, illas apprehenſas foribus ſuſpendere aſſueviſſe, ut ipſæ aves ſui ſanguinis piaculo ærumnas, quas familiæ illi ominatæ fuerant, pellerent.

Hæc de avibus. Proximo loco de inſectis, quadrupedibus, & portentis cœleſtibus pauca addere conſentaneum duco. Primo per formicas divinare ſolebant, prout patet exemplo Cimonis, cujus mors ab illis inſectis prædicta dicitur *ſuperiore capite* allato. Aliud exemplum ex Mida Phrygiorum Rege nobis ſuppetit, cujus adhuc pueri ſomnoque profundo obruti formicæ frumenti grana in os ingeſſerunt; auſpices autem interrogati illud omen de viri opulentia interpretati ſunt.

Apes pro eloquentiæ omine accipiebantur, ut liquet ex iis, quæ de Platone narrantur: quum enim in cunabulis jaceret, ad illum conveniſſe ejuſque labiis inſediſſe dicuntur apes, ex quo portento viri illius ſuaviſſimam & mellifluam eloquentiam prædixerunt augures. Iterum Pindarus expoſititius ab apibus melle loco lactis enutritus fuiſſe fertur. Alia omina iis tribui ſolebant: Romanos enim apes infœliciſſima omina habuiſſe videre eſt apud Plutarchum in *Vita Bruti*. Animal enim tardum & invalidum nil præter infœlicitatem portendit in rebus gerendis: unde etiam ante infortunatum Pompeji prælium *μελισσῶν ἑσμὸς ἐπὶ τοῖς βωμοῖς ἐκάθισε*, *apium examen altaribus inſedit*, ut narrat Appianus *lib.* II. *Bell. Civil.*

Per locuſtam ſubviridem & tardam, dictam *μάντιν*, fata pandiſſe haruſpices tradit Suidas. Buſones fœlicia omina credebantur. Pariter angues & ſerpentes ominoſa habebantur: prout colligere eſt ex Calchantis vaticinio de octo paſſerculis una cum matre a ſerpente voratis, quæ ſigna de novem integris annis, quibus Troja obſidenda erat, interpretatus fuiſſe dicitur ille vates in Homeri *Iliad. β.* Apri inauſpicata erant omina, & iis, quibus occurrebant, infœlicem incœptorum exitum portendebant. Solum leporem omnium animalium timidiſſimum memorabo, qui ſi in bello viſus, devictionem & fugam ominabatur: potentiſſimo enim exercitu ab Xerxe ad Græciam invadendam inſtructo, obtigit ut equa leporem enixa fuerit, quo prodigio Xerxis infamis & timida fuga, poſtquam ejus claſſem profligaſſet Themiſtocles, prædicta fuiſſe traditur.

Denique de ſignis in cœlo viſis. Illa autem non intelligo, per quæ Philoſophi & Aſtrologi futura prædicebant; ſed ea tantum, quæ a vulgo ipſo obſervari ſolent; quales ſunt cometæ, qui ærumnas portendere ſemper crediti ſunt, juxta tritum proverbium:

—— *nunquam viſa eſt impune cometa.*

Pariter ſolis aut lunæ eclipſes, quibus plurimi exercitus ita perterriti ſunt,

ut,

ut, licet plura victoriæ ſpem juviſſent, cum hoſtibus manus conſerere non ſuſtinuerint. Niciæ Athenienſium duci ab hoſtibus undique incluſo tantum terrorem incuſſiſſe lunæ eclipſim viſam, ut, militibus arma deponere juſſis, ſe & potentiſſimum exercitum lubenter dederit acie gladii mactandos. Quum enim cometarum genuina cauſa homines lateret, in ingentium & imminentium malorum portenta a Diis immediate produci & oſtendi illæ ſtellæ creditæ ſunt: quæ opinio apud hominum vulgus ita invaluit, ut Anaxagoras in ſummum periculum adductus ſit, eo quod illorum ſignorum cauſas naturales reddere tentaverit.

Rurſus fulgura ominoſa credebantur, quæ ſi a dextra pro bonis, ſin vero a ſiniſtra affulſiſſent, pro malis ominibus accipiebantur: prout Euſtathius notavit *Commentario in Iliad. β.* quo in loco Græcis patriæ repetendæ ſtudio flagrantibus animum reddere molitur Neſtor, aſſerens Trojam ab iis expugnatum iri ex Jovis promiſſo, quod fulgure quaſi ſigillo firmarat *Iliad. β. vers.* 353.

> Αστράπτων ἐπὶ δέξι᾽, ἐναίσιμα σήματα φαίνων.
>
> *Fulgurans ad dextram, fauſta ſigna oſtendens.*

Alia meteora a divinatoribus obſervari ſolebant, qualis ignis lambens, qui pro bono omine res proſperas præſagiente accipiebatur: prout patet exemplo Servii Tullii, cujus promotio ad Imperium Romanum illo ſigno prædicta fuiſſe dicitur. Argonautis ad Colchos navigantibus procella penes Sigeum promontorium oborta, & Deorum ope Orphei ſupplicibus votis ſollicitata, ſtatim viſi ſunt gemini ignes lambentes Caſtori & Polluci præeuntes, quos excepit aura lenis, ventis concidentibus & mari tranquillo. Sedata autem tam ſubito & inopinato procella, ab omnibus itineris ſociis creditum eſt, illos geminos fratres divina potentia inſtructos eſſe, qua maris rabiem compeſcere valerent; unde illorum auxilium in periculis invocare nautis ſolenne fuit. Si gemini ignes (qui ab illo tempore dicti ſunt gemini heroes) viſi fuiſſent, pro optimis ominibus ſudum nunciantibus accipiebantur; quocirca Theocritus *Dioſcuris* ſeu *Idyll.* XXIII. ſub initio illorum laudes celebrat, eo quod miſeris nautis, quum a gurgite vaſto abſorberi videntur, ſuccurrere dignentur:

> Ἀλλ᾽ ἔμπης ὑμεῖς τε καὶ ἐκ βυθοῦ ἕλκετε νᾶας
> Αὐτοῖσιν ναύταισιν ὀιομένοις θανέεσθαι.
> Αἶψα δ᾽ ἀπολήγοντ᾽ ἄνεμοι, λιπαρὰ δὲ γαλάνα
> Ἀμπέλαγος, νεφέλαι δὲ διέδραμον ἄλλυδις ἄλλαι,
> Ἐκ δ᾽ ἄρκτοι τ᾽ ἐφάνησαν, ὄνων τ᾽ ἀνὰ μέσσον ἀμαυρὴ
> Φάτνη, σημαίνουσα τὰ πρὸς πλόον εὔδια πάντα.
>
> *Attamen vos etiam ex profundo retrabitis naves*
> Una cum *ipſis nautis, qui ſe morituros eſſe putabant.*
> *Statim vero venti deſinunt, & mitis tranquillitas* oritur
> *Per mare, nebulæque diffugere aliæ alio,*
> *Et rurſum apparent urſæ, atque inter medios aſinos obſcurum*

Præ-

Præſepe, ſignificans ad navigationem ſerena omnia.

Cui accinit Horatius *Carm. lib.* I. *ode* XII. illa gemina meteora ſtellarum nomine ornans:

Dicam & Alciden, puerosque Ledæ:
Hunc equis, illum ſuperare pugnis
Nobilem; quorum ſimul alba nautis
Stella refulſit,
Defluit ſaxis agitatus humor,
Concidunt venti, fugiuntque nubes,
Et minax (quod ſic voluere) ponto
Unda recumbit.

Si ſolus fuiſſet ignis, dicebatur *Helena*, quæ pro infauſtiſſimo omine procellam & naufragium portendente habebatur, præſertim quum Caſtorem & Pollucem aſſequebatur, quaſi illos fugare videretur. Sed illa omnia ſigna fœlicia & optata pronunciat Euripides in *Oreſte vers.* 1635. ubi hæc de Helena habet:

Ζηνὸς γὰρ ὖσαν ζῆν νιν ἄφθιτον χρεὼν,
Κάςορί τε Πολυδεύκει τ᾽ ἐν αἰθέρος πτυχαῖς
Σύνθακος ἔςαι, ναυτίλοις σωτήριος.

Nam ut filiam Jovis oportet vivere immortalem,
Caſtorique & Polluci in voluminibus aeris
Aſſidebit, nautis ſalutaris.

Iterum venti fatidici credebantur, per quos auſpices divinare ſolebant; prout nos docet Statius *Thebaid. lib.* III.

—— *ventis, aut alite viſa*
Bellorum proferre diem. ——

Terræ motus malum omen exiſtimabatur. Seneca *Thyeſte* inter alia infœlicia ſigna hoc quoque numerat *vers.* 694.

Lucus tremiſcit, tota ſuccuſſo ſolo
Nutavit aula, dubia quo pondus daret,
Ac fluctuanti ſimilis. ——

Hinc facto terræ motu, Deum, qui ejus mali auctor & depulſor eſſe credebatur, propitium reddere conabantur. Quod de Lacedæmoniis tradit Xenophon *Hiſt. Græc. lib.* IV. Εσεισεν ὁ Θεὸς, καὶ ὕμνησαν τὸν περὶ τὸν Ποσειδῶ παιᾶνα..... καὶ τῇ ὑςεραίᾳ θυσάμενος τῷ Ποσειδῶνι, &c. *Terram ſuccuſſit Deus* (Neptunus), *cui ſolitum pæanem cecinerunt .... & ſequente die Ageſipolis eidem ſacrificavit*, &c. Neptunus enim hoc malum immittere præcipue credebatur, unde ἐννοσιγαίου & ἐνοσίχθονος epitheta ipſi tribui a Poetis ſolent. Romæ facto terræ hiatu, Curtius in eum inſiliit, quod omnibus notiſſimum eſt. Et in Celænis, urbe Phrygiæ, Midas Rex oraculi monitu res multas pretioſas, dein vero filium ſuum, quo Deum tanti prodigii auctorem placaret, in voraginem demiſit. Vid. Stobæus *Serm.* I.

Innumera alia addi poſſent, quibus prætermiſſis ſolum tonitru omnium ſignorum cœleſtium nobiliſſimum & maxime ominoſum memorabo. Fauſtum autem vel infauſtum habebatur, ut cætera ſigna, juxta poſituram: ſi enim auditum fuiſſet a dextera, fœlix, ſin vero a ſiniſtra, infœlix portentum dicebatur. Tonitru nitido & ſereno cœlo fauſtum erat omen, quod Jupiter edidiſſe dicitur ab Homero *Odyſſ. υ. verſ.* 102. ut ſupplices certiores redderet ſe illorum preces exaudiiſſe; poſtquam enim dixerit Ulyſſem Deo ſupplicaſſe, ut ſuis incœptis in Penelopes procos adſpirare dignaretur ſigno fœlici, pergit Poeta.

> Ὡς ἔφατ᾽ εὐχόμενος· τȣ̃ δ᾽ ἔκλυε μητίετα Ζεὺς,
> Αὐτίκα δ᾽ ἐβρόντησεν ἀπ᾽ αἰγλήεντος Ὀλύμπȣ
> Ὑψόθεν ἐκ νεφέων· γήθησε δὲ δῖος Ὀδυσσεύς.

> *Sic dixit precatus: hunc autem audivit conſiliarius Jupiter,*
> *Statimque tonuit a ſplendido Olympo*
> *Ab alto ex nubibus: lætatus autem eſt divinus Ulyſſes.*

Malo erat omini, ſi qua res fulmine tacta eſſet: quo ſigno paſtor Virgilianus omnia ſua infortunia prædicta fuiſſe refert *Ecloga* 1. *verſ.* 16.

> *Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,*
> *De cœlo tactas memini prædicere quercus.*

Similis eſt Ovidii locus, cum ad Liviam ſcribit:

> *Jupiter ante dedit fati mala ſigna futuri,*
> *Flammifera petiit cum tria templa manu.*

Mala omina, quæ tonitru portendebat, libamine vini e poculis effuſi pelli credebantur. Fulgura autem ita reverebantur, ut iis cultum divinum tribuerint, teſte Plinio *Nat. Hiſt. lib.* XXVIII. *cap.* II. & illorum ſignorum exitioſas adſpirationes ſibilis & poppyſmis avertere ſolebant: quod dictum fuiſſe ποππύζειν nos docet Ariſtophanes in *Veſpis*, quum Jupiter inducitur dicens, κἂν ἀναστράψω, *ſi fulminaro*, ποππύσȣσι, id eſt, *obſibilabunt*; in quem *locum* Scholiaſtes notat ταῖς ἀστραπαῖς ποππύζειν vel *fulguribus aſſibilare* ſolitos fuiſſe. At in locis fulmine ictis Deos propitios reddebant, iis altaria ſtatuendo, ſacrificando, & ſupplicando. Hinc, ut obſervat Artemidorus *lib.* II. Ὁ κεραυνὸς τὰ ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τȣ̃ς ἐνιδρυμένȣς βωμȣ̀ς, κὴ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας· τὰ δὲ πολυτελῆ χωρία ἔρημα κὴ ἄβατα ποιεῖ, ȣ̓δεὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς διατρίβειν ἔτι θέλει. *Loca incognita fulmen celebria reddit, propter altaria erecta, & ſacrificia in iis oblata: at loca prius frequentata, penitus deſerta reddit, quia nemo in iis verſari amplius vult.* Quippe rem fulmine tactam a Diis execratam putabant: unde hominem eo genere mortis pereuntem communi ſepulcro inferre nefas erat: & locum fulmine ictum apud Romanos etiam procurator claudebat, fulminiſque fragmenta, ſi qua inveniri poſſent, aruſpex ſub terram condebat, ut nemo viventium contactu eorum pollueretur: inſuper binis bidentibus, ſeu ovibus, expiabant rem percuſſam, quæ hinc *bidental* appellari

ſolet:

ſolet: qua voce Perſius utitur, hominem fulmine occiſum deſcribens, *Sat.* II. *verſ.* 26.

An quia non fibris ovium, Ergennaque jubente,
Triſte jaces lucis evitandumque bidental.

Ubi Scholiaſtes vetus addit *bidental* eſſe *locum ſacro percuſſum fulmine, qui bidente ab aruſpicibus conſecratur, quem calcare nefas eſt.*

CAP. XVI.

De Divinatione per ſortes.

SORTES quadruplices erant, nimirum civiles, militares, luſoriæ, & fatidicæ: quarum tres primæ non ſunt hujus loci, etſi a pluribus eo referantur. Fatidicarum duæ ſpecies in maximum uſum veniebant, nempe Στιχομαντεία & Κληρομαντεία.

Στιχομαντεία dicitur *ars divinandi per verſus*, quum nimirum carmina fatidica ſchedulis inſcripta & in vas conjecta educebantur, quibus ſingulorum fata prima ſorte indicari credebantur. Ad id autem ſæpius inſerviebant carmina Sibyllina, quæ per Græciam, Italiam, & totum Romanum Imperium diſperſa legebantur: unde ſortium Sibyllinarum apud Scriptores frequens fit mentio. Aliquando cujuſdam Poetæ libri uno aut pluribus locis aperti primum carmen, in quod incidebant, pro vaticinio accipiebatur. Sed hæc ars dicebatur itidem Ῥαψῳδομαντεία ab Homeri Rhapſodiis; quæ (ut nonnulli cenſent) nata eſt ex exiſtimatione Poetarum apud Veteres, a quibus divini & inſpirati viri credebantur. Quia autem Homerus inter Poetas primum locum tenebat, idcirco ex omnibus ſortibus Homericæ maximam fidem obtinebant, Euripide tamen & aliis Poetis non omnnio neglectis, qui illum honorem cum Homero participabant. Similiter Virgilius & reliqui Latini Poetæ hunc in uſum adhibiti ſunt, ut patet pluribus exemplis, præſertim illo Severi apud Lampridium, cujus evectio ad Romanum Imperium prædicta dicitur ex eo quod aperto Virgilii libro inciderit in *verſ.* 852. *Æneid. lib.* VI.

Tu regere imperio populos, Romane, memento.

Chriſtiani Biblia itidem uſurpabant juxta illud Nicephori Gregoræ *lib.* VIII. Ανοίξειν ἔκρινε δεῖν ἐν Ψαλτηρίῳ πρόβλημα τῶν οἰκείων ἀποριῶν, id eſt, *Conſentaneum duxit Pſalterium aperire, ex quo malorum ſuorum ſolamen ei ſuppeteret.* Pariter Heraclius a Cedreno dicitur Novum Teſtamentum interrogaſſe, καὶ εὑρεῖν ἐπιτρέποντα ἐν Αλβανίᾳ παραχειμάσαι, *& ex ejus conſilio tutius duxiſſe in Albania hyemare.* Imo ipſe Divus Auguſtinus, qui in rebus prophanis illum morem adhiberi minime probat, eumdem in rebus ſpiritualibus locum habere velle videtur ex *Epiſtola* CXIX. *ad Januarium.*

 Κληρο-

Κληρομαντεία erat *divinatio per τὰς κλήρους*, id eſt, *ſortes*; ubi notandum eſt κλήρους & *ſortes* dici plurali numero, ut diſtinguantur a κλῆρος vel *ſors* ſingulari numero, quo denotatur caſus, per quem divinatores vaticinari ſolebant. Hi autem κλῆροι vulgo erant nigræ & albæ fabæ, ſed antiquioribus temporibus glebulæ, vel calculi, vel tali, & ſimilia certis notis diſtincta in uſum veniebant. Hæ ſortes in vas conjectæ, Deorum moderamine votis ſupplicibus ſollicitato, educebantur, ex quarum notulis diverſis ſingulorum fata dicebantur, atque a variis ſortibus varia nomina eidem ſpeciei divinationis tribuuntur, velut cum Ψηφομαντεία, Ἀστραγαλομαντεία, Κυβομαντεία, & Πεσσομαντεία appellatur. Omnes ſortes Mercurio, qui huic divinationi præeſſe credebatur, ſacræ erant: unde Veteres, teſte Euſtathio *ad Iliad.* η. *pag.* 548. *Edit. Baſil.* εὐερμίας ἕνεκα, id eſt, *boni ominis cauſa*, & ut Mercurius iis propitius foret, inter cæteras ſortes unam dictam Ἑρμοῦ κλῆρον *Mercurii ſortem* inferebant, quæ erat oleæ folium & omnium prima ducebatur. Nonnunquam κλῆροι illi in menſis mittebantur, ut teſtatur Pindari Interpres *in Pyth. ode* IV. *vers.* 338. Εἰώθασι διὰ κλήρων μαντεύεσθαι τὸ πρίν· καὶ ἦσαν ἐπὶ τῶν ἱερῶν τραπεζῶν οἱ ἀστράγαλοι, οὓς ῥίπτοντες ἐμαντεύοντο· οἷον, εἰ ἐκβάλλοντός μου τόδε ἀναβῇ, ἐκτελεσθήσεται τόδε· εἰ δὲ μή, οὐκ ἀποτελεσθήσεται. *Conſueverunt olim per ſortes vaticinari: erantque ſuper ſacras menſas tali, quos jacientes vaticinabantur; quippe ſi me educente prodierit, perficietur; ſin vero, non perficietur.* Hæc vaticinandi ars a Thriis tribus Nymphis Apollinis nutricibus vel inventa vel tam diligenter culta fuit, ut lapſu temporis θρίαι & κλῆροι ſynonyma fuerint nomina; unde proverbium:

> Πολλοὶ Θριοβόλοι, παῦροι δέ τε μάντιες ἄνδρες.
>
> *Multi ſortilegi, pauci vero vates viri.*

Ad hanc divinandi ſpeciem referri poſſet Ῥαβδομαντεία, *ars vaticinandi per virgas*; cujus mentio fit in Sacris Codicibus. Inter enim abominandas populi Iſraelitici nequitias hanc exprobrat Hoſeas Propheta *cap.* IV. *vers.* 12. Ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον αὐτῷ, πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. Anglica Verſio ita reddidit: *My people ask counſels at their ſtocks, and their ſtaff declareth unto them: for the ſpirit of Whoredom hath cauſeth them to err, and they have gone a Whoring from under their God.* Quæ Latine ſic ſonant: *Populus meus petit conſilium in ligno ſuo, & baculus ejus indicat ei; quoniam ſpiritus ſcortationis fecit eum errare, & abierunt ſcortatum a Deo ſuo.* En tibi morem: Bacilli certis notis diſcriminati in vas conjiciebantur, hincque educebantur. Verum Ῥαβδομαντεία eo modo peracta penitus eadem cum Κληρομαντεία modo deſcripta: aliam igitur illius formam tradit Theophylactus *in illum Hoſeæ locum ſcribens: Virgas duas*, inquit, *ſtatuentes, carmina quædam admurmurant, deinde virgis miniſterio dæmonum cadentibus, conſiderant quonam utraque cadat, retrorſum an antrorſum, ad lævam aut dextram, ſicque tandem reſponſa dant inſipientibus, virgarum caſu pro ſignis uſi.* Atque Cyrillus eadem fere habet. Huic non multum abſimilis

fuit

fuit Βελομαντεία, id eſt, *ars divinandi per ſagittas* in pharetram coagitatas: alii econtra cenſent, ſagittis in aera projectis, quemvis eum in locum, quem ſagitta ſuæ ſortis deorſum tendens indicabat, ſuum iter inſtituiſſe: hac autem vaticinatione Nebucadnezzar de Iſraelitis & Ammonitis invadendis conſilia agitans uſus fuiſſe videtur apud *Ezechielem cap.* XXI. *vers.* 20. 21. 22. Prophetæ verba ſic redduntur a LXX. Senioribus: Επ' ἀρχῆς ὁδȣ̃ διατάξεις, τȣ̃ εἰσελθεῖν ῥομφαίαν ἐπὶ Ραββὰθ υἱῶν Αμμὼν, ϗ ἐπὶ τὴν Ιȣδαίαν, ϗ ἐπὶ Ιερȣσαλὴμ ἐν μέσῳ αὐτῆς. Διότι ςήσεται βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν, ἐπ' ἀρχῆς τῶν δύο ὁδῶν, τȣ̃ μαντεύσασθαι μαντείαν, τȣ̃ ἀναβράσαι ῥαβδὸν, ϗ ἐπερωτῆσαι ἐν τοῖς γλυπτοῖς, ϗ ἡπατοσκοπήσασθαι. Εκ δεξιῶν αὐτȣ̃ ἐγένετο τὸ μαντεῖον ἐπὶ Ιερȣσαλὴμ, τȣ̃ βαλεῖν χάρακα, τȣ̃ διανοῖξαι ςόμα ἐν βοῇ, ὑψῶσαι φωνὴν μετὰ κραυγῆς, τȣ̃ βαλεῖν χάρακα ἐπὶ τὰς πύλας αὐτῆς, ϗ βαλεῖν χῶμα, ϗ οἰκοδομῆσαι βελοςάσεις. Angli verba Hebraica ita verterunt: *Appoint a Way, that the ſWord may come to Rabbath of the Ammonites, and to Juda in Jeruſalem the defenced. For the King of Babylon ſtood at the parting of the Way, at the head of tWo Ways, to uſe divination: he made his arroWs bright, he conſulted With images, he looked into the liver. At his right hand Was his divination for Jeruſalem, to appoint captains, to open the mouth in the slaugther, to lift up the voice With shouting, to appoint battering rams againſt the gates, to caſt a mount, and to build a fort.* Latine ſic reddi poſſunt: *Statue viam, ut gladius veniat ad Rabbath Ammonitarum, & ad Juda in Jeruſalem munitam. Nam Rex Babylonis ſtetit in bivio, in capite duarum viarum, ad exercendum divinationem: polivit ſagittas ſuas, interrogavit idola, jecur introſpexit. Ad dextram ejus erat divinatio ejus pro Jeruſalem, ad conſtituendum duces, ad aperiendum os in cæde, ad elevandum vocem cum clamore, ad diſponendum arietes contra portas, ad jaciendum aggerem, & ad exſtruendum munimentum.* Et ex Hieronymo: *Stabit in ipſo compito, & ritu gentis ſuæ oraculum conſulet, ut mittat ſagittas ſuas in pharetram, & commiſceat eas inſcriptas ſive ſignatas nominibus, ut videat cujus ſagitta exeat, & quam prius debeat expugnare civitatem: hanc Græci* Βελομαντείαν *ſive* Ραβδομαντείαν *nominant*. Sed quia Propheta loquitur de ſagittis expolitis, inde nonnulli autumant illum Regem per diverſas imagines, quæ in ſagittarum mucronibus conſpiciebantur, vaticinatum fuiſſe, fere eodem modo, quo noſtra ætate fata ſingulorum pandere per unguium adſpectum nonnulli jactitant, inquit Clarius *in hunc locum*. Alia divinandi ratio per virgas apud Scythas obtinebat, quæ ab Herodoto *lib.* IV. deſcribitur. A Scythis autem aliquantulum interpolata ad Germanos pervenit, ut a Tacito *lib. de Morib. German.* traditur. Plures memorantur apud Strabonem *lib.* XV. Athenæum *lib.* XII. Ammianum Marcellinum *lib.* XXIX. quas & plurimas alias artes divinandi, quia ad noſtrum ſcopum non attinent, conſulto prætereo.

Alius divinandi modus in Græcia & Romæ obtinuit, nimir. qui ſua fata ſcire cupiebat, certum numerum ſortium characteribus & inſcriptionibus a ſe invicem diſtinctarum circumferebat, & vias publicas ingreſſus primum puerum, qui ei occurrebat, illas ducere rogabat; ſi autem ſors cum

iis,

iis, quæ apud ſe ſtatuerat, conſentiebat, pro certo vaticinio accipiebatur. Illa ars vaticina apud Plutarchum in *Tractatu de Iſide & Oſiride* originem duxiſſe dicitur ab Ægyptiis, qui puerorum facta & dicta, quaſi divina & fatidica forent, religioſe obſervare ſolebant, hoc freti argumento, (quod æque ac ipſe ritus abſurdum) nempe quia Iſis huc & illuc divagata dum Oſiridem quæreret, tandem incidit in pueros ludentes, a quibus nova accepit de illo, quem tamdiu fruſtra quæſiverat. Ad illam divinandi artem (prout nonnulli volunt) alludit Tibullus *lib.* I. *eleg.* III.

Illa ſacras pueri ſortes tres ſuſtulit, illi
Rettulit e triviis omina certa puer.

Sed potius crederem, Poetam de alio ſortium genere verba facere, nimirum moris erat, ut puer aut vir quidam, a Græcis dictus Ἀγύρτης, in foro, aut viis regiis, aliiſque in locis frequentioribus ſtaret, tabellam, Græce dictam πίνακα ἀγυρτικὸν vel ἀγυρτικὴν σανίδα, certis fatidicis carminibus inſcriptam tenens, ex quibus juxta talorum ſortem contingentem ſingulis interrogantibus fata pandebantur: alias pro tabellis utebantur urnis, in quas ſortes, quæ ſæpe conſtabant ex ſelectis verſibus, quas teſſeris ligneis inſcripſiſſent, conjectæ a pueris duci ſolebant. Poetæ autem verba hoc ſenſu accipienda eſſe inde firmius colligo, quia mulier, quæ ſua fata ſcire quærebat, ſortes ſuſcepiſſe ipſamet dicitur; quæ verba minime poſſunt interpretari de puero ex illius mulieris manu ſortes ducente. Artemidorus in *lib. ſui præfatione* meminit τῶν ἐν ἀγορᾷ μάντεων, id eſt, *divinatorum in foro*; pariter *ſortes viales* Romæ vulgares erant. Horum & innumerorum aliorum vaticinatorum turba Circum tenere ſolebat, quos pauperculas & væcordes mulierculas de fatis ſciſcitatas fuiſſe teſtatur Juvenalis *Sat.* VI. *vers.* 851.

Si mediocris erit, ſpatium luſtrabit utrumque
Metarum, & ſortes ducet: frontemque, manumque
Præbebit vati crebrum poppyſma roganti.
Divitibus reſponſa dabit Phryx augur, & inde
Conductus dabit aſtrorum mundique peritus;
Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.
Plebejum in Circo poſitum eſt, & in aggere fatum;
Quæ nudis longum oſtendit cervicibus aurum,
Conſulit ante Phalas, delphinorumque columnas
An ſaga vendenti nubat caupone relicto.

Ex quo loco liquet, Juvenalis ætate ſortium fidem maxime imminutam fuiſſe, eo quod ab ignobilioribus & iis ſolis, qui aliarum divinationum majoris exiſtimationis ſumptus ſuſtinere non valebant, interrogarentur. Atque in ſæculis antiquioribus parum honoris ſortibus tribui ſolebat, ſi ad cæteras divinationum ſpecies compararentur. Sortes autem, quæ a Minerva inventæ erant, in contemptum adduxiſſe dicitur Jupiter apud Didymum, ut ſolus Apollo vaticinationis præſes foret.

CAP.

CAP. XVII.

De Divinatione per res ac verba ominata.

DATUR aliud divinationis genus, ab illis omnibus, de quibus hactenus diſſeruimus, longe diverſæ, cujus ope futura prænunciabantur, non ſtudio ac meditatione, ſed caſu fortuito, qui omina bona aut mala habere in ſe credebatur. Hujuſmodi divinatio triplex erat: 1. De rebus internis, quibus ipſimet homines affici intelligebantur. 2. De rebus externis, quæ iiſdem ſolummodo exhibebantur, ſed nequaquam eos tangebant. 3. De verbis ominatis. De quibus ordine agendum.

I. De ominibus, quæ ex ſeipſis capiebant homines, quæque quadrifariam diſtinguuntur.

1. Notæ corpori impreſſæ, ut ἔλαια, *maculæ* quaſi *olei*.

2. Repentinæ perturbationes, animum corripientes; cujuſmodi panici terrores, qui dicuntur ſubiti pavores ac conſternationes, quibus animus percellitur, nec cauſa percipitur, ideoque tribuuntur vi & operationi Dæmonum, præſertim Panis, in phantaſiam. Hujuſcemodi non raro occurrunt apud Hiſtoricos; ut quum Brennus Gallorum dux a Græcis clade affectus fuerat, nocte proxima ipſum & milites ſuperſtites tantus terror ac perturbatio invaſit, ut ignari quid agendum foret, mutuis ictibus ſe ferirent, vulnerantes trucidanteſque alii alios, donec penitus omnes perirent. Ex ſimili trepidatione Athenienſes Perſis quam maxime ſuperiores fuerunt, adeo ut ob tantum beneficium Pani ſtatua poſita ſit; quemadmodum patet ex Simonidis *Epigrammate Anthol. lib.* IV. *cap.* XII. *epigr.* LXXXIV.

Τὸν τραγόπυν ἐμὲ Πᾶνα, τὸν Ἀρκάδα, τὸν κατὰ Μήδων,
Τὸν μετ' Ἀθηναίων, ϛήσατο Μιλτιάδης.

Hircinis pedibus me Pana, Arcadem, contra Medos,
Poſt Athenienſes, poſuit Miltiades.

Ratio, cur iſti terrores Pani adſcriberentur, hæc afferri poteſt; quia Typhon, quum Oſirim vinctum teneret, Pane Satyriſque conſpectis, metu ingenti perculſus fuit; aut quoniam Gigantes, qui contra Jovem bellum gerebant, perterrefecit; vel denique aliam ob cauſam, quæ *lib. ſeq.* explicabitur. Hiſce pavoribus (quorum nulla videbatur evidens ratio, aut ſaltem tantæ conſternationi minime comparanda) remedium fuiſſet, ſi quid aliud, quam inanis periculi metus requirere videbatur, feciſſent. E. g. Alexander milites arma deponere juſſit, cum terrore panico derepente correpti fuiſſent.

Omnes ſubitæ ac inſolitæ corporis aut animi commotiones perturbationeſque conſiderabantur tanquam mala omina; cujuſmodi illæ procorum Penelopes, ab Homero *Odyſſ. υ. verſ.* 345. deſcriptæ, & a Minerva capitali ipſorum hoſte concitatæ:

—— μνη-

—— μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη
Ἄσβεστον γέλον ὦρσε, παρέπλαγξεν δὲ νόημα·
Οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γελώων ἀλλοτρίοισιν·
Αἱμοφόρυκτα δὲ δὴ κρέα ἤσθιον· ὄσσε δ' ἄρα σφέων
Δακρυόφιν πίμπλαντο· γόον δ' ᾠΐετο θυμός.

——procis autem Pallas Minerva
Inexſtinguibilem riſum excitavit, & errare fecit mentem:
Hi autem jam maxillis ridebant alienis:
Jamque cruentatas carnes comedebant: oculi vero ipſorum
Lachrymis implebantur: luctumque cogitabat animus.

Quidam augur, qui cum iis aderat, tam diro omine territus, extemplo ſic exclamavit *ibid. vers.* 351.

Ἆ δειλοὶ τί κακὸν τόδε πάσχετε; ——

Ah miſeri quid malum hoc patimini? ——

3. Παλμοὶ, vel παλμικὰ οἰωνίσματα, ſic appellata ἀπὸ τοῦ πάλλειν, ſeu *palpitando*. Cujuſmodi ſunt palpitationes cordis, oculorum, aut alicujus muſculi, a Latinis dictæ *ſaliſſationes*, ut & βόμβος, ſive *aurium tinnitus*; qui ſi fieret in aure dextra, habebatur fauſtum omen; talis erat palpitatio oculi dextri, quemadmodum nos docet Theocritus *Capr.* ſeu *Idyll.* III. *vers.* 37.

Ἄλλεται ὀφθαλμός μοι ὁ δεξιός. ——

Saltat mihi oculus dexter. ——

Univerſas corporis partes, omniaque omina, quæ ex uniuſcujuſque palpitationibus elici queunt, enumeravit Niphus *de Augur. lib.* I. *cap.* IX. qui conſuli poteſt, ſi vacat. Melampus, celebris ille Aſtrologus, de hac materia librum nomine Ptolemæi Philadelphi inſcripſit. Alium de eadem re librum, cui titulus, Παλμικὸν οἰώνισμα, compoſuit Poſidonius, teſte Suida.

4. Πταρμοὶ, ſeu *Sternutamenta*, quæ adeo ſuperſtitioſe obſervabantur, ut ſummus cultus iis deferri crederetur; etſi venerationem illis exhibitam ſolummodo ominum expiationem exſtitiſſe aſſerant nonnulli. Opinantur alii, (ut annotat Caſaubonus *in Athenæi Deipnoſoph. lib.* II. *cap.* XXV.) ſternutationem fuiſſe morbum, aut ſaltem indicium infirmæ valetudinis; ideoque ſternutanti vulgo apprecabantur, Ζῆθι, *Vivas*; vel, Ζεῦ σῶσον, *Jupiter te ſervet*. Ad hunc morem reſpicit Ammianus *Epigrammate* in naſutum quemdam, cujus naſus ab auribus tam longe diſtabat, ut ne quidem ſe ſternutantem audire poſſet, *Anthol. lib.* II. *cap.* XIII. *epigr.* XI.

Οὐδὲ λέγει, Ζεῦ σῶσον, ὅταν πταρῇ· οὐ γὰρ ἀκούει
Τῆς ῥινός· πολὺ γὰρ τῆς ἀκοῆς ἀπέχει.

Neque

Neque dicit, Jupiter ſerva, quando ſternutat : non enim audit
Naſum ſternutantem: multum enim ab aure abeſt.

Ubi animadvertere licet, non ſolum adſtantes, ſed ipſum quoque ſternutantem, conclamare ſolitos fuiſſe, Ζεῦ σῶσον, *Iupiter ſerva*. Quidquid ſit, conſtat ſternutationem habitam fuiſſe ſacram, ut diſcimus ex Athenæi *loco citato*, ubi probat caput exiſtimatum fuiſſe ſanctum; quoniam per illud jurare moris erat, & venerari tanquam ſacra ſternutamenta ex illo prodeuntia. Imo Ariſtoteles *Problem. ſect.* XXXIII. *cap.* VII. totidem verbis tradit, Sternutationem Numen putaſſe, τὸν Πταρμὸν Θεὸν ἡγέμεθα. Idem etiam confirmavit Caſaubonus ex Xenophonte *de Expedit. Cyri lib.* III. ubi refert, milites unanimi conſenſu illam ut Numen adoraſſe. Sed vix credendum illos in tanta ignorantia verſatos fuiſſe, ut unamquamque ſternutationem pro Numine habuerint; nec ex Ariſtotelis verbis eos feciſſe inferri poteſt; iis enim nihil aliud intelligitur quam fuiſſe ſternutationis Deum vocatum Πταρμόν. Eodem modo explicari poſſunt Xenophontis verba, ſcil. Quod milites ſternutamento audito Deum adorarunt, id eſt, ſternutationis Deum: aut fieri poteſt, nihil innui præterquam quod Deum veneratos fuiſſe, forte uſitata formula Ζεῦ σῶσον, aut alia quadam precula ad aliquem Deorum ut omen averteret directa.

Quidquid ſit, adeo æſtimatam fuiſſe ſternutationem certum eſt, ut, ſi quis certo tempore aut latere ſternutaret, ad aliquid maximi momenti agendum vel non agendum ſufficeret. Hinc Themiſtocli ſacrificanti cum oblati eſſent tres captivi forma regia inſignes, eos contuitus Euphrantides vates, cum ſimul lucidus ignis eluxit, & a dextris ſternutatio facta eſſet, Themiſtoclem complexus futuræ victoriæ omen eſſe pronunciavit. Vid. Plutarchus in *Themiſtocle*. Tali ſternutamento contingente, dum Xenophon peroraret, ſatis ſuperque fuit ad illum imperatorem præficiendum. Ipſemet Socrates, etſi Ethnicorum ſuperſtitionem quam maxime contemneret, æquum duxit obſervare alterius naſum, & uti ſternutatione ceu admonitione Dæmonis, qui dicitur ei aſſidue adſtitiſſe, illumque monuiſſe quomodo in loco ac tempore ſe gereret. Et veterem fuiſſe hunc morem conſtat e Theocrito, apud quem virgines Menelao Helenam ducenti ſic gratulantur *Idyll.* XVIII. *vers.* 16.

Ολβιε γάμβρ᾽, ἀγαθός τις ἐπέπταρεν ἐρχομένῳ σοι
Ες Σπάρταν. ——

Fortunate ſponſe, bonus tibi quiſpiam adſternutavit proficiſcenti
Ad Spartam. ——

Tum etiam ex Homero, apud quem Telemacho ſternutante Penelope exultat:

Οὐχ ὁράας ὅ μοι υἱὸς ἐπέπταρεν; ——

Non vides filium meum ſternutaviſſe? ——

Sternutamentum non ſemper exſtitit fauſtum omen, ſed variabat pro

varietate circumſtantiarum ; nam , ut loquitur Theocriti Scholiaſtes , *τῶν πταρμῶν οἱ μὲν εἰσὶν ὠφέλιμοι, οἱ δὲ βλαβεροὶ , ſternutamentorum alia ſunt utilia , alia pernicioſa , Idyll.* VII. *vers.* 96. quo loco Poeta ipſe pro malo omine ponit , quod

Σιμιχίδᾳ μὲν Ερωτες ἐπέπταρον. ——

Simichidæ Amores ſternutaverunt. ——

Ita quando Xenophon milites ſuos cum hoſte congredi hortaretur, exiſtimarunt ſternutationem tam dirum omen , ut preces publicas ad illud avertendum indicendas adacti fuerint. *Οἱ μὲν ἀπὸ μέσων νυκτῶν ἄχρι μέσης ἡμέρας, ἐκ ἀγαθοὶ πταρμοί οἱ δὲ ἀπὸ μέσης ἡμέρας ἄχρι μέσων νυκτῶν. Sternutamenta, quæ de medio noctis ad meridiem uſque fiunt, damnamus: quæ de meridie ad noctis medium, approbamus*, inquit Ariſtoteles *ſect.* XXXIII. *probl.* XI. ubi etiam iſtius opinionis cauſam aſſignare nititur . Si quis ad menſam conſidens ſternueret, dum removeretur, aut ſi forte ſiniſtrorſum , infauſtum , ſin dextrorſum , fœlix fauſtumque erat . Si in aliquo negotio ſuſcipiendo duo quatuorve fierent ſternutamenta , cenſebatur auſpicatum omen , & ad pergendum incitabat ; ſi plura quam quatuor , omen nec bonum nec malum videbatur ; ſi unum vel tria , ſiniſtrum erat , illoque deterrebantur a propoſito . Si duo viri deliberantes de aliqua re forte fortuna ſimul ſternutarent , habebatur proſperum omen ; quemadmodum refert Niphus *lib. de Auguriis cap.* VIII. ubi quamplurimas alias in ſternutando circumſtantias ominaque hinc capi credita recenſuit.

II. Aliquid jam dicendum circa omina oſtenſa quidem hominibus, ſed in ſeipſis minime contenta; quorum varia dantur genera.

I. Splendor inuſitatus in domo aliiſve locis apparens , fauſtum omen erat. Lux enim fœlicitatis & lætitiæ, ſicut tenebræ horroris & infortunii, comes putabatur. Hinc apud Homerum *Odyſſ. τ. vers.* 36. ante victoriam Ulyſſis, qua procos Penelopes ſuperavit, hujuſmodi prodigium ſibi viſum eſſe refert Telemachus:

Ω πάτερ, ἦ μέγα θαῦμα τόδ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι,
Εμπης μοι τοῖχοι μεγάρων, καλαί τε μεσόδμαι,
Εἰλάτιναί τε δοκοὶ, καὶ κίονες ὑψόσ' ἔχοντες,
Φαίνοντ' ὀφθαλμοῖς ὡσεὶ πυρὸς αἰθομένοιο·
Η μάλα τις Θεὸς ἔνδον, οἱ ἐρανὸν εὐρὺν ἔχεσι.

O pater, certe magnum miraculum hoc oculis video,
Omnino mihi parietes domus, pulcræque ſedes,
Abiegnæque trabes, & columnæ excelſæ,
Lucent oculis tanquam ignis ardens:
Certe Deus aliquis e cœli habitatoribus intus eſt.

Ex quibus patet lucem Numinis alicujus cœleſtis præſentiam ſignificaſſe : ſicut econtra Dii inferi , quorum erat infortunia & calamitates ſecum afferre,

ferre, tenebris & aliis modis horrorem incutientibus, nunquam autem luce, niſi obſcura & ſubfuſca, apparebant,

Grave omen erat, ſi quid Deorum ſtatuis præter morem accideret: veluti quod de Diana tradit Pauſanias in *Meſſeniacis*: Τότε γὰρ τῆς Ἀρτέμιδος ἄγαλμα, ὃν χαλκοῦν καὶ αὐτὸ καὶ τὰ ὅπλα, παρῆκε τὴν ἀσπίδα. *Tunc enim Dianæ ſtatua, quæ cum armis ex ære conſtabat, clypeum dimiſit*. Et priuſquam Spartani in pugna Leuctrica vincerentur, Dioſcurorum inſignia deciderant, referente Cicerone *lib.* 1. *de Divinat. Stellæ aureæ, quæ Delphis erant a Lacedæmoniis poſitæ, quia Caſtor & Pollux cum Lacedæmoniorum claſſe viſi eſſe dicebantur, eorum inſignia Deorum, paulo ante Leuctricam pugnam deciderant, neque ſunt repertæ*. Cui ſimiles caſus portendi credebant, ſi ſimulacra ſudorem emitterent, ſi in terram delapſa forent, ſi templorum fores ſubito aperirentur, aut aliud denique inopinatum rebus ſacris contingeret.

His ſubjiciendi ſunt partus monſtroſi, arbores terræque fructus derepente marcentes, revireſcentes, vel nati, eluviones repentinæ ſolitoque majores & violentiores, brutorum animalium auditæ voces, quavis denique in re, ſi quid præter communem naturæ ordinem accidiſſet in cœlo, in terra, in inanimatis, animatis ratione carentibus, vel hominibus: univerſam enim Naturam a Diis gubernari, & in humanos uſus variis modis dirigi credebant. Exempla horum aliorumque ejuſmodi prodigiorum ſingula deſcribere vix operæ pretium foret: ſed tamen Virgilianos verſus, qui multa ſimul complexi ſunt, apponam e *Georg. lib.* 1. *vers.* 469.

Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obſcœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit, inſolitis tremuerunt motibus Alpes:
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudeſque locutæ,
Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant:
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit; & alte
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi.

 2. Re-

2. Rerum principia aliquid ominoſi in ſe habere cenſebantur; prout Ovidius *Faſt. lib.* 1. obſervavit:

Rerum principiis omina ineſſe ſolent;
Ad primam vocem timidas advertimus aures,
Et primum viſam conſulit augur avem.

Huc etiam referenda ſunt ἐνόδια σύμβολα, ſeu *omina in itinere oblata*, de quibus libros ſcripſiſſe dicuntur Polis & Hippocrates, non Medicus ille.

His ſimilia erant, quando alicui obvii fiebant eunuchus, Æthiops, ſimia, canis fœmina cum catulis, vulpes cum catellis, anguis qui in medium prætereuntium reptaſſet, lepus viam ſecans. Mulier nens, aut rhombum detectum auferens, cuilibet incœpto multum nocere, ſpemque de qualibet re, præſertim de fructibus terræ, conceptam intercipere cenſebatur. Muſtela per locum quemdam tranſiens ſufficiebat ad publicum cœtum procraſtinandum; vocabatur γαλῆ, & Artemidorus rationem affert, quare illud animalculum curſim præteriens tam ſuperſtitioſe obſervabatur, nimir. quia eſt ἰσόψηφος τῇ δίκῃ, hoc eſt, (Bogano interprete) *litteræ utriuſque vocis indicant eumdem numerum*, nempe 42. Illa omnia habebantur δυσάντητα, δυσοιώνιστα, & ἀποτρόπαια θεάματα, ſeu *infauſtæ, inauſpicatæ*, & *abominandæ viſiones*.

Erant nonnulla alia omina externa, quæ domi oſtendebantur, ac divinatio per ea dicebatur τὸ οἰκοσκοπικὸν, de quo tractatum ſcripſiſſe Xenocratem memoriæ proditum eſt. Hujuſcemodi erant canis niger aliquo ingrediens, mus ſaccum ſalis corrodens, anguis aut muſtela in culmine tecti viſa. Iſtud ex beſtiis divinandi genus a Telegono inventum fuiſſe tradit Suidas. Talia quoque cenſebantur ſal humi ſparſum, aqua, mel, aut vinum effuſa, vinum ablatum interea dum quis biberet, ſilentium repente factum, aliique infiniti caſus. Quando veſtes induendæ, a dextra incipiendum erat; ideoque ſi pedis ſiniſtri calceum ſervus hero ſuo primum porrigeret, in caput ejus illum conjicere non dubitaſſet. Suetonius in *Auguſto cap.* XCII. *Auſpicia quædam & omina pro certiſſimis obſervabat: ſi mane ſibi calceus perperam, ac ſiniſter pro dextero induceretur, ut dirum*, &c. Et Plinius *Nat. Hiſt. lib.* VII. *cap.* VII. *Auguſtus lævum prodidit ſibi calceum inductum præpoſtere, quo die ſeditione militari prope afflictus eſt.* Si corona e capite delapſa foret, omen erat peſſimum: Seneca *Thyeſte*:

—— Regium capiti decus
Bis terque lapſum eſt.

Qua in *Tragœdia*, ſicuti etiam in *Oedipo*, plurima prodigia deſcribuntur.

Huc etiam referri poſſunt variæ actiones, quibus bonum vel malum omen ineſſe exiſtimabant. Ex. gr. in conviviis poculum corona cingere fœlix fauſtumque habebatur: ut videre eſt apud Virgilium *Æneid. lib.* III. *vers.* 525.

Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit, implevitque mero: ——

Et

Et *Æneid. lib.* 1. *verſ.* 728.

Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.

Ad exemplum Heroum Homericorum, qui crateras ἐπιςεφέες οἴνοιο exhaurire conſueverant; cujus rationem hanc profert Euſtathius ex Athenæo, ſcil. quoniam corona exhibet circulum, omnium figurarum ampliſſimam ac perfectiſſimam. Moris quoque erat reliquias ſacrificiorum domum aſportare boni ominis ergo, (ut alibi a nobis annotatum) dicebanturque ὑγίειαι, quia ſanitati tuendæ conducere credebantur juxta Heſychium. Hæc ſufficiant de actionibus caſibuſque ominoſis, quorum notiſſima & uſitatiſſima ſolummodo a nobis adducta ſunt; omnia enim recenſere infinitum opus foret, cum lectio quotidiana poſſet innumera ſuppeditare.

Tandem aliquid dicendum de verbis ominatis, quæ, prout fauſta vel infauſta erant, bonum malumve ominari exiſtimabantur. Hujuſmodi verba nuncupabantur ὄτται, κληδόνες, aut φῆμαι, ἀπὸ τῶ φάναι, ut Latinum *omen* appellatum quaſi *oremen, quia fit ab ore*, inquit Feſtus: Anglice reddi queunt *voices*: Tullius enim *lib.* 1. *de Divinat. voces* nominavit, quo loco divinationis hujus celebre teſtimonium exſtat: *Neque ſolum Deorum* voces *Pythagorei obſervaverunt, ſed etiam hominum, quæ vocant* omina. *Quæ majores noſtri, quia valere cenſebant, idcirco omnibus rebus agendis*, Quod bonum fauſtum, fœlix, fortunatumque ſit, *præfabantur: rebuſque divinis, quæ publice fierent, ut* Faverent linguis *imperabatur; inque feriis imperandis, ut* Litibus & jurgiis abſtinerent; *itemque in luſtranda colonia ab eo qui eam deduceret, cum imperator exercitum, cenſor populum luſtraret*, Bonis nominibus, *qui hoſtias ducerent, eligebantur: quod item in delectu conſules obſervant, ut primus miles fiat bono nomine*. Iſtiuſmodi divinatio quammaxime Smyrnæ uſurpabatur, (ut tradit Pauſanias) ubi viſebatur κληδόνων ἱερὸν, templum, in quo reſponſa hac ratione dabantur; & Apollo Spodius eumdem in modum Thebis oracula edebat, prout jam dixi: verum hanc primo inveniſſe Ceres exiſtimatur, Heſychio teſte: Τινὲς δὲ τὰς διὰ τῆς φήμης γενομένας μαντείας Δήμητρα εὑρεῖν φασί. Serapion apud Clementem Alexandrinum *Strom.* 1. *pag.* 304. refert Sibyllam Delphicam poſt mortem oracula edere, atque illas ejus partes, quæ in aerem evanuerunt, ἐν ταῖς κληδόσι futura prædicere; ſicut partes magis terrenas in herbas poſtea mutatas brutorum, a quibus comeſtæ fuere, inteſtinis vaticinandi facultatem tribuere.

Verba malorum prænuncia vocabantur κακαὶ ὄτται ſeu δυσφημίαι, & qui ea eloquebatur, dictus eſt βλασφημεῖν, φθέγγεσθαι βλασφημίαν, quemadmodum effert Euripides *Jone verſ.* 1189. ubi adducit quædam verba ominata a ſervo in convivio prolata eo ipſo tempore quo quis convivarum bibiturus erat:

Βλασφημίαν τις οἰκετῶν ἐφθέγξατο.

Dixit aliquis ex domeſticis convitium.

Plautus dicit *obſcœnare*, aut (ſicut nonnulli legunt) *obſcævare*; nam *ſcæva* for-

fortunam, ſive bonam, ſive malam, denotat; verbaque Horatius nuncupat *male ominata Carm. lib.* III. *ode* XIV.

> *—— male ominatis*
> *Parcite verbis.*

A verbis hiſce ſimilibus magna cum cura ſemper abſtinebant; ita ut loco *δεσμωτήριον*, id eſt, *carcer*, ſæpius dicerent *οἴκημα*, hoc eſt, *domus*; pro *πίθηκος*, *καλλιάς*, pro *μῦσος*, *ἄγος*, pro Ερινύες, Εὐμενίδες, aut Σεμναὶ Θεαὶ, &c. quamplurima enim verba effari tantæ religioni habebant, quantæ Judæi nomen ſuum *Tetragrammaton.* Photius in *Bibliotheca pag.* 74. ex Helladio: Τὸ *μὴ λέγειν δύσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν φροντὶς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς* Αθηναίοις· *διὸ καὶ τὸ δεσμωτήριον, οἴκημα ἐκάλουν· καὶ τὸν δήμιον, κοινόν· τὰς δὲ* Ερινύας, Εὐμενίδας, *ἢ σεμνὰς* Θεάς· *τὸ δὲ μῦσος, ἄγος· τὸ δὲ ὄξος, μέλι· καὶ τὴν χολὴν, γλυκεῖαν· τὸν δὲ βόρβορον, ὀχετόν· καὶ τὸν πίθηκον, καλλίαν· καὶ κλέπτην, φιλατήν.* Quapropter quando Deos venerabantur, (ut antea obſervavimus) nil ſeverius præſcribebatur, quam *εὐφημεῖν* ſeu *vitare omnia verba ominata*; quæ ſi prolata a fratre, aut ullo alio genere proximo illi, cujus res agebatur, diligentiſſime obſervabant, tantoque pejora exiſtimabant. Cicero hunc morem eleganter his verbis deſcripſit *lib.* I. *de Divinat. L. Paulus conſul iterum, cum ei bellum ut cum rege Perſa gereret obtigiſſet, ut ea ipſa die domum ad veſperam rediit, filiolam ſuam Tertiam, quæ tum erat admodum parva, oſculatus, animadvertit triſticulam*: Quid eſt, *inquit*, mea Tertia? quid triſtis es? Mihi, pater, *inquit*, Perſa periit. *Tum ille arctius puellam complexus*, Accipio omen, *inquit*, mea filia. *Erat autem mortua catella eo nomine. L. Flaccum flaminem Martialem ego audivi cum diceret, Cæciliam Metelli cum vellet ſororis ſuæ filiam in matrimonium collocare, exiſſe in quoddam ſacellum ominis capiendi cauſa, quod fieri more Veterum ſolebat. Cum virgo ſtaret, & Cæcilia in ſella ſederet, neque diu ulla vox exſtitiſſet, puellam defatigatam petiiſſe a matertera, ut ſibi concederet pauliſper, ut in ejus ſella requieſceret, illam autem dixiſſe*: Vere, mea puella, tibi concedo meas ſedes. *Quod omen res conſecuta eſt, ipſa enim brevi mortua eſt, virgo autem ei nupſit, cui Cæcilia nupta fuerat.*

Nonnulla verba atque peculiaria nomina fœlicem exitum, convenienter nativæ ipſorum ſignificationi, indicabant. En tibi exemplum: Leotychides (referente Herodoto in *Euterpe* ſeu *lib.* IX. *cap.* XC.) cum a Samio quodam rogaretur, ut Perſis bellum inferret, nomen ejus requiſivit. Reſpondit Samius, nomen ei eſſe Ηγησίστρατος, hoc eſt, *Dux exercitus*; regeſſit ille, Ηγησιστράτου *δέκομαι τὸν οἰωνὸν*, *Accipio omen in nomine*; *δέχεσθαι οἰωνὸν* apud Græcos idem eſt ac *arripere omen* apud Latinos, quod ominis acceptionem ejuſque accommodationem rei, de qua agitur, ſignificat: penes enim illum, qui omen audiebat, admodum eſſe cenſebatur, utrum accipere vellet, necne; *Oſtentorum vires in eorum erant poteſtate, quibus oſtendebantur*, ait Plinius. Nam ſi omen ab auditore illico arriperetur, ejuſve imaginationi imprimeretur, magnam vim habebat; ſin negligeretur nec obſervaretur, infirmum erat nulliuſque virtutis. Ideoque Æneas quaſi abripiens

piens Aſcanii verba ab ipſius ore inducitur a Virgilio; quippe Harpyiæ, ut & Anchiſes alio in loco, prædixerant Trojanos tam horrendam famem paſſuros, ut meliore penu deficiente menſas ſuas corrodere adigerentur. *Æneid. lib.* III. *verſ.* 255.

Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames, noſtræque injuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.

Poſtea in Italiam appulſi cum forte in gramine pranderent, vice menſarum aut orbium, quæ pro tempore ipſis non ſuppeditabantur, cibos impoſuerunt panibus, quos deinde exederunt: hinc *Æneid.* VII. *vers.* 116. per jocum

Heu! etiam menſas conſumimus, inquit Julus.

Æneas omen illico arripuit, prout ſubjicit Poeta *ibid. vers.* 117.

—— *ea vox audita laborum*
Prima tulit finem; primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus Numine preſſit.

Hinc Salisberienſis *lib.* II. *cap.* I. *Omina omnia tantum poſſunt, quantum excipientis fides permittit: unde & Julius Cæſar nullo augurio nullave ſuperſtitione a quocunque incœpto potuit abſterreri: Auguſtus vero, avunculo diſſimilis, mollior ad omina fuit.* Denique morem hunc valde vetuſtum fuiſſe, & a gentibus Orientalibus manaſſe, probabile eſt, quia Judæos veteres omina captaſſe Sacræ Litteræ docent: velut I. *Sam. cap.* XIV. ubi Jonathan armigerum monet, quod, ſi quis ex hoſtibus dixerit, *ἀνάβητε πρὸς ἡμᾶς, adſcendite ad nos,* Deus hoſtes in eorum poteſtatem traditurus eſſet.

Boni ominis cauſa, quotieſcunque rei maximi momenti ac ponderis agendæ incumberent, diligentiſſime obſervabant, ut inciperent hujuſcemodi præfatione, Θεὸς, Θεὸς, ut Εὖ πάθοιμεν, vel Εςαι μὲν εὖ, vel Εςαι μὲν ἀγαθῇ τύχῃ: ſicut illud Perſii, *Hoc bene ſit*; hocque tritiſſimum Romanorum dictum, *Quod bonum, fauſtum, fœlix, fortunatumque ſit.* Omnia ipſorum negotia ſermoneſque nomine quorumdam Deorum inchoabant; unde Aratus:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα. ——
Ab Jove incipiamus. ——

Quod Theocritus *Idyll,* XVII. & Virgilius *Ecloga* III. ab eo mutuati ſunt. Hujuſce conſuetudinis rationem affert Xenophon *lib. de Rat. Redit.* nimir. quod negotia in Deorum nomine ſuſcepta exitum fœliciſſimum habere videbantur.

Hoc loco addere non incongruum erit, certas temporis partes ominoſas quo-

quoque eſſe, cum nonnulli dies habeantur fauſti proſperumque eventum afferant; alii infauſti & in cauſa ſint ut incœpta male ſuccedant, quemadmodum annotavit Heſiodus *Oper. & Dieb. vers.* 823.

Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρα, ἄλλοτε μήτηρ.
Interdum noverca eſt dies, interdum mater.

Quidam dies uni rei, alii alii, quidam vero nulli conveniebant, prout idem Auctor tradit mox adducto Poemate, ubi omnes menſis dies percurrit, ipſorumque vim & efficaciam indicat. Eadem opinio tum apud Romanos, tum apud cæteras gentes invaluiſſe videtur: unde Auguſtus, tradente Suetonio ejus *Vitæ cap.* XCII. *Obſervabat & dies quoſdam, ne aut poſtridie nundinas quoquam proficiſceretur, aut Nonis quidquam rei ſeriæ inchoaret*. Atque, ut ibi annotat Caſaubonus, etſi forte propria fuerit Auguſti ſuperſtitio, ut poſtridie nundinas idem haberet infauſtum, tamen publico more obſervatum eſt, ut dies poſtridie Nonas, Idus, Kalendas, atri haberentur, & ἀνέξοδοι. Quod docent nos præter veteres Grammaticos, Ovidius, Livius, Plutarchus, alii. Meminit etiam Ambroſius hujuſmodi obſervationem, explicans Pauli verba *ad Galatas cap.* IV. ἡμέρας παρατηρεῖσθαι, καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτούς. *Dies*, inquit, *obſervant, qui dicunt, ut puta*, Craſtino proficiſcendum non eſt, *poſt craſtinum enim non debet aliquid inchoari*. Mox: *Tempus vero ſic obſervant, cum dicunt:* Hodie veris initium eſt, feſtivitas eſt, poſt cras Vulcanalia ſunt, *& talia iterum ajunt:* Poſterum eſt, domum egredi non licet. Porro obſervare dies Græce dicitur αἰσιοῦσθαι τὰς ἡμέρας.

Quando omen propulſandum foret, aut lapis conjiciebatur in rem, aut illico trucidabatur, ſi animal ominoſum erat, ut mala per illud portenta in ſuum caput deciderent; ſi verba inauſpicata, ut in eum, qui protulerat, regererentur, dicendo εἰς κεφαλήν σοι, *tibi in caput redeat*: quæ phraſis forte deſumpta ab ἱεροσκόποις, qui, conſpicati in victima aliquid, quod infortunium in ſeipſos aut eorum patriam portendere videbatur, vulgo precabantur εἰς κεφαλὴν ταύτην τρέπεσθαι, *in victimæ caput retorqueri*. Et ſæpe prodigia lignis infœlicibus, iiſque non tam quernis, aut ilignis, ſed ſpinoſis, & qualia minimo uſui futura eſſent, exurebant: Macrobius *Saturn. lib.* III. *cap.* XX. *Arbores, quæ inferum Deorum avertentiumque in tutela ſunt, eas infœlices nominant*. Mox: *Quibus portenta prodigiaque comburi jubere oportet*. Aliquando exuſta, & in cineres redacta, in profluentem, vel in mare præſertim, ſi id prope eſſet, ejiciebant. Quo alluſit Theocritus in Ἡρακλίσκῳ ſeu *Idyll.* XXV. ubi de anguibus, quos Hercules in cunis eliſerat, agit *vers.* 86.

Ἀλλὰ, γύναι, πῦρ μέν τοι ὑπὸ σποδῷ εὔτυκον ἔστω,
Κάγκανα δ᾽ ἀσπαλάθῳ ξύλ᾽ ἑτοιμάσατ᾽. ἢ παλιούρῳ,
Ἢ βάτῳ, ἢ ἀνέμῳ δεδονημένον αὖον ἄχερδον·
Καῖε δὲ, τὼδ᾽ ἀγρίῃσιν ἐπὶ σχίζῃσι δράκοντε

Νυκτὶ

Νυκτὶ μέσᾳ, ὅκα παῖδα κανῆν τεὸν ἤθελον αὐτοί.
Ηρι δὲ, συλλέξασα κόνιν πυρὸς ἀμφιπόλων τὶς,
Ριψάτω εὖ μάλα πᾶσαν ὑπὲρ ποταμοῖο φέρεσα,
Ρωγάδας ἐς πέτρας, ὑπὲρ ὄρον· ἂψ δὲ νέεσθαι
Αςρεπτος, καθαρῷ δὲ πυρώσατε δῶμα θεείῳ.

Verum domina, vide ut ignis tibi ſub cinere paratus ſit,
Et ligna arida aſpalathi inſtruite, vel paliuri,
Vel rubi, vel vento agitatum ſiccum acherdum:
In ſylveſtribus biſce lignis ſectis combure dracones
Media nocte, quando puerum tuum occidere ipſi volebant.
Sub auroram aliqua ex ancillis collectum cinerem
Projiciat bene omnem ſuper fluvium ferens,
In petras prȩruptas, ut in ventum ſecundum: ſtatimque redeat,
Non reſpectans: & puro luſtrate domum ſulphure.

Solebant etiam prodigia & portenta *in ultimas terras deportanda eſſe* dicere, vel *in mare deferenda*: quo legimus ſemimares delatos & demerſos fuiſſe: quod & prodigiis aliis fieri conſuevit. Tibullus:

Prodigia indomitis merge ſub æquoribus.

Hujuſmodi locutiones in Scriptura S. interdum occurrunt, ut apud Obadiam Prophetam *vers.* 15. Τὸ ἀνταπόδομά σε ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλήν σε. Aut, (ut Angli Interpretes noſtri extulere) *Thy reWard shall return upon thine oWn head.* Quæ Latine ſic vertere licet: *Retributio, quæ tibi debetur, recidet in caput tuum.* Et rurſus 1. *Reg. cap.* 11. *vers.* 44. Καὶ ἀνταπέδωκε Κύριος τὴν κακίαν σε εἰς κεφαλήν σε. Anglica Verſio in hunc modum: *And the Lord hath return' d thy Wickedeneſſ upon thine oWn head.* Latina ſic: *Et Dominus rependit malitiam tuam in caput tuum.* Herodotus *Euterpe* ſive *lib.* II *cap.* XXXIX. hujuſmodi morem apud Ægyptios obtinuiſſe, unde Græci, ut veriſimile fit, ſuos derivarunt, refert his verbis: Καταρέονται δὲ, τάδε λέγοντες, τῇσι κεφαλῇσι, εἴ τι μέλλοι ἢ σφισι τοῖσι θύεσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι, ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι. *Execrantur autem capita, hæc dicentes, ut, ſi quid mali aut ipſis immolantibus, aut univerſæ Aegypto futurum ſit, id in caput hoc convertatur.* Loco iſtarum imprecationum quandoque dicebant, Εἰς ἀγαθόν μοι, vel Μὴ γένοιτο, *Dii meliora*, ſeu *Deus avertat*. Aliquando in ſinum ter inſpuebant, conſpecto homine furioſo aut epileptico; quem morem animadvertit Theocritus *Bubulco* ſeu *Idyll.* XXI. *vers.* II.

—— τρὶς εἰς ἑὸν ἔπτυσε κόλπον,

—— *ter in ſuum deſpuit ſinum.*

Hoc agebant ad execrandum, ut ita dicam, omen; cum enim in aliquem inſpuebant, nota contemptus averſationiſque maxime ſemper habebatur; hinc πτύειν, id eſt, *ſpuere*, pro καταφρονεῖν, ἐν ὀδενὶ λογίζειν, hoc eſt,

contemnere, uſurpatur; ptout Sophoclis Scholiaſtes obſervat in *Antig. vers.* 664.

Ἀλλὰ πτύσας ὡσεί τε δυσμενῆ. —

Sed deſpuens velut inimicam. —

Tandem oblato infauſto omine, ab incœpto abſterrebantur, ac denuo inchoabant, ut liquet ex Euripide, apud quem nonnemo, auditis verbis ominatis dum biberet, illico poculum humum projecit, aliudque petiit *Jone vers.* 1191.

Οἰωνὸν ἔθετο, κἀκέλευσ' ἄλλον νέον
Κρατῆρα πληροῦν· τὰς δὲ πρὶν σπονδὰς Θεοῦ
Δίδωσι γαίᾳ, πᾶσί τ' ἐκσπένδειν λέγει.

Omen malum *duxit, & juſſit alium novum*
Craterem implere: priorem vero libationem Dei
Dat terræ, omnibuſque edicit ut effundant.

CAP. XVIII.

De Arte Magica & Incantationibus.

PRÆTER vaticinandi artes jam memoratas, hancque divinationem vulgo dictam phyſicam, eo quod non ab afflatu divino manaret, ſed mera cauſarum naturalium cognitione innitebatur, plures aliæ fuere artes, quarum maximam partem complectuntur μαγεῖαι & ἐπῳδαὶ, id eſt, *artes magicæ* & *incantationes*, quæ a nonnullis ſubtilius etſi diſtinguantur, nihilominus quia proxime affines ſunt, idcirco de utriſque ſimul hoc in loco agemus. Iterum licet nonnullæ illarum divinationum ſpecies recentioribus ſæculis inventæ & antiquis Græcis plane ignotæ fuerint, quorum mores deſcribere ſolummodo propoſui, prætermiſſis iis, quæ recentius innovata & introducta fuerint quum Græci Romano Imperio paruerunt; attamen quod perdifficile videtur accurate definire quænam ex iis antiquiores, vero recentiores fuerint; quænam pariter quia illarum frequens fit mentio apud Scriptores mediæ ætatis, præſertim apud illos, qui vixerunt circa tempora Romani Imperii in deterius vergentis, cum bona Lectoris venia maxime notatu dignas breviter deſcribere mihi liceat: omnes enim ſigillatim recenſere nullus foret finis, immenſumque opus mihi videtur: imprimis quia ex illis artibus innumeræ (quales illæ erant quæ ope Incuborum & Succuborum exercebantur) tot & tanta prophana & horrenda dictu exhibent, quæ caſtæ aures ferre non poſſent.

Græci tradunt artes magicas a Perſis originem ducere, apud quos ab initio in maxima fuerunt exiſtimatione & dignitate: Μάγοι enim ſtudio philoſophiæ, naturæque admirandis operibus, & abſtruſiſſimis arcanis indagandis

gandis operam navabant: Deorum cultui omnibuſque religionis ritibus præfici, Regibuſque in omnibus rebus arduis conſilio adeſſe, necnon ad maximas dignitates ampliſſimaque munera promoveri ſolebant. Sed in poſterum res aliter ſe habuit; quando enim naturæ indagatione relicta, Dæmonibus invocandis & aliis illicitis artibus ſe dederunt, illorum fides & exiſtimatio aut plane periit, aut ſaltem valde imminuta eſt.

Hanc artem Græcis tradidiſſe, ejuſque præcepta inter illos huc & illuc, prout occaſio offerebat, diſſeminaſſe dicitur quidam Oetanes, qui in Græciam cum Xerxe venerat. Hanc autem artem deinceps plurimum provexit & propemodum perfecit Democritus, quam ex cujuſdam Phœnicis ſcriptis hauſiſſe dicitur. Sed ne plura addam de illius artis origine & progreſſu, diverſas ſpecies Lectoribus breviter tradam, quod ad meum propoſitum magis attinet.

Primo Νεκρομαντεία eſt *ars divinandi per mortuos*. Sæpius ex more Theſſalorum cadaveris oſſibus aut venis utebantur: vel calidum ſanguinem in cadaver infundebant quaſi in vitam illud reſtituere viderentur, qua arte utens inducitur Erichtho apud Lucianum; vel alia incantamenta adhibebant ad defunctos in vitam revocandos, quæ probe calluiſſe videtur Poeta, quum ait:

—— dum vocem defuncto in corpore quærit;
Protinus adſtrictus caluit cruor, atraque fovit
Vulnera. ——

Alias defunctorum manes frequenti invocatione & aliis ritibus uſurpatis ciere ſolebant. In hoc occupatur totus *lib.* XI. *Odyſſeæ Homericæ*, quam inde Priſci νεκυίαν vocant: ibi Ulyſſes nigris pecudibus in ſcrobem mactatis, poſt libamina quædam circumfuſa, invitat ad ſanguinem ebibendum animas defunctorum, & ſpeciatim Tireſiæ vatis, variiſque de rebus earum plurimas interrogat. Idem factitaſſe Tireſiam, tradit Statius: Æſonem, Valerius Flaccus: Neronem, Plinius: nec ſolum atris pecudibus, verum etiam hominibus, mactatis: quomodo Gregorius Nazianzenus meminit etiam τῶν ἀνατεμνομένων παρθένων τε καὶ παιδῶν ἐπὶ ψυχαγωγίᾳ, *virginum & puerorum, qui mactabantur in evocatione animarum*. Verum uſitatos in hoc negotio ritus ſimul complexus eſt Seneca in *Oedipo*, ubi Tireſias vates in luco tenebricoſo manes evocat *vers.* 547.

Huc ut ſacerdos intulit ſenior gradum,
Haud eſt moratus: præſtitit noctem locus.
Tunc foſſa tellus, & ſuper rapti rogis
Jaciuntur ignes. Ipſe funeſto integit
Vates amictu corpus, & frondem quatit:
Lugubris imos palla perfundit pedes.
Squalente cultu mœſtus ingreditur ſenex:
Mortifera canam taxus adſtringit comam.
Nigro bidentes vellere atque atræ boves
Retro trahuntur: flamma prędatur dapes,

Vinumque, trepidat igne ferali pecus.
Vocat inde manes, Teque qui manes regis,
Et obſidentem clauſtra lethalis lacus:
Carmenque magicum volvit, & rapido minax
Decantat ore quidquid aut placat leves
Aut cogit umbras. Irrigat ſanguis focos,
Solidaſque pecudes urit, & multo ſpecum
Saturat cruore: libat & niveum inſuper
Lactis liquorem, fundit & Bacchum manu
Læva, canitque rurſus, & terram intuens
Graviore manes voce & attonita ciet.
Latravit Hecates turba, &c.

Sed quia plures cæremoniæ hujus artis propriæ ab iis, quæ in parentalibus obtinebant, non multum diſcrepant, illas inferius tractabo plenius & accuratius.

Quando mortui ſub forma aeria inſtar umbræ evocati videbantur, hæc ars ſpecialius dicebatur Σκιομαντεία & Ψυχομαντεία, quæ etſi ullo in loco peragi licuiſſet, (ut puto) nihilominus quædam loca in uſu peculiariter dicata erant, quorum plura apud veteres Poetas memorantur, præſertim duo præ cæteris notanda veniunt, alterum in Theſprotia, ubi uxorem Eurydicen ad vivos revocaſſe dicitur Orpheus, tradente Pauſania in *Bœoticis*. Huc etiam nuncios miſiſſe dicitur Periander Corinthiorum Tyrannus ſciſcitatum de depoſito hoſpitis, quo tempore apparuit uxor ejus Meliſſa, & negavit ſe reſponſuram, eo quod nuda algeret, ut narrat Herodotus in *Terpſichore*. Alterum vero in Campania ad lacum Avernum, quod ab Homero in *Odyſſea* & a Virgilio in *Æneide* celebratur.

Ὑδρομαντεία erat *divinatio per aquas*, quæ aliquando dicebatur Πηγομαντεία, quum per aquam fontanam peragebatur: hæc autem exercebatur in variis aquarum impreſſionibus, immutationibus, fluxu, & refluxu, incrementis & decrementis, coloribus & imaginibus, &c. obſervandis. Sæpius ſpeculum in aquam mergebatur, quum morborum exitum ſcire cupiebant; prout enim ægroti imago læta aut triſtis in ſpeculo exhibebatur, de morbi eventu conjiciebant. Vel pateram aqua plenam utrinque æquipondio libratam & a filo uni digitorum alligato pendentem in aquas demittebant; interim Diis precum formula rogatis, ut rei controverſæ veritatem aperire dignarentur; ſi autem res propoſita vera fuiſſet, annulus definitis ictibus ſua ſponte pateræ latus feriebat. Alias tribus lapidibus in aquas conjectis vortices quos dum mergerentur conficiebant, adſpicere ſolebant. Loco aquæ ſæpius utebantur oleo aut vino, quod dicebatur χύτλον. Iterum pro lapidibus aureæ vel argenteæ virgæ adhibebantur. Hæc divinatio utplurimum peragebatur in pelvi, quæ idcirco dicta eſt

Λεκανομαντεία, quæ hunc in morem fieri ſolebat: Lapidibus aut lingulis certis notulis diſtinctis, & Dæmone precum formula invocato, res quæſita proponebatur; cui reſponſum reddebatur ſubmiſſa voce ſibili inſtar ex aquis edita. Hanc divinandi artem temporibus belli Trojani ab Ulyſſe adhibi-

adhibitam fuiſſe tradit Lycophronis Scholiaſtes, quæ Poetis anſam præbuit de illius viri deſcenſu in inferos ad manes Tireſiæ interrogandos plura comminiſcendi. Vid. *Alexandr. vers.* 813. *pag.* 84. *Edit. noſtræ.* Iterum divinatio per aquas peragi ſolebat in ſpeculo, unde dicta eſt

Κατοπτρομαντεία. Interdum calices adhibebantur, in quibus rerum futurarum imagines ſine ope aquæ oſtendebantur. Rurſus vaſe aqua pleno, cujus meditullium vocabatur γάστρη, utebantur, qua de cauſa dicta eſt

Γαστρομαντεία. En tibi illius morem: Calicibus rotundis aqua limpida repletis, quibus circumſtabant tædæ ardentes, & Dæmone ſubmiſſa voce invocato, res quæſita proponebatur: interim caſtus & intemeratus puer, vel mulier gravida, immutationes, quæ in ſcyphis contingebant, accurate & attente adſpicere ſolebat, dum quærebat, rogabat, imo jubebat reſponſum ſibi reddi, quod tandem a Dæmone accipiebat per imagines in hyalis exhibitas, quæ in aquam reflexæ futura monſtrare credebantur.

Κρυσταλλομαντεία erat *divinatio per expolita & incantata cryſtalla*, in quibus futura certis notis & figuris pandebantur.

Δακτυλομαντεία dicitur *vaticinatio per annulos incantatos*, hoc eſt, ad certam aſtrorum poſituram confectos. Cujuſmodi annulum habuiſſe dicitur Gyges Rex Lydiæ, quem quum ad ſuæ manus palmam obvertebat, a nemine videbatur, dum omnes circumſtantes videre poterat: ejuſdem annuli ope cum Regina amaſia ſua concubuit & herum ſuum Candaulem interfecit, in cujus locum deinceps ſucceſſit. Sunt qui hanc divinationem Helenæ acceptam ferant, propter hæc verba, quæ in Photii *Bibliotheca* occurrunt: Ελένη πρώτη ἐπενόησε τὸν διὰ δακτύλων κλῆρον, καὶ Αλεξάνδρῳ λαχοῦσα ἐνίκησε. Verum hæc ad ludum ſortium potius, quam ad hanc, vel aliquam aliam divinationem, referenda eſſe videntur.

Ονυχομαντεία erat *divinatio per ungues*, ſcilicet pueri incontaminati, oleo & fuligine inunctos, quibus ſoli obverſis, radiorum reflexio certas imagines ſpargebat, quæ res inquiſitas exhibere putabantur.

Αερομαντεία dicebatur *vaticinatio per ſpectra* aut *imagines in aere oſtenſas*. En tibi morem: Capite mappa involuto, & cratere aqua pleno in aperto aere poſito, dubia proponebantur ſuſurris; quod ſi tunc efferviſſet aqua, quæ propoſita fuerant, probari & rata haberi credebantur.

Λιθομαντεία ope cujuſdam gemmæ dictæ *ſideritæ*, quæ aqua fontana nocte ad candelæ lucem lavari ſolebat, peragebatur. Conſultores autem ab omnigena pollutione ſe purgare & caput velare aſſueverant: deinde diverſis precibus dictis, & certis characteribus certo ordine diſpoſitis, lapis ſua ſponte movebatur, ſuſurroque, vel (ut alii volunt) voce quaſi pueruli reſponſum reddebat. Per hujuſmodi lapidem Trojæ excidium prædixiſſe traditur Helenus.

Duplicem divinationem a ruſtica quadam muliercula adhibitam, quam de ſuorum amorum exitu conſuluerat, memorat Theocritus *Capr.* ſeu *Idyll.* III. *vers.* 28.

Εγνων πρὰν, ὅκα μευ μεμναμένω εἰ φιλέεις με,
Οὐδὲ τὸ τηλέφιλον ποτεμάξατο τὸ πλατάγημα,

Αλλ'

Ἀλλ' αὔτως ἁπαλῷ ποτὶ πάχει ἐξεμαράνθη.
Εἶπε καὶ Ἀγροιὼ τἀλαθέα κοσκινόμαντις,
Ἁ πρὰν ποιολογεῦσα παραιβάτις, οὕνεκ' ἐγὼ μὲν
Τὶν ὅλος ἔγκειμαι· τὺ δέ μευ λόγον οὐδένα ποιῇ.

Intellexi nuper, cum quærerem an me amares,
Telephilon alliſum non edidit ſonum,
Sed fruſtra in tenero cubito exaruit.
Dixit & Agræo verum cribellaria vates,
Quæ nuper ſpicas legebat mercede conducta, quod ego quidem
Tibi totus incumberem: tu vero me nihili faceres.

Ubi paſtori dolet ſucceſſum ſuorum amorum duplici vaticinio infœlicem prædictum fuiſſe: primo per herbam telephilum, quæ manu aut brachio compreſſa nullum reddidit ſonitum; moris enim erat hanc aut aliam herbam brachio contundere, quæ ſi crepuiſſet, bonum, ſin vero, malum omen cenſebatur. Huic proxime accedit ars divinandi per lauri folia, quæ in ignem conjecta, an dum ardebant crepitaſſent necne, obſervabantur: a quo crepitu laurum dictam fuiſſe δάφνην quaſi δὰ φωνή. Alter vaticinandi modus, cujus meminit Theocritus, peragebatur ope cribri, per quod vetula divinatrix pauperculis & inſulſis hominibus fata dicebat. Hæc ars nuncupata Κοσκινομαντεία, quæ vulgo adhibebatur ad fures & alios criminis ſuſpicione adſperſos detegendos, hunc in morem: Cribrum filo alligatum ſuſpendebatur, aliquando forcipes, qui duobus digitis ſuſpenſi tenebantur, adhibebantur: præterea Deorum regimine & ope imploratis, & reorum nominibus dictis, ille reorum, cujus nomine audito cribrum in circulum agebatur, aut ſolummodo movebatur, facinus admiſiſſe credebatur. Alia divinandi ratio eadem de cauſa in vulgarem uſum veniebat, quæ dicta eſt

Ἀξινομαντεία, ab ἀξίνη, id eſt, *ſecuri*, quæ in medium rotundum ſtipitem impingebatur, ita ut neutra pars alteri præponderaret; precibus autem dictis & reorum nominibus auditis, ille, cujus nomine dicto ſecuris tantillum movebatur, criminis convictus habebatur.

Κεφαλονομαντεία erat *divinatio per caput aſini* (prout ipſa vox ſonat) ſuper prunas toſtum: pauciſque precibus muſſitatis, reorum nomina recenſebant ut ſuperius, vel crimen tantum dicebant, quando quis eſſet ſola ſuſpicione adſperſus; quod ſi maxillæ tantillum motæ fuiſſent, & dentes in ſe invicem colliſi ſtridiſſent, ſons abunde convictus cenſebatur.

Ἀλεκτρυομαντεία erat abſconditiſſima *divinandi ars per gallum gallinaceum*, cujus ope arcana & incognita, imo ipſa futura, revelabantur. Hunc in morem exercebatur: Viginti quatuor Alphabeti litteris in pulverem inſcriptis, & tritici aut hordei granis ſingulis impoſitis, gallus arte magica incantatus eo emittebatur; illæ autem litteræ, quarum grana legerat, ſimul compactæ, rem quæſitam pandebant. Hac divinatione inſignis ille magnus Jamblichus Procli magiſter uſus fuiſſe dicitur, quum inquireret, quiſnam in thronum Valentis Cæſaris ſucceſſurus fuiſſet; ſed quia tantum

quat-

quatuor illa grana, quæ quatuor iſtis literis ϑ. ε. ο. δ. incumbebant, roſtro collegerat gallus, res in dubio hæſit, an Theodoſius, vel Theodotus, aut Theodectes a fatis Imperator deſignabatur: iis autem auditis Valens furore percitus plures morti tradidit nulla alia de cauſa, quam quia illorum nomina a litteris mox dictis incipiebant, imo perquiſitione facta in ipſos magos, Jamblichus, ut Imperatoris crudelitatem præverteret, hauſtu venenato mortem ſibi intulit.

Σιδηρομαντεία dicebatur *divinatio per ferrum candens*; cui ſtraminibus impoſitis, ex figuris, ſinuationibus, ſcintillationibus, &c. quæ in iis conſpiciebantur dum urebantur, vaticinari ſolebant.

Μολυβδομαντεία exercebatur in plumbi liquefacti diverſis motibus, imaginibus, &c. obſervandis. Tres ſequentes divinandi artes a nonnullis inter incantationes recenſentur.

Τεφρομαντεία, *divinatio per cineres*, hunc in modum peragebatur: interrogationes in cineres ſuper tabella aut re ſimili ſparſos inſcribebantur, quæ in aperto aere aliquandiu exponebantur: litteræ autem, quæ integræ manebant, nec a ventis aliave cauſa ullo modo deformatæ erant, dubii ſolutionem continere credebantur.

Βοτανομαντεία, id eſt, *divinatio per herbas*, præſertim per ἐλελίσφακον, *ſalviam*, aut per ficus folia, quæ tunc dicebatur Συκομαντεία, ſic fieri ſolebat: Conſultores nomina & dubia ſua in foliis inſcripta ventis objicere aſſueverant: litteræ autem, quæ integræ ſervatæ erant, ſimul collectæ & conjunctæ dubii ſolutionem monſtrare dicebantur.

Κηρομαντεία erat *divinatio per ceram*, quæ in vas aqua plenum liquefiebat, & in tria definita interſtitia defluebat guttatim, guttarum vero figura, ſitus, diſtantia, & concretio attente obſervabantur vaticinationis gratia. Præter has, innumeræ fuerunt aliæ divinationis ſpecies, quales Χειρομαντεία, Φυσιογνωμία, quæ Socratis ætate in uſu erant, Ονοματομαντεία, Αριθμομαντεία, Γεωμαντεία, Λυχνομαντεία, & plures aliæ, ab Arato in *lib. Prognoſticorum*, & a Plinio in *Hiſt. Nat.* memoratæ; quibus omnibus prætermiſſis unicam tantum addam, quæ quia maxime notatu digna omitti non debet, nimirum

Φαρμακεία, quæ certa gramina, mineralia, &c. medicata & incantata, idcirco dicta φάρμακα, miſcebat, quorum ope inſolita & mira effecta fuiſſe traduntur. Illorum quædam ſorpta cœcitatem, furorem, amorem, &c. inferebant, qualia fuerunt illa medicamenta, quorum ope Ulyſſis milites mutatis formis induit Circe. Alia tactu inficiebant, qualis illa veſtis, quam ad Creuſam miſit Medea. Iterum alia virus afflabant & homines intoxicabant a longinquo. Fuerunt & φάρμακα σωτήρια, id eſt, *amuleta virus pellentia*; cujuſmodi herba illa moly, qua Ulyſſes a Circes incantationibus tutus tectus eſt, laurus, ſalix, rhamnus, ſpina Chriſti, pulicaria, jaſpis, & innumera alia ab Alberto Magno, & Orpheo in *lib. de Lapidibus* recenſita; his adde certos annulos, quos Ariſtophanes in *Pluto* δακτυλίους φαρμακίτας nominat. Præ cæteris Græcis hanc artem callebant Theſſali; itidem Democritus & Pythagoras illius peritia claruerunt. Quanta prodigia illorum medicamentorum ope præſtita fuerint ubique apud Hiſtoricos legere

gere

gere eſt, quorum plura effeciſſe jactat quædam ſaga apud Ovidium *Metamorph. lib.* VII. *fab.* 2.

—— cum volui, ripis mirantibus, amnes
In fontes rediere ſuos, concuſſaque ſiſto,
Stantia concutio cantu freta; nubila pello,
Nubilaque induco; ventos abigoque vocoque;
Vipereas rumpo verbis & carmine fauces;
Vivaque ſaxa, ſua convulſaque robora terra,
Et ſylvas moveo, jubeoque tremiſcere montes;
Te quoque, luna, traho. ——

Quorum carminum ultimum præſertim notandum eſt, ubi ipſam lunam ab orbe trahere poſſe gloriatur illa venefica; Veteres enim pro certo credebant, ipſam lunam de cœlo deduci vi incantationum, juxta illud Virgilii *Ecloga* VIII. *verſ.* 69.

Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam.

Imo lunæ eclipſes virtuti magicæ tribuebantur; quocirca tympana & æra pulſare, tuba & tibia canere ſolebant ad magorum vires, ſi fieri poſſet, vincendas, ne illorum faſcina illud aſtrum afficerent. Pariter luna huic arti præeſſe putabatur, quæ idcirco una cum Hecate illius artis auctor credita invocari ſolebat; unde ex omnibus Diis Hecaten maxime coluiſſe profitetur Medea apud Euripidem *Medea vers.* 395.

Οὐ γὰρ μὰ τὴν δέσποιναν, ἣν ἐγὼ σέβω
Μάλιϛα πάντων, καὶ ξυνεργὸν εἱλόμην,
Εκάτην. ——

Non enim per dominam, quam ego colo
Omnium maxime, & adjutricem elegi,
Hecaten. ——

Ritus, qui in illius Deæ invocatione obtinebant, deſcribuntur ab Apollonio *Argonaut. lib.* III. *vers.* 1028.

Δὴ τότε μέσσην νύκτα διαμμοιρηδὰ φυλάξας,
Ακαμάτοιο ῥοῇσι λοεσσάμενος ποταμοῖο,
Οἶος ἄνευ τ᾽ ἄλλων ἐνὶ φάρεσι κυανέοισι
Βόθρον ὀρύξασθαι περιηγέα. τῷ δ᾽ ἐνὶ θῆλυν
Αρνειὸν σφάζειν, καὶ ἀδαίετον ὠμοθετῆσαι,
Αὐτῷ πυρκαϊὴν εὖ νηήσας ἐπὶ βόθρῳ.
Μουνογενῆ δ᾽ Εκάτην Περσηΐδα μειλίσσοιο
Λείβων ἐκ δέπαος σιμβλήϊα ἔργα μελισσῶν.
Ενθα δ᾽ ἔπειτα Θεὰν μεμνημένος ἱλάσσηαι.
Αψ δ᾽ ἀπὸ πυρκαϊῆς ἀναχάζεο, μηδέ σε δοῦπος
Ηὲ ποδῶν ὄρσῃσι μεταϛρεφθῆναι ὀπίσσω,
Ηὲ κυνῶν ὑλακὴ μήπως τὰ ἕκαϛα κολούσαι.

Tum obſervato noctis exacte diviſæ meridie,
Perennis fluvii ablutus fluminibus,

Sepa-

Separatim ab aliis cum pallio ſubnigro
Scrobem fodito rotundam: inque ea fœminam
Ovem bidentem mactato, & ſine laniatu imponito crudam,
Ubi in eadem foſſa pyram exſtruxeris.
Sic placandæ unigenæ Hecatæ e Perſeo natæ
Libato ex patera apum opera in alveariis elaborata.
Tum demum Deam propitiato memor.
Citoque a rogo recedito, ne vel pedum
Te ſonitus impellito converti retrorſum,
Vel latratus canum, aliter rem totam hebetaveris.

Ad hanc divinationis ſpeciem referri debent incantamina & amuleta virus, venena, morboſque pellentia. Sacrificiorum enim & quorumdam vocabulorum prolatorum uſu morbos ſanatos fuiſſe a temporibus Minois Cretæ Regis tradit Suidas: iterum ſanguinem erumpentem ex vulnere, quod Ulyſſes ab apro in venatione acceperat, incantatione ſtitiſſe dicuntur Autolyci filii apud Homerum *Odyſſ. τ. vers.* 456.

Ωτειλὴν δ' Οδυσῆος ἀμύμονος ἀντιθέοιο
Δῆσαν ἐπιςαμένων, ἐπαοιδῇ δ' αἷμα κελαινὸς
Εχέθον. ——

Vulnus autem Ulyſſis optimi divini
Ligaverunt ſcienter, incantatione autem ſanguinem nigrum
Cohibuerunt. ——

Hinc Plinius *Nat. Hiſt. lib.* XXVIII. *cap.* II. ſcribit *profluvium ſanguinis vulnerato femine Ulyſſem inhibuiſſe carmine. Sic Theophraſtus iſchiadicos ſanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari: Marcus Varro podagris.* Chiron eodem remedio uſus eſſe dicitur: Pindarus *Pyth. ode* III. *vers.* 89.

—— λύσαις ἄλλον ἀλ-
λοίων ἀχέων
Εξαγεν· τὸς μὲν μαλακαῖς
Επαοιδαῖς ἀμφέπων, &c.

—— *liberans alium*
Aliis doloribus eripuit:
Quoſdam mollibus
Incantationibus tractans.

Quo fortaſſe referenda Orphei fabula, qui uxorem Eurydicen Muſicæ vi ab inferis revocaſſe dicitur: eum enim magiæ peritum fuiſſe refert Pauſanias *Eliac. β. pag.* 383. *Edit. Hanov.* ſed & incantationum libros ſcripſiſſe, & morborum remedia atque amuleta docuiſſe dicitur: quod ab Euripide memoratum *Alceſt. vers.* 965.

Κρεῖσσον ὐδὲν ἀνάγκας
Εὗρον· ὐδέ τι φάρμακον
Θρῄσσαις ἐν σανίσι, τὰς
Ορφεία κατέγραψε
Γῆρυς. ——

Nihil neceſſitate potentius
Inveni: ne pharmacum quidem ullum
Thraciis in tabulis, quas
Orphei conſcripſit
Vox. ——

Pariter huc reduci debent cingula & alia hominum veſtimenta incantata, quibus amorem aut alium quemvis affectum eorum, quorum conſuetudine utebantur, ciere valebant: cujuſmodi fuit ille κεςὸς, cujus ſæpius meminit Homerus in *Iliade* a Venere Junoni donatus, quo Jovis amorem erga ſe accenderet, prout Euſtathius obſervat *in Odyſſ. carmina mox citata*. Sed occaſio dabitur de illis ritibus plura dicendi, quum *de Rebus amatoriis* inferius agemus.

Huc denique referenda eſt βασκανία, ſive *oculorum faſcinum:* dicta, ut volunt Grammatici, παρὰ τὸ φάεσι καίνειν, *ab occidendo oculis*, unde Latina vox *faſcinus* originem habere dicitur: nam intuitu oculorum præcipue fit faſcinatio: cum ſcilicet maligni ſpiritus, ex invido aliaſve male affecto animo emiſſi per oculos, aerem circumfuſum inficiunt; idemque ſic infectus aer eos inficit, in quos vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliodorus *Æthiop. lib.* III. Præcipue vero junioribus, utpote naturæ tenerioris, faſcinum adhæreſcere putabant. Unde Virgilius *Ecloga* III. *vers.* 103.

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Et Plutarchus *Sympoſ. lib.* V. *quæſt.* VII. Γινώσκομεν γὰρ ἀνθρώπυς τῷ καταβλέπειν τὰ παιδία μάλιςα βλάπτοντας, ὑγρότητι τῆς ἕξεως καὶ ἀσθενείᾳ τρεπομένης ὑπ' αὐτῶν καὶ κινυμένης ἐπὶ τὸ χεῖρον· ἧττον δὲ τῶν ςερεῶν καὶ πεπηγότων ἤδη τῦτο παχόντων. *Novimus enim homines, qui intuendo infantibus potiſſimum nocent, qui ob humiditatem habitus ſui imbecillitatemque ab iſtis afficiuntur atque in deterius mutantur: cum ſolidis & compactis corporibus hoc minus accidat.* Tamen ſubjungit ex Phylarcho, *Thebios circa Pontum non infantibus modo, ſed adultis exitium intuliſſe*. Eorumdem meminit Plinius, aliorumque, quales erant *Illyrii, & Triballi, qui viſu affaſcinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis: quod eorum malum facilius ſentire puberes*. Hæ autem gentes duplices habuiſſe pupillas ejuſdem oculi refert, additque quod *fœminas omnes ubique viſu nocere, quæ duplices pupillas habent, Cicero quoque apud nos auctor eſt lib.* VII. *cap.* II. Porro illi faſcinum maxime metuebant, qui bono aliquo ſingulari & invidiæ movendæ nato fruebantur. Nam faſcinum ab invidioſorum oculis præcipue imprimebatur. Unde Horatius *lib.* I. *epiſt.* XIV. *vers.* 37. de ſuo rure verba faciens:

Non

Non iſthic obliquo oculo mihi commoda quiſquam
Limat. ——

Faſcino etiam obnoxius præcipue eſſe credebatur, qui a ſe, vel aliis nimium laudatus fuerat: quia *Nemeſis*, Dea ſcelerum ultrix, & bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur, & ab eo, quia ſic laudatus fuerat, pœnas repetere. Narrat & Plinius *loco citato* ex Iſigono & Nymphodoro, *eſſe in Africa familias quaſdam affaſcinantium, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes*. Quamobrem apud Romanos moris erat laudi præmittere voculam *præfiſcini*, vel *præfiſcine*, hoc eſt, *ſine faſcino*, vel ut ea voce faſcinum averterent, vel ut innuerent ſe ſincere laudare, non animo faſcinandi. Plautus *Aſin. Act.* II. *vers.* 84.

Præfiſcini hoc nunc dixerim: nemo etiam me accuſavit
Merito meo: neque me Athenis eſt alter hodie quiſquam
Cui credi recte æque putent. ——

Et Tertullianus *de Virgin. veland. Nam eſt aliquod etiam apud Ethnicos metuendum, quod faſcinum vocant, infœliciorem laudis & gloriæ enormioris eventum*. Aliqui ad avertendum faſcinum baccaris corona, quaſi amuleto, utebantur: ut tradit Virgilius *Ecloga* VII. *vers.* 27.

Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Etiam monilia conferta ſacris conchis, & vivi lapides cum corallis juncti, & herbæ magico cantu adjutæ, ut inquit Gratius, ad depellendum faſcinum profunt:

Nam ſic affectus, oculique venena maligni
Vicit tutela pax impetrata Deorum.

Alia etiam amuleta de collo puerorum ſuſpendebant. Varro *lib.* VI. *Pueris turpicula res in collo quædam ſuſpendebatur, ne quid obſit, bonæ ſcævæ cauſa*. Hinc *faſcinum* vocatur pudendum virile, quod averteret faſcinum, eſt enim ea res turpicula, quæ de collo ſuſpenditur. Salivæ quoque mirifica quædam virtus cum ad alia, tum præſertim adverſus faſcinum ineſſe putabatur, referente Plinio *Hiſt. Nat. lib.* XXVIII. *cap.* IV. *Deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt, contagia regerimus. Simili modo & faſcinationes repercutimus*. Nam in aliquem deſpuere averſationis maximæ ſignum eſt, & ad alia quoque mala depellenda valebat, ut prius dictum eſt cum *de Ominibus* agebam. Hinc anus ſuperſtitioſa apud Perſium infantis frontem & labella ſputo ſignat adverſus *urentes* ſive faſcinantes oculos *Sat.* II. *vers.* 31.

Ecce avia, aut metuens Divum matertera, cunis
Exemit puerum: frontemque, atque uda labella

Infami digito, & luſtralibus ante ſalivis
Expiat, urentes oculos inhibere perita.

Ubi Interpretes obſervant, moris fuiſſe ut vetulæ licio varii coloris cervicem infantium ungentes, poſtea turbatum ſputo pulverem medio digito tollerent, & eorum frontem ac labella ſignarent. Apud Theocritum Damœtas Polyphemi perſonam gerens, poſtquam formam ſuam laudaſſet, addit ſe vetulæ cujuſdam monitu adverſus faſcinum muniri ter deſpuendo in ſinum, ex quo eum fuiſſe veterem morem colligitur *Idyll.* ϛ. *vers.* 39.

Ὡς μὴ βασκανθῶ δὲ, τρὶς εἰς ἐμὸν ἔπτυσα κόλπον·
Ταῦτα γὰρ ἁ γραία με Κοτύτταρις ἐξεδίδαξεν.

Ne vero faſcino læderer, ter ipſe in gremium meum inſpui:
Nam id me anus Cotyttaris docuit.

Quem morem Græcus ibi Scholiaſtes ex Callimacho confirmavit: Ἵνα μὴ βασκανθῶ, τρὶς εἰς τὸν ἐμὸν ἔπτυσα κόλπον· ποιοῦσι γὰρ καὶ μέχρι τοῦ νῦν μάλιστα τοῦτο αἱ γυναῖκες, τὸ νεμεσητὸν ἐκτρεπόμεναι. Καλλίμαχος:

Δαίμων, τοὶ κόλποισιν ἐπίπτυουσι γυναῖκες.

Hinc homines arrogantes, & qui magnos ſibi ſpiritus ſumebant, jubebantur ab amicis admonitione urbana, εἰς κόλπους πτύειν, *in ſinum ſpuere*. Lucianus: Πλοίῳ ἢ Εὐχαῖς: Ὑπερμαζᾷς γε, ὦ Ἀδείμαντε, καὶ εἰς κόλπον οὐ πτύεις. *Luxurioſius agis, Adimamte, nec tamen in ſinum deſpuis*. Quinetiam hortos & fores contra effaſcinationem muniebat, ut refert Plinius *Hiſt. Nat. lib.* XIX. *cap.* IV. erant autem *remedio ſigna ſatyrica*; hoc eſt, membra virilia ſubrecta, vel ejuſmodi turpes figuræ, quarum intuitu averti invidentium oculos credebantur, referente Plutarcho *Symp. lib.* V. *quæſt.* VII. Διὸ καὶ τῶν προσβασκανίων γένος οἴονται πρὸς τὸν φθόνον ὠφελεῖν, ἑλκομένης διὰ τὴν ἀτοπίαν τῆς ὄψεως, ὥστε ἧττον ἐπερείδειν τοῖς πάσχουσι. *Amuleta adverſus invidiam opitulari putant, ſua fœditate inſolita adſpectum a re paſſa attrahendo ad ſe*. Eadem artifices ante fores ſuas appendebant, & vocabantur βασκάνια. Pollux *lib.* VII. *cap.* XXIV. Πρὸ δὲ τῶν καμίνων τοῖς χαλκεῦσιν ἔθος ἦν γελοῖά τινα καταρτᾶν, ἢ ἐπιπλάττειν ἐπὶ φθόνου ἀποτροπῇ· ἐκαλεῖτο δὲ βασκανία, (lege βασκάνια) ὡς καὶ Ἀριστοφάνης ἔφη. Πλὴν εἴ τις πρίοιτο δεόμενος βασκάνου ἐπὶ κάμινον ἀνδρὸς χαλκέως. *Ante carmina vero fabri ſolebant ridicula quædam appendere, aut affingere, ad invidiæ averſionem: quæ* baſcania *appellabantur, ut Ariſtophanes inquit*: Præterquam ſi quis emat indigens baſcano juxta caminum fabri. Eadem vocabant προσβασκάνια, quæ vox in Plutarchi verbis modo citatis occurrit: unde *Gloſſarii* Auctor *mutinum* explicat προσβασκάνιον. Verum hæc vox recentior eſt, Veteres dicebant βασκάνιον ſine præpoſitionis adjectione. Phavorinus: Βασκάνιον λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι, οὐ προσβασκάνιον μετὰ τῆς πρός. Cæterum ab hujuſmodi amuletis factum eſt, ut Priapus faſcinationis depulſor putaretur, & faſcinatorum vindex: nam πρὸς τοὺς βασκαίνοντάς τι τῶν καλῶν, τοῦτον κολαστὴν παρεισήγαγον,

γον, eorum, qui alterius bonis invident, ultorem hunc (Priapum) *introduxerunt;* ut ait Diodorus Siculus *lib.* IV. Alii erant Romanis Dii faſcini depulſores; veluti *Faſcinus*, cujus meminit Plinius. *Hiſt. Nat. lib.* XXIV. *cap.* IV. & *Cunina, quæ infantes in* cunis *tuetur, ac faſcinum ſubmovet*, ut ait Lactantius *lib.* I. *cap.* X.

C A P. XIX.

De Græcorum Feſtis in genere.

FESTA quadruplici de cauſa potiſſimum inſtituta ſunt.

I. In honorem Deorum, quibus præter cultum diurnum iis continuo præſtitum, ſolenniora tempora dicata ſunt; quum enim in Rempublicam aut privatos cives quoddam inſigne beneficium contulerant, vel patriæ patrocinati fuerant, vel illorum ope victoriam in hoſtes adepti fuerant, ab imminentibus periculis tuti tectique fuerant, aut fœlicem ſuorum incœptorum exitum conſecuti fuerant; certos dies conſecrare ſacrificiis faciendis & Deorum laudibus celebrandis animi grati officium eſſe exiſtimarunt.

II. Ut a Diis ſingularia beneficia impetrarent; plura enim feſta (prout ex *ſequentibus capitibus* patebit) eum in finem introducta ſunt, ut Deorum gratiam ſibi conciliarent, & ab iis eximia bona, ut ſanitatem, liberos, & ſimilia, conſequerentur. Itidem fame, peſte, aut aliis publicis plagis graſſantibus, oracula interrogata ut plurimum jubebant feſta ſolennia in honorem Deorum inſtitui, quaſi forent ſola ratio iræ divinæ litandæ & malorum, quibus premebantur, pellendorum.

III. In memoriam defunctorum amicorum, præſertim illorum, qui de Republica optime meruerant, aut pro patria fortiter pugnantes occubuerant. Virorum enim bene natorum & gloriæ cupidorum animi ad præclara facinora non parum accendebantur, quum fortium bene geſta non in morte peritura, ſed illorum piam memoriam poſteris tradendam eſſe pro certo ſcirent.

IV. Feſta inſtituta ſunt in requiem & levamen laborum, ut pro vitæ ærumnis & mœroribus, certorum dierum mercede, ut ita dicam, & ſolamine gauderent operarii. Una aut pluribus his de cauſis a prima origine feſta introducta fuiſſe videntur.

Ariſtoteles *Ethic. ad Nicomach. lib.* VIII. *cap.* IX. tradit, apud Veteres pauca aut nulla fuiſſe feſta, ſi excipias illa, quæ poſt meſſem & vindemiam celebrari ſolebant: tune enim ſtatis diebus in unum locum conveniebant, genioque indulgere ſolebant uſu frugum mox collectarum, conviviiſque & compotationibus; quia hac ratione ſuæ annonæ primitias Diis dicare, iiſque honorem tribuere exiſtimabant; propterea hujuſmodi convivia vocabantur Θοίναι, quaſi Θέοιναι, ὅτι διὰ τοὺς Θεοὺς οἰνοῦσθαι δεῖν ὑπελάμβανον, id eſt, *quia in honorem Deorum inebriari debere putabant*. Seleucus etiam apud eumdem auctorem tradit, voces θαλία & μέθη ab eadem origine duci: Τόν τε οἶνον ἐπὶ πλεῖον καὶ τὴν ἄλλην ἡδυπάθειαν Θεῶν ἕνεκα προσφέρεσθαι,

διὰ

διὸ καὶ θοίνας, καὶ μέθας ὠνομάσθηναι. Id eſt, *Convivia dicebantur θοίναι, θαλίαι, ac μέθαι, a Θεὸς Deus; quia moris erat tunc temporis multum vini aliorumque ciborum delicatorum in honorem Deorum profundere*.

Recentioribus ſæculis, quum Deorum multitudo eo increvit ut hominum numerum propemodum æquaret, & antiquiorum temporum frugalis victus deſuevit, feſtorum numerus auctus eſt, priſcique mores penitus perierunt. Quum enim a prima origine ſacrificiis tantum & compotationibus illæ feriæ celebrari ſolebant, in poſterum innumeri ludi, perambulationes, & milleni alii ſuperſtitioſi ritus, quibus Deorum præclare geſta in fabulis decantata æmulari ſtudebant, introducti & ſervati ſunt in Reipublicæ ingentes ſumptus.

Athenienſes ut multitudine Deorum, ita numero feſtorum præ cæteris populis gaudebant, quæ duplo plura fuiſſe iis, quæ in ulla alia civitate obſervabantur, tradit Xenophon *de Republ. Athen.* Nec ob illorum numerum & frequentiam quicquam magnificentiæ, ſplendoris, & ſumptuum in illis celebrandis imminutum eſt. Officinæ & fora illis diebus feſtis plerumque clauſa manebant, & ne concio haberetur de rebus ad religionem nihil pertinentibus, lege cautum eſt. Opifices labori, mercatores vero mercaturæ ſuperſedebant, lugentes a luctu abſtinebant; ullum enim clamorem, gemitum, aut aliud triſtitiæ indicium illis diebus prodere nefas erat. Sed nil niſi otia & voluptatem, gaudia & feſtivitatem agere illos decebat. Et quidem ubique terrarum tam inter Judæos, quam Gentiles, inter Græcos, quam Barbaros receptum fuit, ut in celebrandis ſolennibus ſacris a laboribus abſtinerent. Strabo: *Κοινὸν τοῦτο καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βαρβάρων ἐστὶ, τὸ τὰς ἱεροποιίας μετ᾽ ἀνέσεως ἑορταστικῆς ποιεῖσθαι.*

Pleraque feſta publico ſumptu celebrabantur; ne autem publicum ærarium tot tantis impenſis exhauriretur, in iis reſarciendis & reficiendis omnem curam adhibebant. Ex gr. pulſis a Thraſybulo Tyrannis, illorum bona hunc in uſum fiſco addicta fuiſſe ex Philochoro tradit Harpocration. Iterum Republica priſco Democratico regimini reddita, cives quorum ingentes opes plebeculæ metum & invidiam ciebant, ſæpius adigebantur, ut ad feſtorum publicorum impenſas ſuſtinendas ſuas facultates conferrent: inſigni enim (etſi ſumptuoſo & caro) honore iis donato, una & tributi onus levabatur, (fere dixiſſem, iis deminuebatur quibus irrogatum erat) & timores ſuſpicioneſque, quæ in regimine Democratico ab immani privatorum hominum opulentia in cæteris civibus jure merito cientur, evaneſcebant.

Hæc de feſtis in genere. Si de illis ſpeciatim dicere velimus, eorum, quæ in Meurſii & Caſtellani *Tractatibus* de hac materia notatu digna occurrunt, nil fere omiſi, & quædam, quæ neuter notaverat, quæque obſervatu non plane indigna videntur, addidi. Attamen non intelligo hic Lectoribus tradi Græcorum feſtorum omni numero abſolutam & perfectiſſimam deſcriptionem: illud enim foret infinitum opus, (quum fere ſinguli viri fama inclyti, imprimis qui de Republica bene meriti fuerant, feſto anniverſario decorati fuerint) imo impoſſibile foret, eo quod centena feſta (præſertim illa quæ in obſcurioribus civitatibus ſervabantur) ne quidem memoran-

memoran-

morantur in ullo Veterum, quorum ſcripta hodie exſtant; vel ſi illorum meminerunt, de iis quibus dicata erant, & de ritibus qui in illis celebrandis obtinebant, nihil plane tradunt. Sed uſu *ſequentium capitum* veteres Græcos Scriptores abunde intelligi poſſe perſuaſum habeo.

C A P. XX.

Græcorum Feſta.

A.

ΑΓΗΤΟΡΕΙΟΝ, & ΑΓΗΤΟΡΙΑ,

OCCURRUNT apud Heſychium, nulla mentione facta Numinis, in cujus honorem celebrabantur. Ad Apollinem pertinuiſſe, eademque (ſaltem illorum poſterius) fuiſſe ac Lacedæmoniorum Καρνεῖα, non vero abſimile ſit. Hæc conjectura nititur verbis Heſychii, qui perſonam Deo conſecratam in Καρνείοις Αγητὴν, & feſtum ipſum Αγητόρεια nuncupata fuiſſe aſſerit; quod vocabulum ab ἄγω derivatum videtur, quoniam illud feſtum agebatur ad inſtar ςρατιωτικῆς ἀγωγῆς, ſeu *modi vivendi militum*, prout Athenæus *Deipnoſoph. lib.* IV. & Euſtathius *ad Iliad.* ω'. annotarunt. Nec improbabile prius referri poſſe ad Venerem, cujus Sacerdos (ut nos docent Grammatici) in inſula Cypro dicebatur Αγήτωρ.

Α Γ Ρ Α Ν Ι Α,

Argis celebrata in memoriam unius ex Prœti filiabus, juxta Heſychium; &, ut valde veriſimile ſit, eadem ac

Α Γ Ρ Ι Α Ν Ι Α,

Quæ (teſte eodem Scriptore) Argis, ut & Thebis una cum ludis ſolennibus, in defunctorum memoriam agebantur.

Α Γ Ρ Α Υ Λ Ι Α,

Athenis in honorem Agrauli vel Aglauri filiæ Cecropis, ac Nymphæ Aglauris & Sacerdotis Minervæ, quæ cognominabatur Aglaurus, ac in templo ipſi ſacro colebatur. Cyprii quoque (tradente Porphyrio *de Abſtin. ab animal. lib.* II.) eadem honorabant ſolenni feſto celebrando menſe Aphrodiſia, quo humanæ victimæ offerebantur; & ad tempora uſque Diomedis obtinuiſſe iſte mos dicitur.

Α Γ Ρ Ι Ω Ν Ι Α,

In laudem Bacchi cognomine Αγριωνίȣ ob feritatem, prout ſentit Plutarchus

tarchus in *Antonio;* aut quia leonum, tigridum, aliarumque ferarum conſortio quam maxime delectabatur, hinc ipſi aliud nomen Ὠμηϛὴς, quod proprie ſignificat *carnis crudæ helluonem*, aut quemvis barbarum hominem. Iſtud ſolenne noctu habebatur hunc in modum: Mulieres congregatæ Bacchum diligenter inquirebant, tanquam ab ipſis aufugiſſet; verum aliquanto poſt ſe fruſtra laboraſſe percipientes dicebant eum ad Muſas ſeceſſiſſe & inter eas latitaſſe, juxta Plutarchum *Sympoſ. lib.* VIII. *queſt.* I. Quibus peractis convivio opiparo ſeipſas excipiebant, poſteaque ænigmatibus quæſtionibuſque intricatis proponendis tempus tranſigebatur. Magna hederæ copia in illo feſto adhibebatur ſecundum eumdem Auctorem *Quæſt. Rom.* quoniam planta hæc Baccho ſacra exiſtimabatur; ibique interdum adeo intemperanter ſe gerebant, ut quadam die filiæ Minyæ, furore divino correptæ, Hippaſum Leucippes filium trucidaverint, eumque menſæ appoſuerint. In hujus homicidii monumentum, univerſa earum familia ab illo feſto in perpetuum excluſa fuit, pœna capitis in eas conſtituta; quæ (ut refert Plutarchus *Quæſt. Græc.*) a Zoilo Chæronenſi Sacerdote irrogata illarum uni, quæ inter reliquos cultores furtim irrepſerat.

ΑΓΡΟΤΕΡΑΣ ΘΥΣΙΑ,

Anniverſarium ſacrificium ex quingentis hircis mactatis Athenis in honorem Minervæ cognomento Ἀγροτέρας ab Agris civitate Atticæ, juxta Xenophontem *Expedit. Cyri*. En tibi occaſionem: Irruptione in Atticam facta a Dario Perſarum Rege, Callimachus, tunc temporis Polemarchi vices gerens, Minervæ ſolenniter vovit, ut, ſi victoriam de hoſtibus concederet, tot hirci ei ſacrificarentur, quot hoſtes cæderentur: Minerva ejus petitionem ratam habuit, verum tot & tanti in prælio occubuerunt Perſæ, ut quotquot hircos comparare poſſent, minime ad illorum numerum accederent; ideo eorum loco capras, quaſcumque reperire licuit, obtulerunt; imo cum illæ numero hoſtium cæſorum quammaxime inferiores eſſent, edicto ſanxerunt, ut quingenti hirci quotannis mactarentur, donec numerus expleretur.

ΑΓΡΥΠΝΙΣ,

Feſtum nocturnum Arbelæ oppido Siciliæ in Bacchi gloriam celebratum, & ita appellatum, quia cultores ἠγρύπνων, ſeu *tota nocte vigilabant*, ex Heſychio.

ΑΔΩΝΙΑ, vel ΑΔΩΝΕΙΑ,

In pleriſque Græciæ urbibus Veneri ejuſque amaſio Adonidi agebantur, durabantque per duos dies; quorum priore quædam Adonidis ac Veneris ſimulacra ſeu effigies cum omni pompa & ceremoniis, quæ in exequiis obtinebant, producebantur fœminæ: capillos evellebant, plangebant, omneſque alios geſtus, qui in mortuis lugendis uſuveniebant, imitabantur. Hic luctus ἀδωνία, vel (ut *Etymologici* Auctor tradit) ἀδονιασμός: hinc ἀδω-

νίαν

νίαν ἄγειν eſt, interprete Suida, Ἀδωνιν κλαίειν, *Adonim flere*: epicedia denique, quæ hinc decantabantur, ſunt ἀδωνίδια, ut docet Proclus in *Chreſtomathia*. Simul geſtabantur teſtæ terra oppletæ, in quibus varia olerum genera præſertim lactucæ, germinabant; eo quod Adonis ſuper lactucarum areolam a Venere poſitus fuerit. Hæ vocabantur κῆποι ſive *horti*; unde Ἀδώνιδος κῆποι in proverbii loco dicebatur de rebus infrugiferis aut marcidis; quia hujuſmodi olera tantiſper ante feſtum ſeminabantur, dum pullularent ac vireſcerent hoc tempore, tumque illico in aquam projiciebantur. Iſto die tibiæ adhibebantur, nuncupatæ γιγγρίαι a Γίγγρης, nomine Adonidis Phœnicio; hinc γιγγρῶ, vel γιγγραίνω, ejuſmodi tibia cano: γιγγρασμὸς, cantus τȢ̃ γίγγρȣ: denique γιγγραντὰ, carmina, quæ gingris cantabantur. Sacrificium dicebatur καθέδρα, quoniam (ut puto) dies, quibus mortuos deflebant, hoc nomine vulgo veniebant. Die ſubſequente toto animo lætitiæ ſe dedebant, in memoriam beneficii, quod Venus a Proſerpina accepit, ſcil. ut Adonis in vitam revocaretur, atque per dimidium uniuſcujuſque anni cum ea ageret. Omni hac inani pompa & quaſi ſacra ſtultitia omnino detegebatur Gentilium ſuperſtitio, hincque natum proverbium, Οὐδὲν ἱερὸν, quo intelligi videbantur res aliquid magni vel ſacri præ ſe ferentes, ſed re ipſa nihil aliud quam inanes ac ridiculæ nugæ.

ΑΘΗΝΑΙΑ,

Gemina feſta Minervæ, quorum altera Παναθήναια, altera vero Χαλκεῖα dicuntur, Athenis obſervata ſunt; de utriſque ſuo loco agam.

ΑΙΑΚΕΙΑ,

Ludi in honorem Æaci, quibus finitis victores corollam ex floribus conſertam offerre ſolebant, Æginæ, ubi templum ei dicatum eſt celebrabantur. Leg. Pindarus ejuſque Scholiaſtes *Nem. ode* VI.

ΑΙΑΝΤΕΙΑ,

Feſta Ajacis in inſula Salamine ſervata juxta Heſychium, ut & in Attica, ubi ad fortitudinem illius Herois memorandam ſtatis diebus integra armatura decorari ſolebat feretrum; imo Athenienſes ejus memoriam poſteris tradendam tanto ſtudio curarunt, ut una tribus Athenis de ſuo nomine dicta fuerit Αἰαντίς.

ΑΙΓΙΝΗΤΩΝ ΕΩΡΤΗ,

Feſta Neptuni ſedecim diebus continuis, quæ in gaudio & hilaritate agendis & in ſacrificiis Deo faciendis inſumi ſolebant, Æginæ celebrata ſunt. Soli ingenui illius inſulæ cives intererant, excluſis ſervis, qui ideo dicebantur μονοφάγοι, id eſt, *qui ſeorſim comedebant*. Tandem celebritas claudebatur ſacrificio Veneri facto. Horum feſtorum cauſam & originem tradit Plutarchus in ſuis *Græcis Quæſt.*

ΑΙΜΑΚΟΥΡΙΑ,

Feſtum apud Peloponneſios, quo juvenes flagris cædebant ad Pelopis ſepulcrum, donec id ſanguine pollueretur: unde ſolennitas dicta *ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν κούρων*, *a ſanguine puerorum*.

ΑΙΩΡΑ, ΕΩΡΑ, ΕΥΔΕΙΠΝΟΣ, aut ΑΛΗΤΙΣ,

Feſta & ſacrificia ſolennia teſte Hygino *Aſtron. lib.* II. Athenis celebrabantur cantilenis in honorem Erigones, alias dictæ Aletidis, Icarii filiæ, quæ patris diram mortem ita doluit, ut ſe laqueo ſuſpenderit; unde feſta vocata ſunt Αἰώρα. Moriens a Diis petiit, ut, niſi Icarii cædis vindices ſe gererent Athenienſes, pari inhoneſto fato perirent illorum virgines. Ejus autem precibus exauditis innumeræ virgines ſine ulla animi ægri cauſa evidente ſibi mortem conſciverunt: interim ex Apollinis conſilio hæc feſta Erigone dicata ſunt ad ejus manes placandos. Alii econtra tradunt, præſertim Heſychius, illa inſtituta fuiſſe in honorem Regis Temalei, aut Ægiſthi & Clytæmneſtræ. Iterum nonnulli, inter quos notetur *Etymolog. Magnum*, cenſent oraculi mandato introducta fuiſſe in memoriam Ægiſthi & Clytæmneſtræ filiæ, quæ avo Tyndaro comitem ſe adjungens Ahenas profecta eſt, ubi Oreſte ad Areopagum in judicium vocato quum cauſa excidiſſet præ dolore ſuſpendio ſibi gulam fregit.

ΑΚΤΙΑ,

Feſta Apollinis a loco dicti *Actii*, juxta Stephanum Byzantium, Clementem *Protrept.* Ælianum *Hiſt. Animal. lib.* XI. *cap.* VIII. certaminibus athletico, equeſtri, & navali Actii in Epiro agitari ſolebant.

ΑΛΑΙΑ, aut ΑΛΕΑΙΑ,

Feſta Minervæ, quæ cognominata eſt *Alea*, Tegeæ Arcadiæ, ubi templum priſcæ antiquitatis illi Deæ dicatum erat, obtinebant, ſecundum Pauſaniam in *Arcadicis*.

ΑΛΕΚΤΡΥΟΝΩΝ ΑΓΩΝ,

Certamen gallorum gallinaceorum, quod quotannis celebrari ſolebat in theatro Athenis in honorem gallorum, quorum cantum pro omine victoriam in Perſas præſagiente accepit Themiſtocles, prout tradit Ælianus *lib.* II. *cap.* XXVIII.

ΑΛΙΑ,

Ludi ſolennes in Rhodo celebrati, juxta Pindari Scholiaſtem *Olymp. ode* VIII. vigeſimo quarto die menſis Γορπιαίου, qui Athenienſium Βοηδρομιῶνι reſpondet, in honorem Solis, Græce Ἡλίου aut Ἀλίου dicti, & in Rhodo natum

natum eſſe crediti, cujus inſulæ incolæ ejus poſteri cenſebantur, & idcirco *Heliades* dicebantur teſte Strabone *lib.* XIV. Athletæ autem non ſolum viri ſed & pueri erant, victoreſque coronam populeam pro præmio referebant.

ΑΛΚΑΘΟΙΑ,

Feſta Alcathoi Pelopis filii Megaris uſuveniebant, qui fratris Chryſippi cædis ſuſpicione adſperſus Megaram confugit, ubi immani leone, qui regionem infeſtabat, & præter plures alios ipſius Regis Megarei filium occiderat, devicto tantam illorum gratiam iniit, ut Regis filia in uxorem ducta coronæ hæres condictus ſit. Vide Pindari Scholiaſtem *Nem. ode* v.

ΑΛΩΑ,

Feſta Cereris & Bacchi, quorum gratia coloni ſuorum laborum mercedem referebant, quocirca illorum dona ex ſolis terræ frugibus componebantur, teſte Demoſthene in *Neæram*, Athenis menſe Poſideone celebrari ſolebant. Alii econtra tradunt hæc ſolennia inſtituta fuiſſe ad commemorandum veterum Græcorum habitandi morem, qui ἐν τοῖς ἅλωσι, id eſt, *in vinetis* & *arvis*, vitam agebant referentibus Harpocratione, Euſtathio *Iliad.* ω'. Hinc Αλωὰς, Αλωὶς, & Εὐαλωσία, Cereris cognomina.

ΑΛΩΤΙΑ,

Feſta Minervæ ab Arcadibus celebrata ſunt in memoriam victoriæ, quam in Lacedæmonios reportarunt innumeris hoſtibus bello captis, qui Græce dicuntur ἁλωτοί. Legendus Pauſanias in *Arcadicis*.

ΑΜΑΡΥΝΘΙΑ, vel ΑΜΑΡΥΣΙΑ,

Feſta & ludi in honorem Dianæ, cognominatæ *Amarynthiæ* vel *Amaryſiæ* a civitate Eubœæ, agitari ſolebant ab Eubœis, Eretriis, Caryſtiis, & Athmoniis, Atticæ pagorum incolis.

ΑΜΒΡΟΣΙΑ,

Feſta Bacchi Dei vini menſe Lenæone a pleriſque Græciæ civitatibus obſervata ſunt, juxta Heſiodi Scholiaſtem *in Oper. & Dier. lib.* II.

ΑΜΜΑΛΩ,

Feſta de quibus nil aliud traditur, niſi quod Jovi ſacra fuerint, apud Heſychium.

ΑΜΜΩΝ,

Feſta Athenis acta, juxta Heſychium.

ΑΜΦΙΑΡΑΙΑ,

Feſta Amphiarai (de quo ſuperius abunde egimus) Oropi celebrata ſunt. Vid. Pindari Scholiaſtes *Olymp. ode* VII.

ΑΜΦΙΔΡΟΜΙΑ.

Feſta a privatis familiis quinto a liberorum partu die Athenis obſervata ſunt. Sic autem dicebantur *ἀπὸ τῦ ἀμφιδραμεῖν*, *a circumcurrendo*, eo quod infantulis in ulnis ſuſceptis ignem circumcurſare ſolebant. De his plura deinceps.

ΑΝΑΓΩΓΙΑ,

Solennia Veneris ſacrificia Eryce Siciliæ urbe, ubi ſplendidum illius Deæ templum viſebatur, concelebrari ſolebant, ſic dicta *ἀπὸ τῦ ἀνάγεσθαι*, *a revertendo*, quia illis diebus Sicilia relicta in Africam redire credebatur Venus. Conſulendus Ælianus *Var. Hiſtor.* I. *cap.* XV.

ΑΝΑΚΕΙΑ,

Feſta Dioſcurorum, qui dicebantur *Ἄνακες*, & templo dicto *Ἀνακείῳ* donati ſunt, Athenis agitata ſunt. Sacrificia autem illis diebus facta vocabantur *ξενισμοὶ*, eo quod eorum Numina *ξένα* vel *peregrina* credebantur, juxta Pindari Scholiaſtem *Olymp. ode* III. & apud Pauſaniam tria tantum fuiſſe dona dicuntur, quæ nominabantur *τριττύαι*. Ludos his diebus ſacris editos fuiſſe pariter tradit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* II.

ΑΝΑΚΛΗΤΗΡΙΑ,

Feſta in Regum & Principum, qui ætatem nacti ad imperii habenas moderandas arceſſebantur, *ἀνακλήσει* aut *proclamatione* obſervari ſolita, teſte Polybio *Hiſt.* XVIII. & *Legat. Eclog.* LXXXVIII.

ΑΝΑΚΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ,

Feſta Dioſcurorum, vel Curetum, vel Cabirorum, (de hac re enim non convenit inter Scriptores) Amphiſſæ Locridis metropoli agebantur, teſte Pauſania in *Phocicis*.

ΑΝΔΡΟΓΕΩΝΙΑ, vel ΑΓΩΝΕΣ ἐπ' ΕΥΡΥΓΥΗ

Ludi in Ceramico Athenis quotannis celebrati ſunt, juxta Heſychium, quos inſtituit Minos Cretæ Rex in memoriam ſui filii Androgei alias dicti Eurygyæ a nonnullis Athenienſibus & Megarenſibus immaniter interfecti. Vide Plutarchum in *Theſeo*.

ΑΝΘΕ-

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΑ,

Feſta Bacchi undecimo, duodecimo, & decimo tertio diebus menſis Antheſterionis Athenis obſervari ſolebant.

Primus dies dicebatur Πιθοιγία, ἀπὸ τῦ πίθυς οἴγειν, *a cadis relitis*, qui dies a Chæronenſibus dicebatur Ἀγαθῦ Δαίμονος, id eſt, *Boni Genii*, quia illo die genio indulgere ſolebant.

Secundus dies vocabatur Χόες a menſuræ genere dictæ χοᾶς, eo quod ſinguli ex propria amphora bibere aſſueverant ad commemorandum illud quod obtigit temporibus Pandionis, aut (ut alii volunt) Demophoontis, quo regnante Oreſtes matricidio perpetrato, antequam a cædis pollutione pro more ſolito ſe purgaſſet, Athenas ſe recepit, dum feſta Bacchi dicti Lenæi, a *torcularibus* Græce ληνοῖς, quibus præeſſe credebatur, agitabant. Amice autem exceptus eſt a Demophoonte, qui, ne veneratores a compotatione cum homine ſanguine maculato polluerentur, & ne Oreſtes ægre ferret ſeorſim bibere, juſſit ut ex proprio dolio & proprio cratere ſinguli vina biberent. Die ſuperiore amphoras tantum relinebant vinaque delibabant, hoc vero die vino large indulgebant: qui autem omnes bibendo devicerat, coronam ex foliis conſertam, aliquando auream, (ut refert Ælianus *lib.* 11.) & cadum vini pro præmio referebat. Pariter curribus, de quibus in prætereuntes jocos adſpergebant, vehi ſolebant. Sophiſtæ domi cum amicis epulabantur & munera ab omnibus accipiebant. Ad quem morem alludens Eubulides ait apud Athenæum *Deipnoſoph. lib.* x. *cap.* xi.

Σοφιςιᾶς κάκιςε, καὶ χοῶν δέῃ
Τῶν μισθοδώρων, κὐκ ἀδείπνων ἐν τρυφῇ.

Sophiſtarum peſſime, congiis opus eſſe tibi ais,
Qui mercedem dent, & cœnam interea lautam non paras.

Ab iſto die ſacro Bacchus cognominatus eſt Χοοπότης,

Tertius dies dictus eſt Χύτροι, a χύτρα, *olla*, omni genere ſeminum, (quæ quia Mercurio Χθονίῳ, hoc eſt, *mortuorum deductori*, ſacra credebantur, idcirco ab iis abſtinebant) plena in publicum prolata. Eodem die comœdiæ agebantur, & qui palmam referebant ex Lycurgi inſtituto ingenuis civibus annumerabantur.

His diebus feſtis ſervi gaudia agere, compotare, & comeſſari permittebantur, quibus finitis proclamatum eſt, Θύραζε Κᾶρες, ὐκ ἔτ' Ανθεςήρια, id eſt, *Recedite ſervi Cares, Antheſteria finita ſunt.*

ΑΝΘΕΣΦΟΡΙΑ.

Feſta, ſic dicta ἀπὸ τῦ φέρειν ἄνθεα, id eſt, *a floribus latis*, ſecundum Pollucem *Onomaſt. lib.* I. *cap.* I. quia inſtituta ſunt in honorem Proſerpinæ, quæ dum flores legebat a Plutone rapta dicebatur, apud Siculos obtinebant.

Altera feſta ejuſdem cognominis in honorem Junonis Ανθείας Argis, ubi

ubi templum ei dicatum fuit, celebrata ſunt, juxta Pauſaniam in *Corinthiacis*.

ΑΝΤΙΓΟΝΕΙΑ,

Sacrificia in honorem Antigoni, ex Plutarcho in *Agide* & *Cleomene*.

ΑΝΤΙΝΟΕΙΑ,

Sacrificia, quæ quotannis, & ludi, qui ſingulis quinquenniis, in honorem Antinoi Bithyni celebrabantur, intelliguntur. Illa autem feſta inſtituit Adrianus Romanorum Imperator Mantineæ Arcadiæ civitate, ubi templo & cultu divino donatus eſt Antinous, ſecundum Pauſaniam in *Arcadicis*.

ΑΠΑΤΟΥΡΙΑ,

Feſta Athenis inſtituta, (juxta Ariſtophanis Scholiaſtem in *Archarn*. Heſychium, Harpocrationem, Suidam, *Etymologici* Auctorem, qui ubique ſunt in hoc toto capite conſulendi) unde ad reliquos Jones, ſi Epheſinos & Colophonios excipias, pervenerunt. Sic dicta ſunt ab ἀπάτη, id eſt, *dolus*; quia originem debent ſtratagemati, cujus uſu Xanthum Bœotiæ Regem devicit Melanthius Athenienſium Rex. Lite enim oborta inter Athenienſes & Bœotos de agro quodam in confiniis Atticæ & Bœotiæ, Xanthus pugna ſingulari cum Athenienſium Rege controverſiam dirimere voluit. Thymœtes, qui tum Athenis regnabat, eo quod pugnam declinaverat, de ſolio dejectus eſt. Qui in ejus locum ſucceſſit Melanthius quidam Meſſenius, Nelei & Periclymenes filius, provocationem amplexus in loco condicto hoſtem convenit. Quum autem manus conferere vellent, Melanthius vel quia revera exiſtimabat, vel quia fingebat a tergo Xanthi ſe vidiſſe virum pelle caprina nigra indutum, exclamavit pactas leges violari; quibus auditis Xanthus retroſpiciens a Melanthio perfide interfectus eſt. In memoriam autem illius victoriæ Jupiter cognominatus eſt ἀπατήνωρ, id eſt, *deceptor*, Bacchus vero μελαναιγὶς, id eſt, *vellere caprino nigro indutus*, cui præterea templum & hæc feſta conſecrata ſunt. Alii econtra cenſent Ἀπατούρια eſſe quaſi ἁπατόρια, id eſt, ὁμοπατόρια, quia his diebus ſacris liberi patres ſtipare ſolebant ad locum ubi illorum nomina in civium nomenclatorem referebantur, pari fere uſu ἄλοχος idem eſt ac ὁμόλεκτρος & ἄκοιτις ac τὸ ὁμόκοιτος. Iterum alii volunt Ἀπατούρια ſic dici, eo quod liberi hunc uſque diem ſenſu civili ἀπάτορες cenſebantur, tum enim illorum genus in publicas tabulas referebatur. Simili de cauſa Melchizedechum ἀπάτορα & ἀμήτορα, id eſt, *ſine patree* & *matre*, dici in *Epiſtola ad Hæbræos* nonnulli aſſerunt, quia ejus genus in ſacris genealogiis non recenſetur. Ut e diverticulo redeamus, hæc feſta menſe Pyanepſione per triduum agitari ſolebant.

Primus dies dicebatur δορπία, ἀ δόρπος, *cœna*; illius enim diei ad veſperam ſingulæ tribus in unum locum conveniebant, ubi ſplendidum convivium paratum erat.

Secun-

Secundus dies vocabatur ἀνάῤῥυσις, ἀπὸ τῦ ἄνω ἐρύειν, id eſt, *ab hoſtiis oblatis* Jovi Φρατρίῳ & Απατήνορι, necnon Minervæ; in quorum ſacrificiis (ut & cæterorum cœlicolarum) mos obtinuit ἀνωἐρύειν τὰς κεφαλὰς, id eſt, *hoſtiarum capita in cœlos obvertere*. Hoc in ſacrificio liberi, qui in numerum civium relati erant, proximum ad aram locum tenebant. Iterum quidam homines pretioſa veſte induti, tædas ardentes igni ſacro accenſas geſtantes, & circumcurſantes, hymnos in honorem Vulcani, qui homines in illius elementi uſu primus inſtituit, decantare ſolebant; quem morem huic diei ſacro tribuit Meurſius, licet Harpocration, qui illius primus meminit, de die nihil addidit.

Tertius dies nominabatur κυρεῶτις, vel a κῦρος, *juventus*, vel a κυρὰ, *tonſio*; quia juvenum, qui eo uſque irraſi manſerant, tum capillities abradebatur, antequam illorum nomina in publicum nomenclatorem referrentur. Patres autem jurare tenebantur ſe & adoleſcentium matres cives eſſe ingenuos. Pariter Dianæ duas oves, capram quoque immolabant, illudque dicebant θύειν φρατρίαν. Ovis etiam dicebatur ὄϊς φρατὴρ, & capra αἶξ φράτριος, ſcilicet ἡ θυομένη τοῖς φράτορσι, ut ait Pollux. Eadem quoque victima κυρεῖον aliquando dicitur. Hoſtia tanti pendere debebat; oves ſingulæ pendebant minas quadraginta & octo, capra vero minas quinquaginta: quia autem ſemel obtigit, ut qui intererant exclamaſſent, μεῖον, μεῖον, id eſt *minus, minus*, abhinc dicta eſt μεῖον, & qui illam mactabant μειαγωγοί.

His memoratis diebus quartum addit Heſychius, qui ἐπίβδης dicebatur; ſed illud nomen huic diei feſto minime fuit proprium, verum de omnibus diebus ſacris, qui poſt feſta finita obſervabantur, prædicari ſolet; derivatur enim ἀπὸ τῦ ἐπιβαίνειν, id eſt, *a ſequendo*, eo quod feſti quaſi appendix foret ille dies.

A Protenthis omnium maxime obſervabatur hoc feſtum: illi enim quinque dies ei impendebant, cæteros uno die antevertentes. Et apud Athenæum *Deipnoſoph. lib.* IV. exſtat decretum Cephiſodoro Archonte latum, quo jubetur etiam Senatus quinque dies in hoc feſto feriari, quo tempore cæteræ quoque curiæ vacabant. Vid. *Leges Atticæ*.

ΑΠΑΤΥΛΙΑ,

Secundus dies feſtorum conjugalium, de quo ſuo loco plura dicemus.

ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ,

Feſta Apollinis Ægialeæ obſervata, quorum hæc fuit origo. Apollo Pythone devicto Ægialeam petiit cum ſorore Diana comite; unde fugatus in Cretam ſe recepit. Interim Ægialenſes morbo epidemico tacti ex conſilio vatum ſeptem pueros & totidem virgines ad gemina Numina placanda & domum reducenda miſerunt. Illorum autem pium ſtudium Apollini & Dianæ placuit, qui cum legatis in arcem Ægialeæ reverſi ſunt; in cujus rei memoriam templum dicatum eſt Pitho ſuaſionis Deæ, & mos introductus eſt, ut puerorum & puellarum lectus numerus ſolenni obambulatione ſimularent quaſi vellent Apollinem & Dianam accerſitum ire, quæ feſta Pauſaniæ ætate adhuc obſervabantur, prout ipſemet tradit in *Corintiacis*.

ΑΠΟ-

ΑΠΟΠΟΜΠΑΙ,

Erant aliquot dies ſacri, in quibus ſacrificia Diis *πομπαίοις* oblata. Quinam fuerint illi Dii, non auſim definire, attamen certum eſt, *πομπαῖον* quemvis denotare, qui alium in via deducit, unde illud nomen tribuitur Mercurio, qui Plutonis accenſus animas defunctorum ad umbras inferiores ducere credebatur, unde Ajax, antequam mortem ſibi inferret, ſic orans inducitur apud Sophoclem *Ajace Flagell. vers.* 846.

> —— *καλῶ θ' ἅμα*
> *Πομπαῖον Ἑρμῆν χθόνιον εὖ με κοιμίσαι.*
>
> —— *atque advoco ſimul*
> *Mercurium deductorem animarum ſubterraneum, ut me ſuaviter ſopiat.*

Sed citius crederem illos dies ſacros fuiſſe Diis *ἀποπομπαίοις*, id eſt, *ἀποτρόποις*, (*ἀποπομπὴ* enim a Phavorino interpretatur *ἀποτροπὴ*) qui alias dicuntur *λύσιοι, ἀλεξικάκοι, φύξιοι*, & *ἀποτροπαῖοι*, vel *averrunci*, quia mala averruncare credebantur, quales Jupiter Hercules, & alii: quocirca pro *πομπαίοις* apud Heſychium potius legerem *ἀποπομπαίοις*, niſi indiſcriminatim uſurpentur tanquam ſynonyma.

ΑΡΑΤΕΙΑ,

Feſta natalitiorum Arati, (teſte Plutarcho in *Arato*) cui dicatus erat ſacerdos vittam diſcriminis cauſa albis & purpureis maculis diſtinctam geſtans. Muſica autem & Bacchi choriſtis citharas pulſantibus, necnon ſolenni obambulatione, in qua publicis ludi-magiſter diſcipulis ſtipatus præibat, quos ſenatores ſertis ornati, & quotquot cives ſponte ſua venerant, excipiebant, decoratus eſt ille dies.

ΑΡΓΕΙΩΝ ΕΟΡΤΑΙ,

Feſta Argivorum, quorum nomina perierunt: ſi unum excipias a Parthenio *Erotic.* XIII. memoratum, quod publico convivio celebratum fuiſſe traditur *ibid.*

Alterius meminit Plutarchus *Græc. Quæſt.* quo die pueri Βαλλαχράδας, id eſt, *βάλλοντας ἀχράδας* vel *projicientes ficus ſylveſtres*, joco ſe dictitare ſolebant. Qui mos (ni fallor) inſtitutus fuit ad memoriam ſui primitivi victus Inachi ætate, qua ſylveſtribus ficubus veſcebantur, celebrandam.

Tertii mentio fit apud Æneam *Poliorcet. cap.* XVII. quo tempore ingens civium armatorum frequentia extra urbem ſolenniter obambulare conſueverat.

ΑΡΙΑΔΝΕΙΑ,

Bina feſta in Naxo celebrata in honorem duarum mulierum Ariadne cognominum, juxta Plutarchum in *Theſeo*; quarum prior hilaris & jucunda diceba-

cebatur, quocirca ejus ſolennia muſica & omnigenis gaudii & lætitiæ ſignis concelebrari ſolebant.

Altera, quæ in illo littore a Theſeo gravida derelicta eſt, credebatur triſtis; qua de cauſa dies illius feſtus nil niſi triſtitiam & luctum præ ſe ferebat; ut autem illius mulieris a Theſeo relictæ mox parituræ memoria ſervaretur, juvenis decumbens fœminæ parturientis labores imitari ſolebat. Ut culpam animi ſui ingrati erga amaſiam redimeret, hæc ſolennia inſtituiſſe dicitur Theſeus.

ΑΡΡΗΦΟΡΙΑ,

Celebrabantur Athenis, juxta Harpocrationem, Suidam, Etymologum, in honorem Minervæ & Erſæ Cecropis filiæ, quocirca ſæpius dicta ſunt *Ερσηφόρια* aut *Ἐῤῥηφόρια*. Prius autem nomen deducitur *ἀπὸ τοῦ ἄῤῥητα φέρειν*, id eſt, quia a quatuor lectiſſimis e nobili genere virginibus, a ſeptimo uſque ad undecimum ætatis annum, quædam religionis arcana illo die vehi ſolebant, quæ idcirco vocatæ ſunt *ἀῤῥηφόροι*, hinc *ἀῤῥηφορεῖν* apud *Etymologici* Auctorem eſt *χρυσῆν ἐσθῆτα φορεῖν*, *καὶ χρυσία*. Panis quoque his puellis proprius erat, quem *ναστὸν* vocabant, ut docet Athenæus *Deipnoſoph. lib.* III. & placentæ *ἀνάστατοι* dictæ, ut Suidas. Eiſdem erat in acropoli ſphæriſterium, in quo erat ſtatua Iſocratis ænea equo *celeti* inſidentis, ut refert in *ejus Vita* Plutarchus. Veſte alba auro decorata induebantur. Ex iis autem geminæ pro more ſolito *πέπλον* aut *velum* Minervæ texebant, prima manu operi admota trigeſimo Pyanepſionis die.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ,

Sunt feſta *Ἀρτέμιδος* aut *Dianæ*; quæ in diverſis Græciæ locis, præſertim Delphis, ſervari ſolebant. Deæ autem mactabatur mullus, qui quia leporem marinum venari & occidere dicitur, juxta Athenæum *Deipnoſoph. lib.* VII. idcirco ei affinis credebatur. Quo tempore panis Deæ oblatus ab Heſychio *λοχιὰ* dicitur: ab eodem fœminæ, quæ ſacra hæc auſpicabantur, *λόμβαι* ſunt appellatæ.

Aliud feſtum his cognomine conviviis & ludis per triduum Syracuſis agitabatur, teſtibus Livio *lib.* XXIII. & Heſychio.

ΑΣΚΛΗΠΕΙΑ,

Feſta Æſculapii in pluribus Græciæ locis, ſed nullibi majore cum pompa quam Epidauri, obſervata ſunt, tradente Platone in *Jone*. Hoc enim in loco Deus ille ſingularius hoſpitari dignabatur oraculo: unde dicta ſunt *Μεγαλασκλήπεια*, id eſt, *magna Æſculapii feſta*. Vid. *Inſcript. Veter.* Præcipua diei celebritas erat muſicus concentus, in quo Poetæ & Muſici de victoria certabant, qua de cauſa dictus eſt *ἱερὸς ἀγὼν*, id eſt, *ſacrum certamen.*

ΑΣΚΩΛΙΑ,

Feſta Bacchi a colonis Athenienſibus celebrata ſunt ſacrificio capri, qui

quia vinetis noxius, idcirco Baccho exoſus credebatur. Vid. Phurnutus *de Baccho*, Ariſtophanis Scholiaſtes *in Plutum*, Heſychius. Ex victimæ corio conficiebatur lagena, in quam oleo & vino plenam uno pede inſilire certabant, qui autem in ea primus pedem ſiſtebat, victor cenſebatur & lagenam pro præmio accipiebat; quod exercitium dicitur ἀσκωλιάζειν, παρὰ τὸ ἐπὶ τὸν ἀσκὸν ἅλλεσθαι, id eſt, *ab inſiliendo in lagenam*, unde feſta nomen acceperunt.

ΑΦΡΟΔΙΣΙΑ,

Feſta Ἀφροδίτης ſeu *Veneris*, quorum plura in diverſis Græciæ partibus agitari ſolebant. Sed omnium celeberrima erant quæ in Cypro obſervata ſunt, juxta Clementem *Protrept.* Arnobium *lib.* v. Heſychium, Pindari Scholiaſtem. A Cinyra autem inſtituta ſunt, ex cujus familia nonnulli Veneris ſacerdotes deſumebantur, qui ideo dicuntur Κινυράδαι. His ſolennibus diverſi ſacri ritus obtinebant; qui iis initiabantur, nummum deponebant Veneri tanquam meretrici, inque favoris ſigna menſuram ſalis & φαλλὸν accipiebant; ſal quidem, quia ex aqua marina conficitur, ex qua Venus nata credebatur: alterum vero, quia Venus laſciviæ dea dicebatur.

Amathunte Cypri civitate ſolennia ſacrificia Veneri fieri aſſueverant, quæ dicta ſunt καρπώσεις, a καρπὸς, *fructus*, teſte Heſychio; forſan quia illa Dea generationi præficiebatur.

Utriuſque Paphi anniverſaria Veneris non ſolum ab horum locorum incolis, ſed ab ingente hominum frequentia, qui ex aliis civitatibus huc confluebant, concelebrata ſunt, ſecundum Strabonem *lib.* XIV.

Corinthi meretrices illa celebrare ſolebant, juxta Athenæum *Deipnoſoph. lib.* XIII.

ΑΧΙΛΛΕΙΑ,

Achiliis feſta Spartæ obſervata, prout tradit Pauſanias in *Laconicis*.

B.

ΒΑΚΧΕΙΑ,

Bacchi ſolennia, ex Heſychio. Vide Διονύσια.

ΒΑΛΛΗΤΥΣ,

Feſta Demophoontis Celei filii Eleuſine Atticæ civitate acta, juxta Athenæum *Deipnoſoph. lib.* IX. & Heſychium.

ΒΑΡΑΤΡΟΝ,

Dicebantur ludi ſacri in Theſprotia, in quibus robuſtiſſimi palmam referebant, teſte Heſychio.

Sunt

ΒΑΣΙΛΕΙΑ,

Sunt feſta anniverſaria Lebadeæ Bœotiæ civitatis obſervata. juxta Pindari Scholiaſtem in *Olymp. ode* VII.

ΒΕΝΔΙΔΕΙΑ,

Feſta Dianæ, (juxta Strabonem *lib.* IX. Proclum *in Timæum*, Heſychium) quæ a Thracibus vocabatur Βένδις, in Thracia obtinebant, unde Athenas pervenit, ubi in Piræeo decimo nono aut vigeſimo Thargelionis die agitari ſolebant.

ΒΟΗΔΡΟΜΙΑ,

Erant feſta apud Athenienſes celebrata, ex Harpocratione & Suida, quæ ſic dicta ſunt ἀπὸ τοῦ βοηδρομεῖν, id eſt, *ab adjutando*, in memoriam Jovis Xuthi filii, qui regnante Erechtheo Athenienſibus bello ab Eumolpo Neptuni filio petitis opem tulit. Sed Plutarchus in *Theſeo* tradit illa ſolennia inſtituta fuiſſe in monumentum victoriæ a Theſeo menſe Boedromione in Amazonas relatæ.

ΒΟΡΕΑΣΜΟΙ,

Feſta Boreæ ab Athenienſibus celebrata, prout tradunt Plato in *Phædro* & Heſychius. Huic autem Deo ara dicata fuit in Attica, eo quod Orithya Erechthei filia in uxorem ducta Athenienſium cognatus crederetur: quocirca, quum pugna navali claſſis hoſtilis a vento ſeptentrionali diſſipata fuiſſet, illud damnum ab hoſtibus acceptum Boreæ ſuæ uxoris conterraneis faventi tribuere non dubitarunt Athenienſes, referente Pauſania in *Atticis*.
Iterum idem Auctor in *Arcadicis* nos docet ſolennia ſacrificia Boreæ Megalopoli Arcadiæ urbe, quo in loco templum ei dicatum & ſummi honores perſoluti ſunt, fieri aſſueviſſe.

ΒΟΤΤΙΑΙΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Bottiæi erant Athenienſium coloni; ad memoriam autem ſuæ originis poſteris tradendam feſta anniverſaria celebrare ſolebant, in quibus virgines dictitabant, Ἴωμεν εἰς Ἀθήνας, *Eamus Athenas*, prout notat Plutarchus in *Theſeo* & *Quæſt. Græc.*

ΒΡΑΣΙΔΕΙΑ,

Dicebantur ſolennia Braſidæ Lacedæmoniorum ducis, cujus præclara geſta Methone, Pylo, & Amphipoli celebrabantur, Spartæ agitari ſolebant ſacrificiis & ludis, in quibus nemini niſi ingenuis Spartanis certare licebat, ſecundum Pauſaniam in *Laconicis*, Thucydidem *lib.* V. Suidam. Ea ſacra ſi quis neglexiſſet, mulctabatur. Vid. Interpres Græcus Ariſtotelis *Ethic. ad Nicomach. lib.* V. *cap.* VII.

ΒΡΑΥΡΩΝΙΑ,

Feſta Dianæ Brauroniæ, a loco in quo ſolennia fiebant nimirum Braurone Atticæ pago, ubi celebris illius Deæ ſtatua ex Scythia Taurica ab Iphigenia allata exſtitit uſque ad tempora ſecundi belli Perſici, quum illam dimovit Xerxes tradentibus Pauſania in *Atticis* & *Arcadicis*, Polluce *lib.* VIII. *cap.* IX. Harpocratione, Suida. Semel quinquennio celebrari & a decem viris ab officio dictis Ἱεροποιοῖς moderari ſolebant. Caper in iis mactabatur, & pro more unam Homeri *Iliadum* canebant nonnulli viri. His autem ſolennibus imprimis notandæ ſunt quædam virgines adoleſcentulæ togas flavas geſtantes & Dianæ ſacræ, quæ circiter decem annos natæ erant, (a quinto enim uſque ad decimum ætatis annum ſolummodo illas legi fas erat) ideo illarum conſecratio dicebatur δεκατεύειν, a δέκα, *decem*, ut & ἀρκτεύειν, ipſæque virgines vocatæ ſunt ἄρκτοι, id eſt, *urſi*, hac de cauſa: Apud Phlavidas pagi Attici incolas urſus nativa ferocia depoſita ita manſueverat, ut cum iis menſæ accumbere & ludere ſoleret, nec unquam iis noceret: ſed quædam adoleſcentula, quæ illo urſo nimia cum familiaritate male uti volebat, ab eo dilacerata eſt, qui in poſterum a virginis fratribus occiſus eſt: illius autem feræ cædem excepit dira peſtis innumeris Atticæ incolis lethifera, qui in plagæ graſſantis medelam ex oraculi conſilio virgines Dianæ dicarunt, ut ejus iræ ob urſum interfectum accenſæ ſedarent; imo legem tulerunt, qua omnibus virginibus conjugio interdictum eſt, niſi prius illo ſacro ritu functæ fuiſſent.

Γ.

ΓΑΛΑΞΙΑ,

Feſta, in quibus γαλαξίαν, id eſt, *juſculum hordeaceum lacte mixtum*, coquere aſſueverant, juxta Heſychium. Hæc ſolennia Apollini, qui a quodam loco Bœotiæ cognominatus eſt *Galaxius*, ſacra fuiſſe cenſet Meurſius ex Procli *Chreſtomathia*.

ΓΑΛΙΝΘΙΑΔΙΑ,

Dicebantur ſolennia ſacrificia in honorem Galinthiæ Prœti filiæ, antequam Herculis dies ſacer auſpicaretur, a quo inſtituta ſunt, Thebis facta.

ΓΑΜΗΛΙΑ, ΓΕΝΕΘΛΙΑ, ΓΑΝΑΣΙΑ,

Tria diſtincta feſta, quorum prima conjugiorum, altera natalitiorum, tertia vero funerum dicuntur. Sed hæc plenius deſcribam in quodam ſequentium capitum.

ΓΑΝΑΤΥΛΛΙΣ,

Feſta Genetyllidis ſexus muliebris Deæ, (juxta Heſychium) cui canes mactabantur, a mulieribus celebrari ſolebant. Eſt ea Genetyllis (ut docet

cet Ariſtophanis Scholiaſtes *ad Nubes*) ἡ τῆς γενέσεως ἔφορος Ἀφροδίτη, *Venus generationis præſes*.

ΓΕΡΑΙΣΤΙΑ,

Neptuni feſta Geræſti Eubœæ pago, ubi ejus templum viſebatur, obſervata ſunt. Leg. Stephanus Pindari Scholiaſtes *Olymp. ode* XIII.

ΓΕΡΟΝΘΡΑΙΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Martis feſta anniverſaria Geronthris, ubi templum ei dicatum erat, ſervata ſunt. Ibidem lucus Marti ſacer erat, in quem tempore celebritatis nulli mulieri ingredi licebat, ſecundum Pauſaniam in *Laconicis*.

ΓΕΦΥΡΙΣΜΟΙ,

Solennia ab Æliano *Hiſtor. Animal. lib.* IV. *cap.* XLIII. memorata, eademque ni fallor, ac illi γεφυρισμοὶ feſtorum Cereris Eleuſiniæ, de quibus infra.

ΓΗΣ ΕΟΡΤΗ,

Feſta Matris Telluris Athenis agitata, in cujus civitatis arce templum illi Deæ dicatum eſt, teſte Thucydide *lib.* II. Sacros quoque ludos in ejus honorem editos fuiſſe docet Pindarus *Pyth. ode* IX. *vers.* 177.

Ἐν Ὀλυμπίοισί τε, καὶ βαθυκόλπου
Γᾶς ἀέθλοις. ——

In Olympicis quoque, & profundè ſinuoſæ
Terræ certaminibus. ——

ΓΥΜΝΟΠΑΙΔΙΑ, vel ΓΥΜΝΟΠΑΙΔΕΙΑ,

Solennes chori a pueris Spartanis celebrati dicuntur apud Plutarchum in *Apophthegm.*

Δ.

ΔΑΙΔΙΣ,

Feſta anniverſaria, quæ per triduum tædis (quæ Græce dicuntur δᾶδες) accenſis, unde natum illorum nomen, agitari ſolebant, juxta Lucianum *Pſeudomante*.

Primo die Latonæ parturientis labores & Apollinis natale memorabantur.
Secundo die Glyconis & Deorum natalitia celebrabantur.
Tertio denique Podalirii & Alexandri matris conjugium.

ΔΑΙΔΑΛΑ,

Bina feſta in Bœotia acta, (juxta Pauſaniam in *Bœoticis*) quorum altera apud Platæenſes Alalcomeno, ubi maximus totius Bœotiæ lucus exſtabat,

bat, ſervata ſunt hunc in morem: Illo die feſto in unum locum conveniebant, & carnis elixæ fruſtis in aperto aere poſitis, cornicum, quæ in illa involabant, volatum diligenter obſervabant; & ex illis arboribus, in quibus inſederant, ſuccisis ſtatuas conficiebant, quæ ab antiquis Græcis dicebantur δαίδαλα a Dædalo perito illo artifice.

Altera vero ſolennia multo inſigniora erant, quæ non ſolum a Platæenſibus, ſed a cæteris Bœotiæ civitatibus agitabantur ſingulis ſexaginta annis, in commemorationem, vel, ut ita dicam, in compenſationem intercapedinis minorum feſtorum totidem annorum, quibus Platæenſes exularunt. Pro illius diei ſacri celebritate prioribus feſtis quatuordecim δαίδαλα parari ſolebant, Platæenſibus, Coroneis, Theſpienſibus, Tanagræis, Chæronenſibus, Orchomeniis, Lebadeis, & Thebanis ſorte diſtrahenda; quia illi populi, ut Platæenſes in gratiam cæterorum Græcorum redirent, & ex exilio domum reducerentur, omnem operam navarunt, imo dona contulerunt in feſtis celebrandis circa tempora, quibus Thebæ a Caſſandro Antipatri filio inſtauratæ ſunt. Nec ſolæ illæ civitates jam memoratæ, ſed plures aliæ minoris notæ his feſtis diebus aderant, quorum ritus hic tradere lubet.

Statuam, quam ad ripam fluminis Aſopi veſtitu muliebri adornarant, mulier pronubæ veſte induta, magna Bœotorum turba, qui ordine ſortibus definito progrediebantur, ſtipante, in cacumen montis Cithæronis comitari ſolebat: in illo autem loco ara ex tabulis ligneis quadratis in morem lapidum una coagmentatis condita erat. Præterea in illa ingente lignorum congerie ſingulæ civitates & viri opulenti taurum Jovi, bovem vero aut juvencam Junoni offerebant, vinaque & thura large profundebant; opibus vero tenuiores, qui meliora dona conferre non valebant, minores oves deponebant; quæ omnia una cum δαιδάλοις in unum cumulum congeſta accendebantur, nec exſtingui ſolebant, donec totum ædificium, cujus ipſa ara pars erat, in cineres redactum fuiſſet. Horum rituum cauſa & origo hæc fuit: Lite inter Junonem & Jovem oborta, Dea ita exarſit, ut viro derelicto in Eubœam ſe receperit. Deus autem ſuam deſolationem dolens omnem ſuadendi artem adhibuit cum uxore ut illam domum reduceret; ſed quum ejus pervicaciam vincere non poſſet, Cithæronem, qui tunc temporis Platæis regnabat, & ſuæ ætatis hominum ſapientiſſimus exiſtimabatur, conſulendum adiit, qui Jovi hujus conſilii auctor fuit, ut ſtatuam veſte muliebri indutam & currui impoſitam Platæam Aſopi filiam, quicum matrimonium inierat, eſſe pervulgaret. Deus conſilium probavit adhibuitque: quibus auditis Juno currui celerrimmo curſu obviam ivit, & dolum detectum mirata in conjugis gratiam rediit.

Integrum Tractatum, cujus fragmenta apud Euſebium *de Præpar. Evangel. lib.* III. adhuc exſtant, de his feſtis edidit Plutarchus, qui Pauſaniæ concinit in iis, quæ mox audivimus, niſi quod pro Cithæron Alalcomenes & pro Platæa Dædala habeat.

Δ Α Ρ Ο Ν,

Feſta, quorum ſolum nomen ſervatum eſt ab Heſychio; ſed ſi Meurſio crede-

credere fas eſt, non vero abſimile videtur illa fuiſſe ſacra cuidam Darroni, qui teſte eodem Grammatico a Macedonibus colebatur & ægrotos ſanare credebatur.

ΔΑΥΛΙΣ,

Feſta Argivorum, in quibus Prœti cum Acriſio pugna ſingularis celebrabatur

ΔΑΦΝΗΦΟΡΙΑ,

Feſta Apollinis a Bœotis ſingulis novem annis agitata ſunt, juxta Pauſaniam in *Bæoticis*, Proclum *Chreſtomathia*, quorum præcipua celebritas ſic deſcribitur: In ſummo olivæ ramo, quem corollis ex lauro & diverſis floribus conſertis adornarant, globus æneus, de quo alii minores globi pendebant, poſitus erat: in medio viſebantur coronæ purpureæ & globus magnitudine alteri cedens: pars vero inferior veſte crocei coloris decorata erat. Supremus globus ſolem, quo ſignificabatur Apollo, exhibebat; alter, qui huic perpendiculariter ſubjectus erat, lunam, minores vero globi ſtellas adumbrabant: denique coronæ ſexaginta quinque numero ſolis annuum curſum, qui totidem circiter diebus conficitur exprimebant. Ramus autem ita decoratus ſolenni obambulatione circumferebatur, quam imprimis ornabat puer venuſtiſſimus & ingenuis parentibus adhuc in vivis natus: toga talari pretioſa induebatur, ejus capilli ſoluti & ſparſi erant, in capite coronam auream, in pedibus vero calceos dictos *Iphicratidas*, ab Iphicrate Athenienſi illorum inventore, geſtabat; qui ſacro illo die munere ſacerdotali fungebatur & nomine Δαφνηφόρȣ, id eſt, *Laurigeri*, inſigniri ſolebat. Ei præibant proximi cognati virgas ſertis ornatas geſtantes, illumque ſequebatur chorus virginum ramos præ manibus habentium. Hoc autem ordine ad templum Apollinis cognominati *Iſmenii* vel *Galaxii*, ubi Deo hymnos ſupplices decantabant, progrediebantur. Illud inſtitutum inde natum traditur: Æoles, qui Arnen & loca vicina incolebant, ex oraculi conſilio antiquis ſedibus relictis ut alio migrarent, Thebanos, qui tunc temporis a Pelaſgis obſidione cincti erant, invaſerunt, feſta autem Apollinis inſtabant, quæ ab utraque gente religioſe ſervabantur; quocirca induciis utrinque pactis, alteri ramos laureos in Helicone, alteri vero ad flumen Melam abſciderunt, & pro more ſolito præ manibus in honorem Apollinis geſtarunt. Eo ipſo die Polematæ copiarum Bœoticarum duci in ſomnio viſus eſt juvenis, qui integræ armaturæ munus ei obtulit, juſſitque ut ſingulis novem annis Bœoti laurum præ manibus ferentes ſolennia vota Apollini facerent. Tertio die a viſione, dux ille in obſeſſores tam fœlici ſucceſſu erupit, ut obſidionem & inceptum relinquere coacti fuerint: in cujus victoriæ monumentum hæc feſta inſtituta ſunt.

ΔΕΛΦΙΝΙΑ,

Feſta Apollinis Delphici Æginæ agebantur, juxta Pindari Scholiaſtem *in Olymp. ode* VIII.

ΔΗ-

ΔΗΛΙΑ,

Feſta a Theſeo ex Creta reduce in honorem Veneris inſtituta, cujus ſtatuam ab Ariadne ei donatam in inſula Delo poſuit, eo quod illius Deæ ope ſuam expeditionem fœliciter abſolviſſet, in eadem inſula ſingulis quinquenniis celebrata ſunt hunc in morem: Deæ ſtatua ſertis coronata, choreis, hippodromis, & imprimis tripudio dicto γεράνῳ, id eſt, *grue*, quo Cretenſis labyrinthi flexus anfractuoſos imitabantur, ex quo Theſeus illius ſaltationis inventor evaſit, diem decorare ſolebant. Vid. Thucydides *lib.* III. Callimachus *Hymno in Delum*, Plutarchus in *Theſeo*.

Altera ſolennia ab Athenienſibus in hac inſula in honorem Apollinis quotannis ſervata ſunt. Sed de his ſuperius actum eſt.

ΔΗΜΗΤΡΙΑ,

Feſta Cereris a Græcis dictæ Δήμιτρος, (teſtibus Polluce *Onom. lib.* I. *cap.* I. & Heſychio) in quibus cultores flagris ex arborum cortice confectis dictiſque μορόττοις ſe excipere ſolebant.

Alia feſta hujus nominis ab Athenienſibus celebrata ſunt in honorem Demetrii Poliorcetæ, (juxta Plutarchum in *Demetrio*, Diodorum Siculum *lib.* XVIII. Euſtathium *Iliad* έ.) quæ eadem erant ac illa feſta quæ prius dicebantur Dionyſia, incidebantque in diem decimum tertium Munychionis, cujus nomen immutatum eſt in *Demetrionem*, æque ac dies feſtus dictus eſt *Demetrias*.

ΔΙΑΜΑΣΤΙΓΩΣΙΣ,

Feſta Dianæ Orthiæ Lacedæmone obſervata, juxta Plutarchum *Lacon. Inſtit.* & *Ariſtide*, Pauſaniam *Laconicis*, Themiſtium *Orat.* Ciceronem *Tuſcul. Quæſt.* II. Hyginum *fab.* CCLXI. quæ ſic dicta ſunt ἀπὸ τῦ μαστιγῦν: id eſt, *a flagellando*, eo quod pueri ſuper ara illius Deæ flagris cædebantur. Prima autem inſtitutione hi pueri ingenui Spartani, ſed mollioribus ſæculis ignobili genere nati, imo plerumque ſervorum progenies erant. Dicebantur autem Βωμονεῖκαι a dira & ſevera cruciatione, quam ad aram ſubibant: ne præfectus miſericordia tactus illos remiſſius virgis exciperet, Dianæ ſacerdos tamdiu adſtabat præ manibus ferens Deæ imaginem, quæ levis & portatu facilis, ſtatimac pueris parcebant, ita gravida fiebat, ut illam ſuſtentare vix poſſet ſacerdos. Iterum ne pueri ſub verberibus animum deſponderent, aut quid Laconicæ diſciplinæ indignum agerent, parentes vulgo aderant, qui filios ad patientiam & tolerantiam hortabantur. Imo tanta fuit illorum puerorum fortitudo & animi conſtantia, ut licet uſque ad ſanguinem imo ad mortem, flagris cæderentur, tamen clamorem aut gemitum raro vel nunquam ediderint. Qui ſub verberibus occumbebant, capite ſertis coronato in ſignum gaudii & victoriæ, humo mandari & publicis exequiis decorari ſolebant.

De illius moris origine non convenit inter Veteres. Nonnulli aſſerunt

a Ly-

a Lycurgo inſtitutum fuiſſe eum nimirum in finem, ut juvenes laboribus & vulneribus forti animo perferendis aſſueſcerent, & in periculis impavidi fierent. Alii econtra volunt hac ratione temperatam eſſe oraculi ſeveritatem, quo ſanguis humanus in Dianæ ara effundi præceptus eſt. Iterum alii illum ad Oreſtis tempora revocant, qui imaginem Dianæ Tauricæ, cui Scythæ hoſtias humanas mactare ſolebant, ex Scythia in Laconiam attulit. Hanc immanem barbariem Lacedæmones deteſtati, ſimulque Deæ iram veriti, mandarunt, ut puer in illius ara quotannis flagris cæderetur donec ſanguis flueret, ne illa Dea ſanguine humano, quem ſitiebat, omnino careret. Denique, hanc illius moris cauſam reddunt nonnulli: In Pauſaniam Spartanorum ducem ſacrificia & vota facientem, antequam cum Mardonio pugna committeretur, irruit cohors Lydorum, qui ſacrificia diripuerunt ac devaſtarunt, ſed flagris & baculis ſolis armis, quibus Lacedæmonii hac occaſione inſtructi erant, tandem repulſi ſunt; cujus victoriæ ad memoriam ſervandam puerorum flagellationem ad aram, & deinceps Lydiam obambulationem Spartæ ſua ætate adhuc celebratas fuiſſe tradit Plutarchus.

ΔΙΑΝΤΙΝΙΑ,

Feſta Spartæ acta.

ΔΙΑΣΙΑ,

Feſta Jovis cognominati Μειλιχίȣ, id eſt, *Propitii*, Athenis celebrari ſolebant, ſecundum Thucydidem *lib.* I. Ariſtoph. Scholiaſtem *in Nubes*, Suidam. Sic autem dicebantur ἀπὸ τȣ̃ Διὸς καὶ τῆς ἄσης, id eſt, *a Jove & mala fortuna*, eo quod Jupiter votis ſupplicibus ſollicitatus iis aderat, & a periculis maliſque eos liberabat. Agitari ſolebant ſub finem menſis Antheſterionis extra civitatem, quo ingens Athenienſium epulantium & ſacrificium facientium frequentia convenire aſſueverat. His feſtis fiebant publicæ nundinæ, quibus omne genus mercium venum proſtabant; quocirca curriculum filio Phidippidæ illo die ſacro emiſſe dicitur Strepſiades in Ariſtophanis *Nubibus Act.* III. *Scen.* I.

> Ὃν πρῶτον ὀβολὸν ἔλαβον Ἡλιαστικὸν,
> Τȣ́τῳ πριάμλω σοι Διασίοις ἁμαξίδα.
>
> *Quem primum obolum acceperam in judicio Heliæo,*
> *Hoc tibi ploſtellum emi in Diaſiis.*

Alterius diei Jovi ſacri, quo ſolennis hominum equitatio celebrabatur, meminit Plutarchus in *Phocione*.

ΔΙΙΠΟΛΕΙΑ,

Feſta τȣ̃ Διὸς Πολιέως, *Jovis Poliei*, vel civitatis Dei tutelaris, Athenis celebrari ſolebant decimo quarto die menſis Scirrophorionis. Leg. Pauſanias in *Atticis*, Ælianus *Var. Hiſt. lib.* VIII. *cap.* III. Porphyrius *de Abſtin. ab Animal.* Heſychius, Suidas. Sæpius dicebantur Βȣφόνια a bove ma-

ſtato: illo enim die certæ placentæ, ejuſdem generis ac illæ quæ in ſacrificiis uſuveniebant, menſæ æneæ ſuperimponi aſſueverant: circa illam menſam agebantur lectiſſimi aliquot boves, quorum primus qui placentam abſumpſiſſet, illico mactabatur. Qui bovem mactabat dicebatur *βέτης* aut *βεφόνος*. Tres ſolas familias, quæ diverſa nomina pro muneribus gerebant, in illis ceremoniis peragendis adhiberi fas eſſe tradit Porphyrius de *Abſtinent. ab Animalibus*. Familia, quæ boves abigebat, dicebatur Κεντριάδαι, a *κέντρον*, id eſt, *ſtimulus:* qui illum feriebant Βετύποι, Thaulonis genere nati: qui vero eum mactabant Δαιτροὶ, id eſt, *laniones* aut *coqui*, dicebantur. Hujus inſtituti cauſa hæc fuit: Certo Jovis die feſto ſacram placentam comedit bos famelicus, quod prophanum animal occidit ſacerdos (a nonnullis Thaulon, ab aliis vero Diomus aut Sopater dicitur) pio zelo concitus. Illis autem diebus bovis cædes capitale crimen cenſebatur, quocirca loco rei ſacerdotis, qui matura fuga ſibi conſuluerat, ſecurim cruentatam criminis poſtularunt Athenienſes, & juxta Pauſaniam illam inſontem declararunt; ſed Ælianus aliter ſentit traditque & ſacerdotem & illos, qui ſolennitati intererant, (ii enim culpæ participes credebantur a crimine ſolutos fuiſſe, ſecurim vero damnatam; quod videtur veroſimilius. In illarum autem rerum monumentum mos introductus eſt, ut poſtquam ſacerdos aufugiſſet, de bovis cæde ſententia ferretur.

ΔΙΚΤΥΝΝΙΑ,

Feſta Dianæ dictæ *Dictymnæ*, vel a Cretæ civitate, vel a Nympha Cretenſi pariter vocata *Dictymna* Dianæ venationis ſocia, quæ retia venatica a Græcis appellata *δίκτυα* invenit, Spartæ obſervabantur, ex Pauſania in *Laconicis*.

ΔΙΟΚΛΕΙΑ,

Feſta in honorem Herois Dioclis Megaris agitari ſolebant, juxta Pindari Scholiaſtem *Olymp. ode* XIII. Hæc ſolennitas deſcribitur a Theocrito *Idyll.* XII. *vers.* 27.

Νισαῖοι Μεγαρῆες, ἀριστεύοντες ἐρετμοῖς,
Ὄλβιοι οἰκοίητε, τὸν Ἀττικὸν ὡς πέρι ἄλλων
Ξείνων τιμήσασθε Διοκλέα τὸν φιλόπαιδα·
Αἰεί οἱ περὶ τύμβον ἀολλέες εἴαρι πρώτῳ
Κῶροι ἐριδμαίνουσι φιλήματος ἄκρα φέρεσθαι·
Ὃς δέ κε προσμάξῃ γλυκερώτερα χείλεσι χείλη,
Βεβριθόμενος στεφάνοισιν ἑὴν πρὸς μητέρ' ἀπῆνθεν.

Niſæi Megarenſes, remis præſtantes,
Fœlices habitetis, quoniam præ aliis hoſpitibus Atticum
Dioclea puerorum amatorem honore affeciſtis:
Semper primo vere ad ipſius tumulum congregati
Pueri certant oſculi victoriam reportare:
Quique labra labris dulcius applicuerit,
Is coronis oneratus ad ſuam matrem revertitur.

Ubi

Ubi Scholiaſtes vetus moris hujuſce cauſam exponit his verbis: Οὗτος (Διοκλῆς) Ἀθήνηθεν φεύγων εἰς Μέγαρα φιλόπαις ὑπερφυῶς ὢν, ἔν τινι μάχῃ ἠρίστευσε· καὶ ὑπερασπίζων τινὸς ἐρωμένου, ἐκεῖνον μὲν ἔσωσεν, αὐτὸς δ' ἐτελεύτησεν· ὅθεν τοὺς Μεγαρεῖς θάψαι αὐτὸν, καὶ τιμᾷν ὡς ἥρωα, ἀγῶνά τε αὐτῷ ποιεῖν, ἐν ᾧ τοὺς καλοὺς περὶ φιλημάτων ἀγωνίζεσθαι, τὸν δὲ καταφιλήσαντα αὐτοῦ ἥδιστα, τοῦτον ὑπ' αὐτοῦ ὡς κρείττω στεφανοῦσθαι.

ΔΙΟΜΕΙΑ,

Feſta Jovis Diomei, vel Diomi, (juxta Etymologum, & Euſtathium *ad Iliad.* δ'. Herois Athenienſis Colytti filii, a quo incolæ certi Atticæ pagi vocati ſunt Διομεῖς.

ΔΙΟΝΥΣΙΑ,

Feſta Διονύσου vel *Bacchi*, non raro generaliore nomine dicta Οργια, quæ licet aliis Diis tribuantur, attamen Bacchi propria ſunt. Illius Dei ſolennia in Ægypto inſtituta dicuntur, unde Græcis a quodam Melampo tradita ſunt, juxta Herodotum *lib.* II. Pariter Ægyptiorum Iſidem eamdem eſſe ac Cererem, & Oſiridem Bacchum, ut & Græcorum Dionyſia fuiſſe Ægyptiorum Pamylia, nos docet Plutarchus *de Iſide & Oſiride*.

Athenis majore cum pompa & ſuperſtitione quam in ullo alio Græciæ loco agitari ſolebant: anni enim per illa ſupputabantur, ſecundum Suidam, & Archontum princeps in iis moderandis participabat, prout ſcribit Pollux *lib.* VIII. ut & Sacerdotes, qui ſacras vices obibant, primas ſedes in publicis ſpectaculis occupabant, teſte Ariſtophanis Scholiaſte *in Ranas*. Prima autem inſtitutione omni pompa & ornatu deſtituebantur, quum illi dies ſacri publicæ lætitiæ agendæ deſtinati hiſque ritibus tantum celebrati fuerint, tradente Plutarcho περὶ φιλοπλούτ. Primo vas vino plenum & vite decoratum, dein caper, poſtea caniſtrum ficubus plenum, tandem phalli prodibant.

In quibuſdam illis diebus feſtis veſte & geſtu Poetarum figmenta de Baccho imitari ſtudebant veneratores: hinnuli enim pelles, carbaſa & mitras induebant; thyrſos, tympana, fiſtulas, tibias, & crepitacula geſtabant; ſertis ex arboribus Baccho ſacris, ut hedera, vite, abiete, &c. confectis capita coronabant. Alii Silenum, Panem & Satyros agebant, comico habitu & peregrino geſtu in publicum prodeuntes; alii aſinis inſidebant; alii vero capros ad mactationem adigebant. Hunc autem in morem homines utriuſque ſexus in colles, deſerta, & alia loca divagabantur, nutantes, ridiculo more ſaltantes, horrendas voces & boatus edentes, inſanientes, & conclamantes εὐοῖ σάβοι, εὐοῖ Βάκχε, aut ὦ Ιακχε, vel Ιόβακχε, aut Ιὼ Βάκχε.

Hi ſunt præcipui ritus qui in Bacchi feſtis obtinebant per totam Græciam præſertim Athenis, ubi illam Bacchantium turbam certo illius Dei die feſto ſequebatur caterva hominum quædam vaſa ſacra geſtantium; quorum primum aqua plenum erat, quod excipiebant lectiſſimæ & honoratæ virgines dictæ κανηφόροι, eo quod caniſtra aurea omnigenis fructibus plena

ferrent: hæc erat celebritatis pars ſacratiſſima; quocirca ut plebeculam in ſpectaculo detinerent, in illis ſportulis includebantur ſerpentes, qui exinde ſæpius raptantes ſpectatores in admirationem rapiebant. Proxime ſequebatur περιφαλλία, id eſt, turba hominum geſtantium τὰς φαλλὰς, vel *perticas*, in quarum ſummitate infixæ erant effigies membri virilis: hi autem violis & hedera coronabantur, eorumque facies aliis herbis obtegi ſolebat; dicebantur φαλλοφόροι, illorumque cantilenæ φαλλικὰ ᾄσματα. Deinde Ιθύφαλλοι veſte muliebri albis maculis diſtincta & uſque ad talos demiſſa induti, ſerta in capite, & chirothecas in manibus ex floribus conſertas geſtantes, & ebrios geſtu agentes. Itidem aderant Λικνοφόροι, qui λίκνον, id eſt, ſacrum Bacchi ventilabrum, ferebant, quod horum & aliorum hujus Dei feſtorum ſacrificiorumque ita proprium erat, ut pauca illo pro more ſolito caruerint, unde Bacchus dictus eſt Λικνίτης. Denique illis ſacris diebus publica ſpectacula & ludi magna cum frequentia edebantur, & nil niſi commeſſationes & omne luxuriei genus in tota civitate agebatur.

Bacchi feſta ſunt innumera, quorum præcipua hæc ſunt.

Διονύσια ἀρχαιότερα (apud Thucydidem *lib.* II. Heſychium, Demoſthenem *Orat. in Neæram*, Pollucem *lib.* VIII.) Limnis in Attica ditione, ubi exſtabat Bacchi templum, decimo Antheſterionis die celebrari ſolebant. Qui ſacra munera illis diebus feſtis obibant, erant imprimis quatuordecim mulieres, quibus a βασιλεῖ, qui erat e numero Archontum & celebritatis requiſita procurabat, demandata erat illa ſacra provincia; dicebantur autem Γεραιραὶ, id eſt, *Venerabiles*, quæ ſuo munere fungi non permittebantur, niſi prius coram βασιλίσσᾳ, ſeu τῆ βασιλέως *uxore*, juramentum dixiſſent ſe omni pollutionis generes puras eſſe.

Διονύσια νεώτερα, a Thucydide *loco citato* memorata, quæ a nonnullis ſubſequentium feſtorum forte non diverſa ſunt.

Διονύσια μεγάλα, vel *majora*, apud Demoſthenem *Orat. in Leptinem* ſæpius dicuntur Ἀστυκὰ vel τὰ κατ' ἄστυ, quia intra civitatem celebrari ſolebant menſe Elaphebolione: imo κατ' ἐξοχὴν vel *eminenter* vocantur Διονύσια, nulla nota diſcriminis addita, eo quod omnium Bacchi feſtorum, quæ Athenis ſervabantur, celeberrima fuerint.

Διονύσια μικρὰ, vel *minora*, non raro vocata τὰ κατ' ἀγρὰς, quia rure agitari ſolebant. Eratque quaſi paraſceve priorum & majorum feſtorum, atque in autumnum incidebant, teſte Ariſtophanis Scholiaſte *in Acharn.* Alii illa ponunt in menſe Poſideone; alii vero in Gamelione; iterum nonnulli volunt eadem fuiſſe ac Διονύσια λήναια a ληνὸς *torcular*, juxta quam opinionem illa menſi Lenæoni tribuit Heſychius.

Διονύσια Βραυρώνια, in quibus veneratores omni exceſſus & impudicitiæ genere ſe mergebant, Braurone pago ditionis Atticæ celebrabantur ex Ariſtophanis Scholiaſte *in Pacem*.

Διονύσια νυκτήλια, apud Pauſaniam in *Atticis* quorum arcana revelari nefas erat, ab Athenienſibus in honorem Bacchi Nyctelii, cui templum dicaverant, obſervata ſunt.

Θεοίνια, feſta Bacchi cognominati Θεοίνε, id eſt, *Dei vini*.

Ὠμοφάγια, feſta Bacchi cognomine ὠμοφάγε & ὠμηστε, eo quod hoſtiæ huma-

humanæ illis ſacris diebus ei mactarentur, juxta Plutarchum in *Themiſtocle*; vel a carne cruda comeſta, qua veſci ſimulabant ſacerdotes; imo iis ſolenne erat ſerpentes capillis implectere, & geſtu inſanos agere.

Fuerunt & plura alia Bacchi feſta, cujuſmodi Triennia vel Διονύσια τριετηρικὰ, ſic dicta ab ſtatis temporibus, quibus agitari ſolebant, canente Virgilio *Aeneid. lib.* IV. quæ a Baccho inſtituta dicuntur in memoriam ſuæ in Indiam expeditionis, in qua triennium inſumpſit. Alia ab Ariſtophanis Scholiaſte *in Pacem* memorantur, quæ unoquoque quinquennio agebantur. Præter illa mox memorata plerique Veterum plurium aliorum Bacchi feſtorum meminerunt, quorum nonnulla ſuo loco deſcribuntur.

Διονύσια Αρκαδικὰ, quibus pueri Philoxeni & Timothei, Muſicam edocti, quotannis in theatro quodam Arcadiæ Bacchi feſtum choros ducendo, cantando, ludos agendo celebrabant, ut refert Polybius *lib.* IV.

ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΑ,

Feſta τῶν Διοσκέρων, vel *Caſtoris* & *Pollucis*, qui Jovis filii credebantur, Cyrenis juxta Pindari Scholiaſtem in *Pyth. ode* V. ſed præſertim Spartæ. quæ illorum Heroum locus erat natalis, celebrata ſunt, ſecundum Pauſaniam in *Meſſenicis*, & Sidonium *Carm.* IX. Illo die ſacro magnam lætitiam agebant, quo Bacchi munera immodice ſumebant, & ludos, quorum athleticæ pugnæ pars magna erant, edebant.

ΔΙΟΣ ΒΟΥΣ,

Feſta, in quibus bos Jovi mactabatur, prout nomen ſonat apud Heſychium, Mileti uſuveniebant.

ΔΡΥΟΠΕΙΑ,

Feſta, quæ Aſine urbe Argivorum maritima & Dryopibus habitata, juxta Pauſaniam in *Meſſenicis*, in honorem Dryopis Apollinis filii quotannis ſervabantur.

ΔΩΔΕΚΑΤΗ,

Feſta ſic dicta, quia duodecimo menſis Antheſterionis die celebrari ſolebant apud Heſychium. Vide Ανθεστήρια.

E.

ΕΒΔΟΜΗ,

Feſta ſeptimo die ſingulorum menſium lunarium, juxta Suidam & Proclum *in Heſiodi Dies*, in honorem Apollinis, cui quodvis ſeptiduum ſacrum erat, quia ſimili die natus eſt, obſervata ſunt; quocirca Apollo ſæpius dictus eſt ἑβδομαγένης, teſte Plutarcho *Sympoſ. lib.* VIII. Heſiodus cauſam tradit in *Oper. & Dieb. vers.* 768.

—— τῇ

—— καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ,
Τῇ γάρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ.

—— & ſeptima ſacra dies,
Hac enim Apollinem enſe aureo armatum genuit Latona.

His ſacris diebus hymnos in honorem Apollinis canere, & ramos laureos, quibus etiam patinas decorabant, præ manibus geſtare aſſueverant Athenienſes.

Fuerunt & altera feſta ejuſdem nominis, quæ in privatis familiis ſeptimo a liberorum nativitate die celebrari ſolebant; ſed de his ſuo loco.

ΕΙΣΗΤΗΡΙΑ.

Feſta, in quibus Magiſtratus Athenis munera inire ſoliti erant, juxta Suidam alioſque Lexicographos: illis autem diebus ſacrificia facere, & pro Reipublicæ incolumitate & ſalute vota publica fundere in templo vel foro Jovis βουλαῖου & Minervæ βουλαίας; id eſt, *conſultorum*, mos obtinebat, teſte Antiphonte *Orat. pro Choreuta*:

ΕΚΑΛΗΣΙΑ.

Feſta Jovis Hecali aut Hecaleſii, ab Hecale pago tribus Leontiæ Atticæ ditionis, juxta Stephanum Byzantium, vel a quadam vetula dicta Hecale, quæ ei ſtatuam dicavit. Theſeum in expeditione, quam in Taurum Marathonium ſuſceperat, amiciſſime, & reverentiſſime excepiſſe votaque pro ejus fœlici reditu Diis feciſſe hanc Hecalen tradit Plutarchus in *Theſeo*. Theſeus autem victoriam cum laude adeptus domum rediit, ſed quia Hecale vetulæ jam mortuæ ſuum animum gratum teſtari non potuit, ejus memoriam conſecravit, & in illis feſtis diebus celebrari ſub nomine diminutivo Hecalene præcepit, eo quod Theſeum nomine Θησείδιον compellaſſet; illis enim nominibus diminutivis ſeniores junioribus bonum animi affectum exprimere ſolent: ſic filium Phidippidem nomine diminutivo Φειδιππίδιον vocitat Strepſiades in Ariſtophanis *Nubibus*.

ΕΚΑΤΗΣΙΑ.

Feſta Hecates, quæ ab Stratonicenſibus magna cum frequentia quotannis celebrata ſunt, ſecundum Strabonem *lib.* XIV.

Pariter hanc Deam maxime venerabantur Athenienſes, eo quod familiarum præſidem, liberorumque numen tutelare illam crediderint, unde ſtatuas, quæ a Deæ nomine dicebantur Ἑκαταῖα, juxta Ariſtophanem ejuſque Scholiaſtem *in Veſpas*, in ejus honorem præ ædium foribus & in triviis erigere ſolebant. Singulis noviluniis publicum convivium ſumptibus ditiſſimorum civium proſpiciebatur, quod ſimulac in loco ſolito appoſitum erat, a pauperioribus diſtrahebatur, fama ſparſa Hecaten fercula abſumpſiſſe, teſte Ariſtophane in *Pluto*; qua de cauſa dicebatur Ἑκάτης δεῖπνον, *Hecates cœna*. Hæc autem peragebantur in trivio, quia illi Deæ triplex natura aut triplex munus ei tribuebatur, quorum reſpectu triplici nomine ef-

ferri

ferri ſolet, quum in inferis *Hecate*, in cœlis Σελήνη vel *Luna*, in terra vero Αρτεμις aut *Diana* dicatur; eadem de cauſa innumeræ appellationes illius Deæ propriæ vel deducuntur a numero trino, vel ei affines ſunt, quales τριγέννητος, τρίγληνος, τριγλαθήνη, τριοδίτη, id eſt, *Trivia*, *Tergemina*, *Tritonia*, & plures aliæ. Quod autem Hecatæ in triviis ſacrificarent, id expiationis ergo factum eſt, ut Plutarchus refert: Χθονία δὲ δεῖπνον Εκάτῃ πεμπόμενος εἰς τριόδους, ἀποτροπαίων καὶ καθαρσίων ἐπέχει μοῖραν. Quo faciunt verba Scholiaſtæ Theocriti *Idyll.* II. quibus docet Hecates ſimulacra in triviis collocari, quod illa piaculorum curam haberet: Ιδρύοντο δὲ τὴν Εκάτην ἐν τριόδοις, ὅτι ἐπὶ τῶν καθαρμάτων καὶ μιασμάτων ἡ Θεός.

ΕΚΑΤΟΜΒΟΙΑ,

Feſta Junonis ab Argivis & Æginenſibus Argivorum colonis celebrata ſunt, prout teſtatur Pindari Scholiaſtes *Olymp. ode* VII. VIII. Sic autem dicta ſunt ab ἑκατόμβη, id eſt, *ſacrificium centum boum*; primo enim horum feſtorum die totidem boves, quorum reliquiæ inter cives diſtrahi ſolebant, Junoni mactabantur. Similiter publici ludi ab Archino Argivorum Rege, quorum præmium erat clypeus æneus & corona myrtea, illis diebus ſacris agebantur.

Fuit & ſacrificium cognomine in Laconia quotannis factum pro incolumitate centum civitatum, quæ eadem ætate in illa regione floruerunt, teſte Euſtathio *ad Iliad. β.*

ΕΚΑΤΟΜΦΟΝΙΑ,

Solennia ſacrificia a Meſſeniis, quandocunque quis illorum centum hoſtes occidiſſet, in honorem Jovis facta, prout tradit Pauſanias in *Meſſenicis*.

ΕΚΔΥΣΙΑ,

Feſta Latonæ Phæſti hac de cauſa ab Antonio Liberali *Metamorph.* XVII tradita concelebrari ſolebant: Galatea Eurytii filia Lampro Pandionis Phæſti urbis Cretenſis civis filio nupſit, qui quum bona tenuiora quam genus nobile, ex quo natus erat, decebat, poſſideret, nec filiabus dotes cum illarum ortu congruas proſpicere valeret, uxorem, ſi filiam peperiſſet, illam illico occidere juſſit. Interim gregem reviſit & antequam domum rediiſſet filiam enixa eſt Galatea, quæ materno affectui cedens, immitis conjugis mandato parere noluit, & ut infantuli ſaluti conſuleret, illum vocavit Leucippum, marito filium eſſe aſſeverans. Sed tandem, quum dolum diutius tegere non poſſet, in templum Latonæ confugit, quam ſupplicibus votis ſollicitavit ut puellam in puerum mutare dignaretur: Dea autem miſericordia tacta ejus preces exaudivit, quæ idcirco a Phæſtiis vocata eſt Φυτία, διὰ τὸ φύειν μήδεα τῇ κόρῃ, id eſt, *quia filiola ſexum mutaverat*; & Εκδυσία, διὰ τὸ τὴν παῖδα ἐκδύειν τὸν πέπλον, hoc eſt, *quia veſtem muliebrem exuerat*.

ΕΛΑ-

ΕΛΑΦΗΒΟΛΙΑ,

Feſta Dianæ cognominatæ ἐλαφηβόλυ, vel *venatricis*, in quibus placenta cervi figuram referens, quæ idcirco dicebatur ἔλαφος, ei offerri ſolebat, juxta Athenæum Δειπνοσοφ. *lib.* XIV. En tibi feſtorum originem: Phocenſibus ab hoſtibus Theſſalis ad incitas redactis eorumque imperio ſubjici recuſantibus, Daiphantus propoſuit, ut ingenti lignorum pyræ erectæ ſuperimponerentur uxores, liberi, omneſque illorum opes, quæ, ſi vincerentur, penitus conflagranda erant, ne quidquam hoſtibus ſupereſſet. Sed quum iniquum duxiſſent mulierum mortem decernere antequam conſenſiſſent, illas in publicum conventum accerſiverunt; quo uno agmine congregatæ ſimulac conſilium audiverunt, illud uno ore probarunt, Daiphantum laudantes, cui pro tam nobilis & præclari propoſiti præmio coronam donarunt. Ibidem interfuiſſe & mulieribus conciniſſe dicuntur pueri. Rebus autem ita diſpoſitis, hoſtibus obviam iverunt, quos tanto impetu & tanta fortitudine adorti ſunt, ut eos, a quibus ad extremas anguſtias mox adducti fuerant, vice verſa profligaverint penituſque deleverint, juxta Plutarchum *de virtute mulierum*: in cujus victoriæ monumentum hæc feſta inſtituta ſunt, quæ majore cum pompa & cultorum frequentia quam ulla alia, quæ in illa regione obtinebant, celebrata ſunt. Sed hic obiter notandum eſt proverbium tritum, quod inde natus eſſe creditur, nimirum Φωκέων ἀπόνοια, id eſt, *Phocenſium deſperatio*, quod tribuitur iis, qui omni ſalutis ſpe exciderunt.

ΕΛΕΝΙΑ,

Feſta Helenæ ex Heſychio a Lacedæmoniis, qui ei templum & divinos honores decreverant, inſtituta ſunt. Celebrabantur autem a virginibus, mulabus vel certis currubus ex arundine aut junco confertis inſidentibus, qui dicebantur κανάθραι.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ,

Feſta Jovis *Eleutherii*, vel *libertatis Aſſertoris*, a legatis fere omnium Græciæ civitatum Platæis agitari ſolebant, prout tradunt Pauſanias in *Bœoticis* & Plutarchus in *Ariſtide*. En tibi illorum cauſam: Mardonio Perſarum duce a Græcis imperante Pauſania Lacedæmonio in pugna Platæenſi profligato, aram & ſtatuam ex candido marmore Jovi Eleutherio, cujus ope Græci patriæ libertatem a copiis barbarorum vindicaverant, erexerunt Platæenſes: ſed in generali Græcorum conventu convocato expoſuit Ariſtides Athenienſium ſurrogatus ad ἐλευθέρια, id eſt, *feſta libertatis*, celebranda ab omnibus Græciæ civitatibus legatos ſingulis quinquenniis mittendos eſſe. Quicum omnes ſenſerunt, & præclara præmia ſtatuerunt.

Obſervarunt & Platæenſes feſta anniverſaria in memoriam illorum, qui pro patria fortiter pugnando vitam amiſerunt, hunc ſcilicet in morem: Decimo ſexto die ab ipſa aurora menſis Mæmacterionis, cui reſpondet Bœotorum Alalcomenius, ſolenniter obambulare ſolebant: omnibus autem præibat tibicen bellicum canens, quem excipiebant certi currus myrrha,

ſertis,

ſertis, & nigro tauro onuſti; deinde ſequebantur juvenum turba ex ingenuis civibus, nemini enim ſervilis generis his feſtis intereſſe licebat, quia viri, in quorum honorem inſtituta ſunt, pro patriæ libertate aſſerenda fatis ceſſerant: hi juvenes vini & lactis patulas amphoras ancipites ad libandum oleique teſtas & pretioſa unguenta geſtabant: tandem progrediebatur magiſtratuum princeps, cui licet alias quid ferreum tangere, aut aliam veſtem quam albam geſtare nefas eſſet, attamen in hac celebritate veſte purpurea induebatur, & hydria de foro ſumpta per mediam urbem enſem præ manu geſtans ad monumenta adveniebat, quæ aqua ex fonte vicino hauſta lavabat, imo inungebat; deinde tauro ſuper rogum mactato, & infero Mercurio Joveque ſupplicatis, manes illorum fortium heroum, qui pro patria occubuerant, ad convivium vocabat; tandem pateram vino implens inquiebat, *Propino iis, qui pro libertate Græciæ vindicanda mortem oppetierunt*. Hæc ſolennia ſua adhuc ætate celebrata fuiſſe tradit Plutarchus.

Alter dies feſtus cognominis a Samiis in honorem Dei amoris obſervabatur, juxta Athenæum *Δειπνοσοφ. lib.* III.

Pariter ſacrum diem ejuſdem nominis ſervi, quando a dominis manumittebantur, obſervare ſolebant: ad quem morem alludens Plautus ſervum geſtientem de eo quod herus peregre iviſſet & tanta gaudia ſibi promittentem ac ſi libertate donatus fuiſſet, inducit. *Perſ. Act.* I. *Scen.* I.

TOX. *Baſilice agito Eleutheria.*, ——

ἘΛΕΥΣΙΝΙΑ.

Feſta a Celeis & Phlienſibus ſingulis quadrienniis, a Pheneatis vero, Lacedæmoniis, Parrhaſiis, & Cretenſibus, præſertim ab Athenienſibus de quinquennio in quinquennium Eleuſine Atticæ pago agitata ſunt; unde Romam ab Adriano Imperatore translata ſunt, nec penitus abrogata ſunt uſque ad Theodoſii ſenioris imperium. Omnium Græciæ feſtorum celebratiſſima & ſacratiſſima fuerunt; quocirca ſæpius eminenter & ſimpliciter dicuntur Μυστήρια, *Myſteria*: tanta autem ſuperſtitione ſacra illa celabantur, ut qui illorum quidquam revelaſſet divinam vindictam in ſe provocaſſe credebatur; imo intutum erat cum illo eamdem domum incolere; unde tanquam publici criminis reus apprehendebatur & morte plectebatur. In ſingulis partibus quid arcani inerat; ipſamet Ceres (cui una cum filia Proſerpina hæc feſta ſacra erant) non nomine vulgari, ſed cognomine Αχθεια dicebatur, quæ fieri videtur ab ἄχθος, *dolor, mœſtitia*, eo quod filiam ſuam a Plutone raptam tantopere doluerit. Illa ſacra ſecretiſſima habere non ſolum in Attica, ſed in omnibus aliis Græciæ locis, ubi obſervabantur, ſi Cretam excipias, tam ſevere mandatum eſt, ut qui debito more iis nondum initiatus vel ex inſcitia vel ex errore interfuiſſet, capite plecteretur. Hæc feſta inſtituiſſe a nonnullis dicitur ipſa Ceres, poſtquam tempore diræ famis Athenienſibus frumentum proſpexiſſet: alii econtra utrumque Regi Erechtheo, alii vero Muſæo Eumolpi patri, alii denique ipſi Eumolpo tribuunt.

Omnis ſexus & ætatis homines his ſacris initiabantur; nec iis permittebatur

tur tanquam rem mediam illa ambire necne; ſolus enim neglectus dirum crimen cenſebatur, cujus cauſa partim morte damnatus eſt Socrates. Myſtæ fœlicius & tutius quam reliqui homines vivere credebantur, quia Dearum curæ & præſidio peculiari modo ſubeſſe dicebantur: nec in hac vita ſolum inde proficiebant, ſed poſt mortem ad majorem beatitudinem præ cæteris hominibus, & ad primas Elyſiorum camporum ſedes promoveri exiſtimabantur, dum reliqui (væ miſeras animas!) in luto, fœtore, & ſordibus jacere volutarique in æternum coguntur.

Quum autem hæc ſacra initiatis tantopere proficua eſſent, non mirum videri debet, ſi eos, qui illis admitterentur, maxime caverint: ii enim, qui magices aut alius flagitii convicti erant, vel qui homicidium licet inviti patraverant, ab iſtis arcanis arcebantur: verum quidem eſt recentioribus ſæculis quoslibet indiſcriminatim, barbaris exceptis, his ſacris initiatos fuiſſe, ſed primitivis temporibus omnes peregrinos, hoc eſt, quotquot Reipublicæ membra non erant, ſi paucos eximios & præclaros viros, ut Herculem, Caſtorem, Pollucem, Æſculapium, & quoſdam alios excipias, Athenienſes iis admittere nolebant. Quinetiam hi a nonnullis traduntur, antequam initiarentur, in civitatem adſciti fuiſſe, & in familias civium adoptati, & quidem Hercules a Pylio, Dioſcuri ab Aphidno adoptati ſunt, referente Plutarcho in *Theſeo*. Imo ipſimet non ad *μυστήρια μεγάλα* aut *majora myſteria*, ſed ad *μικρὰ* vel *minora* tantum accedere permittebantur, quæ Proſerpinæ ſacra & hac de cauſa inſtituta ſunt: Dum Athenienſes ſolita feſta agitabant, Hercules forte fortuna præteriens, ut iis initiaretur petiit: quum autem hoc privilegio uti ulli peregrino nefas eſſet, nec tamen Herculem magnatem illum potentiſſimum & de iis optime meritum renuere ſuſtinuiſſent, Eumolpus viam excogitavit, qua hujus Herois petitio rata haberi poſſet legibus intemeratis, nimirum inſtituenda cenſuit altera ſacra, dicta *μικρὰ μυστήρια* vel *minora myſteria*, quæ deinceps Agris ad flumen Iliſſum menſe Antheſterione, econtra *majora* Eleuſine Atticæ pago, a quo Ceres dicitur *Eleuſinia*, menſe Boedromione celebrata ſunt. Recentius minora feſta erant quaſi paraſceve majorum; nemini enim his initiari licebat, niſi prius illis purgatus fuiſſet hunc in morem: Poſtquam ſpatio novem dierum caſtos & ab omni pollutione puros ſe ſervaſſent, ſacrificia & vota faciebant, coronas & ſerta ex floribus, quæ vocabantur *ἰσμερα* aut *ἴμερα*, geſtabant, eorumque pedibus ſubſtratum erat *Διὸς κώδιον*, id eſt, *Jovis*, vel hoſtiæ Jovi mactatæ, *corium*. Qui iis miniſtrabat, dicebatur *ὑδρανὸς* ab *ὕδωρ*, id eſt, *aqua*, quæ in omnibus ſacris purgationibus uſuveniebat, ipſimet vero initiati nuncupabantur *μύσται*.

Anno abhinc ſue Cereri mactata, majoribus myſteriis admittebantur, quorum arcana (paucis exceptis, quorum ſoli ſacerdotes conſcii erant) aperte iis exponebantur, qui idcirco dicti ſunt *ἔφοροι* & *ἐπόπται*, id eſt, *inſpectores*. En tibi conſecrationis modum: Candidati myrto coronati in locum dictum *μυστικὸν σηκὸν*, id eſt, *templum myſticum*, (ædificium tam late patens ut ampliſſimo theatro vix ceſſerit) noctu intromittebantur. In introitu ſe purgare ſolebant manibus aqua luſtrali lotis, pariter cum cordis puritate & ſanitate, qua ſublata exterior corporis mundities nil proficeret,

ceret, accedere monebantur. Deinde ſacra myſteria ex libro dicto πετρώματι, quod venit a πέτρα, *lapis*, quia ex geminis lapidibus apte compactis conficiebatur, iis audientibus relegebantur. Poſtea ſacerdos, qui illos initiabat cognomine ἱεροφάντης, quædam illos rogabat, exempli gratia, an jejunarint, &c. cui reſpondebant juxta formulam præſcriptam, prout diſcimus ex Meurſii *Tractatu de his feſtis*, qui a Lectore conſulendus eſt. His peractis, mira & ſtupenda portenta ſenſus feriebant; aliquando locus, ubi erant, commoveri videbatur; alias lumine ſplendido fulgebat, radiabatque igne, rurſuſque horrenda caligine obruebatur: ſæpius tonitrua & fulgura, terribiles ſtrepitus & boatus, imo horrida ſpectra ſpectatores trepidatione percellebant. Hiſce ſpectaculis intereſſe dicebatur Αὐτοψία. Tandem miſſi fiebant his verbis, Κὸγξ, ὀμπαξ. Veſtes, in quibus initiabantur, ſacræ habitæ ſunt, & ad mala averruncanda æque valebant ac ipſa incantamenta; quocirca illas non deponebant donec in panniculamenta attritæ & laceratæ fuiſſent. Ne dum quidem abjiciebantur, ſed vel ex iis faſcias pro infantulis conficiebant, vel Cereri & Proſerpinæ illas dicabant.

Sacrorum præſes dicebatur Ἱεροφάντης, id eſt, *Qui ſacra docebat*: fuit autem civis Athenienſis, & munus ad vitam tenuit; (ſed apud Celeos & Phlienſes ad finem quadriennii, quo illa feſta claudebantur, ex officio exire ſolebat) præterea ſacro miniſterio ſe totum dicare, vitamque caſtam & ſolitariam tranſigere tenebatur; quamobrem ſucco cicutæ, qui ob ſummam frigiditatem ad calorem naturalem reſtinguendum maxime valet, ſe inungere ſolebat. Hierophantæ tres Collegæ erant, quorum alter ab officio dictus eſt Δᾳδοῦχος, id eſt, *Tædifer*, cui uxorem ducere licebat. Alter vocabatur Κῆρυξ, de cujus munere ſuperius egimus. Tertius vero ad aram miniſtrabat, qui hac de cauſa dictus eſt ὁ ἐπὶ τῷ βωμῷ. Hierophanta mundi Creatoris, Δᾳδοῦχος ſolis, Κῆρυξ Mercurii, ὁ ἐπὶ τῷ βωμῷ lunæ, typus dicebatur.

Adfuerunt & quidam viri de publico magiſtratu deſumpti, qui ut omnia rite peragerentur curabant. Primus erat Βασιλεὺς, id eſt, *Rex*, e numero Archontum, qui preces & ſacrificia his diebus ſacris faciebat, cavebatque ne quid indecorum & enorme admitteretur; die autem poſt ſacra finita ſenatum convocabat, ut in ſontes inquireret. Præter Regem aderant quatuor Ἐπιμεληταὶ, id eſt, *Curatores*, a populo alter ex ſacra Eumolpidarum familia, alter vero ex Cerycibus, & reliqui duo ex aliis familiis electi. Tandem in his & quibuſdam aliis feſtis decem viri miniſtrare ſolebant, qui, quia illorum officii erat ſacrificia offerre, idcirco dicuntur Ἱεροποιοί.

Hæc feſta ſpatio novem dierum a decimo quinto uſque ad viceſimum tertium diem menſis Boedromionis celebrari ſolebant, quibus diebus ſacris ullum hominem apprehendere aut ullum libellum ſupplicem offerre nefas erat; qui autem illa perpetraſſent, mille drachmis mulctabantur, vel (ut alii tradunt) morte plectebantur. Myſtis putealis uſu pro ſedili, fabarumque, mulſorum, & muſtelarum eſu interdictum erat. Pariter mulieri, quæ Eleuſinen curru vecta veniſſet, juxta legem a Lycurgo latam ſex mille drachmæ irrogabantur. Cujus legis ratio erat, ne quod diſcrimen fœminarum eſſet, & pauperes a ditioribus contemnerentur.

1. Primus dies dictus eſt Ἀγυρμὸς, id eſt, *Conventus;* quia forte illo die primum congregari ſolebant cultores.

2. Secundus dies efferebatur Ἅλα δὲ, μύσται, *Ad mare myſtæ:* quia (ut opinor) in mare ire lavatum & purgatum jubebantur.

3. Tertio die ſacrificia offerebantur, quæ potiſſimum conſtabant mullo Æxonio Græce dicto τρίγλη, & hordeo ex agro Eleuſinio nomine Rhario, ubi illud frumenti genus primo ſatum eſt, collecto. Hæc autem dona vocabantur θύα, quæ tam ſacra habita ſunt, ut ipſis ſacerdotibus (qui aliis donis participabant) horum nulla pars ceſſerit.

4. Quartus dies decorabatur ſolenni obambulatione, in qua καλάθιον aut Cereris ſacrum *caniſtellum* curru conſecrato geſtabatur, turbis acclamantibus, Χαῖρε, Δημῆτερ, *Salve, Ceres*. Dein ſequebantur nonnullæ mulieres vocatæ Κιστοφόροι, quæ (prout illarum cognomen ſonat) *corbiculas geſtabant*, in quibus capiebantur ſeſamum, lana carminata, nonnulla ſalis grana, ſerpens, poma granata, arundines, rami hederacei, placentæ genus dictum φθοῖς, poppys, &c.

5. Quintus dicebatur ἡ τῶν λαμπάδων ἡμέρα, id eſt, *tædarum dies*; eo quod illa nocte turba virorum & mulierum, tædas præ manibus ferentium, huc & illuc diſcurebant. Pariter tædas Cereri dicabant, & certatim maximas offerebant: illa autem fiebant in memoriam itineris Cereris, quum ad lucem tædæ flammis Ætnæ accenſæ Proſerpinam quærebat.

6. Sextus dies vocabatur Ἴακχος ab Jaccho Jovis & Cereris filio, qui Deæ Proſerpinam quærenti tædam in manu geſtans comitem ſe adjunxit, qua de cauſa ejus ſtatua tædam præferebat. Illa autem ſtatua a Ceramico Eleuſim deferebatur ſolenni obambulatione, quæ ab Herois nomine dicebatur Ἴακχος. Qui illam ducebant, coronam myrteam, æque ac ipſa ſtatua, in capite geſtabant, dicebanturque Ἰακχαγωγοὶ, qui in via continuo ſaltabant, cantabant, æraque pulſabant. Via, qua ex civitate exibant, dicebatur ἱερὰ ὁδὸς, id eſt, *via ſacra*. Locus, ubi conſidebant, vocatus eſt ἱερὰ συκῆ a *ficu*, quæ ibidem adnata erat, quæque (ut & quæcunque ad illa ſolennia ſpectabant) ſacra habebatur. Iterum interſiſtere ſolebant in ponte fluminis Cephiſſi, ubi prætereuntes dicteriis excipere aſſueverant; unde γεφυρίζων, quod derivatur a γέφυρα, *pons*, apud Suidam exponitur χλευάζων, id eſt, *deridens* aut *jocans*, æque ac γεφυρισταὶ ab Heſychio interpretantur σκῶπται, *irriſores*. Trajecto ponte Eleuſinen adveniebant, cujus ingreſſus vocabatur μυστικὴ εἴσοδος, *myſticus aditus*.

7. Septimus dies ludis celebrandis inſumebatur, in quibus menſuram hordei, quod in agro Eleuſinio prius ſatum eſt, victores pro præmio referebant.

8. Octavus erat Ἐπιδαυρίων ἡμέρα, nimirum quia ſemel obtigit ut Æſculapio Epidauro Athenas advenienti & initiari cupienti minora arcana relecta ſint: inde enim mos obtinuit, ut hoc die iterum celebrarentur, & qui nondum initiati fuerant, ad hæc ſacra admittebantur.

9. Nonus & ultimus feſtorum dies vocabatur πλημοχόαι, id eſt, *vaſa figulina*; illo enim die duo hujuſmodi vaſa vino plena, alterum ad ortum, alterum vero ad occaſum diſponi ſolebant, quæ nonnullis verbis myſticis dictis dejiciebantur, & vinum in libationem humi effundebatur.

ΕΛΕ-

ΕΛΕΝΟΦΟΡΙΑ,

Feſta ſic dicta, juxta Pollucem *Onomaſt. lib.* x. *cap.* LIII. & Heſychium, ab ἐλένα, vaſa ex juncis & ſalicibus conſerta, in quibus nonnulla arcana hoc die ſacro portabantur, Athenis celebrata ſunt,

ΕΛΛΩΤΙΑ,

Duo feſta quorum alterum in Creta celebratum in honorem Europæ, dictæ Ἐλλωτίας, quod erat vel nomen Phœnicium, vel derivatum ἀπὸ τῦ ἑλέσθαι ἀυτὴν ὑπὸ ταύρυ, id eſt, *ex eo quod a Jove in taurum mutato rapta fuerit*. Per illud tempus ſolenniter circumferebantur Europæ oſſa, ſimulque myrteum ſertum nuncupatum ἔλλωτις aut ἑλλώτης, cujus circumferentia decem cubitorum erat.

Alterum feſtum apud Corinthios actum cum ludis ac certaminibus ſolennibus, in quibus adoleſcentes certabant currentes ac tædas accenſas præ manibus habentes. Inſtitutum fuit in laudem Minervæ, cognomine Ἐλλωτίδος, ἀπὸ τῦ ἐν Μαραθῶνι ἕλυς, id eſt, *a quodam in Marathone lacu*, ubi ſtatua ei erecta viſebatur; aut ἀπὸ τῦ ἑλεῖν τὸν ἵππον τὸν Πήγασον, ſeu quia ejus ope Bellerophon Pegaſum equum alatum captum ſubegit, hinc celebrationem iſtius feſti prius ortam nonnulli tradunt; alii vero iſtud nomen Deæ inditum ab Ellotide fœmina Corinthia autumant, ſicque referunt: Dores auxilio poſterorum Herculis in Peloponneſum irruperunt, ibique captam Corinthum incenderunt; pleræque hujus urbis mulieres ſummo mane celeri fuga ſalutem petierunt, ex iis paucæ, inter quas Hellotis & Eurytione, ad templum Minervæ confugerunt, ſperantes, loci ſanctitatem perfugium ſatis tutum ſibi fore; his auditis Dores ad templum ſtatim concurrerunt, eique ignem intulerunt, tum reliquis omnibus fuga elapſis, Hellotis atque Eurytione flammis perierunt. Deinde conſecuta eſt horrenda peſtis, quæ Doribus valde funeſta evaſit; eique depellendæ remedium juſſu Deæ adhibendum, manes ſcil. ambarum defunctarum ſororum placandos eſſe; quo facto iſtud feſtum earumdem memoriæ conſtitutum, templumque Minervæ Ἐλλωτίδι ex una earum cognominatæ exſtructum. Vid. Heſychius, *Etymologici* Auctor, Athenæus *Deipnoſoph. lib.* xv. Pindari Scholiaſtes *Olymp. ode* XIII.

ΕΛΩΡΙΑ,

Ludi in Sicilia ad fluvium Helorum editi, juxta Heſychium.

ΕΜΠΛΟΚΙΑ,

Ludi Athenis celebrati, teſte eodem.

ΕΝΗΛΙΑΞΙΣ,

Aut potius (ſecundum Meurſii conjecturam) Ἐνυαλίαξις, erat feſtum Enyalio dicatum, (ex Heſychio) quem nonnulli eumdem cum Marte, alii unum ſolummodo ex ipſius ſacerdotibus fuiſſe contendunt.

ΕΞΙ-

ΕΞΙΤΗΡΙΑ,

Ἐξιτήρια θύειν dicebantur duces, qui ſacrificabant, antequam copias ad bellum educerent: quod fiebat ab omnibus, quorum animi aliquo religionis ſenſu imbuti fuere. Nam ἐξιτήρια Suidæ ſunt τὰ ὑπὲρ τῆς ἐξόδου παρεχόμενα. Preces hoc tempore conceptas vocabant ἐξιτηρίους εὐχὰς, hoc eſt, ſecundum *Etymologici* Auctorem, ἐφοδίους τοῖς πρὸς ἔξοδον ἔχουσιν, ἢ πρὸς θάνατον. Quibus verbis conſtat, preces ante mortem oblatas eo nomine dictas fuiſſe, quia tum *exituri* ex hoc mundo fuere. Sicuti etiam quælibet ſacra ante itineris ſuſceptionem peracta.

ΕΠΑΧΘΗΣ,

Feſtum ſacrum Cereri nuncupatæ Ἀχθείᾳ, ab ἄχθος, hoc eſt, *dolor*, commemorandi ipſius mœroris ergo, quando ejus filiam Proſerpinam amiſerat, referente Plutarcho in *Tract. de Iſide & Oſiride*.

ΕΠΙΔΗΜΙΑ,

Peculiaria feſta, ac tempus gratulandi de amici aut cognati ab itinere reditu, juxta Himerium in *Propempt. Flav.*

ΕΠΙΔΗΜΙΑ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ,

Apud Delphos feſtus dies, in memoriam peregrinationis Apollinis, tradente Procopio in *Epiſt. ad Zachariam*.

ΕΠΙΘΡΙΚΑΔΙΑ,

Feſta Apollini ſacra, juxta Heſychium.

ΕΠΙΚΛΕΙΔΙΑ,

Feſta in honorem Cereris Athenis celebrata teſte eodem.

ΕΠΙΚΡΗΝΑΙ,

Aliud Cereris feſtum, a Laconibus obſervatum, ex eodem.

ΕΠΙΝΙΚΙΑ, ΕΠΙΝΙΚΙΟΣ ΕΟΡΤΗ,

Dies exultandi poſt victoriam; quicumque ergo propter partam victoriam ſacrificabant, ἐπινίκια θύειν dicebantur.

ΕΠΙΣΚΑΦΙΑ,

Apud Rhodios feſtum, docente eodem.

ΕΠΙΣΚΗΝΑ,

Apud Spartanos feſtum, ſecundum eumdem,

ΕΠΙΣΚΙΡΑ, ΕΠΙΣΚΙΡΩΣΙΣ,

Feſtum in laudem Cereris & Proſerpinæ Sciræ urbe Atticæ actum, ut diſcimus ex Strabone *Geogr. lib.* IX. & Stephano *Voc.* Σκίρος.

ΕΓΡΑ-

ΕΡΓΑΤΙΑ,

Apud Lacones feſta Herculi dicata, ac inſtituta (ut puto in memoriam ipſius laborum, quippe *labor* Græcis dicitur ἔργον, juxta Heſychium.

ΕΡΚΗΝΙΑ,

Potius dicerem Ερκύννια: iſtud enim feſtum teſte eodem, ad Cererem cognominatam *Hercynnam* a Lycophrone *Caſſandra vers.* 153. pertinebat; quod cognomentum habuit ab Hercyna, Trophonii filia, & quæ cum Proſerpina ludebat narrante Pauſania in *Bœoticis*.

ΕΡΩΤΙΔΙΑ,

A Theſpis in gloriam Ερωτος, ſeu *Cupidinis*, amorum Dei, concelebrata feſta, juxta Euſtathium ſub finem *Iliad.* ω'.

ΕΡΩΤΙΑ,

Iſtud feſtum cum priore idem fuiſſe videtur; a Theſpis enim in honorem Cupidinis agitabatur ſingulis quinquenniis, una cum certaminibus ac ludis, in quibus Muſici aliique certabant. Si diſcordiæ inter populum obortæ fuiſſent, ſacrificia preceſque Deo, qui eas tollere vellet, tunc offerri conſueverat, ut referunt Plutarchus in *Eroticis* & Pauſanias in *Bœoticis*.

ΕΡΜΑΙΑ,

Feſta a Pheneatis Arcadiæ & Cylleniis Elidis populis in honorem Ερμȣ̃ ſive *Mercurii*, ſervata, juxta eumdem in *Arcadicis*.

Aliud occurrit feſtum apud eumdem in *Bœoticis*, agitatum a Tanagræis in Bœotia, quibus Mercurius vocabatur Κριοφόρος, id eſt, *Arietem portans*; cujus cognominis eam eſſe cauſam dicunt, quod peſtilentiam Mercurius averterit, ac ægrotos ſanaverit, circumlato in murorum ambitum ariete: ob eamque rem Mercurium Calamis fecit arietem humeris portantem; in cujus facti monumentum, qui puberibus cæteris forma præſtare judicatus fuerat, is hoc feſto die agnum ſive arietem humeris portans mœnia circumambulare ſolitus erat.

Feſtum ejuſdem nominis in Creta quoque celebratum, ubi moris erat ſervos menſæ conſidere, interea dum eorum domini ſtabant ipſiſque miniſtrabant, ut videre eſt apud Athenæum *Deipnoſoph. lib.* XIV. Hujuſmodi conſuetudo obtinebat etiam in Romanorum Saturnalibus.

Aliud Mercurii feſtum Athenis a pueris in gymnaſiis agebatur, (prout docet Æſchines *Orat. in Timarchum*) cui intereſſe nullus adultus permittebatur, excepto gymnaſiarcha; qui, ſi quemdam adultum admiſiſſe convinceretur, eamdem pœnam, quam qui ingenuos adoleſcentes corrumpebant, ſubibat. Quæ lex inde nata eſt, quia indecora, ne dicam impudicitiam

tiam laſciviamque, olim in *illi* feſtis perpetrari ſolebant.

ΕΣΤΙΑΙΑ,

Veſtæ Græcis dictæ Eςία ſacrificia ſolennia, juxta Heſychium, ex quibus quidquam auferri, ullive præterquam cultoribus impertire, nefas erat; unde Eςία θύειν, id eſt, *Veſtæ ſacrificare*, communi proverbio dicitur de iis, qui aliquid privatim nemine inſpectante agunt, ex Diogeniano; aut potius de ſordidis avaris, qui quidquam eorum quæ poſſident dare detrectant.

ΕΥΜΕΝΙΔΕΙΑ, vel ΣΕΜΝΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Furiis ſacra, (teſtibus Philone & Pauſania in *Corinthiacis*) quæ ab Athenienſibus appellabantur Σεμναὶ Θεαὶ, hoc eſt, *Venerandæ Deæ*; a Sicyoniis aliiſque Εὐμενίδες, id eſt, *Benevolæ*, aut *Propitiæ*, eo quod exiſtimarent ipſarum nomini vere ineſſe inauſpicata omina. Hujuſmodi feſta una cum ſacrificiis ſemel quotannis agebantur, iiſque prægnantes oves, placentis a præſtantiſſimis adoleſcentibus factis, libaminaque mellis & vini Deabus offerebantur, floribuſque ornabantur qui ſacra faciebant. Athenis nemo præter ingenuos cives illis diebus feſtis admittebatur, & quidem ii tantum quorum virtus & integritas probata; hujuſmodi enim ſoli his Numinibus, quorum peculiare officium vindicandi plectendique omne genus ſcelerum, grati eſſe poterant.

ΕΥΡΥΘΙΩΝΙΟΝ,

Feſtus dies Cereri ſacer, ex Heſychio.

ΕΥΡΥΚΛΕΙΑ,

Spartanorum feſtum, cujus mentio fit in veteri quadam inſcriptione.

ΕΥΡΥΝΟΜΕΙΑ,

Solennia anniverſaria a Phigaleenſibus in Arcadia agitata, ſacrificiis tam publicis quam privatis Eurynome factis, cujus templum, nunquam apertum niſi hoc die feſto, illic loci exſtabat, tradente Pauſania in *Arcadicis*. Iſta Eurynome (ex quorumdam ſententia) eadem erat ac Diana; aut (ſecundum alios) una ex Oceani filiabus, cujus meminit Homerus, aſſerens illam hoſpitio excepiſſe Vulcanum.

ΕΦΙΠΠΟΣ,

Ludi equeſtres a Laconibus editi, juxta Heſychium & Phavorinum.

H.

H.

ΗΛΑΚΑΤΑΙΑ,

Feſta apud Lacones in honorem Helacati pueri ab Hercule adamati celebrata, teſte Heſychio.

ΗΡΑΙΑ,

Feſta Argis agitata in Junonis laudem, in cujus tutela ac præſidio iſta urbs erat, Græciſque Ηρα nuncupata. Eadem ſolennitas & Samiis & Æginetis, qui Argivorum coloni fuere, celebrata eſt. Argis habebantur binæ ſupplicationes ad Deæ templum extra civitatem; altera a viris arma geſtantibus; in altera Junonis ſacerdos, quæ ſemper erat matrona nobilitate præſtantiſſima, curru ab albis bobus acto vehebatur; ab iſtius ſacerdotio Argivi annos numerabant, quemadmodum Athenienſes ab imperio Archontum; ad templum progreſſi boum hecatomben offerebant, unde hiſce feſtis nomen Εκατόμβοια: ſacrificium hoc quandoque etiam vocatur Λεχέρνα, quod forte deduci poteſt a λέχος, *cubile*, quia matrimoniis, natalitiis, &c. maxime præſidebat Juno. Ibidem editi quidam ludi, in quibus victores clypeum theatro firmiter defixum refigere debebant, præmiumque auferebant coronam myrteam & clypeum æreum; hinc ludus interdum dicebatur χάλκειος ἀγών, id eſt, *æneum certamen*. Vide Εκατόμβοια.

Aliud hujuſce nominis feſtum ſingulis quinquenniis in Elide celebratum reperimus, in quo ſexdecim matronæ ad veſtem Deæ pertexendam conſtitutæ erant. Ludi quoque acti, quos prima inſtituiſſe dicitur Hippodamia in honorem Junonis, cujus ope Pelopi nupſerat. Horum præſides erant ſexdecim matronæ, ſingulæ ancilla ſtipatæ; in hiſce virgines decertabant, in varias claſſes ſecundum ætatem diſtinctæ, & ordine curſu ſe exercebant, initio facto a natu minima. Veſtem eamdem gerebant omnes, capillis paſſis, humero dextro ad mammas uſque nudo, tuniciſque ad genua tantum pertingentibus. Curſu quoque certabant in Olympico ſtadio ad ſextam partem tunc contracto. Quæcumque victoriam referebat, donabatur corona oleaginea & portione bovis mactati, ſuaſque effigies Deæ dicare licebat.

Corinthi quoque iſto nomine inſigniebatur dies ſolennis lugendorum Medeæ liberorum, in templo Junonis Acrææ, quod ibi loci viſebatur, ſepultorum, & (ut nonnulli tradunt) trucidatorum a Corinthiis, qui, ut tam nefandæ cædis infamia ſeſe levarent, ingentem pecuniam Euripidi numeraſſe dicuntur ad excogitandam fabulam, in qua cædes hæc Medeæ adſcribitur, quod antea nemini unquam in mentem venit, juxta Lycophronis Scholiaſtem.

Alius hujuſce nominis dies feſtus una cum ludis Pellenes celebratur in quibus victoris præmium erat veſtis pretioſa, ab hoc loco nuncupata Πελληνική χλαῖνα,

ΗΡΑΚΛΕΙΑ,

Athenienſium feſta ſingulis quinquenniis in honorem Herculis agitata, teſte Polluce *Onomaſt. lib.* VIII. *cap.* IX.

Thiſbe quoque ac Thebis Bœotiæ civitatibus obſervabatur ſolenne, Herculi cognominato Μήλωνι ſacrum, quia τὰ μῆλα, hoc eſt, *poma*, ipſi offerebantur, ſecundum Pollucem *Onomaſt. lib.* I. *cap.* I. En tibi originem hujus conſuetudinis: Quum antiquitus ovis immolari iſto die feſto ſoleret, aliquando fluvius Aſopus adeo extra ripas diffluxit, ut trajici non poſſet, quam ob cauſam victimam adduci non licuit. Vox μῆλον apud Græcos diverſimode accipitur, interdum pro *ove*, interdum pro *pomo*; quod animadvertentes pueri quidam otiantes ſacra ludis peregerunt, pro ariete pomo oblato, quod ſuſtentabatur bacillis quatuor ad inſtar pedum, duobus inſuper in hujus ſummitate collocatis, ut tanquam cornua exſtarent: Herculi maxime placuit jocus, & abhinc ad ætatem Pollucis, qui florebat Commodo Romæ imperante, permanſit iſte mos.

Sicyone feſtum Herculi ſacrum agebatur diebus continuis, quorum prior Ονόματα, poſterior Ηράκλεια dicebatur, teſte Pauſania in *Corinthiacis*.

Lindi dies feſtus in laudem Herculis celebrabatur, in quo nil niſi execrationis verbaque inauſpicata audiebantur; ita ut, ſi quis forte verba auſpicata protuliſſet, ſacra profanaſſe creditus ſit. Origo iſtius conſuetudinis a Lactantio exponitur.

Coi etiam hoc feſtum agitabant; atque ſacerdos tunc temporis mitra coronatus & veſte muliebri indutus ſacra peragebat. Vid. Plutarchus *Quæſt. Græc.*

ΗΡΟΣΑΝΘΕΙΑ,

Peloponneſiorum ſolenne, in quo mulieres ſimul conveniebant floreſque colligebant, juxta Heſychium, ut nomen indicat, cum derivetur ab ἔαρ, *ver*, & ἄνθος, *flos*.

ΗΡΟΧΙΑ,

Feſta apud Heſychium memorata.

ΗΡΩΙΣ,

Dies feſtus Delphis agitatus ſingulis novem annis in memoriam cujuſdam Heroidis, ut ex nomine diſcere eſt. Fuiſſe in eo quamplurimos arcanos ritus, qui aliquid ſimile mortuæ Semeles ad vitam reditui referebant, memoriæ prodidit Plutarchus *Quæſt. Græc.*

ΗΦΑΙΣΤΕΙΑ,

Feſta Athenis in honorem Ηφαίςυ, *Vulcani* acta. Tunc certamen tædarum, dictum ἀγὼν λαμπαδοῦχος, in Academia celebratum hunc in modum, juxta Pauſaniam in *Atticis*, Perſii veterem Scholiaſtem, Heſychium: Certantes tres erant adoleſcentes, quorum unus primas vices ſortitus,

tus, tædam accenſam in manibus capiebat, curſumque inchoabat; ſi forte tæda exſtingueretur, antequam metam contigeret, illam tradebat ſecundo, iſque eadem ratione tertio: victoria cedebat illi, qui tædam ardentem uſque ad curſus finem perferebat, dicebaturque λαμπαδηφόρος vel πυρσηφόρος, ut docet Heſychius; ſi autem eorum nemo illud perficere poſſet, palma in medio relinquebatur, nulliſque eorum tribuebatur. Si qui certantium, metuens ne motu nimis vehementi tæda exſtingueretur, curſum remitteret, ſpectatores palmis eum percutere ſoliti erant; qua de cauſa hujuſmodi ictus nuncupabantur πληγαὶ πλατεῖαι, ſeu *plagæ latæ*, ut & Κεραμεικαὶ, quia infligebantur in Ceramico cujus partem Academia conſtituebat, juxta Ariſtophanem, ejuſque Scholiaſtem in *Ranis*. Ad tædas alternatim per manus traditas ſæpiſſime alludunt Auctores, illiſque plerumque conferunt rerum humanarum viciſſitudines variaſque commutationes in mundo contingentes; cujus rei unicum exemplum ex Lucretio *lib.* II. afferam:

Inque brevi ſpatio mutantur ſecla animantum,
Et quaſi curſores vitai lampada tradunt.

Θ.

ΘΑΛΥΣΙΑ,

Sacrificia ab agricolis poſt meſſem facta ὑπὲρ τῆς ἀϑαλίας τῶν καρπῶν, in animum gratum erga Deos, quorum beneficio fructibus terræ fruebantur. Feſta in his acta dicebantur Ἀλῶα, de quibus ſupra, ut & Συγκομιστήρια, ἀπὸ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν, hoc eſt, *a legendis fructibus*. Iſta in honorem Cereris & Bacchi, quibus præcipuæ curæ erant terræ fruges, celebrata fuiſſe nonnulli contendunt, ex Menandro Rhetore *cap.* περὶ λαλιᾶς. Verum Euſtathius *ad Iliad.* ι΄. tradit, ſolennem quoque obambulationem in laudem Neptuni tunc factam fuiſſe; porroque addit, univerſos Deos ſacrificiorum in hac feſtivitate factorum participes fuiſſe; ut etiam liquet ex ipſiſſimis Homeri verbis, referentis, Oeneum in ſe concitaſſe Dianæ iram, eo quod ipſi ſacrificare neglexiſſet hoc in feſto, quo alioquin cæteros omnes Deos convivio excepiſſet *Iliad.* ι΄. *vers.* 529.

Καὶ γὰρ τοῖσι κακὸν χρυσόθρονος Ἄρτεμις ὦρσε
Χωσαμένη, ὅ οἱ ὔτι θαλύσια γυνῷ ἀλωῆς
Οἰνεὺς ῥέξ', ἄλλοι δὲ Θεοὶ δαίνυνθ' ἑκατόμβας,
Οἴῃ δ' ὐκ ἔρρεξε Διὸς κύρῃ μεγάλοιο.

Etenim inter hos malum aureo ſolio ſedens Diana excitavit.
Irata, quod ſibi non ſacra poſt fruges comportatas in fœcundo loco agri
Oeneus fecerat, alii vero Dii epulati erant hecatombas,
Soli vero non fecit Jovis filiæ magni.

Inde venit θαλύσιος ἄρτος, quandoque dictus θάργηλος apud Athenæum *Deipnoſoph. lib.* III. qui erat panis primum confectus ex novo tritico. Nonnulli volunt, θαλύσια fuiſſe generale nomen omnium feſtorum, in quibus τὰς θαλλὰς ſeu *ramos virides* geſtabant.

ΘΑΡΓΗΛΙΑ,

Athenienſium feſti dies in honorem Solis ac Horarum ipſius famularum celebrati, vel, ex aliorum ſententia, Delii Apollinis & Dianæ. Sexto atque ſeptimo Thargelionis menſis diebus agitabantur, nomenque habebant a θαργήλια, quod in genere uſurpatur de omnibus terræ frugibus, quia ſolenni ritu præſertim circumferebantur primitiæ in ollis θαργήλοις nuncupatis, quod nomen tribuitur etiam εἰρεσιώναις, quæ circa urbem iſto tempore geſtabantur, ac infra deſcribentur in feſtis dictis Πυανεψίοις. Præcipua celebritas ultimo die habebatur, cum prior omnino inſumeretur in parandis huic neceſſariis; tumque civitates luſtrari conſueverant, quod peragebatur a duobus hominibus, nomine generali Φαρμακῶν appellatis, qua voce intelliguntur quicumque urbes purificabant, aut primarius τῶν συμβάκχων: erant ambo viri, vel, ſecundum alios, vir & mulier; quorum prior maſculinum, poſterior fœmininum ſexum ſignificabat, & unicuique ſacrificium fiebat: vir ficus dictas ἰσχάδας fuſci coloris, mulier vero albi, circa collum geſtare ſolebant. Ritus, qui in civitatibus luſtrandis uſu veniebant, a Johanne Tzetze *Hiſt. Chil.* v. *cap.* xxiii. deſcribuntur.

Ο φαρμακὸς, τὸ κάθαρμα τοιοῦτον ἦν τὸ πάλαι·
Αν συμφορὰ κατέλαβε πόλιν θεομηνία,
Εἴτ' οὖν λοιμὸς, εἴτε λιμὸς, εἴτε καὶ βλάβος ἄλλο
Τῶν πάντων ἀμορφότερον, ἦγον ὡς πρὸς θυσίαν,
Εἰς καθαρμὸν καὶ φαρμακὸν πόλεως τῆς νοσούσης,
Εἰς τόπον δὲ τὸν πρόσφορον στήσαντες τὴν θυσίαν,
Τυρόν τε δόντες τῇ χειρὶ, καὶ μάζαν, καὶ ἰσχάδας,
Επτάκις καὶ ῥαπίσαντες ἐκεῖνον εἰς τὰ τότε
Σκίλλαις, συκαῖς ἀγρίαις τε, καὶ ἄλλοις τῶν ἀγρίων,
Τέλος πυρὶ κατέκαιον ἐν ξύλοις τοῖς ἀγρίοις,
Καὶ τὸν σποδὸν εἰς θάλατταν ἔῤῥαινον εἰς ἀνέμους,
Εἰς καθαρμὸν τῆς πόλεως, ὡς ἔφην, τῆς νοσούσης.

Pharmacus, purgamen tale erat olim:
Si calamitas apprehenderet urbem Deorum ira,
Sive peſtis, ſive fames, ſive & nocumentum aliud
Omnium deformoſiſſimum, ducebant ad victimam,
In purgamen atque pharmacum urbis laborantis,
In locum autem offerendam ſtatuentes victimam,
Caſeumque dantes manu, & offam, atque ficus,
Septies quoque cædentes illum in veretrum
Scillis, ficubus agreſtibus, atque aliis ex agreſtibus,
Poſtremo igne concremabant in lignis agreſtibus,
Et cinerem in mare ſpargebant ad ventos,
In purgamen urbis, ut dixi, laborantis.

Fabulæ tradunt Φαρμακὸν dici a quodam Pharmaco, qui ſacra Apollinis vaſa furatus, & ab Achillis militibus in ipſo delicto apprehenſus, capite plexus eſt: ejus autem facinus & pœna hoc die feſto Athenis exhibita ſunt. Φαρμακὸς cognomi-

gnominatus eſt κραδησίτης a ficuum ſpecie, quæ dicebantur κράδαι & in luſtrationibus adhibebantur; unde κράδης νόμος dicebatur cantus genus, quem tibia modulari ſolebant dum luſtrator ad munus peragendum ibat. Præterea chorus Muſicorum de cantu concertabant, quorum victor tripoda in Pytheo Apollinis templo a Piſiſtrato condito dicabat. Iterum filios adoptivos his feſtis, ut Apaturiis ſpurios, in publicas tabulas referre aſſueverant Athenienſes. Vadimonia autem dare aut accipere nefas erat, cujus criminis rei coram conventu in Bacchi theatrum convocato in jus vocabantur.

Feſtum cognomine magna cum lætitia & hilaritate, epulis & conviviis celebrabant Mileſii.

ΘΕΟΓΑΜΙΑ,

Feſta Deorum conjugalia, quæ Siciliæ in honorem Proſerpinæ, juxta Pollucem *lib.* I. *cap.* I. & in memoriam matrimonii, quod cum illa iniit Pluto, inſtituta & celebrata videntur, cum illius diei celebritas in ritibus nuptialibus ſimulandis imprimis tranſigeretur.

ΘΕΟΙΝΙΑ,

Vide Διονύσια.

ΘΕΟΞΕΝΙΑ,

Feſta omnibus Diis communia, teſte Heſychio, quæ in innumeris Græciæ civitatibus, præſertim Athenis, obſervabantur.

Pellenenſes ſacros ludos cognomines inſtituerunt in honorem Apollinis Θεοξενίου, id eſt, *Dei hoſpitalitatis*, juxta Pauſaniam in *Achaicis*: vel, ut Pindari Scholiaſtes tradit in *Olymp. ode* XI. in honorem Apollinis & Mercurii ſimul. Victores juxta Pauſaniam vas cælatum, ſimulque veſtem dictam χλαῖναν ſecundum Scholiaſtem mox citatum pro præmio accipiebant.

Idem Scholiaſtes in *Olymp. ode* III. tradit Dioſcuros feſta ejuſdem nominis inſtituiſſe ad commemorandum honorem, quo Dii illos dignati ſunt, quum in convivio ab iis parato interfuerint.

ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ, vel ΘΕΟΦΑΝΙΑ,

Dicuntur feſta Dei apparitionis, quæ a Delphis illo die, quo Apollo ſe iis primum manifeſtavit, celebrata ſunt. Vide Herodotum *lib.* I. & Suidam.

ΘΕΡΑΠΝΑΤΙΔΙΑ,

Feſta a Lacedæmoniis obſervata, quorum meminit Heſychius.

ΘΕΡΜΙΩΝ ΕΩΡΤΗ,

Feſta, nundinæ, & publicus conventus, quæ in Ætolorum urbe dicta Thermis celebrari ſolebant, tradente Polybio *lib.* V.

ΘΕΡΤΗΡΙΑ,

Feſta apud Heſychium memorata.

ΘΕΣ-

ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑ,

Feſta Cereris cognominatæ θεσμοφόρυ, vel *legiferæ* apud Virgilium *Aeneid. lib.* IV. quia generi humano leges prima tulit. Illorum inſtitutio a nonnullis tribuitur Triptolemo, ab aliis Orpheo, ab aliis vero Danai filiabus. Celebrabantur autem in pluribus Græciæ civitatibus, ut Spartæ & Mileti per triduum: Drymææ Phocidis urbe, Thebis Bœoticis, Megaris: Syracuſæ, qua in civitate ſub finem ſolennitatis mulieris pudenda ex ſeſamo & melle confecta, quæ apud Siculos dicebantur μύλλοι, in ſacra obambulatione circumferri ſolebant: ab Eretriis populo Eubœenſi, qui cibum ad ſolis æſtum torrefaciebant: in inſula Delo, ubi panes craſſi dicti ἀχαῖναι magna cum pompa in publicum producebantur, bajulis conclamantibus.

Ἀχαΐνην, ςέατος ἔμπλεον τράγον.

Unde hæc feſta non raro μεγαλάρτια vocantur.

Sed præ cæteris Græcis hæc ſolennia majore cum pietatis ſpecie celebrabant Athenienſes. Sacra obeuntes erant ingenuæ cives, (nulli enim mulieri ſervilis generis iis intereſſe licebat) quarum viri celebritatis ſumptus pendebant, nimirum, ſi uxorum dotes ad minimum tria talenta confeciſſent. Hiſce mulieribus adſtabat ſacerdos dictus στεφανοφόρος, qui coronam in capite geſtabat, dum munus peragebat: iis pariter ſociæ erant nonnullæ virgines, quæ ſtricte concluſæ detinebantur, ſeveræque diſciplinæ parebant, alitæ ex publico ærario in loco dicto θεσμοφορείῳ. Mulieres alba veſte indutæ erant ad immaculatam puritatem ſignificandam, & trium aut quinque dierum ſpatio ante celebritatem, necnon per quatriduum, quo feſta perdurabant, ad ſeveriſſimam caſtitatem obſtrictæ erant; qua de cauſa iis herbis, quæ Veneri retundendæ aptæ credebantur, ut agno caſto, pulicaria, (quibus utebantur mulieres Mileſiæ) vitis palmitibus, &c. lectum ſternere ſolebant. Granis Punicis veſci & fertis ornari non licebat: omnia enim omni joco procul & cum maxima gravitatis ſpecie gerebantur; nec quicquam tolerabatur, quod laſciviam, turpitudinem, imo gaudium & hilaritatem præ ſe ferebat; niſi quod in ſe invicem jocari ſolebant in memoriam Jambi qui Cereri ſollicitæ & triſti lepido joco riſum concitavit. Triduum ad minimum inſumebatur in omnibus rite diſponendis ad feſti celebritatem. Undecimo Pyanepſionis die mulieres libros, in quibus leges conſcriptæ erant, ſuper capite geſtantes ad commemorandum Cereris inventum, Eleuſin petebant, ubi ſolennitas fiebat; unde hic dies ſacer dictus eſt ἄνοδος, id eſt, *adſcenſus*. Decimo quarto die feſta inchoabantur, quæ ad decimum ſeptimum durabant: decimo ſexto die jejunabant, humi jacentes in ſignum demiſſi animi, qui dies idcirco vocabatur νηστεία, id eſt, *jejunium*. His ſolennibus ad Cererem, Proſerpinam, Plutonem, & Calligeniam preces fundi ſolebant. Hanc autem Calligeniam quidam volunt fuiſſe Cereris nutricem, alii ejus ſacerdotem, alii vero ejus ancillam; imo nonnulli ipſam eſſe Cererem contendunt, quorum ſententia abunde refellitur teſtimonio Ariſtophanis, qui in *Theſmophor. pag.* 768. *Edit. Amſtelod.* illam a Cerere diſtinguit:

Εὔχε-

Εὔχεσθε ταῖν Θεσμοφόροιν,
Τῇ Δήμητρι, καὶ τῇ Κόρῃ,
Τῷ Πλούτῳ, καὶ τῇ Καλλιγενείᾳ.

Preces fundite Legiferis,
Cereri, & Proſerpinæ,
Pluto, & Calligeniæ.

Ex omnibus autem Græcis ſoli Eretrii illo ritu abſtinebant. Præterea fiebat arcanum ſacrificium dictum διώγμα aut ἀποδίωγμα, vel ἀπὸ τοῦ διώκεσθαι ἐκεῖθεν τοὺς ἄνδρας, id eſt, *quia viri ab his ſacris arcebantur*; vel ἀπὸ τοῦ διωχθῆναι τοὺς πολεμίους, quia in bello quodam, quo Reſpublica in maximum diſcrimen adducta erat, mulieres ſuis precibus Deorum opem impetrarunt, qua hoſtes profligati & Chalcidem uſque fugati ſunt; quapropter ſæpius dicebatur Χαλκιδικὸν δίωγμα. Peractum eſt & aliud ſacrificium dictum ζημία, *mulcta*, eo quod offerretur ad litandum quidquid in his feſtis deliquiſſent. Quotquot in carcere detinebantur ob minora offenſa, in libertatem aſſerebantur, illi nempe δεσμῶται, qui de ſacris participes legitime fieri poſſent: non qui impuri & ſcelere polluti a Deorum conſortio arcebantur. Vid. Sopater *de diviſione Quæſtionis*. Hæc autem liberatio initio hujus feſti fiebat. Tertio autem die omnia fora claudebantur.

ΘΗΣΕΙΑ,

Feſta Theſei Athenis celebrata ſingulorum menſium die octavo, quia Neptuni, cui hic dies ſacer erat, filius putabatur: vel quia priore expeditione quando Trœzene rediit, Athenas die octavo menſis Hecatombæonis advenit: vel in ipſius memoriam ſalvi & incolumis ex Creta domum reducis die octavo Pyanepſionis, juxta Plutarchum in *Theſeo* & Ariſtophanis Scholiaſtem *in Plutum*; qua de cauſa hic dies præ cæteris ſolennius celebrari ſolebat. Nonnulli quoque contendunt illa prius inſtituta fuiſſe, ex eo quod Theſeus in unum corpus coaleſcere fecit Athenienſes, qui antea in Atticæ pagos hinc inde diſperſi jacebant. Ludis & certaminibus, gaudiis & conviviis decorari ſolebant; pauperiores autem cives, qui iis ſumptibus ſuſtinendis impares erant, in publicis menſis gratis epulari licebat, prout nos docet Ariſtophanes in *Pluto*. Sacrificia dicebantur ὀγδόδια, ab ὄγδοος, *octavus*, quia die menſis octavo fiebant, ut tradit Heſychius.

ΘΡΙΩ,

Feſta Apollinis apud Heſychium memorata, quorum nomen a tribus Apollinis nutricibus, quæ Thriæ dicebantur, factum eſſe videtur.

ΘΥΙΑ,

Feſta Bacchi (juxta Pauſaniam in *Eliacis* β'.) ab Eleis in loco octo circiter ſtadiis Elide diſſito celebrata, in quibus ipſe Deus intereſſe pro certo affirmabatur. En tibi fabellæ fundamentum: In quoddam hujus loci ſacellum tria vacua vaſa coram toto conventu, qui ex advenis & indigenis com-

componebatur, inferre ſolebant ſacerdotes: foribus dein clauſis, ſuiſque & alienis ſigillis obſignatis, domum ſe recipiebant: craſtina autem die templum repetebant, & quum ſinguli ſua ſignacula intacta vidiſſent, foribus apertis, vaſa vino plena deprehendebant.

ΘΥΛΛΑ,

Feſta Veneris, quorum meminit Heſychius.

ΘΥΝΝΑΙΑ,

Sacrificia ſolennia, ſic dicta a θύννος, *thynnus*, quem piſcatores poſt locupletiſſimam capturam Neptuno mactabant, juxta Athenæum *Deipnoſoph. lib.* VII.

ΙΕΡΟΣ ΓΑΜΟΣ,

Id eſt, *Sacræ nuptiæ*. Feſta erant in honorem Jovis & Junonis celebrata, teſte Heſychio, in quibus (ut puto) matrimonium inter duo illa Numina initum memorabatur.

ΙΘΩΜΑΙΑ,

Feſta, in quibus Muſici decertare ſolebant: ſunt autem obſervata in laudem Jovis, (juxta Stephanum Byzantium & Pauſaniam in *Meſſenicis*) qui cognominatus eſt Ιθωμήτης ab Ithome Theſſaliæ aut Meſſenes civitate, ubi ille Deus a duabus Nymphis Ithome & Neda, quarum prior urbi, poſterior vero flumini nomen indidit, nutritus dicitur.

ΙΝΑΧΙΑ,

Leucotheæ feſta in Creta agitata, quorum nomen ab Inacho deducit Heſychius; ſed potius fieret ab Ino, quæ eadem eſt ac Leucothea, & ἄχος, *dolor*; quia forſan hæc feſta ad Inus ærumnas commemorandas celebrabantur.

ΙΝΥΝΙΑ,

Feſta in inſula Lemno ſervata, quorum mentionem fecit Heſychius.

ΙΝΩΑ,

Feſti dies Ino dicati, ſingulis annis Corinthi cum ludis & ſacrificiis celebrati, atque a Rege Siſypho inſtituti, prout obſervat Tzeztes *in Lycophronem*.

Sacrificia anniverſaria Ino Megaris peracta, ubi primum Leucothea dicta eſt, ejuſque cadaver ad maritimam oram ejectum, illudque ſublatum Cleſo & Tauropolis ſepulturæ mandarunt, ut videre eſt apud Pauſaniam in *Atticis*.

Fuerunt & alia Ino feſta in Laconia, ubi ſtagnum ei ſacrum erat. His autem ſolennibus eo injiciebantur placentæ ſimilagineæ, quæ ſi mergerentur, proſpera, ſin vero in ſuperficie aquarum enatarent, adverſa nunciabant, tradente Pauſania in *Laconicis*.

IO-

ΙΟΒΑΚΧΕΙΑ,

Feſta Bacchi cognominati *Iobacchi* a clamoribus Ἰὼ βάκχε, &c. qui in ejus feſtis reſonabant. Vide Διονύσια.

ΙΟΛΑΙΑ,

Feſta, quæ eadem erant ac Ηράκλεια, Thebis celebrata ſunt, prout nos docet Pindari Scholiaſtes *Olymp. ode* VII. unde liquet ea inſtituta fuiſſe in honorem Herculis ſociique Iolai, qui ei opem tulit in hydra devincenda. Hoc feſto poſt ſacrificium duplex erat certamen in diebus ſequentibus: & quidem die priore agebant pentathlum & equeſtre certamen, poſteriore gymnicum. Victori dabatur corona myrtea, quia myrto ornare mortuos conſueverunt: aliud quoque præmium erat tripus ex ære. Stadium & gymnaſium appellabant Ιολάειον: quo loco exſtabat Amphitryonis monumentum, quod floreis corollis decorabant: ut etiam Iolai cenotaphium, nam ipſius ſepulchrum erat in Sardinia. Vid. Pindari Scholiaſtes in *Nem.* & *Iſthm.*

ΙΣΕΙΑ,

Feſta obſervata in pluribus Græciæ civitatibus in honorem Iſidis, juxta Diodorum Siculum *lib.* I. quæ frumenti uſum inveniſſe a nonnullis dicebatur, in cujus beneficii generi humano collati monumentum, quibuſdam in locis vaſa tritico & hordeo plena cultores his diebus ſacris circumferre ſolebant.

ΙΣΧΕΝΙΑ,

Ludi qui quotannis Olympiæ agitabantur in laudem Iſcheni Mercurii & Hiereæ nepotis, eo quod tempore famis hoſtiam piacularem in patriæ ſalutem ſe obtulerit, cui idcirco monumentum conditum eſt ad Olympiorum ſtadium, teſte Iſaacio Tzetze *in Lycophronis Caſſandram vers.* 42.

K.

ΚΑΒΕΙΡΙΑ,

Sacra arcana obſervata Thebis ac in inſula Lemno, imprimis vero in Imbro & Samothrace inſulis Cabiris ſacris, quos nonnulli Numina Phœnicia, alii vero Vulcani filios faciunt: ſed alii ab utriſque diſſentiunt; nihil enim certi de illorum origine, nominibus, & numero definiri poteſt. Qui plura deſiderant, conſulant Cœlium Rhodiginum, Lilium Gyraldum, alioſque Mythologos. Horum ſacrorum myſtæ a procellis aliiſque periculis tuti tectique credebantur, teſte Diodoro Siculo *Biblioth. lib.* v. En tibi præcipuos ritus: Initiandus, ramis olivæ coronatus, & vita purpurea lumbos accinctus, in throno conſidebat, quem ſacerdotes & myſtæ circuibant ſaltantes & ludentes. Hæc autem cæremonia dicebatur θρόνωσις vel θρονισμὸς, id eſt, *in throno collocatio*. Vide Platonem in *Euthydemo*, & Heſychium.

ΚΑΛΛΟΙΔΙΑ,

Sacri ludi in honorem Dianæ in Laconia editi, juxta Heſychium.

ΚΑΛΛΙΣΤΕΙΑ,

Id eſt, *Pulchritudinis præmia*. Intelliguntur autem feſta in inſula Leſbo celebrata, in quibus mulieres in Junonis templum conveniebant, & illarum pulcherrima præmium referebat, teſte Homeri Scholiaſte *in Iliad.* ί.

Similia certamina obtinebant in feſtis Cereris Eleuſiniæ apud Parrhaſios, a Cypſelo, cujus uxor Herodice in iis prima palmam tulit, inſtitutis, prout tradit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* XIII.

Alia hujus generis feſta concelebrabant Elei juxta Athenæum *ibidem*, in quibus venuſtiſſimus vir integra armatura donabatur, quam Minervæ dicabat. Ad illius autem Deæ templum ſolennem in morem obambulabat, ab amicis, qui illum vittis ornabant, ejuſque caput corona myrtea decorabant, ſtipatus.

ΚΑΛΛΥΝΤΗΡΙΑ,

Feſta Athenis acta, quorum meminit *Etymolog.* Auctor.

ΚΑΡΝΕΙΑ,

Feſta agitata in omnibus fere Græciæ civitatibus, imprimis Spartæ, ubi inducta dicuntur circa vigeſimam ſextam Olympiadem in honorem, non Jovis, (prout nonnulli ſentiunt) ſed Apollinis cognominati *Carnei*, vel a quodam Carneo Trojano, teſte Alcmane; vel a pulcherrimo adoleſcente dicto Carno Jovis & Europæ filio, juxta Heſychium, quem deperibat Apollo, obſervante Theocriti Scholiaſte; vel a Carno Acarnanenſi, quem in arte divinandi inſtituit Apollo, cujuſque cædem a Doribus perpetratam dira peſte ultus eſt Apollo, ut autem illam plagam, pellerent, hæc feſta inſtituiſſe Dores tradit Pauſanias; vel ἀπὸ τῆς κρανείας, *a corno*, littera ρ tranſpoſita, prout idem Auctor innuit: nonnulli enim tradunt, hæc feſta a Græcis prius inſtituta fuiſſe, eo quod Apollinis iram provocaſſent, quando cornetum ei in monte Ida ſacrum ſucciderant, ex quibus lignis equum Trojanum ædificarunt; vel ἀπὸ τȣ̃ κραίνειν, id eſt, ab exaudita Menelai petitione, (prout vult Demetrius) qui in bello Trojano iturus, Apollini vovit, ſe præclaros honores ei tributurum, ſi ſua incœpta fœlicem exitum conſecuta forent. Hæc feſta novem dierum ſpatio, initio facto a decimo tertio die menſis Carnei, qui Athenienſium Metagitnioni reſpondet, juxta Plutarchum in *Nicia*, perdurabant, in quibus vivendi morem & diſciplinam caſtrenſem ſimulabant: novem enim σκιάδες, id eſt, *tentoria*, figebantur, in quibus ſingulis novem viri trium diverſarum tribuum, tribus ſcilicet ex unaquaque tribu electis, per novem dies habitabant, quo temporis ſpatio publico præconi parebant, ejuſque mandata præſtolabantur. Vide Athenæum *Deipnoſoph lib.* IV. Callimachum *Hymno in Apollinem*, & Pindari *Pythion.* Sacerdotem, qui his feſtis ſacra faciebat, ἀγητῆρ vocat Heſy-

Heſychius, qui alio in loco addit, quinque alios viros de ſingulis tribubus electos fuiſſe, dictos Καρνεάτας, qui per quadriennium munus tenebant, & tamdiu cœlibes manebant. His feſtis certos Muſices numeros, qui dicti ſunt Καρνεῖοι νόμοι, cantabant Muſici de victoria certantes. Primum præmium retulit Terpander.

ΚΑΡΥΑ, vel ΚΑΡΥΑΤΙΣ,

Feſta Dianæ cognominatæ *Caryatidis*, juxta Pauſaniam in *Laconicis*, a Caryo Laconiæ oppido, ubi ſolennitas peragebatur. Chorus virginum ſimul convenire ſolebant, quæ choreæ genus a Caſtore & Polluce inventæ agitabant, quæque dicebantur καρυατίζειν, juxta Lucianum περὶ ὀρχήσεως. Quando Xerxes Græciam invaſit, nec ex hoſtium metu foras prodire ſuſtinerent Lacedæmonii, ut Deæ iram caviſſent, quæ in illos accenſa fuiſſet, ſi ejus feſta neglecta fuiſſent, vicini ruſtici in locum ſolitum congregati carmina paſtoralia, quæ dicebantur βουκολισμοὶ a βούκολος *bubulcus*, cecinerunt. Hinc bucolicorum originem nonnulli deducunt.

ΚΕΡΑΜΕΙΚΙΑ,

Feſtum Athenis celebratum, in memoriam eorum, qui in Ceramico ſepulti fuerant: de quo more alibi dictum eſt.

ΚΙΣΣΟΤΟΜΟΙ,

Feſta Hebes juventutis Deæ, apud Pauſaniam in *Corinthiacis*.

ΚΛΑΔΕΥΤΗΡΙΑ, aut ΒΙΣΒΑΙΑ,

Feſta memorata ab Heſychio, quæ celebrata eſſe videntur, quando vites amputabantur. Κλαδευτήριον enim & βίσβη *falcem putatoriam* ſignificant.

ΚΝΑΚΑΛΗΣΙΑ,

Feſta quotannis acta in monte Cnacalo a Caphyatis in honorem Dianæ, quæ a loco cognominata eſt *Cnacaleſia*, juxta Pauſaniam in *Arcadicis*.

ΚΟΝΝΙΔΕΙΑ,

Dies ſacer, qui Theſei feſtis præibat. Illo autem die feſto Connidæ Theſei tutori mactabatur aries. Vide Plutarchum in *Theſeo*.

ΚΟΡΕΙΑ,

Feſta Proſerpinæ dictæ Κόρης, quæ Moloſſorum idiomate *venuſtam mulierem* denotat, juxta Heſychium.

ΚΟΡΥΒΑΝΤΙΚΑ,

Solennitas apud Cnoſſum, quæ Cretæ urbs erat, agitata in memoriam

Corybantum, quorum curæ Jupiter commiſſus fuiſſe dicitur, dum in Creta latuit; ne a Saturno patre devoraretur.

ΚΟΤΥΤΤΙΑ, vel ΚΟΤΥΤΤΙΣ,

Feſta Cotyis vel Cotytto laſciviæ Deæ, juxta Syneſium in *Encomio calvitii*, Suidam, & Juvenalem *Satyra* II. noctu celebrari ſolebant Athenis, Corinthi, in inſula Chio, in Thracia, pluribuſque aliis in locis, omni ſcilicet impudicitiæ ac luxuriei genere perpetrato, quibus illa Dea maxime oblectari credebatur. Ejus ſacerdotes dicuntur Βάπται, quorum meminit Juvenalis. Illorum autem nomen factum eſſe videtur *ἀπὸ τῦ βάπτειν*, *a tingendo & fucando*: ſolebant enim omnibus effœminatis & meretriciis artibus uti: unde Κότυος θιασώτης, id eſt, *Cotyis compotator*, trito proverbio tribuitur illis viris mollibus, qui in ſeipſis exornandis & inodorandis totum tempus inſumunt.

Aliud feſtum cognomine apud Plutarchum *Proverb.* in Sicilia obſervabatur, in quo cultores ramos placentis & fructibus undique pendentibus decoratos circumferre ſolebant, quæ cuivis decerpere licitum erat. Hæc autem fiebant, ex Gyraldi ſententia, in memoriam Proſerpinæ raptæ, quæ a nonnullis eadem ac Cotytto creditur.

ΚΡΟΝΙΑ,

Feſta Saturni, qui a Græcis dicitur Κρόνος, juxta Ariſtophanis Scholiaſtem *in Nubes*, & Heſychium, Athenis agitata menſe Hecatombæone, qui olim dicebatur Cronius.

Alia Saturni feſta decimo ſexto die menſis Metagitnionis in inſula Rhodo celebrata ſunt, prout nos docet Porphyrius apud Theodoretum *lib.* VII. *Græc. affect.* in quibus reus morte damnatus mactari ſolebat.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΑ,

Feſta a Theſeo inſtituta in memoriam Nauſithei & Phæacis, ejus *κυβερνήτων* vel *nauclerorum* in expeditione quam in Cretam ſuſcepit, teſte Plutarcho in *Theſeo*.

ΚΥΝΟΦΟΝΤΙΣ,

Feſta diebus canicularibus Argis obſervata, juxta Athenæum *Deipnoſoph. lib.* III. quæ ſic dicta ſunt *ἀπὸ τῦ κύνας φονεῖν*, id eſt, *a canibus occiſis*; quia illo die ſacro quotquot canes offendebant, interficere ſolebant.

Λ.

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΕΟΡΤΑΙ,

Nonnulla feſta Lacedæmone habita, quorum nomina perierunt. Altera a Plutarcho in *Amatoriis* memorantur, in quibus nuptæ mulieres, virgines,

nes pueri, & ſerva una promiſcue epulabantur, ſi excipias uxores ſenatorum, quæ in amplo cubiculo ſeorſim per totam noctem excubias agebant. Alterorum meminit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* XIII. in quibus mulieres ſeniores viros cælibes apprehenſos circa aram verrebant, pugnis continuo eos cædentes; eum in finem ſcilicet, ut ſi nulla alia de cauſa, tamen ex metu infamiæ & ignominiæ, quam hoc die ſubire cogebantur, ad uxorem ducendam adducerentur.

ΛΑΜΠΤΗΡΙΑ,

Feſta Pellenes Achajæ civitate, teſte Pauſania in *Achaicis*, celebrata ſunt in honorem Bacchi dicti Λαμπτῆρος a λάμπειν *fulgere*: quum enim hæc ſolennitas nocte perageretur, cultores templum Bacchi petebant tædas accenſas præ manibus geſtantes: pariter amphoras vino plenas in omnibus civitatis vicis exponebant.

ΛΑΡΙΣΣΑΙΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Ludi, in quibus athletæ ſingulare certamen peragebant ante πένταθλον vel *quinquertium* inventum, Lariſſæ edi ſolebant, teſte Apollonii Scholiaſte *lib.* IV.

ΛΑΡΥΣΙΑ,

Feſta Bacchi in Laryſio Laconiæ monte vere ineunte agitari ſolita, juxta Pauſaniam in *Laconicis*.

ΛΑΦΡΙΑ,

Feſta Patris Achajæ civitate quotannis celebrata in honorem Dianæ cognominatæ *Laphriæ*, vel ἀπὸ τῶν λαφύρων, *ab exuviis ferarum*, quia Diana Dea venationis erat, quæ in ſtatua ex auro & ebore compoſita habitu venatricis exhibebatur: vel quia ira ſedata in annos ἐλαφροτέρα, id eſt, *benevolentior*, Oeneo Calydoniorum Regi erat: vel a quodam Laphrio Phocenſi, qui ei ſtatuam dicavit in Calydonia. Iſtud enim cognomen Dianæ primo inditum eſt in Calydonia, unde ſimulque ejus ſtatua Patras migravit. Horum feſtorum ritus a Pauſania ſic deſcribuntur: Proxime ante feſta gradum ex molli terra congeſta ad aram tollebant; circa aram diſponebant ligna recentia, ſingula ſedecim cubitos oblonga, quibus imponebantur aridiſſima ligna, quæ comparare poterant. Celebritas biduo perdurabat; priore peragebatur ſolennis obambulatio, in qua intererat Dianæ ſacerdos virgo, quæ curru & damis vehebatur. Poſtridie conveniebant ad ſacrificia facienda, ex avibus, urſis, damis, leonibus, lupis, omnique genere animalium fructuumque hortenſium compoſita, quæ omnia in ara comburenda dicabantur, partim privatorum hominum ſumptibus, partim ex publico ærario; igne autem accenſo, aliquando accidit, ut feræ vinculis ab igne abſumptis de ara reſilirent, prout ſemel obtigit quando noſter Auctor aderat, tamen nec hac nec aliis vicibus quicquam damni ullus adſtantium unquam accepit.

ΛΕΟΝΙΔΕΙΑ,

Dies ſacer quotannis Spartæ celebratus in memoriam Leonidæ Lacedæmoniorum Regis, juxta Pauſaniam in *Laconicis*, qui cum exigua hominum manu integrum Xerxis exercitum Thermopylis ſtetit, illarumque faucium aditum integro biduo defendit. Habita & oratio in laudem Herois, & ludi editi, in quibus ſolis ingenuis civibus Spartanis certare licebat.

ΛΕΟΝΤΙΚΑ,

Feſta, quorum auctor & occaſio nos latent. Hoc tantum de iis tradit Porphyrius *de Antro Nympharum:* nempe qui ſacris admittebantur, melle loco aquæ manus abluere ſolebant, ut a conſiliis factiſque noxiis, invidis, & execrandis ſe puros eſſe indicarent.

ΛΕΡΝΕΙΑ,

Feſta Lernæ obſervata, quæ a Philammone (ut videre eſt apud Pauſaniam in *Corinthiacis*, *Arcadicis*, & *Inſcriptione veteri*) in honorem Bacchi, Proſerpinæ, & Cereris inſtituta ſunt. Ab antiquis temporibus ignem a templo Dianæ cognominatæ Πυρωνίας (forſan a πῦρ, id eſt, *ignis*) in monte Crathide eidem ſacro in uſum feſtorum petebant Argivi.

ΛΗΝΑΙΑ,

Feſta Bacchi cognomine *Lenæi* a ληνὸς, *torcular*, juxta Ariſtophanis Scholiaſtem *in Equites*, Diogenem Laertium in *Platone*, celebrabantur menſe Lenæone iiſdem ritibus, qui in aliis illius Dei feſtis uſuveniebant; tantum illum diem ſacrum decorabant Poetica certamina & tragœdiæ actæ.

ΛΙΘΟΒΟΛΙΑ,

Hoc eſt, *Lapidatio*. Hæc feſta a Trœzeniis obſervabantur in memoriam virginum Lamiæ & Auxeſiæ, quæ a Creta Trœzenen in tumultu & ſeditione advenientes a populo furente mactatæ & lapidibus obrutæ ſunt, prout tradit Pauſanias in *Corinthiacis*.

ΛΙΜΝΑΤΙΔΙΑ,

Feſta Dianæ (juxta Pauſaniam in *Achaicis*) cognominatæ *Limnatidis* a Limne Gymnaſio Trœzenes, in quo culta eſt: vel juxta Artemidorum, a λίμναι, *lacus*, quia piſcatorum præſes erat Diana.

ΛΙΝΕΙΑ,

Feſtum in memoriam Lini veteris Poetæ: illi ſtatua in Helicone fuit, cui κατὰ ἔτος ἕκαστον πρὸ τῆς θυσίας τῶν Μουσῶν ἐναγίζουσι, *parentant quotannis antequam ſacra Muſis faciant*. Pauſanias *Bœoticis pag.* 584. *Edit. Hanov.*

ΛΥ-

ΛΥΚΑΙΑ,

Feſta ab Arcadibus celebrata, (teſtibus Plutarcho in *Cæſare*, Pauſania in *Arcadicis*, Porphyrio περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, & Hygino *fab.* CLXXIII.) quæ ad Romanorum Lupercalia proxime accedunt. Agebantur autem certamina, in quibus victor æneam armaturam pro palma ferebat, nec non humana hoſtia mactabatur. Auctor dicitur Lycaon, qui illa inſtituit in honorem Jovis cognominati *Lycæi*, vel ab ipſius Lycaonis nomine, vel a Lycæo monte Arcadiæ, quem ipſum Olympum eſſe contendunt Arcades, ab iis idcirco dictum ἱερὰν κορυφὴν, id eſt, *ſacrum collem*, eo quod Jupiter ibi educatus fingeretur; in cujus rei monumentum ad aram, quæ in illo loco condita eſt, religio arcana illi Deo peragebatur, imo ager ei ſacer erat, in quem ne quidem pedem inferre ulli licebat.

ΛΥΚΕΙΑ,

Solennitas Argis Apollini Λυκείῳ celebrata. Vid. Pindari Scholiaſtes *in Pyth.* Apollo autem Λύκειος & Λυκοκτόνος dictus eſt, quod λύκȣς, *lupos*, qui Argivorum terram infeſtabant, occidit, unde ἀγορὰ λύκειος, *forum lyceum*, & Apollini huic templum Argis viſebantur. Alii tamen alias hujus cognominis cauſas reddunt, ut quod ſit paſtorum pecoriſque cuſtos, & paverit Admeti greges, atque inde lupos oderit: vel quod in Lycia natus fuerit, unde ab Homero Λυκηγενὴς vocatur, ut nonnullis placet: ut alias rationes prætercam. Vid. uterque Scholiaſtes Sophoclis ad hos verſus initio *Electræ*, cujus ſcena Argis eſt:

> Αὔτη δ', Ορέςα, τȣ̃ λυκοκτόνȣ Θεȣ̃
> Αγορὰ λύκειος. ——
>
> *Hoc eſt, Oreſtes, luporum interfectoris Dei*
> *Forum lyceum.* ——

ΛΥΚΟΥΡΓΕΙΑ,

Feſta ab Spartanis agitata in memoriam Lycurgi illius gentis legiſlatoris, (juxta Plutarchum in *Lycurgo*, & Strabonem *lib.* VIII.) cui dicaverunt templum & ſacrificium annuum fecerunt.

ΛΥΣΑΝΔΡΙΑ,

Feſta, ſacrificia, & certamina in inſula Samo obſervata in honorem Lyſandri Lacedæmoniorum Archithalaſſi. Olim dicebantur Ηραια, quod nomen Samiorum ſtatuto abrogatum eſt. Vide Plutarchum in *Lyſandro*, & Heſychium.

M.

ΜΑΙΜΑΚΤΗΡΙΑ.

Solennia ſacrificia Athenis facta Mæmacterione menſe hyemali in hono-

rem

rem Jovis Μαιμάκτυ, ut bonam ac ſerenam tempeſtatem reduceret; quia enim pro aere vel cœlo habebatur, idcirco tempeſtatibus præeſſe credebatur. Variæ illius cognominis redduntur cauſæ; μαιμάκτης enim ab Harpocratione exponitur ἐνθυσιώδης ϰ̀ ταρακτικὸς, id eſt, *importunus & procelloſus*, nomine facto a μαιμάσσειν, quod eſt juxta Suidam κλονεῖσθαι, κυματῦσθαι, id eſt, *turbare*, aut *fluctibus jactare*. Sed plane contrariam nominis interpretationem reddit Heſychius, ex cujus ſententia μαιμάκτης idem eſt ac μειλίχιος, id eſt, *benignus* & *propitius*. Qua in re ei accinit Plutarchus *Tract.* περὶ ἀοργησίας, cum inquit: Διὸ ϰ̀ τῶν Θεῶν τὸν βασιλέα Μειλίχιον, Ἀθηναῖοι δὲ Μαιμάκτην, οἶμαι, καλῦσι: *Itaque etiam Deorum regem Meilichium*, (quaſi mitem & blandum) *Athenienſes vero Mæmactem, puto, vocant*. Neutra autem interpretatio a feſtorum inſtituto aliena eſt: quum iis ſudum impetrare ſtuderent, ideo inſtituta ſunt vel ad Deum imbricitorem pacandum, vel ad illud mite & benignum Numen, quod vota ſupplicia lubenter exaudit, ſimpliciter exorandum,

ΜΕΓΑΛΑΡΤΙΑ,

Vide Θεσμοφόρια.

ΜΕΝΑΛΙΠΠΙΑ,

Feſtum a Sicyoniis in memoriam cujuſdam Melanippi celebratum: is Aſtaci filius erat, habuitque templum a Cliſthene Sicyoniorum Tyranno exſtructum; (vid. Herodotus *lib.* v. *cap.* LXVII.) idque in odium Adraſti, veteris Argivorum Regis, cui monumentum in Sicyone erat: Menalippus enim ille in Thebano bello Tydeum, Adraſti generum, ejuſdemque fratrem Meciſtem interfecerat.

ΜΕΝΕΛΑΕΙΑ,

Feſta Menelai, juxta Iſocratem in *Helenæ Encomio* & Pauſaniam in *Laconicis*, habita Therapnis Laconiæ oppido, ubi templo ſummiſque honoribus non ſub nomine Herois aut Semidei, ſed tanquam ſuperorum Deorum unus ſimul cum Helena decoratus eſt.

ΜΕΣΟΣΤΡΟΦΩΝΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ,

Aliquot dies ſacri, in quibus publica ſacrificia celebrabant Leſbii, teſte Heſychio.

ΜΕΤΑΓΕΙΤΝΙΑ,

Feſta menſe Metagitnione, (juxta Plutarchum *de exilio*, Harpocrationem, Suidam) in honorem Apollinis Μεταγειτνίυ obſervata a Melitenſibus, qui, ſuis ſedibus relictis, cum Diomeis Atticæ populo in unam gentem coaluerunt; unde feſtorum nomen, quod migrationem ab una ſede in aliam denotat, factum eſſe videtur.

MIA-

ΜΙΛΤΙΑΔΕΙΑ,

Sacrificia, hippodromi, aliaque certamina a Cherſonenſibus celebrari ſolita in memoriam Miltiadis Athenienſium ducis tradente Herodoto *lib.* VI.

ΜΙΝΥΕΙΑ,

Feſta agitata ab Orchomeniis, juxta Pindari Scholiaſtem *in Iſthm. ode* I. qui olim dicebantur Minyæ, & flumen, in cujus ripa illorum civitas ſita erat, Minya, a Minya illius gentis Rege, in cujus memoriam hæc ſacra inſtituta videntur.

ΜΙΤΥΛΗΝΑΙΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Feſta ab incolis Mitylenes in loco quodam extra civitatem in honorem Apollinis, qui dictus eſt Μαλλόεις, celebrata, juxta Thucydidem initio *libri* III. Hujus cognominis meminit quoque Heſychius.

ΜΟΥΝΥΧΙΑ,

Feſta anniverſaria (teſtibus Plutarcho *de gloria Athenienſium*, *Etymologici* Auctore, Suida, & Euſtathio *Iliad.* σ'.) Athenis acta decimo ſexto die Munychionis in honorem Dianæ cognominatæ *Munychiæ* a Rege Munycho Pentaclei filio; vel a Piræei parte dicta Munychia, ubi templum, quod ab Athenienſibus ſacratum eſt in aſylum iis qui eo confugerant, illi Deæ dicatum erat. His diebus ſacris offerre ſolebant placentas, quæ dicebantur ἀμφιφῶντες ἀπὸ τοῦ ἀμφιφάειν, id eſt, *a circumfulgendo*, vel quia tædæ accenſæ iis circumlucebant, dum in templum deferrentur; vel quia plenilunio, quando illa feſta habebantur, dicari ſolebant: inſtituta ſunt enim hæc feſta in honorem Dianæ, quæ eadem ac luna credebatur; eo quod plenilunio Perſarum claſſem profligavit Themiſtocles ad Salaminem.

ΜΟΥΣΕΙΑ,

Feſta Muſarum, (juxta Pollucem *lib.* I. *cap.* I. Æſchinem *in Timarchum*, Pauſaniam in *Bœoticis*, Diodorum Siculum *lib.* XVII. Plutarchum in *Eroticis*) in diverſis Græciæ locis præſertim apud Theſpios obſervata, qui ſolennia certamina ſingulis quinquenniis concelebrabant.

Macedones quoque feſtum ſervabant in honorem Jovis & Muſarum, quod a Rege Archelao inſtitutum, & per novem dies juxta Muſarum numerum celebratum.

ΜΥΣΙΑ,

Feſta Cereris, juxta Pauſaniam *fine Achaicorum*, dictæ *Myſiæ* a quodam Myſio Argivo, qui in loco decem circiter ſtadiis Pellene Achajæ civitate diſſito templum ei dicavit: vel, juxta Phurnutum a μυσάττειν, id eſt, *nauſeare*, *ſatiare*, aut *ſaginare*, quia Ceres homines in uſu frumenti prima inſti-

tuit. Hæc feſta triduo perdurabant: tertio autem die viris & canibus maribus e templo ejectis, mulieres ſimulque canes fœminæ intra templum manebant, & nocte ſolitis ritibus peractis, craſtino die viros reviſebant, quibuſcum diem inſumebant in joco & riſu.

ΜΩΛΕΙΑ,

Feſta Arcadum propria, ſecundum Apollonii Rhodii Scholiaſtem *lib.* I. *vers.* 164. ſic dicta a *μῶλος*, *pugna*; ſunt enim inſtituta in memoriam conflictus, in quo Lycurgus Ereuthalionem occidit.

N.

ΝΕΚΥΣΙΑ,

Feſta in honorem defunctorum. De his autem & proximis feſtis plenius agam, cum ad honores mortuis perſolutos ventum eſt.

ΝΕΜΕΣΕΙΑ, aut ΝΕΜΕΣΙΑ,

Feſta itidem in memoriam defunctorum, ſecundum Suidam. Nemeſis enim mortuorum curam gerere, & injurias ab iis arcere credebatur, ut tradit ibi Suidas. Atque hinc apud Sophoclem, cum Clytemneſtra mortuo, ut putabatur, Oreſti inſultaret, Electra continuo exclamat, *Electra vers.* 793.

> Ἄκουε, Νέμεσις, τοῦ θανόντος ἀρτίως.
>
> *Audi, Nemeſis, recens mortuum.*

Ubi Triclinius hæc ſubdit: Νέμεσις, Θεὰ μεμφομένη τοὺς τοῖς θανοῦσιν ἐφυβρίζοντας, καὶ τούτους τιμωρουμένη. Demoſthenes etiam *Orat. adverſus Spudiam pag.* 650. refert, juſta defunctis in hoc feſto perſoluta fuiſſe.

ΝΕΟΙΝΙΑ,

Feſta Bacchi, juxta Heſychium, celebrata, quando vinum novum primo deguſtabatur, prout nomen ſonat.

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΙΑ,

Feſta, teſte Heliodoro *Aethiopic initio lib.* III. Delphis habita magna cum pompa & celebritate in memoriam Neoptolemi Achillis filii, qui dum Apollinis templum diripere moliretur occiſus eſt: illud autem facinus inceperat, ut patris mortem, cujus Apollo conſcius erat, ulciſceretur.

ΝΗΛΗΙΔΙΑ,

Feſta Dianæ, cognominatæ *Neleidis* a Neleo Mileſio, juxta Lycophronem in *Caſſandra*, Mileti obſervata, teſte Plutarcho *de virtute mulierum*.

ΝΙΚΗ

ΝΙΚΗ Η ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ,

Solennia quotannis ab Athenienſibus agitata ſexto menſis Boedromionis die in memoriam illius inſignis victoriæ, quam in Perſas Marathone retulit Miltiades, prout tradit Plutarchus *de gloria Athenienſium*.

ΝΙΚΗΤΗΡΙΑ ΑΘΗΝΑΣ,

Athenis agebantur in memoriam Minervæ palmam ferentis, quando cum Neptuno certabat, qui amborum illam civitatem, quæ in poſterum dicta eſt Athenæ, ſuo nomine faceret, teſte Proclo *in Timæum Comment.* 1.

ΝΟΥΜΗΝΙΑ, aut ΝΕΟΜΗΝΙΑ,

Feſta habita initio omnium menſium lunarium, (ut tradunt Homeri Scholiaſtes *Odyſſ.* υ'. Euſtathius *Odyſſ.* υ'. & φ'. Demoſthenes *in Ariſtogitonem*, Theophraſtus *Ethic. Characteribus*, *Etymologici* Auctor, Heſychius, & Herodotus *lib.* VIII. & *Vita Homeri*) quæ (prout nomen indicat) incidebant in novilunio, in honorem omnium Deorum, præſertim Apollinis, qui dictus eſt *νεομήνιος*, quia ſol eſt principium lucis; licet enim temporum & tempeſtatum diſtinctio ab aliis planetiis deſumi queat, attamen omnes a ſole tanquam fonte luminis radios accipiunt & mutuantur. Horum feſtorum celebratio *νουμηνιάζειν*, placentæ, quæ in iis offerebantur, *νουμήνιοι*, cultores vero *νουμηνιασταὶ* dicebantur. Decorabantur autem certaminibus & publicis conviviis ab opulentioribus civibus paratis, quo magna pauperum frequentia confluere ſolebat. Menſe ſequente in Erechthei templo in arce ædificato, & a dracone, cui placentam mellitam dictam *μελιττοῦταν* (qualis in Trophonii antro conjici ſolebat) porrigebant, cuſtodito, publica vota & ſacrificia pro ſalute Reipublicæ facere ſolebant Athenienſes. Nec Deos modo, verum etiam Heroas invocabant hoc tempore tum Athenienſes, tum etiam cæteri Græci. Plutarchus *Græc. Quæſt.* Ἕλληνες ἐν τῇ Νουμηνίᾳ τοὺς Θεοὺς σεβόμενοι, τὴν δευτέραν Ἥρωσι καὶ Δαίμοσιν ἀποδεδώκασι. Ex quo loco conſtat, primo Deos, poſtea Heroas & Semideos ſacro cultu honoratos initio menſium fuiſſe. Illa ſacrificia, eo quod ſingulis menſibus peragerentur, ἔμμηνα ἱερὰ vel ἐπιμήνια, qui illa faciebant ἐπιμήνιοι & ἀγρεμόνες dicebantur.

Ξ.

ΞΑΝΘΙΚΑ,

Macedonum feſta, (teſtibus Heſychio, Livio *lib.* XL. Curtio *lib.* X.) ſic dicta, quia incidebant in menſem Xanthum, qui tradente Suida, Aprili reſpondet. In hac celebritate hunc ſolennem in morem luſtrari ſolebat exercitus: Cane fœmina in duas partes diſſecta, & harum altera una cum viſceribus ad dextram, altera vero ad ſiniſtram poſitis, inter eas ordine incedebat exercitus. Omnium Regum Macedonum inſignia præibant, dein ſequebatur prima acies (ut puto) ex equitibus compoſita; quos excipiebant Rex ejuſque liberi; his inſtabat cohors prætoriana; tandem ultima

acies procedebat. His autem peractis, exercitus in duas acies diſtinctus in procinctum diſponebatur, & illico inter ſe leviter dimicatum eſt quaſi conflictum ſimulaſſent.

ΞΥΝΟΙΚΙΑ, aut ΜΕΤΟΙΚΙΑ,

Dies ſacer ab Athenienſibus quotannis celebratus in honorem Minervæ, juxta Thucydidem *lib.* II. Plutarchum in *Theſeo*, decimo ſexto menſis Hecatombæonis die, quo commemorabat Theſei præclare factum, ex cujus conſilio & opera antiquis ſedibus, quum hinc inde in agro Attico diſſeminati pagos incolebant, relictis, in unam Rempublicam coacti ſunt.

O.

ΟΓΧΗΣΤΙΑ,

Bœotorum feſta, teſte Pauſania in *Bœoticis*, Neptuno cognominato *Oncheſtio* ab Oncheſto Bœotiæ oppido ſacra.

ΟΛΥΜΠΙΑ,

Feſta Athenienſium, Smyrnæorum, Macedonum, imprimis Eleenſium, (de quibus inferius agam) Jovi Olympio dicata erant.

ΟΜΟΛΩΙΑ,

Feſta Jovis *Homoloii* aut Cereris *Homoloiæ*, juxta Theocriti Scholiaſtem *Idyll.* VII. (qui ſic dicuntur vel ab Homole Bœotiæ oppido, vel a vate Homoloia, vel ab ὅμολος, qui Bœotorum idiomate *pacificus* ſonat) Thebis celebrari ſolita.

ΟΣΧΟΦΟΡΙΑ, vel ΩΣΧΟΦΟΡΙΑ,

Athenienſium feſta, ſic vocata ἀπὸ τοῦ φέρειν τὰς ὄσχας, id eſt, *a ramis*, quibus racemi undique pendebant, dictis ὄσχαις, juxta Harpocrationem & Heſychium, *circumlatis*. Horum autem feſtorum inſtitutio & cerimoniæ ample deſcribuntur a Plutarcho in *Vita Theſei*: τῇ δὲ Αττικῇ προσφερομένων, ἐκλαθέσθαι μὲν αὐτὸν, ἐκλαθέσθαι δὲ τὸν κυβερνήτην ὑπὸ χαρᾶς, ἐπάρασθαι τὸ ἱστίον, ᾧ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἔδει γνώριμον τῷ Αἰγεῖ γενέσθαι· τὸν δὲ ἀπογνόντα ῥίψαι κατὰ τῆς πέτρας ἑαυτὸν, καὶ διαφθαρῆναι. Καταπλεύσας δὲ ὁ Θησεὺς, ἔθυε μὲν αὐτὸς ἃς ἐκπλέων θυσίας ηὔξατο τοῖς Θεοῖς Φαληροῖ, κήρυκα δὲ ἀπέστειλε τῆς σωτηρίας ἄγγελον εἰς ἄστυ. Οὗτος ἐνέτυχεν ὀδυρομένοις τε πολλοῖς τὴν τοῦ βασιλέως τελευτὴν, καὶ χαίρουσιν (ὡς εἰκὸς) ἑτέροις καὶ φιλοφρονεῖσθαι καὶ στεφανοῦν αὐτὸν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ προθύμοις οὖσιν· τοὺς μὲν οὖν στεφάνους δεχόμενος, τὸ κηρύκειον ἀνέστεφεν. Επανελθὼν δὲ ἐπὶ θάλασσαν, οὔπω πεποιημένου σπονδὰς τοῦ Θησέως, ἔξω περιέμεινε μὴ βουλόμενος τὴν θυσίαν ταράξαι· γινομένων δὲ τῶν σπονδῶν, ἀπήγγειλε τὴν τοῦ Αἰγέως τελευτήν. Οἱ δὲ σὺν κλαυθμῷ καὶ θορύβῳ σπεύδοντες ἀνέβαινον εἰς τὴν πόλιν· ὅθεν καὶ νῦν ἐν τοῖς Ωσχοφορίοις στεφανοῦσθαι μὲν οὐ τὸν κήρυκα λέγουσιν, ἀλλὰ τὸ κηρύκειον· ἐπιφωνεῖν δὲ ταῖς σπονδαῖς, Ελελεῦ, ἰοὺ, ἰοὺ, τοὺς παρόντας· ὧν τὸ μὲν σπεύδοντες ἀναφωνεῖν καὶ παιωνίζοντες εἰώθασι, τὸ δὲ ἐκπλήξεως καὶ ταραχῆς ἐστι. *Quum Atticæ*

appro-

appropinquarent, memoriæ ceſſiſſe ei, (Theſeo) *ceſſiſſe item gubernatori ex gaudio, ut velum, quod erat ſalutem eorum ſignificaturum Aegeo, in altum darent: ipſum vero* (Ægeum) *animo deſpondentem de rupe præcipitem ſe dediſſe atque exſtinctum fuiſſe. Invectus autem portum Phalerum Theſeus ſacra fecit, quæ Diis, quum ſolveret, voverat, nunciumque incolumitatis miſit in urbem caduceatorem. Hic in multos incidit regis mortem deflentes, & exultantes (ut probabile eſt) alios, promptoſque ad læte eum, quod incolumis adeſſet, excipiendum & coronis ornandum: ipſe vero coronas accepit, quibus adornavit caduceum. Regreſſus autem ad mare Theſeus, nondum re divina perpetrata, ne ſacrificium turbaret, reſtitit foris: quo peracto, renunciavit Aegei obitum. Ita illi cum lamentationibus & animo commoto in urbem citato gradu adſcenderunt: unde nunc quoque in Oſchophoriis coronari non caduceatorem dicunt, ſed caduceum: interque libamina acclamare adſtantes, Eia, heu, heu: quorum illud exclamare ſolent feſtinantes & ovantes, hoc conſternationis eſt atque trepidationis.* Hæc forte ſunt ὀσχοφορικὰ μέλη, quorum mentio eſt apud Proclum in *Chreſtomathia*.

Paucis interjectis ita pergit Auctor noſter: Αγουσι δὲ καὶ τὴν τῶν Ὠσχοφορίων ἑορτὴν, Θησέως καταστήσαντος· οὐ γὰρ ἁπάσας αὐτὸν ἐξαγαγεῖν τὰς λαχούσας τότε παρθένους, ἀλλὰ τῶν συνήθων νεανίσκων δύο· θηλυφανεῖς μὲν ὀφθῆναι δὲ νεαροὺς, ἀνδρώδεις δὲ ταῖς ψυχαῖς καὶ προθύμους, λουτροῖς τε θερμοῖς, καὶ σκιατροφίαις, καὶ ταῖς περὶ τὴν κόμην καὶ λειότητα καὶ χροιὰν ἀλοιφαῖς, καὶ κοσμήσεσιν, ὡς ἔστιν ἐξαλλάξαντα κομιδῆ, καὶ διδάξαντα φωνὴν καὶ σχῆμα καὶ βάδισιν, ὡς ἔνι μάλιστα παρθένοις ὁμοιοῦσθαι, καὶ μηδὲν φαίνεσθαι διαφέροντας· ἐμβαλεῖν εἰς τὸν τῶν παρθένων ἀριθμὸν, καὶ διαλαθεῖν ἅπαντας. Επεὶ δὲ ἐπανῆλθεν, αὐτόν τε πομπεῦσαι καὶ τοὺς νεανίσκους, οὕτως ἀμπεχομένους ὡς νῦν ἀμπέχονται τοὺς ὀσχοὺς φέροντες· φέρουσι δὲ Διονύσῳ καὶ Αριάδνῃ χαριζόμενοι, διὰ τὸν μῦθον· ἢ μᾶλλον ὅτι συγκομιζομένης ὀπώρας ἐπανῆλθον. Αἱ δὲ δειπνοφόροι παραλαμβάνονται, καὶ κοινωνοῦσι τῆς θυσίας, ἀπομιμούμεναι τὰς μητέρας ἐκείνων τῶν λαχόντων· ἐπεφοίτων γὰρ αὐτοῖς ὄψα καὶ σιτία κομίζουσαι. Καὶ μῦθοι λέγονται, διὰ τὸ κἀκείνας εὐθυμίας ἕνεκεν καὶ παρηγορίας μύθους διεξιέναι τοῖς παισίν. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ Δήμων ἱστόρηκεν. *Celebrant autem* (Athenienſes) *Oſchophoriorum feſtum, ex Theſei inſtituto: neque enim omnes ſorte lectas virgines eduxiſſe eum,* (ferunt) *ſed ex familiaribus adoleſcentibus duos: quorum, quum muliebri quidem vultu & florente conſpicerentur, fortibus vero pectoribus & impigri forent, thermis, deliciis, comæ & lævoris coloriſque cauſa unctionibus, atque comptu, impenſe inflexerat & finxerat vocem & geſtum & inceſſum, ut quam maxime virgines repræſentarent, nec uſquam viderentur ab iis diſcrepare: hos inſeruiſſe in virginum numerum, atque omnes fefelliſſe. Poſtquam redux fuit, & illum & adoleſcentes illos pompam duxiſſe, eo quo nunc amiciuntur cultu qui palmites cum racemis ferunt: hos autem ferunt in Liberi* Patris *& Ariadnæ honorem, propter fabulam: aut potius quod ea tempeſtate rediiſſent, qua colliguntur poma. Quæ cœnam ferunt fœminæ, deipnophoræ dictæ, adſiſtunt & adhibentur ſacrificio, illorumque ſortitorum matres agunt: frequenter enim iis opſonia & cibaria portaverunt. Fabulæ autem narrantur, eo quod & illæ leniendi liberos & erigendi cauſa fabulas iis recenſuerint. Atque hæc quidem Demon quoque prodidit.*

Præ-

Præter hos ritus ex Plutarcho adductos, in illis feſtis agitabatur curſus, teſtibus Pauſania in *Atticis*, Athenæo *Deipnoſoph. lib.* XI. Heſychio, & Nicandri Scholiaſte *in Alexipharmaca*. Certabant autem quidam juvenes e ſingulis tribubus lecti, quorum ambo parentes in vivis erant: ſtadium a Bacchi templo ad templum Minervæ Sciræ in portu Phalereo attingebat: meta vero dicebatur ὠσχοφόριον ab ὄσχαι, id eſt, *rami*, quos curſores præ manibus geſtabant, & hoc in loco deponebant. Victoris præmium erat cratera vocata πενταπλόα aut πενταπλῆ *quintuplex*, quia in ea hauſtus quinque rebus, nempe vino, melle, caſeo, farina, & pauxillo oleo, mixtus propinabatur.

Π.

ΠΑΓΚΛΑΔΙΑ,

Feſta ſic dicta ἀπὸ πάντων κλάδων, id eſt, *ab omnigenis ramis*, quæ a Rhodiis in pampinatione celebrata ſunt, ex Heſychio.

ΠΑΜΒΟΙΩΤΙΑ,

Feſta (prout nomen ſonat) ab omnibus Bœotis obſervata, ſecundum Strabonem *lib.* IX. Pauſaniam *Bœoticis*, qui penes Coroneam ad templum Minervæ cognominatæ *Itoniæ* ab Itonio Amphictyonis filio convenire ſolebant.

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ,

Feſta Athenienſium in honorem Minervæ Athenarum præſidis agitata, ab Erichthonio aut Orpheo prius inſtituta, olimque Ἀθήναια dicta; ſed a Theſeo, quum totam Athenienſium gentem in unam civitatem compoſuit, in poſterum renovata & aucta Παναθήναια vocitabantur. Eadem ac Romanorum quinquatria, quo nomine idcirco apud Latinos efferri ſolent, nonnulli faciunt. Prima inſtitutione per unicum tantum diem durabat celebritas, ſed deinceps in plures dies producta majori cum molimine & ſplendore, quam olim moris erat, agebatur.

Duo fuerunt hujus nominis feſta, quorum altera dicebantur μεγάλα Παναθήναια, ſeu *majora Panathenæa*, quæ ſingulis quinquenniis vigeſimo ſecundo menſis Hecatombæonis die auſpicata celebrari ſolebant. Altera vero erant μικρὰ Παναθήναια, ſive *minora Panathenæa*, de triennio in triennium, vel, ex nonnullorum ſententia, quotannis, initio facto a vigeſimo aut vigeſimo primo die menſis Thargelionis, obſervata. In his autem tria edebantur certamina, quæ a decem viris e decem Athenienſium tribubus lectis, qui munus per quadriennium tenebant, moderata ſunt. Primo die ad veſperam agebatur certamen tædarum, in quo primum pedites, deinde equites curſu contendebant, qui mos pariter uſuveniebat in majoribus Panathenæis. Secundum certamen dictum εὐανδρίας ἀγὼν, erat atque gymnicum exercitium, in quo athletæ de robore certabant. Stadium derat præter flumen, & a feſtis dictum eſt Παναθηναϊκὸν, quod lapſu temporis dilapſum ab Herode Athenienſi ex candido marmore Pentelico tanta ſumptu tan-

tantaque munificentia de novo inſtauratum eſt, ut ſplendidiſſima theatra hujus ædificii ſplendorem minime æquarent. Ultimum certamen erat muſicum a Pericle inſtitutum, in quo hymnis decantabant Harmodii & Ariſtogitonis præclara incœpta, qui a Piſiſtrati filiorum tyrannide patriam in libertatem aſſeruerunt; ut & Thraſybuli laudes, qui triginta Tyrannorum jugum Athenienſium collo a Lacedæmoniis impoſitum fregit. Phrynis Mitylenæus in citharæ certaminibus primus palmam tulit: alia inſtrumenta muſica adhibebantur præter citharam, imprimis tibiæ, quibus concinebant. Pariter tripudii genus agitabatur a choro circulari, de quo plura inferius. Poetarum quatuor erant certamina, quorum ultimo Satyra contendebant, omniaque ſimul a numero dicebantur *τετραλογία*. Præterea ad promontorium Sunium pugnam navalem ſimulabant. In quolibet horum certaminum victor pro præmio referebat vas oleo plenum, de quo pro lubitu ſtatuere ei licebat, quum alias hanc mercem exportare prohibitum eſſet: accipiebat quoque coronam conſertam ex illis oleis, quæ in Academia naſcebantur, quæque Minervæ ſacræ erant, dictæ *μορίαι* a *μόρος*, id eſt, *mors*, in memoriam Halirrhothii Neptuni filii diri fati, qui rabie percitus eo quod pater cum Minerva concertans de civitate, quæ poſtea Athenæ dicta eſt, appellanda devictus fuiſſet, quum oleam, ob quam productam Minerva palmam tulit, ſuccidere tentaret, ictu deflexo vulnus lethale ſibi intulit: alii vero nomen deducunt a *μέρος*, *pars*, quia ſecundum nonnullos illæ olivæ collatitiæ erant; quotquot enim oliveta poſſidebant, in feſtum celebrandum ſymbolam conferre tenebantur. Agitabatur & chorea dicta Pyrrhichia a pueris armatis, qui tripudii genus a Minerva triumphum in Titanis filios devictos celebrante actum ſimulabant. Athenis autem Romanorum imperio ſubjectis, Romano more dimicare ſolebant gladiatores. Nemini veſte tincta induto his ſacris intereſſe licebat: delinquentium autem pœnam pro lubitu decernebat *ἀγονοθέτης*, id eſt, *certaminum præſes*. Denique ſumptuoſum ſacrificium, in quod ſinguli Atticæ pagi bovem conferebant, offerri ſolebat; ex carne autem reliqua publicum convivium celebrabat totus cœtus.

In majoribus feſtis fere iidem ritus obtinebant; ſed (ut opinor) majore cum ſplendore & ſumptu peragebantur, & nonnulli alii uſu veniebant, qui in minoribus non uſurpati ſunt, imprimis ſolennis illa obambulatio, in qua Minervæ ſacer *πέπλος*, ſeu *velum*, circumferebatur: hic *πέπλος* texebatur a lectiſſimis virginibus dictis *ἐργαστίναις* ab *ἔργον*, *opus*; iis autem præerant duæ *Ἀρρηφόροι*, (de quibus ſuperius egi) opuſque aggrediebantur in feſtis dictis *Χαλκείοις*, quæ in trigeſimum menſis Pyanepſionis diem incidebant: fuit veſtis alba, manicis carens, auroque contexta, in qua depingebantur Minervæ facinora, præſertim quæ in Gigantes præſtitit; necnon Jovis, Heroum, & omnium aliorum virorum, qui fortitudine & præclare factis claruerant, effigies intexebatur; unde viri fortes dicebantur *ἄξιοι πέπλυ*, id eſt, *digni qui in Minervæ ſacra veſte acu pingantur*, juxta Ariſtophanem in *Equitibus pag.* 302. *Edit. Amſtelod.*

Εὐλογῆσαι βυλόμεθα τὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτι
Ἄνδρες ἦσαν τῆς δε γῆς ἄξιοι, καὶ τῦ πέπλυ.

Præ-

Prædicare volumus majores noſtros, quoniam
Viri erant & hac terra digni, & peplo. (Minervæ ornamento)

Hic autem πέπλος hunc ſolennem in morem circumferri ſolebat: In Ceramico extra civitatem exſtitit machinamentum navis ſpeciem referens in horum feſtorum uſum deſtinatum, cui appendebatur πέπλος veli inſtar; tota autem moles non a jumentis, prout nonnulli opinantur, ſed ope machinarum, quæ ſubter terram movebantur, ad templum Cereris Eleuſiniæ convehebatur, indeque iterum in arcem, ubi πέπλος Minervæ ſtatuæ, quæ in lecto floribus ſtrato, vel rectius conſerto, dictoque πλακίδι, jacebat, imponebatur. In hac obambulatione intererant homines omnis ſexus, ætatis, & conditionis: ſenes ſimulque vetulæ (juxta nonnullos) præibant, oleæ ramos præ manibus ferentes, quocirca appellabantur θαλλοφόροι. Hos excipiebat turba juvenum clypeis haſtiſque armatorum, & a μετοίκοις vel *inquilinis*, ſcaphas, hoc eſt, vaſa in formam ſcapharum efformata, quibus teſtabantur, ſe peregrinæ originis eſſe, geſtantibus, indeque dictis σκαφηφόροις, ſtipatorum. Dein ſequebantur mulieres, quarum ſociæ erant inquilinæ vocatæ ὑδριαφόροι, id eſt, *hydrias geſtantes*: his inſtabat adoleſcentum caterva hymnos in laudem Deæ canentium, milio coronatorum, veſtaque pulla indutorum, in memoriam mortis cujuſdam κήρυκος, cui nomen erat Copreus, quique, dum Herculis poſteros ab ara pellere moliretur, occiſus eſt. Proxime gradiebatur nobiliſſimarum virginum lectus numerus, quæ dicebantur κανηφόροι, id eſt, *caniſtra gerentes*, quia in caniſtellis quædam in ſacrorum celebratione adhibita geſtare ſolebant, quæ (ut & alia vaſa in hac celebritate uſurpari ſolita) a quodam viro cuſtodiebantur: is autem, quia publicorum ſpectaculorum, ſupplicationum, & legationum ad Deos præfectus erat, idcirco dictus eſt Αρχιθέωρος, qui illa ſacra pro re nata ordinabat. Haſce virgines comitabantur inquilinæ virgines, quæ umbellas & ſedeculas gerebant, unde vocabantur διφρηφόροι, id eſt, *ſellas geſtantes*. Tandem, ut veriſimile fit, ordines claudebant pueri certis tunicis dictis πανδαμικοῖς, quæ in ſacris perambulationibus geſtabantur, induti. Hujus aliarumque ſupplicationum requiſita parabantur in foro publico inter Piræeam portam & Cereris templum in hunc uſum ædificato: omnia autem gerebantur & adminiſtrabantur ab illis viris qui dicebantur νομοφύλακες, ſeu legum, morum antiquorum, & rituum cuſtodes. Pariter in hac ſolennitate carcerem effundere, illos qui de Republica optime meriti fuerant coronis aureis donare, & Muſicos ad Homeri poemata decantanda (qui mos ab Hipparcho Piſiſtrati filio introductus eſt) proſpicere ſolebant. Tandem in horum aliorumque quinquennalium feſtorum ſacrificiis pro incolumitate Platæenſium, eo quod in pugna Marathonia pro Athenienſibus præclare ſe geſſerint & ſuæ invictæ fortitudinis ſpecimen dederint, vota fieri ſolebant.

ΠΑΝΑΚΕΙΑ,

Feſta Panaces apud Theodoretum VII. *Therapeut.* memorata.

ΠΑΝ-

ΠΑΝΔΗΜΟΝ,

Eadem feſta ac Αθήναια & Χαλκεῖα, juxta Suidam, ſic dicta ab ingente hominum multitudine, qui eo convenire aſſueverant.

ΠΑΝΔΙΑ,

Athenienſium feſta, ſic appellata a Pandione auctore; vel quia agitabantur in honorem Jovis, qui τὰ πάντα δινεύει, id eſt, *omnia ad nutum movet & agit*. Alii econtra cenſent ea ſacra fuiſſe lunæ ſic dictæ ἀπὸ τῦ πάντοτε ἰέναι, quia *indeſinenter movetur*; luna enim noctu diuque viſitur, ſol vero interdiu tantum lucet, & nocte quieſcere credebatur. Hæc feſta celebrata ſunt proxime a Διονυσίοις vel Bacchi feſtis, qui pro Sole vel Apolline non raro ſumitur, & a nonnullis frater, ab aliis autem filius lunæ exiſtimabatur. Leg. *Etymologici* Auctor & Suidas.

ΠΑΝΔΡΟΣΟΣ,

Athenienſium feſta in memoriam Pandroſi Regis Cecropis filiæ, ſecundum Athenagoram in *Apologia*, & Heſychium.

ΠΑΝΔΥΣΙΑ,

Publica feſta (teſtibus Æneа Tactico *Poliorcet. cap.* XVII. & Proclo *in Heſiodi Opera & Dies*) a nautis, quum ob frigus & immitem tempeſtatem domi manere coacti ſunt, celebrata.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ,

Feſta (prout nomen indicat) a magna hominum frequentia, qui ab omnibus Græciæ partibus huc confluebant, agitata. Vid. Euſtathius *ad Iliad. β*.

ΠΑΝΙΩΝΙΑ,

Feſta (ut nomen exprimit) a populi concurſu ex omnibus Joniæ civitatibus congregati obſervari ſolita, teſtibus Herodoto *lib.* I. Strabone *lib.* V. Euſtathio *ad Iliad. υ.* Locus aut templum, in quo celebrabantur, dicebatur πανιώνιον. Inſtituta autem erant in honorem Neptuni cognominati *Heliconii* ab Helice Achajæ civitate, quæ deinceps terræmotu everſa eſt. Hoc in illa celebritate notatu dignum videtur, ſcilicet, ſi taurus dum mactaretur boatum edidiſſet, pro auſpicato omine habebatur: quia illa vox Neptuno placere credebatur; quo alluſiſſe exiſtimatur Homerus his verſiculis *Iliad. υ. verſ.* 403.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθεν καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος
Ηρυγεν ἑλκόμενος Ελικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα.

Is autem animum exhalabat & mugiebat, ut cum taurus
Mugit vi tractus Heliconium circa regem. (Neptunum)

ΠΑΝΟΣ ΕΟΡΤΗ.

Dies ſacer ab Athenienſibus quotannis celebratus, ex Herodoto *lib.* VI. *cap.* CVI. in honorem Panis, cui templum dicatum erat juxta Acropolim; templi autem & feſti dedicati cauſa hæc traditur: Poſtquam Darius Perſa Atticam invaſiſſet, ad Spartanos, ut ab illis copias auxiliares poſceret, legatus Phidippides; cui iter facienti ad montem Parthenium juxta Tegeam occurrit Deus Pan, eique nomine advocato mandavit, ut Athenienſes cauſam rogaret, cur illum, qui iis ſemper fuit amicus, opemque ſæpius tulit & adhuc in poſterum laturus, hucuſque neglexerint. Phidippides Athenas reverſus viſionem retulit, cui tantam fidem adhibuerunt Athenienſes, ut ſummos honores illi Deo decreverint.

Pani itidem feſtum in Arcadia celebratum, juxta Theocriti Scholiaſtem *Idyll.* VII. quam regionem maxime frequentare in eaque delectari credebatur, ubi ipſius ſtatua *σκίλλαις* ſeu *cepis marinis* cædi ſolebat; nimirum quando venatores prædam amittebant, ira incitati (ut probabile ſit) in Deum, quem huic ludo præeſſe exiſtimabant; ad quem morem alludere videtur Theocritus in *Thalyſ.* ſeu *Idyll.* VII. *vers.* 106.

> Κ' ἢν μὲν ταῦτ' ἔρδοις, ὦ Πᾶν φίλε, μή τύ τι παῖδες
> Αρκαδικοὶ σκίλλαισιν ὑπὸ πλευράς τε καὶ ὤμως
> Τανίκα μαςίσδοιεν, ὅτε κρέα τυτθὰ παρείη.

> *Etſi id facias, o chare Pan, non te pueri*
> *Arcadici ſcillis ſub latera & humeros*
> *Tunc flagellent, cum parum carnium adfuerit.*

Porro ſacrificium tenuiſſimum fieri moris erat, cujus reliquiæ adſtantibus ſuſtentandis minime pares erant; quia forte expectationem prædæ inter venandum faciendæ Deum fruſtratum eſſe credebant; econtra, quando bene ſuccedebat venatus, ampliores honores eidem perſolvebant.

ΠΑΝΟΨΙΑ,

Vide Πυανέψια.

ΠΑΡΑΛΙΑ,

Feſtus dies anniverſarius in honorem priſci Herois nomine Parali actus, teſte Euſtathio *ad Odyſſ. δ.*

ΠΑΥΣΑΝΕΙΑ,

Feſta, in quibus ſolennes ludi editi, ubi ſoli ingenui Spartani certabant, oratione habita in laudem Pauſaniæ Spartanorum ducis, cujus auſpicio atque ductu Græci Mardonium in celebri ad Platæas pugna ſuperarunt, ut refert Pauſanias in *Laconicis*.

ΠΕΛΟ-

ΠΕΛΟΠΕΙΑ,

Pelopis feſtum apud Eleos, qui *ut e Diis Jovem, ita ex Heroibus Pelopem maxime colunt*. Campus ibi Pelopi ab Hercule dicatus eſt, ut tradit Pauſanias *Eliacis α. pag.* 407. *Edit. Lipſ.* Λέγεται δὲ καὶ ὡς ἔθυσεν ἐς τὸν βόθρον τῷ Πέλοπι· θύουσι δ' αὐτῷ καὶ νῦν ἔτι οἱ κατὰ ἔτος τὰς ἀρχὰς ἔχοντες· τὸ δὲ ἱερεῖόν ἐστι κριὸς μέλας· ἀπὸ ταύτης οὐ γίνεται τῷ μάντει μοῖρα τῆς θυσίας· τράχηλον δὲ μόνον δίδοσθαι τῷ κριῷ καθέστηκε τῷ ὀνομαζομένῳ ξυλεῖ· ἔστι δὲ ὁ ξυλεὺς ἐκ τῶν οἰκετῶν τοῦ Διός· ἔργον δὲ αὐτῷ πρόκειται τὰ ἐς τὰς θυσίας ξύλα τεταγμένου λέμματος καὶ πόλεσι παρέχειν καὶ ἀνδρὶ ἰδιώτῃ· τὰ δὲ λεύκης μόνης ξύλα, καὶ ἄλλων δένδρων ἐστὶν οὐδέν. Οἷος δ' ἂν ἢ αὐτῶν Ἠλείων ἢ ξένων τοῦ θυομένου τῷ Πέλοπι ἱερείου φάγῃ τῶν κρεῶν, οὐκ ἔστιν οἱ ἐσελθεῖν παρὰ τὸν Δία. *Dicitur etiam Hercules Pelopi ſacra feciſſe in ſcrobe: ad quam ætate etiam noſtra annui magiſtratus nigro ariete faciunt: ac de ea quidem victima vati portio nulla tribuitur: collum tantum more majorum lignatori datur: ſic enim appellatur quidam de Jovis famulatu, cui incumbit, ut certo pretio ligna ad ſacrorum uſum, vel publice civitatibus, vel cuivis privato ſuppeditet; ſunt autem non alia arbore ligna ea quam ex alba populo. Quod ſi quis Eleus, ſive hoſpes carnes ex ea victima Pelopis comederit, ei templum Jovis introire nefas eſt.*

ΠΕΛΩΡΙΑ,

Apud Theſſalos feſta, Romanorum Saturnalibus non abſimilia, ſicque ab Athenæo *Deipnoſoph. lib.* XIV. deſcripta: Βάτων δ' ὁ Σινωπεὺς ὁ Ῥήτωρ ἐν τῷ περὶ Θεσσαλίας καὶ Αἱμονίας σαφῶς ἐμφανίζει τὴν τῶν Σατουρναλίων ἑορτὴν Ἑλληνικωτάτην, φάσκων αὐτὴν παρὰ τοῖς Θεσσαλοῖς Πελώρια καλεῖσθαι· γράφων οὕτως· θυσίας κοινῆς τοῖς Πελασγοῖς γινομένης, ἀπαγγεῖλαι τινὰ τῷ Πελασγῷ ἄνδρα, ᾧ ὄνομα ἦν Πέλωρος, διότι ἐν τῇ Αἱμονίᾳ σεισμῶν μεγάλων γενομένων ῥαγείη τὰ Τέμπη ὀνομαζόμενα, καὶ διότι διὰ τοῦ διαστήματος ὁρμῆσαν τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ ἐμβάλλοι εἰς τὸ τοῦ Πηνειοῦ ῥεῖθρον, καὶ τὴν πρότερον λιμνάζουσαν χώραν ἅπασαν γεγύμνωσθαι, καὶ ἀναξηραινομένων τῶν ὑδάτων πεδία θαυμαστὰ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει ἀναφαίνεσθαι. Ἀκούσαντα οὖν τὸν Πελασγὸν, τὴν τράπεζαν ἀφθόνως αὐτῷ κεκοσμημένην τῷ Πελώρῳ παραθεῖναι· καὶ τοὺς ἄλλους δὲ φιλοφρονουμένους ἕκαστον φέρειν ὅ τι ἔχοι παρ' αὐτῷ βέλτιστον, καὶ παρατιθέναι ἐπὶ τὴν τράπεζαν τῷ ἀπαγγείλαντι, καὶ αὐτὸν τὸν Πελασγὸν προθύμως διακονεῖν, καὶ τῶν ἄλλων τοὺς ἐν ἀξιώματι ὄντας ὑπηρετεῖν, καθότι ἑκάστῳ ὁ καιρὸς παρέπιπτε· διόπερ φασὶν ἐπεὶ τὴν χώραν κατέσχον, ἀπομίμημα τῆς τότε γενομένης ἑορτῆς, καὶ θύοντας Διὶ Πέλωρι, τραπέζας τε λαμπρῶς κοσμοῦντας προτιθέναι, καὶ οὕτως φιλάνθρωπον τὴν πανήγυριν συντελεῖν, ὥστε καὶ τοὺς ξένους ἅπαντας ἐπὶ τὴν θοίνην παραλαμβάνειν, καὶ τοὺς δεσμώτας λύειν, καὶ τοὺς οἰκέτας κατακλίναντας μετὰ πάσης παῤῥησίας ἑστιᾶν, διακονούντων αὐτοῖς τῶν δεσποτῶν, καὶ τὸ σύνολον ἔτι καὶ νῦν Θεσσαλοὺς μεγίστην ἑορτὴν ἄγοντας, προσαγορεύειν Πελώρια. *Baton autem Sinopenſis Rhetor libro de Theſſalia & Æmonia apertiſſime monſtrat Saturnaliorum feſtum eſſe maxime Græcum, illudque a Theſſalis Peloria vocari, his verbis: cum victimas publice Pelaſgi Diis immolarent, Pelaſgo virum quemdam nomine Pelorum denunciaſſe, ingenti terræ motu* montes,

quos in Aemonia Tempe vocant, diffractos, recluſoque hiatu paluſtrem aquam erupiſſe, quæ in alveum Penei delabitur, & inundata palude regionem totam detectam fuiſſe, ſiccatiſque aquis apparuiſſe mirabilem, amplam, & amœnam planitiem. Hoc igitur audito Pelaſgum menſam lautam & opiparam Peloro appoſuiſſe: alioſque perbenigne, quidquid cibi domi fuit exquiſiti, nuncio largitos in menſam congeſſiſſe, ipſumque Pelaſgum alacriter miniſtrum ſe præbuiſſe convivanti, aliorumque, qui dignitate ſplendidiores eſſent, miniſtrandi officium non detrectaſſe, prout cuique obtulit ſe occaſio: quamobrem ubi regionem incolere cœperunt, ad imitationem feſti, quod tum eſt peractum, hoſtias Jovi Pelorio mactare, ſumptuoſo menſarum apparatu convivari, tanta humanitatis ac manſuetudinis in eo conventu ſignificatione, ut omnes peregrinos ad illas epulas invitent, vinctos ſolvant, famulos accumbentes cum maxima libertate cibum capere ſinant, occupatis in eorum miniſterio dominis, ac prorſus etiam nunc Theſſali feſtum id, quod Pelorium vocant, maxima celebritate & magnificentia tranſigunt.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ,

Macedonum ſolenne, ex Heſychio.

ΠΕΡΙΦΑΛΛΙΑ,

Feſta eadem ac *Φαλλαγώγια*, derivata a *φαλλὸς*, quæ vide in *Διονύσια*.

ΠΙΤΑΝΑΤΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Gymnaſtici ludi Pitanæ celebrati, juxta Heſychium.

ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ,

Feſta in gloriam Aglauri, Regis Cecropis filiæ, vel potius Minervæ, cui nomen Aglaurus ex illa matrona, ut tradunt Heſychius, Plutarchus in *Alcibiade*, Athenæus *Deipnoſoph. lib.* III. Pollux *lib.* VIII. *cap.* XII. In his Minervæ ſtatua veſtibus exuta abluebatur, unde iſta feſta appellata Πλυντήρια a *πλύνειν*, hoc eſt, *abluere*. Pro die infauſto ac inauſpicato habebantur, ideoque templa (ut & ſimilibus diebus) funibus circumdabantur, ita ut nemo iis admitteretur. Iſtius conſuetudinis rationem horumque feſtorum uberiorem deſcriptionem videre eſt in hiſce Plutarchi verbis in *Alcibiade*: Η *γὰρ ἡμέρα κατέπλευσεν, ἐδρᾶτο τὰ* Πλυντήρια *τῇ* Θεῷ. Δρῶσι *δὲ τὰ ὄργεια* Πραξειεργίδαι Θαργηλιῶνος *ἕκτῃ φθίνοντος ἀπόρρητα· τόν τε κόσμον καθελόντες, καὶ τὸ ἕδος κατακαλύψαντες· ὅθεν ἐν ταῖς μάλιστα τῶν ἀποφράδων τὴν ἡμέραν ταύτην ἄπρακτον* Ἀθηναῖοι *νομίζουσιν*. Οὐ *φιλοφρόνως οὖν οὐδ' εὐμενῶς ἐδόκει προσδεχομένη τὸν* Ἀλκιβιάδην *ἡ* Θεὸς *παρακαλύπτεσθαι καὶ ἀπελαύνειν ἑαυτῆς*. Οὐ *μὴν ἀλλὰ πάντων γεγονότων τῷ* Ἀλκιβιάδῃ *κατὰ γνώμην*. *Quo enim die* (Alcibiades) *in portum delatus eſt, Plynteria Deæ* (Minervæ) *agebantur. Hæc autem ſacra arcana Praxiergidæ* (dicti) *faciunt vigeſimo quinto* (die menſis) *Thargelionis: omnem vero ornatum Deæ detrahunt, ac ſimulacrum* (ejus) *obtegunt: unde hunc diem habent præcipue Athenienſes inter nefaſtos feriatum. Non volens igitur vel propitia*

viſa

viſa excipere Dea Alcibiadem, ſed intecta facie averſari eum & rejicere. Verumtamen omnia ſucceſſerunt Alcibiadi ex animi ſententia. Porro hoc feſto die moris erat ſolenniter circumferri palatha, quæ dicebatur ἡγητορία vel ἡγήτεια, ab ἡγέομαι, id eſt, *viam præmonſtro*, quia ficus ſunt quaſi ἡγεμόνες τῆ καθαρῦ βίυ, *duces ad humanitatem ac manſuetum vitæ inſtitutum*; homines enim, relicto antiquo ac plane rudi ex glandibus vivendi modo, ficus in cibum proxime adhibuerunt.

ΠΟΛΙΕΙΑ,

Feſta Thebis agitata (ſecundum Pauſaniam in *Bœoticis*) in honorem Apollinis cognomine Πολιῦ, id eſt, *Cani*, quia hac in urbe (præter perpetuam in omnibus aliis locis conſuetudinem) cum capillis canis repræſentabatur. In his feſtis tauros immolare ſolebant Thebani, ſed quum ita accidiſſet ut tauri iis non ſuppeterent, bovem de plauſtro arreptum mactarunt; hinc domiti bovis cædendi prius orta conſuetudo, quod eatenus nefarium crimen habitum fuit.

ΠΟΜΠΕΩΝ ΔΑΙΜΟΝΟΣ ΕΟΡΤΗ,

Feſtus dies, cujus meminit Heſychius. In hoc viſebatur ſimulacrum, peculiariter nuncupatum ϛεμματιαῖον.

ΠΟΣΕΙΔΙΑ, vel ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑ,

Feſta in laudem Ποσειδῶνος ſeu *Neptuni*, cui etiam ſolenne ſacrificium, dictum Ονείλιον ab Heſychio fiebat.

ΠΡΙΑΠΕΙΑ,

Feſta in gloriam Priapi celebrata.

ΠΡΟΗΡΟΣΙΑ, aut ΠΡΗΡΟΣΙΑ,

Sacrificia (ſecundum Heſychium, Suidam, Ariſtophanis Scholiaſtem *in Equit.*) facta πρὸ τῆς ἀρόσεως, id eſt, *ante ſementim*, Cereri, quæ hinc cognominata Προηροσία. A plebe dicebantur Προακτήρια, ab ἀκτὴ, quod interdum idem eſt ac σῖτος, hoc eſt, *panis triticeus*: unde venit Δημητέρος ἀκτὴ, id eſt, *Cereales fruges*, apud Homerum. Vide *Annot. noſtras in Plutarchum de audiendis Poetis*. Iſta ſacrificia prius inſtituta juſſu cujuſdam vatis nomine Authiæ, qui indicavit hanc unicam eſſe viam ad Deam iratam placandam, quæ non ſolum Athenis, (ubi ſolenne iſtud agebatur) ſed omnibus aliis Græciæ partibus diram famem tunc temporis intulerat.

ΠΡΟΛΟΓΙΑ,

Feſta a Laconiæ incolis celebrata, antequam fructus carperent, ex Heſychio.

ΠΡΟΜΑΧΙΑ,

Feſtus dies, in quo Lacedæmonii arundinibus ſemetipſos coronabant, ut refert Athenæus *Deipnoſoph. lib.* xv.

ΠΡΟ-

ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ,

Athenienſium ſolenne in honorem Promethei actum, (ſecundum Ariſtophanis Scholiaſtem *in Ranas*) una cum lampadum certamine, eo quod ipſe uſum ignis homines primus docuerit.

ΠΡΟΣΧΑΙΡΗΤΗΡΙΑ,

Dies exultandi, quando nova ſponſa domum ſponſi deducebatur, teſtibus Harpocratione & Suida.

ΠΡΟΤΕΛΕΙΑ,

Dies ſolennis ante nuptias, de quo poſtea.

ΠΡΟΤΡΥΓΕΙΑ,

Feſta in laudem Neptuni & Bacchi cognomine Προτρύγου aut Προτρυγαίου, ἀπὸ τῆς τρυγὸς, id eſt, *a novo vino*, juxta Heſychium.

ΠΡΟΦΘΑΣΙΑ,

Feſtum ſic dictum ἀπὸ τοῦ προφθάνειν, *a prævertendo*, ac celebratum a Clazomeniis in memoriam Leucæ ab ipſis occupatæ, cum ad ſacra quædam celebranda Cumæos antevenerint, ut tradit Diodorus Siculus *lib.* XV.

ΠΡΟΧΑΙΡΙΣΤΗΡΙΑ,

Sacrificium vetus Athenienſe, quod magiſtratus omnes deſinente hyeme propter ſpem tempeſtatis *lætioris* Minervæ, urbis ſuæ præſidi, quotannis obtulerunt. Suidas: Προχαιρετήρια, ἡμέρα ἐν ᾗ οἱ ἐν τῇ ἀρχῇ πάντες, ἀρχομένων καρπῶν φύεσθαι, λήγοντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, ἔθυον τῇ Ἀθηνᾷ· τῇ δὲ θυσίᾳ ὄνομα προχαιρετήρια. Λυκοῦργος ἐν τῷ περὶ τῆς ἱερωσύνης. τὴν τοίνυν ἀρχαιοτάτην θυσίαν διὰ τὴν ἄνοδον τῆς Θεοῦ, ὀνομασθεῖσαν δὲ προχαιριστήρια διὰ τὴν βλάστησιν τῶν καρπῶν τῶν φυομένων.

ΠΡΩΤΕΣΙΛΑΕΙΑ,

Feſta a Cherſonenſiis & Theſſalis in memoriam Proteſilai primi Græcorum ab Hectore occiſi agitata, ſecundum Pindari Scholiaſtem *Iſthm. ode* I. Lucianum *Deorum Concilio*.

ΠΥΑΝΕΨΙΑ,

Athenienſium feſta, (ut perhibent Harpocratio, Plutarchus in *Theſeo*, Heſychius, quandoque appellata Ποιανοψία aut Πανοψία, ὅτι πάντας εἶδον καρποὺς τῇ ὄψει, hoc eſt, *quia Theſeus ejuſque comites omnigenorum fructuum convivio excepti ſint*; prius ac uſitatius nomen deſumitur ἀπὸ τοῦ ἕψειν πύανα, *a coquendis leguminibus*, ut fieri ſolebat iſto die; hujuſce conſuetudinis cauſam ut celebritatem plenius deſcriptam producam hiſce Plutarchi in *Theſeo* verbis: Θάψας δὲ τὸν πατέρα, τῷ Ἀπόλλωνι τὴν εὐχὴν ἀπεδίδου τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Πυανεψιῶνος μηνὸς ἱσταμένου· ταύτῃ γὰρ ἀνέβησαν εἰς ἄστυ σωθέντες. Η

μὲν

μὲν οὖν ἕψησις τῶν ὀσπρίων λέγεται γενέσθαι διὰ τὸ σωθέντας αὐτοὺς εἰς ταυτὸ συμμίξαι τὰ περιόντα τῶν σιτίων, καὶ μίαν κοινὴν ἑψήσαντας συνεστιαθῆναι καὶ συγκαταφαγεῖν ἀλλήλοις. Τὴν δὲ εἰρεσιώνην ἐκφέρουσι, κλάδον ἐλαίας ἐρίῳ μὲν ἀνεστεμμένον, (ὥσπερ τότε τὴν ἱκετηρίαν) παντοδαπῶν δὲ ἀνάπλεων καταργμάτων, (διὰ τὸ λῆξαι τὴν ἀφορίαν) ἐπᾴδοντες,

Εἰρεσιώνη σῦκα φέρειν, καὶ πίονας ἄρτους,
Καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ, καὶ ἔλαιον ἀναψήσασθαι,
Καὶ κύλικ' εὔζωρον, ὡς ἂν μεθύουσα καθεύδῃς.

Καίτοι ταῦτα τινὲς ἐπὶ τοῖς Ηρακλείδαις γενέσθαι λέγουσιν, οὕτως διατρεφομένοις ὑπὸ τῶν Αθηναίων· οἱ δὲ πλείονες, ὡς προείρηται. *Quum autem ſepeliiſſet* (Theſeus) *patrem, Apollini vota reddidit die ſeptimo menſis Pyanepſionis: eo enim ſoſpites urbem ingreſſi ſunt. Legumina igitur memorantur elixari, quod incolumes cibariorum reliquias in unum confuderint, unaque coctas communi olla inter ſe comederint ſimulque epulati fuerint. Ereſionen vero ferunt, ramum olivæ lana obvolutum, (quemadmodum tunc erant ſupplicia) variiſque fructuum primitiis coronatum, (quia tunc deſierat ſterilitas) accinentes,*

Ereſiona feres ficus, & pinguia farra,
Et pateram mellis, cum fructu dulcis olivæ
Fœcundum calicem, ſopiaris ut ebria ſomno.

Quamvis hæc quidam in memoriam facta dicant Heraclidarum, qui ita ab Athenienſibus aliti fuerunt; major tamen pars adſtipulatur antedictis. Porro addendum, εἰρεσιώνην, cum circumferretur in honorem Apollinis, fuiſſe ex lauro, quum in honorem Minervæ, ex olea; quia arbores illas his Numinibus gratiſſimas credebant. Solenni hujuſmodi feſto finito, illum ramum ante fores erectum ſtatuebant, pro amuleto habentes, quo depellerentur annonæ caritas & penuria.

ΠΥΛΑΙΑ,

Feſti dies Pylis, alias dictis Thermopylis in honorem Cereris ab iſto loco *Pylææ* cognominatæ acti, ſecundum Strabonem *lib.* IX.

ΠΥΡΣΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Hoc eſt, *Tædarum feſtum*, Argis obſervatum, ac inſtitutum in memoriam tædarum a Lynceo & Hypermneſtra accenſarum, ad ſignificandum ſibi invicem auxilio fuiſſe, ut periculo eriperentur, teſte Pauſania in *Corinthiacis*.

P.

ΡΑΒΔΟΥ ΑΝΑΛΗΨΙΣ,

Id eſt, *virgæ aſſumptio* aut *ſublatio*. Erat dies anniverſarius in inſula Coo, in quo ſacerdotes cupreſſum geſtabant, ex Hippocratis *Epiſt. ad S. P. Q. Abderit.*

ΡΑΨΩΙΔΩΝ ΕΟΡΤΗ,

Pars *τῶν Διονυσίων* ſeu *feſtorum Bacchi*, quibus repetebant fragmenta canticorum aut poematum, quando ad Dei ſtatuam ambulabant, juxta Athenæum *Deipnoſoph. init. lib.* VII.

Σ.

ΣΑΒΑΖΙΑ,

Nocturna ſacra in honorem Jovis *Sabazii* celebrata, (ut tradunt Clemens in *Protrept.* & Arnobius *contra Gentes lib.* v.) in quibus quotquot initiati ſerpentem aureum pectori inſertum & ad extremitatem veſtis protenſum gerebant, in memoriam Proſerpinæ a Jove in ſerpentem mutato raptæ. Alii (ut Diodorus Siculus *lib.* IV. Ariſtophanis Scholiaſtes *in Veſpas*, Harpocratio) autumant iſtud ſolenne agitatum fuiſſe in laudem Bacchi cognominati *Sabazii*, a Sabis populis Thraciæ; iſtaque feſta a Græcis non prius inducta fuiſſe probabile ſit, ſed ad eos a Barbaris (quales cenſebantur Thraces) derivata, apud quos ſecundum Suidam *σαβάζειν* idem erat ac *εὐάζειν*, hoc eſt, *conclamare εὐοῖ*, ut fieri ſolebat in Bacchi feſtis: præterea Bacchi ſacerdotes a Thracibus nuncupabantur *Σαβοί*.

ΣΑΡΩΝΙΑ,

Feſta in gloriam Dianæ (juxta Pauſaniam in *Corinthiacis*) cognominatæ *Saroniæ*, a Sarone tertio Trœzenes Rege, a quo templum erectum feſtaque hæc ipſi dicata.

ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ,

Id eſt, *Oneris excuſſio*. Erat publicum ſacrificium Athenis ad commemorandum Solonis decretum, quo æs alienum pauperiorum vel prorſus condonatum, vel ſaltem fœnus allevatum, creditoreſque inhibuit quominus ſuis debitoribus manus injicerent, ut antea ſolitum erat, juxta Plutarchum in *Solone*.

ΣΕΜΕΛΗ,

Feſtum, cujus mentio fit ab Heſychio, obſervatumque forſan in memoriam Semeles Bacchi matris.

ΣΕΠΤΗΡΙΟΝ,

Delphicum ſolenne, ad commemorandam Apollinis de Pythone victoriam, ſingulis novem annis celebratum. Potiſſima celebritas conſiſtebat in Pythone exhibendo, cum ab Apolline inſectaretur, prout narrat Plutarchus *Quæſt. Græc.*

ΣΘΕΝΙΑ,

Feſta Argis agitata, ex Heſychio, forte in honorem Minervæ cognomine *Σθενιάδος*, ab *σθένος*, *robur*.

ΣΚΕΙ-

ΣΚΕΙΡΑ, vel ΣΚΙΣΑ, vel ΣΚΙΡΟΦΟΡΙΑ,

Solennia apud Athenienſes (ut diſcimus ex Ariſtophanis Scholiaſte *Concionatr.* Harpocratione, Suida) duodecimo Scirrophorionis die in laudem Minervæ, aut, (ſecundum nonnullos) Cereris ac Proſerpinæ celebrata. Nomen deducitur vel a Sciro pago inter Athenas & Eleuſin, ubi exſtabat templum ſacrum Minervæ *Sciradis* ab hoc loco cognominatæ ; vel a quodam Sciro Eleuſinio; vel a Scirone Salaminio, aut a σκίρος, id eſt, *calx* ſeu *gypſum*, ex quo ſtatua, quam Theſeus ex Creta redux Minervæ conſecravit, conflata erat; vel a σκίρον, *umbella*, quæ tum ſolenniter circumferebatur ab Erechthei ſacerdote, aut quibuſdam ex ſacra Butadarum familia, qui, ut diſtinguerentur ab aliis falſo profitentibus natos ex illa familia, appellabantur Ἐτεοβουτάδαι, hoc eſt, *vera progenies Butæ*. Qui iſtam ſupplicationem indicebant, Διὸς κώδια, ſeu pelles animalium Jovi cognomine Μειλιχίῳ & Κτησίῳ mactatorum uſurpare conſueverant, de quibus epithetis ſupra egimus. Porro in hiſce feſtis edita certamina dicta Ὀσχοφόρια, quia adoleſcentes ibi certantes ἔφερον τὰς ὄσχας, id eſt, *præ manibus ferebant vitis palmites fructu onuſtos*.

ΣΚΙΕΡΙΑ, vel ΣΚΙΕΡΑ,

Feſta agitata Aleæ civitatis Arcadiæ in laudem Bacchi, cujus ſimulacrum producebatur ὑπὸ τῇ σκιάδι, hoſt eſt, *ſub umbella*, hinc nomen iſtius feſtivitatis veriſimiliter deſumptum. Tum mulieres flagris cædebantur, quemadmodum ephebi Spartani ad aram Dianæ Orthiæ, quod ſupplicii genus ſubibant ut oraculi Delphici mandatum perficerent. Vid. Pauſanias in *Arcadicis*, Pollux *lib.* VIII. *cap.* XXXIII.

ΣΚΙΛΛΩΝ ΕΩΡΤΗ,

Feſtum ſquillarum dictum, ac in Sicilia actum; potiſſima iſtius pars erat certamen, in quo adoleſcentes alii alios ſquillis petebant: qui victoriam reportabat, a gymnaſiarcha in præmium tauro donabatur, ſecundum Theocriti Scholiaſtem *Idyll.* VII.

ΣΠΟΡΤΙΑ,

Feſta, quorum meminit Heſychius.

ΣΤΗΝΙΑ,

Apud Athenienſes ſolennitas, (juxta Heſychium & Suidam) in qua mulieres ſalibus & ſcommatis ſe mutuo perſtringebant; hinc στηνιῶσαι denotat *ſalibus & convitiis aliquem inceſſere*.

ΣΤΟΦΕΙΑ,

Feſti dies Eretriæ celebrati in honorem Dianæ *Stophææ*, teſte Athenæo *Deipnoſoph. lib.* VI.

ΣΤΥΜΦΑΛΙΑ,

Solennia Stymphali civitatis Arcadiæ agitata in laudem Dianæ ab iſto loco dictæ *Stymphaliæ*, ut diſcimus ex Pauſania in *Arcadicis*.

ΣΥΓΚΟΜΙΣΤΗΡΙΑ,

Vide Θαλύσια.

ΣΥΝΟΙΚΙΑ,

Vide Ξυνοίκια.

ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ ΕΩΡΤΑΙ,

Syracuſanorum feſta, quorum alterum memorat Plato in *Epiſtola ad Dionis propinquos*. Celebritas autem durabat ſpatio decem dierum, in quibus ſacrificia peragebant mulieres.

Alterius meminit Tullius in *Orat. in Verrem* IV. quod ab ingente virorum & mulierum frequentia ad lacum in vicinia Syracuſarum, per quem in inferos deſcendiſſe una cum Proſerpina credebatur Pluto, celebratum eſt.

ΣΥΡΜΑΙΑ

Ludi Spartæ editi, juxta Heſychium, quorum præmium erat συρμαία, id eſt, *adipis cum melle commixtio*.

ΣΩΤΗΡΙΑ,

Sacrificia & gratiæ actæ quando periculis erepti fuerant. Quale illud Sicyniorum fuit, quinto die menſis Antheſterionis celebratum in honorem τȣ̃ Διὸς Σωτῆρος, *Jovis Servatoris*: quo tempore pro ſalute ab Arato accepta gratias agebant: hoc enim die is patriam a tyrannide Macedoniorum liberavit. Vid. Plutarchus in *Arato*, Polybius *lib.* II. & Cicero *de Offic. lib.* III.

T.

ΤΑΙΝΑΡΙΑ,

Feſta ſacra Neptuno cognominato *Tænario* a Tænaro Laconiæ promontorio, ubi templum ei dicatum erat. Cultores dicebantur Ταιναρῖται, teſte Heſychio.

ΤΑΛΛΑΙΔΙΤΗΣ,

Gymnica exercitia celebrata in honorem Jovis Ταλαιȣ̃, ſi Meurſii conjecturæ ex Heſychii verbis petitæ credere fas eſt.

ΤΑΥΡΕΙΑ,

Feſta in honorem Neptuni, juxta Heſychium, quæ forſan ea ipſa ſunt, quorum meminit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* X. Epheſi habita ſunt, in quibus pocillatores erant juvenes quidam dicti ταῦροι.

TAY-

ΤΑΥΡΟΠΟΛΕΙΑ,

Feſta Dianæ Ταυροπόλυ, referente Heſychio, cujus cognominis variæ afferuntur cauſæ: ſed mihi probabilior videtur illorum ſententia, qui a Scythia Taurica, ubi illa Dea colebatur, illud deducunt.

ΤΑΥΡΟΧΟΛΙΑ,

Feſta Cyzici celebrata, quorum meminit Heſychius.

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ,

Feſta habita quadrageſimo die poſt partum, quo templa petebant, Diiſque grates publicas pro fœlici enixu rependebant puerperæ, quem morem infra plenius deſcribam.

ΤΙΘΗΝΙΔΙΑ.

Lacedæmoniorum feſta, juxta Athenæum *Deipnoſoph. lib.* IV. & Heſychium, in quibus τιθῆναι ſeu *nutrices* mares tenellos ſuæ curæ commiſſos ad templum Dianæ Corythaliæ a civitate aliquantulum remotum, quum ſitum fuerit non procul a fluminis Tiaſſæ freto, quod Cletam alluebat, conferre ſolebant. Dum autem porcelli mactabantur, aliæ ſaltabant, dictæ Κορυθαλλίστριαι, aliæ vero peregrinos & ridiculos geſtus agebant, vocabanturque Κυριττοί. Pariter his & nonnullis aliis feſtis publico epulo, quod dicebatur κοπὶς, utebantur, illique intereſſe erat κοπίζειν. En tibi morem: Tentoriis juxta templum poſitis, & lectis, qui tapetibus inſtrati erant, in iis inſtructis, omnes convivæ tum advenæ tum indigenæ ad cœnam vocabantur, in qua certum commenſum ſimulque parvus panis dictus φυσίκυλλος, pariter recentis caſei fruſtum, abdominis & inteſtinorum pars, imo loco tragematum ficus, fabæ, & recentes viciæ ſingulis diſtrahebantur.

ΤΙΤΑΝΙΑ,

Feſta Titanibus ſacra, juxta Moſchopulum *Collect. Dict. Attic.*

ΤΛΗΠΟΛΕΜΙΑ,

Certamina (ex Pindari Scholiaſte in *Olymp. ode* VII.) in inſula Rhodo celebrata in honorem Tlepolemi die vigeſimo quarto menſis Gorpiæi, in quo tum viri tum pueri certabant, victorumque præmium erat corona populea.

ΤΟΝΕΑ,

Horum inſtitutionem & ritus deſcribit Athenæus *Deipnoſoph. lib.* XV. ibique tradit in inſula Samo habita fuiſſe. Præcipua celebritas in eo erat, quod Junonis imaginem ad littus maris advectam, poſtquam placentas ei obtuliſſent, domum iterum reducebant, quo ritu commemorabant illius i-

maginis furtum a Tyrrhenis perpetratum, qui quia illorum naves in portu vi divina detinebantur, nec inde ſolvere poterant, eam in littore expoſuerunt. Horum autem feſtorum nomen deducitur *ἀπὸ τῦ συντόνως περιειληφθῆναι τὸ βρέτας*, id eſt, *ab imagine vincta* ab iis, qui illam expoſitam primi offenderunt, quia mox migraturam credebant.

ΤΟΞΑΡΙΔΙΑ,

Feſta Athenienſium, juxta Lucianum *Scytha*, ſacra Toxari Scythæ Heroi, qui Athenis ſub nomine *ξένυ ἰατρῦ*, id eſt, *medici*, vixit obiitque.

ΤΡΙΚΛΑΡΙΑ,

Feſta anniverſaria, teſte Pauſania in *Achaicis*, in honorem Dianæ *Triclariæ* ab Ionibus Aroen, Antheam, & Meſatim incolentibus celebrata; ut enim Deæ iram ob adulterium in ejus templo admiſſum a Menalippo & Comætho ſacerdote accenſam litarent, ab oraculo Delphico juſſi ſunt illi populi puerum & virginem ei mactare; qui mos immanis poſt bellum Trojanum adhuc obtinebat.

ΤΡΙΟΠΙΑ,

Certamen in honorem Apollinis *Triopii*, in quo tripodes ærei victoribus conſtituebantur; illi tamen tripodas Deo conſecrabant, nec domum ad propriam referre permittebantur. Vid. Herodotus *lib.* I. *cap.* XLIV.

ΤΡΙΠΟΝΗΤΑΙ,

Feſta ab Heſychio memorata.

ΤΡΙΤΟΠΑΤΟΡΕΙΑ,

Solennia, in quibus, juxta *Etymologici* Auctorem, *Θεοῖς γενεθλίοις*, id eſt, *Diis generationis præſidibus*, qui ſæpius dicuntur *τριτοπάτορες*, pro liberorum incolumitate vota ſupplicia facere ſolebant: ſed de his feſtis inferius ex profeſſo agam.

ΤΡΟΦΩΝΙΑ,

Ludi ſolennes quotannis Lebadeæ in honorem Trophonii editi, juxta Pindari Scholiaſtem in *Olymp. ode* VII.

ΤΥΠΑΙ,

Horum feſtorum meminit Heſychius.

ΤΥΡΒΗ,

Feſta Bacchi, ex Pauſania in *Corinthiacis*, ab Achæis obſervata,

Υ.

ΥΑΚΙΝΘΙΑ,

Feſta anniverſaria, teſtibus Pauſania in *Laconicis* & Heſychio', Amyclis Laconiæ oppido agitata in honorem venuſtiſſimi adoleſcentis Hyacinthi, ſimulque ludi in honorem Apollinis celebrati menſe Hecatombæone, ſicque deſcripti ab Athenæo *Deipnoſoph. lib.* IV. Πολυκράτης ἐν τοῖς Λακωνικοῖς ἱςορεῖ, ὅτι τὴν μὲν τῶν Ὑακινθίων θυσίαν οἱ Λάκωνες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας συντελοῦσι, καὶ διὰ τὸ πένθος τὸ γενόμενον περὶ τὸν Ὑάκινθον οὔτε ςεφανοῦνται ἐπὶ τοῖς δείπνοις, οὔτε ἄρτον εἰσφέρουσι, ἀλλὰ πέμματα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα διδόασι, καὶ τὸν εἰς τὸν Θεὸν παιᾶνα οὐκ ᾄδουσιν, οὐδ' ἄλλο τι τοιοῦτον εἰσάγουσιν οὐδὲν, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις θυσίαις ποιοῦσι, ἀλλὰ μετ' εὐταξίας πολλῆς δειπνήσαντες ἀπέρχονται· τῇ δὲ μέσῃ τῶν τριῶν ἡμερῶν γίνεται θέα ποικίλη, καὶ πανήγυρις ἀξιόλογος καὶ μεγάλη· παῖδές τε γὰρ κιθαρίζουσιν ἐν χιτῶσιν ἀνεζωσμένοι, καὶ πρὸς αὐλὸν ᾄδοντες, πάσας ἅμα τῷ πλήκτρῳ τὰς χορδὰς ἐπιτρέχοντες, ἐν ῥυθμῷ μὲν ἀναπαίςῳ, μετ' ὀξέος δὲ τόνου τὸν Θεὸν ᾄδουσιν. Ἄλλοι δ' ἀφ' ἵππων κεκοσμημένων τὸ θέατρον διεξέρχονται, χοροί τε νεανίσκων παμπληθεῖς εἰσέρχονται, καὶ τῶν ἐπιχωρίων τινὰ ποιημάτων ᾄδουσιν, ὀρχηςαί τε ἐν τούτοις ἀναμεμιγμένοι τὴν κίνησιν ἀρχαϊκὴν ὑπὸ τὸν αὐλὸν καὶ τὴν ᾠδὴν ποιοῦνται. Τῶν δὲ παρθένων αἱ μὲν ἐπὶ κανάθρων καμαρωτῶν ξυλίνων ἁρμάτων φέρονται πολυτελῶς κατεσκευασμένων. αἱ δ' ἐφ' ἁμίλλαις ἁρμάτων ἐζευγμένων πομπεύουσιν. Ἅπασα δ' ἐν κινήσει καὶ χαρᾷ τῆς θεωρίας ἡ πόλις καθέςηκεν. Ἱερεῖά τε παμπλήθη θύουσι τὴν ἡμέραν ταύτην· καὶ δειπνίζουσι οἱ πολῖται πάντας τοὺς γνωρίμους καὶ τοὺς δούλους τοὺς ἰδίους· οὐδεὶς δ' ἀπολείπει τὴν θυσίαν· κενοῦσθαι συμβαίνει τὴν πόλιν πρὸς τὴν θέαν. *Polycrates in Laconicis prodit, in Hyacinthiis Laconas triduo ſacrificare, & ob luctum, quo* interemptum *Hyacinthum deflent, nec in cœnis coronari, nec panem afferri, ſed bellaria & quæ his ſimilia dari; nec ullum de Deo hymnum canere, nec ejuſmodi quidpiam adhibere, quale fit in aliis ſacris, ſed cum ſumma modeſtia cœnatos diſcedere: eo vero die, qui trium medius eſt, ludos variaque ſpectacula fieri, magno atque nobili hominum concurſu: pueri enim tunicis præcincti, nunc citharam pulſant, nunc ad tibiam canunt, ac plectro cunctas ſimul fides curſim feriunt, modis quidem anapæſticis, acutoque vocis ſono Deum laudant. Alii equis magnifice ornatis inſidentes theatrum percurrunt, eodem accedunt multorum adoleſcentum cœtus, quoſdam gentiles verſus cantantium, quibus & ſaltatores admiſcentur priſcis quibuſdam ſtaticulis ad tibiam & cantiunculas tripudiantibus. Virginum autem aliæ canatbris tectæ, aut ſub fornice ligneorum curruum vehuntur magno ſumptu ornatorum: aliæ ad certamina publica junctis curribus pompæ ſpecie properant. Commota gaudio civitas univerſa lætatur iis ſpectaculis. Eo die multæ mactantur hoſtiæ: familiares omnes ac domeſticos ſervos cœnatum vocant oppidani: a ſacris nullus abeſt: effuſis ad ſpectacula cunctis per id tempus vacua civitas eſt.*

ΥΒΡΙΣΤΙΚΑ,

Feſta Argis celebrata (juxta Plutarchum *de virtute mulierum*, & Polyænum

num *lib.* VIII.) die decimo ſexto vel potius novilunio menſis ab Argivis Hermeæ dicti. Potiſſima autem diei ſolennitas in eo erat, quod viri & mulieres veſtes mutabant in memoriam præclari Teleſillæ facinoris, quæ, dum Argi a Cleomene obſidione cingerentur, mulieribus non paucis ſub vexilla ſua coactis urbem adverſus integrum Lacedæmoniorum exercitum fortiter propugnavit.

ΥΔΡΟΦΟΡΙΑ,

Solennia ſic dicta ἀπὸ τȣ͂ φέρειν ὕδωρ, id eſt, *ab aqua circumlata*: obſervabantur autem Athenis in memoriam illorum, qui in diluvio perierunt, interpretibus *Etymologici* Auctore & Suida.

Aliud feſtum cognomine Æginæ in menſe Delphinio actum, ſacrumque Apollini, ex Pindari Scholiaſte *in Nem. ode* v.

ΥΜΝΙΑ,

Feſta Dianæ *Hymniæ* ſacra Orchomeni & Mantineæ agebantur.

ΥΣΤΗΡΙΑ,

Feſta Argivorum, ex Atheneo *Deipnoſoph. lib.* III. in honorem Veneris habita; quorum nomen venit ab ὗς, *ſus*, quia ſues illi Deæ mactari aſſueverant.

Φ.

ΦΑΓΗΣΙΑ,

Φαγησία, aut Φαγήσια, aut Φαγησιποσία, vel Φαγησιπόσια, feſta ſic dicta a φάγειν & πίνειν, id eſt, *ab edendo* & *bibendo*, quia (ut notat Athenæus *Deipnoſoph. lib.* VII.) his diebus feſtis cibo & potu large indulgebant: hæc enim ſolennitas ad Bacchum pertinebat, & Dionyſiorum tempore agitabatur.

ΦΑΓΩΝ,

Feſta ab Euſtathio *Odyſſ.* φ'. memorata, & (prout nomen indicat) in eumdem uſum deſtinata ac proxime recenſita feſta.

ΦΑΜΜΑΣΤΡΙΑ,

Feſta, quorum meminit Heſychius.

ΦΕΛΛΟΣ,

Bacchi feſta, ex Suida, τῶν Διονυσίων paraſceve, juxta Ariſtophanis Scholiaſtem *in Nubes*.

ΦΕΡΕΦΑΤΤΙΑ,

Feſta Cyzici habita, in quibus juxta Plutarchum in *Lucullo* Pherephattæ aut Proſerpinæ nigra juvenca mactabatur.

ΦΩΣ-

ΦΩΣΦΟΡΙΑ,

Feſta Phoſphoro vel Lucifero, ſacra, quorum mentionem faciunt Plutarchus *in Colotem* & Heſychius.

X.

ΧΑΛΚΕΙΑ,

Feſta ſic dicta a χαλκὸς, id eſt, *æs*, celebrantur in memoriam artis hoc metallum cudendi inventæ Athenis, juxta Euſtathium *ad Iliad. β'.* Suidam, Harpocrationem, *Etymologici* Auctorem. Dicebantur autem πάνδημον, quia ὁ πᾶς δῆμος, id eſt, *tota Athenienſium gens*, in hanc ſolennitatem conveniebat. Pariter vocabantur Ἀθήναια, quoniam in honorem Ἀθήνης ſeu *Minervæ*, omnium artium & inventorum Deæ, quæ idcirco cognominata eſt ἐργάνη ab ἔργον, *opus*, concelebrari ſolebant. In poſterum a ſolis fabris & artificibus, præſertim ab ærariis, in honorem Vulcani fabrorum Dei, qui Athenienſes in æris fabrica primus inſtituit, obſervata ſunt.

ΧΑΛΚΙΟΙΚΙΑ,

Feſtum Spartæ quoque celebratum, in quo juvenes armati coeunt ut ſacra faciant in templo Minervæ, quæ Χαλκίοικος ibi dicitur, ſtatuam ex ære habet, quinetiam ipſa *ædes* ex *ære* fabricata eſt, unde inditum Deæ id cognomen. Porro huic ſolennitati Ephori etiam aderant, ut rite omnia juxtaque præſcriptum morem fierent. Vid Polybius *lib.* IV. Pauſanias *Phocicis pag.* 618. & *Laconicis pag.* 103.

ΧΑΟΝΙΑ,

Feſta in Chaonia Epiri parte montana agitata, teſte Parthenio *Erot.* XXXII.

ΧΑΡΙΛΑ,

Feſta ſingulis novem annis Delphis habita, quæ ſic enarrat Plutarchus *Græc. Quæſt.* Περὶ δὲ τῆς Χαρίλας τοιαῦτα τινα μυθολογοῦσι. Λιμὸς ἐξ αὐχμοῦ τοὺς Δελφοὺς κατέσχε, καὶ πρὸς τὰς θύρας τοῦ βασιλέως ἐλθόντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἱκέτευον. Ο δὲ τῶν ἀλφίτων καὶ τῶν χεδρόπων μετεδίδου τοῖς γνωριμωτέροις αὐτῶν· οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ πᾶσιν. Ελθούσης δὲ παιδὸς ἔτι μικρᾶς ὀρφανῆς γονέων, καὶ προσλιπαρούσης, ἐρράπισεν αὐτὴν ὑποδήματι, καὶ τῷ προσώπῳ τὸ ὑπόδημα προσέρριψεν. Η δὲ, πενιχρά τις οὖσα καὶ ἔρημος, οὐκ ἀγενής τις τὸ ἦθος, ἐκποδὼν γενομένη, καὶ λύσασα τὴν ζώνην, ἀνήρτησεν ἑαυτήν. Επιτείνοντος δὲ τοῦ λιμοῦ, καὶ νοσημάτων προσγενομένων, ἀνεῖλεν ἡ Πυθία τῷ βασιλεῖ, Χαρίλαν ἱλάσκεσθαι, παρθένον αὐτοθάνατον. Μόλις οὖν ἀνευρόντες ὅτι τοὔνομα τοῦτ' ἦν τῇ ῥαπισθείσῃ παιδὶ μεμιγμένην τινὰ καθαρμῷ θυσίαν ἀπετέλεσαν, ἣν ἐπιτελοῦσιν ἔτι καὶ νῦν δι' ἐννέα ἐτῶν· προκάθηται μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς, τῶν ἀλφίτων καὶ τῶν χεδρόπων ἐπιδιδοὺς πᾶσι καὶ ξένοις καὶ πολίταις· (κομίζεται δὲ τῆς Χαρίλας

παιδικὸν

παιδικὸν εἴδολον) ὅταν οὖν πάντες λάβωσιν, ὁ μὲν βασιλεὺς ῥαπίζει τῷ ὑποδήματι τὸ εἴδωλον, ἡ δὲ Θυιάδων ἀρχηγὸς ἀραμένη κομίζει πρός τινα τόπον φαραγγώδη, κἀκεῖ χοινίον περιάψαντες τῷ τραχήλῳ τοῦ εἰδώλου, κατορύττουσιν ὅπου τὴν Χαρίλαν ἀπαγξαμένην ἔθαψαν. *De Charila hæc traditur fabula. Fame ob anni ſiccitatem urgente Delphos, cum liberis & uxoribus cives ad fores regis ſupplices venerunt. Is farina & leguminibus notiores ſibi (non enim omnibus ſufficiebat) impertiit. Puella autem adhuc parvula parentibus orba cum accederet & inſtaret petendo, malam ejus calceo percuſſit, calceumque in faciem ejus conjecit. Hæc, ut erat animo minime abjecto, pauper alioquin & deſerta, e medio ſe ſubduxit, cinguloque ſoluto fauces alligans ſe ſuſpendit. Tum creſcente penuria, ac morbis accedentibus, Pythia regi reſpondit, placandos eſſe manes Charilæ virginis, quæ ipſa ſibi mortem conſciviſſet. Vix tandem inveſtigato id nomen puellæ, quæ alapam accepiſſet, fuiſſe, piaculare quoddam ſacrificium peregerunt, quod etiamnum nono quovis anno fit: præſidet rex, farinam leguminaque impertiens omnibus & peregrinis & civibus: (infertur vero Charilæ puerile ſimulacrum) poſtquam igitur omnes acceperunt, rex quidem ferit calceo ſimulacrum, quod Thyadum princeps defert ad quemdam locum confragoſum, ibique collum ſimulacri fune cingentes, defodiunt ubi Charilam ſtrangulatam ſepeliverunt.*

ΧΑΡΙΣΙΑ,

Feſta ſimulque choreæ, quæ per integram noctem durabant, in honorem Charitum vel Gratiarum celebrari ſolita. Qui diutius excubabat, placentam dictam *πυραμοῦν* pro præmio ferebat. Vide Euſtathium *Odyſſ. σ'*.

ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ,

Publicæ gratiæ Athenis actæ (juxta Plutarchum *de gloria Athenienſ.*) die menſis Boedromionis decimo, quo die triginta Tyrannos expulit & Ttheniènſes priſtinæ libertati reddidit Thraſybulus.

ΧΑΡΜΟΣΥΝΑ,

Feſta Athenienſium, ex Heſychio.

ΧΕΙΡΟΠΟΝΙΑ,

Feſta obſervata a *χειροπόνοις*, ſeu *opificibus*, teſte eodem.

ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ,

Solennia (referente Athenæo *Deipnoſoph. lib.* VIII. *cap.* XV. in inſula Rhodo celebrata menſe Boedromione, in quibus pueri oſtiatim mendicare & certum carmen cantare ſolebant, quod *χελιδονίζειν*, ipſumque carmen *χελιδόνισμα* dicebatur, quia in ipſo initio invocatur *χελιδὼν*, id eſt *hirundo*: plene autem deſcribitur ab Athenæo *Deipnoſph. lib.* mox *cit.* & ita inchoatur:

> Ηλθ', ἦλθε, χελιδὼν, καλὰς
> Ὥρας ἄγουσα καὶ καλοὺς ἐνιαυτοὺς, &c.

Ve-

Venit, venit, hirundo, quæ pulchras
Tempeſtates adducit pulchroſque annos, &c.

Quod a Cleobulo Lindio compoſitum eſſe traditur, ut in publica calamitate hac arte nummos erogaret. Pari modo, carminis, in quo cornix Græce κορώνη ab ipſo principio invocatur, decantatio dicebatur κορωνίζειν. Imo hinc inde itare & pro ſtipe cantitare ſoliti erant mendici, quemadmodum Homerus, qui cantilena dicta εἰρεσιώνη victum demeritus fuiſſe traditur.

ΧΘΟΝΙΑ,

Dies ſacer ab Hermioniis quotannis obſervatus in honorem Cereris cognominatæ *Chthoniæ*, vel quia telluris, quæ Græce dicitur χθών, Dea erat, vel a virgine hujus nominis, quam ex Argolide Hermionem abduxit Ceres, quo in loco Deæ templum dicavit iſta virgo. Horum feſtorum ritus deſcribit Pauſanias in *Corinthiacis*: Χθονία δ' οὖν ἡ Θεός τε αὕτη καλεῖται, καὶ Χθόνια ἑορτὴν κατὰ ἔτος ἄγουσι ὥρᾳ θέρους· ἄγουσι δὲ οὕτως. Ηγοῦνται μὲν αὐτοῖς τῆς πομπῆς οἵ τε ἱερεῖς τῶν Θεῶν, καὶ ὅσοι τὰς ἐπετείους ἀρχὰς ἔχουσιν· ἕπονται δὲ καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες. Τοῖς δὲ καὶ παισὶν ἔτι οὖσι καθέστηκεν ἤδη τὴν Θεὸν τιμᾷν τῇ πομπῇ· οὗτοι λευκὴν ἐσθῆτα καὶ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχουσι στεφάνους· πλέκονται δὲ οἱ στέφανοί σφίσιν ἐκ τοῦ ἄνθους, ὃ καλοῦσιν οἱ ταύτῃ κομοσάνδαλον· ὑάκινθον ἐμοὶ δοκεῖν ὄντα καὶ μεγέθει καὶ χρόᾳ· ἔπεσι δέ οἱ καὶ τὰ ἐπὶ τῷ θρήνῳ γράμματα. Τοῖς δὲ τὴν πομπὴν πέμπουσιν ἕπονται, θήλειαν ἐξ ἀγέλης βοῦν ἄγοντες διειλημμένην δεσμοῖς τε καὶ ὑβρίζουσαν ἔτι ὑπὸ ἀγριότητος· ἐλάσαντες δὲ πρὸς τὸν ναὸν, οἱ μὲν ἔσω φέρεσθαι τὴν βοῦν ἐς τὸ ἱερὸν ἀνῆκαν ἐκ τῶν δεσμῶν, ἕτεροι δὲ ἀναπεπταμένας ἔχοντες τέως τὰς θύρας, ἐπειδὰν τὴν βοῦν ἴδωσιν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, προσέθεσαν τὰς θύρας· τέσσαρες δὲ ἔνδον ὑπολειπόμεναι γρᾶες αὗται τὴν βοῦν εἰσιν αἱ κατεργαζόμεναι· δρεπάνῳ γὰρ ἥτις ἂν τύχῃ τὴν φάρυγγα ἀπέτεμε τῆς βοός. Μετὰ δὲ αἱ θύραι τε ἠνοίχθησαν, καὶ προσελαύνουσιν οἷς ἐπιτέτακται, βοῦν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην, ἐπὶ ταύτῃ καὶ ἄλλην τετάρτην, κατεργάζονται τέλος πάσας κατὰ ταυτὰ αἱ γρᾶες. Καὶ τό δε ἄλλο πρόσκειται τῇ θυσίᾳ θαῦμα· ἐφ' ἣν τινα γὰρ πέσῃ τῶν πλευρῶν ἡ πρώτη βοῦς, ἀνάγκη πεσεῖν καὶ πάσας. *Chthonia igitur & Dea ipſa* (Ceres) *appellatur, & ſtati feſti dies, qui tempore æſtivo in ejus honorem agitantur, Chthonia dicuntur: in iis hoc ritu ſupplicatio fit. Pompæ agmen ducunt ſacrificuli, & qui annuos magiſtratus gerunt: ſequuntur autem & fœminæ & viri. Ipſis etiam pueris ſolenne eſt Deam cum pompa deducere: incedunt autem ii cum albis veſtimentis, capitibus coronas ferentes: ſunt ex corollæ e flore contextæ, quem comoſandalum incolæ appellant: hyacinthum illum ego eſſe exiſtimo, eſt enim ei tum magnitudine tum colore perſimilis: habet præterea eaſdem luctus indices literas. In extremo agmine ſequuntur, qui eximias boves vinculis diſtentas & ferociter reluctantes ad templum trahunt: ibi earum unam immiſſis retinaculis intro agunt, tunc qui ad fores apertas ſteterant, ubi bovem intromiſſam vident, fores obdunt: eam aniculæ quatuor de induſtria intus relictæ falcibus exceptam conficiunt: collum earum una, ut caſus tulerit, bo-*

ſtiæ præſecat. Rurſus patefactis foribus, ii, quibus id negotii datum eſt, alteram bovem, mox tertiam, & quartam intrudunt, ac ſingulæ eodem modo ab illis aniculis mactantur. Aliud autem in hoc ſacro miraculum evenit: in quod latus prima bos conciderit, in idem & reliquæ pocumbunt.

ΧΙΤΩΝΙΑ,

Feſta ſacra Dianæ dictæ *Chitoniæ* a Chitone Atticæ pago, ubi hæc feſta habita ſunt, juxta Callimachi Scholiaſtem *Hymno in Dianam*, & Atheneum *Deipnoſoph. lib.* XIV.

Aliud feſtum cognomine Syracuſis celebrabatur, ſimulque cantus & choreæ agebantur, quæ diem decebant. Vide Stephanum Byzantium *Voc.* Χιτώνη.

ΧΛΟΕΙΑ,

Feſta Athenis celebrata ſexto Thargelionis die (teſtibus Heſychio, Euſtathio *ad Iliad. ί.* & Pauſania in *Atticis*) in quibus ludi & gaudia agitabantur, ſimulque aries mactari ſolebat Cereri in templo, quod vel in ipſa Athenarum Acropoli, vel in ejus vicinia ſitum erat, ſub nomine χλόης cultæ. Licet autem in illo cognomine quid arcani & myſterii ineſſe, quod a ſolis ſacerdotibus intellectum eſt, exiſtimet Pauſanias; nihilominus commode deduci poſſet a χλόη, *gramen*, quia telluris omniumque frugum, quæ ex ea naſcuntur, Dea credebatur Ceres: eodem redit cognomen εὔχλοος Cereri tributum a Sophocle in *Oedip. Colon. vers.* 1671.

Τὼ δ' εὐχλόου Δήμητρος ἐς ἐπόψιον
Πάγον μολοῦσα. ——

Quæ in eminentem frugiferæ Cereris
Tumulum progreſſæ. ——

Noſtram autem conjecturam firmare videtur Scholiaſtes *in hunc locum*, qui tradit Cererem cognomine εὔχλοον cultam fuiſſe in templo, juxta Acropolim ædificato, quod non diverſum videtur a templo ſuperius memorato. His adde Gyraldi interpretationem, qui cenſet Cererem a Græcis dictam χλόην eadem de cauſa, qua a Latinis vocata eſt *flava*, cujus cognominis ratio omnibus ita nota eſt, ut illud hoc in loco explicare ſupervacaneum ſit.

ΧΟΕΣ,

Vide Ανθεστήρια.

ΧΟΛΑΣ,

Feſtum Baccho ſacrum, ex Heſychio.

ΧΥΤΡΟΙ,

Vide Ανθεστήρια.

Ω.

Ω.

ΩΜΟΦΑΓΙΑ,

Feſta in honorem Bacchi *ὠμοφάγυ*, id eſt *cruda carne veſcentis*, de quo nomine jam dixi in 1. hujus *capitis* parte. In his æque ac in aliis Bacchi feſtis iidem ritus obſervabantur, inſaniam enim & furorem ſimulabant: hoc tantum hujus feſti proprium erat, quod cultores inteſtina hircorum cruda & cruenta comedere ſolebant in imitationem Bacchi, qui mox memoratum cognomen, ſub quo in hac ſolennitate colebatur, obtinuit, eo quod carne cruda veſci crederetur. Lege Clementem in *Protrept.* & Arnobium *contra Gentes lib.* v.

ΩΡΑΙΑ,

Solennes dape ex frugibus, quæ offerri ſolebant vere, æſtate, autumno, & hyeme, ut a cœlo mitem & ſuavem tempeſtatem impetrarent, teſte Heſychio. Hæc autem dona juxta Meurſium dicabantur Deabus dictis Ὥραις, id eſt, *Horis*, numero trinis, quæ ſoli adſtabant, quatuor anni tempeſtatibus præerant, & divinis honoribus Athenis decorabantur, ex Athenæo *Deipnoſoph. lib.* XIV.

CAP. XXI.

De publicis Græciæ Ludis præcipuiſque eorum Certaminibus.

JAM agemus de quatuor publicis & ſolennibus ludis, qui peculiari modo dicebantur *ἱεροὶ*, id eſt, *ſacri*, vel quia in maxima exiſtimatione habiti ſunt apud Græcos: innumera enim ſpectatorum multitudo ex omnibus Græciæ partibus eo confluebat; vel quia inſtituti ſunt in honorem Deorum aut Heroum in numerum Deorum relatorum, ſolennibuſque ſacrificiis tum auſpicabantur, tum claudebantur.

Illorum ludorum nomina, ſimulque eos quibus dicati erant, & præmia eleganter contraxit Archias in his duobus diſtichis *Anthol. lib.* 1. *cap.* 1. *epigram.* 1.

Τέσσαρες εἰσὶν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα, τέσσαρες ἱεροί.
Οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων·
Ζηνός, Ἀντιόχοιο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο·
Ἆθλα δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Quatuor ſunt certamina in Græcia, quatuor ſacra:
Duo quidem mortalium, duo vero immortalium:
Jovis, Apollinis, Palæmonis, Archemori:
Præmia vero illorum olea, poma, apium, pinus.

Qui in his ludis, præſertim in Olympicis, victores fuerant, (juxta Plu-

tarchum in *Sympoſ. lib.* II. *Quæſt.* VI. Vitruvium *Præfat. in Architect. lib.* IX.) in maximo honore habebantur, imo fere adorabantur: in reditu curru triumphali vecti intra civitatem per mœnia rupta admittebantur, nimirum (prout notat Plutarchus) ut indicarent illam urbem, quam viri fortes incolunt & tegunt, muris parum indigere. In Lacedæmoniorum exercitu locum honoratum proximi ad Regem occupabant. Nonnullis in locis a patria munera referebant, primum locum in omnibus ſpectaculis & ludis tenebant, & ad vitam ex publico ærario alebantur, prout tradit Xenophanes Colophonius in *Epigram.* Victoriæ in ludis Olympicis adeptæ & triumpho Romæ acto parum abſimilem dignitatem tribuit Cicero in *Orat. pro Flacco.* Beatus credebatur qui ſemel tantum victor fuerat; plurium autem palmarum homo ſummum fœlicitatis humanæ faſtigium attigiſſe dicebatur. Sed qui in omnibus certaminibus palmam tulerat ſupra hominum ſortem evectus, ejuſque facinora omni admiratione dignæ victoriæ dictitari ſolebant, teſte Plutarcho in *Lucullo*. Nec victores ſolos, ſed quotquot iis aliquo modo affines erant, honos contingebat. Locus, ubi nati & enutriti erant, honoratior & clarior inde habebatur. Beati illorum cognati, beatiſſimi vero illorum parentes. Quid notatu dignum refert Plutarchus in *Pelopida* de quodam Spartano, qui Olympionicem Diagoram, quum ſpectaſſet ille filios nepoteſque ex filiis & filiabus victores Olympiæ, ſalutans, Κάτθανε (εἶπε) Διαγόρας· οὐκ εἰς τὸν Ὄλυμπον ἀναβήσῃ. *Morere (inquit) Diagora: non* enim *in cœlum adſcenſurus es.* Solonis lege Iſthmionicæ, centum drachmæ, at Olympionicæ, quingentæ e publico fiſco datæ ſunt, ut tradit Plutarchus in *Solone*: At poſtea qui in Olympia victoriam retuliſſent, in Prytaneo publico ſumptu alebantur.

Athenis etiam decreto quodam cautum fuit, ne ſervi, aut meretrices, aut iſtiuſmodi infames mulieres, ab his ludis nomina haberent: unde quæſtionem movit Athenæus, quomodo tibicina *Nemea a* ludis *Nemeis* nomen habuerit Δειπνοσοφ. *lib.* XIII. qui locus ab Harpocratione exſcriptus eſt. Id enim indecorum olim habuere, ſi homines contemnendæ conditionis ab illuſtri aliqua re nomen ducerent: quod in *cap. de Servis* jampridem obſervatum fuit.

Quidam viri præfecti erant, qui omnibus rite peragendis, litibus inter certatores obortis dirimendis, præmiiſque iis qui demeruerant decernendis proſpicerent: dicebantur autem αἰσυμνῆται, βραβευταὶ, ἀγωνάρχαι, ἀγωνοδίκαι, ἀγωνοθέται, ἀθλοθέται: licet duo poſtrema nomina diſtinguat Phavorinus; ἀθλοθέται enim de gymnicis exercitiis tantum intelliguntur, alteri vero ipſis certaminibus muſicis etiam tribuuntur: pariter dicebantur ῥαβδοῦχοι & ῥαβδονόμοι a ῥάβδος, *virga* aut *ſceptrum*, quod hi judices, ut & in genere Reges & ſummi Magiſtratus, in manibus geſtabant,

Lata a judicibus ſententia, victoris nomen promulgabat publicus præco; unde κηρύσσειν Græce & *prædicare* Latine aliquem commendare & laudare ſignificat. In pleriſque locis victorum præmium erat palmæ ramus, quem in manibus gerebant; ille autem mos a Theſeo, quum ludos Delicos inſtitueret, introductus dicitur apud Plutarchum in *Theſeo*, etſi alii multo antiquiorem faciant; idcirco *palmam dare* de victoria adepta intelli-

telligitur, & *plurium palmarum homo* apud Tullium interpretatur ille vir qui plura præmia retulerat.

Antequam de Græcorum ludis ſigillatim agam, præcipua illorum exercitia breviter deſcribere non abs re erit.

Πένταθλον aut *Quinquertium* complectebatur quinque certaminum genera in hoc Simonidis verſiculo expreſſa *Anthol. lib.* I. *cap.* I. *epigram.* VIII.

Αλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.

Saltum, curſum, diſcum, jaculum, luctam.

Nonnulli in locum jaculi ſubſtituunt pugilatum; & alii alia forte certamina *pentathlo* adnumerant: nec enim eadem quinque certamina ſemper hoc nomine intelligenda eſſe certum, quod potius cuilibet certaminum quinario numero tribuendum ſit. In ſingulis illis exercitiis diverſi ritus obtinebant qui notatu digni videntur.

Δρόμος vel *curſus* in tanta fuit exiſtimatione apud veteres Græcos, ut qui in illo ſe exercebant, lieni medicamentis exurendo aut arefaciendo operam darent, quia curſum impedire & remorari credebatur illud inteſtinum. Velocitatem inter eximias hominis dotes refert Homerus *Odyſſ.* θ. *vers.* 147.

Οὐ μὲν γὰρ μεῖζον κλέος ἀνέρος ὄφρα κεν ᾖσιν,
Η ὅ τι ποσσίν τε ῥέζει καὶ χερσὶν ἑῇσιν.

Neque enim major gloria hominis quo adfuerit,
Quam cum pedibus ſtrenuus eſt & manibus ſuis.

Omnia enim illa exercitia, quæ homines bello idoneos reddunt, in maximo pretio habebantur; celeritas autem pedum exiſtimabatur præclarum militis ornamentum, quia tum ſubito impetui, tum cito receptui faciendo habilior eſt; unde non mirum videri debet, ſi cognomen πόδας ὠκὺς, id eſt, *pedibus celer*, Achilli ſemper tribuat Homerus: imo in ipſis Sacris Codicibus David in Epicedio, quo Saulis & Jonathanis amborum inſignium ducum mortem deflet, hanc bellicam laudem iis tribuit, quum ait 2. *Sam.* I. 23. *Aquilis velociores, leonibus vero fortiores erant.* Ut e diverticulo redeamus, curriculum vocabatur στάδιον, quia menſuram cognominem, quæ CXX. paſſus conficit, longitudine æquabat; curſores vero σταδιοδρόμοι. Non raro plus aut minus removebatur, quod dicebatur δόλιχος, (neque enim certa hujus curſus menſura fuiſſe videtur, etſi Suidas præciſe XXV. ſtadia, & alii XII. τῷ δολίχῳ tribuant) & certatores δολιχοδρόμοι, unde natum eſt proverbium, Μὴ ζήτει ἐν σταδίῳ δόλιχον, id eſt, *Ne quæras in re minore majorem.* Sæpenumero ad carceres recurrebant; curriculum autem dicebatur δίαυλος, & curſores διαυλοδρόμοι: ſtadium enim αὐλὸς aliquando dictum fuit. Interdum armati currebant, vocabanturque ὁπλιτοδρόμοι.

Αλματι vel *ſaltu* quandoque utebantur ponderibus dictis ἁλτῆρσι, vel in humeris, vel in manibus ea geſtantes, quæ licet nonnunquam diverſæ fuerint figuræ, attamen, referente Pauſania, vulgo ovalem

refe-

referebant, & vel foraminoſæ vel amentis obductæ, quo certatores digitos inſerebant. Ἀλτῆρες pariter uſuveniebant in jaculi certamine. Terminus a quo, βατὴρ, juxta Pollucem, terminus vero ad quem ſaltum dabant, dicebatur τὰ ἐσκαμμένα, quia notabatur terra effoſſa in cumulum; unde πηδᾶν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα dicitur de iis, qui limites tranſiliunt vel modum excedunt; quinetiam in diſci certamine τὸ τέρμα aliquando σκάμμα eadem ratione dictum invenias.

Ῥίψις vel *jaculatio* diverſimode exercebatur. Aliquando haſta, virga, aut alio ſimili inſtrumento non mediocris magnitudinis utebantur, quod vel ſola manu, vel ope amenti medio jaculo obligati torquebatur; id autem dicebatur ἀκόντισμα: alias vero ſagittam aut jaculum ex arcu aut funda emittebant; arſque illa vocabatur τοξικὴ.

Δίσκος intelligitur diſcus lapideus, æneus, aut ferreus, qui ope loramenti per medium foramen immiſſi (juxta Euſtathium *Odyſſ.* θ'.) jaciebatur, ſed alio plane modo quam in jaculatione, in qua manus ſurſum tollebantur & torquebantur; diſcus vero globi inſtar projiciebatur. Diverſæ autem erat figuræ & magnitudinis, nonnunquam quadratus, licet vulgo patulus lentis figuram expreſſerit, qua de cauſa illud legumen a Dioſcoride dicitur δίσκος. In hoc certaminis genere non raro adhibebatur quoddam ferramentum nomine σόλος, quem a δίσκος nonnulli ita diſtinguunt, ut ille ferreus, hic vero lapideus fuerit; ſed alii rectius tradunt diſcrimen in hoc fuiſſe, quod σόλος ſphæricus, δίσκος vero planus fuerit. *Tab.* II. *Fig.* I. *Col.* 410.

In pugilatu, qui Græce dicitur πυγμικὴ, pugiles certare ſolebant globis lapideis aut plumbeis, dictis σφαίραις, quas in manibus geſtabant; certamen autem vocabatur σφαιρομαχία. *Tab.* II. *Fig.* II. Prima inſtitutione manibus & brachiis nudis & immunitis pugnabant, ſed in poſterum loramentis dictis ceſtibus, qui ab initio breviores, deinceps vero ampliores ad cubitum, imo ad humeros producti ſunt, muniri ſolebant; qui tamen a Veteribus uſitati fuiſſe videntur, utpote qui inventi fuerint ab Amyco Bebrycum Rege, qui Argonautarum tempore vixit. Vid. Clemens Alexandrinus *Strom.* I. *pag.* 307. Hi autem ceſtus lapſu temporis non ſolum pro armis tegentibus, ſed & lædentibus adhibiti ſunt; replebantur enim globulis plumbeis aut ferreis, ut hoſtem graviore ictu ferirent. *Tab.* II. *Fig.* III. Qui pugilatum exercebant, omnem operam dabant ad corporis pinguedinem & craſſitiem contrahendam, ut ictibus perferendis ſtrenuiores fierent; unde homines corpulenti, imo mulieres pugiles dici ſolebant, juxta Terentium *Eunuch.* *Act.* II. *Scen.* III.

Si qua eſt habitior paullo, pugilem eſſe ajunt. ——

Πάλη aut *luctatio* aliquando dicebatur καταβλητικὴ, quia luctatores ſe invicem proſternere certabant, quod vocabatur ῥῆξαι. Et primo quidem ſolo robore & firmitate corporis contendiſſe dicuntur, donec Theſeus artificioſam quandam hujus certaminis rationem invenit, ut refert in *Atticis* Pauſanias. Seculis poſterioribus, antequam in certamen deſcenderent, omnes corporis articulos membraque probe fricare, fovere, & oleo oblini-

re

DISCOBOLI
Discus
Fig 3
Fig 2
PANCRATIVM
Fig. 4

referebar
tos infer
nus a qu
dicebatu
πηδᾶν ὑπ
excedunt
ratione d

Ρίψις
alio ſimil
la manu,
cebatur ἀ
mittebant

Δίσκος
ti per me
tur, ſed a
lebantur
autem era
patulus le
de dicitur
dam ferra
ut ille fer
in hoc fui
Fig. 1. *Co.*

In pugi
lapideis au
men aute
ne manib
rum loram
pliores ad
tamen a V
co Bebryc
xandrinus
armis tege
bulis plumb
Qui pugila
guedinem
res fierent;
juxta Tere

S

Πάλη au
invicem pr
lo robore
cioſam qua
Pauſanias.
mnes corpo

re ſolebant, ut omni nervorum preſſuræ occurrerent. Qui adverſarium ter proſtraverat, palmam ferebat; unde *τριάξαι* & *ἀποτριάξαι* eſt *vincere*, *τριαχθῆναι* vel *ἀποτριαχθῆναι* vero *vinci* ſonat; & *ἀτρίακτος ἄτα* apud Heſychium ſignificat *ineluctabile malum*. Licet enim nonnulli contendant hæc vocabula proprie intelligi de iis qui in omnibus *τȣ͂ πεντάθλȣ* vel *quinquertii* certaminibus victores fuerant, teſte Polluce *Onomaſt. lib.* III. *cap.* XXX. attamen mox memoratum morem in lucta uſuveniſſe abunde liquet ex Lucillii *Epigrammate in Milonem*, qui quum totum conventum in certamen provocaſſet, nec ullus cum illo certare ſuſtinuiſſet, palmam ſibi tribuit, quam dum iret acceptum, infortunate cecidit; populus autem exclamavit illum præmio excidiſſe, ſed Milo *Anthol. lib.* II. *cap.* I. *epigram.* XI.

> *Ανϛὰς δ' ἐν μέσσοισιν ἀνέκραγεν, Οὐχὶ τρί' ἐϛίν;*
> *Εν κεῖμαι, λοιπὸν τἄλλα με τὶς βαλέτω.*

> *Reſurgens vero in medio clamavit, Nonne tria ſteterunt?*
> *Uno tantum pede jaceo, cæterum in reliquis me quis dejiciat.*

Lucta duplex fuit; ſcilicet *ὀρθία πάλη* vel *ὀρθοπάλη*, de qua mox actum eſt: altera dicebatur *ἀνακλινοπάλη*, quia luctatores uno conſenſu humi proſtrati certabant extremis digitis premendo, mordendo, ſcalpendo, modiſque omnibus ſe invicem lædendo: unde non raro contigit, ut certantium debilior, qui alias adverſario in terram dejiciendo viribus impar erat, illum ad palmam dandam adegerit: hoc enim in certamine æque ac in pugilatu præmium decernebatur nonniſi quando pugnantium alter palam ſe dediſſet, vel voce, vel digito ſublato; unde *δάκτυλον ἀνατείνασθαι palmam dare* ſignificat; idcirco Plutarchus tradit, nulla illa certamina, in quibus victi *δάκτυλον ἀνατείνασθαι* ſolebant, exercuiſſe Lacedæmonios, quia ſuæ gentis indolem cedere neſciæ minime decere exiſtimabant, ſi quis illorum adverſario placide manus dediſſet; qui locus hucuſque a pleriſque Interpretibus perperam intellectus eſt. Hujuſmodi luctæ meminit Martialis *Apophor. lib.* XIV. *epigram.* CXCIX.

> *Hunc amo qui vincit, ſed qui ſuccumbere novit,*
> *Et melius didicit τὴν ἀνακλινοπάλην.*

Idem eſt autem ac illud certaminis genus vulgo dictum *παγκράτιον*, quod luctam & pugilatum complectebatur; ex illa proſternendi, ex hoc vero adverſarium ictibus petendi mos ortus: luctatores enim ferire, ut & pugiles ſe invicem in terram proterere nunquam ſolebant, utrumque autem moliri *παγκρατιασταῖς* licebat; ita ut certantium debilior, quum ab adverſario valide premeretur, procumbere & humi revolutus pugnare aſſueverit; unde hi athletæ vocati ſunt *κυλιστικοὶ*, quod erroris anſam præbuit Hieronymo Mercuriali, qui pancratia facit duplicia, alterum, in quo certantes ſtare, alterum vero, in quo arena volutari ſolebant. Illud exercitium ſæpius dicebatur *παμμάχιον*, athletæ vero *πάμμαχοι*. Vid. Pollux, Suidas, Hyginus, &c. *Tab.* II. *Fig.* IV.

In

In curſu certabant vel ſingulari equo, tuncque dicebantur κέλητες aut μονάμπυκες: vel geminis equis, quorum altero ſtadium excurrebant, in alterum vero inſilibant ad metam; dicebantur autem ἀναβάται, & ſi equa ad inſulturam uſi fuiſſent, illa dici ſolebat κάλπη: vel curru a bigis, trigis, quadrigis, &c. acto, unde frequenter memorantur δύοροι, τέθριπποι, τετράοροι, &c. Notandum eſt autem, equos, quotquot adhibiti fuerint, non diſpoſitos fuiſſe eo ordine quo hodie ſolent, ſed per paria una ſerie copulatos fuiſſe. In poſterum medios equos ſolum, qui idcirco dicebantur ζύγιοι, conjungendi, reliquos vero habenis moderandi, qui hac de cauſa dicti ſunt σειραφόροι, σειραῖοι, παράσειροι, παράοροι, ἀορτῆρες, &c. morem induxit Cliſthenes Sicyonius. Equorum loco mulis ſæpius agebantur currus, qui ea ratione dicti ſunt ἀπῆναι. Aurigæ ars & peritia in cavendis νύσσαις, id eſt, *terminis*, ſita erat, in quos ſi incurriſſet, & currus evertebatur, & ipſemet auriga in magnum diſcrimen æquæ ac dedecus adducebatur.

Neque hæc ſolum exercitia, ſed alia diverſi generis in his ludis erant. Qualia ſunt certamina Muſica: item Poetica, unde Ælianus *Var. Hiſt. lib.* II. *cap.* VIII. refert Euripidem & Xenoclem Olympiade XCI. dramatibus certaſſe: & Cleomenes in Olympiis Empedoclis quædam ῥαψῳδῆσαι dicitur ab Athenæo *Deipnoſoph. lib.* XIII. Sed & alia erant literaria certamina: nam & Gorgias Leontinus dicitur publice ab omnibus Græcis popoſciſſe, *qua de re quiſque vellet audire*: is enim orationes extemporales inſtituit, referente Philoſtrato; & de omni re, quæcumque in diſceptationem vocaretur, ſe copioſe dicturum eſſe profitebatur. Et Herodotus a Suida dicitur in Olympico conventu *Hiſtoriarum* libros novem publice recitando ingentem gloriam retuliſſe.

CAP. XXII.

De Ludis Olympicis.

LUDI Olympici ſic dicti ſunt a Jove Olympio, vel ab Olympia agri Piſæi civitate, vel juxta Stephanum ipſa Piſa. Ex nonnullorum ſententia illos inſtituit Jupiter devictis Titanis filiis ex Ariſtophane ejuſque Scholiaſte in *Pluto*, in quibus Mars pugilatus, Apollo vero cum Mercurio certans curſus palmam tulit. Phlegon *Olympiadum* Auctor Piſum, a quo urbi Piſæ nomen inditum videtur, hoc certamen inſtituiſſe ſcribit.

Alii illos tribuunt uni Dactylorum nomine Herculi, non Alcmenæ filio, ſed alteri multo antiquiori, qui una cum quatuor fratribus Pæoneo, Ida, Jaſio, & Epimede antiquis ſedibus in Ida Cretæ monte relictis, Elida inſedit, ubi hæc ſolennia inſtituit. Initium fuit tantum curſus, in quo quatuor juniores fratres animi oblectandi gratia certabant; victor autem ab Hercule accepit pro præmio coronam oleaceam, nec ex vulgari, nec ex nativa olea, ſecundum Ariſtotelem & ex eo Ariſtophanis Scholiaſtem, ſed ab Hercule de Scythia Hyperborea (prout Fabulæ narrant) allata conſertam, quam in Pantheo ad Olympiam plantavit, quo in loco floruit illa arbor, ſed non in morem aliarum olearum, ſuos enim ramos quem-

ad-

admodum myrtus propandebat; dicebatur καλλιστέφανος, id eſt, *coronis idonea*, quandoquidem corollæ, quas victores in his ludis referebant, ſemper ex illa conſertæ erant; imo ſevera pœna interdictum eſt ne alium in uſum diſtraheretur. Hi Dactyli quinque erant, quocirca ludi Olympici ſemel in quinquennio, licet alii contendant de quadriennio tantum, celebrati ſunt; ita ut juxta illos quinque, horum vero ex ſententia quatuor tantum annos complecteretur Olympias: ſed neutra computatio accurata eſt; verum eſt enim illud feſtum ſingulis quinquenniis, non vero omnino effluxis ſed ad quinquageſimum menſem, qui quinti anni tantum ſecundus eſt, celebratum fuiſſe, juxta Iſaacium Tzetzem *in Lycophronem*, & Johannem Tzetzem *Chil.* I. *Hiſt.* XXI. Quemadmodum autem iſti ludi ſingulis quinquenniis agitabantur, ita ſpatio quinque dierum durabat celebritas, initio facto ab undecimo uſque ad decimum quintum diem menſis lunaris in plenilunio.

Alii iterum (ſi Julio Scaligero credere fas eſt) volunt hos ludos inſtituiſſe Pelopem in honorem Neptuni, cujus ope Oenomai devicti filiam Hippodamiam in uxorem duxerat.

Nonnulli aſſerunt illos introduxiſſe Herculem Alcmenæ filium in honorem Pelopis, a quo originem ducebat a parte matris; ſed aliquandiu intermiſſos illos reſtituit Iphitus aut Iphiclus Herculis filius. Lege Solinum Polyhiſt. & Statium *Theb. lib.* VI.

Vulgaris autem opinio illorum eſt, qui ſentiunt ludos Olympicos inſtituiſſe juniorem Herculem in honorem Jovis Olympici ex ſpoliis Augeæ Elidis Regis, quem throno & opibus exuerat, quia mercede promiſſa pro ſtabulis purgandis illum fruſtraverat, prout tradit Pindarus *Olymp. initio ode* II. Ei accinit Diodorus Siculus *Biblioth. Hiſtor. lib.* IV. qui ſubjicit nullum aliud præmium præter coronam in memoriam ſuorum laborum, quos perfecit in generis humani commodum, nulla alia mercede quam bene factorum laude ſibi propoſita, victoribus ſtatuiſſe Herculem. In ipſa inſtitutione victor fuiſſe in omnibus certaminibus, ſi excipias luctam, dicitur Hercules; quum enim omnes adſtantes in certamen provocaſſet, nec ullus cum illo luctari auderet, tandem Jupiter forma humana aſſumpta in arenam deſcendit, & poſtquam certamen in dubio diu hæſiſſet, nec ullus certantium alterum vincere poſſet, nec ei victoriam cedere vellet, Deus ſuo filio cognoſcendum ſe præbuit, qui exinde cognominatus eſt παλαιστὴς aut *luctator*, quo cognomine inſignitur apud Lycophronem *Caſſandra vers.* 41.

Sed illa omnia tanquam commenta reſpuit Strabo in *Elidis deſcriptione*, ubi tradit Ætolorum coloniam ſimulque nonnullos ex Herculis poſteris multas Piſæorum urbes & inter illas Olympiam ſuo imperio ſubjeciſſe, quo in loco illos ludos vel inſtituerunt, vel ſaltem inſtaurarunt, ampliarunt, & auxerunt, quia (inquit ille) de iis nunquam ſiluiſſet Homerus, qui hujuſmodi ſolennia aucupatur, ut illorum deſcriptione ſua carmina decoret, ſi ante belli Trojani tempora claruiſſent.

Quicquid de primo hujus ſolennitatis auctore fiat, id in confeſſo eſt, eam intermiſſam vel negligenter habitam fuiſſe uſquedum ab Iphito inſtaurata fuit: is autem ſecundum Pauſaniam Lycurgo Spartano legiſlatori σύγχρονος fuit, quod etiam affirmat Ariſtoteles in Plutarchi *Lycurgo*. Et

is quidem *Olympica certamina inſtauravit poſt excidium Trojæ anno quadringenteſimo octavo : ergo ab Iphito numeratur Olympias prima* , ut utar verbis Solini Polyhiſt. *cap.* I. At vero ludi ab Iphito renovati iterum ſunt neglecti uſque ad Corœbi tempora, qui viginti octo Olympiadibus poſt Iphitum vixit, ut refert Phlegon : ex eo tempore conſtanter obſervari cæperunt ; & hoc quidem revera contigit circa annum a Trojæ excidio CCCCVIII. qui male ad Iphiti tempora a Solino relatus eſt. Et ab hoc numero Euſebius biennio ſaltem abit, quando a Troja capta ad primam Olympiadem annos CCCCVI. numerat : primam Olympiadem vocans non ſimpliciter, ſed ex ejus ſolennitatis renovatione: vel, ut Scaligeri verbis utar, non tempore, ſed dignitate, vel reſpectu uſus chronologici, qualem ante Corœbum celebratæ Olympiades nullum habuere.

Horum ludorum curam & adminiſtrationem gerebant aliquando Piſæi, ſed utplurimum Elei, qui Piſæorum gentem & nomen internecione deleverant, quique communi totius Græciæ conſenſu ab omnibus bellis liberi in pace plerumque vivebant, eo quod ſolennitatis hujus præſides eſſent : quam rationem aſſignat Polybius *Hiſt. lib.* IV. cur Elei veteres ruſtica vita delectentur, nec in urbes & oppida, velut reliquæ Græciæ incolæ, congregentur. Poſtea tamen accidit, ut iis proſpicere Piſæis non licuerit; centeſima enim quarta Olympias juſſu Arcadum, qui tunc temporis Eleos ſubegerant, celebrata eſt; ſed hic & alii ludi, quorum adminiſtrationem gerebant Piſæi, ab Eleis dicebantur ἀνολυμπιάδες, id eſt, *illicitæ Olympiades*, nec in illorum annalibus exſtabant, in quos victorum nomina & quidquid notatu dignum in ludis occurrebat referebantur. Uſque ad quinquageſimam Olympiadem unus tantum fuit præſes; ſed deinceps duo præfecti ſunt. Centeſima tertia Olympiade illorum numerus auctus eſt ad duodecim juxta numerum Eleorum tribuum, ex quarum ſingulis unus præſes creabatur: ſed ſequentibus Olympiadibus, poſtquam in bello contra Arcades ingentem hominum jacturam paſſa fuiſſet & ad octo tribus decreviſſet Eleorum gens, ad parem numerum redacti ſunt præſides: centeſima quinta Olympiade unus additus eſt; & centeſima ſexta alter acceſſit, ita ut decem fuerint & permanſerint præſides uſque ad tempora Adriani Romanorum Imperatoris. Hi viri dicti ſunt Ἑλλανοδίκαι, ſolebantque convenire in locum vocatum Ἑλλανοδικαῖον in Eleorum foro, ubi ſpatio decem menſium ante ludorum celebrationem manere tenebantur, & cavere ut qui certaminibus nomina dabant ſua προγυμνάσματα, vel *primas exercitationes*, peragerent, & in ludorum legibus inſtituerentur a quibuſdam viris dictis νομοφύλαξι, id eſt, *legum cuſtodibus*. Præterea, ut omnibus fraudibus occurrerent, juramento obſtringebantur, ſe æquum ſancte ſervaturos, nec ulla munera accepturos, nec cauſas dicturos, cur certantes vel damnarint, vel laudarint: in his ſolennibus nudi ſedebant corona palmari tamdiu præ illorum facie depoſita, donec certaminibus finitis iis, quibus illam adjudicabant, donabatur. Tamen ab Hellanodicis ad Olympicum Senatum provocationem fuiſſe docet Pauſanias: itaque cum Eupolemus Eleus curſu adverſus Leontem Ambraciotam decertaſſet, & quidem Eupolemo duo ex Hellanodicis, Leonti vero unus victoriam decreviſſet, dictus eſt duobus a

Leon-

Leonte apud Olympicum Senatum dies, a quo gravi ære condemnati ſunt. Vid. Pauſanias *Eliacis β. pag.* 457. 458. *Edit. Lipſ.*

Quo pax & ordo in his ludis ſervari poſſent, publici erant miniſtri, qui immorigeros coercebant. Hi ab Eleis *ἀλύται* dicti ſunt, nam Elei *ἀλύτας* vocant, quos cæteri Græci *ῥαβδοφόρȣς, ἢ μαςιγοφόρȣς*, *lictores*. His præerat unus *εὐκοσμίας ἄρχων*, qui cæteris mandata dabat, idcirco *ἀλυτάρχης* appellatus. Vid. *Etymologici* Auctor.

His ludis intereſſe mulieribus non licebat: imo Elei tam ſeveram legem tulerunt, ut mulier, quæ tempore celebritatis fluvium Alpheum trajeciſſe deprehenſa fuiſſet, de rupe præceps danda foret, juxta Pauſaniam. Traditur autem, nullam hac in re unquam deliquiſſe præter Callipateram ab aliis dictam Pherenicen, quæ filium Piſidorum, a nonnullis vocatum Eucleum, in certamina producere auſa fuiſſet; detecta vero & apprehenſa coram præſidibus comparuit, qui ex reverentia erga patrem, fratres, & filium, qui præmia in ludis Olympicis tulerant, illam licet vetante lege abſolverunt. Attamen Auctor mox citatus tradit in *Laconicis* Cyniſcam Archidami filiam in ludis Olympicis forti & virili animo contendiſſe, & primam inter mulieres equos in hunc uſum aluiſſe, imo præmium ſemel tuliſſe; ſed in poſterum plures alias mulieres, præſertim Macedonias illam viraginem æmulatas, Olympiæ coronam reportaſſe. Neutrum illorum, quæ ab illo Scriptore traduntur, a vero alienum videtur, quia diverſæ mutationes his ludis obtigerunt, prout tempora & rerum vices mutatæ requirebant; quæ omnia ample deſcribuntur a Pauſania, Natali Comite, aliiſque Mythologis.

Qui certaminibus nomina dabant, per decem menſes ante celebritatem in publico Elidis Gymnaſio continuis laboribus ſe exercere tenebantur: præparatoria certamina triginta tantum diebus ante ludorum celebrationem peracta fuiſſe tradit quidem Phavorinus; ſed hæc intelligenda ſunt de omnibus & integris certaminibus impletis eodem modo, quo in ludis ipſis agitari ſolebant: hæc enim ultimo tantum menſe exercebantur, novem vero ſuperiores menſes levioribus & facilioribus exercitiis inſumebantur. Nemini, niſi prius hoc debito more ſe ſtitiſſet, de palma contendere licebat: nec ſolita præmia ferebant, qui quocumque modo in certamina ſe intruderant, licet adverſarios deviciſſent, nullaque abſentiæ excuſatio, quantumvis juſta, admittebatur. Nam bis centeſima decima octava Olympiade Apollonius repulſam tulit, nec certare permiſſus eſt, quia conſtituto tempore ſe non ſtiterat, licet adverſis ventis in inſulis Cycladibus detentus fuiſſet; ſed palma non decertata Heraclidi ceſſit, eo quod nullus legitimus & idoneus adverſarius comparuit. Nemo flagitioſus nec ejus conſanguinei in certamen admittebantur. Præterea, ad omnes fraudes prævertendas, qui adverſarium ullis muneribus corrumpere convictus tenebatur, gravi mulcta plectebatur: nec id ſolum cavebant; ſed ut omnia inhoneſta pacta & iniquas artes prævenirent, decem integros menſes in certaminibus præparatoriis ſe tranſegiſſe jurabant certantes: imo ipſimet & patres fratreſque ſacroſancto juramento obſtringebantur, ſe nulla iniqua & illicita arte ludorum leges & mores perverſuros.

Luctatorum ordo ſorte hunc in morem decernebatur: In urnam argenteam dictam *κάλπιν*, quæ hunc in uſum ibidem poſita erat, injiciebantur globuli fabarum figuram & magnitudinem referentes, quibus ſingulis inſcripta erat littera, quæ certantium pari addicta erat, qui eamdem litteram ſortiebantur, una certabant; ſi luctantium numerus impar fuiſſet, ille, cui impar globulus obtingebat, omnium ultimus cum victore certabat; qua de cauſa dicebatur *ἔφεδρος*, quia ultimus in arenam deſcendebat: hæc autem omnium ſortium fortunatiſſima habebatur, quandoquidem ei, qui illam conſequebatur, certandum erat cum adverſario jam defatigato & defeſſo in priore antagoniſta devincendo, dum ipſemet vigens & viribus inſtructus erat. Lege Cœlium Rhodiginum *Antiq. Lect. lib.* XXII. *cap.* XVII. & Alexandrum ab Alexandro *Genial. Dier. lib.* V. *cap.* VIII.

Quotquot in his ludis certarunt, fœliciſſimus & ſumptuoſiſſimus fuit Alcibiades Athenienſis, prout in *ejus Vita* ſcribit Plutarchus verbis iſtis: *Αἱ δ' ἱπποτροφίαι περιβόητοι μὲν ἐγένοντο καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁρμάτων· ἑπτὰ γὰρ ἄλλος οὐδεὶς καθῆκεν Ὀλυμπιάσιν ἰδιώτης, οὐδὲ βασιλεὺς, μόνος δὲ ἐκεῖνος. Καὶ τὸ νικῆσαι δὲ, καὶ δεύτερον γενέσθαι, καὶ τέταρτον, (ὡς Θουκυδίδης φησὶν) ὁ δ' Εὐριπίδης τρίτον, ὑπερβάλλει λαμπρότητι καὶ δόξῃ πᾶσαν τὴν ἐν τούτοις φιλοτιμίαν. Hujus* (Alcibiadis) *in equis alendis magnificentia etiam curruum multitudine fuit celebris: ſolus enim hic, præterea nemo, ad Olympios ludos, neque privatus, neque rex, ſeptem miſit. Palmam vero quod retulerit primam, & ſecundam, & quartam, (ut ait Thucydides) vel, ut Euripides, tertiam, in bis excellit ſplendore & gloria omnibus qui in eo genere elaboraverunt.*

CAP. XXIII.

De Ludis Pythiis.

LUDI Pythii prope Delphos celebrari ſolebant: creduntur autem a nonnullis inſtituti fuiſſe vel ab Amphictyone Deucalionis filio, vel Amphictyonum concilio; alii vero, ut *Etymologici* Auctor & Phavorinus, illos Agamemnoni tribuunt; Pauſanias econtra in *Corinthiacis* Diomedi Tydei filio, qui dum Troja rediret dira procella ereptus Trœzene templum dicavit Apollini cognomine *ἐπιβατηρίῳ*, & in ejus honorem ludos Pythios inſtituit: ſed vulgaris opinio eſt eorum, qui volunt ipſum Apollinem illorum ludorum auctorem fuiſſe, Pythone vel ſerpente vel immani Tyranno devicto: ſic canit Ovidius *Metam.* I. *fab.* VIII.

Neve operis famam poſſit delere vetuſtas,
Inſtituit ſacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.

Ab initio agitabantur tantum ſemel ſingulis novem annis, ſed deinceps quovis quinto anno juxta numerum Nympharum Parnaſſiarum, quæ Apollini victori gratulatum venerunt, muneraque obtulerunt.

Præmia fuerunt poma Apollini ſacra, juxta Iſtrum *lib. de Coronis*, &

& ſuperius citatum Archiæ *Epigramma*, in quo horum & trium reliquorum ſacrorum ludorum præmia recenſentur *Anthol. lib.* I. *cap.* I. *epigram.* I.

Ἆθλα δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Præmia vero illorum olea, poma, apium, pinus.

In quem locum Brodæus contendit μῆλα denotare Delphicam laurum, quæ, inquit ille, baccas rubro & viridi colore interſtinctas & ad pomorum craſſitiem proxime accedentes ferebat: ſed hæc interpretatio nullo modo genuina videtur, quandoquidem vox μῆλα in hoc ſenſu nunquam uſurpatur: attamen corollas ex lauro conſertas accepiſſe victores diſertis verbis tradit Pindarus, quum ait *Pyth. ode* VIII. *verſ.* 28. Ariſtomenem ποίᾳ Παρνασσίᾳ, id eſt, *lauro in monte Parnaſſo nata*, coronatum eſſe: inde duplex fuiſſe præmium, tum ſacra poma, tum ſerta laurea, nonnulli opinantur. Prima autem inſtitutione victores ferebant coronam ex frondibus palmeis, vel eſculeis, juxta nonnullos, inter quos Ovidius, qui *Metamorph. lib.* I. *fab.* VIII. proxime a carminibus mox allatis addit:

His juvenum quicumque manu, pedibuſve, rotave
Vicerat, eſculeæ capiebat frondis honorem,
Nondum laurus erat: ——

Alii vero (ut Natalis Comes *Mythol. lib.* v. *cap.* II.) ſcribunt, in prima Pythiade Deos contendiſſe, quorum Caſtorem hippodromis, Pollucem pugilatu, Calaim curſu, Zetem hoplomachia, Peleum diſco, Telamonem lucta, Herculem vero pancratio victorem fuiſſe, imo omnes coronis laureis donaſſe Apollinem. Iterum alii (nominatim Strabo *lib.* IX. & Pauſanias in *Phocicis*) in diverſam ſententiam abeunt, aſſeruntque prima origine fuiſſe tantum muſicum certamen, in quo qui in Apollinis laudibus decantandis reliquos ſuperarat, præmium ferebat, quod primo fuit argenteum, vel aureum, vel quid ſimile pretioſum, ſed in poſterum corona tantum. Sed hoc in loco obſervare conſentaneum duco diverſa ludorum nomina pro diverſis præmiis fuiſſe; quum enim de nummo certatum eſt, ludi ἀγῶνες ἀργυρῖται, quum vero de corona, ἀγῶνες στεφανῖται, φυλλῖναι, &c. dicebantur. Et probabile eſt hos ludos aliquando ἀργυρίτας, & alio tempore στεφανίτας fuiſſe. Primus palmam cantu reportavit Chryſothemis Cretenſis, qui Apollinem poſt Pythonis cædem purificavit: ſecundum præmium retulit Philammon; tertium vero ejus filius Thamyris. Orpheus, poſtquam honores fere divinos ſibi conſciviſſet eo quod impium & ignarum genus humanum in religione & Deorum cultu primus inſtituerat, pariterque Muſæus, qui Orphei æmulus fuit, ſe minime decere, & a ſuo præclaro nomine alienum eſſe exiſtimarunt, ſi cum hominibus in certamen venirent. Eleutherus victoriam reportaſſe traditur tantum ob vocis ſuavitatem, carmen enim ab altero compoſitum erat: Heſiodus vero palma excidit, quia citharam, qua omnes candidati certare ſolebant, tractare neſcivit.

Fuit & aliud carmen dictum Πυθικὸς νόμος, quinque partes complectens, quibus Apollinis pugna ſingularis cum Pythone deſcribebatur. I.

Dice-

Dicebatur *ἀνάκρουσις*, quæ exhibebat Apollinem ad pugnam ſe accingentem. 2. *Ἄμπειρα*, vel primum tentamen. 3. *Κατακελευσμὸς*, vel ipſa pugna ſimulque hortatio, qua ipſe Apollo ad fortiter pugnandum ſe animabat. 4. *Ἴαμβοι καὶ δάκτυλοι*, vel irriſiones hoſtiles Apollinis in Pythonem deviꝯtum inſultantis. 5. *Σύριγγες*, in quibus ſerpentis morientis ſibilum ſimulabant. Alii huic carmini ſex partes tribuunt. 1. *Πεῖρον* vel proludium. 2. *Ἴαμβον*, in quo Apollo Pythonem convitiis ad certamen provocans inducebatur; *ἰαμβίζειν* enim eſt *convitiari*, eo quod Jambici verſus invectivis vulgo accommodabantur. 3. *Δάκτυλος*, Baccho ſacer, cui illud carminum genus gratiſſimum credebatur; hæc pars illi Deo dicata erat, quia (ut nonnulli aſſerunt) vel oraculi Delphici particeps fuit, vel illud tenuit ante Apollinem. 4. *Κρητικὸς*, in honorem Jovis Apollinis patris, qui illis verſibus delectari credebatur, eo quod in Creta, ubi uſuveniebant, enutritus fuit. 5. *Μητρῷον*, carmen Matri Telluri ſacrum, quia oraculum Delphicum tenuit, antequam in Apollinis manus veniſſet. 6. *Συριγμὸς*, vel ſerpentis ſibilus.

Pariter agitabatur ſolennis chorea quinque partibus conſtans, quæ a nonnullis (præſertim a Julio Scaligero *Poetices lib.* I. *cap.* XXIII.) ſic deſcribuntur. 1. *Πεῖρα*, in qua Apollinem ſe ad prælium omni cum conſiderati bellatoris cautela accingentem ſimulabant. 2. *Κατακελευσμὸς*, id eſt, *provocatio hoſtis ad pugnam*. 3. *Ἰαμβικὸς*, vel exhibitio pugnæ, quæ dum agebatur, tubæ claſſicum canebant; ſic autem dicebatur a verſibus Jambicis, qui animo & furori ciendis aptiſſimi ſunt. 4. *Σπονδεῖος*, vel a carminum genere cognomini, vel a *σπένδειν*, id eſt, *libare*, quia hac in parte victoria celebrabatur, pro qua parta libaminibus & ſacrificiis Diis grates rependere ſolebant. 5. *Καταχόρευσις*, in qua exhibebatur Apollinis tripudium poſt victoriam adeptam. Verum hæc deſcriptio eſt altera *τοῦ νόμου Πυθικοῦ*, neque enim alio tempore cantaſſe, & alio ſaltaſſe putandi ſunt: ſed potius ſaltaſſe ad cantum tibiæ. Pollux *lib.* IV. *cap.* X *ſect.* V. *Τοῦ δὲ Πυθικοῦ νόμου τοῦ αὐλητικοῦ μέρη πέντε· πεῖρα, κατακελευσμὸς, ἰαμβικὸν, σπονδεῖον, καταχόρευσις· δήλωμα δ' ἐστι νόμος τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος μάχης πρὸς τὸν δράκοντα· καὶ ἐν μὲν τῇ πείρᾳ, διορᾷ τὸν τόπον, εἰ ἄξιός ἐστι τοῦ ἀγῶνος. ἐν δὲ τῷ κατακελευσμῷ, προκαλεῖται τὸν δράκοντα· ἐν δὲ τῷ ἰαμβικῷ, μάχεται· ἐμπεριείληφε δὲ τὸ ἰαμβικὸν καὶ τὰ σαλπιστικὰ κρούματα, καὶ τὸν ὀδοντισμὸν, ὡς τοῦ δράκοντος ἐν τῷ τετοξεῦσθαι συμπρίοντος τοὺς ὀδόντας· τὸ δὲ σπονδεῖον δηλοῖ τὴν νίκην τοῦ Θεοῦ· ἐν δὲ καταχορεύσει, ὁ Θεὸς τὰ ἐπινίκια χορεύει*. Pythici *vero* modi, *qui tibia canitur, partes quinque ſunt:* Rudimentum, Provocatio, Jambicus, Spondeum, Ovatio. *Repræſentationem autem continent pugnæ Apollinis adverſus draconem. Et in* Rudimento *quidem, locum circumſpicit, num pugnæ ſit conveniens. In* Provocatione, *draconem provocat. In* Jambico, *pugnat: cæterum in Jambico continetur tubæ cantus, & dentium ſtridor, utpote dracone ſagittis vulnerato dentibus frendente.* Spondeum, *Dei victoriam exhibet. Denique in* Ovatione, *Deus in victoriæ memoriam ſaltat.*

Deinceps tertio quadrageſimæ octavæ Olympiadis anno Amphictyones, qui horum ludorum præſides erant, uſum tibiarum, quæ hucuſque in his ſolen-

ſolennibus nunquam abhibitæ fuerant, induxerunt; primus præmium retulit Sacadas Argivus: ſed quia epicediis & luctui magis accommodatæ erant quam hilaribus & jucundis cantibus, quales in feſtis decantari ſolebant, brevi in deſuetudinem venerunt. Præterea omnia gymnica certamina, quæ in ludis Olympicis obtinebant, in Pythiis agitata ſunt, lexque lata eſt, qua ſolis pueris curſu contendere licebat. Circa illud tempus præmia, quæ antea pretioſa fuerant, in coronas & ſerta tranſierunt; necnon hi ludi, qui eouſque vel aliud vel nullum nomen obtinuerant, dicti ſunt Pythii ab Apolline Pythio, prout nonnulli aſſerunt. Tandem tum equeſtres, tum curules ludi circa tempora Cliſthenis Argivorum Regis, qui in iis vectus quadrigis primus palmam tulit, introducti ſunt. Plures alias vices gradatim paſſi ſunt hi ludi, quas conſulto prætereo.

C A P. XXIV.

De Nemeis Ludis.

NEMEI Ludi (juxta Strabonem *Geogr. lib.* VIII. Pauſaniam in *Corinthiacis* & *Eliacis*, Pindari Scholiaſtem *in Nem.*) ſic appellati a Nemea, pago & nemore ſito inter civitates Cleonas atque Phliuntem, ubi quovis triennio edebantur die duodecimo menſis Corinthiorum Πανέμȣ, ſæpius dicti Ιερομηνίας, ejuſdemque cum Athenienſium Boedromione. Hi ludi peragebantur curſus certaminibus omnibuſque pentathli partibus. Eorumdem præſides ex urbibus Corintho, Argis, ac Cleonis electi, atraque & lugubri veſte induti, quandoquidem hiſce ludis exhibebantur funebria juſta inſtituta in memoriam Opheltæ, alio nomine Archemori, ab ἀρχὴ, *initium*, & μόρος, *fatum* ſeu *mors*, quia Amphiaraus ejus mortem paulo poſt ortum prædixit: aut juxta Statium *Theb. lib.* v. quoniam infeſtus iſte caſus præludium exſtitit omnium improborum ſucceſſuum, quos athletæ Thebani ſortiti ſunt; Archemorus enim fuit filius Euphetæ & Creuſæ, vel Lycurgi, Regis Nemeæ Thraciæve, ac Eurydices, & nutritus ab Hypſipyle, quæ relicto in prato puerulo, interea dum profecta ad fontem monſtrandum iis qui Thebas obſidebant, illincque reverſa, invenit eum mortuum ejuſque collo circumplicatum anguem; unde fonti antea dicto Langiæ inditum nomen Archemorus; duceſque ad dolorem Hypſipyles levandum hoſce ludos inſtituerunt, ut canit Statius *Theb. lib.* IV.

Una tamen tacitas, ſed juſſu Numinis, undas
Hæc quoque ſecreta nutrit Langia ſub umbra.
Nondum illi raptus dederat lacrymabile nomen
Archemorus, nec fama Deæ; tamen avia ſervat
Et nemus, & fluvium: manet ingens gloria Nympham
Cum triſtem Hypſipylen ducibus ſudatus Achæis
Ludus, & atra ſacrum recolit trieteris Ophelten.

Alii (ut Pindari Scholiaſtes) opinantur iſtos ludos ab Hercule poſt devictum leonem Nemeæum inſtitutos fuiſſe in honorem Jovis, cui, tradente Pau-

Pauſania, erat templum ſplendidum Nemeæ, ibique ludis ſolennibus condecoratus, in quibus viri armati curſu certabant; ſed forſan iſti diverſi ſunt a ſolennitate, de qua jam ſermo. Denique alii concedunt quidem prius inſtitutos in Archemori memoriam, verum contendunt intermiſſos, ab Hercule inſtauratos Jovique conſecratos fuiſſe.

Victores donabantur corona apii, oleris in funeribus adhibiti & ex Archemori ſanguine progerminare crediti; de quo hiſtoriam notatu dignam, qua non incommode hocce caput claudetur, narrat Plutarchus in *Timoleonte* hiſce verbis: *Ἀναβαίνοντι δὲ αὐτῷ πρὸς λόφον, ὃν ὑπερβάλλοντες ἔμελλον κατόψεσθαι τὸ στράτευμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομίζοντες· καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον, ὅτι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις· καὶ παροιμία τὶς ἐκ τούτου γέγονεν, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα δεῖσθαι τούτου τοῦ σελίνου. Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν δυσελπιστίαν ἀφελεῖν ὁ Τιμολέων, ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ἄλλα τε πρέποντα τῷ καιρῷ διελέχθη, καὶ τὸν στέφανον αὐτοῖς ἔφη πρὸ τῆς νίκης κομιζόμενον αὐτομάτως εἰς τὰς χεῖρας ἥκειν. Οἱ γὰρ Κορίνθιοι στεφανοῦσι τοὺς Ἴσθμια νικῶντας, ἱερὸν καὶ πάτριον στέμμα τὸ τοῦ σελίνου νομίζοντες· ἔτι γὰρ τότε τῶν Ἰσθμίων, ὥσπερ νῦν τῶν Νεμείων, τὸ σέλινον ἦν στέφανος, οὐ πάλαι δὲ ἡ πίτυς γέγονεν. Ἐντυχὼν οὖν ὁ Τιμολέων (ὥσπερ εἴρηται) τοῖς στρατιώταις, καὶ λαβὼν τῶν σελίνων, κατεστέψατο πρῶτος αὐτὸς, εἶτα οἱ περὶ αὐτὸν ἡγεμόνες καὶ τὸ πλῆθος.* *Adſcendenti vero ipſi* (Timoleonti) *collem, quo ſuperato exercitum copiaſque hoſtium* (Carthaginenſium) *proſpecturi erant, occurrunt muli apium portantes: ipſiſque militibus id viſum eſt malum omen, eo quod mortuorum ſepulchra apio coronare maxime ſolerent; hincque natum proverbium, aliquem periculoſe ægrotantem opus habere apio. Timoleon igitur, ut eos religione ſolveret ac diffidentia liberaret, agmen ſuſtinuit, diſſeruitque cum alia tempori convenientia, tum coronam demonſtravit ante victoriam ipſis delatam ultro in manus venire. Corinthii enim, coronam apii ſacram patriamque exiſtimantes, ea victores ludis Iſthmiorum coronant: nam Iſthmiorum ea etiam tum ætate, ut nunc Nemeorum, apium corona erat, nec ita dudum ſucceſſit pinus. Timoleon igitur milites affatus, (ut dictum eſt) apium ſumpſit, ipſeque primus coronam ex eo compoſuit, dein ipſius duces militeſque.*

C a p. XXV.

De Iſthmicis Ludis.

ISTHMICI Ludi ſic appellabantur a loco ubi editi, nimir. Iſthmo Corinthiaco, quo Peloponneſus juncta continenti; inſtituti dicuntur in honorem Palæmonis aut Melicertæ, filii Athamantis Thebarum Regis & Inus, quæ mariti iram metuens, (cum ipſius filius alter Learchus ab eo in furorem acto trucidatus fuiſſet) Melicertam ulnis complexa præcipitem in mare ſe dedit, & a Neptuno in numerum æquoreorum Numinum relata, ut honeſte gratificaretur Baccho ab Ino nutrito. Ipſorum conditione mutata,

tata, nomina quoque mutata, cum Ino vocata ſit Leucothea, ipſiuſque filius Palæmo; utut Palæmonis divinitas non potuerit impedire quin corpus ſuum per mare jactaretur, uſquequo a delphino exceptum & in littus Corinthium devectum fuerit, ubi a Siſypho tunc temporis Corinthi Rege inventum, ab ipſo honorifice inhumatum, iſtique funebres ludi in ejus honorem inſtituti, quemadmodum refert Pauſanias in fine *Atticorum* & initio *Corinthiacorum*. Alii tradunt Melicertæ cadaver in Iſthmum ejectum fuiſſe, ibi aliquandiu inſepultum jacuiſſe, unde dira lues in haſce regiones deſævire cœpit, ad quam depellendam nullum aliud remedium dari oraculo editum eſt, quam ut ſolitis ſolennibus ritibus cadaver ſepeliretur, ludique in memoriam pueri celebrarentur; quo mandato peracto, aeris intemperies ceſſavit; verum poſtea hiſce ludis neglectis, peſtis rurſum graſſata eſt, oraculoque conſulto, reſponſum acceperunt, honores perpetuos Melicertæ perſolvendos eſſe, quod ex præſcripto fecerunt, erecta ei ara, ac lege lata, qua ludi iſti in perpetuum ederentur.

Nonnulli in laudem Neptuni a Theſeo inſtitutos fuiſſe referunt; alii fuiſſe duo diverſa ſolennia opinantur, in Iſthmo celebrata, alterum Melicertæ, Neptuno alterum; quæ ſententia nititur auctoritate Muſæi, qui *Tractatum de Iſthmicis Ludis* conſcripſit. Hoſce ludos in honorem Neptuni prius inductos, poſteaque in Palæmonis memoriam editos fuiſſe narrat Phavorinus. Econtra Plutarchus docet primum inſtitutos in Melicertæ gloriam, ſed deinceps a Theſeo immutatos, ampliatos, ac Neptuno dicatos fuiſſe; plureſque alias opiniones de eorum origine affert. En ipſius verba in *Vita Theſei:* Καὶ τὸν ἀγῶνα πρῶτος ἔθηκε κατὰ ζῆλον Ηρακλέους, ὡς δι᾽ ἐκεῖνον Ολύμπια τῷ Διῒ, καὶ δι᾽ αὐτὸν Ιϑμια τῷ Ποσειδῶνι, φιλοτιμηθεὶς ἄγειν τοὺς Ελληνας. ὁ γὰρ ἐπὶ Μελικέρτῃ τεθεὶς αὐτόθι, νυκτὸς ἐδρᾶτο, τελετῆς ἔχων μᾶλλον ἢ θέας καὶ πανηγυρισμοῦ τάξιν. Ενιοι δέ φασιν ἐπὶ Σκίρωνι τὰ Ιϑμια τεθῆναι, τοῦ Θησέως ἀφοσιουμένου τὸν φόνον διὰ τὴν συγγένειαν· Σκίρωνα γὰρ υἱὸν εἶναι Κανήθου καὶ Ηνιόχης τῆς Πιτθέως. Οἱ δὲ Σίννιν, οὐχὶ Σκίρωνα, καὶ τὸν ἀγῶνα τεθῆναι διὰ τοῦτον ὑπὸ Θησέως, οὐ δι᾽ ἐκεῖνον. Εταξεν οὖν καὶ διωρίσατο πρὸς τοὺς Κορινθίους, Αθηναίων τοῖς ἀφικνουμένοις ἐπὶ τὰ Ιϑμια παρέχειν προεδρίαν, ὅσον ἂν τόπον ἐπίσχῃ καταπετασθὲν τὸ τῆς θεωρίδος νεὼς ἱςίον, ὡς Ελλάνικος καὶ Ανδρων ὁ Αλικαρνασσεὺς ἱςορήκασιν. *Et ludos primus* (Theſeus) *inſtituit exemplo Herculis, ambitioſe conatus, ut quemadmodum in illius memoriam Olympia Jovi, ita in ſuum honorem Iſthmia Neptuno agerent Græci: ludi enim in Melicertes honorem illic inſtituti nocte peragebantur, initiationis ſpeciem potius quam ſpectaculi ac celebritatis publicæ præ ſe ferentes. Quidam autem ajunt Scironi Iſthmia dicata eſſe, ut Theſeus ob affinitatem expiaret illius cædem: Scironem enim fuiſſe filium Canethi & Henioches filiæ Pitthei. Alii vero Sinnim, non Scirona, atque hujus gratia, non illius, iſtos ludos a Theſeo inſtitutos fuiſſe. Conſtituit igitur & convenit ei cum Corinthiis, ut Athenienſibus, qui ad Iſthmia venirent, attribuerent prima ſubſellia tanto ſpatio, quantum occuparet ſpeculatoriæ navis velum extenſum, prout Hellanicus & Andron Halicarnaſſenſis memoriæ prodiderunt.*

Ex omnibus Græciæ populis ſoli Elei in hiſce ſolennibus non intererant, idque ob hanc cauſam a Pauſania adductam in *Eliacis* α'. Iſthmicos ludos

cum indixiſſent Corinthii, ad eos celebrandos convenerunt filii Actoris, verum nec opinantes oppreſſi fuerunt ac prope civitatem Cleonas ab Hercule occiſi: cædis auctor aliquandiu ignoratus eſt, ſed tandem cum detectus fuiſſet cura ac diligentia Moliones uxoris Actoris, Elei Argos profecti expiationem facinoris depopoſcerunt, ſiquidem Hercules Tiryrhe agri Argivi pago tunc domicilium habebat; Argis repulſam paſſi Corinthios adierunt, ab iiſque petierunt, ut univerſis Argorum incolis tanquam publicæ pacis perturbatoribus interdicerentur Iſthmici ludi; cum autem ibi loci non melius quam Argis res ipſis ſucceſſiſſet, Molione vetuit ad ludos Iſthmicos venire, diriſque execrationibus devovit quemcumque Eleorum, qui iſtorum celebrationi unquam interforet; quod edictum tam religioſe obſervatum fuit, ut hoc etiam tempore nullus Eleorum ad Iſthmicos ludos ſe conferre auſus fuerit, (inquit auctor noſter) ne Moliones devotio in eum derivaretur.

Iſti ludi (juxta Alexandrum ab Alexandro *Genial Dier. lib.* v. *cap.* VIII.) quovis quinto anno, vel, ut quidam exiſtimant, tertio obſervabantur, habitique adeo ſacri intemerandi, ut, poſtquam aliquantiſper interrupti fuerunt durante tyrannide Cypſeli Regis Corinthi, mortuo Tyranno Corinthii illis inſtaurandis omnem operam navarint, eoſque celebrarint tanto ſplendore ac magnificentia, quanta nunquam antea factitarunt. Corintho direpta ac penitus everſa a Mummio Romanorum duce, ne quidem iſti ludi intermiſſi ſunt, ſed Sicyoniorum curæ commiſſi donec reædificaretur Corinthus, tumque ſuis oppidanis redditi fuerunt, quemadmodum narrat Pauſanias init. *Corinthiacorum*.

Victores corollas ex frondibus pineis pro præmio accipiebant; deinceps ipſis datum apium, quo etiam decorabantur qui victoriam in Nemeis ludis tulerant, cum hac tamen differentia, quod hic eſſet recens ac viride, in Iſthmicis ludis aridum flaccidumque. Poſtea in deſuetudinem venit apium, rurſuſque pinus in honore ac pretio fuit; quas mutationes memoriæ prodidit Plutarchus v. *Sympoſiac.*

CAP. XXVI.

De veteri Anno.

A PRISCIS fabularum auctoribus accepimus, Regem illum Atlantiorum, quem Græci Οὐρανὸν, Latini *Cœlum*, utrique patrem Saturni vocant, propter inventam Aſtrologiam, Deorum antiquiſſimum habitum eſſe. Vid. Diodorus Siculus *lib.* III. *pag.* 132. & Mythologiæ Auctores. Alii narrant Atlantem inveniſſe Aſtrologiam, totumque λόγον σφαιρικὸν, atque ab eo edoctum Herculem eam artem in Græciam tranſtuliſſe: inde denique natas fabulas eſſe de cœlo eorum humeris impoſito. Vid. Diodorus Siculus *lib.* III. *pag.* 135. & *lib.* IV. *pag.* 163. Plinius *lib.* VII. *cap.* LVI. Clemens Alexandrinus *Strom. lib.* I. *pag.* 306. Cretenſes Hyperionem fabulantur ſolis lunæque & aliorum ſyderum motus primum deprehendiſſe: is autem Cœli filius, Solis pater fuiſſe fingitur, quandoque etiam pro ipſo Sole accipitur.

Vid.

Vid. Diodorus *lib.* v. *pag.* 231. Arcades popularem ſuum Endymionem lunæ curſum primum obſervaſſe ferunt. Vid. Lucianus in *Comment. de Aſtrologia*, Apollonii Scholiaſtes *in lib.* IV. Ab aliis denique Actæus, ſive Actis, Cecropis Athenienſis tempore, Aſtrologiam tum in Rhodo inſula inveniſſe, tum etiam Ægyptiis communicaſſe fertur. Vid. Diodorus *lib.* v. *pag.* 223.

Verum qui veterum Græcorum res geſtas deſcripſere, coloniis e Græcia in Aſiam deductis primam excultæ Aſtronomiæ laudem plerumque tribuunt: quam a Babyloniis vel Ægyptiis acceptam primus in Græcia docuiſſe dicitur Thales Mileſius, vel Pythagoras Samius, vel Anaximander Mileſius, vel ejus diſcipulus & concivis Anaximenes, vel Cleoſtratus Tenedius, vel Oenopidas Chius, vel Anaxagoras Clazomenius Periclis magiſter, qui primus ſcholam ſectæ Jonicæ ex Aſia Athenas tranſtulit, quo anno Xerxes Græciam hoſtili exercitu ingreſſus eſt. Vid. Suidas, & Diogenes Laertius in *Vitis Philoſophorum*, & Plinius *lib.* II. *cap.* LXXVI. Ante hæc tempora cœleſtium motuum adeo penitus ignari fuerant, ut Thales Græcorum omnium primus eclipſin ſolarem circa annum IV. Olympiadis XLVIII. obſervaſſe dicitur: annoque quarto Olympiadis XC. eclipſis lunæ Niciæ Athenienſi fatalis eam præcipue ob rationem fuit, quod ejus cauſa nondum eſſet vulgo explorata. Vid. Plutarchus in *Nicia*. Quin & ipſe Herodotus de ſolari defectu agens ruſtice quidem & plane aniliter tradit, *ſolem diſparuiſſe, ſedemque, quam in cœlo tenuerat, deſeruiſſe*, de lunæ interpoſitione nihil ſuſpicatus. Vid. Herodotus *lib.* I. *cap.* LXXIV. *lib.* VII. *cap.* XXXVII. *lib.* IX. *cap.* X.

Hinc pro certo tenendum, Græcos nullam habuiſſe certam temporum menſuram, antequam ab Orientalibus populis Aſtronomiam acceperunt: quamvis enim ex redeuntibus anni tempeſtatibus cuivis imperito facile conſtare poterit, præterlapſum eſſe id tempus, quod *annuum* dicimus; tamen certum dierum numerum præfinire, quibus hæ viciſſitudines abſolvuntur, eaſque juxta lunæ curſum in menſes ita diſtinguere, ut ad certam aliquam cum ſolis motu proportionem ſtatuantur, id ſane penitiorem artis Aſtronomicæ cognitionem requirit. Hinc in heroicis temporibus ſecundum varia ſerendi & metendi, laborandi & quieſcendi tempora numeraviſſe videntur: & ne diem quidem ipſum in certas portiones dividebant, ſed τῇ τȣ̃ ἡλίȣ ἄλλως ἀπλȣ́ςερον κινήσει, nempe ſolis acceſſu aut receſſu metiebantur, ut obſervat Euſtathius *ad Iliad.* λ'. *pag.* 765. unde Homerus eum in tres partes, ἠῶ, δείλω, & μέσον ἦμαρ, *auroram*, *pomeridianum* & *meridiem*, diviſit *Iliad.* φ'. *vers.* 111. & alibi a *caloris intenſione*, & *ceſſatione a laboribus* diei tempora diſtinguit *Iliad.* λ'. *vers.* 84. Et longo poſtea tempore πόλον, ϗ γνώμονα, ϗ τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον, *polum*, *&* *gnomonem*, *&* *duodecim diei partes a Babyloniis didicerunt*, ut utar Herodoti verbis *lib.* II. *cap.* CIX. Nihilominus Homeri ætate, imo & in Trojani belli tempore aliquam anni civilis formam habuere, nam Agamemnon ait *Iliad.* β'. *vers.* 134.

Ἐννέα δὲ βεβάασι Διὸς μεγάλȣ ἐνιαυτοί.

 No-

Novem autem prœterierunt magni Jovis anni.

Atque eam lunarem fuiſſe diſcimus ex *Odyſſ. ξ'. verſ.* 161. quo Ulyſſes Eumæo ſic loquitur:

> Τȣ̃ δὲ ἀυτȣ̃ λυκάβαντος ἐλεύσετ' ἐνθάδ' Οδυσσεὺς,
> Τȣ̃ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τȣ̃ δ' ἱςαμένοιο.

> *Hoc autem ipſo anno veniet huc Ulyſſes,*
> *Hoc quidem inclinato menſe, illo autem incipiente.*

Menſes enim lunares primi fuerunt, quia facilius erat lunæ menſtruum, quam ſolis annuum curſum obſervare; unde & μῆνα, *menſem*, Grammatici ἀπὸ τῆς μήνης, *a luna*, deduxere. Si qui autem menſes memorentur, antequam periodum lunæ cognoſcerent; illi aut ex anni tempeſtatibus conflati, aut penitus fictitii reputandi ſunt. Cujuſmodi erant tres Arcadum menſes, quos *prius habuerunt, quam* annus *in Græcia ad lunæ curſum conſtitueretur, & ob id* προσέληνοι *appellati* ſunt, ut refert Cenſorinus *de Die Nat. lib.* I. *cap.* XIX.

Qui vero primus cyclum excogitavit, quo ſoli lunæque motus conciliarentur, Thales erat Mileſius: is enim obſervans menſem nullum lunarem triginta dierum numerum ſuperare, duodecim menſes ſtatuit tricenarios, quibus annus intra dies CCCLX. terminabatur. Tum poſt duos annos lunares triginta dies intercalavit, quo factum ut *id tempus* τριετηρίδα *appellarent, quod tertio quoque anno intercalabatur, quamvis biennii circuitus, & revera* διετηρὶς *eſſet*: ut refert Cenſorinus *lib. cit. cap.* XVIII. Vid. etiam Herodotus *lib.* I. *cap.* XXXII. & *lib.* II. *cap.* IV. Geminus *cap.* VI. Hinc biennium illud dies DCCL. continebat, verumque ſolare biennium diebus fere XX. exceſſit: quod adeo enorme diſcrimen, ut Scaliger fictitium eſſe hunc cyclum, nec ulla unquam in civitate receptum contenderit.

Cum autem Solon deprehendiſſet circuitum lunæ non integris triginta diebus, ſed viginti novem cum dimidio perfici, annum ſuum lunarem ita diſpoſuit, ut alternis menſibus triginta, & viginti novem dies ineſſent; adeoque duodecim menſes dies CCCLIV. capiebant. Et quia ſolaris annus hunc lunarem dies circiter undecim quadrantemque diei unius excedebat, Solon ipſe, vel coævi Aſtronomi τετραετηρίδα, *cyclum quadriennalem*, excogitarunt, in qua poſt primum (uti videtur) biennium, *embolimum* menſem viginti & duorum dierum intercalabant: poſt vero ſecundum biennium, quia diei quadrantes quarto quoque anno ad integrum diem conſurgebant, menſem viginti & trium dierum addebant.

Nec tamen hac ratione ſolis lunæque motus inter ſe conſtabant: nam cum huic quadriennio dies quadraginta & quinque ſupra lunares annos adderentur, iique menſem lunarem integrum aliumque dimidium continerent, neceſſe erat ut hic cyclus in medio menſe lunari terminaretur. Vid. Cenſorinus. Quamobrem τετραετηρίδι ὀκταετηρὶς, ſive *cyclus octo annorum*, ſucceſſit, qua prius quadriennium duplicatum tres integros menſes lunares embolimos complectebatur.

Poſt octaeterida nihil in Calendario mutatum fuiſſe ad Metonis uſque tempo-

tempora reperitur: is autem finito octiennio aliquot horarum diſtantiam inter ſolem & lunam intercedere animadvertens, (quæ quidem differentia quamvis exigua, tamen aliquot cyclorum in revolutione dies menſesque omnes e propriis ſedibus exterminatura erat) ἐννεακαιδεκαετηρίδα, ſive *cyclum novemdecim annorum*, excogitavit, intra quod tempus, cum luna periodos CCXXXV. ſol autem XIX. peregiſſet, uterque eodem in die ad idem cœli punctum redibant, quod ante novemdecim annos occupaverant.

Poſtea cum deprehenſum eſſet cujuſque cycli novilunia circiter ſeptem horas præfinitam regulam excedere, Calippus novum cyclum inſtituit, qui quatuor Metonicos, hoc eſt LXXVI. annos, continebat: poſt quem alius cyclus ab Hipparcho deſignatus quatuor Calippicos complectebatur. Verum eruditiſſimus DodWellus contendit, Metonis cyclum integrum octo ἐννεακαιδεκαετηρίδας, ſive CLII. annos, continuiſſe: quem poſtea Calippus in duas partes diviſit, diemque unicum a ſingulis partibus ademit, quem invenerat ſuperfluum fuiſſe. Vid. DodWelli immenſum opus *de veteribus Cyclis*.

Ab annorum periodis ad menſes tranſeo: in his autem neque Græcis inter ſe, neque cum aliis gentibus convenit; unde in ſcriptis Veterum nunc hos, nunc alios menſes inter ſe tam varie compoſitos reperimus, ut in illis conciliandis viri docti pene operam luſerint. Et Plutarchus in *Romulo* fatetur, *nihil convenire inter Græcorum & Romanorum* novilunia: idemque in *Ariſtide* de die, quo Platæis devicti ſunt Perſæ, agens, affirmat, quod ne ſuo quidem tempore menſium initia inter ſe conſtarent, quamvis tum cœleſtes motus accuratius quam olim ſupputarentur. Quæ diſſenſio his, vel ſimilibus a cauſis oriri potuit.

1. Quod annum diverſis temporibus inchoarint. Romanis in hyeme a Januario principium anni fuit. Arabes & Damaſceni verno tempore annum inchoabant. Vid. Simplicius in *lib.* v. *Phyſicæ Ariſtotelis*. Macedones ab autumnali æquinoctio Dium, qui menſis primus erat, deducebant. Attici veteris anni initium erat poſt hibernum ſolſtitium; recentioris vero principium erat a novilunio, quod ſolſtitium æſtivum proxime ſequebatur. Hinc toto errat cœlo, ſi quis Romano Januario contigiſſe putet, quod primo Athenienſium, aut Macedonum menſe geſtum fuiſſe narratur: aut veteris anni Athenienſis rationem ab eo, qui poſt Metonem fuit, ducendam ſtatuit.

2. Quia non erat idem numerus menſium. Romani primo decem habuere menſes, quorum ultimus inde *December* appellatus: poſtea Numa Pompilius duodenarium numerum conſtituit. Ægyptii veteres unum ſolummodo menſem, & poſtea quatuor ſecundum anni tempeſtates numeravere. Barbari quidam in tres menſes annum dividebant; quod etiam de Arcadibus priſcis e Cenſorino prius obſervatum. Iiſdem Arcadibus alio tempore quatuor, Acarnanibus ſex, Græcis autem pleriſque recentioris ævi duodecim menſes præter *embolimos* erant. Vid. Plutarchus in *Numa Pompilio*.

3. Quod non fuerit eadem menſura menſium. Aliis tricenarii menſes, aliis alius dierum in quovis menſe numerus. His lunares, illis ſolares erant. Athenienſes & πλεῖσται τῶν νῦν Ἑλληνίδων πόλεων, *pleræque urbium Græcorum*

rum

rum hujus ſeculi, menſes ſuos ad lunæ motum conſtituunt: verum in Macedonia, *ἔν τε ἁπάσαις τῶν ἀρχαίων* (mavult clariſſ. Uſſerius Ἀσιανῶν) καὶ ἐν πολλοῖς τῶν ἐθνῶν, *& in omnibus veteris Græciæ* (vel *Aſiæ*) *urbibus*, *& non paucis aliarum gentium*, menſes a ſolis motu ſupputantur; ut refert Galenus I. *ad* I. *Epidemiorum Hippocratis librum Commentario*.

4. Quod menſes ejuſdem urbis haud ſemper eodem in loco conſtiterint: quod partim a cœleſtium motuum ignorantia, partim a varia dierum & menſium embolimorum diſpoſitione contigit.

Porro Athenienſes annum ſuum inchoabant a nova luna, quæ proxime ſequebatur ſolſtitium æſtivum, quod in Junium incidebat. Vid. Plato initio *lib.* VI. *de Legibus*, & Simplicius in *lib.* V. *Phyſicæ Ariſtotelis*. Quod Metonis exemplo faciebant: ſic enim Feſtus Avienus:

> *Sed primæva Meton exordia ſumſit ab anno,*
> *Torreret rutilo Phœbus cum ſidere Cancrum*, &c.

Menſes duodecim erant, qui alterna vice triginta & viginti novem dies continebant, ſic tamen ut menſes tricenarii perpetue præcederent. Tricenarii, πλήρεις, *pleni*, & a *denario* numero δεκαφθινοὶ dicebantur: cæteri erant κοῖλοι, *cavi*, & a novem dierum numero ſupra viginti, ἐναφθινοί, Vid. Galenus *lib.* III. *cap.* IV. *de Diebus Decret.* & Grammatici.

Menſem in τρία δεχήμερα, *tres decadas dierum*, (ut Pollucis verbo utar) diſtribuere: quarum primam μηνὸς ἀρχομένου, ſeu ἱσταμένου, ſecundum μηνὸς μεσοῦντος, tertiam μηνὸς φθίνοντος appellabant: quaſi dicas *menſis ineuntis*, *medii*, & *deſinentis*.

I. Decadis 1. diem νεομηνίαν, 2. δευτέραν ἱσταμένου, 3. τρίτην ἱσταμένου, & ſic deinceps, vocabant.

II. Decadis 1. diem πρώτην μεσοῦντος, vel πρώτην ἐπὶ δέκα, 2. δευτέραν μεσοῦντος, vel δευτέραν ἐπὶ δέκα, 3. τρίτην μεσοῦντος, vel τρίτην ἐπὶ δέκα, &c. uſque ad εἰκάδα.

III. Decadis 1. diem πρώτην ἐπ' εἰκάδι, 2. δευτέραν ἐπ' εἰκάδι, 3. τρίτην ἐπ' εἰκάδι, aut retro nominantur adjunctis vocibus φθίνοντος, παυομένου, vel λήγοντος: ut, 1. φθίνοντος δεκάτη, 2. φθίνοντος ὀγδόη, & ſic deinceps ad ultimam diem, quæ poſt Demetrii Poliorcetæ tempora Δημητριὰς appellabatur. Vid. Plutarchus in *Demetrio*. Antea ex inſtituto Solonis ἕνη καὶ νέα dicta, id eſt, *vetus ac nova*, quia tum facto novilunio, altera pars diei ad veterem, altera ad novam pertinebat. Vid. Plutarchus in *Solone*, Ariſtophanis Interpres *ad Nubes*, & Suidas *Voc.* Ἕνη καὶ νέα. Eadem τριακὰς appellata dicitur, idque non modo in menſibus tricenariis, verum in iis qui viginti novem diebus conſtabant; nam in his dies viceſimus nonus, (ut Proclus, Tzetzes, & Moſchopulus in *Heſiodi Dies vers.* 2.) vel ſecundus dies, (ut alii volunt) non erat diſtincte numeratus. Hinc menſes univerſi pro tricenariis habebantur ſecundum veterem Thaletis cyclum, etſi quidam ex iis ſex viginti novem diebus conſtarent, unde annus Atticus lunaris CCCLX. dies continere dicitur, cum CCCLIV. diebus poſt Solonis tempora

pora compleretur. Hinc Plinius *Nat. Hiſt. lib.* XXXIV. *cap.* VI. tradit Demetrio Phalereo trecentas & ſexaginta ſtatuas erectas ab Athenienſibus fuiſſe, quod annus intra totidem dies abſolveretur. Item Varro in *Hebdomad.* apud Nonium:

Hic Demetrius æneus tot aptu'ſt,
Quot lucis habet annus abſolutus.

I. Εκατομβαιὼν, menſis πλήρης, δεκαφθινὸς, ſeu triginta dierum, inchoatus primo novilunio poſt æſtivum ſolſtitium, incidit in finem Junii, & priorem partem Julii Romani, nomenque accepit ἀπὸ τῶ πλείστας ἑκατόμβας θύεσθαι τῷ μηνὶ τέτῳ, *a numero hecatombarum, quas hoc tempore offerebant*, ut refert Suidas; olim Κρόνιος, vel, Κρονιὼν dictus, quia Cronia feſtum Saturni, in hunc menſem incidebant.

1. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ πρώτη.
2. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ δευτέρα.
3. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ τρίτη. Minervæ ſacra, uti tertia dies reliquorum menſium.
4. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ τετάρτη.
5. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ πέμπτη, ſeu πεντάς.
6. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ ἕκτη, ſeu ἑκτάς.
7. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ ἑβδόμη.
8. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ ὀγδόη. Neptuno, itemque Theſeo ſacra, ut in reliquis menſibus.
9. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ ἐννάτη.
10. Ισταμένȣ, vel ἀρχομένȣ δεκάτη.

11. Πρώτη ἐπὶ δέκα, vel πρώτη μεσȣ̃ντος.
12. Δευτέρα μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα. Κρόνια, Saturni feſtum.
13. Τρίτη μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα.

14. Τετάρτη μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα.
15. Πέμπτη μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα.
16. Εκτη μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα. Μετοίκια, ſeu Ξυνοίκια, feſtum.
17. Εβδόμη μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα.
18. Ογδόη μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα.
19. Εννάτη μεσȣ̃ντος, vel ἐπὶ δέκα.
20. Εἰκὰς, ſeu εἰκοστή,

21. Φθίνοντος, παυομένȣ, vel ληγομένȣ δεκάτη, πρώτη ἐπ' εἰκάδι, vel μετ' εἰκάδα, ſeu εἰκοστήν.
22. Φθίνοντος ἐννάτη, ſeu δευτέρα ἐπ' εἰκάδι.
23. Φθίνοντος ὀγδόη, ſeu τρίτη ἐπ' εἰκάδι.
24. Φθίνοντος ἑβδόμη, ſeu τετάρτη ἐπ' εἰκάδι.
25. Φθίνοντος ἕκτη, ſeu πέμπτη ἐπ' εἰκάδι.

26. Φθί-

26. Φθίνοντος πέμπτη, ſeu ἕκτη ἐπ' εἰκάδι.
27. Φθίνοντος τετάρτη, ſeu ἑβδόμη ἐπ' εἰκάδι. Παναθήναια, feſtum.
28. Φθίνοντος τρίτη, ſeu ὀγδόη ἐπ' εἰκάδι.
29. Φθίνοντος δευτέρα, ſeu ἐννάτη ἐπ' εἰκάδι.
30. Τριακὰς, ἕνη καὶ νέα, ſeu δημητριάς.

2. Μεταγειτνιὼν, menſis κοῖλος ἀναφθινὸς, ſeu viginti novem dierum, in quo Μεταγείτνια, Apollinis ſacra, celebrata ſunt.
3. Βοηδρομιὼν, menſis *plenus*, a *Boedromiorum* feſto ſic dictus.
4. Μαιμακτηριὼν, menſis *cavus*, a *Mæmacteriis* ſic appellatus.
5. Πυανεψιὼν, menſis *plenus*, a *Pyanepſiis*.
6. Ανθεςηριὼν, menſis *cavus*, in quo *Antheſteria* celebrata.
7. Ποσειδεὼν, menſis *plenus*, in quo *Poſidonia* celebrata.
8. Γαμηλιὼν, menſis *cavus*, Junoni Γαμηλίῳ, *nuptiarum præſidi*, ſacer.
9. Ελαφηβολιὼν, menſis *plenus*, in quo *Elaphebolia* celebrata.
10. Μουνυχιὼν, menſis *cavus*, in quo *Munychia* celebrata.
11. Θαργηλιὼν, menſis *plenus*, in quo *Thargelia* celebrata.
12. Σκιῤῥοφοριὼν, menſis *cavus* in quo *Scirrophoria* celebrata.

AD BIBLIOPEGUM.

INDEX ET ORDO FIGURARUM

ubi ſingulæ ſunt inſerendæ.

TAB. I. Pag. 28.
TAB. II. Pag. 462.

SPECIAL 93-B
4578
V.1

THE GETTY CENTER
LIBRARY